This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

B 502539

LJUBLJANSKI ZVON

PROPERTY OF
University of Michigan Libraries
1817
ARTES SCIENTIA VERITAS

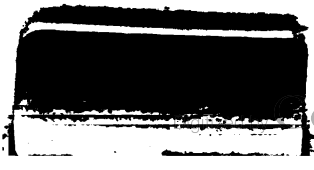

oogle

Digitized by Google

Digitized by Google

Ljubljanski

ZVON.

Leposloven in znanstven list.

Uredil

dr. Ivan Tavčar.

XI. leto.

1891.

V LJUBLJANI.

Tisek „Národne Tiskarne".

Digitized by Google

AP
58
.S6
L78
v.11

Digitized by Google

Imenik

dosedanjih gg. sotrudnikov „Ljubljanskega Zvona“.

1. *Alastor* na Dunaji.
2. *Apih Jožef*, profesor na deželni véliki realki v Novem Jičinu.
3. *Arko Albin*, pisatelj v Ljubljani.
4. *Aškerc Anton*, kapelan v Vitanji.
5. *Dr. Babnik Janko*, c. kr. sodni pristav v Logatci.
6. *Barlè Janko*, bogoslovec v Zagrebu.
7. *Bartelj Anton*, c. kr gimnazijski profesor v Ljubljani.
8. *Bátog* v Ljubljani.
9. *Bedenek Jakop*, pisatelj na Dunaji.
10. *Belè Ivan*, učitelj na I. mestni deški ljudski šoli v Ljubljani.
11. *Belec Ivan* †, župnik pri sv. Duhu.
12. *Berbuč Ivan*, c. kr. vélike realke profesor v Gorici.
13. *Bežek V.*, gimnazijski profesor v Ljubljani.
14. *Bistràn* v Ljubljani.
15. *Bezenšek Anton*, gimnazijski profesor v Plovdivu v Bolgariji.
16. *Beslaj J.*, učitelj na meščanski šoli in c. kr. okrajni šolski nadzornik na Krškem.
17. *Dr. Bleiweis vitez Trsteniški Karol*, primarij, dež. poslanec in občinski svetovalec v Ljubljani.
18. *Borghi Jožef*, c. kr. vélike realke profesor v Ljubljani.
19. *Brcè Anton*, župnik v Št. Lambertu.
20. *Brencè Matej* †, privatni uradnik v Ljubljani.
21. *Bresovnik Anton*, učitelj v Vojniku.
22. *Bric Simon*, notarski kandidat v Tolminu.
23. *Canjko V.*, bogoslovec v Zagrebu.
24. *Dr. Celestin Fr. J.*, kr gimn. profesor in vseučiliški docent v Zagrebu.
25. *Cimperman Jožef*, pisatelj v Ljubljani.
26. *Cilenšek Martin*, gimnazijski profesor v Ptuji.
27. *Cvetána.*
28. *Cvetnič I.*, c. kr. poštni uradnik na Dunaji.
29. *Čuček Fran*, c. kr. dež. sodišča pristav v Ljubljani.
30. *Dr. Dečko Ivan*, advokat in deželni poslanec v Celji.
31. *Dr. Detela Fr.*, c. kr. gimn. direktor v Novem Mestu.
32. *Dr. Dolenec Hinko*, c. kr. dež. sod. tajnik v Ljubljani
33. *Dolenec Rihard*, ravnatelj dež vinarski šoli v Novem Mestu.
34. *Erjavec Fran* †, c. kr. vélike realke profesor v Gorici.
35. *Eršén Viktor* †, pisatelj v Ljubljani.
36. *Fajdiga Ivan*, priv. uradnik na Dunaji.
37. *Fajgelj Danilo*, nadučitelj na Srpenici.
38. *Fékonja Andrej*, kapelan na Ponikvi.
39. *Fon Ivan*, c. kr. gimnazijski profesor v Novem Mestu.
40. *Franke Ivan*, c kr. realčni profesor v Ljubljani.
41. *Freuensfeld Jožef*, učitelj v Ljutomeru.
42. *Funtek Anton*, c. kr. učitelj na obrtnih strokovnih šolah v Ljubljani.
43. *Gašperšič Aleksij B.*, upravitelj v Marezigah pri Kopru.
44. *Gestrin Fr.*, prof. v Mariboru.
45. *Gerbič Fr.*, ravnatelj v zavodu »Glasbene Matice« v Ljubljani.
46. *Dr. Glaser Karl*, c. kr. gimn. profesor v Trstu.
47. *Govekar Frančišek* †, nadučitelj v Šiški.
48. *Gregorčič Simon*, duhovnik na Gradišči.
49. *Gustin Jožef*, slikar na Dunaji.
50. *Guttman Emil*, c. kr. finančne prokurature adjunkt v Ljubljani
51. *Hauptmann Fr*, c. kr. profesor na učiteljišči v Gradci
52. *Hlavka Fran* †, pisatelj v Ljubljani.
53. *Hönigmann J.*, učitelj v c. kr. gluhonemnici na Dunaji.
54. *Holz Vatroslav*, uradnik banke »Slavije« v Ljubljani.
55. *Hribar Ivan*, glavni zastopnik banke »Slavije«, deželni poslanec in občinski svetovalec v Ljubljani.
56. *P. Ladislav Hrovat*, c. kr. gimn. profesor v p. v Novem mestu.
57. *Hubad Fr.*, c. kr. gimn profesor v Gradci.
58. *Hudoklin Fr* †, v Št Jerneji na Dolenjskem.
59. *Hudovernik Aleksander*, c. kr. notar v Kranjski Gori.
60. *Dr. Ipavec Benjamin*, zdravnik v Gradci.
61. *Ivanovič* v Ljubljani.
62. *Jaklič Fr.*, učitelj v Ljubljani.
63. *Jarc Val.*, učitelj pri Sv. Juriji pri Celji.
64. *Jelovšek Ernestina* v Ljubljani.
65. *Jenko Ivan* †, c. kr. gimn. profesor v Gorici.

Digitized by Google

66. *Jereb Gregor,* c. kr. brzojavni uradnik v Trstu.
67. *Jesenko Janez,* c. kr. gimnazijski profesor v Trstu.
68. *Jesenko T.*, uradnik banke »Slavije« v Ljubljani.
69. *Jurčič Josip* †, pisatelj v Ljubljani.
70. *Kalan Janko*, c. kr. davčni nadzornik v Kočevji.
71. *Kalčič J. K.* v Ljubljani.
72. *Karlin Martin*, c. kr. gimn. profesor v Ljubljani.
73. *Kaspret Anton*, c. kr. gimn. profesor v Ljubljani.
74. *Kaš Igo*, c. in kr. stotnik v Badnu.
75 *Kavčič Fridolin*, c. kr. nadlajtnant v 25. deželno-brambnem bataljonu v Ljubljani.
76. *Kenda Jožef*, učitelj pri Sv. Luciji.
77. *Kermavner Valentin*, c. kr. gimn. profesor v p. v Gradci.
78. *Kersnik Janko*, c. kr. notar, graščak in deželni poslanec na Brdu.
79. *Klemenčič Fr.*, pravnik v Gradci.
80. *Dr. Klemenčič Ignacij*, c. kr. vseučiliški profesor v Gradci.
81. *Knežan.*
82. *Koblar Anton*, kurat in deželni arhivar v Ljubljani.
83. *Koder Anton*, c. kr. poštni uradnik v Tridentu.
84. *Dr. Kos Fr.*, c. kr. profesor v Gorici.
85. *Kostanjevec Jožef*, učitelj na Colu.
86. *Kragelj Andrej*, c. kr gimn. profesor v Gorici.
87. *Krišnik Gašper,* trgovec v Motniku.
88. *Kržišnik Jožef,* bogoslovec v Mariboru.
89. *Kuralt Fr.*, pravnik na Dunaji.
90. *Lah Evgen*, tajnik »Matici Slovenski« in mag. konceptni pristav v Ljubljani.
91. *Lapajne Ivan*, ravnatelj meščanske šole na Krškem.
92. *Lazar Mihael* †, c. kr. profesor v p. v Čemšeniku.
93. *Leban Anton,* nadučitelj v Komnu.
94. *Leban Ignacij* v Gorici.
95. *Leban Janko*, nadučitelj v Bégunjah.
96. *Lendovšek Jožef*, c. kr. gimn. profesor v Beljaku
97. *Letnar Lovro*, nadučitelj in c kr. okr. šolski nadzornik v Mengiši.
98. *Levec Fr.*, c. kr. realčni profesor in c. kr. okr. šolski nadzornik v Ljubljani.
99. *Levstik Fran* †, skriptor v c. kr. licejski knjižnici v Ljubljani.
100. *Ljudevit.*
101. *L. A.*
102. *Dr. Majaron Danijel*, advokaturski kandidat v Ljubljani.
103. *Markič M*, modroslovec na Dunaji.
104. *Martelanec D.* v Barkovljah pri Trstu.
105. *Maselj Fr.*, c. kr. nadlajtnant v Tridentu
106. *Medved Anton*, doktorand v Rimu.
107. *Mejač A.*, posestnik in trgovec v Komendi.
108. *Dr. Mencinger Janez*, advokat na Krškem.
109. *Mešiček Jožef*, nadučitelj v Globokem.
110. *Dr. Murko Matija* na Dunaji.
111. *Nadlišek Márica*, učiteljica v Trstu.
112. *Navratil Ivan*, načelnik pomožnih uradov pri c. kr. najvišjem sodnem dvoru na Dunaji.
113. *Nedvěd Anton*, c. kr. glasb. učitelj v p. v Ljubljani.
114. *Nemanič Davorin*, c. kr. gimn. ravnatelj v Sarajevu.
115. *Nenád* v Trstu.
116. *Nikdo* v Gorici.
117. *Novák Gr.*
118. *Oblak V.*, dr. modroslovja v Celji.
119 *Obreza Anton,* trgovec v Ljubljani.
120. *Orožen Fr.*, c. kr. profesor na učiteljišči v Ljubljani.
121. *Pagliaruzzi-Krilan Jožef* †, c. kr. poštar in posestnik v Koboridu.
122. *Dr. Pajk Janko*, c. kr. gimn. profesor na Dunaji.
123. *Perušek R.*, c. kr. gimn. profesor v Ljubljani.
124 *Pesjakova Lujiza*, pisateljica v Ljubljani.
125. *Pin Alojzij*, učitelj na Brezovici.
126. *Pintar Fr.*, učitelj v Stopercih pri Rogatci.
127. *Pintar Jožef*, učitelj v Koprivnici.
128. *Pintar Luka*, c. kr. gimn. profesor v Novem Mestu.
129. *Pirc Karl*, c. kr. realčni prof. v Ljubljani.
130. *Pirec Alfonz*, c. kr. vladni koncipist v Kočevji.
131. *Pleteršnik Maks,* c. kr. gimn. profesor v Ljubljani.
132. *Podgorec Janko* v Gradci.
133. *Podgornik Frančišek*, pisatelj v Trstu.
134. *Podgornikova Lucila* v Trstu.
135. *Podgoršek Jožef*, kr. vélike realke profesor v Zemunu.
136. *Podkrajšek Frančišek*, načelnik železniški postaji na Savi.
137. *Podkrajšek Hinko*, učitelj v Rádovljici.
138. *Dr. Pogačnik Ivan*, c. kr. avskultant v Celovci.

Digitized by Google

139. *Pogodin Ivan* v Ljubljani.
140. *Poljak Jožef*, c. kr. okrajni komisar v Radovljici.
141. *Poznik Radivoj*, c. kr. inženir v Dunajskem Novem Mestu.
142. *Dr. Požar Lavrencij*, c. kr. gimn. profesor v Ljubljani.
143. *Poženel Anton*, c. kr. računski oficijal pri višjem sodišči v Gradci.
144. *Dr. Prevec Fr.*, odvetniški kandidat v Novem Mestu.
145. *Radics pl. Peter*, historiograf v Ljubljani.
146. *Radmir* v Ljubljani.
147. *Raić Anton* †, c. kr. vélike realke profesor v Ljubljani.
148. *Rahne Janko*, c. kr. notar v Ilirski Bistrici.
149. *Rakeš Jožef*, sek. zdravnik v dež. bolnici v Ljubljani.
150. *Ranko*.
151. *Rástislav*.
152. *Rasinger Anton*, učitelj na II. mestni deški šoli v Ljubljani.
153. *Remec Fr.* †, c. kr. brzojavni uradnik v Ljubljani.
154. *Resman Ivan*, južne železnice uradnik na Brežini.
155. *Rohrman Viljem*, pristav na deželni vinarski šoli v Novem Mestu.
156. *Rozina Frančišek*, c. kr. sod. pristav v Ribnici
157 *Rutar Simon*, c. kr. gimn. profesor v Ljubljani
158. *Seidel Ferd*, c. kr. realčni profesor v Gorici.
159. *Dr. Semerad Emanuel*, zdravnik v Časlavi.
160. *Senekovič Andrej*, c. kr. gimn. direktor v Ljubljani.
161. *Dr. Šernec Janko*, advokat v Mariboru.
162. *Dr. Simonič Fr.*, c kr. skriptor v vseučiliški knjižnici na Dunaji.
163. *Dr. Sket Jakob*, c. kr. gimn. prof. v Celovci.
164. *Solnce Ivan*, župnik v Owatonni v Severni Ameriki.
165. *Starè Jožef*, kr. realčni prof. v Zagrebu.
166. *Stazinski Konrad*, kapelan v Ptuji.
167. *Stébor*.
168. *Stegnar Feliks*, c. kr. učitelj in deželni poslanec v Ljubljani.
169. *Steklasa Ivan*, kr. učiteljski profesor v Zagrebu.
170. *Stritar Jos.*, c. kr. gimn. profesor na Dunaji.
171. *Sušnik Anton*, pisatelj v Ljubljani.
172. *Svetek Anton*, rač. revident pri c. kr. finančnem ravnateljstvu v Ljubljani.
173. *Svetič Fr.*, modroslovec na Dunaji.
174. *Šašelj Ivan*, župnik v Adlešičih.
175. *Dr. Škofic Fr.*, c. kr. okr. sodnik v Škofji Loki.
176. *Dr. Štrekelj Karl*, vseučiliški docent in urednik državn. zakonika na Dunaji.
177. *Štritof Anton*, gimn. prof. v Ljubljani.
178. *Šubic Ivan*, c. kr. ravnatelj obrtnih strokovnih šol v Ljubljani.
179. *Šubic Jurij* †, slikar v Parizu.
180. *Dr. Šubic Simon*, c. kr. vseučiliški profesor v Gradci.
181. *Šuklje Fr.*, c. kr. gimn. profesor in državni poslanec na Dunaji.
182. *Šuman Jožef*, c. kr. deželni šolski nadzornik v Ljubljani.
183. *Šumi Frančišek*, pisatelj v Ljubljani.
184. *Schweiser J.*, pravnik na Dunaji.
185. *Dr. Tavčar Ivan*, advokat, deželni poslanec in občinski svetovalec v Ljubljani.
186. *Tinea* v Ljubljani.
187. *Tomšič Fran*, inženir na Dunaji.
188. *Tonejec Matej, Samostal* †, meščanski učitelj na Dunaji.
189. *Torkar Matija*, župnik v Košani.
190. *Trdina Janez*, kr. upokojeni gimn. prof v Novem Mestu
191. *Trinko Ivan*, duhovnik v Lašk. Vidmu.
192. *Trnovec Matej*, c. kr. dež. sod. svétnik v Trstu.
193. *Trstenjak Anton*, kontrolor mestne hranilnice v Ljubljani.
194. *Dr. Trtnik Ivan* v Gradci.
195. *Dr. Tuma Henrik*, c. kr. sodni pristav v Tolminu.
196. *Dr. Turner Pavel* na Dunaji.
197. *Ukmar Anton*, c. kr. pomorstveni adjunkt v Pulji
198 *Ulrich Vojteh* †, modroslovec v Kranji.
199. *Valjavec Matija*, kr. gimn. profesor in akademik v Zagrebu.
200. *Valenta Vojteh*, mestni blágajnik v Ljubljani.
201. *Velimir*.
202. *Vesel Jožef*, c. kr. učitelj na obrtni strokovni šoli v Ljubljani.
203. *Višnikar Frančišek*, c. kr okr. sodnik in dež. poslanec v Ribnici.
204. *Vodušek Matej*, c. kr. gimn. profesor v Ljubljani.
205. *Volarič Andrej*, učitelj v Kozani.
206. *Dr. Vošnjak Jožef*, primarij in deželni odbornik v Ljubljani.
207. *Vrhovec Ivan*, c. kr. gimn. profesor v Novem Mestu.
208. *Vrhovnik Ivan*, župnik v Ljubljani.
209. *Wiesthaler Fr.*, c. kr. gimnazijski direktor v Ljubljani.

Digitized by Google

210. *Dr. Zarnik Valentin* †, advokat in občinski svetovalec v Ljubljani.
211. *Zazula Jožef*, c. kr. davčni uradnik v Logatci.
212. *Dr. Zbašnik Fr.*, c. kr. okr. komisar v Kamniku.
213. *Zorán* na Dunaji.
214. *Zorn J.*, učitelj pri sv. Križi.
215. *Zorec Fr.*, kapelan v Trebelnem.
216. *Zupan Tomo*, c. kr. gimn. profesor, konzistorijalni svetovalec in ravnatelj knezoškofijskemu zavodu »Collegium Aloysianum« i. t. d. v Ljubljani.
217. *Zupančič Vilibald*, c. kr. profesor na učiteljišči v Ljubljani.
218. *Žakelj Friderik*, c. kr. gimn. profesor v Ljubljani.
219. *Železnikar Ivan*, urednik »Slovenskemu Narodu« v Ljubljani.
220. *Žirovnik Janko*, nadučitelj v Št. Vidu nad Ljubljano.
221. *Žlogar Anton*, kurat v c. kr. kaznilnici v Ljubljani.
222. *Žnidaršič Jakop*, c. kr. gimn. profesor v Sarajevu.
223. *Žumer Andrej*, nadučitelj in c. kr. okrajni šolski nadzornik v Ljubljani.
224. *Žvab Lovro* †, urednik »Edinosti« v Trstu.
225. *Ahmed Sabir.*
226. *Y.* v Mariboru.

Kazalo.

I. Poezije.

	Stran
Absalom. *Bistrán*	321
Bajka. *Gr. Novák*	725
Biser. *Bistrán*	234
Bolníci. *A. Funtek*	644
Bòr in grm. *Bistrán*	386
Brez srcá. *Gr. Novák*	280
Domači zvonovi. *Tinea*	159
Dunajske pesmi. I., II., III. *Alastor*	706
Godčeva pesem. *Bistrán*	257
Izdajalec. *Stébor*	130
Iz dnevnika. I., II., III. *A. Funtek*	394
Iz popotnega dnevnika. 9.—15. *A. Aškerc*	1, 577
Izpremememba. *Zoràn*	514
Izvòr pomládi. *Stébor*	194
Jelka. *Stébor*	322
Jelka in bršljàn. *Bistrán*	386
Kdaj li naj trgam cvetje rož? *Bátog*	680
Knjiga zgodovine. *Rástislav*	737
Le jeden! *Zorán*	514
Listi — nádeje. *Bátog*	348
Loza in slavec. *Bistrán*	386
Moja cvetica. *Zamejski*	223
Moja sreča. *T. Doksov*	659
Moška solza. *Stébor*	420
Možu vzorniku. *Stébor*	208
Nádeja in spomin. *Bistrán*	266

Digitized by Google

Stran

Nagajiva ptica. *y.* 291
Na neposvečeni prsti. *Stébor* 343
Národni pesenci. — *è.* 572
Na rôjstveni dan. *y.* 593
Nasprotno. *Knežàn* 537
Na šetališči. *Fr. Gestrin* 492
Na vási. *y.* 604
Na vrtu. *Gr. Novák* 466
Némi listi. *Rástislav* 667
Ne očitaj! *T. Br.* 87
Ne smem! *Gr. Novák* 2
Nevarni studenec. *y.* 410
Níklot. *Bistràn* 600
Ob stari listíni. *Zamejski* 258
Ob studenci. *y.* 667
Ob Terku. *Bistràn* 450
Od rojstva že. *Knežàn* 578
Osaméla gréda. *Ranko* 160
Osamelke tožba. *Gr. Novák* 593
Pégaz in ôsel. Starogrška basen. *A. Aškerc* 193
Pevčev zagovor. *Stébor* 65
Poeziji. *y.* 680
Ponôči. *y.* 542
Poslednja straža. *A. Aškerc* 129
Poslednji dan. *Bistràn* 644
Potem umrèm. *Bistràn* 737
Potnik. *y.* 416
Potnikova usoda. *y.* 533
Prešérnu. *A. Funtek* . . . . . Priloga 8. številki.
Prijateljem. 1.—8. *Gr. Novák* 473
Pri molitvi. *Gr. Novák* 449
Pri starem žrtveniku. *y.* 394
Pri vinski kaplji. *y.* 542
Pulj. *Lujiza Pesjakova* 336
Rakita in potok. *Bistràn* 386
Razbita čaša. *Bátog* 425
Razne željé. *Zorán* 599
Resnične sanje. *Bistràn* 705
Rôžarica. *Bistràn* 194
Samotarjeva zgodovina. *Stébor* 660
Satura. Levstiku Francetu. 17.—32. *Jožef Cimperman* 641
Sèn. *Cvetána* 403
Snežec, beli snežec. *y.* 343
Spomin mrličev. *Bistràn* 95
Sreča in bogastvo. *Bátog* 322
Srečen. *Stébor* 600
Srčni glási. *Cvetána* 492

Digitized by Google

Stran

Stara pesem. *Gr. Novák* 21
Strte gosli. *Bistràn* 291
Šopku. *y.* 66
Táhi. *Stébor* 385
Tri reke. *y.* 416
Trojen sèn. *Bistràn* 165
Tvoja slika. *Bátog* 537
Usèhla kita. *Bistràn* 410
Utrinki. *Gr. Novák* 107, 151, 215, 280, 330
Utrnila se je zvezda. *Bátog* 654
Vanda. *Stébor* 513
Vir. *Gr. Novák* 551
Vojakova nevesta. *y.* 165
Vse so lepe. *Knežàn* 604
V spominski knjigi. *A. Funtek* 66
Zapuščena. *Cvetána* 335
Zrna. 1.—8. *Bistràn* 399
Življenja modrost. *Gr. Novák* 733

II. Pripovedni spisi.

Dalmatinske povesti. *Igo Kaš*:
I. Stipo 226
II. Pastir gljevski 272
III. Težavna rešitev 411, 474
IV. Kamenito srce 533
V. Stari ribič 594
VI. Križ ob poti 661
VII. Ljubil in izgubil 727
Iz sodnih aktov. *Janko Kersnik*:
I. Mamon 42
Kolíne. Povest. *Josip Starè* 22, 166
Luči. XVII., XVIII., XIX., XX. *Ant. Funtek* . . . 173, 400, 548
Na izprehodu. Črtica. *Márica* 601
Na obali. Novela. *Márica* 88, 152, 216
Národne stvarí:
I. Vraže v tržaški okolici. *D. M. Obalovič* . . . 175, 235
II. O dvanajstih bratih in sestrah. *G. Križnik* . . . 295
III. O zakletih bratih in izdanih gospodičinah. *G. Križnik* 557
IV. Kaj pripovedujejo ob Ložnici. *M. Cilenšek* . . . 738
Na stara leta. Slika. *Fr. Vrbovščák* 209
Naši vaščánje. I.—XI. *Podgoričan* . 102, 163, 224, 292, 493, 552, 734
Nesrečna junaška kri Črtica iz Bosne. *R. Perušek* . 543, 605, 676
Pop Pero. Črtica iz Bosne. *R. Perušek* 286, 349, 421
4000. Povest. *Dr. Nevésekdo* 67, 131, 195, 259, 323, 387, 451, 515, 579, 645, 707
Tkalčev Anton. Povest. *Podgoričan* 337, 426

Digitized by Google

Stran

III. Poučni in zabavni spisi.

Črtice iz južne Dalmacije: Ercegnovi in dolenje Krivošije. *Igo Kaš* 96, 146
Denar in njegova vrednost okolo Škofje Loke v minulih dveh stoletjih. *Dr. Fr. Kos* 361
Dr. Jožef Mislej, slovenski modroslovec. *Dr. Janko Pajk* 281, 314, 395
Fr. Prešérn. *Dr. M. Murko* 81
Fran Levstik. *Fr. Levec* 3
Kakó so Turki osvojili Bihač. *J. Steklasa* 404, 486
Kitajska lakota. *Ivan Vrhovec* 139
„Kje so moje rožice.“ *Fr. Levec* 116
Kratka povestnica slovenskega pravopisa. *Andrej Fékonja* 611, 668, 719
K spisu »Reformacija v Slovencih«. *Andrej Fékonja* 525
Nos. *Jožef Rakež* 73
Odkod ima Šiška svoje ime. *Simon Rutar* 115
Ogenj svetega Elma. *Dr. Simon Šubic* 467
Pisma iz Zagreba. XXIV. *Josip Stare* 480
Poljska ustava z dné 3. maja. *Dr. M. Murko* 353
Pouk in vzgoja slepcev. *J. Hönigmann* 28
Razmere gorenjskih kmetov okolo leta 1500. *Anton Kaspret* . . 267, 331, 417, 655
Roka in noga. *Jožef Rakež* 461
Slovarski paberki. *A. A.* 298
Vodne razmere na Notranjskem. *Simon Rutar* 37, 108, 160
Vrbe in vrbárstvo. *M. Cilenšek* 538, 589

IV. Slovniški spis.

Slovniški razgovori. *V. Bežek.* 50, 112, 181, 240, 309, 370, 437, 502, 565, 631, 693, 756

V. Književna poročila in drobne književne novice.

„Amerikanski Slovenec“ 697
„Balkanska carica“ 126
Bedénekov roman »Od pluga do krone« 762
Bidermannova razprava „Steiermarks Beziehungen zum kroatisch-slavon. Königreich im XVI. und XVII. Jahrhundert«. *Simon Rutar* 501
Bidermannova razprava »Uebersicht der Slavenreste in Tirol«. *Simon Rutar* 561
„Brivec“ 121
„Cuore“ 60
„Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild“ 58, 185, 570
„Dijaški koledar“ 636
„Domovina“ 315
Dva poljska romana. *Dr. Fr. Celestin* 187, 253
Fonov nemško-slovenski slovar za prvošolce. *A. Štritof* 185, 305, 368, 431

Digitized by Google

Stran

Funtkovi „Teharski plemiči“ 59
Funtkovo »Obrtno spisje«. *Ivan Š.* 704
„Gorski vienac“ 251, 447
Gg. naročnikom in sotrudnikom »Ljubljanskega Zvona«. *Fr. Levec* 55
Hopfen-Funtek »Kakó je izginil gozd«. —*r*— 246
Hrovatova »Pravila za pisavo« 569
Hubadove »Pripovedke za mladino« 59
»Iz Crne Gore i Hercegovine« 447
Izvestja muzejskega društva za Kranjsko. *Simon Rutar* 437
Klaičeva razprava »Hrvati i Hrvatska«. *J. S—a* 750
Klavžarjeva brošura »Pred 125 leti« 636
Knjige »Družbe sv. Mohorja« 56, 760
Knjige »Matice Slovenske« 55
Koledarji za leto 1892. . . . . 570, 764
Komelova »Puška repetirka« 697
Kosijeve »Národne legende za mladino« 379
Kunčeva »Toaleta« 247
Lapajnetov »Letopis slov. posojilnic« 762
Lebanovih „60 malih povestij za otroke“ 697
Levčeva razprava „Die Einfälle der Türken in Krain“. *Simon Rutar* 501
Levstikovi zbrani spisi 58, 569, 696
„Majske noći“ 767
Marekovičeva »Ruska biblioteka« 766
»Martin Krpan« v ruskem prevodu 697
Masingova razprava »Zur Laut- und Akzentlehre der macedoslavischen Dialekte«. *Dr. V. Oblak* 742
»Máterin blagoslov« 698
Mažuranovičeva dela 511
Janje Miklavčičeve »Srce« 440
Milakovičeve pesmi »Iz uvela lišća« 251
»Miroslav i Bogoljuba« 445
Murkova razprava »Zur Erklärung einiger grammatischer Formen im Neuslovenischen«. *Dr. V. Oblak* 747
Muzikalije »Glasbene Matice«. 763
»Naš dom« 570
»Nova hrvatska zabavna biblioteka« 766
Nova izdaja Vodníkovih pesmij 315
Nove knjige za poučevanje v petji 381
Nove muzikalije. *Danilo Fajgelj* 698
Odgovor g. Štritofu. *J. Fon* 626
XVIII. knjiga »Starih pisaca hrvatskih« 574
»Pedagogiški letnik« IV. 315
Podgorškovi »Oblici njemačkoga jezika« 252
»Pomladni glasi« 318
»Popotnikov koledar za slovenske učitelje, 1891«. *Fr. Levec* . . 120
Povesti za mladino 570
»Rodoljub« 570

Digitized by Google

Stran

»Russkaja biblioteka« 767
»Sa Lovćena« 251
Sattlerjeve »Slike sv. Križa pri Mariboru«. *Anton Trstenjak* . . 441
»Schlusswort zur Ortsnamenforschung in Kärnten« 638, 699
Simovi »Bilder aus Krain« 765
»Sirota dijete« 767
Sketova »Slovenska čitanka za drugi razred srednjih šol« . . 184, 312
Slovenske učne knjige 60, 121, 184, 569
Slovenski zemljevidi 508
»Srpske narodne pjesme« 574
Starétova »Vanda« 767
»Stenograf« 319
Stritarjev »Drobiž« 246
Še jedenkrat Fonov nemško-slovenski slovar. *A. Štritof* 688
Tomšičeva »Bibliografija slovenska«. *R. Perušek* . 177, 236, 301, 364
Vakajev »Božič pridnim otrokom« 120
Vondrákova razprava »Ueber einige orthographische und lexicalische Eigenthümlichkeiten des Codex Suprasliensis im Verhältnis zu den andern altslovenischen Denkmälern«. *Dr. V. Oblak* 681
Vošnjakova »Lepa Vida« 697
Wiesthalerjeve »Pesni Valentina Vodníka« 569
»Zadruga Malović« 704
Zavadlalova razprava »Die Sprache in Kastelec' ‚Bratovske Bvqvice S. Roshenkranza'«. *Dr. V. Oblak* 618
»Zlata Praha« 766
»Zur Ortsnamenforchung in Kärnten« 442

VI. Domače novice.

Blaž Potočnik 698
Bleiweisova slavnost v Ljubljani 440, 507
»Cavalleria rusticana« 698
Dežélno gledališče v Ljubljani 186, 442, 571
»Dramatično društvo« 376
Dr. Emil Holub v Ljubljani 62
»Družba sv. Mohorja« 571
Fr. S. Vilhar 247
Gallusova tristoletnica 508
Izkazi darov za Prešérnov spomenik 248, 316, 381, 443, 510, 571, 638, 702
Ivana Kobilca 508
Koncert ‚Glasbene Matice' 316, 377
»Matica Slovenska« 119, 312, 440, 505, 506
Miklosichev večer v slovanskem seminaru na Dunaji. *Dr. V. Oblak* 244
Muzejsko društvo 62, 186, 248, 381, 442, 701, 764
Načrtek za propóved z leta 1573. *Peter pl. Radics* 572

Digitized by Google

Stran

Národu slovenskemu! 191
Nekrologi:
1. Ivan Jenko 373
2. Fr. Kotnik 571
3. Dr. Fr. vitez Miklosich (parte) 243
4. Dr. Fr. vitez Miklosich. *Dr. V. Oblak* 243
5. Dr. Jožef Poklukar 246
6. Alenka Prešérnova 571
7. Luka Robič 571
Nova tiskarna Drag. Hribarja 121
Obči zbor »Glasbene Matice« 700
Ogenj sv. Elma. *A. Fékonja* 639
O Lambergarji in Pegamu. *J. Barlè* 251
O ljudskem štetji leta 1890 765
O rokopisni ostalini Davorina Trstenjaka. *Anton Brezovnik* . . 637, 702
Osebne novice 62, 250, 571, 766
Pedagoško društvo na Krškem 246
Pisateljsko podporno društvo 374
Pevski zbor »Glasbene Matice«. —*f* 185
Podpiralna zaloga slovenskih vseučiliščnikov v Gradci 187
Podporno društvo za slovenske visokošolce na Dunaji . . . 62, 249
Popravki 128, 704, 768
Poziv slovenskim pevcem 699
Prebivalstvo ljubljansko po občevalnem jeziku 186
Razpis nagrade »Dram. društva« 60
Razpis nagrad »Popotnikovih« 60
»Rošljin in Vrjanko« 251
Slepár Valvasor. *Peter pl. Radics* 446
Slovensko gledališče 63, 123, 186, 250, 316, 701, 764
Slovenska pravna terminologija 185
Spomenik Valentinu Vodníku v Koprivniku 187
Starodobna ladja na barji ljubljanskem 61
»Vestnik šolske družbe sv. Cirila in Metoda« 763
»Vienac« o Miklosichi. *Dr. M. Murko* 245
Vilharjeva slavnost v Gospiči 187

VII. Razne novice.

»Cithara octochorda«. *Janko Barlè* 316
Češka akademija znanostij 252
Češka národopisna razstava 766
Češki zakladi v Aziji 511
Anton Dvořak 126, 767
Hrvaško gledališče 63
Hrvaška opera 511, 575
Hrvaško pevsko društvo „Kolo“ 319
Hrvaško stenografsko društvo 252

Digitized by Google

Stran

Izvještaj Matice Hrvatske 703
»Jager na lovu šraja«. *A. Fékonja* 444
Jagičeva tridesetletnica 510
Dr. Jan Peter Jordan. *A. Fékonja* 639
Književnost hrvaška 124, 573
Lepa nagrada 575
»Matica Hrvaška« 252, 319, 444
Muzej za Bosno in Hercegovino 126
Nova češka opera 253
Nova ruska opera 127
Obča biblijografija 121
Odkritje spomeníka Gajevega 703
»Poſslan je Angel Gabriel«. *Janko Barlè* 510
Prisega iz leta 1627. *Dr. Fr. Kos* 704
Razstava národnih noš na Dunaji 63
Rovaš — raboš. *S. Rutar* 447
Henrik Sienkiewicz 126
Shod slovanskih stenografov v Pragi 382
Slovanska knjigarna 767
Spomeník Dobrovskemu 126
Spomeník Gaju 252, 639
Spomeník Kačiču 252, 575
Spomeník Milutinoviču 319, 704
Srbsko gledališče 126
Stojan Novaković 574
Lev Tolstoj 511
Tristoletnica Komenskega 319
Umetniške stipendije 247
Umrši znameniti Slovani:
1. Anton Chittusi 382
2. Grigorij Petrovič Danilevski 126
3. Jurij Eisenhuth. —*o* 319
4. Jan Aleksander Fredro 511
5. J. A. Gončarov 704
6. Jan Peter Jordan 511
7. Adam Stanislav Krasiński 511
8. Dr. L. Lazarević 126
9. Jan Neruda 575
10. Stepan Zlatović 575
11. Teofil Kwiatkowski 767
12. Vasilije Živković 575
Zveza hrvaških pevskih društev 639
Listnica 64, 127, 190, 255, 319, 382, 448
511, 575, 640, 704, 768

Digitized by Google

Digitized by Google

Ljubljanski Zvon
Leposloven in znanstven list.

Štev. 1. V Ljubljani 1. prosinca 1891. Leto XI.

Iz popotnega dnevnika.

9.[1]) V góndoli.

Benetke.

Canale Grande! Kód vozim se, kód
Po ulici tej čaropolni?
Kočíje prečudne mi švigajo tód —
Hej, parniki hitri in čolni!

Na ládijci vzadi je naš gondolár —
Kak lice mu je zagorélo! —
Po vêsel se taktu nagiblje veslár
Stojé slikovito in smélo.

In góndola plava gladkó, lehkó . . .
Mrtvaški podobna je krsti;
Ko v bajki palače iz morja rastó
Na desni, na levi po vrsti.

I riva degli Schiavoni si tu!
Nas tudi, Benetke, častite?
Saj doli v globôkem lagune dnu
Na hrastih slovenskih stojíte! —

Kak tiho, kak tožno ti mórje ležíš!
O sreči premišljaš li davni?
Žaluješ, da prstana več ne dobíš
Od dožev k poróki preslavni? . . .

Ah, ponte Rialto nad nami se pnè
V mogočnem, ponosnem obloki;
Lev Markov z obale na nas tam zrè
Stoječ ko na straži visoki

V stran góndola krene. Nad nami visí
Most dei sospiri v višini;
Stok, vzdihe še čujem tam gor, mi se zdi . . .
Naprej! Spomín tèmni izgini!

Brez cilja po ulicah morskih okróg
Ves dan do večerne že zore;
Na ôknih, balkonih vzrem krasen mnog
Obraz črnolase signore.

Kakó naj, kar vidim, na dnevnikov list
Z besedami pač vam napišem?
Posódi mi, Tizian, rajši svoj kist,
Da mesto ž njim tvoje narišem!

In kaj bi narisal strmečim očém:
Resničnost bi ali pravljíco?
Víl morskih naslikal bi hiše . . . ne vem;
Zakléto bi morsko kraljíco? —

In góndola plava . . . V dno čudnega snâ
Za mislijo misel mi tone . . .
Kazeč poezijo mi vedno brbljá
Kraj mene sedé — cicerone.

[1]) Glej »Ljubl. Zvon« 1887.

Digitized by Google

10. V baziliki sv. Marka.

Benetke.

Ne, ne! Kdó pač tukaj bi môlil!
Ob mármornem stebru sloním . . .
S krasôtoj, bazilika, tvojoj
Očí naj, srcé si pojím!

Zlató, srebró, marmor, dragúlji . . .
Vse v skladu se bajnem bleščí,
Vse národu svetca, San-Marka,
Venéciji otca slaví.

Kdó znal bi imena vsa slavna
Stvariteljem slavnih téh slik!
Kdó gor tam na svodu visôkem
Sestavil je tá mozaík?

Ne, ne! Kdó pač tukaj bi môlil!?
Tu gledati moreš samó . . .
Pač! Vitka signora kraj mene,
Glej, čita mi v knjigi lepó!

Berilo pobožno, seveda!
Zamaknjena vánje je vsà . . .
Pogledam . . . v platnícah rudečih,
Oh, »Bädeker«! tebe imá.

11. V doževi palači.

Benetke.

Palača dožev, slavni grad . . .
Čarôbne vé dvorane!
Pozdravlja nas le otli jek
Posétnike neznane.

In po dvoranah semintjà
Nas tolpa se pomiče;
Kot da smo prišli, zdí se mi,
Častít, kropít — mrliče.

»Kjé doži ste mogočni zdaj?«
Tu nékdo zàse pravi;
»»Svoboda národova — kjé?««
Popotnik drug dostavi.

A tretji kaže nam z rokoj
Po slikah stén in svôda:
»Lepota in umétnost pa
Živita še, gospôda!«

A. Aškerc.

Ne smem!

Kakó se je godilo,
Saj niti sam ne vem:
Srcé bi svoje vprašal,
Todà — ne smem, ne smem!

Kot vetrec iskro tlečo
V življenje prebudí,
Da hipno zúbelj svètlí
Pogubna zanetí:

Takó spomin bi meni
Strastnó razvnel srcé,
Budeč v njem mrtve upe,
Budeč željé mrtvé.

In kakor mračna mègla,
Kadàr zagrne dol,
Obstrla temnokrila
Srcé bi moje bol . . .

Gr. Novák.

Digitized by Google

Fran Levstik.

Berilo Fr. Levca v ljubljanski čitalnici dné 25. sušca 1888. leta v prid Levstikovemu nadgrobnemu spomeníku.

Čestita družba!

kolo štirideset kilometrov pod Ljubljano, ob okrajni cesti, ki drží iz dežélnega stolnega mesta proti Ribnici in Kočevju, pol ure pod Vélikimi Laščami, leží prijazno selo Spodnje Rétje. Vasica šteje 5 hiš ter ima 30 stanovnikov. In v tej vasi pri Joškovih, pod številko 2, v neznatni, pol zidani, pol leseni hiši je bil porojen naš Levstik dné 28. kimovca 1831. leta.

Ves laški okraj, kamor spadajo Rétje, ni romantiško lep, kakor naša Gorenjska, vender je po svojem jako zanimiv. Tu ne vidiš nobene visoke goré, in le malo tekoče vodé; tu ni ravnega polja, ne globoko vrezanih dolin — ves svet je, kakor sploh kraška zemlja, bregovit, poln dolov in kotlin, poln tokáv in podzemeljskih jam, in le malokjé ti ugleda okó bister studenec. Vender svet ni takó pust, kakor je notranjski Kras. Le tu in tam molí sivi dolomit iz zemlje, katero pokrivajo sicer lepo obdelane njive in zeleni logi; zadaj za poljem pa se razprostirajo prekrasni gozdje z orjaškim bukovjem in temno jelovino.

A še prej, nego priroda, prikupi se ti národ, ki prebiva tod. Moški res da niso takó krepke postave, kakor Bohinjci; ženske niso takó lepe, kakor gorenjske Blejke ali Dolžanke; ali tukaj tudi ni tiste znane gorenjske prevzetnosti, tistega gorenjskega moštvá, pretepávanja in zabavljanja. Ti ljudje se odlikujejo po svojem prostodušnem vedenji: odkritosrčni so, prijazni, zgovorni in postrežni.

Prava njih posebnost pa je izredno pravilna govorica in neusahliv, ljubezniv humor. Sédi k možakom v krčmi, ne moreš

Digitized by Google

se naslušati, kakó modrujejo; ali opazuj fante in dekleta, ko se v nedeljo vračajo od opravila, kakó se podájajo, kakó jim teče govor in ugovor, kakó dovtip pobija dovtip.

Verujte mi, ni slučaj, da so se nam v tem okraji, malo uro vsaksebi porodili trije pisatelji, katerih imena bode Slovenec vedno imenoval s častjo in spoštovanjem: Trubar, Stritar in Levstik.

Toda v Levstikovih mladih letih je bil ta okraj še oddaljenejši od vélikega prometa, nego je dandanes. Takrat skozi Lašče in Rétje ni tekla gladka cesta, ampak od klanca do klanca se je — prav mimo Levstikovega dóma — vila kolovozna pot, po kateri so ljudje več tovorili, nego vozili; sedanjo cesto je šele 1839. leta dal napraviti tedanji ribniški komisár in poznejši župan ljubljanski, Mihael Ambrož. In po zimi, ko so v gorki sobi brneli kolóvrati, možje pa pripovedovali razne dogodbe iz turških bojev in iz francoskih časov, oglašal se je iz bližnje hoste tuleči volk, po zelenem bukovji se je spomladi pasel brzonogi jelen, in v Rétjah ni bilo hiše, kjer bi o Veliki noči gospodinja ne bila na mizo postavila suhega jelenovega mesá.

In v tem kraji, med takimi ljudmí je naš Levstik prebil svojo mladost! Vsakemu človeku z nekako divno močjo objemajo dušo spomini iz mladostnih, iz otročjih let. Nihče izmed nas, in naj si je prebil detinska leta svoja, kjer si bodi in kakor si bodi, ne more jih pozabiti. V vzgojevalnem oziru sploh, zlasti pa v jezikovnem oziru so mladostni vtiski kolikor toliko odločevalni pri vsakem človeku. Domače navade, domače govorice, dà, vsega duševnega obzorja, v katerem si prebil svojo mladost, ne moreš se do cela iznebiti do konca dnij življenja svojega. Ako se to dogája že navadnemu človeku, v koliko večji meri moremo to psihološko posebnost opazovati pri takó receptivnih, dovzetnih poetičnih ljudéh, kakor je bil Levstik. Levstik je bil po lepem svojem govoru in po neusahlivem svojem humorji ves Laščan. In koliko je Levstik sočasne pisatelje slovenske nadkriljeval že zaradi tega, kar je od dóma prinesel s seboj! Jezik slovenski še dandanes ni na vse straní takó razvit, da bi se ga mogel kdo korenito naučiti iz samih knjig. Še dandanes vsak dober pisatelj zajema naravnost iz národovih ust. In ta nedostatek se je čutil takrat, ko je Levstik začel pisateljevati, še močneje nego se čuti dandanes.

Levstikov oče, mal zemljiški posestnik, pošiljal je svojega sina tri leta v véliko-laško ljudsko šolo; dve leti je prebil na ljubljanski normalki ter jeseni leta 1844. stopil v I. razred ljubljanske gimnazije.

Digitized by Google

Toda takoj prvi mesec se ga loti takó huda bolezen, da je moral izostati iz šole in vse leto prebiti domá.

Jeseni leta 1845. pride znova na gimnazijo, katero potem — brez mature — zvrší leta 1853. Ves čas, izvzemši V. razred in prvo polletje VII. razreda, bil je odličen dijak, v II., III. in IV. šoli celó »primo praemio donatus«. Redi, katere je dobival v semestralnih izpričevalih, so iz krščanskega nauka in zgodovine odlični (»vorzüglich«), iz latinščine, grščine, iz nemškega in slovenskega jezika večinoma izvrstni (»ausgezeichnet«) z raznimi hvalnimi dodatki. Zlasti poudarjajo vsi učitelji jezikoslovnih predmetov, da je izboren stilist. Nekoliko slabejše rede ima iz prirodoznanskih strok, takó n. pr. dal mu je suplent Deschmann v drugem semestru VII. šole iz prirodoslovja samó »gut«, z opazko »schnelle, richtige Auffassung und vollkommene mathematische Begründung bei wenig verlässlicher Aneignung.« Še slabeje se mu je godilo iz matematike, iz katere je dobil jedenkrat »kaum ausreichend«, jedenkrat celó srednje (»mittelmässig«). Matematike sploh ni posebno čislal in v zbirki mladostnih svojih pesmij je nánjo izpustil nastopno pušíco:

»Stvarí na svéti štiri so,
Ki se mi gnúse premočno:
Algebra, stenica,
Govno, stara Mica.«

Vedênja je bil ves čas vzglednega ali hvalevrednega, samó v V. šoli njega vedênje ni bilo brez graje — »nicht ganz tadellos«. Od druge do končane pete šole je bil gojenec knezoškofovega zavoda »Collegium Aloysianum«. Po triletnem bivanji je konec šolskega leta 1850. na pol prisiljen, na pol radovoljno izstopil iz Alojzijevišča največ zaradi svoje prostoljubnosti in zaradi nedolžne svoje razposajenosti, katero so pa nekateri napačno tolmačili.

Po zvršeni osmi šoli je odšel na Dunaj. Tu je pri jezuvitih v palači vojvode Modeneškega v Beatričinih ulicah prebil nekak novicijat, potem pa gojenec nemškega viteškega reda bil poslan v duhovsko semenišče v Olomuc.

Levstik je že na gimnaziji med dijaki slovel kot summa auctoritas v poznanji jezika slovenskega. Poleg tega se je posebno vztrajno učil srbskemu jeziku; najlepše junaške pesmi prve Vukove zbirke je znal na pamet. Češki njegovi sošolci v olomuškem semenišči se niso mogli načuditi, da si je v malo tednih popolnoma osvojil tudi češčino in da je staročeške spomeníke kmalu znal temeljiteje tolmačiti, nego sami Čehi. Živahni in dovtipni modrooki in plavolasi slovenski mladenič

Digitized by Google

je imel v semenišči kmalu toliko prijateljev, kolikor továrišev. Tudi z učitelji je lahko izhajal; zlasti je nadarjenega Slovenca čislal profesor Pokorný, učitelj semitskih jezikov, kateremu je bil Levstik najizbornejši učenec. V kratkem času se je Levstik v Olomuci popolnoma udomačil.

A tisti čas izdá Levstik pri Blazniku v Ljubljani drobno knjigo svojih pesmij, in ta drobna knjiga je odločila usodo njegovega življenja!

Levstik je ravno z izvrstnim uspehom zvršil prvi semester bogoslovskih studij, ko ga nekega dné pokliče semeniški ravnatelj k sebi ter ga vpraša, če je res dal na svetlo knjigo pesmij, polnih bogokletja in razuzdane erotike, in če je volján te pesmi preklicati. Mladi pesnik odločno zanikuje, da bi bile pesmi njegove razuzdane in bogokletne, in reče, da jih ne more preklicati. Pesmi, ob kateri se je semeniški ravnatelj posebno spotikal, bili sta zlasti nastopni dvé:

Na vsih svetnikov dan.

Svetniki v nebesih se veselijo,
Na zemlji pa jih praznujemo mi,
Tam gori zdaj brez terpljenja živijo,
Tu doli pa nas morijo skerbi.

I ko bi ljubezen tu ne cvetela,
Kdo pač bi na revni zemlji prebil?
Ko tertica nam bi serca ne grela,
Kako bi se človek kadaj veselil?

Tako pa tu pri mizi smo zbrani,
Od brata do brata versti se bokal,
I Bog naj vsacega pivca ohrani,
Ohrani gornika, ki nam ga je bral.

Zdaj terčimo v zdravje matere Slave,
Ki njenega skoraj je pol sveta,
Da vneti Slovani ljubezni bi prave
Podali si v zvezo dlani i srcá!

Kdor koli pa ljubega ima dekleta,
Še v njeno zdravje izpije ga naj!
Ljubezen prava je sapica sveta,
Ki v zemljo viharno pihla nam raj.

Hudi ne bodo svetniki v nebesih,
Da v zdravje njih terčili nismo naj pred;
Saj tudi njim, dokler so bili v telesih,
Naj bliže sta bila zemlja i svet.

Pa ker so se vedno junaški nosili.
Premagali so bolečine i trud,
Zato so tam gori venec dobili,
Mi bomo pa pili v njih zdravje ga tud'!

Adámu se perva kaplja spodobi,
Adam je vsega človeštva očák,
Bog vstvaril je njega po svoji podobi,
Zmed nas po njegovi ustvarjen je vsak.

Neumno v resnici mož je bil storil,
Da v raji se ženi zmotiti je dal,
Al' potlej pa bil je ojstro se spokoril,
Kopal je germovje, ledino oral.

Zdaj Noetu v zdravje se more naliti,
On vsadil je terto, ki vince rodí,
On pervi naučil nas vino je piti,
Zatorej spomin naj mu večno živí!

I njima se trop očakov pridruži,
Naj modri očaki i sveti možjé
Živijo, kakor kateri zasluži,
I modrih očakov pobožne žené!

Svetnikov, kar novega je zakona,
Pred vsemi naj sveti Peter živí!
Da nas pred veselje božjega trona
Z dovoljnim srcem enkrat spusti.

Digitized by Google

Za njim pa sveti Urbán je na versti.
Kar vsadil je Noe, to var'je Urbán,
Jesen pa presveti Martin ga kersti,
Toraj tudi Martin naj bo spoštovan!

Potem naj živijo vsi drugi svetniki,
Naj v prat'ki njih god bo čern al rudeč!
Naj majhni bodo ali veliki,
Naj ogenj jih vmoril je ali pa meč!

Zdaj tamkej v nebesih se veselijo,
Na zemlji pa jih praznujemo mí,
Tam gori zdaj brez trpljenja živijo,
Tu doli pa nas morijo skerbí.

Študentovska zdravica.

Hejo! dokler smo na sveti,
Nam spodobi se živeti,
Hojo, hejo hopsasá!
Lauda Sion auditores,
Lauda Sion praeceptores,
Kteri koli kaj veljá!

Zopet smo se semkaj zbrali,
Da sedimo pri bokali,
Hojo, hejo hopsasa!
Lauda Sion auditores,
Lauda vini potatores,
Pije ga, kdor ga ima!

Moška je beseda taka,
Toraj naj se vino staka,
Hojo, hejo hopsasa!
In salutem auditorum
Et in omnium amicorum,
Ino sebe samega!

Kmalo nam bo ura bila,
Nas po svetu razpodila,
Vender hejo, hopsasa!
Vivant medici doctores
Et qui docent bonos mores,
Vsaki v svojem je doma!

Naj že bomo, kar hočémo,
Zdaj bez skerbi še pojemo:
Hojo, hejo hopsasa!
Vivant et jurisprudentes,
Omnes populi et gentes,
Za vse prostor svet ima!

Kupe še enkrat nalimo,
Preden mizo popustimo,
Hojo, hejo hopsasa!
In salutem collegarum,
In perniciem philistrarum,
Amen, amen vekomá!

Čez nekoliko dnij ga pokliče k sebi nadškof olomuški. Očita njegovim pesnim tiste pregrehe, kakor prej semeniški ravnatelj. Levstik ugovarja, da njegove pesmi nikakor niso takšne, kakor jih opisuje zlobna denuncijacija iz Ljubljane, da jih sploh v Olomuci nihče ni bral in da tedaj tudi nihče o njih soditi ne more. Ker na nadškofovo prošnjo neče niti pesmij preklicati, niti izreči, da mu je žàl, da je izdal pesmi svoje, izjavi mu nadškof: »Jako obžalujem, da ne morete biti delj gojenec mojega duhovskega semenišča!« Ukaže mu izplačati precejšen viaticum — namreč 100 gld. — in Levstik se posloví od Olomuca. Vsi bogoslovci so ga spremili jedno uro daleč in mnogim so se rosile očí, ko so se poslavljali od njega. Sošolcem svojim je pa ostal v takó prijaznem spominu, da so se še čez dvajset in trideset let ogla-

Digitized by Google

šali v Ljubljani pri njem, če je katerega pot privedla z Moravskega v Italijo ali na Kranjsko.

Očitna krivica, storjena Levstiku s to grdo ovadbo, poznala se mu je po vsem poznejšem življenji. Naudala ga je z živim srdom zoper vse reakcijonarne nakane v slovstvu našem, poostrila in vzmnožila je njegov že prirojeni mu odporni duh in s trnjem posula življenja pot možu, ki je bil odslej zaznamenjevan s sramotilnim pečatom bogokletnega pesnika.

Levstik se je iz Olomuca naméril na Dunaj. Ker ni imel mature, zapiše se v tehniko, za katero pa ni imel niti veselja niti potrebnih zmožnostij. Zategadelj je tudi rajši hodil poslušat Miklošiča in se pomenkovat s starim Vukom. A ko mu čez nekoliko tednov poidejo novci, odpravi se péš v Ljubljano, kjer mu pa tedanja stroga policija prepové bivati.[1]) Zatorej odide domóv v Spodnje Rétje. Roditelji njegovi so tisto leto (1854.) prodali svoj dom ter se odpravljali na novo kupljeno posestvo v Prečni pri Novem Mestu. Ali nikakor niso mogli pregovoriti Levstika, da bi šel ž njimi. Ostal je rajši pri sosedu Iliji v Spodnjih Rétjah.

Ker je bil brez vsega zaslužka, dojde mu dobro prijazna ponudba graščáka grofa Rudolfa Paceta, naj pride k njemu na Turn pri sv. Križi v litijskem okraji poučevat starejša dva sina njegova. Tu je ostal Levstik nad tri leta in bil tem zadovoljnejši, ker je imel poleg svojega pôsla dovòlj časa, studirati in pisati, kar ga je veselilo. Toda ker je jeden gojencev njegovih umrl - Levstik mu je v prelepi baladi »Knezov sin« postavil dostojen spomeník —, drugi, grof Rudolf, pa odšel v terezijansko akademijo, bil je Levstik spet brez kruha, in zopet je poiskal gostoljubne hiše soseda svojega Ilije v Spodnjih Rétjah. Naselil se je v leseni kolibi kakor puščavnik in ves zakopan v knjige tukaj prebil do malega jedno leto, dokler ni prišel jeseni leta 1859. v Senožeče in na Kalec za domačega učitelja k pesniku in graščáku Miroslavu Vilharju. A že leta 1861. ga nahajamo tajnika novoustanovljeni čitalnici v Trstu, odkoder se jeseni leta 1862. stalno preseli v Ljubljano, po imeni sourednik, v resnici pa jedini in dejanski urednik političnemu časopisu »Naprej«, katerega je z novim letom 1863. začel izdavati Miroslav Vilhar.

[1]) Ta strogost tedanjega policijskega ravnateljstva je Levstika takó zbodla, da se gre pritožit naravnost k tedanjemu cesarskemu namestniku grofu Chorinskemu, ki je na policijski ukaz zapisal s svojo roko: »Herr Franz Levstik kann in Laibach bleiben, so lange er will.«

Digitized by Google

Marsikateri človek ima v življenji svoji dôbo, v kateri je prebil toliko bridkih stvarij, da se le nerad in z nekakim strahom spominja dotičnih nesrečnih let. Ta žalostna dôba je v Levstikovem življenji čas njega ljubljanskega bivanja od leta 1862. do 1870. — Tista leta mu je izpodletela vsaka stvar, katere se je lotil.

Vzorno uredovani »Naprej« so ubile tiskovne tožbe; zakaj izhajal je za absolutne Heinove tiskovne slobode.

Košček kruha, katerega si je potem zaslužil kot jako vesten in delaven prvi tajnik pri »Matici Slovenski«, zavidali so mu nekateri rodoljubi, ki so zahtevali, da tajniški pôsel pri »Matici« bodi časten, brezplačen pôsel. In res so se kmalu našli možjé, ki so bili voljni ta pôsel opravljati zastónj, ki so pa napósled dobivali za svoj brezplačni pôsel vsaj po toliko nagrade, kakor prej tajnik Levstik plače.

Prevzel je uredovanje Wolfovega slovensko-nemškega slovarja; a ker so o tej stvári razven Levstikovega protektorja, tedanjega stolnega prošta doktorja Pogačarja, odločevali ljudje, ki so hitro zahtevali praktičnega slovarja, bodisi dober ali slab, Levstik pa je mislil samó na znanstven etimološki slovar, kmalu je prišel ž njimi v spor in izgubil je tudi ta zaslužek.

Izdal je slovensko slovnico v nemškem jeziku, ali strastno so nje nauke pobijali odlični konservativni učenjaki slovenski, dasi se dandanes v mnogokaterem oziru ravnajo že sami po nji.

Mož fenomalne nadarjenosti in ogromnega jezikovnega znanja bil je brez kruha, brez stalnega zaslužka. Tista leta Levstik pač marsikateri dan, ko je zjutraj vstajal, ni védel, kje bode opóludne obedoval, kje zvečer večerjal. Sploh pa je bil večkrat takó sestradan, da je bil takoj omočen, ako je spil le malo merico vina. In takó je ta v jedi in pijači vzgledno-zmerni mož prišel tudi na glas, da rad pije. Naravno, da so morale te žalostne razmere slabo vplivati na ves duševni položaj nesrečnega pisatelja. Levstik je bil plemenite duše, otročje-blagega srca, radodarnih rók, z ubožcem bi bil delil zadnji krajcar, za iskrenega prijatelja dal dušo svojo; a bil je koleričnega temperamenta, in kri mu je hitro vzkipela. Kar je spoznal za pravo in resnično, to je branil z ognjevito zgovornostjo; nazore in prepričanje svoje je zagovarjal odločno, brezozirno; vsakemu je povedal na vsa usta v obraz, kar je mislil; kadar se je boril, zgrabil je za najostrejše orožje. Že njegova čokata postava, trda hoja, po konci nošena glava z nazaj počesanimi dolgimi lasmí, visoko čelo, bistri pogled, krepka, nekoliko naprej moleča spodnja čeljust so bili živa podoba njegove krepke, živahne duševne odpornosti.

Digitized by Google

A nesrečne razmere, v katerih je živel, te so njegov značaj še poostrile ter to blágo, mehko dušo izpremenile večkrat v odurno odločnega brezozirnega borilca. Razumljivo je, da mu to ni pridobivalo prijateljev, in da je bil zapleten zaradi tega v mnogovrstne literarne, politiške in socijalne bôje. Z odločevalnimi možmí v čitalnici se je sprl, ker niso hoteli za »Slovenski dom« kupiti Malíčeve hiše, ki je bila z vélikim vrtom vred takrat za 100.000 gld. na pródaji. Z Bleiweisom in Lesarjem se je spoprijel zaradi Vodníkovega rokopisa in zaradi tega, ker sta, boječa se za vpliv svojih »Novic«, nasprotovala ustanovitvi večjega slovenskega politiškega lista v Ljubljani. Z Matičinim odborom se je kregal zaradi Vodníkovih pesmij. Slovenske državne poslance je ostro poprijemal, ker so glasovali za dualizem — skratka: bil je v vednem bóji. In takrat je bilo, da je tedanji slovenski samodržec, čigar ime bi se nikoli ne imenovalo med našimi pisatelji, da mu ni Levstik v slovenščino prelagal njegovih nemški koncipiranih spisov, o njem zakričal grozne besede: »Pogine naj pes!«, ki so se pa v njegovem hreščečem nemškem jeziku še bolj ciniško glasile.

A ni poginil!

Zató so ga pa hoteli moralično ubiti! Ker je Levstik baš tiste čase ustanávljal satiriško-zabavljiv časopis, ko je učil slovenščine znanega politiškega dostojanstvenika, izmislili so si zlobni jeziki in to grdo obrekovanje trdili celó po časopisih, da je Levstika — vlada podmitila. In to neresnično vest so širili med ljudi baš tisti možje, ki so si takrat, ne s pretanko vestjo, delili méd-se tisočake, pri Beustu zaslužene — z gorenjsko železnico. Kakó je Levstika bolel ta udarec, o tem nam pričajo njegov »Pavliha« in njegove dotične izjave v Stritarjevem »Zvonu«. O tem nam jasno priča zlasti z žolčem in srčno krvjó dné 6. listopada 1870. leta zložena oda njegova »Sovražnikom«:

Razmôtril sem počétje váše,
A mólčal nésem, ker ne znám;
Zató na mé proklétje váše
I srd, ki ga od vàs imám.

Da bélo je, vam nésem rékal,
Kar je temnó, kot črni vrán;
Za rokovníki nésem tékal:
Zató se trn vam zdím strupán.

Jaz nésem pôpom upogíbal
Nì licemérom se kriníl;
Poníglavce sem vedno šíbal,
Zató vražèn sem vélno bíl.

Ubóštvo, skrb, od vàs teptánje
I mràz i glád sem pretrpèl,
Izgúbil zvéze vse nekdánje;
Pred jásli váše nésem šèl!

Pred jásli, kder se dolgoúha
Redí živál, da rezgetá,
Iz pólnega kríčí trebúha:
»Kdor tu ne žrè, tá dóm izdá!«

Pesà ste me imenováli,
Ker biti nésem htèl vaš pès;
Od vseh stranij ste v mé ščuváli
Vaš Izrael ščuvál je vès!

Digitized by Google

Vès Izrael v rokàh z océpki
Še zdàj na mé srdít režÍ,
Prváki vsi in njih prilépki
Za grmom, v járkih, za plotmí.

A vender gláve ne uklánjam
Ter vam ne bodem je nikdár,
I brez bojázni še oznánjam:
»Ti slepec si, a ti slepár!«

Te izjave so res ostre, ali pomisliti je, da pošten človek vse lože pretrpí nego krivično očitanje, da je izdajalec svojega národa.

Prava sreča je bila, da je takrat prijatelj Stritar povabil Levstika na Dunaj souredovat »Zvon«. A ne samó to! Stritar, takrat še privatni učitelj, odstopil mu je res velikodušno tudi službo kontrolnega urednika pri državnem zakoniku.

Načelnik tistemu oddelku notranjega ministerstva, v katerem se državni zakonik prelaga v raznovrstne jezike avstrijske, bil je takrat sekcijski načelnik Wagner, pred katerim so trepetali vsi uradniki, ki so službovali pod njim. Ker je tudi g. Cigale nekoliko obolel, namestoval je Levstik obá, Cigaleta in Stritarja In čudno, s svojim odločnim vedenjem, s svojim bogatim znanjem in svojim brzim delom se je Levstik strogemu sekcijskemu načelniku Wagnerju v malo dneh takó prikupil, da je več občeval ž njim, nego z vsemi drugimi uradniki. Ko je g. Cigale spet okreval, poslal je Wagner Levstiku dekret s hvalnim priznavanjem njegovega službovanja in s primerno novčno nagrado. Še nikdar nisem videl Levstika takó veselega, kakor tisti dan, ko nam je s solznimi očmí kazal ta dekret, rekoč: »Vidite, to je prva priznatev mojega delovanja! Kaj tacega doslej še nisem učakal.«

Slučajno se je takrat izpraznilo skriptorsko mesto v licejski knjižnici ljubljanski. Dr. Muys, Wagner in zlasti Miklošič, ki je bil te misli, da na to mesto sodi najprej dober slavist, napeli so vse moči, da je naučni minister meseca kimovca leta 1872. Levstika imenoval za skriptorja. Gotovo je vsak pošten človek to mesto privoščil Levstiku; mnogi prijatelji njegovi so se veselili, češ, zdaj bode Levstik delal, zdaj pisal! A tisti, ki smo opazovali Levstika na Dunaji, nismo bili teh vročekrvnih mislij. Že leta 1870. in 1871. ni bil več tistega veselega humorja, tiste mladostne živahnosti, kakor prejšnje čase. In kdo bi se temu čudil? Odkar je odšel iz Olomuca, celih sedemnajst let, potikal se je kakor pravi slovenski Ahasverus v večni borbi za vsakdanji kruh po vseh kotih male naše domovine in bridko je okušal tisto trojno gorjé, katero Jenko opéva v jedni svojih najkrasnejših pesmij:

»Gorjé, kdor níma doma,
Kdor ni nikjér sam svoj gospod;
Naj križem svet preroma,
Saj vendar tujec je povsod.

Digitized by Google

Gorjé, kdor se useda
Za tujo mizo žive dní;
Vsak grižljaj mu preséda,
Požírek vsak mu zagrení.

Gorjé, kdor zatajíti
Prisíljen voljo i srcé,
Bedakom posodíti
Čas mora, glavo i roké!«

Levstik je z zlomljenimi krili prišel v Ljubljano! A jako bi se motil vsak, kdor bi mislil, da je skriptor Levstik roke križem držal in se zalenobil. Še je z mladeniškim ognjem sodeloval pri Tomšičevem izvrstnem »Vrtci« ter zapel svoje nedosežne »Otročje igre v pesencah«; Leta 1876. je nad sto svojih poezij priredil za natisek. »Ljubljanskemu Zvonu« je bil vrl sotrudnik in je pod raznovrstnimi imeni priobčil v njem dolgo kito dovršenih pesmij; v Erjavčevo »potno torbo« je založil bogate zaklade svojega jezikoslovnega znanja — toda glavnega dela svojega — slovensko-nemškega slovarja, se vender nič več ni lotil. Sam sem bil priča, kakó je še leta 1879. pokojni knez in škof dr. Janez Zlatoust Pogačar neki dan na Goričanih živo prosil Levstika, naj prevzame uredovanje slovenskega slovarja, toda Levstik se ni dal omečiti. Vender je vsa leta drugega svojega bivanja v Ljubljani studiral in delal intenzivno, in velika biblijoteka ljubljanska mu je dajala obilo gradiva na razpolaganje. Bral je noč in dan, in le premalo mislil na zdravje svoje. Bral je najraznovrstnejše knjige — celó otročje povesti, a godilo se mu je takó, kakor petdeset let poprej Čopu, o katerem je rekel Prešéren:

»V Ljubljani je dihur, ki noč in dan žre knjige,
Od sebe pa ne dá nobene fige!«

Takó vztrajno delavnega je zalotila huda bolezen meseca svečana leta 1885. Kaj je prebil od tega časa, to nam je še vsem v živem spominu. Spravljenega z Bogom in svetom in vsega udanega v voljo božjo je rešila smrt daljšega trpljenja ob 9. uri zjutraj dné 16. listopada 1887. leta.

Izpregovoriti mi je še nekoliko besed o mnogovrstnih literarnih zaslugah Levstikovih; toda žàl, da vam v tem oziru ne morem podati celotne slike; da niti vseh imenitnejših spisov njegovih ne morem naštevati, ker bi to presezalo mêje tega skromnega predavanja.

Levstik je bil korenit jezikoslovec, izboren literarni kritik, nedosežen pesnik slovenski.

Digitized by Google

Že od mladih nog je imel posebno veselje in čudovito nadarjenost za jezikoslovje in večino svojega življenja je posvetil temu znanstvu. Da mu je bila korenito znana vsa slovanska filološka literatura; da je znal tolmačiti vse staroslovenske spomeníke, kolikor je objavljenih; da je temeljito prestudiral in tudi ekscerpiral vse večje slovarje slovanske; da se je vestno pečal s primerjajočim jezikoslovjem sploh, to je naravno, in to mora storiti vsak, ki hoče biti slovanski jezikoslovec. A glavni predmet njegovemu raziskavanju je bila nova slovenščina, in na to je zadnjih trideset let vplival z neko elementarno silo v toliki méri, kakor nihče izmed sočasnih pisateljev ne. Takoj s prvim svojim javnim nastopom se je obrnil zoper hrvatomanijo med Slovenci. Kakšno jezikovno brózgo so pisali najboljši pesniki in pisatelji slovenski po letu 1848.! Prav resno so mislili, da jim je iz slovenščine in hrvaščine možno ustvariti nov književni jezik, ki bi združeval obá národa. Temu nezmislu se je — skoraj jedini med mlajšimi — odločno uprl Levstik.

»En jezik moramo Slovani vsi pisati,
Torej naj se slovenščina z ilirščino pobrati!«

To je bilo gêslo tiste dôbe. — A Levstik ugovarja:

»Bog nam ga daj za jezik, ali dragi moji,
'Z ilirščine, slovenščine se on ne stroji!«

In kakó šiba slovenske pisatelje, ki so mislili, da pišejo pravi slovanski zlog, ako v spise svoje potaknejo polno hrvaških izrazov.

»Besed neznano čudnih zmes pisati,
Po Rusih, Srbih i po drugih ne vprašati,
Puščati v némar pisma naših starih rok,
Slovenščino z ilirščino goniti v kozji rog —
Zdaj temu pravi se slovanski zlog.«

In kakó razborito, kakó odločno se je v »Napreji« uprl v daljši razpravi tistim, ki so svetovali, da Slovenci popustimo svojo slovenščino ter se s Hrvati združimo v jeden književni jezik. Z vsem naporom bistrega svojega duha in bogatega svojega znanja dokazuje, da to bi bila národna smrt vsega slovenstva, in znamenito razpravo, katera je baš dandanes vzmnoženega uvaževanja vredna, završuje z lepimi besedami:

»Hrabri hrvaški národ, naši južni bratje, s katerimi se mislimo in moramo ujemati v lepej zlogi, umejo, da smo govorili odkritosrčne besede, s katerimi smo razodeli stanje slovenske bodočnosti, katera se pa le opira na slovensko národno izobraževanje in na slovensko literaturo; kajti iz nje dobimo ali otéto ali pogubljeno národnost. Slo-

Digitized by Google

vensko mladino pa opominjamo, naj iskreno ljubi svoj zdravi, krepki národ, ki potrebuje njene ljubezni in njenih močij, ter naj dobro pretehta zgodovinske, politične, geografične in druge okolnosti, ki nam preté, in gotovo izmed nje izgine vse prenagljeno zahtevanje, vsaka nemogoča misel, katerej bi za zdaj lehko rekli utopija; gotovo mora potem drugače soditi o slovenskej književnosti. Kdor pa tudi pretehta slovansko zgodovino in zdanjost sploh, naglo vidi, da so ostarele v minolem dvajsetletji potrpolele tiste misli, naj bi se iz več narečij ustrojil en književni jezik; naglo vidi, kako se noben slovanski rod ne sme sam zavreči, da bi ga potlej pobrali tujci, ne bratje. Slovana čaka velika bodočnost, kar celó pravijo njegovi nasprotniki, samo naj bi Slovan sam vselej tudi vedel, kako se mu je vêsti, da bi ne mahnil sam sebe, kar se je uže tolikrat zgodilo. Slovenci pa namestu nepotrebne, brezposelne tožbé v roke vzemimo peró, in premišljeno, pa srčnó delajmo brez obupa. Majhen národ smo res, vendar smo teló trdnih žil, kar vsemu svetu priča naše delovanje.« (»Naprej«, 1863., pg. 211. in 212.)

Posebnega, lahko rečem trajnega pomena v zgodovini našega jezika je pa obširna razprava »Napake slovenskega pisanja«, natisnjena v »Novicah« leta 1858. V tej epohalni razpravi se Levstik na jedni plati odločno upira grdemu nemškovanju v slovenskem pisanji, nepravilnemu besedotvorju in neslovenski po tujem nemškem duhu zasuknjeni skladnji; po drugi plati pa s svetim ognjem opominja slovenske pisatelje, kje jim je iskati živega studenca književnemu jeziku našemu — pri preprostem nepokvarjenem národu samem! In koliko temnih in zanimivih stranij našega jezika je pozneje razbistril v »Glasniku«, kakó bogato zalogo pristnih, v knjigi naši neznanih slovenskih besed z Erjavčevo pomočjo nakopičil v Matičinih letopisih; kakó korenito je slovensko oblikovje obdelal v kratki svoji slovnici! — Zadnja leta, ko je bil proučil vpliv tujih jezikov na slovenščino, zlasti pa vpliv bavarskega narečja, bil je Levstik res preoster purist; predaleč je sezal nazaj v staro slovenščino in tudi oblike mnogokrat prenaglo menjal in velikrat zamétal, kar se je, iz tujine zaneseno, že do dobra udomačilo. Mnogo je čul graje zaradi tega. Ali priznavati moramo iskreno, da je s tem naš jezik z mnogimi lepimi izrazi obogatil, da je, mnogo krepkih oblik znova oživil, da je mnogo tuje ljuljike iztrebil. Ako ga tudi nismo posnemali v vseh stvaréh, mnogo njegovih nazorov nam je prijalo; kar je bilo dobrega v naukih njegovih, to smo vzprejeli, a zavrgli, kar je bilo pretiranega. Toda že s tem je dosegel Levstik, da so slovenski pisatelji zapustili pot, po katerem so hodili

Digitized by Google

skoraj bi rekel, do leta 1858., ko se je bilo bati, da vsa pisava naša odrvení v tesnih okovih in sponah nemškega mišljenja.

Že g. Cigale je pred dobrimi šestimi leti obširneje razpravljal o tem, kakó močno se je zadnjih petindvajset let premenil ves zlog ali stil slovenskega pisanja. Kakó otročje stavke so celó dobri pisatelji pisali še v petdesetih letih, kakó okorno je bilo vse izražanje; še celó Janežič naivno uči v svoji slovnici, da slovenščina ljubi kratke stavke. Kakó pa teče zdaj beseda Erjavcu, v kakih perijodah nam razlaga svoje nazore Stritar, ali kakó suče besedo v svojih novelah doktor Tavčar! In ni najmanjša zasluga Levstikova, da ni samó učil, ampak da je tudi sam z živim vzgledom pokazal, kakó je pisati pravilno, lepo zvenečo, v krepkih stavkih izraževano slovenščino. Levstik ni bil samó slovničar, bil je tudi nedosežen stilist. In ta živi vzgled njegove jedrovite pisave je izdal več, nego vse njegove sicer zlate besede.

A da si je jezik slovenski v vsakem oziru osvojil takó, kakor nihče pred njim, tolmačiti je nekoliko tudi iz tega, da je že po dovršenih studijah, potem ko si je v jezikoslovji položil znanstveno podlago; ko je bil njegov od nekdaj ostri jezikovni čut že teoretiški poostren, bival še nekoliko let med priprostim národom. Njemu je potem vsaka beseda iz kmetovih ust vse drugače zvenela na uhó, nego v jezikoslovji neukemu Slovencu.

Oglejmo si nadalje Levstika pesnika. Zgodaj je dijak Levstik začel zlagati pesmi. Prvenci njega so že leta 1850. natisnjeni v »Sloveniji«, pozneje v »Ljubljanskem Časniku« in Janežičevi »Slovenski Bčeli«. Leta 1854. dal je pri Blazniku na svetlo zbrane svoje »Pesmi«, ki so preostro sojene, bile toli usodepolne pesniku. Pozneje se je Levstik oglašal v Vodníkovi spomenici, v Janežičevem »Glasniku«, v »Mladiki«, v »Vrtci«, v dunajskem in ljubljanskem »Zvonu«. — V prvih njegovih pesmih se pozna tu in tam Göthejev, Heinejev in celó Rückertov in Platenov vpliv.[1]) Vender imajo tudi že te prve pesmi toliko samostvornega duha in dovršene so nekatere tolikanj po obliki in vsebini, da jih prištevamo pravim biserom književnosti naše. Samostalnost je pokazal Levstik že s tem, da je takrat, ko se je po vsi Sloveniji razlegala slava jedinega pesnika Koseskega, ko so Toman, Cegnar, Valjavec, Praprotnik in drugi pesniki stopinje pobirali za Koseskim, skoro jedini nadaljeval tradicije Prešérnove v pesništvu ves čas, dokler se ni oglasil Stritar.

[1]) Takó n. pr. „Povodnja deklica" spominja na Götheja, „Popotnik" na Rückerta, „Božična noč" na Platena, „Dve utvi" in „V meniški cerkvi" na Heineja.

Digitized by Google

Pesnik Levstik ni takó mnogovrsten v pesniških formah nego Prešéren, ki ga preseza tudi v duševnem obzorji; toda v svojih poezijah iz moške dôbe doseza ali celo nadkriljuje Prešérna v jasni plastiki svojih podob, v pravi slovanski realnosti svojega mišljenja in čutja, zlasti pa v nedosežni dovršenosti zunanje oblike. Njegovi verzi so kakor od granita izklesani, stiki njegovi vsi polni in zveneči, s kakeršnimi se ne more ponašati niti jeden pesnik slovenski. A teh dovršenih pesmij ni stvaril zlahka. Dasi je imel jezik v oblasti, kakor nihče pred njim, produciral je počasi ter dolgo časa, nekaterekrati po več let prenarejal pesem, predno jo je objavil. V zapuščini njegovi se nahaja nekatera pesem po desetkrat, po petnajstkrat popravljena in prenarejena. Pesnik nikoli sam s seboj ni bil zadovoljen. Zdaj je zavrgel posamičen verz, zdaj posamično kitico; zdaj je stik žalil njegovo tanko jezičarsko vést, zdaj mu ni ugajal konec ali začetek pesmi. Horacijev »Nonum prematur in annum« je Levstik silno pretiraval in nekatero idejo po celih dolgih trideset let premleval v svoji glavi ter ji v raznih dôbah dajal raznoobrazno obliko. In vender pesniška zapuščina njegova obseza okolo t r i s t o raznovrstnih poezij — torej do malega polovico več, nego je doslej zložil pesmij najplodnejši in najpridnejši pesnik slovenski. In kolikor jih je, razven malih stvarij iz mladih let, vse kléno zrno. Lahko rečem, da bode slovenski svet strmel, kadar ugledajo beli dan Levstikove »Poezije«.

Iz vseh teh pesmij pa diha, kakor je že Stritar poudarjal, neka veselost, zdravost, zadovoljnost, neka mladost in genijalna neskrbnost, katera nas tolikanj bolj veselí na druzih, če je pogrešamo sami na sebi. Levstikova poezija je bister, zdrav studenec, ki ohlaja in poživlja popotnika, hirajočega v življenja puščavi. V svojih poezijah se nam kaže Levstik takorekoč normalnega človeka, t. j. človeka, kakeršen bi moral sploh človek biti; srce njegovo se ne zapira ničemur, kar žali in kar veselí človeka. Srce njegovo pozna up in strah, želje in hrepenenje, ne pozna pa obupa, v vsem je l e p a mera; po kratkem bóji se mu pomiré nasprotja, strinjaje se v lepo, blagodejno harmonijo. —

Težko je reči, katera pesem njegova je najlepša. Pesmi kakor »Dekle i ptica«, »Koledniki«, »Povsod ni sreče«, »Sénčnica«, »Poročilo« i. t. d. so prava posebnost Levstikovega pesniškega stvarjenja, katerim ne nahajamo nič podobnega v našem slovstvu. Ž njimi je Levstik uvedel pri nas nov genre. V didaktiškem pesništvu še nihče ni dosegel njegovega »Umetnika«, v baladi še nihče prekosil njegovega »Ubežnega kralja«. In njegove »Lesnike« so zlata knjiga národne modrosti in národnega humorja.

Digitized by Google

Izmed prozaičnih in pripovednih spisov njegovih nam je imenovati v prvi vrsti »Martina Krpana«, katerega z isto naslado beró otroci v ljudski šoli, kakor zreli sivolasi možjé. Že Stritar je rekel: »Kdor bo pisal enkrat zgodovino slovenske proze, on se bode moral ustaviti, ko pride do Krpana, pa pogledati nazaj — potem naprej in ločevati prozo pred Krpanom in za Krpanom. Kar je naših boljših prozaikov, vse je šlo za njim; saj je bilo pa tudi prav!«

Krpan je povest, v kateri najde vsak, česar išče in potrebuje. Kdor se hoče zabavati, Krpana bêri, ne bode se mogel nasmejati komičnim prizorom, národni naivnosti in zdravemu humorju. Kdor se hoče naučiti pravega pripovedovanja in resničnega opisovanja, v Krpanu ima za to najboljšo knjigo; kdor hoče studirati jezik slovenski ter si osvojiti pravo posebnost slovenskega pisanja, slovenske skladnje, ta ima spet v Krpanu največ gradiva, zakaj Krpan je pesniški proizvod, ki druži v sebi vsa svojstva prave klasiške dovršenosti.

Res je, da Levstikova pesniška slava v Slovencih ni še takó obče priznana in tudi ne poznana, kakor bi bilo želeti. Vzroki temu so naravni. Takoj prve pesmi njegove leta 1854. so mu porodile z vérskega stališča obilo nasprotnikov, in to antipatijo so mnogi tesnosrčneži prenesli potem na vse nadaljno pesnikovanje njegovo. Kar je pozneje priobčil pesmij, priobčil jih je večinoma pod tujim izmišljenim imenom. Uvaževati nam je pa tudi, da mnogi možjé zaradi literarnih in političkih bôjev, katere so imeli z Levstikom, niso objektivno sodili njega pesniških zaslug — in napósled, veliko resnice je tudi v Lessingovih besedah: »Die wahren Kenner der Dichtkunst sind zu allen Zeiten und bei allen Völkern so selten, wie wahre Dichter selbst gewesen!«

Da je bil Levstik, ki je imel jezik slovenski v toliki oblasti, ki je bil sam vêlik pesnik, kateremu je bilo pesništvo ne zabava, ampak sveto opravilo, tudi drugim strog in neizprosen sodnik, to je umevno samó od sebe. Objektivno je presodil, do kórena je precenil vsako knjigo, vsak pesniški proizvod. Odločno je pohvalil, kar je bilo hvalnega, brezozirno pograjal, kar je bilo graje vrednega. Pri tem ni ločil osebnega prijatelja od osebnega nasprotnika; za obá je imel tisto kritiško merilo; zakaj resnica in pravica mu je bila nad vse sveta, in literarna laž v Slovencih še ni imela odločnejšega sovražnika, nego je bil Levstik. Zlasti pa je v tem oziru osebno z zlatimi nauki svojimi vplival na prijatelje svoje. Mislim, da nihče izmed mlajših pisateljev

Digitized by Google

naših ni prišel ž njim v dotiko, da bi krepka individuvalnost Levstikova ne bila mogočno vplivala nánj. Živo se spominjam, da smo časih na Dunaji kakor šolski otroci sedeli pred njim in poslušali estetiško modrost njegovih ust. A tudi s peresom se je mnogokrat oglasil in prvi med Slovenci je zahteval odločne kritike ter v »Napakah slovenskega pisanja« kot glavni vzrok nepravilne pisave naše navedel popolno pomanjkanje literarne kritike in je znameniti spis svoj zvršil z vzklikom: »Bog živi kritiko!«

In kakó je pisati kritiko, to nam je jasno pokazal sam. Res je ostra njegova kritika, naravnost moram reči, preostra, ker mnogokrat prijema pisatelja takó, da ga mora resnično boleti; toda tega pa tudi nihče ne more zanikati, da bi kritika Levstikova ne bila zaslužena in vselej poučna. Levstik je s svojo kritiko vedno več dobrega povedal in novega sezidal, nego slabega podrl. In tudi tisti, ki obsojajo njegovo kritiško delovanje, morali bi pomisliti, da je imel Levstik takó izobražen jezikovni in estetiški čut, da ga je, rekel bi, kàr fizično bolelo, ako je bral knjigo pisano v barbarskem jeziku ali žaleča krasoslovna pravila. In ako pomislimo, kaj se dandanes vse piše in kakó, umeli bodemo, da je mogel Levstik zapisati besede, kakeršne so té:

»Slovenski pisači — to ime bodi sploh vsem ónim, katerim ne smemo reči pisatelji in katerih číslo je temà — némajo v denašnjih časih nikakeršnega spoštovanja do občinstva in zatorej nikakeršnega spoštovanja samí do sebe, ker drugače ne bi mogli dajati mej ljúdi tacih stvaríj, kakeršne zdaj često dobivamo. Nič jim ni do prve pisateljske dolžnosti, katera neizprôsno ukazuje: poprej se úči sam, o čemer hočeš potlej druge učiti v knjigah! Ali mej nami se malokdo učí, kolikor bi potreboval, a vender vsak pisari. Puhla nevednost oholo gospoduje na skrpanem prestolu, s katerega se v zóbe reží razmišljevanju, trudu, razumu in učenosti. Naši pisači natanko vedó, zakaj smejo takó delati. Saj nam je vse dobro, vse na hvalo, karkoli prileze iz kacega kota, imej si kaj vrednosti v sebi, ali nič, bodi si s premislekom zbrano ter lepó in skrbno spisano, ali z ráskavo metlo na kup zdrgneno. Kakšno duševno uboštvo, kaka nekritičnost, nezrelost, vihravost, koliko nevednosti, kak strašen jezik je često po zdanjih knjižnih proizvodih; a kakó vrhu vsega tega njih roditelji prevzetno gledajo, ter kakó nos vihajo samí o svojej ceni! Če temu nečistemu curku v slovenskem slovstvu ne zapremo zatvornic, to bode mej nami konec vsega napredka, pokop vsega národnega izobraževanja, pôvrat kosmatega barbarstva in tacega pisanja, kakeršnega se niti Marko Pohlin poleg vsega napora vender ni mogel dokopati ... Sveta dolžnost nam je, o knjižnih proizvodih

Digitized by Google

slovenskih resnico govoriti brez nobenega pogleda na levo ali na desno, brez nobenega strahú, kaj ta poreče, ali kaj bode ónemu črez voljo, Slovenski národ in pravi slovenski napredek je več, nego li posamične prazne glave.«

Zláte so tudi besede, katere je pred dvanajstimi leti zapisal v imeni »Vrtčevega« uredništva, katere pa do denašnjega dné niso še nikjer natisnjene:

»Vrtčevim« pesnikom in pisateljem sploh.

Prijetno baš ne bode, kar mislimo povédati; a molčati ne moremo. Od svojih mladih prijateljev dobívamo časi pésence, da bi jih natísnili v »Vrtci«. Lepó je, da mladína gojí svoj jezik, samó če ga tudi rés gojí, in lépa stvar je pésen, samó če je rés tudi kàj vrédna! A kakšne pésni mí dobívamo čésto? Kolikrat so misli ukradene, če sploh moremo govoriti o kakej ostro občrtanej misli; kajti pride nam v roko dosti proizvodov brez nobene prave misli. O vnénjem lici teh pésenc, žàl, ni govoriti ne smémjemo! Sestáva je vsa razmršena, kakor razdrásana ščét, a lice vse razdrápano, kakor da so ga osepnicè trikrat razjédle. Slovnice zamán iščeš ter dostojne zveze časi o belem dnévi z lučjo ne najdeš. O stíkih ali rímah ni govoriti ne moremo: »srcé« — »sè«; »domá« »gà« i. t. d., take stvari, ki nikakeršni stíki niso, tréba čésto v naših pésencah štéti mej boljše; kajti »žába« in »ráka« se nekateremu zdí tudi stík. Čutílo prave lepôte in dostojnosti ter mera pravílne sestáve je vže takó rédka, da nekateri tacih pésnikov na uredníška vrata časi tudi poropotájo, ako svoje kílave pésence ne najdejo v prvem listu potem, od kar so jo poslali. Mej katerim národom v Evropi, ako ni slovanskega pleména, bi se to moglo goditi?

A če smo dejáli, da so misli po navadi ukradene, vender nehčemo zamolčati, da sem ter tam naletímo tudi kakšno svojo, lépo misel, ali vsaj kál (najčešče sámo kál) te misli. O tacih prílikah potlej vse predélamo ali damo predélati. A ta pésen po navadi potem vže ni tistega, kdor nam jo je poslal, ker je takó prelíta in prestrôjena, kakor nov zvon od stare zvonovíne, ter nje prvi oča bi je nikakor ne poznàl, ako bi jo kje drugjé na tem svétu srečal, a ne v »Vrtci«. O tacih prilikah čésto vprašamo samí sebe: čegôva je ta pésen zdaj, če tudi stojí pod njó prvega očeta ime? Ako tak pésnik v poznéjših létih misli dajati pésni mej národ, more li mej svoje otroke vzeti tudi té, do konca prerojene proizvôde? Vémo, da malo kateri ima kàj tacega na umu; a vender so tudi taki, da imajo.

Digitized by Google

Mladína draga! pomni si to: slovenski jezik ni za to na svétu, da bi ga tí za uho bíla. Vemo, da se stóprav učíš, in da zatorej dovršenega déla še ne moremo iskati pri tebi; a tudi to vémo, da bi se bilo učiti in truditi vse drugače, nego li se tebi hoče. Najhuje človéku dé to, ker ni videti nikjer ozbilja ali resnôbe; vse je sáma igrača. Zatorej te prôsimo, da se ozbíljneje úči, dokler si še mladína; a kadar sebe naučíš, potlej izkúšaj druge učiti; kajti ako slépec slépca vodi, obá v jamo padeta, in kdor se v mladósti ne líka ter ne gládi, robàt ostane do starosti.

Mnogi naših pisateljev ne spoštujejo niti svojega jezika, najdragocénejše ostalíne slovanskih dedov, niti slovenskega občínstva, niti samega sebe, ker drugače ne bi takó délali, kakor delajo, nego sramovali bi se do rudečice, pokladati nam take jedí na slovstveno mízo, kakeršne časi pokladajo. Leséne žlíce, lončéna skléda, to ni najhuje, ker je samó ubožno, a ne grdó; a naši pisatelji časi nimajo ni sklède ni žlíce: pomíje nam ponujajo iz ubíte črepinje. Obhaja nas groza, ako premišljamo, kam s tem potem pride slovénski národ in kam zlosréčni slovenski jezik, ki ga némčijo učilnice in pisárnice, a še gádneje Slovenci samí, kateri se slišijo pisatelji. Mladénič! predno primeš za peró, presodi se do konca, imaš li ali nimaš polne mere tacih svojstev, kakeršne hoče to ozbíljno in težko delo? Če jih némaš, saj ni tréba, da bi tudi tí pisal! Pri nas je devét desetín pisateljev, kateri niso pozváni, a še menj izbrani, ter samí ne vedó, zakáj in kakó pišejo!

To povédati nam se je zdelo potréba in dolžnost, bodi si komu ljubo ali bodi si bridko.[1]) Uredništvo.«

Te besede so takó resnične, kakor bi bile danes pisane.

Čestita gospôda, završujem!

V vélikih potezah sem vam podal malo sliko Levstikovega življenja in pisateljevanja. Morebiti poreče ta ali óni, da sem to podobo slikal s presvetlimi bôjami. Mogoče! Toda vérujte mi, težko je popolnoma objektivno opisati možá, ki mi je bil dolgo vrsto let učitelj in prijatelj. Priznavam, da tudi Levstik človek in pisatelj ni bil brez napak, a bile so tudi izredne duševne zmožnosti njegove. Sploh je težavna stvar na vse straní resnično in pravično oceniti genijalnega pisatelja, na čigar novem grobu ni še ozelenela prva pomladanska trava.

[1]) Te zlate besede Levstikove naj si dobro zapomnijo tudi tisti mladi »pesniki«, ki nas obsipajo s svojimi v potu obraza skrpucanimi pesmimi in so potlej hudi na nas, ako jim ne odgovarjamo v pismih ali jih — iz samega usmiljenja — v listnici ne devamo na rešêto. Ured.

Digitized by Google

Ali živo sem preverjen, kolikor dlje se bodemo odmikali od dôbe Levstikove smrti, toliko lože nam bode razločevati svetlo luč od senčnate straní v njegovem mnogovrstnem delovanji. Spoznavali in le velikrat bodemo opravičevali njegove napake, a toliko lepše se bodo v zlatem solnci lesketali krepostna njegova duša, bister njegov um, krepka pisateljska individuvalnost njegova in vse vrlíne pristnega pesnika. In ko tedaj pozni vnuk naš poróma na grob njegov, spominjal se bode z ginjenim srcem in solznimi očmí pravega domačega Orfeja ter se domislil besed, s katerimi je Levstik sam poslavil Prešérna:

»Od málega zakláda ti v narôdi
Sezídal si poslópje veličánsko,
Ti lúči si roditelj i svobódi,
Jeziku ti imé si dál slovansko!
Tvoj duh po samostvórnem poti hódi,
Pozóve strúno v bòr italijánsko:
Česàr nì v sanjah upal ni Slovénec,
Nesmrten mu v čaróben spletaš vénec.

Ti si obtêsal góvoru mejníke,
Upíhal iskro, da je zagorêla . . .

Majó nad táboj vrbove se véje
Solzné, kot pésen tvója porcšêna
Iz tèmne jáme tvóje se nam smêje
Bodočnost lepša daljnih, boljših čásov
Pobedonósna pésen póznih glásov!

Stara pesem.

Listek dèl je mladec prédse,
Da zapiše pesem nánj,
Pesem polno svètlih mislij,
Čustev vročih, bujnih sánj.

»Če pojó za vence drugi,
Kaj bi péti jaz ne smèl?
Naj se mi izpolni žêlja,
Da bi z brati vred slovèl!«

In začel je ter premišljal,
Trudil mladec se, znojil,
A navzlic napôru njega
Bél je vedno listek bil.

»Čudo, niti jedna misel
Dvignila mi ni duhá,
Niti jedno pevsko čustvo
Ni prešinilo srcá!«

Miren, brate, strune pústi,
Nične tvoje so željé:
Pevec ta ne more biti,
Komur prazno je srcé!

Gr. Novák.

Digitized by Google

Kolíne.

Povest.

Spisal **Josip Starè.**

Na Griči je gospodaril bogati graščák Erazem Mladè. Izpolnil je že štirideset let, toda bil je še zmiraj samec. V mlajših letih se je bil res zagledal v lépo Katrinko, prav pridno déklico, ki je bivala na Gorenjskem pri svojem strijci vdovci. Dasi mlada, gospodinjila je Katrinka takó skrbno in oprezno, da se strijc ni več mislil ženiti, ali tudi bratranke svoje ne bi mogel pogrešati več. V tem pride graščák Erazem in razodene Katrinki ljubezen svojo. Déklica je kàr osupnila; zdaj jo je izpreletela rdečica, zdaj je obledela; tresla se je po vsem telesi, ali ziniti ni mogla ni besedice.

»Gospodičina, kaj vam je?« vpraša graščák ves preplašen in jo prime za roko, »ali sem vas razžalil, ali ljubite koga drugega?«

Katrinka zmaje z glavo, vzame robec iz žepa in si otare solze, ki so ji porosile očí.

»Govorite, gospodičina!« prosi jo zopet nepotrpežljivi graščák, »kaj vam je? Ali me ne morete ljubiti?«

»Saj vas ljubim, odkar vas poznam, ali —«, reče déklica; nató umolkne in mu zaupno stisne roko.

»Ali —?« ponavlja graščák, »kaj se skriva za nesrečno to besedo? Razjasnite, govorite, gospodičina!«

Katrinka povesi očí in molčí. Ugiba, kaj bi rekla. Že hoče izpregovoriti, ali zopet se premisli. Zdaj pa se le osrči in pravi:

»Ne smem od strijca. Lepó me je vzgojil po smrti roditeljev mojih, poslal me v Loko k Uršulinkam v šolo, obsipal me vedno z dobrotami, a zdaj, ko me treba, ko bi mu mogla povrniti vsaj nekoliko, kar mi je storil dobrega v mladem življenji mojem, zdaj naj ga zapustim? Ne, ne, takó nehvaležna nečem in ne smem biti; tolike sebičnosti ne bi mogla odgovarjati sáma pred seboj, nikar pred Bogom!«

Žalosten se zamisli graščák. Dobro sprevidi resnico Katrinkinih besed, in vender se je neče odreči takó zlahka. Zdaj celó ne, ko vé, da tudi ona ljubi njega. »To bi bil zakon po volji božji! In kakšno gospodinjo bi imel! Na Griči še ni bilo take, odkar stojí grad.« Takó preudarja graščák in sklene, da bode rajši čakal, nego se prenaglil.

Digitized by Google

Dolgo si tiho sedita nasproti, napósled pa on zopet povzame besedo, rekoč:

»Dobro, gospodičina, udal se bodem v trdo usodo, ali le nekoliko. Obá sva še mladá, in ako lehko čakate vi, čakal bodem tudi jaz, dasi težko. Zaupal bodem v Bogá, kateremu je môči odpraviti ovire, predno bi mislili. Strijc vaš je še krepák, in kdo vé, ako ne najde kdàj primerne družíce? Takrat bi se utegnilo izpremeniti marsikaj; žena bode hotela gospodinjiti sáma, in vi se ji bodete morali umekniti. Ali takó dolgo vas jaz niti ne pustim v tej hiši; prav podvizal se bodem, da vas o pravem času odvedem s seboj na Grič. Dovolite mi le to, da vam dotlej smem časih pisati, in obljubite, da mi bodete tudi vi poročali kàj.«

»Obetam«, odgovorí deklè ihtèč, in zopet ji solze radosti zalijó očí.

»Hvala vam! Zdaj pa z Bogom! Priporočite me strijcu. Prerazdražen sem, zató danes ne morem ostati pri njem na obedu. Z Bogom!«

Takó je rekel Erazem pri slovesi, znova stisnil Katrinki roko, poljubil jo iskreno in se zdajci odpeljal domóv.

Na Griči je tedaj še živel in gospodaril oče Mladè. Erazem torej še ni bil sam svoj, dasi je védel za najmanjšo stvárco v velikem gospodarstvu graščinskem in do dobrega poznal razne trgovske pôsle podjetnega očeta. Starec brez njega ni začel ničesar, ampak vselej se je prej posvetoval s sinom, katerega je odločil in vzgojil za naslednika svojega. Kakor je oče gospodaril, takó je mati Mladéška še zmiraj gospodinjila sáma, in prav na poti bi ji bila nevesta v hiši, kjer niti vredni hčéri svoji, Agati, ni dajala veljati ničesar. Vse to je Erazem preudarjal spotoma in se tolažil, da je za zdaj morda še najbolje takó; saj človek ne more ugeniti sklepov previdnosti božje. Minilo je še nekoliko let, toda na Griči je bilo vse pri starem. Časih je Erazem pisal nevesti svoji, in tudi dobival poročila od njé; ali ta pisma so dohajala čimdalje redkeje in polagoma izostala do cela.

V tem sta oče in mati hitro umrla drug za drugim, in Erazem je bil sam gospodar na Griči. Zdaj bi se bil lahko oženil, ali imel je toliko opraviti in urejati, da pogostoma od samih skrbij vso noč ni mogel zatisniti očesa. Hudó je pogrešal rajnega očeta svojega; saj je sivi starček do zadnjega diha ohranil bister um ter mirno in premišljeno vodil in nadziral vse, kakor zveden mornár, ki ladjo svojo varno vozi med plitvinami in pečinami. Menj nego kdàj je Erazem takrat mislil na ženitev; a kdaj naj bi mislil? Domá ga ni imel mirú

Digitized by Google

od ranega jutra do pozne noči; a kadar je šel v mesto, imel je toliko in toliko potov, da mu je bil celó o kresi dan prekratek, in se je navadno šele v mraku vozil domóv.

Sestra njegova, dobra Agata, gospodinjila je tedaj v grádu, kakor je vedela in znala. Sevéda je gospodinjstvo ni veselilo kàj posebno; nekoliko, ker se za rajne matere nikdar ni smela vtikati v takšne stvarí in jih ni bila vajena, bolj pa še zató ne, ker si je mislila, da itak ne bode za dolgo. Erazem se bode oženil, in druga ženska začnè gospodinjiti na Griči; ona pa se bode zopet umeknila v sobe svoje. Kakor prej bode pazila na vrtne gredíce, a za leto dnij ji bodo rekali »teta Agata«. Takó je sodila blága duša, ki na svetu nikomur ni rekla žale besede, nego bila dobra z vsakomer in rada pomagala, kjer je videla pravo potrebo. Dedno péd zemlje je ljubila takó, da se je ni mogla ločiti; rajši je odbila imenitne in bogate snubače, nego bi šla z dóma. Le malokdaj se je odpeljala v Ljubljano, ali dolgo ni prebila ondu; takoj se ji je jelo tožiti po mirnem kotu na Griči in po cveticah na vrtu. Zastonj so bile vse prošnje brata Erazma, da bi šla ž njim, če je po opravkih moral na Dunaj, v Gradec, v Trst ali v Zagreb, kadar je šel kupovat vina na Hrvaško. Jedini pot njen je bil zjutraj v župno cerkev k sveti maši, pod večer pa v trg k prijateljici na pomének, ali k bolniku, ki je bil potreben tolažbe in pomoči njene.

Takó sta na Griči skupaj živela brat in sestra. Radá sta se imela, nikdar se ne bi bila sporekla, in vender ni bilo vse takó, kakor bi moralo biti. Pošten od pet do glave Erazem kàr ni mogel videti zvijače in sleparstva pri ljudéh, s katerimi je imel opravila. Pri velikih svojih podjetjih je naletel vsak čas na takšne malopridnike in strašno se je mógel razjeziti. Bil je sploh malobeseden in navadno pogoltnil vsako jezo; ali časih je le vzkipel in takrat je bil takšen, da so se ga ogibali, ako so se le mogli. Čimdalje je gospodaril sam, tem nezadovoljnejši in čmernejši je bil in po ves dan ni izpregovoril s sestro, ki ga je poznala dobro in ga ni hotela motiti v mračnih mislih njegovih. Pri obedu sta tedaj tiho sedela za mizo; on je hitro zajemal jedí, ki mu niso mogle tekniti, ona pa je kakor krotko jagnje čakala, kdaj bode »tréščilo«.

»Takó ne smé ostati,« rekla je sestra sáma sebi, ali pa potožila stari Meti, ki je že pol veka služila v grádu in bila kakor domača.

»Zakaj se ne žéni gospod?« dejala je Meta.

»Oženiti se mora,« rekel je tudi starejši Erazmov brat, gospod Gregor, ki je bil župnik pri sveti Katarini na Skali. Malone vsak teden

Digitized by Google

se je na vozičku sam pripeljal na Grič, da vidi, kaj počenjata brat in sestra.

»Prav takó je, oženiti se mora,« pritrdi mu skrbna Agata, »ali rêci mu, ako se upaš!«

»Zató treba ujeti pravi trenutek,« opravičuje se Gregor. »Jaz prihajam k vama le za nekaj hipov in ne utegnem čakati, kdaj se Erazmovo čelo zvedrí toliko, da bi mu človek mogel govoriti o ženitvi. Tudi smo mi možjé preokorni za takšne stvarí.«

»To je prazen izgovor,« zavrne ga sestra, »ne upaš se, pa bi naprtil mêni, slabi ženski, kar je pretežko tebi. Saj bi lahko v tednu na dva, tri dni prišel domóv, toda nečeš.«

»Tega ne umeješ«, reče zopet župnik. »Prav ti, ki Erazma poznaš v dušo in srce, prav ti bi mu mogla prigovarjati, naj se oženi.«

Dobri Agati so se besede župnikove globoko vtisnile v srce, in preudarjala je, kakó bi začela.

Nekega dné je Erazem nenavadno dobre volje in tudi zgovoren. Sestra se tedaj ohrabrí in pravi:

»Vse bi bilo lepó, ako bi le midva ne bila takó samá na Griči.«

Erazem je ravno posrkal črno kavo, postavil čašico na mizo, povzdignil glavo in debelo pogledal sestro.

»Kaj me gledaš«, nadaljuje ona; »ali morda nisva kàr zapuščena? Res strah me je, če te ni domá, in sem ponoči sáma v prostornih górenjih sobah. Ali tudi podnevi mi je nekako čudno, kadar stopim na dvorišče ali na vrt, in nikjer ne vidim žive duše. Nikogar ni, da bi trgal lepe cvetke, da bi spletal vence, ali da bi vsaj jezil vrtníka in mu časih z drobno nožico potrl steblo na gredícah. Kakó lepó je bilo nekdaj, ko so rajna mati sedeli pred gradom in kričali, kadar smo preveč razsajali in se podili po dvorišči! Ali ni takó? Rêci, ali ni bilo lepó?«

»Takrat smo bili mladí«, pravi Erazem kratko ter se zagleda v dim smodke svoje.

»To je, mladí smo bili; a če nismo zdaj mladí, lehko bi bili drugi. Dragi Erazem, nikar se ne jézi, tolikokrat sem te že hotela vprašati, toda nisem se upala; rêci mi, zakaj se ne oženiš?«

»Zamudil sem pravi čas; zdaj sem prestar za ženitev,« zavrne jo brat tožno in se zamisli.

»Kaj bi bil prestar; saj ni treba, da bi iskal neveste med dvajsetletnimi déklicami; našla se bode, ki je primerna letom tvojim, morda celó že kjé čaka in upa.«

Digitized by Google

Zadnje besede nekako čudno presunejo Erazma, in zopet se mu zmračí veseli obraz, da se ga sestra kar ustraši. V tem se pri vratih oglasi stara Meta.

»Gospod! Ščinkovec bi rad polovnják vina. Kakšnega naj mu dam?«

»Saj grem sam v klet,« reče graščák in vstane zadovoljen, da more končati neprijetni pomének s sestro. —

Dočim je na Griči jednakomerno potekalo leto za letom, izpolnilo se je pri Katrinki na Gorenjskem, predno bi se nádejal kdo, kar ji je želel Erazem pri slovesi. Strijc se je oženil; troje prav živahnih otrok je že Katrinko klicalo teto, ali z Griča še zmiraj ni bilo glasú. Dokler je živel stari Mladè, imel je strijc vedno trgovske zaveze ž njim; odkar pa je Erazem sam jel gospodariti, prestalo je tudi to. Vender je vedela Katrinka, da je Erazem še zmiraj samec, čula je tudi, koliko sitnostij in pravd je imel po smrti očetovi, in je upala, da še kdàj pride po njo. Sevéda, to upanje je bilo od leta do leta slabše.

Skoro po ónem pomènku z Agato se Erazem po jako imenitnih opravkih odpelje v Ljubljano; dolge tri dni ga ni domóv. Oddajalo se je veliko podjetje, za katero se je poganjalo mnogo odličnih in imovitih mož iz vse Kranjske. Med njimi je tudi bil strijc Katrinkin, in prav on in Erazem sta še z dvema v družbi dostala podjetje. Erazem je odslej večkrat imel opravila na Gorenjskem in ko je za mnogo let zopet videl Katrinko, bilo mu je vroče pri srci, in ljubil jo je, kakor nekdaj. Mudilo se mu ni domóv, ampak rad se je pomudil in ostal na kosilu. Videl je, kakó je, če poleg možá sedí ljubljena žena in nekoliko nemirnega drobiža, in želel je, da bi bilo skoraj takó tudi na Griči. Skoro se je na »strijčevem« dômu čutil kakor domá in čimdalje češče je bil ondu. Ko se nekega dné zopet pripelje, bilo je nenavadno živahno; otroci so veselo vriskaje skakali po dvorišči in vsi zajedno hiteli Erazmu naproti, rekoč, da koljejo in delajo klobase. Še večje veselje je bilo pri obedu, ko so prišle kolíne na mizo. Zdaj ni bilo môči krotiti dece; danes so morali biti prvi. Erazem se jih kàr ni mogel nagledati in obljubil jim je, da jim pošlje tudi svojih kolín, kadar bodo klali na Griči.

Erazem ni več bil čmeren kakor poprej; bolj nego kdàj ga je veselilo gospodarstvo. Prijazen je bil in zgovoren, da bi ga človek skoraj ne bil poznal. Nihče se ni bolj veselil te izpremembe, nego blága Agata. Stregla je bratu, kakor je vedela in znala, da bi ostal dobre volje; trudila se je, da bi ugenila želje njegove, katerih ni rad

Digitized by Google

razodeval jasno. Posebno ko je v grádu započél neke skrivnostne priprave, govoril ni rad; tem bolj se je čudil, kakó da sestra venderle vé, kaj hoče. Sprevidel je, da se lahko zanaša nánjo, zató ji je poveril marsikaj, kar je izvrševal prej le sam.

»Agata«, reče ji po večerji, »jutri bodemo klali, toda jaz moram z dóma. Glej, da bode vse v rédu; izbêri nekoliko najlepših kolín in jih pošlji »strijčevim« otrokom na Gorenjsko; obljubil sem jih. Prilôži tudi kàj slaščic.«

Predno se je še zdanilo, odpeljal se je Erazem v mesto, da ne bi zamudil železnice. Domá na Griči so v tem klali, in Agata je imela toliko pôsla, da je šele okolo dveh popóludne vsa trudna mogla sesti za mizo. Po obedu pokliče staro Meto in ji ukaže:

»Pojdi pod streho in poišči primeren zabòj, da še pred večerom oddamo kolíne na pošto.«

Meta prinese zabòj, Agata zloží vánj kolín in slaščic, kar jih more ter jih odpošlje po naročilu bratovem. —

Pri »strijci« na Gorenjskem je bilo veliko veselje. Ravnokar sedé vsi skupaj pri zajutreku, ko prinese pismonoša vozni list. Reče še, da kolín še ni, da je zabòj bržkone kjé zaostal na poti, ali da pride gotovo z opoludánskim vlakom.

»Dobro, dobro; kadar pride vlak, bode naš hlapec že čakal na kolodvoru; lehko mu kàr takoj izročite zabòj.«

Takó potolaži mati postrežnega pismonošo in mu stisne dvojačo v roko. Dobra gospodinja je sprevidela, da bi bilo škoda pripravljati kàj druzega za obed; saj je poznala otroke, da se ne dotaknejo nobene stvarí, kadar vedó, da bode tudi kolín. Res, deca kàr niso mogli dočakati póludneva. Vsi trije so hodili pred hišo gledat, kdaj pride Janez s kolodvora. Napósled pride hlapec, ali praznih rók. Nepotrpežljivi otroci ga jamejo oštevati, mati pa ga vpraša vsa v skrbéh zaradi obeda:

»Janez, kaj je?«

»Nič. Telegrafirali so na vse postaje do Ljubljane, ali zaboja ni in ni.«

Prvi hip je gospodinja v veliki zadregi, ali hitro se domisli ter napravi postni obed. »Za otroke bode že,« reče sáma sebi, odraslo družino pa tolaži, da bode zató večerja boljša in obilnejša.

Z večernim vlakom se pripelje Erazem. Bil je ravno na poti, ali srce mu ni dalo, da se ne bi oglasil pri Katrinki. Tudi bi bil rad videl, kakó so otrokom teknile kolíne.

Digitized by Google

»O, Bog vas živi!« vzklikne strijc veselo, ko stopi Erazem nenadoma v sobo. »Nocoj se vas sicer nismo nádejali, ali zató ste nas razveselili tem bolj; dobro, da niste prišli opóludne.«

»Zakaj?« čudi se prihodnik.

»Postili smo se«, pravi strijc in se nasmeje poredno.

»Postili? Danes?« čudi se Erazem čimdalje bolj, »saj ni ne petek, ne kvaterni teden.«

Strijc se smeje še bolj in mu pové, kaj se je pripetilo kolínam. Erazem se je sprva jezil, potem pa se je smijal tudi sam, in bili so dobre volje do pozne nočí.

(Konec prihodnjič.)

Pouk in vzgoja slepcev.

Berilo J. **Hönigmanna** v seji »Slovenskega kluba« na Dunaji, dné 8. listopada leta 1890.

Dje te družbe so pokazali lani, da se zanimajo za pouk in vzgojo gluhonemcev. To me je vzpodbudilo, da razpravljam danes o pouku in vzgoji slepcev, katera sta zanimiva prav takó, kakor pouk in vzgoja gluhonemcev.

Radi preglednosti hočem razdeliti razpravo svojo v naslednje dele: I. Vzroki in nasledki sleposti; II. zgodovinska črtica; III. vzgoja v domači hiši; IV. pouk v zavodu in skrb za prihodnjost slepcev V. statistika.

I. Vzroki in nasledki sleposti.

Slepost je prirojena ali pridobljena pozneje. Prirojena slepost se nahaja primeroma le malokdaj. Provzroči jo 1.) podedovanje po roditeljih; takó je n. pr. jako velika kratkovidnost roditeljev časih vzrok, da so slepí otroci, in 2.) sorodnost roditeljev.

Posebno jedna očesna bolezen se pogostoma pojavlja takrat, kadar so si sorodni roditelji, to je takozvana Rhetinitis pigmentosa, katera nastane, ako se vrinejo barvine snoví v čutnično mrežico v očesi.

Podeduje se slepost po očesnih boleznih, po boleznih vsega života in po zunanji poškodbi.

Digitized by Google

Očesnim boleznim pripada: 1.) Blennorhöe, t. j. vnetje očij novoporojenega otroka. Ta bolezen nastane po okužbi. Kadar so ženska spolovíla bolna, izteka jim namreč neka kužnoba, katera ostane otroku na trepalnicah in provzroči, da se vname vse okó. To je jako nevarna bolezen, in nad tretjino vseh slepcev je oslepela za njo. Dr. Hugon Magnus računa celó 77% takih slepcev, kateri so oslepeli za to boleznijo. Proti nji se rabi uspešno, ako je še čas, salicilna kislina.

2.) Trachoma (egiptovska očesna bolezen), katero je vojska Napoleonova zanesla v Evropo. Kaže se dostikrat po vojášnicah in zavodih, sploh kjer biva mnogo ljudij.

3.) Otrplost očesne čutnice. (Črna mréna).

4.) Glaucon. (Zelena mréna).

Splošne telesne bolezni, katere provzročujejo slepost, to so: Vnetje možgan, skrofuloza, osepnicè in skrlatinka. —

Otrok tudi lahko oslepí, ako se zbode v očí. Takisto oslepí časih na obeh očesih, ako si poškoduje samó jedno; poškodovano okó mu, kakor pravimo, izteče, in drugo potem zbolí simpatiški. Nasledki sleposti so:

Okó slepčevo je navadno videti jako ostudno, očesnega jabolka čestokrat ni (anophtalmus), ali pa je nepopolnoma razvito in takó veliko kakor grah ali lešnik (mikrophtalmus), in napósled je jabolko tudi časih jako veliko (duphtalmus). — Ako na okó pritiskamo, ugledamo svetlobo; taki slepci, kateri še imajo jabolko, tudi čutijo svetlobo, in ker jim prija, pričnó s prstom zbadati v okó. Ali to je jako slaba navada, ker slepec lahko ves dan čepí v kotu in se zbada v okó, ako ne paziš nánj; tudi ga ni môči odvaditi takšne nevarne zabave. Nemec imenuje to navado »Lichthunger«. —

Nekateri otrok tudi malo vidi svetlobe in zató zmiraj maha z rokami pred očmí, ker mu to ugaja. Na take navade morajo že roditelji paziti domá in jih odpravljati ali zatirati kolikor mogoče.

Ker slepec ne vidi, zató mu ni do tega, da bi hodil; rajši čepí kje in iztíka po očéh, maha pred očmí, ali si grize nohte. Ker se giblje premalo, ne pretaka se mu kri dobro po žilah; teló zbolí, noge in roke oslabé, in posledica je često jetika. Tudi se ne drží dobro kvišku, kadar hodi; ker mora paziti na vsak šum, nagiba se naprej in se ziblje pri hoji.

Ker jednega čuta ni, razvita sta posebno druga dva, namreč sluh in tip, ali pa sta zmožna posebnega razvoja, ker ju mora slepec rabiti češče nego zdravi ljudjé. Prav to mu je velika dobrota za prihodnjost,

Digitized by Google

ker se na sluh in tip opira ves pouk njegov. V duševnem oziru je globokih mislij, lahkega razuma in dobrega spomina.

II. Zgodovinska črtica.

V starem veku so mislili, da je slepcem môči prerokovati, in zató so jih jako spoštovali. V srednjem veku so jeli skrbeti zánje, ali samó v telesnem oziru. Ko je šel francoski kralj Ludovik IX. na križársko vojsko, oslepelo je v tej vojski 300 njegovih vitezov, in tem je leta 1260. v Parizu ustanovil zavetišče. Ker jih je bilo petnajstkrat dvajset, imenoval je tudi zavod takó, namreč »Quinze vingts«. —

Dolgo so mislili, da je bil to prvi zavod za slepce. Ali nemški pesnik in pisatelj dr. Ludovik Avgust Frankl je dokazal, da temu ni takó. Našel je namreč, da že Walther von der Vogelweide nekjé omenja zavoda, katerega je ustanovil vojvoda Welf VI. v Memmingenu leta 1178. V omenjenih dveh zavodih so samó skrbeli za slepce, ali poučevali jih tam niso. Prvi, kateri jih je začel poučevati, bil je Valentin Haüy v Parizu. — Prišel je nekega dné v gostilno in videl ondu 8 do 10 slepcev, kateri so z maskami na lici prav disharmoniški igrali znano simfonijo. To naključje ga je dovedlo do tega, da je začel premišljati, kakó bi bilo môči poučevati slepce. Osebno je zató začel občevati s slepci in se pri tej priliki seznanil s slepo Dunajčanko po imeni Tereza pl. Páradis. Ta je bila sloveča pevka in umetnica na klavirji, in je prav tačas igrala v javnih in imenitnih družbah pariških. Videl je pri nji zemljevid, kateri je bil prešit s svilo različne debelosti. Šele, ko je videl ta zemljevid, in mu je Páradis pokazala, kakó se rabi, jasno mu je bilo, kakó je treba poučevati slepce. Odprl jim je leta 1784. v Parizu prvi poučni zavod. Prvemu učencu njegovemu je bilo ime Le Seur.

Haüy je ostal do leta 1801. ravnatelj zavodu pariškemu. Leta 1806. ga pokliče car Aleksander I. v Peterburg. Napotil se je s svojim prvim učencem v Rusijo in ga izpraševal vpričo carja.

Carju je izpit takó prijal, da je sklenil ustanoviti zavod, katerega je vodil Haüy od leta 1807. do leta 1817. Ali Haüyu se je tožilo po domovini; vrnil se je domóv in umrl pet let pozneje. To, kar je bil Haüy Francoski, bil je Janez Viljem Klein Avstriji. —

Proti koncu minulega stoletja sta posebno slula dva slepca, in sicer Nemec po imeni Weissenburg, sin dvornega služabnika, in Tereza pl. Páradis, o kateri sem že govoril. Bila je tudi znana radi dogodka s spiritistom Messmerjem. Ta jo je hotel ozdraviti magnetiški in jo je pripravil do tega, da je končno že sáma mislila in si prigovarjala, da

Digitized by Google

vidi. Vse se je takrat zanimalo zánjo, in gospóska je morala zatreti to sleparstvo. Weissenburg in Páradis sta bila jako izobražena, in to je napotilo magistratnega uradnika na Dunaji, Gaheisa, da je leta 1802. izdal knjižico, v kateri dokazuje izobražnost slepcev. Sevéda Gaheis in pozneje tudi Klein pri takratnem razmerji nista vedela o pariških uspehih Haüyjevih.

Bržkone je dobil J. V. Klein, takratni vodja okrajnega urada za siromake, to knjižico v roke. V dosedanjem pôslu svojem je dostikrat občeval s slepimi otroci. Gotovo ga je to primoralo, da se je začel pečati s temi ubožci. Prvi učenec njegov je bil Jakop Braun iz Brucka ob Litvi. Tega je izpraševal vpričo komisije, v kateri so bili razni visoki uradniki državni. Gledé na ta izpit dovolila mu je vlada podporo, in takó je nastal c. kr. zavod za slepce na Dunaji leta 1804., ki je zajedno najstarejši nemški zavod.

III. Vzgoja v domači hiši.

Vzgoja v domači híši je jako važna za slepega otroka in njega bodočnost, zakaj izkušnja kaže, da taki otroci, kateri so bili zanemarjeni domá, nikoli ne dospó do óne izobraženosti, bodisi v telesnem ali duševnem oziru, katera jim je potrebna za prihodnjost. Zlasti grešé óni roditelji, kateri slepega otroka zanemarjajo ali ga pomehkužijo.

Prvi dnevi novorojenčevi so odločeni telesnim potrebam. Čutje začnó delovati šele pozneje, sluh n. pr. v tretjem tednu po rojstvu. Um se razvije v tretjem letu i. t. d. — S sluhom spoznava človek govor in voljo drugih ljudij. Mati torej vplivaj na sluh slepega otroka. Igrá naj se ž njim in mu prepeva lepe pesmi, nikar pa naj ne toži in plaka, ker bi tudi otroku vcepila tožnost za vse žive dni. Z otrokom je treba govoriti in sicer jako mnogo, kazati mu različne stvarí, da jih potiplje ter imenovati mu, kar je potipal. Pozneje se pričnó vaje v hoji in orijentiranji. Mati mora otroku postavljati noge, kazati mu, kakó naj hodi ob steni i. t. d. Kadar je otrok že vajen hoje, kliče naj ga iz razne daljave, da se navadi paziti na klic in hoditi po klici prosto, brez vsake opore. — Tudi mu je treba pokazati, kakó naj sedí, povedati mu, da je treba stol potipati, predno séde nánj, da si ne onesnaži obleke, ali se celó poškoduje. Potem se pričnó ročne vaje. Otroku se mora dati raznovrstnih igrač, da jih tiplje in se igrá ž njimi, ali tudi, da se utrdé mišice in da ne čepí tiho v kotu in se ne zbada in ne iztika po očeh, ali da ne maha z rokami pred njimi. Otrok mora potipavati dôkaj stvarij in se mnogo gibati, ker sicer mu bodo roke gobaste, mehke in brez močí, kar je

Digitized by Google

velik nedostatek pri poznejšem pouku. Mnogo slepih otrók ima gobaste roke, katere se jim lahko popolnoma prikrivé, in vender ne čutijo nikakih bolečin. Dobro je tudi, ako se dá otroku voska ali gline, da si napravlja raznotere stvarí. Paziti je tudi nató, da se otrok ne opeče na rokah, ali da mu ne zmrznejo, sicer ne more dobro tipati. Ali to bi bila velika škoda, ker so roke slepcu to, kar so očí zdravemu človeku.

Da se vežba tip, mora se otrok sam oblačiti. Potipati mora obleko in vse njé dele; tudi mu je treba pokazati, kakó se oblačimo. Takisto naj se slepec navadi redú. Zvečer, ko se sleče, položiti mora obleko redno na stol, da jo drugo jutro najde v istem rédu. Tudi mora slepec sam jesti, sam se umivati i. t. d. — Pri mizi mora biti žlica na desni stráni in kupica na levi stráni. — Posebno ugodne so za slepce take igre, katere vplivajo na njih sluh in gibanje. Ko je dospel otrok do šestega leta dôbe svoje, hodi naj v ljudsko šolo, ako ni bil še vzprejet v zavod, zakaj naučil se bode tudi tam dosti koristnega za življenje, takó n. pr. veronauka, računstva in še mnogo druzega.

Ako se bodo roditelji vsi ravnali po tem, kar sem tukaj omenil na kratko, prihajali bodo otroci dobro pripravljeni v zavod, brême se bode olajšalo otrokom in učiteljem, in uspehi bodo mnogo večji. Žàl, da se to dandanes dogaja le malokdaj! --

IV. Pouk v zavodu in skrb za prihodnjost izobraženih slepcev.

Pouk slepcev v zavodu je trojen: šolski, glasbeni in obrtni pouk.

Ko pride otrok v zavod, pričnó se vaje v orijentiranji po šolski sobi, po dvoranah in končno po vsem zavodu. Te vaje trajajo 4 do 6 tednov v prvem in drugem letu. Ta čas in sploh v prvih dveh letih se poučujejo slepci v nazornem nauku, kateri je bil uveden že za J. V. Kleina, t. j. leta 1804. v zavodih za slepce, ko v ljudski šoli o njem še ni bilo ne duha ne sluha. Učenci se učé spoznavati in imenovati stvarí okolo sebe. Nazorni pouk je jednak nazornemu nauku v ljudski šoli, samó da morajo učenci tipati, kar vidi zdravi učenec z očmí.

Pri pouku v čitanji se dajó učencem v 1. razredu lesene in izbočene črke latinske abecede, da jih otipljejo in jih takó zajedno spoznavajo.

Pozneje dobé knjige, katere so tiskane z izbočenimi črkami, poleg tega knjige, katere imajo črke prirejene od raznovrstno stavljenih izbočenih pik. To abecedo je izumil abbé Braille na Francoskem, po ka-

Digitized by Google

terem se tudi imenuje abeceda Braillova. Nadrobneje o tem hočem govoriti pozneje. Slepci ne pišejo takó kakor mi, temveč tiskajo. Abecedo rabijo latinsko. Posamične črke so od kovine, v katero so vlite igle po obliki posamičnih znamenj glasovnih. Ako pritisnemo táko črko na popir, pokaže se nam nje oblika, katero slepec radi izbočenih pik lahko spozná po tipu. Posamične črke so uvrščene po redu v posebnih predalih. Pišoč rabi slepec takozvani Kleinov aparat, v katerem so uvrščene óne črke. Popir se dene na klobučino pod okvir; potem se nastavi ravnílo od dveh kosov lesá, med katera pride črka. — Slepec hoče n. pr. zapisati besedo »rak«. Črka »*r*« se postavi med ravnílo in se pritisne; poleg te se postavi črka »*a*« in pritisne; črka »*r*« se dene zopet z desno roko v dotično predalo, dočim drží leva roka črko »*a*«; poleg črke »*a*« se postavi »*k*«, in končno se vzameta obé črki in se uvrstita v predala. — Pisati se pričnè spodaj na levi stráni. Ako hoče potem slepec brati, kar je napisal, treba mu je samó vzeti popir iz okvira in ga obrniti. Pokažejo se mu črke v tem rédu, kakor so tiskane naše knjige. Ta aparat ima to prednost, da slepec lahko sam čita, kar je pisal in se tudi pismeno sporazumlja z drugimi ljudmí. Izumil je ta aparat prvi ravnatelj c. kr. zavoda za slepce J. V. Klein na Dunaji. Privedel ga je do tega slepec sam, kateri je pisal roditeljem svojim, naj mu pišejo pismo s črnilom z velikimi črkami in potem v te črke zabodejo luknjice.

Druga pismenica, katero uporabljajo slepci, to je Louis Braillova. Črke te abecede so označene z raznovrstno postavljenimi izbočenimi pikami. Da govorim jasneje, pokazati hočem to abecedo; aparat, s katerim se piše, zove se Pablaskov aparat in je zložen od okvira, ravnílа in pisala.

Louis Braillova abeceda:

I. vrsta:

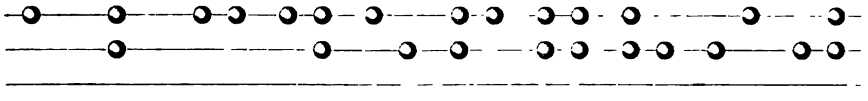

a b c d e f g h i j

II. vrsta:

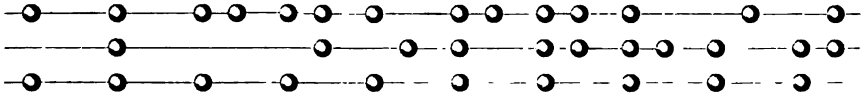

k l m n o p q r s t

Digitized by Google

III. vrsta:

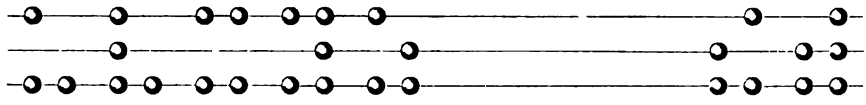

u v x y z ß ft

IV. vrsta:

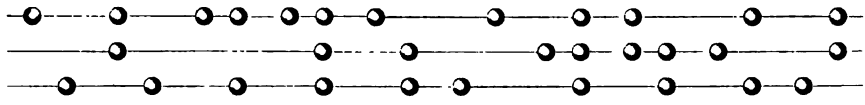

au eu ei ch sch äu w ü ö ä

Ta abeceda ima 10 glavnih znamenj, katera pomenjajo prvih deset glasov, to je od »*a*« do »*j*«. (Glej prvo vrsto.)

Črke druge vrste, to je od »*k*« do »*t*«, izvajajo se iz črk prve vrste takó, da se naredí pod vsako črko prve vrste na tretji črti in sicer na levi stráni še jedna pika. (Glej drugo vrsto.) Črke tretje vrste se izvajajo iz črk druge vrste; napraviti se mora poleg teh na tretji črti na desni stráni še jedna pika. Takó dobimo črke u, v, x, y, z, ß, st. (Glej drugo in tretjo vrsto.)

Črke četrte vrste se dobé, ako naredimo pod črkami prve vrste na tretji črti in sicer na desni stráni še jedno piko. Takó se zaznamenujejo glasovi: au, eu, ei, ch, sch, ü in ö. Samó glasovi *ä*, *äu* in *w* se zaznamenujejo izredno.

Črke prve vrste tudi pomenjajo številke, kadar stojí pred njimi to znamenje:

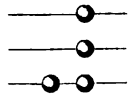

Ako pišemo dôkaj številk zaporedoma, treba je znamenje za številko zapisati samó jedenkrat.

Takó se n. pr. piše število 1890:

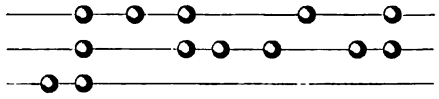

zn. za štev.

Torej je:

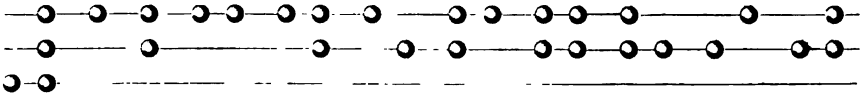

a=1; b=2; c=3; d=4; e=5; f=6; g=7; h=8; i=9; j=0.

Digitized by Google

Prav takó pomenjajo črke prve vrste tudi ločíla, samó da ne smejo stati na prvi in drugi črti, temveč na drugi in tretji.

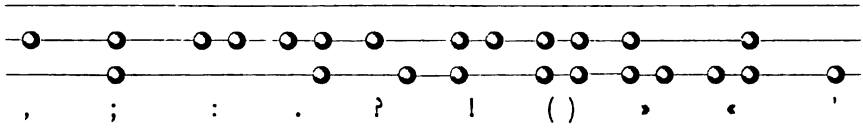

»Ljubljanski Zvon« se piše v tej abecedi takó:

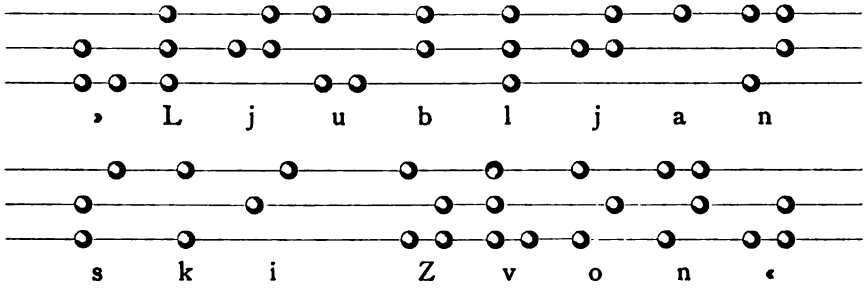

Tudi note se pišejo po tej abecedi, ali zavedlo bi me predaleč, ako bi razpravljal o tem.

Slepci si dopisujejo po abecedi Braillovi, ker jo tipajo lože od latinske.

Pouk v zemljepisji se vrší takó, kakor v ljudski šoli, samó da se reke, gore, mesta i. t. d. na zemljevidih zaznamenujejo izbočeno.

V godbi poučujejo slepce na raznovrstnem glasbenem orodji. Ozirajo se pa vedno na zmožnost učenčevo in njega prihodnjost. Vaje se vršé po sluhu in po notah, katere so pisane po Braillovem sistemu.

Vsak učenec se izobražuje tudi v ónem obrtu, kateri mu je najprikladnejši, ali o katerem se je nadejati, da ga bode živíl pozneje.

Obrti, v katerih se poučujejo navadno, zlasti so krtáčarstvo, pletárstvo, vožárstvo in uglašanje klavirjev. Za te stroke so nameščeni v zavodu mojstri, kateri poučujejo slepce v svojem obrtu po šolskih urah. Ko je slepec v zavodu dovršil leta svoja in je dovlòj izobražen v znanostih, godbi in obrtu, pride ali domóv, kjer se bavi z obrtom svojim, ali v preskrbovalnico, ali v delavnico za slepce.

V posamičnih deželah različno skrbé za prihodnjost slepcev. Na vadno dobí slepec ob troških zavodovih orodje, katero mu je potrebno za obrtovanje njegovo, in nekaj denarja, da si kupi tvarino za svoja dela in služi kruh z obrtom. Zavod ga tudi podpira časih, ako je potreben, in mu pošilja tvarino po nizki ceni. V drugih deželah so usta-

Digitized by Google

novili delavnice za slepce, kjer vidèč mojster nadzira njih delo. Vsak teden dobivajo ondu plačilo za svoje proizvode; stanujejo pa in živé ob svojih troških.

V. Statistika slepcev.

Omenivši to, kar je treba vedeti o vzgoji slepcev, povedati hočem samó še, koliko slepcev živí v posamičnih deželah in koliko se jih učí v zavodih. — Statistika kaže, da je v deželah, katere niso dôkaj izobražene, tudi več slepcev nego v kulturnih deželah. V prvih pride povprek jeden slepec na tisoč prebivalcev, v drugih pa že trijé slepci na isto število. Kakor se je izračunjalo površno, živí na vsem svetu 1 milijon 400 tisoč slepcev. Relativno največ slepcev v Evropi ima Finska; ondu pripada na 1000 prebivalcev 3—5 slepcev. V Egiptu je celó med 100 prebivalci jeden slepec. V deželah naše monarhije jih je relativno največ v Galiciji, Bukovini in Dalmaciji; vzrok temu je gotovo ta, da je v teh deželah národno gospodarsko in zdravstveno razmerje jako žalostno. Najmenj slepcev ima vélika vojvodina Badenska na Nemškem. Tamkaj štejejo 1 slepca šele na 2500 prebivalcev, dočim je pri nas razmerje 1 : 1000.

Pod 40. letom dôbe svoje sploh sta 2 slepca med 1000 prebivalci, ali nad 40. letom jih je 16 med 1000 prebivalci. To nam kaže, da je mnogo več takih slepcev, kateri oslepé v poznejših letih. Zavodov za slepce je na vsem svetu 180. — V Ameriki jih je 33, v Avstraliji 5, v Afriki 1 (in sicer v Kajiri), v Aziji ni nobenega.

V Evropi je 141 zavodov, namreč: na Danskem 1, na Irskem 1, na Grškem 1, (na otoku Korfu, ki ima samó jednega učenca), v Švici 3, na Holandskem 3, v Belgiji in na Švedskem 5, na Laškem 7, v Rusiji in Avstriji 9, na Španskem 12, na Francoskem 23, na Angleškem 30 in na Nemškem 32 zavodov.

V Avstriji imamo še zmiraj 1752 za šolo godnih slepih otrók, katerih ne preskrbuje nobeden zavod. Poučuje se v Avstriji samó 425 slepcev v devetih zavodih. Treba je torej še dôkaj storiti v tej stvári. — Hvala Bogú, na Kranjskem je samó 367 slepcev in med temi le 25 za šolo godnih otrók. Upati je, da se poskrbí tudi skoro za te.

Digitized by Google

Vodne razmere na Notranjskem.

Spisal **S. Rutar.**

Notranjsko je že od nekdaj kot čudovita dežela znano vsemu učenemu svetu. Odkar je Valvasor v svoji »Slavi vojvodine Kranjske« opozoril širše občinstvo na čudne pojave Cerkniškega jezera (v uvodu tega slavnega dela in potem v knjigi »Von den Naturraritäten des Landes«), izšló je do denašnjega dné že premnogo spisov, ki se bavijo s tem predmetom. Najobširnejši med njimi je gotovo spis Steinbergov (»Gründliche Nachricht von dem in Innerkrain gelegenen Zirknitzer See,« Laibach, anno 1758). Znanstveno vrednejši so Tobije Gruberja listi (»Briefe hydrographischen und physikalischen Inhalts aus Krain«, Wien, 1781.) in vzorno delo Schmidlovo (»Die Grotten und Höhlen von Adelsberg, Lueg, Planina und Laas,« Wien, 1854.).

Ali navzlic tej bogati literaturi o notranjskih pečinah in jamah je ostalo še mnogo nerazjasnjenih ugank in nedoločenih hipotez, katere so se rešile šele v zadnjih letih in strmečemu raziskovalcu odkrile skrivnosti podzemeljskih prostorov. Trgovinski minister grof Julij Falkenhayn je ukazal namreč preiskati vodne razmere podzemeljskih rek na Notranjskem, da bi se dal narediti načrt, kakó bi bilo preprečiti vsakoletne povodnji po notranjskih kotlinah, osušiti ondotna močvirja in povzdigniti poljedelstvo v toli hudo zadetih krajih. Po ministrovem ukazu je začel gozdarski adjunkt Viljem Putick že leta 1886. preiskovati notranjske jame in pečine ter je v naslednjih letih skoro popolnoma zvršil nalogo svojo.

Po teh preiskavah se je pokazalo marsikaj v novem svitu, kar se je poprej samó slutilo, ali pa tudi krivo tolmačilo. Zlasti se je konstatiralo, da je pravih izvirov Pivki (odnosno Ljubljanici) iskati na severnih in zapadnih obronkih notranjskega Snežníka, ki pokriva kakor velikanska piramida nad sto kvadratnih kilometrov južnega dela dežele kranjske. S svojima dvema vrhuncema Véliki in Mali Snežník se vzdiguje do 1796 *m*, odnosno 1689 *m* nad morsko gladíno. Profesor Hann (»Ueber die grössten Regenmengen in Oesterreich«) je dokazal, da pripada Snežníkova okolica tistim krajem v naši državi, kjer na leto pade največ dežjà. Pri graščini Šneperk (590 *m* nad morsko gladino) pade ga namreč 1590 *mm*, pri logarski hiši Masun

Digitized by Google

(1028 *m*), vzhodno od Korítnice 1770 *mm*, pri logarski hiši Leskova dolina (801 *m*), južno od Šneperka, 2280 *mm* in pri nadlogarski hiši Hermsburg (937 *m*), ob hrvaški meji, celó 3640 *mm*, torej skoro toliko, kakor v Boki Kotorski.

Vsa ta izpodnebna ali meteorna voda se izgublja skozi predorna tla pod zemljo. Kakor je znano, spada vse kraško gorovje v kredno in trijasno tvorbo; le tu in tam se nahajajo kotline premogove formacije. Velika večina kraškega kamenja sestojí od rudistnega apnenca (kredne tvorbe), in prav od tega je zložen ves Snežník. Bolj proti severu se nahaja v Javornikovem pogorji (1270 *m*) kaprotinski in spatanški apnenec. Na te dvé pogorji se naslanjajo nižji, večinoma ploskasti hrbti iz hallstadtskih plastij (trijasne tvorbe), ali pa se nahajajo take plastí po nekod zagvozdene tudi med kredno tvorbo. Po nekaterih krajih na Krasu nahajamo tudi dolomit (magnezijokisli apnenec), ki mokrote ne prepušča posebno rad.

Takšno kamenje je zeló predorno, in zató si lahko tolmačimo, zakaj na Krasu ni studencev, in zakaj nahajamo le redkokjé krajše struge. Samó ondu, kjer so skladje guttensteinskega apnenca (n. pr. okolo Prezida) in premogove tvorbe, ali pa kjer so eocänske naplavíne (skriljevec, Thonschiefer), samó tam nahajamo bistre studence in nadzemeljske toke posamičnih rek. S takih tvorb tekó čvrsti gorski potoki po globoko zarezanih jarugah k niže ležečim kotlinam; ali kakor hitro pridejo do izpodjédenih krednatih tvorb, začnó se izgubljati — navadno na podnožji tistih strmih hrbtov, ki zapirajo kotline — skozi kolikor toliko zijoča žrela, ki se imenujejo ponori (Schlundtrichter). Takó se odteka vsa izpodnebna voda najprej skozi navpične jame, potem pa skozi vodoravne, kolikor toliko nagnjene rove, dokler se znova ne prikaže kjé v nižji kotlini. Torej se ni čuditi, ako na kraškem svetu živo čutijo, da ni dovolj studencev in tekoče vode.

Plastí omenjenih tvorb držé na Krasu od jugovzhoda proti severozapadu in so nagnjene proti jugozapadu za 10—30 stopinj. Prav takó se vlečejo tudi doline, ki so se udrle šele pozneje, in kotline od jugo zapada proti severovzhodu. To mér vidiš povsod na vzhodni stráni Jadranskega morja od Juliških alp na severozapadu, pa do Severoalbanskih alp ob jugovzhodni meji Črne Gore.

Če opazujemo podolgaste kotline na Notranjskem, vidimo takoj, da so le posamezni deli dolinske tvorbe, ki še ni dovršena in se bode še nadaljevala. Voda namreč še vedno izpodjeda temelje ónih hrbtov, ki ločijo kotline od kotlin; v tisočletjih se bodo ti udrli prav takó, kakor so se že prej znižale sedanje kotline.

Digitized by Google

Voda ima namreč v sebi ogleni kisík, in ta razjeda polagoma, toda stalno, oglenokisli apnenec, izlužuje in izotljuje ga ter napravlja v njem čimdalje večje jame in rove. Ta neprestana vodna sila se imenuje erozija in korrozija (izpiranje in razjedanje); deluje pa ob tokih navzgori, še bolj pa nizdolu in napravlja čimdalje širše in globlje robove. Ta sila se opaža sicer povsod, kjer so apnenaste goré (n. pr. v moravski Švici, v Karpatih), vender takó očito nikjer nego na Krasu. Ko bode voda dokončala delo svoje, tedaj se bodo povsod udrli sedaj še obstoječi povprečni hrbtje, in napravila se bode jedna sáma skupna dolina od Snežníka do izliva Ljubljanice. Sedaj so ti povprečni hrbtje, ki ločijo kotlino od kotline, sicer še precèj močni in nekateri tudi dosti široki, vender jih je voda že izpodjedla na tisoč in, tisoč mestih. Dokazano je, da so vsi doli, dolci in vse rupe na Krasu nastali le takó, da se je strop udrl nad izlizano otlino. Kakó silna je in dinamiška delavnost izpodnebne in tekoče vode v notranjosti Krasa, dokazuje nam najlepše velikanski prirodni most pri Škocijanu blizu Rakeka, ali pa orjaška skalna vrata Vranje jame pri Planini.

Novejše preiskave so dokazale, da se vleče skozi vse Notranjsko jeden in isti tok, ki se pa v vsaki kotlini imenuje drugače. Prej so mislili, da se voda Cerkniškega jezera odteka po podzemeljskem koritu pod Menešijo in Ljubljanskim vrhom ter da prihaja šele pri Verdu zopet na dan. Táko podobo je vzprejel celó Supan v sicer jako temeljiti opis naše države v krasnem zborniku »Unser Wissen von der Erde« (Tempsky, Praga 1887., str. 286). Sedaj pa vemo, da prihaja ta voda na dan že v Malograjski jami pri Planini. Zveze med pojedinimi deli omenjenega toka so vse podzemeljske in se nahajajo le v rovih popolnoma izpodjedenega Krasa. Navadno se izgubljajo vode koncem kotline v skrite, globoko ležeče ponore, ki so na vseh straneh obkroženi s skalami; tudi na površje prihajajo vode navadno izpod skal, časih celó navpično kipèč. Le malokdaj so odtoki takó prosti in očitno vidni, kakor n. pr. Karlovica ob Cerkniškem jezeru ali ponor Pivke pri Postojinski jami.

Kakor doline, takó se držé tudi podzemeljski toki v obče merí kamenitih plastij; vlečejo se torej od jugovzhoda proti severozapadu. Kakor hitro pa pridejo toki do povprečno držečih pokotin (Spalten) dolomitnih plastij, obrne se voda po teh prirodnih kanalih, dokler se ne prerije skozi hrbte in ne dospè do niže ležeče kotline. Tudi odtok iz kotlin sledí plastém, ogiblje se pa povsod dolomitnih tvorb. Zató so dolomitske zagvozde na Krasu le malo izpodjedene in izotljene

Digitized by Google

v njih ni okapnic. Dolomitski apnenec se ne dá takó lahko raztopiti v atmosferiški vodi in se ustavlja trdovratneje erozijski sili vode.

Toda tudi v krednatih plastéh si ne smemo misliti jednakomerno izdolbenega rova. Vsako podzemeljsko korito je namreč jako zavito in zavozlano kakor petlje. Nekateri podzemeljski prostori so zeló obširni, podobni cerkvam in časih visoki kakor stolp. Med njimi pa se nahajajo ozki in nizki predori, ki le polagoma prepuščajo vodo. Ločilne stene teh različno velikih in različno visokih otlin so popolnoma razpokane in izpodjedene od vode. Visoko gôri ob stenah se poznajo učinki dinamiške vodne sile, ker so namreč reke skozi te otline tekle mnogo više, nego dandenašnji. Počasi so pa si podzemeljski toki izdolbli nižja korita, in pojedine ločilne stene so se potem zgrudile zaradi svoje teže, ali pa so jih podrle povodnji. Takó pogreznjene ruševine ležé na tleh kot nevarne klečí, ki zavirajo vodo, da se ne more odtekati hitro. Le manjše skalnate dele je nesla voda dalje ter jih nagomilila kot prodovine (Geröll-Bänke). Jako zanimivo je opažati, kakó voda v večjih in manjših tolmunih poganja in vrtí pród, ali posamezne kamenite gomolje in kroglje, toda se ne more iznebiti teh drgačev (Reibsteine). Nekaj podobnega se godí tudi na ledeníkih, kjer je táko kamenje izdolblo vrtinčaste jame.

Vodeni tok po podzemeljskih otlinah nikakor ni jednakomeren. Nahaja se kàj obilo brzíc, nižjih in višjih slapov, kakor tudi zeló počasi tekočih vodâ. Mnogokrat je voda jako stisnjena v ozkih sotéskah, drugod se pa razširja kakor majhno jezero. Poleg neizmernih globočin, katere je napolnila voda, opažajo se lahko tudi plitka mesta, ali pa štrlí pod vodno gladino obilo klečij. Nekateri deli podzemeljskega toka ležé niže, drugi zopet više, dokler si voda ne izdolbe povsod jednako nizkega korita. Ta pojav se posebno lahko opaža v Postojinski jami, ker je po rovu, kjer se sedaj izprehajajo obiskovalci in se čudijo fantastiškim podobam in čudnim tvoritvam kapljajoče vode, nekdaj tekla Pivka, dokler si ni izdolbla sedanjega korita in ni popolnoma zapustila više ležečega hodníka.

Iz tukaj opisanih svojstev podzemeljskih rovov in podzemeljskega toka vodé si lahko raztolmačimo pojav, da časih od zgoraj ne teče nič vode v ponore, od spodaj pa še vedno prihaja na dan. Nedavno smo še brali po časnikih, kakó so Tržačanje letos oporekali, da bi bila Timava odtok in izliv notranjske Reke, češ da se je bila ta popolnoma posušila ob letošnji suši, skozi Timavo pa je voda venderle prihajala redno kakor ob dežévji. Načelnik vojaško-zemljepisnega zavoda na Dunaji, Groller von Mildensee, pojasnil je potem,

Digitized by Google

da je to prav lahko mogoče, ker je v podzemeljskih nabirálnikih skrite toliko vode, da se lahko mesece in mesece odteka spodaj, čeravno zgoraj ne prihaja nič mokrote skozi ponore. Med posameznimi nabirálniki je pa občujoča cév takó ozka, da se ne more voda odtekati nič hitreje, tudi če prihaja od zgoraj še več vodé v nabiralnike.

Po teh splošnih opazkah si oglejmo natančneje tok notranjskih vodâ.

Pravega izvira Ljubljanici moramo iskati na hrvaški meji, jugovzhodno od vasí Prezid. Ondu se nahaja 928 *m* visoko sedlo Kozji vrh, ki delí porečje Kolpe od porečja Ljubljanice. Proti jugovzhodu te razvódnice (Wasserscheide) teče namreč potok Sušica v Čabranko, in ta se pri Osivnici izliva v Kolpo. Na nasprotno stran proti severozapadu pa teče Prezidski potok, ki se že po 2 *km* dolgem toku izgublja v ponor (760 *m*) pod Vražjim Vrtcem in teče 8 *km* daleč pod zemljo pod Babnopoliško dolino. Pod vasjó Vrh v Loški dolini, vzhòdno od gradú Šneperka prihaja v višini 580 *m* zopet na dan in teče po imeni Obrh 7·8 *km* daleč skozi Loško kotlino do Dan, kjer se izgublja 565 *m* nad morsko gladino v jamo Golobina. Odtod teče voda 2 *km* daleč pod hribom Gola gorica (710 *m*) in pod sedlom Vrh (570 *m*) blizu do vasí Laze. Na jugovzhodni stráni tega kraja se prikaže reka na dan v višini 555 *m*, teče po imeni Jezerski potok skozi Cerkniško dolino in Cerkniško jezero z vsemi svojimi kačastimi krivinami 18 *km* daleč do ponora Karlovica (549 *m*). Tu ji zaprè dalnji nadzemeljski pot povprečni hrbet Skalni grič (725 *m*), pod katerim teče reka 2·8 *km* daleč do občinske meje med Sélicami in Rakekom. V kraji Brlog je dôkaj globokih rup, in na njih dnù vidiš tekočo vodo. Kmalu potem se prikaže reka izpod velikanskih skal in teče po imeni Rak 2 *km* daleč po Raški dolini (500 *m*) do prirodnega mostú pri kapelici sv. Kocijana v gozdu kneza Windischgrätza. Na drugi stráni mostú je prav takšen dol, kakor pri Škocijanu blizu Divače, samó nekoliko manjši; kakor na tu imenovanem mestu, izgine tudi Rak kmalu potem pod gorski hrbet, ki je med Sélicami in Rakekom 570 *m* visok, med Škocijanom in Planino pa do 596 *m*.

Tukaj teče voda 3·2 *km* daleč pod zemljo, in lahko jo zasledíš na dnù velikanske rupe Vélika Količivka, jugovzhodno od Planine. V planinsko kotlino priteče voda Cerkniškega jezera nekoliko skozi Mlinsko dolino (448 *m*) pod Haasbergom, nekoliko pa iz Malograjske jame (453 *m*). Ta poslednja jama je velikansko skalnato žrelo, iz katerega prihaja ob povodnjih valovje kakor visoka plima. Če greš po Malograjski jami 250 *m* navzgori, opaziš, da se ta

Digitized by Google

podzemeljski rov kakor vile delí na dva rokava. Po vzhodnem rokavu je predrl Putick 3800 *m* daleč in dokazal, da se po njem odteka Rak. Zapadnega je preiskal 2900 *m* daleč in pri neki povodnji v postojinski kotlini konstatiral, da se po tem zapadnem rokavu pretaka Pivka. Dr. Schmidt je mislil, da prihaja voda iz postojinske kotline po vzhodnem rokavu, po zapadnem pa podnanoško vodovje iz Studenega (Kaltenfeld).

Pravega izvira Pivki je treba iskati pod Devinom (1145 *m*) na zapadni stráni Snežníka. Med vrhi Milonja in Mali Devin se nahaja takoimenovana Pivška dolina, ki je navadno suha. Voda te doline se izgublja pod zemljo in se ob povodnjih prikaže šele v Koritniški dolini pri Knežaku; izgublja se pa précej zopet pri cerkvici Sv. Barbare. Potem prihaja znova na dan pri Zagorji (na vzhodni stráni vasí) takó močna, da že goni málin. Navadno se blizu Dršk ovc zopet izgublja v močvirji (551 *m*); če pa le jeden dan vrè pri málinu pod Kalcem, močna je takó, da teče potem nad zemljo do vasí Parje (548 *m*), kamor se navadno postavlja izvir Pivke. Prvega glavnega pritoka Pivki je treba iskati v kotlini pri vási Jurešče vzhodno od Št. Petra (706 *m*). Odtok te vode prihaja med vasmí Parje in Klenik na dan ter napravlja tam močvirnato jezero (543 *m*). Odtod teče Pivka zdržema nad zemljo 19·5 *km* in se kačasto zvija po postojinski kotlini do svojega izliva v Postojinsko jamo pri Otoku, 501 *m* nad morsko gladino. Odtod teče Pivka 7 *km* daleč pod hribom Količivka (756 *m*) in se izliva skozi malograjska skalnata vrata v planinsko kotlino. (Konec prihodnjič.)

Iz sodnih aktov.

Spisal **Janko Kersnik.**

I.

Mamon.

Skoro vselej, kadar sem napisal oskromno povest, pripetilo se mi je, da je bil po nji razžaljen ta ali óni. Ko sem nekoč risal veselega, dobrovoljnega duhovnika, dejali so, da ščujem proti veri, da sem sam brezvérec, in da ne mislim o duhovskem stánu takó, kakor mi je misliti; drugič sem opisal osamelega učitelja, kakó životari in strada v pogorski vási, in reklo

Digitized by Google

se je, da zasmehujem učiteljski stan; tretjič sem izkušal naslikati sodnika, ki sodi pravičnega in nepravičnega kmeta, in dejali so, da dajem dušek osebnim svojim mržnjam; potem sem govoril o davkarji in zdravniku, in tudi tu se je ponavljalo, da prvega ne maram zaradi davkov, drugega pa – no, Bog ga védi — menda, ker sem prezdrav! Samó, ko sem govoril o kmetu, in četudi o najslabšem, molčali so vsi stanovi, in tudi kmet sam — saj morda ni čital spisa mojega, ali pa ni bil toliko samoljuben, da bi bil v vsakem kmetu videl samega sebe. In vender sem imel vselej pošteno voljo govoriti in slikati le resnico, risati človeka v njegovem dejanji in življenji, bodisi grof ali prosják, svečeník ali potepín.

Tudi danes hočem poseči v pravo, resnično življenje, in ljudje, kateri bodo stopali pred čitateljevo okó, bodo naj in so tudi gole individualnosti, katerim je vse drugo le okvir, iz čegar zatemnelih robov gledajo le še živeje v svet.

Pred mano leží nekoliko drobnih knjížic; v njih je trd, star, oster popir, vezan po okorni roki v nerodne platníce, ki jasno pričajo, da jih ni imel nikdar knjigovez pod svojim nožem. Na sprednji stráni vsake knjižice pa stojí pisano s trdo, moško roko: I. zaklad mojega imetja, potem na drugi: II. zaklad mojega imetja, — dalje: III. zaklad mojega imetja in takó dalje do trinajste knjižice; zakaj toliko jih je v tem starem zapuščinskem aktu iz patrimonijalne dôbe, v aktu, ki nima za nikoga vrednosti, nego samó záme — in záme samó zató, da narišem to drobno sliko.

Le-tá se mi je pa odgrnila prečitavšemu v naglici prvi zvezek — »I. zaklad mojega imetja.« V njem je popoln životopis tega čudnega možá — avtobiografa. Česar pogrešam v prvem zvezku, spopolniti je lehko iz drugih. A iz vseh stopa na dan življenje jednega življenja od rojstva do smrti, v katerem pa ni mejníkov, kakor jih našteva prislovica — ženitev, otroci — ne, ne, ničesar tega, samó mamon, mamon, od prvega krajcarja do zadnjega tisočáka — vse le mamon — denar; lakomnost od prvega diha do zadnjega . . .

Kakó različno si pomagamo naprej na svojem poti! Ta si pobere grčavo bátino, drugi odreže tenko leščevko, tretji lepó zakrivljeno trto, četrti težak, a gladek drénov klin; peti zopet si odkrhne šibico z vrbine, šesti izteše umetno palico, sedmi koraka ali teče brez vse opore, in takó hodimo drug poleg drugega, drug proti drugemu. Kolikokrat mora pomagati palica! In če govoré o tem ali ónem, kakó navadno je vprašanje: »S čim si je pomagal?« Oj, z bátino ali s cepom, s ši-

Digitized by Google

bico ali z gladko, umetno izrezljano paličico, ali brez vsake opore! A prišel je dalje! Kam? Od zibeli do groba!

Jaz bi dejal, da je bila to prav težka, robata bátina, s katero si je gladil pot življenja rajni vikarij Šimon Grebén. Knjižice, zapiski, o katerih sem govoril, našle so se v njega zapuščini, in ker se je ista že pred več nego štirideset leti obravnala in prisodila veselim dedičem, ležé tudi te knjižice pozabljene v práhu vseh aktov. Ali tudi v tem práhu je mnogo poučnega, in napósled — zakaj bi tega ne trdil — tudi nekoliko poezije! Toda sedaj govôri knjižica: »I. zaklad mojega imetja!«

»Porodil sem se jaz, Šimon Grebén, dné 4. malega travna 1792. leta v vási Selo hiš. štev. 3 v fari Ródinje na Gorenjskem, in že ko sem izpolnil osmo leto dôbe svoje, poslal me je skrbni oče moj v Polje pri Beljaku na Koroškem, da se tam priučim nemškemu jeziku. Komaj desetletnega dečka so me vzeli od tam in me poslali v Kranj, potem pa v Ljubljano. Domá so imeli lépo posestvo, a tedanje vojske s Francozi, slabe létine in druge nezgode so storile, da so me mogli roditelji podpirati le malo. Dobil pa sem stanovanje pri stari ženíci, ki je bila zadovoljna, da so ji oče poslali vsako leto petnajst glav zelja, mérnik krompirja, mérnik repe, nekoliko korenja za juho ob nedeljah, potem nekaj moke, pšena, jajec, zabele in nekaj goldinarjev v gotovini. Ob tej podpori sem se šolal v Ljubljani.

Neke počitke sem obiskal starega strijca župnika, ki je župnikoval pri Sv. Križi na Spodnjem Štajerskem. Vzprejel me ni prijazno, ker so ga drugi sorodniki preveč sesali, in mêne do tedaj tudi ni poznal. A pozneje je bil čimdalje prijaznejši in ljubeznjivejši, in ko sem studiral zadnja gimnazijska leta v Ljubljani, namreč tedanjo logiko in fiziko, dobil sem od njega marsikater goldinar, ki mi je pomogel poleg zaslužka za privatno poučevanje in podpore roditeljev, da sem končal gimnazijske studije.

Potem je bilo treba voliti stan! Posrečilo se mi je, kar tedaj ni bilo lehko, zaradi obilih prosilcev, da sem bil vzprejet v ljubljansko semenišče. Ker sem ondu imel hrano in stanovanje, obvarovan sem bil vsaj najhujše skrbí, ki me je mnogokrat trla do sedaj, skrbí za vsakdanji kruh.

Posvečen sem bil mašnikom dné 21. vélikega srpana 1821. leta. V vseh teh minulih devetindvajsetih letih trudapolnega življenja svojega, podpiran sicer od roditeljev in od strijca, služiti sem moral večinoma svoj kruh s poučevanjem drugih glav. Toda navzlic temu, da so mi slabo plačevali pouk, prihranil sem vender toliko, da sem z dnem,

Digitized by Google

ko sem bil posvečen, zabeležil v svoj zapisnik kot prihranjeni sad trudapolnega devetindvajsetletnega življenja znesek za 96 gl. 45 kr.

O priliki ordinacije mi je nepozabni moj strijc župnik poslal osem srebrnih križavcev à 2 gl. 12 kr., torej skupaj . . . . . 17 » 36 »

Skupna vsota te dôbe znaša torej . . . . . 114 gl. 21 kr.
kar sem zabeležil v dnevno knjigo k zakladu I. na stráni 1.

Nekoliko pozneje sem obiskal nepozabnega svojega strijca župnika — zadnjikrat, zakaj potem se nisva videla več na tem svetu, in pri odhodu mi je podaril gotovih . . . . . 12 » — »

Nastavljen sem bil za kapelana pri Sv. Trojici na Dolenjskem, in tjà mi je poslal nepozabni moj strijc župnik . . . . . 20 » — »
v bankovcih po pošti z naročilom, naj opravim za to sv. maše, kar sem tudi storil.

Dne 15. listopada 1828. leta, ko sem bil kapelan v Moravčah, prinesel mi je Janez Ambrožič Ropè . . 200 » — »
kot volilo rajnega mojega strijca, ki je bil umrl nedavno.

Tedaj je bilo mojega imetja skupaj . . . . . 346 gl. 21 kr.
s katero vsoto sklepam I. zaklad, in sicer s časom, ko se je končalo moje kapelanovanje.«

Takó pripoveduje knjižica, ki ima naslov »I. zaklad mojega imetja.«

Potem je še dvanajst knjižic, in imetje narasta ž njimi progresivno.

Ali druzih knjižic ne maram izpisavati, saj je te dovòlj. Vseskozi rišejo natanko tek tega življenja, ki se je končalo bogato ob posvetnih darovih — cekinih in tolarjih — a vender takó ubogo, takó grozno ubogo in prazno!

Šimon Grebén je umrl župnik brez oporoke, in njega imetje se je delilo po zakonu cerkvi, ubožcem in sorodnikom. Tega imetja ni bilo malo; mnogo tisočákov si je bil priščedil in pristradal do dné, ko je zatisnil očí.

V jednem izmed zaprašenih zapisnikov stojí še črno na belem, da so po njega smrti našli za petsto goldinarjev samih krajcarjev in srebrnih grošev po različnih omarah in predalih; komisár, ki je zabeležil smrtovnico o njem, poroča, da je štel te groše — ves dan.

Digitized by Google

Danes nihče več ne vé o Grebénu. Ko sem prebiral óni debeli akt o zapuščini njegovi in trkal prah raz posamezne liste, posijalo mi je solnce v zaduhli, obokani arhiv, kjer se hranijo ti stari zapiski, in jasen žarek je posvetil na vrsto: »Tedaj je bilo mojega imetja skupaj 346 gld. 21 kr.«

In temu mòžu, temu Šimonu Grebénu, moral je biti pogled na to številko lepši, mnogo lepši, nego mêni, ko sem se ozrl od njé skozi okno v jasni dan na lipo, kjer je pel ščinkovec, ne menèč se za to, je li kàj zrnja pod njo, ali ne!

Književna poročila.

I.

Zur Geschichte der nominalen Declination im Slovenischen. Von V. Oblak. Leipzig 1890. 8°, 247 str.

Pod górenjim naslovom so izšle v posebni knjigi v nemnogih iztiskih razprave *V. Oblaka* o slovenski nominalni sklanji, katere bralci Jagičevega »Archiv für slavische Philologie« že poznajo iz XI.—XIII. letnika. Gosp. V. Oblak si je v neizmerno rani in kratki dôbi pridobil prav lepo ime v slavistiki sploh, posebno pa na polji slovenščine. Razprava, o kateri govorimo tukaj, dokazuje jasno to trditev. Z mirno vestjó smemo rêči, da v nobenem slovanskem jeziku oblikoslovje ni preiskano takó natančno in temeljito z zgodovinskega in dijalektičnega stališča kakor po gosp. Oblaku sklanja v slovenščini. Naš jezik se sicer govorí na razmerno malem prostranstvu in nima stare in bogate literature, ali vendar ostane ta zasluga ne mala.

Temelj je sevéda kakor povsod tudi tukaj položil Miklošič. Za poznavanje današnjih slovenskih narečij so mnogo storili prof. Baudouin de Courtenay, ki ima za slovensko dijalektologijo velike zasluge, Valjavec, Štrekelj, Scheinigg in drugi. Vendar je imel pisatelj razven tega še okolo 20 dopisnikov in prinaša po takem mnogo novega in zanimivega gradiva iz vseh stranij naše domovine. Popolnoma sam svoj pa je v preiskavanji skoro vseh izvirnikov od XV.—XVII. stoletja, za katerih objavljenje tudi on skrbí v Matičinem „Letopisu“; iz poznejših rabi samó óne pisatelje, ki so pisali v svojem narečji. Kot kritičen preiskovalec se drží sploh le ónih virov, katerih

Digitized by Google

jezik ni popravljen; zaradi tega ne rabi Korytkove zbirke národnih pesmij, prav takó ne Ahacljeve, in celó Vrazova mu ni zanesljiva.

Takó dobivamo kolikor mogoče popolno sliko nominalnih oblik našega jezika od 15. stoletja do naših dnij. Na Brižinske spomeníke se pisatelj ni oziral, ker še ni določeno, ali niso napisani pod vplivom cerkvene staroslovenščine. Za narečja se briga za vse ednako, le kajkavsko mu rabi toliko, kolikor je treba za dokazovanje in objasnjevanje mnogih prikaznij, v katerih je kajkavščina nasproti drugim slovenskim narečjem jako konservativna; zaradi svoje bogate literature od XVI.—XVIII. stoletja zaslužuje to narečje po pisateljevem upravičenem mnenji, da se preišče samostalno.

Da pisatelj dobro pozná dotično literaturo v primerjajočem jezikoslovji, o gramatiki staroslovenščine in drugih slovanskih jezikov, umeje se pri njem pač samó po sebi. Vedno tedaj izhaja od dokazanih staroslovenskih oblik in kaže po sklanjah in padežih, kakó so se novoslovenske razločevale v začetku našega književnega jezika in kakó so se tudi še po tem razvijale posebno vsled mnogih analogij. Podoba, ki se dobiva takó, pisana je jako. Mnogovrstnost v narečjih je poučna tudi za druge jezike, zakaj če bodo takó preiskani kakor mali naš jezik, najde se tudi tam mnogo podobnega. Vendar pri prispodabljanji drugih slovanskih jezikov navaja pisatelj iz bogatega zaklada svojega znanja samó óne primere, ki nam res objasnjujejo kàj slovenskega.

Učeni pisatelj pa nas ne učí, kakó je treba pisati, ampak samó pokazuje, kakó se je v teku časa pisalo in kakó se danes govorí. Naši praktični slovničarji najdejo pri njem mnogo gradiva, in želeti bi bilo, da se iz tega dela navdahnejo tudi s čuvstvom za zgodovinski razvitek našega jezika. Kakó smešen je n. pr. šolski nauk, da se v mestniku moškega in srednjega spola v ednini mora pisati *u* po trdih, *i* po mehkih soglasnikih! Fakta (str. 36.—53.) pa jasno dokazujejo, da se je končnica *u*, vzeta iz *u*-deklinacije, najprej začela širiti po mehkih soglasnikih kakor tudi v poljščini in staročeščini (str. 37), in da je oblika na *i* ne samó povsod zgodovinski upravičena, ampak tudi navadna skoro v vseh narečjih.

Vzemimo še drug poučen primer! Nam rabi danes v dajalniku množine moškega in srednjega spola *-om* (em), v loc. *-ih*. Iz razprave pa se jasno prepričamo, da so zgodovinske oblike tudi za naš jezik *-am*, *-ah* kakor v poljščini in ruščini. V tem slučaji je naš jezik še dober pomoček za dokaz, kakó so tudi v teh jezikih nastale. G. pisatelj je že prej (tudi v »Ljubl. Zvonu« VII. 432—436., 498—501.) dokazoval, da se niso razvile po analogiji s samostalniki ženskega spola, ampak da so se naslonile na *-a* v imenovalniku množine srednjega spola in dodajmo tudi v tožilniku in zvalniku. Poldrugo stoletje nastopajo namreč pri samostalnikih srednjega

Digitized by Google

spola prej kot pri moškem; v vzhodno-štajerskih in ogerskih narečjih se še danes nahajajo le pri srednjem spolu, moškim pa tukaj še zmirom rabijo *-om*, *-ih* (pr. str. 111—122., 136—144). Ne zaradi teh narečij, ampak bolj k volji staroslovenščini in Hrvatom smo se v novejšem književnem jeziku poprijeli teh oblik, če jih tudi danes ravno Hrvatje opuščajo zaradi ijekavske *-ima*.

Jaz s tem sevéda nečem svetovati, naj se jih iznebimo tudi mi in se povrnemo k *-am*, *-ah*, katere nahajamo še pri Prešérnu. Vendar tu imamo zanimiv primer, kakó smo se po nepotrebnem in brezuspešno približevali Hrvatom, oddaljevali pa od Rusov in Poljakov. Najbolje je pač ostati pri svojem! V dvojbenih slučajih naj se naši praktični slovničarji držé tega pravila. Dobro bi bilo, da se v „Slov. Besedi« pretresujejo taka vprašanja na podlagi Oblakove knjige, kjer se nahaja za to jako mnogo popolnoma zanesljivega gradiva.

Iz tega se lehko učé resnice, da književni jezik delajo obče priznani pisatelji, ne pa slovničarji, posebno sušmarji, kakeršni v tej razpravi dobivajo večkrat po palci. Treba se je tudi držati nekega konservatizma, ker drugače ne pridemo do ustanovljenega jezika. Mnogo je edinost pri nas oviralo tudi to, da so se v raznih dobah v prevladi menjavali Dolenjci in Gorenjci, kar vêde k potrebnim kompromisom. Ne bode napačno, ako pri tej priliki tudi omenim, naj se nam pisatelji kakor Vodník in Prešéren ne »popravljajo«, posebno takó prevratno, kakor jih imamo danes v rokah, ampak puščajo v svoji obliki.

V svojih objasnjevanjih raznih novih tvoritev je naš pisatelj jako oprezen in navaja pri svojih hipotezah na mnogih mestih vse, kar govorí za in proti. Glavno so njemu dejanske razmere, te pa nam je naslikal kàr najmarljiveje. Semtertjà bi se morebiti dala doseči večja preglednost pri navajanji raznovrstnih oblik v posameznih narečjih, ali priznati moramo, da je predmet sam po sebi jako težaven.

H koncu še nekaj dodatkov, ki bodo tudi v „Ljublj. Zvonu« na svojem mestu. S tolmačenjem dajalnikovih oblik na *-ém* in mestnikovih na *-eh* je velik križ. Odločilni padež je po mojem mnenji mestnik. Obliko *-eh* tolmači pisatelj (str. 147), da je nastala ali po analogiji samostalnikov moške *i*-sklanje ali pa da je ostanek staroslovenskega *êch*. Vendar je sklanja na *-i* že rano izmrla, izvzemši nekatere ostanke (str. 126, 210—212), za *êch* pa govoré le nekatera narečja (posebno ribniško in kajkavsko str. 148), druga pa odločno proti (Cirkno, Rezija). Nenaglašene oblike pisatelj sam tolmači na drugih mestih popolnoma verjetno s tem, da so skrajšane iz *ih* (*ъh*, *ěh*), ki odgovarja staroslovenskemu *êch* (141, pr. 146, 148). Jaz po takem mislim, da je treba res dopuščati različna objasnjevanja (pr. str. 148): v jugovzhodnih narečjih

Digitized by Google

se je lehko ohranil refleks staroslovenskega *êch*, o drugih pa se to ne da trditi. V ostalih nahajamo *eh* prav za prav le pri ednozložnih besedah ali pa vsaj naglašen. Če g. pisatelj navaja v Št. Peterskem narečji na Beneškem poleg možéh, gradieh, latieh, miesti, tieh, lozieh, rozieh tudi iléneh (poleg *-ih, -ah*), kónjeh, lónceh, orjeseh, jaz ne vidim v tem dokaza za staroslovenski *êch* v obeh slučajih, ker nenaglašenemu *ê* odgovarja v tem narečji *e*; po mojem mnenji se je tudi ta *-eh* razvil iz *-ih*.

Ali tudi v naglašenih *éh* ni treba iskati staroslovenskega *êch*. Tukaj je res vplivala sklanja na *-i* (pr. str. 148), še bolj na tožilnik na *-é*. Poglejmo si primere na *éh*, *ieh*, (150—151) v kateremkoli narečji in prepričamo se, da ravno tiste besede poznajo tudi tožilnike na *-é* (pr. 128—129). Če se v Davči govori dujíh, klasíh, lasíh, mostíh, tatíh, zidíh, zobíh, zvoníh (141), tukaj nimamo pred seboj staroslovenskega *êch*, ampak prav te besede nam kažejo tudi tožilnik na *-é* (128). V mojem narečji na Drsteli (pri Ptuji, ne Dostela, kar se ponavlja po pomoti v vsi razpravi) se govorí: bregé, bregéh (nom. bregi, bregovi), dolgé -éh, gradé -éh, lasé -éh, mosté -éh, možé -éh rogé -éh, strahé -éh, taté -éh,[1]) vozé -éh, vragé -éh, zobé -éh. V imenovalniku imajo te besede navadno *-ovi*, redko *-i*, večkrat *jé* (lasjé, mostjé redko, možjé, tatjé, vozjé, redko zobjé). Posebno važna so krajevna imena, pri katerih se imenovalnik rabi le redkokrat: v Delé, v Deléh (lesovi, ki so bili razdeljeni), v Gajé, na Gajéh, v Mosté, v Mostéh.

Najjasnejši dokaz, da imamo v teh slučajih pred seboj izednačenje končnic, nahajam jaz v ženskih mestnikih na *-éh*, kjer ni sumnje, da so nastali pod vplivom imenovalnikov in tožilnikov na *-é* (pr. 199—200). V moji domovini so navadne oblike: goré, goréh, glavé -éh, nogé -éh, roké -éh, solzé -éh, stezé -éh, vodé -éh, žené -éh.

Važno je še tudi to, da se oblike na *-eh* pri samostalnikih srednjega spola nahajajo le redko (pr. str. 145—146), kjer pisatelj sam vpraša, če lejteh ni nastalo iz nenaglašenega *-ih*, in str. 150, kjer dvomi, da se take oblike nahajajo v beneških narečjih. O koroških narečjih pa bi jaz pritrdil mnenju, da se je *-eh* naslonil na imenovalnik in tožilnik, ki se v njih glasí na *-e* (pr. 151). V mojem narečji se spominjam samó na naglašen *-éh* v dveh slučajih: na mestéh (nonnullis locis, v mestah in urbibus), v srcéh (pri nas se naglaša v imenovalniku: srcé).

Kar se tiče naglašenega *ém* v dajalniku množine, treba je najprej pomniti, da se ta oblika nahaja dosti redkeje nego *-éh*; vendar je krivo, ako g. pisatelj misli, da je na vzhodnem Štajarskem sploh ni; pri nas se govorí: lasém, mostém (-óvom), možém (možom), vozém (-óvom), zobém, tatém (-óvom,

[1]) Acc. pl. tatí se še redkokrat sliši.

Digitized by Google

tátom), ljudém. Vse te besede imajo v imenovalniku množine *-jé* (pr. 39.) in razven poslednje v tožilniku *-é*, v mestniku pa vse *-éh* (pr. zgoraj). Stremljenje k izednačenju končnic je gotovo ustvarilo tudi te dajalnike; kateri padeži pa so bili temu povod, določiti je težko, bržkone vsi ednako, ako izvzememo tožilnik ljudí; ta beseda je ohranila sklanjo na *-i*, njeni naglašeni *e* v končnicah (ljudjé, ljudéh) so gotovo tudi nekaj pomagali, da so se razširile take oblike pri drugih samostalnikih; največ pa so pri njih gotovo krive njih lastne naglašene oblike na *-é*. G. pisatelj si po mojem mnenji zastonj béli glavo z vprašanjem (125), vplival je li na dajalnik mestnik s staroslovenskim *-êch*. Prvič je ta *êch* dokazan samó po nekaterih narečjih in izmed teh glavno, „rahločutno“ ribniško namreč, pozna le *-iem*, ne pa *-aim*, kar bi morali pričakovati po njegovih mestnikih na *-aih*. Za trditev, da „več dolenjskih narečij“ kaže *-eim*, naslonjen na *-eih*, ne nahajam sploh nobenih dokazov.

Aj za *-ah* v mestniku v prekmurščini (str. 143) pač ni nastal takó, da se je *h* popolnoma izgubil in da se je po tem iz *a* razvil *aj*. G. pisatelj sam omenja, da se taki *j* razvija po naglašenih samoglasnikih vsled dolgosti, o takih pa se tukaj navadno ne more govoriti. *h* in *j* sta spiranta in po mojem mnenji nahajamo tudi tukaj takozvani „spirantenvicariat“.

Za tolmačenje kajkavskega instrumentala na *-um*, *-om* (189) imamo tudi v slovenščini prehodno obliko *-ov* v prekmurščini (str. 191).

Klaftrov ne more služiti za edini primer rodilnika množine ženskega spola na *-ov* (196), ker v narečjih se nahaja tudi moška oblika klafter in ne samó klaftra.

Pere namesto pero (str. 233) se rabi tudi na Drsteli v pomenu listič pri rastlinah.

Poslavljaje se od te razprave, ki zaslužuje najlepšo pohvalo, želimo, da nam g. pisatelj ednako tudi preišče sprego v slovenščini, kjer žetev sicer ne bode takó bogata, še bolj pa želimo, da se loti tudi glasoslovja po ednakih načelih in z ednakim uspehom.

Na Ptuji, meseca kimovca 1890. *Dr. M. Murko.*

Slovniški razgovori.

I.

Ko sem razpravico o jeziku Ravnikarjevem v „Sgodbah svetiga pisma sa mlade ljudi“ spisal v drug namen, a sem jo potem v precèj okleščeni obliki priobčil v letopisu novomeške vélike gimnazije za šolsko leto 1888/9.,

Digitized by Google

tedaj se pač nisem nadejal, da bode oskromna ta monografija napotila dva gospoda, da o nji izpregovorita kritično besedo. Storila sta to gg. L. Pintar v „Lj. Zvonu“, (X. l. št. 1., 2., 4. in 11.) in V. Oblak v „Archiv für slav. Phil.“ (XII., p. 502—504.) Večina graje izrečene na omenjenih mestih je upravičena, in nikakor mi ne prihaja na misel, da bi radi nekaterih morda res prepornih točk provzročeval dolgotrajno polemiko. Od vsega srca moram n. pr. pritegniti g. V. Oblaku, ki na mestu rečenem med drugim piše tako-le: »Da der Verfasser nicht einen Schriftsteller aus dem XVI. oder XVII. Jahrh. zum Gegenstand seines Studiums gewählt hat, z. B. den Castellez (Brat. Bvq. S. Roshenkr.), so ist der Nutzen, der uns aus seiner jetzigen Arbeit erwächst, sehr gering, denn die Sprache R's., wenn sie auch viele dialect. Züge aufweist, ist durchaus nicht der reine oberkrainische Dialect, sondern die damalige sloven. Schriftsprache durchsetzt von vielen Formen und Eigenthümlichkeiten, die der lebendigen Sprache fremd und nur ein Product der gelehrten und ungelehrten Combination der damaligen slov. Grammatiker und Schriftsteller waren. Es wäre deshalb auch nothwendig gewesen, zu erörtern, inwieweit man in der Sprache R.'s den Einfluss der vorausgehenden und gleichzeitigen Grammatiken, insbesondere Kopitar's und Vodnik's nachweisen kann.« In če se bodem še kdaj bavil z Ravnikarjem, bode me poleg leksikalnih zanimivostij njegovega jezika zlasti skrb, da ustrežem graji in želji, katero je izrekel g. Oblak.

Tudi opomnjam g. prof. Pintarja moram v obče pritrditi brez okoliša. Saj se pa zvečine, kakor pravi g. prof. Pintar, tudi ne tičejo tolikanj razprave sáme, njene metode in njenih rezultatov; tičejo se le nekaterih vprašanj, ki so mu bila že delj časa na mislih. Tu se mu je ponudila prilika, izpregovoriti o teh vprašanjih, in te ugodne prilike ni gonil od praga.

Ali v dveh takih vprašanjih, dasi se jedno izmed obeh le posredno tiče moje razprave, ne morem se nikakor udati g. prof. Pintarju, ker sem uverjen, da on — krivo učí; a zajedno je obojno vprašanje tolike praktične važnosti in poseza toli globoko v denašnjo pisavo, da bi se le-tá znatno izpremenila, ako obveljajo g. prof. Pintarja nazori. Ker sem jaz z razpravo svojo kolikor toliko vzrok, da se je g. prof. Pintarju ponudila prilika, proglasiti in teoretiški utemeljevati nauka, katera se mêni zdita kriva, hočem ja pobiti po svoji môči.

Prvo vprašanje se dostaje oblik ónih glagolov, vzniklih iz romanščine, a iz nemščine vzprejetih k nam, ki se v nemščini končujejo na *-ieren*, v slovenščini prikrojene po VI. vrsti, ki se g. Pintarju „nikakor nečejo prikupiti.« Zakaj se mu nečejo prikupiti? Za razlog navaja g. P. nekaj prav drastiških, iz navadnega kmetiškega in pomestnega govora zajetih vzgledov

Digitized by Google

(n. pr. na mestu rečenem str. 114. in 115.), iz katerih je blagovoljnemu čitatelju sevéda takoj uvideti, kakó »absurdno« bi bilo „študovati, maršovati, eksercovati ali ekserkovati“ (g. Pintarju ni to prav jasno, ker ne vé, ali naj se desinficuje ali desinfikuje, ako se ne desinficira). Ti vzgledi, pravi pravcati »argumentum ad hominem«, sicer toliko ugajajo „Učit. Tovarišu“, da jih kàr od konca do kraja cit*uje* v 9. št. letošnjega letnika, priporočujé jih sevéda v posnemanje; a mi se vender sedaj nečemo muditi pri njih, ker bodemo še pozneje izpregovorili o njih. Obrnimo se takoj do jedinega teoretiškega stavka, s katerim izkuša g. P. podpreti trditev svojo; ta stavek slôve: »Nikakor torej ne priporočamo, da začnimo vse vprek vzprejemati tujke, če pa jo že vzprejmemo katero, vzprejmimo jo z značajem tujstva, ker je tujka.“ Kakor radi podpišemo prvo polovico tega stavka, takó se moramo na vso moč upreti trditvi izrečeni v drugi polovici. To načelo je do cela krivo! Saj je vender dognana resnica, da vsak živi jezik, tudi najpopolnejši, vzprejemlje iz sosednih jezikov, sorodnih in nesorodnih različne snoví, a dokler je še količkaj čvrst, vzprejemlje jih vedno v takovi obliki, kakeršna ugaja njemu. Kolikokrat se je že poudarjalo, ali še nikoli ovrglo, da prosti národ tujke toliko časa preobrača in pretvarja, dokler se ne prilegajo njegovim govorílom, ki so za zvoke tujih jezikov kolikor toliko neokretna. Takisto ravná vsak národ s tujkami. Izjemo delajo samó prebivalci takih krajev, kjer občujejo v dveh ali več jezicih; tamkaj res mešajo, tamkaj se celó rušijo najpoglavitnejši zakoni jezikovni. Zdravi, nepopačeni národ pa tuje snoví sicer tudi vzprejemlje, toda jih izpreminja ter sebi prilikuje, da jih napósled prebavi popolnoma, in takó nastanejo besede, ki se imenujejo izposojenke (Lehnwörter). Vsakemu filologu je znana ta resnica — ne treba je dokazovati.[1]) Nasproti pa vsaj mêni ni znano, da bi bil kdo dokazal, da, če vzprejmemo katero tujko, treba jo vzprejeti z značajem tujstva. Če pa je moja trditev prava, a kriva g. Pintarja trditev, ondaj je le tega gospoda teoriji porušen glavni steber! — Kadar so tedaj pisatelji po vedno napredujoči kulturi prisiljeni, da vzprejmó célo množico tujih besed, treba, da dobro uvažijo, v kaki obliki jim je vzprejeti tujke; treba se jim je pri tem pôslu vedno ozirati na svojstvo domačega jezika; tujke skratka morajo dobiti táko opravo, da pomešane med domačinke ne žalijo očesa ali bolje ušesa, domačemu govoru privajenega. V tem pogledu se je mnogo grešilo pri nas; naši prvi pisatelji najnovejše dôbe so imeli res najboljšo voljo, ali njih oduševljenost je bila večja, nego njih jezikovno znanje; kdo bi jim to

[1]) Izvadimo samó jeden vzgled iz tisočero druzih; g. P. piše po národni govorici »'lo teženje je preveč omah dobilo« v lanskega »Zvona« 11. št., a ne: »obmacht« in vender se je slovenski »omah« porodil iz nemškega »obmacht«. Takó dela vsak národ! prim. »Arch. für sl Phil« XII. str 403.

Digitized by Google

tudi štel v zlo? Nevešči zakonom jezika našega, zakrivili so po vplivu nemščine, v kateri so bili vzgojeni in v kateri so občevali, razne nestvore, kakor: Evropejec, evropejičen ali evropeičen, filozofičen, filologičen, ekzistenca, inteligenca, konferenca, politikar, kritikar i. t. d., namesto: Evropec, evropski, filozofski, filološki, ekzistencija, inteligencija, konferencija, politik, kritik i. t. d.

Zavedêni po tujkah, pačili so neuki pisatelji naši celó besede izvedene iz domačih osnov, z nemškimi in laškimi končnicami. Krasni vzgledi takih izrodkov so: hlap*on* (podobnega kroja je „politikon“) glasov*ir* in strežaj, skrpucano sevéda z ozirom na klav*ir* in lak*aj*. Naj omenimo pri tej priliki še samostalniške končnice *-ija* (prim. sodnija, prekucija in opombo g. Levca o le tej besedi v razpravi „Die Sprache in Trubers ‚Matthäus‘“ v letopisu vélike realke ljubljanske leta 1878. str. 37. sub verbo „prekucniti“); to ti je prava sorodnica ali vsaj vzporednica glagolski končnici *-irati*. Že pokojni Levstik jo je preganjal svoj živ dan, češ, da je vznikla iz nemške končnice *-ei*, da nikakor ni slovenska. In res tudi ni, zakaj slovanske besede se sicer tudi končujejo na *-ija*, a imajo čisto drug pomen, značijo namreč nomina agentis. Miklošič pravi v »Vergl Stammbildungsl.“ na str. 63. „diese nomina bezeichnen den mit dem gegenstande des thema beschäftigten“, prim. kupčija mercator = купьсь, lovčija venator = ловьсь i. t. d. A kaj so pomagali vsi napori Levstikovi proti tej končnici tujki; nedavno je še bilo v „Zvonu“ čitati „šušmarija, sleparija.“ — Teh in jednakih spak še dandanes vse mrgolí v govori in pisavi, in še mnogo mnogo truda bode stalo, predno bodemo dali vsaki tujki, katere se že nikakor ne moremo izogniti, vsaj pristojno domače lice.

Toda, ali ni brezuspešen ali celó neupravičen naš upor proti tem hibridnim oblikam na *-iram -irati*? Saj nam je národ, méni g. Pintar, jasno pokazal, kakó prikrojevati take glagole v slovenščini, da jih je namreč z ohranjenim zlogom *ir-* staviti v 1. razred V. vrste. V dokaz navaja g. P. kôpo takih glagolov na *-irati* in v šegavih primerih kaže, kakó absurdno bi bilo rabiti tu obliko na *-ujem*, *-ovati*, toda, ko je nekaj vzgledov navèl, méni napósled, da vzgledov, kakó národ vzprejema te vrste tujke, naštel bi lahko še neizmerno veliko. Jaz sem uverjen, da ne! Na sproti trdim, da je število glagolov na *-irati*, katere je preprosti Slovenec vzprejel v svoje besedišče, jako jako oskromno; celó glagoli, v g. Pintarja vzgledih navedeni, preprostemu národu niso znani vsi. Jako dvojim, da bi izrazi razirati, falirati, sekirati, rabili kateremu drugemu Slovencu, nego kakemu „purgarju“, katerega je že nekoliko bolj obliznila nemška kultura. Kar je tedaj g. P. navèl vzgledov na *-irati*, to je vse, ali pa še malo več, negoli je znano preprostemu kmetiču; to oskromno število

Digitized by Google

bi se dalo pomnožiti k večjemu z nekaterimi pravoslovnimi izrazi, s katerimi se je že tudi seznanil preprosti národ, n. pr. »sekulirati (assecurieren), intabulirati.«

A oglejmo si natančneje peščico ónih glagolov na *-irati*, ki so res razširjeni v prostem národu, ali so celó prišli v národne pesmi (prim. „Sem rajtal študirat« i. t. d.). Ali so ti glagoli res takovi, da nam jasno kažejo, kakó je prikrojevati jednake glagole v slovenščini? Kakó pa to, da se ni drznil do denašnjega dné še noben slovenski pisatelj vzprejeti jih v knjižno slovenščino, vsaj v višjo prozo in pesništvo ne? Kolikor jaz vem, poskusil je v novejšem času jedini Dobravčin (Filip Haderlap) te in jednake cvetke, vzrasle med prostim národom, udomačiti v umetnem pesništvu, pa je bil zató dobro okrcan od g. Levca (prim. „Dun. Zvon« z leta 1877. str. 27. sl. in 43. sl.); in ta poskus je ostal osamel Instinktivno, rekel bi, ogibali so se boljši pisatelji naši izrazov „študirati, špacirati ali špancirati, sekirati.« Po pravici! Zakaj te besede sodijo med najkosmatejše tujizne tiste vrste, katere je národ neizpremenjene vzprejel iz nemščine, ne da bi jih bil kàj prikrojil po svojstvu jezika svojega, podavši jim domače lice. Te nemčizne se dajó prav umestno primerjati pridevnikom *falš*, *luterš*, *nidek* i. t. d., katerim je pečat tujstva tudi na lice udarjen že s tem, da se ne sklanjajo. Dasi národ govorí „luterš ljudje«, „fovš misel« (tudi Truber že piše: „varite se pred temi falš preroki« Mat. 7. c., prim. tudi Miklošič »Vergl. Synt.« str. 32.) i. t. d., vender to še ni napotilo nobenega izobraženca, da bi bil pisal: evropeiš kontinent ali evropeiš kultura. Národni jezik hodi pogostoma svoja pota, po katerih knjižni jezik ne more za njim. Takó je tudi v našem slučaji. „Špancirati« i. t. d. so gole nemčizne, katerih smo se v knjigi vedno ogibali in se jih ogibajmo tudi v prihodnje. A prečudna logika bi bila to, da bi sicer „špancirati« i. t. d. kot kosmate nemčizne izganjali iz slovstva, pač pa pisali »kritizirati, replicirati, koncipirati« i. t. d. Nezmisel je, naj nam nemčizne, ki si niso niti samé mogle priboriti vzprejema v knjižno slovenščino, kažejo, kakó nam je prikrojevati tujke, vzprejete iz romanščine, večinoma latinščine. Kadar se bode g. kritik odločil ter pisal »špancirati, sekirati« i. t. d., tedaj bodem jaz prvi, ki se mu bodem uklonil in jel replicirati, koncipirati, desinficirati i. t. d.

V. Bežek.

(Dalje prihodnjič.)

Digitized by Google

LISTEK.

Gg. naročnikom in sotrudnikom »Ljubljanskega Zvona«. Obili uradni pôsli, katere mi nalaga dvojna moja služba, profesorska in nadzorniška, pomnožili so se zadnje čase takó, da sem le stežka poleg njih oskrboval upravništvo in uredništvo »Ljubljanskega Zvona.« Pretekla štiri leta sem list uredoval samó v poznih ponočnih urah in večkrat niti na najnujnejša pisma gg. sotrudnikov nisem odgovarjal, ker odgovarjati res nisem utegnil. To pa je moralo sčasoma škodovati listu ter ga zavirati v njegovem razvoji. Da bi se zatorej nekoliko razbremenil, oddal sem upravo »Ljubljanskega Zvona« »Narodni Tiskarni«, tiskovne korekture in nekoliko uredniškega posla sta prevzela gospod Jožef Cimperman in g. Anton Funtek; izdavatelj lista bode odslej g. Janko Kersnik, odgovorni urednik pa g. dr. Ivan Tavčar. Mislim, da bodo te potrebne izpremembe koristile »Ljubljanskemu Zvonu«, in da bode tudi meni samemu môči odslej več pisati za list, nego mi je bilo doslej. Vse gg. sotrudnike, kateri so zvečine osebni moji znanci in prijatelji, pa prijazno prosim, da tudi v prihodnje ohranijo »Ljubljanskemu Zvonu« dozdanjo svojo blagonaklonjenost

V Ljubljani, dné 29. grudna 1890.

Fr. Levec.

»Matica Slovenska« je za leto 1890. razposlala nastopne društvene knjige: 1. „Letopis", uredil prof. *Ant. Bartel*; 2. „Valentina Vodníka izbrane spise", uredil ravnatelj *Fr. Wiesthaler* in 3. „Dušeslovje" drugi del, spisal dr. *Fr. Lampe*. Novi društveniki so dobili namesto „Dušeslovja" Križmanovo slovnico jezika italijanskega. — V „Letopisu" čitamo najprej korenito zgodovinsko razpravo o Andreji Turjaškem, katero je spisal prof. *I. Steklasa*; v drugem zanimivem članku nam *J. Navratil* pripoveduje o slovenskih národnih vražah in praznih verah, primerjujé jih vražam in praznim veram slovanskim in neslovanskim; tretji sestavek iz veščega peresa prof. *S. Rutarja* poroča o prazgodovinskih in rimskih razkopavanjih leta 1887.; potem priobčuje prof. *Jos. Apih* lep prinesek k zgodovini kranjski o deželnih stanovih od leta 1818. do leta 1847.; za njim razpravlja znani jezikoslovec *V. Oblak* v strogo znanstvenem (letos še ne dovršenem) članku „Doneski k historični slovenski dialektologiji" Skalarjev rokopis z leta 1693.; *I. Tomšič* objavlja bibliografijo slovensko od dné 1. prosinca leta 1889. do dné 1. prosinca leta 1890., in končno beremo „Matičinega" tajnika *E. Laha* skrbno in vestno sestavljeni letopis, obsezajoč poročilo o odborovem delovanji od dné 1. vinotoka leta 1889. do dné 30. kimovca leta 1890., računsko poročilo, poročilo o društveni knjižnici, upravništvo „Matice Slovenske" za leto 1890., imenik udov „Matice Slovenske" leta 1890., umrše ustanovnike zadnje dôbe, društva, ki z „Matico" zamenjujejo knjige, in končno društveno književno zalogo. —

Drugo knjigo, obsezajočo Valentina Vodníka izbrane spise, lehko po vsi pravici imenujemo živo in pristno sliko Vodníka prozaika. Vsekakor pripada ta knjiga najlepšim in najzanimivejšim delom, kar jih je sploh doslej izdala „Matica Slovenska". Národ naš dobro pozná Vodníka pesnika, ali prozaiške spise njegove je poznal dosihdob le malokdo. Tem topleje torej zahvaljamo g. ravnatelja Wiesthalerja, da je na poziv odborov iz Vodníkovih knjig posnel in vestno uredil vse „óne spise v celotnem ali okrajšanem obsegu, kateri zbog svoje vsebine ali oblike še dandanes niso izgubili svoje zanimljivosti" in poleg tega priobčil vso rokopisno ostalino Vodníkovo, razven treh „mrtvaških pogovorov" Lukijanovih. Veliko zgodovinsko-književno céno ima ta knjiga zlasti zató, ker nam kaže Vodníkovo pisavo popolnoma neizpremenjeno, ker torej posnemljemo iz njé, kakšen

Digitized by Google

je bil jezik, kakšen zlog čestitega starine našega. — Za kratkim predgovorom gospoda urednika čitamo izboren članek o življenji in književnem delovanji Vodníkovem, namreč životopis in oceno književnega delovanja Vodníka pesnika in Vodníka pisatelja. Prozaiški spisi Vodníkovi se v Wiesthalerjevi knjigi vrsté takó-le: A. Iz „Velike pratike" 1795. do 1797. B. Iz „Lublanskih novic" 1797—1800. C. Iz „Kuharskih bukev" (1799). D Iz knjige „Pismenost ali Gramatika za Perve Šole" (1811). E. Iz knjige „Početki Gramatike ali Pismenosti Francozke" (1811). F. Iz knjige „Keršanski Navuk za Illirske Dežele" (1811). G. Iz knjižice „Abecéda ali Azbuka" (1812). H. Iz knjige „Babištvo ali Porodničarski Vuk za Babice" (1818). I. Rokopisna ostalina (Marnje iz Hierokleja, 30 Ezópovih pravljic, 16 povestij iz Ajliana, 19 vojskinih povestij iz Poliajna, 4 povesti iz Diogena Laerčana, 63 povestij iz Plutarha, 2 črtici iz Attenaja, članek iz Strabona, malenkost iz Stobèja. 3 pogovore iz Lukijana, Vumne Perpovésti in napósled Homilia in Euangelium Dominicae Duodecimae post Pentecosten). Iz tega tesnega pregleda je razvidno, koliko gradiva je g. Wiesthaler zbral v knjigi svoji. Slovničarji bodo našli nekatero zlato zrno med obilim plevelom, kateri sevéda ni zrasel na njivi Vodnika samega; drugi čitatelji pa se bodo smijali marsikateremu zasoljenemu izreku Vodníka časnikarja in pratikarja, čegar dobrovoljni značaj se nam toli bistro zrcali v prozaiških spisih njegovih.

Z „Dušeslovja" II. zvezkom završuje dr. *Fr. Lampe* modroslovno delo, prvo te vrste v Slovencih. Pisati slovensko modroslovno knjigo ni lehko, ker je bilo treba ustvarjati obilo novih terminov; vender bode priznal vsakdo, da se je g. pisatelj trudil pisati točno in zajedno poljudno, da umeje knjigo ne samó strokovnjak, nego vsak omikani Slovenec.

Ker itak v jedni prihodnjih številk prinesemo obširnejše poročilo o letošnjih knjigah, zadoščaj za sedaj ta pregled, čegar kratke poteze že pričajo dovòlj, kakó resno izvršuje „Matični" odbor nalogo svojo in kakó neumorno skrbí za vsestranski razvoj znanstvene književnosti slovenske!

. **Družba sv. Mohorja.** – Od srca nas veselí prelepi napredek, katerega opažamo leto za letom v družbi sv. Mohorja. Često se je že poudarjalo, da se smemo upravičeno ponašati z družbo, kakeršne nimajo zlepa tudi večji in bogatejši národje, in prav to moramo znova poudarjati tudi mi. Navzlic slabi letini, ki je lani trla kmeta našega, pomnožilo se je število Mohorjanov letos zopet za 2042 družabnikov, takó da šteje danes 48.084 družabnikov, kateri so prejeli okolo 285.000 knjig, in sicer knjig, v katerih dobode i preprosti i izobraženi Slovenec dôkaj zanimivega in poučnega berila. To je izvestno sijajen dokaz, koliko se čita po deželah slovenskih, mimo tega pa glasna priča, da preprosto naše ljudstvo ni toli neúko pismeni slovenščini, kakor nam to radi očitajo nasprotniki. — Letos razposlane knjige so nastopne: 1. Življenje Marije in sv. Jožefa IX. snopič iz peresa rajnega *Janeza Volčiča,* ki opisuje v lepi domači besedi trideset čestilcev Matere božje in sv. Jožefa; 2. A. M. Slomška Pastirski listi, zbral in uredil *Mihael Lendovšek.* Družbinega odbora ne moremo pohvaliti dovòlj, da se je odločil izdavati Slomškove spise. Prejšnji štirje zvezki Slomškovih spisov, katere je toli trudoljubivo uredil č. g. Lendovšek, niso prišli toliko v národ, kakor bi bilo želeti gledé na izborno vsebino; saj so se tiskali le v 2000 izvodih in bili dosti dražji od Mohorjevih knjig Zató je zaslužno podjetje nekako zastajalo, ali sedaj se je nadejati, da izidejo do leta 1900, ko bodemo praznovali prvo stoletnico Slomškovega rojstva, vsa dela tega vélikega škofa, in da bode »naš preljubljeni Anton Martin Slomšek znova rojen — v srcih vedno mu hvaležnega národa slovenskega.« - Č. g. Lendovšek je v knjigi svoji priobčil 20 pastirskih listov Slomškovih in sicer postne liste in liste drugačne vsebine. Prepričani smo, da jih

Digitized by Google

bode preprosti národ naš čital in znova čital, in da bode prepričevalna beseda rajnega vladike vplivala prav takisto, kakor je svoje dní sezala v srce beseda propovednika, beročega te liste z lece cerkvene. — 3. Občna zgodovina za slovensko ljudstvo, XIV. snopič, spisal *Josip Staré*, kr. profesor višje realke v Zagrebu. Vseskozi zanimivo in korenito pisana zgodovina prof. Staréta je toli dobro poznana v nas, da je nečemo hvaliti še posebe. Štirinajsti zvezek opisuje svetovno zgodovino od rusko-turške vojske leta 1828. do tretje dôbe novega veka (od leta 1848. do leta 1888). — 4. Domači živinozdravnik; za potrebe kmetskega stanú, spisal *Franjo Dulár*, živinozdravnik. Ta knjiga podaja v jako poljudni obliki dobrih naukov, katere bodo zlahka razumeli in — upajmo! — tudi uvaževali živinorejci slovenski. — 5. Slovenske večernice za pouk in kratek čas, 44. zvezek, podajajo obilo zanimivega in lepega berila iz peres znanih pisateljev slovenskih. *Dr. Ivan Križanič* pripoveduje živo in dovtipno o štirinajstdnevnem potovanji širom sveta; *P. B. Velimir* priobčuje povest »Žganjár«, mračno ali žàl, le preresnično sliko iz kmetskega življenja našega; *J. Vrhovec* pripoveduje o mutcih, *R. Čuček* razklada roditeljem, kolik zaklad je dobra vzgoja, *I. Steklasa* piše o ciganih, *J. Podboj* o slovenskem poštenjaku in vzornem gospodarji, *A. Koder* priobčuje »Škorčevo povest«, *J. St.* nekaj zgodovinskih povestic, *A. Benedik* pa nekoliko kratkočasnic in smešnic. Za pesniški del so poskrbeli gg. *J. M. Kržišnik*, *Janko Leban* in *J. Barlè*. — 6. Koledar za leto 1891. Ta knjiga obseza poleg navadnih koledarskih stvarij, imenika udov družbe sv. Mohorja in družbinega oglasnika 16 sestavkov pripovedne in poučne vsebine in nekaj pesniškega gradiva ter ima tudi nekoliko lično izvedenih podob. V koledarji beremo dve povesti: »Blagor usmiljenim«, spisal *J. M. Dravinjski* (ako se ne motimo, znan pisatelj slovenski) in »Ravna pot, naiboljša pot«, spisal *Jožef Ant. Klemenčič* — sáma po sebi dôkaj dobra povest, ali premehkotna in preobsežna za toli preprosto snov; dalje korenito razpravo o Mariboru iz peresa *dr. Jožefa Pajka;* prav tega pisatelja životopisne črtice o dr. Mihaelu Napotniku, knezu in škofu lavantinskem; dva životopisa o Davorinu Trstenjaku (spisala *dr. Jak. Sket* in *dr. Janko Pajk*) in životopis Jan. Krstnika Tomana, dekana in častnega korarja v Moravčah. Tudi čitamo prizor iz kmetskega življenja »Svoji k svojim«, katerega je priobčil *dr. Jožef Vošnjak*; menimo, da bode dobro rabil manjšim odrom po kmetih. — Prof. *A. Bezenšek* popisuje resnično dogodbo iz bolgarskega življenja pod turškim jarmom, katera nam kaže kar najživeje, kaj je prebil bratski naš národ za Turkov; *dr. Ivan Križanič* poroča o katoliških misijonih, *Janez Bilec* piše o slovenskih drvarjih na tujem, *Ivan Lapajne* o slovenskih posojilnicah leta 1889., *F. Haderlap* nam razgrinja pogled po svetu, in končno čitamo poleg manjših stvarij tudi jako umestni sestavek: »Poselski red« iz peresa *Janka B. X. Podravniškega*.

Zavedlo bi nas predaleč, ako bi hoteli o vseh teh knjigah in posamičnih sestavkih poročati obširneje; toliko vender lehko rečemo, da dobro ustrezajo namenu svojemu; tudi jeziku ni očitati kàj posebnega. Po nekod sicer še vidimo stvarí, katere bi utegnile marsikoga zbosti v očí, vender priznavamo zadovoljno, da družbin odbor vestno skrbí za lépo in v obče pravilno slovenščino. - Za prihodnje leto razpisuje odbor kakor po navadi dvestoindeset gld. za šest krajših izvirnih povestij, vsaki po 35 gld., ki obseza vsaj pol tiskane pole, in stoinštirideset gld. za štiri poučne spise razne vsebine, vsakemu po 35 gld., v obsegu pol tiskane pole. Rokopisi naj se pošiljajo družbinemu tajniku do dné 1. vélikega travna brez podpisanega imena; pisatelj naj svoje ime razločno zapiše na poseben (zapečaten) listič, v katerem naj zajedno naznani, ali želí rokopis, ako bode obdarovan ali vzprejet, nazaj ali ne. Prisojena darila se bodo izplačala na god sv. Mohorja dné 12. malega srpana leta 1891.

Digitized by Google

Levstikove poezije. G. prof. *Fr Levec* je po več nego dveletnem napornem delu te dni končno uredil in g. knjigarju O Bambergu izročil rokopis Levstikovih poezij. Kakor čujemo, to je pesniška ostalina Levstikova mnogo bogatejša in raznovrstnejša, nego se je sprva mislilo. Levčeva zbirka obseza baje nad 300 raznih poezij in bode je dva obilna zvezka. takó da smemo Levstika imenovati najplodovitejšega pesnika slovenskega. Poezije Levstikove obsezajo dôbo sedemintridesetih let: najstarejša pesem je iz leta 1849., najmlajša iz leta 1886. Ravno 100 poezij je Levstik sám leta 1876. končno uredil in na čisto prepisal; ostalih 200 poezij je nabral *g. prof. Levec* po raznih časopisih in pesnikovih rokopisih. Med poezijami je 127 takih, ki doslej še nikjer niso bile natisnjene; nekoliko posebno perečih in žgočih pušic in zabavljic se sploh ne natisne. Uredovanje je bilo sila težavno in zamudno, in to iz dveh razlogov: prvič je Levstik svoje pesmi vedno prenarejal ter nekatero po celih dolgih trideset let prepisaval, in drugič je pisavo svojo, zlasti nekatere slovniške oblike, večkrat menjaval. Bilo je tedaj mnogo premišljevati, prebirati in izbirati, predno se je mogel urednik odločiti za to ali drugo inačico; kar pa se tiče oblik, odločil se je urednik za tisto pisavo, katera je rabila Levstiku pri uredovanji njegovih poezij leta 1876., v »Vrtci« in v »Ljubljanskem Zvonu«. Morebiti ta pisava ne bode vsem prijala, vender mislimo, da s tem storimo pesniku najmenj krivice.

Po vsebini je g. Levec razvrstil poezije v pesmi; ode; elegije; sonete; romance, balade in legende; različne poezije; pušice in zabavljice. Več danes o tej stvári nečemo govoriti; toliko pa lahko rečemo, da z Levstikom dobí véliki Prešéren svojega vrednega vrstnika.

Zdaj ureja g. Levec Levstikovo prozo, katere bode brez jezikoslovnih in političkih spisov tudi dva zvezka. Poroča se nam, da Levstikovi izbrani spisi okolo Velike noči pridejo na svetlo. Veselimo se jih že danes in jim kličemo: Dobro došli!

Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. To monumentalno delo je dosihdob dospelo do 122 zvezkov, med katerimi je štirinajst zvezkov, ki tvorijo skupino zése in opisujejo deželo koroško in deželo kranjsko v zemljepisnem, zgodovinskem, književnem in splošno národnem oziru. O deželi koroški so priobčeni nastopni članki: Pokrajinski opisi dežele koroške (pisatelji vladni svètnik Alojzij Egger pl Möllwald, prof. Vincencij Hartmann, ravnatelj Marko baron Jabornegg, Frančišek Karl Keller); O prazgodovini koroški — kustos dr. Robert pl. Schneider; O zgodovini koroški — prof. Edmund Aelschker; kakovo je prebivalstvo koroško in kranjsko v fizičnem oziru — prof. dr Emil Zuckerkandl; O národopisji dežele koroške (značaj, noše, šege in navade — Rudolf Waizer in župnik Frančišek Franziszi; nemška književnost, narečja in pesništvo v narečji — prof. Rajmund Dürnwirth; pravljice, pripovedke, pesmi n pregovori nemških Korošcev — dr. Valentin Pogatschnigg; bajke, pravljice in národne pesmi slovenskih Korošcev — prof. Janez Scheinigg; gradovi, krajevne zgradbe in tipi kmetskih hiš — Maks pl. Moro; glasba — Tomaž Koschat); Arhitektura na Koroškem (srednjeveški stavbeni spomenîki — župnik Matevž Grösser; renesanca in novi vek — prof. Ivan Reiner); Slikarstvo in plastika na Koroškem — kustos Žiga Laschitzer; Umetalni obrt na Koroškem — prof. Norbert Lebinger; Národno gospodarstvo na Koroškem — Karl Menger, ces. svètnik J. L Canaval, ravnatelj Kozma Schütz in rudn. svètnik Ferdinand Seeland. — Deželo kranjsko opisujejo doslej nastopni članki: Pokrajinski opisi dežele kranjske (planinski svet — Amand baron Schweiger-Lerchenfeld; Ljubljana, dolenjski svet in Notranjsko — Peter pl. Radics; Kras — Frančišek Kraus; O prazgodovini kranjski — kustos Karl Deschmann; O zgodovini kranjski — prof. Frančišek Levec; O národopisji dežele kranjske (národno življenje Slovencev - prof. Viljem

Digitized by Google

Urbas; bajke, pravljice in národne pesmi Slovencev — prof. Janez Scheinigg; gradovi, krajevne zgradbe in tipi kmetskih hiš — prof. Ivan Franke; glasba in národna glasba — vladni svètnik dr. Friderik Keesbacher; nemška književnost — prof. Edvard Samhaber); Kočevje in Kočevci — prof. dr. Karl Julij Schröer; slovenska književnost — prof. dr. Gregor Krek. —

Te vseskozi zanimive in korenito pisane članke pojasnjuje obilo izbornih slik, vinjét in drugih okraskov (vsega skupaj nad poldrugosto ilustracij), katere so zvršili umetniki, kakor: Ladislav Benesch, Rudolf Bernt, Hugon Charlemont, Jožef Engelhart, Gustav Frank, Ivan Hamža, Viljem Hecht, Tomaž Hrnčič, Karl Karger, Jožef Kassin, Ivan Klaus, Friderik König, Edvard pl. Lichtenfels, Viktor Luntz, Felicijan pl. Myrbach, Robert Russ, Jožef Salb, Vilibald Schulmeister, Karl pl. Siegl, Jožef Sturm, Jurij Šubić, Ferdinand Vesel, Ludovik Willeroder, Alfred Zoff, Frančišek Ženišek. — V poslednjih dveh zvezkih izidejo še ti spisi: Arhitektura, slikarstvo in plastika (srednjeveški stavbeni spomeniki — prof. Ivan Franke; renesanca in novi vek — stolni župnik Ivan Flis); Národno gospodarstvo — Gustav Pirc, višji rudn. svètnik Jan Novák, ces. svètnik Ivan Murnik, dr. Valentin Pogatschnigg. —

Kakor je razvidno iz tega pregleda, opisani sta obe deželi, koroška in kranjska, vsestranski vestno in točno, takó da se ta skupina velikanskega dela vredno in častno pridružuje poglavjem o drugih deželah avstrijske in ogerske polovice. Kadar izideta poslednja dva zvezka, hočemo nekoliko obširneje izpregovoriti o nekaterih člankih, zlasti o ónih, ki se tičejo národnosti slovenske.

„Slovenska Talija“. Dramatično društvo v Ljubljani je za minulo leto članom svojim razposlalo 55. zvezek „Slovenske Talije“, naslovljen „Teharski plemiči“ Spevoigra v treh dejanjih. Spisal *Anton Funtek*. Uglasbil dr. *Benjamin Ipavec*. Razven dveh treh „libret“, katera se pa dandanes že ne uprizarjajo več, dramatiška književnost slovenska nima nobene izvirne spevoigre; kar smo doslej na našem odru videli oper in operet, bile so zvečine kolikor toliko dobri prevodi iz drugih književnostij, in kakor je to navada pri takšnih delih, brez posebne cene bodisi v jezikovnem ali stvarnem oziru. Veseli nas torej, da nam je tudi v dramatiki naši zabeležiti lep napredek; prvič, ker se „Teharski plemiči“ dobro razlikujejo od ónih osladnih plodov, katerim se upravičeno upira razsodna kritika, drugič, ker jim je snov zajeta iz domače zgodovine, katera v obče pisateljem našim podaja dôkaj lepih in dosihdob še neuporabljenih motivov. Zabeležujé ta novi dramatiški proizvod, sevéda za sedaj nečemo nadrobneje govoriti o njem, temveč ga bodemo océnili, kadar se nam predstavi na odru. Omenjamo samó, da je glasba neki preprosto národna, toda lepa, kakor jo sploh čujemo v skladbah g. dr. B. Ipavca, tega obljubljenega skladatelja slovenskega.

Pripovedke za mladino. Spisal *Franc Hubad*. III. zvezek. V Ljubljani 1890. Založil J. Giontini. Cena 24 kr. — Kar navadno imenujemo pripovedke, tega nam ta knjižica sicer ne podaja mnogo, vender pa so njé povesti pisane toli živo in prijetno, da jih bode rad prebiral vsakdo, komur pride v roko. Prijata nam zlasti zadnji dve povesti, kjer g. pisatelj na podlagi srbskih národnih pesmij pripoveduje o najobljubljenejših junakih jugoslovanskih, o Kraljeviči Marku in o Miloši Obiliči. Lehko rečemo, da je g. pisatelj v teh dveh povestih dobro posnel ónо prekrasno poezijo, katera preveva te junaške pesmi; jezik njegov je blagoglasen, po nekod celo pesniški navdihnjen. V obče mislimo o vsi knjižici, da je jako prikladno berilo za mladino našo, in zató jo priporočamo kar najtopleje. Založnik se je potrudil, da je dal delcu lično opravo; tudi podoba na prvi stráni, kažoča lov na kita, ugaja nam dobro. Končno želimo še to, da bi trudoljubivi pisatelj i nadalje zbiral takšno gradivo ter prvim trem zvezkom skoro dodal četrti zvezek.

Digitized by Google

Cuore Ljubljanski knjigar J. Giontini je kupil slovenski prevod znanega dela de Amicisovega, o katerem smo svoje dni že obširneje poročali v tem listu. Prelagateljica, gospodična *Janja Miklavčič* v Šent-Vidu nad Ljubljano, prikrojila ga je, kolikor potrebno, razmerju našemu in izpustila nekoliko stvarij, katere bi ne sodile mladini slovenski Prevod izide po novem letu v štirih zvezkih, vsak zvezek z lično barvano podobo na zavitku.

Slovenske učne knjige. Deželni zbor kranjski je za leto 1891 dovolil gld. 2000 iz deželnega zaklada, s katerimi se bodo podpirali založniki potrebnih učnih knjig za 5., 6., 7. in 8. razred slovenskih ljudskih oziroma meščanskih šol, potem obrtnih ljudskih nadaljevalnih in srednjih šol. Dotičnemu poročilu deželnega odbora posnemljemo, da bodo nastopni gg. pisatelji spisali knjige za rečene razrede: prof. *Fr. Levec* slovnico in berilo v treh oddelkih; prof. *Fr. Orožen* zemljepisje; prof. *S. Rutar* zgodovino po Gindelyji; mestni učitelj *J. Belè* prirodopisje po Pokornem, ravnatelj *A. Senekovič* prirodoznanstvo, in končno učitelj c. kr. strokovnih šol *A. Funtek* obrtno spisje za obrtne nadaljevalne šole

Razpis nagrade. »Dramatično društvo« razpisuje s tem nagrado

50 goldinarjev

za libreto operete, najmenj jedno uro trajajoče. Rokopisi se vzprejemajo *do dne 1. malega travna 1891.*

V Ljubljani, dné 10. grudna 1890.

Za »Dramatično društvo«:

Predsednik: *Dr. Ivan Tavčar.* Tajnik: *Anton Trstenjak.*

Razpis nagrad. V zmislu sklepa upravnega odbora „Zaveze slovenskih učiteljskih društev« z dné 7. grudna 1890. razpisuje podpisano uredništvo »Popotnika« tem potem za tri najboljše izvirne razprave ali pedagogične-, šolsko-politične, ali didaktično-metodične vsebine — ne da bi določilo kakšno posebno nalogo — tri darila po

4, 3 in 2 cesarska zlata

s temi pogoji:

1. Razprave, ki se pogajajo za darila, morajo biti pri dopošiljatvi kot take označene in imeti na čelu svoje geslo; baš isto geslo se nahajaj na priloženem zapečatenem ovitku, v katerem je adresa pisateljeva.

2. Poslana dela „za nagrado" se bodo po poljubni izbiri uredništva v »Popotniku« 1891. leta priobčevala. Dela čez $^1/_2$ tisk. pole obsežna, ki se ne dadé lahko razdeliti v 2 številki, ne vzprejemajo se navadno. Da je delo kratko, ne more biti vzrok, da bi se odklonilo.

3. Ko so se dela priobčila, sodijo o njih posebni ocenjevalci in naznanijo uredništvu óne 3 spise, katere so spoznali (takó po nalogi, katero si je pisatelj izbral, kakor po vsebini in obliki i. t. d.) za najboljše. Uredništvo potem takoj objavi to razsodbo in razpošlje darila.

Imena pisateljev se oznanijo le tedaj, ako dotičniki privolijo. Dela, ki se niso ponatisnila, kakor ovitki z geslom neobdarjenih spisov, vrnejo se, ako kdo to zahteva, do 30. vélikega travna 1892. l., nereklamovani pa se po tem roku uničijo.

4. Volitev ocenjevalcev se vrši po prihodnji delegaciji „Zaveze", ko bi pa ta odklonila, poskrbi uredništvo za to, da pridobí za oceno del in prisodbo daril odlične strokovnjake.

Maribor, dné 10. grudna 1890.

Uredništvo »Popotnika«.

Digitized by Google

Starodobna ladja na barji ljubljanskem. Dné 14. listopada je v bralni sobi jubljanskega muzeja g. kustos prof. *Alfonz Müllner* predaval o prezanimivi ladji, katero so odkrili na posestvu g. dr. Jožefa Koslerja v barji ljubljanskem. Gospod kustos je o predavanji svojem priobčil v uradnem listu obširnejši članek, o katerem podajamo bralcem „Ljubljanskega Zvona" nastopni posnetek:

Précej pod površino je najmlajša plast trébež, pod njo stara šôta, potem rjava ilovica z rastlinskimi ostanki, rjavo blato in končno modrikasta ilovica s konhilijami, polžkarica, ki je bila dnò starodavnemu jezeru. Ondu, kjer so odkrili ladjo, debela je prvonavedena plast (trébež) 25 *cm*, šôta 45 *cm* in rjavo blato 30 *cm*; kakó nizko seza polžkarica, tega ni môči določiti. Ker so kôli prazgodovinskih stavb zabiti v polžkarico, tedaj so rečene stavbe starejše od šôte; rimska cesta od Babne gorice do Iga pa drži po vrhu šôte, torej mora biti iz poznejše dôbe od šôte. Ali prav to je dokaz, da je bila „rimska cesta" zgrajena že za Rimljanov; vrhu tega izpričuje njé nizka léža, kakó dobro obdelano je bilo barjè v tedanjih časih. Razločevati bi bilo torej štiri dôbe barjà ljubljanskega: srednjeveško dôbo od leta 500 po Kr. do okolo leta 1700.; rimsko dôbo od leta 50. po Kr. do okolo leta 500. po Kr.; predrimsko dôbo in napósled jezersko dôbo s stavbami na kolégh.

Odkrita ladja seza s koncema svojema še v šôto, napolnjena je z rjavim blatom, leži pa na polžkarici. Krmilo je obrnjeno proti vzhodu, sprednji konec gleda proti zapadu. Zložena je ladja od kakih 42 vzporednih lesenih tramov, razdaljenih po kakih 60 *cm*; dolgi so trami po sredi 4·5 *m*, ob krajéh 2 *m*. Na te préčnike so pribite deske, dolge do 12 *m*, široke 30—35 *cm* in debele do 4 *cm*. Posamične dele spajajo drenovi cveki, vender so zabiti tudi železni žeblji. Ladji meri površina kakih 100 m^2, utegnila pa je nositi do 1000 *q*.

Iz marsičesa, zlasti iz ploske zgradbe, nizkih obôjnih desák, prostih préčnikov, sklepa g. Müllner, da je bila odkrita ladja tovorna ladja in da se je potopila v nekdanje jezero, predno se je začelo močviriti. Velikost in tehniška konstrukcija kaže poleg železnih žebljev, da so jo morali zgraditi tesarji, izobraženejši od nekdanjih naselnikov na barji. Ali kje je bilo takovo ljudstvo? Situla, najdena na Vačah, šlémi z etrurskimi napisi iz Slovenskih goric štajerskih, razno orodje in starodobni nakit v grobovih naših, vse to kaže, da so morali Etruski dôkaj pridno zahajati v deželo kranjsko, kjer so skoro zasledili bogate zaloge železa, katerega v Italiji ni bilo dovòlj za njih obrtne in trgovinske namene. Iz Strabonovih spisov dokazuje g. Müllner, da je nekdaj prihajalo blagó iz Ogleja preko Hrušice na Vrhniko in odtod po plovni reki (današnji Ljubljanici) po Savi v Sisek in dalje k Panoncem Torej je že pred Kristom tekla Ljubljanica med Vrhniko in Savo; o jezeru ne vé Strabo ničesar. To se popolnoma ujema s tem, da je rimska cesta z Emone (Iga) v Akvilino (Ljubljano) zgrajena vrhu šôte. Toda odkrita ladja leži pod šôto, na dnù jezera, torej je morala pluti po jezeru davno pred Strabonom. Koliko časa se je močvirilo jezero in tvorila šôta, tega res ni môči dognati, vender kažó nekatera znamenja, da je med letom 1200. pred Kr. in? letom pred Kr. še jezero pluskalo po našem barji. Verjetno je, da so z našimi kraji prosto občevali Etruski v dôbi od leta 900. do leta 400. pred Kr., in prav tej dôbi pripada odkrita ladja, ki ni bila nič druzega, nego občilo po tedanjem jezeru med Vrhniko in Ljubljano.

Gospod Müllner završuje zanimivo svojo razpravo z nastopnimi črticami o našem barji: 1. Jezero s stavbami na kolégh pri Igu; 2. okolo leta 1000. pred Kr. pridejo izobraženi národje iz juga in jugovzhoda z bronom in železom; tedanji prebivalci na kolégh ostavljajo jezerske vasí; tujci tržijo od juga in jugovzhoda proti vzhodu in severovzhodu — po jezeru jadrajo velike ladje tovornice; 3. okolo leta 400. pred Kr. pri

Digitized by Google

drevé Keltje ali Galci v ravnino padsko in naše planine ter preženó stare Italike; jezero naše se začnè močviriti, ali pa se močviri dalje; šôta nastaja; 4. Rimljanje pridejo v deželo in gradé ceste čez barjè; 5. Rimljanje odidejo, barjè se znova močviri do leta 1700. po Kr.; 6. za Marije Terezije se zopet pričnè osuševanje; nove ceste nastanejo preko barjà; močvirne rastline izumró; rimske ceste se prikažejo malone do površine. —

Iz muzejskega društva. Dné 27. listopada je g. prof. *V. Voss* v bralni sobi muzejskega društva predaval o znamenitem delu dr. Kinkerlina, tičočem se tercijarnih tvorov gorenjske in dolenjske naše stranî — zlasti o okameneli korali s Polšice pri Podnartu. Potem je govoril o zloženem očesi žuželk in razkazoval povečano podobo na očesni mrežici kresnice (lampyris noctiluca), končno pa razpravljal o dveh novih glivah (puccinnia carniolica in sphaerella Deschmannii), kateri je zasledil v okolici bleški. Obilim poslušalcem je dobro ugajalo učenega g. profesorja zanimivo predavanje.

Podporno društvo za slovenske visokošolce na Dunaji je imelo v minulem meseci letni svoj občni zbor. Predsednik g. *Navratil* je omenjal mimo druzega, da šteje društvo za ustanovnika svoja dva knezoškofa; sam presvetli cesar mu je blagoizvolil pokloniti bogato darilo. Iz poročila tajnikovega je razvidno, da je bilo leta 1890. rednih društvenikov 55, podpiranih pa je bilo 42 dijakov v 97 slučajih. — Poročilo blagajnikovo kaže, da je leta 1890. došlo ustanovnine 360 gld., torej znaša z ustanovnino, izkazano v poročilu z leta 1889. v znesku 1440 gld. 30 kr., dosedanja ustanovna glavnica 1900 gld. 30 kr. Drugih dohodkov je bilo 866 gld. 30 kr., troškov pa 731 gld 94 kr. Z lani ostalim imenjem, to je 1660 gld. 62 kr., potem z letošnjimi skupnimi dohodki 1226 gld. 30 kr., znašajo dosedanja aktiva skupaj 2886 gld. 02 kr. ter ostane po odbitku podpor in troškov v znesku 731 gld. 94 kr. še 2154 gld. 98 kr., v kateri vsoti pa ni še glavničinih obrestij od začetka 1890. leta, katere se bodo zaračunjale šele koncem leta. — Ko je še v imeni presojevalcev prof. Svaršnik poročal, da so bile knjige, zapiski in blagajnica v najlepšem redu, vršila se je volitev novega odbora, ki se je v prihodnji seji sestavil takó: Predsednik Ivan Navratil, podpredsednika dr. Fr. Simonič in dr. M. Ploj, blagajnik dr. Fr. Sedej, njega namestnik J. Pukl, tajnik J. Jereb, namestnik dr. Karol Štrekelj, odborniki dr. M. Murko, dr. A. Homan, Iv. Luzar; namestniki dr. Lachenberger, Fr. Oblak, Jožef Premru; presojevalci Vlad. pl Globočnik, Anton Svaršnik, Peter Hlačar, njih namestniki Žiga Sežun, Fr. Tomšič, Fr. Sušnik. — Ta imena so nam porok, da bode prekoristno podporno društvo za slovenske visokošolce i nadalje vestno izvrševalo plemenito nalogo svojo; zajedno pa smo prepričani, da národ slovenski ne bode pozabljal mladine svoje, nego z bogatimi doneski podpiral odbor, čegar delovanje rodi in bode i nadalje rodilo národu našemu koristi, o katerih ni treba govoriti nadrobneje

Dr. Emil Holub je dné 4. grudna v deželni redutni dvorani ljubljanski predaval o južnoafriških plemenih, med katerimi je bival dôkaj let. Prihodnje leto namerja v dunajski rotundi razstaviti vse zbirke, katere je pripeljal s potovanja afriškega; potrebno vsoto, okolo gld. 120.000, hoče polagoma nabrati po predavanjih. — To vest zabeležujemo zlasti zategadelj, ker bode dr. Holub po razstavi podaril svoje zbirke muzejem, šolam in poleg teh mestom, kjer predava; torej dobode tudi mesto ljubljansko, oziroma deželni naš muzej nekaj iz dragocenih zbirk slovečega potovalca

Osebne novice. Sotrudniku našemu, prof. *Antonu Bezenšku* v Plovdivu, podelil je francoski minister národne prosvete zlato palmo častnika francoske akademije v priznanje uspešnega delovanja njegovega na mednárodnem kongresu v Parizu, kakor tudi književnih zaslug njegovih. To odlikovanje je jako častno, ker prejemajo red zlate palme le malokdaj učenjaki francoski in le izjemoma učenjaki inozemski.

Digitized by Google

Zaslužni naš rojak *Fr. S. Vilhar*, ki se je s tremi knjigami krasnih svojih »Skladeb« in z drugimi kompozicijami oslavil takó v Slovencih kakor v Hrvatih, praznoval bode petindvajsetletnico glasbenega delovanja svojega. Zatorej so v Gospiči, kjer službuje sedaj, ondotne gospé sestavile odbor, ki priredí v tem meseci slavnost njemu na čast. Poleg drugih skladeb obseza vzpored dve pesmi, zloženi v národnem zlogu; peli se bodeta takó, kakor proizvaja Slavjanskij národne pesmi ruske.

Razstava národnih noš na Dunaji. Avstrijski muzej za umetnost in obrt namerja prirediti v prvih treh mesecih tega leta razstavo. Ravnateljstvo tega zavoda se je obrnilo do kranjskega deželnega muzeja Rudolfina, da se udeleží razstave: 1. Obča razstava noš do konca francoskega cesarstva. 2. Národne noše. 3. Orijentske obleke. — Deželni muzej kranjski ima zadnji čas nekatere národne noše in njih dele, toda zbirka vender daleč ni toli popolna, kakor bi mogla biti z ozirom na raznovrstnost kranjskih noš. Prosimo torej nabiralce in prijatelje národnega življenja naše domovine, naj noše ali njih dele zastonj ali proti primerni odškodnini prepusté deželnemu muzeju, ali jih pa za dôbo razstave prepusté avstrijskemu muzeju, da bode domovina zastopana, kolikor dobro je mogoče. Blagovoljna dotična darila in ponudbe naj se pošiljajo deželnemu muzeju.

Slovensko gledališče. »Dramatično društvo« je priredilo v letošnji gledališki dôbi doslej devet predstav v dvorani čitalnice ljubljanske. Pričenši z običuo žaloigro o Vseh svetnikih »Mlinar in njegova hči«, vrstile so se meseca listopada predstave takó: »Umetnost in narava«, »Stari Ilija«, »Marija Magdalena«, »Nemec in Slovenec«, meseca grudna pa »Zlati pajek«, »Revček Andrejček«, »Zlati pajek« in »Gospod Grobski«. — Izmed navedenih iger (zgolj prevodov iz nemščine in češčine) omeniti nam je izvirne igre »Stari Ilija«, katero je spisal režisêr slovenskega gledališča, *g. Ignacij Borštnik*. Izvirnih iger imamo dosihdob ubogo malo, in še te, kar jih je, niso se mogle obdržati na odru slovenskem. Igra Borštnikova bi se utegnila ohraniti, ako se odpravijo nedostatki, kateri so se pokazali pri prvi predstavi. Dôkaj dobro nam kaže kmetsko življenje naše; novega sicer ne podaja mnogo ali nič, dejanje je preprosto in poleg tega često spominja na podobne proizvode nemških pisateljev, vender je dosegla igra lep gledališki uspeh, čemur prvi vzrok je izvestno to, da je tehniški dobro završena. — Kar se dostaje gledališkega osebja, priznavamo drage volje, da se dosti trudi za napredek slovenskega gledališča. Pomislimo le to, da nl igralci nl igralke niso in žal! doslej tudi ne morejo biti plačevani toli dobro, da bi se mogli posvetiti zgolj dramatiki slovenski; pomislimo dalje, da čitalniški oder, kjer se že nekaj let vršé vse predstave slovenske, ni pravo prizorišče, zlasti ne večjim igram — in rêči nam je vsekakor, da moramo biti zadovoljni s tem, kar nam podaja gledališče slovensko in požrtvovalno osebje njegovo. Gospé *Borštnikova* in *Danilova*, gospodičina *Nigrinova*, dalje gospodje *Borštnik*, *Sršen*, *Danilo*, skrbé poleg vsakaterih mlajših močij, da ne čutimo preveč teh navedenih nedostatkov, o katerih upamo, da jih odpravi ugodnejše razmerje prihodnjega deželnega gledališča.

Poleg rečenih predstav naj še omenimo javne preizkušnje dné 17. grudna, kjer so prvič nastopili zgolj gojenci in gojenke dramatske šole, katero je odprlo »Dramatično društvo«, da pridobí novih igralcev in igralk; uspeh te predstave je bil povoljen, zlasti ako pomislimo, da je trajal pouk le nekaj mesecev. — O bodočih predstavah letošnje gledališke dôbe hočemo redno poročati v prihodnjih številkah.

Hrvaško gledališče. Sloveči romanopisec hrvaški *Evgen Kumičić* je spisal dramo »Obiteljska tajna«, katera se je v Zagrebu predstavljala s sijajnim uspehom. Občinstvo je odlikovalo pisatelja takó, da takšnega priznanja v Hrvatih morda ni učakal no-

Digitized by Google

beden dramatski pesnik novejšega časa. Vender pravi »Vienac« o tej drami, da zaostaja za »Sestrami« istega pisatelja, o katerih je že obširneje poročal prof. Jos. Starè v našem listu. Igra ima dôkaj več govora nego živega dramatskega dejanja, mnogo več običnih fraz nego umnih in izvirnih mislij; vender nima ónih dolgih in najivnih monologov, s katerimi je pisatelj napolnil prvo svoje dramatsko delo. Sujet sam in način, kakó Kumičić obdeluje celoto, razodevata veščega pripovedovalca, kateri umeje zanimljivo in ugodno zabavljati poslušalce svoje.

Praznična darila. Današnjemu listu je priložena knjižica, v kateri založnika Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg objavljata izkaz nekaterih novejših knjig slovenskih, ki so izšle v njiju zalogi in so jako prikladne za praznična darila, kakor tudi za darila sploh. Čitatelje svoje posebno opozarjamo na to knjižico.

Listnica. — S. O. v Lj. — Kadar beremo stihe kakor „Cvetka je za cvetko pala, ptič za ptičem je odpel . . .“ in dalje „Spet bo cvetje s cvetjem vstalo, spet bo ptiček s ptičem pel“ — tedaj vemo z matematiško gotovostjo, da pride napósled na vrsto óno „revno srce“ (Vaše je poleg tega „pusto kakor svet“), kateremu ni pomladi, ni zdravila. Ali se Vam res ne zdí, da so takšne stvarí že zastarele, da ne rečemo kàj hujšega? — Kranjskij. Bleško jezero Vas je navdušilo kakor že mnogokoga, da opevate njega lepoto, ali kakó! Pesem je nezmiselna od prve do zadnje besede; višek pa doseza v odstavku: „Vid lahnih rib ti vzbuja čutíl in slásti mnog zaklàd.“ Verjemite, takih stvarij še nismo brali mnogo! — Dane Kroparski. „Noč prižiga zvezde mile“ — v Tomanovi pesmi tudi! — A. K-ć. Poslani povesti smo vrgli v koš. — A. B. Nerabno; oblika nedovršena, vsebina še slabša. Samó jeden vzgled:

„Ti vzela si vesela ga (šopek namreč)
In moje s šopkom vred srcé,
Na prsi si pripela ga,
Da čul udarce bi srčné.“

Lepó Vas prosimo! — Nikdo. Jurčič pripoveduje nekjé prav to, kar opevate Vi v „Viharni noči“. Ne! — Planinec. To bodi poezija, to naj priobči naš list?

„Še enkrat me želja je gnala
Na mesto uničenih nad;
Na ôdri je deva ležala,
Mrtvaški se širil je smrad.“

Brr! Krepki Vam morajo biti živci, da potem še poškropite „drago podobo“, pokleknite pred njo in jo poljubite! Naš list nima nì takih, da bi priobčil vso pesem. — Bistràn. Za danes ni bilo mogoče; prihodnjič! — Vsem drugim pošiljateljem pesniškega gradiva: Doslej nismo utegnili pregledati vsega, ali kar je dobrega, pride o priliki gotovo na vrsto!

„Ljubljanski Zvon“

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stojí vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrt leta 1 gld. 15 kr.
Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.
Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Izdajatelj **Janko Kersnik.** — Odgovorni urednik **dr. Ivan Tavčar.**
Upravništvo „Národna Tiskarna“ Gosposke ulice št. 12. v Ljubljani.

Tiska »Národna Tiskarna« v Ljubljani.

Digitized by Google

Ljubljanski ZVON
Leposloven in znanstven list.

Štev. 2. V Ljubljani 1. svečana 1891. Leto XI.

Pevčev zagovor.

Pred sodbo pevca vi ste me pozvali,
Možjé osorni — slušal sem vas ném;
Sodili ste, obsodbo podpisali,
Očito mêni, svetu jo prebrali:
Ljubezni peti jaz poslèj ne smém!

Obsodba čudna, trpka pevcu kazen
Za greh, da Bog mu pevski čut je dal!
Sodniki, grôženj vaših glas je prazen:
Objela mêni srca ni bojazen —
Besede prosim! Kóga bi se bal?

Ne smém! Kakó je ta beseda trda!
Todà izrekli ste jo vi, možjé —
Ostavim naj ljubezni cvètna brda!
Poslušal bodem, če brez bôli, srda
Poslušno biti moglo bo — srcé.

Dà, to srcé! Sodniki, razumeti
Ne more pevskega srcá vaš um!
Zasije pómlad — cvet počnè brsteti:
Takó srcé veleva pevcu peti,
Ne ljudski glas, ne vaš, sodniki, hrum!

Samó ljubezni naj ne pôjem zláte?
Možjé, jaz vem, odkod le-tá odmev!
Ljubezni čiste, vzorne ne poznate,
Ljubezen bratovsko vi k tlòm teptate,
Zató bi vest prebujal nje vam spev!

Načêla podla, mračnih vzorov slova
Ogrevajo denašnji svet jadú;
Človeštvo zlà preveva dôba nova,
Sebíčje in zlató sta ji bogova,
Ozira svet začuden se na njú.

In vender: kar v srcé nam zasajeno,
Nikdár se človek tega ne sramúj!
Ljubezni drágo čustvo kot nobeno
Rojeno z nami je in posvečeno:
Ljubezen gôji človek in spoštúj!

A mêne vi pred sodbo ste pozvali,
Možjé osorni — slušal sem vas ném;
Obsodbo pevčevo ste podpisali,
Očito mêni, svetu jo prebrali:
Ljubezni peti jaz celó ne smém!

Veljàj, sodniki, nrávi ognjevite,
Če srcu tudi smelo kdo velí;
Sicèr: vi kakor drágo me sodite —
Gospod, ki zreš srcá globine skrite,
Usmiljeneje bodeš sodil — Ti!

Stébor.

Digitized by Google

V spominski knjigi.

Imena in zopet imena,
Kjerkoli to knjigo odprèm!
Zgolj tujci . . . ne, evo mi znanca,
Začuden obstanem pri njem!

Bog živi te, mladi prijatelj!
Glej, dôkaj minulo je let,
Kar nisem te videl — zdaj sézi
V rokó mi prijateljsko spet!

Vse kaže se bistro mi v duhu . . .
Mladenič brezskrben, vesél,
Med svet si namerjal korake,
Živeti šelè si začel.

Živeti! Kakó te poslušam,
Na ustnih igrá mi nasmeh —
Kakó li povest je nebeška
O lepih, o blaženih dneh!

Za tabo zgolj rádost in sreča,
Pred tabo življenje svetló —
Oh, lehko navdušeno zrlo
Po svetu je tvoje okó!

In ko te je stèza privedla
V prelepi ta zemeljski ràj,
V spominsko si knjigo i sebe
Radósten zapisal tedaj! . . .

Sèn gine . . . pred máno razgrinja
Resnica vsakdanja se spet . . .
Čemú se budé mi spomini
Iz davno pozabljenih let?

Rad gledam jih vender, saj znanec,
Ki znova mu gledam v obraz,
Ki toli mi sreče odkriva —
Ta znanec, ta znanec sem — jaz! —

A. Funtek.

Šôpku.

Okusno z nitko rdečo
Ti, šôpek, si povít,
Veš li, da v tem nekakšen
Pomèn je tajen skrít?

Pomisli, šôpek drôbni,
Kdo tebe je nabrál,
In kdo povil te z nitko,
Kdo mêni te podál!

Pomisli, šôpek, tudi,
Kakó te čislam jaz·
Ne nosim li na srci
Skrbnó te slêharn čas?

In kaj ta nitka rdeča
Pomenja, dobro véš,
Dekléta pa in mêne
Ovaditi ne smêš!

y.

Digitized by Google

4000.

(Času primerna povest iz prihodnjih dôb. Po vzorih dr. Ničmaha napisal dr. **Nevésekdo.**)

I.

Pisalo se je leto 4000. po Kristovem rojstvu!

Zaspal sem bil, in dvetisoč let so me imele v sebi močí zemlje slovenske.

Tedaj je pristopil angelj Gospodov, angelj Azrael, in mi ukazal: »Vstani!«

Vstajal sem. Ali prostor — meril mi je šest čevljev v dolžini — kateri mi je bil spočetka preozek in pretesen, bil mi je že preobširen, takó da bi se bil zlahka raztegnil na vse strani, samó da sem imel kàj, kar bi se sploh dalo raztegniti! Toda angelj Gospodov je dvignil žarečo svojo roko, in z vseh štirih krajev svetá so se zbirali in zbrali ostanki mojega rojstva.

Dejal je angelj Gospodov: »Vstani in vzemi prejšnjo obleko svojo!«

Storil sem takó, in bila mi je znova pretesna stoinstoletna moja sobica. Na levi in desni stráni so zaječali duhovi, češ, da jih potiskam s kraja, kjer so si pridobili pravico, utrjeno po mirni tisočletni posesti.

»Sodnik te kliče pred svoj prestol,« govoril je óni, ki me je vzdramil iz smrtnega spanja, »izkazati ti hoče milost!«

»Torej mi je oprôstil pregrehe moje!« zaihtel sem radostno.

»Vse ti je oproščeno! Dvetisoč let si ležal v zemlji brez življenja in zavesti. In to se je videla stvarniku primerna kazen za tvojo samozavest, s katero si se odlikoval nekdaj!«

»Dvetisoč let!« vzkliknil sem. »Kaj se je zgodilo s slovensko domovino v tem času?«

Digitized by Google

»Môlči in čakaj!« ustavi me ostro poslanec Gospodov. »Môlči in čakaj ter ne preprečaj z vprašanji namenov Tistega, ki te je komaj poklical iz prahú, in ki ima nas vse v mogočni roki!«

»Dvetisoč let! Dvetisoč let!« Ta misel mi ni hotela zapustiti znova ustvarjenega telesa. »Kakó lahke se mi čutijo kostí!« pristavil sem zadovoljno.

»Ne čudi se!« odgovorí mi angelj, »saj so bile v različnih rokah, in prav močnó so obrabljene sedaj, ko so ti po brezkončni milosti podarjene znova!«

Nadaljeval je:

»Gospod ti je odločil dolg pot, zategadelj vstani hitro! Dodajem še to: široširna je njiva, kjer si spal, in s tabo je spalo tisoč in tisoč drugih mrličev. Taka je zaukazba božja! Izberi si spremljevalca, da ti je na poti prijatelj in svetovalec!«

»Kdo li bode hotel z mano?«

»Obišči jih, nekdanje prijatelje svoje! Toda hitro, ker le kratka je nama odločena dôba!«

Vstal sem. Odmikala se je zemlja pred mano, in od angelja se je razlivala svetloba na okrog in okrog. Povsod sem gledal posteljo pri postelji; in spala je Adamovih otrok legija pri legiji!

Prijel me je Azrael za roko, in obstala sva pred ležiščem, ki je bilo široko in pripravno za dva človeka, kakeršni so umirali takrat, ko sem še hodil po črni zemlji. Angelj Gospodov je dihnil proti črni ruši in dejal:

»Govôri!«

Iz osrčja zemeljskega se začuje: »Kdo me kliče?«

Po tvojem glásu, prijatelj Tine, spoznal sem te kakor mnogokrat prej, ko sva še dihala sladko življenje!

»Gospod me kliče na zémljo,« odgovoril sem, »in ti mi bodi spremljevalec in svetovalec!«

»Na zémljo?« — in videti je bilo, da se je prijatelj Tine nekaj zamislil v gomili svoji. »Na zémljo, praviš? Odgovôri mi to-le: Ali rodí po šampanjskih goricah trta, in ali pijó na zemlji pametni ljudje še vedno francosko vino?«

Obsenčil me je Azrael z desnico svojo, da sem odgovarjal resnično in pravično na vsako vprašanje. Odgovoril sem torej: »Nič več ga ne pijó francoskega vina zemljanje, in v Šampaniji je vse golo, kakor je bilo golo vse po nekdanji Sahari! Zadnjo steklenico šampanjca je izpil ruski car leta 2905. po rojstvu Odrešenikovem, in od tedaj ga niti ruski carji niso dobili ne kaplje!«

Digitized by Google

Duh pod mano zastoče takó milo, da me prešine in gane, da koprnim od sočutja.

»In kaj pijó sedaj umrjoči rodovi planeta našega?« Zopet sem moral odgovoriti resnično in pravično: »Vodó, in zgolj vodó!«

Takoj se začuje odgovor iz zemeljskega osrčja: »Ne grem! Hôdi sam! Tukaj ležim takó prijetno: tukaj ni pravd, ni biričev in ne ošabnih sodnikov!«

Pristopila sva k sosedni gomili. Azrael dahne nánjo in ukaže: »Govôri!« In sedaj si se odzval ti, prijatelj Fran, in vprašal, kdo te kliče na dan. Odgovoril sem: »Ali bi ne hotel z mano na zémljo, da mi bodeš moder svetovalec?« Strahoma sem pričakoval odgovora njegovega. »S tabo?« zazvenelo je iz osrčja zemeljskega, »s tabo? Skoraj vem, kdo si. Pisec slovenski si bil nekdaj, toda pojma nisi imel niti o staroslovenščini niti o tem, kakó se pravilno piše nova slovenščina. Ali ni bilo res takó?«

Pravično in resnično sem moral odgovoriti: »Res, bilo je takó!«

»Vidiš,« zavrnil me je porogljivo, »odrini, kamor ti drago! Že dvetisoč let počivamo tukaj, ali še sedaj me časih glava bolí od vaših slovniških pregreh. Pojdite rakom zvižgat, vsi pisáči in pisúni! Še nekaj mi odgovôri. Imate li še vedno nadškofa olomuškega na zemlji?«

Resnično mu odgovorim: »Še vedno, in sedaj je kardinal!«

»Odrini in ne krati mi dragega spanja!«

Obupan in preplašen pristopim k tretji gomili. Bilo je to ležišče ozko in pričalo je, kakó ubožno in tanko je bil v življenji oblečen duh, ki je sedaj počival tu spodaj. Oživel ga je s svojim dihom Azrael in mu ukazal, naj govorí. Mene pa je zopet obsenčil z desnico svojo, da sem moral govoriti resnico in pravico.

»Kdo sta, ki mi kratita smrtni mir, dasi vaju nisem klical?«

Po tej slabi volji sem spoznal takoj osornega prijatelja Josipa. »Kličem te, da me spremiš na zémljo, v domovino slovensko!«

»Glej ga, ti si!« odgovoril mi je. »Dvetisoč let si že mrtev, in smrt te še sedaj ni spametovala! Da bi se zopet napotil v Slovence, pit kislo vino dolenjsko in brezplačno pisat romane in novele — takó silno me Oče nebeški gotovo neče udariti! S svojega mestiča se ne ganem! — Ali se sploh še kàj piše in ‚pisári' v slovenščini?«

Prisilil me je Azrael, da sem moral odgovoriti pravico in resnico. »Zgolj molitvene knjige, druzega nič!«

Zdelo se mi je, kakor bi čul grohotanje iz osrčja zemeljskega. Potem pa mi je zazvenel odgovor:

Digitized by Google

»Odrini v míru božjem, mêne pa pústi, da zopet zaspim na stotisoč in stotisoč let!«

Tožno sem vzdihnil:

»Nikdo mi neče biti spremljevalec!«

»Močí nimam, da bi ti siloma vzbudil tovariša!« odgovorí mi nató angelj Azrael. »Pojdiva torej samá na pot!«

Vzel me je v naróčaj, in grozen piš in vihar me je vzprejel v sredo svojo. Angelj pa je uprl nogo na trepetajočo zemljo, in kamor je stopil, podirala so se selišča, in skalnate gore so se drobíle. Z jedno nogó se je dotikal zemlje, z drugo pa jasne lune! Od svetóv do svetóv je stopal, majali so se vsi, toda niti jeden ni prišel s svojega tirú, ker bi se bil sicer že tiste dní moral poroditi káos, v katerega bode končno roka Stvarnikova pomešala vse svetôvje. Svet za svetom se je vrstil pred mojim pogledom; bilo jih je na milijarde; milijarda za mano, milijarda pred mano. Ali neprestano dalje me je drevil poslanec Gospodov, da jih niti šteti nisem mogel, dasi sem bil nesmrten duh, kakor óni, ki me je objemal v naróčaji svojem.

Človeške rodove po zemlji pa je tepla tedaj šiba Gospodova, in vsi so pričakovali grozovitne dôbe, da se prikažejo apokaliptiški jezdeci na obnebji in da pričnó pobijati človeštvo. Potrési, lakota in povódnji, vsa ta zlà so morila človeštvo, in nepremagljivi orkani so tulili okrog zemeljske óble. Po vsem severnem nebu pa se je kazala zvezda repatíca, ki je bila kakor ognjen meč, s katerim je hotel razsekati večni Bog vse ustvarjene svetove. Ali to ni bila zvezda repatíca, to je bil angelj Azrael, nosèč me pred prestol večnega Sodnika!

Zapustivšima vesoljnih svetov vesoljne prostore, zažarila so se pred nama nebes velikanska vrata. Izdelal jih je nekdaj Hefajst od čistega zlatá in jih okrasil z dôkaj divnimi podobami. Obrnil sem pogled v kraje, odkoder sva prišla: zvezda pri zvezdi se je utrinjala, in sukali so se brezštevilni svetovi, kakor bi švigala iskra pri iskri po večnem ozračji! Kjé si se sukala v tej množici, stara mati zemlja? Obrnil sem pogled prédse, kamor sva hitela.

Pred nama se je žaril ogenj nebeških vrat! Sam Bog je bil v svoji slavi vpodobljen na njih in okrog njega vsi zbori angeljev in arhangeljev. Bila so visoka in široka, da jih ni moglo prezreti nobeno okó človeško. Pred njimi pa se je širil brezkončen prostor, ki je sezal iz večnosti v večnost. Svetil se je kakor parket v gospôdskem dvoru, ali živega duhá ni bilo opaziti na njem.

»To je predpekel!« izpregovorí Azrael.

Digitized by Google

»Predpekel!« začudim se. »In kjé so duhovi očakov, ki so nekdaj samévali tod?«

»Vsi so prejeli milost v Gospodu!« reče mi angelj.

Tedaj se je po bliščeči vršini od nekod hipoma pokazala sklonjena podobica drôbnega možička! V rokah je nosil dolgo, težko metlo, in kakor blisek je švigal ž njo po predpekla parketu sedaj sèm, sedaj tjà! Ali neprestano so mu kapale debele srage z ozkega obraza, kjer se je kazala gubíca pri gubíci. In vsaka kaplja je padla na svetli tlak, in po vsaki kaplji se je napravila na svetlem tlaku velika črna lisa. In pri vsaki kaplji je zastokal: »Oj, te lise, te nesrečne lise!« Bil je zamolklo zvenèč glas, in čul se je kakor iz groba! Potem pa je kakor huda ura bìl z metlo svojo za svojimi lisami; ali čimbolj je delal, tembolj se mu je množilo delo.

»Kdo je ta siromak?« vprašam sočutno. Veličastne poteze angeljskega obraza je zdajci pomilil nasmeh, kateri se je pa hipno zopet raztajal.

»Opazuj ga!« izpregovoril je Azrael mirno, »in potem priznàj pravičnost sodbe božje!«

Takrat naju je ugledal možiček na predpeklenskem tlaku. Kakor bi ga bila odnesla sapa, izginil je vzdihujé v večni planoti.

»Opazuj ga!« nadaljeval je angelj Gospodov. »V življenji je sodil in sodil, bruna v svojem očesi pa ni obsodil nì obsojal. Udaril ga je zató Gospod in mu odkazal jedino mesto v predpeklu, da čisti ondu tlak in odpira nebeška vrata dušam, hitečim v naróčaj premilostivemu Stvarniku!«

Tedaj se je zopet prikazal óni, ki je bil ravnokar izginil. Metlo je odložil, ali na desno ráme si je sedaj oprtal težak ključ od samega, čistega zlatá. Pod težo tega breména se je opotekal, da mu je znoj kàr curkoma lil po usnjatem obrazu, in da so ostajale v dolgih brazdah črne lise za njim. Na rámeni, kjer ga je težíl ključ nebeških vrat, napravila se je bila v teku tisočletij žuljasta grba, jednaka velblodovi. Pri vsakem koraku mu je zláto brême stisnilo to grbo, da se je telesce kar zvijalo od bolečin. V tem sva ga dohitela pri nebeških vratih. Ječaje in godrnjaje si je zvalil ključ z rámena, da bi ga potisnil v nebeško ključánico. Pri tem si je prišlece venderle ogledal nekoliko. Srd in nejevolja sta mu napéla zgubani obrazek, in kakor lučici sta se mu zaiskrili očesci.

»Zopet slovenski liberalec!« zatogôtil se je.

»Odprì in ne sodi!« zavrne ga angelj Gospodov. »Ne sodi, ker sedaj si sam sojen!«

Digitized by Google

Renčé dvigne ključ in rožljaje odpira nebeški portal.

»Slovenski liberalec!« Dà, takrat sem te spoznal, doktor Tone od zelene Soče! Dvetisoč let in dèlj že nisem čul tvojega glasú, ali tukaj sem te izteknil v predpeklenski revščini in zapuščenosti!

Muze, dajte mi močí, da vredno zapojem o čustvih, ki so tedaj napolnila komaj prebujeno dušo mojo!

»Tone od Soče je!« zaviknil sem, in usmiljenje mi je raztopilo dušo, da sem se hotel razjokati zaradi njega, ki je nekdaj kandidiral za prvo mesto v nebeških višavah, a je sedaj toli siromaški obtičal v predpekla grozovplivnih samotah. Razjokati sem se hotel, toda solza mi takrat še ni bila znova podeljena, in sočutje ni dobilo steze, da bi se bilo izlilo iz mêne.

Predrznil sem se ogovoriti Azraela: »Ta je torej tisti, ki je gospodaril nekdaj na zelenih obalih zelene Soče?«

»Govoril si!«

»In koliko časa je že tukaj?«

»Dvetisoč let!«

»Dvetisoč let! — In neprestano mu je pometati stezo do nebeških vrat in odpirati dušam, katere so poklicane v raj Gospodov?«

»Govoril si!«

»In odpirati mu je tudi dušam slovenskih liberalcev?«

»Govoril si!«

»Brezkončno pravična sodba razsodnosti božje! In kdaj bode dopolnjena vrsta njegovih muk?«

»To je zapisano v knjigah sôdeb božjih! Te knjige mi niso odprte, in sam arhangelj Mihael straži s svojim mečem pred njimi!«

V tem so se na iztežáj odprla vrata nebeška, in ob roki Azraelovi sem prekoračil prag svetega raja.

»Kdaj mu bode dopolnjeno?« vprašal sem znova. »Koliko vekov ostane še tu?«

»Nekaj bilijonov, in če se ga usmili Gospod prej, nekaj milijonov let!«

»Nekaj bilijonov, nekaj milijonov let!« Duh moj ni mogel prebiti besed Azraelovih! Omahnil sem kakor posekan hrast na tlak pred angelja in obležal onemogel. Svojeroč me je vzdignil. Prav takrat so se sáma od sebe zapirala nebeška vrata, in le za nekaj trenutkov se je onemogli pogled moj razprostrl po predpekla bliščeči vršini. Po tej vršini pa je že plesal nesrečni nebeški vratár in se z metlo svojo

Digitized by Google

drevil po nji. In glasno je zazvenel jok njegov: »Oj, te lise, te strašne lise!« Potem so se treskoma zaprla vrata.

Azrael pa je izpregovoril temno-resnega obraza: »Ako ti dodelí Gospod, da zopet kdàj ugledaš zeleno zemljo, ne sodi, da ne bodeš sojen!«

(Dalje prihodnjič.)

Nos.

Zdravoslovna črtica. Spisal **Jožef Rakež.**

Vsakomur ni dano lep nos imeti.
Rimska prislovica.

Pesniki, ki po stari navadi toli često na lepoticah svojih opevajo »žarno okó, rožnata usta, zlate lasce, belo roko in drobno nožíco,« prav ti pesniki se le redkokdaj spominjajo — nosú. Ali ga morebiti ne opažajo? — Saj vender takó »ponosno« in časih celó preočito strčí sredi obraza, saj vender vedno največ vpliva na skupni izraz obličja. Nič tolikanj ne kvari lepega lica, nego baš grda oblika nosú; nič ne pači in ne kazí človeka bolj, nego nedostatek nosú. — Teh mislij so bili že stari zakonodajalci, ki so velike grešnike kaznovali takó, da so jim odrezali nos; takisto je papež Sikst zapovedal, naj se vsak tat kaznuje takó. — In Calderon, med pesniki-veljaki gotovo verojetna priča, peva: »Nos je óni grebén na morji obličja, ob katerem se čestokrat razbije ladja lepote« . . .

Ker je torej lepota obličja mnogo zavisna od lepote nosú, gotovo ni brez razloga trdil Lavater, da je lep nos več vreden, nego célo kraljevstvo. Isti učenjak, ves navdušen za dostojanstvo nosú, kliče: »Nahaja se na tisoče lepih očij na jeden sam lep nos, ali kjer ga najdeš, tam naletiš gotovo na izvrsten, izreden značáj.« — Zatorej so tudi mnogi pisatelji jeli povse resno pisati dolge razprave o nôsu in njega razmerji proti dúševnim in nravnim svojstvom človekovim. Dà, iz tega se je izcimila celó posebna stroka znanosti, takózvana »nasologija«.

Facta loquantur! Navajajoč vse to, podkrepil sem pač dovòlj mnenje svoje o imenitnosti nosú in upravičil naslednje vrste, katere hočem posvetiti jedino proslavi njegovi. — Vem sicer, da mi ni môči našteti vseh znamenitih nosóv, začenši z ónim, ki ga je na lepotíci svoji opeval Salomon, tjà do Sokratovega nosú ali do dražestnega nóska marsikatere salonske kraljice denašnje. To nalogo prepuščam drage volje drugim sposobnejšim ljudém.

Digitized by Google

Poskusil bodem odgovoriti samó na dve vprašanji, katerih zadnje utegne tudi zanimati ljubeznive čitateljice »Ljubljanskega Zvona«:

Kaj je nos? — Kakšen je lep nos? — — — — — — — —

— —

Nos je nekov pomòl ali šátor, strčèč sredi obraza, ki spredaj zapira nosno duplino. Zgoraj ima nos trdno oporo v nosnih kostéh; spodnja stran njegova pa je vsa hrustančasta. Kadar odpade koža in hrustančasta opora, pokažeta se dve hruškasti odprtini, kakeršni vidimo na lobanji. Ondu opažamo, da je nosna duplina z naopičnim pretínom, r a l o imenovanim, razdeljena v dve polovini, ki nista v nobeni zvezi, toda vsaka je odprta spredaj in zadaj. Zadaj se nosna duplina odpira v žrelo, sprednji odprtini na spodnji stráni nosú pa imenujemo n o s n í c e.

Nosna duplina rabi dvema važnima namenoma — najprej d i h a n j u. Zakaj prirodno dihamo skozi nos, in táko dihanje je koristno. V vzduhu plavajoči prah namreč obvisí na mokri nosni slúznici, in ne prihaja v pluča. Takisto se tudi vzduh, ako je mrzel, nekoliko ogreje v nosni duplini.

Nos je pa tudi sedež nekemu čutilu, namreč v o n j u. Nosna duplina je zastrta s tanko kožico ali slúznico, v kateri se razprostira vonjalni živec. Le-tá posreduje, da čutimo vonj. — Vzduh, ki prihaja skozi nosno duplino v pluča, privaja s sabo jako drobne, raztopne mrvice raznovrstnih tvarín, ki se prilepijo na mokro slúznico in raztopivši se na nji vplivajo na vonjalni živec. Ono, kar vonja, torej ni nič druzega, nego jako drobne mrvice trdnih teles, nahajajoče se v vzduhu.

Da je temu res takó, o tem se lehko prepričamo pri kafri. Ako postaviš košček kafre na mokro površje, jel bode takoj odbijati vodó in se vrteti; zajedno pa se košček čimdalje bolj manjša, toda njega duh se vedno bolj širi po sobi. Čim hitreje se odbijajo take brezkončno drobne mrvice od telesa, čim brže izhlapí teló — kakor n. pr. kafra, možek (pižem), trpentin — tem hitreje in tem dalje se razširi njega vonj po vzduhu.

Atmosfera vzprejema tem lože vonj váse, čim toplejša in vlažnejša je — a vonj se tem bolj širi, čim nemirnejši je zrak.

Kakó torej vonjamo?

Zgoraj smo razkladali, da nam vzbujajo občut vonja samó óna telesa, ki so h l a p n a, rekše, ki hlapé od sebe neizmerno drobne delce v vzduh. Ti delci prihajajo z vzduhom do nosne dupline, kjer razdražujejo vonjalni živec. Le-tá priobči ta dójem možganom, in v njih nastane potem občut vonja.

Digitized by Google

Ako je nosna slúznica suha, ali pa premokra, tedaj vonjalni živec ni občuten. O tem se je gotovo že vsakdo prepričal na samem sebi.

Vonj je takó spojen z vzdihavanjem, kakor ukus s prežvekavanjem in požiranjem. Z izdihavanjem mnogo menj dražimo vonjalni živec, nego z vdihavanjem — radi tega tudi večina ljudij ne vé, da njih izdih smrdí.

Dostikrat trdijo, da je človeški vonj mnogo slabši od vonja zverij. No, temu ni takó, zakaj zlahka se prepričamo pri divjih ljudskih plemenih, da je pri teh baš vonj čudovito razvit; vonjajo namreč, kakor zverine, sovražnika po njegovem slédu; z vonjem spoznajo Evropca, ako se je tudi zavil in zakril v njih obleko.

Toda poglejmo samó dojenca! Zakaj se dojenec, bodisi tudi v tèmi, umiri jedino le v naróčaji máterinem? Ne po nagnjenji, ne po čustvu detinske ljubezni, temveč jedino le zaradi tega, ker se je njega vonj privadil máterinemu parokrogu.

Od druge straní se pa zopet o vonji ptic ujéd pripoveduje mnogo več, nego je resnica. Da temu ni takó, dokazali so poskusi Audubonovi.

Vzel je jelenovo kožo, nagatil jo s sénom in postavil na polje. Nedolgo potem je uzrl jastreba, ki je jel kljuvati po koži in po sénu, da bi se dokopal do jelenovega drobja. — Za tem je Audubon izpostavil mrtvo jagnje in ga pokril s steljo. Jastrebi so krožili ob njem, ali nijeden se ni spustil na jagnje. Toda ko je drugič z listjem pokril zaklano živinče, da je bilo môči opaziti krvave sledove, hipoma je bila jata jastrebov na mestu. Iz tega se vidi, da je pri jastrebu vid mnogo jačji od vonja.

Govorečim o vonji, omenjati nam je tudi raznih d i š á v ali p a r f ê m o v.

Že v najstarejših dôbah so uporabljali kadenje dišav, da so takó izkazovali čast živim ljudém in mrličem, bogovom in njih stvarstvu. Mojzes je s posebnim zakonom določil rabo dišáv. O Atencih nam je znano, da so za posamezne dele telesa imeli posebne dišave. Takó so lice in prsi mazilili s palmovim oljem, lasé in obrvi z majaronom, obradek in tilnik z máterino dúšico (thymianom). Dospeli so v tem oziru do tolike razsipnosti, da jim je bilo napósled po Solonovem zakonu zabranjeno, moškim prodajati dišáv.

Tudi Rimljanje niso v tem oziru zaostali za Grki. Za rimskega cesarstva je nosil vsak Rimljan svojo škatljo dišáv (narthecium) s seboj v stanovanji, v kopelji, dà, celó v vojski. Ko je propalo rimsko cesarstvo, pozabili so jih, dokler niso križárji znova prinesli dišáv iz

Digitized by Google

vzhodnih dežel v Evropo. Vender so se udomačile na francoskem dvoru šele za gizdavega kralja Frančiška I.; toda za Ludovika XV. so bile že razširjene v najnižjih krogih. Dandanes pač na vsem izobraženem svetu ni služkinje, katera si ne bi v nedeljo za izprehod ali za plesno zabavo namazala glave z bergamotnim ali rožnim oljem in ne poškropila obleke s cenénim parfêmom. Raba dišáv se je razširila tudi zaradi tega, ker ž njimi lahko človek zakrije prirodni svoj neugodni duh od izhlapelega znoja, ki zaudarja po kislini.

Kolikor bolj je napredovala izobraženost, s katero vred so se tudi olikala čutíla naša, tembolj je hotel vonj prav takóv estetiški užitek, kakeršnega želí sluh pri godbenih glasovih, vid pri harmoniških oblikah in bôjah in ukus pri hrani, ki je s pomočjo umetnega kuharstva ugodno sestavljena. — Zató morajo tudi dišave imeti svoje zakone, kakor jih imajo bôje in glasovi.

Čim naravnejši, preprostejši je človek, tem lože ga je zadovoljiti z jednim glasom, jedno bôjo, jedno dišavo. Ko so se izobrazila čutíla, nastala je potreba, da harmoniški spajamo razne glasove, razne bôje, razne ukusne in dišeče tvarine. — Dandanes mora torej tudi parfêm, ako hoče zadovoljiti olikanejši naš vonj, biti sestavljen od več različnih dišavnih primés, ki so se pretvorile v skupni akord, v neko popolnoma novo dišavo — in to imenujemo »bouquet«.

Tak »bouquet«, rekše dišavni akord, ima slavnoznana kolonjska voda. Ako n. pr. duhamo rožo, čutimo zajedno z vonjem tudi smolasti duh njenega listja i. t. d., katere dišave se spajajo v »bouquet«.

»Bouquet« je torej za vonj to, kar je zvočna bôja (Klangfarbe) za sluh. — Slavni fizik Helmholtz je dokazal, da zvené jednostavni čisti glasovi nekrepko, nelepo, neugodno. Oni glasovi pa, ki so spojeni s takozvanimi visglasovi in nizglasovi, dobivajo čim krepkejšo, tem ugodnejšo zvočno bôjo. — Takó zvené n. pr. jednostavni glasovi glasbenih vilic suhoparno in otlo; ako hočemo, da ugajajo ušesu našemu, moramo jih ublažiti z visglasovi in nizglasovi — to se je doseglo pri vsem našem glasbenem orodji, sevéda pri vsakem drugače. — Prav takó moramo v slikarstvu jednostavne bôje, kakor nam jih kaže prizma, blažiti in mehčati z drugimi bôjami — istotakó moramo tudi v parfêmeriji jednostavne dišave, rekel bi, spopolniti takó, da jim primešamo druge dišave. »Bouquet« je torej zvočna bôja dišáv.

Pri glasovih je Helmholtz matematiški točno dokazal nizglasove (Untertöne, Beiklänge); pri vonji se bode dalo kàj takega težko dokazati kdàj. Mnogo je temu krivo to, da se pri nas izobraževanje vonja malone do cela pušča v némar. Marsikomu se bode zdelo smešno, da

Digitized by Google

o tem sploh izpregovorimo besedico, ali vender bi bilo koristno za zdravje in za praktično življenje, zlasti za človeka, ki se hoče omiliti drugim. Izobražen vonj bi razločeval kvarne dišave od nekvarnih; ali kar se tiče praktičnega življenja, utegnil bi izobražen vonj biti neizmerno koristen vsakemu gospodarju in trgovcu, zlasti v naših vinoródnih krajih. V obče pa človek, ki hrepení po lepoti, toda ne more ločiti, kaj vonja ugodno in kaj neugodno, ne more prav uspevati v finih višjih krogih. Ako se takšen človek parfêmira z dišavo, ki ne ugaja izobraženemu čutílu, bode navzlic telesni lepoti svoji in izbrani toaleti odbijal svet od sebe.

Kdor hoče rabiti dišave po kosmetiških zakonih, ponıni to-le:

Dišava, ki je ugodna temu, ne ugaja ónemu, nego provzroča, da se mu gnusi in da ga bolí glava. Iz tega vzroka bi ne smeli rabiti takih parfêmov, ki se odlikujejo s svojim specifiškim svojstvom, s predirnostjo. To moramo rêči osobito o mózžku, kafri in »patschouli« (neka zmés od kafre in brezove smole). — Treba je izbrati take parfême, kateri so po izobraženem občinstvu kot vonjalni akordi priznani za ugodne in plemenite — treba je vonj priučiti njim. Čuvati se je takih kombinacij, katere preveč vonjajo po jedni sámi tvarini.

Nikoli se človek ne smé preveč parfêmirati, osobito ne v domačem življenji, da po dotičnem parfêmu ne zaudarjajo vsi prostori, kamor dospeš. Vekovečno vdihavanje êteriških tvarin škoduje zdravju, razdražuje in omamlja možgane, provzroča, da bolí glava, topí vonj in napósled vsakogar dovede do misli, da hočeš s parfêmom zakrivati telesni svoj duh. — Čestokratno izpiranje kože s kolonjsko vodo, v obče s parfêmom, v katerem je dosti êteriških ólj, kvarno je jako; zakaj alkohol vzame koži potrebno mast in draži kožne žlézice — radi tega je končno koža hrapava, suha in se osiplje. Lasje, namazani s spirituvoznim parfêmom, hitro osivé in radi izpadajo.

Da ne otopí vonj, dobro je često menjavati parfêm; saj tudi okó ne smé gledati vedno jedne bôje, nì uhó redno poslušati iste harmonije glasóv.

Prestopimo k drugemu delu razprave svoje; poglejmo si zunanjo obliko nosú.

Brez dvojbe moramo sicer priznati, da oblika nosú ni slučajna stvar, da se tudi nos ravná po rasti in postavi posameznikovi, kakor se list ravná po steblu, iz katerega je pognal. Toda vender nečemo trditi ozbiljno (naj rekó bistroumni nasologi, kar jim drago), da se baš v nôsu formalno izražajo dúševni pravci človekovi. Pri tem niti ne jemljemo v poštev, da je oblika nosú jako često zavisna od zunanjih, zgolj mehaniških vplivov.

Digitized by Google

Oblika nosú je zavisna od zgradbe njegovih kostíj in hrustancev. Górenjemu delu nosú so podlaga kostí, dólenjemu večjemu pa hrustanci. Oblika nosú je torej različna in se ravná po tem, kakó in v katerem kotu so se kostí utisnile v čelo, in kakó so se hrustanci razvili in razširili.

V obče razločujemo nastopne oblike nosú: 1. Grški nos, ki mora biti raven in tenák. To obliko pretiravajo nekateri umetniki zaradi vidnega kota tolikanj, da slikajo čelo in nos v isti premi črti. — 2. Rimski nos. Le-tá je kolikor toliko zaokrožen, toda vedno tenák in brez vsake grbe. Tak nos utegne lepó pristajati ponosni gospé visokega stanú. — 3. Zakrivljeni nos, znan po imeni sokolovega (jastrebovega) nosú. S takim nosom se odlikujejo potomci ónega národa, ki je peš korakal skozi Rdeče morje. — 4. Zavihani nos. — 5. Ploščati ali tópi nos. — 6. Mopski nos, podoben prejšnjemu, samó zavihan takó, da nosníce gledajo kvišku. Sevéda se nahaja dôkaj razločkov omenjenih oblik, o katerih moramo rêči, da so prehodi iz vrste v vrsto.

Trebalo bi zdaj označiti idealen nos. Toda mislimo, da takega absolutnega ideala ni, nego da se je nam treba ozirati na skupni izraz obličja. Ali bi se nam omilila živahna plavka, da ji zamenimo nežni, ugodni in rekel bi, drzovito zavihani nósek z ravnim, junonsko dostojanstvenim nosom; ali bi morebiti nasprotno bilo lepó gledati visoko Junono ali najdivnejšo židovko, ako ji vzamemo nakrivljeni nos, ki se toli krasno ujema z zavihanimi črnimi obrvimi in čelnimi oboki — ter ji v sredino podolgastega ovalnega lica postavimo nežen zavihan nósek?

Lepota nosú je torej relativna; vsak nos je lep, ako se le strinja s celoto, z značajem obličja. Nelepe so torej, kakor povsod, vse skrajnosti gledé na dolgost, kratkost, širino, zaokroženost i. t. d. — Ako bi pa vender dovršeno lepemu obrazu morali naslikati lep nos, moral bi biti tenák in raven, ali pa le malo zaokrožen; hrbet mu mora biti gladek, nikjer grbast — ne smé se preveč spuščati k ustom — nosna krila ne smejo biti ne preširoka, ne premajhna, ne upala, ne tesna — nosnice morajo biti tesne, podolgaste in horizontalno položene — hrustanec, ki delí nosníce, bodi skoraj pravokoten z górenjo ustnico. Umeje se, da mora biti nos prav sredi obraza — toda to ni takó obično, kakor bi si mislil kdo; nasprotno je navadno, da je končina nosú proti desni ali levi stráni obličja nekoliko nagnjena.

Takóv bi moral biti nos v dovršeno lepem obličji, sevéda po naših nazorih. Druga človeška plemena sodijo zopet drugače. Kitajcem prija kratek, Peruvancem podolgast, Perzijancem sokolov nos, kateremu

Digitized by Google

sta se Cir in Artakserks imela zahvaliti za kraljevstvo svoje. — Nekatera ameriška plemena ljubijo pločàt nos in zaradi tega tudi deci svoji obrezujejo nosove takó dolgo, da jih pritirajo v rečeno obliko. Kàj podobnega bi mogli učiniti tudi mi, zlasti ako so se otroku preveč razširile nosníce, kar nikakor ni lepó. Hrustanci v nôsu deteta so osobito mehki, voljni in prijenljivi. Nosníce zlahka zožimo, ako jih dosledno nekolikokrat na dan z dvema prstoma stiskamo in nekaj časa držimo stisnjene.

Prav ta prožna voljnost in prijenljivost hrustančeva je kriva, da lepo zgrajeni nosovi dostikrat sčasoma pogrdé. Treba zatorej paziti, da otroci ne vtikavajo prstov v nosníce, ker utegne nos po taki zli navadi sčasoma izgubiti prej lepo obliko svojo. Iz istega vzroka ne bi smel otrok spati na obličji, zakaj sčasoma se mora nos sploščiti ali pa skriviti.

Bodisi nos kakeršnekoli oblike, treba je vsakemu človeku, da proti njemu uporablja zakone prirodne in umetalne kosmetike. Zlasti nam je na tem mestu omenjati čistote in snažnosti. Nánjo se pač vsak izobraženi človek ozira kolikor toliko, razven — njuhalca (šnofača). Res ni zlepa neugodnejše stvarí, nego gledati nos, v katerega se neprestano tlači duhán. — Njuhanje se je uvedlo na Francoskem za Ludovika XIII. (leta 1640.). Larochefoucauld je bil pri dvoru na glásu, da zná kar najukusneje privesti ščepec duhana pod nos.

Njuhanje se je razširilo takó hitro, da je papež Urban VIII. preklel vsakega njuhalca. Na Ruskem so to razvado lečili še radikalneje — ondu je bilo dovoljeno, vsakomur, kogar so zasačili pri njuhanji, odrezati nos.

Njuhanje ne škoduje samó lepoti, nego utegne tudi kvariti zdravje. Prvič izgubí njuhalec vsako čustvo v nôsu, ker se po neprestanem draženji živcev otopí vonj — in prav zató tudi górenja ustnica; torej vidimo pri mnogih njuhalcih pod nosom vedno dosti nakopičenega duhana, katega ne odpravljajo, ker ga ne čutijo. — Zaradi njuhanja utegne tudi nos oteči in se nagrbiti — nosníce se razširijo, in njih okrajci so videti kakor nagriznjeni. — Kar se tiče zdravja, ima njuhalec zaradi draženja živcev vekovečen katár v nôsu -- glas mu je zamolkel, in kolikor toliko nosljá. Tudi goltanec otopí po draženji; zatorej njuhalci tudi nehoté in nevedé požirajo duhán in si takó kvarijo prebavljanje; dà, utegnejo si celó dokopati pogubne bolezni, zlasti ako je duhán premešan z otrovnimi tvarinami, n. pr. s svincem. Gospá (o gospodičinah niti ne govorim), kateri bi bilo njuhanje vsakdanja potreba, morala bi se za vselej izbrisati iz knjige krasotic.

Digitized by Google

Od večkratnega in trajnega katára se često izpremení oblika nosú in sicer na kvaro lepoti njegovi; ako je bil tenák, zabuhne, ako je bil kratek in širok, izpremení se v gomoljčastega. Tudi nosna krila odebelé, okrajci sčasoma niso več jednaki; rdeči so in vlažni. Toda ne samó zrak, tudi prestopki v dijeti (jédi in pijači) provzročajo jednake izpremembe. Spomnimo se samó ónih modrordečih, krastavih nosóv, ki dičijo obraze pijancev!

Dostikrat se pordečí nos iz popolnoma drugih vzrokov, zlasti pri ženskem spôlu. Kadar se opazi kàj takega, smeti ni čakati dolgo, ker se to perijodiško rdenje nosú utegne izpremeniti v trajno. Jako koristno je, ako se takšen nos začnè takoj izpirati z vodo, ki je v jednakih delih sestavljena od rožne vode in vode od pomarančinega cveta, kateri se še dodá peščica boraksa.

* * *

Nihče ne more s pomočjó kosmetike v temeljnih črtah izpremeniti prirojenih telesnih oblik, katere so mu podali obiteljska sličnost in raznoliki vplivi, izvirajoči iz telesnega in dúševnega življenja roditeljev; nihče ne more s takimi pomočki popraviti svojega nosú po klasiškem vzoru. — »Vsakomur ni dano lep nos imeti.«

Vsekakor pa je môči, ako živimo zdravo, lepšati in popravljati bôjo kože, držanje in gibanje vsega telesa, in kar je najpoglavitneje: dúševno delovanje telesnih oblik. Zunanjščina naša je samó skupen izraz notranjega stanja našega telesa. Ugodna in prijetna zunanjščina je mogoča samó pri zdravem, ali vsaj v glavnih telesnih funkcijah nepoškodovanem organizmu — skratka: lepota je samó estetiški izraz zdravja.

Često ravnamo s telesom svojim, kakor otrok s púnico; vender nikoli bi ne bilo smeti pozabiti, da je organizem naš živ stvor. Rožnato lice obledí, ako oslabevajo notranji ustroji telesa; toda umetalno lepotílo, na lice namazano, nikakor ne nadomešča prirodnega rdečíla krví, temveč le slabo zakriva pojave pričenjajoče se bolezni. — Prava lepota more pognati le iz zdravega telesa in zdrave duše, pristen pomoček lepote more biti samó takóv, ki ne nasprotuje zakonom zdravoslovja.

Digitized by Google

Fr. Prešern.

Slavnostni govor dr. M. Murka pri Prešernovi devetdesetletnici na Dunaji, dne 3. grudna 1890.[1])

Drago je naš narod poplačal predrznost, da se je naselil daleč v Alpah, v katerih marsikatero ime priča o njegovi nekdanji razširjenosti; vendar, kar mu je ostalo, navdaja ga lahko s ponosom; mogočni slovanski narodi nimajo tako veličanstvene in tako lepe domovine kakor naš narodič, tako raznovrstne na malenkostnem prostoru kakor on. Ali tudi ta narod sme se pokazati svojim bratom; okrožen od dveh po kulturi in velikosti mogočnih narodov brani svoj jezik in domovino po svojih močeh ne samo za sebe, ampak tudi za one, ki so za njim.

Bilo bi krivo tožiti samo o naši bridki osodi. Od bogate narave podpirana nadarjenost, sosedstvo z omikanimi življi in posebna sreča podarile so nam rano precej mož, ki so narodu bistrili um in blažili srce. Le poglejmo v ne zastonj slavljeno Gorenjsko stran: tam se je rodil oče slovenski pesni V. Vodnik, pospešitelj naše proze Ravnikar, »velikan učenosti« Kopitar, naš ponos pred slovanskim svetom, M. Čop, poznavalec vseh svetovnih literatur, ki je imel najboljši vpliv na prvi slovenski lepoznanski list, Kranjsko Čebelico, posebno pa na našega današnjega slavljenca Prešerna.

Devetdeset let je preteklo, odkar so Rojenice podarile prostim slovenskim starišem nenavadno dete in mu položile v zibelj največe duševne zaklade. Iz tega otroka se je razvil pod blagim vplivom raj ske okolice, zdravega jedra našega naroda, marljivega uka v Ljubljani in na Dunaji in občevanja z omikanimi prijatelji največi slovenski pesnik Fr. Prešern.

Kakor naš narod bilo je borno in prosto tudi Prešernovo življenje. Pegaz je bil vprežen v pravniški jarem, sreča mu ni bila mila, čutil je ko pravi pesnik neizmerno človeštvo gorjé. Prerano za nas, vender ne za sebe preselil se je iz tega sveta, ko je nastopala zora nove, vendar kratke dobe l. 1848, tako da ni doživel nove prevare. Črez 40 let je minilo, odkar prebiva med nami samo njegov duh, ki se nam bližči v njegovih nebeških poezijah.

Teško je primerno govoriti o Prešernu, posebno pa v tako slavnostnem trenotku izražiti to, kar moreš le čutiti, ako bereš ali slišiš

[1]) Na izrecno željo gosp. pisatelja nismo izpremenili ničesar. *Ured.*

Digitized by Google

plode njegove Muze. Da izpolnim nekoliko svojo nalogo, hočem se omejiti le na predmet: Kaj je Prešern Slovencem?

Imenujemo, kakor sem že omenil, Prešerna največega slovenskega pesnika. To je mnogo! Ali pri malih narodih je lahko hitro kdo velik, saj imamo povsod toliko slavnih, zaslužnih in enakih mož. Nastane vprašanje, kaj pravijo oni, ki merijo Prešerna z veliko mero svetovne omike. Vendar lahko se pomirimo: kdor koli se je le količkaj seznanil s Prešernom, priznal je takoj, da je on velik pesnik sploh. Prvi, ki je Slovence opozoril, koga imajo v Prešernu, bil je Čeh — Čelakovský, dober poznavalec slovanskih literatur. A. Grün, ki je pri Nemcih na glasu ko eden iz boljših pesnikov svobodoljubne dobe, postal nam je s časom hud nasprotnik, ali svojega učitelja se ni nikoli odrekel: njegova krasna oda »an meinen Lehrer« priča, kaj je bil njemu Prešern. V našo dobo posvetil je odličen pisatelj hrvatski A. Šenoa Prešernovemu spominu »Karanfilj sa pjesnikova groba«. Prestavljali so Prešerna Hrvati in Srbi — bolje bi sicer bilo, da se kakor naj bliži bratje seznanjajo ž njim v izvirniku — Čehi in Rusi. Priznati moram, da sem čutil posebno radost, ko sem v Moskvi, v središči naroda, ki ima svojega Puškina in Lermontova, našel v imenitnem in dalekoglednem filologu, prof. E. Korši, navdušenega čestilca našega pesnika. Tudi eden iz novejših nemških pesnikov, E. Samhaber, nam je dokaj Prešernovih poezij pretolmačil; najlepše pa se Nemcem lahko pokaže velikost Prešernova, če se primerno izdajo in razglasijo njegovi nemški ali ponemčeni biseri.

V klasičnem Stritarovem vvodu k neklasični — Levstikovi izdaji po takem ni pretirano, ako se pravi, da bi se pred sodnjim stolom med narodi, ki so se vdeležili z izročenimi talenti vesoljne človeške omike, smel brez strahu pokazati tudi naš mali slovenski z drobnimi bukvicami, s Prešernovimi poezijami.

Res, drobna knjižica, ali kaj vse tiči v nji, kako čisto zlato se tam nahaja!

Glavna reč nam je seveda vsebina. Berimo kaj koli v njegovih umotvorih, povsod se bomo čudili, kako naravno, priprosto in jasno je vse; k srcu nam grejo njegove poezije, ker »Iz srca so kalí pognale.« Zaradi tega ne najdemo pri njem ničesar prisiljenega in nategnenega, vse je v najlepši zvezi, kratko in jedrnato.

Ljubezen k svojemu ženskemu idealu mu je ko liričnemu pesniku seveda glavni predmet v pesmah, gazelah in sonetih, ali on nam resnično slika tudi čuvstva svojih bratov in sester, njih gorjé čuti še bolj nego oni sami, sveti so mu ideali omike, svobode in bratstva. Ne na-

Digitized by Google

hajamo mi pri njem na vsaki strani besed domovina, še manj pa narod, ali vendar kdo je tako prepričevalno opeval krasoto Bleškega in Bohinjskega jezera, naših snežnikov velikane, kdo je le mimogrede tako proslavil razne dogodke iz naše zgodovine?

Vzamimo celó njegove satire in zabavljice. Ostre so semtertje ali tudi resnične. Prešernova borba proti nepoklicanim pesnikom in kritikom, proti »uzmanju« iz drugih slovanskih jezikov, besede o abecednih vojskah do danes niso izgubile svoje veljave in je tudi ne izgubijo ne samo za nas, ampak tudi za širji svet, ker njegova slika boja med poezijo in prozo v »Novi pisariji« je res klasična. Hudobna pa njegova satira ni. Le poglejmo, kako dobrodušno, človeški in poetično je zavil on tako kočljiv predmet kakor sredovečno legendo o sv. Senanu. Primerjajte eno iz toliko slavljenih »Sieben Legenden« Gottfr. Kellera z enakimi predmeti in takrat bote videli, kako velik je naš pesnik.

Prešern ni omejen na malo naše obzorje. Kakor vsi veliki slovanski pesniki, učil se je tudi on mnogo in sicer od klasikov rimskih in grških, od sredovečnih in modernih, ali tudi on kaže svojo genijalnost v tem, da je samostalen in izviren. Še niti k tej ali oni pesniški šoli ga ni mogoče prištevati. Prešern je gotovo sin romantike, posebno nemške, ker v njeni dobi je bil odgojen, njegov prijatelj Čop je to odgojo dopolnjeval, pri nekaterih umotvorih lahko dokažemo, da je posnemal oba Schlegla, veselje k raznim pesniškim oblikam je podedoval tudi od nemških romantikarjev. Vendar mi ne nahajamo nikjer pri Prešernu zaljubljenosti v sredovečni misticizem in fevdalizem, modnega navdušenja za katoličanstvo, opevanja in zagovarjanja pretiranostij v življenji.

Byron mu ni bil neznan, saj je celo začel prestavljati njegovo Parizino. Oba sta pevca disharmonije med idealom in življenjem, ali Prešern, ki tudi poje o sebi

»Oblak ne vé in val ne kam,
Kam nese me obup, ne znam.«

ve tudi »Pevcu« zdravilo:

Kakó
Bit' hočeš poet in ti pretežkó
Je v prsih nosit' ali pekèl al' nebó!

Stanu
Se svojega spomni, trpi brez mirú!

Posnemal je Prešern, kakor znamo, posebno Petrarco, ali smelo lahko trdimo, da pri Prešernu ni soneta, ki bi bil le igrača. Nasprotno, ravno v tej obliki, ki je tako nevarna pesnikom ali pa jih stesnjuje,

Digitized by Google

je izražal Prešern najvzvišenejše misli; njegov »Sonetni venec« n. pr. je visoka pesen ljubezni, združene z domovino — in rodoljubljem:

Solze 'z ljubezni so do tebe vroče,
Iz domovinske se ljubezni lile.

Kje vi najdete — navedem še en primer takó — kratko in jasno izražen pesimizem civilizovanega društva in uk: vrnimo se k naravi, kakor v Prešernovem sonetu:

O Vrba! srečna draga vas domača.

Učil se je Prešern tudi pri drugih Slovanih, kolikor je bilo takrat mogoče. Občeval je s Čelakovským, potem s Poljakom Korytkom, prestavil celó en Mickievičev sonet v nemščino, s Stankom Vrazom so ga vezale navzlic ostremu epigramu prijateljske vezi. Poznal je Prešern tudi zapadno-slovanske učenjake, ali o slovanstvu si je ohranil trezne nazore, katere je zgodovina popolnoma opravičila. Naš narod bi se pri že takrat obstoječih razmerah samostalno razvijal, če tudi ne bi imel Prešerna. Bodimo pa radi, da smo dobili takoj v dobi slovanskega prerojenja pesnika, kakoršnega zastonj iščemo takrat med Čehi in rekel bi do danes med brati na jugu.

Prešern je povsod klasik v pravem pomenu besede po svoji vsebini. Kaj pa naj rečem o obliki? Mislim, da mi ni treba o tem dolgo govoriti. Kdor bi hotel učiti poetiko po dobrih primerih, naj vzame Prešernove poezije in v tej mali knjižici nahaja skoro vse metrične oblike, skoro vse vrste liričnega in epičnega pesništva v največi pravilnosti in dovršenosti. Ako se nemškemu prestavljalcu ni dopal »Krst pri Savici« kakor epična pesen, moram pač vprašati: Kaj more biti predmet poeziji, če ne junak in junakinja, ki žrtvujeta svojo srečo višim idealom?

Vse to nam dokazuje tudi velikanske zasluge Prešernove za slovenstvo. One pa se nam pokažejo še veče, ako pomislimo, kedaj in v kakih razmerah je Prešeren pesnikoval. Mož, ki je imel svetovno obzorje, pel je nemnogim prijateljem, ki so ga prav razumeli, in še ti so mu skoro umrli, merodajna večina pa se je k njemu filisterski obnašala ali ga celo sovražila in preganjala. Ne slave, še manj pa dobička mu je mogla prinesti delavnost na našem slovstvenem polji. Njegove nemške pesni in prestave svojih lastnih nam pa dokazujejo, kako gladek mu je bil tudi nemški verz in da bi gotovo lahko našel slavo drugod. Koliko znamo enakih primerov, saj še so celo Srbi dali Nemcem naše dobe Štefana Milova! Ali Prešern je v resnici čisto in brezkoristno ljubil svojo malo domovino, svoj nepoznani narod, svoj zaničevani jezik, o katerem sam pravi, da ga pri gospodi le sluge go-

Digitized by Google

vore. In vendar je on izražal v njem najviše misli, ki bi bile na čast vsakemu svetovnemu jeziku: Prešern je slavec, ki je pel, kakor mu je Bog grlo stvaril in ne, kakor so ga učili.

In kako je pel! Kaj je bilo pred njim in kak pesniški jezik nam je on stvaril? Ne iz ničesar — to bi bila kriva trditev — ampak ravno Prešern nam je dokaz, da je naš narod navzlic vsem tujim vplivom, kakoršni so po našem položaji celó naravni, ohranil rekel bi dušo slovanskega jezika in svojo narodnost, vendar to, kar nam daja Prešern, mogel je iz tega jezika stvariti le genij. Ni zastonj pisal l. 1858. v »Slov. Glasnik« mož, ki je imel že gotovo takrat zadosti kritičnega duha, saj je danes evropejski fizik, prof. Stefan namreč: »čudimo se cvetlici, ki se je na mah odprla, od nje pa nismo videli ne debla ne korena.«

Koliko truda danes stane vsakega začetnika v tej ali oni stroki in v kako zaslugo štejemo vsakemu, ki nam je najprej skrpal to ali ono učno knjigo, o kateri lahko vé, da je ne dela zastonj! Prešern pa je izlival svoja najglobokejša čuvsta v oblike svoje materinščine, da si sam niti ni hotel slišati o tem, da bi naš jezik mogel kedaj priti v urade in javno življenje. Kakor pri Čehih Dobrovský tako je tudi Prešern umrl z zavestjo, da naš jezik nima nikake posebne bodočnosti.

Če po takem premislimo, da danes vender ni okraja v slovensko-avstrijskih deželah, kjer bi slovenščina vsaj principijalno ne bila v sodnijah pripuščena, tedaj pač lahko rečemo, da smo v kratkem času jako napredovali:

Seme, ki zasejal si ga, že gre v klasje veselo.

Prešern je po takem naš opravičen ponos pred svetom in med nami, naš buditelj in učitelj, prerok in porok lepših dni.

Čudno je vprašanje, katero hočem zdaj staviti, ali ono je tukaj na mestu. Poznamo in čislamo li Prešerna tak, kakor on zasluži? Odgovarjam na to odločno: ne! Teško je verjeti, da se je kedaj koli primerjal Vesel Koseski Prešernu ali celo stavil više njega; čudiš se, ako se o Prešernu le tak mimogrede govori, ne samo v starših člankih, ampak celo v najnovejših šolskih knjigah, kjer je Prešernu odmerjeno skoro enako mesta s pisatelji, o katerih velja njegova zabavljica:

Prišli bi že bili Slovencem zlati časi,
Ak klasik bil bi vsak pisár, kdor nam kaj kvasi.

Če se pa ogledamo, koliko je razširjen Prešern med našim narodom, tedaj pač smemo trditi, da ga niti vredni nismo. Nikoli ne pozabim, v kaki zadregi sem bil enkrat v jako rodoljubnem slovenskem

Digitized by Google

trgu, ki ima vse više posvetne gospodske. Dobil sem nenadoma nalogo, naj deklamiram nekaj iz Prešerna. Dolgo sem iskal in na konci sem našel eno izdajo pri nekem starem — obrtniku. Smešno je res, da nam naši potujoči podlistkarji kakor posebnost pripovedujejo, ako je kje kaka dama Prešernova čestilka. Jaz mislim, da se to samo ob sebi razume; če se pa posebe navaja, je samo dokaz naše nemarnosti.

Mnogo je kriv tega tudi oni del našega razumništva, ki je poklican, da čuva velikost in tradicije Prešernove. Je li pa dostojna že po zvunanjosti Prešerna izdaja, kakoršna se *per nefas* še danes tiska? In kar še je hujše: mož, katerega moramo drugači visoko spoštovati ko pesnika in pisatelja, je naproti vsaki navadi v omikanem svetu prekrstil in tako popravil našega mojstra pevca, da moramo kar strmeti. Skrajni čas je že, da se izbriše ta pregreha in da bo Prešern dostopen celo za nekaj desetic širokim krogom v svoji pravi podobi. Več spoštovanja takim pisateljem kakor je Prešern in ne bo treba misliti o časopisih, ki naj določijo našo pisavo!

Cenimo sploh Prešerna, bodi nam svet njegov spomin! Jaz si ne morem misliti hujše nesreče za naš narod od te, da on ne bi čutil velikosti Prešernove, da se ne bi navduševal za njegove ideale. Posebno jaz tega ne pričakujem od akademične mladine, ki ga vendar skoro leto za letom slavi.

Danes je devetdesetletnica Prešernovega rojstva. Že pri konci vsakega desetletja gledamo radi nazaj in naprej. Iz preteklih mi lahko črpamo lepša upanja za bodoče. Črez deset let bomo pa celo na pragu novega stoletja. Ne bi li mogel takrat naš narod pokazati, da spoštuje svoje zaslužne može in da si hoče priboriti, opiraje se na nje, več pravic in več zaslug?

Mi živimo tukaj oddaljeni od vsakdanjih domačih prepirov, malenkostnih skrbij in razmer. Mi se lahko hladnokrvno prepričamo, da narodi ne živé samo od politike, še manj pa od politikanstva. Na mejah in na tujem se je porodila že marsikatera misel in marsikatero podjetje, ki je bila v korist celemu slovenstvu. Naj ne bo tudi današnja Prešernova slavnost brez nasledkov!

Recimo sebi in svojim rojakom v domovini: ne drobite svojih močij, ne mislite samo o tem ali onem moži, ki je v kateri deželici ali v katerem okraji imeniten, ampak spominjajte se tudi onih, ki so prava dika vsem Slovencem: njim stavimo primerne spomenike!

Za Vodnikom naj dobi bela Ljubljana od vsega slovenskega naroda še Prešerna. Kakor je vzvišen Prešern nad njim po svoji velikosti, takoršen naj bo tudi njegov spomenik. Veliko delo potrebuje

Digitized by Google

mnogo časa, ali če se skoro začne in dosledno nadaljuje, lahko se dožene in dobili bomo spomenik, ki bo vreden Prešerna in nam na čast. Naj se odkrije črez deset let v srci našega narodnega življenja nov znak duševnega edinstva našega po zgodovini in okolnostih razkosanega naroda. Upajmo, da bomo takrat lahko pokazali našim bratom iz juga in severa, da se zavedamo in živimo, da je Slovenec sicer zvest svojemu vladarju in državi, s katero so zvezane njegove osode, da spoštuje pravo omiko, ali da je močen jez, ki deli nemštvo od Adrije. Med drugimi naj vodi tedaj tudi ta misel naše prihodno delovanje in gotovo bomo pozdravljoči novo stoletje lahko še z večim in opravičenim navdušenjem klicali: »Slava Prešernu!« [1])

Ne očitaj!

Ne očitaj, dèkle zorno,
Da po drugi hrepenim:
Tvoje le srcé je borno,
Tebi sámi jaz živim!

V lesu vetra dih šepeče,
In šumeva v dolu vir:
Moje ti izvòr si sreče,
Dèkle, ti moj sladki mir.

Kar je zvezd na jasnem nebi,
V srci mojem je željâ —
Vse pa družijo se v tebi,
Rádost mojega srcá!

Kar le živel, kar še ljubil,
V tebi živel bom, imèl,
Kar trpèl bom, kar izgubil,
S to izgubo bom trpèl . . .

Vzklije cvet in cvet usahne,
Kar rodí se, to miní —
A ljubezen, kamor dahne,
Žitje vzbuja in živí!

Kot iz debla vej vrhovi
V rásti nárazen hité:
Glej, takó usode dnovi
Naju, dèkle, razzdružé.

Nem tedaj jaz sanje zláte,
Nem ostavim sreče soj,
Nánjo le spomin in náte
Vzel v življenje bom s seboj.

Srečna lahko si brez mene;
A brez tebe jaz? . . . Nikdár!
Hip iz srca bol prežene,
Hip vzbudí spet nov vihar!

A doklèr srcé mi bílo
Mučeno od bolečin:
Tvoj spomin mu bo tešílo,
Prèšle sreče ljub spomin . . .

Ne očitaj, dèkle zorno,
Da po drugi hrepenim:
Tvoje le srcé je borno,
Tebi sámi jaz živim!

T. Br.

[1]) Odbor »Pisateljskega podpornega društva« je že sklenil, da pričnè nabirati doneske za Prešérnov spomenik in bode skoro razglasil dotični poziv. *Ured.*

Digitized by Google

Na obáli.

(Novela. Spisala **Márica**).

I.

Kaj boš rokó dajál.
Kaj boš slovó jemál;
Čuj, mrzel veter piše
In temna je že noč.

Solnce jesensko je zagrnjeno s temnimi oblaki, katere podí mrzel veter po nebu; ves svet se vidi takó žalosten, kakor bi ne bilo več upa, da prisije solnčna svetloba.

Po strmih nerodnih stopnicah, ki držé s prijaznega Proseka v lepi Miramare, hití gospodska déklica. Vidi se ji, da ji je pot dobro znan, zakaj niti jedenkrat se ne spotakne na zdaj višjih, zdaj nižjih, zdaj širokih, zdaj ozkih stopnicah. Lice ji žarí, in iz lepih modrih očij ji iskrá ogenj.

Veter ji je vrgel raz glavo debeli kiti, kateri je imela pripeti okrog glave, kakor ondotne kmetíce, da jo bičata zdaj po hrbtu, zdaj po rami, ko hití nizdolu.

Ali vsega tega ne vidi in ne čuti.

Končá nelepi pot, prekorači železno cesto in že je na vrtu.

Stopa po lepem drevoredu vedno hitro, zavija zdaj na desno, zdaj na levo stran in postane napósled na poti, ki ima na levi in desni stráni dolgo vrsto samih kamélij. Takó stojí nekoliko trenutkov, potem se obrne proti bližnjemu ovinku, odkoder je čula moške korake.

Skoro potem se izza zelenega ovinka prikaže mladenič, ki brzo koraka proti nji.

»Bog te živi, Jelica!« pozdravi jo s prisiljeno-veselim glasom, »bilo ti je vender mogoče priti; bal sem se, da te ne bode.«

»O ne, Ivan«, odvrne Jelica, »ali misliš, da bi te bila prosila, ko ne bi vedela, da mi bode mogoče govoriti s tabo? Vedela sem, da mora oče v Reko, in res je šel že davi in se vrne šele jutri.«

Takó govoreč gresta držé se za roke k bližnji klópici, na katero sedeta.

Obá sta razmišljena; tare ju neka skrb, da ne more nobeden pričeti govorice.

»Takó strašen dan je danes,« pravi vender Jelica, »zdi se, kakor bi se bližal konec svetá.«

»Za naju pa še posebno strašen,« odvrne Ivan in stisne krepkeje nje roko, kakor bi se bal, da mu déklica ne uide.

Digitized by Google

Deklè ga plaho pogleda in se še bolj ustraši, ko vidi, kakó je bled in kakó mu je tožen pogled.

»Dolgo se ne bodeva videla, Jelica,« reče ji z bridkim glasom, toda z nasmehom na ustih, da bi je ne prestrašil preveč.

»Iti moram od tod, ker tvoj oče takó hoče, in jaz pojdem, zaradi tebe pojdem, da te bodem mogel tem prej imenovati svojo.«

»Ako odideš iz Trsta, tedaj bodi prepričan, da me ne bodeš imel zlépa,« pravi Jelica z odločnim glasom. »Vse je trdilo, da si že daleč od tod; le srce mi je pravilo, da ni res, da si še tu! Pisala sem ti, ker sem vedela, da nisi odšel brez pozdrava, in zapovej ti, kdorkoli hoče.«

»Res je, daleč bi že moral biti, ali moral sem še urediti zastarele popirje gospodarju svojemu. Ko bi bil moral oditi prej, naznanil bi ti bil.«

»Ti si me mislil morda iznenádejati s svojo novico o odpotovanji, toda nisi me, prijatelj dragi! O vsem tem me je dobrohotno že poučil — on! ‚No, čestitam ti', dejal mi je namreč z nasmehom, ‚čestitam, da bodeš skoro gospá Svetkova, dasi ne bode tvoj mož takó ljubezniv in mil, kakor si želiš! Ali kaj to? Denar je glavna stvar, in tega ima!' — Zahvalila sem ga za čestitanje in Svetkov denar ter rekla, da Svetkova ne bodem nikdar. — ‚Haha, ne bodeš!' smijal se je hudobno; ‚videli bodemo; zdaj si ujeta, ptičica moja! Tistega tvojega ljubljenca, ki ti je zbégal možgane, poslali smo čez mórje, videla ga ne bodeš več!' — Strašno so me zadele te besede na prvi hip, ali ko sem potem sáma premišljala, pravilo mi je srce, da ni res, da te še niso odpravili čez mórje. In zdaj si še tu, Ivan, in ne smeš odpotovati, ali vsaj ne brez mene. Ako me res ljubiš, Ivan, ne puščaj me sáme; ostani tu, ali vzemi me s sabo!«

»Ne, Jelica, jaz ne smem ostati tukaj,« pravi mladenič, »sicer so izgubljena tri dolga naporna leta, kakor tudi lepa bodočnost moja. Ti tudi ne moreš z menoj; saj veš, da je gospodar moj, četudi méni jako naklonjen, venderle zmerom prijatelj očetu tvojemu. Jaz grem, ti ostaneš, Jelica; ali vrnem se skoro, takó mi je obljubil gospodar. In ko se vrnem, tedaj, Jelica, pričnè se nama najsrečnejše življenje, in nihče naju ne loči več.«

»Zdi se mi, dragi moj, da premalo poznaš tega možá, katerega moram imenovati očeta, in bojim se, da me ne najdeš žive, ko se vrneš! Ali pa, kar je vsekakor slabše, najdeš me v rokah ónega, katerega nì imenovati ne morem. Oni trije so to premislili dôkaj dobro, ne bój se, Ivan.«

Digitized by Google

Ivan jo tolaži, da vidi vse prečrno in da ne bode takó hudo, zakaj za leto dnij bode že zopet pri nji.

Slika ji potem lepo prihodnjost tam v prijazni hišici ob morji, in posreči se mu, da jo potolaži nekoliko. Toda odpraviti ji ne more raz obraz ónih žalostnih potez, katere ga senčijo.

Veter jame silneje pihati; mrak se bliža in naznanja temno neprijetno noč.

Jelica vstane, dasi ji Ivan prigovarja, naj še ostane.

Dvigne se torej še on, objame jo in strastno pritisne náse. Takó stojita nekoliko časa in izkušata resnico, da

»Srcé na srce, glavo h glavi,
To bolečine vse ozdravi.«

Stopata potem drug poleg druzega po prelepem parku proti železnici in odtod po stopnicah proti Proseku.

Večkrat postaneta, dozdeva se jima, da čujeta nekoga; toda le veter šumí po drevji in spodaj bučí mórje ter se razljučeno zaganja ob bregove. Tu in tam zalaja v dalji pes, oglasi se pozna žuželka, in zopet šumí le veter in bučé samó valovi.

Spehana po strmem poti, postaneta na vrhu, sedeta poleg studenca na veliko skalo in počivata. Kolikokrat sta že hodila tod, ali kakó različni so bili ti potje!

Nocoj sta obá tožna, kakor je tudi žalostna priroda.

Ker se je že popolnoma zmračilo, poslovita se. Bilo je, kakor bi se ločila za veke.

II.

Kaj sloniš ti, lepa žena,
Bledih lic, solznih očij,
Sáma v žalost vsa vtopljena,
Ko ves svet se veselí?

Stritar.

Bilo je pred tremi leti. Poletno solnce je stalo visoko na nebu. V zraku niso letale ptice, vsaka si je rajši poiskala zavetja pred solncem v grmu, ali med zelenim listjem košatega drevja. Metulji pa so se vender gugali v soparnem zraku od cvetice do cvetice.

Nekoliko prej, nego prideš po tržaškem póti na Prosek, vidiš srednje veliko poslopje. Zidano je ukusno; jako umetno obdelani vrt pred njim pa kaže, da gospodar umeje, kaj je lepó. Okolo posestva je vse mirno; videti je, kakor bi tu ne stanoval nihče. Nikjer ni slišati glasú, nikjer videti človeka.

Digitized by Google

Sèmkaj po vožnem poti tržaškem, prav tam, kjer se cesta močno zavija, stopa mož, gospodski oblečen, toda ves bel od silnega cestnega prahú. Človek bi mu na prvi pogled prisodil osemindvajset let. Zunanjost njegova je prijetna, njega resni obraz in njegove očí kažejo, da je mladenič že izkušen mož. V desnici nosi potno palico, z levico pa si privzdiguje velik slamnik, da bi si hladil vročo glavo. Na desni rami preko prsij in hrbtu do levega boka ima pás, ki nosi kositarjevo škatljo, iz katere so videti korenike raznih rastlin. Ko je že blizu omenjene hiše, hipoma postane in stopi h kraju ceste.

Pod cesto, pošev nizdolu proti morju, prostira se gozd; tla so porastena z mehko travo. Dober lučaj pod cesto sedí mlada déklica. Glavo ima naslonjeno na deblo in ihtí. Jedno roko drží pod čelom, z drugo pa puli travo.

Oprezno stopi mladi naš potnik s ceste v gozd in vedno oprezneje in tiše stopa proti déklici. Nekoliko korakov za njo postane. V obraz ji ne more videti, ker ga opira na drevó, ali ta njena glavica! Na pol razpleteni, obili temni lasje ji sezajo čez hrbet do tâl. V nje naróčaji je mnogo izruvane trave in med njo tudi marsikatera nežna cvetica. Bela nje ročica pa še vedno kruto trga življenje ubogim rastlinam.

Zamaknjen v to déklico, ki je videti toli nesrečna, ne misli naš potnik na svrho potovanja, ne na bližnji póludanski čas; nem zrè pred seboj to gozdno Vilo. Zdajci mu pade iz roke precèj debela palica, na katero je popolnoma pozabil, in v tem trenutku bolj čuti nego vidi žareč srdit pogled mlade déklice, katero je vzdramil ropot.

Modre očí so objokane, obraz je ves rdeč. Kakor ukopán stojí ubogi naš znanec. Ali hitro se zavé, stopi bliže k nji, ki ga gleda toli sovražno, sname klobuk in pravi še precèj srčno:

»Oprostite, gospodičina, da vas motim. Poslan sem v ta kraj; toda tujec sem in zaman sem iskal človeka, da bi ga vprašal, ali sem na pravem ali na krivem poti. Sreča mi je potem pokazala vas v tem gozdiči; ali ker sem videl, da imate svoje misli, nisem se vas upal motiti. Nerodnost moja vas je vzdramila, in zdaj vas prav lepo prosim, povejte mi, ali sem na pravem poti do Petroviča, posestnika v tem kraji?«

Med njegovim govorom je gineval srd raz njen obraz, in očí so izgubljale svetli plamen, kateri jih je prešinjal prej; na vse njeno obličje je legla le čarobna tožnost.

Digitized by Google

»K Petroviču ste namenjeni? No, to je moj — moj oče,« dejala je s tresočim glasom, »in naša hiša je tu-le blizu ob cesti. Nekoliko prej je odšel tu gôri na bližnje posestvo, ali skoro se vrne k obedu; sédite tu-le in počakajte ga, ako morate govoriti ž njim.«

»Prav rad vzprejmem vabilo vaše, gospodičina, tem bolj, ker sem se res utrudil in spotil iz Trsta do sèm.«

Ko séde poleg nje, molčita obá. On otepa s palico svojo po nedolžni travi, ona pa si z robcem briše obraz, da bi z njega izbrisala sled solzâ.

Sedaj uprè on svoj pogled vánjo, čudeč se nji lepoti, in ona ga tudi pogleda, kakor bi hotela vprašati, česa išče na nje obrazu.

Nepremično mu zrè v očí, in takó se gledata, kakor za stavo. Vsakdanji razgovor se vname med njima, in polagoma izgine z obraza vsa žalost. Namesto nje se prikaže nedolžna zadovoljnost, in na nje rožnih ustnih zaigrá čaroben nasmeh.

»Gabrijela!« zakliče nekdo s ceste; »Gabrijela, kje tičiš zopet?«

»Oh, tu je on,« vzdihne deklica, plane kvišku, in obraz ji hipoma obsenči prejšnja žalost.

»Izvolite,« dejala je, »oče je tu ali Petrovič, katerega iščete.«

Pred hišno verando je sedèl Petrovič, mož petdesetih let, kateri pa je bil videti mnogo mlajši. Zroč pravilne poteze obraza njegovega, njega lepe črne očí — ne gledé na splošni izraz njegovega obličja, rekli bi po pravici: lep mož.

Rad se je navzlic letom svojim še vedno ponašal z lepoto svojo in ako je le mogel, snel je klobuk, da je pokazal najlepše ogljeno-črne lasé, zvitę v kolobarčke in skrbno razčesane. Rad se je smijal, da je lehko pokazal dve vrsti belih zób. Njegova rast bi ne dala mnogo opravka tudi strogemu kritiku, zakaj dasi je bil nekoliko majhen, nosil se je samosvestno in veličastno.

Ko se mu približata onadva, pogleda ju, nasmehne se ironično, in njegą toli lepe očí gledajo kar najzoperneje.

Malomarno odzdravi mladeniču; ne mené se za njegâ navzočnost, reče déklici oblastno:

»Glej, da bode ob jedni uri obed, ukaži napréči in napravi mi, česar je treba za dva dní!«

Ne da bi najmenj odgovorila očetu svojemu, déklica znova pogleda znanca svojega in odide.

Digitized by Google

»Kakó postaja, kakor bi ne znala, da je čas kosila! Sevéda, tam doli v senci gostega drevja je lepše, nego kàj pomagati v kuhinji,« mrmrá Petrovič sam záse in si prižiga smodko, kakor da je sam. Ko napósled venderle obrne pogled v tujca, stopi ta bliže in pravi kratko toda odločno:

»Jaz sem Ivan Ribar, knjigovodja firme Adamič v Trstu. Poslal me je Adamič sam s tem-le listom, na katerega mu morate takoj odgovoriti.«

»Ha, vraga!« pravi Petrovič, nejevoljno beroč prejeto pismo, »v Indijo, v Indijo pa ne! In že ta teden z Lloydovim parnikom! Recite mu — ne, sam pojdem k njemu, takoj danes. — Sédite, da si odpočijete, v tem se jaz odpravim in potem se skupaj popeljeva v mesto.«

Rekši odide v hišo.

Strmel je Ribar zaradi takšnega vedenja, še bolj pa zaradi velikega razločka, katerega ni bilo težko spoznati med očetom in hčerjo.

»Če je kjé pregovor neresničen, da jábolko ne pade daleč od drevesa, gotovo je tu,« mislil si je mladenič.

V tem pride iz hiše Gabrijela in prosi oproščenja, da ga je pustila samega, ko je oče odšel; toda morala je izpolniti očetove ukaze.

Nató postavi prédenj steklenico rmenega prosékovca in séde poleg njega.

Pogovor kroži spočetka o navadnih vsakdanjih stvaréh; potem ji on pravi, da se čudi lepi okolici in Trstu, pové, da je tujec, šele mesec dnij v teh krajih.

Gabrijela ga je verno poslušala, kažoč, da jo pogovor zanima; tudi govorila je, ali človek bi mislil, da ima pred sabo zrelo, izkušeno ženo, ne pa sedemnajstletne déklice. Nezadovoljnost, nezaupanje, na drugi stráni pa odločnost si mogel brati z nje obraza, iz njenih besed.

Čimdalje pazneje je poslušala Ribarjevo pripovedovanje in zrla milo s tožnim smehom na njega resni moški obraz.

Neprijetno jo je dirnil očetov prihod, in tudi mlademu gôstu se je videlo, da se nerad loči mlade družice svoje. Ali zbežala je v hišo, predno se je zavedel.

»Dosti prahú po cesti,« méni gospodar, ogledujé gosta svojega in napolnivši mu na pol izpraznjeni kozarec.

Ugledavši škatljo z rastlinami, vpraša Petrovič:

»Ha, kaj pa ste tam-le nabrali?«

Digitized by Google

»Nekaj rastlin,« pravi Ribar, »katerih še nimam v svoji zbirki in katere so mi še neznane.«

»Haha, torej botanik, prirodoslovec, potem pride še filozof, kaj ne?« smeje se Petrovič malomarno, ironično, pri čemer pa kaže lepe svoje zobé.

»Nič tega, kar menite, gospod,« reče Ribar ravnodušno, kakor da ni razumel zbadljivih besed. »Le nekoliko ljubezni do prirode, nekoliko vedoželjnosti, kaj rase tod, česar pri nas ni, in obratno; največ pa sem te rastline nabral zató, da se mi je jednolični in dolgi pot zdel lepši in krajši.«

»No, takó je pametno,« odvrne Petrovič. »Čemú bi si človek glavo belil s takimi stvarmí; rajši bi gledal, kakó bi bolje živel in kakó obogatel. Mi smo tega mnenja in vi menda tudi, saj ste se posvetili trgovini, in to je pametno, haha,« smijal se je prisiljeno.

»Kakor kdo sodi,« odgovorí mladenič, ki je takoj spoznal, koga ima pred sabo in ni želel nadaljevati tega pogovora.

Toda Petrovič ni mislil takó.

Oblastno, zadovoljno in ponosno pravi: »Ko bi jaz ne sodil takó, bilo bi zdaj marsikàj drugače. Skrbel sem mnogo, to moram rêči. Bil sem prav takóv knjigovodja, kakor ste sedaj vi, ali pameten sem bil vedno, in vse, kar vidite okrog sebe, vse je sad mojega truda, moje premetenosti. Pametnemu je treba človeku biti in znati, znati je treba, hahaha!« smijal se je veselo in si zadovoljno mèl roke.

»Hej, Gabrijela, ali bode že kaj?« klical je z globokim basom svojim proti hiši; »mêni se mudí!«

Takoj na ta klic njegov priteče déklica in vpraša, kjé naj pripravi, ali v hiši ali zunaj?

»Kaj bi se človek notri potil, obedovali bodemo tu. Mladi naš prijatelj, kateri je navajen zatóhlega mesta, zadovoljnejši bode tukaj,« odgovorí Petrovič, pogledujé zdaj Ribarja, zdaj hčer.

Za nekaj časa sedé vsi trije pri okrogli mizi v zeleni hladníci. Največ je govoril Petrovič, dočim sta mlada njegova druga zvečine molčala.

Ribar se ni hotel spuščati v pogovor, zakaj moral bi po svojem prepričanji pobijati do malega vsa njegova načela. Ali to bi ne izdalo ničesar in bi ne bilo spodobno prvokratnemu gôstu.

Gabrijela je molčala, ker je oče ni nagovarjal, in bilo ji je ugodneje takó. Sploh je Ribar lehko opazil, da ta nežna, neizkušena, blaga déklica ni ustvarjena za tega očeta in on ne zánjo. Dasi je govoril z Gabrijelo le to, kar je zahtevala vljudnost, vender sta se umela dobro;

Digitized by Google

pogledovala sta se molčé, in takó skupno pobijala očetovo besedovanje. Njiju očí so se ujele večkrat, in Ribarjeve so vedno izražale resnično pomilovanje. Ko je po obedu Petrovič odšel po svoje stvarí, stala je Gabrijela žalostna, in ko jo je on gledal takó pomilujé, užalilo jo je tem bolj, in v njenih lepih, tožnih, modrih očeh je igrala solza. Pri odhodu sta se iskreno pozdravila, kakor bi bila že stara znanca. Gabrijela je stala na vozni cesti in gledala proti Trstu še dolgo potem, ko se je voz skril njenim pogledom.

(Dalje prihodnjič.)

Spomin mrlíčev.

»Kot cvet jesenski mrèm in sahnem . . .
Trenutkov nekaj in — izdahnem . . .
A to sem želel mnogokràt:
Ko mine v grobu leta dôba,
Neviden vstanem naj iz grôba
Spomina svojega iskàt,
Spomina, dà . . .« Posledni klík,
Omahne v smrtni sèn bolník. —

Počiva mrtvec. — Leto mine,
Pomládi solnce grob prešine,
Nebó usliši klík njegov.
Ko mrak večerni svét zagrne,
Odprè se gruda zêmlje črne,
In duh ostavi kraj grobóv,
Kot brza luč, kot ptič krilàt
Spomina svojega iskàt. —

Na dômu pleše vrsta svatov,
Poroka treh slaví se bratov.
Nevestam ženíni velé:
»Dom zgrádili smo vam prostoren,
Obsuje roj vas slug pokoren,
Na vek za vas gorí srcé!«
A glas ob njih vrší tožeč:
»Med brati ni spomína več!«

Na nebu lunin ščìp se bliska,
Za mizo družba mlada vriska,
Vrstníkov rajnikovih roj.
Kot zvonci zažvenkljajo čaše:
»Na srečo dolgo družbe naše,
Vesela živi kot nocoj!«
A glas ob njih vrší tožeč:
»Med drúgi ni spomina več!«

Objema zêmljo noč sanjava,
Po zraku duh mrlíčev plava,
Zapušča brate, drúge strt . . .
Nad temnim žrelom grôbne ječe
V svetlobi mésečni vztrepeče
In se pod cvètni zgruzi prt —
Iz grôba kliče v prah razmlét:
»Takó mrličev zabi svét!«

Bistràn.

Digitized by Google

Črtice iz južne Dalmacije: Ercegnovi in dolenje Krivošije.

Berilo c. kr. stotnika **Iga Kaša** v »Slov. klubu na Dunaji.«

Južna Dalmacija podaja potovalcu znamenito množino vsakovrstnih prizorov; ali najkrasnejši pogled se ti prikaže, kadar z visokega morja pripluješ v Boke kotorske in se bližaš Ercegnovemu.

Resno te pozdravljajo Dobrostice in Radostaka mogočni vrhovi, opasani z oklepom raztrganih pečin; zeleno brdovje se vzdiguje med vznožjem teh golih gorâ in med morjem; palme in agave krasé pečevito obrežje; izmed zelenih lovorík in oljik se svetijo nežne hišice.

Pred ladjo pa se zdaj prikaže nad strmim pečevjem Ercegnovi. Do morja seza zidovje starega gradú; omahle podrtine starinske trdnjave objemajo mestece, nad katerim se vzpenja orjaško razrito obzidje górenjega gradú. Na severni stráni stojí na višini, obrasteni z oljikami, četverooglata trdnjavica »Fort Španjol«.

Nimamo zgodovinskih prič, da bi bil Ercegnovi že stal za starih Grkov ali Rimljanov, kakor vemo n. pr. o Risnji, da je bil v davnem ilirskem kraljevstvu mogočen grad imenovan Rizon, po Grkih in Rimljanih pozneje zvan Rhizonion ali Rizinium. V Risnji se je branila kraljica Tevta, ko so Rimljani v tretjem stoletji pr. Kr. počeli posezati po vzhodnjem obrežji Jadranskega morja. Šele, ko je bil Gencij (leta 171.) premagan, pal je Risanj pogoltnemu Rimu v pest. Plinij zôve mesto »oppidum civium Romanorum«, kar nam znači, da so ga dobro polatinili. Tudi Kotor se z imenom Ascrivium navaja med velikimi kolonijami rimskimi. Ascrivium pa so ga klicali, ker so ga bili baje zgradili Askraji, pregnanci otoka siciljskega. Najznamenitejšo zgodovino pa ima Cavtat (Ragusa vecchia), nekdanji »Epidavros illyriké«. Temu je graditelj Kadmos sam, ki je bil po kruti zaroti pregnan iz svoje Kadmeje v Tebah. Utekel je neki na Jonsko in na Jadransko morje, prišel do doline konavljanske ter se naselil v neki otlini Snežnice (pogorje se je imenovalo »Mons Cadmaeus). Prebivalci te pokrajine, »Encheleai« zvani, čislali so ga visoko, posebno ker jim je zmagovito načeloval v borbi proti neprijateljem. Takrat je, spominjaje se sorodnikov svojih, pozval feniške rokodelce in obrtnike in ž njimi v varni

Digitized by Google

luki sezidal mesto. Kesneje, okolo leta 560. pr. Kr., prišli so grški kolonisti, pomnožili stanovnike in nazvali naselbino »Epidavros«.

Samó o sêlu te pokrajine se iz starih časov ne vé nič važnega. Vidi se iz tega, da na mestu denašnjega gradú ni bilo znamenite naselbine, akoravno je bila óna pečina, katero obkrožajo preteče, gole in zakrite morske skale, nevarne samó nezvedenim mornarjem, posebno prikladna za branečo naselitev.

Bodisi kakorkoli, gotovo je, da je Ercegnovi zaslul šele v srednjem veku.

Tvrdko, kralj bosanski — takó se pripoveduje — zgradil je leta 1373. dolenjo morsko trdnjavo« (Castel di mare), kateri se je skoro pridružil górenji »grad na kopnini« (Castel di terra [firma]). Velikansko zidovje, čegar stolpom se čudimo še danes, vzpenjalo se je po dveh straneh od morske trdnjave do górenje. Med tem obzidjem je bilo dovòlj prostora posadki in mnogim prebivalcem. Tvrdko pa je bil bližnji sorodnik kraljici Jelizaveti, ženi ogerskega kralja Ludovika Vélikega. Ali ko je kralj umrl, upiral se je Tvrdko, da bi zaséla prestol Ludovikova hči, ker ga je hotel izročiti Karolu napolskemu. V Ercegnovem so se zbirali zarotniki, ko je Jelizaveta pobegnila s hčerjo v zvesti Zadar . . .

Ko so Turki pobili Srbe in se borili z Jurijem Kastriotičem, knezom krojskim, ki je bil najhujši sovražnik polumesecu in zadnji branitelj katoliške Arbanije, osvojili so Ercegnovi, in mnogo let je ostalo mesto v turških rokah, o čémer še dandanes pričajo ohranjeni turški napisi.

Mohamedanci so zgradili óno trdnjavico na severnem griči in okrepili in pomnožili mestno obzidje. Ali navzlic temu so Benečanje združeni s Španci priborili grad leta 1538. Ker so Španci zaséli óno trdnjavico, imenovala se je »Forte Spagnuolo« in se še danes zôve »Fort Španjol«.

Toda neizrecnemu trudu turških vojskâ se je posrečilo po osemmesečnem bóji, ko je posadka že jako ginila, dné 7. vélikega srpana leta 1539. predreti v mesto, kjer so z mečem usmrtili vse, kar je bilo živega. Tristo Špancev, ki so se udali s pogojem, da jih oprosté, prikovali so Turki na »galije« (ladje), da gonijo vêsla.

Od tega časa so se Benečanje in Turki vedno bojevali zaradi Ercegnovega, in leta 1687. so Benečanje, katerim so pomagali Maltezi, res prisilili turško posadko, da se je udala. Ali prej so razbili véliko vojsko, katero je bosanski paša vodil na pomoč, med ónimi grozo-

Digitized by Google

vitimi pečinami pri Kamenu, kjer ni mogoče uteči nikomur, kdor je zašel v to past.

Od leta 1699. je ostal Ercegnovi pri Benetkah.

Ali trdnega mestnega obzidja, katero nas še danes spominja ogromne jakosti nekdanje, niso razrušili óni velikanski bôji, tudi mu niso toliko škodili naskoki raznih sovražnikov, kakor grozni potresi, ki so ónih časov rušili mesta in podirali poslopja. Na morskem bregu se je nagnila dolga vrsta mestnega zidovja s stolpi svojimi; južni obkrajni stolp pa je razcepljen do dnà. Prav to se vidi na debelem zidu, ki drží proti vzhodu do górenje trdnjave, katera je zgolj podoba razdrtja in minljivosti človeških gradín!

Ulice starega mesta so tesne in strme. V sredini je večji prostor, in tu se vidi temelj novi cerkvi že mnogo let; okolo njega stojé nove stavbe, pošta in drugi uradi, tri gostilne, dučan, lekárna. Stara cerkev pa je celó skrita med drugimi poslopji.

Ako stopamo iz grada proti zapadu, pridemo na »zeleni trg«, katerega senčijo košate murbe. Okrog njega so prodajalnice. Tržijo tu z raznovrstnim živežem, zelenjadjo in sadjem.

Na desno stran vodi pot ob mestnem zidu proti severu. Tu imajo živinski sejem (samenj), in dostikrat se zalezejo kozé in ovce med pečevje in zidovje, da niti prodajalec niti kupec ne moreta do njih. Tedaj se pričnè vesel lov, ker se trmaste živali ne udadó zlépa, temveč se pomikajo in zakrivajo še dlje v razpokline.

Na levo stran pada strma steza do pristanišča, in naravnost gré cesta po kratkih ulicah v predmestje »Topla«.

Okolica ercegnovska je, rekel bi, najprijetnejša in najkrasnejša v južni Dalmaciji. Na obnožji ónega velikanskega krševitega gorovja, ki se vzpenja do 1500 *m* proti nebu, prisuti so laporovi in peščeni bregovi, pomešani semtertjà z rdečo ilovico. Plodne zemlje je na njih dôkaj; v vsaki višini se nahajajo vrelci hladne bistre vode. Te ugodne prikazni so vzrok in podlaga bogati vegetaciji, katera na vseh straném razveseljuje okó in srce. To je vzrok, da živé ozki bregovi kotorskih bok toliko ljudstva; ves rob je kar ovenčan z mesti, vasmí in lepimi hišami.

Ako stopamo proti Topli, vidimo na desni in na levi stráni plodne vinógrade in rodovito oljiko. Lovorika in divja pomaranča, jeséni polna velikih zlatožoltih jabolk, prispevata tu do znatne visokosti; po pečevji se vijó nežne vejice in panožice predpotopne ephedre z bledordečimi podolgastimi jagodami in rmenkastim cvetjem; na nekem vrtu vidimo velikanske smokvine kakte, na katerih so robovi

Digitized by Google

tolstolistnatih vej, polni žoltih smokev; proti morju med kamenjem sedé prostrane ameriške agave, ki so se popolnoma udomačile v tem kraji. Tolste breskve in podolgaste kutne se smejejo izza zelenih vej, in z visokih murb in oljik visí gosto grozdje velikanskih južnih loz, ki preprezajo vejevje od drevesa do drevesa.

Pri cerkvi v Topli se nahaja vrelo, ki ne vsahne celó v najhujšem poletnem žaru. Ta cerkev (grškega obreda) je še nova; ali blizu nje stoji stara kapelica, znamenita radi nežne stavbe in dične umetnosti marmornatega okrasa.

Mnogo se je poškodila okrájina Tople leta 1806. Kakó divna in bogata je morala biti nekdaj ta okolica, prepredena s krasnimi vrti in posejana z lepimi hišicami! Ali ónega leta so privihrali Francozje in opustošili kraj, da še do zdaj ni okreval popolnoma. Črnogorci in Rusi so namreč potolkli pri Cavtatu oddelek francoske vojske in osvojili okolico dubrovniško. Sevéda so plenili in palili, kar nam še danes značijo razvaline na Pilah in okolo Gruža. Ali zdaj se vzdigneta generala Vignolet in Marmont (kesneje, t. j leta 1808. nazvan vojvodo dubrovniškim, »duc de Raguse«) s Francozi svojimi, da se osvetita. Blizu gradú se sprimejo; ali Francozje ne morejo zmagati. Tedaj se vrnejo; ali na povratku vpepélijo poslopja, kjerkoli utegnejo in zaplenijo, kar jim pride pod roke. Zadovoljno se vrnejo v Dubrovnik, popustivši za seboj opustošeno zemljo. Danes še vidiš sredi košatega lovoričja tožne gole stene ónih hiš, in marsikatera ruševina, preko katere se milo vzpenja zeleni trs, bila je nekdaj domovina srečnih stanovnikov.

Zdaj nas privede pot na mostič preko potoka, ob katerem dostojen málin — praznuje v poletnem spanji. Toda pozimi, ko potok glasno mrmraje hití v morje, čuje se tudi neumorni klopot málinskih koles; zakaj usehle so poléti vodorodne žile, in zimskega časa mu samó dežévje polni kamenito strugo.

Zdajci se zniža pot skoro do morske planote. Bregovi se pomaknejo od morja, in majhna dolina se odprè na desni stráni. Potoček, v katerem se pretaka oskromna vodíca, vije se po tej dolini. Vrelo pa mu je visoko med pečinami in goščo pri Trebesinu.

Prekrasen je pogled na te višine. Spodnja stran bregóv je pokrita z zelenim, dišečim mrčjem (Myrtus comm.), katero časih tudi poléti pokaže dično belo cvetje svoje. Na potoka levem bregu vidiš goste oljičine loge, po katerih se zakriva lovorika in jazminovi hôdi; više navzgori se vrsté šipkovi grmi (Punica granatum) z rdečimi já-

Digitized by Google

bolčki in često z ognjenim cvetom svojim. Dalje stojé šume visokih hrastov, in okolo virov pri Sv. Stepanu in Trebesinu, kjer se svetita dvé beli cerkvici izmed nizkih hišic, prostirajo se vinógradi in rodoviti vrtovi, polni najlepše zelenjadi.

Ob morskem obrežji se vrsté poslopja sela Igala do stare stražárne, zvane »Magazza«, ki stojí na meji sutorinski.

Sutorina-potok jako hira v poletnem času. Izteka se v morje blizu nekdanje turške vojašnice »Hasanbegove«. Nedaleč od te vojašnice, na nekoliko vzvišenem zemljišči, stojí Marijina cerkvica, kamor je tudi za turške vlade kristjanom bilo dovoljeno prihajati na službo božjo.

V tej in pri tej cerkvi so se leta 1875. na Šmárijni dan zbrali vstaši in udarili po službi božji nenádejno na turške vojake. Po kratkem, krutem bóji so jih premagali in pobili, vojašnico in druga turška poslopja v Sutorini pa so zapalili. Gole razvaline nam govoré o nemilem srdu in strašni osveti kristjanov, toliko časa tlačenih in mučenih po turški oholosti.

Za podrtinami neke hiše se nahajajo čvrsti vrelci studéne bistre vode, katera pa ni pitna, ker je — slana. Pokusil sem jo mnogokrat, ali zdí mi se, da nima vedno jednako solí v sebi. — Okolo virov in po malem potoku, ki šuméva v Sutorino, rasó živozelene povodne rastline, in lahko se kdo zmoti in zajame kristalne vode, da si ugasí žejo. — Vzhodni breg Sutorine je lepo obdelan in posejan, hiše in cerkvice zró v dolino, in vitke topoli označujejo kraje, kjer pod pečinami izvirajo hladni studenci.

Ozračje Tople se odlikuje po posebni milini svoji. Poléti je sicer tukaj nekoliko večja vročina, ali morska sapa zmanjšuje vpliv žgočih solnčnih žarkov. Pozimi pa ni milejšega kraja od Tople; bregovi so pokriti z vedno zelenim grmičjem. Iz mirt, lovorik, pomaranč puhtí rajska vonjava; v palmovem vrhu šepeče mehka sapa; med zelenjem razveseljuje cvetno krdelo dišečih vijolic človeško okó in to za časa, ko bučé drugod zimski viharji, ko v bližini ledena burja vrè z visokega pogorja v dolino.

Vrnimo se v Ercegnovi in napotimo se proti severu na višino, kjer je trdnjava »Fort Španjol». Postojmo nad vrelom »Nemila« in poglejmo po ozki dolini proti Meljinam. Kje najde človek toli mičnih prizorov, kakor v tem kraji?

Po ožini, ki se proti jugovzhodu razširja v plodno zeleno dolino, šuméva potočec. Vzhodna plat je odičena z zelenjem visokih gostovršnih

Digitized by Google

pinij, izmed katerih se bliščé srebrnoliste oljike. Južni breg ilovnopeščenega hriba nosi odejo vednozelenih rastlin. Tu najdeš jagodino (Arbutus unedo) z rdečimi jagodami, gosto grmovje svetlolistih mirt, visoko résje (Erica arborescens) i. dr. — Ali óni nizki, širni hrbet, ki se izteza od górenjega gradú proti jugovzhodu, to je rajska krajina. Visoke pinije in gosti hrastovi logi se vrsté z vinógradi, oljčevjem in vrtovi; sredi zelenega vejevja vidiš streho nekega samostana in cerkve; to je »monastir kalugjerov«, Savina, sedež pravoslavnega biskupa.

Iz mesta drží lepa cesta tjà od morske trdnjave. Izmed podrtin mestnega obzidja pridemo v resnično južen kraj. Široke oljike in temno rožičje (Carobe) stojé ob poti; na desni stráni se širi modri zaliv, v katerem se zrcáli jasno nebó, na levi stráni se vzdigujejo lovorike in ciprese, in ob steblih starih dobov se vije košati bršljan. Po skalovji tičé modro-zelene prostrane agave; cvetoči olejandri in šipkovi grmi objemajo senčne livade. Gosta šuma visokih dreves obkroža samostan in cerkev, in sredi te resne gošče leží mirno groblje, kjer spé smrtno spanje Maltezi in Benečanje, padli leta 1687. za vero Kristovo.

Žive vode ima dovòlj. Vesele jate krilatih pevcev, sosebno slavcev, oživljajo vejevje in grmovje.

Dalje proti jugu, po vodotoku, prispemo do Meljin, kjer so Benečanje postavili bólnico, katera še sedaj rabi istemu namenu. V luki meljinski se ziblje navadno vojna ladja. — Okolo zelenega griča se zavije cesta v drugo, širšo in jako rodovito dolino: lep potok z málinom, plodne njive, zelene trate! Visoko trstje se prostira na iztoku potokovem. Z malih gričev iznad bogatih vinógradov nas pozdravljajo cerkvice in bele kapelice, in daleč za njimi se vzpenja gola južna stran visokega Radostaka, kjer se povprek vije pot v Krivošije.

Lep je tudi zaliv tivatski (baia di Teodo) med oljerodnim poluotokom Luštico in vinorodnim Vrmačem, na čegar bregovih zelené najlepši logi pravega kostanja. (Konec prihodnjič.)

Digitized by Google

Naši vaščánje.

Spisal **Podgoričan.**

I.

Sedemnajstkrat se je izpremenila luna, odkar so sedeli v Pavlečkovi krčmi štirje pivci okolo velike javorjeve mize in pili vino, katerega jim je Pavlečka — Mica ji je bilo ime — pridno nosila na mizo. Vina pri Pavlečku niso imeli nikdar dobrega; kdor mu ni bil vajen izza mlada, óni ga ni mogel piti. Ali naši pivci so že izpraznili marsikak bokal boléčana iz Pavlečkove kléti, zató so se brezskrbno nalivali ž njim. Vinu na pohvalo bodi povedano, da še nikomur ni omotilo možgán. Pri peči je Pavleček nekaj mizaril in se prav nič ni menil za pivce.

Krčmo je bila odprla Mica, zakonska polovica njegova, na svojo roko. Vprašala je možá, ali smé imeti krčmo, toda ta ni rekel niti ne niti dà. Samó za kake tri tedne ji pravi opóludne pri jedi:

»Ti, Mica, ali odtrgaj smrečico iznad vrat in sáma izpij vino, ali pa glej, da pivci ne bodo kričali in razsajali, kadar sem jaz domá. Tega mi je že dovòlj, in ako se ne izpremení, pomagal si bodem sam.«

Mica ga prosi, naj potrpí, saj vé, kakšni so pijanci, da razsajajo tudi drugod; ali Pavleček vzame óbličje in mêni nič tebi nič obla desko.

Večkrat prej se je Pavleček razjezil na razgrajajoče pivce, da je odprl vrata na iztežáj in marsikoga pehnil pod kap. Toda taki pivci, ki so se dali kar takó postaviti pred vrata, pozabili so skoro takšno dejanje in prišli znóva pit, kakor bi se ne bilo nič zgodilo.

Naši pivci so bili danes jako glasni in prepirni. Dvakrat so se že skregali od opóludne. Dasi so pili vsi iz jedne kupice in rezali jeden hleb, razumeti se vender niso mogli. Prvič so se pričkali o sv. Martinu, ali je bil vojak ali škof. Jednemu je bilo namreč ime Martin, in potezal se je za Martina škofa; ž njim je vlekel sosed njegov. Onadva sta pa rekla, da je bil Martin vojak. Martin in njega sosed sta dejala, da bi moral biti sv. Martin naslikan na konji, ali vsaj s sulico v roki, ako bi bil vojak; onadva sta pa trdila, da bi bil Martin škof naslikan s škofovsko kapo na glavi. Vzeli so zamazano pratiko raz políco, kjer so za dolgo časa našli raco sv. Martina; podoba jim sevéda ni mogla pojasniti ničesar.

Digitized by Google

Drugič so si bili navskriž, ker je jeden trdil, da se je na angeljsko nedeljo vaščanu Miklavžu Oprti prikazal hudič v kozlovski podobi, drugi so pa rekli, da so res ponočnjaki kozla vrgli prédenj.

Pri prvem prepiru je Pavleček grdo pogledal od svojega dela. Ko so se sporekli drugič, pehnil je od sebe óblič, prekrižal roke na hrbtu in srdito stopical ob skobelniku. Mica je videla, da vse vrè in kipí v njem od togote, zató je brž pomirila pivce. Ko so se pa sprli tretjič, bilo je tudi Pavlečku dovòlj. Prišló je pa takó.

Kolenčev Tone je dejal, da kapelan več vé nego župnik. Temu sevéda niso mogli pritegniti drugi; kakó res bi mlad, neizkušen človek več védel nego osiveli starček? Drug drugemu so dokazovali, da je res, kar trdijo. Ko je pa Kolenčev Tone, velik hrust, udaril s trdo pestjó ob mizo, da je hleb za pol pédnja odskočil, zažene Pavleček óblič z vso silo pod mizo, za njim pošlje sveder, dleto, pilo, žago in vse drugo orodje, zaškrtne z zobmí in takó srdito pogleduje, da se mu vidi samó bélo v očesi.

»Poberite se!« kričí razljučen in odprè vrata.

»Bog se usmili! Vse bode pobil«, stoče Mica, prime steklenico in kupico ter oboje postavi v omarico.

»Oče, ali se vam blêde, da razsajate takó?« reče Tone.

»Blêde! Meni blêde!« sika Pavleček, plane iz sobe in gré v drugi konec. Takoj se vrne, toda s puško. Bil je namreč tudi lovec.

Stopi međ vrata, pomeri in zakliče: »Vèn, vèn, komur je do življenja! Mica, vèn, pijanci, vèn!«

»Umekni se vsaj izpred vrat, da pojdemo!« reče Mica vsa potna od strahú.

»Skozi vrata ne pojde nobeden!«

»Kod pa, ljubi mož?« vpraša Mica kàr najmileje.

»Skozi okno!« odgovorí Pavleček na kratko.

»Jejmine, ali si brezumen?«

»Vèn pravim; ti skozi srednje okno, drugi za teboj, dokler je čas, sicer . . .« kričí Pavleček takó prepričevalno in gleda toli grozno, da vsem zastane beseda.

Mica brž odprè srednje okno in se potisne iz hiše, za njo pa še drugi.

Ko je Pavleček takó izpraznil sobo, zaprè okno, pobere, kar je razmetal, in nese puško nazaj.

Oni štirje vpričo smejočih se vaščánov odidejo domóv; Mica pa hodi okolo hiše in gleda, kje bi prišla nazaj.

Digitized by Google

Pavleček gré nató v klet, izdere pipo iz soda, razbije jo in pustí, da izteče vino po kléti. Potem vzame lestvico, prisloni jo k zidu, sname smrečico in jo nese v peč. Ko opravi vse to, vrne se na delo, kakor da se ni zgodilo nič hudega.

Mica skoro pride v hišo, kjer vidi na svojo žalost, da je vino izpuščeno po kléti.

Od tistega dné ni bilo nikogar več v Pavlečkovo krčmo, ker se je vsakdo bal, da bi moral domóv skozi okno, kakor so šli óni štirje v zasmeh vseh vaščánov in župljanov.

Mica pa tudi ni hotela več izkušati potrpežljivosti svojega možá; saj je videla, da se ž njim ni šaliti, in zató je rajši opustila krčmo.

Takšen je bil konec Pavlečkove krčme v naši vasi.

II.

Nekdaj Borovčanom ni bilo treba takó daleč nositi v málin, ker so ga imeli précej za vasjó. Málinar na Suhi vodi res ni mlèl vse leto, tega pa ni bil kriv on, ampak Bog, ki je toli neredno pošiljal dež na zemljo. V dežévji je potok narasel, da je hotel odnesti málin, potem pa, ako je bilo le štirinajst dnij brez dežjà, stala so zopet kolesa, ker je bilo na Suhi vodi komaj mokrote za ptiče. Ob málinu lastnik Silvester ni mogel živeti, dasi je jemal nekoliko večjo mérico. Bede zató vender ni trpel nì on nì roditelji njegovi, saj je imel še velik vrt, nekaj njiv in travnik. Živel bi bil málinar lahko še sedaj brez skrbí, ako bi ne bilo prišlo drugače, in Borovčanje bi bili še nosili v málin na Suho vodo, toda sedaj ne morejo, ker nihče ne melje.

Vse je zapuščeno. Veter je odnesel že polovico strehe, druga polovica se pa razruši vsak hip. Okna so razbita, vrat celó ni. Jéz je odnesla voda, ker ga ni nihče popravljal, takisto korita; celó kolesa so izgubila spodnja platíšča in lopatice, takó da so sedaj pri málinu samó še tri razbita kolesa na dolgih trhlih vretenih, ki čakajo dné, da zgrmé v penečo vodo. Prišlo je pa takó.

Málinar Silvester je bil še mlad, in tudi lep. Po očetovi in máterini smrti je ostal sam na svetu, brez brata, brez sestre, brez sorodnikov. Samó prijateljev je imel dôkaj; saj so ga imeli radi vsi Borovčanje, rada tudi borovška dekleta, katerim je dobro ugajal lepi málinar Silvester. Znal je sladkó govoriti in se še slaje nasmihati. Rade so nosile žito v málin, rade so hodile tudi po moko in se niso ravno branile čakati, če je bilo žito šele nasuto.

Digitized by Google

Marsikatera déklica je komaj čakala, da bi ji bil mladi in lepi málinar Silvester dejal: »Ljub'ca moja!« da bi mu hitro odgovorila: »Dà, dà, jaz sem tvoja, a ti bodi moj!« ter se ga oklenila in ga pritisnila na srčece. Toda málinar Silvester je bil sicer uljuden in prijazen do vseh deklet, vender da bi bil še uljudnejši in prijaznejši, tega nikakor ni hotel, in zató so se nekatere mladenke jezile na tihem, ker je takó trdosrčen in neusmiljen do njih.

Nekoliko drugače je mislila Mihlažkova Anica, brdka hči ubožnih roditeljev iz koče na nasprotnem konci Borovja. Tudi nji se je vnelo srce za lepega málinarja, toda bila je pripričana, da nje, uboge déklice, ne mara Silvester, saj se mu ponujajo imovita dekleta. Zató je pa vselej, kadar je prinesla v málin, naglo zbežala domóv, da bi se ji srce ne razvnelo še bolj. Ali nekdaj, ko je prinesla zopet vréčico žita v málin, bil je Silvester sam. Sedèl je na vrečah, podpiral glavo in nekaj premišljal.

Ko pride Anica, vzpogleda málinar in se zardí, česar pa Anica ne vidi, ker je povesila očí. Vréčico vrže raz glavo in hoče oditi.

»Anica, nikari ne híti takó, počakaj nekoliko!« reče Silvester in se ji približa.

»Moram iti; domá me čaka delo«, odgovorí mu ona vsa rdeča.

»Samó nekoliko, mudil te ne bodem, saj vem, da imaš dela.« Stopil je iz málina in pogledal, ali prihaja kdo.

»Anica, že toliko časa sem čakal prilike, da bi govoril s teboj, vender do danes nisem mogel. Govoril bodem le malo in naravnost.«

»Kaj govoriš takó; mêni gotovo nimaš povedati nič takega, da bi ne smeli vedeti drugi. Iti moram.«

»Čakaj in poslušaj! To smé vedeti vsakdo, toda najprej zvedi sáma, torej poslušaj. Rad te imam. Mêni je treba gospodinje, in izbral si nisem druge nego tebe. Ako sem ti všeč, poprosim tvojega očeta, da te vzamem.«

Anica se zardí in ne vé, kaj bi rekla.

Silvester jo prime za roko in reče: »Anica, ali me maraš — ali smem priti póte?«

»Le pridi!« odgovorí ona, izvije mu roko in zbeží iz málina.

Zdajci se prikaže pri vratih stara, brezzóba ženíca z vrečo na glavi.

»Slabo znamenje!« mrmrá Silvester sam zase, ko jemlje bábnici vrečo z glave.

Digitized by Google

Ženíca se ne mudí, in to je Silvestru prav, ker ima obilo misliti. Za kakih štirinajst dnij po tem dogodku zastavi Silvester zatvórnice, zaprè málin, obleče se pražnje in krene po stezi za vasjó, da pride ravno h koči Mihlažkovi.

»Bog daj dober večer!« reče Silvester, stopivši v vežo, kjer je mati Mihlažkovka kuhala večerjo.

»Oj, Silvester, kaj pa je tebe prineslo k nam?« začudi se zgovorna mati.

»Nekoliko sem prišel povasovàt, saj sta Anica in oče domá? Če nista, pa pridem drugikrat.«

»Sta, sta, le stopi v hišo!«

Silvester sluša. Pri mizi sedí Mihlažek in kadí, Anica pa šiva. Ko ga ugleda, hoče zbežati iz hiše.

»Nič ne béži, Anica!« reče Silvester, prijemši jo za roko; »nekoliko potrpi, potem pa pojdeš.«

Mihlažek iznenádejan gleda Silvestra.

»Oče, nikari me ne glejte takó plašno! Prišel sem vas vprašat, ali mi daste Anico za ženo?«

»Hm, hm, hm«, zagodrnjá starec, vzame pipo iz ust in nepotrpežljivo mencá na sedeži svojem. »Silvester, prišel si prepozno, Anica je že oddana.«

Osupel obstane málinar.

»Oče, ne šalite se! Anica, ali je res?«

»Res, res, včeraj so me obljubili Dvorjancu iz Kneja,« reče ona jokaje.

»Ali ga imaš rada?«

»Oh, ne!«

»Kdo jo bode pa vprašal, jaz sem nje oče in poslušati me mora«, reče starec odločno.

»Ali vender, oče, saj je niste objubili za res?«

»Obljubil. V treh tednih bode poroka. Bog, ako jo hoče takšen bogatin!«

Silvester zbeží iz koče in béga domóv.

V treh tednih se je Mihlažkova Anica res omožila. Málin na Suhi vodi je ostal na dan poroke zaprt in še dôkaj dnij potem. Ko ljudje niso vedeli, kam je šel málinar, mislili so, da se je ponesrečil, in so ga iskali povsod. Napósled ga dobé mrtvega pod kolesom. Ali se je sam končal, ali ponesrečil, ko je ves obupan pribežal domóv, tega ni bilo môči dognati.

Digitized by Google

Po njegovi smrti ni mogel nihče prebivati v málinu. Dejali so, da vsako noč vzdiha na kolesih, ropotá pod streho in Bog vé, kaj še. Novi málinar ni bil vajen samote, zató ni védel, da ječí veter med kolesi in se pod streho podé málinske podgane.

Ker ni nihče prebil v málinu, zapustili so ga in sedaj čakajo, kdaj se podere sam . . .

Utrínki.

1.

Hitro izginja rohnèč
Časih poletni vihár,
Vènder sledove zapušča:
Brídko ga pomni ratár.

Vihru podoben je čas:
Dalje nevdržen hití,
Kar pa v srcé nam zariše,
Največ le s srcem miní.

2.

Solnca pomládnega sòj
Cvetje v življenje budí,
Solnca poletna vročina
Cvetje, zelênje morí.

Čista ljubezen takó
Vzbuja za vzôre nam čut,
Čustvo ljubezni pohôtne
Vzôrom morílec je krut.

3.

Zvezda tik zvezde blestí
V jasnem prostoru nebá —
Up se poraja za upom
V tèmni globini srcá.

Mnoga utrne se zvezd,
V večnosti pade morjé —
Up nekateri ugasne,
Tiho žaluje srcé . . .

4.

V vrt se pomládni ozrì,
Cvetja ogrinja ga kras:
Cvetju močí so podobne,
Ki se razvijajo v nas.

Vsákdo je cvetja vesél
Zmožnostij tudi daróv,
Vènder čemú nam je cvetje,
Če ne rojéva sadóv?

Gr. Novák.

Digitized by Google

Vodne razmere na Notranjskem.

Spisal **S. Rutar.**

(Dalje.)

Skozi malograjski prirodni most in Mlinsko dolino pri Planini (453 *m*, odnosno 450 *m* nad morjem) prihajajo torej zopet na dan vse vodé, ki so se izgubile v Karlovico in Postójinsko jamo. Po Planinski kotlini teče skupna reka neizrecno zavita 18·5 *km* daleč; imenuje se Unica. Nemci navadno pišejo to ime »Unz«, Slovenci pa izgovarjajo »Un'ca«. Znano je, da imamo tudi na hrvaškem jugu reki Uno in Unico, zató menda ni pomota, ako pišemo »Unica« za Planinsko reko ali srednji tok Ljubljanice.

Na severni stráni Planinske kotline se izgublja Unica v nadmorski višini 440 *m* (njen padec iznaša torej le 70 *cm* na vsak kilometer) v ponore pod precèj široki hrbet Gradišji vrh (635 *m*) in Razkovec (647 *m*). Najnižje mesto tega hrbta je pri cestnarnici v Razkovci okolo 460 *m* nad morsko gladino. Pod njim teče Ljubljanica skoro 10 *km* (9·7 *km*) daleč pod zemljo do Vrhniške kotline in sicer pod gozdnimi oddelki Kališče, Lom, Kolišivce, Drvišče in Dolinjak.

Na severozapadni stráni vasí Jakovice zapirajo planinsko kotlino strmi obronki, in Unica se izgublja v več ponorov, katere ljudstvo zaradi njih oblike navadno imenuje »bednjè«. Vsemu temu kraju pravijo domačini »Pod stenami«. Pod njim je erozijska sila vode s pomočjo oglenega kisíka razjedla in raztopila skalovje in naredila od prvotnih neznatnih razpok med plastmí oglenokislega apnenca prostorne jame in podzemeljske otline. Česar ni mogla storiti kemiška korrozija, to je potem dopolnila mehaniška erozija padajoče vode, takó da si je reka sáma napravila svoje »katabothre«, t. j. podzemeljske odtoke, kakor pri Kopaiskem jezeru v stari Beociji. Pozneje pa se je zgodilo, da so velikanske skale padle izpod visečega oboka in zajezile že izdolbeno strugo, takó da si je morala reka iskati drugega toka.

Toda ne le pod zemljo nahajamo sledove takih zaježênih strug, ampak celó na površji, koncem kotline »Pod stenami«. Tu prav lahko opaziš zapuščeno Unično strugo, katero je zadelalo vdrto kamenje. Pred nekdanjim odtokom Unice v »Mrzlo jamo« in »Vranjo jamo«

Digitized by Google

leží sedaj velikanski skalnat jez, ki je reko prisilil, da si je poiskala drugih odtokov. Le za velikih povodnij, ko valovje prekipí čez tukaj omenjeni jez, poišče si voda svojega odtoka skozi sto in sto razpok in špranj med mogočnimi skalami in se izgublja pod gorski hrbet. Ljudem pa je nemogoče predirati skozi take požiralnike v notranjost zemeljskega krila.

Ker je povodenj v Planinski kotlini že v prejšnjih časih nadlegovala ljudi in kvarila pridelke, zató so izkušali tudi v prejšnjih letih uravnati odtok Unice in zabraniti povodnji. Takó je bil že leta 1824. haasberški uradnik Fortunat zapovedal očistiti Unične požiralnike in izkopati jarke do njih. Poskušali so že celó pod zemljo streljati skale in širiti rove, ali to delo je ostalo brezuspešno, ker se je nekoliko dalje velik dol »vsedel« (ist eingestürzt) in je napolnil rov z razvalinami svojimi. V spomin te koristne poskušnje je imenoval Putick ta rov »Fortunatovo jamo«.

Med Jakovico in Vrhniko se zdržema razprostira jelov gozd. Čeravno pripada vse ogrodje kraški formaciji, vender so tla povsod takó gosto pokrita z bujnim rastjem, grmičjem in zelišči, da razoranih in izpranih kraških skal niti zapaziti ni. Mimogredoči opazovalec se niti ne spomni, da hodi po kraških tleh. To rastlinstvo kàr najjasneje podpira trditev, kateri se sedaj posmehuje marsikateri Kraševec, da je bil nekdaj ves Kras pokrit z gostim gozdom. Ako se ti zdi ta trditev čudna, pridi v logaške in vrhniške gozde. Skoro se bodeš prepričal, da tukaj rasó najlepši jelovi gozdi na prav takšnih tleh, kakeršna so okolo Sežane in Nabrežine. Tukaj je zemlja povsod pokrita z gostim grmovjem in sočno travo, na primorskem Krasu pa se okó že razveselí, ako sredi obširne goličave zapazi skupino trnja ali brinja. Toda če kdaj pridemo do tega, da se bodo notranjski gozdi izsekali in da drobnica pogrize vse mlade rastline, potem dobimo od Ljubljane do Trsta popolnoma jednakolično planoto. Prav to, da je notranjski svet še vedno pokrit z gostimi gozdi in bohotnim pritličnim rastlinstvom, bilo je vzrok, da smo doslej takó malo vedeli o kraških svojstvih tega zemljišča in da je le malokdo pomislil na močne podzemeljske toke ónih vodâ, ki se nam sicer le malo časa prikazujejo na površji. Košato vejevje mogočnih dreves ne dopušča nikake preglednosti na tem kraškem svetu; skozi goščavo le stežka prideš do dolov in jam, ki vodijo v podzemeljske otline notranjskega Krasa. Celó starim pastirjem so le malo znani težavni vhodi k skrivnostnim rovom in temnim strugam kraških rék.

Digitized by Google

Poleg že večkrat pohvalno omenjenega dra. Adolfa Schmidla pridobil si je tudi naš domačin g. Anton Urbas, nekdaj kooperator v Planini, sedaj prečastiti kanonik ljubljanski, prav mnogo zaslug za preiskovanje kraških otlin med Planino in Vrhniko. Ta vrli gospod je našel leta 1848. takoimenovano »Mrzlo jamo«, ki vodi med drugim tudi v »Skednjeno jamo« in potem v mnogo niže ležečo »Vranjo jamo«, ki je zaradi zložnega svojega vhoda dobro znana vsem prebivalcem v Jakovici in Lazah, dočim za prvo jamo skoro nihče ne vé.

In res je Vranja jama jedna največastnejših na vsem Krasu. Nje vhod je visok nad 50 *m* in širok nad 60 *m*. Ob levi stráni se vzdiguje skoro navpična, podporna skala, ki nosi mogočno zaokroženo plast kot smel obok nad vhodom. Skozi to podzemeljsko žrélo prideš zlahka polagoma nizdolu v temno brêzdno, kjer ti veje naproti ledena sapa. Kdor pogleda ta vhodni obok in se spomni nekdanjih kiklopskih zidin, spozná takoj, da človek le slabo posnema prirodo in da se zastonj trudi, kakó bi vsaj nekoliko dosegel vzorno učiteljico svojo. Čezmerna obsežnost teh najdrzovitejših obokov mora omamiti vsakogar. Veličastni prizori in slikovite podobe teh podzemeljskih tvorb nam predočujejo najpoučnejši vzgled podzemeljskih otlin in vdrtin. Kakor zvonik visoko se vzdiguje skalnati obok zobčasto razjedene plastí nad ilovnatim dnòm. Stene so na obeh straném razpokane in razklane; misel te obhaja, da se bodo zdajci razrušile zaradi presilne teže. Posebno južna stena visí takó strašno, da pretí vsak čas zgrmeti na tla. Ali vse je toli trdno sklenjeno, da se povsod ohranja ravnotežje.

Še veličastnejši pa je pogled iz globočine Vranje jame navzgori proti svetlobi. Spodaj se prikazuje obok nad vhodom malone popolnoma v polukrogu in skoro takó zložen, kakor kulise na odru. Zunaj zapaziš najprej posamična drevesa tu pa tam v oblini dola, više gôri pa nepredorno zelenje jelovega gozda, nad katerim se bliščí le ozki polumesec jasnega neba. Položeni pot proti dnù jame je ves posut z debelim kamenjem, ki se je počasi odtrgalo zgoraj in se navalilo in naplazilo do 80 *m* daleč v jami blizu do dnà. Med tem kamenjem pa ležé tudi velike skale kakor hiše, druga poleg druge, ali pa tudi druga vrhu druge, in predirajoča solnčna luč jih razsvetljuje kot divjeromantiške tvorbe podzemeljskega svetá.

Ako greš kakih 200 *m* bolj proti severu od Vranje jame, prideš précej na levi stráni do nove, z vodó napolnjene jame, katero je g. Putick krstil za »Lippertovo jamo«. Nihče ne bi pričakoval, da je tu kaka jama; ali lovci in logarji so opazili že zdavna, da tam

Digitized by Google

okolo ne obleží sneg nobeno zimo; zató je lahko sklepati, da prihaja iz podzemeljske otline topla para, ki raztaplja sneg. Vhod k tej jami je komaj zadosti visok, da gré človek stojé skozenj. Nad njim se vzdiguje 4 *m* debela povprečna plast, pod katero prideš v precèj prostorno, s skalnatim stropom pokrito jamo. Ta leží vsaj za 25 *m* više, nego gladina spodaj tekoče Ljubljanice, in zató bi lahko váse vzprejela dôkaj vode, ko bi se pritoki in odtoki uravnali takó, da bi se voda n. pr. takisto zajezila v podzemeljskih prostorih, kakor se to godí pri drugih občujočih cevéh med ogromnimi nabirálniki pod Krasom, o katerih smo govorili že prej.

Blizu pristave Kališče sta zopet dva velikanska dola, Velika in Mala Smrečnica, katerih vsak je gotovo globok nad 60 *m*. Njih ime že kaže, da ju na vseh straném obkoljajo velikanske smreke. Čudno je, da smreke, ki se upirajo najhujši burji, rasó na toli strmih, dà, prepadnih obrónkih! Ljudstvo pripoveduje, da se na dnù Smrečnic čuje šumeča voda, kakor hitro narase povodenj v Planinski kotlini. Skoro potem prideš do omenjene pristave, ki stojí sredi prijazne kotline v senci košatih lip in različnega sadnega drevja.

Na pristave severni stráni vidiš velikansko brêzdno Kališnico. Źrélo ima kakih 20 *m* v premeru, potem se jama precèj zoží, ni zdolu pa zopet razširi in drží okolo 70 *m* nizdolu. Na njenem dnù je velikanski kamenit vršáj (Schuttkegel), po katerem pa se grezílo (Senkblei) zatrkljá še daleč doli, takó da je težko izmeriti pravo globočino. Mnogokrat grezíla ni môči potegniti nazaj, ker se zadene ob skale, da obtičí med njimi. Zató pravijo, da držé »škratje« grezilno vrvico tam doli in je ne pusté potegniti iz globine. Pod skalnatim stropom Kališnice se odpira 25—30 *m* visok, cerkvi podoben prostor, v katerem je mrzlo kakor v ledeníci. Tla so jako strma in opolzka, stranske razpokline pa takó ozke in nepredorne, da tukaj ni môči priti do podzemeljskega toka Ljubljanice.

Pol ure dalje proti severu zijá pod Gradišjim vrhom najveličastnejše žrélo na vsem hrbtu med Planino in Vrhniko, Gradišnica po imeni. Ker so že v prejšnjih časih poskušali preiskati to žrélo, toda se jim ni posrečilo, zató so ga začeli imenovati (n. pr. Schmidl) „Vražja jama«. Šele Puticku se je posrečilo dné 16. vélikega srpana leta 1886., da je predrl na dnò tega 225 *m* globokega brêzdna. Sevéda je bilo treba obilo priprav, ki so trajale dôkaj dnij. Zlasti je bilo treba napraviti ondu, kjer je žrélo najožje, trden most, in položiti gôri nad njim, kjer se žrélo začenja, debele grêde, na katere so privezali močne vrví, da so se po njih delavci spuščali v brêzdno. Tam, kjer je bilo

Digitized by Google

sicer vedno samotno, kamor se je le redkokdaj upal pridni drvar, tam je bilo pred rečenim dnevom vse živo in obljudeno. Od vseh stranij so prihajali prebivalci; ogledavali so priprave in ugibali, kaj bodo neki našli na dnù Gradišnice. In ko je prišel določeni dan, zbralo se je okolo Gradišnice toliko ljudstva, kakor bi bil cerkven shod ali ljudska veselica.

Ko so bili Putick in njegovi trije spremljevalci zadostno preskrbeni z vrvmí, orodjem, svetilkami, hrano in pijačo, spustili so se opóludne rečenega dné v Gradišnico vpričo 300 ljudij, ki so radovedno čakali ranega jutra. Okolo in okolo žréla so nabili na drevesa tablice, na katerih je bilo zapisano: »Pazite, ljudje so v jami!« Za kakih dvanajst minut je dospel Putick do górenjega dnà navpične jame in dal znamenje, da je srečno prišel v globino. Iz vseh grl zbranega ljudstva je zagrmel stoteri »živio!«, in vsakdo je hvalil srčnega preiskovalca. Putick se je postavil potem pod kipečo steno in počakal, da so spremljevalci prišli za njim. Prvi vtiski velikanskih podzemeljskih prostorov človeka kar omamijo, da ne vé, čému bi se bolj čudil, ali orjaškim dimenzijam, ali drzovitosti skladov in obokov! (Konec prihodnjič.)

Slovniški razgovori.

I.

(Dalje.)

Kakó postopajmo tedaj gledé na romanske tujke, končujoče se v nemščini na *-ieren*? Jedino pravi pot kaže nam g. P. sam! Prvo pravilo bodi — tudi g. P. mu pritrjuje —: „Poslužujmo se kolikor mogoče domačih izrazov; domačinka imej prednost pred tujko.“ V tem oziru pač vsi mnogo, mnogo grešimo, vzrok je tista »vis inertiae«, ki tičí v vsakem človeku; preleni smo ali »prekomodni« (že zopet tujka!), da bi iskali domačih izrazov, držeč se gesla J. Zupana:

»Vse imamo,
Pa ne znamo,
Le iščimo,
Pa dobimo.«

Gospod P. piše na mestu rečenem na str. 114.: »Le tedaj imamo v slovenščini glagol VI. vrste, če si je izposodila samó podstavo za tvoritev glagola, a si je glagol napravila na tej podstavi potem sama.« To

Digitized by Google

bodi drugo naše pravilo za tvoritev ónih glagolov, ki ustrezajo nemškim na *-ieren,* in sicer za vse brez izjeme. Mi tedaj g. Pintarja pravilo vzprejemljemo popolnoma, vender s pristavkom, da bodi to pravilo splošno, neomejeno, brezizjemno, ker je jedino pravo, in ker nam je nedoumno, zakaj naj bi imelo veljavo samó za nekatere glagole. Saj ni najmanjšega vzroka, da ne bi si slovenščina vselej samó podstavo za tvoritev glagola izposodila, toda glagol si napravila na tej podstavi potem sama. Če si že moramo z napredkom in kulturo izposojati veliko množino grških, latinskih in romanskih besed (in vse nemške besede na *-ieren* so prvotno romanskega izvora; o tem še pozneje), hodímo si jih izposojat naravnost v grščino, latinščino in romanščino; »man gehe zum Schmied und nicht zum Schmiedl«, to nam velí zdravi razum.

Kaj briga to nas, da Nemec prireja premnoge tujke na *-ieren,* da pravi on: kritisieren, desinficieren i. t. d. On po svoje, mi pa po svoje! Če pojdemo naravnost v grščino, latinščino in romanščino, iz katere je nemščina po svoje zajemala, iskat podstave za tvoritev glagolov, ne bodemo prišli v zadrego, da ne bi vedeli, ali nam je pisati ‚desinficovati' in ‚desinfikovati'; ne motil bi nas potem ozir na nemški ‚desinficieren', ki je jedini vzrok omenjenemu dvomu; nom. adj. v latinščini bi se glasil ‚desinficus', kakor ‚maleficus', in od ‚desinficus' (reci ‚desinfikus') je jedino možno izvajati ‚desinfikovati'. Taki dvomi in pomisleki morejo preslepiti in omamiti samó lajika, ne pa strokovnjaka filologa, ki bode vedel še v bolj dvojbenih slučajih pogoditi pravo. Kaj nam je torej misliti o obliki ‚kritizirati', katero g. P. priporoča poleg jedino prave iz grške podstave ‚kritik' (κριτικός) narejene oblike, ‚kritikovati', to bode po naši razlagi jasno vsakomur.

Da se nam pa ne bode očitala jednostranost, ozrli se bodemo na vse óne pomisleke, ki bi se utegnili dvigniti proti takemu prikrojevanju tujk, ki je po naših mislih jedino pristno slovensko in zajedno slovansko. — Tak pomislek je izrekel g. P., češ, da se od vseh podstav ne bodo dale tvoriti oblike po VI. vrsti. Dvom njegov, ali bi desinficovali ali desinfikovali, rešili smo že. Težje bode prikrojevati, vsaj na prvi pogled, tuja debla, končujoča se na samoglasnike, n. pr. latinski ‚praeterire' osnova ‚praeterī'; slovenski bi se potem moralo glasiti preteri-j-ujem, preteri-j-evati; malo okorno res! Ali kje je zapisano, da moramo vsako tujko, katero so si Nemci prikrojili na *-ieren,* tudi presaditi v naš zelnik? Nemec hôdi svoja pota, mi pa svoja! Stritar primerja nekje nemški jezik beraškemu plašču, kateremu se vsaka krpa kàj dobro prilega; in res ga ni morda jezika na svetu, ki bi s táko lahkoto in v toliki množini vzprejemal tujih snovij, kakor jih nemščina. Je-li to njena prednost ali njena napaka, tega nečem odločevati,

Digitized by Google

dasiravno bodi mimogredé povedano, da se i v Nemcih zopet pojavljajo puristi; toliko je gotovo, da nam Slovencem ta šarenost nemškega jezika ne smé biti vzor! Knjižni jezik naš teží zlasti za čistoto v oblikah, mnogo bolj negoli hrvatski ali srbski ali kateri drugi slovanski jezik; morda je to teženje celó nekoliko pretirano, ali vsekako je upravičeno gledé na nemčizne, proti katerim smo, rekel bi, instinktivno jako občutni; instinktivno sluti národ, da mu od nemščine najbolj preti pogibelj! Če pa smo že toli rahločutni nasproti vsaki nemčizni, bodimo tudi nasproti tujkam na *-ieren*. Oportunsko bi ravnali, ako bi ‚preterirati' in drugim jednakim oblikam na ljubo, katerih slovenske vrstnice na ‚jujem, jevati', bi se nam videle okorne, rušili bistro dognano pravilo.

Drugi ugovor je podoben prvemu. G. P. piše na mestu že večkrat omenjenem: »Nam se oblike onih iz romanščine vzniklih, a iz nemščine k nam vzprejetih glagolov, ki se v nemščini končujejo na »*-ieren*«, v slovenščini prikrojene po VI. vrsti, nikakor nečejo prikupiti.« Jako čudno je sicer govoriti v znanstveni kritiki o prikupnosti kakih oblik; to je subjektiven razlog, in za subjektivne momente v jezikoslovji, kakor v vedi sploh, ni prostora. Če je oblika prava, ondu jo rabi, naj se ti zdi prikupna ali ne; če pa ni prava, zavrzi jo! Toda priznati moramo, da gosp. P. ni jedini, katerega mrzé oblike na *-ujem, -ovati*; kdo še ni morda slišal v národni druščini dovtipnika, ki je šale zbijal, porogljivo rabeč tuje glagole v jedino pravi, toda od take druščine zasmehovani obliki na *-ujem, -ovati*? Tudi g. Pintarja dotični odstavek (na mestu rečenem str. 114.) je prav v zmislu takih dovtipov nekoliko s humorjem in sarkazmom navdahnjen. Ali od kod izvira ta naša mrzkost proti tujkam v domači obliki? Odgovor: iz ponemčevalne šole. Ker se nam je »*iralo*« in ‚*iralo*', odkar smo začeli po šolskih klopéh hlače trgati, od malih šol do osme latinske šole in še dalje, ker nam dan na dan v navadnem občevanji bijejo na ušesa nemške tujke z močno razširjeno končnico *-ieren*, tedaj smo se končnice *-iram, -irati*, ki je nemški *-ieren* sevéda najpodobnejša, toliko privadili in takó se nam je omilila, da se nam zdi domači kroj takih tujk smešen in se nam neče prikupiti. Ali nismo v tem oziru podobni ónemu medvedu, ki se je v robstvu naučil plesati, a potem ušel ter vrnivši se k svojim tovarišem v gozd, zaničeval jih, da ne znajo plesati! Ne vem, kdo izmed obojih je bil bolj vreden milovanja!

Ali tudi tega ne smemo zamolčati, da imajo res že prvi naši pisatelji nekoliko oblik na *-irati*, dasiravno primeroma jako malo, kolikor sem se mogel o tem poučiti v naglici; našel sem n. pr. v postile Truberjeve predgovoru Savinčevem ‚revidirati', v Dalmatinovem predgovoru k bibliji ‚regirati'. Glagol »regirati« se nahaja tudi med ‚Crajnſkimi' besedami v ‚Regiſtri', pri-

Digitized by Google

loženem Dalmatinovi bibliji; Dalmatin tolmači: »Slovenſki, Besjazhki raunati«. Ali ti primeri, ki so, kakor sem rekel, jako redki, ne dokazujejo ničesar, zakaj prvi naši pisatelji sploh hudo nemčujejo, pišejo tudi ‚ferahtati, pegerovati, fliſſati, merkati, s'friſhati, zviblati, zagati', i. t. d.; in kakor se teh cvetk po pravici ogibljemo, dasi jih nahajamo v Dalmatinu, najboljšem pisatelju protestantske dôbe, jednako se ogibljimo tudi oblik ‚revidirati, regirati', i. t. d., ki so istotakó germanizmi in sicer nič boljši negoli ‚ferachtati' i. t. d. (Dalje prihodnjič.) *V. Bežek.*

Odkod ima Šiška svoje ime.

Gotovo ga ni izobraženega Slovenca, ki ne bi poznal Šiške, sosedne vasí ljubljanske in rojstvenega kraja prvega slovenskega pesnika; ako je ni videl na svoje očí, znana mu je gotovo vsaj iz Erjavčevega humorističkega potopisa »Potovanje iz Ljubljane do Šiške«. Ljubljančanje samí pa itak vedó, kakó zanimiva in mikavna je Šiška. Malo pa bode tacih, ki so že premišljali, kaj to ime pravo za pravo pomenja.

Šiška je že jako star kraj — morda nič mlajši nego Ljubljana sama — in njeno ime ima v lokalni zgodovini prav častno mesto. Dà, celó svetovno imenitni dogodek se je zvršil nekdaj v Šiški: sklenjen je bil namreč tu leta 1370. mir med avstrijskima vojvodama *Albertom* in *Leopoldom* ter med Benečani zaradi Trsta. Benečanje so izkušali namreč na vso moč pridobiti si Trst, da bi jim ne delal konkurencije v trgovini s slovenskimi deželami. Tržačanje pa so se, kakor je naravno, na vse kriplje temu upirali in iskali pomoči zoper Benečane celó pri cesarji Karlu IV. in pri ogrskem kralji Ludoviku Vélikem. Končno se udajo (prvikrat) dné 31. velikega srpana 1369. leta brezpogojno omenjenima habsburškima vojvodoma. To pa je Benečane takó speklo, da zberó močno vojsko in si priboré Trst dné 18. listopada 1369. leta navzlic izdatni pomoči, katero sta habsburška nadvojvodi poslala Trstu. Po tej zmagi hité Benečanje vojvodi pomirovat in jima Trst odkupovat. Ponudili so jima 75.000 dukatov, t. j. velikansko vsoto za tisti čas, ki je bila skoro tolika kakor pol milijona goldinarjev našega denarja. (Patrijarhu oglejskemu so obečali Benečani leta 1420. za vso vojvodino furlansko samó 40.000 lir!) Vojvodi sta vzprejela ponudbo in sklenila mir in prijateljstvo z Benečani pred cerkvijo sv. Jarneja v Šiški dné 12. listopada 1370. leta.

»Acta sunt hec et firmata apud Oppidum Labaci, in villa vocata inferior *Keissach* in theutonico, sed in Sclavonico appellatur *Chisschia*, ante

Digitized by Google

Ecclesiam Sancti Bartolomei dicte Ville, presentibus Johanne de Dietreichstok, magistro foreste Austrie, Chonrado Schoennawer de Austria notario camere domini ducis Alberti suprascripti, Mathia Plebano in Perchtolczdorf, Pelegrino de Wuldeinstorf, Jacobo Zanchani condam Johannis de Veneciis, Marco condam Buzolini de Monte Albano, cive Veneciarum, Ottone Contareno condam Nicolai habitatore Veneciis, et Conforto Mareschalco condam Radulffi de Rodigio, habitatore Tervisii, et alibus testibus notis, vocatis, adhibitis specialiter et rogatis. — Ego Johannes Ortholffy de Znoyma, publicus auctoritate Imperiali notarius et curie dictorum dominorum ducum Austrie scriba, praedictis omnibus et singulis praesens fui et rogatus hoc instrumentum scripsi meoque solito signo signavi.‹ (Izvirnik v dvornem arhivu na Dunaji; Kandler, Codice diplomatico II. 12. nov. 1370. leta).

Težko, da so Šišenci kdaj prej videli toliko odlične gospode zbrane v svoji vasi. Čudno je, da so skoro sredi zime podpisovali listine pred cerkvijo, t. j. v cerkveni lopi. Skoro gotovo so morali avstrijski vojvode takrat v Šiški imeti grad, kamor so šle po sklenjeni pogodbi priče in se okrepčale.

Osemdeset let pozneje (leta 1453.) nahajamo Šiško imenovano v urbarji *Lueggerjev* z imenom *Geyss, Keys, Kheis, Gheis.* Da je to naša Šiška, spozná se iz pristavka ‚in sannd Veytts Pharr gelegen‹ in iz predlogov ‚ober, vnter‹. Čudno pa je, da kranjski zgodovinar Avgust Dimitz, ki je objavil ta urbar (Mittheilungen des Musealvereins für Krain, I.), ni imel niti pojma, kakó se to ime dandenašnji glasí, ker v pristavljenem repertoriji ‚Ortsnamen‹ ugiblje, da ›Kheis‹ pomenja = Zgornje Koseze, okraj Brdo.

Iz teh zgodovinskih podatkov bode vsakomur jasno, da ‚Kaissach‹ in ‚Kheis‹ ni nič drugega nego *Kajža*, v *Kajžah* (Keusche) in torej prav tisto kar ‚hiška‹ (hišica), ali kakor izgovarjajo v ljubljanski okolici, ‚šiška‹ (*šiša* mesto *hiša*). *S. R.*

Kje so moje rožice? . .

Nemški izvirnik Orožnove pesmi ‚Vse mine‹.

Ko sem pred mnogimi leti — takrat še dijak — prebiral Vilmarjevo zgodovino nemškega slovstva, naletel sem v knjigi slučajno tudi na nastopne stavke: ‚Johann Georg Jacobi. Mit ihm unterhielt der weit ältere Gleim in den früheren Jahren eine ganz besonders innige, tändelnde und zuweilen in das Lächerliche übergehende Freundschaft, und was aus dieser spielenden

Digitized by Google

Zeit von Jacobi vorhanden ist, hat allerdings gerade so wenig Wert, wie die Gleimschen Sächelchen. Später jedoch trat er, namentlich in seinen während der Jahre 1774—1776. herausgegebenen Taschenbüchern „Iris“, wenn er auch die Poesie der Kleinigkeiten und Kleinlichkeiten, der unbekümmerten idyllischen Selbstzufriedenheit der Gleimschen Schule niemals ganz ablegte, als ein keineswegs unbedeutender, ja in einzelnen Stücken vortrefflicher Liederdichter auf, der das ungemein geringschätzige Urtheil, welches Neuere z. B. Gervinius über ihn gefällt haben, keineswegs verdient, denn wenn er auch nicht mehr gedichtet hätte als das einzige Lied »Die Morgensterne priesen im hohen Jubelton“, so würde er um des einzigen Liedes willen zu denen gehören, welche im Andenken der Nachwelt nicht untergehen dürften; aber auch sein Aschermittwochslied, seine Litanei am Feste aller Seelen, sein Lied von der Mutter sind so wahr, so zart und klangreich, dass sie ohne Bedenken zu dem Besten gestellt werden dürfen, was wir in dieser Art besitzen, und bei Manchem von uns erwacht vielleicht ein Wiederhall aus den Klängen der wehmüthig-frohen Kinderzeit, wenn ich an Jacobis vor vierzig bis fünfzig Jahren vielgesungenes Lied erinnere: »Sagt, wo sind die Veilchen hin“. — (Geschichte der deutschen National-Literatur von A. F. E. Vilmar, 12. Aufl., 1868, pg. 441, 442).

Prebravši zadnji stavek, šinila mi je hipno misel v glavo: Kaj, ko bi bil Orožen svojo zdaj že národno pesem „Kje so moje rožice?“ posnel po Jacobijevi „Sagt, wo sind die Veilchen hin?“ — Saj Vilmar poudarja, da se je ta pesem mnogo popevala po nemških deželah; vrhu tega je v Orožnove pesmi prvem verzu izražena ista misel, kakor v Jacobijevi in obe pesmi imata isti metrum. Najbrž — takó sem si mislil — slišal je Orožen to nemško pesem kje na Štajerskem, in ker mu je ugajala po svoji vsebini in po svojem napevu, preložil jo je na slovenski jezik in takó slovenski tekst podložil nemškemu napevu. Saj so takó tiste čase delali tudi drugi pesniki slovenski, n. pr. Potočnik ali Strel, čigar sloveči »Popotnik“ je tudi presajen iz cvetočega vrta nemške poezije.

Toda ker zbirke Jacobijevih pesmij takrat nisem imel pri roki in me je zadrževalo drugo delo, da svoje misli, svojega prepričanja nisem utegnil podpreti z dokazi, opustil sem nadaljno premišljevanje in vso stvar domala že pozabil.

Ko pa je l. 1879. Mih. Lendovšek izdal Orožnove spise, in sem videl, da izdavatelj ravno pesem »Vse mine“ prišteva izvirnim poezijam pesnikovim (V. Orožen, Spisi, na VII. str.); in ko je Stritar, ocenjujoč to knjigo, o Orožnovih pesmih izrekel trditev: „Prav izvirna ni skoraj nobena, česar mordà pesnik sam ni vselej vedel“ (»Zvon“, 1879, na 48 str.) — prišle so mi

Digitized by Google

zgoraj navedene besede Vilmarjeve iznova na misel. Zatorej povprašam nekega dné vojaškega kurata, zdaj že rajnkega gospoda Pribožiča, ki je tista leta živel v Ljubljani in rad kaj pripovedoval iz Orožnovega življenja in vesel prepeval njegove pesmi, kaj on sodi o pesmi »Kje so moje rožice?« — je li izvirna ali preložena. — G. Pribožič je bil skoro nejevoljen, kakó sploh morem dvojiti, da bi ta lepa pesem ne bila izvirna! „Ko bi bil Orožen tudi vse svoje pesmi poslovenil iz nemščine, te gotovo ni! Ta je zajeta prav iz pesnikovega življenja. Zložil jo je, ko je bil kapelan v Pišecah, in tisti »hladni potok moj«, tista „moja utica«, „tista deklica« (grofica Moscon), tisti »pevec« — to je vse iz Pišec, in pesnik je vse takó popisal, kakor je bilo, in kakor je sam videl in sam doživel.« — In g. Pribožič, ki je bil, ako se ne motim, sam blizu tam nekje domá, začel mi je z zgovorno besedo opisavati Pišece in slikati razmere, v katerih je Orožen živel v Pišecah ter je napósled završil: »Zatorej nikar ne mislite, gospod profesor, da bi bila ta pesem vzeta iz nemščine. Jaz sem trdno prepričan, da je izvirna.«

Reči moram, da bi bil kmalu ljubeznivega gospoda kurata prosil odpuščanja, da sem se drznil ljubljenca njegovega, pesnika Orožna, žaliti z nesrečno mislijo, da je pesem „Vse mine« presadil iz nemščine v slovenščino . . .

Deset let pozneje je g. Andrej Fekonja v tem listu priobčil jako zanimivo in korenito razpravo „Nekaj o izviru in postanku Orožnovih pesmij« (»Ljubljanski Zvon«, 1889, na 139. str.), za katero mu bode gotovo hvalo vedel vsak prijatelj slovenskega pesništva. Ali tudi Fekonja pravi, da, kar se tiče pesmij „Vse mine« in „Lastavici v slovó«, ne more povedati „ničesa izvestnega, kar se tiče njiju izvira« ter pristavlja: »No vender pa tudi le ni uprav nemogoče niti ni baš takó neverjetno, da nam Orožen v pesmi »Vse mine« opeva resnične svoje izkušnje naravnost po dotičnih predmetih: r é č n i h, s t v a r n i h i n o s e b n i h«.

G. Fékonja je tedaj o tej pesmi iste misli, kakor je bil g. Pribožič.

Baš te besede Fekonjeve so me pa vzpodbodle, da sem hotel stvári priti do dnà. Ni mi bilo treba dolgo iskati, da sem v zbirki Jacobijevih poezij našel dotično pesem, in zdaj prosim blagovoljnega bralca, naj primeri nemški izvirnik s slovenskim prevodom.

Nach einem alten Liede.	**Vse mine.**
Sagt, wo sind die Veilchen hin,	Kde so moje rožice,
Die so freudig glänzten,	Pisane in bele?
Und der Blumen Königin	Moj'ga srca ljubʿice,
Ihren Weg bekränzten?	Žlahtno so cvetele —
»Jüngling, ach! der Lenz entflieht;	Ah, pomlad je šla od nas,
Diese Veilchen sind verblüht.«	Vzela sta jih zima, mraz!

Digitized by Google

Sagt, wo sind die Rosen hin,
Die wir singend pflückten,
Als sich Hirt und Schäferin
Hut und Busen schmückten?
»Mädchen, ach! der Sommer flieht;
Diese Rosen sind verblüht.«

Führe denn zum Bächlein mich,
Das die Veilchen tränkte,
Das mit leisem Murmeln sich
In die Thäler senkte.
»Luft und Sonne glühten sehr!
Jenes Bächlein ist nicht mehr.«

Bringe denn zur Laube mich,
Wo die Rosen standen,
Wo in treuer Liebe sich
Hirt' und Mädchen fanden.
»Wind und Hagel stürmten sehr;
Jene Laube grünt nicht mehr.«

Sagt, wo ist das Mädchen hin,
Das, weil ich 's erblickte,
Sich mit demuthvollem Sinn
Zu den Veilchen bückte?
»Jüngling, alle Schönheit flieht;
Auch das Mädchen ist verblüht.«

Sagt, wo ist der Sänger hin,
Der auf bunten Wiesen
Veilchen, Ros' und Schäferin,
Laub und Bach gepriesen?
»Mädchen, unser Leben flieht;
Auch der Sänger ist verblüht.«

Kde so moje tičice,
Kam so odletele?
Oh nedolžne pevčice,
Kak' so žvrgolele —
Zanjke b'le nastavljene,
Tič'ke so se vjele vse.

Kde je hladni potok moj,
Kder sem se sprehajal,
Ko skušnjav nevarni boj
Mene je obdajal? —
Suša vélika bilà,
Zemlja je popila ga.

Kde je moja utica,
Utica zelena?
Kde je hladna senčica,
Z lipíce spletena? —
Hud vihar podrl je njo,
Ah, zelena več ne bo!

Kde je tista deklica,
V vrtu je sedela?
Lepa kakor rožica,
Pesnice je pela —
Hitro, hitro mine čas,
Mine tudi lep obraz.

Kde je pevec zdaj vesel,
Ki je to prepeval?
Naj bi enkrat še zapel,
Kratek čas nam delal! —
Hitro, hitro mine čas,
Ah, ne bo ga več pri nas!

Kdor objektivno presodi obé pesmi, mora pač pritrditi, da je Orožnova pesem samó prost prevod Jacobijevega izvirnika. *Fr. Levec.*

LISTEK.

„Matica Slovenska“. Društvene knjige za leto 1889., posebno „Duševlovja“ I. del, pošle so do malega. Ker po tej knjigi, zlasti sedaj, ko je izšel nje drugi del, veliko povprašujejo, ustrežejo „Matičinemu“ odboru tisti bivši člani, ki še niso poravnali letošnje udnine in ne mislijo več vztrajati pri „Matici“, ako mu vrnejo I. del „Duševlovja“, ki zánje nima tolike vrednosti. V zameno dobé kako drugo založno knjigo iste cene. — Vsem društvenikom, ki so lani pristopili na novo, ki imajo tedaj le II. del Erjavčevih spisov, bodi povedano, da je I. del tudi še dobiti po založni ceni

Digitized by Google

70 kr. — Takisto bode ustreženo marsikateremu društveniku, ako mu naznanimo, da se „Vodnikove pesmi" še vedno dobivajo v zalogi „Matice Slovenske". Cena posamičnim iztiskom je 50 kr.

»Popotnikov koledar za slovenske učitelje, 1891.« Že večkrat smo imeli priliko slovensko občinstvo opozarjati na ta izvrstno in trudoljubivo sestavljeni in urejeni koledar ali bolje šematizem slovenskega učiteljstva, ki je tudi za tekoče leto iznova v mnogih ozirih popravljen in spopolnjen prišel na svetlo. Šematizem obseza poleg raznovrstnega koledarskega drobiža statistiški pregled in imenik in poslovni red zveze slovenskih učiteljskih društev, dalje spisek najvažnejših perijodiških in uradnih opravkov šolskih vodstev in krajnih šolskih svetov, šolske praznike, imenik važnejših člankov, ki so bili zadnjih deset let natisnjeni v »Popotniku« (sestavil ga je g. Fr. Kocbek), popis vseh šolskih oblastev t. j. imenik naučnega ministerstva, vseh deželnih, okrajnih in krajnih šolskih svetov po slovenskih deželah ter končno popis in imenik vseh učiteljišč in ljudskih šol po Kranjskem in po slovenskem delu Štajerskega, Koroškega in Kranjskega. Pri vsaki šoli je natančno popisano vse učno osobje, leto kdaj se je ustanovila šola, število razredov, učencev in učenk v vsakdanji in v ponavljalni šoli, kakor tudi število otrók, ki bi bili sploh dolžni hoditi v šolo. Povsod je pridejana tudi opazka, ali ima dotična šola tudi vrt ali drevesnico in v kateri plačilni razred je uvrščena učiteljska služba. Sploh se vidi iz vse knjižice, da se je nje urednik gosp. nadučitelj M. J. Nerat v Mariboru (Reiserstrasse 8) pošteno potrudil, da bi ustregel vsem raznovrstnim zahtevam, katere stavi slovensko učiteljstvo do take knjižice. Mi bi pa želeli, da bi gosp. Nerata ne podpiralo le učiteljstvo, ampak da bi si ta koledar omislil vsakdo, ki ima z ljudskim šolstvom našim kàj opravka, zakaj v osebnih stvaréh mu bode mnogokrat zanesljiv kažipot. Cena njegova je primerna. V platno vezan stojí po 1 gld. 20 kr., z zlato obrezo po 1 gld. 35 kr, v usnje vezan z zlato obrezo in zaklopnico 1 gld. 50 kr. (po pošti 5 kr. več). Dobiva se pri gosp. uredniku Neratu v Mariboru.

»Božič pridnim otrokom.« Slovenski mladini poklonil *Alojzij Vakaj*. Leto prvo. Cena s poštnino vred 15 kr. Maribor 1890. — Ta drobna knjižica obseza na 48 straneh pet kratkih povestij, izmed katerih so bile nekatere že priobčene v „Vrtci" in „Slov. Gospodarji". Žàl, da o nji ne moremo poročati toli ugodno, kakor bi želeli samí; zakaj knjižica kàr mrgolí stilistiških in tiskovnih napak, poleg tega pogrešamo do cela ónega preprostega in lahkega pripovedovanja, katero mora dičiti spise za mladíno. Kakó naj umeje dete stavke, kakor: „Čista duša je zmaga malikovanja in nejevere — ter posebno zaupanje v presveti zakrament altarja" (str. 20.). — Dalje: „Le enkrat mi pride v misel — preteklost — polno sreče, dušnega mirú in bogato — dobre otroške vere" (str. 21.). — „Slednjič dobil sem od pregledavanja orožja in oblačil tujih narodov veselje do potovanja" (str. 28.). — „Smatrali so me le za dohodninski izvir, da se z menoj prav bogato — okoristijo" (str. 34.). — „Oh bil sem v dvoumnji" (str. 34.). — „Kadar je bila nadaljevala naša družba drugi dan svojo vožnjo, slišali smo zvona ljube glasove od koder so došli prijazni glasovi" (str. 41.). — Neizrecno slabi so stavki, kakor: „Mati naju slečejo iz plaščev in se ž njimi vsedeva za mizo" (str. 22.); . . . „ker domišljija moja je bila pripravna se pečati s tujimi narodi" (str. 22.); . . . . „kako sta blažena Marija in Jožef v Betlehem potovala ter tamkaj bil Jezušček v štalici (sic!) rojen in v jaslice položen, a zraven sta bila oslek in volek" (str. 23.). — „Kadar je bila zima prve svoje kosmiče po pustej zemlji raztresla, sem vprašal pismeno stariše, bi-li v Božiču zopet domov potoval, so oče sklenili, naj rajši ostanem v Berolinu pri teti" (str. 28.). — Na stráni 31. čitamo stilistiški nèstvor „. . . ni mi bilo možno tega darú storiti"; na str. 33. . . . „prevzamem zopet svoje učenje"; na str. 36. . . . „ne najde

Digitized by Google

prilike celi praznik — praznovati"; na isti stráni: . . . „pri tem mislite na lučice, ki so se negdaj od naših starišev za nas v veselje užigale"; na str. 37. . . . „Bil je od faranov, kakor oče češčen"; na str. 38. . . . „Tu in tam se vidi luč okrožena množice ljudi, ki se bližajo . . ."; na str. 39. . . . „Sv. maše v raznih cerkvah so nam storile skoraj celo noč živo"; na str. 41. . . . „in storim najboljše sklepe"; na str. 43. . . . „Moj vstop je pretrgal ta mični prizor"; na str. 43. . . . „In takoj zaori od nježnih otroških glasov lepo prednašano petje."

Dovòlj! In kaj takega se celó hvali, izrecno hvali pri nas! Izpisati bi morali vso knjigo, ako bi hoteli navesti obile napake. Vender si ne moremo kàj, da ne bi izpisali še stavka na stráni 11. Pisatelj ondu pripoveduje o déklici, potujoči z bolnim očetom po snežni cesti. Hipoma se zgrudi oče na tla, kri se mu vlije, déklica pa poklekne poleg očeta in moli: „O Jezus, moje usmiljenje! Tolikokrat si mi vže pomagal, pomagaj mi še danes. Molila bodem za paganske otročiče in ti nosila denarjev za-njé." Takó n mislila in ni mogla moliti déklica poleg umirajočega očeta, saj v tem hipu izvestno ni mislila na — paganske otročiče! Vse to je skrajno pretirano! — Mimogredé omenjamo, da se nam zdi francoski vzklik na str. 32. „C'est curieux" popolnoma odveč (sicer se pa to tudi ne pravi „bodite srčni", kakor prelaga pisatelj, nego „to je čudno"); takisto nepotrebni so latinski stavki, in ako se že navajajo, dodàj se jim vsaj točen prevod. Sploh mislimo, da so posamični stavki v tej knjižici neumevni, in to je nje najhujša hiba! Otrok mora zlahka razumeti sam, kar bere; sicer mu povest ne koristi nič, nego le dolgočasi ga, in bodisi še takó lepa, še toli poučna! Od nas pa tudi ne more zahtevati nihče, da bi stali za čitajočim otrokom in mu na vsaki stráni razlagali nejasne stavke, nego dolžnost pisateljeva je, da piše točno, da piše preprosto in končno tudi, da piše pravilno. Kakor v premnogih spisih za mladino, pogrešamo tudi v tej knjižici teh svojstev, in zategadelj ne bode do cela dosegla namena svojega. — Upajmo, da se bode g. pisatelj oziral na ta splošna pravila, ako kdaj izdá drugo knjižico takih povestij. —

Obča biblijografija. Obča knjigarska zaveza je poverila knjigarno delniške tiskarne v Zagrebu, da za občo bibliografijo dobiva vse knjige in časopise, kar jih izhaja v hrvaškem, srbskem, slovenskem in bolgarskem jeziku. Ta biblijografija se priobčuje vsak teden v knjigarskem glasílu, in takó se précej zvé v književnih krogih, kaj je izšlo novega in v katerem jeziku. Naprošeni so torej vsi založniki in pisatelji, da vsakega dotiskanega dela svojega pošljejo po jeden iztis z naznačeno ceno knjigarni delničarske tiskarne, katera ga bode plačala ali pa vrnila, ko ga oglasí. Časopisov se pošiljaj samó prva številka.

»Brivec« se imenuje nov šaljiv list, ki je začel letos izhajati v Dolenčevi tiskarni v Trstu vsako drugo in zadnjo soboto meseca. Cena mu je 1 gld. 80 kr. za vse leto.

Nova tiskarna. Gospod *Dragotin Hribar*, večletni vodja »Národne Tiskarne«, odprl je v Celji novo društveno tiskarno, katero priporočamo zlasti štajerskim Slovencem.

Slovenske učne knjige za ljudske, obrtne in srednje šole. V poslednjem zasedanji deželnega zbora kranjskega je poročal deželni odbor (poročevalec *dr. Vošnjak*) o tem vprašanji, ki je toli važno za razvoj slovenskega šolstva in nasvetoval, da se iz deželnega zaklada podpira izdavanje šolskih knjig, katere so še potrebne za slovenske ljudske, obrtne in srednje šole. Deželnega odbora poročilo navaja, da se je deželni zbor že večkrat bavil z vprašanjem o slovenskih učnih knjigah. Bodi to poročilo navedeno v poglavitnih točkah.

Ko se je z ministerskim ukazom leta 1871. uvedel slovenski jezik kot učni jezik za nekatere učne predmete na nižjih razredih gimnazij v Ljubljani, Novem Mestu in v

Digitized by Google

Kranji, pokazale so se težave, ker ni bilo učnih knjig. V svojem ukazu do deželnega šolskega sveta je poudarjal tedanji minister za uk in bogočastje, Stremayr, da ni skoraj nobenih slovenskih šolskih knjig in vadbenic ter se je zato izjavil, da je neizvedno, v višje razrede srednjih šol takoj uvesti slovenščino kot učni jezik. Dovolilo se je le, da se dijakom s slovenskim učnim jezikom verouk tudi v višjih razredih razlaga v tem jeziku in da se smejo tudi poskušati prevodi iz tujih jezikov v domači jezik, naposled, da se smé tudi pri drugih predmetih razlagati slovenska terminologija, kolikor so jo namreč strokovnjaki spoznali za veljavno. Dokler se ta glavni pogrešek popolnoma ne odpravi, toliko časa ni môči odpraviti obstoječih nedostatkov in ustanoviti posebnih zavodov s popolnoma nemškim in drugih zopet s popolnoma slovenskim učnim jezikom. Gledé na ta ukaz je predložil deželni odbor leta 1873./74. visokemu deželnemu zboru poročilo in nasvetoval, naj se ustanoví zaloga slovenskih šolskih knjig in založí iz deželnega zaklada. Nató je sklenil deželni zbor, da se ustanovi deželna zaloga šolskih knjig za izdavanje slovenskih učnih in vadniških knjig za srednje, meščanske in strokovne šole. Za ustanovitev te zaloge se je dalo deželnemu odboru 10.000 gld. kot brezobrestno predplačilo iz deželnega zaklada. Iz tega kredita je plačal deželni odbor troške za izdajo latinske slovnice, latinsko-slovenskih vaj in slovarja v skupnem znesku 2285 gld. 70 kr., iztržil pa je za te šolske knjige 2759 gld. 67 kr. Deželni zaklad je imel torej pri teh dveh šolskih knjigah 473 gld. 97 kr. presežka, pri čemer pa je vsekakor opomniti, da je nagrade pisateljem plačalo naučno ministerstvo.

Leta 1883. se je obrnil F. Bamberg in Kleinmayr do deželnega odbora, naj se mu dovoli 500 gld. podpore, da izdá fiziko A. Senekoviča in mineralogijo Fr. Erjavca. Zajedno je prijavila navedena knjigotržnica, da je zato, ker se je slovenski učni jezik razširil na vse učne predmete nižje gimnazije razven grščine, prevzela izdajo učnih knjig, potrebnih za slovenske vzporedne razrede gimnazijske in da jih je že več izdala. Leta 1883. je dovolil deželni zbor to podporo, ker je bila izdaja obeh učnih knjig zagotovljena.

Leta 1884. je prejela založna knjigotržnica F. Bambergova od deželnega odbora 200 gld. podpore za izdajo »Aritmetike za učiteljišča« prof. J. Celestine in leta 1885. 150 gld. podpore za izdajo »Slovensko-latinskih vaj« prof. Fr. Wiesthalerja in 200 gld. za »Vadbe v skladnji latinski«, katere je spisal prof. V. Kermavner. Tudi prof. J. Jesenku v Trstu se je dovolilo po 150 gld. podpore za izdajo »Občne zgodovine II. in III. del,« prof. J. Celestini pa 100 gld. nagrade, ker je sestavil navedeno učno knjigo.

S tem je bilo dovršeno izdavanje slovenskih učnih knjig za gimnazije, ker se od leta 1883. dalje slovenski učni jezik ni več uvedel za noben predmet; na realki pa je sploh za vse učne predmete zgolj nemščina učni jezik, izvzemši veronauk in slovenski jezik za slovenske učence.

Že z navedenim ministerskim ukazom 1873. leta se je obljubila ustanovitev posebnih gimnazij s slovenskim učnim jezikom, ako se preskrbé potrebne učne in pomožne knjige. Od ónega časa je minulo 17 let, toda na višjih razredih celó tistih gimnazij, na katerih je v nižjih razredih za slovenske učence slovenski jezik učni jezik, ondu je nemščina še vedno učni jezik. Da bi vender že mladina slovenska lože napredovala v višjih razredih gimnazijskih, naprositi bi bilo iznova učno upravo, naj višje razrede uredí primerno učnemu jeziku na nižjih razredih. Deželni odbor pa naj se pooblastí, da smé tudi učnim in pomožnim knjigam, potrebnim za te razrede, dovoljevati podpore, da se knjige čim prej omislijo in se takó odpravi jedina zapreka, katera ovira razširjenje slovenskega učnega jezika na srednjih šolah. Kar se dalje tiče učnih knjig za slovenske ljudske šole,

Digitized by Google

izdala jih je nekoliko zaloga c. kr. šolskih knjig na Dunaji, nekoliko pa tudi drugi založniki. Ko se je z ukazom c. kr. deželnega šolskega sveta leta 1883. tudi na triraz-rednih in večrazrednih slovenskih ljudskih šolah uvedel slovenski jezik kot izključni učni jezik, izpremenile so se sevéda tudi učne knjige. Mestni šolski svèt v Ljubljani je torej že leta 1885. ustanovil in sklical posebno enketo, sestoječo od profesorjev srednjih šol in ljudskih učiteljev, katera naj bi spisala slovenske učne knjige, kolikor jih je treba. Toda skoro potem, ko je izdala »Prvo nemško slovnico«, razdružila se je. V tem času pa se je določil v šolskem letu 1889/90. slovenski jezik kot učni jezik celó v petem razredu javnih ljudskih šol, in zdaj se je pokazala neizogibna potreba, da se omislijo primerne učne knjige. Deželni odbor se je torej obrnil do deželnega šolskega sveta kranjskega, naj mu naznani tiste učne knjige, katere je treba še izdati za slovenske ljudske in srednje šole. Ko je deželni šolski svèt zaslišal zvedence, ugodil je tej prošnji.

(Konec prihodnjič.) *Dr. J. V.*

Slovensko gledališče. — Predstava dné 4 prosinca: »Moj prijatelj Njekluževe«. Drama v petih dejanjih. Ruski spisal Al. J. Palm, preložil Fr. Gestrin. — Ta močno realistiški navdahnjena drama je izborno pisana slika iz novodobnega življenja ruskega. Junakov nima, kakeršnih smo vajeni v drugih dramah; junak Njekluževje je lokav slepár, do cela izprijen človek, kateri si je pa vender vedel pridobiti toliko zaupanja, da ga kar vprek nazivljejo »prijatelja Njekluževa«. Junakinja Nataša je vtelešena podoba dekliške vzgoje ruske, na pol izobražena, idealistiška, prenapeta. Ko ji Njekluževv drugem dejanji odkrije dosedanje življenje — po mislih naših najkrasnejši, četudi dôkaj smel prizor vse drame — pripravljena mu je žrtvovati imenje in čast; celó v pregnanstvo bi hotela ž njim. Vzdrami se šele v usodnem hipu, ko zadene Njekuževa zaslužena kazen; ljubezen do častnega očeta in zdravi nje prirodni razum jo rešita uji sami in rodbini. — Gospod *Borštnik* (Njekluževv) in gospá *Borštnikova* (Nataša) sta ugajala popolnoma; takisto gospodičina *Nigrinova*, gospá *Danilova* in gospod *Danilo*. Gospod *Sršen* (oče Laptjev) pa zopet ni bil vešč nalogi svoji; tudi epizodistov ni kàj hvaliti. Sploh opažamo, da se posamični igralci preveč in prepogostoma zanašajo na šepetalca in grešé na dobro voljo občinstva. Vender smemo od njih zahtevati vsaj to, da se dobro učé svojih nalog, ako že prizanesno ne navajamo drugih hib, kakor bi jih lehko grajali po vsi pravici. — »Moj prijatelj Njekluževe« je stalna igra gledališč slovanskih in se bode bržkone ohranila tudi na gledališči slovenskem.

Predstava dné 6. prosinca: »Nad prepadom«. Drama v jednem dejanji. Spisal Jaroslav Vrchlicky, poslovenil Ivan Gornik. — »Mesečnica«. Komična opereta v jednem dejanji. Poslovenil J. Bavdek Ulčarjev. Uglasbil Iv. pl. Zajc. — Vrchlickega igra izvestno ni pisana za véliko občinstvo, ker nima nì zapletenega dejanja nì efektnih prizorov; rekli bi, da je sloveči pisatelj češki napisal zgolj razgovor, sevéda duhovit razgovor treh oseb o različnih pojavih književnega in družabnega življenja, kateri pa se završuje jako dramatiški. Gospá *Borštnikova* in gospod *Borštnik* sta hvalno zvršila sicer težko nalogo svojo in dosegla lep uspeh, toda v igri g. *Danila* so se kazale nekatere negotovosti. — Opereta »Mesečnica« (dirigent g. Gerbič) še vedno ugaja občinstvu, dasi se je ponavljala že sedemkrat. Gospodičina *Nigrinova* je bila pristna Markeza Fourgnon d'Enfer, ki toli strogo pazi, da bi nje sin Inocent ne ugledal nobenega ženskega bitja; takisto priznalno moramo omeniti gospodičine *Daneševe* v nalogi mladega Inocenta in gospé *Gerbičeve*, predstavljajočo lokavo vrtnárjevo hčerko Liziko. Gospod *Perdan* (sluga Dominik) nam je prijal kakor v igri takó v petji, gospod *Bajec* je zadoščal. Lehko rečemo, da je prva ta letošnja opereta popolnoma uspela; občinstvo je čestokrat z glasnim priznanjem odlikovalo posamične glasbene točke.

Digitized by Google

Predstava dné 11. prosinca: »Zakotni pisar«. Veseloigra v štirih dejanjih. Spisal A. pl. Winterfeld, poslovenil J. Kalan. — Ta igra izvestno ne pripada boljšim proizvodom, vender bi bila ugajala dôkaj bolje, da so bile naloge točno naučene. Posamični prizori so bili dobri, vender se nam je zdelo, da pretirani. Izmed igralnega osobja nam je pohvalno omeniti gospé *Borštnikove* in gospé *Danilove*, poleg njih gg.: *Sršena*, *Perdana* in *Borštnika*. Druge igralce je prepogostoma zapuščal spomin, in celotni vtisek te predstave ni bil najboljši.

Predstava dné 18. prosinca: »Čevljar baron«. Gluma v treh dejanjih. Poslovenil Jakob Alešovec. — Od iger, kakor je »Čevljar baron«, pač ni pričakovati posebne dramatiške vrednosti, ali komur je do smeha, ónemu zadošča do cela. Gospodična *Slavčeva*, ki je ta večer prvič nastopila v večji nalogi, igrala je čevljarskega učenca pristno, kakeršen je in pokazala lepo nadarjenost za komične partije; gospodična *Nigrinova* je takisto završeno pogodila »izobraženo« kuharico; nalogo mojstra Podplata pa je prevzel iz posebne prijaznosti g. *V. Jenič*, katerega še večkrat želimo videti na odru slovenskem. Zbor čevljarskih pomočnikov si je pridobil mnogo pohvale, drugi igralci so zadoščali. Omenimo še, da sta gospodična Slavčeva in g. Jenič pela nekaj pohvalno vzprejetih kupletov. katerih snov je zajeta iz sedanjosti; vender bi bili pri nekaterih teh točkah želeli točnejšega izgovarjanja.

Predstava dné 25. prosinca: »Ni moj ukus«. Dramatična šala. Spisal Ignacij Borštnik. — »Trnje in lavor«. Drama v dveh dejanjih. Po Lefontu poslovenil Fr. Končan. — Prva igra bi uteguila prijati manjšim odrom, dasi je nje snov dôkaj neverjetna in prisiljena. Občinstvo ljubljansko se ni moglo kaj ogreti zánjo. — »Trnje in lavor« prištevamo dramam, ki zanimajo poslušalca od prvega hipa do zadnjega; dobro igrana mora uspevati povsod. Občinstvo je bilo jako zadovoljno ž njo in je zlasti g. *Borštnika* (kateremu na korist je bila ta predstava), gospodično *Slavčevo*, gospó *Borštnikovo* in g. *Verovška* često odlikovalo z glasno in trajno pohvalo. Menj so ugajali drugi igralci, katere moramo znova opozarjati, naj se vestneje učé svojih nalog. Občinstvo menda že smé zahtevati, da dotičniki ne kvarijo najlepših prizorov, ker se jim zapleta govor, da ni dveh treh besed ne morejo izgovoriti točno! — Gledališče je bilo polno do zadnjega prostora, dokaz, da je g. Borštnik jako obljubljen gledališkemu občinstvu našemu.

Književnost hrvaška. Naglašati nam ni treba, kakó so si Rusi dandanes pridobili prvo mesto v svetovni pripovedni književnosti. Veselo pozdravljamo novo podjetje v književnosti hrvaški, namreč »Rusko biblioteko«, katero je v Zagrebu jel izdajati *Mil. pl. Marekovič*. V drobnih snopičih bodo izhajale izbrane pripovedke najslavnejših romanopiscev ruskih. Doslej so izšli štirji zvezki, ki nam podajajo *Tolstega* pripovedko »Djetinstvo« v prevodu *A. Harambašiča*, ki je istega pisatelja slavno delo »Vojna i mir« že lani preložil na hrvaški jezik. Želimo, da bi podjetje, ki ima tudi prav lično zunanjo obliko, napredovalo prav pridno! — Lani ustanovljena »Knjižara dioničke tiskare« je zadnji čas izdala nekoliko prav zanimivih knjig in knjižic. Najprej navajamo prevod Seemanove: Mythologije Grka in Rimljana«, namenjene mladini srednjih šol in drugim izobraženim ljudem. To lepo knjigo, katero lepša 83 podob, priporočamo tudi Slovencem. Šteje 263 stranij in stane 1 gld. 60 kr., ukusno vezana pa 2 gld. Ista knjižara je preskrbela novo izdavo *Palmotičeve* drame »Pavlimir«; Palmotić je najplodovitejši dramatik in pesnik starega Dubrovnika. Prof. *Milčetić* je tej izdavi za uvod napisal nekoliko črtic o dubrovniško-dalmatinski drami sploh in o italijanskem vzoru, po katerem je Palmotić spisal »Pavlimira« svojega. — V posebni knjižici je izšla učena in prezanimiva razprava *prof. dra. Šrepla*: »Apulejeva

Digitized by Google

priča Amor i Psihe«. Gosp. profesor je to pravljico prav lepo preložil na hrvaški jezik, raztolmačil jo in navèl nekoliko podobnih pravljic iz hrvaške národne književnosti. — Imeniten prinesek za národno blago je »Sbirka zagonetaka« (ugank), katere je nabral pisatelj *Vuković* po časopisih, starejših knjigah in med ljudstvom samim. Ista knjižara je izdala *Andersonove* »Izabrane priče za mladež« in *Kozarčeve* »Mrtve kapitale«, pripovedko, katero prištevajo najboljšim plodovom novejše beletristike hrvaške. — V knjižari Strmeckega so izšle »Sabrane pjesme Rikarda Jorgovanića«, katere je uredil in ocenil znani pesnik *Harambašić*. Rajni Jorgovanić je imel prelepih pesniških darov in je bil tudi izvrsten feljtonist. Le škoda, da je umrl v najlepšem cvetu mladosti svoje, predno se je še prav razvil. Mnogo pesmij je zapustil nedovršenih. Zbrane pesmi njegove veljajo le 80 kr. — Marljivi nabiralec národnega blagá *Vuk Vrčević* je zopet nabral lepo knjigo »Narodnih pripovjesti i presuda iz života po Boki Kotorskoj, Hercegovini i Crnojgori«; tiskal jo je Pretner v Dubrovniku. Vrčevičeva knjiga se priporoča sama po imenitni vsebini svoji. Druga v Zadru tiskana knjižica »Pustinjak« od *S. P.* nam podaja zgodovinskih črtic iz bokeškega življenja koncem minulega in začetkom našega veka. — Marljivi pedagoški pisatelj *Ljudevit Tomšić* je mladini hrvaški podaril novo knjigo »Lov na lavove», katero je spisal po nemških pisateljih Scholzu in Hartmannu; *Davorin Trstenjak* pa v najnovejši knjigi svoji: »Mladi učitelj«, podaja mnogo koristnih svetov in naukov roditeljem in učiteljem. — Učitelj *Kempf* v Požegi je v posebni knjigi »Listovi iz Afrike« priobčil pisma, katera mu je pisal rojak *Lerman*, član Stanleyjeve ekspedicije na Kongu. Neposredna poročila iz tujih krajev so gotovo najboljša. Lerman pa ne opisuje samó, kar je videl in doživel, nego tudi nabira zanimive stvarí in jih pošilja v domovino svojo, národnemu muzeju zagrebškemu. — Trudoljubivi hrvaški potopisec *Hirc* je pri Hartmanu v Zagrebu izdal drugi zvezek »Hrvatskoga Primorja«; ondu popisuje Trsat, Grobničko polje, Ovčar, Dolino Rječine in pripoveduje, kakó hrvaški Primorci ribe lové. — Prevoda *Rambaudove* »Povjesti Rusije« sta izšla zadnja dva zvezka. Imenitno delo je olepšano z nad sto podobami in dvema mapama. Pri tej priliki ga znova kar najbolj priporočamo tudi občinstvu slovenskemu. — Koledarjev, ki se vsako leto znova vračajo za razne stanove in potrebe, ne bodemo naštevali. Jedna sama knjižara v Zagrebu jih je izdala deset vrst. Ali tudi manjša mesta hočejo imeti domače svoje koledarje, ki pa nimajo velike književne vrednosti. Takisto se zdaj tu zdaj tam pokaže nov lokalen list, ki je le na škodo drugim listom. Vsekakor pa moramo omeniti novega beletrističkega lista »Pobratima«, ki je z novim letom po dvakrat na mesec jel izhajati v Zagrebu. Ureduje ga *prof. Vitanović*, ki ga je namenil mladini srednjih šol. Potreba takšnega lista se dá zagovarjati in pobijati. Kritika je neusmiljeno zgrabila in obsodila prvo številko. To je prenaglo; nekoliko številk bi se lahko počakalo, predno se izreče končna sodba. — Akademija jugoslovenska v Zagrebu je izdala imenitno znanstveno delo: »Geografske koordinate ili položaji glavnijih tačaka Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, i djelomice susjednih zemalja Bosne, Hercegovine, Kranjske« i. t. d. Sestavil jih je jako trudoljubivo *prof. dr. Pilar*. Knjiga ima malone same številke, stane pa 4 gld. Od »Historijskih spomenikov« je izdala IX. knjigo »Listina o odnošajih izmedju južnoga Slavenstva i mletačke republike«, priobčil akademik *prof. S. Ljubić*. Ta knjiga šteje 31 tiskanih pôl in podaja pisma od leta 1423.—1452., torej o dôbi, ki je za balkanske Slovane posebno imenitna. Nova knjiga akademiškega glasila »Rada« pa ima štiri filološke razprave. *Prof. dr Šrepel* je napisal dve: »Analogija u sintaksi gramatičnih padeža lat. i hrv. jezika« in »Latinski izvor i ocjena Kačićeve gramatike« (od g. 1604.) *Prof. dr. Maretić* razpravlja »O nomi-

Digitized by Google

nalnom akcentu s obzirom na litavski, grčki i staroindijski« V četrtem članku nadaljuje *prof. Valjavec* svoja »Izpitivanja o naglasu novoslovenskoga jezika.« — Družtvo sv. Jeronima je podarilo udom svojim za leto 1890. štiri knjige: Danica, koledar i letopis, ima več poučnih in zabavnih člankov, pisanih v lahko umevni besedi. Najbolj to knjigo priporoča to, da se tiska v 33.000 iztiskih. V »Životinjah« nadaljuje *Davorin Trstenjak* lani začeto popisovanje ptičev. V tretji knjigi poučuje *Josip Kotarski* kmeta »O pristojnom ponašanju i o čistoći.« Gotovo koristna knjiga! Napósled je *J. Zorić* spisal izvirno pripovedko iz fevdalne dôbe, naslovljeno »Grof Borovečki i Jelka Večevićeva.« Vseh knjig je za 40 tiskanih pôl. — Matica hrvaška prav zdaj razpošilja udom svojim sedem knjig za leto 1890.; pet je zabavnih, dve sta poučni. Zabavne so: »Izabrane pjesme Petra Preradovića; »Na rodjenoj grudi«, ladanjske slike, spisal *Šandor Gjalski*; »Odabrane crtice i pripoviesti« iz peresa rajnega *Nikole Tordinca*; »Iz primorskoga života«, pripovedke *Sime Matavulja*; »Zablude matere«, igrokaz u četeri čina, in »Kita cvieća«, vesela igra u jednom činu, obe spisala *Hermina Tomičeva*. Poučni knjigi sta: »Slike iz obćega zemljopisa«, spisal *prof dr. J. Hoić*, II. knjiga, in »Bihać i u Bihaćka krajina«, spisal *Radoslav Lopašić*.

Muzej za Bosno in Hercegovino. V Sarajevu se je osnoval muzej za Bosno in Hercegovino. Imel bode oddelek za prirodoslovje, prazgodovino, arheologijo in antropološko-etnografski oddelek. Muzej utegne biti kdaj jedna najzanimivejših zbirk evropskih.

Spomenik Dobrovskemu namerja v Pragi postaviti pariško društvo „Dobrovski", ki je že začelo nabirati radovoljne doneske. Model tega spomenika bode razstavljen na letošnji deželni razstavi češki.

Anton Dvořak. Kakor poročajo češki listi, dovršil je slavni skladatelj *Anton Dvořak* največje dosedanje delo svoje »Requiem«, katero se bode najprej proizvajalo v národnem gledališči praškem, nató pa v Birminghamu, kjer ga bode dirigiral dunajski glasbenik Richter. Kritika pravi, da je to v obče največje glasbeno delo sedanje dôbe, in da je v njem prvikrat duh slovanski poletel kàr najviše ter dosegel genij najslavnejših skladateljev nemških in francoskih. — Poroča se tudi, da je vseučilišče v Cambridgu Dvořaka imenovalo častnim doktorjem glasbe, vseučilišče v Pragi pa častnim doktorjem filozofije.

Henrik Sienkiewicz, sloveči romanopisec poljski, odpotoval je nedavno v vzhodno Afriko, da se poučí o življenji afriških robov, katero hoče opisati v daljšem romanu.

»Balkanska carica.« To znano dramatiško delo črnogorskega kneza Nikite je uglasbil grški glasbenik D. Giorgio. Prvič se bode pela ta opera v carskem gledališči peterburškem vpričo ruskega carja in kneza-pisatelja, skladba sama pa izide pri Schmidtu in dr. v Trstu.

Umrša pisatelja slovanska. Dné 18. grudna p. l. je izgubila ruska književnost slavnega pisatelja *Grigorija Petroviča Danilevskega*, ki je okolo petdeset let deloval na pripovednem polji. Pisal je zlasti zgodovinske romane, izmed katerih so mnogi preloženi na druge jezike evropske; na hrvaščino n. pr. „Pot v Indijo", „Iztočni pijonirji" in „Zapaljena Moskva". — Dné 12. prosinca p. l. pa je umrl v Belemgradu *dr. L. Lazarević*, nekdanji telesni zdravnik kralja Aleksandra I. in duhovit pisatelj srbski. Pokojnik je slovel za jednega najboljših pripovedovalcev srbskih; imenovali so ga srbkega Turgenjeva.

Srbsko gledališče. Srbski dramatik *M. Cvetić* je spisal dramo »Dušan«, ki je popolnoma uspela na gledališči belgrajskem. Srbska kritika jako hvali to delo, češ, da

Digitized by Google

se vredno pridružuje istega pisatelja »Nemanji« in »Lazarju«, s katerima vred kaže najsijajnejšo dôbo srbske zgodovine, dôbo Nemaničev. Patrijotska tendencija in umetniška dovršenost, dobro igranje, lepa scenerija in bogate oprave, vse to je do cela zadovoljilo in uprav navdušilo občinstvo. — Omenjamo še, da je rojakinja naša gospodičina *Nigrinova* predstavljala carevno Angelijo.

Nova ruska opera. P. Čajkovskega „Pikovaja dama", kateri je prijatelj umetnikov M. Čajkovskij napisal libreto po Puškinovi povesti, pela se je z velikim uspehom prvič v peterburškem Marijinskem gledališči dné 7. grudna meseca m. l. Libretu so vložene nekatere pesmi Batjuškove, Žukovskega in Riljeva.

Listnica. — Ljuboslav. »Pri luni ljubáv si prisegla,
S poljubom potrdila jo« —
res, taka prisega drží na veke! — Pošiljatelju sonetnega venca »Materno srce«: Requiem aeternam dona eis, Domine! — Miser.

»Nedolžni pevaj, ljubi slavček, pevaj,
Milo pesem tvoja naj doní!
Počivaj, na grobu mi sedevaj!
Ko z drugimi deva ljubljena se veselí.«

Zgôdi se, ako že nečete drugače! — Frigidus. O tisti poeziji, katera se Vam baje razcvita v duši, zapazili nismo v poslanih šestih pesmih ničesar. — Zvonimir. Takim poskušnjam naš list nima prostora. — Andrejev. Takisto. — Brinjevski.

»Spolnile bodo se željé,
Da bova prav lep par, (sic!)
Sedaj pa le do njé,
Od tod pa pred oltar« —

čestitamo Vam prav od srca! — O druzih pesmih molčimo. — Vekoslav. Mojega — sladkega; vesél — trpèl; vživati — spremljati; cerkvica — deklica; smeje se — vrneš se — i. t. d., i. t. d. — to menda vender niso rime! Kakó sodimo vsebino sámo, tega Vam niti ne povemo. — S. O.

»Prilepljen jezik je . . . solzé očesa
Ti pričajo, da res mi je hudo« —

gotovo, nam tudi, zlasti ko nam napósled celó k a ž e t e srčno rano svojo. — T. G. (»Na razvalinah«); Potočin; J. V. (»Živa mirta«; »Meni srce vroče bije«); M. (»Poslanica«); Izeslav; A. G. (»Devinskemu gradu«); —o—; Srpoš: Nerabno. —

Poslednje čase opažamo, da nam zlasti od mlajših pesnikov naših dohaja obilo sonetov, časih celó — sonetnih vencev. Ta povodenj malone žuga preplaviti vsa uredniška predala naša, in zató mislimo, da je res že skrajno potrebno izpregovoriti v o b č e nekoliko besed o sonetu, ker ne utegnemo vsakogar p o s e b e opozarjati na brezštevilne hibe v tej vrsti liriškega pesništva. Mladim pesnikom našim je že dovòlj, ako v potu svojega obraza napišejo štirinajst peterostopnih jambiških vrst in jim na konci obesijo nekakšne »rime«, razvrščene, kakor je to predpisano po pesniških zakonih, ali pa tudi — ne! Do i d e j e sáme jim ni nič; ako sploh imajo i d e j o, tedaj jo raztezajo ali stiskajo takó, da ji kar udje pokajo, in kaj je konec tega napornega dela? Sonet? Kaj še, pesniški nêstvor brez nog in glave, smešen in zajedno žalosten pesniški t o r s o! Naravnost nerazumno nam je, kakó da pesnike-novince toli silno miče s o n e t, jedna najtežjih pesniških oblik, kar jih sploh ima lirika. Koliko sonetov se je v nas že napisalo od Koseskega »Potažbe« do denašnjega dné, ali koliko je dobrih med njimi? Prešérna, Stritarja, Levstika in Cimpermana, te zlahka imenujemo mojstre sonetom; to

Digitized by Google

Izdajalec.

Strah noči krog mene pôzne,
V duši moji ljut obup,
V prsíh tu zavesti grôzne
Pêče me morilni strup . . .
Kje mirú srcé naj išče,
Kje je moje zavetišče?

Izdajálec! Dòl in gôra,
Šira plan in hrib neštét:
Kar obseva dneva zôra,
Vse šepeče mi: Preklét! . . .
Svet vesoljni pádi náme,
Smrti naj me noč objáme!

Crna je pregreha moja,
Zadostila zánjo ni!
V hipu odločilnem boja
Šèl izdàt sem rôdno kri,
Zêmljo drago ž njo — jedino
Šèl izdàt sem domovino.

Čuj, strašnó grmé topovi,
Med junake smrt nosèč;
Klici se glasé surovi,
Krha se ob meču mèč;
V curkih teče krvna sraga —
Zdaj — vse tiho — Kje je zmaga?

Kje je zmaga?! Tebi, Juda,
Stid, sramota, črt in smrt!
Mári so pomogla čuda,
Da ni národ moj bil strt?
Vse junaštvo, vse napore
Izdajalca moč premore.

Sto in sto življenj končala,
Tísoč strla je nadéj,
Bratov slóbodo prodala —
Kaj ostane še poslèj?
Svet vesoljni padi náme,
Smrti naj me noč objáme!

Tukaj? V dragi zemlji sveti,
Kjer sem dete se rodil,
Tu izdájica prekleti
Da pokôja bi dobil? . . .
Níkdar! Zemlja se zgrozila,
Térjala bi zadostila!

Stráni, dokler noč še krije
Moj v nebó vpijoči greh!
Níkdar več naj ne obsije
Solnce me na rôdnih tleh:
Kakor Kajna naj od todi
Mêne zlà stopinja vodi!

Stébor.

Osaméla gréda.

Življenje mi je gréda osaméla:
Osát porasta jo in ž njim bodičje,
Prikaži rôžica se razcvetéla,
Že trnje spleta smrtno ji nalíčje!

Vendèr je ljuba divja mêni gréda:
V grmíčje trnjevo te gréde môje
Tožéči slavec v tihi nôči séda
In o bolestih mi ljubezni pôje . . .

Ránko.

Digitized by Google

4000.

(Času primerna povest iz prihodnjih dôb. Po vzorih dr. Ničmaha napisal **dr. Nevésekdo.**)

(Dalje.)

II.

Ko sem se zopet zavedel, hitela sva z angeljem Gospodovim po neizmerni tratini. Na levi stráni se je v črnih oblakih izgubljala orjaška pečina, s stenami, katerih vrhuncev ni dosezalo moje okó. Megla se je vlačila po krájinah, s teh pa se je razlegalo neprestano vzdihovanje duhóv, begajočih po meglenem pólumraku. Prešteti ni bilo ónih, ki so trpeli in jokali ondu ob tožnih strminah. Na desni stráni pa je sijalo večno solnce, in njega žarki so ustvarjali mavrico za mavrico, prožečo se nad bistro reko, ali nad modrobojnim jezerom. Po livadah na okrog je cvetela lilija pri liliji, in zlate ptičice so letale od čašice do čašice. Po teh livadah so se v nebeškem veselji igrale nedolžnih otročičev neštevilne tolpice; nadzirali so jih angelji, vodili jih in obkrožali z ljubeznijo svojo.

»Kakšen kraj je to?« vprašal sem Azraela. »Tu solnce in nebeški ples, tam megla in koprnenje duhóv. Večni angelj, pojasni mi vse to, ako je taka volja tvoja!«

Odgovoril je Azrael: »Tu gleda tvoje okó kraje, kamor je milost božja pregnala tiste grešnice, ki so svojeroč pomorile sad telesa svojega! Tu umorjenci, tam morilke! In vsaka gleda trenutek za trenutkom v solnčnem svitu in v nebeški lepoti, kar je nekdaj porodila v bolečinah in uničila v grehu! Tjà hrepení vsaka grešnica in bode hrepenela na vekov veke!«

In kakor prinaša sapa jesensko listje iz jesenskih gozdov, takó so se sedaj in sedaj nesrečni duhovi dvigali iz meglenih krajev, da bi siloma dospeli na solnčno livado, kamor jih je silil kès in jih gnala iznova

Digitized by Google

vzbujena ljubezen. Menil sem že, da prestopijo mejo, ali v zadnjem trenutku se je vselej prikazala vojska angeljev nebeških, ki so nesrečne duhove s krvavimi mêči drevili nazaj v meglo, kjer je jok in škripanje z zobmí.

»Kdaj jim bodo dovršene muke?« vprašam spremljevalca svojega. Zatemní se obraz Azraelov, in z jeklenim glasom mi odgovorí: »Nikoli!«

Zdajci prihitiva do drugih nebeških vrat. Bila so izsekana od ahata, in na njih je bila vpodobljena Porodnica božja v milobi in krasoti svoji. In obkrožale so jo vse svetníce-mučeníce, kolikor jih je kdàj porodila zemlja. V nje vznožji je poganjala vrtníca, iz katere je neprestano klil cvet za cvetom.

»Evo ti nove muke zavrženim duhovom!« izpregovorí angelj. »Tam zavržene matere, tukaj pa vzor vseh mater! In ta vzor jim je gledati na veke! Z mano poveličuj pravičnost božjo!«

In z Azraelom sem poveličeval pravičnost božjo! Zdaj se sáma od sebe odpró druga nebeška vrata. Stopila sva v kraje, kjer je v divnosti svoji že kraljevalo veselje nebeško. Okó moje je zrlo krájino, kakor si je lepše in milejše ne more želeti duša! V sredi je kipel proti čistemu nebu velikanski Ararat; Tigris in Evfrat sta izvirala izpod njega. Indus in slovanska Volga. Misisipi in brezkončni Amacon in vse druge mogočne reke so se vile po vrtovih, kjer se je šibilo vejevje od bogatega sadja. Lev in tiger in druga zverjád je krotka, kakor v prvi dôbi, lazila v senci velikanskih dreves.

»Kakšne kraje gledam sedaj?« vprašam ponižno angelja na desnici svoji.

»Okó ti gleda raj, v katerem sta bila ustvarjena prva človeka«, odgovorí mi Azrael. »Toda po prvi pregrehi ga je Stvarnik odtrgal z zemlje in ga prestavil sèm.«

»Čemú?« drznem se vprašati iznova.

Takoj mi odgovorí angelj: »Tu je kraj, kjer poveličuje Stvarnik vse tiste zakonske, kateri so si ostali zvesti do smrti!«

»Tukaj se poveličuje zakonska zvestoba!« vzkliknil sem. Sveti Odrešenik! Ti prostori niso sezali iz večnosti v večnost! Neresnice ne morem govoriti! Prenapolnjeni niso bili ti nebeški prostori; v brezkončni ljubezni so se družili duhovi po njih, ali gnéče ni opažalo strmeče moje okó! Adam in Eva sta hodila krasna, kakor v prvotni dôbi, ob obálih mogočnega Evfrata in se objemala v čisti ljubezni. Videl sem še mnogo drugih blaženih duhóv, sósebno v visoki slavi tebe, Vitorija Colonna, in soproga tvojega Francesca Pescara, ki je nekdaj s srčno svojo krvjó rosil bojno polje tožne Pavije! Zadaj je

Digitized by Google

ugledalo srečno okó tudi njo, katera mi je bila družica v življenji in mi porodila obilo cvetočih otrók! Toda angelj Gospodov ni dopuščal, da bi stopil pred njo; odnesel me je s krajev, kjer se je zbralo le oskromno število ónih, ki so bili poklicani tjà.

Obstala sva pri tretjih vratih nebeških. Bila so izsekana od samó jednega rubina, in Kristus, Odrešenik naš, vpodobljen je bil na njih s trpljenjem svojim. Dvignil je angelj roko in se trikrat globoko priklonil. Jaz pa sem se priklanjal ž njim. Sáma od sebe so se odprla vrata, in stopila sva v kraj, ki se razteza pred zadnjimi vrati nebeškimi. Povsod miloba, povsod krasota! Ali niti jednega nebeških duhóv nisem mogel opaziti!

»Dobri angelj«, izpregovoril sem, »pojasni mi blagohotno, zakaj so takó osameli ti prednebeški kraji, in zakaj so duhovi pregnani s teh mest, kjer se povsod razodeva miloba in kras?«

»Tudi ti kraji«, odgovorí mi angelj, »odkazani so po brezkončni razsodnosti božji posebnemu namenu. Semkaj so poklicani izvoljeni duhovi, ki so v življenji prejemali dobrote, in se zaradi njih vžgali v pravi, čisti hvaležnosti!«

Strmèč obstanem. Nikjer nisem opazil vzveličanega duha, in leta 4000. po Kristusovem rojstvu je bil ta prednebeški prostor še — prazen!

Zdajci se pred nama zaiskré četrta in zadnja vrata nebeška. Zbrušena so bila od samó jednega demanta, in sveta Trojica je bila vpodobljena na njih. Okrog njih se je ovijal vinski trs, vedno zelenèč in neprestano rodèč raznobojno grozdje. Ali tu pred vhodom sem ugledal tebe, starčka iz národne pesmi slovenske! Z lica se ti je žarila prava radost nebeška, in v roki si stiskal kozarček rujnega vinca. Kadar si ga izpil, prihitel je précej angeljček božji in ti iznova nalil kupico. Neprestano pa si pel slavo svojemu Bógu:

»Oče nebeški, glej,
Še en kozarček zdej,
Hvalo bom vekomej,
Vekomej pel!«

»Kakó, da je izbran samó ta na to izvoljeno mesto?« začudil sem se. Odgovoril mi je Azrael: »Mnogo je pil! Ali pri vsaki kupici je dajal hvalo Tistemu, ki mu je ustvaril gorko kapljo. Bila je to prava hvaležnost, ker je prihajala resnično od srca. Zategadelj ga je poveličal Gospod in mu dodelil milost, da mu še po smrti rodí vinska trta!«

Odprla so se zadnja vrata nebeška. Gledal sem Bogá od obličja do obličja, in jasne so mi bile vse skrivnosti njegove. Popisati se ne

Digitized by Google

dá, kar sem gledal, ali toliko je gotovo, da nebeški Oče naš ni takšen, kakor govoré o njem njega hlapci po Goriškem. Angelj Gospodov me je spremil pred prestol božji in me obvaroval, da me niso pokončale strele, ki so se neprestano vžigale s tega prestola.

Gospod pa je izpregovoril: »Nekdaj, ko si še pregrešno živel na zemlji, želel si, da bi za dvetisoč let zopet ugledal domovino slovensko. Bodi človek! In ti, angelj življenja, dotekni se ga s prstom svojim, da se izpolni želja njegova!«

Angelj življenja je pristopil in mi iznova uklenil dušo v človeško telo. Nató izpregovorí Gospod: »Pristopi tudi ti, angelj smrti, in dotekni se ga s hladno roko, da mu bode zopet umreti, ako si bode zaželel, daleč od zelene zemlje!« Obsenčil me je angelj smrti, in pretresla me je ledena njegova moč, da je bilo zdajci zopet umrjoče telo, katero je ravno dal iz rok angelj življenja!

Končno je še izpregovoril Gospod: »Približaj se tudi ti, angelj ljubezni, in rahlo roko mu polôži na glavo, da se iznova vname ljubezen v njem, ljubezen, najslajše tolažilo otrokom mojim na zemlji!«

Kakor topla sapa, v kateri se spomládi tajata sneg in led na gorskih vrhovih, takó je dihnil náme angelj ljubezni. Srce moje je bilo hipoma plodovit vrt, kjer je hotela ljubezen zdajci pognati svoje kalí!

»Azrael!« izpregovoril je Gospod, »vzemi ga zopet v naróčaj in odnesi ga na kraje, kjer ga čaka novo življenje!«

Takó se je zgodilo. Tema je bila ob mêni in otrpnila je zavest duše moje. Ko sem se zopet zavedel, bil sem že na zemlji!

III.

Na zemlji sem bil torej! Telo mi je bilo umrjoče kakor nekdaj, in v sebi je nosilo vse tiste strastí, kakor tedaj, ko se je porodilo prvikrat! Tudi stari spomin se je ožívil v mêni, in prvo življenje se je raztezalo pred duhom mojim kakor raván, kjer mi je bil znan vsak prostorček, slêharn kotiček!

Po mêni se je pretakala vroča kri, in mladostna moč me je prešinjala. »Zopet si človek!« Pri tej misli je vse zakipelo po mêni, in presrečen sem si potipal iznova ustvarjeno lice. Začutil sem mehko in voljnó kožo. Tedaj se je vzbudila prva želja v mêni: želja po zrcalu, da bi si ogledal zopet dano krasoto svojo. Ta želja mi je utrdila prepričanje, da sem res zopet človek, óna uboga stvar, ki se porodí v pregrehah in nečimernostih in prav takó umira!

Ležal sem na mehki travi polja ljubljanskega. Nad mano je sijalo solnce in me grelo s toplimi svojimi žarki. Po dvetisoč letih sva

Digitized by Google

se zopet videla s tem orjakom in vélikim prijateljem človeštva. Vedno je še tičalo sredi velikanskega obnebja; vse pod njim se je izpremenilo, toda solnce sámo je ostalo, kakeršno je bilo takrat, ko ga je Stvarnik izpustil iz rok. Zagledal sem se tjà v kamniške planine; prebile so stoletne viharje in krasne kakor nekdaj mejile krájino. Obrnil sem pogled proti beli Ljubljani. Mnogo se ni bila razširila. Obkrožalo jo je visoko zidovje, za zidovjem pa skoraj nisem mogel prešteti cerkvenih stolpov.

»Dolgo časa si spal, prijatelj!« ogovorí me nekdo. Ozrem se za glasom. Blizu mêne, tik njive, obsejane z repo, čepèl je na zemlji plešast človek, siromaški oblečen. Marsikako záplato si je bil prikrpal na suknjo, in palec na desni nogi mu je gledal iz obuvala, koje si je ovil z brézovo trtico. V roki je imel olupljeno repo, katero si je ravnokar izpulil na sosedni njivi in jo sedaj glodal. Ta mož se je torej ponižno oglasil in sicer latinski, dasi ne preklasiški. Ker sem tiste dni govoril vse jezike svetá, odgovarjal sem mu brez težave.

»Dolgo si spal! Prijezdil si na tem-le konji, toda že v sêdlu si spal, in vsak trenutek sem menil, da padeš na tlà!«

Šele sedaj sem opazil konja, obloženega z obilo prtljago. Pasel se je po livadi in se ni menil za naju. »Hvala ti, Azrael!« dejal sem, sam v sebi, »da si takó izvrstno skrbel záme!«

»Ko si se hotel zgruditi s sêdla«, nadaljuje óni, »prestregel sem te in te položil sèmkaj na travo!«

Iskreno ga zahvalim.

»Ako se ne motim,« reče zopet, »tedaj si tujec, katerega je usoda zanesla v našo krájino?«

»Pravo si pogodil,« odgovorim mu; »tujec sem, dasi je nekdaj okó moje že gledalo to raván.«

»Odkod prihajaš, brate in prijatelj?« vpraša me.

»Visoko od zgoraj.«

»Torej iz visokega severa? Morda iz krajev, kjer vlada národom sibirska republika?«

»Iz tistih krajev!«

»Kakih novic nam prinašaš?«

»Ničesar posebnega, česar bi že ne vedeli.«

Prvi moj pozemeljski znanec je bil videti jako radoveden.

»Torej je resnica,« povprašuje me živahno, »da sta se kardinal iz Varšave in ruski car merila na ravninah smolenskih in se ljuto borila ves teden?«

»Takó je, kakor govoriš!« odgovorim jaz.

Digitized by Google

»In končno je res zmagala njega eminencija in uničila belega carja?«

»Tudi to se je zgodilo.«

»Sedaj je daljna Rusija poslušna kardinalu iz Varšave, in resnica je, da je zadnji Romanov pobegnil k cesarju združenih severnoameriških držav, kakor se je nam poročalo?«

»To je resnica.«

Navdušeno je vzkliknil: »Kakó velika je moč svete cerkve!«

Ali sedaj, ko me je izprašal toli temeljito, pričnem ga izpraševati še jaz.

»Tujec sem,« rečem mu, »in pótujem že dolgo. Obhodil sem mnogo deželâ, ali sèmkaj sem dospel ravnokar. Nisem še dobil brata, kateri bi me poučil o tukajšnjih krajih in rodovih. Bodi mi prijazen in razjasni mi, kar mi je še temno in nejasno!«

»Moja prijaznost ti bodi, vérni hlapec!« odgovorí mi takoj.

»Imenuj mi to deželo in mesto, čegar ozidje se dviga pred mano!«

»To mesto je Emona, in o njega prvi zgodovini vemo samó to, da je bilo od nekdaj sedež slavnoznanih škofov.«

»In dežela, kakó se imenuje?«

»Papeževa provincija številka LII.«

»Papeževa provincija!« začudim se, »in kje so druge številke?«

»Samó v osrednji Afriki jih je petnajst!« odgovorí mi ponosno.

Čudil sem se sam v sebi nekaj časa. Potem pa boječe vprašam:

»Kdo vam je vladar?«

»Prvi vladar je papež.«

»Rimski papež?«

»Vidi se ti,« velí mi porogljivo, »da si tujec in da slabo poznaš zgodovino! Kje so časi, ko so še naši papeži imeli svoj sedež v Rimu!«

»In kje stolujejo sedaj?«

»To bi moral vender vedeti! Ko je sveti Gregor CCXXII. dal na kapitolu usmrtiti poslednjega laškega kralja, preselil se je s kardinali svojimi, katerih je bilo takrat samó tritisoč, v Afriko, in od tedaj stolujejo papeži naši v starodavnem Timbuktu!«

»Hvala ti za pojasnilo! In kdo je drugi vaš vladar?«

»Premilostivi naš nadškof ljubljanski.«

»Nekdaj so vladali tukaj avstrijski cesarji,« omenil sem ponižno.

»Ti vladajo še, toda le po imeni.«

»Po imeni! Pojasni mi to, prijatelj!«

»Najvažnejša zgodovina ti je popolnoma neznana! Leta 3992. se je uprl nadškof ljubljanski, in kardinal iz Zagreba mu je prihitel na pomoč. Cerkvene čete — na desnem krilu jim je veléval kapelan

Digitized by Google

Trnovski — zgrabile so se z vojsko avstrijsko in jo razteple in premagale na ptujskem polji.«

»Dà, dà, prijatelj!« nadaljuje ponosno, »na ptujskem polji se je bíla tista zmagonosna bitka! Od tedaj smo papeževa provincija štev. LII., in Dunaj nam mora vsako leto plačevati dánj.«

»Kakšen je ta dánj?«

»Petdeset tisoč centov voščenih svéč, kar ni malenkost sedaj, ko je vosek toli drag.«

»Sedaj, ko si me prijazno poučil o politiškem razmerji, poúči me še, kakšen jezik govorí ljudstvo po teh krájinah?«

»Tudi to ti razložim. Občevalni jezik je latinski, in vsi olikanci ga govorimo. Tudi seljáki ga večinoma že govoré, samó nižje ljudstvo govorí star, pozabljen jezik, in sicer vsaki dve uri drugače. Učenjaki še nismo jedini, kakov jezik je to; nekateri trdijo, da je ostanek stare tatarščine, drugi zopet, da je to nekdanji turški jezik.«

Srce se mi je krčilo zaradi tvoje usode, uboga, uboga slovenščina.

»In nemščina?« vprašal sem.

»Ta se že tisoč let ne govorí več.«

Prijetno mi je zazvenel ta odgovor na novoustvarjena ušesa. Ali ni se mi videl verjeten, zató vprašam začuden: »Kakó to?«

Odgovorí mi: »Ne poznaš li dekreta nadškofa Janeza devetindevetdesetega? Ta dekret prepoveduje nemški jezik jedenkrat za vselej.«

»Zakaj?«

»Vzroki so tehtni. Največji grešnik, kar jih je kdàj porodila zemlja, bil je prekleti Martin Luter! Ta je pisáril pohujšljive svoje knjige v nemščini, in zategadelj je blaženi nadškof Janez prepovedal to govorico. Že tisoč let se ni čula v nas nemška besedica!«

Všeč mi je bil spomin na tega nadškofa, samó žal mi je bilo, da ni živel leta 1891., ko bi ga bili Slovenci potrebovali toli bridko.

Znanec moj je v tem času pohrustal repo svojo. Vstal je in izpregovoril elegiški:

»Solnce že zahaja, in mrak me sili v mesto. Ako hočeva o pravem času dospeti k mestnim vratom, čas je, da odrineva. Ako hočeš v mesto, bodem ti spremljevalec, kakor si ne moreš želeti boljšega!«

»Spremstvo tvoje me bode osrečilo!« odgovoril sem hvaležno.

»Ako mi odšteješ nekaj novcev, vêdem ti konja, zakaj za te korake ni vredno, da bi splezal na sêdlo!«

Odštejem mu nekaj drobiža, in na vse straní mi izraža hvaležnost svojo, ko ga spravlja v žep. Nató prime konja za povódec in krene po ozki stezi proti mestu.

Digitized by Google

Spotoma vprašam: »Ali stanuješ v mestu?«

»V mestu, kje pa drugjé!«

»Zdi se mi, da nimaš preobilo dohodkov?«

»Kaj hočeš,« odgovorí mi ponižno, »saj sem samó profesor na vseučilišči.«

»Profesor na vseučilišči!« vzkliknem.

»Dà, na vseučilišči svetega Simplicija!«

»Kaj predavaš?«

»Učencem svojim razlagam teorijo blaženega Antona od Kala. Toda saj se ti ponudi prilika, da bodeš poslušal predavanje moje, ako prideš na vseučilišče svetega Simplicija!«

Takrat sem že sklenil v duhu, da obiščem to svetovnoznano vseučilišče. Za sedaj pa vprašam:

»Kakšne dohodke imaš od profesure svoje?«

»Ti dohodki niso nikakor neznatni! Na teden mi izplačuje škofova blagajnica po dve liri; poleg tega imam privilegij, da se smem brezplačno najesti na kapiteljskem polji, kadar hočem.«

»To repíšče je torej kapiteljsko polje?«

»Takó je, in često sem tukaj večerjal že prav izvrstno!«

»Obuvalo ti tudi ni najboljše!« pristavil sem.

»Vidiš, to so res posebne sitnosti!« odgovorí mi. »Nam vseučiliškim profesorjem morajo nadškofovi dvorni čevljarji brezplačno napravljati obutev. Vrstimo se drug za drugim. Sedaj je na vrsti naš rector magnificus — tisti, ki takó smešno predava o sandalah svetega Antona — in to je tanko in neznatno človeče, ki prav počasi trga obutev svojo! Jaz pa moram čakati, dasi mi palec na nogi gleda beli dan, kakor bi ne bilo nì čevljarjev nì usnja na svetu!«

Priznal sem, da mu je v tem oziru usoda dôkaj žalostna.

»Sicer pa človek izhaja prav lahko,« zatrjuje mi, »tem lože, ker imam postranskih dohodkov!«

»Kakšni dohodki so to?«

»O vélikih praznikih,« odgovorí mi, »zvonim v stolpu svetega Nikolaja, kar mi na leto donaša nekaj lir. Vender je že tudi v tem slabše!« pristavi vzdihujé.

»In kakó to?«

»Kakó to? Ker se že do malega ponujajo vsi profesorji vseučiliški, da bi zvonili v stolpu svetega Nikolaja!«

Ko mu ne odgovorim ničesar, dodá še:

»In takó se nam krade kruh, nam, ki smo vender stari in izkušeni učenjaki!«

Digitized by Google

Prikorakala sva malone do mestnih vrat. Že se je dvigalo pred nama visoko ozidje, in že sva opazila mnogoštevilne straže, ki so hodile po tem ozidji. Stopila sva na most, kateri se je razpenjal nad mestnim jarkom, neposredno pred orjaškim portalom. Zdajci se pripelje po prašni cesti za nama gospodska kočija. Pred njo so bili upreženi štirji tolsti konji, kateri so s kopiti teptali po práhu, da se je dvigal kàr v oblakih. Profesor iz vseučilišča svetega Simplicija se ponižno umakne, globoko se pokloni in sname obrabljeni klobuček. Rejen človek je sedèl v tem vozu in se leno valjal po mehkih blazinah. Na prsih se mu je bliščalo nekaj redov, torej je bilo popolnoma upravičeno, da se na naju niti ozrl ni. Pri mestnih vratih je hitela straža v orožje. Začula so se ostra povelja, in vojaki so prezentirali.

Potem je bliskoma vse izginilo v mesto.

»Kdo je bil ta dostojánstvenik?« vprašam radovedno. »Izkazujejo mu vojaške častí!«

»Velika in imenitna glava!« odgovorí mi profesor vseučiliški. »Cerkovnik pri svetem Nikolaji je, in dodeljeno mu je dostojanstvo generala! Peljal se je na izprehod, in sam Bog vé, ali sem se mu priklonil dovòlj globoko!«

»Z dostojanstvom generala!« začudim se.

»Dà! Dà! In z dohodki generala!«

»Čudna, čudna zemlja!« premišljal sem, ko sem leta 4000. po Kristusovem rojstvu poleg spremljevalca svojega prekoračil vrata bele naše Ljubljane!

(Dalje prihodnjič.)

Kitajska lakota.

Spisal **Ivan Vrhovec.**

Potresa', vojske, lakote, draginje, povódnji, bolezni in žalostnih in revnih časov — reši nas, o Gospod!«

V teh besedah so izrečene najhujše groze prejšnjih časov, kaj pravimo, prejšnjih časov — tudi sedanjih! Dandanes še prešine strah in groza zemljana, ko se mu zagugljejo tlà pod nogami, in se mu nad glavo sesujejo mesta in vasí; jok in stok se sliši, ko zagrmé povódinjski valovi čez breg in plan in za nekaj trenutkov odnesó s seboj, kar je ošabni človek gradíl stoletja in stoletja ter se trkal na prsi, češ: »To je stavljeno za vse večne čase!«

Digitized by Google

Res, še bode zatrepetal svet, kadar jame razsajati grozna kuga, in bodo cepali izumljivi devetnajstovečanje po tleh, kakor muhe svetega Vrbana! — Bog ne dàj, da bi se vnela vojska, dási je ne bodo spremljale nezaslišane groze in nečloveška trpljenja nekdanjih časov; zakaj sovražnik nam vsaj ne bode trgal iz rok in moril roditeljev, ženâ, otrók in prijateljev!

Po naših krajih so izgubile vojne in druge nesreće mnogo nekdanje grozovitosti svoje, saj se o nesrečah takoj izteza tisoč in tisoč usmiljenih rok, ki hité prinašat pomoči in tolažbe. Ali drugače je po krajih, daleč od nas, po Aziji in Afriki, po deželah, kamor še ni posvetila luč krščanske vere, ali pa sije šele s prvimi žarki. Težko je povedati, katera ónih gôri navedenih groz je po teh krajih hujša. Celó najrazvitejši národje zunaj Evrope, n. pr. Kitajci, torej plemena, ki se ponašajo, da so razvitejša nego celó Evropci, izumili še niso pomočkov, s katerimi bi vsaj nekoliko zmanjšali te groze. Temu dokaz nam bodi lakota kitajska.

Kitaj je razven Rusije največja država na svetu, večja od vse Evrope z Rusijo vred. Zaradi te neznanske obširnosti ima po posameznih pokrájinah kàj različno podnebje. Po nekaterih krajih je poléti vroče, kakor v peklu, po drugih pa je zlasti pozimi mrzlo, da drevje poka. Mnogo tega svetá je velikanska puščava Gobi ali Šamò, ne dosti manjša od zloglasne afriške Sahare; toda mnogo tega svetá je tudi takó rodovitega, da se lahko meri z najrodovitejšimi deželami na svetu. Ali prebivalci teh tolikanj rodovitih pokrájin vender niso bogati, temveč živé prav oskromno; preveč jih je. Nikjer drugod po svetu niso takó tesno zgnečeni, kakor tu; Kitajska je najgosteje naseljena zemlja na svetu. Ker gré Kitajcem trda za vsak grižljaj, morajo skrbeti za to, da si obračajo v prid vsako péd zemlje, kolikor se dá. Zató po nekaterih krajih, zlasti blizu vélikih mest, katerih je na Kitajskem jako obilo, celó svojih hiš ne stavijo na trda tlà, ampak na velike čolne ali splave po rekah. Zlasti ubožci, katerih je tudi na Kitajskem več nego bogatinov, počenjajo takó. Tiste pedí zemlje, na katerih stojí hiša, izgubljene so namreč za poljedeljstvo; ondu ne rase nič. Toda še toli premeteno, človek bi malone dejal: skopo gospodarstvo z drago zemljo jih često ne more rešiti velike lakote in neizogibne smrti.

Po hladnejših severnih pokrájinah pravega Kitajskega: Kiang-su, Ho-wan, Šan-tung, Šan-zi, Pe-či-li in Mandžuriji sejejo taka žita, kakor pri nas: pšenico, ječmen, proso, sočivje. Najimenitnejši pridelek pokrájin na jugu glavnega mesta Pekinga pa je riž. Riž je Kitajcem to, kar kmetom našim krompir, to je, najvažnejši pridelek in vsakdanji

Digitized by Google

živež. Kadar se ne obnese, gorjé jim! Dogaja se pa to kàj rado. Malokdaj mine leto, da ne bi ta ali óna pokrájina tožila po dežji. Po nekod se je že pripetilo, da ga leto dnij, celó po dve leti ni padlo ne kaplje. Ker pa Kitajci nimajo niti železnic, niti dobrih voznih cest, temveč prevažajo blagó v daljne kraje jedino le na hrbtéh tovorne živine, zató je o slabih létinah lakota neizogibna.

Jedna najhujših nesreč je zadela Kitajce po gôri imenovanih pokrájinah pred dobrimi desetimi leti. Stari ljudje se niso spominjali take sile. Vso dolgo pomlad ni padlo ne kaplje dežjà. Zemlja je bilą trda kakor rog. Vsejati ni bilo môči nì pestí žita. Če ga je kdo venderle vsilil zemlji, vzkalilo ni, ker ni bilo potrebne vlage. Napovedovali so se hudi časi. Ob čem naj bi živelo neštevilno ljudstvo, zgnečeno kakor mravlje v mravljišči? Zastonj so bile vse »copernije« kitajskih mandarinov, s katerimi so hoteli priklicati dežjà na žejna polja. Minil je mesec za mesecem, toda nobeden blagodejen oblaček se ni hotel prikazati na vedno jasnem obnebji. Čimbolj je pritiskala suša, tem pogosteje so se jeli po cestah, okolo mest in večjih krajih potikati ubožni ljudje, ki so sicer živeli ob dninarskem delu, torej od danes do jutri.

Pri teh ljudéh se je oglasila beda najprej, zakaj o takih prilikah ni dela, ne zaslužka. Ves promet, vse delovanje zastane, in vsakdo obrne novčič svoj desetkrat, predno ga izdá, če ga sploh ima. Tolpoma so bežali ljudje iz krajev, katerim je pretila lakota; óni pa, ki so ostali v njih, jeli so se razdrapani, na pol nagi in sestradani, upalih lic klatiti po soseščini in iskati stvarij, s katerimi bi mogli utolažiti lačni želodec svoj.

Ali ne samó dninarjem, sčasoma je pričela lakota trkati tudi kmetom na vrata. Začeli so spočetka prodajati take stvarí, o katerih so mislili, da jih utrpé najlože, potem pa vse, kar se je le moglo spečati v denar, poljsko orodje, obleko, hišno opravo, živino, napósled celó slamo s streh in les iz hiš. Med prvimi prodanimi stvarmí je bila tudi živina, ki je lačna in žejna koprnela po založku najslabše klaje in požirku najkalnejše vode. Ali klaja je bila že davno použita, ovéla trava se je že davno posušila, in najizdatnejši studenci in vodnjaki so že davno usehnili. Kdor je mogel, spečal je živino v denar, kdor pa ni mogel, pobil jo je, da mu ni poginila od lakote. Leta 1878. je bilo v početku te hude bede mesó tolikanj ceno, da je ostajalo celó siromakom; boljši kup je bilo od riža. Kaj pak! Riž se je dal shraniti, mesó pa se je moralo ali použiti ali pa je segnilo.

Ne dolgo, in mnoge vasí so bile samó še podrtine brez vrat in óken; vaščánje so prodali vse, naložili vse imetje, to je nekoliko starih

Digitized by Google

cap in jokajoče otroke svoje na samotežne voziček in šli po svetu ne za kruhom, ampak za tem, kar se je sploh moglo imenovati užitno spričo tolike bede.

Sila kola lomi! Sčasoma so tudi takim ljudem, ki so sicer izhajali še dosti dobro, pošli ne samó novci, ampak poprodali so že vse, za kar se je le dal utržiti božják. Toda s pritiskajočo lakoto tudi za denar ni bilo môči dobiti ničesar, in lakota je grabila najimovitejše ljudí takisto neusmiljeno, kakor največjega siromaka. O tej grozoviti nesreči so poročali krščanski misijonarji, ki imajo po teh krajih že mnogo misijonskih postaj, dogodke, ki se dadó popisati le stežka. Bilo je ni stvarí, ob kateri bi ne bil do smrti sestradani Kitajec poskušal svojih zób, če je količkaj pričakoval, da bode vsaj za nekoliko trenutkov pomirila lačni njegov želodec. Kmalu ni bilo po vsi okrájini, koder je razsajala lakota, nì zelenega drevesa nì grmiča. Drevje je bilo golo, kakor bi ga bile objedle kobilice. Toda omulili so ga nesrečni ljudje, ki so si z na pol suhim listjem tlačili želodec. Razdirali so bodeče kaktove žive meje, s katerimi so si bili zagradili polja; grenke korenine âloj so jim bile zaželena jed. Lotili so se celó drevesnih skórij, in marsikoga so našli mrtvega z motiko ali rôvnico v rokah poleg grma, katerega je že na pol odkopal iz zemlje. Mravljišč so se veselili nesrečniki, kakor bi bile najboljše pečenke in se gostili z jajčeci mravljinčinimi.

Da bi prevarjali želodce svoje, nabirali so neko belo zemljo, mešali jo s posušenim perjem, divjimi sadeži, nekoliko prosénimi otrobi, in od takega testá pekli nekakov kruh. Od take hrane so se jim napihnili obrazi in pozelenéli kakor perje, katero so uživali. Toda dolgo časa se želodec ni dal trapiti: gotova smrt je bila neizogibna posledica takove hrane.

Najbogatejši ljudje so se veselili, kadar so mogli dobiti prosénih mekín, katerih so se prej branili celó reveži. Tropín bombaževega semena, iz katerega so stiskali olje, prej celó živini niso hoteli dajati; ali sedaj so bile te tropine jed, za katero so se kàr tepli sestradanci. Te tropine so neužitne do cela; da bi se jih ne branil oslabeli želodec, zvéčili so prej korenček (ingver), kar je provzročalo toliko pečenje in skelenje v goltu, da je želodcu dišala vsaka še takó malo užitna stvar.

V najhujši stiski je prijelo dôkaj nesrečnikov za orožje, da vzemó siloma, kar se ni dalo dobiti zlepa. Jemali so vse, kar so mogli, napósled tudi ljudí, katere so prodajali prekupovalcem za sužnje. Ti so jih odganjali s seboj v daljne kraje, kjer ni razsajala lakota, in jih

Digitized by Google

dobro spečavali na sejméh. Ali tudi razbojnikom je vzela lakota napósled orožje iz rok, ker ga vsi sestradani in onemogli niso mogli več nositi. Razbojništvo je takó minulo sámo ob sebi.

Ko je prikipela lakota do vrhunca, jeli so sestradani roditelji prodajati celó svoje otroke, otroci roditelje svoje. Dasitudi je na Kitajskem prepovedano prodajati ljudí, vender se gospóske pri taki grozi niso menile za takovo trgovino. Cena ljudij se je znižala takó, da so za otroke plačevali le po nekoliko petic!

Napósled so jeli nesrečniki uživati celó človeško mesó. Roditelji so zamenjavali otroke za tuje otroke, da jim ni bilo treba klati svojih. Sicer Kitajca ni groza umoriti rôdno hčerko, nikdar pa ne bi umoril sina; toda za lakote se je dogajalo to stokrat in stokrat. Ko so prihajali misijonarji v vasí, da bi tolažili nesrečnike, upali se niso uživati ničesar, ker so se bali, da ne bi postavili prédnje človeškega mesá.

Lakoti sta bili za petami vročinska bolezen in driska; pozimi pa je pritisnil še nenavadno hud mraz, da je prikipela nesreča do vrha.

Kaj pa gospóske? Ali niso te ničesar storile za olajšanje te grozne nesreče? Saj se vender prištevajo Kitajci samí najizobraženejšim národom pod solncem. Res, storile so nekoliko, toda njih podpora je bila kakor kapljica v morji. Kaj bi opravile proti lakoti v krájinah, kjer je stradalo n. pr. 150 milijonov ljudij! Po nekod so dale izprazniti žitnice, naložile mnogim posestnikom višje davke in po nekaterih mestih prisilile hišnike, da so odmenili jedneletno najemščino svojih prodajalnic in skladišč stradajočim rojakom svojim. Ko so jeli nesrečniki čimdalje bolj pritiskati proti večjim mestom, dala je gospóska zapreti vrata in postavila kako uro hodá od mest koče od bičja, kamor so se vzprejemali stradajoči siromaki. Po dvakrat na dan, zjutraj in zvečer, dajali so jim skledico prosá ali riža, ravno prav, da niso mogli ne živeti, ne umreti. Od 40.000 ljudij, katere so vzprejeli, n. pr. pred mestom Tsientsin, umrlo jih je po teh kočah za nekoliko dnij nad 7000. Vidèč, da ne opravijo ničesar, dale so gospóske podreti koče in rekle revežem iti domóv. Vsakdo je dobil po deset funtov moke in majhen dar v denarjih, nekoliko krajcarjev našega denarja.

Kaj je izdalo ónih 15 milijonov goldinarjev, katere je kitajska vlada v najhujši bedi vzela iz državne blagajnice, da nakupi žita! Dobri so bili le za to, da je toliko in toliko milijonom ljudem splaval zopet jeden nov up po vodi. Sevéda se je raznesel brž po vseh stradajočih deželah glas, da bode odslej slébarni revež vsak mesec po jedenkrat dobival toliko žita, kolikor ga potrebuje, da se ubrani vsaj smrti. In res so hodili mandarini po mestih in vaséh, da popisujejo najbednejše ne-

Digitized by Google

srečnike, kakor bi jim bilo res kàj do njih. Toda zvršil se je dobri namen le malokjé. Tu pa tam v kakem mestu so dobivali najubožnejši ljudje po dva ali tri krajcarje naše veljave na dan, ali kakih 8 do 10 funtov prosá in proséne moke, pomešane z otrobi, za ves mesec; toda še na ónih malóštevilnih krajih, kjer so delili podporo redno in vsak dan, delili so jo takó, da so samó slepili ljudí, takó n. pr. pri mestu Tai-juen-fu. Da bi se berači ne zbirali v mestu in ne kalili morda mirú in reda, dali so mandarini napraviti dobro uro hodá od mesta tri zagraje, kjer je dobival vsakdo, kdor je prosil, skledico prosá ali riža. Povprek se jih je oglašalo po 8000 na dan. Spuščali so jih posamič v zagraje in zavračali le óne sestradance, kateri so se jim zdeli že takó oslabeli, da jih bode vsak čas konec, morebiti celó v zagraji. Pri vratih je bila tolika gnéča, da so vsak dan strli povprek 50—60 ljudij. Da bi jim ne podrli zagraje, udrihali so uradniki po sestradancih kakor po črni živini, a to ni izdalo nič, saj na pol mrtvi siromaki že niso čutili ničesar.

K lakoti je pritisnil pozimi še hud mraz. Misijonár Gregorij Grassi, frančiškan, bil je jako mrzlega dné sam priča nepopisni bedi ubogega ljudstva. Šel je k vratom óne zagraje, da bi videl na svoje očí, kar so mu pripovedovali, česar pa ni mogel verjeti. Mraza je bilo 22 stopinj, in tu je videl na pol gole nesrečnike, kakó so se jokaje in stokaje prerivali pred vrati. Mnoge je takó prevzela lakota in mraz, da podarjenega riža že niso mogli nesti v usta. Videl je 18letno déklico, ki je omahovala po vsakem drugem ali tretjem koraku, toda se vselej vzdignila z vsemi svojimi močmí, koprneča po založku skoraj neužitnega prosá ali riža. Toda naj so bile na ponudbo najboljše stvarí, saj jih oslabeli želodec ni mogel prebavljati, in skoraj je bilo res, da se je človeku storila dobrota, ako ni dobil ničesar. Prikrajšane so mu bile vsaj grozne muke.

Navzlic tem grozovitim prigodkom so bile v mandarinih človeške pošasti, ki so to strašno nesrečo porabljale v svoj prid. Večina državne podpore za nakup žita je izginila v globokih žepih neusmiljenih mandarinov. Tudi žitnim odrtnikom je bila dôba splošne lakote spočetka jako srečna dôba. Ko niso še pričakovali, da bode lakota trajala takó dolgo, posojali so revežem žita iz svojih žitnic proti desetkratnemu in tudi petdesetkratnemu vračilu, ali pozneje, ko lakote le ni bilo konec, pomrlo je tudi mnogo teh odrtnikov za njo.

Po vaséh in cestah si videl prizore, da se Bogú usmili! Ko je lakota trajala že nekoliko mesecev, bilo ni po vseh pokrájinah, kjer vender živí več milijonov ljudij, ni jedne rodovine, ki bi mógla rêči:

Digitized by Google

»Pri nas so živi vsi.« Mnogo jih je izmrlo popolnoma. Po vaséh, kjer je bivalo prej po 200—300 ljudij, tam jih sedaj ni živela nì desetina. Marsikje so se ostrupljali tolpoma, da bi tem prej končali trpljenje svoje. Po cestah do večjih mest so morali vozniki stopati z vóz in spravljati s pota mrliče, katere je ondu smrt prestregla. Marsikje so ležali mrtveci kar kupoma, ponajveč stari ljudje in otroci, katere so pehnili roditelji od sebe, da jim ni bilo treba gledati, kakó so se jim izvijali zadnji vzdihi iz mladih prsij. Zamolklo ječé so klicali po grižljaji kruha, toda nihče jih ni slišal; kdor je šel mimo, obrnil se je, saj jutri, morda za nekaj ur že tudi njega ne bodo nosile noge.

Misijonárji, ki so zahajali med ljudí, da jih tolažijo, zadeli so marsikdaj na družbo, ki se je gnetla okolo kotla, kjer so kuhali človeške ude. Kjer si hotel, videl si po cestah ljudí, umrše za lakoto, ki so še držali v rokah kóse človeškega mesá. Reke so vsak hip prinašale mrličev, katerih sevéda niso utegnili pokopavati. Po mestih so pa vsako jutro hodili z vozmí in nakladali mrliče, umrše ponôči, in ljudí, obležavše na mestu; toda po deželi, zunaj mest, bilo je to neizvršno. Saj se človek, ko je pritiskala lakota vedno huje, celó po mestih ni mogel geniti, da ne bi zadel na mrliče in umirajoče nesrečnike. Mestni predstojniki so imeli sicer nalogo pobirati mrliče in jih pokopavati, ali njih število jim je raslo kàr v rokah. Še hvala Bogú, da so jih mogli spravljati iz mest; zunaj so vrgli nánje nekaj lopat zemlje, in pokopani so bili. Na pol zdivjani psi, volkovi in druga zverjád, izgrebali so mrliče, trgali jih na kóse in jih vlačili po polji.

Gospóske so se jele bati po vsi pravici, da ne nastane kuga; kupovale so blizu večjih mest zemljišča, dale kopati globoke jame in obetale za vsakega mrliča, katerega kdo privêde tjakaj, po pet petic našega denarja. Toda preveč so obljubile! Živi ljudje so se zaradi visoke plače krvavo tepli za mrtve ljudí, in mnogokrat je privêdel kdo še na pol živega človeka k jami ter čakal, da je izdihnil in mu takó dal zaslužiti petice, za katere bi morda venderle še dobil založek riža. Pripetilo se je pa tudi, da ni dočakal smrti nesrečnikove, ampak prej sam omahnil ob jami.

Toda poslovimo se od teh grozovitih prizorov in recimo, kar smo dejali v početku:

»Potresa, vojske, lakote, draginje, povódnji, bolezni in žalostnih in revnih časov — reši nas, o Gospod!«

Digitized by Google

Črtice iz južne Dalmacije: Ercegnovi in dolenje Krivošije.

Berilo c kr. stotnika **Iga Kaša** v »Slov. klubu na Dunaji.«

(Konec.)

rcegnovemu nasproti, na poluotoku Luštici, leží v mirni luki vasica Rože (Porto Rose); nje pristanišče je sósebno varno, kadar razsajajo južne sape po širem morji.

O tej vási si pripoveduje ljudstvo, da je bila nekdaj veliko in mogočno mesto, kakor Risanj in Kòtor, da pa je sčasoma pošlo bogastvo in izginila mogočnost — osamela je priredna luka, in podrla so se velikanska poslopja, da danes o njih ni sluha ne duha!

Pri kapelici nad Rožami imamo kàj lep razgled po ercegnovskem okraji: vidijo se sela, vrtovi in logi od nižave ob Sutorini do doline pri Zeleniku in obrežje Kombur, polno belih hišic in krasnih vrtov, po katerih zelené med drugimi sadunosniki goste limone in pomaranče. — Prekrasen je vtisek starega mesta sredi svojih razvalin z bogato svojo okolico, za katero solnčni sòj razgreva kamenite goljave ponosnega pogorja, kipečega v modre visočine jasnega nebá! —

Ne uro hodá od gradú proti severu stojí, orjaški trdnjavi jednak, vhod v predkraj krivošijanski; to je soteska pod Kamenom. Trojni oklep skoro neprehodnih pečin pretí potovalcu, ki hoče od morskih bregóv prispeti na góre. Jedini vhod je nad Matkovičem, drugod še kozé ne morejo preplezati teh strmín. Ali kakó strašne so te skale, stoječe na obeh straneh, kakó grozno visoke, razbite, razklane! Stežka je prostora potoku hudourniku, ki valí velike pečine po strugi svoji, kadar vzkipí po dežévji, da se njega bobnenje in ropot čuje daleč okrog. In čez ta potok in ob robu orjaških pečin se vije ozka, po naših vojakih narejena steza navzgôri po soteski, preprečeni tu in tam po novih skalnih grebénih. Ko človek misli, da zdajci pride pod milo nebó, ovirajo ga iznova pečine, strme pečine. Kadar pa se ozrè, da bi videl, koliko je že prekoračil, ne vé, od kod ga je privedel pot; obkoljen je na vseh straneh, le svetlo solnce sinjega neba sije nánj.

Na tem mestu se je bìl óni kruti bòj med Benečani in Turki leta 1687. Bosanski paša je prelezel visočine od severozapadne straní in dospel do Kamena, mislèč, da bode z brda udaril na Er-

Digitized by Google

cegnovi, kakor šine kragulj iz zraka na svoj plen; ali zmotil se je! Kristjani so bili zaseli vse pečine in se mirno poskrili v otlinah in razpokah, dokler ni vsa turška vojska prišla v past, ali nekoliko že prešla zunanji južni vhod. Zdajci udári na sovražnika! Od vseh stranij, z vseh skalin deró oboroženci na presenečene Turčine in jih pobijó, nezmožne, da bi se branili. —

Končno prispemo na planjavo (čez 500 *m* nad morjem). Vinógradi, njive, ubožne, toda s kamenjem pozidane hišice, cerkve in šole, mlado hrastičevje in krševite goline, z debelim kamenjem nastlane struge hudournikov: to je slika óne planote, po kateri vodi stèza med zidovjem, čuvajočim sad napornega kmetovanja.

Pod Vratlom ugledamo »oružnico«, (žandarsko postajo) — in zdaj se zavije pot okolo Radostaka mimo Daždarice in Čezme vode (800 do 1000 *m*). Na desni stráni se vidi 300 *m* niže ozka planjava, imenovana po kakovosti »Žljebi«, z nekoliko majhnimi seli. Ti »žljebi« sedé na nepregaznih pečinah, ki se vzpenjajo nad hribovjem krajin Sasović in Kuti. — Globoko proti jugu vidimo zaliv tivatski in Tople; krasno se vidi tudi s te višine neizmerno mogočno morje!

Steza je vsekana v pečevje. Strmo se prostirajo stene navzgôri, na desni stráni pa zéva zračen prepad; res ni varno gledati dôli v ziját, sósebno ako je človek utrujen od hoje! —

Ko se pot vzviša preko 1000 *m*, krene proti severovzhodu. Pred tabo se prikaže krševita glavica Snežnice, ki že meri 1100 *m*. Na vrhu te višine se bliščí cerkvica; ali ni mi znano, v kakóv spomin je zgrajena. Nekoliko na desno stran zrè okó v zaliv morinjski, proti jugu pa se vidi Perast s svojima ostrovoma, in v sivi daljini se vije bela cesta iz Kotora v Črnogoro. Na levi stráni se odpira pot v prvo pravo krivošijansko selo Ubli.

Presenečen gleda potovalec to krájino. Gole, divje nakopičene pečine so bregovi; planota, na kateri dajó redke kraške dolinice slabo rast ubogemu krompirju, prostira se pred nogami, in tam v nebó strmíta pleša glava Baštek in zobasti grebén Vela bukva; levo stran préči raztrgano pogorje s pečevitimi panogami, po katerih žalujejo posamezna bukova debla. Tu nahajamo sredi nerednega, suhega zidovja prva krivošijanska stanovališča, kočice, pri katerih nizka slamnata streha čepí na surovem zidu z ozkim vhodom, toda brez óken; lahkó ni misliti, da so te kolibe stanovanje človeku. — Pust je kraj. Po golinah med pečevjem se pasó medle kozé in ovcé; v veliko rjuho zavit pastir sedí kjé na pečini. Srečujejo te samó stare žene, stokajoče pod težkim bremenom! —

Digitized by Google

Z roba te planjave se vidi selo Ubli v podolgasti, proti iztoku sezajoči dolini, kjer čepé ubožne koče siromaških stanovnikov, »bajte,« katere more ugledati samó vežbano okó, ker se strehe, kakor bi se bale, potikajo za zidovje. Vsaka hiša je trdnjavica zase, obkoljena s trdnim obzidjem. Sredi doline stojí cerkvica in kipé gole stene nekdanje »oružnice«. »Kozja stèza« se spušča po ostrem kamenji z brega; glavni pot pa se kroži med skalovjem in prepadi povprek pod pečevitimi gredami Ubaljske planine in se plazi po divji soteski navzgôri do 1200 *m* višine. Nad polovico belega dné je treba od morja do te vršine.

Ko obkrožimo Sitnik, predgorje mogočnega Bašteka, krenemo bolj na vzhodno stran; vzprejme nas temna — bukova gošča. Čudimo se tembolj, ker južne straní krševitih gorâ nimajo niti sledú o znameniti vegetaciji.

Močna so debla teh bukev. Hostna tlà, iz katerih kipé velikanske skale, prepredena so z zeleno praprotjo in mladim lesom, in skoro nas obhaja spomin na domače severne gošče.

Dolinice s krompirjem se množé; po malih senožetih stojé dišeči senčni plastovi; slamni škopi, katere opažamo tu in tam, značijo nam, da po teh oskromnih njivicah tudi žito izhaja dobro.

Onikraj dolinic se vzdiguje najnemilejše in najpustejše gorovje vsega Krivošija, polno divjih sotesk in strmih prepadov, razpokanih otlin in razjedenih žrel: Ubaljska planina, Vela greda, Bakočevo ždrjelo, Brezovačka planina, in za temi še više gospodarijo: Šubra, Crljena planina, Orjen, Vučji zub in Pazua, vsi 1700—1900 *m* visoki! Na njih se nahajajo velikanske jame, katerih nekatere hranijo vodo, druge pa led in sneg, ki ne skopní nikdar. Iz teh visočin poléti prinašajo sneg v pomorska mesta, in stežka si moreš misliti, po koliki nevarnosti je došla hladilna snov do mesta, kjer mirno sediš v senci kake murbe, ali pod cvetočimi olejandri srkaš sladoled! —

Iz gošče vodi po ozkih dolinah pot tjà do Graba in do Unirin, kjer nahajamo dôkaj njiv in logov, tudi sadunosno drevje in sléd živinorejstva; samó hišice so vse jednake ubožne koče; izmed stanovnikov vidiš zgolj starce in starke in le semtertjà kakega otroka! —

Večer je, jasen večer v planinah. Zahajajoče solnce obseva pusti hrbet Golega vrha in ostrozobaste vršine mogočnega Lovčéna. Pogorje pri Crkvicah z dvema kulama resno gleda doli na mlade gošče, kjer počivamo. Veli kabao (kàd, čeber) in Stražnica krijeta senčno

Digitized by Google

odejo po dolinah. Hladna sapa veje od Orjena, od Vučjega zuba [1]) in od Pazue. Mir polega po okolici.

Iz dolin se vzdiguje na perotih lahne meglice, iz mladih logov se bliža z glasom na jug hitečih ptic, s krasno žarečih pečevitih planin ti priplava — spomin daljne, daljne domovine tvoje! . . .

Od Crkvic na severno stran se prostirajo rodovite poljane, z gostimi logi proti Jankovemu vrhu, s katerega se kàj krasno vidi na ravníco Dragaljsko Dvršino. Dolga je ta ravnina do 5 *km*, široka od 1300—2500 *m*; nad morjem leží nekoliko nad 600 *m*. Nahajajo se lepe šume, plodna polja in zeleni travniki. Proti severnemu koncu, kjer stojí utrjena vojašnica Dragalj, stojí sredi doline cerkev in poslopje župnije krivošijanske. Na poti k Jankovemu vrhu »oružnica«, in dalje na nekoliko vzvišenem prostoru »han«, to je gostilna! Na vzhodu kipé strmi robovi črnogorskih mejnih gorâ Bjeloša in Bukovice, proti zapadu pa se gnetó divje planine górenjega Krivošija — prostrane gošče s temnimi brlogi raznovrstnih divjih živalij.

Prezanimljiv je tudi razgled z Vele (t. j. velike) bukve. Ali težavno je priti na vrh te razkosane gôre. Ne ovirajo te samó prevelike plošče in neprehodne stene, nego tudi gosto dračje in mlado bukovje, ki polni vse razpoke. Kjer pa ni drevja, tam ležé nasipi ostrega kamenja, nestalne ruševine, ki se po strmih strugah vdirajo po brdu, da ne moreš lahko postajati, še menj pa stopati navzgôri. Često se je treba plaziti po vseh štirih in se vzdigovati od stopinje do stopinje.

Ime »Vela bukva« ni brez vzroka; zakaj severna stran je zelena od bukovja, med katerim nahajaš marsikako lepo deblo. Posebno blizu vrhunca nahajamo jako debela drevesa. Tu stojí še danes velikansko drevó; morda je to »vela bukva«; ali posušila se je in tožno molí gole svoje veje proti nebu.

Mnoge potne srage nam rosé čelo in lice, predno prispemo do vršnih pečin tega veličastnega skalnatega prestola. Skoro vedno v smrtni nevarnosti se pomičemo po ozkem grebénu razsekanih in zobastih plošč; na vsaki stráni zijejo brêzdna in grozni prepadi.

Ali kakó velikanski prizor razveselí okó! Če pogledamo proti solnčnemu vzhodu, pozdravljajo nas bližnji vrhunci s trdnjavicami in kulami svojimi: Veli vrh, Grkovac górenji in dolenji, Ledenice, Goli vrh, Šanik i. dr., in med vsemi se vijó, kakor tanke niti, bele steze, ki po vsem Krivošiji vežejo trdnjave in posadke med sabo in z Risnjem in Ercegnovim.

[1]) »Vučji zub« je trójni mejaš (triplex confinium) med Dalmacijo, Ercegovino in Crnogoro.

Digitized by Google

Za temi golimi vrhunci se vzdiguje šest, sedem vrst krševitega pogorja, druga za drugo, kakor kulise v gledališči; vsaka dalnjejša preseza spredn jo, vse rogljaste, vse gole, in vedno zračnejše, dokler se grebéni zadnje vrste skoro ne morejo ločiti od sinjega nebá: to je Črnagora! Na desni in levi stráni od Lovčéna ugledamo v sivi dalji ostre vrhe in široke glave mogočnega, v svetli zrak kipečega gorovja: gore so severne Arbanije! — Ako pa se ogledamo na desno stran, daleč, daleč v globini vidimo zalive in zelene bregove bók kotorskih, hiše, vasí, mesta, gradove in trdnjave — razvedene kakor na velikanskem zemljevidu; in za temi se širi v srebrno-sivem svitu nepregledna planota morja jadranskega!

Brez vsake primere je razlika obeh razgledov: na levi stráni od mejne črte, katero si mislimo od stališča našega čez Kotor, visoke, bledeče vrste golih gorâ in čudno očrtanih grebénov, ki strmé kakor otrpli burni valovi druga za drugo — na desni stráni pa neizmerna planjava bliščečega morja, katero se v sivi dalji spaja z megleno zračino! — Taki prizori se vtisnejo v dušo, da jih ni môči pozabiti, in lahko rečem: Kdor je z Vele bukve ali z Bašteka kdàj, ne bojé se grozečih prepadov, gledal po tem dalnjem okraji, pomnil bode prizor vse svoje žive dni, in počut veličastne višine mu ostane do skrajne starosti! — Naporen je bil pot na Velo bukvo, ali mučnejša je hoja v dolino.

Brezredno so nakopičene skale druga preko druge; široke plošče se vdirajo, kakor bi se hrbtišče gorskega slémena krivilo pod težo in se lomilo. Iz razpok rasó gosti šopki zdaj suhe trave, kar provzročuje, da noga, ki si išče trdnega stališča, nevarno drsí, in vender je môči plezati samó po razpokah. Osamele lipe, z usnjatim listjem, podobnim leskovini, zelené med zmedenim kamenjem — in kjer se je nabralo nekoliko prstí, razcvita ozkolisti, bledomodri jutranji podlesek (Colchicum anatolicum).

Med pečinami se tedaj plazimo od stopinje do stopinje. Dostikrat se moraš s pomočjo skelečih rok spuščati na nižjo ploščo, ki morda še trdna ni! Kjerkoli visí na pol vela vejica, primeš se je veselo. — Takó dojdeš z obtolčenimi koleni, s krvavimi rokami in z raztrgano obleko v sotesko, ob kateri se vije pot nizdolu! — Pot? — To ni pot, to ni stèza! Toliko samó se pozná, da hodijo ljudje po tistih kolobarih, ker je ostrína izpranih kamenov oglajena, in potem pravijo: »Evo ti puta!«

Nekoliko ur se mora človek truditi nizdolu, čez pečine, ob soteski, okolo otlin in po divjih jarkih, da pride dôli na planjavo, s katere vodi pot v Uble. —

Digitized by Google

Tukaj lehko počijemo med ubožnimi kočami, pod košatim drevesom; ali vode nimajo, kruha nimajo, jajec nimajo, ničesa — in če nismo s sebój prinesli živeža in pitne tekočine, tedaj pa se brzo opašimo, in ajdé! Na nasprotni stráni zopet 300 *m* visoko na drugo planjavo, kjer nas vzprejme znana stèza in nas povêde okolo Snežnice, okolo strmega Radostaka mimo Čezme in Daždarice vode, čez planoto Kamensko, med groznimi pečinami nad Matkovičem — dôli proti Ercegnovemu. Ako dobro hodimo, v šestih, celó v petih urah lehko pozdravimo »zeleni trg« pred gradom, in tedaj smo rešeni vseh nadlog in vsega truda; ali Vele bukve in Bašteka ne bodemo pozabili nikdar! —

Utrínki.

5.

Žéjen do vôde hití
Potnik od truda potrt,
Znôjen dospè do potoka,
Nágne se, pije si — smrt . . .

Tvoja podoba, srcé!
Žêne v ljubezen te up,
Ljubiš, v opojni ljubezni
Piješ nezgode si strup!

6.

Gôra žaluje in dol,
Cvet je do cvéta rosán,
Kàdar pred solnce večerno
Zástor mu pade temán.

Davno ostavil zemljó
Mili resnice je svit,
Svetu pa ljúbo je često,
Da mu v temó je zakrit.

7.

Mègla polega se v dol,
Pólja objema, ravní,
Mêni ponôčna ta mègla
Slika zavisti se zdí.

Kdáj skozi gósto megló
Svit se pokaže nam čist?
Luči resnice takisto
V dušo ne pušča zavist.

8.

Slepca nikdó ne sramí,
Le pomiluje ga vsak,
Kdor pa miží, da ne vidi,
Njemu recímo — bedák.

Kdor za resníco ne vé,
Temu ne sódi posmeh,
Kdor se odtúja resnici,
Njemu to šteti je v greh.

Gr. Novák.

Digitized by Google

Na obáli.

(Novela. Spisala **Márica**).

(Dalje.)

III.

Deklica glavó poveša,
Vene obraz prej cvetóč,
Nekaj nje srce pogreša,
Solz ji potok lije vroč.
Gregorčič.

V gozdu pod proseško cesto je sedévala dan za dnevom Gabrijela. Oprta na prav tisto drevó, kjer jo je Ribar zalotil jokajočo, sedévala je zdaj z majhnim delom, zdaj s knjigo v roki.

Toda največkrat je počivalo vse to; déklica je sedela tu z rokami na prsih prekrižanimi in strmela v daljo. Vsako jutro je vstala z novim upom, vsak večer legla žalostna in pobita.

Od dné, ko je nekoliko časa prebila z Ribarjem, bila je druga; vzbudilo se je v nje srci óno neizrecno čustvo, óna sladka tožnost, ki se zôve ljubezen.

In česa si mlado srce ne slika tedaj! Misli zdaj čiste, jasne kakor modro nebó poletne nočí, zdaj črne, obupne, kakor preteči oblaki, vstajajo v zbégani duši . . .

V gozdu sedèč, upala je Gabrijela dan na dan, da bode srce zvabilo sèm tudi njega, ki ji je uničil sladki mir.

Uboga Gabrijela! Mesec dnij je že minilo od ónega dné, in nisi se odrekla milemu upu, da ga zopet vidiš, da vtopiš tožni svoj pogled v njega tolažne očí!

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Solnce se že pomika proti zatonu; skoro se potopí v neizmerno morje.

Na svojem navadnem prostoru sedí Gabrijela že dobro dolgo.

Odloči se, da gré domóv, kàr se domisli citer svojih, ki ležé pozabljene poleg nje v travi. Žalostna reče:

»Uboge citre! Nekdaj ste mi bile jedina tolažba, srce je bilo mirno in zadovoljno, ko sem ubirala te strune, in zdaj? Tolažiti me ne morete, nimate več nekdanje močí!«

Takó mislèč, jame ubirati strune, kàr se začuje klic:

»Gabrijela, gospodičina Gabrijela, dober večer!«

Digitized by Google

Déklica se vzdrami, ozrè se in ugleda nekaj korakov za sabo Ribarja, kakor ónega dné, ko je jokala toli bridko. Veselega obraza stopi mladenič k nji.

Gabrijela vsa zardela mu reče za pozdrav:

»Prav sedaj sem mislila na vas«.

»Takó?« odvrne mladenič; »vi mislite tudi náme?«

»O dà, prav mnogo; na koga naj bi mislila? Nikogar nimam, ki bi bil vreden, da se ž njim bavijo moje misli,« odgovorí déklica veselo, odkritosrčno in takó dá duška bolestnemu čustvu svojemu.

Ribar séde k nji v travo in ji gleda naravnost v obraz.

»Zakaj pa' vas ni bilo toli dolgo?« vpraša Gabrijela, kakor bi ji bil obljubil, da pride.

»Ali sevéda, saj niste vedeli, da sem vas vsak dan pričakovala tu, kakó sem nespametna! Takó žalostna sem bila, ali zdaj me veselí, da ste le tukaj.«

Začuden je Ribar poslušal izpóved mlade déklice, katera izvestno sáma ni vedela, kaj mu razkriva; ali vse te dni se je že toliko bavila ž njim, da se ji sedaj zdi že star znanec.

»Malokdaj utegnem, gospodičina, in do sèm je od mesta jako daleč, vrhu tega — no, vse bi bil premagal, ko bi bil védel, da me pričakujete.«

Molčala sta nekoliko trenutkov in zrla tjà na morje, katero je solnce poljubljalo s poslednjimi žarki svojimi.

»Gospodičina!« povzame Ribar; »videti ste bili zadnjič takó tožni; rad bi vas bil tolažil. Ali mislite, da zaslužujem zaupanje vaše?«

Déklica ga samó pogleda, toda ta nje pogled mu pové mnogo več nego besede.

»Našli ste me jokajočo,« reče déklica, »in jokala nisem zastonj. Nikogar nimam, da bi me imel rad, da bi me tolažil, branil, zagovarjal pred njim — pred očetom! Toda ne, saj ni moj oče, ne; to mi pravi glas prirodni; saj oče ne more takó ravnati z otrokom svojim! In njega zvesta hišina Katra se je nekdaj zarekla in mi v srdu svojem razodela, da ni moj oče. Toda hitro se je skesala, ko sem jo pogledala začudena. — In kakó bi neki bil? — Otroška leta, ki so vsakomur najljubša, najsrečnejša leta, bila so mêni trnjeva; mučil me je, ne da bi me pretepal, nego kar je hujše, preziral, zaničeval in sovražil me je. In v čem bi se bila pregrešila, nedolžno dete? Spominjam se, da se je stara naša hišina večkrat jokala, ko me je spravljala v postelj. Tedaj sem imela vender njo, da me je ljubila, ali umrla je, bila je takó

Digitized by Google

stara, ali toli dobra Marija moja! Matere, o kateri mi je pravila, da je bila pravi angelj, nisem poznala in — očeta tudi ne, saj to ni in ni moj oče!«

Takó je govorila déklica s povešeno glavo, zardela se je in ustavila, ko se je ozrla v Ribarja.

Ko Ribar zapazi, da se sramuje izpovedi svoje, reče ji ljubeznivo:

»Le nadaljujte, gospodičina, srce vam bode ložje, in náme se smete zanašati, da vam bodem vedno na pomoč!«

Za nekoliko časa povzame déklica iznova:

»Ko mi je bilo osem let, umrje mi jedina duša, ki me je ljubila, umrje mi Marija, in leto pozneje me odvêde Petrovič v samostan. Kakó sem se veselila! V tem pripravljanji, v tem pričakovanji sem bila vesela, pozabila vso nesrečo svojo. Ostala sem v samostanu do štirinajstega leta, in v vsem tem času ga ni bilo k mêni, v vseh teh letih nisem videla nikogar razven součenk, samostanskih sestrâ in izpovednika svojega. Redno in točno je pošiljal záme denar, ali mêni ni pisal, le redkokdaj me je pozdravil po načelnici. Kakó mi je bilo težko, ko so klicali to ali óno déklico, češ, da je prišel oče, prišla mati! Mêne ni klical nihče! In vender so mi bila ta leta najsrečnejša, najlepša, in rada bi bila vedno ostala v samostanu. Ali on je védel, da mi je tam dobro, da sem si pridobila blagih src, ki so me pomilovala; tega mi ni privoščil. ‚Kar je potrebnega, znaš,' dejal je; ‚zdaj od tod!' — Potegnil me je iz mirnega, srečnega kraja v pravi pekel — v hišo svojo. Tu je bilo še slabše nego prej. Našla sem žensko (zval jo je Katro), ki se je povsod in v vsem ujemala z očetom, ki je ravnala z mano kakor on, ako ne še huje.«

Ustavi se uboga déklica in globoko vzdihne. Vidèč, da jo Ribar takó milo gleda z velikimi svojimi očmí, zardí se in se obrne od njega.

»Ali se kesate, Gabrijela, da ste bili odkritosrčni?« vpraša jo mladenič. Ko mu ne odgovorí, nadaljuje:

»Gabrijela, od ónega dné, ko sem vas videl, ko sem vas mislil nesrečno, od ónega dné živite v srci mojem. Odkritosrčno povem: izprva sem mislil, da ste napravili náme le prijeten vtisek in vzbudili v srci mojem pomilovanje, katero se bode sčasoma dalo odpraviti, ali dan za dnevom sem čimdalje bolj hrepenel po vas. Hotel sem se upirati, ali zamán. Gabrijela! Ljubiti vas hočem, moram vas ljubiti za vse: za očeta, mater, za brate in sestre — ljubiti na veke! Glejte, tudi jaz sem sirota, in pogrešal sem vedno ljubezni. Toda od dné, ko sem ugledal vas, od tedaj je drugače«.

Digitized by Google

Zopet se ujamejo njiju očí, in v njenih igrajo solze veselja. Jelica mu podá roko in reče:

»Samó sirota, ki ima toli dobro srce kakor vi, umeje nesrečo mojo. Od dné, ko sem vas prvič videla, bilo ni trenutka, da ne bi bila mislila na vas.«

»Gabrijela!«

»Imenujte me Jelico ali Jelo; takó me je zvala mati in moja dobra Marija, jedini bitji, ki sta me ljubili.«

Mrak je že legel na zemljo, in skozi goste veje košatega drevesa je poslal mesec prve svoje poljube na déklico in mladeniča.

Vstala sta; Ivan je prijel Jelico za roko in ji milo proseče zrl v obraz, nagnil se k nji in ji pritisnil na rdeči ustni gorak poljub, šepetaje: »Jutri, Jelica, ob solnčnem zatonu tukaj!«

IV.

Poput vode časovi teku,
Ljubite dok vam je čas, dok još
Mlade vam godine služe
Ljubite! — — —

Badalić.

Kakor se začnè otroku nova dôba, ko pustí igrače, veselo skakanje in brezskrbno življenje ter gré v šolo, kjer je omejena slobôda njega, takó je pomembna v življenji dôba, ko se v srci pričnó vzbujati óna sladka mila čustva, zdaj žalostna, zdaj vesela, ko začnè v človeku kliti ljubezen.

Jela se je čutila v tem času srečno, kakor še nikdar. Prej vedno žalostna in resna, bila je zdaj nenavadno vesela, ko je našla srce, ki jo umeje in ljubi.

Kadar je bil Petrovič z dóma, tedaj je srečna Jela pozabila njega in zlobe njegove; v hiši, kjer je bilo navadno vse mrtvo, razlegala se je radostna pesem iz dekliškega grla.

Kadar sta se mogla videti z Ivanom, pozabila sta vse: preteklost in prihodnjost ter živela le sedanjosti; pozabila ljudí in njih zlôbnih src, živela zgolj ljubezni svoji.

Takó jima je v tej sreči minilo poldrugo leto, ali toliko, da sta se zavedala tega časa. Jela se je sedaj malo menila za očetovo prezíranje in zaničevanje njegovo; vse je pozabljala v hipih, katere je prebila pri svojem Ivanu.

Ali kakor se poléti pripodé oblaki na jasno nebó, takó se je na mlada znanca naša pripodila usodna nevihta.

Digitized by Google

Nekega dné, ko sta popolnoma mislila, da je Petrovič v Piranu, kamor je odpotoval že rano zjutraj, sedela sta v gozdiči pod cesto.

Ivan naprosi Jelo, naj bi mu zacitrala.

Jameta torej ugibati, kaj naj bi igrala.

»Le kàj prav prisrčnega, Jela!« reče Ivan, ki je dozdaj pripovedoval o dijaških letih svojih.

»Pripravi se, dragi moj, da te ne zbega moja toli žalostna pesem,« dé Jela, »srce ti bode pokalo! Pazi, Ivan!«

Rekši se nasmeje in zapoje šaljivo pesem, ki se glasí dôkaj poredno iz njenih ust. Bila je v tem trenutku toli lepa, v tem razposajenem veselji takó ljuba, da se Ivanu še nikdar ni zdela takó. Pritisnil jo je náse in s poljubom zadušil zvonki nje smeh.

Kakor strela z jasnega nebá ju zadene glasni satanski smeh Petrovičev.

»Haha! Dobro srečo, golobičica ljuba! Zakaj nisi k mêni privedla golobčka svojega, k mêni, očetu, da bi ga vzprejel v naróčaj — ljubeznivega sina!«

Jelica je stala najprej bleda kakor zid, ali skoro se je osrčila in stopila k Ivanu, ki je že stal njenemu očetu nasproti.

»Ha, vi ste, gospod Ribar! Ali vas je Adamič k mêni poslal, in ali ste zgrešili pot in v gozdu našli hčerko mojo namesto mêne? Priporočiti vas moram prijatelju Adamiču, naj vas ne pošilja prepogostoma, da se ne izgubite!«

»Gospod Petrovič! Midva se ljubiva«.

»Haha, ljubica vaša?« kričí Petrovič. »Da se ljubita! Mêne nje mati ni ljubila, in vender sva bila združena, haha! Le potolažite se; nji je že odločen drug ženin. Ako ga ne bode ljubila, in ji bode dolg čas, bode pa štela denar, res, denar, gospod Ribar!«

Ivan hoče odgovoriti še nekaj, ali Jela ga ustavi s pogledom, ki značí, da hoče govoriti sáma.

Ribar se torej lahno prikloni Petroviču, podá Jelici roko in gré.

Prišedši na cesto, ugleda poleg Petrovičevega vozá mladega gospoda. Spomnil se je Petrovičevih besed, da je Jeli namenjen že drug ženin. Ne mené se za ónega, gré Ivan svojim potem.

Digitized by Google

V.

Ah! nije ljudski život drugo
Neg smučeno jedno more,
Neg plov jedna, koju dugo
Biju vali kano gore.
Gundulić.

Pogubljena je bila znancema našima srečna dôba. Videvala se nista več, tolažila sta se samó po listih, katere je dobra soséda pridno odnašala in prinašala.

Mož, o katerem je Ribar takoj slutil, da je odločeni ženin, prihajal je pogostoma k Petrovičevim.

Bil je Svetek, trgovec s sadjem v Trstu.

Jelici je bil neizrecno zopern, ker je bil do cela drugačen od Ivana. Prevzetnost, vedno ponašanje z bogastvom, lakomnost — ta svojstva so se jasno kazala iz vsega vedenja njegovega. Da sta se s Petrovičem ujemala, moralo je v njem bíti trdo hudobno srce.

Jela se je hotela umikati, ko je prihajal Svetek, ali Petrovič ji je prepovedal jedenkrat za vselej. Morala je torej sedeti ž njima in poslušati njiju pogovore o trgovini, o dobičku in izgubi, o tisočih tega, o stotakih ónega trgovca. Ali vse to je morala poslušati, ko je v nji vse gorelo, ko je v nji bílo nesebično nedolžno srce, ne hrepeneče po bogastvu — uboga Jela!

Sebičnemu Svetku je Jela ugajala, in ne da bi se kàj brigal za nje ljubezen, vprašal je samó očeta zánjo. Petrovič mu je zagotovil, da mora biti njega volja i volja Jelina.

Živela sta torej mirno in brez skrbí, sklenivši, da bodeta silno pazila na Jelo in počakala, da se izjoče. »Potem pa je tvoja, Svetek«, dejal je Petrovič oblastno.

Jelica je vedela, kaj pomenjajo Svetkovi pogosti prihodi; Ribar pa jo je tolažil, da bode skoro žena njegova. Dobil je namreč nekaj dote po materi in upal, da se združi s svojim gospodarjem Adamičem, ko se uredé opravki.

Adamič mu je sicer res obljubil takó, ali nánj je vplival Petrovič, kateri je stvar takó zasukal, da je imel Ribarjev gospodar vedno kàj urejati. Vrhu tega naj bi Ribar odpotoval in se na potovanji pomudil leto dnij; v tem času pa bi se poročila Svetek in Jela.

Svetek si je blizu Petrovičevega dóma kupil majhno hišo z vrtom; »za poletje«, takó je dejal, ali glavni namen je bil, da bi lože pazil na Jelo.

Bili so za déklico hudi časi. Ivana je videla le redkokdaj; tolažila se je samó z listi njegovimi. Smela ni nikamor, zakaj če ni bilo očeta

Digitized by Google

domá, prežal je nánjo Svetek; nakljúčje namreč ni nikdar naneslo, da bi bila obá zajedno po opravkih. Uboga Jela je torej trpela in molčala — komú naj bi tožila!

Pela ni več; nje citre so počivale, bila je zopet resna, molčeča kakor prej, razven v trenutkih, ko je dobivala Ivanove liste.

V tem času pa je Ribar delal na vso moč, da bi bil skoro samostojen, in bi se čim prej uresničila najžarnejša želja srca njegovega.

Siromak! Na zlôbna srca pa ni mislil neizkušeni mladenič! Zdajci mu pride povelje, da mora v Indijo, in takó smo ga torej videli v Miramaru, ko se je poslavljal od Jelice svoje.

Ali usoda je vsi stvári dala drug tir!

Nekega dné prisopiha Svetek ves vznemirjen k Petroviču. Zaklenéta se v sobo in se razgovarjata dôkaj dolgo.

Po važnih opravilih bi moral Svetek takoj odpotovati na Grško, in glej, drugega dné pové Adamič Ribarju, da ne odpotuje sedaj, ampak pozneje. Sklenili so pa, da odpotuje Ivan tedaj, ko se Svetek vrne, da ne bi bil na poti Svetkovi poroki z Jelo, katera se bode morala udati.

Svetek bi, ko se vrne, vedno stanoval blizu Petroviča, da se mu bode deklè privadilo, da ji bode vedno pred očmí, in da bode takó lože pozabila »prvo neumnost svojo«; Ribar pa naj bi se mudil leto dnij na potovanji. »In v tem času združimo tebe, Svetek, z nežno mojo golobičico«, smijal se je Petrovič.

VI.

„In einer Stund' stosst
Gott leicht alles um."
Kohauovski.

Ribarju torej ni bilo odpotovati. Naznanil je to novico hitro Jelici in ji priporočil, naj porabi priliko, da se snideta, ko odpotuje Svetek.

Zjutraj zarano sta se odpeljala Petrovič in Svetek v Trst in hitela po opravkih, ne mislèč na drugo, nego na izredni dobiček.

Skoro popóludne se torej Ivan napoti proti Petrovičevim.

Prekoračila sta z Jelico gozd in prišla na pot, ki drží v Miramare. Tu se jima je zdelo varneje.

Koliko sta si imela povedati, saj zadnjič nista mogla govoriti, ker ju je težilo slovó! Pozabila sta vse zlò, ki je ločilo óno srečno dôbo poldrugega leta od dôbe sedanje; poznala nista več zaprek, domišljala se nista brezsrčnega očeta, ne lakomnega Svetka. Nič jima ni bilo do svetá, samá sta si bila vse!

Digitized by Google

Zatopljena v svoj pogovor nista videla, da se je jesensko solnce skrilo, da so se na nebó privlekli črni oblaki, in da je morje strahovito bučalo. Šele ko jamejo z vetrom padati težke kaplje, spogledata se.

Jela se hitro zavé in reče:

»Tu doli je hiša starega ribiča, tjà pojdiva. Govorila sem nekolikokrat ž njim, in vedno se je zanimal záme.«

Ribičeva koča je bila še daleč, toda bila je jedina na tem poti do Miramara.

Dàsi sta znanca naša pospešila korak, bila sta vender vsa premočena.

Blisek je švignil za bliskom, grom zabobnèl za gromom, in dež je lil čimdalje bolj. Morje se je močno zaganjalo ob breg, metalo valove po vsi cesti in močilo tudi Ribarja in družico njegovo.

Jelica se je od strahú oklenila Ivana in pri vsakem blisku zakrila obraz ob njega ramo.

Napósled prideta venderle do zaželene kočice.

(Konec prihodnjič.)

Domači zvonovi.

Zapeli so v jutro
Zvonovi zvenéči,
Bridkostne spomine
Srcá mi budéči.

Oh, zopet vas čujem,
Premili glasovi,
Oh, zopet vas slušam,
Domači zvonovi!

Vi žalostne v duši
Spomine budite
In s tožnimi glasi
Mi dušo pojíte!

A vender vas ljubim,
Domači zvonovi,
Veselje ste moje,
Premili glasovi!

Že jútranje solnce
Meglé je pregnalo,
Glasove mirnejše
Zvonovom vzbujalo:

Ne toži, ne plakaj!
Pozabi, kar bilo!
I tebi bo solnce
Megle razpodilo!

Tinea.

Digitized by Google

Vodne razmere na Notranjskem.

Spisal **S. Rutar.**

(Konec.)

Od tam, kjer so preiskovalci prvič dospeli do ravnih tál, drží jama poševno še daleč nizdolu. Velikanska vrata, podobna gotskemu portalu z obokom na pol vdrtim, držé v podzemeljske globočine. Tlà so posuta z debelimi skalami, ki se dajó zlahka trkljati proti globočini; vse to provzročuje nepopisno zamolklo podzemeljsko bobnenje. Zaradi teh skalâ je le ob levi stranski steni, visoki nad 25 *m*, môči nizdolu. Ta prehod je krstil Putick za »Krausov hodník« (Kraus je tudi imeniten preiskovalec notranjskih pečin). Razteza se prav takó, kakor apneniške plastí, od severozapada proti jugovzhodu. Voda je namreč izprala in izlužila kàr célo plast krednatega apnenca in napravila med bližnjima plastéma ta visoki hodník. Od stropa visí le jako malo kapníkov, in še tem je oblika jako preprosta, nerazvita. Da ni toli kapníkov, to razlaga Putick iz prenizke topline (+ 6·5° C), ki neprestano vlada v Gradišnici, dočim se v Postojinski jami opaža mnogo višja stanovitna letna toplina (+ 11° C.).

Ob spodnjem konci Krausovega hodníka se razširi jama na levi stráni v prostorno, 4 *m* visoko in nad 30 *m* široko otlíno, katero je imenoval Putick po slavnem dunajskem geologu »Hauerjev dóm«. Pred vhodom v ta hram ležé vrhu zemlje toli velikanske skale, kakeršne so kmetske hiše. Na dnù dóma padajo vodene kaplje takó gosto, da se družijo v popoln curek (skoro 30 *m* visok), ki pada v majhen tolmun na dnù jame. Nasproti vhodu visí na strmi steni velikanski stalaktit, podoben koruznemu storžu, katerega so tudi imenovali po tej njegovi podobi. Pod tem stalaktitom zije 10 *m* široka jama, skozi katero prideš v spodnje nadstropje Krausovega hodníka. Grezílo je pokazalo, da leží ta spodnji del za 40 *m* niže od hodníka. Tja doli ni bilo môči dospeti drugače, nego po spleteni lestvici, katero so privezali za najčvrstejši krcelj (rekèlj), ki je bil v Krausovem hodníku. Takó so prišli v najnižji del Gradišnice in našli velikansko otlíno, katere dnò pokriva okolo 15.000 m^2, in nad katero se razpenja mogočen strop, visok nad 50 *m*. Tlà so pokrita z ilovico, blatom in kalužami, takó da je neizmerno težko hoditi po njih. Iz luknje, kjer je bila privezana lestvica, pada 40 *m* globoko precèj mogočen curek, ki

Digitized by Google

je preiskovalce pošteno premočil. Nasproti temu slápu se kakih 180 *m* daleč jama klinasto zoží in napósled popolnoma strne. Na najskrajnejšem mestu te spodnje otlíne je 15 *m* globoko brêzdno, čegar dve tretjini sta napolnjeni z Ljubljaničino vodo. O povodnjih se voda zajezí in seza mnogo više. Ob stenah te otlíne namreč zapaziš kakih 35 *m* nad dnòm vodoravno črto, katero je zarisalo umazano blato na sicer belih apnenih stenah. To je neovržen dokaz, da o povodnjih voda seza takó visoko.

Šele dné 17. vélikega srpana o mraku so se vrnili drzni preiskovalci iz skrivnostnih podzemeljskih prostorov. Čakajoče ljudstvo jih je zopet pozdravilo s presrčnim »žíveli« in jih malone kakor zmagovalce spremilo do njih nočíšča v Logatci.

Poleg doslej navedenih jam in prepadov zaznamenujejo še druge vdrtine mér podzemeljskega toka Ljubljaničinega. Takó se izgublja blizu železniške postaje v Logatci mali potok Logatica v več ponorov, katere ljudstvo imenuje »jačke«. Gotovo je, da se tudi ta voda odteka v Ljubljanico, katera pa teče nekoliko vzhodneje, ondu, kjer na postaje drugi stráni ležé štirje velikanski lijci, ali kakor jih imenuje ljudstvo, »kolešivke«. Največji lijec je zgoraj 125 *m* širok in 80 *m* globok, vender se voda nikoli ne prikaže na njegovem dnù; dokaz, da teče Ljubljanica mnogo niže.

Tudi drugi dolci, n. pr. »Ribja jama« v kneza Windischgrätza gozdu, ne sezajo nikoli do tekoče vode, čeravno so časih (na višjih hrbtih) globoki do 100 *m*. Takih dolov in vdrtin je ob stari cesti med Logatcem in Vrhniko malone nepretrgana niz (Drvišnica, Jame, Koprivnica, Lenarčica i. t. d.), po kateri lahko natanko določimo, kje teče Ljubljanica pod zemljo. Zajedno je gotovo, da te vdrtine zavirajo neki podzemeljski tok, da se ne more takó hitro odtekati v kotlino Ljubljansko. Pod vsako vdrtino je priroden jez, ki ne zadržuje le vode, ampak tudi gruščˇ, katerega bi sicer voda prinašala s seboj. Takó ni nikjer nevarnosti, da bi se struga Ljubljaničina kdàj napolnila s prodom.

Čimbolj se dolci približujejo jugozapadnemu robu ravnine ljubljanske, tem niže leží njih dnò. Najnižje dnò imajo trije doli (Gregorjev, Pavkarjev in Maletov) neposredno nad izviri Ljubljanice. Na njih dnù je nabrana rodovita zemlja, kar dokazuje, da so mnogo razvitejši in torej tudi mnogo starejši, nego omenjeni lijci. Ker je dnò globoko, poplavi voda ob povodnjih imenovane tri dole do 2 *m* visoko, in ž njo se prikaže tudi znana »človeška ribica«, ki je za kraške jame toli značilna. Kakor prejšnji lijci, takó zajezujejo še bolj

Digitized by Google

ti doli odtok podzemeljske vode in branijo, da ne more prinašati s seboj peska in proda.

Ljubljanica izvira 296—300 *m* nad morsko gladino iz devet večjih izvirov, katerim se pozneje pridružita še dva vrelca, izvirajoča na Bistri. Glavni izvir je izvestno Verd na južni stráni vasí jednakega imena. Na levi stráni izvirata Véliki in Mali Močilnik pri Hribu, na desni stráni pa Lebija (Lubija), vzhodno od vasí Verd. V vseh teh izvirih vrè voda od spodaj gôri, kakor iz 6—7 *m* globokih sifonov. Okolo izvirov so napravljeni nasipi in jezovi, ki zajezujejo vodo ne le v izvornih tolmunih, nego tudi še daleč nazaj notri pod zemljo, takó da bi voda nikoli ne mogla proda prinašati s seboj. V tolmunih je voda popolnoma mirna, toda čez jezove pada potem precèj globoko dôli do prave struge in goni premnogo málinov in žag.

Po ravnini ljubljanski teče reka neizrecno počasi. Na dolenji stráni mesta stojí gladina reke Ljubljanice 285·6 *m* nad morjem, torej je voda od izvira do tam doli padla ravno za 10 *m*. Putick misli («Die hydrographischen Geheimnisse des Karstes und seine unterirdischen Wasserläufe, Separatabdruck aus »Himmel und Erde«, pg. 4.), da Ljubljanica po barjì nima prirodne struge, nego da teče po umetno izkopanem vodotôči, katerega so najbrž napravili Rimljanje. Ako pomislimo, da je struga Ljubljaničina čez barjè precèj ravna, utegnilo bi res biti, da so Rimljanje tu pa tam reki »popravili« in uredili tok.

Ljubljanska ravnina ni prava kotlína, ker je na severovzhodni stráni proti Savi odprta. Za »Panonskega morja« je bila tudi ljubljanska ravnina pod morsko vodo. Pozneje so ledeníki v glacijalni dôbi prinesli od Grintovcev in kamniških Alp veliko naplazníno (Mure), na kateri stojí ves del mesta na Ljubljanice levem obrežji. Ta naplaznina je zajezila vodo na barjì, da se je naredilo ondu jezero. Šele počasi si je prejedla voda strugo skozi to naplazníno okolo Gradú ljubljanskega. Proti koncu minulega stoletja so napravili še drug umeten odtok, ki ie znan po imeni »Gruberjev prekop«. Takó nima Ljubljanica v spodnjem svojem toku kàr nič več prvotnega značaja kraške reke.

Od Verda do izliva v Savo je Ljubljanica dolga 45 *km*. Torej znaša ves nje tok od Prezida dalje 119 ali 120 *km* (po Supanu o. c. samó 85 *km*), in od te dolgosti teče 25·8 *km* pod zemljo (po Supanu le 20 *km*).

Digitized by Google

Naši vaščánje.

Spisal **Podgoričan.**

III.

Berač Vrban z Gradeža je prihajal vsako leto na zimo v našo vas po biro. Nekoliko pozno je sicer prišel vsekdar, ker se je pred njim že vselej oglasil marsikak znan berač z nenasitno svojo malho, toda zánj so imele Podgoričanke vender še vselej pripravljeno mérico žita, saj so vedele, da pride teden po sv. Martinu ali morda še pozneje. Časih se je zmotil, da je prišel že spomládi ali poléti, zató pa vender o svojem času, t. j. na zimo pred adventom, ni zamudil priti nikoli.

Vrban ni bil, kakeršni so drugi berači, ne, vêdel se je do cela različno od njih. Že obleka njegova je bila drugačna; zató vsekakor zaslužuje, da jo popišem.

Glavo mu je pokrival mnogo mnogo let od vreména orjavèl klobuk z visokim oglavjem. Za trakom je imel vedno jeden, dva ali več šopov pôljskih cvetic; kadar je pa minilo cvetje, dobra je bila tudi smreka ali bodeče brinje; šopek je moral imeti, bodisi takšen ali drugačen. Spredaj na oglavji je imel prišit svetel medenínast križec brez podobe. Suknjo je imel najrajši sivo. Ker se gómbi pri nji takó radi potrgajo, a berač težko dobi šivanko in konec, hodil je Vrban povezan s širokim rdečim trakom in sicer takó: Trak si je dèl za vrat, potem sta se oba konca križala na prsih, nató sta se vila pod pazduho na hrbet, tu sta se zopet križala, in spredaj v pásu ju je zavezal z zanjko. Na prsih je nosil kàj rad privezane svetinje in križce. Hlače je imel vedno za golenicami ogromnih čevljev. Opiral se je na debelo gorjačo, čez ramo pa je imel oprtano bisago, zató je mislil marsikdo, ki ga ni poznal, da je kakšen kmetič na poti v semenj ali iz semnjà. Kadil je vedno, toda ne slabodišečega tobaka iz lončene pipice, kaj še, smodko, pravo smodko za dva krajcarja. To ni bil morda ogórek, ki se pobere kje v zakotji pri gostilni ali pred cerkvijo, ne, kàj takega ni pobiral; ampak kupil si jo je ondu, kjer so jih prodajali. Časih mu je tudi kdo podaril smodko, saj je imel berač Vrban z Gradeža mnogo znancev v župnih dvorcih, kapelanijah in šolah.

Digitized by Google

V hišo se je vselej prismijal: »Dober dan, ljudje krščanski; kaj niste?« Rekši se je obrnil po ljudéh in režé kazal bele zobé.

»Oj, Vrban, potepuh, kje si brnjal takó dolgo?« vprašala ga je nekdaj moja mati. »Vse boljše si zamudil; pobrali so že vse tvoji tovariši, malharji, samó smetí in pleve so še pustili.«

»Hej, mati, komur ste dali, vrgli bi mu bili še pleve, mêni pa prihranili staro mérico, saj veste, da bodem potreboval žita; oženil se bodem, haha!« odreže se Vrban.

»Kaj se še nisi? Sram te bodi, takšen fant, pa ne more dobiti žene!«

»Hej, mati, imel sem že nevesto; oklicana sva bila, toda tisti dan pred poroko mi je bábnica pobegnila, haha!«

»Zakaj te pa ni hotela?«

»Hej, mati, vprašati bi me morali, zakaj je jaz nisem vzel. Ali ker se poznava že dolgo, povem vam venderle. Bilo je takó: Tisti dan, predno sva šla v cerkev, vprašala me je, ali bodem vedno domá pri nji, ali bodem zibal in pometal. Jaz pa sem dejal: ‚Ti, Uršika, to bodeš opravljala sáma, saj vidiš, da moram po svetu, okolo starih svojih znancev, katerim bi bilo gotovo dolgčas po berači Vrbanu, ako bi ga več ne bilo v vas.' Toda ker je rekla, da bodem moral biti domá, pustil sem jo rajši in prišel k vam.«

»Kaj bode pa sedaj, Vrban?«

»Kaj bode? — Oženim se, oženim, doli pri Štrublji na Krki, ali pa pri Marinkovci na Slemenih,« rekel je Vrban in kazal poredno zobé.

»Kdaj se bodeš pa vender oženil, ti grešnik stari?«

»Hej, mati, za smrt svojo ne vem, ali toliko vem, da se oženim kdàj po Božiči pred pustom.« Nató je zapel:

»Oženil se bom, oženil se bom!
Dajte mi žita,
Da v málin dal bom.«

»Nič se ne smijajte, mati, le pojdite po mérico pšeničice ali rží, veste, na piru se jé, samó bel in ržén kruh; pleve in smetí pa dajte ónemu, ki pride za mano in recite mu, da jih je pustil Vrban z Gradeža!«

»Vrban, ali se še vrneš kdàj?«

»Hej, mati, obljubil še nisem nikomur, ali če imate še óno gorko plahto, ki me je grela lani, in še morda slame, kamor bi položil svoje kostí, vrnem se, da se še kàj pomenimo o starih časih, ko smo se ženili. Sedaj moram pa še drugod pogledati, ali so mi pustili kàj plev in smetíj; saj veste, ženin Vrban bode potreboval tudi plev in smetíj za plévnico, ker v zakonskem stanu ni zdravo ležati na tleh. Zvečer se vidimo«.

Digitized by Google

»Vedno še stari veseljak!« dejal je oče, ko je šel Vrban k sosedu.

Bilo je morda tri leta pozneje. Debel sneg je že zapadel, ko je prišel v našo vas berač Vrban. Toda ni bil več takó vesel in zdrav kakor prej. »Ženili se bodemo, ženili! Smrt bode nevesta, Vrban pa ženin,« dejal je, ko je šel od nas. Res se ni motil. Zjutraj je šel iz vasí čez hrib; sevéda, pot je bil slab in ga je takó zdelal, da je obležal. Skoro zmrzlega so ga našli ljudje, ki so ga potem prenesli v vas; ondu je umrl.

Deli so ga v nepobarvano krsto in ga odpeljali na svetokriško pokopališče. Ker je bilo presnežéno, imel je le malo pogrebcev.

Trojen sèn.

Vse tiho na širi planjavi,
Večérnica sije zláta;
Mrliče po bitvi krvavi
Gavránov obkroža jata.

Kazák ubit počiva
Med njimi na travi zelêni,
Ne diha, no zdí se, da sniva
O mládi, ljúbljeni žêni . . .

Vse tiho na daljni stépi.
Dojenec spanka smehljaje,
O materi sniva lépi,
Ki lahno mu zibel maje . . .

Nad njim se žêna klanja,
In od srcá se ji tóži.
Strmí na dete in sanja
O bóji ljutem, o móži . . .

Bistràn.

Vojakova nevesta.

Na pragu dêklica je stala,
Z desnico segla mu v slobó:
Težkó srcé je kakor skala,
Od sôlz ji rôsno je okó.

Zakuka ptič od tèmne smreke,
Odmeva tožno gozd in gaj:
Pomenja klic slobó na veke,
Nesrečno dèkle, ali kaj?

Odkukala je kukavica,
Pšenice že rmení se klas:
O srečnih bôjih govorica
Razvnemlje mesto, trg in vas.

Pobit je on, ki nas sovražil,
A naših cvet požèl je meč.
Oj, dèkle, kdo te bo tolažil,
Ko zdaj nevesta nisi več?

y.

Digitized by Google

Kolíne.

Povest.

Spisal **Josip Starè.**

(Konec.)

Ko se je graščák drugo jutro vzbudil, bila mu je prva misel: »Kam so izginile kolíne? Kakšne so naše pošte!« Dalo mu ni mirú; pozvedoval je na obeh poštah in se jezíl; ali niso mu vedeli odgovora, samó svetovali so mu, naj se potoži poštnemu ravnateljstvu in térja odškodnine.

»Odškodnine! Za nekoliko klobas! In v nesrečo spraviti uradnika, ki je itak slabo plačan in ima morda kôpo otrók! Ne, tega že ne! Erazem, tega tebi ni sila!« Takó je sam s seboj modroval pravični graščák in ni več povpraševal po izgubljenih kolínah. Le domá je še razsajal nekoliko, ali tudi tu se je potolažil, ko mu je Agata pokazala poštno vzprejemnico in povedala, kakó sta samí z Meto napolnili in odpravili zabòj. —

Minilo je nekoliko tednov po tej neprijetni in čudni dogodbi, in Erazem je moral iti na Hrvaško po vino. Imel je že svoje ljudí, pri katerih je zmiraj kupoval, in se je hitro pogodil ž njimi. Dobro so mu postregli, ker je plačeval v gotovem denarji, in bili so ga jako veseli, kadar je prišel zopet. Največ vina je kupoval na graščini v Slavetiči. Oskrbnik ga je vzprejemal prav gostoljubno, in ga z vozom čakal na kolodvoru v Jaski, če je védel, da pride.

»Zdaj pa še nekaj«, reče oskrbnik, ko pride Erazem v Slavetič, »lepa vam hvala za poslane kolíne in slaščice, ali oprostite nam, zavreči smo morali vse.«

Erazem je kar ostrmèl; videlo se mu je v očeh, da je v zadregi.

»Nič se ne čudite«, nadaljuje oskrbnik, »temu so krive slabe poštne zveze naše. Če ne gremo samí povprašat na pošto, ne dobimo ničesar. Jedenkrat, dvakrat na teden je to mogoče, večkrat pa ne. Če utegnem, odpeljem se najrajši sam tjà. ‚Ali je kàj záme?' vprašam, kakor po navadi. — ‚Je, je,' zarenčí poštar, ‚tam le pri peči leží za vas ves teden zabòj; diší pa takó čudno, da sem ga že hotel vreči iz sobe. Dobro, da ste prišli. Ali čudno: niti voznega lista nima. Kaj, ko bi naznanili stvar sodišču; kdo vé, če vam ni kdo poslal umor-

Digitized by Google

jenega deteta!' — ‚Bežite, bežite!' zavrnem ga jaz, ali on ne odjenja in pravi: ‚Pošiljatev je s Štajerskega ali pa s Kranjskega, ali kakor véste, Kranjci so vam vražji ljudjé! Ali ste že pozabili, kakó sta Štajerec in Štajerka zaklanega možá lani v skrinjici prinesla v Zagreb, in ga ondu vrgla v Savo?' ‚Nisem pozabil; prežalostna resnica je to,' zavrnem ga jaz in pri tej priči odbijem desko od zaboja ter umirim poštarja, da so le kolíne. Poštar zmaje z glavo in reče:

‚Čudni Kranjci; od nas kupujejo prašiče, potem pa jih pošiljajo nazaj na Hrvaško! Ali morda mislijo, da mi ne znamo klati? Domá sem se prepričal do dobra, da je vse izprijeno, kolíne in slaščice; zató sem zavrgel vse.' —

Erazem je kàr strmé poslušal dogodbo o nesrečnih kolínah, ali ko je oskrbnik dovršil povest, vpraša ga:

»Ali imate še zabòj?«

»Imam ga.«

»Prosim vas, pokažite mi ga, stvar me zanima na vso moč.«

Oskrbnik prinese zabòj, Erazem ga ogleduje, spozná na pokrovu svojo pisavo in pravi:

»To je tisti zabòj, v katerem sem vaši ženi iz Karlovih Varov poslal beloprsteno posodo za kavo, in v kateri ste mi potem jeséni poslali grozdja.«

»Prav tisti je«, reče oskrbnik.

»Zdaj mi je vse jasno«, vzklikne Erazem in se jame smijati na ves glas. »Sestra moja je poslala kolíne na Gorenjsko, toda ker je napis le slabo prilepila, odtrgal se je spotoma, in pokazal se je zopet stari naslov, po katerem so železniški strežniki poslali zabòj na Hrvaško. Gledite, tu so še ostanki pečatnega voska.«

Nató pové Erazem oskrbniku, kakšne zmede so te kolíne napravile na Gorenjskem. Obá se kàr ne moreta nasmijati čudnemu naključju, in še pri obedu so se menili o njem.

»Prav se vam godí«, draži Erazma oskrbnikova žena, »zakaj se ne oženite? Vi ne morete vsemu kàj, a žené vam niti najboljša sestra ne more nadomeščati.«

»Prepozno je, gospá, prestar sem že za ženitev«, opravičuje se Erazem.

»Aha! Radi bi čuli, da bi se vam dobríkala; ali saj bi se tudi lahko, malo je dandanes móž, ki bi pri tridesetih letih bili takó krepkí, kakor ste vi pri svojih.«

»Takó je!« pritrdi oskrbnik, »in še nekaj: Mladè ostane vedno Mladè!«

Digitized by Google

»Po imeni«, pravi Erazem in se zadovoljno nasmeje. —

Bila je že temna noč, ko je Erazem na kolodvoru oskrbniku za slovó podal roko in sédel na voz. Bila sta neznano dobre volje in se menila o veselih hipih, katere sta danes skupaj prebila v Slavetiči. Saj sta se celó pobratila. V tem zazvižga vlak; oskrbnik zadnjikrat stisne prijatelju roko in mu zakliče:

»Erazem, mož-beseda! Natanko mi moraš poročiti, kdaj in kje bode poroka.«

»Bodem!« zakliče Erazem pri oknu in se odpelje. Zavije se v kožuh in se stisne v kot, da bi zadremal; ali vse zastonj, nocoj kàr ni spanja, in vso noč ne zatisne očesa. Premišlja torej o zadnjih dogodbah in o samem sebi. »Kaj kolíne, to ni nič; ali Bog védi, koliko se dogaja drugih nerodnostij na Griči, o katerih niti ne vem! To ne gré. Res, oženiti se moram, zdaj ali pa nikdar. Katrinka bode dobra žena, vrla gospodinja in, če Bog dá, vzgledna mati. Če sem star, ona tudi ni več v prvi mladosti, in vsakdo mora pritrditi, da je to pametna ženitev. Kaj bi odlašal, zdaj ali nikdar!« Takó premišlja, peljaje se v železniškem vozu, in neznana srečna čustva mu pretresajo dušo in srce. Noč je še, ko prisopiha vlak na kolodvor ljubljanski; mrzla gosta megla pokriva zemljo. Erazem se dobro zavije v kožuh, vzame potno torbo in stopi z voza.

»Kdaj pojde vlak na Gorenjsko?« vpraša vratárja.

»Ob sedmih«, odgovorí mu ta.

Erazem je sklenil, da pojde kàr takoj snubit Katrinko, a potem šele da se vrne domóv na Grič. Počakal je torej gorenjskega vlaka in se odpeljal. Nihče se ga ni nádejal.

»Odkod?« vpraša strijc in se čudi, ko pride Erazem k njemu v pisarno. Hitro mu vzame torbo iz rok, sname mu z rámen težki kožuh in ga zopet vpraša:

»Kakšna sreča vas je v tem mrazu prinesla k nam? Letos nas pogostoma razveseljujete z navzočnostjo svojo.«

»Saj vas ne bodem dolgo.«

»No, no, oprostite mi; ali sem vas razžalil?«

»Nikakor ne; mislim se oženiti, pa sem prišel snubit — Katrinko.«

Dasi je to bila davna želja strijčeva, danes se ni nádejal, da se izpolni. Ostrmèl je torej in ni védel, kaj bi odgovoril. Objame ga in ga poljubi, in dasi je imel že več sivih las na glavi nego črnih, nepričakovane te besede so ga genile do solz. »Sédite!« rekel je in graščáku ponudil pleten naslanjáč, sam pa je poleg njega sédel na

Digitized by Google

drug stol. Skoro se jima razvije govor; do dobrega se zmenita in se kot prihodnja sorodnika jameta tikati.

Bolj še nego strijc je osupnila Katrinka, ko je čula, zakaj je Erazem toli nenádoma prišel na Gorenjsko. V veliki sreči svoji niti ni mogla prav razodeti čustev, ki so ji polnila dušo in srce. Saj tudi ni bilo treba mnogo besed; poznala sta se že toliko let, ovir zdaj ni bilo nobenih, zató ni bilo niti premislekov niti upiranja. »Kàr najhitreje«, takó sta sodila obá, in tudi strijc se je ujemal ž njima. Le o jedni stvári je poslednji mislil drugače; hotel je namreč napraviti slovesno in šumno ženitovanje, kakeršno baje térja čast hiše njegove. Tega pa se je najodločneje branila Katrinka in mu rekla, da zánj ne bode nič mènj častno, če razdelí ubožcem, kar bi stalo potratno pirovanje.

»Véš kaj,« rekla je Erazmu, »najljubše bi mi bilo, da se morem poročiti kje na samotnem kraji, da ne bi bilo zijál, ki bi nas motila pri svetem opravilu. Čula sem, kakó lepó je pri sveti Katarini na Skali; ali ne bi bilo najlepše, ko bi naju tvoj brat poročil pred oltarjem zavetnice moje?«

»Dobro; zgôdi se po želji tvoji,« pritrdi ji Erazem. »Upam, da toli pametnemu nasvetu strijc ne bode ugovarjal.«

»Ne bode, ako se smé udeležiti redke slovesnosti,« pravi strijc.

»Kaj se ne bi smel,« tolaži ga Erazem, »saj bodeta ti in oskrbnik iz Slavetiča priči, Dorica tvoja bode družíca, ostala tvoja otročiča z materjo in sestra moja bodo pa svatje. Drugih gostov ne potrebujemo. Prav toliko nas bode, da se bodemo mogli gibati v tesnem dômu župnikovem.«

»Takó sem že zadovoljen«, reče strijc, »zdaj se pa še zmenimo zaradi dneva.«

»Najrajši bi se kàr jutri s Katrinko odpeljal na Skalo,« deje Erazem, »ali to ne gré; vsaj oklicev moramo počakati. Zató mislim, da bodi poroka v ponedeljek štirinajst dnij.«

Katrinka je bila presrečna, da se Erazem misli takó podvizati. Tisto popóludne še gré ž njim k župniku, da bi vse uredila, česar je treba za oklice. Zvečer so pri strijci praznovali zaroko in pozvali tudi župnika; drugo jutro pa se je Erazem odpeljal proti dômu.

Na Griči Agata ni védela, ali bi dala juho na mizo, ali bi še čakala. Erazem je sinoči brzojavno naročil voz k jutranjemu vlaku, toda še ga ni, dasi je póludne že davno odzvonilo. Gospod Gregor, ki je po stari navadi prišel nekoliko pogledat na očetovski dom, stopil je že nekolikokrat pred grad in okolo oglá, ali brata le ni.

Digitized by Google

»Evo ga!« vzklikne napósled župnik, ko zapazi dôli v trgu kočijo in spozná iskra domača konja. Nekoliko trenutkov še, in kočija obstane pred gradom. Agata, Gregor in stara Meta že stojé na pragu, da pozdravijo gospodarja, ki se je veselega obraza povrnil domóv.

»O, Gregor!« pozdravi Erazem brata in mu podá roko, »dobro, da si prišel; danes popóludne sem bil namenjen k tebi; zdaj bodeva pa lahko kar tu opravila vse.«

»No, kaj takšnega?« vpraša zvedavo župnik in se čudi, ker ne pomni, da bi brat Erazem kdàj bil toli dobre volje, odkar so ga minila otroška leta. Mnogo bolj še strmí Agata; Meta pa se zadaj stojé zadovoljno zasmeje, kakor bi bila ugenila, kaj se bode izpremenilo na Griči.

»Tu vam ne bodem pravil«, reče Erazem vsem skupaj, »pozno je že, pojdimo v sobo, lačen sem in premrážen.«

Pri obedu je graščák po malem povedal, kakó so usodne kolíne zašle na Hrvaško; koliko so mu napravile smeha in zabave; kakó je na poti proti dômu premišljal o samem sebi in napósled šel na Gorenjsko snubit Katrinko. Povedal je tudi, kakó so se s strijcem pričkali zaradi ženitovanja, in rekel:

»Torej, Gregor, v ponedeljek štirinajst dnij, da bodeš pripravljen z mašo. Okolo desete ure, upam da bodemo vsi skupaj; do tjà lahko pridejo z Gorenjskega in tudi oskrbnik iz Slavetiča, če se z jutranjim vlakom pripelje v Ljubljano.«

»Le brez skrbí bodi; tudi če pridete šele ob jednajstih, bode še dosti zgodaj; saj bodete potem na obedu pri mêni.«

»Dobro«, pritrdi Erazem, »ali to ti rečem, da hočemo biti samí in da želimo opraviti vse na tihem.«

»Umejem, umejem,« pravi župnik, »le vse prepústi mêni, jaz že vem, kaj mi je storiti.«

V ponedeljek pred Svéčnico zjutraj na Skali ni bilo maše, župnik jo je oznanil šele za deseto uro in dasi ni povedal, zakaj, ljudje so le vedeli, da bode tedaj gospod Gregor poročal brata. Župa svete Katarine na Skali je štela kakih petsto ljudij, ki so prebivali po malih gorskih vaséh. Kaka dva pogreba, kake tri poroke in kakih pet krstov na leto, bile so vse nenavadne dogodbe v mali župi; torej dohodki dušnega pastirja niso bili veliki. Gospod Gregor se ni menil zató; saj je bil imovit z dóma, ali kot prvorojenec očeta svojega bi bil lahko graščák na Griči, če bi mu bilo kàj do bogastva posvetnega. Toda izza mlada je čutil v sebi poziv za duhovnika, ali ker ni bil niti slavohlepen, poganjal se ni nikdar za boljšo župo, niti ni hotel iti v stolico za kanonika, ampak zadovoljen in srečen je pasel ovčice svoje

Digitized by Google

na Skali, in ni ga bilo na svetu človeka, da bi menjal ž njim. Največje veselje mu je bila cerkev, katero je zvečine ob svojih troških uredil in obnovil takó lepó, da je po kmetih daleč na okolo ni bilo takšne. Oskromen, kakor župnik sam, bil je tudi župni dvor, kakih tisoč korakov izpod cerkve, da je bil bolj v zavetji. S treh stranij ga je obkrožal vrt z gostim sadnim drevjem, spredaj pa ga je ločil pot od gospodarskega poslopja.

Gospod Gregor je stopal v talarji gologlàv po sobi in molil brevir. Tiho je bilo okolo njega, le kanarčki so žvrgoleli po kletkah, ki so bile ali nameščene nad vrati, ali pa so visele od stropa. V tem so se po lesenih stopnicah začuli težki moški koraki. Gospod Gregor odloží brevir in gré na hodník.

»Z Lukcem sva prišla po možnarje,« oglasi se cerkovnik.

»Že dobro, tu imaš ključ od podstrehe,« pravi župnik, »ko bodo zavili čez klanec, naj Luka po vrsti zažgè vse tri možnarje, ti pa pojdi vabit z vélikim zvonom.«

Zopet je gospod Gregor molil brevir, ali vsak čas je prestal in pogledal skozi okno proti cesti. Stara ura na omari je bíla deset, za njo se oglasi druga na zidu, in obe odigrata kratko godbico. Zopet se gospod Gregor ustavi pri oknu in nasloní daljnogled na omrežje. »Kje se neki mudé takó dolgo?« reče sam sebi in zopet vzame brevir v roke. Kàr poči strel na strel, in zajedno zapoje véliki zvon. Župnik zaprè molitvenik, prekriža se, pokrije se s črno duhovniško kapo, pripravi veliko poročno knjigo in česar je še treba. Ko začnè tudi Koder lajati, gré Gregor gostom naproti. V dveh kočijah se pripeljejo nevesta, ženin, Agata in strijc z ženo in otróki.

»Ali je oskrbnik že tu?« vpraša Erazem z voza; »njega smo čakali, toda ko ga ni bilo, mislili smo, da se je po drugi cesti peljal naravnost na Skalo.«

»Ni ga«, odgovorí župnik, »ali saj še lahko pride. Pošte tudi še ni, bržkone se je zamudil vlak. Zdaj pa le hitro gôri v sobo, da se nekoliko pogrejete, predno pojdemo v cerkev.«

Kuharica je tudi prišla pozdravit gôste, pomagala otrokom iz kočije in pozvala deklo, naj pobere plašče in ogrinjala. Otroci so prvi v župnikovi sobi in kàr gledajo po nji in povprašujejo, da jim kuharica ne more odgovarjati sproti. Saj jim je vse novo in zató jih tudi zanima. Še večje je veselje, ko župnik izproži jedno in potem drugo uro, da igrata. Zdaj iztakne Dorica beloprsteno kokoš v gnezdu. »Ali ta tudi léže jajca?« vpraša poredno strijc. »Sevéda jih léže«, nasmehne se Gregor, vzdigne kokoš, ki je bila le za pokrov, in ponudi otrokom

Digitized by Google

sladkih melisnih jagod. V tem jame Koder iznova lajati, in tretja kočija se ustavi pred župnim dvorom.

»Oskrbnik je!« vzklikne veselo Erazem in mu hití naproti. »Bog te sprimi!« pozdravi ga in ga hoče vêsti v górenjo sobo.

»Počakaj; brez darila vender ne morem stopiti pred nevesto,« reče oskrbnik in vzame iz kočije zabojček.

»To je preljubeznivo«, dobríka se mu Erazem in mu pomaga malo breme nêsti po stopnicah.

»Joj, naš zabojček!« vzklikne Agata, ko zapazi usodno skrinjico.

Oskrbnik pa se nakloni pred nevesto in reče:

»Gospodičina! Dasi neznatna stvarca, ta-le zabojček vender ni brez pomena za denašnji dan; zató mi vsekakor oprostite, ako ga vam pri tej priliki prepustim v prijeten spomin.«

»To je torej tisti zabòj!« nasmehne se gospod Gregor in vpraša hitro: »Kaj pa je v njem?«

Erazem je že prinesel kládivo in klešče ter odbil pokròv.

»Kaj pa je to? Kaj pa je to?« kričé otroci in se smejejo na ves glas. Tudi drugi se jamejo smijati, ko vzdigne gospod Gregor iz zaboja tolstega purana, oblečenega v belo srajco s pasom, kakor hrvaški kmet.

»Zdaj pa še noter poglejte, kaj je na dnù,« pozove Gregor navzočne gôste. Zopet nagnejo otroci prvi radovedne glavice v skrinjico in veselo vzkliknejo:

»Kolíne! Kolíne!«

Katrinka in Erazem se spogledata in se razumeta; zajedno se njiju očí ujemó z očmí porednega oskrbnika, ki si je izmislil toli primerno šalo.

V tem jamejo na Skali pokati možnarji, v zvoniku potrkavajo k maši, kakor na vélike praznike. Svatje se vzdignejo in gredó v cerkev. Ondu je bila najprej péta maša, potem pa poroka. Po dovršenem svetem opravilu sta nevesta in ženin nekoliko časa samá ostala pred oltarjem in molila, drugi svatje pa so ogledovali cerkev in se kàr niso mogli načuditi lepemu rédu.

Zopet pokajo možnarji, v zvoniku potrkavajo, in svatje se vračajo proti župnemu dvoru. Skoro sedé za mizo in začnó pirovati. Takoj za juho prinese kuharica kolín.

»Kolíne!« razveselé se otroci; »kolíne«, ponavljajo za njimi svatje in pomembno naglašajo usodno besedico. Zdaj si oskrbnik natoči kupico in vstane rekoč:

Digitized by Google

»Gospôda slavna, dovolite mi, da po hrvaški navadi prvo zdravijco napijem nevesti in ženinu. Bog ju požívi mnogo mnogo let in ju obsipaj z vsem blagoslovom svojim! Živela!«

»Živela!« vzkliknejo vsi gostje in trčijo s kozarci, potem pa nadaljuje oskrbnik:

»Gospôda moja, še nekaj mi je poudariti pri tej priliki. Nam vsem je znano, da bi se danes bržkone še ne bili zbrali na toli lepo slovesnost, ako bi ne bilo — kolín. Mislim, da bodemo čudno naključje pomnili vse žive dní, zlasti pa se ga bodemo spominjali za kolín; zató želim, da bi še mnogo let klali, ali na Griči naj bi se vnuki in vnukov vnuki in pozni njih potomci radi spominjali te resnične dogodbe.«

»Ali nikdar naj bi ne pozabili,« dodá Erazem, »da treba tudi v najmanjši stvarci redú in natančnosti, zakaj iz majhne pomote ali površnosti lahko nastane velika nesreča.«

»Ali pa sreča, kakor vidimo danes,« reče gospod Gregor.

Luči.

Spisal **Anton Funtek.**

XVII.

Bogato okrašena soba; dragocena svetilka visí od stropa. Zadaj na postelji leží bolnik upalega lica, toda iskrih očij. Kakor živo oglje mu žaré v globoko vdrtih otlinah; mrzlica mu stresa teló, zobjé škripljejo — hu, tega mraza ne ubranijo vse óne blazine in odeje, katere je nakopičil náse! Nekoliko se dvigne sedaj in segne po zdravilu — bolje mu je, mrzlica pojema; za nocój bode mir. Olajšan si oddahne, léže in zamiží. Ali spati mu ni môči! Nikdar ni bil bolán, takó bolán, da bi moral v posteljo; ali zdaj, ko je slab, da ne more na noge, bolí ga ves život od léže, in le za nekaj trenutkov se morejo zatisniti ščemeče očí . . . Dobro vidi, kakó prihaja črnokrila noč, kakó se gibljejo nje sence po sobi; vidi tudi, kakó se razbegava noč, kakó se bliža beli dan, in prvi žarek, ki sine v sobo njegovo, najde ga vzbujenega, utrujenega, čmernega. Hudo mu je ležati bolnemu, ko neče priti dobrodejni spanec, ko takó počasi gine ura za uro, kakor bi svinčena utéž ovirala kazalec na

Digitized by Google

počasnem poti. Kakor môra lega takrat na prsi zavest: drugi spé, jutri se vzbudé okrepčani, ali ti! Tudi druge misli prihajajo v tihi noči in trkajo na zaprta vrata! Ali ni čul rahlih njih stopinj, ali ni slišal trkanja? Bližajo se mu od vseh stranij in šepetajo, stočejo, vzdihajo, smejejo se in se družijo v nepregledno kôlo, katero kroži po sobi slikovito neredno, da se mu kàr vrtí pred očmí in v možganih. Ondu čuje nežen glasek, tukaj mogočnejši glas — vsi se odzivajo v srci njegovem. Zaklepaj se mu še takó trdno — zaman! Ta splošni pokoj, katerega prinaša temna noč, vzbuja navidezno mrtve misli in spomine; podnevi spé v svetlobi solnčni. Upali mož ne misli rad! Niti kadar je zdrav, nikar še bolán. Ne zató, ker je morda uverjen, da življenje človeško sploh ni vredno premišljanja, in da je bolje živeti brez mislij ter jemati in uživati, kar baš ponuja denašnji ali jutrišnji dan — zató ne. Toda vajen ni. Mladost njegova ni bila taka, da bi bil moral premišljati; usojeno mu je bilo, da se je porodil v izobilji. Kaj bi bil torej vprašal, kakó živé drugi ljudje, katere učí in bistri neizprosna potreba? Kakor metulj je frfolel od cvetú do cvetú in srkal zgolj slaščíce — preprijetno življenje takóvo! Na solnci se porodí lehkoživa stvarca in pogine na solnci; nje življenje je bodra igra, brezskrbno uživanje . . . Kdo vé, ali bi se mu ne bile odprle očí, da je kdàj ugledal tudi resnobo življenja? Čul je res, da so tudi taki ljudje na svetu, ki morajo trpeti, da živé, ali videl jih ni. Zakaj iskal jih ni. Čemú tudi? Ali naj se učí od njih? Do učenja mu ni; njemu ni bilo treba. Da bi jim lajšal bridkosti? Tega ne umeje, in poleg tega učé továriši, prav taki, kakeršen je sam, da ni baš tolikanj hudo, kakor kričé nekaterniki. Saj se človek napósled privadi potrebi takó, kakor obilici, privadi, da sam ne vé za nadloge svoje. Bodisi kakorkoli, iskal jih ni, teh siromakov, in jih tudi ne bode. Morda bi mu ostal nevšečen spomin, in takih spominov ne mara. Gladko bodi življenje; kakor je teklo od zibeli, takó têci do groba; četudi poraja bridkosti, katerih ne ubrani nì zlato nì svila nì bager, dovòlj je nositi te neprilike, nikar še drugih! Dosti je že, da se ne more zapirati zopernim mislim, ki silijo ponoči v zaklenjeni dom. Čemú se je porodil, čemú živí in čemú bode umrl? Ali je bil res potrebno kolesce v splošnem svetôvnem kolesji? Ali bi se bil morda ustavil velikanski stroj, da ni bilo njega? Kakšno nalogo izvršuje prav za prav? Da jé, pije, da se veselí, kadar ga je volja, da toži, ako se pojavljajo telesne nadloge — ali je to morda namen njegov? Res, neznatna naloga! Toda vzdramil se ne bode nikoli, ker se neče vzdramiti. Kadar okreva, pobegnejo neprijetne te misli, in kolesce neplodnega življenja njegovega se bode vrtelo z drugimi kolesi, dokler se ne

Digitized by Google

obrabi. Stroj svetá se zató ne bode ustavil nì za trenutek, zakaj to kolesce ni sezalo v druga kolesca, nì zaviralo nì gonilo jih ni . . .

Čuj, kakó se iznova odzivljejo nadležni glaski, kakó šepetajo, stočejo, vzdihajo, kakor bi se rogali zlì duhovi! Nejevoljen izpregleda — zaman! Zdaj bliže, zdaj dalje, zdaj nad njim, zdaj tik njega, povsod šepet! Ura tika na steni — ali se ne glasí kakor »brezposelno življenje, življenje brez namena«? — Po glavi mu róji napev, čegar besed ne pozná — nehotoma ponavlja: »Brezposelno življenje, življenje brez namena« . . . Celó žila utriplje: »Brezposelno življenje, življenje brez namena« . . .

Ta strahovita noč, neznosni ti glasovi! Ječé se vzravná na postelji. Okno se svetlí, hvala Bogú, daní se! Zlì duhovi, ki ga obkrožajo, ne marajo svetlega dné; zdí se mu, da se razgubljajo polagoma — takó, sedaj je utihnil poslednji glas! Sedaj bode mir. Sèn mu lega na trudne očí — morda mu dá okrepílo, zdravje celó. Kakó bode takrat pobegnil iz te uklete sobe v glasno družbo, kjer zvení drugačen govor, srebrn smeh, kjer se péni vino v polnih kozarcih! Nadomestiti hoče, kar je zamudil v dolgočasnih teh dneh, saj je škoda slèharnega trenutka! Lehen nasmeh se mu prikaže na bledem lici — prelepe so podobe te! Kaj se méni sedaj za nadležne óne glasove? Drugače ne bi hotel živeti, kakor živí — življenju jedini namen je končno ta, da se živí! . . .

Dan pogleda v sobo, bolnik spí.

Življenje brez namena! —

Národne stvarí.

I.

Vraže v tržaški okolici.

Priobčil **D. M. Obalovič.**

I.

Ako se mrlič na smeh drží, tedaj je to gotovo znamenje, da »kliče druzega«. Časih se pripetí, da bije ura, ko zvoní mrliču. Takrat pravijo: »Ura naznanja, da bode kdo umrl.« Kadar umrè otrok, prigovarjajo domače žene materi, naj dete obuje, sicer bi se poškodovalo na poti v óni svet in okrvavélo po kamenji in trnji.

Digitized by Google

2.

Ko je prvič prišla železnica v Trst, čudili so se ji neizrecno. Nekateri ljudje so prve dni celó ponoči vstajali, da so šli gledat čudno stvar. Izprva kàr niso hoteli verjeti, da moreta ogenj in voda goniti velike naložene vozove. Trdili so, da pelje železnico »škrat«, katerega pa je videti samó ponoči.

3.

S prazno puško se ne šali in ne méri na druge ljudi, zakaj utegnil bi koga ustreliti. Da prazna puška ustrelí, temu je vzrok hudič, kateri tičí v nji.

4.

Če se vdovec oženi précej po smrti žene svoje, ne smé pripraviti koláčev na ženitovanji; ljudje bi sicer rekli, da je prehitro pozabil rajnice.

5.

Ako hočeš, da ti ne bode škodovala nobena stvar, priskrbi si prstí, katero vrže duhovnik na krsto mrličevo. Sevéda jo moraš vzeti skrivàj. Nekdo si je že zdavna želel take prstí. Ko je duhovnik pri pogrebu vrgel prst na mrliča, izpustil je óni mož v grob žepno svojo ruto, toda takó, da je bilo videti, kakor bi mu bila sáma padla v jamo. Z ruto vred je potem zagrabil tudi pest óne prstí; pozneje si jo je razdelil s tovarišem. Kar nobena reč jima ni mogla škoditi. Mnogokrat sta vpričo strmečega ljudstva jedla velike kóse steklenine, da se jima je kàr bliskalo izpod zób. Dolgo časa sta hranila »mrtvaško prst« in porabljala nje močí. Toda napósled ju je začela pêči vest; nikjer nista mogla dobiti mirú. Izpovesta se torej duhovniku. Ta jima reče, naj prineseta tisto prst njemu. Možá jo res prineseta in se hipoma umirita. Duhovnik je óno prst blagoslovil in jo zopet nesel na pokopališče.

6.

Ako je kdo toli srečen, da si ponoči od 11. do 12. ure pridobí žebelj iz mrtvaške krste, ne more mu nič do živega. Žebelj mora biti iz krste, v kateri je že ležal mrlič, vender ne smé biti prezarjavèl. Ako s takim žebljem le malo zbodeš nasprotnika svojega, ako se ga le dotakneš, gotovo mora umreti, ker ni nobene pomoči na svetu. Prav zató moraš skrbno čuvati »mrtvaški žebelj«, da se kdo ne zbode po nesreči.

Digitized by Google

7.

Kadar se utrne zvezda, pravijo, da se preséli duša iz vic v nebesa. Poléti pazijo zlasti otroci, kdaj bode kje zvezda »preskočila«, in potem kričé: »Zvezda je preskočila, duša je šla iz vic v nebesa.«

8.

Kadar pretí huda ura, postavijo skrbne gospodinje preobrnjen stol pred hišo. Takšen »stol naróbe« gotovo prežene točo. Ako je pa gospodinja še posebno zvédena, lehko tudi drugače zabrani točo. Ko se jame bliskati in grmeti, mora namreč s srpom v roki narediti »salamonski križ« po zraku.

9.

»Petek, slab začetek« — te vraže se držé zlasti ribiči. Bodisi vreme še toli krasno, v petek ne vidiš zlepa ribiške ladje, zakaj vsak ribič počaka rajši do sobote, nego bi v petek poskusil svojo srečo na morji.

(Konec prihodnjič.)

Književna poročila.

II.

Bibliografija slovenska. Slovensko knjigarstvo od 1. januvarja 1889. leta do 1. januvarja 1890. leta. Sestavil Ivan Tomšić.

(Letopis »Matice Slovenske« za leto 1890. str. 237.—255.)

Od leta 1869. do letošnjega tečaja, ako izvzameš leti 1874. in 1875., podaja nam ‚Matičin' letopis vsako leto slovensko biblijografijo. Spočetka je sestavljal pokojni dr. E. H. Costa, tedaj predsednik ‚Matici Slovenski', ta popis slovenskih knjig. Od njega imamo popis knjig, kar jih je izšlo od začetka leta 1868. tjà do konca leta 1873. V letopisih za leti 1874. in 1875., kakor smo že omenili, ni biblijografije. Od leta 1876. počenši pa jo vsako leto sestavlja gospod Ivan Tomšić.

Da je biblijografija jako važna in jako zanimiva, o tem ne bódem trošil besed. Gotovo nisem jaz jedini, ki prereže v »Matičinem« letopisu vselej najprej óne strani, kjer je popis slovenskih knjig, saj pač vsakega slovenskega izobraženca zanima zvedeti, kolika je duševna produkcija slovenskega naroda, zanima ga zasledovati, na katerem polji književnosti se delavnost kvantitativno razvija, in zanima ga povzeti iz podatkov, napreduje li književnost in po nji sodeč duševna kultura naroda slovenskega. Z veseljem konstatujemo, da rase skoro od leta do leta število knjig in vrednost

Digitized by Google

njih vsebine Kar nas pa menj veselí, to je nespretnost, s katero se sestavlja ta popis knjig od leta do leta. Da takoj spočetka ni bil vzoren, to je res; ali od leta 1869. do danes je minilo več nego dvajset let, in v tem dosti dolgem času bi bili smeli pač pričakovati, da se popravi, kar je nedostatnega, terjati, da nam se končno popis knjig ponudi v taki obliki, ki bolj ustreza znanstvenim in praktičnim zahtevam. Konservativnost v tej stvári se nikakor ne dá opravičevati. Ako smemo pregledati káko nedostatnost početniku te biblijografije, ker je vsak začetek težaven, ne smé se nádejati isti prizanesljivosti nadaljevalec, ki je utegnil dovòlj, da uvidi nedostatke svojega dela, katero v Slovencih baš ne zahteva bogsigavedi kakó velikega duševnega napora; saj književnost naša ni takó obširna, da je ne bi mogel pojedinec pregledati brez velikega truda in primerno razrediti književne pojave vsakega leta. Načela razredovanja pa si je tudi lahko pridobiti. Vsak naučni slovnik navaja kôpo pravil, kakó se knjige popisujejo. Čudno se mi zdi, da razven kratke opombe, ki je bila — sedaj ne vem več kje — natisnjena, nikdo še ni obširneje izpregovoril o sestavi te biblijografije, akoravno sem prepričan, da je že mnogokdo čutil nje nedostatke. Kaj je vzrok temu molku? Slovenci smo blage duše; težko nam je koga opozoriti na njegove napake, da se mu ne bi zamerili, rajši trpimo, da občenita stvar škodo trpí. Potem smo nekako flegmatske narávi. Saj je dobro, mislimo si, bodisi takó ali takó. Napósled pa neradi prijemljemo za peró, ker često vidimo, da tak posel ne prinaša koristi ni osebi, ker si ž njim nakoplješ sitnosti, ni stvári, ker se dobri sveti, ako niso po godu izvestnim ljudém, kàj radi prezirajo. Toda prestopimo k stvári!

V „Matičinem“ letopisu za leto 1869. je naslov temu sestavku: „Biblijografija slovenska ali slovensko knjigoznanstvo i. t. d.“ Beseda „knjigoznanstvo“ je sicer po mojem mnenji nespretno skrpana, kar sem poskusil dokazati drugje, ali vender ugaja pojmu; saj biblijografija je neko znanstvo o knjigah. Od leta 1870. dalje pa rabi namesto „knjigoznanstva“ beseda „knjigarstvo.“ »Knjigar« nam rabi v pomenu »Buchhändler«, in „knjigarstvo“ znači torej »Buchhandel«. Biblijografija pa z razpečávanjem knjig nima nobenega pôsla; toliko da imenuje izdavače knjig, nikjer pa ne omenja, kje so knjige na pródajo in kakó jih je môči dobiti. Beseda bi imela menda pomenjati óno, kar se nemški pravi „Bücherwesen“. Ta pojem pa se izraža slovenski z besedo: »knjištvo« (književstvo). Če pa hočemo natanko prevesti grško »biblijografijo«, recimo »popis knjig« ali pa »knjigopis«.

Vse publikacije od začetka leta 1868. do konca leta 1889. so zaznamenovane v rečeni biblijografiji s tekočimi številkami. Obrabljena fraza velí: „Številke govoré“. Resnica je, številke govoré. Ali kakor ljudje ne govoré vedno resnice in kakor ne govoré vselej razborito in umljivo, takó

Digitized by Google

često tudi številke varajo, ali pa govoré brezzmiselno. Ako vzamemo število 2717 (s to številko se letos završuje popis knjig) ter ga razdelimo okroglo računajoč na dvajset letnikov, pride na leto po priliki 170 publikacij. Samoljubno si pogladimo brado in se pobahamo s priličnim številom duševnih proizvodov, ki ugledajo svet v tečaji jednega leta. Če pa si bliže ogledamo te „knjige“, vidimo, da je pač le majhen del publikacij vreden tega imena, in da imajo v tem popisu jednako veljavo debeli zvezki, tanki sešitki in pojedini listi. Res, težko je časih določiti mejo, kaj se imenuje zvezek (Band), kaj sešitek (Heft, Broschüre) in kaj posamezen list. Tu je treba, da določi popisovalec nekako instinktivno. Treba pa je, da vse tiskovine takó ločimo, ako nečemo zvedeti samó števila publikacij, nego tudi njih kolikost. Saj pač ni vse jedno, ali izide sto zvezkov po dvesto do tristo stranij, ali jednako število brošuric od 20—30 stranij. Zatorej navajajo knjižnice v svojih poročilih o stanji knjig vselej posebe število zvezkov, sešitkov in posamičnih listov. Časih bode zavisno o vsebini publikacije, ali naj se uvrstí med zvezke ali med sešitke. Takó n. pr. bi štel zbirko pesmij, ki šteje, recimo, sto stranij, med zvezke, jednako debel imenik udov kakega društva pa med sešitke. Kriterij bode torej i kolikost i kakovost. »Zvezek« (Band) se imenuje óni književni individuum, ako smem takó reči, ki je po svoji obširnosti, ali po svoji vsebini dostojen, da se kot posebna knjiga uveže v platníce. One publikacije pa, ki po svojem obsegu ali po svoji vsebini niso vredne, da bi jih vezal v trde platníce, in so vender v isti meri samostalne publikacije, kakor zvezki, to so sešitki (Hefte) ali „brošure“ (Broschüren). Od sešitkov se razlikujejo snopiči (Lieferungen), ker niso samostalne književne publikacije, nego so déli zvezka. Snopičem pa pripadajo iz istega razloga tudi posamične številke časopisov, ker tvorijo samó skupno v večjem številu celoto. Vse óne publikacije pa, ki obsezajo k večjemu jedno pôlo, katerih torej ni treba nì vezati nì sešivati, štejejo naj se k posamičnim listom (Blätter).[1]) Sevéda, ako si dá kdo pratiko vezati v usnje in spredaj na platníce prilepi še ogledalo ter obrezo pozlatí, tedaj je to privaten sport, ki ne more ovreči principa našega. Dostavljam še, da mi tu ni do imen, nego do pojma. Ako kdo misli, da so za različne vrste publikacij, kakor sem jih gôri navel, druga imena prikladnejša, naj jih le nasvetuje in njegova veljaj.

Usojam si tukaj izreči misel, katere pa nikakor ne usiljujem, da je za biblijografijo nepotrebno navajati vsako neznatno knjižurino, katera nima nobene trajno zanimive vsebine, kakor je n. pr. imenik udov, popis učencev, pravilnik kakega društva, sklep računov kake posojilnice i. t. d. V bi-

[1]) V javnih knjižnicah tiskovine do 5 pôl = 80 str. prištevajo sešitkom (Hefte), a tiskovine nad 5 pôl imenujejo knjige ali zvezke (Bände). *Ured.*

Digitized by Google

blijografijo naj bi se vzprejemala samó dela, katera imajo literarno, znanstveno ali praktično vrednost. Začetnik slovenske biblijografije res pravi, da se mu ne bode očitalo, „da je tudi manj važne knjige, brošurice i. t. d. popisal, ker imajo taki manjši spisi zgodovinsko važnost in v kratkem času popolnoma zginejo.“ Ako se že popisujejo, naj se jim določi primerno mesto, ne pa, da se šopirijo v društvu pravih knjig. To mesto bi bil nekakšen dodatek pravi biblijografiji. Sicer pa, ako bi res trebalo popisati vse, kar se slovenskega natisne, naj bi se popisali tudi oglasi javnih oblastij, in privatna, društvena, gledališka naznanila i. t. d.; saj nimajo manjše zgodovinske važnosti, negoli imeniki društvenikov in slične publikacije, poizgubé se pa še prej, negoli te.

Pri popisovanji knjig je neizogibno potrebna natančnost. V naši biblijografiji so knjige večinoma opisane točno. Žàl, da samó večinoma. V letopisu za leto 1890. n. pr. stojí pod številko 2615. zabeležena knjiga: »Marka Fabija Kvintilijana govorniški pouk. Spisal uvod in komentar Franc Brežnik, c. kr. profesor v Rudolfovem. Založba upravništva »Popotnika« v Mariboru. Reiserstrasse 8.« Resnično pa slôve napis knjigi takó-le: „Marka Fabija Kvintilijana govorniški pouk. Prevel, uvod in komentar spisal Franc Brežnik, c. kr. profesor v Rudolfovem. Maribor 1889. Založil pisatelj. Tiskala Cirilova tiskarna.“ Knjigam takó svojevoljno izpreminjati naslove nikakor ni dovoljeno. Sevéda je treba knjigo najprej natančno poznati in jo vestno opisati. Ako sam knjige ne moreš dobiti v roke, povprašaj koga, ki bi jo pač mogel poznati. Saj vsi ljudje vse vedó. Baš omenjena knjiga je dovršeno delo v jednem zvezku, ki šteje XXXVI + 135 stranij v veliki 8°. Tega pa naša biblijografija ne omenja. Iz tega primera vidimo, da se v tej biblijografiji ne smemo nádejati preveliki natančnosti pri navajanji knjig. Evo še nekoliko primerov! V letopisu za leto 1889. več časopisov ni navedenih takó točno, kakor bi trebalo. Pod številko 2377. je n. pr. naveden časopis: »Slovanski svet.« Letnik I. 1888. Tisk »Narodne tiskarne.« — Izdajatelj in lastnik: 'Fran Podgornik. — Urednik: Janko Pajk. — Tu je vse povprek pometáno, nikar da bi bilo zabeleženo vse takó natanko in v istem redu, kakor je res natisnjeno v naslovnem listu tega časopisa. Poleg tega še ne zveš, nì kje izhaja list, nì kakšna mu je oblika, nì kolikokrat izhaja, nì kaj je vsebina njegova. Pod številko 2578. čitaš: „Zgodovinski zbornik. Priloga „Laibacher Diöcesanblattu“. Izhaja v nedoločenih obrokih na eni pôli. Izdavatelj in odgovorni urednik Martin Pogačar. Tisk „Katoliške Tiskarne v Ljubljani.“ Pod številko 2559. pa stojí zapisano: „Narodna biblioteka. Izdajatelj, založnik in tiskar J. Krajec v Novem mestu. (Izhaja v snopičih po 15 kr.).“ Ali zdaj veš, koliko je jednega in drugega zbornika res izšlo? Naloga in dolžnost biblijografova pa je menda vender povedati kàj takega.

Digitized by Google

— V letopisu za leto 1889. imaš pod številko 2510. zabeleženo: „Rudeči križ in njegov pomen za kmetsko ljudstvo. Poslovenil Lapajne Feliks pl. Lenk.“ Na prvi hip vidiš, da knjiga takega naslova nima. Gospod Lapajne je znamenit šólnik, ali v plemenitaša ga je izpremenil biblijograf. Takih nedostatkov kàr vse mrgolí. Res je popisavanje knjig jako nadležen posel, ali kdor se loti tega dela, treba da ga vrší s primerno znanstveno natančnostjo, ne pa površno, samó da je menj truda. To pa je potrebno zató, ker ima biblijografija samó ondaj vrednost svojo, ako se smé človek nádejati popolni natančnosti. Opisati pa je treba tudi vse knjige jednako natančno. Ne umejem torej, zakaj je pri nekaterih knjigah navedeno število stranij, pri drugih pa ne. V letošnjem letniku je n. pr. pod številko 2654. naveden „Veliki katekizem“ i. t. d. brez števila stranij. Takoj pod številko 2655. pa je zabeležen „Mali katekizem“ i. t. d. s številom stranij. Med „Društvenimi deli“ pogrešamo že mnogo let letopisov in poročil novomeške čitalnice in dolenjskega pevskega društva. Ti društvi dajeta tiskati svoja poročila v kranjskem Novem Mestu. Nahaja se torej izvestno po jeden izvod teh letopisov v ljubljanski licejalni knjižnici, in sestavljalcu te biblijografije ne bi smeli biti neznani. Ako pa že spisek ónih tiskovín, ki so izšle na Kranjskem, ni popoln, tem menj smemo pričakovati popolnosti pri tiskovinah, ki so izšle v drugih deželah.

Površnosti se mora pripisavati, ako čitaš v letopisu za leto 1890. na stráni 244. v 4. vrsti, da je neka knjiga pisana v „slov.-nemškem“ jeziku, namesto v „slovenskem in nemškem jeziku“. Nebrižnosti gré pripisavati pogrešek na stráni 248. v 8. vrsti istega letnika, da ima „Druga nemška slovnica za ljudske šole“ *856* stranij, in različne pisave, kakeršne se nahajajo na stráni 265. letopisa za leto 1889. „političen list“ in „politični dnevnik“, na stráni 264. „tisek“, na stráni 265. istega letnika „tisk“ i. t. d. i. t. d. — Morebiti bi se moglo ugovarjati, da so to tiskarski pogreški. Žàl, preveč jih je, da bi mogel veljati ta ugovor. — *R. Perušek.*

(Dalje prihodnjič.)

Slovniški razgovori.

I.

(Dalje.)

Tudi prvi naši pisatelji so jih zmatrali za germanizme, ker više navedeni mesti sloveta takó-le: „s' Gospudom Felicianom Truberjom pregledal inu revidiral“ (Trub. Postilla, predg.); „S. Duh je taku dobru nyh roko kakor nyh jesik vishal, regiral inu pelal.“ V obeh pri-

Digitized by Google

merih stojí tedaj poleg tujke domačinka. Ali take podvojene sinonimne izraze, sestoječe od domačinke in germanizma, rabijo pogostoma óni pisatelji, bodisi, ker so menili, da bi pravi slovenski izraz morda ne bil znan vsem čitateljem, zlasti nemški izobraženemu plemstvu in meščanstvu, bodisi, da se jim je slovenska beseda zdela premalo točna in nedostatna. Navedenima vzgledoma treba vzporejati te-le primere iz „Predgovora" k Dalmatinovi bibliji: „Poſtava zhloveka nikar le puſty, kakover je od nature, v' grehih cillu nezhiſtiga in ſmèrtnu ranjeniga, leshati: temuzh ga tudi prekolne inu ferdama"; „Onu je pak potreba mej Poſtavo inu Evangeliom s' velikim fliſſom reslozhik merkati inu dèrshati"; „Kakòr tudi ſam Criſtus Marie Magdalene vero, is nje dell supàr Fariseerja ſprizha inu svisha"; „ker ſe v'bosim Ludem od tiga gviſhni ſhtuki naprej piſheo inu sapovedajo." Posebno mnogo podobnih primerov se čita v „Predgovoru" postile Truberjeve, katera mi pa ravno ni pri roki.

Podobni so ti-le vzgledi, vsi iz „Predgovora" Dalmatinove biblije: „ſkusi krafft inu muzh." „S. Duha krafft inu muzh" se nahaja večkrat, tudi sem našel „muzh inu krafft"; „ta ima preklet inu ferdaman biti"; kakòr po eni Reguli, meri inu shnori"; „Od ſlobodne frajvole Zhlovezhke"; „ſkusi gnado S. Duha ſpet ſlobodni, volny inu luſhtni poſtanemo, Bogu inu njega voli pokorszhino ſkasati"; „is sgul gnade inu miloſti"; „en ſhtuk ali dejl"; „grevingo inu shalost" (večkrat). Število teh primerov bi se dalo pomnožiti, kolikor bi kdo hotel; vse polno jih je v prvih naših knjigah iz reformatorske in protireformatorske dôbe zlasti v „Predgovorih". Ako jih primerjamo ónima zgoraj omenjenima mestoma, usiljuje se nam prepričanje, da sta Dalmatin in Savinec „revidirati" in „regirati" tudi samá zmatrala za germanizma.

Oménili smo že zgoraj, da je večina glagolov na *-irati* razširjena samó po mestih z mešanim slovenskim in nemškim stanovništvom. V ónih krajih pa, kjer se slovenski, hrvaški ali srbski živelj dotika laškega, ondu se iste tujke oblikujejo pod vplivom laščine zopet drugače. G. prof. Rutar mi zatrjuje, da govoré po dalmatinskih mestih: „študíjat' (studiare), viágjat' (viaggiare), multiplikát', škapulat' (rešiti), kopijat', tentát, partiti (partire, odpotovati), divrtiti se (divertirsi), parečat'" (apparechiare), in isti g. profesor trdi, da beneški Slovenci govoré podobno. Tudi prvi pisatelji naši so vzprejeli nekatere tujke v taki obliki, prim. „kaštigati" (Trub. Dalm.); deſhpirati = vfanje sgubiti: Dalm. v „Registru"; po g. Pintarja pravilu bi se glasilo „desperirati". Široko v národu je znana beseda „štimati, štimán". — Nič čudno bi se mi ne zdelo, ko bi se kdaj dvignil slovenski slovničar in za tujke romanke priporočal končnico *-am, -ati*, ki ima vsaj to prednost, da je pristno romanska, kar se o končnici *-ieren* ne dá trditi.

Digitized by Google

Da je končnica *-ieren* res nekako pol ptič, pol miš, romanskega izvora, toda nemški prikrojena, o tem hočem še uveriti potrpljive čitatelje, predno završim ta svoj ugovor, ki je itak narasel čez mero. Ali ker se nam je že ponudila prilika izpregovoriti o tej preklicani končnici, zató je bolje, da rečemo katero več nego premalo in ji do dobrega pretipljemo „srce in obisti"; morda se nam vender posreči, da jo potisnemo v kot, saj tudi ni vredna ničesar boljšega! Kaj pravi nemška slovnica o nji? Grimm (Gramm. II. str. 142) pravi, govoréč o konsonantnih sufiksih („konson. Ableitungen") *ier*, *yr*, *iur*: „(diese) finden bloss statt in einzelnen fremden Wörtern"; navedši potem nekaj samostalnikov z omenjenimi sufiksi, nadaljuje: „Schwache Verba der II. Conj. mhd. nhd. auf *-ieren* in Menge. — Alle diese *ier* reissen erst seit dem 13. Jahrhundert ein und sind der ältern Sprache unbekannt, welche nur einige fremde *-ur* aufgenommen hatte. Im Mittelhochd. werden auch fremde masc. auf *iur*, *ùr*, fem. auf *-iure -ùre* angeführt, deren Schwanken, weil der ganze Gegenstand nicht in die deutsche Wortableitung gehört, ich hier übergehe." Prim. tudi Grimma Gram. I² str. 351., 352. in I² str. 951. Takó govorí Nemec o končnici *-ieren*, za katero se ogrevamo mi Slovenci, katera se nam zdi prikupna.

V Nemcih se je tedaj razpasla šele v 13. stoletji. Toda v nas? V 16. stoletji jo nahajamo jako poredkoma, kakor smo že omenili. Kolikor se vidi mêni, rabila je do našega stoletja, celó do najnovejšega časa, jako skopo piscem slovenskim, ki so sicer nemčevali dovòlj. Šele v zadnjih desetletjih smo „z napredkom in kulturo veliko množino" takih tujk vzprejeli v knjigo. Vender se nádejem, da je razpravica moja dokazala, da se oblike na *-irati* niti v národni govorici niti v knjižni slovenščini niso ukorenile toliko, da bi jih ne bilo môči iztrebiti. Sicer pa se mi vidi, in zadovoljen konstatujem to, da nadpolovični večini boljših pisateljev naših rabijo oblike na *-ujem -ovati*; in če te moje besede kolikor toliko pomorejo, da se ta raba še bolj utrdi in razširi, zadovoljen sem. Ali završujoč prvi ta odgovor, usojam si izreči željo in prošnjo, da bi „Učit. Tovariš", ki je opozoril čitatelje svoje na g. Pintarja dokazovanje, resnici na ljubo storil takisto tudi gledé na moje razloge, vsaj gledé na tehtnejše. Audiatur et altera pars!

(Dalje prihodnjič) *V. Bežek.*

Digitized by Google

LISTEK.

»Slovenska čitanka« za drugi razred srednjih šol. Sestavil in izdal dr. *Jakob Sket*, c. kr. profesor. II. V Celovcu, 1891. Tiskala in založila tiskarna družbe sv. Mohorja. Cena 80 kr. — Ta knjiga obseza na 200 straneh 160 sestavkov pesniške, pripovedne in poučne vsebine; obširneje jo ocenimo prihodnjič.

Slovenske učne knjige za ljudske, obrtne in srednje šole. (Konec.) Na podlagi tega poročila je deželni zbor v 11. seji sklenil: 1. Deželnemu odboru se naroča, naj pri šolskih oblastvih dela na to, da se na slovenskih vzporednih razredih za grščino uvede slovenski učni jezik, in polagoma tudi na višjih razredih gimnazij v Ljubljani in Novem Mestu za slovenske učence uvede slovenski učni jezik; 2. deželni odbor se pooblašča, da založnikom potrebnih učnih knjig za 5., 6., 7, in 8. razred slovenskih ljudskih, oziroma meščanskih šol, potem obrtnih ljudskih nadaljevalnih in srednjih šol dovoljuje primerne podpore; 3. v ta namen se dovoli za leto 1891. vsota 2000 gld. iz deželnega zaklada.

Gledé na ta sklep je deželni odbor sklical dné 7. prosinca t. l. enketo, h kateri so bili povabljeni in so prišli gg.: dež. šolski nadzornik *J. Šuman*, gimnaz. ravnatelja *A. Senekovič* in *Fr. Wiesthaler*, ravnatelj c. kr. strokovnih šol *J. Šubic*, profesorji *Fr. Levec*, *Fr. Orožen*, *S. Rutar*, učitelj *J. Tomšič*, okr. šolski nadzornik *A. Žumer*, učitelj c. kr. strokovnih šol *A. Funtek* in učitelj *J. Belè*. Enketi je predsedoval zastopnik deželnega odbora g. *dr. J. Vošnjak*.

Enketa se je izrekla, naj se izdadó nastopne knjige: I. Za ljudske šole: *a*) Berilo v treh oddelkih za 5.—8. razred in Slovnica. G. prof. *Levec* je obljubil, da sestavi berila in sicer I. del še v tem letu in da spiše slovnico. *b*) Računice za 6., 7. in 8. razred bode spisal g. *Tomšič* po Močnikovih računicah. Pripravljen je tudi spisati navodilo, katerega je treba za učiteljišča. *c*) Zemljepis za 6., 7. in 8. razred bode spisal g. prof. *Orožen* v 3 delih in sicer 1. del že do konca malega travna, takó da se bode lehko natisnil še pred začetkom novega šolskega leta. *d*) Zgodovina naj bi se priredila po Gindelyjevi knjigi; za to delo naj bi se pridobil g. prof. *J. Vrhovec* v Novem Mestu. *e*) Prirodopis za 6., 7. in 8. razred. Ker je g. ravnatelj *J. Lapajne* že prevèl Pokornega prirodopis, preglej se ta rokopis, in ako se potrdi, natisni se. *f*) Prirodoslovje je obetal spisati g. ravnatelj *A. Senekovič* v treh delih, katerih prvi bi bil končan do konca tega leta. *g*) Atlante za ljudske in srednje šole naj bi izdal založnik Hölzl na Dunaji, kateri je po pozvedbah g. prof. *Rutarja* pripravljen izdati slovenske atlante, ako se mu preskrbí prevod. G. prof. *Rutar* je obljubil, da zvrší prevod. *h*) Gledé na knjige o veronauku se je enketa izrekla, naj bi bile pisane pravilneje, in naj bi se šolske oblasti zaradi tega obrnile do kn. šk. ordinarijata.

II. Za obrtne šole: *a*) Obrtno pisje bode g. *A. Funtek* dovršil še letos. *b*) Kratek nauk v menícah, spisal *dr. Romih* na Krškem. Rokopis se preglej, in ako bode pripraven, dovôli se za natisek primerna podpora. *c*) Matematika in geometrija je po mnenji gosp. ravnatelja *Šubica* nujno potrebna za obrtne nadaljevalne šole. Pripravljen je spisati to delo.

III. Za srednje šole: *a*) Nemško berilo za slovenske paralelke na gimnazijah. G. ravnatelj *Wiesthaler* omenja, kakó težko je poučevati nemščino na slovenskih paralelkah, ker ni nobenega pripravnega berila. Profesorji nižje gimnazije bi se lotili tega dela, čegar končno uredbo bi prevzel prof. *dr. Požar*. O tem je bila obširna debata; opozarjalo se je, da bi bilo treba tudi posebne nemške slovnice za slovenske para-

Digitized by Google

lelke, ker je Heinrichova pretežka in namenjena le Nemcem. *b*) Zgodovina. Prof. *Rutar* opozarja, da je Jesenkova zgodovina prve izdaje pošla; naj se torej ministerstvo naprosi, da potrdi že tiskano novo izdajo. G. dež. šolski nadzornik *Šuman* poroča, zakaj ni ministerstvo, kolikor je njemu znano, potrdilo knjige. Dotični listi bi se morali odpraviti in nadomestiti z drugimi. *c*) Geometrijo bode po izjavi g. *Senekoviča* izdal Bamberg, namreč prof. Hočevarjevo, katero je v nemškem izvirniku ministerstvo že potrdilo. *d*) Latinsko-slovenske vadbe so tudi že pošle; torej naj bi se g. prof. *Kermavner* opozoril, da priredí drugo izdajo. *e*) Latinsko slovnico predeluje g. *Hrovat*. *f*) Mineralogija bi se morala na novo izdati za učiteljišča, za katera še ni nobene take knjige. Ravnatelj *Šubic* jo že ima prestavljeno po Hochstetterji in Bischingu. *g*) Obči latinsko-slovenski slovar bi se moral pripraviti po mnenji ravn. *Senekoviča*. On opozarja na silne težave pri branji Livija v 5. letu in méni, naj bi se latinščina tudi na višji gimnaziji poučevala slovenski. — Gledé na grščino, katera naj bi se vsaj na spodnji gimnaziji učila slovenski, dvoji g. *Šuman*, da bi ministerstvo dovolilo táko izpremembo.

Napósled izreče g. *dr. Vošnjak* v imeni deželnega odbora zahvalo vsem gospodom, da so se potrudili k enketi in želí, da bi se že v tem letu začelo z izdavanjem najpotrebnejših knjig. Torej smemo upati, da se odpravi glavni nedostatek slovenskega šolstva, in da dobimo potrebne učne knjige. Imena pisateljev, kateri so prevzeli dela, ta so nam porok, da bodo knjige na vrhunci sedanjega šolskega slovstva. *Dr. J. V.*

Deutsch - slovenisches Wörter - Verzeichnis zu Prosch und Wiedenhofers deutschem Lesebuche für die I. Classe der Gymnasien und verwandter Lehranstalten. Verfasst von *I. Fon*, k. k. Gymnasiallehrer. Wien. Verlag von Carl Graeser. 1890. 8° str. IV + 120. Cena 90 kr. — Obširnejše poročilo nam je obljubljeno.

»**Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild.**« V IX. zvezku tega dela, čegar prvi snopič je izšel sredi meseca svečana, popisani bodeta Primorje in Dalmacija, natanko po načrtu pokojnega cesarjeviča Rudolfa. Vseh snopičev bode okolo 20, dovršen pa bode ta zvezek spomládi prihodnjega leta. Za Primorje je določenih 24, za Dalmacijo 17 sestavkov, kateri bodo opisovali obé deželi v zemljepisnem, zgodovinskem, književnem in splošno národnem oziru. Delo bode mimo tega okrašeno z okolo 260 ilustracijami, katere so zvršili prvi umetniki avstrijski. Naroča se lahko v slédharni knjigarni, snopič po 30 kr.

Slovenska pravna terminologija. Na občem zboru »Pravnika« je poročal društveni tajnik *dr. D. Majaron*, da je odboru poslana že dobra tretjina raznolikih izpiskov iz slovenskih zakonikov, in da se mu skoro predloží tudi ostanek. Ko se gradivo pregleda in izbere, uredila ga bode končno posebna komisija, sestoječa od pravnikov in jezikoslovcev.

Pevski zbor »Glasbene Matice«. Slovenci radi in dobro pojó, tega nam ne odrekajo celó nasprotniki. To svojstvo naše nas je usposobilo, da so se v vsakem večjem kraji, navadno po čitalnicah, osnovali pevski zbori, ki s pesmijo slovensko in slovansko pospešujejo društveno življenje, budé in krepé národno zavest. Ali ta namen pevskih zborov, dasi lep in plodonosen, ne more in ne smé nam zadoščati, ako se hočemo popeti do óne visoke stopinje, na kateri samopravno kraljuje glasba kot umetnost, izključujoč vse neumetnostne težnje. Tem zahtevam hoče ustrezati »Glasbena Matica« — ta slovenski konservatorij — z novo osnovanim pevskim zborom. Le-tá se že marljivo vežba in resno pripravlja, da upraviči nádeje slovenskega občinstva, in ognjevito oduševljenje, ki naudaja pevce za vzvišeni namen, porok nam je, da se skoro pokažejo namerjani učinki. Ko se osnuje še mešan zbor in okrepí orkester, ondaj bodo javni na-

Digitized by Google

stopi združenih »Matičinih« sil merílo, koliko vzmoremo Slovenci v umetnostni glasbi najširšega pomena. — Naj bi vrli pevci po Ljubljani, ki še niso pristopili k društvu, uvažili »Glasbene Matice« plemenito nalogo in združeno delovali, da dospè pevski zbor tem prej od dobrega namena do — gotovega pomena! —*f.*

Iz muzejskega društva. G. prof. *Julij Wallner* je meseca prosinca predaval o ljubljanskem mestu pred 300 leti, in sicer na podlagi nekaterih računskih knjig in zapiskov mestne uprave, oziroma magistrata ljubljanskega z leta 1590. in leta 1591. Govoril je o uredbi mestne uprave pred 300 leti, primerjal tedanjo denarno vrednost denašnji vrednosti in potem nav. jal dohodke in troške, kakor jih kažó ohranjene knjige. Povedal je dôkaj zanimivih črtic o denarnem gospodarstvu, katere pričajo, da niso tedanji mestni očetje naši kàr nič skoparili pri nekaterih prilikah. Bodi omenjeno še to, da so trdne platníce navedenih računskih zapisnikov popisane srednjevisokonemški, na jednih se čitajo celó starejši zapiski. — Nekoliko obširneje prihodnjič.

Prebivalstvo ljubljansko po občevalnem jeziku. O ljudskem štetji v Ljubljani podajamo bralcem svojim za sedaj samó podatke o občevalnem jeziku; obširnejšo splošno studijo nam je za jedno prihodnjih številk obljubil na podlagi uradnih izkazov spisati magistratni konceptni prístav g. *E. Lah.*

Dôba	Mestni oddelki	Občevalni jezik								Tujci[1])	Prebivalstvo sploh
		slovenski	nemški	češki	laški	hrv.-srb.	poljski	rusinski	rumunski		
dné 31. grudna 1890. leta	Šolski oddelek	3316	535	18	35	2	—	—	—	105	4011
	Šentjakopski oddelek . .	5367	839	27	15	1	2	—	—	155	6406
	Dvorni oddelek	6628	1079	53	77	11	10	2		250	8710
	Železniški oddelek . . .	5957	1538	23	19	4	—		—	233	7774
	Skupina predkrajev . .	1397	21	2	2	—	—	—	—	11	1433
	Aktivno vojaštvo . . .	1535	515	56	19	9	1	1	—	35	2171
	Sploh . .	24200	5127	179	167	27	13	3	—	789	30505
31. grud. 1880.	Sploh . .	18845	5658	136	172	5	7	—	1	1400	26284

*) Prebivalci, ki v Dolitaviji nimajo svojega domačinstva in zategadelj po predpisih o ljudskem popisovanji pri občevalnem jeziku ne smejo biti upoštevani.

Dekoracijska dela za novo gledališče ljubljansko, to je za prospekte, kulise, zaveso i. t. d., razpisal je deželni odbor v minulem meseci. Prospektov je namenjenih osemnajst; med njimi bode bleško jezero, mestni trg ljubljanski, pogled na kako kranjsko mesto, vas na Gorenjskem, notranjost kmetske hiše i. t. d.

Slovensko gledališče. — Dné 2. svečana se je ponavljala z lepim uspehom gluma »Čevljar baron«, dné 8. svečana pa burka »Slovenec in Nemec.« To poslednjo predstavo upravičuje vsekakor jedino to, da je bila na pustno nedeljo, sicer pa je skrajni čas, da za vselej izgine s pozorišča slovenskega.

Predstava dné 15. svečana: »Debora«. Národna igra v štirih dejanjih. Spisal dr. S. H. Mosenthal. Poslovenil Fr. Cegnar. — »Debora« je sicer že davno prebila najlepšo dôbo svojo, vender i dandanes ni najslabša med novejšimi dramami. Navzlic raznim nedostatkom (zlasti konec je motiviran precèj slabo) nahajamo v tej igri dôkaj pesniških lepot in zanimivih prizorov, kateri so velikega gledališkega učinka. Naslovna naloga je jako hvaležna, ali tudi težka, vender jo je gospá *Borštnikova* pogodila prav dobro, ako odštejemo posamične negotovosti zlasti v prvem dejanji. Dober je bil gosp. *Danilo* kot Jožef, dasi je igral nekoliko pretirano; gosp. *Jenič*, kateri je iz posebne prijaznosti prevzel nalogo župana Lovreta, igral je primerno, sevéda bi bi bili časih želeli živahnej-

Digitized by Google

šega igranja. Glasno pa moramo grajati, da je govoril v narečji. Baš gledališke predstave slovenske so močno vplivale na vsakdanjo govorico našo in celó v nižjem prebivalstvu iztrebile dôkaj ónih barbarizmov, kateri so se govorili še nedavno; zató se moramo kàr najodločneje upreti narečju v dramatiki slovenski in zajedno pričakujemo, da nam ne bode iznova govoriti o tem čudnem pojavu. — Drugi igralci, katerim itak v tej igri ni večjih nalog, zadoščali so. Obilo pohvale so si pridobile skupine, zlasti odhod svatov.

Predstava dné 22. svečana: »Svilnati robec«. Šaljiva igra v treh dejanjih. Spisal Božidar Borgjoški. Prevèl Vaso Petričić ml. — Ta igra nima posebnega dejanja, tudi se razvija kàj počasi in sloní na zgolj slučajnostih. Ako bi dr. Branko Rajič slučajno ne odposlal netočnega telegrama, in si Pavel Zvekič slučajno ne prisvojil napačnega robca, bila bi igra v obče nemožna. Po drugi stráni pa treba priznati, da je dvogovor izredno živahen, pogostoma jako dovtipen, izkratka: igra je zanimiva navzlic nedostatkom svojim. Občinstvu je prijala dôkaj dobro; za uspeh je sevéda zahvaljati zlasti g. *Borštnika* (Pavla Zvekiča), čegar igra in maska je bila res izborna.

Spomenik Vodníku v Koprivniku. Letos bode ravno sto let, odkar je v Koprivniku, kjer je Vodník služboval prva leta, samostojna lokalija. Zató se je v Koprivniku ustanovil odbor, kateri hoče v ondotni cerkvi Vodníku postaviti dostojen spomenik. Lepi nameri želimo najboljšega uspeha!

Vilharjeva slavnost v Gospiči. Poročali smo že, da je naš rojak F. S Vilhar, sedaj kapelnik v Gospiči, nedavno praznoval petindvajsetletnico glasbenega delovanja svojega. Slavnost, katero mu je o tej priliki priredilo pevsko-glasbeno društvo »Velebit« v Gospiči, zvršila se je kàr najsijajneje. Na vélikem koncertu so se pele zgolj skladbe Vilharjeve, potem pa je še nastopil veličasten zbor, katerega je ustanovil Vilhar sam, in iz okolo 70 ženskih, moških in deških grl sta zazveneli dve pesmi, péti takó, kakor pôje zbor Slavjanskega národne pesmi ruske. Umeje se samó po sebi, da so duhovitemu skladatelju in kapelniku čestitali kàr najsrčneje; tudi iz raznih krajev od blizu in daleč je prejel obilo brzojavnih in pismenih pozdravov. — Izvestno ustrežemo bralcem »Ljubljanskega Zvona«, ako priobčimo v prihodnji številki kratek životopis in nekatere črtice o dosedanjem glasbenem delovanji tega slovečega umetnika.

Podpiralna zaloga slovenskih vseučiliščnikov v Gradci je izdala deseto poročilo o svojem delovanji in stanji. Čistih dohodkov z obrestimi vred je bilo v minulem letu 1038 gld. 13 kr., s prištetim prebitkom prejšnjega leta (444 gld. 91 kr.) pa 1483 gld. 4 kr. Troški so znašali 898 gld. 66 kr., med temi za podporo velikošolcem 573 gld. Prebitek znaša torej 584 gld. 38 kr. Glavnica znaša v pismih nominalne vrednosti 7200 gld., v gotovini 300 gld. Odbor je zboroval osemkrat in je rešil 71 (prejšnje leto 97) vloženih prošenj; odbiti sta bili 2, drugim 69im se je dovolila vsota 573 gld. Najmanjša jednokratna podpora je bila 4 gld., največja 15 gld. Podpiranih je bilo 12 (prejšnje leto 19) slovenskih vseučiliščnikov, namreč 7 pravnikov in 5 medicincev. Modroslovca med prosilci to leto ni bilo nobenega. Po deželah jih je bilo 8 s Štajerskega, 3 so bili s Kranjskega, in jeden je bil s Primorskega. Koroškega Slovenca, ki bi bil prosil podpore, to leto ni bilo, in sploh ni bil nobeden vpisan na vseučilišči. Podpiralni zalogi je na čelu velezaslužni g. prof. *dr. Gregorij Krek*, njega namestnik je g. prof. *dr. Bidermann*, tajnik g. *Bogomil Krek*; odborniki so gg.: *Fr. Krančič*, *Anton Schwab*, *Jaroslav Žitek*, *Fr. Gestrin*, *Mihael Munih*.

Dva poljska romana. *Aleksander Głowacki* (Bolesław Prus) je pisal najprej listke za razne časopise; mnogo jih je pisal tudi v »Kurijeru Warszawskem«. Navadni listkarji najrajši plavajo po širokem morji fraz, in res smo se navadili, da od njih tudi ne zahtevamo globokih mislij, niti vzvišenih ali tudi le praktičnih idej. Prus pa je takoj spo-

Digitized by Google

četka rad širil koristne misli, priporočal delo in varčnost ter učil, kakó draga sta človeku čas in dana mu sila za delo. Rekel je rad kàj proti raznim predsodkom in slabim naklonostim, kot oviram zdravega kulturnega dela. Četudi ta struja ni bila posebno krepko izražena, vender je bila v poljskem zraku, vedno še precèj gostem, romantiškem, nekako podobna vetriču, ki je le obetal, da bode razganjal romantiško — meglo. Ali globoko ta pisatelj ni sezal, večkrat se je zadovoljeval s površnim smehom — za dobrohotne čitatelje, ki se radi — smejejo.

Potem je pisal kratke povesti — s kako vodečo mislijo. Taki so »Listy ze starego obozu« (tabora), v katerih dobro riše neke smešnosti malo omikanih ljudij. Tudi: »Kłopoty babuni« (skrbi stare matere) imajo veliko, toda nižjega humorja, ki prehaja časih naravnost v karikaturo in sevéda ni več izraz — življenja. Bolj se približava življenju drugo delo »Pałac i ruderа« (1875.); tu riše mislitelja, kateri bi mogel odkriti kàj jako koristnega za človeštvo, ali nima podpore in — propada. Toda vse te misli in težnje so še premalo jasne, premalo celotne: premalo govoré ljudje in dogodki, preveč pa pisatelj — sanjari.

Tudi druge nasledujoče povestice še niso dovršene, čeprav se trudi pisatelj, da bi mislil in opazoval realneje, in tem mislim in opazkam dajal umetniški oblik v povesti, kar se mu pa večkrat ni posrečilo (prim. Chmielowskiego: »Zarys literatury polskiéj z ostatnich lat szesnastu«; Wilno 1881. str. 141—45.).

Širšo nalogo si je postavil v dveh romanih, o katerih bodem nekoliko izpregovoril, ker v njih pisatelj kolikor toliko izrazito riše poljsko življenje in težnje njegove.

1. »Placówka (predstraža), powieść, wydanie trzecie przejrzane, Warszawa 1889.« — Józef Ślimak ima majhno posestvo pri reki Białki na griči: deset orál zemlje, ženo in sinova Jędrka in Staska, deklo in hlapca Owczarza. Najemal je še druge delavce, toda vsi, posebno domači ljudje, bili so pridni, saj so vedeli, »że jak pan jest po to, ażeby bawił się i rozkazywał, tak chłop jest po to, ażeby karmił innych i siebie (11.).« Prepriden pa gospodar vender ni: rad bi spal, ko treba orati, in tudi zemlja se toži nánj, da ji komaj za desetih let dá počitek in jo slabo gnojí. Zató se pa kaže glina izpod črnice.

Graščákov svak je liberalec, pravi »farmazon« (prosti zidar) in demokrat.

Ślimakova žena nagovarja moža dve, tri leta, da bi prikupil govedče in zakupil še loko od graščáka. Jako lepo je opisano, kakó kupujejo kravo: pogajajo se zánjo dolgo, dolgo in jako pametno — kakor pri nas — pri kupici žganja, takó pametno, da kupec Ślimaku napósled ponuja več, nego zahteva, da se kolneta in objemata, dokler se kúp ne sklene v polni pijanosti. Drugi dan pa gre Ślimak s sinovoma h graščáku, da zakupi loko. Gospá ga vpraša, ali sta to njegova dečka?

— Naša sta, jasna gospá.

— Torej pošiljaj mi ju; učila se bodeta čitati pri nas!

— Saj ne utegneta pri nas, jasna gospá! Starejšega vedno potrebujemo domá . . .

— Torej pošiljaj mlajšega.

— Tudi ta že svinje pase . . .

Čisto kakor časih pri nas, kaj ne? In ko se graščák nič ne pogaja in ponuja na prodaj loko prav ceno za 120 r. s pogojem, da ne bi vprašal žene za svèt, Ślimak neče, dasi bi moral samó za zakup na leto plačevati 70 r. Misli si, da bodo kmalu delili gospodske zemlje med kmete, sicer ne bi loke graščák ponujal na pródajo — toli cenó. Ta misel se mu zdi še verjetnejša, ko pridejo mérci merit železnico. Ślimak jim prodaja kokoši, maslo in sicer prav dobro.

Digitized by Google

Nekoliko romantiška je Zoska: popolnoma ni pametna, zvečer prihaja in pušča dveletno svojo hčerico — Owczarzu.

Graščák pozimi vabi gôste: veselé se in plešejo, po cesti pa se tiho pripelje žid, gleda in — misli, potem pokliče lakéja, da ga naznani gospodarju; ne bojí se, da ga ne vzprejme, saj ima nemške naseljenike, za katere bode kupil graščino.

— Sedaj plešejo, odgovoré židu.

— To je ravno dobro.

— Szlachcic ne pustí plesa zaradi računov.

— Bode pa prodal brez računov.

In res: szlachcic ne utegne napisati kupoprodajnega ugovora, zató ga spiše ta žid Nirszgold: szlachcic samó hitro, hitro podpiše, da ne bi se srdil dragi gost pan hrabia (grof), ako bi ga gospodar dolgo pustil samega. Ali žid mrmrá:

— Za leto dnij bode imel (grof) večjo težavo — s svojimi upniki.

Gostje pa plešejo do večerje in po večerji brez konca in kraja.

Drugi dan pa že kupujeta dva Nemca od Ślimaka posestvo; rada bi postavila na njegovem griči málin na veter. Ślimak neče dati svoje zemlje: ne bojí se hudih groženj Nemcev, da jo bode m o r a l prodati. Vé pa, da ga bodo grizli ti nemški sosedje, in skoro mu je žàl, da zemlje n i prodal, ali odločnejša žena mu pravi:

— Ne bodete ne dočakali tega, vi in ti švabi! . . . In če mi je pasti mrtvi, če bi me že zakopali v grob, izrijem se iz zemlje, in ne dam, da se storí krivica otrokom!

Ženina odločnost ohrabrí tudi možá, in odloči se, da ne pojde odtod, akotudi bi ga hoteli razsekati na drobne kósce. Ali szlachcic naznani v tem ves truden in zaspan milostivi svoji, da je graščino prodal — židu.

— Hvala Bogú, da pojdemo vender odtod, odgovorí gospá.

Čez teden dnij sta bila graščák in njegova žena že — v Varšavi, ali v grádu se je prodajalo (in kralo) vse — do oken. Pridejo Nemci: sekajo gozd, kopljejo kamen, vse delajo skupno. Toda zaupna njih možá, stari in mladi Hamer, osleparila sta jih. Stavijo si hiše, velike, lepe, čiste; vsaka ima pòd in kuhinjo posebe. Ślimak tudi njim prodaja marsikaj, ali to vaščanom ne prija. Celó babe govoré: »Res je milosrčni Bog povsod jeden, ali vender je to grda reč.« Železnico delajo. Hamerja si služita tu veliko, toda Ślimaku ne dajeta dela, ker jima neče prodati zemlje. Bliža se železnica: »Za nekaj let se bode vozilo po nji vsak dan na stotine vóz hitrih kakor ptice; vozili bodo ljudi in blagó, bogaté bogatine, siromašèč siromake, krepèč mogotce, zatiraje slabotnike, širé mode, množé zločine, kar se vse skupaj zôve — omika.« In res, s prvim vlakom se začenjajo tatvine, prej neznane v okolici, vso trgovino pa si prisvojé — Nemci.

Ślimak mora prodati kravo, ker nima sedaj dosti paše. Hamer pa ga zopet nagovarja, naj prodá zemljo, katera je Nemcu neizogibno potrebna, ali Poljak neče, četudi ga Hamer ošteva: »Ponujam mu sto rubljev za orálo, nezaslišano ceno, ali on mi baja, da drugje ne bi mogel živeti . . . Verfluchter!« Tatvine se množé, kradejo posebno Nemcem, ali tudi Ślimaku ukradejo konje. Gospodar dolží Owczarza in ga iztira iz hiše s hčerico Zośkino: gré, išče kónj, in oba zmrzneta. — Čitatelj pač vidi, da je vse to preromantiško-sentimentalno pretirano: na odločnega Poljaka in njegovo ženo se valí nesreča za nesrečo. Domačini bežé ali pa umirajo (tudi žena umrje), napósled še pogorí. V nesreči mu tuji naseljeniki nekaj pomagajo, vaščánje pa ne, ker je prijatelj Nemcem. V največji stiski ga tolaži župnik, mirí s sosedi, in prejšnji njegov največji sovražnik (Grzyb) mu daje celó sestro za ženo in 15 orál zemlje. Hamer pa mora prodati graščino Poljakom.

Zmagal je Poljak Nemca — vsaj v romanu.

Digitized by Google

Kompozicija je naravna, neprisiljena, pripovedovanje živo, značaji so precèj — ali ne dosti tipiški, le — nesreče je nekoliko preveč. Čitatelju je posebno žàl o lločne Šlimakove žene, katera je do zmage pomogla — največ. Znane so pa tudi res poljske žene, da se znajo boriti. Da bi le energijo svojo rabile vselej pametno in spoznavale, od k od jim grozí največja nevarnost! *Dr Fr. J. Celestin.*

(Konec prihodnjič.)

Listnica. — Ljuboslav (II.)

»Glej! iskrica je mala
Tje v slamno streho pala,
Požar je vstal strašán;
In plamen zmir naraša,
Vse, vse bo ognja paša —«
— — — — — — — —
Prav res: ko pride dan,
Celó ta pesem Vaša! —

Črtomir. »Pretekla so mi sreče leta,
Sedanjost moja je brez cveta,
Prihodnjost malo mi obeta« —

kakor kažó vse pesmi, na pesniškem polji celó nič! — Germanovič.

»Moje je nebo ljubezen,
Angelji roke cvetoče
Drage moje Josipine,
Ko mi gladi čelo vroče.« —

Hm, hm! — Rafael. Sonetje! Groza! In celó taki: »Oj, hiša rojstna, hiša mojega očeta«, in »Al' mene up golj'five sreče je izvabil,« to je prav tisto kakor: »O Vèrba! sréčna drága vás domáča« . . . samó nekoliko — drugače! — A—r. Oblika poslanim pesmim je slaba, tudi pogrešamo pri vsaki krepkega konca. Vender ni nemogoče, da bi nam kdàj ne poslali lepšega gradiva. — K—v. Zakaj spočetka poslanih črtic prebirate baš Arnimove »Kronwächterje«, tega nam ni môči umeti. Sicer pa ne mislite, da so takšni aforistiški spisi že — poezije v prozi! — Pošiljatelju povesti »Odpustek«: Motiv te povesti bi morala porabiti spretna roka, in potem bi ne bila napačna. V tej obliki ni za natisek. — Pošiljatelju razprave »Vzporedba národnih pravljic, katere nam pripovedujejo o treh bratih«: Spis je premalo korenit in zanimiv, da bi ga mogli priobčiti. — M. K. (»Zimski dan«) takisto. Poleg tega je bil zimski dan popisan že stokrat in stokrat. — J. K. V noveleti »Pozabljeno« pogrešamo potrebne karakteristike, mimo tega so posamični prizori nemožni. Morda nam pošljete kàj boljšega. O pesniškem gradivu o priliki pismeno. — Mihajlov (»Škoda ga je«): Najbolj je bilo izvestno škoda truda in popirja! — J. Č. »Misli vaškega godca« nam ne prijajo; zlasti óne štirivrstne poskočnice ne sodijo v leposloven list. Nekoliko národnega blagá o priliki. — J. F. (»Oderuhova smrt«); Zakrajan: Nerabno.

G. g. pošiljatelje národnih stvarí prijazno prosimo, naj nam blagovoljno oprosté, ako njih stvarí še niso prišle na vrsto. Kakor je razvidno iz denašnjega lista, priredili smo posebno predalo, kjer hočemo priobčevati národno blagó, kolikor nam bode dopuščal prostor.

Digitized by Google

Národu slovenskemu!

V slavnostnih dneh 29. in 30. ržnega cveta leta 1889., ko smo odkrivali spomenik **Valentinu Vodníku**, začetniku pesniške književnosti slovenske, oglašala se je živeje negoli kdàj misel, da bi se takisto postavil spomenik največjemu pesniškemu geniju, kar jih je doslej rodila zemlja slovenska, pesniku, čegar dela ponosno prištevamo najizbornejšim proizvodom vseh národov, ljubljencu našemu **Frančišku Prešérnu!**

Razpravljati ni treba posebe, kaj je **Prešéren nam**, niti kaj bode **zanamcem**: ime **Prešérnovo** je z neizbrisnimi črkami zapisano v zlati knjigi pesniškega in občekulturnega razvoja našega!

Takemu veleumu veličasten spomenik! Za deset let hočemo slaviti **stoletnico Prešérnovega rojstva** — postavimo mu tedaj vidno znamenje, katero še poznih let pričaj domačinu in tujcu o ljubezni in zahvalnosti naši! —

Živo uverjen, da bode ta poziv odmeval v vseh srcih slovenskih, katerim je do národne častí, ukrenil je pomnoženi odbor »Pisateljskega podpornega društva«, da pričnè nabirati doneske za **Prešérnov** spomenik. S prijazno prošnjo se torej obrača do vseh slavnih društev in zastopov, do slévarnega rodoljuba po deželah slovenskih, izkratka, do vsakogar, komur je drago ime **Prešérnovo**, naj nam z blagovoljnimi doneski pomaga uresničiti častno namero in takó zajedno **vredno poravnati dolg slovenskega národa do najboljšega pesnika svojega!** Zlasti upamo, da se bodo čitalnice slovenske na besedah in veselicah svojih često in drage volje spominjale **spomenika Prešérnovega!**

Troški bi bili vsekakor znatni, vender je podpisani odbor uverjen, da bode tolikrat izpričana požrtvovalnost slovenska vzmogla potrebno vsoto in omogočila praznovati stoletnico **Prešérnovo** takó, kakor si je lepše ne moremo misliti!

Rojaki slovenski, na delo tedaj! Vsakdo skrbi po svojih močéh, da se o stoletnici **Prešérnovi** vzdigne spomenik, o katerem bodemo rekli ponosno, da ga niso postavili posamičniki, nego **vesoljni národ naš prvemu pesniku svojemu!**

Digitized by Google

Doneski naj se blagoizvolijo pošiljati »Pisateljskemu podpornemu društvu v Ljubljani«.

V Ljubljani, dné 8. svečana 1891. leta.

Dr. Jožef Vošnjak,
predsednik.

Anton Funtek, blagajnik.	Simon Rutar, tajnik.
Fr. Levec.	Vatroslav Oblak.
Fr. Orožen.	Rajko Perušek.
Ivan Tomšić.	Luka Pintar.
Andrej Žumer.	Maks Pleteršnik.
Jožef Apih.	Dr. Lavrencij Požar.
Anton Aškerc.	Dr. Tomaž Romih.
Anton Bartl.	Ivan Scheinigg.
Dr. Karl vitez Bleiweis.	Henrik Schreiner.
Dr. Fr. Celestin.	Andrej Senekovič.
Martin Cilenšek.	Dr. Jakob Sket.
Jožef Cimperman.	Vekoslav Spinčić.
Dr. Fr. Detela.	Luka Svetec.
Peter Grasselli.	Jožef Starè.
Simon Gregorčič.	Ivan Steklasa.
Fr. Hauptmann.	Jožef Stritar.
Ivan Hribar.	Dr. Karl Štrekelj.
Fr. Hubad.	Ivan Šubic
Dr. Benjamin Ipavec.	Fr. Šuklje.
Janko Kersnik.	Dr. Ivan Tavčar
Dr. Fr. Kos.	Dr. Pavel Turner.
Dr. Gregorij Krek.	Anton Trstenjak.
Dr. Ivan Mencinger.	Matija Valjavec.
Dr. Matija Murko.	Fr. Wiesthaler.
Ivan Murnik.	Ivan Vrhovec.

Dr. Jernej Zupanec.

„Ljubljanski Zvon"

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrt leta 1 gld. 15 kr.
Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.
Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Izdajatelj Janko Kersnik. — Odgovorni urednik dr. Ivan Tavčar.
Upravništvo „Národna Tiskarna" Gosposke ulice št. 12. v Ljubljani.

Tiska »Národna Tiskarna« v Ljubljani.

Digitized by Google

Ljubljanski Zvon
Leposloven in znanstven list.

Štev. 4. V Ljubljani 1. malega travna 1891. Leto XI.

Pégaz in ôsel.

Starogrška basen.

Letí, letí Pégaz ko ptič nad zemljój
S ponosnimi krili, s ponosnoj glavój;
Griva po vetru mu plove,
Bliskajo mu se podkóve.

Nad poljem, nad kmečki tja dvor prileti,
Za dvorom tam ozka ograja stojí;
Osat prebujno v nji rase,
Osel v ograji se pase.

K tlom težko od mislij poveša glavó,
Vmes časih pobožno pogleda v nebó . . .
Mirno takó bi se žilo —
Pégazov ko bi ne bilo!

Čim kterega kdaj on nad sáboj uzrè,
Ves besen vam vsakikrat kvišku se vzpnè,
Jezno z ušesoma miga,
»I—a, i í, a a!« riga.

In ôzre se Pégaz na zémljo, na dvòr,
Ugleda spet danes tá smešni prizòr,
Pa se ustavi v višavi,
Reče oslétu in pravi:

»Za riganje tvoje neskladno, grdó
Zaslužil že zdavnaj si kazen ostró,
Drug konj, se vé, bi te brcnil,
V glávo s kopitom te krcnil!

»Če jaz bi htel tebi približati se,
Sám moral do tál bi ponižati se . . .
Tebe bi glava bolela —
Čast pa bi moja trpela!

»Umèti poléta ti Múzinih konj
Nikdár ne boš mogel — ves trud je zastonj!
Osel ostane le ôsel,
Létanje ni njegov pôsel.

»Da pópneš se v zrak, nedostaje ti sil;
Za vzlèt tak posebnih, veš, treba je kril:
Pégazu Zevs jih je vstvaril,
Mágarcu ni jih podaril.

»Kdo vé pač, kod Pégaza nosi polèt?
On smélo preméri ti križem ves svet,
Večji, ko tvoja — ograja,
Lepši, ko tvoja je — staja.

»In koder on koli po svetu letí,
Pod saboj motrí on le žive ljudí,
Pisano gléda življenje,
Rádosti v njem in trpljenje.

»Obzòr idéj tvojih ne seza čez plot,
Na uzdi te kratki tvoj vodi gospod;
Skromen mi, sivko moj, bodi,
Kar je nad taboj, ne sodi!

»Ne: vzpenjati se do pesniških višin —
Namèn tvoj le žito nositi je v mlin!
Moko da nosiš iz mlina,
Kúpila te je družina.

»Le Pégazov z riganjem ne kritikúj,
Ker, kadar tí sodiš nas, pomni in čúj:
Dete koj vsako na vasi
Osla spozná te po — glasi!«

To rekši s perutmi napréj nad zemljój
Letí, letí Pégaz s ponosnoj glavój,
Griva po vetru mu plove,
Bliskajo mu se — podkóve.

A. Aškerc.

Digitized by Google

Izvòr pomládi.

Ko Stvarnik je zêmljo ustvaril
In solnce obrazil nad njo,
V svetlobi razžaril je solnce,
S krasoto obdaril zemljó.
Svetovom vesoljnim je vêlel:
»Nad vami moj blagoslov čuj,
Ljubezen zadružna in zloga
Na veke med vami kraljuj!«

Tedajci do zêmlje prešinil
Najprvi je solnčni poròd;
Do solnca ozrla se zemlja
Na nebni prostrani je svòd;
Vzdrhtela je ôbla nebeška,
Zvrtela se zemlja v krog njé:
Zvestobo je solncu prisegla,
Ljubezen do zadnjega dné...

To videlo solnce kraljevo
In zemeljski videlo kras,
V zemljó zaljubilo še ôno
Na vekov se večni je čas. —
V ozračji krožili svetovi
Po poti odmerjenem vsak;
Od solnca prejela je zemlja
Ljubezni naklonjene znak.

Sijalo je jutro v prirodi,
V blaženstvo je svet bil odet —
Iz zêmlje čez noč se porodil,
Dehtèl zdaj — ob cvetu je cvet...
Veselja poslanec do logov,
Do gôr je prispèl in livád:
Ljubimki v darilo zaročno
Poslalo je solnce — pomlád.

* * *

Stoletja od tàkrat obnavlja
Po zemlji se vígredi svit,
In v zemeljski solnce naróčaj
Razsiplje pomladni nakit —
A slednja pomlád, ki cvetoča
Pripluje iz solnčnih višin,
Zvestobe je zêmlje in solnca,
Ljubezni je trajne — spomin!

Stébor.

Róžarica.

V košárici tvoji cvetice gledam,
Sladak me opaja vonj,
A težko verjamem tvojim besedam,
Da lepših iskàl bi zastonj.

Pred mano precvita lepša cvetica,
Obraz se ji živo rdí.
Bog váruj te mili, cvetja kraljica,
Ta lepša cvetica si — tí!

Bistràn.

Digitized by Google

4000.

(Času primerna povest iz prihodnjih dôb. Po vzorih dr. Ničmaha napisal **dr. Nevésekdo.**)

(Dalje.)

IV.

Ljubljano je obkoljalo tiste dni visoko in debelo zidovje. Učenjaki so ga primerjali ozidju, katero je v starodavnih dôbah obkrožalo slavne Ninive. Sezidano je bilo ozko, toda vender takó široko, da je bilo v njem prostora raznovrstnim vojašnicam, skladiščem, kapelicam in drugim prostorom, kjer se je vežbala in vadila mestna posadka. V tem ozidji je tičala kàr velika vojska, kateri je bilo v varstvo izročeno mesto ljubljansko.

S spremljevalcem svojim, ki mi je vodil konja, napotil sem se pod velikanski obok mestnih vrat. Zunanja straža je naju pustila v míru, prav kakor da naju niti opazila ni. Pod obokom mi je bilo, kakor da sem stopil v podzemeljsko jamo. Povsod je kapalo od stropa, prav kakor v predoru. Zamolklo je zazvenelo vselej, kadar je konj s kopitom udaril po tlaku. Temà bi bila, da ni malone vsakih pet korakov ob steni gorela svetilnica, ki je razširjala mračno svetlobo.

V tem sómraku sem opazil tik pota, po katerem sva hodila, še drug tir, in lahko si mislite, kakšna čustva so me obšla, ko sem tu pozdravil staro znanko železnico! Bil je resnično železniški tir in kàr nič se ni razlikoval od ónih, po katerih sem se vozil, ko sem bil še prvič na zeleni zemlji.

»Tu je železnica!« rečem profesorju z vseučilišča Svetega Simplicija.

»Dà, dà, železnica, po kateri se vozi premilostivi nadškof na svoje letovišče v Goričanah!«

Digitized by Google

»Drugega namena nima?«

»Drugega namena nima! No, saj je že to namen vseh namenov!«

»Kaj vraga!« vzkliknem začuden. Bliskoma je pri mêni profesor in mi s široko svojo dlanjó zatisne usta.

»Ti kolnešl Za Boga, če te čuje straža! Danes še bi tičal v železji, in tudi mêne bi vrgli v ječo, ako bi me zalotili v pregrešni družbi tvoji!«

Potolažil sem ga obetajoč, da bodem odslej opreznejši, in da nečem več kleti.

»Torej železnico imate še vedno?« vprašam, da bi jela govoriti o drugih stvaréh. »Ali kje vender dobivate premoga, da kurite železniške stroje, ko so že pred 2000 leti učenjaki trdili in preračunjali, da po 300 letih ne bode nobenega premoga na zemlji!«

»Takó je! Prav so računjali, premoga ni! In če bi svete knjige ne govorile o njem, niti bi ne vedeli, kaj je bil premog!«

»Ali vam sedaj goni vlake elektrika?« vprašam radovedno.

»Elektrika!« začudi se učeni starec. »Ali ne poznaš knjig blaženega Antona od Kala? V teh knjigah je prepričevalno dokazano, da je Belcebub takrat, ko ga je drevil arhangelj v peklenski prepad, trenil z dolgim repom svojim med vesoljne svetove. In ta udarec je treščil baš na ubogo našo zemljo, da se je vse zaiskrilo. Pri tistem udarci se je rodila ta moč, kateri so nekdaj rekli elektrika, in katera brez dvojbe izvira od hudiča. Zató odobrujejo vsi modrijani dekret pokojnega nadškofa Jerneja XXXIX., s katerim je ostro prepovedal, da bi kjerkoli rabili elektriko v teh pokrájinah. S tem ukrepom je blagi nadškof ponižal Belcebuba samega, da nima več močí do nas!«

»Kaj pa vam torej goni železnico?« vprašam ga strmèč.

»Glej in opazuj sam!«

Začulo se je res nekako drdranje, kakor pred 2000 leti, kadar je tekel železniški voz po plesmih. Škripale so osí, in bobnenjè je odmevalo od visokega oboka. Vmes se je čulo kričanje gonjáčev, pokanje bičev in zamolklo ječanje. V mráku ugledam tolpo nesrečnikov, na pol golotnih, in z verigami priklenjenih k težkemu vozu, katerega vlečejo s poslednjimi močmí po tiru. Kadar gré prepočasi, vseka nadzornik z vozá sedaj po tem, sedaj po drugem z dolgim bičem svojim. Kamor zadene, ondu se zmésita znoj in kri. In vprežénci napenjajo skrajne sile, da bi hitreje tirali težki voz, prav kakor živina, ki je nekdaj ob naših vodah vlačila težke ladje proti reki. Trudni sopihajo mimo naju in ječé, da se pričnè konj plašiti, in da ga le iztežka pomiriva s profesorjem. V tem je oddrdral železniški voz, in niti opazil

Digitized by Google

nisem, je li kdo sedèl v njem ali ne. To je bila železnica ljubljanskega nadškofa leta 4000. po Kristusu! . . .

Sočutno vprašam: »Kaj pa so zakrivili ti vpreženci, da se morajo péhati takó nečloveški?«

»Veliki hudodelci so!« odgovorí mi profesor važno. »Zgolj zločinci so, ki so se pregrešili proti sveti teoriji blaženega Antona od Kala!«

»Proti teoriji blaženega Antona od Kala? V čém tičí njih krivda?«

»Takoj ti pojasnim vse! Prvi, dolgih sivih lâs, ki je vlekel prav spredaj, bil mi je nekdaj tovariš na vseučilišči Svetega Simplicija. Toda v predavanjih svojih je zabredel v grozno zmoto; trdil je namreč, da je po zapóvedih svete cerkve dovoljeno, ako pišemo besedi »nadškof ljubljanski« sredi stavka le z malimi črkami. Ker ni hotel javno preklicati te zmote, obsodil ga je urad za ohranjenje nadškofove častí — sacrum officium defendendae sanctae dignitati archiepiscopali — za vse življenje v železniško vprego!«

»Resnično, ta kazen ni pretirana!«

»Dà, nikakor ne! Za Jakopa XV. so take grešnike sežigali na grmadah! Dandanes jih pa samó priprezajo k železnici, ker je njega milost, sedanji nadškof Martinus, v tem oziru premehak, predober.«

»Kaj li je pregrešil mladi človek, katerega sem opazil tik bivšega tovariša tvojega?«

»Pregreha njegova je nekoliko manjša. Srečal je na ulicah duhovnika svete cerkve in mu v pozabljivosti svoji ni poljubil roke. Urad za obrambo častí mašnikov — sacrum officium defendendae dignitati sacerdotum — obsodil ga je gledé na njega mladost in očitno globoko kesanje — samó na šest let v vprego!«

»Tudi ta kazen se mi vidi milostna!« odgovorim. »Pri nas v Sibiriji bi ga bili bržkone obsodili kàr na dolgih deset let! — Ali kdo je óni, ki vleče prav zadaj, kateremu se vidi najbolj, kakó težko premika svoje kostí? Ta je tudí tisti, kateremu nadzornikov bič največkrat zazvižga po plečih.«

»Temu se ne godí preslabo!« odvrne mi profesor. »Čevljar je iz čevljarskega oddelka. Ko pa je srečal cerkovnika Svetega Florijana, ni se mu odkril, kakor je propisano. Urad za češčenje cerkovnikov — sacrum officium defendendae dignitati sacristanum — obsodil ga je zaradi te[redacted]a šestmesečno težko železniško vprego.«

»Sedaj mi je pa že jasna teorija blaženega Antona od Kala!« odgovorim spremljevalcu. »Dobro vidim, da imate v mestu svojem pravične sodnike!«

Digitized by Google

»Sreča tvoja,« dostavi profesor, »da te ni kdo čul, ko si zaklical prej ime vragovo!«

»Pred kakšen urad bi me bili tirali potem?«

»Takoj bi te bili vklenili v železje in te izročili uradu v zabranjevanje pregrehe — sacrum officium de prohibendis peccatis. — Gledé na to, da si tujec, obsodil bi te bil ta urad vsaj na dvanajst let v ‚kazemate' na Gólavec. Tvoj imetek pa bi zapadel nadškofovi blagajnici!«

»Hvala ti za pojasnilo! Sedaj mi pa še povej, kakšno vojáščino imate, in kakšna je posadka, ki brani srečo in blaginjo mesta vašega?«

»Tudi to ti hočem povedati. V Emoni sámi ležita dva polka, in slavnoznana kohorta ‚starih devic', kateri je izročen ženski oddelek. Obá polka sta samostanski urejena in bivata tu v mestnem ozidji. Vrhovni vojskovodja je presvetli nadškof Martinus; vsakemu polku pa zapoveduje polkovnik z dostojanstvom prelata. V mestu je torej jedna brigada, katera pa je samó oddelek vélike papeževe vojske, stalno utaborjene pri Gorici. Tam pa zapoveduje grof Nerva, papežev maršal, kardinal in partibus infidelium, zajedno papežev generalissimus za to provincijo. Ker bode njega eminencija skoro pregledovala mestno posadko, učakaš morda srečo, da mu bodeš gledal v obraz. Znamenit vojak je in v mnogi bitki se je že izkazal!«

»Radostilo me bode, ako ga bodem videl! Kakšen pa je polk, kateri je tukaj v ozidji pri vratih?«

»To so naši trijariji!« odgovorí mi ponosno. »Pravo jedro so naši posadki in papeževi vojski sploh! Imenujejo se polk ‚telesne straže', ker so zajedno telesna straža premilostivemu nadškofu. Ta polk ‚telesne straže' ima prekrasno zgodovino! Ustanovil ga je znameniti nadškof Benedikt CII., ki se je prvi obkolil s prepotrebno telesno stražo. To je tisti sloveči nadškof, ki je ustanovil prepotrebni urad v zabranjevanje brad — sacrum officium hominibus imberbibus conservandis. — Ustanovil si je torej posebno telesno stražo, katero je po sebi imenoval stražo ‚gologlavih benediktincev', ker mora vojaški stražnik slovesno priseči, da nikdar v svojem življenji ne položí pokrivala na glavo. Ta straža se je polagoma razmnožila v polk, obsezajoč dvanajst kohort. Po vojaški in samostanski živé; čisti so, trezni in zanesljivi, udani visokemu nadškofu. Zató so jim izročena jedina mestna vrata, da jih stražijo; ostro pazijo ondu, da se v mesto ne priklati kakšen krivoverec, ki bi begal ljudstvo. Tudi so slovesno obljubili večno uboštvo, takó da živí ves polk ob sámi miloščini. Kàj dobro mu torej rabijo mestna vrata, ker mora vsakdo, naj si gré iz mesta, naj si gré v mesto, gologlavim benediktincem deliti miloščino!«

Digitized by Google

Začudim se: »Torej vedno uboštvo so obljubili vojaki vaši! Potem jim pa nadškof ne daje nobene plače?«

»Gotovo ne! Kakšnega pomena bi bilo sicer večno uboštvo? Na tem načelu je osnovan ves oddelek papeževe vojske, kolikor ga je v utrjenem ostrogu goriškem.«

»Ob čém pa živí?«

»Ob miloščini! Vsak teden ima posebna kohorta pri slébarnem polku službo, da berači po okolici. Ti vojaki jemljejo denar, jedila, vse, kar gré v vrečo ali žep. Take kohorte hodijo daleč na okrog; celó v Emono so že priberačile časih. Ali to ni prijalo gologlavi telesni straži, ki je menila, da ji tuja kohorta krati dohodek. Pripetilo se je celó, da so se zgrabili z orožjem, in da je tekla kri zaradi milodarov. Od tedaj papeževe kohorte ne smejo več v mesto!«

»To je res izvrstna organizacija,« mislil sem si. »Koliko so stale vojske za prvega življenja mojega, sedaj pa ne stanejo ničesar!«

»Torej polk ‚telesne straže' živí zgolj ob miloščini?«

»Gotovo! In priliko bodeš imel opaziti, kakó izvrstno je vse urejeno v tem oziru.«

V tem času sva dospela tja, kjer je pri zidu izviral studenec. Močen curek je vrel iz zemlje in polnil kamenito korito, vloženo v tla. Potem se je odtekal po vodotoči in izginjal pod ozidje. Okrog tega vrelca so bile napravljene klopí; po zidu pa je viselo obilo posod, s katerimi se je lahko zajemala voda. Železni obroči so bili vzidani v steno, da je bilo môči nánje privezavati živino, ako jo je kdo slučajno imel s sabo.

Pri tem vrelci je obstal vseučiliški profesor, privezal mojega konja k steni in izpregovoril: »Odpočijva si nekoliko. Tukaj pijem vselej, kadar sem se navečerjal na kapiteljskem repíšči! Tu pije sploh vsakdo, ki je na poti v mesto. Na tem mestu se smejo napiti celó hudodelniki, vpreženi v železnico, in to celó tedaj, kadar vozijo premilostivega nadškofa. Izkratka: tu pije vse, in sicer iz stare navade, vkorinjene v zgodovini naši. Torej pijva!«

Natočil je čiste vode in mi jo podal. Pil sem slastno, ker je bila to prva voda, katero sem pil po drugi svoji stvaritvi, in ker je bila to voda z zemlje slovenske!

»Praviš, da pijó tukaj vsi, ki so na poti v mesto, in to iz stare navade?«

»Iz jako stare navade! To je bilo za nadškofa Janeza IC. blagega spomina. Takrat je bil pri Sv. Jakopu vikarij Luka, mlad, čvrst duhovnik, vnet za slavo svojega stanú. Zeló obljubljen je bil ženskemu

Digitized by Google

spôlu, posebno mlademu. Tiste dni je umrl stari župnik Sv. Jakopa, in župnik je hotel biti vikarij Luka, ki je bil zeló obljubljen ženstvu, posebno mlademu. Ali škof Janez mu ni hotel dati župe, kar je vikarija Luko takó užalilo, da se je očitno uprl višjemu pastirju svojemu. Na trgu Sv. Jakopa je zasádil v zemljo prapor vstaje in pozval ženstvo vse župe sebi na pomoč. To je bila prva in zadnja ženska vstaja, o kateri pričajo listi zgodovine naše. Kakor jeden mož se je dvignilo razljučeno ženstvo, pobralo možem orožje, razdelilo se v kohorte in kakor nekdaj amacone bojaželjno obkrožilo vikarija Luko. Zgodilo se je to meseca malega travna 3919. leta, in najzanesljivejši zgodovinarji nam pripovedujejo, da se je nadškof Janez sam tresel na prestolu svojem. Ali vender se vikarij Luka na Sv. Jakopa trgu ni mogel držati dolgo. To pa zlasti zató ne, ker ga ni podpiralo moštvo, zakaj vsakemu zakonskemu móžu šentjakopske župe venderle ni bilo všeč, ako mu je drobna žena lazila za vikarijem Luko.«

»Kakó se je potem godilo vikariju?« vprašal sem radovedno, ker so me obhajali nekaki spomini iz devetnajstega stoletja.

»Ko se je nabralo okolo 2000 močno oboroženih žensk, vrgel se je vikarij Luka ž njimi preko Gradáščice v trnovsko predmestje, kjer ga je ženstvo tudi vzprejelo kàr najpresrčneje. Hipoma je imel vojske vsaj 4000 junakinj, oboroženih od nog do glave. Ž njimi se je utrdil za Gradáščico in okrog cerkve trnovske. V tem taborišči je dvakrat odbil naskok škofovskih vojakov, in s krvavimi glavámi so le-ti bežali pred ženskami. Posebno in na prvem mestu se je odlikovala kohorta ‚starih devic', katero si je vikarij Luka izbral za telesno stražo svojo. Ta kohorta je malone vsak dan udarila preko Gradáščice v mesto, kjer sta se širila strah in groza. Že se je menilo, da premaga vikarij Luka nadškofa Janeza, in da posadí samega sebe na škofovski sédež, ali na nesrečo vikarijevo se je v kohorti ‚starih devic' vzbudila ljubosumnost. Očitale so vikariju, bodisi upravičeno, bodisi neupravičeno, da kaže preveč simpatij do polkovnice, ki je vodila šentjakopsko brigado ženskega spôla. Ker se vikarij Luka menda ni popolnoma mogel opravičiti, uprla se mu je kohorta ‚starih devic', z vihrajočim praporom prekoračila Gradáščico in prestopila v škofovski tabor. Od tedaj je bledela zvezda vikariju Luki, in skoro mu je odbila zadnja ura! Janez IC. sam se je postavil na čelo vojski svoji in ž njo potisnil ubogega vikarija z ostanki njegovih žensk k mestnemu zidu za trnovsko cerkvijo. Ali bitka je bila krvava! Oče je usmrtil hčer, sin mater, in mož ženo! Na Zena, bili so silni časi, toda končno je venderle podlegel vikarij Luka. Obkolili so ga na ozidji za trnovsko

Digitized by Google

cerkvijo, in drugače si ni mogel pomagati, nego da je skočil raz ozidje v veliko globočino, kjer se je pobil do smrti. Sam nadškof Janez je vodil bitko, in ko je bila zmaga dovršena, izdal je takoj splošno pomilostitev za vse krasne svoje nasprotnice. Popóldne tistega dné je šel premilostivi škof iz mesta, da bi se ohladil na polji. Prišel je tudi do tega studenca, in žeja ga je zmogla. Naliti si je dal kupo in jo izpraznil na čast slavne premage. Od tistih dôb pa je ostala navada, da pije vsakdo pri tem studenci, bodisi, da je na poti iz mesta, ali na poti v mesto, in sicer pije na slavo premagi nadškofa Janeza IC.!«

»Ali se je pozneje uprl še kakšen vikarij?« vprašam radovedno.

»Nikdar več! Nadškof Janez IC. je izdal takoj dekret, da se je mesto razdelilo v tri oddelke. Prvi oddelek je odkazal oženjencem — tu je tudi kapitelj in škofova plača — v drugem oddelku so neomožene ženske — te brani kohorta ‚starih devic' — v tretjem oddelku pa bivajo neoženjeni možje. Vsak oddelek je obkoljen z visokim zidom, takó da živí popolnoma zase in v nikaki dotiki z drugimi oddelki.«

»Kakó modro in oprezno!« vzkliknem začuden. »Potem ni na svetu več tiste pregrešne spolne ljubezni, ki je v prejšnjih dôbah kakor kuga morila človeštvo po zemlji?«

Profesor z vseučilišča Sv. Simplicija zamežíkne z levim očesom, pogleda me zvito po stráni in nekaj časa molčí. Napósled mi odgovorí: »Spolna ljubezen! Glej, glej, kaj vam je v Sibiriji vse znano! Pri nas poznajo to ljubezen samó učenjaki, katerim so pristopne stare knjige blaženega Antona od Kala. Ali to je stvar, o kateri ne govorimo preradi!«

»Za Boga!« vprašam še, »kakó li se ženite in možite pri vas, ako so posamezni oddelki obzidani takó visoko?«

»Lepo in spodobno! O tem se bodeš lahko sam prepričal, ker bodo skoro nabôri za ženitev v obeh oddelkih, kjer so neoženjeni možje in nemožáte žene. Ako plačaš primerno pristojbino, vzame te dotična naborna komisija izvestno rada s sabo.«

»Nabor! Nabor!« začudim se. »Ako se prav spominjam, imeli so v prejšnjih časih samó vojaške nabôre?«

»Istina! Ali v našem mestu so se uvedli nabôri za ženitev in možitev, in to zató, da se je baš zatrla tista grozna spolna ljubezen, katero toli pravično obsoja blaženi Anton od Kala v svetih knjigah svojih! Toda čemú bi ti pravil; saj bodeš sam videl vse, ako le hočeš!«

»Ali se o tem studenci pripoveduje še kàj drugega, znamenitega?«

»Posebnega nič. Govorí se sicer, da je bil sèmkaj pred tisoč in tisoč leti pokopan velik grešnik, ki se ni hotel spokoriti ni na smrtni

Digitized by Google

postelji. Imel pa je pobožno mater, in ta je toliko časa jokala na gomili njegovi, da se je Bog usmilil grešnika in mu oprostil vse brezštevilne pregrehe. Poveličal pa je gospod Bog tudi máterino solzo, da je prikipela kot hladen vrelec iz grešnikovega groba!«

Tedaj je začul moj duh glas angelja Azraela. In le-tá mi je govoril: »Poglej na okrog, in spoznàj, kam te je zopet postavila mogočna roka božja!«

Pred mojim duhom se je pričel dvigati zida obok, više in više, dokler se ni vse izgubilo v jasni zrak. Hipoma je izginilo ozidje, in pred očesom moje duše je ležala v meglo zavita bela Ljubljana, kakor je bila pred 2000 leti. Po blatni cesti se je vil mrtvaški izprevod proti pokopališču Svetega Krištofa. Le malo ljudij je stopalo za pogrebom, in ni ga bilo očesa, v katerem bi se videla solza. Začul sem tudi óno žalostno, tanko zvonjenje s stolpa svetega Krištofa, ki oznanja vsemu svetu, da je zopet padel klas na tisti vesoljni njivi, kjer noč in dan s svojim srpom neumorno deluje večna žanjica — bleda smrt! Hipoma se je tudi odprla zemlja pred mano, in stal sem ob grobu, kakeršne so pred 2000 leti kopali mrličem. In ko je dospel izprevod na mesto, kjer sem stal plah in trepetajoč, odložili so krsto in jo izpustili zemlji v osrčje. In Azraelova roka mi je odkrila vse, in zrl sem v krsto, in ugledal ondu ostanke svojega prvega telesa, kakor so ga pokopali leta 2000. po Kristusovem rojstvu! Takó si me, večni angelj Azrael, leta 4000. po Kristusu privêdel do prve moje gomile!

(Dalje prihodnjič.)

Razmere gorenjskih kmetov okolo leta 1500.

Po arhivnih virih spisal **Anton Kaspret.**

I.

Nova dôba je napočila gorotanskim Slovencem, ko so jih podjarmili Franki. Nemški oblastniki so si usvojili deželo in nje prebivalce ter oboje razdelili med sabo. Kdor se jim je uprl, zasužnili so ga, da je robotal na polji ali opravljal domača dela. Sčasoma so porobili na osnovi fevdstva malone ves národ, dasiravno so mu pustili stan in svet, dom in zemljo.

Digitized by Google

Sužnim kmetom je bila dolžnost, da so razven potrebnega živeža oddajali graščáku vse pridelke in obrodke. Sužnik je bil graščáku stvar, s katero je ravnal po svojem razsodku, kakor z drugo stvarjó imovine svoje; smel ga je kakor živino prodati, zamenjati, podariti in ga preseliti drugam. Vrhu tega je bila sužnost dedna in je prehajala od roda do roda.

Težki jarem prvotne sužnosti je zlajšalo blažeče krščanstvo. V starih časih so se sklepale zakonske zveze med sužniki le po volji graščákovi. Ako ta ni priznal sklenjenega zakona, tedaj ni bil veljaven; celó pravico je imel, razvezati zakonca in prodati družo. Ta in še marsikatera druga surovost se je končala, ko se je okrepilo in uveljavilo katoličanstvo. Najprej je zahtevala katoliška cerkev, da so se sklepali zakoni po cerkvenih zapóvedih, in papež Adrijan († 1159. leta) izrekel je odločno, da se zakonski robovi nikakor ne smejo razporočati. Odslej so prestale samovoljne razveze poročenih sužnikov, in njih otroke so priznavali za zakonske. Le jedna dolžnost je vezala zaročence: morali so graščáku za ženitveno dovolitev plačati ženitnino (maritagium).

Toda ne samó cerkvi, ampak tudi graščákom je bilo na korist, da se je sužnim kmetom zlajšalo breme. Kmetje, s katerimi se je ravnalo kruto in trdosrčno, pobegnili so v mesta in trge, ali pa so se zatekli k pravičnejšim graščákom. Kolikor več kmetov je pobegnilo, toliko več je izgubil graščák dohodkov. Da so sužni kmetje često uhajali v mesta in trge, o tem pričajo vedne pritožbe kranjskih vlastelinov. Ako je hotel graščák sužnika pridržati zemlji svoji, moral se je odreči nekaterim preobtežnim pravicam. Prepustil mu je del zemljiških prihodkov, in odslej je bilo pridnemu hranljivemu kmetu sploh mogoče, pridobiti si osebno posestvo, s katerim je smel ravnati po svoji volji. Ali tudi to olajšilo ni popolnoma zadovoljilo kmeta; zató so morali vlastelini še dovoliti, da je prehajala pravica do zemljiškega uživanja na sužnikove otroke ali sorodnike.

Od XIII. veka so bila vsa zakupna zemljišča dedna; graščine so le jemale od dediča najdebelejšega vola, od vdove najlepšo obleko za mrtváščino, kakor se še dandanes davek plačuje od dedščine.

Še bolj se je uredilo razmerje kmeta in vlastelina, ko so jeli zapisovati dolžnosti in davščine podložnikov v graščinske urbarje. V teh niso bili natančno zaznamenovani samó davki, oziroma graščinski dohodki, ampak zapisano je bilo tudi, kakšno tlako in koliko dnij v tednu je moral posameznik tlačániti. Kar se je določilo, vezalo je do-

Digitized by Google

tičnika in dediče njegove. Napósled so se razmere tlačanov gledé na davščino, tlako, posedbo, užitno svojino in dedinsko zapustitev toli zboljšale, da je bilo med kmetom slobodnjakom in tlačánom le malo razločka.

Po takó urejenih pravnih odnošajih se je skoro okrepil kmetski stan. Že v začetku XIII. veka stojé povsod sêla, vasí in majhni trgi; zemljo v najodležnejših dolinah in na visokih planinah so ukoriščali. Kmetje, razvrščeni po srenjah, imeli so svoje zbore, pri katerih so se čitale njih pravice in dolžnosti in razpravljale njih težnje in pritožbe. Ako je bilo treba poravnati prepire, sestavili so posebne komisije, pri katerih so sodelovali njih zastopniki. Prvo mesto v občanih je imel župan, ki je branil pravice posameznih kmetov proti graščákom in pravice graščákove proti kmetom.

To uspešno napredovanje so jele ovirati proti koncu XV. veka razne okolnosti; v notranji Avstriji, sósebno na Kranjskem je pretila kmetom celó nevarnost, da izgubé vse pridobitve prejšnjih časov.

Veliko nadlog so provzročali kranjskim kmetom osebni bôji, kakor tudi notranje in zunanje vojne. Hudi časi so napočilî deželi kranjski, ko je Andrej Baumkircher s tovariši svojimi razgrajal po deželi. Toliko škode je napravil dolžnim in nedolžnim prebivalcem, da se ne dá popisati. Ker ni Friderik III. storil ničesar, da bi poplačal najemnike Baumkircherjeve, morala je dežela za cesarja plačati dolgove in najemščine, ako se ni hotela pogubiti. Naložil se je takozvani osebni davek vsem stanovom. Plačevali so po svojih dohodkih škofje, opatje, duhovniki, grofje, baroni, gospodje, vitezi, plemenitniki, meščanje, trgovci, rokodelci, hlapci, vdove in vsak kmet na svojem posestvu po jeden goldinar; kdor pa je imel célo pristavo, po 24 vinarjev; na celem zemljišči 12 vinarjev, gostáč in kočar po 8 vinarjev, vdova polovico tega, kar bi moral plačati mož, dečki, déklice, celó dojenci po 4 vinarje. [1])

Skoro po teh zmedah pridere še grozovitejši sovražnik v deželo. Od leta 1471. so Osmani skoro neprestano napadali notranjo Avstrijo, posebno Kranjsko, katero so v 22 letih, od leta 1471. – 1493. oplenili in opustošili osemnajstkrat, ne da bi se jim kjerkoli postavili krepko v bran. [2]) Kakšen hrup je bil v kmetih, to pripoveduje letopisec Unrest z nastopnimi besedami: »Po plenitvi so zakričali vsi kmetje: Zakaj se niso gospodje in plemenitniki postavili Turkom v bran? Zakaj so jim

[1]) Unrest, letopis p. 565—569.

[2]) Prvi turški konjiki so prihruli na Kranjsko leta 1396.

Digitized by Google

prizanašali? Nemara, da je ‚junaška' gospôda skrivàj potegnila s Turki?« — Ne gledé na škodo, katero so Turki provzročili kmetom, da so jim opustošili polja in travnike, požgali poslopja in hiše, in odvedli jetnike v sužnost — samó leta 1475. so ujeli 20.000 ljudíj in požgali 200 vasij — zahtevale so se od kmeta še druge oprave.

Ker jih ni ščitil niti dežélni vladar, niti jih ni branilo dežélno plemstvo, dasi je bila to obema dolžnost, sezidali so si kmetje samí taborišča. Ogradili so namreč griče ali pa utrdili cerkve; in sèmkaj je pobegnilo kmetsko ljudstvo z imovino svojo, kadar so se bližale tolpe razbojniške.

Razven tega so morali kmetje tlačániti še pri utrjevanji mest in trgov. Cesar Friderik je leta 1475. ukazal vsem prelatom, plemenitašem, oskrbnikom in uradnikom na Kranjskem, da morajo v ta namen pošiljati svoje sužnike in podložnike v mesta, kadarkoli bi zahteval dežélni glavár. Z jednakim ukazom (dné 23. vinotoka leta 1492.) je naročil vsem podložnikom, bivajočim okolo dve uri hodá od kočevskega mesta, da morajo tlačániti pri obzidavanji in utrjevanji mesta.

Ti ukazi so le zadeli kmete, naseljene blizu mest, toda cesar Friderik je razglasil še drugo povelje, ki je bilo na kvar vsem kmetom.

Znano je, da so imeli v tedanjih časih le meščanje pravico tržiti. Zategadelj in da se odškodijo meščanje za žrtve, katere so prinašali o vojni, prepovedal je cesar kmetom večkrat, da ne smejo tržiti z živino, vinom, žitom in drugimi živíli na kmetih, cerkviščih ali drugje zunaj mest. Opiraje se na take ukaze, prepovedala je bleška gospóščina leta 1502. obá sejma pri cerkvi Sv. Jovana v Bohinji;[1] takisto so dali Rádovljičanje leta 1515. trikrat oklicati, »da nihče ne smé na kmetih kupovati ali prodajati; kdor prodaja drugje, plača 5 mark šilingov globe;«[2] celó obrtnikom in krčmarjem so prepovedali, da bi obrtovali na deželi.

Silno razljučeni so bili kranjski kmetje zató, ker so si vlastelini trudili svoje dohodke pomnožiti s tem, da so zvišali vse davščine, denarne in osebne, katere so jemali od podložnikov svojih. Omenili smo že prej, da so bile vse dolžnosti in davščine podložnikov in njih upravičene terjatve zaznamenovane v graščinskem urbarji. Toda zaradi

[1]) Iz bleškega arhiva VIII. Vire, na katere se sklicujemo, priobčili smo v izvestji muzejskega društva leta 1889. (I.—XII.)

[2]) XI.: »dass niemant solt nicht verkauffen oder kauffen auf dem gay, sunder in der stat Radmannstorff« i. t. d.

Digitized by Google

mnogih dolgotrajnih vojskâ, v katere sta bila zapletena Friderik in Maks, nalagalo se je plemiškim posestnikom čimdalje več davkov. Ko plemstvo napósled ni izhajalo z urbarskimi dohodki svojimi, nakladalo je podložnikom davščine več, nego je bilo določeno v urbarjih. Da se iztérjajo redni in izredni davki, katere sta zahtevala cesar Friderik in Maks za vojne svoje, da se dalje pokrijejo troški za dragoceno orožje in se gradovi dobro ohranijo, zvišali so vlastelini vse davščine in vrhu tega uvedli nove naklade in nenavadno tlako.

Često se je pripetilo, da so umorili sužnike, odvedli jih v sužnost, ali da so ti zaradi prevelikih davkov ostavili zemljišča in šli služit k meščanom ali pravičnejšim graščákom. Ako so ostala zemljišča neobdelana, ako se njive niti niso posejale za silo, odškodili so se graščáki za izgubljene dohodke s tem, da so zahtevali tem več davščin od ostalih tlačánov.

Silno slabo se je godilo podložnikom zastavljenih graščin. Imetniki in upravniki takih graščin so povišali vse davke in slébarno tlako, da bi se le kolikor môči okoristili, dasiravno so bili zavezani z reverzi, zahtevati le davke zapisane v urbarjih. Kadar se je pobirala dežélna naklada, katero so razpisali stanovi na posamezne graščine, naložili so graščinski imetniki vsoto, katero bi morali plačati sami, svojim podložnikom; ti so tedaj poleg navadnih urbarskih davkov plačevali tudi izredne naklade. Zaradi takovega tlačenja so se pritožili med drugimi tudi stodvorski občanje v Bohinjski dolini leta 1500.: »Mi tlačánje cesarskega veličanstva prosimo prav ponižno, da nas ne tlačijo, da ostane pri tem, kar je bilo doslej, sicer ostavimo zemljišča, zakaj prehudo nas zatirajo in obtežujejo; često smo potožili nadloge svoje, toda le malo se je obrnilo na bolje.« [1]) Takih nezadovoljnih podložnikov je bilo baš na Kranjskem mnogo; ko so namreč izmrli ortenburški in celjski grofje (leta 1457.), zastavil je cesar mnogo graščin plemenitnikom in ministerijalcem. [2])

Ker so se toli pogostoma poviševali davki, bili so kmetje do cela preverjeni, da se z uplačanimi vsotami okoriščajo le graščáki, ne pa cesar; in to mnenje je vznemirilo celó blagomisleče in zvesto udane podložnike. Takó so se leta 1490. pritožili Selčanje, Ločanje in Želez-

[1]) II.: »Wir der kays. Majestät armleut piten mit aller vnterthänigkeit vns bey alt herkhomen nit gedrungen werden« i. t. d.

[2]) Zastavljene graščine so bile v XVI. veku: Bela peč, Rádovljica, Smlednik, Nadkamen, Primskovo, Naklo, Postójina, Vipava, Senožeče, Prem, Planinski grad (Haasberg), Logatec, Predjama, Lož, Reka, Devin, Pazin, Kočevje, Ribnica, Dobro polje, Svibenj, Gamberg, Poljane, Kostel.

Digitized by Google

nikarji pri brižinskem škofu Sikstu zaradi prevelikih davkov. Za blaginjo svojih podložnikov skrbeči knez je poslal pritožnikom pismo, v katerem jih je poučil o resnični porabi plačanih davkov in zajedno zagotovil, da jih sploh ne misli obložiti z novimi davki, kakor drugi graščáki. »Kolikokrat smo vam odpisali, da nismo obdržali ne vinarja, ampak stanovi prejemajo denar in sicer za vladarja in cesarja našega. Kakó morete tedaj rêči, da pobira upravnik denarje zâse ali za nas? — Rekli smo tudi našemu upravniku, da ne mislimo nobenega podložnika obtežiti z novimi davki, ali zahtevati od vas, česar niste dajali prednikom našim. Zatorej bodite pokorni in izkažite se našemu upravniku, kakor je pristojno nam in škofiji naši.« [1])

Navzlic tem zagotovílom so ostali kmetje pri svojem prvem mnenji. Še 1815. leta so izrekli bohinjski Česnjičanje v pritožbi, katero so poslali cesarju, da ne bodo dajali nobene naklade. Samó če bi jih cesarsko veličanstvo sámo zahtevalo od njih in v ta namen naravnost poslalo občanom zapečateno pismo, hočejo radovoljno dati vse, česarkoli bode želelo cesarsko veličanstvo, in če treba, žrtvovati tudi življenje in imenje, in mu vselej, ponôči in podnévi biti podložni. [2])

Iz zagovora bleškega graščáka razvidimo, da so oponosne besede, s katerimi so kmetje graščákom očitali nepošteno poslovanje z deželnimi nakladami, globoko zbodle dotičnike. »Ne dopuščam kmetom, da bi me tožili brez pravega vzroka; toda mogoče je, da niso nekateri samí opravili davkov, temveč zvalili jih na reveže; ko bi hotel, lahko bi imenoval take, ki niso plačali 2 gld. Naj tožijo cesarsko veličanstvo, jaz nisem denarja zapravil, celó na izgubi sem, ker sem večkrat iz svojega denarja kmetom posojal za davek, ne da bi mi povrnili kàj: táko zahvalo imam od ‚poštenih' kmetov.« [3])

Med vsemi vojnami, v katere se je zapletel cesar Maks I., bila ni nobena pogubnejša kranjskim kmetom in drugim deželánom, nego benečanska. Niti trgovine niti prometa ni bilo, vse ceste in potje, po katerih so Kranjci gonili živino na Laško in vozili žito, platno, sukno in druge izdelke na pródajo, bili so več let zaprti. Poleg tega je cesar po svojem kancelarji vedno zahteval od stanov denarne pomoči, in

[1]) »Dopisovalne knjige« škofa Siksta v nadškofijskem arhivu monakovskem; objavil F. M. Mayer v »Beiträge zur Kunde steiermärkischer Geschichtsquellen,« 15. letnik, 1878.

[2]) Poglej listíno IX. na str. 138 izvestja muzejskega društva 1889. leta

[3]) Prim. list XII. na str. 145. in 146.

Digitized by Google

če so mu tudi izprva prošnjo odbili, napósled so se mu venderle udali in mu privolili vsaj nekaj terjavščine. Vlastelini in graščinski imetniki so naložili te vsote svojim podložnikom, ki so morali napósled plačati vso naklado. Zató so bili nakladni deleži precèj visoki: zemljáki in polzemljáki so plačevali po 10, 14 in 20 goldinarjev. [1])

(Dalje prihodnjič).

Mózu vzórniku.

(Pesniku * * * za dan 19. sušca leta 1891.)

Smotri njega solnčnočisti,
Blágo slébarno teženje,
Delo njemu je življenje,
Vedno mož ostane isti.

Mnogo videl móž po sveti,
Tebe njih spoznàl sem diko,
Duši svoji včrtal sliko,
Ki se mi spopolni z leti.
Velik pôsel je — živeti.
Kdor vrší ga brez zavisti,
Brez sebičja — mož je tisti;
S srcem um — glasilo zmage,
Njemu vse so misli blage,
Smotri njega solnčnočisti.

Volje trdne sklep železni
Zlè ovire v prah razdeva;
Ž njim vzajemno milo seva
V dušo mózu svit ljubezni;
Tuj mu dih je strastij jezni.
Vsako vzórno koprnenje,
Hrana njega je poštenje,
Čustva tajna in očita,
Vsa so v moži plemenita,
Blágo slébarno teženje.

Sklep najskromnejši — resnica
Dela dá mu pólje širno;
Če srcé je mózu mirno,
Kaj mu ljudska govorica!
Zadovoljnost mu družica,
Sreče drag izvòr — trpljenje,
Delo — vztrajno hrepenenje,
Dôkler v grob ga zêmlje črne
Smrt napósled ne zagrne —
Delo njemu je življenje.

Kakor solnce, ki prisije
Svètlo v jutru od izhoda,
Z nébnega na véčer svoda
Svètlo se za góro skrije:
Dôkler truden ne počije,
Mož takó v kreposti čisti,
Záse ne lovèč koristi,
Kar je vzgojil v krepki duši,
Nikdar v pódlosti ne ruši —
Vedno mož ostane isti!

Stébor.

[1]) X., na str. 139.; XI., na str. 143.

Digitized by Google

Na stara leta.

Slika.

Spisal **František Vrbovščák.**

I.

Cvetoča pomlád je bila.

Solnce je že davno prehodilo daljšo polovico svojega pota na jasnem nebnem oboku in sulo poslednje žarke krasno prerojeni zemlji v lepi naróčaj, ko so spremljali tistega večera prebivalci naše vasí večletno svojo sosedo Štefèško k večnemu pokoju. Bil je to oskromen pogreb, kakeršnih vidimo le na deželi med preprostim, ubožnejšim ljudstvom. Niti gospóda ni mogel dati priletni Štefè rajnici svoji na zadnjem poti, nikar da bi bil razven pri župni cerkvi ukazal zvoniti tudi še pri četrt ure oddaljeni podružnici Sv. Antona. Molčé in vsak záse tiho molèč, korakali so pogrebci k cerkvi in potem na pokopališče.

Zagrebli so ženo.

Vračaje se v vas, imeli so ljudje razne pomenke.

»Malo solzâ se je potočilo za njo,« velela je stara ženíca sosedi svoji in globoko vzdihnila, bodisi ker jo je vezalo z rajnico prijateljstvo, bodisi ker se je domislila starka, da bi tudi njo utegnila zadeti usoda jednake smrti.

»I, kdo li naj bi bil jokal, kdo?« zavrne jo soseda. »Svojcev ni imela nikogar razven možá; ta pa — saj véš, koliko je moral prebiti pri nji, ubogi Štefè! Ali je bila ženska, kakeršne so druge? Béži, béži! Potlej naj bi se pa solzil za njo!«

»Tisto je res. Ali jaz sem takó mislila — kri ni voda — no, sevéda, kaj hočemo. — Slabosti je imela Štefèška, Bog ji dàj dobro! Toda pustimo jo, naj počiva v míru!«

Zadaj za ženskami so šli možjé; Štefè sam je bil med njimi.

»Hitro jo je spravilo,« pravi sosed.

»Kdo bi si bil mislil!« prikima Štefè in vleče mêni nič tebi nič dalje iz pipe svoje.

»Hudó ti bode pa venderle po nji, je li da, Štefè?«

»Nič!«

In kakor bi hotel potrditi izpóved svojo, potegne Štefè velik oblak dima iz vivčka in ga izpustí v sinji zrak.

»Pojdi, pojdi! Kaj bodeš dejal — nič!«

Digitized by Google

»Verjemi, sosed, in Bog mi odpústi, da res ne. Ali sem imel kàj dobrega pri nji, káj? Križe, zgolj križe. Hvala Bogú, da me je rešil!«

»Tudi prav govoriš,« oglasí se tretji. »In umrla ti je o pravem času. Velika noč je pred durimi, lahko se oženiš drugič.«

»Nikdar več!«

»Zakaj ne? Saj ti skoro ne bode kazalo drugače. Rázvlake res nimaš pri gospodarstvu, ali nekaj je vender, in gospodinje je treba pri vsaki pédi zemlje.«

»Nikdar več!« ponoví Štefè. »Delal bodem, kar bodem mogel sam, molil na stara leta in služil nebesa. Bog me váruj neumnosti in sveta Katarina! Prvi zakon je od Bogá, drugi od mesá, takó pravijo. Jaz sem imel prvega čez glavo.«

V tem dospó pogrebci do krčmárja Zelenca. Po vseobče razširjeni šegi naših krajev povabi Štefè pogrébnike z grobárjem in cerkovnikom vred s seboj na kozarec vina. Drugi pogrebci se pa razidejo domóv.

II.

Tam dôli, že precèj v skrajnem konci vasí, kjer se vije po višini nad njo široka vélika cesta, tam dôli stojí še dandanes Blaža Štefèta preprosto domovanje. Majhna, na pol zidana, na pol lesena hiša in nekaj pedíj svetá pred njó in za njo je bilo za časa, ko se je vršila oskromna naša povest, malone vse bogastvo našega junaka. Sevéda, če bi hoteli do cela natanko popisovati zemljiško imetje njegovo, morali bi že omeniti še lazú, katerega je imel gôri nekje za Rávnikom in kratke léhice na Klisu.

Ljudje časih mnogo vedó in marsikaj uganejo. Takó se tudi prebivalci naše vasí niso bistveno motili, menèč, da je bil spoštovani njih sovaščàn in sosed, Blaž Štefè, že izza mlada nekoliko bolj takó — da je imel v glavi menj kolesec, negoli preveč. Bil je rajnega Martina Štefèta sin resnično, kar se tiče razuma, nekako nagnjen k slabemu. Sicer pa vseskozi poštena, dobra duša. Jedina nesreča zánj in za gospodarstvo njegovo je bila ta, da se je slábo oženil, ko je po očetovi smrti prevzel domovanje. Bog znàj, na kaj je gledal! Na denar gotovo ne, saj ga ni imela, na lepoto tudi ne: bila je malo prikupnega lica Jera Žúžljeva. In hudobna, hudobna! O, kakó se je moral pokoriti pri nji ubogi Štefè dolgih dvaindvajset let! Poleg vse slaboumnosti svoje priden in dober gospodar, ki se je trudil in ubijal podnévi in ponôči, moral je mirno gledati, da je ona ležala in Bogú

Digitized by Google

čas krala; potrpežljivo je moral poslušati najhujša zabavljanja iz nje ust; zmeren in varičen je moral imeti ženo — pijanko. Oskromno domovanje, katero je dobil po očetu, celó to bi bilo šlo pod nič; Štefè sam bi bil moral obupati, da se ga ni Bog končno usmilil in ga rešil, poslavši Jeri — naglo smrt. Kakor navadno ljudí, ki ljubijo pijačo, zadela je tudi Štefèško srčna káp, takó da so jo pokopali lepega pomladnega dné, kakor smo čuli ravnokar.

Bilo je že precèj pozno, ko je dospèl Blaž Štefè omenjenega večera od Zelenca domóv. Toliko niso pili — tudi bi se ne spodobilo o taki priliki — ali kadar so ljudje zbrani, zlasti pri kozarci vina, tedaj prinese beseda besedo, in čas poteka nenavadno hitro.

Prišedši domóv, léže Štefè, ne zmenivši se nì za luč nì za večerjo, na slabo posteljo in začnè — premišljati. Ne vemo natančneje, kakšne misli so mu rojile po glavi, vender bi smeli sklepati, da žalnejše nego vesele. Ne zaradi žene, katero je pokopal ravnokar. Blaž Štefè je bil mož, ki je nosil srce na jeziku; verjeti mu smemo, kar je trdil gredoč od pogreba: da bode lahko pozabil dvaindvajsetletnega zakona svojega boljšo polovico — Jero Žúžljevo. Ali če je pregledal naš junak vse minulo življenje svoje, morale so mu v tistem trenutku žalne misli prešinjati dušo. Do cela polšesti križ je že imel včrtan na hrbtu, ali nikdar še v življenji ni okusil ónega, kar imenujejo ljudje — srečo! V zorni mladosti mu je umrla mati, zapuščen in osiročen je dorasel, po smrti očetovi je bil hlapec, nikar pa gospodar; žena, katera naj bi mu lajšala trud in trpljenje, grenila mu je življenje, celó tega ni učakal, da bi bil v jedino tolažbo svojo čul iz otroških ust sladko besedo — »oče!« Kaj čuda potem, če se je staral hitreje negoli z leti! Ali v bodočnosti? Malo ga čaka, ali nič boljšega. In vender: oženil se ne bode več, rešen bode vsaj tega križa. Čemú bi se tudi oženil! Brez take žene, kakeršna je bila rajnica, prebil bode pač lahko. Ali mu je kdaj skuhala pošteno, ali ga je zašila, očedila in oprala? Kaj še! Kvečjemu se ga je spominjala s hudimi besedami — in sedaj bi se oženil drugič?

Precèj dolgo se je premetaval Blaž Štefè po postelji. Napósled ga vzmore: spanec mu séde na trudno okó.

III.

Potekali so tedni in meseci.

Blaž Štefè je kakor nekdaj marno gospodaril na oskromnem posestvu svojem; delal je celó pridneje, odkar je bil vdovec, dasi ni imel nikogar, o kómer bí mogel rêči: zánj se potim in trudim. Toda bilo

Digitized by Google

je popolnoma umevno početje njegovo. Zakaj rajna Štefèška — Bog ji dal milost svojo — bila je, kakor smo že povedali, ženska, ki je z lenobo in zapravljivostjo svojo mòžu bolj jemala srčnost in veselje do gospodarstva negoli množila. Poslej je bilo drugače. Samega sebe je imel Blaž Štefè, samega sebe je posnemal.

Oženil se pa ni.

Če si je moral prej, dokler je še imel ženo, često sam kuhati, prati in šivati, ako je hotel, da je smel med ljudí, pokáj bi takih potrebščin ne mogel opravljati sedaj? Drugih stvarij pa — saj takó malo potrebuje sam človek!

Ali prišlo je drugače.

»Tisto bi bilo, tisto,« premišljal je časih v prostih trenutkih naš Blaž sam v sebi. »Ako bi imel kar takó žensko pri hiši, da bi mi kàj postregla in tu pa tam nekoliko pogospodinjila. Ali take me Bog váruj, da bi bil navezan nánjo! Stanovanje naj bi imela v moji izbici, tjà iz veže na ónem konci in — no, recimo, da bi ji tudi plačeval kake krajcarje za to, kar bi mi storila. To je gotovo — vse bi bilo lepše urejeno pri oglu in okolo ogla, ako bi bila ženska res kàj vredna. Kaj bi potem brezskrbneje puščal dom in hodil po delu! Sevéda, kakor hitro bi pa videl, da ni za rabo, ali da se mi vêde preoblastno, ali kakor si že bodi, velel bi ji: ‚Z Bógom!‘ Takó bi res ne bilo napačno, takó.«

In kaj je verjetneje, nego to, da je Blaž Stefè, kadar so ga obhajale take in jednake misli, nehoté tudi razbiral v modri svoji glavi, kje bi dobil žensko, ki bi mu bila všeč in bi hotela priti k njemu za gospodinjo. Dolgo je ugibal in napósled ugenil.

Pri Spodmélu za župno cerkvijo je stanovala že od nekdaj póstarna ženska. Klicalí so jo za Korénovo Lenko. Neomožena zasébnica je tržila z raznimi malenkostimi, bodisi, da je prodajala domá, bodisi, da je nosila po hišah svojo drobnjáv. Nekaterniki so vedeli povedati, da je imela to opravilo le za kratek čas, da bi se ji ne bilo treba ubijati, ker je bila denarna, da je imela denarja po vseh rokavih zašitega. Drugi sevéda so obsojali táko govorjenje, kakor je to sploh navada povsod in pri vsaki stvári. V nečém pa so se ujemali vsi, ki so poznali zasébnico Lenko Korénovo, v tem namreč, da je tudi ona do tistih dôb, ko je omenja naša povest, najmenj petdesetkrat praznovala rojstvo svoje.

»Le-tá Lenka Korénova,« menil je Štefè, »ne gospodinjila bi morda slábo, če bi se hotela preseliti k mêni.« In takó se je zgodilo, dą jo je vprašal nekoč, kaj in kakó; odgovorila mu je ugodno.

Digitized by Google

Pogodila sta se do dobra, in teden pozneje je ostavila Lenka bivališče pri Spodmélu in se preselila v drugi konec vasí, k Štefétu.

V prirodi se časih na véčer čmernega, oblačnega dné nebó razjasní, in baš zapadajoče solnce obsije zemljo, da se obradostí luči njegove vesoljno stvarstvo. Takó je s srečo v življenje posameznikov...

Znanec naš, Blaž Štefè, živel je poslej mirno, lepó. V tihem zadovoljstvu so se mu vrstili dnevi in tedni, takó da skoro sam ni védel, kdaj in kakó. Sam je gospodaril, Lenka Korénova pa mu je bila vrla gospodinja, tudi zánj se je brigala mnogo več, negoli sáma rajna žena.

Ljudje pa so semtertjà govorili čudno . . . Toda ljudje so hudobni, kdo bi jim verjel!

Tisto je bilo vsekakor res, da se je Štefè, odkar je ostavila Lenka Korénova bivališče svoje pri Spodmélu in se preselila k njemu, kakor prerodil v vsem značaji svojem. Prej tih in redkobeseden, vedno bolj tožnega nego jasnega lica, bil je sedaj zgovoren, vesel in dôkaj prijeten družabnik kmetskim svojim sosedom, kadar se je ob nedeljah popóldne sešel ž njimi pri krčmárji Zelenci, ali pod lipo pri Brdétu. Dà, tudi kozarček odveč ga je rad potegnil ob takih prilikah, potem pa je časih zapel, da se mu je smijalo staro in mlado.

Oženil se pa ni. Ljudje so si pač pravili drugače — toda kdo bi jim verjel! In na stara leta — — Vender ljudska govorica, dasi ne vselej, časih je tudi resnica!

IV.

Cvetoča pomlád je bila zopet.

V nedeljo popóldne se je zbralo pri krčmárji Zelenci lepo število pivcev. Menili so se pri poliči vina o tej in óni stvári; ali glavna oseba, okrog katere so se pletli vsi njih pogovori, bil je nenavzočni — Blaž Štefè.

»Mêni se je vse zdelo, kakó pride,« reče sosed Štefétov in se šegavo namuza.

»Mêni pa bi se ne bilo nikdar sanjalo kàj takega!« pristavi drugi. »Ta Štefè prismuknjeni!«

»Hahaha,« potrese se tretji, izpraznivši zvrhoma kozarec, »in tisto Lenko Korénovo, tisto staro devico — in sedaj jo bode m o r a l vzeti!«

»Presneto se je čudno glasilo, ko so ju oklicavali ob desetih! Vse se je muzalo po cerkvi. Kaj bi se ne — hehehe!«

»Potlej pa rêci kdo, da se ne godé čudne rečí po svetu! Ali veš, Hrômec, kakó se je rotil Štefè pred letom osovréj, ko smo mu

Digitized by Google

pokopali Jero Žúžljevo! ‚Bog me váruj', dejal je, ‚in sveta Katarina, da bi si še kdàj natvezel žensko butaro na pleča!' Vidite, takó se pravi: ‚Človek obrača, Bog obrne', zlasti če v človeku stara kri vzkipí! Sedaj mu je prišlo takó, da bi se Blaž Štefè prijel nebes, ako bi mu bil kdo prerokoval kàj takega. Samó, če je vse res, kar govoré ljudje!«

Sosed Lukec iztrka pipo ob mizni ogel.

»Hudirja, da bi ne moglo biti res! Kaj meniš, da je Štefè pri vseh svojih letih in neumnosti svoji drugačen, nego smo mi? Béži, béži, saj vemo, kakó stojí v katekizmu: ‚Po jednem človeku je prišel greh na svet, in podedovali smo ga vsi, ker smo iz njiju rojeni'. Sicer pa, kàj menite, da mu bode res kàj sile, ako se je že zmotil takó daleč, da je moral priti na oklic? Hudobna, pravijo, da ni, in denar ima tista Lenka Korénova, po vseh rokavih ga ima zašitega. Hehe, Blaž Štefè ni takó brezumen!«

»Tisto je nekaj; toda kaj meniš, Vrban, sramota pa vender! Fantje so pri oklici v cerkvi številili, koliko imata oba nad sto let — in taka neumnost!«

»Hm, Bogá naj zahvali Štefè, da ga mara Lenka njegova. Kakó pa bi bilo, ako bi ga tožila, in bi ljudje s prstom kazali za starcem? Hehe, to so rečí, rečí!«

Takó in jednako so se pogovarjali in prepirali možjé v krčmi, obirali in smešili vdovca Blaža Šteféta. Toda govorica, katero smo čuli iz njih ust, bila je resnica: Blaž Štefè in Lenka Korénova sta bila tiste nedelje prvič na oklicih.

Štirinajst dnij pozneje sta izgovorila v župni cerkvi pred Bogom in ljudmí svoj do smrti nepreklicni »dà«. Rêči smemo: pred množico ljudij; zakaj kdor bi sodil, da ni bilo radovednih gledalcev pri tej poroki, vrlo bi se motil. Staro in mlado, veliko in majhno, prihitelo je pogledat v cerkev ženina Šteféta in drago nevesto njegovo. Imela je lep poročni venec Lenka Korénova; toda stare matere, ki so roke pod predpasniki držèč stikale ondu pred stranskim oltarjem modre glavé, čebljale so takisto, kakor bi bil baš venec nevesti pristojal najslabše . . . In duhovnega gospoda sta premagovala sedaj smeh, sedaj sveta jeza, ko je sklepal z znamenjem svojega poziva póstarno zvezo . . .

* * *

Na stara leta!

In vender se časih tudi v tej dôbi človeškega življenja razjasní dotléj temno in oblačno nebó; tihe sreče zláto solnce posije nánje, da se obradostí srcé človeško njega luči.

Digitized by Google

Minilo je dobrega pol leta. Kratek čas v obči zgodovini, toda v življenji posámeznikov se toliko predrugači tudi v takó malem presledku. V naši vasi je ostalo tedàj splošno vse pri starem. Pri Štefétu pa so bili posléj na mesto dveh — trijé (ljudje imajo bistre očí), in povest pravi, da so bili vsi trijé — veseli drug drugega. Lenka Korénova je bila dobra žena, pridna gospodinja; Šteféta se ni sramovala, in on ne nje. Neumorno je delal, pametno gospodaril. Saj je imel dva človeka, o katerih je mogel rêči: zánja se potim in trudim. V tretjem bitji družine njegove mu je bila namreč izpolnjena sladka želja, da je čul iz otroških ust ime »oče«. Blaž Štefè je začel okušati nekaj takega, kar imenujejo ljudje srečo.

Kdo bi si bil mislil — na stara leta!

Utrínki.

9

Veje košate sem zrl,
Drevja ponosnega last:
Vse se združujejo v déblu,
Vsaki pa druga je rast.

Póti življenja ljudem
Vodijo v razne straní:
K smotru nas pravemu vôdi
Pot, ki do vzorov drží!

10.

Kàdar pri cvetu nam cvet
Jésen mrzéča zatrè,
Nádeja téši nas jedna:
Pómlad jih zopet razpnè.

Cvetom jesénskim nalík
Mnogi premine — značaj.
Bode li drug se porodil?
Možno, a vprašamo, kdaj! . . .

11.

Kamen izdablja bajè
Kaplja pogostna dežjà,
Trša po hipni je plôhi
Cesta, kot prej je bilà.

Groženj osornih izràz
Srcu je plôhe naliv,
Mèhko pogostno svarilo
V srci nahaja odziv.

12.

Slane pogubna je moč:
Kàdar pobéli raván,
Séme nebrojno zatrto,
Sad je neštet pokončan.

Slana — krivica svetá!
Koliko vzórnih težénj
Dih nam je tvoj že pomoril,
Koliko blagih življénj!

Gr. Novák.

Digitized by Google

Na obáli.

(Novela. Spisala Márica.)

(Konec.)

Vse je zaprto.

Ribar potrka na dôkaj trhla vrata — nihče mu ne odgovorí. Potrka močneje, in sedaj vpraša nekdo v koči: »Kdo je?«

Namesto Ribarja se oglasí Jelica:

»Jelica Petrovičeva.«

Précej se odpró vrata, in Jelica stopi z Ribarjem v kočo. Nekako zatóhel je zrak, ker je na jedino okno pritisnjena deska, da brani dežju v kočo. Na majhni mizi gorí svetilka; pri mizi je jedini stol. V kotu je ognjišče in na njem nekaj loncev in skled; v nasprotnem kotu stojí ribičeva postelja, pogrnjena s čedno, belo rjuho.

»Joj, gospodičina, kakšni ste!« začudi se ribič, ko zapazi pri luči, kakó je Jelica mokra.

»In vi tudi«, obrne se k Ribarju. »Précej zanetim ogenj, da se nekoliko osušita. Samó potrpita nekoliko.«

Naglo, kolikor mu dopuščajo leta, stopi starec k ognjišču, vzame izpod njega nekaj suhljádi, dene vrhu nje dve debelejši poleni, in skoro plapolá dobrodejen ogenj na ognjišči.

»Čujte, gospodičina, ako bi ne bili prišli, moral bi jaz do vas, kar bi mi bilo zaradi starih mojih let težavno in sitno.«

»Res, ali imate kàj važnega záme?« vpraša Jelica.

Sedaj pokaže starec na mizo, kjer leží poleg luči zvezek popirjev, in pravi:

»Čudijo se ljudje, ob čem živim, ker nikoli ne ribárim; kličejo me za ‚ribiča', ker mi ne vedó pravega imena, toda samí vidite, koliko je ribiškega pri mêni. Potrpite, naj še nekoliko podtaknem, in takoj vam povem vse. Gospodičina, zahvalite Bogá za to uro, le zahvalite ga!«

Spogledata se naša znanca, ker ne umejeta starčevih besed; vender da vé starec kàj več o Jelinih roditeljih, o tem se je Jela prepričala že prej.

Često ga je videla, kakó se je plazil po gozdu in okrog nje dóma. Kadar ga je kdo videl, iskal je suhljádi, ali ko ni bilo nikogar, ogledoval je le in poslušal.

Digitized by Google

Bil je suh, sklonjen, zarjavelotemnega obraza in popolnoma sivih lâs. Z obraza pa se mu je brala dobrotnost in poštenost.

Naj je pripovedoval najžalostnejšo ali najveselejšo vest, govoril je vedno počasi, malomarno, kakor da govorí o vremeni.

Zunaj še vedno razsaja nevihta, in močán grom stresa zemljo.

Ko je ribič preskrbel za gôsta svoja, kar se mu je zdelo potrebno, vzame liste z mize, dene stolíco poleg ognjišča, odkašlja se in pričnè:

»Vedite, gospodičina, da ste Jelica Dolinarjeva in ne Petrovičeva. Berite to pismo, ker imate boljše očí od mêne, in zvedeli bodete vse, ker jaz nę pripovedujem kàj spretno.«

Jelica vzame list in jame brati sáma záse, toda ribič jo opomni, naj bere glasno, ker je pismo važno tudi za gospoda — »ki je ž njo prišel« — pristavi dobrovoljno.

Pismo, ki je obsezalo štiri straní, bilo je pisano hrvaški.

Bile so znancema našima zgolj nerazumne stvarí: o neki ladji, o srečnem podjetji, o velikem bogastvu, o prijetnem življenji. Pisano je bilo viharno in strastno. Pretila je strašna osveta nekomu, toda Jelica ni mogla vedeti, kómu, ker ni bilo nobenega imena. Podpisan je bil samó nekov »Gjuro.«

Začudena in nekoliko nejevoljna na osveteželjnega pisca, dá Jela pismo nazaj, rekoč, »da jo to jako malo zanima.«

»Čakajte, gospodičina,« méni starec. »Ali to vas bode bolj!« Nató ji dá zvezek popirjev z naslovom »Jelica Dolinarjeva.«

»Berite, to vam piše vaš oče.«

»Kaj véste vi o mojem očetu? Ako sploh še živí?« vpraša Jelica malone neverjetno, vender sluteča nekaj veselega.

»Bil sem nekdaj sluga, in če hočete, priča sreči in nesreči njegovi ž njim daleč tam čez mórje; potem je pa mêne poslal sèmkaj, in tu sem odkril veliko hudobnost njega, katerega imenujete očeta. Naznanil sem mu to, in od tedaj vé za vse, tudi za vašo ljubezen, katere je vesel, in vé, kakó vas sovraži Petrovič. Skoro pride, da vas reši, da se osveti. Toda berite samí; oče vam bolje piše, nego jaz pripovedujem.«

Jelica sklene brati domá in gré k vratom gledat, ali se je že nevihta polegla.

Odprè duri, ali zdajci se zabliska takó močno, da kričeč odskoči; za bliskom strašno trêšči, in dež se vlije iznova.

Mrak je že legel na zemljo, ko se oblaki pretrgajo in se ploha poleže.

Digitized by Google

Mlada znanca naša iskreno zahvalita starčka za zavetje; on ju spremi do vrat in kliče za njima:

»Da se vidimo srečnejši tam gôri v vaši hiši, gospodičina!«

Ker ju čaka še dolg pot, jameta Ivan in Jela hiteti po bližnjicah skozi gozd; Jelica komaj diše od strahú, da bi bil Petrovič domá pred njo.

Ko sta že blizu dóma, čujeta živahno razgovarjanje v gozdu ob cesti.

Molčé se pogledata, ko jima priteče naproti vsa preplašena žena mladega ribiča, katera jima je nosila liste.

»Moj Bog, mrtev je že, mrtev je, Petrovič!«

»Kaj je, za Bóga, kaj govorite?« vzklikne Jelica.

»Vaš oče se je peljal domóv o nevihti, in ko je treščilo takó silno, treščilo je v drevó prav blizu vozá Petrovičevega. Konja se splašita, začneta begati dalje in dalje, voz se zvrne, Petrovič pade čez zid in sicer toli nesrečno, da zdajci obleží. Ni treba tjà, gospodičina, ne; pojdite domóv, ali še bolje, k mêni v hišo. Jaz bodem pri njem in moj mož; bodite brez skrbí.«

Jelica je stala kakor okamenela, takó hipoma je prišlo vse to.

Vzprejela je ponudbo dobre žene, povabila Ribarja s sabo, vzela mladi ženi otroka in šla namesto domóv, v ribičevo kočo.

VII.

„O sei mein Freund!“ so schallt's vom Heuchelmunde
Dem Falschen, der mit heimlichem Behagen
Den Vortheil überzählt von solchem Bunde.
Du traust ihm, und — schon hast du eingeschlagen,
Ein edler Thor! — — — — — — —

Lenau.

Ko prideta v ribičevo hišico, poišče Jelica najprej luči, spravi zaspanega otroka k počitku, potem pa séde k mizi.

Brati ni mogla, prenemirna je bila; hotela si je nekoliko odpočiti. Ribarja pa je tirala radovednost in želja, da bi vender videl svojo Jelo srečno; zató odprè list. Jelica ga prosi, naj bere glasno; Ivan sluša in pričnè:

»Preljuba Jela, moja hči!

Ne vem, kakó sem mogel živeti toliko časa brez tebe!

Dolgo nisem védel, da živiš, mislil sem, da si me tudi ti zapustila in šla za materjo svojo; dolgo nisem védel, da živiš — dolgih petnajst let! Zapuščen nisem imel nobene duše razven Slaka, starega sluge, kateri jedini mi je ostal zvest.

Digitized by Google

Pet let je že, kar vem, kakó so me oslepárili, kakó so mi ugrabili najdražje imetje, ali vender, zvédel sem tudi, da živiš ti, draga moja Jela!

Od tedaj sem dobro poučen o tebi, poročal mi je zvesto Slak, ki je neznan naseljen blizu tebe.

Vem o jedini tvoji tolažbi, o tvoji ljubezni do blagega mladeniča, kateri ti je že dolgo jedini zaščitnik. Komaj čakam srečnega trenutka, ko vaju bodem mogel blagosloviti in združiti.

Sedaj čuj mojo povest; prepričaj se, da sem res tvoj oče in da nisem mogel dosléj priti v domovino.

Bilo ti je šele leto dnij, ko sem se ločil od tebe. Odpotoval sem v jutrove dežele, ali muditi se nisem mislil dolgo.

Težko, kakor bi védel, da se poslavljam za vselej, ločil sem se od svoje žene, matere tvoje, in ona, kakó je jokala! Oklenila se me je okolo vratú in ihtela, in takrat si se vzbudila ti in pričela glasno plakati, kakor bi umela, kaj se godí.

Sedaj mi je jasno, zakaj je tvoja mati takó jokala; takrat sem nje žalost pripisoval samó slovesu.

Imel sem v službi knjigovodjo, zvédenega, lokavega možá. Znal je sladko govoriti, slikati lepo in veselo bodočnost v bogastvu, opisovati tujino v vsem nje blesku — izkratka, védel se mi je prikupiti. Bil mi ni podložnik, prijatelj mi je bil.

Z materjo tvojo se je vêdel uljudno, nekoliko laskavo, kar sem pa pripisoval njegovim letom in izkušnji v družbah.

Tvoja mati, Jela moja, ni ga mogla trpeti. Prosila me je, naj ga ne vabim v hišo — ali imenoval sem jo neuljudno, očital ji, da je negostoljubna, in prvič ravnal proti nje volji — nesrečnik!

Udala se mi je, vzprejemala ga uljudno in prijazno, toda često sem jo videval, kakó si je skrivaj otirala solze. Vpraševal sem jo, zakaj joče, toda bila je preponosna, da bi me iznova prosila tega, kar sem ji odrekel. Šele pozneje sem zvédel, da se je drugače vêdel z mojo soprogo, kadar ni bilo mêne domá; ali ona je molčala, ker je vedela, kakó sem zaslepljen.

Navdušil me je za veliko podjetje, pri katerem bi bilo v nevarnosti do malega vse imetje moje. Dolgo sem se upiral, toda končno sem se udal.

Napravil sem ladjo v jutrove dežele, on naj bi pa v Trstu opravljal trgovske pôsle. Vzel sem s sábo nekaj móž, ki so se mi kazali udane, toda izdajice so bili vsi razven Slaka.

Imeli smo do cela neprijeten pot po slabem morji, vender smo že hvalili Bogá, da nas je otél, ker smo že bili blizu Odese, kjer bi se ustavili za delj časa.

Digitized by Google

Samó še jedna noč!

Pokoja želján, šel sem počivat, ker se nisem več bal nevarnosti. Noč je bila lepa, nebó jasno, posejano z brezštevilnimi zvezdami, mórje mirno, da se je ladja po njem zibala, kakor po olji.

Šel sem na krov, poslal v duhu materi tvoji in tebi srčen pozdrav in šel spat.

Spominjam se, da se mi je baš sanjalo, kakó vaju rešujem iz velike nevarnosti, ko me vzbudí Slak, da ladja gorí. Hitro grem na krov, ali prepričam se, da ni rešitve. Kličem svoje ljudi, toda bilo ni nikogar; domislim si, da so vsi dobri plaváči razven mêne, in zemlja ni bila daleč.

Plamen me je že dosegel — omedlèl sem — vzbudil sem se tam na obáli, kraj mene je bil zvesti moj Slak, kateri me je rešil.

Pisal sem o nesreči svoji précej njemu — prijatelju svojemu in prosil hitre pomoči, da se započeto delo nadaljuje, ali pomoči ni bilo.

Pisal sem drugič njemu in soprogi svoji. Za nekoliko tednov dobim pismo od njega in v tem list, katerega sem pisal svoji ženi. V njega listu pa strašno novico, da je moja žena od žalosti umrla, in skoro za njo tudi hči Jela.

Nesramen hudobnik, da bi prej prišel do namena svojega, pravil ji je o moji nesreči in pristavil, da sem tudi jaz poginil v ognji, saj o mêni ni duha ni sluha.

Ko sem zvédel, da sem izgubil, kar mi je bilo najdražje na svetu, ko sem védel, da me v domovini ne čaka zvesto srce, sklenil sem ostati v tujini.

Čemú se vračati domóv, mislil sem si, kjer bi me vsak kraj, vsako drevó, vsak kót mučil z minulostjo in me spominjal srečnih dnij!

Ostal sem torej v tujini. Pisal sem nekolikokrat knjigovodji svojemu, ali odgovoril mi ni. Živel sem brez namena; čemú in za koga naj bi se trudil in mučil? Šele zvesti moj Slak me je moral opomniti, naj se resno poprimem dela.

Pričel sem, vse siloma — ali vse mi je uspevalo, čudno uspevalo. Tržil sem dalje z vsem svetom, le s Trstom nisem hotel imeti pôsla. Takó je minilo petnajst let, mêni cela večnost.

Neizogibna prilika nanese, da sem moral po trgovini svoji kreniti proti Trstu.

Sam nisem hotel. Dal sem povelje Slaku.

Ladja je bila že pripravljena za odhod, jaz sem stal na luki, dajal še zadnja naročila, ko pride pred mêne Slak z neznanim človekom in mi pravi: »Prosi me, naj bi ga vzeli s sábo v Trst, siloma hoče odpluti z našo ladjo, ali jaz ga nečem, ker ga poznam.«

Digitized by Google

Ko čuje tujec, da ga pozná, iztrga se mu iz rók in zbeží. Za nekaj trenutkov je odplavala ladja, in jaz sem se hotel vrniti v mesto, kar vidim nekaj korakov od sebe, kakó vlečejo mornarji nekoga iz mórja. Stopim bliže in spoznam možá, ki je silil v Trst.

Radoveden ga ukažem prenesti v svoje stanovanje. Tresla ga je huda mrzlica, in zdravnik je majal z glavo. Jaz sem pa sedèl pri njem in mu stregel. Bledlo se mu je, govoríl je čudne, mêni nerazumne stvarí.

Kakó ostrmim, ko čujem svoje ime!

»Užgè naj se od zdolaj, kjer spí Dolinar, takó je ukazal Petrovič; mi vsi poskačemo v mórje in plavamo do kraja, ladjo z gospodarjem pa prepustimo usodi. Hej, že gorí, dobro sem zanetil! Hej, Dolinar, lahko noč! Zvesti Slak, z Bogom!«

Planem kvišku, pozabivši, da imam bolnika pred sábo, stresem ga in zakričim kakor lev:

»Povej, govôri, kar si zdaj blebetal, sicer —«

Nesrečnik me samó srepó pogleda, strese se in molčí.

Strašen sum me obide; iztežka sem čakal, da se mu zdravje obrne na bolje. Toda starec je péšal od dné do dné. Ko se je nekega dné zavedal, izdal sem se mu, in tedaj mi je povedal strašno novico. Moj knjigovodja Petrovič je podkupil možé, da so ladjo zažgali, obetaje jim mnogo denarja. On, kateremu sem stregel, zažgal je ogenj. Ali Petrovič ga je oslepáril, in on se je hotel osvetiti. Tedaj sem zvédel, da Petrovič še živí; prisegel sem, de mi mora pred očí.

Naznanim Slaku, kar sem zvédel, in mu naročim, naj o Petroviči pozveduje, kolikor more. Kar mi je odkril, to je neverjetno, satansko.

Soproga moja je neprestano žalovala po mêni mislèč, da sem mrtev. Petrovič jo je miloval in se hlinil, kar se je dalo, da bi mislila drugače o njem. Ali ni se hotela vtolažiti. Vidèč, da izlepa ne opravi ničesar, lotil se je sile.

Kazal ji je oporoko s ponarejeno mojo pisavo, katero naj bi bil pisal jaz pred odhodom, v kateri sem vse svoje imetje prepustil zvestemu svojemu prijatelju, če se poročí z mojo ženo in bode skrben váruh nji in tebi, Jelica!

Branila se je dolgo, napósled se je vender udala in se poročila ž njim leto dnij po moji nesreči. Udala se je zaradi tebe, Jela, da ti zagotoví srečno prihodnjost. Uboga žena moja!

Sovražila je svojega možá, ta pa je bil zadovoljen, da jo je imel v svojih rokah. Ali samó leto dnij.

Digitized by Google

Prisvojil si je mojo hišico na proséški cesti, kjer sva poléti prebila toliko sreče s tvojo materjo, in si jo prezidal v grad, kjer bivaš ti sedaj.

Tebe je pa sovražil, ker si moja hči, ker mu morda budiš vest, ali pa se ti maščuje, ker ga je sovražila tvoja mati.

Vse to mi je storil on, prijatelj Petrovič, katerega si ti imenovala toli dolgo očeta! Vem, da te namerja poročiti s Svetkom, ali ne bój se, to se mu ne posreči.

Mož, katerega imenujeta le ribiča, to je zvesti moj Slak, kateri si je izvolil ubožno kočo tam na obáli, da opazuje neznan in neopazovan, kaj se godí.

Jaz sem v teh petih letih prav pridno delal, spravljal vse imetje svoje, katero je bilo tu in tam, uredil vse in zdaj pridem, Jela, da te po dolgem času pritisnem na srce, dete ljube moje Jele!

Gjuro Dolinar.«

— — — — — — — — — — — — — — — —

Zjasnilo se je popolnoma. Skozi okno ribičeve koče je posvetil ščlp.

Ribar odloží prebrani list, prime Jelico za roko in jo molčé vêde k oknu.

Nema sta zrla v lepo noč, in Jela je naslonila glavo na Ribarjevo ramo.

»Očetu se ne bode treba osvetiti,« šepnila je kakor v sanjah, in Ribar je dejal: »Bolje takó, ostane vsaj neomadeževan!«

VIII.

Po morjá neskončni vodi
Čólnič meni drag veslá.
Kodar hodi, kodar brodi,
Oh, povsódi
Duša moja ga spremljá;
Kodar brodi, kodar hodi,
Stó prošnjá
Iz srcá
Zanj pošiljam do nebá.

S. Gregorčič.

Naznanila sta očetu Petrovičevo naglo smrt. Dva dni pozneje dobí Ribar Dolinarjev list s prošnjo, naj se takój odpelje v Odeso, kjer se snideta, ukreneta nekaj potrebnega in se potem skupaj vrneta v Trst. Težko je bilo ljubimcema slovó, ali tolažila ju je nádeja, da se ločita le za malo časa.

Dan za dnevom je čakala Jela novice o ljubljenci in očetu; dan za dnevom je zrla daleč tjà na mórje, ali še ne ugleda drage dvójice.

Digitized by Google

Bila je pri ribičevih. Slak je tudi pustil ubožno svojo kočo, slekel siromaško obleko in iztežka pričakoval Dolinarja.

Nekega jutra dobí Jelica nastopni brzojav:

»Sedaj sva v Pulji, okolo dveh popóldne prideva v Trst.

Dolinar — Ribar.«

Jelica je šla takoj domóv, poklicala ribičeve s sábo, da so vse pripravili za slovesen vzprejem.

Ko sta venderle prišla, ni se mogla Jelica nagledati lepega bradatega možá — očeta svojega, in Ribar ni bil hud, da je češče gledala zarjaveli obraz Dolinarjev, nego njegov; saj je očeta takó dolgo pogrešala — uboga Jela!

Dolinar je takoj prodal posestvo na prosêški poti, preselil se čez zimo z Jelo in Slakom v Trst, spomládi pa kupil lepšo vilo na nasprotni stráni Trsta.

Tudi tu je bil gozdič prijeten in vabèč.

Skozi gozd so se milo razlegale Jeline citre, katere je s prijetnim altom spremljala, pojóč:

»Tik mene na travico sel je,
In nisem mu rekla nikar;
Za roko me rahlo prijel je,
Braniti ni bilo mi mar.«

Tedaj je prišel Ribar, in nista se več bala, Jela ni več tožila, in vzdramil ju ni iz sladkih sanj Petrovičev zlobni posmeh!

Moja cvetíca.

Cvetíco hranim dražestne bôje,
Todà, oh, velo;
A kàdar gledam jo, srce môje
Več ni veselo.

Kakó se zopet mi v prejšnje sanje
Zataplja duša!
Radóst iz dôbe pijè nekdanje
In bòl okuša.

Za sliko slika mi v duši vstaja
In zopet pada;
A ko pred máno se to poraja,
Ne vstaja náda!

In kje ubóžcu mi je dobiti
Močí takôve,
Ki, véšča náde mrtvé buditi,
Na dan jih zôve?

Zamejski.

Digitized by Google

Naši vaščánje.

Spisal **Podgoričan.**

IV.

Za Visečem v Krájini je živel nekdàj Nosétov Lukec. Kadar je prišel v našo vas, popustili smo otroci igre in šli za njim kakor čebele za medom. Kričali smo in ga klicali po imeni, nekateri so mu pa dejali: »Copernik! Copernik! Lukec, copraj, copraj!« Ničesar na svetu ni Lukec črtil takó kakor čarovnice. Ime sámo ga je že raztogotilo, in kakó je bil šele razljučen, ako mu je kdo dejal: »Copernik«! Barve so ga izpreminjale, na čelu so se mu napele žile, goste obrvi se ježile, iz očij pa so švigali pogledi, hudí kakor strele. Vzdignil je palico in planil za ónim, ki mu je rekel »copernik«. Ali kakor bi presekal, obstal je Lukec, strmèl srepih očij na tlà, kjer sta ležali dve slamici, travici ali paličici navzkriž, hudo zaklel in se odmeknil za nekaj korakov. Pripognil se je in začel pretikati palico pod koleni in med nogami, zraven pa nekaj govoriti. Razumela se je le besedica »los«, zató so dejali, da Lukec »losa«. Ta zagovor je bil po Lukčevem mnenji najboljša bramba, najizvrstnejši pomoček proti čarovnicam in njih početju. Križ pa, pred katerim je takó hipoma obstal, bil je čarovniško delo, katerega človek ne smé prestopiti. Ko je »odlosal«, pozabil je jeze svoje in šel zopet dalje po svojem poti; mi sevéda za njim, in »losanje« se je ponavljalo nam v zabavo, ker smo poslušali skrivnostno govorjenje njegovo in gledali, kakó se mu zvija staro teló in kakó ročno pretika palico. Takšen križec je že marsikoga obvaroval njega palice, ne samó nas dečkov, ki smo mu nagajali, ampak tudi ženske, katere so hodile na njegovo njivo kradoma osat plét. Ko je videla takšna ženska, da gré Lukec s palico na njivo, pobrala je hitro dve šibici, in ko je prišel do nje, zbežala je nekaj korakov dalje in pustila šibici navzkriž. Dočim je Lukec »losal«, naplela je že nekaj pestij, in ako je še prišel za njo, vrgla je drugič križec prédenj.

Lukec ni bil velik; držal se je tudi nekoliko prihuljeno. V obraz je bil zeló odljuden. Imel je kljukast nos, nad hudimi očmí pa góste in košate obrvi. Hodil je obut. Hlače je imel kratke in platnene, suknjo pa od kozjega marša.[1]) Za trakom na klobuku je nosil brinovo

[1]) Tkanina od kozje dlake in preje. Jako trajno oblačilo.

Digitized by Google

vejico, katera naj bi ga varovala urókov. S seboj je imel vedno tudi palico, toda le od divje rože ali babjega zoba, kakor pravijo v Krájini. Palica se ga nikdar ni držala dolgo. Ako jo je le odložil, že je kdo naredil nánjo križec, in potem se je sevéda ni doteknil po nobeni ceni.

Hodil je v »ris«, toda pravil je vedno, da mu vrag ne prinese denarja, ker nikdar ne zadene prave nočí in ure.

Lukec Nosétov je bil tudi goslar. Imel je lepe javorjeve gosli. Rad je godel, toda najrajši samemu sebi. V družbi je igral le redkokdaj. Ne vé se, kje je dobil gosli in kakó se je naučil gósti. Pri nas ne pomnijo nobenega goslarja razven Lukca, in tudi sedaj ni nobenega. Gosli je prinesel neke pomládi, ko se je vrnil na Viseče. Imel je navado iti vsako jesen po svetu. Kam, tega nihče ni védel, ker ni hotel nikomur povedati. Zahteval je vselej potni list po vsem svetu in še nekoliko dalje. Málone slébarno pomlád je prišel domóv po odgónu. »Šupali« so ga, kakor se je izražal, ker je hotel videti cesarja.

Pozneje, ko se je sprl z bratom in jel sovražiti ljudi, kateri so ga vedno dražili, postavil si je leseno kočo v gozdu vrhu Sešin; »na Pleši« se pravi ónemu kraju. Ondu je samotaril odslej, godel si za kratek čas in prekopaval prhko gozdno zemljo, kamor je vsejal prosá in ovsa. Najbližji sosedje so mu bili tuleči volk, plašna srna in druga gozdna divjáčina, katero je imel rajši nego ljudi. V vas je zahajal redkokdaj. Zgrešil je tudi popolnoma dneve, in videli so ga že, kakó je ob nedeljah drva sekal.

Spomládi, meseca vélikega travna, prišel je gotovo vselej v našo vas, kjer je cerkovnik Petriček ljudem kri puščal, da si je tudi on dal puščat. Takrat je vselej pri Štêhci na Visečem pil tri dni s Petričkom, za katerega je plačeval. Poklical ni nikdar več vina nego malo mérico, toda prinesti ga ni smela nikoli ženska, takó se je bal čarovnic.

Ne vé se, ali še živí.

Nekaj let je že, kar ga niso videli. Neke pomládi je zopet pil pri Štêhci na Visečem; s seboj je imel tudi gosli, katere so se mu bile takó obljubile, da ni mogel prebiti brez njih. Godel je in se prepiral s pivci, ki so mu nagajali. Izgubil je že palico in tudi »losati« je moral nekolikokrat. Šel je iz krčme in položil gosli na klop. Pride nazaj, séde na svoje mesto in pije. Pivci molčé, in Lukec se ozira, kje bi ugledal kàj sumnega. Kadar mu je kdo kàj naredil, vselej so drugi molčali in se muzali. Lukec oglèduje in oglèduje, toda ne opazi ničesar. Prime gosli, da bi zopet godel. Gode nekaj časa — kàr mu poči struna. Drugo hoče napeti, tedaj pa obrne gosli in ugleda na

Digitized by Google

spodnji stráni vrezan križec. Osupne in izpustí gosli iz rók, kakor bi bil prijel za kačo.

»Moje gosli!« zakričí glušeče in pogleda pivce z groznimi očmí, iz katerih odseva sovraštvo in zaničevanje. Zgrabi gosli, vstane izza mize in stopi sredi sobe. Pivci mislijo, da bode zopet »losal« in zató se mu smejejo.

»Grohôči se, seme coperniško!« krikne ljuto, zavihtí na vso moč gosli in jih trešči ob mizo. Žalostno so zabrnele strune in popokale, gosli pa so se razletele po sobi pred osuple pivce. Lukec je stisnil zobé in srepo gledal na razbite kósce; težko je sopel, in hipoma so se mu potočile solze. Nihče ne more izpregovoriti. Plaho se pogledujejo, in vidi se jim, da jih je groza, da jim je žàl, ker so se hoteli samó šaliti.

Lukec prime lók, zlomi ga na kolenih in ga vrže na mizo.

»Náte, coperniki; sedaj uganjajte svojá zlodejstva!« vikne zamolklo, nató vrže Štêhcu mošnjo z denarji, iznova pogleda razbite gosli in zbeží iz sobe. —

Zvečer so videli ljudje, kakó se gôri na Sešinah žarí. »Lukčeva koča gorí!« kričali so ljudje. Nekaj jih je šlo gôri, toda našli so na Pleši le kùp žrjávice. Nosétovega Lukca pa ni videl nikdo več!

Dalmatinske povesti.

Spisal **Igo Kaš.**

I. Stipo.

Plaziti se med strmimi skalami in ostrimi ploščami razpokanega kamenja, katero ure hodá pokriva prvo planoto nad levim bregom Cetine reke — poskakovati in viti se med grmovjem bodečega brinja, nizkih gabrov in hrastičev za ovcámi in kozámi, bila je usoda mlademu Stipu. — »Za poljedelstvo ni sposoben,« dejala je mati, »saj izpridi vse, česar se dotakne; toda najrajši postaja pri delu in se ozira po dolini in bregovih, kakor da jih ni videl še nikdar.« —

»Naj tedaj bravino pase,« odloči oče.

Digitized by Google

Dolgočasno se je marsikomu zdelo življenje Stipovo; ali dolgočasno ni bilo! Na nizki glavíci, ki preseza kamenito zemljišče za nekoliko metrov, imel je trinajstletni pastirec svoj »grad«. Ondu je vladal čedi svoji, ondu je bival najrajši.

Pod brdom teče med zelenimi bregovi bistra Cetina, ki nabira vode svoje pod velikanskimi stenami golega Dinare. Na desnem brégu se prostira širna ravnina; razsežne šume visokega trstja in gostega ločja, bogati travniki in pašniki jo krijejo, visoke topoli stojé ob jarkih, ki izvajajo močvirne vode; góste vrbe obrobljajo skrajne njive, in v grmičji prepevajo radostni slavci.

Z griča svojega razglegluje Stipo kričeče jate potujočih divjih râc in gosíj; igraje in glasno letèč se podé ptice močvirnice okolo drzajočih čed — in kadar se bliža večer, razlega se po vsi ravnini neumorno regljanje neštevilnih žab.

Velikanske gole višine se vzpenjajo za zelenimi griči, ki se dvigajo na robu daljne doline; proti vzhodu, za hrbtom njegovim, pa kipí z mnogimi drágami in dolinicami vrhoviti Prolog, pravi Parnas dalmatinski, kar se tiče temnih jam in skritih brlogov, bistrih vrelcev in — mogočnih Vil.

Mnogobrojne povesti o Vilah, o pobratimstvu in njih udanosti do pobratima, vzbudile so v duši Stipovi hrepenenje, da bi kdàj ugledal belo Vilo. Takó hrepenèč se je plazil po pečinah gôri do temnih gošč, v samotne soteske, kjer izvirajo čisti studenci; ali nikdar ni srečal zlatolasih belih žená, odetih s tankim ovojem. Niti óne kače ni videl, ki nosi zlato krono na glavi, dasi je nahajal dôkaj »zmij«, tudi ónih rogatih modrásov.

Ali ni se dal prestrašiti. Vedno iznova je pohajal na samotne višine, v najtemnejše brloge, preiskaval vse razpoke in jame, da bi našel zaklade domišljije svoje.

Nekega dné, ko ravno iztika po gostem grmovji, ugleda pod visečo skalo razpoklino, iz katere mu svéti lučica. Glasno mu jame bíti srce, ko se ji bliža; napósled pa se osrči, stisne se skozi razpoko in stojí v prostorni jami.

Toda okó mu ne vidi milo nasmihajoče se Vile, temveč srepó zročega možá, kateri ga prime za rame, da mu skoro sapa poide. »Kdo si? Kaj hočeš tukaj?« zakliče ljuti mož drhtečemu dečku, in roke njegove ga držé kakor železni oklepi. »Kdo vraga te je privêdel sèm?«

Skoro si oddahne Stipo in odgovorí brez strahú: »Stipo sem, očetov pastir, in preiskaval sem te razpoke, da najdem stanovanje lepih Vil! In ti si Vrano, ki nosiš očetu duhana.«

Digitized by Google

»Stanovanja lepih Vil iščeš? In našel si mêne!« nasmeje se Vrano. »Toda ker sedaj poznaš mojo jamo, zahtevam, da je nikomur ne izdaš, da celó ne zineš o nji!«

Ali zdajci ga obide misel, da bi lahko rabil Stipa za pôsle svoje: za pregledovalca in stražnika. Ponudi mu nekoliko žoltih, dišečih duhanovih listov, naj jih ponese očetu. Dovoli mu tudi povedati, kdo mu jih je podaril; ali o jami ne smé nì črhniti. »Zvečer namerjam ponesti nekoliko blagá v Senj,« nadaljuje Vrano — »lahko bi mi služil.«

Stipo ga radovedno pogleda: »Reci, kakó!«

»Pogledati moraš, ali ni proti Senju stražnikov — saj jih poznaš — in porôči mi vse natanko. Dalje moraš stopati pred mano nekoliko sto korakov, in ako ugledaš stražnika, zazvižgaj jedenkrat in pojdi dalje svojim pótem, da nikdo ne sumniči ničesar« . . .

»Ali se bojiš stražnikov?« vpraša deček.

»Ne bojim se jih ne; ali sitni so, pregledajo mi vse in mi pokvarijo blagó. In to mi je na škodo, véš?« . . .

Deček ga umeje in storí vse po njega zapóvedi. Brez ovire prinese Vrano svoje blagó v skrivišče.

To je bilo Stipovo prvo tihotapsko dejanje. Sčasoma so ga Vrano in njega drugovi naučili raznih prekán, in imel je jako bistro glavo. Često je iznenadil učitelje svoje z novo zvijačo; kadar so bili v hudi stiski, našel je rešilen pot, ko so drugi že obupali.

Nekega dné leží Vrano s pomagači svojimi in mnogim duhanom blizu Livna. Tudi Stipo je pri njem; zakaj oče mu je na prigovor Vranov dovolil, da mu pomaga pri »trgovini«. Stražnikom pa je nekdo ovadil tihotapce, in prehod iz Bosne v Dalmacijo čez Prolog je bil težaven, ali celó nemogoč. Tedaj ogovorí Stipo gospodarja svojega: »Hm, jaz bi že védel, kakó pridemo lahko in brez izgube preko meje v Senj; ali potreboval bi dveh, treh tovôrov.« [1])

»Vse ti bode, samó zahtevaj!« odgovorí Vrano zadovoljen.

Tretjega dné v jutranjem mraku ječé Vrano in njega »sotrudniki« pod težkimi bremeni s Prologa po beli cesti. Stražnik ugleda sumnjive nosáče in opozori nánje vse tovariše, ki se brzo poskrijejo, da bi zalezli te »lupeže«. Ko pridejo Vrano in drugovi na óno mesto, ustavijo jih in jim snamejo vreče, da jih preiščejo. . .

Nekoliko kesneje prideta dve ženski po cesti; obé gonita težke tovôre drv na čvrstih oslih.

Prekanjeno se nasmehne mlajša déklica na cesti stoječemu stražniku; ta stopi k nji in jo rablo vščipne v lice.

[1]) Osli ali konji, ki nosijo tovôre.

Digitized by Google

»Rano si se napotila, déklica!« reče ji in se postavi prédnjo.

»Pústi me, gospod, hiteti moram, da se vrnem opóldne domóv!«

»Tedaj pa hiti, ti krasna ‚jabuka'!« reče ji stražnik, ko odhajata obé . . .

V tem času so preiskovali mnogoprešite vreče zajetih tihotapcev. Mirnega obraza, malone začudeni, odpnó ti spone in razvežejo vreče: drugega ni v njih, nego čista volna, katero hočejo nesti na trg, kakor zagotavlja Vrano.

Stražniki jih morajo izpustiti.

Toda Stipo — to je bilo mlajše deklè — prinesel je tovôre svoje, v katerih je bil najlepši duhan, umetno povezan v drvena bremena — čez cetinski most in po ozki stezi do Karakašice, majhnega sela daleč od pota. Ondu shrani blagó, in nekoliko pozneje ga vzprejme Vrano.

»Ti si premeten dečko,« vzklikne Vrano vesel; »ne bode ti brez koristi, tretjina dobička je tvoja!«

Stipova čeda ima že dolgo časa drugega pastirja. Zakaj dober je bil zaslužek pri Vranu, takó da se oče njegov ni več upiral novemu razmerju.

Izpočetka je pohajal Stipo iz zgolj radovednosti k tihotapcem; pozneje ga je veselilo tajno to delovanje in nevarno življenje. Končno se mu je toliko privadil, da je strastno čakal časa, ko zopet odrinejo čez mejo na nova podjetja. — Po Vranovi smrti je delal sam záse neutrudno in kar najdrzneje.

Predno je mislil, slul je za najprekanjenejšega ptička vse okolice; kàr bali so se ga vsi stražniki. Lokav je bil, da nič takega. Ljudstvo si je pripovedovalo razne čudne stvarí o njem, da umeje izpremeniti zabranjeno blagó v karkoli si bodi, da je lahko neviden, kadar hoče, in še marsikàj drugega.

Neopisno mirnega obraza je ob večerih pohajal med mestnimi izprehajalci. Zdajci potegne mehur izza pasa: »Gospodine, eto vam lepega duhana, pokusite!«

Oblečen je bil po domače, ali jako izbrano. Poznal je dobro óne, katerí bi kàj kupili od njega . . .

Gospod, kateremu je ponudil duhana, pokusi ga.

»Daj, Stipo, da vidim,« reče drug.

»Koliko stojí?«

»Ne mnogo, gospodine, óka po dvainpetdeset (dva goldinarja in 50 novč.). Donesel sem ga iz Čitluka« i. t. d.

Digitized by Google

Nedolgo, in že prodá nekoliko ók, katerih na večer skrivàj prinese kupcem.

Sevéda ima lep dobiček. Priljubljen je vsakomur. Povsod nahaja ljudij, hrepenečih po njegovem »žoltem«.

Tudi v pomôrska mesta je zahajal pogostoma. Neznano je bilo vsakomur, kakó je prinašal blagó vánja; kàr nenadoma se je prikazal. Vedeli so vsi, s čim se bavi; ali pri njem ni bilo nikdar môči zasačiti zabranjenega blagá.

Čestokrat se je napotil Stipo v notranjo Bosno ali Ercegovino, in tedaj je prenašal blagó, prodajal ga in se ni dôkaj tednov vrnil domóv. Ali koliko nevarnostij, koliko truda je moral prebiti! Zdaj po negaznih drágah in jarugah, zdaj čez goré in pečine; danes po góstih šumah, jutri po golih vrhuncih, vedno ponoči in v megli, vedno v nemiru in stráhu! Često je moral bežati v vódo in iztežka utekel smrti; vender ga je vse to še bolj užigalo za nova podjetja — polagoma pa je ginila imovina, katero je podedoval po roditeljih svojih.

Ali nekaj je začelo vplivati nánj in mu zavirati tihotapstvo: Stipo se je hotel oženiti. Metin oče ni maral nemirnega življenja in mu ni hotel dati hčere svoje. Torej se je moral poboljšati. Meta se res ni branila čvrstega, živahnega možá; lépo vedenje njegovo ji je bilo kàj všeč.

Ko je minila zima, in se je ravnina cetinska pokrivala s krasno odejo zelenih trav, belih zvončkov in svetlomodrih morskih zvezdnic, ko so ozeleneli logovi po bregéh, delal je Stipo kakor najboljši kmet, da so se čudili vsi ljudje. O tihotapstvu niti govoril ni; hotel je pokazati svetu, da zná tudi krepko delati.

Prvo, kar se mu je posrečilo, bilo je, da se je poročil z Meto. Kàj lepó mu je uredila pohištvo. Srečno in zadovoljno sta živela, sejala in žela, kopala in kosila, kakor je zahteval letni čas . . .

Poletje se je nagibalo h koncu. Prišel je čas, ko prejema tolsto listje duhanove rastline lahni zlati odsev, ko pokazuje posamične žolte proge, ko se od peclja razprostira rmena meglica dišeče zrelosti . . . Kakor lovcu na severu ne dá mirú, kadar rmené in bledé listnate gošče, rjavo otemné hrastovi vrhovi, kadar se bukve svetijo rdeče, in bréze bliščé svetložolto, takó ni dalo mirú Stipu, ko ga je pozdravila sapa jesenska. Neizrecno hrepenenje mu obíde srce; nemiren pohaja od dóma do vinógrada, od hleva na njive. . . . Vsa ljubezen Metina in srčna nje udanost ga ne umirita več — navzlic žalostnim Metinim pogledom odrine nekega jutra čez Prolog tjà v Bosno . . .

Digitized by Google

Meti so zdaj napočili žalostni časi. Dolgi tedni so prešli, predno se je Stipo vrnil za malo časa, in takrat je bil ali nenavadno vesel, ali pa neznosno slabe volje. Pogostoma ga je Meta prosila, naj ostane domá; smejé jo je odvračal. Ali prinašal je domóv vsakojake stvarí, snoví za obleko, zlatnino in drug lišp, toda časih samó raztrgano oblačilo, utrujeno teló in hudo nejevoljo — in nekoč o božiči celó prestreljeno levico! Kakó je Meta vila roke! »Kroglja bi te lahko zadela v prsi — ostala bi vdova, in otrok bi ne bil videl rôdnega očeta!« — To svarilo in rana sta ga prisilila, da je delj časa ostal domá. In ko je pomladno solnce v ravnini sevalo na zelene, modre in bele slike milih cvetic, položila je teta Jera Stipu nežno dete v naróčaj — in on ni védel káj početi ž njim. Smijal se je in rekel: »Prav takó večí, kakor galebi v ravnícah!« . . .

Dokler je trajal pomladni in poletni čas, bil je Stipo dober in vesten hišni gospodar; delal je kakor najumnejši kmet. Bavil se je največ s sadjarstvom in živinorejo. Bilo ga je veselje gledati, kadar je privezaval mládo drevje, ali krmil živino; največ sreče pa je imel z bučelami, katere so bile posebno bogate tega leta.

Ali toliko da je pospravil strd, toliko da je dozorelo grozdje in so padali orehi iz očrnele lupine, obšel ga je nemir, prav takó, kakor pri pticah potovalkah dôli ob Cetini. Domá mu ni bilo ostati, niti Meta, niti mali Niko s črnimi svojimi očmí ga nista mogla obdržati na dômu. Ostavil ju je in se odpravil na skrita pota svoja.

Nekega večera, ko stopa iz Neretvine-ravnine pri Mostaru po cesti, držeči na planjavo, kjer se prostira širno »Mostarsko blato,« sledé ga turški zaptije. Ko vidi, da ni môči zbežati, izpustí brême v globoki prepad, kjer izvira med velikanskimi skalami potok Jasenica, in koraci nedolžno dalje. Primejo ga venderle zaptije in ga vedó nazaj proti Mostaru. Takrat je bilo še jako nevarno, ako je kdo prišel v pest turškim stražnikom — dasi po nedolžnem.

Stipo se je takoj odločil uteči in je preudarjal, kakó bi zvršil to namero.

Ko torej o večernem mraku pridejo do Huma, kjer ob pečevitem obnožji šumí Neretva, skoči po bliskovo za pečino na bregu, sname odejo z ráme, in predno poskačejo zaptije raz kónje, zavije težek kamen v obleko in ga vrže v vodo, da zašumí daleč na okrog; sam pa zleze pod izdolbeno pečino in se skrije.

Menèč, da je skočil jetnik v ledeno reko in da zopet priplava na kopnino, tekó zaptije, konje na vajetih za sabo vodèč, ob reki

Digitized by Google

nizdolu, in ko vidijo po strugi plavajoče oblačilo, mislijo, da je ubegli Stipo, in ajde! za njim . . .

Stipo pa zleze izpod skale in se odpravi v mesto. Mimo frančiškanskega samostana na drugi stráni, ob Radobolje-potoku dospè proti večeru po temnih klancih zopet na óni kraj, kjer je pustil blagó; najde ga nepoškodovano.

Turki pa so ga Bog vé koliko časa iskali na bregu Neretvinem.

Od livanjske stráni je Stipo nekdaj utihotapil blížu sto ók (oka = $1^1/_4$ *kg*) duhana, dasi je bil nekoliko dnij prej naznanil, da prinese ta in ta dan mnogo duhana preko meje.

Sevéda so prežali nánj; ali zaman.

Nakupil si je obilo mehurjev. Te je napolnil z duhanom in jih takó dobro privezal ovcam, namenjenim za senjski sejem, da jih ni nilo môči zapaziti, ko so drugo jutro pognali góste čede ovác preko meje v Senj.

Pozneje se pripelja Stipo na vozu, polnem volne in surovih kóž. Preiščejo mu voz do zadnjega žeblja, njega do skrajne niti, ali sevéda ne dobé ničesar zabranjenega — na njem. »Vidiš, ni se ti posrečilo!« reče mu jeden stražnikov ponosno.

»Ej, kaj, saj še ni večer!« nasmehne se Stipo . . .

In na večer, ko sreča ónega stražnika pri Senji, ponudi mu najboljšega duhana, rekoč: »Posluži se, to ti je lep duhan, šele danes došel!«

»Tedaj vender!« vzklikne stražnik osupel. »In koliko si prinesel?«

»Okolo sto ók,« odgovorí óni.

»Ali kakó?« povprašuje stražnik radoveden.

»Ovcé so mi ga nosile!«

»Čakaj, tožil te bodem.«

»Toži, kakor hočeš; naj se vam smejejo ljudje. Saj niste zasačili nikogar!« odgovorí mu Stipo, ko odhaja.

Bilo je grudna meseca; goré so bile pokrite s snegom, po dolinah, posebno v ravnini Neretvini pri Metkoviči, bilo je pa še vse zeleno, zakaj tam malokdaj vidijo sneg in led. — Pri Ljubuškem so ga ujeli na poti, ki vodi ob robu strmega prepada. Od jedne stranì so došli ercegovski orožniki, od druge dalmatinski stražniki in vêdli so ga v Ljubuški. Moral je nesti tôvor duhana, katerega je imel na ramenih, ker so orožniki mislili, da je zločinec, katerega so iskali prav takrat. In to mu je bilo na srečo. Zakaj pokazalo se je, da ni zločinec in — zaradi duhana — dejali so — ne zasluži kazni, ker ni zabranjeno po Ercegovini nositi duhan! Stražniki dalmatinski so za-

Digitized by Google

htevali; ali sodnik ga je oprostil, rekoč: »Ako bi iznova hotel z duhanom preko meje, ujemite ga in ga odvedite v Metkovič.«

Takih prigodkov je doživel mnogo; ali kaj mu je bilo do vseh nevarnostij — bal se je samó, da bi ga ne zalotili.

Stipovo življenje je bilo res dvojno. Pol leta je delal kakor vesten gospodar sredi rodbine svoje, katera je z léti narasla na petéro glav, drugo polovico je prebil kakor tihotapec v gorah in na potovanji, boréč se z raznolikimi nevarnostimi.

Leta so prešla. Slučaj je končal njega dvoživo delovanje . . .

Bilo je nekega dné v pozni jeseni. Najstarejši sin Niko je pasel očetovo čedo prav ondu, kjer je tudi Stipo nekdaj prebil mladostne dni. Stipo koraka po cesti s Prologa in nese kàr neprestrašen blagó, na katero so prežáli stražniki. Ustavijo ga. Ali Stipo se vzdrami iz mislij — skoči na stran in teče med pečinami in grmovjem proti jami, katero je podedoval po Vranu. Po nesreči je pasel prav tedaj Niko po ónih brdih čedo svojo. Ko uzrè človeka, bežečega s težkim bremenom preko gôre, skoči na pečino in ko spozná očeta, prestraši se grozno, ker si ne more pojasniti, zakaj takó beží.

Za Stipom pa kričí stražnik: »Stoj, sicer ustrelim za tabo!«

Nenadoma zavije Stipo prav tjà, kjer stojí njega sinek. V tem hipu počita dve puški, deček vzkrikne in se zgrudi ravno pred očeta.

Na vso moč vrže ta svoje brême v grmovje in prestrašen poklekne k ranjenemu otroku.

„Kje imaš duhan?« velé pritekli stražniki.

»Nimam duhana,« reče Stipo, »ali vi ste mi ubili otroka.« —

Vsi se trudijo z Nikom in ga nesó v Stipovo hišo.

»Usmiljeni Bog!« vzklikne Meta, ko ugleda bledega dečka, položenega na posteljo. Neizrecno žalostna gleda na možá, kateri nima tolike močí, da bi ji razložil nezgodo. — Nema se zgrudi poleg postelje in nema streže ranjenemu otroku.

Zdravnik, katerega so hitro pozvali, naznani, da rana ni nevarna, in da deček skoro okreva. Ali mnogo tednov je moral ležati na postelji, in počasi, počasi se je celila rana. Stipo in Meta sta mu stregla vestno in kàr najudaneje; óni dnevi, katere je moral Stipo prebiti pri sodišči, zdeli so se mu največja kazen v življenji.

Povedal je ženi, kakó se je pripetila nesreča. Odslej nista več govorila o nji. Meta mu ni tožila srčne bolesti, in prav ta nema udanost mu je provzročevala neizrecne muke. Nastopna zima je bila Stipu najžalostnejša, kar jih je učakal. Ali ko je ležal sneg samó še na

Digitized by Google

visočinah sosednih gorâ, ko je bila vsa ravnina podobna velikemu jezeru, po katerem so se razpeljavale jate divjih râc, tedaj je zapustil Niko bridko ležišče in mogel stopati do okna, pri katerem je zrl na vstajajočo prirodo.

Pri tej priliki reče Stipo v kotu sobinem ženi svoji:

»Milost božja mi je ohranila otroka. Kakó bi mogel živeti — morilec rôdnega sina?«

»Izkušnja nebeška je bila,« odvrne Meta z mirnim glasom, »bodiva hvaležna!«

»Umejem te, predobra žena moja, in nema tvoja prošnja mi je svéta. Odpovedal sem se že davno nestalnemu življenju. Danes ti povém, da vas ne zapustim nikoli več!«

Hvaležna ga pogleda Meta, in solza iskrene radosti se zabliščí v nje očesi.

Zdaj priskačejo drugi otročiči v sobo, in najmlajše dete prinese šopek nežnih pomladnih cvetic.

»Glej, Meta, novo življenje se budí,« reče Stipo, podarí šopek bledemu dečku in ga poljubi na čelo in lice . . .

Opustil je Stipo nevarno življenje. Bil je odslej delaven kmet in je vso skrb posvetil dômu in družini svoji.

Ker je videl mnogo svetá, umel je mnogo. Kar se je dalo, izboljševal je imetje svoje. Velik mu je vpliv na sosede. Čisla ga mlado in staro; mir in zadovoljnost vladata v dômu njegovem.

Biser.

V valovih sinjih biser tone.
Ovéva tiho sèn ga zlat,
V zlató ga kuje carske krone,
Kraljicam niza ga na vrat.

Pod solncem jutranjim od bléska
Gorí neskončna morska plan,
Z obale sinje zrnje péska,
A biser v morji je — temán.

Bistràn.

Digitized by Google

Národne stvarí.

I.

Vraže v tržaški okolici.

Priobčil D. M. Obalovič.

(Konec.)

10.

Kadar se prikaže zvezda repatica, mislijo, da pridejo velike nesreče. Razven tega, da naznanja bolezni, lakoto in potrese, pravijo, da bode »zvezda z metlo« pometla ljudi z zemlje.

11.

Ribičem ob barkovljanskem obrežji je pred nekaj leti malone vsak večer nagajal »škrat,« kateremu so rekali »hudič«. Bival je navadno pod sedanjo trdnjavo »Krečič« nad pobrežjem v Barkovljah. Nekoč so ondu naši ribiči baš nastavili mrežo, kar priletí médnje velik ploščat kamen in pade v mrežo. Ribiči so se hitro vrnili domóv, vedoč, da jih nadleguje »hudič«. — Često so tudi videli zajca, ki je vedno ob bregu hodil za njimi. Grozno so se mu lesketale očí; neprestano je gledal na ribiče.

Omenjeni škrat je vedno dražil uboge ribiče. Smijal se jim je, rogal se, zvižgal in lučal kamenje. Ali sedaj ga ni videti in slišati; morda si je izbral drug brlog. Na ónem kraji, kjer je bival, videli so nekateri ribiči ponôči luč. »Tam pa denarji cvetó,« pravi domače ljudstvo, »in škratljič jih ima v oblasti.« One denarje lahko »vzdigneš« na večer pred sv. Ivanom ali »kresnim večerom«. Toda kdor bi hotel »vzdigniti« denarje, moral bi biti popolnoma nedolžen, zakaj škrat bi mu odkril in očital slébarno pregreho.

12.

Štakor. — Čudno ime, kakeršnega ni izlepa v národnih vražah. Pred nemnogimi leti je prebival »štakor« v Barkovljah. Bil je jako majhen, z zeleno suknjico in rdečo kapo. Stanoval je na neki njivi pri morji, kjer so ga videli vsi domačini. Škode ni delal, samó nagajal je časih. Ko je lastnik óne njive pripravljal pastí od kamenja za ptice, naredil mu je »štakor«, da so mu vsi kameni padali po rokah. »Štakorja« so videli pri različnih poslih. Nekoč je skakal po

Digitized by Google

polji, drugič je pasel konja svojega. Nekateri ljudje so ga videli, kakó je med jednajsto uro in póldnevom sušil cekine na solnci. Pravijo, da so ti cekini krvavi, in »štakor« jih menda postavlja na solnce, da bi se kri posušila.

13.

Molàvar je najstrašnejša kača, kar jih pozná domače ljudstvo. Nekateri ga prištevajo tudi modrásom. Spoznati ga ni težko, ker ima na glavi rdečo »rožo« (grebén) kakor petelin. »Molàvar« pa tudi zvižga in sicer jako čudno in grozno. Pravi »molàvar« ima tudi v glavi demant, ki je silno svetál in velik ter vreden dôkaj milijonov goldinarjev. Ubiti ga ni lahko, ker je sapa njegova takó huda in strupena, da te umorí že pol ure daleč. Vender se ga ubraniš, ako greš proti vetru. — Pri velikanskem kamenolomu v Sesljanu (Sestiana) za tržaško luko je »molàvar« samó s sapo umoril pet ljudij. Napósled so ga ustrelili. Podoben je bil velikemu modrásu, toda demanta ni imel v glavi.

14.

Kdor vé za ptičje gnezdo, ne smé o njem nikomur govoriti pod streho, sicer bi gnezdo gotovo »kača izpila.« Te vraže se držé zlasti otroci.

15.

Kadar kdo najde zakopan denar, ne more se précej razveseliti in rêči, da je že njegov. Ti denarji so namreč zakleti, in čuva jih največ hudič ali škrat; časih pa so tudi svojina »trpečih duš«. Ako najdeš takšen denar, rešiš dušo iz vic. Sevéda moraš znati potrebne »besede«, da vzdigneš zakopani zaklad.

Književna poročila.

II.

Bibliografija slovenska. Slovensko knjigarstvo od 1. januvarja 1889. leta do 1. januvarja 1890. leta. Sestavil Ivan Tomšić.

(Letopis »Matice Slovenske« za leto 1890. str. 237.—255.)

Po kakšnih načelih pa se v „Matičinih“ letopisih zaznamenujejo posamični proizvodi s številkami? Odgovor: Po nobenem. To lahko dokažemo iz vsakega letnika, kolikor jih je. Ne samó, da to znamenovanje ne rabi

Digitized by Google

po jednakem skupnem načelu v vseh letnikih, nego celó v jednem in istem letniku ne veš, znači li številka posamezna dela, ali zvezke, ali snopiče. Ako misliš, da so s temi številkami zaznamenovana pojedina dela, motiš se. „Družba sv. Mohorja" izdaja delo, kateremu je naslov: „Življenje preblažene Device in Matere Marije in njenega prečistega ženina svetega Jožefa. Popisal Janez Volčič, duhoven ljubljanske škofije." Ne vem, je li to delo že dovršeno, ali ne; vender dosedaj se nahaja to jedno delo v slovenski biblijografiji zabeleženo pod številkami 1520., 1650., 1803., 1977., 2134., 2255., 2397. in 2587., torej pod osem številkami, in ako izide še nekaj snopičev, smemo se nádejati, da bode to delo v naši biblijografiji navedeno vsaj desetkrat. Kar sem tu povedal o Volčičevem delu, t[illegible]veljá tudi za Erjavčeve „Živali v podobah", za Starétovo „Občno zgodovino", za dr. Tavčarjevega „Slovenskega pravnika", i. t. d. i. t. d. . . . Tiskar J. Krajec v Novem Mestu izdaja „Národno biblioteko". V tej biblijoteki je izšlo pet snopičev „Kranjske čbelice". To jedno delo je navedeno v jednem in istem letniku biblijografije pod 5 številkami (1665., 1666., 1667., 1669. in 1670.). Leta 1885. pa so vsi štirje snopiči (XIII.—XVI.), „Národne biblioteke", v katerih je izšla „Babica" Božene Nemcove, navedeni pod jedno številko, namreč pod štev. 1817. Utegnil bi kdo ugovarjati, da je v teh štirih snopičih združena jedna povest, ónih pet snopičev „Kranjske Čbelice" pa obseza samostojne sešitke, in da je zató upravičeno znamenovanje štirih snopičev „Babice" z jedno številko, a petih snopičev „Kranjske Čbelice" s petimi številkami. Zakaj pa je dr. Tavčarjev „Slovenski pravnik" naveden pod mnogimi številkami, ko je vender tudi ta knjiga jedinstvena knjiga? Ali morda zató, ker ni ves izšel v jednem letu? V letopisu za leto 1888. je zabeleženo 6 snopičev iste „Národne biblioteke" pod jedno sámo številko, namreč 2234. — Ti snopiči pa obsezajo: „Spisje". Priredil P. Miklavec. „Beatin dnevnik". Roman. Spisala Lujiza Pesjakova. „Grška mythologija". Poslovenil Lavoslav Koprivšek. Pod to številko je torej navedenih troje po vsebini popolnoma različnih del od različnih pisateljev. Leta 1885. pa so navedeni zvezki „Národne biblioteke", ki obsézajo različna dela, vsak zase pod štev. 1814. do 1816. — Pod številko 2270. in 2415. so navedeni „Jos. Stritarja zbrani spisi, VI zvezkov." Teh debelih šest zvezkov je torej navedenih pod dvema številkama! Leta 1886. pa sta navedena dva zvezka „Josipa Jurčiča zbranih spisov" pod dvema zaporednima številkama istega letnika. Takisto leta 1884. dva zvezka „Spisov Krištofa Šmida" pod dvema številkama (1674. in 1675.). Pod številko 1832. nahajamo v letopisu za leto 1885. zabeležene tri zvezke dela, kateremu je naslov: „Odkritje Amerike. Predelal H. Majar" i. t. d. (162 + 141 + 133 stranij). V istem letniku pa tudi dva zvezka dela: „Duhovno pastirstvo i. t. d. Spisal Anton Zupančič", pod dvema številkama,

Digitized by Google

namreč 1866. in 1867. V letopisu za 1886. leto pa čitaš pod številko 2001. knjigo: „Domača čitalnica. 1.) Cerkvica na skali i. t. d. V Ljubljani 1884. 2) Plačilo sveta i. t. d. V Ljubljani 1885." Tu imaš dve publikaciji, ki niti nista izšli v istem letu, pod jedno jedino številko! Jedna sáma številka (2430.) navaja „Koroške bukvice i. t. d. Izdaja in zaklada Filip Haderlap Jurjev v Celovci. 7., 8., 9., 10. in 11. snopič." Publikacij „Slovenske Talije" pa imaš n. pr. v letniku za leto 1889. pod jedno številko zabeležena dva zvezka, ki obsezata sedem glum.

Iz navedenih primerov lahko razvidiš, da tekoče številke, kakor jih nahajaš v naši biblijografiji, ne značijo pojedinih d e l, zakaj videli smo, da se nekatera dela nahajajo zabeležena pod množino številk, druga pod jedno številko, časih pa da je celó več različnih del navedenih pod jedno številko. Da niso pod jedno številko navedeni z b o r n i k i, kakeršni so n. pr. „Národna biblioteka", „Krištofa Šmida spisi", „Josipa Jurčiča spisi", „Glasi katoliške družbe", to vidimo iz tega, da ti zborniki nimajo samó v različnih letnikih biblijografije različnih številk, nego da imajo v istem letniku ali po jedno številko (kakor n. pr. publikacija „Dramatičnega društva" št. 1251., ki obseza t r i zvezke „Slovenske Talije"), ali pa po več številk (primeri v istem letniku številke 1257. in 1258. kjer sta navedeni dve brošurici, izdani od „Katoliške družbe za Kranjsko", naslovljeni „Glasi katoliške družbe"). Da številke ne značijo pojedinih z v e z k o v, niti pojedinih s e š i t k o v ali s n o p i č e v, za to smo navedli gôri lepo kôpo primerov, ki bi se dala še znatno pomnožiti, in lahko se poučimo iz nje, da v jednem in istem letniku naše biblijografije znači posamična številka zdaj ves zbornik, zdaj pojedino delo, zdaj pojedin zvezek, zdaj pojedin snopič, narobe pa, da so izvzemši pojedine snopiče, pod večjim številom številk zabeleženi nekje zvezki, drugod dela, tretjič zborniki, kakor se je biblijografu baš poljubilo. Vprašamo torej, ali imajo številke te biblijografije tudi najmanjšo vrednost? Ali si človek sestavi iz teh številk tudi le približno sliko o količini slovenskega knjištva, kar ga ugleda beli dan v teku jednega leta in o razmerji, v katerem je ta količina s količino publikacij v prejšnjih letih? — Utegnil bi me kdo vprašati, kakó pa bi bilo beležiti posamične zvezke in snopiče ónih del, katera izhajajo po več let? Saj neko številko morajo venderle imeti! Jaz pravim, da teh tekočih številk prav nič treba ni, ker nimajo nobene vrednosti, kakor sem baš pokazal. Biblijografija naprosto navaja vse tiskopise, kar jih izide za leto dnij pod ónimi razpredelki, pod katere spadajo po vsebini svoji. Kakó naj se torej konstatuje število tiskovin (Druckwerke), izšlih v jednem tečaji? Biblijograf bode uvrstil vse knjige slične vsebine pod dotični razpredelek (recimo n. pr. pod „Zemljepisje") in bode na konci dodal pregled po tem-le obrazci: „Izšlo je

Digitized by Google

novih del . . . . . 5 v 3 zvezkih (5 snopičih), 2 sešitkih, 4 listih del, v prejšnjih letih začetih 2 „ 2 „ (4 „ 3 „ — „

Vkupno . . . 5 zvezkov (9 snopičev), 5 sešitkov, 2 lista".

Na konci vse biblijografije pa bode zopet posnel števila iz pojedinih razpredelkov in bode dejal: „Leta 18 . . je izšlo

novih del . . . 60 v 85 zvezkih (160 snopičih), 23 sešitkih, 25 listih del, v prejšnjih letih začetih 15 „ 20 „ (35 „ 16 „ 10 „

Vkupno . . 104 zvezkov (194 snopičev), 39 sešitkov, 35 listov".

Potem pa bode sestavil biblijograf poleg statistiške tabelice za dotično leto tudi še primerjalno tabelico za lansko leto in primerjalno tabelico za književno produkcijo od neke izvestne dôbe. Takó bode zvedel čitatelj resnico in si mogel ustvariti pójem o literarni produkciji in o napredku ali nazadku njenem. Seštevati pa mu bode samó številke ónih del, katera v jednem tečaji bodisi izidejo cela ali pa začnó izhajáti. Nasproti pa bode sešteval zvezke, sešitke in liste i novih i prej začetih del. Nekatera dela pa izhajajo v snopičih, katerih večje število tvori jeden zvezek. Takó n. pr. je izšel Starétove „Občne zgodovine za slovensko ljudstvo" leta 1888. XII. snopič, ki obseza poleg poslednjih stranij 4. zvezka, stran 1.—80. petega zvezka. Leta 1889. je izšel XIII. snopič imenovane zgodovine, ki obseza stran 81.—240., letos pa XIV. snopič, ki obseza stran 241. — do konca istega zvezka. Mnogo knjig sicer ne izhaja takó pretrganih. Ali ker knjig, izhajajočih v posamičnih snopičih, toda razdeljenih v večje zvezke, ne smemo navajati po številu nesamostalnih snopičev, nego po številu samostalnih zvezkov, zató navajaj biblijograf pri takih publikacijah v jednem letu samó število ónih zvezkov, katerih je izšel naslovni list, število snopičev pa pridêni v oklepu. Ako kakega leta ni izšel noben nov zvezek dotičnega dela, kakor n. pr. leta 1889. samó XIII. snopič Starétove „Občne zgodovine", postavil bode biblijograf v računskem pregledu število snopičev samó v oklep. Recimo, da izide kakega dela v jednem letu 3. snopič 1. zvezka, 1., 2., 3. snopič drugega zvezka, 1. in 2. snopič tretjega zvezka, tedaj bode postavil biblijograf, ker sta tega leta izšla dva naslovna lista zvezkov, za to delo te-le številke v račun:

„Delo v prejšnjih letih začeto . . . . 1 v 2 zvezkih (6 snopičih) — sešitkih — listih." Ako potem izide v prihodnjem letu 3. snopič tretjega zvezka, 1., 2., 3. snopič tretjega zvezka, postavil bode v račun:

„Delo v prejšnjih letih začeto. . . . 1 v 1 zvezku (4 snopičih) — sešitkih — listih." *R. Perušek.*

(Dalje prihodnjič.)

Digitized by Google

Slovniški razgovori.

II.

(Dalje.)

Druga točka, gledé na katero se nikakor ne morem udati g. kritiku, dostaje se njegovega nauka o rabi dovršnih glagolov v pravem ali, kakor velí on, trajnostnem ali durativnem sedanjiku (prim. njegovo književno poročilo v lanskega »Zvona« št. 11.). Ondu razvijana teorija podira vse tisto, kar smo zmatrali od Miklošiča počenši za jedino pravo, neovržno pravilo, pojavljajoče se ne samó v slovenščini, ampak v vseh slovanskih jezicih; podira vse to, čemur nas je učila vsaka novejša slovenska slovnica, in čemur nas učí — primerjajoča slovnica slovanskih jezikov.

G. prof. L. P. sam priznava, da je partija o perfektivnih in imperfektivnih glagolih izvestno najtežavnejša v slovenski slovnici, ker je v tem poglavji še marsikatero vprašanje nerešeno. Smeli bi tedaj pričakovati, da bi nas, ko že govorí o tej partiji, seznanil tudi nekoliko z raznimi nazori, ki so se izrekli o nji; saj on ní prvi, četudi morda dandanes jedini, ki zagovarja rabo glagolov dovršnikov v trajnostnem sedanjiku. Bistroumni Kopitar razpravlja že v slovnici (1808.), tedaj še kot samouk, to vprašauje (Grammatik str. 302. sled.) in opozarja na razliko med tedanjo slovensko govorico — nota bene: Kopitar je bil Gorenjec — in med češčino, ruščino i. t. d. gledé na rabo dovršnikov. Na strani 311. velí: „Den Krainer muss es befremden, wenn er hört, dass z. B. ſtrelím, ſkózhim, vsdignem, vmerjem, oblézhem ſe, vmíem; poklízhem, svéshem, pokáshem; ſturím, vjámem, vdarim, vershem, bey den Böhmen, Russen u. a. Mit-Slaven eben so viele *Futura* sind: ich *werde* (einmahl) schiessen, springen, heben, sterben, mich ankleiden, waschen, rufen, binden, zeigen, thun, fangen, schlagen, werfen. Bey uns sind das lauter *Präsentia* (freylich *perfectiver* Bedeutung, da es Praesentia von dieser Art Verbis sind), und bedeuten ich schiesse (einmahl), springe, hebe, sterbe etc. und machen ihr eigentliches Futurum mit bódem (bóm), nämlich bom ſtrelil, bom ſkózhil, vsdignil, vmèrl, ſe bom oblékel ich werde schiessen, ich werde springen u. s. f. — « Tudi Metelko se dotika rabe dovršnikov v trajnostnem sedanjiku, naslanjajoč se zvečine na Kopitarja; v „Lehrgebäude« (1825.) na stráni 130. modruje takó-le: „Die Verba perfectiva enthalten immer durch die ganze Conjugation den Begriff der Vollendung oder des Ausganges der Handlung, ohne den Nebenbegriff der Dauer oder der fortwährenden Handlung, und eben deswegen kann man nie mit einem perfec-

Digitized by Google

tiven Zeitworte auf die Frage *was machst du?* antworten; denn auf diese Frage erwartet man eine Beschäftigung oder Dauer der Handlung, welchen Begriff aber das perfective Zeitwort nicht enthält. Dessenungeachtet liegt in dvígnem, umьrjem[1]), se oblěчem, umíjem, pokliчem, zvěжem, pokáжem, sěжem. u. s. w. der Begriff des Futurums nicht, wie bey den Böhmen, Russen und einigen andern Mitslawen, sondern vielmehr des Präsens. Freylich könnten uns diese fragen: Wie kann denn bey euch das Zeitwort, welches den Begriff der Dauer oder der Währung nicht enthält, eine gegenwärtige Zeit haben? (Popolnoma upravičeno vprašanje; tem menj povoljen pa je odgovor Metelkov:) Ohne uns hierüber in die Folgerungen einzulassen, sagen wir nur: Insofern, als man sich den Ausgang der Handlung gegenwärtig denkt, hat es bey uns eine gegenwärtige Zeit.«

Niti Kopitar niti Metelko se ne zavedata dovòlj jasno razločka med pravim (trajnostnim ali durativnim), neomejenim ali aoristiškim in pa historiškim sedanjikom. Kaj čudo, če tudi tej nepravilnosti slovenščine, zlasti gorenjščine nista pogodila bistva, niti ji prišla do živega; saj pa tudi za njiju o primerjajoči slovnici slovanskih jezikov ni bilo nì duha nì sluha, ko niti posamezni slovanski jeziki niso bili preiskani dovòlj točno. Ali da se dovoljno razjasni ta odstopek nove slovenščine od prvotnega slovanskega, še sedaj večinoma veljavnega pravila, zató ne zadošča malo jezičnofilozofskega umovanja, temveč treba tudi historiškega razmotravanja; zakaj to vprašanje ni samó načelno ali logiško, temveč v prvi vrsti zgodovinsko. — Kolikor se je dalo z logiškega stališča ali z raisonnementom rešiti to vprašanje, rešil ga je dôkaj povoljno Šólar („Die Tempora und Modi im Slovenischen mit Rücksicht auf das Deutsche und die classischen Sprachen“ v izvestji vélike gimnazije goriške za šolsko leto 1858.). Ker se nam bode baviti s tem njegovim spisom še pozneje, omenjamo za zdaj le toliko, da Šólar teoretsko svojo razlago podkreplja z jako finimi in prikladnimi vzporednicami, zlasti iz grščine in latinščine zajetimi. Žàl, da ni primerjal drugih slovanskih jezikov, morda bi bil s prirojenim mu bistroumjem pogodil pravo. Toda v obrambo njegovo treba povedati, da tedaj še ni izšla primerjajoča skladnja Miklošičeva (1868.—1874). Takó tedaj tudi Šólar samó tiplje in ugiblje.

Ali če se tudi g. kritik radi tesnega prostora ni hotel spuščati v zgodovinsko razglabljanje tega ne samó težavnega, temveč tudi prevažnega predmeta slovenske slovnice, jednega ni smel prezreti, namreč velikana, mojstra slavistike — Miklošiča. Kakor sto in sto drugih prepornih in temnih točk slovanske vede, razmotal in razbistril je Miklošič tudi točko o rabi

[1]) Kdor pozná Metelčico, ugane takoj, katere Metelkove črke nadomeščajo ь, ě ж in ч.

Digitized by Google

dovršnikov v trajnostnem sedanjiku, in sicer takó temeljito in korenito (Vergl. Syntax str. 777.), da se mi res vidi težko, ondotnemu odstavku dodati kàj bistveno novega. »Wenn die Könige baun, haben die Kärrner zu thun.« V našem vprašanji nam pritlikavcem óni velikan res ni pustil drugega dela, nego da tisto, kar učí v jedernatih, časih še prelakoniških besedah, povemo svojim uka potrebnim in željnim rojakom nekoliko poljudneje, če hočete, tudi nekoliko bolj razblinjeno in gostobesedno. — Nedoumno se mi torej zdi, kakó se je mogel gospod kritik popolnoma molčé ogniti Miklošiča. Ali so morda le-tega na mestu rečenem navedeni razlogi premaľenkostni, premalo vredni resnega uvažanja? Ne, baš nasprotno mislim; toli kremeniti so in takó lapidarno pisani, da se gospoda prof. L. P. „vse vbadanje in vpiranje“ za nasprotno trditev, bodisi še toli bistroumno — vsa čast njega duhovitemu in p i k a n t n e m u zlogu — pred njimi ruši in mrví v goli nič.

Opirajoč se na Miklošičevo že navedeno mesto, tedaj smelo trdim, da vprašanje, katero bodi predmet drugemu našemu slovniškemu razgovoru, nikakor ni preporno, kakor je bilo óno o glagolskih oblikah na *-irati* oziroma *-ovati*, temveč rešeno je že, rešeno po Miklošiči do cela in popolnoma. Vender zakaj se hočemo vender obširneje baviti ž njim? Zató, ker je toli važno, in zató, ker se pri nas, kakor drugod, resnice, zlasti če so težavne, prerade pozabljajo, dobra reč pa se lahko pove dvakrat in trikrat. Vrhu tega tudi o nas veljajo besede: „Incidit in Scyllam, qui vult vitare Charybdim«, in po pravici graja g. prof. L. P., da o mnogih slovniških pravilih nimamo dovòlj jasno določenih mej in se le preradi zaletimo v kako tako ne dovòlj točno opredeljeno pravilo (da govorim z gospodom L. P.) in ga potem pretiravamo. Natančna opredelitev razne rabe sedanjikove potrebuje pa še posebne opreznosti; saj smo videli, da ji do Miklošiča ni bil nikdo kos.

V. Bežek.

(Dalje prihodnjič.)

Digitized by Google

LISTEK.

Od neizmerni bridkosti potrta, naznanjata podpisanca prežalostno vest, da je njiju presrčno ljubljeni, nepozabni oče

Njegova Prevzvišenost preblagorodni gospod

juris et phil. dr. Frančišek vitez Miklosich,

Nj. ces. in kr. apost. Veličanstva pravi tajni svétnik, vitez avstr. ces. réda železne krone II. vrste, avstr. ces. Leopoldovega réda, posestnik častnega znamenja za znanost in umetnost, ud mirovnega oddelka kr. prus. réda pour le mérite za znanost in umetnost, imétnik ces. rus. Stanislavovega réda II. vrste z zvezdo in ces rus. réda Sv. Ane II. vrste, velikokrižnik kr. srb. réda Sv. Save I. vrste, koménd nik réda zvezde Rumunske, vitez kr. bav. Maksimilijanovega réda za znanost in umetnost in ces. mehikanskega réda naše ljube Gospé Gvadelupske, posestnik več svetinj, c. kr. dvorni svétnik, bivši rektor in redni javni profesor dunajskega vseučilišča v p., ud ces. akademije za znanost in umetnost na Dunaji, akademij v Parizu, Berolinu, Pragi, Budapešti, Monakovem, Peterburgu, Krakovu, Kodanji, Bukareštu, Zagrebu, Belem Gradu, Rimu in mnogih drugih učenih družeb in društev domače države in inozemstva l. t. d. l. t. d.

v soboto, dné 7. sušca 1891. l. ob $^1/_4$ na 9. uro zjutraj, po daljši bolezni, prejemši sv. zakramente za umirajoče, v svojem 78 letu, blaženo v Gospodu zaspal.

Zemeljski ostanki predragega pokojnika se v ponedeljek, dné 9. t. m. točno ob 2. uri popoldne iz smrtne hiše: VIII. Josefstädterstrasse 11, prepeljejo v župnijsko cerkev Matere Božje (pri oo. piaristih) v Josefstadtu, ondukaj slovesno blagoslové in potem na osrednjem pokopališči v rodbinski raki pokopljejo.

V vtorek dné 10. t. m. ob 10 uri dopoldne se bode v zgoraj imenovani župnijski cerkvi darovala črna maša z biljami za vzveličanje predragega pokojnika.

Na Dunaji, dné 7. sušca 1891.

Frančišek vitez Miklosich,
c. kr okrajnosodni pristav in c. in kr. poročnik n. d. stanú v razpregledu c. in kr. 3. deželnobrambnega dragonskega polka.

Moric vitez Miklosich,
c. kr. okrajnosodni pristav in c in kr. nadporočnik-auditor v reservi.

† **Fr. Miklosich.** Miklosicha ni več! Ta tožna vest bode hudo pretresla vse evropske učenjaške kroge. Dne 7. sušca v jutro je nehalo biti srce, katero je bilo vedno vneto za znanost, katero je vedno hrepenelo le po resnici in se pri tem ni nikoli udalo strastim političnega šuma in čustvom pravega in nepravega patrijotizma. Jedina resnica mu je bila vodnica v znanosti. Ne samo slovanska filologija žaluje ob grobu največjega svojega zastopnika in voditelja, tudi sorodne znanosti čutijo veliko izgubo.

Kaj je bil Miklosich slavistiki, ne dá se povedati ob kratkem. Izbrišimo njegovo ime iz slavistike, in potisnjena bode nazaj za skoraj pol stoletja. Brez njega bi ne imeli ne snovi njegovih epohalnih del in temeljitih razprav, o katerih je vedno zadoščalo réči, da so iz njegovega peresa, nego ves ogromni napredek v slavistiki bi bil nemogoč,

Digitized by Google

zakaj le-to se opira na trdno podlago njegovih preiskovanj in del. Sezidal je ogromno poslopje primerjajoče slovanske slovnice in dal slavistiki trdno podlago za daljši razvitek s svojimi razpravami o staroslovenščini. Ta velikanska zgradba neumornega truda in genijalnega duha je tako temeljita, da je ne razruši nobeden napredek v znanosti; na nji se ne bode nikoli mnogo poznal zob neizprosnega časa. Bodoče generacije v slavistiki bodo na tej zgradbi izpremenile samo to ali ono, te in one ornamente dodale in posameznosti razvijale dalje, toda delo samo v svojih glavnih potezah ostane delo Miklosichevo. Naj se pečamo na obširnem polji slavistike s tem ali onim vprašanjem, vedno nas spremlja nevedé in nehoté duh Miklosichevih del in razprav, samo da ne čutimo svoje odvisnosti od njegovih mislij in dognanih resnic, ker jih zmatramo že za obče znane. To neizmerno izgubo, katero je zadela z Miklosichevo smrtjo slavistiko, čutili bodemo prav živo šele za nekaj časa, ko izostanejo one dragocene razprave, katere nam je podajal leto za letom in katerih je vedno le težko pričakoval vsak slavist. Zdaj je umolknil naš mojster. Njegova beseda ne bode več kazala v slavistiki pota, toda nauki njegovi nam bodo tudi v bodočnosti odločilni voditelji, in kdor se le nekoliko bavi s slavistiko, dobro vé, da je v slavistiki *Miklosich* bil, a da *Miklosicha* ne bode več!

V. O.

Miklosichev večer v slovanskem seminaru na Dunaji. Kakor navadno, zbrali so se slušatelji Jagičevi v sredo 11. t. m. na večer v seminaru. Toda ta seminarski večer ni bil odmenjen seminarskim vajam in znanstvenemu predavanju, nego spominu in pieteti onega možá, čegar ime se je tolikokrat imenovalo na vsakem seminarskem predavanji, možá, ki je dunajskemu vseučilišču s svojimi deli priboril prvo mesto v slavistiki, našemu Miklosichu. Zbralo se je ta večer toliko občinstva, da ni bilo dovòlj prostora. Najprej se je spominjal prof. Jagić, vidno ginjen, nenadomestne izgube, katera je zadela slavistiko, in v krepkih potezah narisal z jedernatimi besedami velikanske zasluge svojega učitelja in razložil pomen Miklosichevega znanstvenega delovanja. Njegove zasluge sicer priznava in ceni ves učeni svet, toda izgubo bode živo čutil šele pozneje, ko se prikažejo v znanosti one praznine, katere so dozdaj napolnjevale leto za letom izhajajoče razprave Miklosicheve. Posebno se je pa spominjal Miklosicha kot svojega učitelja. Prišel je iz Hrvaške, da se bavi s klasiško filologijo, toda Miklosicheva predavanja so ga napotila, da se je z ljubeznijo poprijel slavistike, posebno odkar se je osebno seznanil z Miklosichem, kateri je bil takrat tudi še uradnik v dvorski knjižnici. In tako je Miklosicheva zasluga, da se je po končanih vseučiliških studijah vrnil v svojo domovino klasiški filolog na popirji, ali v srci slavist. In tudi pozneje ga ni zapustila Miklosicheva naklonjenost; ostal je ž njim v zvezi, in učitelj je svojega nekdanjega učenca še vedno vzpodbujal. Že takrat mu je pisal v Zagreb, naj se pripravlja temeljito v slavistiki, da bode pozneje na dunajski stolici njegov naslednik. Sevéda je morala ta velika naklonjenost in to priznanje slavnega učenjaka mladega gimnazijskega profesorja silno vzpodbujati na daljše delovanje v slavistiki, h kateremu ga je itak vleklo srce. Tudi leta 1870. je posredoval Miklosich, da je dobil on stolico v Odesi, in ko se je osnovala stolica za slovansko filologijo v Berolinu, bil je zopet Miklosich, kateri se je spominjal nekdanjega svojega učenca in ga priporočal po slavnem Müllenhoffu. Tako je ostal Jagić v tesni zvezi z učiteljem svojim in ko je osnoval svoj zbornik za slovansko filologijo, tedaj je Miklosich takoj odobraval to potrebno podjetje in se vedno živo zanimal za vse tamkaj objavljene razprave. Skoraj po vsakem zvezku je pisal Jagiču, kaj mu ugaja, s čim se strinja in česa ne odobrava. In ko je moral Miklosich zapustiti stolico dunajsko, kjer je zastopal četrt stoletja slavistiko, budil ljubezen do te stroke v mladini in na ta način vzgajal narastaj, kateri bode nadaljeval početo delo, hotel je zopet, da mu bode Jagić

Digitized by Google

naslednik. V zadnjem tečaji svojih predavanj mu je pisal v Peterburg pismo v znanem kratkem in lapidarnem zlogu: »Mit Ende dieses Semesters trete ich von der Universität zurück. Ich werde Sie zu meinem Nachfolger vorschlagen. Denken Sie darüber nach, damit Sie vorbereitet sind, wenn die officielle Anfrage an Sie gerichtet wird.« — Najlepše čase je doživel Jagić na Dunaji v občevanji z Miklosichem; drug drugemu sta razodevala znanstvene svoje namene in se pogovarjala o njih, vzpodbujala drug drugega. Da je hotel Miklosich res Jagiča za seboj imeti, temu je najboljši dokaz, da ga je takoj spravil v dunajsko akademijo. Tudi za slovanski seminar se je Miklosich vedno zanimal od početka. Teden dnij pred smrtjo je še povpraševal Jagiča o seminarskem delovanji in mu čestital radi lepega napredka. Zato je umevno, da je prof. Jagić nekdanjemu svojemu učitelju, poznejšemu prijatelju, s katerim je bil toliko časa v tesni zvezi, s tresočim glasom zaklical »večnaja pamjat.«

Zatem je *dr. M. Murko* obširno načrtal Miklosichevo vsestransko delovanje in podal njega životopis. Predstavil nam je Miklosicha človeka in učitelja in poudarjal njegove zasluge za znanost in posebe še za razvoj slovenskega književnega jezika. S tem govorom se je končal seminarski večer, večer hvaležnosti in pietete do našega Miklosicha. (Slovenci se smemo ponašati, da smo doslej med vsemi Slovani še najtemeljiteje opisali življenje in delovanje slavnega rojaka našega Miklosicha. Leta 1883. priobčil je g. Anton Trstenjak v letopisu »Matice Slovenske« [1883, str. 1.—54.] životopis njegov, na katerega zavračamo bralce svoje ter jih opozarjamo, naj ga še jeden pot prebero, da bodo tem živeje čutili veliko izgubo, ki je zadela slovanstvo s smrtjo Miklosichevo. Ured.)

»Vienac« o Miklosichi. »Vienac« (1891, št. 11.) je posvetil Miklosichu nekaj vrstic, katerih v listu za književnost pač ne bi pričakovali. Dalo bi se o tem pisati mnogo, ali zadoščaj le nekaj opazek, ker nam je taka polemika strašuo zoperna.

Da Miklosich ni ostal navdušen Ilirec, kriv je — Kopitar: »No došavši u Beč upoznade se s Kopitarom, pa od onda kao da je u njega obamrla slavenska duša.« Tedaj stare bajke o Kopitarji! Dandanes imamo že toliko gradiva o njem (posebno v pismih), da lahko sodimo, koliko krivice so mu delali in mu je še delajo. Novoslovenski jezik je začel Miklosich takrat zaničevati, »jer ga drži umjetnim pokusom.« Tako se piše o Miklosichi, ki je Slovencem utrdil sedanjo pisavo! Izraz »novoslovenski« je pisatelju še bolj nejasen nego našim germanom: ne vé namreč, da je bil Miklosichu potreben, da razločuje naš jezik od staroslovenskega. Miklosich ‚rastavlja' naučno »Maloruse od ostalih Rusa.« Priporočamo pisatelju, naj vendar pogleda enkrat vsaj v Pypinovo »Istoriju slavjanskich literatur« zv. I. oddelek o »Južnorussih«, kjer se lahko prepriča, da ni Miklosich ustvaril maloruske narodnosti in jezika. Tam (str. 351.) tudi najde: »Šafařík (tedaj Miklosichev prednik, ki še dosedaj vendar velja za »Slovana«) kategoričeski zajavil, čto v južnorusskom narêčii my imêem dêlo s takim že samobytnim narêčiem kak drugija glavnějšija slavjanskija narêčija.« Ali »rastavlja« tudi »Slovake od Čeha«. Miklosichevo gramatiko bi pisatelj tudi v Zagrebu lahko našel ali pa se poučil pri kakem filologu, da ne bi napisal take — laži! Ne bomo se zatorej čudili, da je pisatelj tudi o Miklosichevi hipotezi o razmeri Hrvatov k Srbom slišal le nekaj govoriti. »Hotice« Miklosich tudi tukaj ni delil Hrvatov in Srbov, pač pa jim svetoval zlogo; v vseh njegovih delih nahajamo namreč edini politični stavek, ki se glasi: selbstverständlich darf diese ansicht nicht als versuch gedeutet werden, beiden völkern die bahnen der politik zu weisen: sie bedürfen einander (Vgl. Gramm. I. str. 392., izd. leta 1879.).

Miklosichu ni treba hvale in slave, ali književen hrvaški list naj bo vendar po smrti — pravičen možu, ki ima kot učenjak ogromne zasluge za vse Slovane, ki je

Digitized by Google

pa še razven tega pisal Hrvatom za njih akademijo in jo vedno rad podpiral, kakor nam je o tem govoril njen bivši predsednik, g. kanonik *dr. Rački*, na slavnosti v Ljutomeru leta 1883. *M. M.*

† **Dr. Jožef Poklukar.** — Deželni glavar vojvodine Kranjske, dr. Jožef Poklukar, vitez redú železne krone III vrste, predsednik kranjski trgovinski in obrtni zbornici, predsednik pogozdovalni komisiji za Kras, državni poslanec, i. t. d., i. t. d., umrl je po dolgem bolehanji dné 17. sušca t. l. Pokojnik se je navzlic obilim drugim poslom vselej živo zanimal za razvòj slovenske književnosti. Kot solastnik Blaznikove tiskarne, v kateri je izšlo že toliko dobrih in lepih knjig slovenskih, kot lastnik starodavnih »Novic«, kot dolgoletni odbornik in kot predsednik »Matice Slovenske«, bil je tudi dejanski pospeševatelj naše književnosti in zato izvestno zaslužuje, da se i »Ljubljanski Zvon« žalno spominja njega prerane smrti. Blag mu bodi spomin v srcih národa slovenskega!

„**Drobiž**". Nabral *Peter Samotar*. Na Dunaji. Založil in natisnil A. Keiss 1891. — To delce, čegar pisatelj je, kakor vedo bralci slovenskih časopisov, prof. *Jos. Stritar*, došlo nam je prepozno, da bi obširneje poročali o njem. Za danes samo naznanjamo, da se dobiva pri pisatelji v Gersthofu pri Dunaji po 50 kr.; 10 izvodov skupaj veljá 4 gld.

Pedagoško društvo na Krškem je izdalo četrti svoj letnik, čegar vsebina je nastopna: *Fr. Gabršek:* »Jezikovni pouk v ljudski šoli. I. Teoretični del«; *J. Beslaj:* »Navod k početnemu risanju in oblikoslovju«; *A. Žumer*: »V šolski delarni II.«; *J. Beslaj*: »Iz risarske izložbe v Norimberku«; *J. B.* »Vpliv prirode in hrane na zdravje človeško«; *J. L.:* »Pogled na pedagogiško polje l. 1889. in 1890.«; *Fr. G.:* »Poročilo o prvi slovenski stalni učilski razstavi in poročilo o delovanji Pedagogiškega društva.« — Knjiga obseza blizu 300 stranij in veljá za neude 1 gld. 50 kr.; letnina za ude znaša 1 goldinar. Obširneje bodemo še poročali.

»**Kakó je izginil gozd.**« Povest. Spisal *Hans Hopfen*, Preložil *Anton Funtek*. V Ljubljani. Založil Janez Giontini. 1891. Stranij 43. — Varujte gozde! Spisal *Ivan Šubic*. (Ponatisek iz »Koledarja družbe sv. Mohorja za l. 1888.«) Stranij 13. Oboje skupaj v jednem ličnem sešitku male osmérke je te dni izdala neutrudno delujoča, podjetna zaloga tvrdke Giontinijeve. Cena izvodu po 20 kr. — Povsem nepotrebna je sléharna hvalna beseda o g. Funtka izbornem prevodu omenjene kratkočasne, ukovite in zelo spretno za naše ljudstvo prirejene povesti, kateri želimo od vsega srca obilo kupcev in bralcev. Tudi krepki národno-gospodarstveni spis tukajšnje obrtne šole voditelja g. Ivana Šubica je sešitku prav umestna doklada in ga dobrodejno završuje.

—r—

»**Toaleta**«. Nova učna metoda o prikrojevanji oblačil za dame. Za samopouk in za podlago pri šolskem pouku spisal in izdal *Matija Kunc*, krojaški mojster v Ljubljani. S 6 tabelami, 40 izvirnimi vzorci in merilno tabelo. V Ljubljani. Samozaložba. — Tisk »Národne Tiskarne« 1891.; 40 stranij; cena brošurani knjigi 3 gld. — Gospod Kunc je že lani izdal »Knjigo krojaštva«, prvo slovensko knjigo te vrste, katero so jako pohvalili različni veščáki, domači in zunanji. Sedaj je izdal še knjigo o toaleti, v kateri podaja ženstvu našemu glavna pravila, kako je prikrajati ženska oblačila. Metode sáme sevéda ne moremo soditi, vender upamo, da jo bodo vzprejeli prav tako hvalno, kakor ono metodo, katero razvija g. pisatelj v prvo navedeni knjigi. Delo g. Kunca je jako zaslužno, ker bode izvestno pospeševalo národno-gospodarski napredek v jedni najvažnejših obrtnih strok; zato je upravičena želja, katero izraža v predgovoru: da bi bila

Digitized by Google

njegova knjiga »národnemu ženstvu zvesta pomočnica pri izvršbi tistih poslov, ki mu poleg gospodinjstva najbolje pristujejo«. — Posamični strokovni izrazi so izbrani dôkaj srečno; v obče je knjiga pisana gladko in pravilno.

Umetniške stipendije. C. kr. ministerstvo za uk in bogočastje je razpisalo umetniške stipendije za leto 1891. Pravico do teh stipendij imajo umetniki, kateri se bavijo s pesništvom, vpodabljajočimi umetnostimi in glasbo. Prošnjo je treba vložiti do dné 1. vélikega travna t. l. pri dotičnem deželnem oblastvu (deželni vladi ali namestništvu); prosilec mora navesti, kako se je doslej izobražal, in kakovo je njega osebno razmerje, mimo tega razložiti, kako bi uporabljal stipendijo za dalnje izobražanje svoje in končno svoji prošnji priložiti dokaze sedanjega delovanja, katerih vsak mora biti posebe zaznamenovan z imenom prosilčevim.

Fr. S. Vilhar. — Obetali smo v poslednji številki, da podamo čitateljem »Ljubljanskega Zvona« životopis tega slovečega umetnika slovenskega, ki je nedavno slavil petindvajsetletnico glasbenega delovanja svojega. — Evo ga torej. — Vilhar se je porodil dné 5. prosinca 1852. leta v Senožéčah in sicer v graščini kneza Porcije, kjer je bil oče njega matere, Jožef Dejak, za oskrbnika. Po dovršenem šestem letu mu je bil prvi učitelj *Fr. Levstik*, čegar usoda je bila, kakor znano, delj časa dôkaj tesno združena z življenjem Miroslava Vilharja, znamenitega pesnika in skladatelja. V hiši očetovi se je pridno gojila glasbena in pesniška umetnost, torej ni čuda, ako se je mlademu dečku že zgodaj vzbudilo veselje do teh lepih umetnostij. Skoro je mogel tudi težje stvarí po sluhu proizvajati na klavirji; nekoč je celo igral v ljubljanski čitalnici z mlajšim bratom Julijem, sevéda samo po sluhu. Takisto nadarjen je bil starejši brat Alfonz, kateri pa je umrl že v šestem gimnazijskem razredu. Alfonzova součenca sta bila poleg drugih sedanja profesorja *dr. Fr. Celestin* in *Fr. Šuklje*.

Ko se je oče Miroslav preselil v Ljubljano, poučeval je dečka v glasbeni teoriji ondotni glasbenik *T. Else*. Tukaj je napisal mladi glasbenik prvo svojo skladbo leta 1865. Naslovljena je bila »Domovini«; besede, sevéda jako preproste, zložil je sam. Pozneje je prav tej skladbi napisal druge besede in jo z naslovom »Uzor« objavil v prvi knjigi svojih »Skladeb.« — Ko se je rodbina Vilharjeva preselila na Kalec, nadaljeval je gimnazijske studije zasebno, k izpitom pa se je oglašal v Trstu. V tem času se je dosti bavil s pesništvom in je pri Giontiniji v Ljubljani leta 1870. izdal knjižico pesmij z imenom »Prostin«, katero se tudi v Stritarjevem »Zvonu« čita pod nekaterimi pesmimi njegovimi. Vender se od leta 1872. ni več bavil s pesništvom; zložil je samo še nekoliko besed za svoje skladbe in hrvaški libreto operi »Zvonimir.«

Oče Miroslav ga je zarano namerjal poslati na konservatorij praški, toda mati ni dopustila tega. Leta 1870. ga je hotel dati oče k železnici, in res je mladenič že nekaj časa prakticiral pri svojem svaku v Šent Petru. Ali prišlo je drugače. Tisti čas je zadel v Trstu »terno«, in sedaj mu ni bilo več prebiti na dômu. Takoj drugi dan je moral oče pisati svojemu prijatelju Zeithammerju v Prago, in skoro nato je odšel mladenič iz domovine. Prvo leto ga je poučeval *Fr. Blažek*, morda najslavnejši glasbeni pedagog sedanje dôbe, drugo leto pa glasoviti teoretik in skladatelj *Fr. Z. Skuhersky*. Vilhar se je učil jako pridno; on in Kučera, sedanji kapelnik na operi v Peterburgu, bila sta najboljša učenca.

Proti koncu leta 1871., nekoliko po smrti očetovi, ponudi mu iskreni prijatelj očeta Miroslava Vilharja, *Leopold Kranjc*, kateri je bil tačas kot kapetan-auditor načelnik Bele Cerkve v Banatu, službo mestnega kapelnika. Vilhar se je bil tedaj poročil z *Marijo Hajkovo*, hčerjo praškega trgovca, in se je početkom leta 1872. napotil v Belo

Digitized by Google

Cerkev. Ali iskrenemu Slovanu skoro ni bilo prebiti v madjarskih »Švabih«, in zato se je leto dnij preselil v Temešvar, kjer je ostal do leta 1881. kot kapelnik pravoslavne stolne cerkve; ondu je tudi osnoval glasbeni zavod skupno z bivšim svojim součencem, svakom Jožefom Hajkom. Ko pa mu umrè hčerka Marinka, preseli se globoko užaljen v hrvaški Karlovec, kjer se začnè pravo njegovo delovanje na glasbeno-književnem polji. Poleg obilega posla, katerega mu je nalagalo vodstvo karlovškega glasbenega zavoda, bavil se je pridno s skladanjem in leta 1883. izdal prvo, leta 1885. pa drugo knjigo svojih »Skladeb«. Prav tega leta se preseli Vilhar v Sisek, za leto dnij pa v Splet, kjer izdá leta 1889. tretjo knjigo svojih »Skladeb«. Ali poitalijančeno mesto mu ne prija, in zato odide v Gospić, kjer službuje i dandanes. Žál, da se ne utegne dosti baviti s skladbami, ker mora po ves dan poučevati zasebno, da se preživi in da — odplačuje dolgove, katere so mu nabremenili dosihdob izdani glasbeni proizvodi! Zlasti Slovenci so mu brezprimerno nehvaležni, ker njega knjige — razven prve — trohné v zalogi, dasi jim je cena jako neznatna . . .

Kakor čujemo, ima Vilhar še mnogo skladeb v rokopisu, baviti pa se hoče odslej samo z večjimi orkestralnimi deli. Lani je spisal dôkaj obširno burlesko za orkester in petje, naslovljeno »Ustaši«, katera se je že nekolikokrat uspešno pela v Varaždinu. Takisto piše romantiško opero „Zvonimir", o kateri upamo, da jo skoro dovrši.

Zasluge Vilharjeve za slovensko in južnoslovansko skladbo so poudarjali že mnogi veščáki; nedavno smo še čitali v češkem glasbenem listu „Daliboru" jako laskavo oceno, katero je priobčil prof. *František Pich*. Ali najboljši dokaz, kako obljubljene so Vilharjeve skladbe národu slovenskemu, izvestno je to, da ni izlepa veselice, kjer bi se ne pela ta ali ona pesem njegova! —

O petindvajsetletnici je imenoval „Zemaljski glasbeni zavod" v Zagrebu Vilharja za svojega častnega člena. Želimo mu, da bi ga skoro pozvali v večje mesto, kjer bode mogel delovati obsežneje in uspešneje — umetnik, s katerim se sicer radi in upravíčeno ponašamo pred slovanskim svetom, katerega pa vsekakor premalo — podpiramo!

I. izkaz darov za Prešérnov spomenik. Do dné 26. sušca so darovali:

Gg. dijaki ljubljanske gimnazije leta 1889.	gld.	32·15
gosp. J. M. v Ljubljani letá 1889.	„	12.20
gg. dijaki v Cerkljah leta 1889.	„	10.—
„ „ „ „ „ 1890.	„	20.—
gosp. dr. Fr. Celestin, kr. profesor v Zagrebu leta 1891.	„	50.—
„ A. Aškerc, kapelan v Vitanji	„	5.—
„ M. Valjavec, kr. profesor v Zagrebu (podpisal 50 gld.)	„	2.—
„ J. Steklasa, kr. profesor v Zagrebu	„	5.—
„ dr. Fr. Kos, c. kr. profesor v Gorici	„	5.—
„ J. Navratil, ravnatelj c. kr. pom. uradov na Dunaji	„	3.—
„ dr. J. Hrašovec v Celji	„	5.—
„ J. Vrhovnik, župnik v Št. Gothardu	„	5.—
„ dr. J. Vošnjak, dež. odbornik i. t. d. v Ljubljani (podpisal 50 gld.)	„	10.—
skupaj	gld.	164.35

Mimo tega sta podpisala gg. ces. svètnik Ivan Murnik in dr. Jernej Zupanec v Ljubljani vsak po 50 gld.

Iz muzejskega društva. Kakor smo omenili že v poslednji številki, predaval je pri mesečnem zboru dné 29. prosinca prof. *Julij Wallner* o »gospodarstvu ljubljanske mestne občine v letih 1590. in 1591.« V uvodu je predavatelj razložil, kakšen pomen

Digitized by Google

imajo v zgodovinskem oziru stare računske knjige in zapisniki troškov in dohodkov. Tu so vsi podatki razpregledno razvrščeni, kronološko urejeni in popolnoma zanesljivi, ker so se dohodki in troški v obče nadzirali natanko. Take dobro ohranjene knjige in zapisniki se nahajajo v ljubljanski mestni registraturi iz 16., 17. in 18. stoletja; nekaterih platnice so vezane s starim pergamenom, ki ima staronemške in latinske napise celo iz XII. veka. Iz zapisnikov in računskih knjig se razvidi, da je mesto dobivalo leta 1590. in leta 1591. največ dohodkov od mestnih opekárnic, gozdov, málinov, letnih sejmov in od mitnine, katero so pobirali mestni mitničarji pri grajskih, samostanskih nemških, starotrških in drugih vratih. Vsi dohodki so znašali 1591. leta *6303* gld. Troški so bili kàj raznovrstni; razven navadnih plačil za mestne uradnike in služabnike, deželne davke in mestno upravo sploh, izdal je župan primeroma visoko vsoto za mestne godce, pojédine in gostbe, ženitovanja in druge takrat obične veselice. Največjo letno plačo je dobival mestni pisár, z vsemi prikladami 250 gld., mestni sluge in gozdni čuvaji pa le po 12 gld. Vseh troškov je bilo 1591. leta *6217* gld. Ali v to vsoto niso všteti denarji, katere so dajali hranilci mestni blagajnici v shrambo. Ker ni bilo v istem času hranilnic, nalagali so denar na obresti pri bogatih trgovcih ali javnih oblastvih; takega denarja je dobilo mesto 1591 leta: 1671 gld. in je plačevalo hranilcem 7% obrestij. Samo ob sebi se umeje, da je to pomnožilo mestni dolg, ker se niso izplačevale vsakoletne obresti. Zató moramo reči, da je bilo gospodarstveno razmerje mestne občine ljubljanske v imenovanem letu celo neugodno, kar so katoliški reformatorji poudarjali pri vsaki priliki. Slabo gospodarjenje je bilo med druzimi stvarmi vzrok, da je deželno oblastvo preustrojilo mestno upravo v katoliškem duhu. — Prof. Wallner je vso tvarino lepo razvrstil in z marsikaterim dovtipom osolil jasno predavanje; zato so ga obilo zbrani poslušalci pohvalili z živahnim odobravanjem.

Pri mesečnem zboru dné 26. svečana t. l. je predaval g. *prof. Hubad* o predmetu, katerega je društvenemu predsedniku naznanil z naslovom: »Aesthetisches und Dramatisches vom Grintovec und dem Kankerthale.« Omenivši s kratkimi besedami položje in geološko sestavo Kamniških planin, slikal je g. predavatelj pot od Predvora po kokriški dolini, mimo Suhadolnika in Frischaufove koče na vrh Grintovca in imenoval in razkazoval rastline, katere rasejo ob poti ali sploh na omenjenem gorovji. Z društvenega stališča bi želeli, da se je gosp. profesor postavil **samo** na znanstvena tlà, zakaj muzejsko društvo ima po pravilih namen gojiti deželoznanstvo na strogo znanstveni podlagi. Dôkaj znatneje bi bil obogatil deželoznanstvo, da nam je znanstveno razjasnil, v kakšni zvezi je navpična izobrazba in geološka sestava Kamniških planin z rastlinstvom, človeškimi naselitvami in gospodarskim razmerjem ondotnih prebivalcev.

A. Kaspret.

Podporno društvo za slovenske visokošolce na Dunaji je izdalo drugo letno poročilo, katero obseza mimo drugih stvarij izkaze o društveni imovini, podporah in podpirancih, troških za društvo in končno spisek udov in dobrotnikov. — Osnovna glavnica znaša 2413·06 gld., razpoložna glavnica pa 214·96 gld., torej skupaj 2628·02 gld. Podpiranih je bilo 1890. leta 48 dijakov v 159 slučajih, kateri so dobili podpore 908·66 gld., in sicer 34 Kranjcev, 9 Štajercev, 4 Primorci in 1 Korošec. Od meseca vinotoka so se delile zgolj denarne podpore; meseca listopada pa je sklenil odbor, da se odslej delí podpora v obednicah in samo izjemoma v denarjih. Koncem svojega poročila prosi odbor, da bi národ slovenski ne pozabil podpornega društva, nego vsakdo mu izkušaj v svojih krogih pridobiti novih dobrotnikov in pospeševateljev. Prepričani smo, da ta prošnja ne ostane brezuspešna, nego da se 136 dobrotnikom, izkazanim v poročilu, pridruži še

Digitized by Google

mnogo in mnogo rodoljubov. Boja in truda odbor res ne more rešiti dijakov naših, ali da jih preveč ne onemore v tem boji in se ne pogubi Bogú, národu in domovini, to hoče in upa doseči, ako mu ostanejo zvesti vsi dosedanji podporniki in dobrotniki. Dosezal pa bode prelepi svoj namen sevéda tem lože, čim obilnejši darovi mu bodo prihajali iz domovine!

Osebna novica. Naš sotrudnik g. *Vatroslav Oblak* je bil dné 10. sušca na vseučilišči dunajskem promoviran za doktorja modroslovja. Čestitamo!

Slovensko gledališče. — Predstava dné 1. sušca: »Vse za dame!« Veseloigra v jednem dejanji, poslovenjena iz francoščine. — »Zaroka v kleti«. Opereta v dveh dejanjih. Poslovenil Jakob Alešovec. — Gorenja veseloigra je izvestno jeden najslabših proizvodov francoske dramatike in zato našega občinstva tudi ni mogla ogreti navzlic dobremu igranju. — Takisto slabotna je opereta »Zaroka v kleti«; nje dejanje je preprosto, da ne rečemo kàj hujšega, glasba zastarela, mimo tega kàr nič prikupna. Da je bilo občinstvo venderle razmerno zadovoljno ž njo, to je zasluga zlasti gosp. prof. *Grbiča,* ki se je res potrudil, da so bile vse glasbene točke naučene vestno in korenito. Mimo posamičnih igralcev, izmed katerih imenujemu sosebno gospo *Grbičevo*, gospodičini *Daneševo* in *Nigrinovo*, poleg njih gospoda *Pavška* in *Perdana*, treba pohvalno omeniti krepkega zbora, katerega je stalno ustanovilo »Dramatično društvo«. Ako bode napredoval tako, kakor se kaže doslej, utegnejo se predstave slovenske, sosebno operete, tudi v deželnem gledališči vzpeti do onega častnega mesta, katerega zaslužujejo.

Predstava dné 19. sušca: »Nasledki skrivnostne prisege.« Igrokaz v štirih slikah. Po Charlotti Birch-Pfeifferjevi poslovenil Josip Gecelj. — Igralci naši so se sicer pošteno trudili in mučili s tem osladnim proizvodom sentimentalne (sedaj hvala Bogú do malega pozabljene) pisateljice nemške, ali pravega uspeha ni bilo. Sploh naj bi se popolnoma opustile takšne zastarele igre, za katere se dandanes nihče ne more zanimati, nikar še ogrevati.

Predstava dné 22. sušca: »Materin blagoslov ali nova Chonchon.« Igra s petjem v petih dejanjih. Preložil Josip Cimperman. — S to predstavo se je dostojno završila vrsta rednih letošnjih predstav. Igra sama na sebi je lepa, živa in zategadelj zanimiva od prvega do zadnjega prizora; posamični igralci so kàr najskrbneje proizvajali svoje naloge (imenujemo zlasti gospé *Boršinikovo* in *Danilovo*, gospodičini *Slavčevo* in *Nigrinovo* in gospode *Boršinika*, *Danila*, *Verovška* in *Perdana*), kostumi, zvršeni po vzorcih c. kr. dvornega gledališča dunajskega, bili so krasni — izkratka: to predstavo upravičeno prištevamo najboljšim letošnjim predstavam.

Završujé svoja poročila, ne moremo si kàj, da ne bi omenili lepega napredka, kateri se je letos v obče pojavljal v dramatiki slovenski. V poslednjih letih so bile časih res takšne predstave, da je bila vsaka beseda o njih odveč, in da je moral prepogostoma zatajevati samega sebe, kdor je redno in vztrajno zahajal k slovenskim predstavam. Ako se je obrnilo na bolje, to je baš dokaz, da se ni »Dramatično društvo« strašilo ni truda ni raznolikih zaprek, nego si vzgojilo igralno osebje, katero polagoma prestopa tesne meje preprostega diletantstva in resno teži po umetniškem proizvajanji. Zato spremljajo kakor »Dramatično društvo« tako njega igralce najboljše naše želje na pot v novo deželno gledališče, saj je upati, da se je dramatika naša s poslednjo redno predstavo za vselej poslovila od neugodnih čitalniških prostorov! —

Ta mesec bodo še nekatere predstave na korist posamičnim igralcem, o čemer hočemo govoriti v prihodnji številki.

Digitized by Google

O Lambergarji in Pegamu. Nedavno sem mnogo povpraševal po Gorenjskem o znanem národnem junaku Lambergarji, kateri je Pegama premagal; toda zaman. Naposled se mi je vender posrečilo, da sem našel ostanek prekrasne národne pesmi o Lambergarji. Povedala mi ga je moja babica v Pirničah pod Šmarijino goro. Ker mislim, da je ta ostanek dôkaj zanimiv, zabeležim ga.

— Pegam je prišel k cesarju: »Al' imaš junaka pod seboj, da bi se izkusil z menoj?« — »Imam ga, pa je daleč rámen[1]), pri Kranj' na belem kamen'.« [2]) — Pegam je dejal: »Če je daleč, piš', če je pa bliz', pa pošlji « — Nato pride pismo Lampergarju; ta se zelo prestraši, toda mati mu reče, da se mu ni treba bati: »Mam tak'ga konjička, da sedem let rmeno pšenico zoblje, pa sladko rezol'jo p'jè. Ne glej na ta spredn'ga, na ta zadn'ga tud' ne, mahni ta sredn'ga.« (Pegam je imel pri sebi dva hudiča, jednega spredaj, drugega zadaj). — Lampergar je konjiča zajahal, pa je čez vse čez šel, nič tako, da bi pota iskal, čez hribe, pa čez vse grabne. Ko je prišel na Dunaj, letele so šipe iz oken, tako trdo je šel. Oni se je pa ustrašil in ga jo vprašal:

»Al' se bova na dvor' cesarjev'mu,
Al' se bova na plac' dunajsk'mu?«

Lampergar je pa rekel:

»Na dvor' se svinje koljejo,
Na plac' se babe bijejo.
Midva bova šla na ravno poljé,
Da naj' bojo vid'li vsi ljudjé.«

Potem sta se prvikrat nekoliko oprasnila, drugič mu je pa Lampergar glavo vzel in jo na méči odnesel. Nato je pa prehudo dirjal, zvrnil se s konja, in oba je hudič vzel.

J. Barlè.

»Rošljin in Vrjanko«. Ta znana povest *Kersnikova* izide v srbskem prevodu, katerega je dovršil bogoslovec *Aleksander J. Gjurić* v Srem. Karlovcih. Knjiga bode stala 50 kr. — Tudi je srbski leposlovni list »Javor« priobčil prevod Kersnikove povesti »Gospod Janez» iz peresa istega prelagatelja.

»Iz uvela lišća.« Spjevao *Josip Milaković*, Sarajevo 1891. Tiskara »Bosanske pošte.« — Čislani pisatelj je v tej drobni knjižici zbral sedem pesmij, posvečenih spominu svoje matere, umrše mu pred božičnimi prazniki. Rahla žalost preveva te pesmi, ki bodo izvestno prijale vsakomur, kdor jih prečita. Najlepša je po naših mislih »Badnja večer«, dasi tudi v drugih pesmih ne pogrešamo pristnega čustvovanja in velike pesniške lepote.

»Gorski vienac« Njegušev je bil doslej preveden na ruski in nemški jezik; nekateri spevi so izšli tudi v italijanskem in francoskem prevodu. Sedaj pa je to glasovito delo preloženo še na švedski jezik; prevod je nagradila švedska akademija umetnostij.

»Sa Lovćena« — tako se bodo imenovale skladbe znanega skladatelja *Roberta Tolingerja*, kateri biva sedaj na Cetinji. Prirejene bodo za klavir in bodo izhajale v trimesečnih zvezkih. V prvih zvezkih izidejo parafraze na dve srbski in dve bosanski národni melodiji, za katerima se bodo vrstile skladbe na črnogorske napeve. Naročnina za vse leto znaša 4 gld. in se pošiljaj Petru Ramadanoviču v Kotor.

---

[1]) Babica mi ni vedela povedati, kaj pomeni ta beseda. (R a m e n o, novoslovenska beseda, pomeni j a k o, sehr. Ured.)

[2]) Hiša »pri Vámpergarjih« je še sedaj tam nekje v Grintovcih — dejala mi je babica.

Digitized by Google

»**Oblici njemačkoga jezika**« za srednje škole i slične im zavode. Napisao profesor *Josip Podgoršek*, učitelj u kr. velikoj realnoj gimnaziji u Rakovcu. — U Karlovcu 1891. Naklada piščeva. Tisak Hauptfeldove tiskarne. Prodaje se po 40 novč. — Ta knjiga, posvečena vseučiliškima profesorjema dr. Rihardu Heinzlu in dr. Gregoriju Kreku, obseza na 73 straneh nauk o nemškem oblikoslovji do predlogov. V predgovoru pripoveduje g. pisatelj, zakaj je prav za prav spisal to knjigo. Opazil je namreč v osemnajstih letih svojega učiteljevanja, da učenci višjih razredov razmerno slabo uspevajo v nemščini, zlasti zato, ker se v prvih nižjih razredih niso dovòlj naučili oblikoslovja. Vestno si je torej deset let zapisoval vse pogreške pismenih in ustnih nalog in sedaj izdal knjigo svojo, za katero izideta še dve, osnovani za prvi in drugi razred hrvaških srednjih šol. — Knjiga podaja vsa glavna pravila o nemški sklanji in spregi ter je navzlic tesnemu obsegu sestavljena toli pregledno in praktično, da bode izvestno dobra pomožna knjiga hrvaškim dijakom.

»**Matica Hrvaška**« bode baje izdala bodoče leto prvo knjigo zbranih národnih pesmij, da proslaví petdesetletnico svojo. Tudi sicer namerja rečeno društvo kar najsijajneje praznovati ta lepi praznik kulturnega življenja jugoslovanskega.

Razpis nagrad. »Matica Hrvaška« razpisuje tri nagrade do konca leta 1891. in sicer 1. iz zaklada grofa Draškoviča v znesku 850 gld. za vsaj 15 tiskanih pôl; 2. iz zaklada Dušana Kotura v znesku 350 gld. za izvirno povest, obsežno vsaj 10 tiskanih pôl, ali za dramatiško delo brez ozira na obseg; 3. iz zaklada Adolfa Vebra-Tkalčeviča v znesku 300 gld. za poučno ali zabavno delo, obsežno vsaj 10 tiskanih pôl. — Prav takó je razpisala uprava národnega gledališča v Zagrebu tri nagrade do dné 1. listopada 1891. leta, in sicer: za národen igrokaz 600 gld., za dramo iz hrvaškega meščanskega življenja 300 gld. in za glumo 150 gld.

Spomenik Ljudevitu Gaju. V Krapini, rojstvenem mestu Gajevem, postavil se bode njega doprsni kip in sicer na vélikem trgu. Kip je izdelal hrvaški umetnik *Rendić*. Tudi rojstveno hišo Gajevo hočejo kupiti, da ostane svojina národa. V ta namen bodo nabirali doneske po vsi deželi.

Spomenik Andreju Kačiču-Miošiču namerjajo postaviti v Zagrebu. Zvršil ga je kipar *Rendić*.

Hrvaško stenografsko društvo. Kakor so poročali hrvaški listi, imelo je stenografsko društvo v Zagrebu meseca prosinca svoj véliki zbor, na katerem je bil izvoljen za predsednika prof. *Fr. Magdić*, jeden najzaslužnejših stenografov hrvaških. Skupščina je pooblastila odbor, da smé izdajati društveno glasilo, kadar bode dopuščalo gmotno razmerje. Omenjeno društvo je bilo osnovano že leta 1882., toda ni moglo delovati, ker je bilo premalo praktičnih stenografov, in se tudi občinstvo ni dosti zanimalo za stenografijo. Sedaj je razmerje dôkaj boljše, ker je pri deželnem zboru v Zagrebu deset praktičnih stenografov, in se tudi mladina precéj bavi s stenografijo. Ustanovil se je poseben stenografski tečaj, kjer se poučuje vsak torek in vsak petek. — Ker si ta prelepa in zajedno koristna znanost pridobiva čimdalje večjo važnost v vseh strokah javnega življenja, vsekakor zaslužuje, da bi se nekoliko bolj gojila tudi v Slovencih, nego se je do današnjega dné. Marsikdo stenografira pri nas v nemškem jeziku, ali véščih s l o v e n s k i h stenografov je ubogo malo; lehko rečemo, da bi jih našteli na prste. Ne bilo bi napačno, ako bi pokazali tudi v tem oziru, da nam je res do napredka!

Češka akademija znanostij je ukrenila v prvi svoji seji, katere se je udeležilo trideset akademikov, da vsak razred razpiše nagrado 2000 gld. za najboljša dela, skupaj torej 8000 gld.

Digitized by Google

Nova češka opera. Skladatelj Bendl piše novo opero »Ditě Tábora« za národno češko gledališče; libreto je spisala Eliza Krasnohorská. Ta opera se bode predstavljala o letošnji deželni razstavi.

Dva poljska romana. (Konec). 2. Lalka, powieść w trzech tomach, z portretem autora, Warszawa 1890. — Neke ženske so brez duše in srca: stanovski predsodki n. pr. stanovska tesnosrčnost in »bon ton« je vse njih življenje. Taka ženska je kakor otroška igračica lila ali punčika (poljski: lalka): odpira usta, vrtí očí in se klanja, kakor ji velí ta »bon ton«. Ali gorjé človeku, ki ljubi takšno lilo in pričakuje duše, srca, ljubezni — od junakinje tega romana!

Začenja se roman 1878. leta. Junak mu je trgovec z galanterijskim blagom Stanisław Wokulski. Bil je izprva pomočnik v trgovini z delikatesami, potem se je začel strastno učiti, napravil izkušnje (privatist), potem vse pustil in potoval celó do — Irkutska(!), vrnil se in se oženil z vdovo svojega principala, trpel in delal mnogo — do ženine smrti. Potem je v gledališči videl lepo aristokratko, gospodičino Izabelo pl. Lęcko in se strastno zaljubil vánjo. Da si priborí bogastva, gré na Bolgarsko; Rzecki, star poštenjak, bivši poljski častnik v ogerski vstaški vojski leta 1848., vodi mu trgovino. Vrača se bogat: delal in trpel je vse — za Izabelo. Nje oče je bil prej bogat, živel v Parizu, zahajal celó na dvor Napoleona III., potem Viktorja Emanuela, ki se je celó udvarjal hčeri njegovi. Potem je precèj osiromašil, in višji svet ga je zapuščal. Bolí ga vse to, hči pa izprva ne misli veliko o tem: »zánjo ni bilo letnih dôb, cvela je le večna pomlad, polna prijetne svetlobe, živih cvetic in dišav.« Zánjo ni bilo dneva, ker je šla često spat ob osmih zjutraj, »da v resničnem spanji nabere sil za spanje življenja.«

Vender potrka na vrata tudi surova resničnost. Lęcki ima samó jedno hišo in veliko potreb. Prodaja staro srebró, in kupuje ga — Wokulski, ali takó, da izprva Lęcki tega ne vé. Wokulski snuje društvo »za trgovino s cesarstvom«, t. j. z Rusijo, v katerem bi imela aristokracija večino glasov, t. j., on bi vse vodil in plačeval 15% od glavnic. Izabela zvé, da je pokupil njih srebrnino in ga — prezira. Ali on jo ljubi strastno, brezumno — pravi moški Käthchen von Heilbronn! Muči se, odbija misel o nji, vender govorí: »Ne morem se je odreči!« Srečen je, da jo more videti na véliki petek v cerkvi in ji žrtvovati za — sirotišče.

Društvo za trgovino z Rusijo je osnovano, Wokulski ga vodi dobro in — smé v varšavske aristokratske salone. Hoče prebuditi poljsko podjetnost in govorí naravnost, da »poljske« tvornice niso poljske, temveč nemške, židovske, širеče germanizacijo. Aristokracija mu rada pomaga, ker dobiva velike odstotke, ali svoje energije nima: »bolezen volje se je doteknila nje.« Nje odvetnik in Wokulski vrtita jo, kakor hočeta. Ali v ljubezni W. nima sreče, čeravno se muči in kupuje celó konja za dirko, samó ker misli, da je to milo nji; dvoboji se; kupuje hišo Lęckih, daje 30 tisoč več, nego je vredna, vse zaradi nje; plačuje Lęckemu večje odstotke, nego jih nosi glavnica njegova v društvu za trgovino z Rusijo (10.000 daje od 30.000 glavnice). V društvu poljskem mnogo govoré o Wokulskem, in to zanima tudi njo, četudi ji je neprijetno, ko začenja »svet« govoriti, da jo on — obožava.

Slavni Rossi igrá v Varšavi in Izabela je kar zaljubljena vánj, a Wokulski mu mora prirejati ovacije v gledališči. Izabelin strijčnik, Starski, razgovarja se ž njo angleški, (Wokulski se je bil radi nje naučil tudi temu jeziku), da odpotuje Wokulski, ki čuje razgovor, v Pariz samó da bi pozabil — njo. Tam ga najbolj zanima na pol neumen profesor Geist, ki misli, da je našel, kakó bi se zmanjšala specifiška težina kovin, in bi se potem ljudje lehko vozili — po zraku. Hoče pozabiti Izabelo, delati z Geistom, in — beží v Varšavo, dobivši od Lęckega pismo, potem na deželo, kjer je Izabela, Starski,

Digitized by Google

lepa vdova Wątowska. Srečen je, ali nekoč se vozijo zvečer, in on zapali vžigalico, da bi zanetil cigareto, pa vidi Starskega in Izabelo — samó jeden trenutek . . .

Izabela gré k svoji rodbini, Wokulski v Varšavo, kjer ga dobri Rzecki seznani bliže z lepo vdovo Stawsko, osebo romantiški-sentimentalno-nejasno. Wokulski rad poséda pri nji in jo celó brani pred sodnikom, ko jo zatoži grda baba, da ji je ukrala lilo (punčiko); brani jo uspešno, da stari poslovodja Rzecki iznova veruje, »da dobri ljudje prej ali pozneje dobé pravico.« Ali ta dobra volja starčeva izgine précej, ko zvé, da prodaja Wokulski vso trgovino — židom, »ki nas takó dušé, takó iztiskajo iz vseh mest, takó ‚odkupujejo', da je res težava ž njimi.« Wokulski pa pravi, da smo si sami krivi, ako so židje taki. »Goneči vse, kar je boljšega, napravili smo umetni podbor in si najslabše vzgojili (III. 103).« Prodaja pa pôsel židom, ker ga drugi ne bi kupili: bogati aristokratje dajó židom denarje in jemljó odstotke od njih, ali samí nečejo tržiti. To bolí tudi Wokulskega: dobro čuti, do je visoki gospôdi le orodje, ne človek. Tudi Izabelo bi mu dali, in ona bi ga vzela, kakor sáma veli, toda slobode svoje ne bi prodala. Prihaja k Lęckemu, k nevesti svoji, ali — navadno je ni domá. Wokulski sanjari, a žid Szlangbaum dela, hoté prevzeti vse tržne pôsle njegove; »sanjarski poljski sistem se umiče židovskemu, ker so židje potrpežljivi in genijalni.« Takó sodi dr. Szuman, omikan žid, obsoja poljske moške in tudi ženske: »oné so vredne prav toliko, kakor moški; Wokulski bi mogel biti za deset let milijonár in moč v našem kraji, ali ker je zvezal usodo svojo z gospodičino Lęcko . . . izgubí imetek.«

Nevesta Izabela hitro pozabi Wokulskega, zaljubivši se v pustega italijanskega goslarja Molinarija, ki se pa ne zna ponašati in je končno v salonih in le zató tudi zánjo — nemožen. Wokulski vidi in vé vse to — in prosi Izabelo, da bi smel nádejati se ter ji dá svoj »amulet«. Lęcki, Starski, Izabela in nje ženin Wokulski se peljejo v Krakov. Lęcki spí, Wokulski pa se dela, kakor bi spal in posluša, kakó se Starski roga njegovemu amuletu, katerega sta bila Izabela in on prej našla pri neki priliki, koga nista iskala, na prsih. Šele sedaj se odpró Wokulskemu očí. Izstopi na postaji, léže pred vlakom na relse, ali odtegne ga stražnik. »Ko ga je vse izdalo, ostala mu je zvesta zemlja (na kateri je ležal), prost človek in Bog!«

Vrne se v Varšavo in péša čimdalje bolj. Drugi delajo, vender takó, da je knezu, glavnemu članu društva za trgovino z Rusijo, preveč in da stopi iz društva, govoreč: »Kar sem delal, delal sem ne za dividendo, nego za nesrečni kraj . . . Hotel sem vliti v naš krog nekaj sveže krví, nekaj svežih nazorov, ali priznati moram, da sem izgubil igro, in Wokulski ni kriv temu . . . Nesrečni kraj!« Wokulskega celó lepa in — ljubeča Wąsowska ne more prebuditi. Hipoma izgine ta človek »široke duše, to budálo, poljski romantik.« — Govorili so le, da je kupil dva naboja — dinamita, in da je potem v neki podrtini, blizu katere so ga videli, dvakrat strašno počilo kakor strela, in od štirih stranij podrtine so se razrušile tri.

Lęcki umrè, a Izabela gré — v samostan. —

Ali ni vse to nekoliko preromantiško? Z jedne straní pisatelj priznava to sam, z druge bi vse to rad zapisal na račun fatalizmu: »Marijonetke . . vse le marijonetke! . . . Zdi se jim, da delajo, kar hoté, ali delajo samó, kar jim zapoveduje prožina, takó slepa, kakor so sáme . . .« Pisatelj torej meša tu dvoje, romantiško pretiranost čustev in mireči — fatalizem nekako takó, kakor bi hotel kdo mešati ogenj in vodo. Zató so v »Placówki« značaji in dogodki bolj prosti, jasni, izraziti. V tem drugem romanu pa gospoduje ali romantiška pretiranost, ali pa óna meglenost v risanji značajev, ki ne daje, da bi stopali pred nas živi ljudje, društveni tipi. — Ravno Izabela in Wokulski nista taka, da bi ju smeli imenovati tipiška. Druge osebe so se pisatelju bolj posrečile,

Digitized by Google

ker niso — pretirane. Ali tudi tu škodi celotnemu vtisku in uživanju prav to, da človek ne vé in ne čuti dovòlj, ali so osebe vzete iz življenja ali pa so tudi le marijonetke, katere se sučejo po volji pisateljevi Brez dvojbe so v romanu videti sledi opazovanja življenja in človeškega srca, ali vse to ni takó pretkano in oživljeno, da bi bila slika jasno določena. Marsikaj je vpleteno, kar za oznako oseb in dogodkov ni potrebno. Tudi je kompozicija sáma v tem malo srečna, da se prerado ponavlja »pamiętnik starega subjekta«, kjer pripoveduje Rzecki dogodke, toda čitatelj bi pač rajši videl dogodke, kako se neposredno vršé v živi dramatiški povesti.

Jezik je lep, dvogovor živ, lagek, dasi v obče sevéda ni dovòlj karakteristiški. Čitaje »Lalko«, mislil sem si večkrat, kakó dobro bi bilo, da se je pisatelj ogibal ónega anekdotskega značaja in nepotrebne obširnosti, ki celotni vtisek — le kvari. Marsikaj je mogel pisatelj narisati odločneje, n. pr. tudi misel o Poljakih, »že jesteśmy narodem so marzycieli« (da smo národ sanjarjev, III. 282.) ali o židih, »da bodo svet zavojevali in celo ne z razumom nego szachrajstwem (barantijo) in brezznačajnostjo (III. 291.)«

Tudi po vsebini sta oba romana jako zanimiva za nas Slovence: prvi nam kaže borbo Poljaka na prednji straži, drugi pa borbe in neuspeh izvestno prav zató, ker skozi romantiško meglo premalo sije toplo, oživljajoče solnce umetniške resnice, posnete iz življenja radosti in bojev. — *Dr. Fr. J. Celestin.*

Priloga današnjemu listu. Čestite p. n. naročnike uljudno opozarjamo na pridejani »Imenik založnih knjig in zvezkov Národne Tiskarne.«

Listnica. — Miroslav P. Daleč ste posegli: kàr najživeje pripovedujete, kakó so Rimljanje ugrabili sabinska dekleta:

»V potocih tekla kri nocoj
V Tiberovo je vôdo:
Srdit Sabini bili boj
So za devic usodo.«

(Bralce svoje posebno opozarjamo na aliteracijo, ki se toli lepo sliši v poslednjih vrsticah.)

»Vzel je Sabinom mladi cvet
Rimljan, devic cvetočih;
Vzel cvetje je bodočih let,
Vzel sadje let bodočih.«

(Iznova moramo opozarjati na prelepo gradacijo v tej kitici.)

»A to ni srčen bil Rimljan,
In niso bili to Sabini —«

strmé čakamo, kdo je bil vender óni grozovitnik —

»Sovrag nevsmiljen in strastán
Se bije s Slave sini.«

Umejemo, primera je! Bog Vam jo oprôsti! Vsekakor bi pa radi vedeli, kdo so vender te Sabinke, ako óni Rimljanje niso Rimljanje in Sabini ne Sabini?

»Srcá in duha zmožnosti
Cvetó samó v slobodi:
Kdor te nam dévice vmorí,
Zda nas tužni usodi.«

Digitized by Google

Sabinke — dúševne zmožnosti slovanske!!

»In kakor je Sabin boril
Za svoje se dekleta:
Slovanski narod bo se bil
Za svoja prava sveta.«

Kakó ste nas prevarili, da sedaj samí ne vemo, kdo so óne nesrečne »dévice«. Vender, bodisi! Ustreženo je vsem: Vam, da vidite »pesem« natisnjeno, nam, da smo jo prebili brez zlih nasledkov. Samo koš, v čegar žrelo smo vrgli pesniški Vaš greh, pogledal nas je neizrecno strupeno — siromak ni vajen takšnih založkov! — S. O. Žàl, iznova nerabno; ptiča, ki bi nas o g r e v a l, tudi ne poznamo doslej. Toda ker že prosite tako lepo, natisniti hočemo tukaj vsaj odlomek »Ob grobu«:

»Spomin je venec revne roke
In cvetje v njem — v očeh solzé,
Trakovi — prošnje so globoke,
A v sredi — revno je srcé.«

Komur se to ne zdí lepo, temu ne moremo pomagati! — Gradovič. V sonetu so nam posebno prijali stihi:

»Oj! grenek mi spomin, ki me vznemirja
In ki se vedno mi v srcé povrne,
Ko dan napoči, tiha noč pridirja.«

Kako živo, koliko poezije! Posebno tista tiha noč, ki pridirja! — Fr. S—v.: Nerabno. Milanovič: Takisto. — Stanetinski (»Spancu«); Ne brez čustva, ali dôkaj nedovršeno. — F. P.

»Predraga! Več ne bom za tabo gledal!
V samoti točil grenke bom solzé,
Brez žene, sam h kosilu bodem sedal —«

ubožec, kako se nam smilite! — Mihajl Antonjev:

»Leží na smrtni postelji
Med mrzlim potom i vročino
Priletna(!) starka z bolečino« —

takova prostorna postelja ni karsibodi! — Aleksandrov (»Po nevihti«, »Pri mrtvaškem odru«): V tej obliki nerabno. —

Zaradi preobilega gradiva smo morali za to številko odložiti več književnih poročil, toda priobčiti jih hočemo prihodnjič.

„Ljubljanski Zvon"

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrt leta 1 gld. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Izdajatelj **Janko Kersnik.** — Odgovorni urednik **dr. Ivan Tavčar.**
Upravništvo „Národna Tiskarna" Gosposke ulice št. 12. v Ljubljani.

Tiska »Národna Tiskarna« v Ljubljani.

Digitized by Google

Ljubljanski Zvon.
Leposloven in znanstven list.

Štev. 5. V Ljubljani 1. velikega travna 1891. Leto XI.

Godčeva pesem.

»Počiva v gróbu zgodnjem sin,
Najdražji moj otròk jedin.

Kot hrast krepák, raván kot bòr,
Življenja méni bil je zòr.

Ponosno zrla vás je nánj,
Vzplamtela grajska hčí je zánj.

A godčev sin in knežja hčí
Jednake nista si krví.

Zaklinjal hčer je ljuti knez:
‚Pretrgaj z godcem ničnо vez!'

Zavračal sem jedinca jaz:
‚Sin moj, pozabi nje obraz!'

Todà ljubezni prave moč,
To plámen je požigajoč.

Odnesel leto časa vál,
Prijézdil v grad je vitez zál.

Očetov slišala je glás:
Poroko praznovala vás.

Na grad je zrl potrt mi sín,
Nevesta knežja sólzna z lín.

Hčer in sinú sva dan na dan
Očeta tešila zaman.

Obrazov dvoje zôrnih prej
Molčé bledélo je odslej.

Ko prva vzcvela je pomlad,
Za mrtvo hčérjo plakal grad.

Ko drugič je odbegnil mraz,
Jedinca sem izgubil jaz.

Grobár izkopal grob je nov:
Ob nje je grobu — grob njegov.

Zapustil kraj sem solz in tóg,
Po svetu hodim sam okróg.

Na harfo pevam zdaj oprt:
Kar s v e t razdvája — druži s m r t !«

Bistràn.

Digitized by Google

Ob stari listíni.

Mrjè svetílka moja, ker p zno še bedím;
Zamišljen pri listíni nekdanjih lét sloním.
Jednakomerno ura na steni se glasí,
Okrog v globokem míru vse spava, vse molčí.
Pošilja mesec v sôbo srebrni svètli žar;
Jednajst že ura bije, a kaj mi nje udar?
Kakó čarobno-milo skrivnosten pólumrak
Obstira me! Prečuden se zdi mi lunin trak!
Kaj giblje se, kaj zbira? Kaj ta nejasna zmés?
In v mésečini blédi kaj ta pomenja plés?
Za senco senca živa nagnéta se vrtèč;
Obstane ura; tihi dom gledam svoj strmèč.
Očaki sivolasi pred máno se vrsté,
Junaki dolgobradi, device se brdké;
Mladine živobujne naspè se zbòr cvetán
In bábic se in mater in dece bròj glasán.
Šepèt in gôvor, smèhi in pevanje krepkó
O p zni uri v némo razlega se temó.
A kdo si, kdo, prijazne, vesele družbe roj?
Kaj res na úho bije mi dragi jezik moj?
Oh, vem, iz starodavnih vi vstali ste grobov,
In sèm se potrudili oglédat svet si nov.
Nov svet, oh, béda naša, nekdanji slavski raj,
Od tujega navála preplavljen od nekdaj!
Oh, kje so vaša sêla, kje sléd je vaših koč?
In kje nekdanja slava, in kje slovenska moč?
Umičete se dalje! Postojte tù z menój!
Živíte, dedje naši, ti živi, národ moj.
Zamán — z blestečim žarom izginjajo molčé;
Zastonj za njimi širim povzdignjene roké!
Zamán jih zôvem; mesec se skril je za megló;
Polnóč mi ura bije, in spet je vse mirnó.

Zamejski.

Digitized by Google

4000.

(Času primerna povest iz prihodnjih dôb. Po vzorih dr. Ničmahn napisal **dr. Nevésekdo.**)

(Dalje)

V.

Ko me je zapustil Azrael, in sem se iz nova zavedel zemlje, prijel je profesor z vseučilišča Svetega Simplicija mojega konja za povodec in ga pred mano vodil po mračnem poti. Dejal je:

»Sedaj pa hitiva, da prideva do mestne straže, predno léže pater polkovnik v posteljo!«

Podvizal sem se in korakal za njim. Prišla sva do kraja, kjer je bil ves predor ograjen z železnim pažem, takó da ni mogel nikdo dalje. Na levi in desni stráni so bili vhodi v stransko ozidje. Pred tem pažem pa je hodila straža z dolgo sulico v roki. K steni je bila z debelo verigo prikovana težka púšica, da so mimogredoči ljudje metali vánjo mile darove za telesno stražo. Tudi pred to púšico je stala gologlava straža. Vender ni imela prijetnega pôsla, ker je neprestano pihala sapa, da je kàr šumelo pod visokim obokom.

Tedaj sem prvič ugledal vojsko nadškofa ljubljanskega. Nekateri vojaki so bili oboroženi s puškami; drugi so nosili dolge sulice in sicer iz spoštovanja do Svetega pisma, ki ne pozná drugih vojakov, nego oboroženih s sulicami. Vsa tolpa je bila jako čudna, takó da je pretresla posebno mêne, ki sem s prvim življenjem svojim koreninil v devetnajstem stoletji. Oblečeni so bili ti vojaki v kratke haljice, sezajoče do kolen; gole noge pa so jim tičale v nekdanjih svetopisemskih sandalah. Tudi so bili vsi gologlavi, torej ni čuda, da se je v vrsti kazalo obilo plešastih glav, katerim je bil večni prepih, v katerem so opravljali službo, spihal vse lasé s témena.

Digitized by Google

Pred pažem obstaneva. Takoj skoči stražnik od púšice pred naju in nama s sulico zabrani dalje. Najprej pregleda mojega spremljevalca in reče porogljivo: »Ali se zopet potičeš tukaj? Saj itak nimaš beliča, da bi kàj dal!«

»Prav praviš, frater Miha«, reče moj spremljevalec, »z mano ni nič! Kakó pa sicer, prijatelj, ali si zdrav?«

»Vse bi še bilo«, odgovorí vojak Miha kislega obraza, »ko bi me le vedno ne bolela ta prekleta glava!«

»Glava! Aha, to prihaja od prepiha!«

»Dà, dà, od tega vražjega prepiha!«

Skrivoma vprašam znanca svojega: »Kakó, da kolne takó?«

»Tiho! Ti vojaki imajo záse posebno zlatopečatno pismo, katero jim dopušča celó kletev zaradi vojaške discipline.«

»Kdo pa je to?« vpraša sedaj vojak Miha.

»Tujec, ki ostane nekaj časa v našem mestu«.

Kakor bi jelo goreti v slamnati strehi, takó se razvname vojak Miha.

»Tujec, za Bóga«, zakliče osupel, »in v mesto sili! Pokličite patra poročnika, hitro, hitro!«

Zdajci se kakor mravljinci vsujejo gologlavi vojaki s postranskih prostorov in me obkrožijo od vseh stranij. Strmèč me opazujejo od nog do glave in si pripovedujejo, da je prišel tujec, ki hoče v sveto mesto. Da je prišla zver pred paž mestne straže, ne bila bi vzbujala večje pozornosti, nego jo je vzbujala neznatna moja, iz nova ustvarjena osebica.

Skoro prisopiha tudi pater poročnik. Oblečen je bil v svilnato haljico, ali za službe svoje si je bil pripasel rejen trebušček, da so drobne nožice kàr omahovale pod njega težo.

»Kaj je zopet?« kričí že od daleč in rožljá s sabljo po tlaku. »Kaj je zopet, gologlavi psi, ki ne daste človeku niti trenutek mirú?«

Odgovorí mu frater Miha:

»Pater poročnik, tukaj je tujec, ki sili v mesto.«

»Tujec!« — Zdajci se zadere na Miho: »Naravnost se drži, ako govoriš s poročnikom svojim!«

Vojak Miha se še bolj raztegne in stojí kakor drevó:

»Pater poročnik, tujec je, in okrog trebuha ima pas, v katerem je videti obilo denarja.«

To patra poročnika nekoliko potolaži.

»Odkod prihajaš?« vpraša me osorno.

»Iz krajev sibirske republike«! odgovorim hladnokrvno.

Digitized by Google

»Iz krajev sibirske republike! Božja rodíca, kaj mi je početi?« Vihtel je roke po zraku in prvi hip res ni védel, kaj bi počel. Končno zakričí:

»Le hitro k patru polkovniku, da ukaže, kar je potrebno! To ni karsibodi, ako sili v mesto takšen tujec! Morda je krivovérec, in sam Bog vé, kakšne peklenske nauke nosi v rokavih svojih! Kurirji, naprej!«

Pet vojakov pristopi. Vsakemu naročí, kam naj odrine, da oddá prevažno novico o tujci, ki sili v mesto in prihaja iz nepoznane in krivovérske republike sibirske.

»Ti pa, frater Konstancij, idi takoj na mestno ozidje! Izprožijo naj deset topov, da se vzdrami vse mesto! Zakaj velika je morda nevarnost, katera pretí po tem tujci sveti naši veri in nesrečnemu mestu našemu! Kurirji, naprej!«

Iz nova pristopi deset vojakov. Naročí jim, naj odrinejo k vsem župnim in samostanskim predstojnikom, k vsem zakristanom in kapelanom, in sósebno k sveti komisiji za izpraševanje tujcev. Dočim še ukazuje takó, zagrmé topovi z mestnega ozidja, da se kàr strese obok nad nami. S stolpov pa takoj tudi zapojó zvonovi, in po mestnih ulicah se oglašajo trobentáči; ljudstvo se zbira, prav kakor da je začelo goreti sredi nadškofovskega dvorca.

»Nikar se ne čudi!« šepne mi profesor z vseučilišča Svetega Simplicija, »nikar se ne čudi! Sedaj so minila baš tri leta, odkar je silil zadnji tujec v mesto naše!«

»Tri leta?« vprašam. »In kaj se je zgodilo ž njim?«

»Pred spomenîkom blaženega Antona od Kala so ga javno sežgali, ker mu je komisija za izpraševanje tujcev dokazala kàr najjasneje, da je z vsem duhom svojim tičal v trdem krivovérstvu!«

»Na grmadi so ga sežgali!«

»To je najmenj, kar se mu je moglo zgoditi!«

»Ali postavijo tudi mêne pred sveto komisijo za izpraševanje tujcev?«

»Vsekakor!«

»Dobri Azrael!« vzdihnem v sebi, »obsénči me z varstvom svojim, da ne omagam pred sveto komisijo, in da se mi ne spotakne noga précej pri prvem koraku v mesto!«

»Še nekaj«, reče mi načelnik straže. »Kakó si kàj denaren, tujec?«

»Nekaj tisočákov nosim pri sebi!«

Digitized by Google

»Nekaj tisočákov? In za polk telesne straže še nisi dal ničesar? Šestdeset lir je najmenj, kar moraš odšteti!«

Vzel sem iz pasú šestdeset lir in mu jih odštel.

»To je za polk! Za patra polkovnika pa še šestdeset lir posebe!«

Tudi te mu odštejem.

»Ako daš sedaj še mêni šestdeset lir in za spoznavalce blaženega Antona od Kala tudi šestdeset lir in za mestni drevorèd svetih svetilnic takisto šestdeset lir, plačal si za sedaj, kar ti je dolžnost plačati!«

Odštejem mu te vsote iz svojega pasú, in že se mi trese srce, da se bode ubogi ta pas jel prazniti pri teh vednih naskokih! Toda čudi se ljubezni angelja Gospodovega! — Če sem še toliko vzel iz pasú, takoj se je napolnil sam od sebe; izginila mi je torej vsa skrb, da bi mi utegnil poiti dragi denar.

»Kakšen drevorèd svetih svetilnic je to, o katerem si govoril?« vprašam načelnika.

»Če prideš v mesto«, odgovorí mi osorno, »tedaj se izvestno seznaniš ž njim. Čakaj torej in potrpi!«

»In spoznavalci blaženega Antona od Kala, o katerih si govoril ravnokar, kje so?«

»Prédnje stopiš še danes. Môlči torej in idi k patru polkovniku!«

Po teh besedah se ponižno oglasi moj znanec z vseučilišča Svetega Simplicija, rekoč: »Naj grem ž njim, saj véš, pater poročnik, kakó potrebujem zaslužka! Ako grem ž njim, morda mi kàj dá, saj véš, da sem lačen do malega vsak dan!«

Ta ponižna in ginljiva prošnja ni padla na kamen.

»Torej pojdita skupaj«, izpregovorí načelnik straže, »in če ti kàj dá, tudi mi je prav, ker vem, da si res siromak! Vender, da ne bodeta počenjala kàj napačnega, spremijo naj vaju štirje stražniki. Straža, naprej!«

Ko se postavijo stražniki prédenj, reče še: »Frater Konstancij, sedaj grem v mesto na ženski oddelek. Ako bi me iskali, véš, kje me dobiš. Na ženskem oddelku!«

Odpró mu železni paž, in s svojim trebuščkom se valí po poti v mesto. — S profesorjem pa se napotiva k patru polkovniku.

Iz glavnega predora kreneva na levo stran v temen in nizek hodník. Straža štirih bosonogih vojakov krene za nama.

»Skoro ugledaš spoznavalce blaženega Antona od Kala, in potem rad priznaš, kakó se je človeštvo spopolnilo v zadnjih stoletjih!«

Takó se baha profesor z vseučilišča Svetega Simplicija.

Digitized by Google

»Dà, dà, človeštvo je popolno, in svetnike imamo že kàr na zemlji.«

»Svetnike?« vprašam začuden.

»Sam se prepričaš in skoro. Zakaj zdajci dospeva k najdražjemu zakladu, katerega straži gologlavi naš polk!«

Radovednost moja je prikipela do vrhunca. Takrat sva prikorakala na obširni prostor; bilo je to nekako široko dvorišče, nad katerim se je raztezala steklena kúpola.

Na stotine lučic je brlelo po stenah, in svetilniki so viseli od stropa, da se je razširjala žareča svetloba z njih. Po stenah so se šopirili zlati napisi: »Triumf ali največji uspeh teorije blaženega Antona od Kala.« Ves batalijon gologlavih benediktincev je imel tukaj svojo stražo, in malone tisoč bajonetov se je lesketalo v tem svetem prostoru. Tudi je klečalo po tlaku nekaj pobožnega ljudstva in zamaknjeno zrlo na železni stolp, kateri se je dvigal sredi razsvetljenega prostora proti stekleni kúpoli. In v tem stolpu je bil óni zaklad, katerega je stražil ves batalijon gologlavega polka, in o katerem so pripovedovali zlati napisi po stenah, da se kaže v njem največji uspeh teorije blaženega Antona od Kala.

Omenjeni železni stolp je bil razdeljen v več nadstropij, v katerih so bivali najpopolnejši spoznavalci te teorije. Stanovanja so bila prikrita človeškim očém; tam notri so bili ti svetniki samí zase. Ondu so izvrševali Bogú všečna dela — vsaj takó mi je pravil moj znanec z vseučilišča Svetega Simplicija — vender jih ni smel nadzirati nikdo, kar je bilo tem pametneje, ker se je smel svet leta 4000. p. Kr. rojstvu zanašati nánje brez strahú, da bi ga prevarili.

V pritličji železnega stolpa sem ugledal nekake célice, katerih jedna stena je bila odprta proti občinstvu. Semkaj so prihajali časih spoznavalci blažene teorije, da so s podobo svojo budili zbrano ljudstvo k posnemanju in gorečnosti. Kadar se je prikazal ta ali óni spoznavalec v célici svoji, takoj se je začulo povelje patra majorja, ki je načeloval stražéčemu batalijonu, in vse kohorte so vzdignile orožje pred njim. Takó so tiste dni častili spoznavalce blagonosne teorije blaženega Antona od Kala!

»Vse célice so prazne!« šepne mi spremljevalec. »Zgoraj molijo! Nekoliko počakajva, in skoro se prikaže ta ali óni, ko je vender obilo vernega ljudstva v svetem hramu!«

Obstanem torej in v naglici prezrem, da je vseučiliški profesor pokleknil na kameniti tlak. Takoj stopi k mêni vojak in me sune v rebra, da se mi nehoté upogne koleno in da sem hipoma na tlaku

Digitized by Google

tik znanca svojega. Gotovo bi me bil vojak pretepal še nekaj časa z ročníkom suličinim, da se ni začul glas patra majorja, kličočega stražo k pozornosti. Resnično, tedaj se v sprednji célici odpró vratca v ozadji in — v célico stopi prvi spoznavalec blažene teorije. Méni se je videl čuden svetnik, ali znanec z vseučilišča Svetega Simplicija mi zašepetá: »Svet mož je, toda v stolpu so še svetejši! Sicer je pa dopuščeno, da stopiva bliže!«

Stopiva torej bliže. »To je oče Protazij«, poučuje me profesor Svetega Simplicija. »Nekdaj je bil bogat lep človek in glavo si je mazilil z dišavami, kolikor so jih dobivali po vseh jutrovih deželah. Celó toli pregrešen je bil, da so ga nekdaj mestni stražniki izteknili, ko je pristavljal lestvico k zidu ženskega oddelka, da bi se bil prithotapil k nedolžnim devicam. Da se ni odkupil z denarjem, hudó bi ga bili kaznovali. Slučajno pa mu je tiste dni prišla v roke knjiga blaženega Antona od Kala. Berilo ga je takó pretreslo, da je krenil na stezo pokore. Razvnel se je proti prejšnji svoji nečimernosti in se zaklel, da se neče odslej nì umivati, nì česati, nì prej zavijati v čisto perilo, dokler mu prejšnje ne pade s telesa! In zvest je ostal obétu svojemu, in sedaj ga vidiš pred sabo jako popolnega!«

V tem je blaženi spoznavalec pokleknil v tesni svoji célici in neprestano kričal: »Pokorite se, kakor jaz! Pokorite se!«

Obleka je res kàr kapala s tega izvrstnega spoznavalca preizvrstne teorije. Oblečen je bil v zgolj cape, in njega perilo je bilo prav takó črno, kakor je bila črna polt njegova. Nikdar se ni umival, nikdar česal.

»Ta se torej ne umiva in ne češe?« vprašam osupel.

»Prav nikdar!« odgovorí mi profesor.

»Za Bóga! kakó mu je to mogoče?«

»Iz posebnega darú božjega! Dokazano ni, vender menimo, da mu je pripisovati že dôkaj čudežev!«

»Čudna zemlja, čudna zemlja!« s tem vzdihom stopim k drugi célici.

»Zaradi perila,« izpregovorí mi profesor, »ne strmi preveč. Dokazano je namreč, da tudi puščavniki v starih puščavah niso nosili boljšega perila, in vender so svetniki v nebesih! Poglejva v drugo célico! Glej očeta Hijeronima!«

Tudi tukaj poklekneva. V célico je stopil drug spoznavalec blažene teorije. Bil je to šibek mož s prav krepko in močno levo nogo.

»Kakšne zasluge ima oče Hijeronim?« vprašam radovedno.

»Velike, velike!« odgovorí mi stari znanec. »Krčmàril je nekdaj in v gostilni svoji gojil vsakovrstno pregrešno veselje. Posebno rad

Digitized by Google

je plesal, in sumnjali so celó, da je plesal ob praznikih in takó grešil. Toda kaj se zgodí? Čital je knjige blaženega Antona od Kala, in takoj se mu je raztajalo srce, in kesal se je in preklinjal tiste čase, ko je plesal in cvetel v pregrehah svojih! Obetal je, da ne bode plesal nikdar več, in da bode kolikor môči živel na jedni sámi nogi. Takó, kakor ga vidiš sedaj, živí že leta in leta. Na samotnem prostoru je bival, leta in leta stojèč na levi nogi. Dež je lil nánj, sneg je padal nánj, in živel je samó ob tem, kar so mu darovali usmiljeni ljudje. Končno so ga poklicali v stolp spoznavalcev blažene teorije, in v tej célici ga vidiš sedaj malone ob vsaki uri. Večje popolnosti si kàr misliti ne moreš!«

Kakor štorklja sredi močvirja, stal je sveti mož sredi svoje célice, podoben kamenitemu kipu. Niti uda ni premeknil, kàr trenil ni z očesom. Bil je popolnoma zamaknjen v svoj pôsel, in šele za kakih šestdeset minut se mu je pričela tresti orjaška leva noga. Omahoval je, končno pa se zgrudil kakor posekano drevó po tlaku célice svoje. Ondu je obležal.

»Kaj li sedaj?«

»Sedaj bode nekaj časa počival, potem pa se zopet postavi na levo nogo. Stal bode dolgo uro takó, kakor si ga videl!«

»Ali ničesar ne govorí?«

»Kaj mu je treba govoriti, toli izbornemu in vzpodbudnemu vzgledu!«

»Ako se dobro spominjam, živeli so že nekdaj v sivih časih taki spoznavalci, ki so se postavljali na visoke stebre, vernemu ljudstvu v posnemo?«

»Res je! Ali tisti so stali na obeh nogah. Naš spoznavalec pa stojí na jedni nogi. Prav to je napredek našega stoletja!«

»Priznavam, napredka ni môči utajiti!«

»Čas je, da odrineva. Ako se spoznavalec postavi na levo nogo, ne smé nikdo izpred njega célice, dokler ne omahne po tlaku. Takó je zapóved posebnega nadškofovega dekreta.«

Hitro odrineva k tretji célici. Ko pogledam iz nova proti drugi célici, že stojí blaženi mož na levi nogi, kakor močvirski ptič, prežèč na žabo v mlaki.

»Čuden svet, čuden svet!« vzdihal sem neprestano.

Tudi tretja célica je že imela svojega prebivalca. Bil je mož orjak v najboljši dôbi življenja svojega. Ne smem pa zamolčati, da je moral blaženi mož nekdaj mnogo piti, kakor sem sodil po njega

Digitized by Google

obrazu. Morda je profesor z vseučilišča Svetega Simplicija ugenil moje misli.

»Pijanec je bil nekdaj!« reče mi tiho.

»Zakaj pa neprestano joka?« vprašam prav takó tiho. Oni v célici štev. 3 se je namreč zvijal po tleh, kakor bi ga mučile najhujše bolečine, in jokal in tulil, da me je bilo kàr groza.

»Pijanec je bil v mladosti svoji,« nadaljuje učitelj, »in pil je, kar se je dalo piti. Nekdaj je pijan zabredel v ženski oddelek. Čista devica mu pride naproti. Kaj se zgodí? Satan ga zmoti toli hudo, da oberóč goreče in strastno objame to devico. Vrgli so ga v ječo in mu dali v roke knjige blaženega Antona od Kala. Zopet prečudno spokorjenje! Takó silno se je skesal zločina svojega, da je pograbil ostro sekiro in si odsekal levo rokó, s katero je nekdaj objel nedolžno devico. Takó se je spokoril oče Kozma!«

»Zakaj pa joka sedaj?«

»Ker po njega mnenji pokora še ni dovršena!«

»Kakó li ne?«

»Saj si vender čul, da je oberóč objel devico. Z obema rokama je grešil, kaznil pa si je samó jedno roko!«

»Naj si pa odseka še drugo!«

»Kakó li, ako si je že prej odsekal levo roko?«

»Res, nemogoče! Oče Kozma joka tedaj zató, ker si ne more odsekati še desnice, s katero je objel nedolžno devico?«

»Takó je, takšen je vir žalosti njegovi! Neprestano si želí še tretje neomadeževane roke, da bi si ž njo odsekal pregrešno desnico!«

»Čuden, čuden svet!« (Dalje prihodnjič.)

Nádeja in spomin.

V življenji mrjóčih sínov
Drevé se leta naprej:
Starost je dôba spominov,
Mladóst je dôba nadej.

Spominov blaženih nima,
Kdor upa prerad in preveč,
Uniči nádeje zima,
Ostane — spomin perèč.

Bistràn.

Digitized by Google

Razmere gorenjskih kmetov okolo leta 1500.

Po arhivnih virih spisal **Anton Kaspret.**

(Dalje)

Vpraša se, s kakšnimi novimi davki so obteževali graščáki svoje podložnike, kakó so si množili dohodke in kakó so ravnali pri tem?

Nove terjavščine so bile ali vzvišani davki v denarjih in pridelkih, ali težja tlaka.

Navadno je graščina množila svoje dohodke s tem, da je nalagala prenaklade (Ueberzins). Kmetu se je naročilo, da mora za uživanje svojega zemljišča razven urbarskih davkov posebe še plačevati naklado, katero so imenovali prenaklado. Ako je bilo zemljišče dobro in naklada zmerna, izhajalo se je še; ali poroča se nam, da so nalagali kmetom toli visoke naklade, da so morala višja oblastva posredovati in pomagati. Takó so ukrenili cesarski poverjeniki okolo 1500. leta, da se odbije presežna naklada, katero je jemal bleški graščák, Hartmann pl. Kreyg od nekaterih kmetov v Češnjici in Bistrici, in da se pravično ravnàj z ubogimi tlačáni.[1])

Še več dobička so imeli graščáki od kupne pravice. Že v XIII. stoletji je bilo obično, da so vlastelini dajali tlačánom svojim in drugim podložnikom kupno pravico do zemljišč; s to je dobil podložnik pravico, ne da bi kratil nadvlastnikovega prava, prodati zemljišče ali pa za dedščino zapustiti potomcem svojim. Zajedno je varovala kmeta, da se mu niso samovoljno zvišali davki. Le kdor je pustil zemljišče v púščo ali obdelaval nemarno, ali se branil tlačániti, izgubil je kupno pravico. Ker so baš ob obratu XV. veka graščáki vzvišali vse davščine in terjali težje tlake — pripetilo se je večkrat, da so se zadeti kmetje upirali. V takem slučaji so jim vzeli kupno pismo ali pa so razveljavili kúp. Ako je hotel kmet zopet dobiti kupno pravico, moral je drugič plačati kupnino ali se pa odpovedati koristi kupne pravice. Zaradi takega izvrševanja kupne pravice so se

[1]) Glej I. na str. 110.: »Item der von Kreyg hat auf einer hube zu Feystritz am ueberzins daraufgeschlagen, derselbe zins soll abgethan vnd der ormmann bey alten herkommen gehalten werden; item mer hat der von Kreyg einen ueberzins auf des Fritzens huebe zu Kerschdorf geschlagen, der soll auch abgethan werden«.

Digitized by Google

pritožili bleški kmetje proti graščinskemu imetniku Juriju pl. Pucheimu: »Omenjamo tudi to, da je dajal svojim kmetom kupna pisma in urbarje po 10 gld.; toda za nekaj časa, ko si je kmet že postavil stan na zemljišči, vzel mu je pismo, in takó je izgubil kmet to, kar je dal svojemu gospodu".[1]) Če so graščáki iz navedenega vzroka preklicali kupno pravico, trdili so smelo, da niso nikomur vzeli imovine krivično ali brez pravega vzroka, vender je bilo po mislih kmetov takšno ravnanje krivično, ker jim graščina ni povrnila denarja, katerega so potrošili za zgradbo svojega dóma in jih ni odškodila za trud, katerega so imeli z obdelavanjem zemljišč.

Vender tudi óni podložniki, ki so natanko izvrševali dolžnosti svoje, niso bili gotovi koristi kupnega pisma. Če niso imeli graščáki formalno pravega povoda razveljaviti kupne pravice, odkupovali so kupna pisma in so oddajali zemljišča kmetom, ki so obljubili plačevati večjo naklado. V Srednji vasi (Bohinj) si je osvojil Jurij pl. Kreyg, povrnivši kupnino, plemenitaško posestvo, od katerega je plačeval neki Marin po 20 šilingov; nató mu je naložil letno prenaklado pol marke šilingov.[2]) Jurija Kreyga naslednik Hartmann se je takó še bolj okoristil, ker je jedno zemljišče, prej pripadajoče imenovanemu posestvu, oddal za 10 šilingov cerkvi Sv. Marjete, drugo pa tlačánu, ki mu je plačeval dve marki; takisto so mu plačevali štirje drugi tlačánje. Prav takó je odkupil Hartmann pl. Kreyg kupno pravico do nekega zemljišča v Bistrici in jo preobložil z naklado. Gledé na prvi odkup so ukrenili cesarski svetovalci, naj vzame pl. Kreyg denar, s katerim je odkupil pravico, nazaj, in vrne posestvo v Srednji vasi. Zaradi drugega slučaja se mu je naročilo, naj se izpriča, ali ima pravico nalagati naklado cesarskim podložnikom.[3]) »Ne vem«, odgovoril je Hartmann Kreyg, »katero zemljišče imajo v mislih, tudi zánje nisem mogel pozvedeti; če se je pa takó ravnalo, kakor se je poročalo, to je, če se je pravica odkupila, zakaj ne bi užival svojega posestva po svoji pravici in nalagal naklad po svoji potrebščini? Prav takó odločen bodi moj odgovor tudi na pritožbo zaradi Friderikovega zemljišča v Češnjici.«[4]) Tudi v naslednjih letih so odkupovali graščáki kupna pisma, kakor vidimo iz suplikacije Blejcev 1515. leta, in to je napotilo tudi blagomisleče kmete, da so se pridružili upornikom.

[1]) X. na str. 140. l. 1515.

[2]) I. str. 109 in VI, str. 120.

[3]) I. str. 109, I. str. 110, VII, str. 132.

[4]) VI. na str. 124.

Digitized by Google

Nadalje so se kmetje pritoževali zaradi mrtváščine. Po strogem pravu je pripadlo po smrti hišnega gospodarja vse očinstvo graščáku, toda že v starih časih se je ravnalo pravičneje in mileje. Navadno je vzela graščina od zapuščine mrtvaškega vola, to je najlepšo živino v hlevu, po smrti gospodinje nje najlepšo obleko. Mnogi graščáki na Kranjskem še tega niso jemali, ker se jim je zdelo krivično in malo dostojno. Izpregledali so jim posebno takrat, ako je zapustnik kàj vôlil cerkvi. Navadno se je dajala primerna odkupnina: na Kranjskem dvanajst šilingov in četrtinka vina. Ali že ta vsota je bila previsoka, zakaj na Štajerskem je znašala odkupnina le 30 ali 32 vinarjev. Ob obratu XV. stoletja so jeli graščáki zahtevati po 10 in še več goldinarjev. »Ako umrje kmet, ki ima dediče, takoj pride gospod in jim vzame vso imovino; kaj ostáni potem dedičem? Če hočejo otroci ostati na dômu, morajo plačati po deset goldinarjev in še več, sicer jim zapade; po stari navadi smo dajali po dvanajst šilingov in četrtinko vina, in dasi je oče obdaril cerkev v oporoki, ali postavil stan na zemljišči, izgubé vender otroci, kar je pripravil oče.«[1])

Da se pomnožé graščinski dohodki, izumili so graščáki nov davek: stavbnino. Vsak kmet, ki si je postavil na zemlji svoje občine hišo ali drugo poslopje, plačal je graščini 12 šilingov. Izvzeti so bili, kakor trdijo kmetje, le málini ob občinskih potokih in rekah.[2]) Jednako prednost so imele hiše, katere so si sezidali slobodni podložniki na svoji zemlji.[3]) O začetku XVI. stoletja so pobirali graščáki za stavbinsko dovolitev isti davek od slobodnih podložnikov, kakor od kmetov tlačánov. Vrhu tega je bilo strogo prepovedano, brez graščákove privolitve staviti máline ob občinskih potokih in rekah; za vsak že postavljen málin je bilo plačati v graščino po 12 šilingov stavbnine. Tudi proti tej novi obtežbi so se pritožili Češnjičanje in Bohinjci leta 1515.[4])

Nadalje so se pritožili kmetje, da terja bleška graščina desetino od vsakega kmeta, ki prodá hišo, travnik, njivo ali káko drugo zemljišče. Kmetje sicer trdijo, da tega davka prej ni bilo, toda graščák se sklicuje na staro navado, po kateri mora vsak kranjski podložnik, ki prodá zemljišče, desetino plačati vlastelinu, ta pa napisati prodajno pismo.[5]) Kakor povsod, vzvišali so vlastelini tudi na Kranjskem pristojbino za napravek prodajne listíne, kar so imeli kmetje za nov davek.

[1]) Pritožba bleških kmetov leta 1515, X. str. 139, IX. 137, III. 115.
[2]) IX. str. 139, in XI, str. 143
[3]) Ibidem.
[4]) IX, str. 137 in XI, str. 143.
[5]) XII str. 144

Digitized by Google

Silno je razljutilo kmete, da so jih sebični graščáki in oskrbniki preoblagali z globami. Kdor ni izpolnil svoje dolžnosti, kdor ni bil gospóski pokoren ali ji ni izkazal dolžne častí, ali kdor je celó kratil nje pravice, zapadel je globi. Ker so globe imele namen posilno vzdrževati podloštvo, bile so visoke in so znašale po 10, 20 in še več goldinarjev. Ko so Blejci blizu gradú ujeli štiri medvede, dva mlada in dva stara, ki so požrli mnogo živine, zahteval je graščák po svojem oskrbniku, naj mu za plačilo prepusté vsaj kós lovskega plena. Ali kmetje so poslancu pokazali pot, rekoč, naj jih le zatoži. Nató so prodali ves lovski plen v Rádovljico, dobro vedoč, da bode izkupílo več zaleglo, nego graščákova strelščina. Pred sodiščem bi se lahko pozivali na cesarjev ukaz, ki jim prepoveduje tržiti po deželi. Vender graščák je obrnil stvar na drugo stran: zaglobil jih je za 14 oglejskih goldinarjev, ker so se predrznili svojevoljno loviti v graščinskem lovišči. „Saj jih nisem", zagovarjal se je graščák, „kaznil takó hudo, kakor poročajo; milost Vaša le poglej v ustanovno pismo, kakšno kazen je prisoditi takemu krivcu."[1]) Res da so bile za lov v graščinskem lovišči in druge prestopke odmerjene najhujše kazni na življenji in imenji, toda bile so le strašílo, dejanski se niso izvrševale; zakaj v njih ni bila določena prava globa, ampak le merílo, po katerem naj se ceni prestopek zakona. V našem slučaji so kmetje trdno menili, da je dovoljeno ubijati zverino, ki je davila njih in graščinsko živino in katere ni bila varna vsa okolica. Zategadelj in ker bi bilo graščini sami skrbeti za varstvo, menili so zaglobljeni kmetje, da se jim je storila krivica in zató so se pritožili pri briksenskem škofu, teritorijalnem gospodu svojem.[2])

Zajedno so postavili v suplikacijo še drug kazenski slučaj, ki je zanimiv zategadelj, ker kaže, da so se trudili dobiti privržencev pri drugih stanovih. Nekega dné je prišel graščákov pástorek, Krištof pl. Kreyg, na Bled in se ugostil pri kmetu Tomaži. Nató dá graščák Tomaža zapreti, rekoč: „Jaz sem tvoj gospod, ne pa mladi gospodič". Potem ga je še zaglobil za 4 oglejske goldinarje. Po pritožbi kmetov je Tomaž plemiča prijazno vzprejel in mu postregel s poličem vina; zató se čudijo, kakó ga more zaglobiti zaradi tega. Vse drugače si je mislil Jurij Pucheimski prijazno gostílo: menil je, da je bil pri Tomaži skriven shod, pri katerem so mladega gospodiča nagovarjali, naj se pri bodoči vstaji pridruži kmetom. To se mu je zdelo tem verjetneje, ker je prišel k njemu tistega dné, ko njega ni bilo na Bledu,

[1]) XII. str 147.

[2]) X. str. 140.

Digitized by Google

in ker se je vêdel kmet pozneje nespodobno. Ko je graščák nekega dné jezdil iz Rádovljice proti Bledu, psoval ga je Tomaž, zasmehoval ga in kričal: „Ne ti, ampak mladi Krištof je moj gospod!“ Ker so kmetje hoteli izneveriti pástorka njegovega in ž njim vred osnovati upor, dal je Tomaža zapreti in zaglobiti. Juriju Pucheimskemu je žàl, da ni Tomaža kaznil po vsi ostrosti zakona; v tem slučaji bi se kmetje zbali ostre kazni in bi bili opustili zavezo in upor, »zakaj isti Tomaž je bil jeden izmed prvih, ki so snovali zaroto.«[1]) Skoro ni misliti, da se je plemič Krištof udeležil kmetskega gibanja; kmetje so morda menili, da jim je mladi gospodič naklonjen in da blagovoljno podpira njih težnje, sicer ne bi bili prosili in prosili briksenskega škofa, naj ga postavi za dediča, ko bi se ne bili nádejali, da bode ž njimi ravnal mileje.[2]) Ali je bil Krištof res blagega srca, ali si je hotel po taki zaroti hitreje pridobiti graščino in očetovo dedščino, dognati je težko.

Prepire med kmeti in graščinami so provzročali tudi slabše kovani novci, posebno takrat, kadar se je zahteval davek v gotovini. Da bi se varovali škode, niso hoteli graščáki jemati v deželi navadnih menj vrednih novcev, temveč so zahtevali po urbarji le dobrih, polnoveljavnih, takózvanih »črnih penezov.« Iz pritožbe Blejcev je razvidno, da je izgubil vsak kranjski kmet pri „ranjši« po 18 črnih penezov. Vender so se tudi kmetje izogibali škode in dajali za goldinar le po 55 krajcarjev; temu pa so se protivili graščáki, ker niso hoteli pri goldinarji izgubiti pet krajcarjev. Sevéda so kmetje malokdaj od graščákov dobivali denarjev.

Čudno je, da se kmetje v nobeni suplikaciji ne pritožijo, da jim graščáki vzvišujejo tudi davščino v poljskih pridelkih. Samó Češnjičane je težilo, da so od 30 ogonov škofovske njive poleg urbarskega davka še dajali po 4 mernike pšenice. To prihaja odtod, da se je namesto poljskih pridelkov navadno plačevala odkupnina; od XIV. stoletja je bila skoro povsod navada, da so raznovrstne urbarske dolžnosti odkupovali z denarjem. (Dalje prihodnjič.)

[1]) X. str. 139. in 140., XII. str. 146. in 147. Ta upor je bil leta 1513.

[2]) X. str 140: »Item mer ist vnser begeren, geb E. F. Gn. vns vnserm rechten erbhern, den jungen Cristof von Kreyg, den wellen wir gern haben.«

Digitized by Google

Dalmatinske povesti.

Spisal **Igo Kaš.**

II. Pastir gljevski.

Na severnem stolpu gradú sinjskega, na strmi steni sivih pečin, stojé trije možje resnih obrazov in zró na pomlajeno, cvetočo okolico.

Nizko brdovje, po nekod porasteno s šumami nevisokih gabrov, brestov in hrastov, vije se okolo širne ravnine. Sêla in vasí sedé ob nje robu, kakor na obálih velikega zelenega jezera. Mnogoštevilne čede goved in kónj se pasejo po nji, da jih je videti kakor jate svetlih divjih gosíj in temnosivih lisk, ki plavajo po zelenem jezeru. Na vzhodnjem robu se vidi jasna proga: to je bistra Cetina.

Onostran ravnine se dviga sredi nebrojnih bregov, sotesk in planin temni Prolog, na čegar glavi in ramenih leží še mnogo snegá, in daleč proti severu kipé Dinare goli vrhovi v čarobnem zimskem blesku.

Ali gledajo óni trije možje krasno okolico, gole goré in zeleno hribovje, širno ravnino in bele vasí?

Vse to jih ne zanima.

Resno je okó drugega starejših móž, in žarnemu pogledu mlajšega se pozná, da le težko priķriva notranji nemir.

»Slušaj me, dragi Andre, slušaj, kaj ti rečem,« govorí prvi. »Mojo hčerko Cvito zahteva oče tvoj za tebe. Ali jaz sem jo namenil drugemu, mlademu Milonu, in ne morem se mu izneveriti. In še nekaj. Ubožna kmeta sta, ti in oče tvoj, hčerko svojo pa želim dati vrlemu vitezu, srčnemu boritelju!«

»Morda govoriš prav, Baldo,« odvrne mladenič zamolklo, »ali védi, Cvite ne prestanem snubiti nikdar. Ponašaš se z bogastvom svojim. — Vender tudi jaz si hočem priboriti bogastva, da bi moral služiti i carju stambulskemu!«

»In če dovêdeš zlatega konja od Turčina, ne moreš mi biti sinovec! Pústi te misli, izberi si drugo nevesto!« takó odloči Baldo.

»In baš Turčin bode snubil za mêne!« vzklikne Andro, in svetel plamen mu sije iz očij.

Digitized by Google

»Ako te veselí, privêdi mi pašo in bega, naj snubita záte, in Cvita je tvoja!« reče čvrsti starec porogljivo. »Zdrava sedaj, oprostita, mêni je urejati važnejših stvarij.«

Takó je govoril Baldo Lepetun, kapetan sinjski. Ne oziraje se na Andrija in očeta njegovega, odide in pregleduje obzidje visoke trdnjave . . .

V temnem naróčaji Prologovem in na višinah bližnjih gorâ se svetijo kresovi, češ: »Turki prihajajo!«

Živahno gibanje nastane v ravnini cetinski. Konjiki sinjskega gradú vihrajo po dolini in gonijo živino, ki se na stótine in stótine pase po širokih travnikih, v zakrite soteske in negazne goré.

Drugi hité proti staremu grádu Čačini, drugi v mogočno trdnjavo kliško, prosit pomoči, ako bi Turki oblegali Sinj.

Kar ni rabilo v brambo trdnjave, zidane vrhu strmih pečin, odpravili so; starce, žene, otroke so odvêdli v goré; samó nekatere hrabre žene se niso hotele ločiti od móž, bratov, sinóv. Ostale so, da ž njimi ali zmagajo ali umró.

Dobro in trdno je bilo grajsko obzidje. Kakor vzraslo iz pečin, gledalo je ponosno v dolino. Na stolpih in medzidjem so stali velikanski topovi, katerih bobneči grom je pretresal vso ravnino, in daleč so sloveli »vitezovi sinjski« po neumornem pogumu in rodoljubji.

Preko Livna so se valile turške sile proti Prologu. Namerjale so se polastiti vseh mest in trdnjav do mórja in ugrabiti Benečanom morsko obrežje dalmatinsko, kateremu so vladali.

Pri Livnu se je razkrojila turška vojska na tri oddelke; leva četa naj bi udrla preko Čačine in Trilja naravnost na Kliso, srednji in desni oddelek vsak po svojem poti do Sinja, in oba naj bi zajedno planila na grad. Ko bi vzeli Sinj in Kliso, napotili bi se do mórja in napadli Splet od severa in od vzhoda.

To so namerjali Turki za prvi čas.

Na tratah in dolinicah Prologovih je bilo dôkaj hiš in gorskih stáj, kjer so redili poléti govedino in dróbnico.

Tudi Andrijev oče je imel nad Gljevom lepo stájo, in Andro, kateri jo je oskrboval, pokazal je v nevarnosti, kakó umno in srčno vé reševati mnogobrojne čede.

Najdemo ga nekega dné na poti, ki vodi od mostú cetinskega na levi breg gôri do posameznih stáj. Vozil je senó v pripravna zavetja, zakaj Bog vé, koliko časa bodo morali živeti v daljnih in skritih brlogih.

Digitized by Google

Ali zdajci prihité nekateri pastirji in kričé: »Turki, Turki!«

Vrnejo tovore in bežé z brda; tudi Andro mora ž njimi. Ali sovražneprve straže na konjih jih dohité, ujamejo, zvežejo in ženejo s sabo.

Andro, ki je bil nekoliko vešč turškemu jeziku, začnè govoriti z divjimi vojaki. Načelnika je to veselo iznenadilo, ker je mislil, da pozvé važnih novic.

Andro je bil prav zgovoren mladenič. Opisoval je trdnjavo sinjsko, nje stolpe in obzidje, govoril o braniteljih, ali takó, da so Turki mislili: »Samó ugledati jih je treba, in Sinj je naš!«

Ibru, begu mostarskemu, voditelju desne čete, zapové Musa, paša sarajevski, naj odrine v górenje pokrájine cetinske, naj jih porobi in se nemudoma napoti do mórja pri Trogiru. Andro je moral iti z Muso, da mu rabi za ogleduha. Skoro se je prekanjeni mladič toliko prikupil osornemu paši, da mu ni bilo težko delati na korist krščanskim bratom.

Sinjanje se niso udali takoj. Baldo Lepetun se je smijal paši s pečine svoje, ko je zahteval, naj izročí grad. Morali so torej Turki trdnjavo oblegati. Sevéda jim je bilo do tega, da bi spoznali obzidje, sósebno óna mesta, kjer bi topovom in naskokom pretila manjša ne varnost in bramba. Odpošlje tedaj Musa Andrija, da se prepriča o najnovejših naredbah v grádu in mu poročí vse na drobno.

V temni nôči se ukrade Andro okolo gradú. Pod severnim stolpom, kjer silijo temne razpoke v drob nakopičenih pečin, splazi se precèj visoko. Z glasnim zvižgom, znanim samó Sinjanom, privabi stražo kraj zidú. Sedaj čuje z omotne visočine poziv: »Kdo si?« »Andro Modrić — važnih novic imam. Potegnite me gôri.«

Četrt ure pozneje potegnejo Andrija po vrvi na zid, in skoro stojí pred kapetanom Lepetunom. Natanko mu poroča o môči neprijateljev in o njih namerah; Sinjanom prigovarja, naj bodo vrlega poguma, zakaj sovražniki nimajo dovòlj streliva niti živeža, in slabo jim pojde, ako se kristjani čvrsto držé . . .

Nató pokaže kapetanu in namestnikoma njegovima kraj, na katerega bodo streljali Turki z vso silo svojih topov in ga potem naskočili; zatrjuje jim, da se od severa za zdaj ni bati ničesar. — Potem se zopet po vrvi spustí v dolino in se utrujen vrne v tabor turški, kjer naznani paši nekaj na videz važnega, v resnici pa le izmišljenega in kristjanom v trdnjavi celó koristnega.

Nató so drugega dné Turki pričeli od južne stranî s topovi težke krogle metati na trdnjavo. Zakaj Andro jim je govoril, da je

Digitized by Google

na severni stráni nevarno zaradi podzemeljskih hodov, polnih smodnika, s katerim bi Sinjanje lahko zasuli vso turško vojsko. Topovi z gradú se oglasé in uničijo marsikatero turško pripravo. Tudi poznejši naskoki, po katerih so morali pustiti Turki mnogo vojníkov mrtvih ali ranjenih pred zidom, koristili niso nič, in Musa je bil jako nejevoljen. Mislil je, kakó bi se bojeval drugače, ko razvidi po tridnevnih bojih, da sam ne ukloni gradú.

Andro se je delal, kakor bi znal, kaj namerja paša. Ko ga nekega večera pošlje na ogled, nagovorí ga srčno: »Mogočni paša, znano mi je, da želiš pozvati Ibra bega in ž njim zajedno naskočiti trdnjavo. Obema vojskama se ne more upirati, nlti se jih ubraniti. Ako veruješ sužnju svojemu, hočem ti óni dan, katerega odločiš in o zapovedani uri, bodisi v solnčnem svitu, bodisi v nočni temi, privesti begovo vojsko na óno mesto, katero si izbereš; in obleženci ne bodo nì vedeli, nì sumničili o nevarnosti, katera jim grozí!«

Musa ostro pogleda sužnika, ki se je predrznil takó naravnost govoriti ž njim; ali na lici njegovem je videti zgolj udanost in zvestoba. Torej mu odkrije svoje misli, da namerja napasti grad od južne in od večerne straní v peti nôči s pomočjo begove čete. Zapové mu to naznaniti Ibru in ga voditi na pot od Muča proti grádu. Ko prispó do kraja, kjer se vdira ozka dolinica, naj trikrat ustrelé iz puške. — »In ako izteče vse po sreči, nisi več moj suženj, nisi več ubogi ‚pastir gljevski', nego obdariti te hočem, s čimer ti želí srce!«

V prihodnji jako nemirni nôči se napoti Andro z dvema konjikoma po brdih in dolinicah proti severu, da pride k Ibru na górenjo Cetino. Vodil je stražnike svoje trikrat po ozkih stezah okolo gričev, toda ne daleč od Sinja; Turčina nista opazila te prevare.

Ko sta že utrujena, skočita raz konja, da si počijeta. Andro jima ponudi iz svoje vrečice kruha, sira in — rakije; zadnje toliko, da se je Turčina dobro nalezeta in zadremljeta.

To priliko porabi Andro in se brzo vrne v Sinj, kjer ovadi vso namero kapetanu Lepetunu. Sósebno ga opozorí, naj se peto noč ukrade na pot Muča in s tremi stréli dá znamenje ponočnemu boju. Ko bodo Muso pobili, naj drugo noč čakajo skriti pri soteski muški; privel jim bode begovo vojsko, kakor privede lovski pes divjačino gospodarju svojemu.

Ko je mladenič odhajal iz kapetanove hiše, sreča — Cvito.

»O Andre, ti si pri Turčinih!« nagovorí ga deklè.

»Dà, in služim domovini!«

Digitized by Google

»Oj, da te nejeverniki ne zaslepé s svojim zlatom, da ne izdaš dóma in rojakov! Sicer me vidiš danes zadnjikrat.«

»Ne bój se, Cvita; le pridi z očetom šesto noč na Muć, videla bodeš, kakó povabim bega na svatbo! Ali glejte, da primete Muso, ali vsaj ugrabite njega glavo, katero hranite dobro in skriváj, dokler ne pridem jaz.«

»Zakaj?« vpraša ona začudena.

»Videla bodeš, mila nevesta moja! Stóri samó po mojem nasvetu; prijatelji moji ti bodo služili v vsakem trenutku do zadnje kapljice krví.«

Poslovita se.

»Pastir gljevski«, kakor ga nazivljejo Turki, prispè do spečih konjikov, ko se nad Prologom že svita. Vzbudí ju, dovêde konja, in zlovoljnega obraza jezdita poleg njega. Rakije danes nista marala.

Andro najde bega sredi opustošenih sêl in mu poročí zapóved Musino.

Kažipot mu je na poti proti Sinju, kakor mu reče; resnično pa ga vodi čez gole bregove in pečevite globine proti soteski muški.

V tem času priredé Turki pred Sinjem vse, česar treba za glavni udarec; ali tudi kristjanje se pripravljajo.

Pride peta noč. Na obeh straném je vse na svojem mestu; sevéda paša ne vé, da ga pričakuje grajski kapetan.

Na večer gré vojak iz trdnjave, da bi dal znamenje iz puške.

Polnoč mine. Bledo sijejo zvezde, miren je zrak. Turki so se natihoma priplazili do zunanjega obzidja; kristjanje prežé ob vratih in za zidom.

Zdajci jekne strél iz severa po ozki dolinici, še jeden in še jeden — in zdajci se vse oživí. Turki prinašajo lestvice, drva in snope; ljuto kričèč se plazijo na obzidje in tolčejo na vrata; ali hipoma prihruje nánje kristjanska sila: vrišč in trések in stok — neusmiljeno moré Sinjanje prestrašene nejevernike.

Musa misli, da so zdaj bégovi vojaki napadli grad tudi od severa; zató združi glavno četo svojo in jo vêde za prednjimi borilci, češ, zdaj bode čas predreti v grad, pleniti in moriti. Strašen bòj se vname. Pritiskajoče turške vrste polegajo kakor trava v jutranji rôsi pod kosámi čilih koscev, in čez trupla ranjenih in ubitih vojakov naskakujejo nove tolpe — dohití jih ista usoda.

Zdaj se prebije peščica mladih borilcev kristjanskih do Muse paše, zdaj planejo nánj, ki se ljuto brani sredi svoje straže; ranijo

Digitized by Google

ga, potegnejo raz konja in v tej grozni gnéči odnesó proti trdnjavi.

Turki pa, ne videči poveljnika in misleči, da je poginil, zmedejo se, tulijo od jeze in sramote ter jamejo neredno bežati.

Vzhajajoče solnce sije nemili bédi turški in sveti sijajni zmagi kristjanov. Veselo kričèč podé Sinjanje sovražnike in jih posekajo, kolikor jih dohité.

Ona hrabra četica pa, ki je ujela ranjenega Muso in ga tirala v trdnjavo, bili so Andrijevi tovariši in vodila jih je — Cvita sama v viteškem oklepu. Dobro so shranili jetnika, in nikdo razven ónih, ki so se udeležili ónega podjetja, ni zvédel, kaj se je pripetilo paši. Celó kapetan Lepetun ni znal ničesar o njem.

Turško šatorišče so vzeli kristjanje in zaplenili mnogo blagá; o paši ni bilo sledú.

Po zmagi se zberó branitelji v cerkvici, katere vitki stolp gleda daleč v porobljeno krájino, in ko širi zvon glas o srečni in sijajni zmagi, hvalijo Bogá z gorečimi molitvami.

Potem razloží Lepetun svojcem, kaj namerja zvršiti v drugi nôči, takó da vé vsakdo, kakó se mu je vêsti.

Okrepčajo se in oddahnejo. Proti večeru gredó tjà, kamor je odločil Andro; v dveh oddelkih se poskrijejo v zatišji.

Grad čuvajo ranjenci in bolehni Sinjanje; na konjih se vrsté straže na poti do gradú.

Cvita je tudi danes junaški oborožena sredi zveste čete svoje.

Blizu polnočí je. Slavci pojó po grmovji v dolini, kjer je minulo noč divjal strašni bòj; s pečevitih bregov skovikajo sove, sicer je mirno, da slišiš šepetanje mladega listja.

Zdajci čuj klopot in hojo! Prvi oddelki turške vojske se bližajo, kakor je zagotovil Andro.

Na desni in na levi stráni se kopičijo visoke, strme pečine in dalje gosto grmovje, da se ni lahko gibati. Po cesti stopa sovražna vojska — in sedaj se vsuje poguba nánjo. Izza vseh pečin hrujejo Sinjanje z nožem na iznenádejane Turke, ki spoznajo prekasno, da so se ujeli v nesrečni pasti!

Andro je korakal sredi oddelka konjikov. Roke so mu bile zvezane; zakaj beg je sumničil na ónem slepem beganji po šumah in golih brdih, da ni vse v redu; ali ker je dal Musa sam zapóved, ni še hotel Ibro kazniti nezvestega vodníka. Toda ko Turki vidijo, da so obkoljeni, in da jim ni rešitve, hočejo se najprej osvetiti njegovemu izdajstvu in ga posekati. Ali Andro se zgrudi na tlà in se takó iz-

Digitized by Google

ogne prvemu udarcu; vender bi ga bili usmrtili, da ni v tem trenutku hrabra četa predrla turških vrst in potolkla neprijateljev.

Andrija rešijo spon, dadó mu orožje, in na stráni Cvitini — ker ona sama je pobila Turke z bojnimi tovariši — udari mladenič na sovražnike in hoče ujeti bega.

Ali ta se bojuje kakor zver in ko ugleda Andrija, zakričí srdit, da se mu kar pene kažó na ustih: »Pes prekleti, zmija nejeverna, gjaur nezvesti! Da te razsekam na tisoč koscev!« — Toda ne koristi mu plamteči srd; ko zavihtí meč na Andrija, prebode mu ostro kopje rokó, in že ga imajo zvezanega na tleh. Sovražniki bežé, kolikor jih ni dosegel meč sinjskih junakov.

Ibra odvedó v Sinj.

Kàr najsijajneje praznujejo drugo to zmago, in velika je čast Cviti, ki se je vêdla toli viteški, in čast Andriju, ki je po svoji vernosti in hrabrosti dal turško vojsko kristjanom v roke, kakor je oznanil sam kapetan vsem vojakom svojim.

. . . .

Nekoliko dnij pozneje, ko so bili mrliči pokopani in popravljena škoda na obzidji, stal je Lepetun z Andrijem pred hišo svojo.

»Danes ti privedem Muso, pašo sarajevskega in bega mostarskega, da snubita záme. Saj si želel takih snubačev. Snubila ne bodeta drage volje, toda morebiti bodeš umel njiju molčanje,« reče Andro.

»Kaj govoriš? Pašo in bega? Kje sta?« vzklikne Lepetun.

»Ujeli smo ju v bóji, in ondu na dvoru ju lahko vidiš, ako hočeš.«

Dvojèč gré Baldo z Andrijem na ozki dvor.

Tuk stojí peščica bojnih jetnikov. Nekaj oborožencev jih čuva. Musa in Ibro sta v polnem lesku svoje častí; ali obá nosita spone, ker sta ujeta in sužnja.

»Evo, kapetane, voditelja naših sovražnikov!« reče Andro ponosno. »Zahteval si ju za moja snubača. Ker pa sem védel, da bi ne prišla prostovoljno, morali smo ju prisiliti . . . Glej, tù stojí óni vitez« — rekši pokaže na Cvito, ki je stopila bliže — »óni junak, ki je ujel pašo; bega sem zasačil jaz — tudi samó ž nje pomočjo.«

Lepetun ne more govoriti. Samó gleda zdaj na hčer, zdaj na Andrija.

Zdaj spozná tudi Musa mladeniča, in ljuta jezá mu izpremení obraz. »Ti si, pastir gljevski! Oj, ti otrovni zmaj, brezvestni ti izdajica!«

Digitized by Google

»Nisem izdajica,« odvrne mu Andro, »nejeverniku ni treba imeti vere.«

»Toda mòžu!« reče Musa in potegne samokres izza pasa. Kamen drsne ob jeklo, iskre se razkropé, pok — in sivi dim zavije vse prisotnike, dočim straže pašo trdno vklenejo.

Bledega lica, ali neprestrašen stojí Andro pred njim. Cvita se trdno oklepa njega roke.

»Ali živiš? Ali te ni hotel Bog kazniti za tvoje izdajstvo?« vzkrikne paša.

»Ne srdi se, danes nisi mogočni paša, nego preprost suženj,« odgovorí mu Andro.

»Izgubljeno ti je življenje,« povzame Lepetun. »Odvedite ga!«

»Dovôli, da izpregovorim nekoliko besed!« pravi zdaj paša v srbskem jeziku. »Tebi, pastir gljevski, doneslo je izdajstvo srečo, kakor vidim. Tudi mêni jo je donašalo, dokler sem veroval samó Turkom . . . Vedite, tudi mêne je porodila srbska mati. Zaradi dobička sem se poturčil, in poturica, izdajica prave vere, dospel sem na vrhunec zemeljske mogočnosti. Zdaj me je zapustila sreča. Po gjauru, po ubožnem pastirji, ki me je prevaril, moral sem pasti . . . Dobro tudi takó. Zakaj sem mu veroval? Ako sem zapravil življenje, bodisi! Ali dovolite mi, da se vrnem k stari veri, predno odpotujem na óni svet. Kristjan želim umreti!«

Radostni so kristjanje, ko čujejo te besede, in Lepetunu, ki se vender ne more upirati junaški hčerki in mnogim zaslugam Andrijevim, pripravljati je dovòlj za dvojno svečanost: za ženitev hčerke in Andrija — in krst paše sarajevskega.

Sevéda ni bilo več govora o smrti Musovi.

Bega mostarskega so oprostili s pogojem, da odpotuje šele po svečanosti.

Pri ženitvi »pastirja gljevskega« pa sta bila navzočna i paša sarajevski i beg mostarski.

Digitized by Google

Utrínki.

13

Némo dviguje se sklàd
Vrhu goré razvalin,
Mnogi nad hribom orjaškim
Prešlosti plava spomin.

Hram je porážen — srcé,
Ki ga je strla bolest:
Mrtvo zaklepa nam v sebi
Mnogo, premnogo povest . . .

14.

Vedno jednako svetál
Žarka je solnčnega trak,
Ako ga tudi zakriva
Našim pogledom oblak.

Ako napira se svet
Vzôrov omráčiti žar —
Vzôri ostanejo čísti,
Svètli kot solnce vsekdár.

15.

V grêdi, kjer prêveč rastlín
Skupaj poganja iz tâl,
Sestra pogosto družíci
Smrtno vzbudila je kál.

Sklepov, načrtov prevèč,
Praznih nad méro beséd:
Redko to vodi do smotra,
Rado kopnéva prevréd.

16.

Nádeja polni in strah
Némih prisótnikov zbòr,
Predno igrišča jim zástor
Zadnji odgrne prizòr.

Sreča nestalna igrá
Igro neznano ljudém,
Zástor prihodnjosti krije
Konec dvojivi očém.

Gr. Novák.

Brez srcá.

»Bog se mêne, sin, usmili:
Glej, s temó borí se dan!
Kaj sem časa jaz sinoči
Plákala sirota v koči,
Čákala zamán!

Greh je, sin, ponočevanje,
Često vodi do gorjá;
Greh je mater žalostiti,
Sebi greh v sramoto biti,
Sin moj — brez srcá!«

»»Tiho, tiho, stroga mati,
Prêveč me dolžite vi:
Zvézde náme so sijále,
Zvézde bodo pričevále —
Greha bilo ni!

Brez srcá pa — mati moja,
Kdo vam je že to dejal?
Res, sosédova Alénka
Davno moja je mladénka —
Nji srcé sem dal!««

Gr. Novák.

Digitized by Google

Dr. Jožef Mislej, slovenski modroslovec.

Berilo prof. dr. **Janka Pajka** v »Slovenskem klubu« na Dunaji dné 14. sušca 1891.

Radosti čustvo in zajedno častí me obhaja, da imam priliko govoriti o móži, katerega smemo po vsi pravici prištevati slavnim možém, kolikor jih je zibala mati slovenska. Ako se pa njega ime dandanes še ne imenuje pri nas, in ako še ni našel zasluženega priznanja pri rojakih svojih, temu krivo je največ to, ker ni pisal svojih del v máterinem jeziku ter ni deloval med rojaki svojimi, ampak pisal nemški in deloval ponajveč v Nemcih, le nekoliko v Slovanih. Mož, čegar ime se menda nocoj prvič sliši v družbi slovenski, imenuje se dr. Jožef Peter Alkantarski Mislej. Znanost pa, v kateri je deloval od mladeniških let do konca dnij — nad šestdeset let! — bilo je modroslovje.

Težko bi bilo umeti in oceniti pravi pomen tega možá, ako ne bi najprej povedali nekoliko uvodnih besed o modroslovskem znanji, katero je Mislej gojil toliko časa.

Kaj je modroslovje, s čim se bavi? — vpraša me kdo. Odgovor je: modroslovje se bavi s poznavanjem človeškega duhá kot ónega bitja, s katerim mislimo, hočemo in delujemo. Da v človeku biva neka posebna moč, s katero si predstavlja zunanje in notranje predmete, s katero premišljuje, s katero snuje namene in po kateri se ravná pri delovanji svojem, tega nas učí živeje in bolje, nego vsaka beseda in vsaka knjiga — svoja izkušnja. Spoznati to moč, katero imenujemo »dušo«, ta nje svojstva, te nje močí, kakor tudi nje slabosti ter po duši razumeti svet in vse, kar je pristopno človeškemu znanju, in tudi prikazni svetá v njih bitji in v njih namenu zbirati in sestavljati v jedno celoto — to si je od nekdaj modroslovje postavilo za namen in konec.

Resnično se človek ne zadovoljuje z zgolj pojavi ali z opazovanjem jedine zunanjosti, nego išče v vsem, kar se godí pred njega očmí in pred dušnim očesom njegovim, globljega pomena; človek išče zmisla, išče pomena in končno vrednosti vsake stvarí — v vsem in povsod išče »duše«. Takó mu n. pr. v zgodovini ne zadošča, da pozná dejanja, sáme vojske, sáme prevrate, sáma nasilstva in zgolj izpremembe, tudi ne, da pozná zgolj dejanja tega ali ónega velikega možá ali národa, ampak človek išče mislij, vzo-

Digitized by Google

rov, išče duše in duhá, ki se kot činitelj skriva za dejanji, ki pa je rodník zgodovinskim pojavom. — V umetnih izdelkih človeškemu ukusu ne zadoščajo zgolj risi, sáme črte, jedino barve in podobe; človek išče temveč globljega zmisla, išče vzora, ki je predočen ali ki bi moral biti predočen v umetnih pojavih. Ta vzor pa je iz kratka duša umotvoru. — Takisto se v nravstvenih ali moralnih delih tega ali ónega možá ne zadovoljujemo s slučajnostimi njegovega življenja in tudi ne z jedinimi njegovimi dejanji in deli, četudi so bila plodovita in blagotvorna za národ ali za človeštvo, temveč povsod vprašujemo po mislih, načelih, vzorih, ki so vodili možá pri njega delovanji. Nravstvenost ali morála uprav zahteva, da zvemo za duševne namene in nagibe, in samó po teh duševnih pojavih sodimo zasluge in pregrehe. — Končno, v verskih rečéh veljá isto. Velikanski napredek se je pojavil v veronauku, ko je bila izgovorjena prevažna, svet prevračujoča beseda, katera je razsvetlila svet z lučjo spoznanja, beseda: »Duh je, ki oživlja; mesó ne služi ničemu«. — »Kar se je porodilo iz mesá, to je mesó, toda kar se je porodilo iz duhá, to je duh«. — »Veter veje, koder hoče, in glas njegov slišiš, nevedé, odkod prihaja in kam gré; takó je tudi z vsakim človekom, kateri je porojen iz duhá«. (Jan. ev. VI. 64; III. 6, 8.) Krščanska vera je tedaj popolnoma filozofska vera. Spoznavati torej čudovito stvar, katera je početek vsemu našemu mišljenju in delovanju, duh človeški ali dušo človeško, to je naloga in namen modroslovju. To visoko nalogo si je tudi postavil mož našega rodú in naše krví, naš rojak Jožef Mislej.

Ko sem leta 1878. v graški vseučiliški knjižnici preiskaval razne knjige, tičoče se modroslovja, naletim med drugimi na naslov: Joseph Misley: »Grundriss einer Totalgrundmathesis«. Zapišem si naslov, vender do tega, da bi si bil knjigo izposodil in jo čital, nisem prišel. Motilo me je dvoje: prvič naslov »Totalgrundmathesis«, ki je kazal matematiško delo, ali teh ondaj nisem bil namenjen čitati, drugič ime »Misley«, katero se mi je zdelo na prvi pogled angleško, kakor se v imenovanem jeziku jako mnogo imen končuje na »ley«. V naglici nisem mislil nató, da bi imel pred sabo knjigo slovenskega možá. Takó nisem do nedavna več mislil na óno knjigo, kàr zapazim leta 1889. v »Wiener Zeitung« podlistek profesorja Roberta Zimmermanna, naslovljen: »Die Anfänge der mathematischen Psychologie in Wien«. (Wien. Zeitg. 1889., listi 37., 38., 39. — 14., 15., 16. svečana.) V njem najdem na svoje nemalo začudenje navedeno delo našega Misleja in célo povest, kakó se je našlo njega ime, in kakó so se pozvedeli spisi nje-

Digitized by Google

govi (št. 38.). Ta povest je res čudovita! Robert Zimmermann pripoveduje, da je na Mislejevo ime naletel v neki francoski knjigi, katero je spisal Ribot: »Psychologie contemporaine, 1885.« Tukaj (na str. 35.) pravi Ribot, sklicujé se na nemškega učenjaka Rosenkranza, da je dunajski zdravnik, po imeni »*Nie*sley«, obračal matematiko na dušeslovne pojave, da je pa ostal »popolnoma pozabljen« (»qui est resté complétement oublié«; štev. 38., Wien. Ztg.)

Evo ga našega Misleja — »popolnoma pozabljenega«! Kakó bi tudi ne bil? Zakaj to, kar se zdí iz početka neverjetno, vender je res: »veliki učenjak« Rosenkranz, bivši profesor v Kraljevci na Pruskem, imel je v rokah Mislejeve knjige in spise, kakor sam pravi, toda Mislejevo ime, katero je njim na čelu takó jasno zapisano trikrat ali celó štirikrat, prepisal je čisto krivo in ga popačil! Torej ni čuda, ako niso učenjaki pod krinko »*Nie*sleya« brž ugenili in pogodili Jožefa »*Mi*sleya!« Ta »Odiseja« Mislejevega imena me je močno vzdramila; prešinila me je želja, da bi si bliže ogledal tega možá in spise njegove.

Mislej je živel v drugi polovici osemnajstega in v prvi polovici devetnajstega stoletja, torej v dôbi najvažnejših dogodeb, katere so se kdàj vršile v človeštvu. V to dôbo spadajo najsilovitejše državne izpremembe v Evropi: padla je turška moč; pojavil se je francoski prevrat, ki je rešil evropske národe fevdalizma; oživele so klasiške studije (F. A. Wolff) in starogrške umetnosti (Winkelmann); porodila se je nemška književnost (čas Goetheja, Schillerja); vzbudila se je iz nova Skakespearejeva muza, katera je brezkončno pospeševala ideje nove dôbe; zajedno se je porodila novejša slovanska in posebe slovenska književnost; preporodila se je končno modroslovna znanost. Naš Mislej je bil vrstnik Dobrovskemu, Kopitarju, baronu Zoisu, Vodníku, Jarniku, Čopu in nekoliko tudi Prešérnu. Tudi je bil vrstnik našemu Juriju Vegi in imenitnemu hrvaškemu učenjaku Josipu Boscovichu, katerega večkrat omenja v svojih spisih. Takó je tedaj naš Mislej stal sredi mogočnih in silovitih zgodovinskih in znanstvenih dogodkov in vplivov. Posebno močán je bil nánj vpliv Kantovih, Schellingovih, Herbartovih in Heglovih idéj, in čuditi se nam ni, da je v Mislejevih spisih obilo sledov in vtiskov mogočnih móž njega dôbe, četudi si je naš rojak na vso moč branil dúševno samostalnost. Ali znana in utrjena je zgodovinska resnica, da je vsak še takó vêlik duh sin svojega časa. Iz Mislejevih spisov se prav lahko razvidi, kaj je v njih svojega, kaj zajetega od drugod.

Digitized by Google

Življenje Mislejevo, kolikor mi je znano iz drugih životopisov in po svojem trudu, v ničem ni posebno zanimivo.[1]) Znani so samó maloštevilni slučaji tega življenja, ali ti razširjajo jako malo svetlobe po njega zasebnem življenji. Nekateri slučaji celó niso še razjasnjeni; takó n. pr. ne poznamo nì dné, nì leta, nì kraja Mislejeve smrti.

Porodil se je Jožef Mislej dné 19. vinotoka leta 1761. Krstni zapisek v matici šentvidske sedanje župnije, nekdanjega vikarijata, slôve takó: »Die 19. 8bris 1761. Josephus filius legitimus et natalis Josephi Mislei et conjugis eius Mariae ex Podraga Babtizata (pogrešek nam. Babtizatus) est a me Josepho Brothos (Brathos?) levantibus Patrinis Casparo Premaru et Anna Maszheuka«. Slovenski bi se to glasilo: »Dné 19. vinotoka leta 1761. je bil krščen Jožef, zakonski in rodni sin Jožefa Misleja in njegove žene Marije iz Podrage po mêni Jožefu Bratoži; kumovala sta Gašpar Premaru in Ana Maščevka«. Iz tega krstnega zapiska, katerega sem prejel po dobroti g. župnika podraškega, vidi se, da je porojen Jožef Mislej leta 1761. ne 1762., kakor trdijo nekateri pisatelji, (n. pr. R. Zimmermann na dotičnem mestu); da je rojstveni kraj Mislejev znana vas Podraga, ki je od leta 1890. samosvoja župnija, prej pa je pripadala vikarstvu šentvidskemu, da je tedaj naš Mislej Podražàn; da se njega krstnik imenuje »Josephus Bra(o)thos«, pokvarjeno iz pravega slovenskega imena „Bratož“, katero še dandanes živí v Podragi; da se je kum imenoval »Premaru« t. j. Premrl, kumica pa »Anna Maszheuka«, t. j. Ana Mašičevka ali Mašičeva, katero ime je tudi še dandanes v Podragi (prim. »Koledar družbe sv. Mohorja« za leto 1891. str. 102: »Ana Mašič«). Sploh pa živí ime »Mislej« dandanes še na več krajih vipavskih, takó v Šent Vidu nad Vipavo, v Gočah in Lozicah (prim. isti »Koledar« str. 102.—3.); v Podragi dandanes ne živí nobeden Mislejev.

[1]) Mislejevo življenje so opisali: Daniel Matjašovsky (»Matyassovszky«): Historia Misleyanae inventionis Pambaseomatheseos. Viennae, 1826. s sliko.)

Constant von Wurzbach: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich. 18. Theil. Wien, 1868. (pod imenom »Misley«.)

Ladislav Rieger: Slovník naučný. V. zv.

Gräffer u. Czikann: Oesterr. Nation.-Encyclopaedie. Wien, 1835. III. zv. in VI. zv. (Suppl.)

Poggendorf: Biograph.-litter. Handwörterbuch zur Geschichte der exacten Wissenschaften. Leipzig, 1863. II. zv. (pod imenom »Mysley« — samó izvadek iz »Oest. Nat. Encycl.«)

Robert Zimmermann: Die Anfänge der mathematischen Psychologie in Wien. Wiener Zeitg., 1889., štev. 37., 38., 39., (»Feuilleton«.)

Razven teh del so mi rabila sáma dela Mislejeva in razna poročila, pisma in pozvedovanja.

Digitized by Google

Ako se smé verjeti Matjašovskemu, došli so Misleji okolo leta 1403. iz Zemplinske in Abanjvarske županije na Ogerskem na Notranjsko. [1])

Rojstveni kraj našega učenjaka torej ni Vipava (Wippach), kar trdijo vsi životopisci, nego Podraga, kakor sem sedaj prvi dokazal iz krstnega zapiska. Vsaj v denašnji dekaniji vipavski naš Jožef Mislej ni nikjer drugje zapisan pod gôri navedenim letom in dnem, nego pri Šent Vidu. Besede Misleja samega, ki piše v tretjem zvezku svojih del, da je šel jeseni leta 1778. iz Ljubljane v »Vipavo« (Wippach), »svoj rojstveni kraj (mein Geburtsort), na vélike počitke« (III. I. del, str. LXXII.), nikakor ne podirajo moje trditve, zakaj beseda »Wippach« tukaj rabi, kakor večkrat, za ves vipavski okraj, v katerem je ravno Podraga. [2]) Sicer pa je prav trdil, ker je takrat Podraga pripadala vipavski župniji.

Da je naš učenjak Jožef Mislej prav tisti, kateri je zapisan v krstni knjigi pri Šent Vidu, vidi se iz več okolnostij: prvič, ker se sklada rojstveno leto tudi po drugih zapiskih Mislejevih, v katerih govorí o dijaških svojih letih, z letom 1761. (prim. III. zv. I. del str. LXXII.), drugič, ker Matjašovsky izrecno navaja, da je tisti dan njega rojstveni dan (str. 1.), tretjič posebno iz predimka »Peter Alkantarski« (»Peter von Alkantara«), katerega si je pridel Mislej, kar se vidi na čelu drugega in tretjega zvezka njegovih del, dočim stojí na čelu prvega zvezka samó »Joseph Misley«. V krstni knjigi nič ne stojí o tem »Petru«; ali če primerimo god tega svetnika in 19. dan vinotoka, vidimo, da je ta dan meseca god sv. Petra Alkantarskega. Mislej si je tedaj, ne da bi bil nánj krščen, izbral za patrona svetnika rojstvenega svojega dné, sv. Petra Alkantarskega, po stari šegi slovenski. Zató niti misliti ni, da bi naš učenjak Mislej ne bil tisti Mislej, katerega navaja krstni zapisek šentvidski. (Dalje prihodnjič.)

[1]) Prim. Matjašovskega: str. I. Ime »Mislej« izvaja isti pisatelj od posestva »Misle« v Abanjvarski županiji (ravno tam). Ali méni se zdi prazna povest, da bi se bili Misleji preselili z Ogerskega; takisto neupravičeno je takšno izvajanje imena »Mislej«.

[2]) Onim, ki tega okraja ne poznajo, bodi povedano, da je vas Podraga ob desni roki v stráni vélike ceste, ki vodi iz Vipave v Šent Vid nad Vipavo.

Digitized by Google

Pop Pero.

Črtica iz Bosne. Spisal **R. Perušek.**

Minilo je jednajst let, kar sem potoval v Sarajevo, da v srebrni Bosni poskusim srečo svojo. Pot ni bil baš prijeten. Poslednji dan, ko sem se moral voziti na odprtem poštnem vozu, lilo je neprestano, kakor da se ponoví vesoljni potòp. Lahko si vsakdo sam misli, kakšna čustva so mi polnila srce. Stopil sem na zemljišče, katero je bila takrat jedva zasela avstrijska vlada in kjer je bilo še vse bolj urejeno po turškem, ali prav za prav neurejeno. Da ni v tej deželi kàr najmanjšega »komforta«, tega sem se bil prepričal že prejšnje dni. V Sarajevu, kamor sem bil namenjen, nisem imel nobenega znanca, in po poti me je obhajala misel, da bi bilo najbolje, ako se takoj vrnem domóv. Vzemi v poštev še neprijetno vožnjo in grdo vrême, in jasno ti bode, da se mi je vsaka nova prikazen pojavljala v najneprijetnejši luči, in da sem vse stvarí sodil po domačem kopitu. Ta sodba pa je bila sevéda vselej neugodna za nove pojave, katerim sem se pozneje takó privadil, da so se mi jako omilili, in da sem se težko ločil od njih.

V Blažnji, dôkaj velikem sêlu, menjali so poslednjič konje. Skočili smo raz vozove, da si iztegnemo otrple ude in podražimo želodec, več iz dolgega časa nego iz potrebe; ta z malovrednim pivom, óni s čifutskim vinom; nekateri pa smo posrkali v turški kavarni čašico črne kave. Pred kolibo, v kateri je bila pošta, bilo je mnogo ljudij, večinoma vojakov. Z mladim uradnikom, katerega je vodila tista usoda v Sarajevo in s katerim sem se bil seznanil že na savskem parniku, hodila sva po sêlu, dokler se ni dalo znamenje, da je pošta pripravljena na odhod. Posédli smo v različne kočije, pred katerimi se je vozila dolga vrsta vojaških tovornih vóz, ki so peljali različne pošiljatve in prtljago potnikov. Zdajci ugledam pravoslavnega popa, ki se je izmotal iz množice seljákov, kateri so mu poljubljali roko. Pripravljal se je, da priséde k vozniku jednega tovornih vóz. Védel sem sicer, da so pravoslavni popje v Bosni precèj preprosti ljudje, katerih ne teží velika učenost in kateri se tudi v vsakdanjem življenji svojem ne razlikujejo mnogo od duhovnih svojih ovác, zakaj videl sem celó v Karlovci pravoslavnega župnika, ki je o belem dnevi s hlebcem kruha pod pázduho korakal po vélikem trgu. V Sarajevu pa sem se preveril, da se tudi »preosvešteni« gospod metropolit ni držal etikete,

Digitized by Google

navadne pri nas zapadnjakih. Posetil je na čaršiji (trgu) prijatelja trgovca in s podvrtimi nogami sédel na čepenek (dolgi del ónega zatvora, katerega položé pri otvorjenji dučana [prodajalnice] na kole, zabite v tlà pred njim, dokler se górenji del ne dvigne in se z drogi ne podprè ob stene). Potem si je vil cigarete in jih pušil, zajedno pa srkal kavo. Mi sevéda imamo drugačne pojme o dostojanstvenosti, nego iztočnjaki, in prepričal sem se pozneje, da so se tudi turški štabski částniki, begi in age svoj čas takó vêdli pri znanih trgovcih. Naš pop, katerega hočemo opisati, ni se mi zdel po zunanjosti svoji vreden, da bi sédel v poštna kôla med kolikor toliko olikane ljudí. Imel je na sebi široke čakšire (hlače), katerim se ni več poznala prvotna barva, takisto tudi ne dječermi (telovniku). Na dječermi in anteriji (nekakšni dolgorokavi površni srajci) ni bilo gómbičev, s katerimi se pripenjata ti oblačili; dolga rokava sta mahala daleč kakor dve zastavi, ko je gibal z rokami. Nekdaj rdeči pas se je izpreminjal v različnih barvah, zakaj od solnčnih žarkov in drugih vremenskih vplivov so obledele barve ob gubah. Črna mantija (duhovna haljina) je kazala obile sledove, da se je že često borila s šiljastimi in topimi stvarmí, zakaj pokrivale so jo mnoge krpe, katerih ni prišila roka mojsterskega krojača. Različni razpórki so bili daleč vidni in so pričali, da mati popadija, ko je krpala obleko vojnu svojemu, ni izbirala pravega konca, ali pa da avstrijski židovi, ki izvažajo take stvarí v Bosno, niso prodajali poštenega blagá, ki bi ohranilo prvotno barvo. Glavo je pokrivala kamilavka (nekakšen polsten, Filz, cilinder brez okrajcev), na kateri je ležala debela plast prahú. Ali ne samó obleka, nego tudi obraz popov, ni bil kàr nič prikupen. Lice je bilo temno zagorelo, ust ni bilo videti, ker so jih pokrivali dolgi brki. Razmršena brada in dolgi lasje, na pol črni, na pol sivi, obkrožali so ves obraz. Ker je bila kamilavka nizko potisnjena na čelo, nisi videl od vsega obraza drugega, nego širok nos in pod štrlečimi obrvimi žive očí. Ali joj, jedno je močno škililo, in jedno véko je sezalo mnogo niže nad okó, nego drugo, takó da se je smel obraz res imenovati grd. Pokazal sem popa tovarišu svojemu, ki je jednako sodil o ličnosti njegovi in mi dejal: »Ako bi tega človeka srečal v samoti, ponudil bi mu od daleč denar in uro!«

Po teh malo laskavih črticah bi sodil marsikdo, da sem se namenil popisati človeka, ki bode strahovit razbojnik v tej povesti. Zeló se motiš! Zvédel bodeš, dragi čitatelj, da je ta mož jako krotàk in pohleven, da ni še nikomur zakrivil lasú.

Ko prispem končno zvečer v Sarajevo, poiščem si nočišča, da se kostí počijejo od grozne vožnje. Drugi dan se praznično oblečem

Digitized by Google

in se napotim v gimnazijsko poslopje, da se kot bodoči učitelj pokažem ravnatelju. Mož me prav prijazno vzprejme, in nató govoriva o raznih stvaréh. »Veste kaj,« reče mi, »v zbornici so nekateri člani našega učiteljskega zbora. Takoj vas hočem seznaniti ž njimi.« Vêde me v prvo nadstropje, in tamkaj najdem nekaj po naše oblečenih tovarišev, katere je zanesel veter iz različnih krajev države naše, da bi mladim Bošnjakom vtepali znanost v glavo. Imel sem takoj tudi priliko, seznaniti se z verskimi učitelji. Bil je tu mlad, jako inteligenten, brkat frančiškan, dva mohamedanska hodže in krivonos španski rabi. Hitro se razvije govor, kar se za nekaj časa odpró vrata, in v zbornico stopi — škiljavi pop, kateri je bil sinoči napravil takó slab vtisek náme. »O, pope Pero«, zavikne jeden in drugi prisotnikov, in vsi mu prijazno stiskajo roko. Prišla je vrsta tudi náme, in priznati moram, da sem mu nekako nerad ponudil roko; krepko jo je stisnil in me prijazno pozdravil. »To je torej pravoslavni katehet,« mislim sam v sebi; »ali se more človek nádejati o taki ličnosti, da bode učil učence svoje krščanske nravi? Brrr!« Govorili smo dalje; sevéda so mêne, najmlajšega člana učiteljskega zbora, vpraševali po različnih stvaréh, tičočih se i mene i razmerja domovine moje. Med drugimi se oglasí pop Pero in z lepimi besedami izraža zadovoljstvo, da smo se takó sešli zastopniki vseh južnoslovanskih plemen avstrijskih, da po svoje koristimo národu bosanskemu. Govoril je takó razborito o potrebi náuke in pomiloval takó oskromno, da si sam ni mogel pridobiti večje izobraženosti, da se mi ni zdel več takó grd, kakor iz početka in da se mi je led precèj raztajal, ko smo se razšli.

Jeden mojih učiteljskih tovarišev, s katerim sem takoj prvi dan sklenil prijateljstvo, katero naju veže še danes, vodil me je po mestu, in spotoma sem ga izpraševal o različnih članih našega zbora in tudi o popu Peri. Omenil sem mu, kakó neprijeten vtisek je iz početka napravil náme. Moj drug pa se je nasmehnil in dejal: »Res je nekoliko umazan, ali kaj hočemo zahtevati od siromaka, ki se mora po dvakrat na teden iz Blažnja voziti v Sarajevo in zopet nazaj, bodisi po prašni, bodisi po blatni cesti! Da ga mati priroda ni ustvarila Bog vé kakó lepega, to ni njega krivda. Prepričali se bodete, da je poštenjak. Res je prijetnejši človek, ki ima lepo dušo v lepem telesi, vender Sokrat tudi ni bil vzor lepote.« Mož je govoril prav.

Ko je avstrijska vlada iskala pravoslavnega duhovnika, ki bi poučeval pravoslavno gimnazijsko mladino o verskem nauku, ni se hotel nihče oglasiti za ta pôsel. Vsak je našel drug izgovor. Temu ni dalo dostojanstvo, ónemu mnogi opravki, tretji se ni čutil sposobnega, pri

Digitized by Google

vseh pa je bila glavni vzrok, katerega sevéda ni navedel nobeden, mržnja do avstrijske vlade. Ovejáni Srbi so se nádejali, da se otresejo turškega jarma, ali da ne vzprejmó avstrijske vlade, in zató se je popovstvo sarajevsko kujalo. V tej nepriliki je bila vladi ponudba blaženjskega paroha kàj ugodna. Mož je videl dalje, nego njega tovariši v Sarajevu. Smešno je bilo, ako so mislili avstrijsko vlado s tem vgnati v kozji rog, da ji ni hotel nihče služiti za drage novce. Pop Pero je računjal z dejanskim razmerjem. Srbi bosanski in še vsi ostali skupaj ne morejo svoje politike usiliti veliki vlasti. Bolje je torej podpirati vlado v koristnih napravah in takó koristiti samemu sebi. Poleg tega pa tudi lepi bankovci, katere plačuje vlada avstrijska, prav dobro prihajajo siromašnemu parohu, ki od svoje inorije (župnije) ne dobiva Bog vé kakó mastnih dohodkov. — Ker pa je Blažnj nekoliko ur hodá od Sarajeva, vozil se je naš dobri pop Pero na poštnem tovornem vozu v mesto in iz mesta nazaj.

Naš pop Pero se je porodil v bosanskem sêlu blizu meje srbske. Svoja otroška leta je pasel ovcé in kozé, igral na diple in frule, bral jagode v gozdu in spaval v senci, iz kratka: delal, kar delajo navadno otroci seljakov. Menda zató, ker ni bil posebno lep deček, vender pa bistre glave, izbral si ga je pop domačega sêla za svojega strežnika in »djaka.« — Pri njem se je naučil Pero čitanju in pisanju ter vsem ónim potrebnim molitvam, kar baš ni majhna stvar, zakaj obredi iztočne cerkve so brez konca in kraja, takó pa sevéda tudi molitve. Vender tega nauka mladi Pero ni dobival zastonj. Preselil se je v hišo popovo in mu ni bil samó za cerkovnika in ministranta domá in na sêlu, kamor je nosil za popom »vodico« (blagoslovljeno vodo), nego stregel je popu tudi v zasebnem življenji, moral pomagati pri delu na polji in kjer ga je bilo treba. Jasno je, da mora biti posebno dobrega spomina, kdor si hoče zapomniti vse molitve in obrede; zgodilo pa se je v Bosni in v posebnih deželah mnogokrat, da je znal mnogi pop le za silo čitati, s pisanjem pa mu je šlo celó trdo! Imel sem priliko seznaniti se s popom, ki je prišel v Sarajevo, da se pri vladi in pri duhovski oblasti brani napadov in tožeb, katere so naperili proti njemu inorijaši njegovi. Moj drug in pobratim je stanoval pri nekem Srbu, čegar sin je bil dijakon in dobro izurjen v pismu. K njemu pride imenovani pop in naročí dijakonu, naj mu spiše krepek ugovor. Jezik mu je tekel zeló dobro, ali podpisal je óno pismo jako težko. Dolgo se je mučil, predno se je podpisal s cirilskimi črkami, toda podpis je imel končno, ako ga napišemo z latinico, takšno obliko: »marKović.« Kakšne so bile poteze, o tem niti ne govorim. Sicer

Digitized by Google

pa si preprosti srbski kmetje o učenosti svojih popov ne domišljujejo Bog vé kaj. Preprosti ljudje tega izredno darovitega národa dobro vedó, da popje ne vedó dosti več od njih.

Národ sam si je izmislil obilo šaljivih pripovedek, kjer popom svojim pripisuje smešno neznanje. Nekov pop ni baš dobro razumel tajnosti koledarske. Dobro pa je védel, koliko je dnij od praznika do praznika. Da se torej ne bi zmotil, dajal je v žep svojih čakšir vsak praznik po toliko zrn fižola, kolikor je bilo dnij do prihodnjega svetka. Neki dan snaži popadija hlače, ali po nesreči se stresejo vsa zrna iz žepa. Bilo je to nekoliko dnij po Nikoljinu dnevi. Žena je vedela, kakšno službo opravljajo fižolna zrna; vender ker ni vedela, koliko je stresla zrn, zagrabi pest fižola in ga vtakne v žep. Pop je metal vsak dan po jedno zrno iz žepa, ali fižola dolgo ni bilo konec. Seljáki so prihajali k popu in ga vpraševali, kdaj vender bode božič? Vedno jih je tolažil, da bode skoro; toda ko fižola ni bilo konca ne kraja, reče inorašem svojim: »Čujte, bratje, mêni se zdí, da letos ne bode božiča!«

Naš znanec je našel pomoček, da se je šel v Belgrad učit bogoslovju. Pripovedoval je, da je zvršil nižo gimnazijo in potem bogoslovske studije. Pope s takimi studijami so cenili že za jako izbražene, celó v sosedni Srbiji. Jaz nisem imel prilike, da bi se bil prepričal o njega znanstvih, katerih bi si bil mogel pridobiti na srbski nižji gimnaziji; še menj sevéda sem mogel ceniti njega bogoslovsko znanje. Kadarkoli je bil v naši družbi razgovor o znanstvenem predmetu, znal je modro molčati, takó da nikdar ni pokazal duševne siromaščine z neumnim govorjenjem; o takih prilikah je izvrstno potrjal pregovor, da je govor srebró, molk pa zlató. Kratko in malo, ko je dovršil nauke, vrnil se je v Bosno, poiskal si družíce, poročil se ž njo, potem pa se je dal vladiki zarediti (posvetiti) in plačal zató izvestno vsoto dukatov. Tedaj so bili vsi višji popje v Bosni tuji Grki, katerim je bilo malo do tega, kakó je kdo sposoben; glavna stvar je bila, da je vladika dobil svoje pristojbine, ki so bile dôkaj mastne. Inorije (župnije) si je moral kandidat često sam îskati, in mnogokrat se je zgodilo, da so si župljanje izmed več prosilcev izbrali ónega, ki jim je obetal, da bode najceneje opravljal duhovniška opravila svoja. Župnik je moral sevéda dobro izhajati z národom, zakaj ako so bili župljanje nezadovoljni s popom svojim, pognali so ga iz svoje inorije; turška vlada se je malo brigala za pravice pravoslavnih duhovnikov. Grškim dostojanstvenikom pa tudi ni bilo do ugleda nižje duhovščine, nego kdor je bolje mitil, tega so podpirali. Zató pa je duhovščina črtila Grke,

Digitized by Google

in na svoje uhó sem slišal, kakó se je poznejši metropolit Sava, tedaj še arhimandrit, glasno rogal v cerkvi metropolitu Antimu, ko je propovedoval o svečani priliki, in mu srbščina ni gladko tekla iz ust. Mladega Srba, ki se je samouk naučil čitati, pisati in opravljati molitve, hotel je grški vladika zapopiti, toda mladič se je branil. Vladika reče rojakom njegovim: »Kail beh, da zopopam vase covek — ama kad neke, sto da mu cinim? Sam ke se kaje!« To naj bi slulo srbski: »Hteo bi, da zapopim vašega čoveka, ama kad neće, šta da mu činim? Sam će se kajati (bode mu še žàl).« (Dalje prihodnjič.)

Nagajíva ptica.

Pod ôknom mi déklica šiva,
In v prstek iglà podletí;
Iz žile ji kapljica živa
Privrela je rdeče krví.

A ptica krilata na zidi
Obrača na dèkle okó,
Nesrečo deklétovo vidi,
Poredna zapôje glasnó:

»Že mislila zdaj si na njega,
Nevesta preljuba, se vé?
A kaj li ti moreš do tega,
Da misli od dela hité?!«

To čuje in déklica v lice
Nedolžno se živo zardí,
Ne upa si, da bi do ptice.
Povzdignila plahe očí.

A ptica od hiše izgine,
Letí že pod nebom naprej;
Lehkò, da ljubezen mladine
Premišlja na poti mi tej!

y.

Strte gósli.

Ob skali je godec raztréščil gósli,
Imetek jedin, življenja slaj.
Vsekdár najmilejši so glási mu vreli
Iz srca v strune, iz strun nazaj . . .

Nedavno — v ljubezni živem ognji
Nezvesti je déklici pel na njé.
A zdaj — zamrla je v srci ljubezen,
Zamrlo petje, zamrle solzé!

Bistràn.

Digitized by Google

Naši vaščánje.

Spisal **Podgoričan.**

V.

Minilo je že nekaj let, kar so Satančka pokopali na svetokriško pokopališče. Na grobu njegovem ni spomeníka, vsajena ni nobena cvetka, samó trava, oves in nemška detelja rase na njem, ako vrže spomládi cerkovnik kàj sémena nánj. Vidi se, da po ónem, ki spí v tej gomili, ne žaluje nihče, kakor bi bil umrl brez sledú in brez spomina. Toda temu ni takó!

Ta, ki spí v tem pozabljenem grobu, bil je — umetnik. Mrtev je res, ali dela njegova so ga preživela. Stopite pred podpeško znamenje, oglejte si svetega Martina na konji in vprašajte, kdo je naredil tega zanimivega jezdeca, in povedalo se vam bode, da ga je izrezal — Satanček. Oglejte si svetega Miklavža v podgorskem znamenji, vprašajte, in zvedeli bodete, da ga je od lipovega stebrička iztesal — Satanček. Tudi kompoljskega svetega Vida ne smete prezreti, ker je takisto prišel iz umetalne roke Satančkove. Naredil je še mnogo svetih lipovih svetníkov in obilo križanih Jezusov. Vidite torej, da je bil plodovit umetnik.

Bil je vrstnik podobarju Tilhu, s katerim se je do smrti boril za prvenstvo v umetnosti svoji. Izvestno bi bil podobar Satanček prekosil Tilha, da mu niso bila leta izmerjena toli kratko. Takó pa, žàl, pred nenádejano smrtjo svojo ni mogel doseči vrhunca lepe podobarske umetnosti.

Satanček je bil nizek možiček, rjavo-črníkaste kože, kodrastih lâs in potlačenega nosú; drugega imenitnega ni bilo videti na njem. Bil je usmiljen, toda silno nagle jeze; précej je bil pripravljen udariti. Raztrgan sicer ni hodil, vender se je poznalo na obleki, da ni denaren. Živel je bedno in prebil že dôkaj bridkih prevar. Nesreča je bila že to, da ni imel svojega dóma, nego se je moral potikati pri ljudéh. Kdor je to izkusil, vé, kakovo je takšno življenje. Naš umetnik nikjer ni mogel razširiti delavnice po svoji volji, in to ga je jako oviralo v umetniškem pozivu. Kuhal si je tudi največ sam; toda zajedno biti sluga in gospod ni baš prijetno, zlasti ako sluga gospodu ne more s čim postrezati. Podobar Satanček je često srebal redek koruzni močnik, brez solí, brez mleka ali zabele, ali pa je slastno otepal neslán krompir v oblícah. Vender si zató ni želel smrti,

Digitized by Google

nikar da bi celó preklinjal rojstvo svoje. Živel je ves za lépo podobarsko umetnost, katera se mu je pa izplačevala takó grozno slabo. Križane Bogove je prodajal po štiri petíce, svetníke je dajal še ceneje, torej malone zastonj. Ob teh dohodkih res ni mogel živeti sijajno.

Takšno ničevo ceno je pa provzročalo samó to, da sta bila takó blizu skupaj dva umetnika podobarja, huda tekmeca, ki sta imela obilo dobrih izdelkov na pródajo in sta preveč ljubila svojo vás, da bi jo bil kateri zapustil in se preselil drugam, kjer ni podobarjev.

Satanček je živel bedno, kakor živé navadno umetniki. S Tilhom sta se silno sovražila; nikdar se nista lepo pogledala ali prijazno ogovorila. Škodovala sta drug drugemu, kjerkoli sta mogla. Ako je ta zvršil podobo, takoj mu jo je drugi neusmiljeno pograjal. Polagoma so se tudi ljudje razcepili v dve stranki; prva je hvalila Tilhove izdelke, druga jih grajala, in obratno. Življenja Satančkovega nečem popisovati, saj drugega itak ni bilo, nego nepretrgana vrsta skrbij, težav in bridkostij, ampak povedal bodem, kakó je umrl.

Neki gospod — imena ne smem povedati — dal je postaviti na razpotji zidano znamenje, v katerem naj bi visela podoba križanega Jezusa. Ta gospod je rad videl, da so domačini kàj zaslužili, zató je tudi sklenil naročiti podobo pri domačem umetniku. Ako bi bil samó jeden umetnik, ne bi bilo prav ničesar premišljati, kdo narêdi podobo. Toda bila sta dva podobarja, priznana umetnika, ki sta se oba ponujala za delo. Vzroka ni imel nobenega, da bi komu odbil ponudbo, in zató je dolgo premišljal, komu bi dal delo. Védel je pa tudi, da bode takó prvi kakor drugi mojsterski zvršil svoje delo. Napósled se gospod vender domisli nečesa. Obá podobarja pozove k sebi, pové jima, kolika in kakšna bodi podoba, in reče: »Kdor jo naredí prej, od tistega jo kupim.« Umetnika se spogledata, poslovita se od gospoda in hitita domóv na delo.

Obema je bilo več za čast, za prvenstvo, nego za plačilo. Tileh je imel na izbero lipovega lesá; skoro si izbere pripraven stebriček, katerega začnè takoj obrezavati. Satanček pa nikakor ne more dobiti pravega; ta je prekratek, óni pretanek. Ko vidi, da nima domá ničesar, gré k znancem in prijateljem. Toda kakor bi se bil še les zarotil proti njemu, ne more in ne more dobiti pripravnega. Šele precèj časa potem dobí nekje potrebnega lesá, ki pa je silno suh in trd; Bog vé, koliko let se je že sušil v podstrešji. V tem času je Tileh pridno delal in je imel izvestno precèj Bogá že dovršenega, predno je Satanček prijel za nož. To je Satanček dobro védel, zató je pa sedaj hitel toliko bolj. Brusil je nož in rezal les, da so rezíne letele na

Digitized by Google

desno in levo stran, in je bil sam ves moker od dela. Celó jedel in govoril ni, da bi prej naredil Bogá.

Tretji dan pošlje Satanček sosedovega dečka gledat k Tilhu, koliko ima Bogá že narejenega. Deček gré in se skoro vrne s poročilom, da je Tileh skoro gotov, da izrezuje že prste na nogah. Ta novica vzpodbode Satančka, da reže kàr najhitreje. »Moj mora biti prej, mora biti narejen!« mrmrá sam v sebi.

Do malega je bila podoba zvršena. Samó trdo, črno grčico na nogi mora še zagladiti, predno prime za barvarski čopič. Zadovoljno se nasmiha, ko brusi nož, da bi hitreje odrezal grčo. Potegne po lesu, toda grča ne odletí. Potegne drugič na vso moč, grča odletí, nož pa zdrsne dalje po lesu in se zareže Satančku v zapest. Rdeča kri bruhne iz prerezanih žil in poškropí podobo in Satančka. Ali on se ne zmeni za to malenkost, nego veselo šepetá: »Narejeno, narejeno!« Sedaj nadrobí barve na kamen, z levice pa otresa kri, ki curkoma vrè iz žil in kaplja na tla. Ko si natrè barve in jo zmeša z oljem, vzame v desnico čopič, v krvavečo levico Bogá in barva ves vesel, zakaj prepričan je, da je prekosil Tilha, ki je barval zeló počasi. Prijatelj ga opominja, naj si zaveže rano, da ne bi kri utekla, ali Satanček mu odgovorí: »Ne utegnem, hiteti moram, da me Tileh ne prekosí.« Hitro pomaka čopič in barva. Vender čuti, kakó slabí. V obraz je ormenèl, z ustnic je izginila rdečica, roka se mu trese, in dremati se mu hoče. Delj se ne more premagovati. »Zaspan sem!« zašepetá, zamiží, izpustí Bogá in čopič ter pade po tleh. Prijatelj priskoči, drugi prinese vode, sosedje prihité gledat, izpirajo rano, obezujejo jo, toda kri se ne ustavi prej, dokler popolnoma ne uteče . . .

Zaspal je v smrt lahko in mirno. Ljudje so hodili kropit mrliča; prišel je tudi Tileh in jedini ta se je veselil smrti njegove, saj ni bilo več nevarnega tekmeca. Tilhov Bog je bil sedaj postavljen v znamenje. Satančkovega je pa Tileh prebarval in ga prodal za svoj izdelek nekam v hribe.

Takó torej je umrl Satanček tam v Zagorici, kjer mu je tekla tudi zibelka. Tileh še živí; rad kàj pové o Satančku, toda ne hvali ga nikdar.

Digitized by Google

Národne stvarí.

II.

O dvanajstih bratih in sestrah.

Pripovedka iz Motnika; zapisal **Gašper Križnik.**

Bil je bogat kralj, ki je imel dvanajst sinov. Ko so odrasli, začeli so se pogovarjati: »Ko bi bilo kje na svetu takó, da bi imel oče dvanajst hčerâ, vzeli bi mi vsak po jedno za ženo.« Starejši sin reče: »Pojdimo jih iskat, morda dobimo očeta, ki ima dvanajst hčerâ, da vzamemo vsak svojo za ženo.« Ravno ko se drugi spravljajo na pot, tedaj je najmlajši sin bolan; dá jim pa svojo sliko, da bi jo pokazali nevesti, če jo najdejo. Potem gredó z dóma in pridejo do treh cest. Ondu jih čaka star mož in jih vpraša: »Kam greste?« Bratje mu povedó in vprašajo, kje bi bil oče, kateri bi imel dvanajst hčerâ, da bi vsak po jedno vzel za ženo. Mož jim pové, v katerem mestu najdejo takšnega očeta. Mož jim pa tudi reče: »Vračati se ne smete po širokih cestah, ampak po ozkih stezah, sicer bodete nesrečni.«

Gredó dalje in pridejo v tisto mesto, kakor jim je povedal mož. Skoro zvedó, da ima ondotni kralj dvanajst hčerâ. Napotijo se k njemu, poklonijo se, kakor je navada pri imenitnih kraljevih osebah, in rekó: »Vaše Veličanstvo! Zvedeli smo, da imate dvanajst hčerâ, nas je pa dvanajst bratov; poslednji leží bolan domá, imamo pa njegovo sliko. Ako bi nam hoteli dati vsakemu po jedno hčer za ženo, sinovi smo tega in tega kralja«. Précej je kralj zadovoljen, in kraljeviči se zaročé. Najmlajša kraljičina pa je bila žalostna, ker ni vedela, ali je nje ženin res takó zal, kakor je na sliki. Vzamejo konje, osedlajo jih, sedejo nánje in se odpravijo domóv.

Na poti reče najstarejši brat: »Sedaj nas je triindvajset, ni se nam bati nesreče; le pojdimo domóv po široki cesti.« Res jahajo do trde nočí, potem pridejo na planjavo, kjer prenočé in pospé. Najmlajša sestra pa ni mogla zaspati; ker ni imela ženina, skrbelo jo je nekaj. Zjutraj pa so bili vsi okameneli, samó najmlajša nevesta ne, ker ni zaspala ponôči. Žalostno hodi okolo kamenov in ne vé, kaj bi počela. Pride ob devetih dopóldne star mož in jo vpraša: »Dèkle, kaj delaš tukaj?« Deklè mu pové, da so tukaj nje sestre in drugih jednajst bratov, da so vsi okameneli. Potem ji reče stari mož: »Če

Digitized by Google

hočeš iti k mêni v službo, dobodeš dobro plačilo, ob devetih dopóldne bodeš hodila kropit to kamenje.« Kraljičina dovoli, saj ne vé kam iti. Bila je vselej žalostna, kadar je prišla kropit okamenele sestre svoje.

V tem ozdravi domá najmlajši brat, pogleda se v zrcalo, toda ne vidi se v njem. Sedaj vé, da so njegovi bratje nesrečni, in zató reče očetu: »Vem, da so se bratje moji ponesrečili, pojdem jih iskat.« Oče mu brani, rekoč: »Ne hôdi jih iskat, da se tudi tebi kàj ne primeri.« Sin pa nič ne mara, vzame najboljšega konja, dosti denarja in drugega brášna in gré na pot.

Pride do tistih treh cest; ondu ga že čaka óni stari mož in ga vpraša: »Mladenič, kam greš?« Kraljevič reče: »Iskat grem svojih bratov, vem, da so se ponesrečili. Imam namreč zrcalo, ako se vidim v njem, vem, da so srečni, ako se pa ne vidim, vem, da so nesrečni. Nas je dvanajst bratov; šli so iskat in snubit po svetu, da bi imel kje oče dvanajst hčerâ, da bi vsak po jedno vzeli za ženo.« Mož mu reče: »Povedal sem jim, da se ne smejo vračati po širokih cestah, toda niso me poslušali, zató so nesrečni.« Potem mu pove: »Ko prideš v to in to mesto, vprašaj po tem in tem kralji, ki ima dvanajst hčerâ. Povedali ti bodo, kje je; potlej pojdi k njemu, da natanko pozveš, kdaj so odšli. Vračati se pa ne smeš po širokih cestah, ampak po ozkih stezah, da se ne ponesrečiš.«

Najmlajši sin gré in sreča lisico. Ta ga vpraša: »Kam, dragi moj mladenič?« Pové ji. Lisica ga prosi: »Dàj mi jesti, da ne poginem od lakote; v veliko pomoč ti bodem.« Mladenič seže po brášno, vrže ji kos mesá in reče: »Vsaka žival mora imeti živež na svetu, takó tudi ti, lisica.«

Nató gré dalje; nedolgo, in sreča ga volk, kateri ga prosi: »Dragi mladenič, dàj mi jesti, da ne poginem od lakote; v veliko pomoč ti bodem.« Mladenič seže v brášno, vrže mu kos mesá in reče: »Vsaka žival mora imeti živež na svetu, takó tudi ti, volk!«

Nató gré dalje; skoro ga sreča mladenič in ga prosi: »Dàj mi jesti, jaz ti pa dam to lepo zlato ribo!«

Dá mu kruha in mesá, óni mu pa podarí ribo. Nese jo nekaj časa s sabo, potlej se mu pa začnè smiliti. Ko pride do studenca, izpustí jo vánj in gré dalje.

Skoro pride v mesto, kakor mu je povedal tisti stari mož, in zvé, kje je kraljeva palača. Sliši tudi, da je imel kralj dvanajst hčerâ, da so vse šle z jednajstimi ženini. Sedaj pové, da je on dvanajsti sin, ki je bil bolan, ko so šli drugi snubit. Odpravi se h kralju; ta mu

Digitized by Google

pové prav takó, kakor so mu povedali ljudjé. Mladenič pravi: »Jaz jih grem iskat, ko jih ni domóv.« Vrne se na pot in si misli: »Sedaj ne smem iti po ozkih stezah; bratje moji so šli po širokih cestah domóv, torej moram tudi jaz iti, če jih hočem najti.«

Hodi ves dan in pride zvečer na veliko planjavo. Ondu mora prenočiti, ali spáti ne more. Ko zjutraj vstane, začnè pregledovati óno kamenje, katero je bilo podobno jezdecem, in si misli: »Moram počakati, da pride kdo in mi pové, kaj pomeni to kamenje. Morda so tukaj okameneli moji bratje in óne sestre.« Vender sam sebi ne verjame dobro. Ob devetih pride dekla tistega starega možá kamenje kropit; ko vidi, kakó mladenič ogleduje kamenje, précej se ji zdí znan, in misli si: »Ko bi bil moj ženin!« Pogleda sliko, in še bolj se ji utrdi vera, ali dobro še ne verjame sáma sebi. Gré in pokropí kamenje ter se misli vrniti domóv. Mladenič pa stopi k nji in jo vpraša: »Kakó, da ti to kamenje kropiš, in kaj pomenijo te podobe?« Deklè mu jame ročno praviti, da je tukaj nje jednajst sestrâ in prav toliko njih ženinov okamenelih. »Jaz sem pa dvanajsta sêstra, in služim pri starem móži; vsak dan moram ob devetih kropiti to kamenje.« Mladenič sedaj spozná, da so gotovo tukaj okameneli njegovi bratje; izprašuje jo še natančneje, dokler se mu ne pojasni stvar do dobrega. Nató reče: »Jaz sem pa dvanajsti brat, ki sem tačas bolan ležal domá; sedaj sem ozdravel in sem šel iskat svojih bratov, ker sem védel, da so nesrečni.«

Ona iz nova pogleda sliko, in oba spoznata, da sta zaročenca. V roke si sežeta in se objameta, mladenič pa vpraša: »Ali je môči rešiti brate in sestre? Deklè mu reče: »Ne vem, ali jih je môči rešiti, ali ne.«

Oni jo pa naučí, naj vpraša starega možá, katerega služi: »Ali bodem še dolgo hodila kropit to kamenje, ali bodo kdàj rešeni ali nikoli? Potlej mi bodeš pa povedala, ko prideš jutri ob devetih kamenje kropit, da jih rešim, ako jih je môči rešiti.«

Deklè gré domóv. Ko se snideta z možem na samoti, vpraša ga, kakor jo je naučil ženin. Mož ji reče: »Res jih je môči rešiti, toda ni človeka na svetu, da bi jih rešil. V stekleni gôri je jezero; sredi jezera plava raca, katera ima jajce. Tisto se jè mora vzeti, potlej pa ž njim nekoliko pomazati vsako kamenito podobo, in zdajci oživé.«

Drugi dan ob devetih gré kamenje kropit. Mladenič ji pride že naproti in jo vpraša. Deklè mu pové, kakor ji je povedal mož, da je brate in sestre môči rešiti, in potlej mu reče: »Saj ne moreš storiti tega.« Nató on: »Poskusil bodem, ako je mogoče.«

Digitized by Google

Odpravi se proti stekleni gôri. Dolgo časa mine, predno jo najde; ondu mu pa pride naproti óni volk, kateremu je nekdaj dal mesá, in ga vpraša: »Kaj pa hodiš tukaj?« Mladenič mu pové, da je v stekleni gôri jezero, po njem plava raca, katera ima jajce, tisto jajce bi rad dobil. Volk mu reče: »Pojdi z menoj!« Vêde ga v stekleno gôro, kjer ima svoj brlog. Gresta dalje in prideta do jezera. Hitro ugleda mladenič raco, ki plava sredi jezera, ali do nje ne more.

Spomni se lisice, kateri je nekdaj dal mesá. Lisica pride ročno k njemu, in on ji reče: »Pomagaj mi dobiti to raco, ki plava sredi jezera.« Lisica se ročno izpustí v jezero in plava do race. Prime jo, raca pa jajce izpustí v jezero, da se potopí na dnò. Mladenič se spomni zlate ribe: »Ko bi mi sedaj mogla pomagati!« Kakor si to izmisli, takó ročno mu riba prinese jajce. Vzame ga in gré do okamenelih svojih bratov. Ondu počaka drugega jutra, da pride nevesta kropit kamenje. Sedaj brž ubije jajce in potlej pomaže vsakega človeka in konja, da se oživé. Ko se že vsi oživé, reče jim: »Précej pojdimo dalje, da nas ne dobí čarovnik.«

Pridejo do široke vode in ne vedó, kakó bi šli čéznjo. Najmlajši brat reče: »Poženimo konje, saj znajo dobro plavati.« Toliko da pridejo čez sredo vode, prisopiha za njimi čarovnik, ali nima več pravice do njih, ker so že čez sredo vode. — Bratje pridejo z nevestami srečno domóv, in oče jim pripravi velikanske gostí.

Slovarski páberki.

Ali. Ta besedica rabi na vzhodnjem Štajerskem pogostoma, n. pr.: Pojmo a l i ! Pijmo a l i ! Vsedi se a l i ! Z Bogom a l i ! i. t. d.

Bél-i. „Ta hlod je pêrel", rekel sem tesarjem v Šmáriji pri Celji. „Samó b é l je perela, srce je zdravo," odgovorili so mi.

Bórovica = brinje na vzhod. Štaj.

Burnus, težka zimska suknja (Rim. Toplice). (Rus.: бурнусъ.)

Brž = bržčas, valjda (Slov. Gorice).

Bistrec, Edelreis, cepič (Slov. Gor.).

Candrav = raztrgan (Slov. Gor.).

Čréta = občinski pašnik (Slov. Gor.).

Časi, časik = takój, ročno (Sl. G.).

Čoša-e (zaničljivo) = abotno deklè (Sl. Gor.).

Digitized by Google

Čteti (izg. šteti) = prvotna oblika za čitati, brati. Na vzhodnjem Štaj. knjig ne beró, ampak štejejo jih. „Ali ste že šteli ‚Narod'?" Prim. rus.: чшу, чесшч = štu, čestj; češki: čísti, čtu.

Déra, na déro hoditi = hoditi delat samó za denar brez hrane (Šmárije p. C.).

Dóliv, ta sod vina imamo za „dóliv" = s tem sodom dolivamo druge, da ostanejo zmerom polni (Slov. Gor.).

Dómlatki. Na pozno jesen napravi vzhodnještaj. kmet „dómlatke", neko pojedino za svojo hišo, pa tudi za sosede.

Drevénka = pol vagana (Slov. Gor.).

Drézati (intrans.) nekak evfemizem (?) za vomere, kozlati. Dete dréza. (Šmárije p. C.).

Gnáno-a, Namensbruder (vzhod. Št.).

Godovno, godovnják, kdor ima svoj god (po Št. sploh).

Gübanci, *Kvásenice* } močnate jedí na vzhod. Štaj.

Hládetina, Sulze (vzhod. Štaj.).

Hrpélje, (pl. tantum), Futterschwinge (vzhod. Štaj.).

Jgerc-a = godec (Sl. Gor.).

Ján-a, póstat (Rim. Topl.), ki jo vzamejo n. pr. kopači v vinógradu do kraja. (Sl. Gor.).

Klečánja, slaba lesena klet (Sl. Gor.).

Kučáti-ím. „Kaj tu kučíš?" Hocken, gebückt sitzen (Rim. Topl.).

Lastína, pol grunta; lastínar je kmet, ki ima samó pol grunta (Laški okr.).

Manj, *manjuh* = len, lenuh. „O, kak si ti manj!" (Mursko polje.)

Máren-na = govor. Máren mu je vzelo; kake márne imate? (Štaj.)

Mêdenica = trompeta. Na mêdenico piskajo godci v Ščavniški dolini.

Nápušč (izg.: nápuš, tudi nápš) streha nad glavnim hišnim vhodom. (Rim. Topl.).

Nágornjak, kdor živí ob samem vinógradu, ki je njegova last. (Slov. Gor.).

Nástoren = siten, čmerikast. (Podsreda.)

Nável-ela pravijo v Slov. Gor., kar drugje imenujemo plast sená.

Názobnica, Zahnfistel (Gomilsko v Savinj. dolini).

Obleč-a = obleka (vzhod. Štaj.).

Odógniti. Novopečen kruh se devlje pod prtič, da „odógne" = da se počasi ohladí (Rim. Toplice).

Oddati = prodati; vino je na óddajo (sploh na vzhodu).

Odvetek-ka = otrok. „Če 'de iz najinega zakona kàj ódvetkov . . ." (vzhod. Štaj.).

Digitized by Google

Od vêčera = popóldne (Slov. Gor.).

Ožeg (izg.: ôžg. ôšk, vôšk [ožgati]). Bólezen pri trsu, „smod". (Šmárije p. C.).

Pámetiva = „tepežnji dan" dné 28. grudna. (Sl. G.)

Pér-a, Moder. V drevó je „udaril" pér = začelo je peréti (Rim. Topl.).

Pirožlek = netopir (Slov. Gor. in Prekmursko).

Pódstenje, podstenjak (ek). V Slov. Gor. ima vsaka kmetska hiša zunaj okolo zidú nekakšen tlak ali „trotoár" od phane zemlje — in to je pódstenje.

Pogóje, compar. od pogostoma. Pridite k nam pogoje! (Šmárije p. C.).

Poléčen-a-o, moški v samih rokavcih brez suknje (vzhod. Štaj.).

Pogánci, pálenki neke močnate jedí na vzhod. Štaj.

Posnehálja je starešinova žena na svatbi (vzhod. Štaj.).

Prákol, obrabljen kol v vinógradu (Sl. Gor.).

Preljúb-a (hrv.) tudi slovensko = adulterium (Rajhenburg).

Prémraza. Danes imamo pa „prémrazo", pravijo v Vuhredu in Breznu, kadar jim Drava čez in čez premrzne.

Práženki (plur. tant.) = pustni „krofi", kakor čitamo po naših listih. V Slov. Goricah pravijo: práženki.

Présmec, butara, šòp, ki se nosi na cvetno nedeljo k blagoslovu (Sl. G.).

Príprež-a, Vorspann (Slov. Gor.) češki: přípřež.

Púčelj = sod (Sl. Gor.).

Róbača pravijo v Slov. Gor. in na vzhodu sploh nam. srajca. Rus.: рубаха.

Saré gen. sâr (plur. tant.) = obódi (Rim. Topl.) Stiefelröhren (Slov. Gor.).

Scvrlina, scvrlica, Knopper (Sl. Gor.).

Sóvoj-a = grča v deski (Slov. Gor.).

Sklízek-ka-o; led je sklizek (Sl. G.).

Slok-a-o = suh, ne debel, ne tolst. (Sl. Gor. in vzhod v obče.)

Sploh = zmérom (Sl. G.).

Svetíti, praznovati, svetek svetíti. „Nisem svetkov svetíla" (Sl. G.).

Šavba = kožuh (Rim. Topl.) rus.: шуба.

Ščiga = škrbec (Sl. G.).

Ščrbljavec, kdor ima ščrbljave, škrbljave zobé (Sl. G.).

Škržabek, netopir (Sl. Gor.).

Štirka-e = pol polovnjaka = $2^1/_2$ avstr. véder (Sl. Gor.).

Tolíga = samokólica, Schiebkarren (Slov. Gor.).

Toríšče, obče znano po vzhodu. „Ta trgovec je na lepem torišči".

Vanjkuš-a = blazina (Polster) (vzhod. Štaj.).

Digitized by Google

Vzkipek
Vuk, vučec } Knopper (Sl. Gor. in vzhod sploh).

Vrh = gorica, pa tudi hram, zidanica pri vinógradu. (Sl. Gor.).

Zlóčest. „On je zlóčest človek“ — slišal sem iz kmetskih ust v Kozjem.

Zvára = mleko. „Naša krava ima malo zvare“ (Sl. Gor.).

Zvonica = zvonik (Šmárije p. C.).

Želár je na vzhod. Štaj. posestnik malega grunta.

Žmanjge. Takó ga je udaril, da so se mu „žmanjge“ (izg.: žmajnge) poznale (Šmarjeta na Ptujskem polji).

Žmetno, compar.: žmeče = težko. (Sl. Gor.)

Nabral *A. A.*

Književna poročila.

II.

Bibliografija slovenska. Slovensko knjigarstvo od 1. januvarja 1889. leta do 1. januvarja 1890. leta. Sestavil Ivan Tomšič.

(Letopis »Matice Slovenske« za leto 1890. str. 237.—255.)

(Dalje.)

Omenjam še, da smemo knjige, katere izidejo v drugem natisku ali pa morda še v nadaljnem, slobodno šteti med nove knjige; saj se to pri nas redkokdaj zgodí, in navadno izide knjiga nekoliko izpremenjena. Ako pa hočemo biti celó natančni, dodamo lahko v posnetku opombo, koliko starejših knjig se je iz nova natisnilo v óni dôbi, katero opisuje bliblijografsko izvestje. —

Po kakšnem razredbenem načelu pa so razvrščene knjige v naši biblijografiji? Začetnik te biblijografije je dejal, da se je „strogo držal dotičnih znanstvenih pravil,“ in njegovo razredbo je usvojil tudi nadaljevalec. Razredba se more vršiti različno. Knjige bi se dale n. pr. navajati v abecednem ali pa v kronološkem redu. Jedino pravo načelo sevéda je sistematsko, znanstveno-homogensko; po njem se družijo vse tiskovine po svoji vsebini v posebne razpredelke. Takih razpredelkov bi mogli našteti velikansko število, ako bi hoteli imeti poseben razpredelek za vsako specijalno znanost. Slovenci imamo takó oskromno literaturo, da se lahko zadovoljimo z bolj občenitimi naslovi. V ta namen bi nam zadoščalo dvajset razpredelkov, ki naj bi se navajali vsako leto v istem redu in z isto številko v biblijografiji. Ako bi kakega leta ne izšla nobena knjiga, katera bi se mogla uvrstiti pod izvesten naslov, naj bi se ta predelek izpustil, vender takó, da bi ostali predelki imeli venderle navadno številko. Kjer treba, razdrôbi se jeden raz-

Digitized by Google

delek na več ožjih razdelkov, kakor mislimo to pokazati pri nekaterih razpredelkih. Vse tiskovine naj bi se torej navajale pod temi-le naslovi: I.) Časopisi; II.) Zborniki (Sammelwerke), enciklopedije; III.) Teološka dela. Ta razpredelek bi se dal deliti po različnih teoloških disciplinah v različne ožje razpredelke. Nam zadošča, ako vse teološke tiskovine delimo *a*) v znanstveno-teološka dela in *b*) v molitvenike ter pobožno-vzpodbudne knjige. IV.) Dela spadajoča v krog pravnega in državnega znanstva, politike, národne ekonomije; V.) Medicinska dela; VI.) Filozofska dela; VII.) Pedagoška dela. Ta razpredelek naj bi se razdelil v le-té ožje razpredelke: *a*) teoretsko-pedagoške knjige, *b*) šolski učbeniki, *c*) knjige za mladino; VIII.) Filološka dela in spisi iz književne zgodovine; IX.) Zgodovinska dela, životopisi, spominske knjige; X.) Starinarska dela (Werke über Altertumskunde); XI.) Geografska, potopisna, národopisna dela; XII.) Matematiška in astronomska dela; XIII.) Prirodopisna, fizikalna, kemijska dela; XIV.) Dela spadajoča v krog trgovine, obrta, industrije, rudarstva, arhitekture; XV.) Dela, katerim je predmet ratarstvo, živinarstvo, sadjarstvo, gozdarstvo, domače gospodarstvo (Haushaltungskunde); XVI.) Vojaške knjige; XVII.) Lepa knjiga (leposlovna dela), XVIII.) Umetniška dela (glasbena, slikarska dela); XIX.) Knjige za preprosti národ, koledarji, spisi prigodniki (Gelegenheitswerke); XX.) Dodatek. Različne tiskovine: katalogi, imeniki, letna poročila, pravilniki, računski sklepi i. t. d.

„Matičina“ biblijografija je v neki meri usvojila to razdelbo, vender se nam javlja v nji precéj nedostatkov, katere hočemo navesti. Število razpredelkov je nezadostno. Slovenskih gospodarskih knjig izide skoro vsako leto primerno številce, toda zánje ni posebnega razpredelka, nego knjige se navajaja med „Raznimi deli“, ali pa na drugih mestih. Posebno v razpredelku, čegar naslov je „Različna dela“, nahaja se po več spisov slične vsebine, katerim bi se pač smel privoščiti poseben razpredelek. V letopisu za leto 1889. čitamo pod številkami 2502., 2505. in 2515. tri knjige, katere spadajo po svoji vsebini pod razpredelek XV. naše razdelbe. Te knjige so: „Nauk, kakó je zasajati vinograde z ameriškimi trtami“ i. t. d., „Poduk, kakó se med in vosek koristno porabita“ i. t. d., „Vrtnarstvo s posebnim ozirom na obdelovanje in oskrbovanje šolskih vrtov“ i. t. d. Ako se je izplačalo navajati pod nekaterimi razpredelki po jeden sam tiskopis, ki je bil poleg tega še brez trajne zanimivosti, zaslužili bi bili izvestno trije spisi, da se jim določi poseben razpredelek. V istem letniku nahajaš pod številkami 2426., 2427. in 2428. knjige: „Pedagogika. Po najboljših virih spisal Anton Zupančič“ i. t. d., „Pedagogiški letnik II. leto“ i. t. d., „Občno ukoslovje. Po dr. Josipu Michu. Spisal Fran Gaberšek“ i. t. d. Tudi te tri knjige bi bile zaslužile poseben razpredelek. Vzgledov bi mogli navesti še velik kùp, ali zadoščajta ta dva.

Digitized by Google

Nasprotno se nahaja v nekaterih letnikih, takó n. pr. tudi v letopisu za leto 1881. poseben razpredelek: „Državni zakonik.“ Ta publikacija pripada po načinu, kakó izhaja, časopisom, po vsebini pa zakonarskim delom. Poleg tega je pod tem naslovom ne samó „D r ž a v n i zakonik za kraljevine in dežele v državnem zboru zastopane,“ nego i „D e ž e l n i zakonik za vojvodstvo Kranjsko.“ Nekov razpredelek slôve: „Molitevne in poučne knjige.“ „Poučne knjige“ bi moralo značiti óno, kar se pravi nemški „Erbauungsbuch.“ Toda nam ostalim Slovencem je znano, da „poučna knjiga“ pomenja „ein Belehrungsbuch,“ in vsakdo vé, da so poučne knjige lahko tudi take, ki razpravljajo jako prozajske snoví, n. pr. kakó se krompir sadí, kakó se trsna uš uničuje, i. t. d. „Erbauungsbücher“ pa imenujmo slovenski: „pobožnovzpodbudne knjige.“ — V letopisu za leto 1885. nahajamo na konci bibliografije naslov „XI. Dodatek.“ Sodèč po ostalih razpredelkih, katerih naslovi značijo vsebino knjig in so zaznamenovani z rimskimi številkami, mislil bi človek, da so v tem razpredelku zabeležene posebne knjige, katerim je vsebina „dodatek“, ali pa katerih po njih vsebini ni bilo môči navesti nikjer drugje. Ali ne, navedene so tamkaj knjige jako različne vsebine, katerih biblijografija dotlej ni omenila. Temu dodatku je bilo treba pristaviti besede „doslej še ne navedenih različnih knjig“; nepotrebna pa je bila številka pred naslovom.

Toda najbolj nas bôde v očí razpredelek „Društvena dela.“ Pravico, da se navajajo pod tem naslovom, imajo samó nekatera društva. Čitalnica ljubljanska n. pr. stojí vsako leto na čelu teh društev. Kakšna imenitna dela pa izdaja? „Letopis národne čitalnice v Ljubljani začetkom leta 1889. Tisk J. Blaznikovih naslednikov, vel. 8°. Samozaložba.“ (Št. 2580.) — Vsaj toliko vrednost, kakor ta letopis, ima brušurica (št. 2701.): „Slov. akademično društvo ‚Triglav‘ v Gradci v XV. letu svojega obstanka. Spominski listi ob priliki blagoslovljenja društvene zastave“ i. t. d. Založilo akad. društvo „Triglav.“ To je menda tudi „društveno delo,“ toda zabeleženo je med „Različnimi deli.“ V letopisu za leto 1889. čitaš pod štev. 2508. „Poročilo o delovanji Glasbene Matice za leto 1885/6“ i. t. d. Založila „Glasbena Matica.“ Tudi to poročilo se nahaja med „Različnimi deli,“ kakor da „Glasbena Matica“ ni društvo in njena publikacija ne „društveno delo.“ Leta 1878. (glej letopis „Mat. Sl.“ za leto 1878. str. 195.) uživala je „Glasbena Matica“ še čast, da je bila navedena med društvi. Leta 1882. so navedena v biblijografiji p o s e b e ta-le društva: „Čitalnica národna v Ljubljani (izdala ‚Letopis‘ i. t. d.),“ „Dramatično društvo v Ljubljani,“ „Društvo v pomoč bolnikom in za oskrbljevanje v Ljubljani“ (suho „Letno poročilo“) „Marijna bratovščina v Ljubljani“ („Letno sporočilo“), „Katoliška družba za Kranjsko,“ „Družba sv. Mohora v Celovcu,“ „C. kr. kmetijska družba v Ljubljani.“

Digitized by Google

Ostala društva, ki so izdala vsaj toliko vredne spise, kolikor veljá n. pr. „Letno sporočilo Marijine bratovščine," strpana pa so vsa pod jeden naslov: „Razna društva." Letopisov novomeške čitalnice in dolenjskega pevskega društva pa naša biblijografija celó ne omenja nikoli. Zakaj se z društvi ravná takó različno, tega ne umejem. V letopisu za leto 1890. je navedena med društvi „Družba sv. Cirila in Metoda", in tamkaj so zabeležene tri knjižice pod številkami 2600., 2601. in 2602. — Pod številko 2700. pa je v tistem letniku „Vestnik" tiste družbe naveden med „Različnimi deli." Zakaj pa ne na tistem mestu, kjer so zapisane ostale družbine publikacije?

Sploh ves ta razpredelek nikakor ni znanstveno upravičen. Začetnik biblijografije sam je usvojil načelo, dasi ga ni izvedel dosledno, da je knjige urejati po njih vsebini v posebne razpredelke. Ako je torej nekje našel, da se popisujejo knjige, katere so izdala društva pod posebnimi razpredelki, razumel je stvar krivo, zakaj društvena dela v tem zmislu so zborniki, kakeršne izdajajo ponajveč znanstvena društva, n. pr. „Rad jugoslovanske akademije," letopisi različnih „Matic," „Denkschriften, Sitzungsberichte, Abhandlungen der kais. Akademie der Wissenschaften" i. t. d. Med zbornike slovenske bode torej uvrstiti „Letopis Matice Slovenske," „Drobtinice," „Knjižnico družbe sv. Cirila in Metoda," „Slovensko Talijo," „Národno biblioteko" i. t. d. Knjige najrazličnejše vrste trpati pod ime izdajateljevo — in v tem slučaji „Matica Slovenska" ni nič drugega — brezpametno je pa takisto, kakor bi hoteli pod posebnimi razpredelki beléžiti knjige, katere izdaja Blaznik ali Giontini v Ljubljani, ali pa Krajec v Novem Mestu. Takó je bilo izmed knjig „Matice Slovenske," navedenih v letopisu za leto 1890., namestiti „Letopis" med II.) Zbornike, „Dušeslovje" med VI.) Filozofska dela, „Erjavčevih zbranih spisov" II. del med II.) Zbornike, „Slovnico italijanskega jezika" med VIII.) Filološka dela. Izmed knjig „Družbe sv. Mohorja" pa „Življenje preblažene device in Matere Marije" i. t. d. ter „Življenje našega Gospoda Jezusa Kristusa" i. t. d. med III. b) pobožno-vzpodbudne knjige, „Občno zgodovino" med IX.) Zgodovinska dela; „Fiziko" med XIII.) Prirodopisna dela, „Koledar" med XIX.) Knjige za ljudstvo. Letopis čitalnice, letna poročila „Marijine bratovščine" in slične tiskovine pa med XX.) Različne tiskovine.

Samostalne knjige, katere izhajajo v zbornikih, toda po svoji vsebini pripadajo katerikoli kategoriji knjig, navajajo se tudi pod dotičnimi razpredelki. Vzemimo n. pr. štev. 2234. naše biblijografije v letopisu za leto 1888. Med II.) „Zborniki" je trebalo navesti „Národno biblioteko" z obsegom vseh sešitkov, potem pa še jedenkrat 25. in 26. snopič, ki obseza „Beatin dnevnik. Roman. Spisala Lujiza Pesjakova" med XVII.) Leposlovnimi knjigami, 24. snopič, ki obseza „Spisje. Priredil P. Miklavec" med

Digitized by Google

XII. c) Spisi za mladino, 27., 28. in 29. snopič pa, ki obseza „Grško mythologijo. Poslovenil Lavoslav Koprivšek," med X.) Starinarskimi deli. Spis „Jezik v Mat. Ravnikarja ‚Sgodbah ſvetiga piſma sa mlade ljudi,'" ki je izšel v izvestji novomeške gimnazije za leto 1889., moral bi se navesti tudi med VIII.) Filološkimi deli. Sestavke, kateri izhajajo v šolskih izvestjih in si prisvajajo znanstveno ceno, treba je navajati po njih vsebini v dotičnih razpredelkih. Sploh naj se knjige, katere po njih vsebini lahko uvrstiš pod več kategorij, navajajo na več mestih, in naj se obrača pažnja čitateljeva na to, da so take knjige že zabeležene v kakem drugem razpredelku. Jasno pa je, da se take knjige ne smejo šteti več nego jedenkrat in sicer tamkaj, kjer so se navele prvič.

Splošno vzprejeti način, kakó se knjige navajajo, pa je ta-le: Najprej se navêde ime pisateljevo, potem natančni naslov dela, mesto, kjer je izšla knjiga z letnico in imenom ónega, ob čegar troških je bila natisnjena; ime tiskarja je menj važno. Slednjič se pové oblika, število stranij, in ako mogoče tudi cena knjige. N. pr. „Apih Jos., profesor deželne velike realke v Nov. Jičinu. Slovenci in 1848. leto.; spisal." — „V práci a vědění, Je naše spasení." V Ljubljani 1888. Izdala in založila „Matica Slovenska." Tisk Blaznikovih naslednikov. Vel. 8°. 302 stranij. Cena 1 gld. *R. Perušek.*

(Konec prihodnjič.)

III.

Fonov nemško-slovenski slovar za prvošolce.[1])

Kritiku je v Slovencih težko stališče. Na jedni stráni se vedno poudarja, da nam nedostaje kritike, da se brez nje nikdar ne popnemo do prave samostojnosti v dúševnih proizvodih. Na drugi stráni pa — gorjé ti, če ne hvališ vprek vsega, zatajivši popolnoma svoje prepričanje! Kritik brez kadilnice v rokah je pri nas skoro nemogoč, zlasti ako si sam še ni pridobil drugje imena. Toda kakor je prva trditev nedvojbeno prava, takó gotovo se bode izboljšalo sčasoma razmerje pisateljev in kritikov, ako le poslednji postopajo strogo stvarno in takó silijo prve spoznavati, da hoče kritika samó koristiti stvári, ne pa izpodkopavati osebnega ugleda. Ondaj pa ne bode več možno, da se porajajo spisi in knjige po načelu: ‚Za Slovence je vse dobro,' in se brezvestno greší na potrpežljivost Slovencev. Kar veljá tu v obče, veljá še mnogo bolj o šolskih knjigah. Za mladino je najboljše komaj dobro dovòlj. Ako kàj pišeš zánjo, ravnàj se po Horaciji: »Nonum prematur in annum.«

[1]) Deutsch-slovenisches Wörter-Verzeichnis zu Prosch und Wiedenhofers deutschem Lesebuche für die I. Classe der Gymnasien und verwandter Lehranstalten. Verfasst von J. Fon, k. k. Gymnasiallehrer. Wien. Carl Graeser. 1890. 8°. IV + 119 str. Cena 90 kr.

Digitized by Google

V nastopni oceni hočem govoriti kàr najbolj môči stvarno. Ako prizadetemu gospodu pisatelju marsikaj ne bode po godu, krivda pač ni na moji stráni. Predno pa jamem razkazovati podrobnosti, moram se opravičiti, da govorim toli obširno o knjigi, katera hoče pospeševati pouk nemškega jezika pri mladini slovenski.

Težnje naše po pridobitvi slovenskih srednjih šol so do cela upravičene po národni jednakopravnosti. Toda razmerje, v katerem živimo, neovržno je táko, da nam je prepotrebno popolno znanje nemškega jezika. Ali koliko križev in težav provzroča srednješolskim učiteljem nemščina zlasti v najnižjih dveh razredih! V prvo šolo prihajajo dečki, ki beró nemški komaj za silo in vedó le nekaj najnavadnejših besed. S slovenskim učnim jezikom moraš pričenjati ta pouk; silnega dušnega napora in železne vztrajnosti potrebuješ, kakeršne niti približno ne zahteva noben drugi predmet, in vender se ti pokazujejo uspehi toli počasi, takó po malem, da često obupuješ sam o sebi. Kdo bi torej ne pritrdil, da je iz teh dveh razlogov izredno važno vsako novo delce, katero naj bi pospeševalo pouk nemščine in kolikor toliko razbremenjalo ubogega učitelja?

Gospod prof. Fon je s svojim slovarjem tudi hotel ustreči živi potrebi učencev in upravičeni želji učiteljev, kakor vidimo iz predgovora. Koliko pa je res ustregel, to pokaži podrobno raziskavanje, do katerega sem dospel po teh uvodnih besedah, katere so se mi zdele potrebne, da me kdo morebiti ne ume krivo.

Da je gosp. pisatelj spisal slovar samó za prvo šolo, prepustivši drugi del kolegi, gosp. prof. Š., ki ima v rokopisu tudi že izgotovljeno delo, tega nikakor ne morem odobravati. Ne samó, da se tvarina razkaša prav po nepotrebnem, imeli bodemo dve knjigi, kateri bodeta zaradi neizogibnih ponavljanj obširnejši in radi tega dražji, nego slovar, obsezajoč oba dela. To pa ni brez pomena pri znani bédi naših učencev. Kaj pa za 3. in 4. razred? Ako se napravijo po tem načelu posebni slovniki tudi za ta dva razréda, ali ne dobimo za to, kar bi stali vsi štirje deli, že Bartlovega slovarja, ki dobro rabi učencu do osme šole in še po nji? — Ako pa že vzprejmemo to načelo deljenih slovarjev, nasvetoval bi, da se namesto slovarjev napravijo vokabulari ali komentari, vzporejeni po številkah beril, kar bi gotovo ne bilo obsežneje, učencem pa bi prihranjalo dôkaj truda. Saj dandanes takó radi tožimo, kakó šola preoblaga učence! To načelo, z vokabulari in komentari lajšati trud učencem-začetnikom, ne pa s slovarji, obveljalo je v novejšem času pri vseh latinskih in grških vadbah in predira tudi pri klasikih – n. pr. pri Nepotu in Homerji — ker se spoznava, da je iskanje po slovarjih jako zamudno in tudi nadležno. Pri Fonovem slovarji vsaj sem izkusil sam, kakó slabo iščejo učenci besed. Najbolje bi po mojem mnenji

Digitized by Google

ustrezala nižji gimnaziji še nekakšna frazeologija, obsezajoča navadnejše fraze, zlasti one, ki se skladajo v obeh jezikih različno.[1]) Zakaj baš to svojstvo nemškega jezika, da uporablja toliko stereotipnih, neposnemnih fraz, to je njega največja težkota in provzroča največ preglavice mladini naši. Le-tá navija nemščino vedno le na slovenski motvóz in čeprav si skoro pridobí obilo posameznih besed in pozná vsa slovniška pravila, vender ne more niti jednega stavka izrekati gladko. Ali baš do gladkega govorjenja jo hočemo privesti. Sevéda bi trebalo za proučevanje takšne frazeologije praktičnih vaj, morda posebnih konverzacijskih ur, kakeršne so se v novejšem času uvedle v Galiciji na poljskih gimnazijah, ako sem prav umel časnikarska poročila o tej stvári.

Predgovor, v katerem g. pisatelj iz nova razklada načela Šólarjeva, razložena v slovniku za Madierovo čitanko, ker se je sam — in to hvalim — popolnoma ravnal po njih, pisan je brez potrebe nemški. Prvošolci ga ne umejejo, zgolj učiteljem pa ni namenjen. Res je vzprejeta na konci tudi Šólarjeva razlaga kratic, nemška in slovenska, ali iz svoje izkušnje vem, da ne zadošča učencem. Poučiti jih je bilo tudi treba n. pr., naj zloženih glagolov, kadar je prednica ločena, iščejo le v zvezi ž njo; da glagolniki ne stojé záse, ampak pri svojih glagolih i. t. d. Dokler jim tega nisem dopovedal, zapisovali so si vedno le nezložene glagole, pri glagolnikih pa so se izgovarjali, da jih niso našli. Kar stojí torej v predgovoru in kar je razloženega pri kraticah, to naj bi bil gosp. pisatelj združil, temu dodal marsikaj, česar pogrešamo, in iz vsega pregledno in po domače razpredelil nekakšen návod, kakó rabiti slovar.

Prosch-Wiedenhoferjeve čitanke druga izdaja z leta 1890. se mnogo razlikuje od prve z letnicama 1886. in 1887. Ne samó, da so berila razvrščena popolnoma drugače, izpuščenih je v novi izdaji 26 beril, 9 pa pridejanih. Ljubljanski učenci — in samó ti jo rabijo — imajo razven jednega še vsi staro izdajo. Na katero se je oziral gosp. pisatelj? Ker sam tega ne pové nikjer, potrudil sem se, da določim to iz slovarja samega. Ali rezultat, katerega sem našel, osupnil me je. Pri frazi *eine Bewegung machen* = *migniti* navaja stran 246., ki se ujema le z novo izdajo. Izmed ónih beril, pridejanih novi izdaji, jemal je vse v poštev, ker se nahajajo v slovarji značilne besede teh beril. Iz tega je môči sklepati, da se je oziral na novo izdajo. Ako si pa zdaj ogledamo nekaj ónih beril stare izdaje, ki so izpuščena v novi izdaji — zadovoljimo se s prvimi desetimi — najdemo tudi njih značilne besede v slovarji. Take značilne besede so n. pr.

[1]) Razpredeljena ne bi smela biti po abecednem redu, ampak po različnih življenjskih razmerah, kakor je n. pr. Meissnerjeva latinska frazeologija za srednje šole, izšla že v mnogih izdajah.

Digitized by Google

Bartputzer, *buntscheckig*, *Farre* i. t. d. Torej se je gosp. pisatelj oziral na obé izdaji, in vreden bi bil, da ga pohvalimo zaradi te popolnosti. Vender bi se motili, mislèč, da je temu res takó! Ako še dalje zasledujemo óna berila, ki so izpuščena v novi izdaji, prepričamo se, da je v poštev vzetih samó prvih 16 beril, ki stojé v oddelku za prvi tečaj. Za oddelek drugega tečaja pa, kjer je še 10 takih beril, ki niso vzprejeta v novo izdajo, pogrešamo v slovarji hipno vse značilne besede. Pogrešamo n. pr. *rasten*, *rosten* (za štev. 1), *Hämmerlein*, *Gemeindeschmied*, *Vorfahr*, *Gartenthür*, *Felleisen*, *Dorfschulze* i. t. d. (4), *Hirtenflöte*, *Strohsessel* (11), *Heimatsort* (29), *Wagner*, *Lehrgeld* (34), *Kerker*, *Richthaus*, *Barmherzigkeit* (36), *immerzu*, *hinansteigen*, *zeitig*, *Laube*, *Lake* (44). Za št. 41. pa pogrešamo celó 23 besed! Ostali dve številki (8 in 37) nimata takih besed, da bi se ne nahajale lahko tudi v drugih berilih. Kakó je to sicer mogoče, kakor da je imel gosp. pisatelj v prvi polovici pred sabo staro izdajo, v drugi pa novo? Zató se mu je pripetilo nekaj čudnega, kar izdaja njegovo površnost. Ker so v novi izdaji berila razporejena drugače, prezrl je popolnoma óna berila, ki stojé v stari izdaji v oddelku za drugi tečaj, v novi pa v prvi polovici. To so št. 6. in 8.[1]), za katere 34 besed zaman iščemo po slovniku, in to takih, kakeršne so n. pr. *Federkiel*, *Federspule*, *Salatbeet*, *Schleichfuss* i. t. d., o katerih ni pripuščen noben izgovor, da niso bile vzprejete. Možno, da je prezrtih še kàj več beril, zakaj jaz sem izmed 225, obema izdajama skupnih beril, pregledal natanko samó 34 beril.

Ali površnost pisateljeva se kaže tudi drugje. Izpuščenih je namreč še obilo besed tudi pri berilih, na katera se slovar sicer ozira. Zasledil sem jih ali sam, pregledujé omenjenih 34 beril, ali so mi jih pa naznanili učenci. Zakaj vsako uro se kdo oglasí, da te ali óne besede ni našel v slovarji. Za ónih 16 beril prvega oddelka prve izdaje, ki so izpuščena v drugi izdaji, pogrešamo *Schlummer*, *Appetit* (za št. 2), *Sonnenschein* (25 in 26), *Ruderschlag* (57). Za berila, skupna obema izdajama, pa imam pogrešanih besed zapisanih debelo stotino. Te so n. pr. take: *die Mannen* (za št. 56), *Schlummer*, *Rundgang*, *Freundschaftsbündnis* (65), *achten*, *zuinnerst* (76), *umherflattern* (82), *heraufziehen* (108), *herbeirufen*, *herabsteigen*, *vorbei können* (176), *Sonnenuntergang*, *einigemale* (210), *ein Wie finden* (144), *ausschneiden* (231), *vorhalten* (232), *beiläufig* (124), *bedächtig* (117), *Schwinge* (12), *sperren* (151), *Menschenkind* (51), *knurren* (188) i. t. d. Takih besed pogrešam, kakor sem rekel, nad sto, in to v slovarčku, obsežnem komaj 119 str.! To število pa bi se gotovo še izdatno povišalo, ko bi kdo natanko pregledal vsa berila. In vender je hotel gosp. pisatelj doseči popolnost, kar vidimo iz tega, da je vzprejel celó najpreprostejše be-

[1]) Številke se nanašajo, ako ni izrecno drugače povedano, vedno na novo izdajo.

Digitized by Google

sede, n. pr. *und*, *ich*, *du*, *fünf*, *fünfzig*, *fünfhundert* i. t. d. in vsa svojska imena. Ali ne, tudi teh nima vseh! Res najdemo *Anna*, *Maria*, *Lise*, ne pa slavnega *Franklina* (za št. 176.), tudi ne deroče naše *Save* (za št. 202.)! — Iz vsega tega pa izvajamo žalostno resnico, da je slovar nezanesljiv, ker je nepopoln. *A. Štritof.*

(Dalje prihodnjič.)

Slovniški razgovori.

II.

(Dalje.)

Da pa blagovoljni čitatelj lahko razsodi sam, da ni bôsa trditev moja o kremenitosti in lapidarnosti Miklošičevega dokazovanja in da je vprašanje o rabi dovršnikov v trajnostnem sedanjiku res že rešeno popolnoma, evo ti ‚in extenso' dotični odstavek iz njegove skladnje; izpustil sem samó vzglede iz stare slovenščine, da ne bi po nepotrebnem natezal potrpežljivosti gg. čitateljev. „Selten bezeichnet", velí Miklošič (»Syntax« 777.), »das praes. von verba perf. eine gegenwärtige handlung (navaja nekaj takih izjem iz stare slovenščine) . . . — zogr. verą jęti fidem habere ist asl. pft., nsl. verjamem (vêrą imą) hingegen ipft. im asl. ist dieser gebrauch meist auf eine vom griech. original abweichende auffassung oder auf ein versehen zurückzuführen: im nsl., oserb. und nserb. beruht er auf dem einflusse des deutschen. nsl., porôčim, izrôčim παραττίθεμαί, luc. 23. 46., wo trub. (= Primus Truber, Matthaeus. Tubingae. 1555 u. s. w. — med ‚literaturo' na stráni 894. tiskana je pogrešno letnica 1855. —) porôčam, Kuz. (= M. Küzmič, Staroga i novoga testamentoma svete historije. V Starom Gradi. 1858. ali pa = Novi zakon. V Kosegi. 1848.; na podlagi kratice Kuz. se ne dá to razločiti, primeri mesta rečenega str. 887.) por*a*čam (sic! Stavčeva pomota, kaj li?) bietet, asl. prèdają. prejmeva ἀπολαμβάνομεν. luc. 21. 43., wo trub. pri-, dalm. (= Jurij Dalmatin. Biblie. Wittenberg. 1584.) prejemljeva hat: asl. vъsprijemljevê. zapovêm ἐπιτάσσω. marc. 9. 25. für zapovêdam. kuz.: asl. velją. skažejo ἐνδείκνυνται. rom. 2. 15. für iskazujo. trub. dalm.: asl. javljająt. oserb. pšindu ἔρχομαι. io. 17, 13. nserb. pšidu u. s. w. vergl. Navratil 1. 2. 3. (= Navratil J., Beitrag zum studium des slavischen Zeitwortes. Wien. 1856. Te knjige mi ni bilo môči dobiti). es bedarf keines beweises, dass jene nsl. grammatiker irren, die den nsl. sprachgebrauch für ursprünglich halten. Kopitar 310. Metelko. 130. (Gledé na Kopitarja in Metelka smo se uverili iz že nave-

Digitized by Google

denih citatov, da tega ne trdita) vergl. Navratil 91. es lässt sich allerdings nicht läugnen, dass das verderbniss uralt ist, so finden wir schon in einem aus dem zehnten jahrhundert stammenden denkmal, in fris. I. 29 (= Monumenta frisingensia. Kopitar. Glagolita clozianus XXXV.—XLI): tebe poronso me telo (tebê porąčą me têlo) tibi commendo meum corpus. fris. III. 59. tebe, bose, poruso, uza moia zlouuez(a) (tebê, bože, porąčą vъsa moja slovesa) tibi, deus, commendo omnia mea verba. fris. III. 1. jaz ze zaglagolo (jazъ sę zaglagolją) ego abrenuncio ahd. (= althochdeutsch) ich firsago, ih intago mih ich widersage mich, ich widersage, so dass wir uns nicht wundern können, wenn heutzutage porôčiti ipft gebraucht wird. auch izpovuede, izpouuede (ispovêdê). fris. I. 2. III. 26. ist confiteor, nicht confitebor, ungeachtet des: tebe choku biti izpovueden, izpouueden (hoką byti ispovêdьnъ, ispovêdьnъ bądą ahd bîhtic sîn [= beichtig sein]). fris. I. 7. III. 42, wie aus der natur der sache und aus dem praes. der ahd. beichtformeln hervorgeht, als deren Uebersetzungen sich die nsl. darstellen.

Roma locuta est! Ne mislim sicer, da bi nasprotniki Miklošičevega mnenja morali „iurare in verba magistri," če je ta „magister" še tolik velikan, ali to smemo zahtevati od njih, da mu ovržejo najprej zgodovinska fakta, katera navaja, ondaj smejo šele misliti na to, kakó bi mu z „raisonnementi" izpodbili odločno trditev: „Es bedarf keines beweises, dass jene nsl. grammatiker irren, die den nsl. sprachgebrauch für ursprünglich halten." Sáma suha logika, dasi uporabljena še toli bistroumno, sploh ne veljá nič v jezikoslovnih vprašanjih, kvečjemu more še bolj podkrepiti ali pojasniti druge itak tehtovite dokaze. Dasi velé, da slovnica ni nič drugega nego uporabljena logika, vender bi delal nasilje jeziku, kdor bi hotel vsak slovniški pojav skladati s postulati logike; saj nam vsaka učna knjiga o logiki beleži premnogo slučajev, v katerih se jezik ne strinja s pravili, dognanimi po logiki. Je li jezik ondaj na krivem poti, ali so nauki logičarjev nedostatni, kdo bi se drznil odločiti? Jezike je ustvaril Bog, logika pa je človeška veda. Resnica pa je, da se v vsakem jeziku na podlagi logike dajó postulovati oblike, katerih dotični jezik nikoli rabil ni.

Nedoumno mi je n. pr., zakaj se na skrajnem vzhodu in zapadu glagol „bodem", oblikovujoč prihodnjik, veže samó z nedovršniki (Mikl. »Syntax« 862. in 806.), a zdi se mi, da je to ostanek prastarega pravila slovanskega, in dokaz, da je bila raba dovršnikov kot prihodnjikov nekdaj tudi po Slovenskem bolj razširjena.[1]) Premnogo bi se dalo navesti takih vzgledov za nedostatnost lo-

[1]) Tudi tu je Miklošič pravo pogodil, trdeč l.-c. 773. in 774 : »die Futurbedeutung der verba pft. scheint im nsl. an die bedingung geknüpft zu sein, da sie sich aus dem zusammenhange mit leichtigkeit ergebe.«

Digitized by Google

giškega dokazovanja v jezikoslovji. — Če pa vse to uvažimo in pomislimo, v katerih slovanskih jezikih rabijo dovršniki v pravem sedanjiku, namreč v novi slovenščini in v gorenji in dolenji srbščini — kàj ne da, res krasna druščina ta trojica? — tedaj se pač ne moremo ubraniti rahlega nasmeha, čitajoč v »Zvonu« (l. X. št. 11.) razmišljanje, ki nas prepričaj o teoriji, nasprotni Miklošičevemu uku, čitajoč te-le stavke: ». . . imamo pa tudi prave sedanjike z golim dejanskim (faktiškim) pomenom, v teh nam pa služijo tudi perfektivniki. Kaj li je to, dejanski pomen? Dejanski pomen glagola imamo, če zamislimo dejanje samó, nerazdeljeno na začetek, vršitev in zvršetek, če si je predstavimo v jedni nerazdeljeni misli brez ozira na trajnost in rezultat tega dejanja, če konstatiramo goli faktum. *Priporočam se*, kadar navajam priporočilne momente, naštevam svoje prednosti in sposobnosti i. t. d.; če pa samó pri odhodu ali slovesu konstatiram željo, da bi rad ostal v blagem spominu, da bi rad videl, naj bi dotičnik náme ne pozabil, nego pri vsaki priliki se náme oziral in me podpiral i. t. d., tedaj se mu *priporočim.*« Podobnih primerov beremo še več. — Posito, sed non concesso, da stojé ti stavki v logiškem pogledu, usojam se vender vprašati, ali niso razven nas in Lužičanov tudi drugi Slovani ljudje, ki »zamislijo včasih kako dejanje samó na sebi, nerazdeljeno« i. t. d., a kakó to, da nikjer in nikoli ne rabijo dovršnikov v pravem sedanjiku? In Hrvatje in Srbi, ki vedno in vselej le govoré: »Priporočam se« in ne »priporočim se,« ali takó govoreč vedno hočejo s tem ‚navajati priporočilne momente' i. t. d. ali pa tudi časih pri odhodu ali slovesi konstatujejo željo, da bi radi ostali v blagem spominu? Po vsem tem je možen samó ta dilema: ali je nas Slovencev in Lužičanov razboritost toliko napredovala mimo drugih Slovanov, da mnogo bolje ustrezamo zahtevam logike, ali pa — in ‚dubito, an hoc verum sit,' bojim se, da bode tudi g. kritik moral pritegniti tej drugi eventuvalnosti — da je nas in Lužičane kakor v premnogih drugih stvareh takó tudi tukaj bolj logiškega (?) mišljenja naučila — nemščina. In če g. kritiku ta trditev naših slovnic od Miklošičeve počenši ni jasna, ‚bodisi, da mu je mišljenje takó močno izneslovenélo, ali pa ker je res, kar trdi on, namreč' da je ločiti sedanjik z durativnim pomenom od sedanjika z golim faktiškim pomenom, in v zadnjem slučaji da so tudi perfektivni glagoli dovoljeni, časih jedino pravi,' to se ne pomišljam niti trenutek, temveč pritrdim od vsega srca prvi možnosti, takisto pa odločno zanikavam drugo možnost, češ da bi slovanščina ali sploh kateri indoevropski jezik, izimši morda grščino in nemščino[1]) res kàj vedel o sedanjiku (pravem sevéda, ne aoristiškem) z golim faktiškim po-

[1]) Tu so nam na mislih izjeme kakor ἀκούω = *ich höre* = *slišal sem*; o njih bodemo še govorili.

Digitized by Google

menom. Bodimo odkriti in ne izkušajmo iznes lovenélo svoje mišljenje tajiti in je zakrivati z novo izumljenimi slovniškimi kategorijami!

Če se je tedaj v drugi izdaji Prešérnovih poezij verz: „Vam izročím prijátla drági máni!“ izpremenil v: „Izročam vam“ i. t. d., to je ta izpremememba v slovniškem oziru brez dvojbe poprava; je li pa takovo ravnanje s tekstom starejših pisateljev sploh upravičeno, to je drugo vprašanje, gledé na katero se strinjam z mnenjem g. dr. M. Murka o tej stvári, izrečenim v „Zvonu“ XI. št. 2. ter mislim, da nam treba najprej historiško-kritiške izdaje Prešérnovih poezij.

Laskam si, da sem povoljno rešil „pretežavno“ vprašanje o rabi dovršnikov v pravem sedanjiku, vender rad priznavam, da je moja zasluga pri tem silno majhna; zakaj storil nisem drugega, nego posegel v neizcrpni zaklad Miklošičeve jezičarske modrosti. Imeniten res ni posebno takov pôsel, toda neploden tudi ne. Zakaj monumentalna dela Miklošičeva, ki so pa lajikom iz mnogih vzrokov skoro nedostopna, obilujejo kakor zlatonosni rudniki z bogato množico jezikoslovnih resnic, katere pa so često zakopane in zakovane; zazdeva pa se mi, da je zaslužnejše opravilo, izkopavati le-té resnice in jih potem podajati v primerni obliki, negoli slovničáriti na svojo roko in po svoji glavi. *V. Bežek.*

(Dalje prihodnjič.)

LISTEK.

»Matica Slovenska.« Odbor »Matice Slovenske« je imel dné 15. m. m. sejo. Dotičnemu zapisniku posnemljemo, da izdá »Matica« letos nastopne knjige: 1. Letopis za leto 1891. Urednik prof. *A. Bartel.* Vsebina je že zagotovljena; biblijografiji se oblika nekoliko izpremeni. 2. Pegam in Lambergar. Spisal *dr. Fr. D.* Knjiga izide kot VI. zvezek »Zabavne knjižnice«. 3. Zgodovina Novega Mesta; spisuje prof. *I. Vrhovec.* Vseh knjih se bode tiskalo po 2400 izvodov. — Po nasvetu književnega odseka se sklene, da pričnè »Matica« izdajati obširnejšo »Slovensko zgodovino«. Delo bode vodil prof. *Simon Rutar.* — Izdavanje »Besede« se z ozirom na pričujoče razmerje definitivno opustí; takisto »Matica« občnemu zboru ne bode priporočila izdavanja znanstvenega lista, zlasti zató ne, ker se znanstvene razprave lahko objavljajo po raznih dosedanjih glasilih in ker so se doslej ponesrečili vsi poskusi, osnovati znanstven časopis slovenski. — Obči zbor bode še pred velikimi šolskimi počitki.

Slovenska čitanka za drugi razred srednjih šol. Sestavil in izdal *dr. Jakob Sket*, c. kr. profesor. II. V Celovcu, 1891. Tiskala in založila tiskarna družbe sv. Mohorja. Cena 80 kr. — Gospod dr. Sket je kakor znano jako priden pisatelj slovenskih šolskih knjig. Priredil nam je nemško-slovensko slovnico, »Cvetnika« prvi in drugi del, slovensko berilo za V. in VI. gimn. razred, izdal leta 1889. »Čitanko« za prvi razred srednjih šol, letos pa te »Čitanke« drugi del, o katerem hočemo izpregovoriti nekoliko besed.

Digitized by Google

Ta čitanka podaja na 200 straneh male osmerke 160 beril, izmed katerih je 80 pesniške in 80 prozajiške vsebine. Kar se dostaje pesniškega gradiva, našteli smo 38 liriških pesmij, druge so pripovedne in naučne. Zdi se nam, da navedeno razmerje ne ustreza popolnoma zahtevam slovenske čitanke za drugi razred srednjih šol, zakaj znano je, da zanimajo mladino na tej stopinji izvestno bolj pripovedne nego liriške pesmi; želeli bi torej, da bi bil g. dr. Sket vzprejel več pripovednega pesniškega gradiva, izpustil pa nekaj liriških pesmij, zlasti takšne, kakor jih čitamo pod štev. 25, 43, 47, 67, 79, 97, 99. To so pesmi nedovršene po vsebini in obliki in bi največ sodile v ljudskošolsko knjigo, ako jih — kar bi bilo sevéda najbolje — popólnoma ne zavržemo.

Nasprotno pa moramo zadovoljno poudarjati, da iz večine vsi prozajiški spisi dobro ustrezajo duševnemu obzorju učenčevemu; nobeden sestavek ni takšen, da bi ga mladina ne mogla razumeti. Vender bi želeli tudi tukaj, da bi bil g. pisatelj izpustil nekatera berila, n. pr. »Samokres iz usnja« (14), »Pavliha« (84), »Kakó je preganjal birič Jurij kolero« (136) in recimo tudi »Žabi« (98), ker so ta berila po naših mislih dôkaj malovredna, brez pravega jedra in brez vsakega dovtipa.

Toliko o vsebini sámi; izpregovorimo sedaj o slovniški stráni te čitanke. Najprej moramo opomniti, da smo našli nekatere pogreške, kar se dostaje rabe ločil in vélikih začetnih črk; n. pr. »Aga! čuješ, greva na semenj!« (6., 5 [1]) namesto »Aga, čuješ, greva na semenj!« — »Prav tako, vrli rojaki! poslušajte me!« (30., 102.) nam. »Prav tako, vrli rojaki, poslušajte me!« ali: »Prav tako, vrli rojaki! Poslušajte me!« — »Utolaži se! v vsaki skledici je še ostalo nekaj barve« (56., 16.) nam. »Utolaži se! V vsaki . . .« — »Pomozi ti Bog! si li truden?« (96., 2.) »Siromak! koliko pa imaš plače na dan?« (96., 7.) nam.: »Si li truden« in »Koliko pa imaš . . .« — »Pojdiva dalje! zapustiva ljubo domovino . . .« (98., 13.) nam.: »Pojdiva dalje! Zapustiva . . .« — »No, kaj je na tem? saj to ni nič hudega« (102., 50.) nam.: ». . . na tem? Saj . . . hudega«. — »Še to! izčisti mi . . .« (114., 44) nam. »Še to! Izčisti mi . . .«

O pravopisu omenjamo to-le: Pisatelj piše dosledno »njegovo veličanstvo« (40.) nam. obične oblike »Njegovo Veličanstvo«. V berilu 142., 1 beremo Octavijan, v istem berilu, 107 pa Kaligula. — Rateče (16., 78.) nadomesti z obliko Radeče (Miklosich, »Die Bildung der Ortsnamen aus Appellativen« sub radъ). — G. pisatelj rabi oblike znova (60., 106) skratka (60., 186), sprva (68., 91) poleg z lepa (52., 37), s težka (124., 15), z lahka (124., 69); te oblike bi se morale prav za prav glasiti iz nova, iz prva i. t. d., ali vsaj iznova, izprva i. t. d. (Šuman, »Slov. slovn. za srednje šole« § 38). — Poleg *u*dati (142., 80) beremo na*v*dajati (142., 89 in 119); poleg *vz*buditi (43., 44) vidimo obliko *z*veličar (44., 58), *z*deti (komu priimek *vz*deti 12., 14); poleg *iz*kušnja, *iz*boljšati, *iz*grešiti beremo *s*boljšati, *z*datno, *s*tegovati. — Namesto *o*soda (40., 82) bi pisali bolje *u*soda (prim. srbski *usud* in slov. *usojeno mu je*). — Do cela nepotrebno uvaja pisatelj sicer upravičeno, toda nenavadno obliko pe*s*ji nam. pa*s*ji (72., 190).

Migl*j*ej (62., 12), grišljej (94., 5) bolje migl*aj*, grišljaj (Šuman o. c. § 86., b, s, 2.). — Pri srednjih diminutivih končnica ni *ice*, ampak *bce*, *ce*, kakor tudi beremo pravilno okence (8., 46) poleg mesti*ce* (146., 17), gnezdi*ce* (4., 14). Tudi nam. pes*mi*ca (poleg pese*n*) in živali*ć*a bi bilo bolje pisati pesenca, živalca (prim. Šuman o. c. § 97., II.). Namesto templj*arji* (36., 14) pišemo lepše tempeljniki. — Mestnik jedn. po pot*u*, na pot*u* (46., 5 in drugje) in po dnev*u* (21., 3 in 72., 116) zdí se nam menj pravilen nego po poti, podnevi; poslednje oblike upravičuje takó národna govorica kakor zgodovinska slovnica. Daj. jedn. gospe*j* (118., 48) nadomesti s pravilno obliko gospé. — Dvojinske

[1]) Prva številka pomeni vselej berilo, druga pa vrsto dotičnega berila.

Digitized by Google

oblike *ušesi* (36., 76), pade na *koleni* pred kralja, (22., 9), *roki* in *nogi* njegovega sinčka (30., 73) se nam zdé prisiljene in se tudi upirajo národni govorici (Šuman, o. c. § 124., 2.). Namesto oblike *kračji* čas (30., 62), ki je sicer slovniški upravičena, pišemo udomačeno *krajši*, kakor tudi národ govorí. *Po gadovsko* (72., 74), *po modrijansko* (68., 65) ni pravilno; pišimo *gadovski, gadovsko* ali po *po gadovskem, modrijanski, modrijansko* ali *po modrijanskem* (Šuman, o. c. § 126, 4). Takisto ni pravilno *pogosto* (na mnogih krajih), *po gostem* pa ni obično, torej pišimo *pogostoma*.

Osebni zaimek tretje osebe jedn. sr. sp. tož. piše g. pisatelj pravilno *nje, je* poleg *ga* (30., 26 in 27; 62., 6; 76., 73 i. dr.). Ženske oblike *ji* za tretjo osebo dvojine tož. pa sploh ne rabi, nego piše pogrešno obliko *ju*. Poleg *ponje, skozenj, predenj* beremo *zá-se, na-nje* (10., 11 brez naglaska), *ná-me, vá-nj* i. t. d.; pisati bi bilo že zaradi doslednosti *záse, nánje* i. t. d. — *Vso* premoženje (142, 60) je menda tiskoven po grešek. — *Cel* (36., 23) ni totus, nego integer; povsod bodi torej *ves*.

O glagolu nismo zapazili posebnih napak razven »narejenih« oblik začudjenje (24., 62), začudjen (140., 28), katerima se upira obča govorica in kateri se nam vidita dôkaj prisiljeni, dalje poskrbljeno (24., 21.). Namesto *zasuka* (46., 198) in očitoval (129., 16) je pisati *zasuče* in *očital*. Dovršnika *odpustim* (22., 30) in *prepustim* (130., 15) nadomesti z nedovršnikoma *odpuščam* in *prepuščam*. Poleg tega vidimo nedoslednosti v rabi pomožnega glagola in glagolov sploh za dvojino ženskega spola; n. pr. pridete dve ščuki (67., 9 i. dr.) poleg državi si nasprotujeta (68., 104); sedeli sta (98., 9 i. dr.). Šuman (Slov. slovnica za srednje šole § 41 in § 50) učí, da so zadnje oblike pravilnejše, mimo tega so tudi ukoreninjene v národu; sploh bi želeli, da bi se bil gosp pisatelj odločil za to ali óno obliko.

Gospod pisatelj rabi *zadej* (76., 62) in *vzadi* (46., 96; 72., 21 i. dr.) in *spodej* (132., 79). Te oblike naj se glasé *sadi* (Šuman, o. c. § 147., 4, a) in *spodi* (Miklosich, »Etymolog. Wörterb.« sub *pod* 1.). Namesto *iz* kmetov (76., 3), *v* pristavi (46., 141) in *nad* sovražnika (106., 84) stoj *s* kmetov, *na* pristavi, *na* sovražnika. Pri obliki *v jeseni* (24., 88 in 100, 13) je predlog odveč, ker zadošča zgolj mestnik *jeseni* kakor *spomladi, časih*).

Gledé na besedni red, zapazili smo nastopne hibe: »Zjutraj . . . pride iz luknje gret se« (72., 120) nam. »Zjutraj se pride iz luknje gret«. »On pride brit ga« (80., 12), prav: »On ga pride brit«. »Da ji bosta izpolnila jo« (94., 37), prav: »Da ji jo bosta izpolnila«. »Nekdaj gresta . . . po hosti izprehajat se« (106., 36), prav: »Nekdaj se gresta po hosti izprehajat«. »Zastonj je poskušal . . . pregovoriti ga« (110., 24), prav: »Zastonj ga je poskušal pregovoriti«. »Ki je . . . prišel opravičevat se« (142., 53), prav: »Ki se je prišel opravičevat«. Tudi vidimo stavke kakor: »Ker znal je« (32., 13) nam. »Ker je znal«; »Kjer mu zvesta družica valí« (8., 59) nam. »Kjer mu valí . . .«. »Ker je pa njemu sir in surovo maslo dišalo . . .« (10., 36) nam. »Ker sta pa njemu dišala . . .«. Takšne napake se ponavljajo jako pogostoma.

Omeniti nam je končno še nekaj pogreškov proti jezikovni čistoti. Namesto *sesti* in *leči* piše g. pisatelj dosledno *vsesti se, vleči se;* nam. pravilnega *oditi, napotiti* se, *odpraviti* se (sich begeben) beremo *podati se*, kar je prav tisto, kar *udati se* (sich ergeben). Neslovenski se glasí stavek: »Ali mi *znaš* povedati« (140., 51) namesto: »Ali mi *moreš* povedati.« — *Slediti* pomeni samó *spüren*, ne *folgen*, torej stavek »pesmi sledijo po vrsti« ni pravilen *Ubogati* namesto *slušati* je hud germanizem, takisto *mutast* (102., 16) namesto *nem*, *zakvakati* (98., 20) nam. *saregljati*. Oblika *možat* (104., 13 in 110., 58) ne pomeni *männlich*, ampak *reich an Mann*, kakor se je to že pogostoma poudarjalo. Nadomesti jo z obliko *moški*. — *Vojna* (110., 63) ni *das Heer*, temveč *der Krieg*.

Kakor je razvidno iz teh opomenj, ima dr. Sketova »Čitanka« dôkaj napak, sicer pa radi priznavamo, da je jezik večinoma lep, pravilen, da so berila ponajveč skrbno

Digitized by Google

izbrana, blažeča in poučna, takó da bode knjiga rabila jako dobro. G. pisatelju želimo, da bi i dalje izvrševal lepi svoj namen in mladini naši podajal zdravega in primernega berila na vseh stopinjah srednjih šol slovenskih. △

Nova izdaja Vodnikovih pesmij. Kakor čujemo, pripravlja »Družba sv. Cirila in Metoda« cenéno zbirko Vodníkovih pesmij, prirejenih za prosto ljudstvo in mladino. Uredil jo bode natanko po izvirniku g. ravnatelj *F. Wiesthaler*. — Veselo pozdravljamo to namero rečene družbe, ker se bode takšna potrebna zbirka Vodníkovih pesmij do dobra udomačila v preprostem národu in tudi lahko dajala v roke naši mladini, kar dosihdob pri »Matičini« izdaji iz jasnih razlogov ni bilo mogoče.

Pedagogiški letnik. IV. leto. 1890. Uredil *Fr. Gabršek*. Izdalo in založilo „Pedagogiško društvo v Krškem." V Ljubljani. Natisnil I. R. Milic. — Ta lična knjiga, katere smo omenili že v poslednji številki, obseza na 274. straneh raznovrstne sestavke pedagoško-znanstvene vsebine. Najprej razpravlja *Fr. Gabršek* v teoretiškem delu o jezikovnem pouku v ljudski šoli, opiraje se na najboljše spise domačih in tujih pedagogov, kakor tudi na dolgoletno svojo izkušinjo. Ves spis je jako pregledno razdeljen na sedem poglavij, ki obravnavajo govorne vaje, čitanje, berila, uporabo beril, slovnico, pravopis in spisje. Gospod pisatelj namerja svoj točni, koreniti in strokovnjaku izredno zanimivi spis spopolniti s praktično razpravo o jezikovnem pouku in mu končno dodati zgodovinski pregled o razvoji jezikovnega pouka našega. — Drugi spis iz peresa *Jos. Bezlaja* „Navod k početnemu risanju in oblikoslovju" je jako zaslužno delo, saj je prvo te stroke v pedagoški književnosti slovenski. Ker je zaradi prevelikih troškov pri nas malone nemogoče izdati izvirno risarsko zbirko, odločil se je g. pisatelj za Grandauerjevo zbirko, katero pojasnuje po vseh nje dvanajstih zvezkih. Nató čitamo še izvirno metodiško razpravo o oblikoslovji; pisatelj se je potrudil, da je pisal kolikor môči poljudno, samó želeli bi, da se je držal Celestinove terminologije, katera se nam vidi v mnogem oziru lepša in prikladnejša od Lavtarjeve. — V nastopnem spisu „V šolski delarni" razpravlja g. *Andrej Žumer* zgodovino ročnega dela, pripoveduje, kakó je sedaj razširjeno ročno delo, poroča o ročnem delu s pedagoškega stališča in priobčuje nekoliko podatkov o šolski delavnici na II. mestni ljudski šoli v letu 1888/9 — Nató čitamo spis „Iz risarske izložbe v Norimberku", katerega je sestavil *J. Bezlaj*, in napósled istega pisatelja jako umestni spis „Vpliv prirode in hrane na zdravje človeško." — Šesti sestavek „Pedagogiškega letnika", sestavil *I. L.* odpira pogled na pedagoško polje leta 1889. in 1890; nastopna sestavka (spisal *Fr. Gabršek*) pa poročata o „Prvi slovenski stalni učilski razstavi" na Krškem in o delovanji „Ped. dr." v četrtem letu svojega obstoja. — Kakor je razvidno iz tega tesnega pregleda, podaja „Pedagogiški letnik" učiteljstvu slovenskemu toli zanimivega in zajedno koristnega berila, da bi zaslužil neumorno delavni odbor izvestno več podpore, nego je ima doslej. „Pedagogiški letnik" je lepa priča, kakó živo se bavijo učitelji slovenski s strokovno književnostjo slovensko, in zató pozdravljamo ta „Letnik" prav takó veselo, kakor bodemo pozdravili vse naslednike njegove, katerih dàj Bog še mnogo število!

»**Domovina**« se bode zval nov političko-gospodarski list, kateri pričnè izhajati začetkom tega meseca v Celji. Izdajatelj in urednik mu bode *Dragotin Hribar*, tiskar v Celji. Izhajal bode po dvakrat na mesec in stal do konca tega leta le jeden goldinar. List, čegar potrebo so spoznali ondotni svetni in duhovni voditelji národovi, prinašal bode celjske, spodnje-štajerske in slovenske novice sploh, na kratko poročal o dogodkih v Avstriji in po širnem svetu; gojil pravo avstrijsko domoljubje, priporočal verno, krščansko življenje in poudarjal v zvezi s temi načeli slovensko zavednost in rodoljubje. S politiko se bode bavil le toliko, kolikor zahtevajo ondotne posebne razmere. Neupra-

Digitized by Google

vičene napade nasprotnikov na slovenske zavode in domoljube bode zavračal vselej krepko. Prva številka izide to soboto. Naročnina se pošiljaj g. *Dragotinu Hribarju* v Celji.

Slovensko gledališče. Meseca malega travna so bile še tri predstave na korist glavnim igralkam in igralcem »Dramatičnega društva«. Ker so se predstavljale zgolj znane igre in se je igralo v obče točno in dobro, zadoščaj, ako jih samó zabeležimo. Predstava dné 5. malega travna: »Gospá, ki je bila v Parizu«; veseloigra v treh dejanjih, po Moserji poslovenil J. Gécelj, bila je na korist gospé *Borštnikovi* in gospodu *Sršenu;* predstava dné 12. malega travna: »Bisernica«; igrokaz s petjem v dveh oddelkih, poslovenjen po C. pl. Holteyevi »Die Perlenschnur«, na korist gospé *Danilovi* in gospodu *Danilu;* predstava dné 19. malega travna: »Zapravljivec«; čarobni igrokaz v treh dejanjih, spisal Ferd. Raimund, poslovenil Josip Ogrinec, na korist gospodičini *Nigrinovi* in gospodu *Perdanu*. Dasi je bil čas gledališkim predstavam že jako neugoden, vendar so vse tri igre privabile obilo občinstva, ki je živahno in presrčno pozdravljalo dotične igralke in igralce. Jasno smo se prepričali prav pri teh poslednjih predstavah, kakó obljubljeno je gledališko osebje občinstvu našemu; upamo, da se tudi v prihoduji gledališki dôbi v ničem ne izpremení to prijazno razmerje!

Koncert »Glasbene Matice.« Zabeležiti nam je lep pojav na glasbenem polji slovenskem. Dočim ustrezajo pevski zbori po slovenskem le potrebam društvenega življenja, popel se je glasbeni naš zavod do pravega umetnostnega koncerta. Novoosnovani pevski zbor, katerega je vodil g. *dr. Gross,* pel je pri prvem nastopu svojem dné 18. malega travna tri skladbe, namreč Nedvědove »Vojake na poti« in »Slovensko deželo«, Foersterjevo »Slavo Slovencem« in Vilharjevo »Slovó«. — Pevskemu zboru se je pridružil operni pevec g. *J. Nolli.* Pel je dve pesmi, dve operni ariji in samospev v Vilharjevem »Slovési« s krepkim, toda ljubko ublaženim in mojsterski izvežbanim glasom. — Obširnejše poročilo nam je došlo za to številko prepozno.

II. izkaz darov za Prešérnov spomenik.

	Prenesek .	gld.	164·35
Gosp. ces. svètnik Ivan Murnik, dež. odb. i. t d. v Ljubljani		„	10·—
„ dr. Jernej Zupanec, c. kr. notar v Ljubljani		„	10·—
„ I. L., c. in kr. stotnik nabral pri gg. častnikih v Komornu . . .		„	8·50
„ dr. Fr. Detela, c. kr. gimn. ravnatelj v Novem Mestu		„	5·—
„ dr. Benj. Ipavec, zdravnik v Gradci		„	50·—
„ Ivan Vilhar v Ljubljani		„	20·—
„ M. Valjavec, kr. prof. v Zagrebu		„	3·—
„ K. Žagar, dež. blagajnik v Ljubljani		„	10·—
„ dr. Fr. Munda, odvetnik v Ljubljani (podpisal 50 gld.)		„	10·—
Slavno upravništvo »Nove Soče« v Gorici		„	2·—
Gosp. Jožef Rustia, c. kr. nam. gozdni oskrbnik na Mljetu (Dalm.) . . .		„	2.—
	Skupaj .	gld	294·85

Mimo tega sta podpisala gg. Janko Kersnik, c. kr. notar na Brdu in dr. Ivan Tavčar, odvetnik v Ljubljani, vsak po 50 gld.

»Cithara octochorda«. — V Zagrebu je leta 1757. izšla zanimiva knjiga »Typis Antonii Reiner, Inclyti Regni Croatiae Typographi Privilegiati,« katera je naslovljena: »Cithara octochorda, seu cantus sacri latino-croatici, quos in octo partes pro diversis anni temporibus distributos, ac chorali methodo a dornatos, pia sua munificentia in lucem prodire iussit alma, et vetustissima Cathedralis Ecclesia Zagrabiensis.« — Fol. p. 358. — Knjigo krasí lep predgovor „ad pastorem et populum" o glasbi, v katerem se posebno naglaša vpliv petja na vse stvarí, najbolj pa na človeka in na njega notranjost. Posebno povzdiguje cerkveno petje srce k Bogú, zató se pa nagovarjajo duhovni

Digitized by Google

pastirji, naj vzpodbujajo národ za pobožno petje, in če bi „litterarum gnari" večkrat prepevali svete pesmi, izvestno bi zajemal „totius populi os et animus unitus magnam vitae et morum bonitatem in Ecclesia." Opominja knjiga posebno domače plemstvo, naj se ne sramuje cerkvenega petja; spominja ga pradedov njegovih, kateri so radi prepevali v cerkvah. Očita plemstvu, da ne dohaja v nedeljo k maši: njegovi dedje niso čepeli ob praznikih domá „velut vespertiliones in speluncis", nego so „et urgente sole et turbide tempestatem aut large aquam pluente Coelo ad templum Parochiale accelerarunt" in vernike vzpodbujali s pobožnimi pesmimi.

Knjiga je urejena dobro ter začenja z adventnimi pesmimi, in sicer takó, da je najprej adventna latinska maša, za njo so adventne latinske pesmi, in končno največ hrvaški prevodi teh pesmij. Nekaj je tudi izvirnih. Jezik je vsem kajkavščina, a vsaki pesmi je priložen napev, napisan z gregorijanskimi sekiricami. Ta knjiga je lani prav dobro rabila profesorju taborske gimnazije, izvrstnemu poznavalcu cerkvene godbe *K. Konrádu*, kateri je napisal v »Věstniku kr. české společnosti nauk« obširno razpravo: »Hymnologie staroharvátska«. On je analiziral na drobno pojedine napeve te knjige in dokazal, kakó se mnogi opirajo na hrvaško národno pesem. Sevéda je vplival nánje tudi rimski koral, kar se tudi pozná, zakaj napevi, v katerih gospoduje koral, ti so dostojanstveni, resni, óni pa, v katerih prevladuje národna pesem, gibkejši, živahnejši.

Odkar se je ustanovila zagrebška škofija, in do dné 12. listopada 1788. leta je imela zagrebška škofija poseben, star zagrebški obred, katerega je ondaj zamenil rimski. Toda »Cithara octochorda« nam predstavlja pesmi, katere so se popevale pri službi božji, dokler je še gospodoval stari obred. Zató je pa tudi izvestno lep spomenik iz minulosti. Za nas Slovence je posebno zanimiva, ker nam je ohranila staro slovensko cerkveno pesem z napevom, katera se bere na konci adventnih pesmij na str. 71. Slôve takó-le:

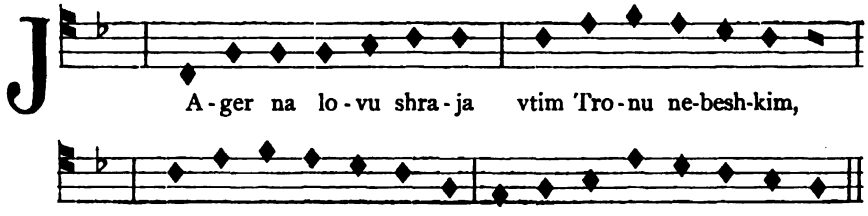

»Eno ſerno loviti is nebes je poslan,
ta lovez je en Angel Gabriel imenovan.
Ta svejti Jager ſpeſtri perute piſane,
inu ſerno dotezhe Marija imenuje.
Jager v roshizh ſapiska, en leip glas vunkaj ſpusti,
zheſena ſi Maria, gnade ſi polhna ti.
Goſpud Bug ta je ſtabo, ſegnana Maria,
ti mej vſemi ſenami ſama ſi isvolena.
Maria ſe preſtrashi, lete shtime Bosye,
inu misli pozhaſi, kaj je tu ſeno zheſenye.
Angel k' Marij pravi, nikar ſe ti nebuj,
ti si gnado dobila, ta vus ſveit bu porod tui.
Pole ti bosh ſpozhela is Duha Svetiga,
nam bosh Sinka rodila Jeſusha ſelniga.

Digitized by Google

Pres mosha ga bosh ſpozhela, pres madeſa vſiga,
kateriga ſemla nu nebu obſezhi nimugla.
Maria zhiſta Diviza ſe nisku perkloní,
pravi: ô Bug iſidiſe toja vola nad menoj.
Pole jeſt ſem ta dekla moiga Goſpud Boga,
is ſerza mu ſavupam miloſzti gnade niega.
Angel kei ie to peisem taku leipu ſapeil,
gorie sletel vnebeſa, od Marije slovu vſeil.
Maria Mati Boſia profi Boga ſa nas,
da niega miloſt gnada bode vſelei per nas. Amen.«

Pesem je res prav originalna, kakor tudi druge kajkavske, takó n. pr. óna adventna na str. 66., katera se začenja takó:

»Tichizhe lepo zpevaju, k — nochi na gneyzda ſzedaju,
vjutro ranu iſchu hranu, izebranu,
takova pticza bil bi ja, ki zpevan, zdrava Maria.«

Ali pa óna »o konci svetá« (str. 231.):

»Szunczeti vech onda, ſzvetilo nebude,
arti z-chernem platnom, vſze zakrito bude« i. t. d.

Ali je med njimi tudi prav preprostih, kakor n. pr. »božična« na str. 115.:

»O! blaſene te perſzi, ô blaſeno mleko!
koje bude lyublyeno k ſzebe Dete vleklo.
Oh! dabimi, oh dabi! neg kapliczu vzeti:
od mlekeka, Marija tvojega imeti,
Nebi gladna po ſzvetu Duſſa mâ bludila:
negbi ſzita do volye, Jeſuſſu ſzluſila.«

Pa kàj ni takó lepa in nedolžna ta vrstica:

»ô ſzercze! ô lyubav! ô Jeſuſſek moy,
ô ſzlatka Maria! nay budem ja tvoy.«

Čudno je, da se je nekaj tedanjih cerkvenih pesmij (n. pr. »Poſzlan je Angel Gabriel« str. 67., posebno pa óna znana: »Narodil ſze je kraly nebezki« str. 130.) do danes skoraj povsem neizpremenjenih ohranilo med národom hrvaškim. O óni slovenski: »Jager na lovu shraja i. t. d.« menim, da se je doselila z Dolenjskega in da je starejša od leta 1757., ker je izvestno prešlo nekaj časa, predno je z Dolenjskega priromala v Zagreb in se ondu udomačila. *Janko Barlè.*

»Pomladanski glasi« posvečeni slovenski mladini. Uredil in založil *Cirilski*. V Ljubljani, 1891. Tiskala „Katoliška Tiskarna" v Ljubljani. Mala osmérka. Stranij 120. Na pródaji v „Katoliški bukvarni". Cena mehko vezanim 30 kr., trdo vezanim 40 kr. Vsebina: Angelskemu mladeniču. Pesem. *A. Medved.* — Sveti Alojzij Gonzaga. Življenjepis. *J. Benkovič.* — Pozabljeni cvetici. Pesem. *M. Opeka.* — Mlado življenje. Slika. *A. Rovan.* — Pastirček Miha. Pesem. *Tone Korinjski.* — Sirota. Povest. *Podgrajski.* — Planiki. Pesem. *V. S.* — Čudno drevó. Povest. *V. Steska.* — Pred pomladjo. Pesem. *A. Medved.* — Marija pomočnica. Povest. *A. Stroj.* — Utopljeni zvon. Pesem. *V. S.* — Na počivalu. Slika. *V. Jakelj.* — Dedek. Pesem. *Tone Korinjski.* — Cerkvica v gozdu. Povest. *J. D.* — Nagrobne misli. Pesem. *A. Medved.* — Alojzijeva slavnost. Dramatičen prizor v dveh dejanjih; sp. *J. D.* — Volk. Prizor za deco; spisal *A. Medved.* — V Rim! Šaljivo-resna igra v dveh prizorih: spisal *J. D.* — Ta ukusno tiskani, cenéni in zlasti za darila mladini ljudskih šol o raznih prilikah in za šolske knjižnice zeló primerni zabavnik priporočamo kàr najtopleje zaradi zdrave vsebine in posebno še zató, kar nam je

Digitized by Google

omenjeni prvi samostojni književni plod vrlih ljubljanskih gospodov bogoslovcev vesel dokaz, kakó se bodoči duhovni učitelji národovi zavédno in uspešno bavijo z jezikom njegovim. Trdno upajoč, da njih prvi srečni poskus ne ostane samec, nego da bode imel še srečnejših naslednikov, kličemo mladim domoljubom: Živeli! —r—

† **Jurij Eisenhut.** Dné 2. malega travna so izgubili Hrvatje tudi Slovencem dobro znanega skladatelja *Jurija Eisenhuta*. Pokojnik se je porodil leta 1841. v Zagrebu, kjer je že v mladosti kazal lepo nadarjenost za godbo. — Ker ni dobil podpore, da bi šel na konservatorij na Dunaj, vadil se je marljivo sam, in se je šele dôkaj let pozneje pri prof. Storchu na Dunaji učil kontrapunkta. Mnoge njegove skladbe so obljubljene tudi Slovencem. Zložil je obilo čveterospevov, plesnih skladeb, tri uverture in dve operi: »Sejslav Ljuti« in »Petar Bačić.« Najizvrstnejša njegovih večjih skladeb je »Seljanka«.

Pokojnik je bil izvrsten učitelj in pevovodja. Bodi mu blag spomin tudi v Slovencih! —o.

»Stenograf«. Došla nam je prva številka tega lista, katerega izdaja hrvaško stenografsko društvo v Zagrebu. Urednik mu je prof. *Fr. Magdić*. »Stenograf« izhaja vsak mesec razven meseca vélikega srpana in meseca kimovca ter veljá za vse leto 2 gld., za dijake 1 gld. Priporočamo ga vsakomur, kdor se zanima za stenografijo hrvaško.

O »Matici Hrvaški« poroča »Vienac«, da so nje knjige popolnoma razprodane. To leto tolikanj povpraševajo po njih, da bi se moglo razpečati še kakih 500 knjig, dasi jih je bilo tiskano več nego prejšnja leta. Pričakovalo se je sicer, da se bode število »Matičinih« članov izdatno pomnožilo, ker je izdala »Matica« obilo lepih knjig, ali da se bode oglasilo toliko novih članov, temu se ni nádejal nihče.

Hrvaško pevsko društvo »Kolo« v Zagrebu je dné 13. m. m. v prostorih »Hrvaškega doma« izvajalo prekrasno in veličastno delo »Messa da Requiem« ali »Messa Manzoni«, katero je spisal genijalni umetnik Giuseppe Verdi v spomin smrti slavnega italijanskega pesnika Aleksandra Manzonija. Govoreč o tej produkciji, pravi »Vienac«, da je pokazalo »Kolo« z moškim in ženskim zborom svojim, kakó upravičeno se smé ponašati z imenom p r v e g a hrvaškega pevskega društva: »Kolo je z ono glasbeno produkcijo oslavilo ves národ hrvaški in kàr najdostojneje rešilo kulturno svojo nalogo, pokazavši vsi Evropi, kakó visoko stoji Hrvaška na polji glasbe.«

Spomenik Milutinoviču. V Sarajevu se je ustanovil odbor, kateri námerja postaviti spomenik srbskemu pesniku Simi Milutinoviču Sarajliji, porojenemu dné 5. vinotoka 1791. leta v Sarajevu, umršemu dné 30. grudna 1847. leta v Belem Gradu. Osnovati hočejo o stoletnici Milutinovičega rojstva tudi ustanovo, iz katere se bodo podpirali srbski vseučiliščniki. — Simo Milutinovič sloví zlasti zaradi svoje »Srbijanke«, kjer je verno opeval vse junake, kateri so se od leta 1804. do leta 1815. borili na srbskih bojiščih.

Tristoletnica Komenskega. Prihodnje leto bode tristo let, odkar se je porodil Jan Amos Komenský, slavni slovanski pedagog, kateri je odmeril pot vsi denašnji vzgoji. Tristoletnica se bode praznovala jako slovesno; i v Pragi i v Berolinu se je osnovalo društvo, katero hoče skrbeti zlasti za to, da izidejo Komenskega zbrana dela. Češka akademija znanostij in umetnostij je razpisala nagrado 1000 gld. za najboljši spis o Komenskem; »Matica Česká« izdá obširnejši životopis, »Matice lidu« pa poljuden spis o Komenskem. Moravsko učiteljstvo mu hoče v rojstvenem mestu Preravi postaviti spomenik.

Listnica. — L. F. Prosite nas, naj Vam odgovorimo naravnost, ker bodo »morda« pomagale naše besede. Govorimo torej! V prvi pesmi »Na kapelo pri studenci« pravite:

»Pride li še čas kedaj,
Da bi v senci tu počival —«

(tega sevéda ne vemo)

Digitized by Google

»Ter poslušal sladki glas
Zlatih kapljic padajočih,
Ki so me mladostni čas
Čutov zdravile prevročih —«

prav kakor slavne Hoffmannove kapljice za želodec! Ali ozdravile Vas niso, vsaj »prevročih« čustev ne! — Pri drugi pesmi, ko ste začuli »z tujih gor zvonenje«, čakali smo radovedni, kaj se je zgodilo potem, in res, zvedeli smo prevažno novico, da ste se spomnili domovja svojega! Takšen spomin je izvestno lep, ali v tej obliki ni lep!

»V slovó si listič mi poslala;
Da naj ne hodim k tebi več
Si mi odločno ukazala —
Prebral sem list — se ne solzeč.«

Takó je prav, to je vsaj moški, da se niste solzili!

»Ukazu čem pokoren biti« —

recimo primeroma takó, kakor svoje dni Prešéren —

»Le danes naj še ne veljá,
Le danes sem še moral priti
Ti vrnit, draga, listič ta.«

To je že menj moški, poleg tega je pot nepotreben. Ali ni nobene pošte, kjer biva Vaša »draga«?

»V omaro svojo si ga shrani,
Da vedno ti pripravljen bo.
Glej, listič enkrat napisani
Ti služi večkrat še ‚v slovó'!«

Pikre so res te besede, žàl, da niso Vaše! Iskreno Vas prosimo, da bi tudi Vi po vzgledu svoje »drage« napisali listič, s katerim bi se pa za vselej poslovili od — poezije! — Dragobràt (»Verna moja spremljevalca«): Nerabno. — Ogin. Balada je preširoko izvedena, konec popolnoma neutemeljen. Vender je oblika dôkaj dovršena, in zató upamo, da nam pošljete še kàj boljšega. — Miroselski. Da nam prija Heinejeva pesem »Thalatta« dosti bolj nego Vaše »Morje«, to ni nič čudnega. — Pesem »Brez trnja« je preobširna za liriško pesem, po nekod tudi nejasna, sicer pa misel ni slaba. To pesem izkusite prenarediti in nam jo vrnite o priliki. — Travnski. Poslana pesem je brez slédharne vrednosti. — Miroslava. Zaman smo si belili glavo, zakaj ste imenovali pesem »Pomilovanje«. Kvečjemu Vam moramo izreči mi svoje pomilovanje, da je ne moremo porabiti. Navzlic najboljši volji ne! — L. Ch. v Lj. Naznanite nam svoj naslov! G. I. S. v Z. Vaš spis pride na vrsto, kakor hitro bode mogoče. — G. A. F. v M. pri Sl. G. Za danes ni bilo prostora; morda že prihodnjič. Da ste nam zdravi! —

Dohaja nam dôkaj pošiljatev (zlasti pesmij) brez podpisanega imena. Ker mora uredništvo vender vedeti, kdo je dotični pošiljatelj, zató izrekamo, da se odslej nikakor ne bodemo ozirali na brezimne dopise.

„Ljubljanski Zvon"
izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stojí vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrt leta 1 gld. 15 kr.
Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.
Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Izdajatelj Janko Kersnik. — Odgovorni urednik dr. Ivan Tavčar.
Upravništvo „Národna Tiskarna" Gosposke ulice št. 12. v Ljubljani.

Tiska »Národna Tiskarna« v Ljubljani.

Digitized by Google

Ljubljanski Zvon
Leposloven in znanstven list.

Štev. 6. V Ljubljani 1. rženega cvéta 1891. Leto XI.

Absalom.

Nad vrhe dehtečega Galaáda
Zardela je vzplavala zôra mlada,
Objel je zêmljo usoden dan.
Premagal je Joab Absaloma,
Upornega sina kraljevega dóma,
Napójil s krvjó ramotsko raván.

Po temnem lesu prepaden od straha
Na mèzgu trudnem Absalom jaha;
Življenja le strla mu vražna ni pest.
Obup mu v prsih srcé razjeda,
Krivice pekoče se dvojne zaveda:
Očetu in kralju je bil nezvest.

Na levi, na desni, kot črne pošasti
Stezó mu stoletni senčijo hrasti,
Odmeva med dêbli žalosten jók.
Med jokom iz dalje se klik oglaša:
»Iščímo nezvestega sina ustaša,
Prebôdimo ízrod kraljevih otrók!«

Temnice zelêne obok se zniža.
Livadi ob gozdu se jezdec približa,
V živáli vzpodbôde poslednje močí.
Tedajci krikne bolestno ob robu:
Lasjé zamotájo se v veje na dobu,
Oddirja mezèg — begun obvisí.

Temó pred očmí mu groza ustvari;
Nebrzdan grohòt mu na slúh udari:
Z vojaki stopi Joab pod hrast.
»Jehôva je hotel — v oblasti si môji.
Ostém si ušel nabrušenim v bôji,
A zdaj umrl — Izraélu nečast!«

* * *

Zapustil je David krvavo bojišče,
Plakaje po logu mladeniča išče,
Od srca odpušča nezvesti mu čin.
Na vejah gladni vzletavajo vrani —
Ponosno Davidu Joab naznani:
»Na hrastu mrtev visí tvoj sin!«

Bistrán.

Digitized by Google

Jelka.

V gozdu jelka je visoka stala,
Močna poleg nje drevesa druga,
Noč razkošna zemlji kraljevala,
Mèhki véli so vetrovi z juga;
Jelka ž njimi je tedàj šumela,
Drevju v gozdu tožiti pričela:

»Vé drevesa, srečna vé drevesa,
Vam ugodna zvezda je svetila,
Vam prijazna so bilà nebesa,
Ko v ponosno rast so vas vzbudila.
V zemlji dragi poleg svojcev davnih,
Tù poguale, tù ste k viśku vzpele,
Poleg bratov, poleg séster ravnih,
V zemlji rôdni bodete živele . . .
Tríkrat mêni pa gorjé siroti —
Da ne bila níkdar bi spočeta!
Vsèkdar žalost bridka se me loti,
Ko premišljam bedna svoja leta.

Jésen medla je nad lési brila:
V sémeni sem jaz se porodila.
Tàkrat burja preko gôrsko sléme,
Čez ravní in dólov globočine
Mêne, skromno je zanesla séme,
V vašo sredo sèm iz — domovine!
Samorásla jelka sem med vami,
Tujka med neznanci tukaj bivam,
Jutro, véčer me rosí s solzámi,
Kopruèče o domovji snivam . . .«

Noč razkošna zemlji kraljevala,
Mèhki véli so vetrovi z juga,
Jelka žalno je zatrepetala,
Zašumela so drevesa druga,
Šepetala tiho ji — sočutje . . .
Divno bilo je le-tó trenutje.

Stébor.

Sreča in bogastvo.

»Pojdi sreče si iskàt
In povrni se bogàt,
Pridi bogatin s petíco,
Pôtlej hčer ti dam ženíco!«

Tvoja matka je takó
Rekla včeraj mi ostró,
Ko prišèl sem k nji za sebe
Snubit, déklica, bil tebe.

A čemú bi hodil v svet
In ostavljal déklic cvet?
Matka pač ne vé skrbeča,
Kdo mi je — bogastvo, sreča!

Bátog.

Digitized by Google

4000.

(Času primerna povest iz prihodnjih dôb. Po vzorih dr. Ničmaha napisal **dr. Nevésekdo.**)

(Dalje.)

Sedaj pristopiva k četrti célici.

»Tù je oče Gervazij!« izpregovorí spremljevalec.

Na tleh v célici je ležal na pol oblečen človek; samó umazano rjuho je imel ovito okolo sebe. Valjal se je po zelenji; v roki pa je držal bič, s katerim se je tleskal sedaj po suhih kolenih, sedaj po rjavem hrbtu.

»Kaj je to zelenje?« vprašam radovedno.

»Koprive!«

»Kakšne so zasluge očeta Gervazija?«

»Posebnih zaslug nima«, odgovorí mi profesor. »Svojo kri pokorí sedaj. V mladosti ni bil nič prida. Postopač je bil in denar — dobil ga je po strijci kanoniku — trosil je s polnimi rokami. To je jedini človek, kateremu se je posrečilo, da je preslepil kohorto starih devic in se v temni in viharni nôči priklatil na ženski oddelek. Porodil se je — pomisli, amice! — porodil se je otrok na ženskem oddelku, in povila ga je devica, ki pri nabóru ni bila potrjena za zakon! Groza in trepet! Prišel je poseben papežev nuncij, da preišče vso stvar, in končno so očetu Gervaziju dokazali, da je on provzročil vse zlò!«

»Groza! Groza!« vzkliknil sem. »Kaj se je zgodilo nji?«

»Nji? Vprašaš celó? Kar se je moralo zgoditi! Sredi ljubljanskega pólja so postavili lesen oder, na njem pa so ji cvetoče toda pregrešno teló trli s kolesom, dokler ni izdihnila. Truplo so sežgali in pepel izročili vetru, da ga je raznesel na vse štiri straní. Ali ni bila to pravična kazen nje pregrehi?«

Digitized by Google

»Dà, dà! Tudi pri nas v Sibiriji kaznujejo prav takó takšna zlodejstva!«

»Vidiš torej, z življenjem je plačala prestopek grehotnega telesa svojega! Gervazija pa bi bili morali izročiti krvnikom, da bi ga obesili na vislice, ujedam v hrano! Takó zapoveduje poseben dekret nadškofa Jakopa XXXII.«

»Zakaj se ni zgodilo takó?«

»Ali si že čul, da bi bili kdàj obesili človeka, kateremu je bil strijc kanonik pri katedrali svetega Nikolaja? Nikdar ne, in tudi očeta Gervazija niso smeli obesiti!«

»Tudi v Sibiriji bi ne bili obesili takega netjáka!«

»Obesili ga torej niso. Zaprli so ga v ječo in mu dali v roke knjigo blaženega Antona od Kala. Čital in čital je, in končno spoznal, da je človeku kri največja sovražnica. Navdihnila ga je milost božja, in vpisal se je v bratovščino iskrenih bičarjev, ki si pregrešno teló bičajo po nezmotnih navodilih blaženega Antona od Kala! Od tedaj si je neusmiljeno tepel kožo svojo, in izvestno mu je večni Bog že davno oprostil nekdanjo pregreho. Posebnih zaslug pa vender nima.«

»Kakó se mu je odprl stolp blaženih spoznavalcev svete teorije?«

»Ker je bil najstarejši v bratovščni iskrenih bičarjev. Moj Bog, spoznavalcev, ki si z bičem mesárijo kožo svojo, imamo po mestu preobilo: kjer se družijo ulice, tam jih vidiš po dva in še več; kar izkušajo se, kakó bi se prekósili z najkrutejšimi udarci! Toda vsi pričakujejo iz težka, kdaj bode umrl bičar v svetem stolpu, da bi se izpraznilo njega mesto. Vender veliko je poklicanih, malo izvoljenih!«

»Čuden svet! Čuden svet!«

Oče Gervazij je v tem neprestano pokal z bičem po temni svoji koži in rjúl nekako takó, kakor zabodèn vol, ki je ušel mesarju iz klavnice.

»Ako ti je po volji, pojdiva v sosedne célice!« ogovorí me učitelj z vseučilišča Svetega Simplicija. Molčé stopam za njim.

»Evo ti očeta Krispina!«

V célici ugledam suhega človeka, katerega so zgolj kostí in kite. Tičal je v kotu sključen na tleh in neprestano obračal očí proti nebu, kakor bi ondu zrl Bogá na žarečem prestolu. Upalih lic je bil, in žolta koža je pričala, da boleha na želodci in jetrih.

»Kakove so zasluge očetu Krišpinu?« vprašam jako radoveden.

»Neizrecne!« odgovorí mi spremljevalec ponosno.

»Kakor je videti, mož obilo strada!«

»Le malo jé in živí samó ob travi, kakor rase po divjem polji.«

Digitized by Google

»Samó ob travi? Ni mogoče!«

»Ni mogoče! Pravičniku ni nič nemogoče! In ali nisi čital v svetih knjigah, da se je kralj Nebukadnecar nekaj let pasel ob sámi travi? Bil je velik grešnik in ni véroval v pravega Bogá. In pravičnik pred Gospodom bodi slabši od kralja Nebukadnecarja? Zatrjujem ti na večno življenje, da živí oče Krišpin ob travi, kakor jo rodé pusta pólja!«

»Kaj je pregrešil, da se pokorí takó strogo?«

»To mu je baš neprecenljiva zasluga, da ni pregrešil ničesar! Čudi se mu, zakaj oče Krišpin je najpopolnejši sad, kar so jih obrodile svete knjige blažega Antona od Kala!«

»Kakó to?«

»Popolnoma umevno! Blaženi mož se je vglobil z vso dušo v sveto berilo, in dodelila se mu je izredna milost, da je spoznal pravega duhá, s katerim je pisal blaženi Anton. Spoznal je, da sta človeštvu vir pregrehe govorica in želodec. Odpovedal se je obema, izrekel sveto obljubo, da ne izpregovorí odslej nobene besedice, in da si izbere zeleno travo v jedino hrano želodcu svojemu. In ta obet izvršuje že mnogo, mnogo let! Kar je bilo dodeljeno kralju Nebukadnecarju, moglo se ni odreči pravičnemu čestilcu blaženega Antona od Kala! Čudi se stoletju, v katerem živimo!«

»Vedno tedaj molčí?«

»Neprestano, in svoj želodec si krmi samó z zelenimi bilkami. Ali ni to sad svetih knjig, kakor ga ne pozná zgodovina? Ali se ti ne kaže tù steza, na kateri človek niti ne more srečati pregrehe? Oj, blaženi, preblaženi oče Krišpin!«

Res jame sedaj oče Krišpin jesti zeleno travo, katero so na zlatem krožniku postavili prédenj. Vrtil je očí in stokal, kakor bolnik, kateri mora uživati grenko zdravilo.

»Čudna zemlja! Čudna zemlja!«

»Sedaj dospeva k šesti célici!« izpregovorí stari moj znanec. »Čudil se bodeš še bolj!«

»Dobri prijatelj!« odgovorim mu, »doslej sem videl toliko popolnostij, da bi moja duša ne mogla prebiti ničesar! Ako ti je drago, kreniva dalje do patra polkovnika.«

»Škoda! V stolpu je še obilo izvrstnih spoznavalcev svete teorije. Ali želja tvojim sem pokoren hlapec!«

Tedaj si se mi zopet prikazal večni angelj Azrael! Razširila se je kúpola nad mano, in pod jasnim nebom so se mi prožile pred strmečim očem zemlje šire ravnine, kakor tudi goličave, zakrite z

Digitized by Google

večnim snegom! Na Himalaje najvišjem ledenem vrhu pa je sedèl poslanec Gospodov, okrog njega se je tajalo, in vodovje, rešeno stoletnih spon, drlo je nizdolu ter preplavljalo in podsipalo rodovite livade. Azrael pa je pritiskal ognjevito dlan na čelo, za katerim je kraljevala večna modrost, in iz njegovih silnih očij so lile solze, ki so kakor iskre švigale nizdolu na ubogo zemljo. In kamor je padla solza, posušili so se vrelci zelene matere zemlje, in cvetoča pólja so se izpremenila v grozno puščavo! Človeštvo pa je tiste dni vzdihovalo in tožilo, da je večni Gospodar, vsemogočni Bog, poslal sušo v dežele in zatrl, kar bi bila rodila zelena ruša! . . .

Toda to ni bila suša, to je bila solza angelja Azraela, katero je jokal zaradi zaslepljenosti zbeganega človeštva!

VI.

Krenila sva nató iz dvorane svetih spoznavalcev blažene teorije in za bosonogo stražo stopala po dolgem hodníku — kakor jih je bilo brezštevilno v mestnem ozidji — dokler nismo prisopihali pred široka vrata, kjer je zopet stal stražnik z debelo sulico v roki.

»Evo ti stanovanja patra polkovnika!« izpregovorí vojak, ki je bil brez dvojbe načelnik straži, katera naju je spremljevala. »Počakajta, da pozvem, ali hoče visokočestiti prelat in polkovnik tebe, tujca, videti še danes, ali ne.«

»In kaj potem?« vprašam boječe, »ako se je odpravil prelat-polkovnik že k počitku?«

»Potem lahko spiš tukaj na tlaku do ranega jutra!« odgovorí mi trdi vojak in odide v notranje prostore.

»Tukaj je torej stanovanje patra polkovnika,« pričnè profesor. »Blagost mu, kdor je polkovnik bosonogi telesni straži!«

»Ali se mu godí dobro?«

»Preizvrstno! Sob ima štiriindvajset in stražnikov tudi štiriindvajset!«

»Toda ali jih mora vzdrževati vseh štiriindvajset?«

»Kaj še vprašaš? Dvanajst mu jih vzdržuje zádruga krojačev, dvanajst pa zádruga čevljarjev.«

Tedaj je prišel načelnik straže iz stanovanja patra polkovnika. Ž njim pa sta prišla tudi dva strežnika, in vsak je imel v rokah rmeno paličico, katera se jako ostro prime človeškega mesá, kadar jo zasuče spretna in močna pest. Toliko da ugledata strežniški duši

Digitized by Google

ubogega učitelja z vseučilišča Svetega Simplicija, že se razkoračita nad njim v lakajski svoji ošabnosti, katera je bila leta 4000. po Kr. prav takó navadna, kakor v devetnajstem stoletji.

»Ti si tukaj, berač?« zadere se jeden in dvigne z debelo lakajsko pestjó rmeno paličico.

»Odrini!« zadere se drugi in takisto dvigne rmeno paličico. Tedaj bi morali videti modrijana s stolice Svetega Simplicija! Podplate je pobiral po tlaku, prav kakor bi gorelo pod njim, in trtice, s katerimi mu je bilo ovito obuvalo, popokale so in ostale za njim, dočim je hitro meril korake po temnih hodníkih! Za njim sta sopihala lakaja in ga pretepavala z rmenima paličicama, kadar sta ga dohitela. Takó so čestili tiste dni pobožni strežniki učenika z vseučilišča Svetega Simplicija! Od tedaj ga nisem ugledal prej, nego takrat, ko je v prevzvišenih prostorih prevzvišene stolice razkladal vnetim učencem teorijo blaženega Antona od Kala!

Mêni pa je izpregovoril načelnik straži: »Pater polkovnik še ne spí. Ukazal je, da te privedó prédenj! Stopaj torej!«

Šel sem z omenjenima strežnikoma v notranje sobe. Kakšen blesk, ko sem stopal po teh sobah! Zlató in srebró se je lesketalo s sten in se iskrilo tudi s preprog, katere so senčile visoka okna. Obilo dragocenih podob sem gledal v zlatih okvirih, in največkrat tebe, belopolta Suzana, ko sta se ti v kopelji čudila poželjiva starca, ali pa tebe, Faraonova žena, ko si vsa pregrešna zavajala mladeniča iz dežele kanaánske! Vse to se je žarilo v svetlih okvirih, in ponosna telesa čarobnih žensk so vzbujala pregrešne strastí. Takó je stanoval polkovnik, katerega je vezala obljuba vednega uboštva!

Ko dospemo skoraj do zadnje sobe, izpregovorí mi spremljevalec z rmeno paličico:

»Tukaj notri je pater polkovnik. Veselo je čul, da si mu odštel že šestdeset lir, in zategadelj te je hotel videti že danes. Vstopi torej, nama pa, ki sva te vodila, dàj vsakemu po pet lir, ker je takó propisano v dekretu nadškofa Vrbana, in ker si denaren!«

Vzel sem iz pása deset lir in jih odštel lakajema. Jeden mi je nató odprl vrata, in stopil sem v sobo, kjer je bival tisti večer prelat-polkovnik gologlave straže.

Slabo je bila razsvetljena soba, v katero sem stopil. Ostal sem pri vratih, in le polagoma se je privadilo moje okó polmraku, ki je vladal v prostorni dvorani. Ondu pri bogato obloženi mizi sta sedeli osebi, ki se iz početka niti zmenili nista záme. V živahnem razgovoru sta bila možá, in jeden — skrlat, v katerega je bil zavit, pričal je

Digitized by Google

o visokem dostojanstvu njegovem — bil je jako razburjen. Veliko ga ni bilo v obleki, bil je pritlikovec, in v dvé gubé mu je lezlo neznatno telesce. Na glavi ni imel lâs, iz česar sem sklepal, da imam pred sabo polkovnika gologlave straže. Obezal si je glavo z veliko ruto, kar je zopet pričalo, da ga je trgalo, ali pa da so ga boleli zobje, ako jih je še kàj imel.

Polkovnik je bil tisti večer razburjen, in prav tedaj, ko sem stopil v sobo, udaril je z roko po mizi, da so zazvenele steklenice, in da se je zazibalo vino v njih.

»Na mojo vero«, kričal je, »ali se je kàj takega že kdàj pripetilo polkovniku telesne straže, polkovniku, ki je osivel in ohromel v svoji službi, ki se je tolikokrat prehladil v tej službi, da ga trga po udih, prav kakor bi mu lucifer tičal v slêharni kôsti? Vprašam te, pater major — natôči mi črnega afriškega vina, katerega mi je poslal kardinal iz Hartuma! — ali se je takemu polkovniku že kdàj pripetilo kàj takega?«

»Nikdar ne!« odgovorí hitro pater major in prav takó urno natoči črnega vina polkovniku in sebi v srebrno kupo. »V nebó vpije krivica, katera se ti godí!«

»Saj se še spominjaš«, nadaljuje polkovnik milo, »kakó izvrstno ti je spekel drozge in druge ptice; niso bile ne premehke, ne pretrde, ne ožgane, ampak rmeno zapečene, kakor da so od samega masla! Sedaj pa pomisli, kakšne so bile pečene ptice, katere smo morali časih jesti v škofiji! Ni bilo ne pečeno ne kuhano, kar se nam je pokladalo, nego osmojeno je bilo in ožgano, da nič takega. Na mojo vero, tega ne prebijem! Vse gorí in tlí v mêni! Natôči mi rmenega vina, tistega, katerega mi je poslal prošt iz Damaske! Na mojo vero, da ni vina na zemlji, obupal bi!«

»Res je takó, kakor praviš!« hití pater major, točèč vino, »poštenemu človeku je sladka ta pijača često jedina tolažba! Toda kakó se je zgodilo vse to, povej mi vender!«

»Kakó se je zgodilo?« odgovorí pater polkovnik. »Vrag se je vteknil vmes, in sedaj sem siromak, da ga nimam vrstnika pod nebeškim solncem! Saj véš, da je pri mêni stara Meta — ničesar hudega ne misli, pater major! — da mi streže, da mi zavija noge v flanelo, ako me tare putika, in da mi poklada kuhana zelišča na glavo, ako me trga po njí!«

»Čul sem že, da jo imaš pri sebi, in tù in tam se je že kàj govorilo o tem.«

Digitized by Google

»Vrag vzemi vsako govorico! Saj je nimam brezplačno, saj plačujem na leto 1000 lir, da so mi jo dali z ženskega oddelka! Prejšnje čase, ko je bila še mlada, in ko tudi jaz še nisem zavijal svojih kostij v flanelo — toda, káj, saj véš, da so bili prejšnji časi boljši od denašnjih!«

»Gotovo!« pritrdi pater major in prav tožno povesi glavo, na kateri se ta hip jako sumnjivo žarí veliki bakreni nos. »Res minuli časi so bili lepši, in mladost je tudi lepša od starosti! Ali ne govorim resnice?«

»Sevéda«, odgovorí pater polkovnik, »in zató je največja krutost, ako vzamejo človeku še tisto malo, kar ima na starost! Grom in strela!«

»Huda krivica se ti godí!« pravi pater major. »Toda ali imaš še kàj tiste črnine? Če se ne motim, dobil si jo s Sicilije?«

»Nimam! Do zadnje kaplje mi je pošla, toda dobra pijača je bila. Vender pij kàj drugega, saj imaš še obilo steklenic pred sabo, katerih niti načela nisva!«

Peter major si natoči in pije. Potem vpraša: »Povej mi, kaj se je zgodilo dalje?«

»Torej stara Meta je pri mêni in dobra duša je, kakor gotovo je uboga duša moja. Odkar je nadškof Martinus uvêdel najstrožje propise blaženega Antona od Kala — temu je sedaj pol leta — prepovedana je ženskam vsaka govorica. To ti je znano! Moja Meta že pol leta ni izpregovorila niti besedice, toda v sebi je nosila besed na milijone. Povsod so silile na dan zaklenjene te besede, pri očeh, pri ušesih, povsod. Kakó se je zvijala, kakó je vzdihala, kakó je zatezala usta, govoriti pa vender ni smela, ako se ni hotela udeležiti smrtnega greha in ako ni hotela zapasti neusmiljeni inkviziciji proti ženski govorici! Smešno jo je bilo opazovati.«

»Haha!« zasmeje se pater major.

»Napósled se mi je pa vender le smilila stara ženica, pater major!«

»Haha!«

»Nikar ne misli zlà, pater major!«

»Ne mislim, pater polkovnik, ne mislim! Starost, haha!«

»Dobro moje srce se je topilo, pater major, in dejal sem si: ‚Kaj, ko bi ji izposloval posebno privoljenje, dispenzo, da bi smela vsake tri tedne govoriti vsaj po jeden dan?‘ Bal sem se, da je sicer ne zadene kap, in da je ne zaduší zaprta govorica, kar je vsekakor mogoče pri ženski.«

Digitized by Google

»Zakaj ji pa ne naročiš tezalnice blaženega Antona od Kala, s katero se usta ženski zamašé tolikanj spretno? Zakaj ne, pater polkovnik?«

»Vidiš, pater prijatelj«, odgovorí polkovnik, »tiste stvarí nimam rad v hiši, ženski preveč zakriva obraz, in ta je pri ženski vender najlepše!«

»Haha, pater polkovnik!«

»Ne misli si ničesar hudega, pater major! Kaj bi mi ženska z zakritim obrazom? Potem se ji pa na vratu tudi napravijo rane in žulji, ako bi predolgo nosila tezalnico blaženega Antona od Kala! In lep bel vrat, pater major, to je tudi lepa stvar!« (Dalje prihodnjič.)

Utrínki.

17.

Z grma zletava na grm
Živeža ptica iščoč,
Vsèkdar nazaj do mladičev
Skrita privêde jo moč.

18.

Slika si rev in gorjâ,
Žalna temota nočí,
Srečen je potnik, ki tebi
Rano dovolj ubeží!

19.

Ženski se míli klečé,
Majhen ti bode uspeh:
Prošnjam in sladkim besedam
Ráde povračajo smeh!

20.

Ako se skoro zvedrí,
Kaj nam oblačno nebó?
Kàdar ne upa vreména,
V prsih je kmetu hudó.

Ptice so — drage željé,
Čustev prikritih izraz:
Vedno do ljubljencev vódi
Srca jih tajni ukaz.

Morda resnično takó
Trdiš, prijatelj — plašán,
Vènder: iz nôčne temote
Svetu poraja se — dan!

Tebi naj sreča delí,
Česar ti prosi srcé?
Spomni se ženskega svojstva:
Sreča je — žensko imé!

Z upom na zôrnejše dni
Làhko se nosi bolest,
Ali trpeti brez upa —
To je drugačna povest!

Gr. Novák.

Digitized by Google

Razmere gorenjskih kmetov okolo leta 1500.

Po arhivnih virih spisal **Anton Kaspret.**

(Dalje.)

Glavna dolžnost sužnih kmetov je bila tlaka ali robota. Kmet tlačàn je bil obvezan, vlastelinu na korist osebno opravljati raznovrstna dela. Razločevali so peš tlako in vozno tlako ter nalagali obe po obsežnosti zemljišča. Razven peš tlake so delali zemljáki in polzemljáki vozno tlako z vprežno živino, kolikorkrat je zahteval graščák; četrtnjáki in drugi, ki so imeli še menj zemlje, opravljali so samótež ročno tlako, ali pa so služili kot slì. Za potrebno hrano, pijačo in živinsko klajo je skrbela po stari pravični navadi graščina, vender ni bilo to povsod obično. Po starem pravdnem običaji tlaka ni bila odmerjena, niti ni bilo določeno občasje in opravilo, ampak zahtevala se je, kolikorkrat jo je hotel imeti vlastelin za osebne svoje ali domače potrebščine (prekoredna robota), vender samó za te, ne pa za obrtno ali drugo podjetje, ki bi donašalo mnogo dobička. To je bila v prvih časih jedina zakonita omejitev robote. Toda ko so jeli zapisovati dolžnosti in davščine podložnikov v graščinske urbarje, določilo se je pogojema, kakšno tlako (n. pr. kositi, obračati, plastiti, zmetavati i. t. d.) in koliko dnij v tednu (n. pr. po dva ali tri) mora posameznik tlačániti (redna tlaka). Ako je zahtevala graščina tlako, ki ni bila zaznamenovana v urbarji, bila je navada, da je primerno odškodila kmeta. Ob obratu XV. veka so zahtevali kranjski vlastelini proti pogodbi novo, prekoredno tlako, ne da bi kmetov primerno odškodili. Bleške kmete so primorali, da so za graščinskimi ribiči nosili vrše, ribnjače in ribje brente z Bleda v Bohinj in z ujetimi ribami nazaj, »česar ni bilo prej.«[1]) Do cela je ravnala graščina proti pravdnemu običaju, da jih je zavezala tlačániti dan za dnevom.[2]) Zmede so nastale tudi zató, ker so zahtevali graščáki sedaj osebno tlako, sedaj robotnino, kakor je ravno nanesla korist in okoliščina. Ako je bilo treba na zemljišči, od katerega se je pobirala robotnina, postaviti kmetijsko poslopje, zahtevala je

[1]) IX., str, 138, XI., 143 in XII, 145: »was vor nit gewesen ist«.

[2]) X., 139: »Item von wegen robot, dass wir täglich robat muessen thun zu vnsern schloss, das vor nit gewesen ist.«

Digitized by Google

osebno tlako, zákaj kmetje so imeli v tem slučaji dolžnost, ne le opravljati teh kmetskih opravil, ampak tudi postaviti potrebni kozolec. Takó je dal bleški graščak Jurij Pucheimski bohinjskim Češnjičanom na voljo, tlačániti za tri senožeti ali plačati 12 šilingov. Kmetje so izvolili robotnino, toda malo časa potem je zahteval osebno tlako, baje zategadelj, ker so se pritožili zaradi previsoke robotnine, resnično pa zató, ker jih je hotel primorati, da bi mu postavili senjak na senožeti.[1]) Da je bilo graščáku samó do tega, kakó bi se okoristil kolikor mogoče, vidi se iz pritožbe omenjene kmetske občine: »graščina oddaja senožeti vse predrago, vrhu tega moramo plačevati 12 gld. robotnine, tega ni bilo prej.«[2])

Dalje je razljutila kmete tovorna in vozna tlaka. Kmetje so dobivali navadno plačilo za vožnjo, ki ni bila zaznamenovana v graščinskem urbarji. Po stari navadi je dajal graščák kmetu za vsakega tovornega ali voznega konja pol vrča (emper) vina, 7 šilingov in 3 merice pšenice ali ovsa. To plačilo je graščina odpravila in zahtevala neomejeno vozno tlako ali pa primerno odkupnino. Proti tej dvojni oškodbi so se pritožili kmetje leta 1515.: »Mi moramo delati vozno tlako ali pa plačevati 64 šilingov, česar ni bilo prej; dajali smo le odškodnino za vino, sedaj pa jemlje graščina robotnino in nam ne daje, kar nam gré po pravici; po ‚stari pravdi' je dati za vsakega konja pol vrča vina, 7 šilingov in 3 merice pšenice. To zahtevamo vsi kmetje: hoče li graščák imeti vožnjo, naj jo plača, kakor nam gré po pravici.«[3])

Zmede med kmeti in graščáki so nastale tudi zaradi drvaščine, stéljščine in uživanja graščinskih gozdov. Tlačánje in slobodnjaki so dobivali po starem običaji iz graščinskih gozdov steljo, podnet in drva, protje in kolje, kolikor jim je bilo treba. To užitno pravico je bleška gospoda kratila rádovljiškim kmetom, ki so hodili k Savi in v Bohinj po drva. Zagoriškemu županu, Kristijanu Muselju, prepovedala je drvariti in plaviti drva, dasiravno jih je posekal v tistem gozdnem okraji, kjer so imeli njega predniki od nekdaj drvaščino. Gorjanci so se pritožili, da hodijo Kreygovi podložniki proti stari navadi v njih srenjo po drva, kole in vitre ter jim delajo krivico in škodo. Hartmann pl. Kreyg se v zagovoru opira na to, da pripada ves svet ob Savi in Bohinji z gozdi, vodo in ribstvom vred oblastvu bleške graščine, da niso tožitelji brez graščákovega privoljenja nikdar

[1]) IX., 137; XI., 142, in XII, 144.
[2]) XI., 142.
[3]) IX., 137, X., 139.

Digitized by Google

imeli drvaščine in stéljščine v dotičnih okrajih. Kmetje so mariveč proti prepovedi njegovi »neskromno in nezmerno« veliko drv in lesá, več nego je bilo treba, zlobno in prešérno posekali, in zató jim je vzel drva in les.[1]) Toda cesarski svetovalci niso priznali njegovega zagovora, ker je pripadalo dotično ozemlje ob Savi in Bohinji graščini rádovljiški, ne pa bleški. Zató so ukrenili, naj Hartmann pl. Kreyg ne brani Rádovljičanom in drugim podložnikom ces. Veličanstva drvariti in plaviti les, kolikor ga potrebujejo zase. Takisto so razsodili Museljevo tožbo in izrecno ukazali: graščina naj mu privošči steljo, drva, les in protje za plot, kakor je bilo nekdaj. Celó Gorjanci so bili toliko uslišani, da je Kreyg obljubil preiskati njih pritožbo, in ako bi preiskava dognala, da hodijo njegovi tlačánje res v gorjansko srenjo po steljo, drva in les, tega ne bode dopuščal delj.[2])

Najčešče so se pritoževali gorenjski kmetje zaradi ribstva, lova in planinske paše. V vseh prošnjah od zadnjega desetletja XV. veka do začetka krvave kmetske vojske (leta 1515.) obnavljajo kmetje prošnjo, naj se jim dovoli slobodno ribáriti v Bohinjskem jezeru, Malem in Vélikem Suhem potoku, Bistrici, Radovni in sploh v potokih, ki se iztekajo v Bohinjsko Savo. Nekdaj so uživali navedene pravice, sósebno ribstvo in lov, samó dežélni knezi in vlastelini, sčasoma pa so jih povsem ali nekoliko prepustili svojim podložnikom, da so si množili dohodke ali plačevali nenavadne usluge. Bohinjci so dobili zató, da so stražili ob meji benečanski na vrhu visokih in pustih gorâ, pravico ribáriti v jezeru in loviti divje kozé in drugo divjád; samó na vsake kvatre so morali dajati graščini 24 rib. Jednako so bili rádovljiški kmetje upravičeni loviti v bohinjski Savi »želodnike in kaple« in vsakovrstne ribe, in sicer od nje iztoka do Kreygove žage v Bohinjski Beli.[3]) Stodvorski občánje so celó vse leto slobodno ribárili v Ribnici, izvzemši devet tednov od sv. Mihela do sv. Andreja.[4]) Vse te pravice so kmetom povsem ali samó nekoliko odrekli graščáki okolo obrata XV. veka. Sósebno je prepovedala bleška gosposka, da bi kmetje ribárili v Bohinjskem jezeru, baje zategadelj, ker so pod jezom in tam, kjer navadno plavajo ribe, ribárili pred sv. Mihelom s prepovedanim ribiškim orodjem.[5]) Kmetje so se pozivali na starodavno navado, po kateri so že za celjskih grofov in cesarja Friderika III.

[1]) I., 109, III., 115, IV., 117, V., 119, VI., 121.
[2]) VII., 132, 133; VI., 131 in 132.
[3]) VIII., 135.
[4]) II., 112.
[5]) VI., 126.

Digitized by Google

slobodno ribárili v jezeru vse leto, izvzemši devet tednov od sv. Mihela do sv. Andreja, kadar je loviła graščina v jezeru in potoku do jezú. In dasiravno še sedaj dajó graščini na vsake kvatre 24 rib, vender se jim brani ribáriti pod jezom.[1]) Hartmann pl. Kreyg pa ne loví samó v potoku, ampak tudi v jezeru z mrežo, in sicer prav tam, kjer se drsté ribe najmirneje, kàr kupoma, in takó pustoši jezero in druge vode, »česar niso delali njega predniki«.[2]) Bohinjcem je bilo tudi to na škodo, da je napravila graščina čez Ribnico branilni jéz, ki je zapiral ribam pot v potok. »To nam provzroča veliko škodo,« slôve njih pritožba; »ko bi ne bilo pregraje, bil bi potok ribat, toda zaradi jezú ne morejo prihajati ribe v potok niti ob drstitvi, niti ob drugem letnem času.«[3])

Jednake zmede so nastale tudi zaradi ribstva v Bohinjski Savi. Ribja lov v imenovani reki je bila razdeljena takó, da je imela bleška graščina pravico ribáriti od jezera Bohinjskega do Kreygove žage pri Beli. Odtod dalje do izliva v Podkórensko Savo je ribáril opravnik ali sodnik, ali pa oskrbnik gradú Wallenburg.[4]) Te delitve Hartmann pl. Kreyg ni dal veljati, temveč je trdil, da imajo Rádovljičanje ribiško pravico samó do Spodnjih Vodešč; njegova prednika, Jurij in Andrej Kreyg, dovolila sta le kot prijatelja in dobra soseda oskrbnikom wallenburškim in uradnikom rádovljiškim ribáriti do žage, in obratno sta tudi ona lovila do sovodnji obeh rek, toda zategadelj ni dobila rádovljiška graščina nikake pravice, ribáriti do žage.[5]) Ali cesarski komisárji so razsodili, da je Hartmann pl. Kreyg brezpravno užival ribstvo pod imenovano žago in delal Rádovljičanom škodo zató, ker si je usvajal izključno ribolovno pravico v Bohinjski Savi.[6]) Prav takó so ga obdolžili, da si ukorišča ribjo lov v Radovni in sicer na škodo rádovljiške graščine. Po kakšni pravici, tega ne vidimo iz odloka cesarskih komisárjev,[7]) vender je resnica, da je ribolovno pravico izvrševal izredno strogo proti občánom Gorij, Višelnice, Podhoma in Zaspa. Ko je nekega dné zasačil kmeta, ki je ribáril v Radovni, vzel mu je vršo in mu zapretil, da mu dá iztekniti očí, ako ga še kdàj za-

[1]) VI., ibidem.

[2]) IV., 115.

[3]) IV., 115 in 116.

[4]) IV., 117.

[5]) VI., 129.

[6]) VII. 133: »von wegen der vischwaidt auf Wocheiner Saw die soll er vischen vntz auf die sag.« IV. 117: »bricht die vischhacken und vischt die lann aus, so neben dem wasser sein vnd vermaint im das niemand ze weren ze lassen.«

[7]) VII., 134.

Digitized by Google

leze pri lovi.[1]) Nató so se kmetje napósled imenovanih občin udali graščinski prepóvedi, toda drzni Bohinjci so se kàj malo menili zánjo in so še dalje lovili v jezeru in postranskih potokih, dokler jih niso ukrotili graščinski postavljenci. »Petkrat so nam Kreygovi služabniki in ribiči po krivici vzeli mreže in sáke, ko smo lovili na povelje našega opravnika, in še do denašnjega dné jih nismo dobili nazaj; celó pretepaje in siloma so nas odganjali od ribje vode. In ko smo naslednje leto lovili pred sv. Mihelom, napadli so nas zopet Kreygovi hlapci z orožjem v roki ter nas posilili in nam vzeli in odpeljali voz in ribe.«[2]) Jednako se je branilo rádovljiškim podložnikom ribáriti v Bohinjski Savi od nje izteka do Kreygove žage, dasiravno so jim cesarski svetovalci ondu izrecno pripoznali ribolovno pravico. Že leta 1502. je dala oklicati Poliksena pl. Kreyg, Hartmannova vdova, da plača vsakdo, ki bode ribáril v Savi do tjà, kjer se stekata obe reki, globo 10 mark šilingov.[3]) Takó je ostalo tudi v poslednjih letih. Vrhu tega so morali kmetje za graščinskimi ribiči nositi mreže, vrše in ribnjake v Bohinj in zopet nazaj. Toda svoje pravice, ribáriti v Savi in postranskih potokih, niso ustopili. Še leta 1515, ko so predložili briksenskemu knezoškofu obsežno pritožbo ter ga prosili pomoči, obnovili so prošnjo za ribolovno pravico,[4]) sevéda brez vsega uspeha. Toda graščinski imetnik se je trdovratno držal svoje pravice, opiraje se na ustanovno pismo, po katerem imajo ribolovno pravico gospodje, ne pa kmetje. »Kakor se je ravnalo, odkar pámeti svet, prav takó se še ravná,«[5]) odgovoril je kmetom blešķi graščák in jim odrekel ves up, da bi si kdàj izprosili ribolovno pravico. (Dalje prihodnjič.)

[1]) I., 110. [2]) II., 112. [3]) VIII., 135 in 136. [4]) XI., 143. [5]) XII., 145.

Zapuščena.

V daljni zemlji vstaja náte
Često srčni moj spomin;
Vir je mêni sreče zláte,
Vir je tudi bolečin.

Pota dva na dvoje gresta,
Prošenj spremlja sto obá:
Širna vmes življenja cesta
Vije nama se gorjá! . . .

Cvetána.

Digitized by Google

Pulj.

(Vizija.)

Ob liri néma sem slonela,
Ubirala nje strun zvenečih glas,
Izmisliti sem spev hotela,
Ki mórja bi slavil čarobni kras.

Vse tiho bilo v mojem krogi,
Nagibal solnca trudni se je dan,
Dehteče sape véle so po logi,
Ki bil od róž in lóvora cvetán.

V pokoji sladkem počivali
Mornárji so in ladja kakor čoln,
Pomórski ptiči zadremali —
Hladíla bil je vzduh in mira poln.

In kakor pesem starodavna
Za máno vzdigovála se je v zrak
Arena, veličastna, slavna,
Ki rimske vzvišenosti živ je znak.

Avgustovo, poglej, svetišče
Z umétnih stebrov čarom tém,
Denašnji dan še zatočišče
Lepote željnim našim je očém.

In sanjajoč ponosne sanje
Opásan v morji Pulj zdaj mirno spí,
Da dragocenosti nekdanje
Njegove so, še v snù ga veseli.

Zdaj sinja barva raztopila
Na nebu se v prečisto je zlató,
A skoro spet izpremenila
V odejo tèmno — spalo je nebó.

Todà iz mračnega se groba
Prikaže svetla luna zmagujoč,
Milobe polna nje bliščoba
V valéh vpodáblja mórskih se tresoč.

Od »Porte avree« možá, glej, čila
Sèm stopata, in hipno kakor ščìt
Razpnè nad njima môčna krila
Avstrijski órel, prizor čudovìt!

Takòj živó je vse po loki,
Zastáv, razpetih jader čujem šúm,
Bregóvi daljni vsi široki
Mornárjev klic odmevajo in hrúm.

Bil jedni dvójice izborni
Junák, ki stal pri Visu je razvnet
In zmagal, drugi knez je vzorni,
Kateremu se čudom čudi svet.

In bléde sence tisočere
Kažó se v krogu njega in bežé,
Vabljivo migajo katere,
Bolestno druge sklepajo roké.

Med njimi tudi cvètna žena,
Po kroni vzpenja se na moč,
Od trnja krona je spletena —
Sencà prebada ostri nje obroč.

I lovorov zdaj knezu miga venec,
V deželi daljni zlat prestòl,
A skoro cesar je mučenec,
Mrtvaški oder prêstol slab in gòl.

Iz rók mi zdrsnila je lira,
Popokale nje strune so tožèč,
Nesrečna kneginja umira —
A slavne dvójice ne vidim več.

Molčalo vse je v mojem krogi
In vzhajal mladi, solnca željni dan,
Plesale svètle luči so po logi —
A mirovala mórska večna plan.

Oj, Pulj, na tvoji sem obali
Preslavljati hotela jaz morjé,
Vendèr obrazi, ki kazali
Mi tamkaj se, potrli so srcé . . .

Lujiza Pesjakova.

Digitized by Google

Tkalčev Anton.

Spisal **Podgoričan.**

Prežalostno je umrl Tkalčev Anton iz Podbrega; sramotna in nečastna je bila smrt zánj, za ženo, za roditelje in vse sorodnike. Dôkaj se je govorilo o čudni smrti njegovi; ali nihče ni mogel razumeti, zakaj vender ni hotel živeti mladi, lepi in imoviti mož. Žena si je otirala solze, mati Antonova je jokala noč in dan, stari Tkalec je pa vzdihoval in ječal, da se je smilil vsakomur. Tri dolge dni ni kadil starec od sáme žalosti in govoril je skoraj nepretrgoma: »Jej, kaj sem storil, sam sem pognal sina iz svetá! Oh, kaj bode z menoj?«

Stari Tkalec in njegova žena sta imela dva sina; starejši je bil Anton, mlajši Janez. Anton je bil velike čvrste rastí, lepega in vedno veselega obraza, in ker je bil oče imovit, bil je sin tudi dôkaj lepo oblečen. Ob nedeljah je nosil črn, kosmat klobuk, kastórec; kamižolo od lepega višnjevega sukna, telovnik pa od črnega žameta, ki je bil obšit s skrlatasto rdečimi trakovi. Po prsih je imel našito dolgo in gosto vrsto belih »čeških« gómbov. Dôli do kolen so mu sezale črne irhaste hlače, čez katere je zaleknil dolge goleníce, da se niso videle platnene svitice pod kolenom. Za vrat si je zavezoval ozko, živordečo ruto. Kadar je stal pred cerkvijo med vrstníki svojimi, ki so čakali maše, zavidali so ga ti strašno, in ko so šla mimo njih dekleta v cerkev, izpoteknila se je marsikatera ravno pred Antonom, ker se ni mogla premagati, da ne bi od straní pogledala brdkega mladeniča. Anton je pa kàj malomarno zrl dekleta; saj mu ni bilo srce več prazno, ampak v njem se je bila naselila ljubezen. V samotni koči v Župnici je živela v tistem času z materjo svojo mlada in lepa Kodričeva Mánica, katera se je bila, ne vemo, kdaj, takó prikupila Tkalčevemu Antonu, da je mislil nánjo noč in dan, da ji je dal v srci svojem ves prostor. Tudi Kodričevi Mánici je prijal Anton, in ponôči je nestrpno pričakovala, kdaj potrka na okence, da mu odprè na kratek in kratkočasen pomenek.

Mánica je bila nekoliko šibka, ali to je ni kazilo prav nič. Imela je dolge črnikaste lase, iskreče črne očí, obrazu primeren droben nosek in rdeča ustna. Kadar se je nasmehnila, pokazala je dve vrsti gostih in belih zób.

Digitized by Google

Mánica je šivala, mati je pa obdelovala tisto njivico, katero sta imeli v najemu; ako je pa že vse postorila, šla je tudi pomagat drugam. Živeli sta tiho in pošteno, ne menèč se za zlobni in opravljivi svet. Mati ni nikdar rekla Mánici, da ne smé govoriti z Antonom. Delala se je, kakor bi ne vedela ničesar. Ne verjamemo, da bi póstarna mati nikoli ne slišala šepetajočih ljubimcev, ali vsaj rožljajočega okenca, saj je časih v tihi noči čula celó škrebljanje in cviljenje mišij. Zdí se nam, da je bila starki ta ljubezen po volji. V pameti svoji je preudarila, da bi za ubožno hčerko ne bilo napačno, ako se prikupi toli imovitemu in lepemu Tkalčevemu Antonu, da bi jo vzel napósled celó na dom za svojo zakonsko ženo.

Anton je Mánici povedal že zdavna, da ne vzame nobene druge kakor nje, in Mánica je bila zató vesela, srčno vesela.

Na svetu bi bilo vse dobro in dôkaj menj nesrečnih zakonov, ako bi se ženin in nevesta poiskala samá. Takó pa, ker očetje samovoljno sklepajo zakone svojih sinov in hčerâ, ker takorekoč tržijo ž njimi, združijo dostikrat mladeniča in déklico, ki se ne marata, ki se niti poznala nista in se nikdar ljubila ne bodeta. Dosti ljudij je takó nesrečnih do groba.

Stari Tkalec in Tkalka sta se neke nočí, ko nista mogla spati, pomenila in dogovorila, da sta se postarala in opešala, da ju delo teží in da bi ga bilo dobro izročiti mlajšim in krepkejšim rokam.

In za nekaj dnij, ko so v mraku sedeli okolo pečí, dejal je oče sinu:

»Anton, ožêni se!«

»Oženiti se mora!« dostavila je mati.

Antona je obšlo po vsem životu sladko, doslej še neznano čustvo; od neizrecne radosti mu je srce utripalo hitreje in močneje, in od neizmernega veselja ni mogel izpregovoriti. Hipoma toliko sreče!

»Ti bodeš imel dom, Janezu pa izplačaš dóto, kadar se bode hotel oženiti,« povzame starec za nekaj časa.

»Nama z očetom pa bodeš dajal živež do smrti, in v izbi bodeva stanovala, ako bi se več ne razumeli,« reče mati.

Anton ni razumel ničesar; v duhu je bil pri Kodričevi Mánici.

»No, Anton, ali si zadovoljen?« vpraša oče, ko Anton le ne odgovorí ničesar.

»Zadovoljen, zadovoljen,« odvrne Anton.

»Kaj pa ti, Janez?«

»No, sevéda, saj vem, da mora imeti dom starejši sin. Jedno obleko mi bode vender dajal na leto, dokler bodem pri njem,« odgovorí Janez.

Digitized by Google

»Sevéda ti jo bode, ako bodeš pridno delal.«

»Kàj ne, Anton, da bodeš kupoval Janezku obleko?« vpraša ga mati.

»Raztrgan ne bode hodil,« odvrne ta.

Za nocoj je bil razgovor končan. V hišo je prinesla dekla veliko skledo krompirja in jo postavila na mizo. Posedli so okolo nje in veselo zajemali večerjo. Anton ni jedel dosti; nasitilo ga je veselje.

Toliko da povečerjajo in odmolijo, zgrabi Anton klobuk in hití iz hiše naravnost proti Župnici h Kodričevi Mánici. Kratka je sicer steza, ali nocoj je bila Antonu predolga. Hitel je neprestano, ne menèč se, ako se je izpoteknil ob kamen, ali za bodéče trnje, ki je časih pograbilo kamižolo in jo raztrgalo, njega pa opraskalo po rokah do krví. Ko dospè do koče, kjer je bilo že temà, potrka naglo in trdo na okna, da se stekla kàr stresejo.

Starka plane iz postelje, Mánica pa se prestrašena zgane in skrije pod odejo. Saj ni mogla slutiti, da bi Anton potresal takó silno, ko je sicer vselej potrkal na lahko, da je komaj slišala.

O, za Krišča!« vikne starka. »Kdo pa je?«

»Jaz . . . Anton!« odzôve se ta.

Starka léže umirjena, Mánica pa si brž pripaše krilo, obleče jopico, stopi k oknu in odprè.

»Ti, ti, da si naju takó prestrašil!« pokara ga in se nasloni na okno.

»Mánica!« vzklikne Anton, iztegne se, oklene se nje vratú in jo hoče pritisniti náse. Ker je ne more, pritisne ji glasen poljub na usta.

»Glej ga, glej, kakšen je nocoj!« reče Mánica in potegne z rokavom po ustnih.

»Mánica, vzel te bodem!«

»Nocoj menda še ne!«

»Mánica, oče so dejali naj se oženim!« pové Anton.

»Kaj si pa ti dejal?«

»Ničesar, saj nisem mogel odgovoriti. Hitel sem k tebi.«

Objame jo zopet in poljubi.

Šepetala sta dolgo, dolgo; nobenemu ni bilo do spanja. Bila je topla jesenska noč, katero je razsvitljal srebrni mesečni srp in brezštevilne zvezdice. Sedaj in sedaj se je vzdignil izza južnih gorâ oblak in plul proti severu. Sapica je igrala s perjem po drevji, da je prijetno šumelo. V Kukovi gori so se oglašale lisice in ponočni vrani. Po vaséh je časih zalajal pes, ali se oglasil ponočnjak ukaje in prepevaje. Ko je pa čutil, da je sam, da se mu nihče ne odzivlje, utihnil je tudi on. Sicer je bilo mirno.

Digitized by Google

Mesec se je že davno skril za temno Kukovo goro, ko se Anton posloví. Poljubi Mánico še jedenkrat in se obrne od okna. Toliko da se nekolikrat prestopi, oglasi se na bližnjem drevesi óni zoperni ponôčni ptič, katerega črté vsi vražni ljudje, ves preprosti národ. »Čuk! čuk! čuk!« Anton obstane; po vsem životu ga izpreletí mraz in groza. Zopet se oglasí vražna ptica: »Čuk! čuk! čuk!«

Anton se skloni k tlòm, poišče kamen in ga zažene med veje. Ptica odletí, toda précej se zopet oglasi v bližnjem logu: »Čuk! čuk! čuk!«

Anton je šel domóv, slikajoč si bodoče življenje kàr najlepše in veselèč se na tihem sreče prihodnjih dnij. Kalil mu je veselje le ta vražji ponôčni ćuk, ki nikdar ne oznanja sreče; vender izkaliti in uničiti vsega veselja mu ni mogel, akoravno se je neprestano glasil v logu.

Sedaj je stari Tkalec mnogo več govoril s sinom nego prej. Učil ga je, kakó naj gospodari, ako hoče izhajati dobro in pošteno brez dolgá; kdaj in kakó naj seje, da bode rodilo žito lepo in bogato, kam naj hodi kupovat živino in kakšno naj izbira, da bode imel dobiček. Dajal mu je še mnogo drugih dobrih svetov in koristnih naukov, po katerih naj se ravná kot marljiv kmet in vesten hišni gospodar.

Ljudje so skoro zvedeli, da hoče Tkalec sina oženiti, in ugibali so, kam pojde po nevesto. Gotovega niso vedeli ničesar, in zató jih je skrbelo še bolj. Nekateri so pač vedeli, da se Tkalčev Anton in Kodričeva Mánica rada vidita, in óni, ki so imeli posebno bistre očí, vedeli so povedati, da pod oknom Kodričeve Mánice že drugo leto ne vzrase trava, da je zemlja za dva velika čevlja na široko poteptana kakor na cesti, da je že često kdo srečal zvečer Antona na stezi v Župnico, da v cerkvi ne gleda vedno na oltar ali na leco, ampak tjà, kjer stojí Kodričeva Mánica; in še mnogo mnogo drugega so opazili. Vender se jim je zdelo neverjetno, da bi jo imel res rad, da bi celó njo snubil: on sin imovitega očeta, ona pa hčí siromaške matere, ki niti svoje koče nima.

V tem se je stari Tkalec paznih očij oziral po snahi in napósled opazil, da ima Korče iz Volčje Soteske brdke hčere, ravno za možitev. Zvedel je tudi, da bodo imele precèj dóte. To je prijalo starcu, ki je vedno gledal in skrbel, da bi prišlo več denarja v hišo. Korčetu je Tkalec namignil, da hoče sina oženiti pri njem, in Korčetovemu očetu je bilo prav, ker je védel, da družini podbreškega Tkalča ni treba stradati.

Tkalec ni vprašal sina, katero nevesto si je izbral, ampak mislil je, da mora vzeti tisto, katero hoče on; takó je oženil njegov oče

Digitized by Google

njega, in tudi drugi očetje so takisto ženili sinove svoje. Niti na misel mu ni prišlo, da bi se mu sin upiral in ne hotel vzeti óne, katere bi mu velel. Antonu se je skoro zdelo, kakó misli oče z ženitvijo, in to, kar je opazil in zvedel, razveselilo ga ni kàr nič, ampak poparilo ga je do cela. Sklenil je pa sam v sebi, da se bode upiral kolikor in dokler se bode dalo, in da nikdar ne pustí Kodričeve Mánice, h kateri je še vedno zahajal prav pridno.

Bil je lep dan po hudem deževji, ko zaradi mokre zemlje ni bilo za nobeno večje delo zunaj. O takem dnevi kmet ne zamudí dosti in zató gré prav v takem času rad na pot, na katerega mora prej ali slej. Tkalec si je mislil: »Ravno pravi čas za snubitev; za delo ni, pri Korčetu so bržkone domá, najbolje, da gremo danes snubit in završimo svatbo še pred zimo.« Zató pošlje Janeza po brata svoje žene na Hlebče, sam pa reče sinu Antonu: »Le čedno se opravi, gremo se ženit!«

To je Antonu kàr sapo zaprlo, takó nenadoma je prišlo. Ženit se, toda ne tjà, kamor bi sam hotel! Vse je zatrepetalo v njem. Védel je, da je prišel čas, ko mora glasno izpovedati, da si je že izbral nevesto, da neče nobene druge, nego to, jedino to. Védel je pa tudi, da bode očeta pregovoriti težko, težko. Vprašal je torej malodušno:

»Kam pa greva?«

»H Korčetu v Volčjo Sotésko,« pravi oče.

Sedaj je védel Anton vse. Sedaj se je bilo treba upreti na vso moč volji očetovi. Sédel je za mizo, naslonil glavo na roke in premišljal, kakó bi se najuspešneje upiral očetovi želji in tej ženitvi.

Ko vidi starec, da se sinu prav nič ne mudí, da sedí in sloní pri mizi, pravi nepotrpežljivo: »Hitro se preobleci, ujec bode vsak hip tukaj, potem pa gremo v Sotésko.«

»Oče, jaz ne grem!« odvrne Anton.

»Saj te menda ni sram ljudij? Kàj se jih bojiš?«

»Jaz ne grem, h Korčetu že ne!«

»Zakaj pa ne?«

»Zató, ker nobene Korčetovih deklet ne maram.«

»Kdo te pa vpraša, ali jo maraš? Katera pa je tista, ki bi jo maral?«

Anton molčí.

»Le hitro se preobleci!« sili oče.

»Ne grem, pa ne grem; h Korčetu že ne grem!«

»Kam pa, ako tam ni záte?« pravi oče že nejevoljen.

»Tjà že ne!«

Digitized by Google

»Kam pa? Govôri!«

»H Kodričevi Mánici v Zupnico!« odvrne Anton in si oddahne, češ, da je le ta beseda prišla iz ust, bode že kakó!

Skoro mu je bilo žàl izrečenih besed.

Starcu pade pipa iz rók, ki jo je ravno tlačil, in tobak se mu raztrese, takó je osupnil.

»Ka-áj? Ali sem prav slišal?« vpraša za nekaj hipov.

Anton ne odgovorí ničesar, saj vé, da je slišal oče prav dobro.

»Glejte si ga, glejte, sam se žéni, za mojim hrbtom se žéni, in nikomur ničesar ne pové! Ali vidiš, stara, kakšen korenjak je najin Tonček?« pravi proti ženi.

»No, še tega je treba, da bi prišlo to beráštvo k hiši!« odvrne mati.

»Fant, izbij si sedaj óno deklè iz glave in preobleci se, potem gremo!«

»H Korčetu že ne grem, jaz jih ne maram; druge nečem nobene nego Kodričevo Mánico!« odgovorí Anton odločno.

»A takó?« pravi starec. »Toda na Tkalčev dom je ne bodeš vzel, ker ti ga ne dam; Janez ga bode imel, da véš.«

»Kaj mi je do dóma, naj se pa óni ubija z zemljo!«

»Nì krajcarja ti ne zapišem.«

»Tudi prav.«

Starca je jezilo, ker se je Anton odrekal vsemu, samó da bi se oženil po svoji volji. Ne, tega pa ne, da bi se Anton ne oženil tam, kjer bi hotel sam oče!

»Kaj bodeš pa delal, kakó bodeta li živela, kaj jedla, ako ne bodeš imel dóma, niti denarja? Ko ne bode kàj jesti, hitro se je naveličaš,« pravi mati.

»Delal bodem, záse in za ženo zaslužim lahko.«

»Sebe in ženo bi že živíl, toda, ali misliš, da bodeta vedno samá?«

»Oženil se bodeš,« povzame zopet oče, »in ravno v Volčji Sotéski.«

»Ne bodem se, rajši grem še danes z dóma in po svetu.«

Starec vidi, da siloma ne opravi ničesar, zató ga hoče pregovoriti iz lepa. Ko mati vidi, da bi sin rajši pustil dom in dóto, nego Kodričevo Mánico, da gré rajši na tuje, in bi ga morda nikdar več ne videla živega, začnè se jokati; saj baje joka nekatera ženska, kadar hoče. Anton je bil zeló mehkužen in solzâ kàr ni mogel videti; máterinih celó ne. Solze precèj omajó trdni njegov sklep. Ko mu še oče in mati govorita na srce, češ, da ga ima Mánica rada samó zató, ker vé, da je hiša imovita, da bi ga še ne pogledala, ako ne bi imel denarja,

Digitized by Google

da nikdar ne bode srečen, ako se oženi brez njiju dovolitve, brez očetovega blagoslova, pregovorita ga, da jima obljubi še dobro premisliti; ali snubit naj bi šli drugikrat. S tem pa oče ni bil zadovoljen, ker se je bal, da bi se sin zopet ne premislil in bi ga drugič ne mogel več pregovoriti, potem pa, ker je že Korčetu poročil, da pride s sinom in je hotel vselej biti mož-beseda. Pregovarjal je Antona še toliko časa, da ga je pregovoril.

Preoblečeta se, in ko pride ujec, gredó.

Spotoma Anton večkrat postojí in se hoče vrniti. Posebno hudó mu je, dokler vidi v Župnici samotno Kodričevo kočo, kjer šiva Mánica in misli morda ravno nánj. Oče in ujec ga malone siloma tirata s seboj.

(Konec prihodnjič.)

Na neposvečeni prsti.

Porédek sèn! — Doline, goré,
Vso zêmljo je krila noč,
Med tihe je mrtvecev mêne vrsté
Skrivnostna zavêdla moč.

Na križe je mesec nagrobne sijál,
Sijál je na cvet neštet,
Le v kotu na grobu križ ni stál,
Nobeden dehtèl ni cvet.

Do njega tjà dôli sem krenil plah
Tik grobnih, nebrojnih vrst,
In stopil sem, v prsih dvojbo, strah,
Na neposvečeno prst.

Zemljó je pomladno veter tih
Prevéval tožno-mehkó,
Mirú je povsod zavladal dih,
Le tàm ga, le tàm ni biló . . .

Raz lino polnočni je zvon brnèl —
Na grobu nastal je šum,
Glasán se je mêni in grôzen zdèl
Kot divjih, peklenskih trum.

Pred mano se zbral je ròj duhôv,
Pošastij ostudnih telés,
In tukaj, na skrajnem vseh grobôv,
Pričeli so buren plés.

Vrtèč se prepévali tajen so spev,
Na ustih porôgljiv smêh,
Odsev lesketàl brezkončnih rev
V mrtvaških je njih očêh . . .

Poslušal nestrpno spev sem jaz,
Goréče v sebi molèč,
Neznàn mi je bil njegov izraz,
In vènder neznano-grozèč!

Nešteto je čustev mi v duši budil:
O kraji morečih sanj,
O svetu nevidnem se spev je glasil,
Ki zlôbnik ne véruje vánj . . .

Napósled odvèl krilàt korák
Prikazni je s svitom dné,
Sepèt pa nad grobom je plul legák:
»Mrliču temu gorjé!«

Stébor.

Digitized by Google

Dr. Jožef Mislej, slovenski modroslovec.[1]

Berilo prof. dr. **Janka Pajka** v »Slovenskem klubu« na Dunaji dné 14. sušca 1891.

(Dalje.)

roditeljih Mislejevih, o njega rojstveni hiši in mladosti ne vemo ničesar. Bržkone so bili roditelji dovòlj imoviti, da so dali sina studirat.

Da je hodil mladi Mislej v latinske šole ljubljanske, pripoveduje nam sam. Ker je leta 1778. stopil v »retoriko« t. j. v prvi letnik liceja, to kaže, da je začel hoditi v latinske šole leta 1772. (prim. o tem III., 1. d., str. LXXII.). Licejska dva letnika je obiskoval od leta 1778.—1780., kar omenja sam (III., 1. d., LXXIII.). V gimnazijskih studijah je presezal vse součence (Matjaš., str. 1.). Potem je šel v bogoslovnico ljubljansko, kjer je ostal do leta 1782.; stopivši iz tega zavoda, šel je leta 1783. na Dunaj, da bi se učil zvezdarstva. Ali iz neznanih vzrokov se je lotil medicine in je bil leta 1787. promoviran za doktorja. (Wurzbach.)[2]

Po priporočilu učenega in slavnega Quarinija, kateremu je postavljen spomenik na dunajskem vseučilišči, pride Mislej za sekundarija na občo bólnico. Leta 1791. dobí službo fizika v ogerskem »slobodnem mestu« Kiseku (Güns, madj. Köszeg), v sicer majhnem, toda jako lepem in prijetnem mesteci. V Kiseku je, kakor omenja sam v III. zvezku svojih del, izumil novo svojo sistemo. Leta 1810. ga pokličejo štajerski stanovi za ravnatelja in zdravnika v Tobelbad (Doblbad), dve uri izpod Gradca, v zdrav in jako romantiški kraj, kjer ostane do leta 1819. Poklicali so ravno Misleja zató, ker je slovel za dobrega poznavalca slatinskih vodâ in toplic. (Matjaš., str. 13.) Ko je bil topliški zdravnik, predaval je od jeseni leta 1815. do jeseni leta 1816. na graškem vseučilišči kot namestni profesor »teoretiško« in »praktično« filozofijo namesto odšedšega pravega profesorja Rembolda in še ne došlega novoimenovanega profesorja Likavca, torej jedno šolsko leto (prim. Krones: »Geschichte der Karl-Franzens Uni-

[1]) Popravek. V spisu „dr. Jožef Mislej" na str. 285. čitaj nam.: „iz Zemplinske in Abanjvarske županije" — „iz Zemenske in Abaujvarske županije."

[2]) Po Matjašovskega besedah bi bil stopil Mislej samó iz znanstvenih ozirov v bogoslovnico (Matj., str. 8.), kakor pozneje tudi v medicinske nauke, ko mu zvezdoslovje ni zadoščalo za pripomoček njegovim studijam (Matj., str. 8—9.). Z ravnateljem dunajske zvezdarne Hellom je bil pa vedno izvrsten prijatelj (Matj., str. 10.).

Digitized by Google

versität in Graz.« 1886. — pod letom 1815.). To začasno službo je opravljal hvalno in jako uspešno. (Matjaš., str. 13.) Pustivši težavno svojo službo v Tobelbadu, preseli se Mislej leta 1819. na Dunaj za privatnega zdravnika; Wurzbach méni, da zató, ker je hotel izdajati svoje spise. Matjašovsky pa našteva razven gôri omenjenega vzroka še prošnje »mnogih prijateljev dunajskih«, ki so ga vabili na Dunaj (Matj., str. 15.). Mislejeve dogodbe na Dunaji so znane jako malo. Vé se, da je imel veliko prakso, kar poudarjajo drugi kakor tudi on sam na mnogih mestih. Vsaj leta 1828. je stanoval v notranjem mestu in sicer: »Heiligen Kreutzer-Hof, Nr. 677., Stiege Nr. 1., Thür Nr. 22.,« kakor piše sam (III., 1. del, str. 84).[1]) Ves moj trud, da bi kàj več zvedel o njem, bil je doslej zaman. Poslednja leta Mislejevega življenja od leta 1835. do leta 1840., v katerem je baje umrl, kakor pravijo životopisci, neznana so popolnoma. Trudil sem se tudi v tem oziru, da bi zvedel kàj natančnejšega, vsaj leto smrti, ali zastonj. Vidi se, da ni umrl na Dunaji, ampak kje v neznanem kraji; zakaj v zapisnikih dunajskih župnij ni najti ničesar o njega smrti. To so vse podrobnosti, katere sem mogel doslej najti o njega življenji. — Slika Mislejeva, katero je priobčil Matjašovsky, kaže možá dolgih lâs, obritega, bolj upalih lic, visokega čela, častitega obraza in bistroumnih, bolj svetlih očij, močno podobnega Aleks. Humboldtovemu obrazu, v čelu pa Prešérnu.

Ali bolje nego zunanje življenje, znano nam je mišljenje in modrovanje Mislejevo. Rano je začel modrovati in spisovati. Še dijak, dovršivši gimnazijo (ondaj šestrazrednico), leta 1778., tedaj 17 leten mladenič, začel je snovati novo svojo sistemo.[2]) K temu ga je napotila, kakor pripoveduje sam, neka propoved v Ljubljani, kateri predmet je bil nauk: »Kraljevstvo božje se najde, ako smo a) pravični v mislih in b) pravični v dejanjih« (III. zv., 1. d., str. LXXII.). O tem, kaj je pravica, sukalo se je njega modrovanje; »hotel je predstaviti idejo pravice v črtah in merah« (III., 1. del, str. XXXI. in LXIV.)! Ali do jasnosti je dozorela njegova sistema šele v Kiseku, leta 1794. in je bila izvedena med leti 1805. in 1809. (III., 1. d., posvetílo.) Toda ne samó to, kakó bi razpletel novo idejo v sistemo, ampak še bolj to, kakó bi spisoval svoje nove ideje (»Stylisation« — pravi on) delalo mu je preglavic, zlasti spisovanje »največjo preglavico« (»die allergrösste Schwierigkeit«) (III., 1., str. LXIV.). To se tudi res čita

[1]) Po zagotovilu hišnega oskrbnika Kreutzerhofskega je Mislej stanoval pri nekem gostači, tedaj je bil bržkone vdovec ali samec

[2]) O tem pripoveduje Mislej sam, pa tudi Matjašovsky, str. 2—3.

Digitized by Google

njegovim spisom z obraza. Ne da bi ne bilo Misleju dovòlj besed, celó preveč jih ima: preobloženi njegov zlog je prav zategadelj malo jasen in premalo točen. To je bržkone glavni vzrok, da niso Mislejevi spisi od leta 1818., ko je izšel prvi spis, do leta 1829., ko je pisal o tem neprijetnem mu pojavu, v Nemčiji vzbudili nobene pozornosti (III., 1., str. 42.—43.). V Avstriji je učakal Mislej povoljnih océn, v Nemčiji posameznih, katere je vse priobčil na početku 3. zvezka svojih del. Ali gledé na jezik in pisavo se našemu nemški pišočemu rojaku ni godilo bolje nego največjim učenjakom nemškim. Kakó nadúta je še dandanes učena nemška pisava, posebno modroslovska, o tem vé izvestno vsakdo izmed nas kàj povedati iz svojega izkustva. Po vsi pravici terja pisatelj knjige »Rembrandt als Erzieher,« naj bodo nemški učenjaki tudi nekoliko umetniki v pisavi. Saj bi tudi nam slovenskim pisateljem ne škodilo nekoliko več prave »umetnosti« t. j. prostosti v pisavi!

Vidi se, da Mislej svojih spisov ni prijavljal po časopisih, ampak samó v posebnih knjigah. Napisal je te-le: Izdal je svojo sistemo v treh zvezkih z občim naslovom: »Totalgrundmathesis,« in to prvi zvezek z napisom: »Grundriss einer Totalgrundmathesis oder Anwendung der Mathematik auf rein geistige Gegenstände . . . Von Joseph Misley, Doktor der Arzneykunde. Wien, 1818.« Drugi zvezek ima napis: »Entdeckung der einzig möglichen totalen Grundwissenschaft . . . als zweyter Band der Totalgrundmathesis von Joseph Peter von Alkantara Misley, ausübendem Medicus in Wien. 1825.« Tretji zvezek, obsezajoč dva dela, ima dvojen naslov: »Mathematisch bestimmte, folglich beste Einigung aller dialektischen Widersprüche . . . des dritten Bandes erste Abtheilung der Totalgrundmathesis von Joseph Peter Alkantara Misley. Wien. 1829., in »Panethikometrie . . . als zweite Abtheilung des dritten Bandes der Totalgrundmathesis von Joseph Peter Alkantara Misley, Doktor der Arzneykunde in Wien. 1830.«

Razven teh natisnjenih obširnih del, katerim je priloženo obilo tablic, računov in več nariskov, spisal je Misley, toda nikjer ne objavil, delo naslovljeno: »Pancarpomathesis,« neko fiziološko-psihološko delo, katero je imel že pripravljeno za natisek in potrjeno po cenzuri (III., 1. d., str. 28.—29.). Zaradi naslova »Totalgrundmathesis« so prištevali učeni možje, kateri niso samí videli in čitali Mislejevih spisov, Misleja matematikom, kar pa je do cela krivo in brez vse podlage; Mislejeva dela so jedino filozofska.

Digitized by Google

Gledé na Mislejevo sistemo mi je samó do tega, da tù v glavnih potezah predočim najglavnejše nauke Mislejeve, ne spuščaje se v podrobnosti. Naš modrijan se je neprestano trudil, kakó bi zasledil, popisal in preračunjal občo, svetovno dušo. Kakor mu je svet jeden in jedin (I., str. 28.) ter takorekoč jedno sámo, neizmerno in velikansko teló, takó prešinja ta svet tudi jedna sáma duša, brezkončna in neizmerna, iz katere prihajajo vse in vsakeršne svetovne močí, kakor telesne takó óne, katere imenujemo v navadnem jeziku in zmislu dúševne močí. Zakaj »duša« je Misleju vse, kar deluje znotraj v kateremkoli bitji in kar je zajedno podvrženo samosvestnemu trpljenju od zunaj (II. zv., predg. 41.). »Duše« v širšem pomenu so torej Misleju vse in vsakeršne gibajoče in delujoče močí, kakeršne predstavljata človeška domišljija in znanost v vseprostranstvu prirodinem.

Ta svetovna povsod bivajoča duša pa se človeškemu duhu ali prikazuje, ali pa skriva in se dá zasledovati in slutiti samó z dúševnim očesom, t. j. po Mislejevem nazoru: nekatere svetovne močí so vidne človeku iz njih delovanja, druge so nevidne samé na sebi kakor po svojih delih. Vidne in čutne duše delí Mislej v pet vrst ali »kraljevstev.« Najnižja vrsta vseh še vidno delujočih duš mu je óna, ki obseza močí, katere stvarjajo od prašnih delcev kristale, katera provzročuje, da se nerazdelni in od njih sestavljeni drobni delci ali mrvice »prahú« zvezujejo, odbijajo in izbirajo ter zlagajo v nova telesca in telesa, kar se vrší kemiškim delovanjem (II., predg. 61.—62.). Višja vrsta nego ta je óna, v kateri se kaže rastlinsko življenje, katero je vidno iz rastí listja, cvetja in sadja (II., predg. 61.). Na sredi in v dotiki z obojim navedenim življenjem je bitje »močélk« (Infusorien), katere pomenijo početek živalskega gibanja in samostalnega delovanja (II., predg. 58.—9.). Zopet više stojé gledé na dúševno življenje členkovite ali organske živótinje, kakor konji, losi, golobje, ptice vsake vrste (II., predg. 57.—58.). Najvišji vrsti duš pa pripada — vsaj v vidnem stvarstvu — človeška duša, katera ima voljo in pamet (II., predg. 56.). To je pet višjih vrst svetovne duše, in to vidnih in čutnih človeku; toda duš, katere so nevidne, »latentne,« moramo si po Mislejevih nazorih predstavljati neštevno vrst iz vzrokov, kateri bodo razumljivejši pozneje.

Nečesa mi je omeniti takoj, kar je v Mislejevem naziranji svetá popolnoma izvirno, z znanstvenega ozira celó zanimivo. Mislej pripisuje gôri naštetim peterim dušam nekako kolikor toliko zavedno in popolno matematiško-geometriško pamet. »Pametne stvarí« — katerim prišteva razven človeka tudi angelje — zavedajo se po-

Digitized by Google

polnoma in jasno vseh »pet« — kolikor jih on predeljuje — geometriških »dimenzij« (Dimensionen). Te stvarí poznajo oblike in pojme »teles« (Solide), ploščín (Flächen), kotov (Winkel), črt (Linien) in točk (Punkte) (II., predg. 56.). Živótinje, stoječe pod pametnimi, n. pr. konji, »poštni golobje« (Posttauben), poznajo samó črte, ker — morejo letati samó v jedno mér (II., predg. 58.)! »Polživótinje« (Zoophyten) so po Mislejevih nazorih »kotne stvarí« (Winkelwesen), ker živé najrajši v »zakotjih, špranjah in luknjah;« prim. žužke in črviče (II., predg. 58.—59.)!! Rastline poznajo »ploskve« (Flächen), ker razgrebajo na široko svoje liste, korenine in veje (II., predg. 61.). »Kristalnemu práhu« je znano vseh pet dimenzij, a samó na pol zavedno, tedaj takó, kakor bi mislil z mračno dušo (II. predg. 62.—63.).

Obča, po vsem prostranstvu razstrta in razširjena duša ali »životna moč« svetovna ima po Misleji svojstvo tankega vzduha ali tanke sape (Hauch); imenuje jo »eter,« t. j. goreči vzduh (II., str. 53.) — starodavni názor, katerega je vzprejel od drugih. Znano je, da se denašnje prirodoznanstvo nagiblje k temu nazoru in si mnogo prirodnih pojavov razlaga s pomočjo te »sape.« Ta názor, da prihaja iz »eterja« vse svetovno življenje, zajedno je panteistiški; ali Mislej se močno brani, da bi se mu podtikal »panteizem,« t. j. óni nauk, po katerem sta vidni svet z vsemi svojimi močmí in Bog jedno in isto bitje (II., predg. 130.). Mislej pravi, da prešinja duša ali vzduh sicer ves svet, da pa nikakor ni z Bogom isto bitje; zakaj svetovna duša, eter, predira ves svet na vse kraje in stranî, tedaj kot stvar, ki je podvržena geometriškim nazorom in se torej daje matematiški predstavljati s črtami, ploščinami, ploskvami in telesi (II., str. 57.), Bog pa je »prosto« bitje, bivajoče v »središči« svetá, bitje »samó na sebi,« ne imajoče nì geometriške širine nì dolžine, ampak kot »jednojno bitje« podobno »matematiški točki« (II., str. 14.—15.). (Konec prihodnjič.)

Listi — nádeje.

Na liste drevesne sem zrl:
Premnogi bil svež in zelèn,
A mnogokateri njih rmèn:
V razvitku je svojem zamrl.

Srcé ti človeško takó
Sto upnih požene brstóv:
Od mnogih učaka sadóv,
A drugi že zgodaj zamró!

Bátog.

Digitized by Google

Pop Pero.[1]

Črtica iz Bosne. Spisal **R. Perušek.**

(Dalje.)

Naš pop Pero je dobil inorijo v Blažuji in tamkaj svoje duše pasel mnogo let. Župljanje so bili ž njim izredno zadovoljni; bil je pa tudi mož po volji božji. Znal je cerkvene knjige, bukvar, časoslov, psaltir in trebnik bolje od mnogih drugih starejših duhovnikov, glas mu je bil zvonek in pel je tropare, pričestne, heruvike, oktoih i. t. d., da ga je bilo veselje poslušati. Vsako nedeljo in praznik je služil vestno i jutrenjo i večernjo (službo božjo) sedaj v tem, sedaj v ónem sêlu svoje inorije, učil národ v propovedih, in o vsaki priliki pomagal z dobrim naukom in svetom. Prijazno je občeval s svojimi župljani. Kadar je prišel médnje, pozdravil jih je: »Dobro jutro, bratje, jeste li zdravi osvanili? Bog da blagoslovi, Bog te blagoslovil!« Zató so ga pa tudi seljaki častili. Razven navadnega bira so mu donašali peciva, pleč, kokošij, sira, jajec, rakije in drugih stvarij. Za krst, poročanje in druga opravila ni zahteval velikih pristojbin, in ako je trebalo, storil je to tudi zastonj. Kolika sreča, ako bi bila imela vsaka inorija takega popa! Ali žàl, da so mnogi duhovniki prezirali národ in ga tudi gulili kolikor môči. Onega popa, o katerem sem pravil, da je svoje ime podpisal z malo začetnico, sredi pa z véliko črko, tožili so kmetje pri vladi in pri metropolitu, da jim preveč računja za cerkvena opravila. Zató pa je národ izumil mnogo šaljivih pripovedek o takih popovih. »Umrla je neka žena, a pred smrtjo se ni izpovedala, ker popa ni bilo domá. Pride na rajska vrata, in tamkaj jo vpraša sveti Peter: ‚Kaj hočeš in česa iščeš tukaj?' Žena mu odgovorí: ‚Iščem popa ali kalugjera (meniha), da se izpovem.' — ‚Pojdi na óna druga vrata, kjer je pekel; kdor ti je

[1]) V poslednjem zvezku »Ljubljanskega Zvona« se je podkralo v spis »Pop Pero« več neljubih tiskarskih pomot. Blagovóli čitati na str. 286. v vrsti 19. od spodaj »V Blažnji« n. »v Blažnji«, na str. 287. v 2. vrsti od zgoraj »podvŕtimi« n. »podvrtimi«, »dólenji« n. »dolgi«, v 4. in 5. »dvigne in podprè« n. »ne dvigne« in »ne podprè«, v 7. in 8. »da so turški štabski částniki i. t. d. svoj čas takó izprovajali« n. »da so se turški i. t. d. svoj čas takó vêdli,« v vrsti 17. od spodaj na isti stráni dêni besedo »Filz« v oklépice. Na str. 288. v vrsti 9. od spodaj čitaj »Blažnja« ne »Blažnja«, v vrsti 3. od spodaj »v verskem nauku« ne »o verskem nauku«. Na str. 289. v vrsti 5. od zgoraj čitaj »blažujskega« n. »blaženjskega«, v 13. »Blažuj« n. »Blažnj«, v 11. od spodaj »sosednih« ne »posebnih«. Na str. 290. v 16. vrsti od zgoraj čitaj »inorijaši n. »inoraši.« *Pis.*

Digitized by Google

rekel, da so v raji popovi in kalugjeri, prevaril te je; tù jih že nekoliko časa ni.' — ‚Pa mi pokličite starca vladiko Dionisija, da me on izpové.' — ‚I vladika je med popovi in kalugjeri; kjer je orel, tam je i perje.'«

Neki dan sem se šel izprehajat po cesti, ki vodi iz Sarajeva proti Blažuju. Vračajoč se zapazim od daleč jezdeca, ki je imel kamilavko na glavi. Kljuse, na katerem je sedèl, res ni bilo arabske krví; bilo je majhno in mršavo, toda prilično svojemu jezdecu. Ko pridem bliže, spoznam popa Pero. Pozdraviva se, in vprašam ga, kam se je namenil. »V Blažuj.« — »Je li jutri kak praznik, da jezdite tjà?« Bil se je namreč preselil v Sarajevo in odslej se ni več vozil na poštnih kólih, nego kupil si je bil za male pare svoje kljuse, katero ga je nosilo, kadar je bilo treba v njegovo inorijo in zopet nazaj v Sarajevo. Mislil sem torej, da ima prihodnji dan v Blažuji službo božjo. —

»Ne,« odgovorí mi, »obôlel je jeden mojih inorijašev in je poslal póme!«

»A, da ga izpoveste, pričestite in pomažete?«

»Ni še takó hudo bolan, grem, da mu pomorem, ako je môči.«

»Ali ste morda tudi zdravnik?«

»Sevéda, siromašni pop mora biti svojim inorijašem vse: pop, pisar in lečnik in kar je še treba«.

Poslovila sva se, in mislil sem v sebi: »Ubogi bolnik, ako ti krepka naráv ne pomore, ta ti izvestno ne bode.« Pozneje mi je pravil, da se v bogoslovji učé tudi poznavati nekoliko anatomije in preproste medicine, in morda je po mnogi izkušnji res dospel do tega, da je védel spoznavati navadne bolezni in dajati primerna domača zdravila in še bolje pravila, kakó se je treba vladati bolniku, da mu odleže. Saj krepki národ bosanski itak ni podvržen posebnim boleznim, katere tarejo kulturnega človeka. Da so seljaki klicali njega na pomoč, kadar je obolelo živinče, to je tudi jasno, saj ima živinče za neizobraženega seljaka še večjo vrednost, nego človeška, posebno pa še ženska glava v družini.

Navzlic vsem naporom, katere sta vložili pri nas cerkev in šola, da se iztrebijo prazne vere in vraže, vemo, da je naše ljudstvo še vedno udano praznoverju. Lahko si mislimo, da to veljá še mnogo bolj pri národu bosanskem, bodisi katerekoli vere. Sevéda so mislili seljaki, da imajo tudi molitve popove različne uspehe, in zató so zaklinjali popove, naj služijo »leturgjiju iz najkrupnije knjige« in »udrijo v najdublje molitve«. Posebno so se obračali do popov, kadar so mislili, da so bolestnika »splele magjije« (da so začarani), ali da so mu »nahu-

Digitized by Google

dile zle duše«. Naš pop Pero je bil razborit in pameten človek, ki bi se bil rad otresel tega mračnjaštva, toda ni mu dalo ljudstvo. Kjer je v národu globoko ukoreninjeno praznoverje, ne dá se iztrebiti s pametno besedo, in ljudstvo ima ónega rajši za glupeža ali pa za zlobnika, ki bi trdil, da nima nobenih močij proti prirodnim silam. Zató pa je pop Pero pametno ravnal, da ni trkal z glavo ob zid, in plaval proti strugi, zakaj brez sumnje bi si bil glavo razbil ob zidu praznoverja, ali pa utonil v reki vraž. Dasi je bil torej prepričan, da njegovi zapiski, s katerimi so se lečili ljudje in živina in druga čarodejstva, ne morejo imeti nobenega uspeha, vender jih je časih rabil, da si ohrani ugled v národu. Ali na čast mu bodi rečeno, da je delal takó le v skrajni sili.

Dokler je bil pop Pero na sêlu, imel je tudi kos zemljišča v najemu in ga je obdeloval, da je dobil nekoliko koruze, krompirja in zelenjadi. Njega žena je bila marljiva, čistila je hišo, in kadar je bilo treba, pobelila jo je sáma, deco je umivala in oblačila, da jih je bilo milo gledati, krave je molzla sáma. Ker so rano vstajali, brzo je postlala postelje, očedila hišo in pripravila zajutrek; da je sáma prela in opravljala druga domača dela, to je jasno; žene kmetiške so dejale, da dela, kakor bi hotela živeti dva veka. Zató pa jo je naš pop ljubil in skrbno čuval nje zdravje. Izvestno ni imel večje skrbí, nego da mu žena ne zbolí in umrje. Kaj bi bil tudi počel? Pravoslavni popovi se smejo ženiti samó jedenkrat. Hiša bi se mu podrla, zakaj ostal bi sam s šibko deco in moral gospodinjstvo poveriti najeti gospodinji, tuji ženi, katera bi skrbela samó za sebe. Ako bi vzel staro gospodinjo, ne bi mu dospevala z delom, ako bi najel mlado, evo zlih jezikov, ki prežé na popa, in gotove napásti, kateri se je težko ubraniti! Koliko je dobra žena vredna popu, kaže nam tá-le pripovedka: Dva popa sta se sešla, in prvi je vprašal drugega o dohodkih, katere donašajo krst, poroke in pogrebi. »Ali umira mnogo ljudij v tvoji inoriji?« vpraša jeden drugega, ali ta mu odgovorí: »E pomirucka svet, ljudje so trdnega zdravja.« Ne mnogo časa potem zbolí žena ónemu, ki je dejal, da svet samó »pomirucka.« Ko pa mu žena umrè, priteče ves obupan iz hiše in zakliče: »Jaoh mene, umrl je svet!«

Ko je začel pop Pero poučevati vero v sarajevski šoli, ni mu kazalo več ostati na sêlu. Prodal je, kar je imel živine v hlevu in si kupil óno mršavo kljuse z ogoljenim repom ter se z vso družino preselil v Sarajevo. Odtod je jahal v svojo inorijo, kadar je bilo treba. Sedaj, ko je stanoval v mestu, trebalo je, da nekoliko izpremení živ-

Digitized by Google

ljenje svoje. To se je poznalo v vsi njegovi zunanjosti. V mestu se ni oblačil več kmetiški, nego nosil je dolg talar do petâ in črni pas, ki je znamenje župniške častí. Tudi mantiji in kamilavki ni bilo prigovora; mož si je omislil popolnoma novo opravo. Tudi ni več pušil iz čibuka, nego motal si je cigarete. Sevéda, kadar je šel na sêlo, takrat ni oblekel najlepše obleke, nego odel se je z ónimi starimi oblačili, v katerih sem ga prvič ugledal v Blažuji. Tudi popadija se je sedaj oblačila, kakor so se navadno nosile srbske meščanke boljših stanov. Svojemu sinu, kateremu je bilo kakih dvanajst let, omislil je povsem evropsko obleko, samó za pokrivalo je ostal domači fes, od katerega se dotlej ni ločil nobeden domačin, naj je bil tudi v najlepši salonski obleki. Jedino hčerka, katera je hodila v srbsko šolo, ostala je v preprosti kmetiški obleki. Sčasoma se je naučil tudi nekoliko nemških besed, takó da se ne bi bil dal prodati, govoriti pa ni poskušal, in tudi to je dokaz, da je bil jako pameten človek, ker se je takó ogibal vsaki nepriliki, katera bi ga utegnila zadeti, da je začel lomiti nemščino. Glavni vzrok, da se je preselil v Sarajevo, bil je ta, da je ondu mogel pošiljati deco svojo v šolo. Hčerko je namerjal dati izobraziti za učiteljico, sinú pa je pošiljal v gimnazijo, kjer se je bistroumni in pridni dečko dobro učil; morda bode še kdàj imenitna glava v svoji domovini.

Odkar se je pop Pero preselil v Sarajevo, občeval je mnogo z nami. Imel sem priliko razgovarjati se ž njim, kadar je bil odmor med naukom, često pa na prijateljskih shodih sedaj pri tem, sedaj pri drugem članu učiteljskega zbora, kjer smo se zvečer živo razgovarjali, vmes tudi kàj zapeli in sevéda suha grla namakali z rujnim vincem. Spoznal sem v teh razgovorih, da je mož jako strpen v verskih stvaréh in da se je vladal po načelu: »Poštuj tuje, a ljubi svoje.« Znal je društvo kratkočasiti z dovtipnimi opomnjami in pripovedkami in v teh pričah se ni plašno ogibal takih kratkočasnic, katere so se dostajale njegovega stanú. »Tudi mi smo grešni ljudje,« dejal je, »in imamo svoje napake«, in večkrat je kako prav osoljeno povedal o popovih in kalugjerih. S tem pa se ni trohice doteknil častí svojega stanú; a visoko ga je cenil in bil prepričan o važnosti njegovi. Bil je tudi izvrsten govornik. Njega besede niso bile umetno sestavljene, toda vladal je krasni srbski jezik in izražal svoje misli prosto, vender pesniški odičeno. Čul sem mnoge njegove napitnice, ki so vzbudile vselej glasno priznavanje, čul sem ga pa tudi o drugih prilikah. Ko je tedanjemu ravnatelju gimnazijskemu umrla soproga, bil je mož v največji zadregi, kakó bi jo krščanski pokopal. Bila je namreč evan-

Digitized by Google

geljske vere, in ako bi hotel najeti najbližjega evangeljskega svečenika iz Oseka stalo bi ga to jako mnogo, poleg tega bi bilo celo nemogoče, ker bi minilo vsaj štiri dni, predno bi bil duhovnik dospel v Sarajevo. Česar mu rimski biskup ni dovolil, to je dovolil pravoslavni metropolit Sava, ki je sam opravil opelo v cerkvi, potem pa je vodil izprevod pop Pero na pokopališče. Po molitvah je izrekel nagrobno slovó toli ginljivo, da so vsi pričujoči ljudje udarili v plač. Malo besed je potrošil, toda krasno je opisal pokojnico kot vredno soprogo in mater ter dobrotnico potrebnikov, kakor bi si bil nalašč sestavil govor domá.

(Konec prihodnjič.)

Poljska ustava z dné 3. maja.

Napisal dr. M. Murko.

Poljaki so letos obhajali stoletnico svoje »konstitucije 3. maja« posebno slavnostno v Galiciji, skromneje na Pruskem, tiho v rodbinskih krogih in v svojih srcih na Ruskem. Slavi pa se ta dan med njimi leto za letom, kakor n. pr. Mickiewiczev rojstveni dan. Kakor drugi važnejši dogodki v zgodovini vsakega slovanskega národa mora tedaj tudi ta vzbujati našo pozornost in samostalno oceno.

Poljska je v svojo dôbo dobro izpolnjevala svojo nalogo ko velika slovanska država: ovirala je še veče ponemčevanje zahodnih Slovanov, zadrževala je nemški viteški red, da ni še dalje širil krščanstva z mečem v roki, dosegla je sama mirno krščenje Litve, branila je krščanstvo nasproti Tatarom in Turkom, tako da so se celo južni Slovani v 16. stoletji na njo enako ozirali kakor pozneje na Rusijo. Resnično je tudi, da je nosila civilizacijo na vzhod, če tudi na svojo škodo, ker je s tem slabila svoje moči na zahodu, na vzhodu pa prišla v neizogibno nasprotstvo z zbirajočo se moskovsko Rusijo.

Vendar je propala tudi ta mogočna slovanska država, propala po svoji krivdi. Poljska ni bila republika in ne monarhija, ni bilo v nji vlade in reda. Imela je sicer kralja, ali bil je le »malowany«; volili so ga najprej najmogočnejši velikaši, po smrti Zygmunta Augusta (leta 1572.), poslednjega Jagellonca, prešlo pa je to pravo na vso mnogoštevilno šlahto. Ta »slobodna« »elekcya« je imela seveda najhujše nasledke; kdor je več plačal in več slobod obljuboval, postal

Digitized by Google

je kralj ali moral je podpisati svojim volilcem Pacta conventa, po katerih so mu bile roke popolnoma vezane. Tudi sejm (državni zbor), ki se je zbiral redno po dveh letih, ni mogel ničesar storiti, ker so imeli poslanci od svojih provincijalnih sejmikov instrukcije, po katerih so morali glasovati: pa takem še celo ni bilo mogoče doseči potrebne jednoglasnosti, ker vsak poslanec je lahko zakričal »Nie pozwalam«, in sejm se je razšel brezuspešno (liberum veto). Od nesrečnega konca sejma leta 1652. jih je le nekoliko izpolnilo svojo nalogo. Ker kralj ni smel ničesar brez sejma storiti, ta pa v najvažnejših rečeh ni več prišel do sklepov, dobili so vso moč v roke posamezni magnati, ki so opravljali najviše službe. Opiraje se na svojo drobno šlahto in svoje — vojake, lahko je vsak magnat kljuboval kralju, in delali so to tudi najviši dostojanstveniki. Poljska napósled ni imela uprave, nì državnega zaklada, nì vojske. Nahajali so se celo ljudje — še med zgodovinarji našega stoletja — ki so zmatrali to »zlato slobodo« za neko posebnost, za višo politično modrost in s ponosom govorili: »Polska nierządem (neredom) stoi.«

Predlagali so primerne reforme protestantski stanovi v 16. stoletji ali brez uspeha. Žalibog pa tudi dobe protireformacije niso kralji porabili za to, da po primeru drugih vladarjev povečajo svojo moč, pač pa je jezuitska politika odpahnila kozake in sploh ruski národ, kateremu je vladala Poljska. Šlahti so bila mesta trn v peti, propadala so vsled različnih jim delanih krivic in ž njimi tudi obrtnija in trgovina, industrije pa sploh ni bilo v deželi. Iz kratka: Poljska se je razvijala poslednja dva veka popolnoma nasprotno drugim državam in je bila v 18. stoletji velik anahronizem.

Ni manjkalo že v 16. stoletji duhovnih in posvetnih mož, ki so bičali mnogo teh napak in predlagali primerne poprave, posebno pa se je množilo njih število v 18. stoletji. Vendar vsi ti reformatori so puščali liberum veto in elekcijo, tudi Stanislav Leszczyński, dvakrat voljeni ali od sovražnikov krone izgnani kralj filozof, še se v svoji knjižici »Głos wolny wolność ubezpieczający« (leta 1733.) ni mogel odločiti za grajo teh najbolj kvarnih uredeb, ampak hotel jih je le točno opisati in omejiti.

Sploh pa je bilo že prepozno za reforme. V Poljski sta se bíli Švedska in Rusija brez ovir, napravljali tam celo svoje vojaške sklade; ni čudo, da so se sosedne države mešale v njene posle, posebno pa obe zgodovinski nasprotnici: Prusija, dedič nemškega viteškega reda, in Rusija, s katero je Poljska še v 17. stoletji tekmovala. Še leta 1612. so Poljaki gospodarili v Moskvi, čez sto let pa je imela Rusija

Digitized by Google

že popolnoma prevago v Poljski (leta 1717.—1773.). Poljska ni našla pravega zaveznika, ker z državo brez vojske se nikdo ne druži. Prusija je sicer semtertja hotela pomagati proti Rusiji, ali zahtevala je drago pomoč proti Avstriji, dovolila pa tudi ona ni potrebnih notranjih reform kakor odpravo liberum veto in elekcije kraljev. Rusija in Prusija sta čuvali trdovratno poljsko anarhijo, ker je bila njima na korist. Motila sta se po takem tudi kneza Czartoryska, ki sta iskala pomoči Rusije, da doženeta potrebne izpremembe. Friderik II. in Katarina II., vladarja, katerim je bila sila več ko pravo, obsodila sta Poljsko na smrt, ali po teoriji ravnotežja morala povabiti tudi Marijo Terezijo, da se proti svoji volji udeleži prvega »razbora« Poljske, ki je nastopil leta 1772.

To je pomagalo. Zdaj so se odprle oči tudi nasprotnikom reform, od leta 1775.—1788. se je mnogo izpremenilo in popravilo. Največ pa je storil Sejm czteroletni, ki se je začel dné 6. oktobra 1788. leta. Na drugo jutro se je zvezal v konfederacijo, to se pravi, niso ga vezala obstoječa prava in predpisi, ampak on si jih je sam daval. Prej so take konfederacije bile upor proti kralju, takrat pa so poslanci le mislili na poboljšanje in rešitev Poljske. Obe izbi sta skupaj zasedali, jeden poslanec ni mogel več preprečiti sklepov. Začelo se je vojsko pomnoževati, in v dveh letih je bilo res 45000 mož pod orožjem, če tudi ne 100.000, kakor je bilo sklenjeno. Da ne bi še neplačani vojaki gospodarili po davnem, osnovale so se »komisije civilno-vojaške«, ki so skrbele za javno varnost. Šlahta je dovolila davke, četudi ne pod tem imenom, ampak ko »dobrovoljno večno žrtvo.« Za omiko je skrbela z velikim uspehom že prej komisya edukacyjna (prvo evropsko naučno ministerstvo!), ki je bila ustanovljena že na onem sejmu, kateri je bil prisiljen potrditi prvi razbor.

Evropski položaj je bil takšen, da je patrijotična stranka lahko začela misliti še na važnejše izpremembe. Rusija in Avstrija sta vojevali s Turčijo; Prusija, nasprotnica obeh, ponujala se je Poljski ko zaveznica; opirati se je bilo mogoče tudi na Anglijo in Holandijo, nasprotnici Rusije. Že v začetku meseca julija 1789. leta so nameravali nekateri patrijotje uvedenje dedične parlamentarne monarhije in to misel povedali kralju. Bil je voljen poseben odsek za posvetovanje o obliki vlade. Pobrinila so se posebno mesta pod vodstvom varšavskega župana Dekerta za svoje pravice. Vendar delo ni posebno napredovalo. Šele vest, da bo sklenjen mir s Turčijo in da države mislijo na drugo delitev Poljske, naklonila je najveljavniše može, da so se odločili za hitrejše postopanje. Zbirali so se tajno s kraljem pri njegovem taj-

Digitized by Google

niku, duhovniku Piattoli, nekdanjem vseučiliščnem profesorji v Modeni. Glavno zaslugo pa ima za ustavo duhovnik Hugo Kołłątaj, ki je poleg drugega duhovnika, Stanislava Staszica, že prej največ pisal in govoril proti šlaheckim predrazsodkom in zdaj na sejmu najbolj vztrajno deloval za svoje ideje. Ni znano, kdo je napisal ustavo, bržkone sam kralj Stanislav August, ali to je gotovo, da je v nji največ Kołłątajevih mislij in da je on načrt popravil in končno uredil. Med šlahto sta se posebno odlikovala Ignacij Potocki, glavni govornik mladega patrijotičnega pokolenja, in Stanislav Małachovski, maršalek (predsednik) štiriletnega sejma, zaradi svojega značaja imenovan poljski Aristides.

Skoro je imela ustava že 60 navdušenih privržencev in ni mogla več ostati tajna. Ne samo ruski poslanec ampak vsi predstavitelji tujih držav so bili vznemirjeni in napenjali vse strune, da zaprečijo po dolgem času prvo neodvisno delo poljskega národa. Moralo se je celo odstopiti od dné 5. maja, ki je bil določen za razglas in razpravo ustave. V veliki razburjenosti sta prešla prva dneva maja meseca; dné 2. so sklicali patrijotje privržence ustave, in sklenilo se je z navdušenjem, naj se še drugi dan vzprejme v sejmu.

Dné 3. maja je kralj razstavil vojsko po ulicah. Tudi varšavski meščani, ki so slišali o hudobnih namerah neprijateljev, sklicali so cehe, »bractva« in národ, naj bo pripravljen za obrano ustave, o kateri se je vedelo, da prinaša olajšave in srečo meščanom in ljudstvu. Vse je bilo na nogah v prazničnih oblačilih, vse je pričakovalo netrpljivo velikega dogodka. Posebno svečanostno je bilo v zbornici, ki je bila napolnjena do zadnjega mesta. Ob 11. uri je vstopil kralj z velikim spremstvom. Maršalek je omenil po svojem nagovoru pri začetku seje, da države padajo in vstajajo. Poljska je bila vsled svojih napak ponižana, ali povzdiguje se zopet, in naj nebesa od nje odvrnejo novo nesrečo. Tajnik odseka za vnanje reči je prebral poročila iz glavnih stolic, iz katerih se je jasno kazalo, da neprijatelji Poljske, ki so se sprli, hočejo skleniti mir na njeno škodo. Strah je obšel vse, ko se je slišalo o mogočnosti novih nesreč. Po prošnji Ignacija Potockega je izpregovoril najprej kralj, ki je hvalil dobro misleče državljane, kateri so ga mnogo nagovarjali, naj izbere nova in bolj uspešna sredstva za blagor domovine. Iz tega se je rodil načrt, ki se strinja z voljo mnogih poslancev. Naj se vzprejme skoro, ker če si hitro ne pomagamo, bo prepozno. Namen vseh sosedov je, da nas vzdržijo v naši slabosti.

Digitized by Google

Ko se je prebral načrt, klicalo se je od vseh strani: »Zgoda, zgoda!« Maršalek je prosil kralja, naj »se zloči že z novimi vezmi z narodom.« Vendar kralj je zahteval prej, naj ga sejm oslobodi prisege, s katero je obljubil pri nastopu na prestol, da si ne bo določeval naslednika. Z navdušenjem se je ustreglo njegovi volji. Potem je mnogo odličnih mož zagovarjalo načrt, ali našli so se tudi nasprotniki; bilo jih je le 18, izmed katerih pa se jih 5 ni dalo poznati. Ni manjkalo na videz tudi tragične scene. Poslanec Suchorzewski je potegnil v sredino zbornice svojega šestletnega sinka, vrgel se pred prestol, kričal kakor pijan, da ubije svojega otroka, da ne bo doživel suženjstva (niewoli), katero pripravlja ta ustava. Manj patetično ali z iskrenim prepričanjem in navdušenjem so govorili privrženci ustave. Po njih prošnji je kralj takoj v Izbi prisegel na novo konstuticijo in tisočkrat mu je donelo nasproti; »Vivat król! vivat nova konstytucya!« Ti klici so se razširili na ulice, in vsa Varšava jih je bila polna. Solnce je že zahajalo, ko se je sejm odpravil v natlačeno starodavno farno crkev. Ko je kralj prihajal po svojem hodniku, zastopile so mu pot poljske gospé s kneginjo Kurlandsko na čeli in čestitale s srčno radostjo. Oba sejmova maršalka nesli so »arbitri« (odlični gledalci, ki so bili za poslanci v sejmi) pred véliki oltar. Po kratkem nagovoru sejmovega maršalka oglasil se je maršalek konfederacije velike kneževine Litevske, Kazimierz Nestor Sapieha, ki je v sejmi bil proti ustavi, ali tukaj v obličji Boga prinašal žrtvo svojega prepričanja, da ne bi daval žalostnega primera, ker nezloga je bila kriva vseh nesreč Poljske. Ta izrek je napravil ogromen vtisek, ker Sapieha je bil mož zgovoren in popularen. Prisegli so zaporedoma maršalki, škofje in posvetni senatori, ministri in poslanci, ves národ. Ko je knezoškof Gorzeński zapel Te Deum laudamus, pelo je tisoč prs to zahvalnico, katero je spremljal grom topov s terase kraljevskega dvorca.

Tako je bila vzprejeta po francoski prva ustava v Evropi brez krvi! V dôbi, ko se je rušila francoska monarhija, odrekel se je poljski narod oligarhični slobodi, utrdil in razširil kraljevsko moč. Lahko sta čestitala poljskemu kralju k novi ustavi po takem papež Pij VI. in kralj pruski, ki jo je pa kmalu po tem izdal. V tem zmislu je hvalil v angleškem parlamentu Burke poljsko ustavo, da bi ponižal francosko, hvalili so jo Amerikanec Tomaž Payne, Francozi Sieyès in Volney, pruski minister Herzberg v svojem govoru o revolucijah v berlinski akademiji dné 6. oktobra 1791. leta, z navdušenostjo so prejeli poročilo o njej Holandci.

Oglejmo si glavne točke njene vsebine!

Digitized by Google

V občem uvodu je povedano, da ima ustava namen popraviti stare napake, čemur je položaj v Evropi ugoden, da bo Poljska slobodna od sramotnih ukazov tuje moči in sama skrbela za svoj blagor.

Čl. I. proglaša vero rimsko-katoliško za národno in vladajočo, prepoveduje odstop od nje, zagotavlja pa po zapovedi krščanske ljubezni slobodo in varstvo vsem obredom in veram.

V čl. II. potrjuje ustava šlahti vsa prava, mestom in meščanom (čl. III.) prava, katera jim je sejm dal že dné 18. aprila 1791. leta; vsled tega so bila meščanom vrata odprta do zasedanja v sejmu, do dostojanstev v sodništvu, duhovništvu in vojski; zastopniki mest na sejmu so postali po dveh letih plemiči, in vsak sejm je imel še razen tega popleminititi 30 meščanov; obnovila se je avtonomija mest in normiralo njih pravosodstvo. O kmetih (čl. IV.) je povedano, da so izvirnik največih bogastev v državi in ko najštevilnejše prebivalstvo tudi njena največa moč; »človekoljubje in krščanske dolžnosti« kakor »dobro razumljeni lastni interes« tedaj zahtevajo, da se vzprejmejo »pod varstvo prava in državne vlade.« Treba je opomniti, da od l. 1496. kmet ni mogel svojega gospodarja nikjer tožiti, ampak da je sam bil njegova poslednja instancija. Dogovori med graščakom in kmetom vežejo enako oba in nikdo jih ne sme svojevoljno izpreminjati. Rabota se sicer ne odpravlja ali v zemljah Reči Pospolite je vsakdo sloboden, tudi tujec, ko je prekoračil njene meje, in sme se pečati, s čimer se hoče.

Vsaka vlada (čl. V.) v ljudski družbi ima svoj začetek v volji národa. Deli se v pravodavno, izvršujočo in sodniško.

Pravodavna vlada je sejm (čl. VI.), ki se deli v »Izbo Poselsko« in »Izbo Senatorsko«. Izba Poselska bo ko znak narodove suverenosti »svetinja pravodavstva«, zaradi tega ona sklepa najprej o vseh predlogih. Izba Senatorska, zložena iz škofov, vojvod, kaštelanov in ministrov pod predsedništvom kralja, vzprejema ali odklanja, vendar le enkrat, z večino sklepe Izbe Poselske, kar se tiče občih prav, t. j. ustavnih, civilnih, kriminalnih in nalaganja večnih davkov, sklepa pa skupno z Izbo Poselsko s prosto večino, kar se tiče vseh tekočih stvarij. Senatori in ministri v rečeh svojega urada nimajo glasa. Redni pravodavni sejm se zbira vedno po dveh letih, more pa se sklicati tudi izvanredni. Poslanci so zastopniki vsega naroda in ne smejo tedaj od provincijalnih sejmikov, katerim se potrjujejo druga prava, vzprejemati nikakšnih obvez. Povsod odločuje večina, liberum veto in

Digitized by Google

konfederacije vsake vrste se odpravljajo. Za revizijo in popravo ustave se določuje izvanredni sejm vsakih 25 let.

Izvršujoča vlada (čl. VII.) je kralj in njegov svet »Straža prav«. Omejena je bila po današnjih načelih, ali ni smela tudi vojne napovedati, mira in sploh nobenega diplomatičnega akta definitivno sklepati.

Prestol postane dedičen, da se za vselej odpravi vpliv tujih držav in tekmovanje med domačimi velikaši, v moški in tudi ženski liniji po pravilih prvorodstva. Ker pri kralji ni bilo naslednikov, določil se je v začetnika bodoče dinastije Elektor (volilni knez) Saksonski (dom katerih je tudi že prej vladal). Kraljeva oseba je sveta. Ker pa kralj ne more ničesar sam storiti, tudi narodu ni za nič odgovoren. »Nie samowładzcą, ale Ojcem i Głową Narodu być powinien«. Stražo ali kraljevski svet sestavljajo: 1. primas poljski, katerega lahko zastopa prvi ex ordine škof, ali onidva ne podpisujeta rezolucij; 2. pet ministrov, t. j. minister policije, pečata, vojne, državnega zaklada, vnanjih reči; 3. dva tajnika brez odločevalnega vota. Navzoča sta lahko tudi polnoletni prestolonaslednik in sejmov maršalek. Ministri so odgovorni s svojo osebo in imetkom; sodi jih sejm s prosto večino obeh izb. Če zahtevata dve tretjini tajnih glasov obeh izb zmeno kakega ministra, mora kralj takoj drugega imenovati.

Sodniško vlado (čl. VIII.) izvršujejo le za to ustanovljeni ali voljeni uradi, posebni za šlahto, mesta in kmete.

Po določilih o regenciji (čl. IX.) se pravi, da so kraljevski sinovi (čl. X.) »pierwszemi Dziećmi Ojczyzny« in za to ima poleg roditeljev tudi narod paziti na njih odgojo.

Svojo celost in slobodo brani ves národ (čl. XI.); vojska je le iz njega izvlečena brambena moč, in národ ji je dolžen plačo in spoštovanje, ker se posvečuje njegovi obrambi; prisega vojska zvestobo národu in kralju in obrambo narodne ustave.

Že ti podatki dokazujejo jasno, da so tvorilce poljske ustave navdihovale ideje francoskih enciklopedistov in Rousseaua. Po veri se govori v nji najprej o treh stanovih, po tem šele o vladi, o kateri je izrecno povedano, da izhaja iz národa. Národ je svoj suveren, on sam si daje zakone in ima celo pravo, da nadzoruje odgojo kraljevih otrok. Meščanom, posebno pa kmetom, ta ustava ni darovala Bog ve kaj, ali kako se govori v nji o teh do one dôbe toliko zaničevanih stanovih!

Tako izposojevanje tujih idej nikakor ne pomanjšuje vrednosti in slave ustave, saj je vsak človeški napredek rodila dotika z drugimi

Digitized by Google

národi, nadaljevanje in dovrševanje njihovih mislij in del. Ravno to je bila glavna napaka Poljske v zadnjih stoletjih, da ni hodila enakih potov z drugimi evropskimi državami. Vpraša se le, kako se presajajo tuje misli na domača tla. V tem oziru se mora priznati, da je poljska ustava izvrstno delo: slobodne ideje zahodne je porabila, da omeji zlato slobodo šlahte, razširi pa moč vlade in prava meščanov in kmetov. Ni preobračala vsega obstoječega, ampak zidala je na prejšni podlagi; puščala je po takem šlahti svoje, ali dala je meščanom mnogo njenih predpravic. Sploh je bil njen namen izjednačiti s časom oba stanova. Šlahti je bilo dovoljeno vsprejemati meščanstvo; že dné 29. aprila so se vpisali sejmov maršalek in ž njim 40 drugih odličnjakov `ko hišni posestniki v varšavske meščane. Šlahta, ki je bila neizmerno mnogoštevilna, kar je treba vedno pomniti, če se o nji govori, smela se je od te dôbe tudi pečati s trgovino in rokodelstvom, in to ji ni moglo več »škoditi« ali pa jo »poniževati«.

Dela pred sto leti ne smemo soditi po naših današnjih pojmih. Ustava ni oslobodila kmetov od robote. Ali kje je bilo takrat na kaj takega misliti? Niso še bile znane take kreditne operacije, s katerimi se je to delo vršilo v našem stoletji. Le pomislimo, da je odpravo suženjstva in robote še v naše dni poplačal najliberalnejši vladar, Dom Pedro II., s svojim prestolom. Vredno je tudi omeniti, da je že prej več poljskih graščakov oslobojevalo svoje kmete po svoji volji, in ustava jih je vse odtegnila oblasti graščakov; šele v isto dobo pa je Katarina II., ki si je dopisovala s francoskimi slobodomiselci, priklenila zakonito k zemlji maloruske kmete, kateri še so bili do njene vlade bolj ali menj slobodni.

Celo neumesten pa je ugovor, da poljska ustava ni pokazala svoje veljave, ker popolnoma ni bila nikoli uvedena v življenje. Našli so se namreč trije mogočni magnati in drugi šlahcici, kateri so iz ponosa ali pa, ker so bili podkupljeni, zavezali Targoviško konfederacijo, da branijo stare zlate čase, ko so smeli gospodovati po svoji volji; oddali so z zaupanjem Reč Pospolito Katerini II. in skoro so se bližali ruski polki v pomoč šlahecki slobodi. Boj je napovedala Rusija dné 18. maja 1792. leta in s svojimi večimi močmi je Targovičanom skoro pomagala do zmag. Kralj sam, bivši ljubimec Katarinin, ki ni imel trdega značaja, prestopil je k njim dné 24. junija 1792. leta, ker je mislil, da z daljšim uporom pogubi národ; prestrašil se je, ko mu Friderik Viljem II. pruski ni prišel na pomoč, kakor je bil zavezan, Leopold II., prijatelj Poljske, pa je umrl. Targovičani so upali, da

Digitized by Google

bodo dolgo vladali, ali skoro so zvedeli, da sta se dné 3. januarja 1793. leta Rusija in Prusija dogovorili o novi delitvi Poljske.

Ne vemo tedaj, kako bi se ustava z dné 3. maja obnesla v življenji, bi li izpolnila vse nade, ki so se v njo stavile. To pa vemo, da je bila takrat delo velike politiške modrosti, zahtevala od svojih tvorilcev mnogo žrtev in zatajevanje samega sebe; ž njo se je predramil ves poljski národ in s Kościuszkom na čeli so jo slavno branili vsi stanovi. Poljska je sicer propala, ali vendar častno in zapustila je političen testament, ki ji dela, ne menj časti. »Ojčizna« je bila razdeljena ali v srcih vsega národa živi bolj ko prej. Duh ustave z dné 3. maja je oživljal poljski národ v poznejših nesrečah doma in na tujem, iz nje je črpal svoje moči k velikemu preporodu v umetnostih, znanosti in tudi v javnem življenji, tako da danes zavzema med evropskimi národi zopet dostojno mesto. Kdor želi Poljakom isto, kar samemu sebi — to pa je vendar krščansko in slovansko — bo priznal, da morejo z upravičenim ponosom slaviti dan 3. maja!

Denar in njegova vrednost okolo Škofje Loke v minulih dveh stoletjih.

Spisal dr. Fr. Kos.

Ako se ozremo za dve stoletji nazaj, vidimo, da so imeli prebivalci loškega okraja deloma drugačen denar, kakor dandanes. Tudi se ni ujemala njegova cena s sedanjo. V obče je bil v rabi denar dežélne ali kranjske veljave. Razne gospóske, kakor dežélna vlada in loško gospodstvo, pa so navadno računjale z denarjem državne ali nemške veljave. Kar se dostaje vrednosti denarja nemške in kranjske veljave, bila je cena nemškemu goldinarju nekoliko večja, nego kranjskemu. Zató se ni čuditi, ako so zahtevale gospóske od svojih podložnikov, da so jim plačevali davek v denarji državne veljave.

Najnavadnejši denar okolo leta 1700. je bil goldinar = 1 funt penezov. Goldinar je imel 60 krajcarjev, krajcar je imel vsaj takrat po loškem okraji 3 peneze (»Pfennig« = ₰), penez pa dva vinarja (»Heller« = ₰). Razven teh novcev so še razločevali réparje (»Batzen«), groše in šilinge (»Schilling, solidus« = ß). Šiling je imel 30 penezov ali 10 kr., groš 3 kr. in répar 4 kr.

Digitized by Google

Jako obični so bili raznovrstni cekini ali dukati. Zgodovinski viri tistega časa pogostokrat omenjajo ogerskih cekinov, cekinov v zlatu (»Dukaten in Gold«) in cekinov v denarjih (»Dukaten in Müncz«). Vrednost imenovanih cekinov je bila po 80 kr. dežélne veljave. Dalje so bili po loškem gospodstvu jako razširjeni beneški cekini in cekini »in specie«. Jeden beneški cekin je veljal 1641. leta 3 gld. 33 kr. Še dražji so bili cekini »in specie«, ker se je leta 1713. dobilo za jednega 4 gld. 23 kr. nemške veljave. Leta 1740. se omenjajo novi in zlati cekini. Nov cekin je veljal 3 gld. $46^2/_3$ kr., zlat cekin pa 3 gld $33^1/_3$ kr. Zgodovinska listína z dné 28. svečana leta 1584. navaja tudi jednotere zlate cekine, dvocekine in križaste cekine.

Izmed srebrnega denarja je bila jako razširjena med ljudstvom beneška srebrna krona, katera je veljala leta 1633. po Gorenjskem 2 gld. in 6 kr., v Freisingu na Bavarskem pa le 1 gld. in 48 kr. Leta 1646. in 1650. se je dobilo po loškem okraji za srebrno krono 1 gld. in 50 kr., leta 1653. pa le 1 gld. in 30 kr. Beneška srebrna krona je imela 10 liber, libra pa 20 soldov. Dva krajcarja dežélne veljave sta znašala leta 1706. tri črne solde ali kvatrine (»quattrini«), jedna libra pa $13^3/_{10}$ krajcarja. Po loškem okraji je bilo v rabi dosti beneškega drobiža. Zató se je leta 1723. razglasilo, da so prepovedani po vsem Kranjskem beneški kvatrini, soldi, beci (»bezzi«) in penezi.

Razven srebrne krone so bile okolo leta 1583. v prometu jednoterne zlate krone in polkrone. Tù in tam se omenjajo nemški ali državni tolarji, izmed katerih je bil jeden okolo 1702. leta vreden 1 gld. 46 kr. in 2 peneza.

Ako primerjamo vrednost denarja dežélne veljave vrednosti denarja nemške veljave, dobimo, da je imel 1 gld. nemške veljave 1 gld. 11 kr. in $^1/_8$ peneza dežélne veljave, 1 gld. kranjske veljave pa 50 kr. $1^7/_8$ peneza nemške veljave.

Da spoznamo pravo vrednost raznega denarja, treba je vedeti, koliko se je moglo za kako vsoto dobiti tega ali drugega blagá.

Bokal vina je po loškem okraji veljal 1639. leta le 10 kr., 1711. leta 16 kr., 1727. leta pa $13^1/_8$ krajcarja; le za bokal starega vipavca je bilo treba plačati tega leta 16 kr. Umeje se, da so bila tuja, žlahtna vina dražja, nego domača, navadna. Bokal španskega vina je veljal 4 libre.

Funt slanine je stal 1711. leta 17 kr., leto pozneje 16 kr., leta 1723. pa 10 kr. — Mesó je bilo leta 1706. jako cenéno. Loški

Digitized by Google

mestni sodnik Homan je dal razglasiti, da se prodajaj funt po 2 kr. dežélne veljave. Pozneje se je podražilo. Leta 1768. je ukazalo okrožno glavarstvo za Gorenjsko, da veljaj funt mesá 6 kr. ne pa $6^1/_2$, kakor so želeli loški mesárji in mestno svetovalstvo.

Vojaki, ki so bili leta 1645. nameščeni v Loki, dobivali so polovico svoje plače v novcih, drugo polovico pa v blagu. Vojak prostak je dobival na dan po 6 kr. in 2 peneza v gotovini; za drugih 6 kr. in 2 peneza so mu pa dajali po 1 funt mesá, 2 funta kruha in 1 četrt vina.

Kar se tiče vrednosti žita, veljala je 1640. leta polovica pšenice 30 kr., polovica soršice 28 kr., polovica belomešanega žita 26 kr., polovica črnomešanega žita 20 kr. in polovica ovsa 12 kr. Nastopnega leta je cena žitu razven ovsa nekoliko poskočila, ker je stala polovica pšenice 36 kr., polovica soršice 32 kr., polovica belomešanega žita 28 kr., polovica črnomešanega žita 22 kr., polovica ajde 16 kr. in polovica ovsa 10 kr.

Za 1 funt voska je bilo treba 1727. leta plačevati 40 kr., pet let pozneje 48 kr. in 1740. leta le 32 kr. — Kar se tiče smodnika, prodajali so 1727. leta funt po 30 kr., pet let pozneje pa le po 28 kr. — Funt lanenega olja je veljal 1727. leta $13^1/_8$ kr., funt kadila pa 1 gld. kranjske veljave. — Za lekát platna se je dobilo 1702. leta 38 kr., v nastopnih dveh letih pa po 40 kr. — Cena jednemu lotu rdeče svile je bila 1732. leta 8 grošev (= 24 kr.).

Za pot z Dovjega na Gorenjskem v Škofjo Loko se je plačevalo sodnim pričam po 20 kr., z Dovjega v Ljubljano pa po 40 kr. Za mašo je dobival duhovnik navadno po 30 kr., in za 8 liber je hodil poljanski kapelan maševat v Crngrob.

Tem vsotam so bile primerne plače raznih uradnikov brizinskega škofa. Loški glavár je leta 1639. dobival na leto 133 gld. in 20 kr., sodni pisár 30 gld., solicitator 18 gld., dva graščinska stražnika po 13 gld. in vratár 12 gld. Razven teh plač so dobivali našteti uradniki in služabniki nekatere malenkosti tudi v blagu. Umeje se, da so prodajali in kupovali zemljišča dôkaj ceneje nego dandanes. Prav takó so bile tudi dóte, katere so dobivali kmetski sinovi in hčere, mnogo manjše od sedanjih. Ako je imelo kmetsko deklè okolo leta 1700. kakih 300 gld. dóte, prištevali so jo bogatejšim.

Digitized by Google

Književna poročila.

II.

Bibliografija slovenska. Slovensko knjigarstvo od 1. januvarja 1889. leta do 1. januvarja 1890. leta. Sestavil Ivan Tomšič.

(Letopis »Matice Slovenske« za leto 1890. str. 237.—255.)

(Konec.)

Omenil sem že zgoraj, da se je časih res težko odločiti, pod kateri razpredelek se uvrsti knjiga po vsebini svoji. Takó n. pr. se dadó uvrstiti »Vijolice. Pesmi za mladost. Zložila Lujiza Pesjakova« i med leposlovne knjige i med pedagoške. Tudi tù je treba, da pogodí biblijograf instinktivno, kam sodi knjiga. Da pa zadostí i jednemu i drugemu načelu, omeni naj knjige v obeh razpredelkih, kakor sem priporočal zgoraj. Časih človek sam ne more dobiti knjige v roke; iz naslova samega, četudi mu je točno znan, pa ne more ugeniti vsebine. Ako čitaš n. pr. naslov: »Žlahtna rozga slovenskih goric. Spisal Slovencem za novo leto 1888. dr. Ivan Križanič. V Mariboru. 1887. V zalogi pisatelja.« i. t. d., ne moreš vedeti, kakšna je snov temu delu. Tedaj vestnemu biblijografu ne preostaja drugega, nego ozreti se po zanesljivih sotrudnikih. Dejal sem že: »Vsi ljudje vse vedó.« Da pa se knjige čisto različne vsebine trpajo pod jeden razpredelek, ali pa navajajo pod razpredelki, kamor nì malo ne spadajo, to je početje, ki glasno izziva ostro kritiko. Nečemo govoriti o starejših letnikih, kjer tudi vse mrgolí takega čudnega uvrščanja. Takó je n. pr. leta 1870. Trstenjakova mitološka razprava o Triglavu uvrščena med zgodovinska, državoznanska in pravoznanska dela. Leta 1869. se šopiri »Slovenska kuharica« med národno-gospodarskimi knjigami. Leta 1872/3. je zašel Šubičev spis »Mehanična teorija o toploti« med národno-gospodarske knjige. Takega brezzmiselnega uvrščanja kàr mrgolí v v s e h letnikih. Nekaj primerov hočemo navesti samó iz poslednjih letnikov. Od leta 1866. dalje se navaja Krajčeva »Národna biblioteka« med časopisi, dasi nima nobenega ónih svojstev, katera so potrebna za značaj časopisa. V letopisu za leto 1887. vidimo pod številko 2297. knjigo: »Sodni obrazi. Sestavil Bogdan Trnovec« i. t. d., pod številko 2209., pa knjižico: »Postava od 15. septembra 1881, zadevajoča red o požarnej policiji« i. t. d. Obe knjigi sta brez dvojbe pravoznanske vsebine, toda navedeni sta med »Različnimi deli«. V letopisu za leto 1890. pa je Levčeva »Zbirka obrazcev za slovensko uradovanje pri sodiščih« (štev. 2609.) zabeležena med »Pravoznanskimi in državoznanskimi deli.« V letopisu za leto 1889. čitamo knjigo »Primeri odlokov, vpisov in

Digitized by Google

potrdil o vpisih v zemljeknjižnih rečeh« (štev. 2507.) med »Različnimi deli«. Jednako so med »Različnimi deli« navedeni ti-le spisi, ki so vsi zakonarske, pravoznanske, politiške ali národno-gospodarske vsebine: »Neposredni davki i. t. d. Spisal Rajko Šinek« (Letopis za leto 1886. štev. 2060.), Ivana Belca národno-gospodarsko razpravo »Kmetom v pomoč« (isti letnik štev. 2062.), »Ob agrarnem vprašanji. Spisal dr. Josip Vošnjak.« i. t. d. (štev. 1894.), »Poročilo o kmetijski enketi«. (štev, 1894.), »Zlati ključ za srečne volitve« i. t. d. (štev. 1899.), Ivana Belca spis »Obresti v socijalnem oziru« i. t. d. (štev. 2699.) i. t. d. In vender stojí v vsakem letniku nekoliko stranij spredaj debelo natisnjen razpredelek »Pravoznanska in državoznanska dela.« Sevéda se v razpredelkih navajajo samó take tiskovine, ki so bile tam omenjene od prvega početka te biblijografije. Vse drugo pa se meče v jeden koš, ki se imenuje »Različna dela«. V letopisu za leto 1887. čitaš med »Leposlovnimi knjigami« spis Janka Lebana »Človek v pogledu na njegovo telo in dušo, s kratkim navodom, kako si ohraniti in utrditi zdravje«. (štev. 2154.), med »Različnimi deli« pa »Kratek navod o prvi pomoči pri nezgodah. Spisal dr. Alojzij Valenta« i. t. d. (štev. 1206.). In vender sta oba spisa jednake vsebine in spadata med V.) Medicinska dela. V letopisu za leto 1890. čitaš med »Šolskimi knjigami« (štev. 2637.) »Deutch-slov. Wörterbuch (recte: Handwörterbuch) von Ant. Janežič« i. t. d. Zakaj neki, kaj je ta slovar samó za šolo? Baš naróbe, knjiga je namenjena vélikemu občinstvu. V letopisu za leto 1888. čitaš med šolskimi knjigami (štev. 2295.) spis: »Sadjarstvo ali ovočarstvo. I. del. Navod k umnemu vzgojevanju lepega in krepkega sadnega drevja« i. t. d. Spisal Rihard Dolénc i. t. d. Kakó je zašel ta spis med šolske knjige? Menda takó, kakor Janežičev slovar, katerega so predelali slovenski profesorji. Gospod Rihard Dolénc je vodja dežélne vinarske in poljedelske šole v Grmu, kar pa spiše človek učiteljskega stanú, mora biti šolska knjiga. V letopisu za leto 1889. (štev. 2513.) je naveden med »Različnimi deli« Raičev spis »Stapleton« i. t. d., ki je eminentno filološke vsebine. Čemú je pa v teh letnikih naveden še poseben razpredelek »Jezikoslovstvo«? Saj imajo pravico do tega razpredelka vse knjige filološke vsebine, ne samó »Jezičnik«. Najlože bi bilo sevéda, vse knjige, ki niso časopisi, društvena dela in molitveniki, strpati pod jedno rubriko »Različna dela«. V letopisu za leto 1889. je uvrščena znamenita zgodovinska knjiga sedanjega lavantinskega kneza in škofa dra. Mihaela Napotnika o svetem Viktorinu med »Molitvene knjige« (štev. 2497.). Ali vsaka knjiga ni molitvenik, četudi govorí o svetniku!

Kadar pa prebiramo óni razpredelek, ki govorí o »Leposlovnih knjigah«, tedaj celó ne vemo, je li óno, kar čitamo, šala, ali je resnoba. Izpišemo nekakšen »cvetnik« iz poslednjih letnikov!

Digitized by Google

V letopisu za leto 1885. se navajajo med leposlovnimi knjigami ti-le spisi: štev. 1818. »Časnikarstvo in naši časniki. Spisal ***« i. t. d. — Ta knjiga je politiške in kulturno-zgodovinske vsebine. Pod številkami 1823. do 1825. so navedene tri knjige popolnoma zgodovinske vsebine: »Zgodovina farâ ljubljanske škofije. Izdaje A. Koblar. Prvi zvezek »Zgodovina Soške in Preške fare« i. t. d. »Zgodovina politična in kulturna štajerskih Slovencev. Spisal in založil Ivan Lapajne« i. t. d. »Weriand de Graz. Zgodovinsko-rodoslovna razprava. Spisal Davorin Trstenjak« i. t. d. Pod številko 1838. je zabeležena knjiga »Opis krškega okrajnega glavarstva v zemljepisnem in zgodovinskem oziru« i. t. d. Kakó je môči pri takih knjigah, katerih naslovi takó jasno pričajo o vsebini, najti zveze z lepoznanstvom, tega ne umejem. V istem letniku je navedena knjiga (štev. 1829.) »Šaljivi Slovenec. Zbirka najboljših kratkočasnic iz vseh stanov. Nabral Anton Brezovnik« i. t. d. Ta knjiga pripada knjigam za ljudstvo. Spis Lovra Štepišnika (štev. 1837.) »Ženitne ali svatbine navade in napitnice z zgodovinskim katekizmom« i. t. d. pa bi sodil med národopisne knjige, ako bi imel kàj znanstvene vrednosti; takó ga gré brojiti tudi med knjige za preprosti národ. Knjižici: (štev. 1833.) »Mlada leta. Našej deci napisal Josip Gradačan« in (štev. 1834.) »Národne pripovedke za mladino. Spisal Dominicus« i. t. d. gré prištevati pedagoškim, ne pa leposlovnim knjigam.

V letopisu za leto 1886. se navajajo te-le knjige med leposlovnimi: (štev. 1992.) »Stavbinski slogi, zlasti krščanski, njih razvoj in kratka zgodovina i. t. d. Spisal J. Flis.« To knjigo treba uvrstiti med umetniška dela. Knjigi (štev. 2000. in 2004.): »Izgledi bogoljubnih otrok iz vseh časov krščanstva. Spisal in založil Anton Kržič« i. t. d. ter »Mladini. Spisal Miljenko Devojan« namenjeni sta deci in pripadata torej pedagoškim knjigam. Tudi knjig, kakeršni sta (štev. 2005. in 2006.) »Nemški Pavliha v slovenski obleki« i. t. d. in »Lažnjivi Kljukec« i. t. d., ne gré prištevati leposlovnim knjigam. To so knjige za preprosti národ, ne za izobražence.

V letopisu za leto 1887. je navedena knjiga (štev. 2150.) »Jugoslovani v zlati Pragi in slavnem Velegradu. Potopisne črtice. Svojim sopotnikom spisal Vekoslav Vakaj« i. t. d. Naslov sam že kaže, da spada v óni razpredelek, ki obseza knjige geografske in národopisne vsebine. Številka 2154. slôve: »Človek v pogledu na njegovo telo in dušo« i. t. d. Ta spis, o katerem smo že govorili, vsebine je medicinske, dasi ne znanstveno-medicinske.

V letopisu za leto 1888. se štejejo te-le knjige med leposlovne: Številka 2274. »Dvanajst večerov. Pogovori doktorja Junija z mladim prijateljem. Izdal in založil dr. Anton Mahnič«; štev. 2275. »Logika. Prijateljem modroslovja napisal dr. Josip Križan« i. t. d. — Obe knjigi sta filozofske

Digitized by Google

vsebine. Knjigi (štev. 2279.) »Pedagogiški letnik. I. leto« i. t. d., in (štev. 2281.) »Šolske drobtinice« i. t. d. in velik kùp knjižic za mladino sodi med pedagoške knjige. Životopise (štev. 2276.) »Zlatomašnik sv. oče Leon XIII.« i. t. d. in štev. 2277. »Einspieler-zlatomašnik. Spominska knjižica« gré navajati za zgodovinskimi spisi, s katerimi skupaj tvorijo jeden razpredelek.

V letopisu za leto 1889. se prištevajo leposlovnim knjigam: Štev. 2426. »Pedagogika. Po najboljših virih spisal Anton Zupančič« i. t. d., štev. 2427. »Pedagogiški letnik. II. leto« i. t. d., štev. 2428. »Občno ukoslovje. Po dru. Jos. Michu. Spisal Fran Gaberšek« i. t. d. — Fran Erjavec je bil izvrsten pripovedovalec, vender da so njegove »Domače in tuje živali v podobah« (štev. 2429.) leposlovna knjiga, temu bi bil glasno oporekal on sam. Ker je to knjigo izdala družba sv. Mohorja, uvrstiti bi jo bil moral biblijograf po sedanjem ustroji biblijografije med društvene knjige. Da je tukaj navedena med »Leposlovnimi knjigami«, to je zopet dokaz, kakó nedosledno in brezmiselno se popisujejo. Tudi »Nazorni nauk za slovensko mladino«, katerega je spisal biblijograf sam, prišel je med leposlovne knjige takisto, kakór Poncij v »kredo«. Knjigo, navedeno pod štev. 2437. »Cesarska pesem. V spomin na 2. dan decembra 1888. S podobami okrasili avstrijski umetniki« i. t. d. bilo je uvrstiti med umetniške knjige. Knjižice pa, kakeršni sta štev. 2438. in 2439. sodijo med spise prigodnike.

V letopisu za leto 1890. je že zopet »Pedagogiški letnik. III. leto« (štev. 2617.) med »Lepoznanskimi knjigami«. Pedagoške vsebine je tudi knjiga: »Marka Fabija Kvintilijana govorniški pouk« i. t. d. Ker je naša pedagoška literatura primerno dôkaj številna, odmenil bi ji bil biblijograf lahko poseben oddelek. Sevéda je uvrstil knjigo (štev. 2499.) »Gluhomutec in nja obrazovanja (sic!) i. t. d. Spisal Janez Koprivnik« i. t. d., ki je brez dvojbe tudi pedagoške vsebine, med »Različna dela«. Številka 2616. navaja teološko knjigo: »Apologetični razgovori ali Pot do resnice. Spisal France Lampe« i. t. d., številka 2618. pa životopis »Jožef Zupan, stolni prošt ljubljanski« i. t. d. med leposlovnimi deli.

Ker so strpane knjige vsakovrstne vsebine pod razpredelek »Lepoznanstvo«, ne bi se prav nič čudili, ako bi našli v njem tudi »Slovensko kuharico« in »Hitrega računarja«, »Živinozdravništvo« ali kàj takega. Ako bi hotel kdo ugovarjati, da so se knjige različne vsebine zató navajale pod jednim razpredelkom in sicer slučajno lepoznanstvom, ker biblijograf ni védel kam s knjigami, ker je bilo običnih takó malo razpredelkov, to je ta ugovor ničev. Saj nihče ni branil navajati teh knjig pod posebnimi razpredelki, kar bi bilo jedino pametno. Ako pa že biblijograf ni hotel pomnožiti števila razpredelkov, našel bi bil pravo mesto tem spisom med »Različnimi deli«. Navajati pa knjige toli različne vsebine pod razpredelkom

Digitized by Google

»Lepoznanstvo«, to je prav takó, kakor bi kdo v živalstvu navajal ribe, rake in žabe med sesavci.

Ker si ne morem misliti, da bi bila temu fenomalnemu nezmislu kriva nevednost biblijografova, treba jo je deti na rovaš óne skrajne površnosti, katero grajati smo imeli priliko že zgoraj. Sevéda se temu prigovoru ne morejo odtegniti tudi različni uredniki »Matičinega« letopisa, zakaj njih naloga je pač, da paznih očij pregledajo óno, kar vzprejmó v »Letopis«.

Končujemo pa z željo, da naše opazke o biblijografiji slovenski ne ostanejo glas vpijočega v puščavi, nego da bi nas prihodnji letnik »Letopisa« razveselil s popisom knjig, ki bode ustrezal znanstvenim in praktičnim zahtevam. Biblijografa sevéda bode stalo nekoliko več truda in dúševnega napora, ali, kakor čujemo, »Matica« ne zahteva, da bi ji kdo delal tlako brez nagrade. *R. Perušek.*

III.

Fonov nemško-slovenski slovar za prvošolce.

(Dalje.)

Toda kaj posamezne besede! Njih pomene dobiva učenec lahko drugod, zánje sáme ne potrebuje posebnega slovarja. Kar mu provzroča največ težav, in v čemer bi ga zlasti moral podpirati takšen slovnik, to so fraze. Ali žàl, kakó ubogo malo jih je zbral g. F.! Pri 34 berilih, katera sem pregledal,[1]) 54 fraz nisem dobil! Zastonj iščemo n. pr. št. 28. *eine Reise machen*, napotiti se; *jem. Liebkosungen sagen*, ljubkovati koga; 29. *es wird Tag*, daní se; *einen Wunsch thun*, željo izreči; 30. *das Herz haben*, upati se; 34. *einen Freudenschrei thun*, veselo vzklikniti; *fertig stricken*, doplesti; 45. *eine Wette machen*, staviti; 54. *den Flammen preisgeben*, požigati; 64. *ungeschickt machen*, neroden biti; *da gab's einen gewaltigen Lärm*, hudo je zaropotalo; 65. *seine Gefangenschaft mit Ergebung führen*, trpeti, prenašati . . . .; *in Ermanglung von etwas*, ker nimam nečesa; *unter seiner Würde halten*, zmatrati kàj za sebi nedostojno, imeti za nevredno sebe; 76. *im tiefen Winter*, sredi zime; *den Mund ans Horn bringen*, pritisniti, nastaviti . . .; *einen Kreuzschnitt über das Gesicht geben*, navskriž prerezati ga na obr.; *einen Seitenhieb nach jem. thun*, hlastniti po stráni koga; 87. *im Gehen*, spotoma; *gerannt kommen*, pridreti; 91. *Anerbietungen machen*, ponujati, obetati; 93. *in Güte*, iz lepa; 96. *die Aufmerksamkeit auf sich ziehen*, pozornost vzbujati ali náse obračati; *einen Anlauf nehmen*, zagnati se; *vergebliche Versuche machen*, brez-

[1]) Namreč št. 3., 5., 6., 7., 8., 13., 14., 16., 28., 29., 30., 34., 39., 43., 45. 54., 56., 57., 64., 65., 66., 67., 71., 76., 82., 86., 87., 89., 91., 93., 96., 98, 108.

Digitized by Google

uspešno poskušati; 108. *ein Schrecken fasst mich*, strah me izpreletí ali me obide; *die Bekanntschaft jemandes machen*, seznaniti se s kom. — Ali res misli gosp. pisatelj, da so te stvarí takó gladke našim prvošolcem? Dal Bog, da bi bile! *Es wird Tag*, (daní se) mi je n. pr. nekdo slovenil: bode dan! Baš na različno tvorbo fraz v obeh jezikih mora učitelj opozarjati neprestano, če hoče, da ne tolmačijo učenci nemščine doslovno in ne delajo sile máterinemu jeziku ter napak nemški govoréč ne mislijo slovenski. To je menda dovòlj znano načelo za pouk kateregakoli jezika. Če je pa hotel g. pisatelj prihraniti prostora, izpustil naj bi bil rajši najnavadnejše besede in vsa svojska imena, katerih ima samó pod črko A 19. — Izgovor, da se dobivajo v Fonovem slovniku posamezne besede teh fraz, čeprav ne fraze sáme, nikakor ne veljá. Nerazsodni učenec more iz njih po tem slovniku narejati le takšne nestvore: *einen Freudenschrei thun.* vrisk, veseli vzklik storiti; *fertig stricken*, gotovo plesti i. t. d. — Ali fraze tolmačiti je dolžnost učitelju, poreče mi g. pisatelj. Res je; toda »kaj pa je tebe treba biló?« slovnika namreč — ako je upravičen ta ugovor. —

Do sedaj smo se bavili s tem, česar pogrešamo v slovniku, in razvideli smo, da tega ni malo. Preidimo sedaj na pozitivno stran, upajoč, da utegne biti vzgledno vsaj to, kar je vzprejetega. Ali žàl, da moram i tù podpisati ostro obsodbo! G. pisatelju nečem nikakor oponašati nevednosti, nego kar sem zasledil napačnega v slovarji, to gré po mojih mislih vse na rovaš skrajne površnosti in vihravosti njegove.

Začnimo pri tem, kar je odločno krivo, oziraje se iz nova le na ónih 34 beril, t. j. na šestino vse čitanke. V pesenci št. 5. ošteva Karol Véliki lene sinove plemičev: »Trotzet nicht auf euer Milchgesicht.« Za *Milchgesicht* ima g. F. bledoličen človek, za *trotzen* kljubovati, zoperstavljati se, šopiriti se. Prvo je krivo, drugo nedostatno. Slovenilo bi se to: „Ne ponašajte se z nežnim obličjem, z nežnoličnostjo.“ — Prav tam stojé besede: »So steht es in der Schule wohl und gut im Vaterland.« G. F. navaja: *es steht wohl*, dobro stojí. Tega vender ne, ampak: prav je! — V št. 7. čitamo: »Er trug — auf, die Bäume abzuhauen und auszuroden.« Slovar: *abhauen* usekati; *ausroden* izsekati, posekati. Oboje napačno, nego: posekati in korenine poruvati, iztrebiti. — V št. 91. vpraša nekdo, kaj poreče Bog na sodni dan, am grossen *Gerichtstage*. Slovar ima za poslednjo besedo: pravdni dan! Ne, sodnik svetá takrat izvestno ne bode še »dné« razpisoval pravdam! — V št. 16. vpraša gòst, koliko je dolžan, *nun fragt' ich nach der Schuldigkeit;* po slovarji pa je vprašal po dolžnosti! — V št. 76. strelja Münchhausen z žebljem na lisico »und traf so künstlich, dass er seine (des Fuchses) *Lunte* fest an den Baum nagelte.« Da zovejo lovci isičji rep *Lunte*, pové vsak nemški slovar, ako ni človek sam lovec. Vender

Digitized by Google

ima g. F.: *Lunte,* zažigalnica, lunta!! — V št. 28. se postavi pes pred mulo, da bi ji zabranil pot, *er stellte sich vor*; po slovarji pa se predstavlja! — Tisti pes šine nazaj, od koder je prišel z gospodarjem, *schoss des Weges fort*; po slovarji pa je šinil naprej. — V št. 29. potuje Bog Oče po svetu. Prenočivši nekje, posloví se zjutraj od ljudij in potuje dalje, *zog weiter.* Po slovniku pa je bil Bog Oče — tekún, ker je — naprej úrl! — V št. 34. liže máčica mršavo svojo dlako ali kožušček, *das Fellchen*; po slovniku pa liže mršavo — kožico. — Nekje stojí beseda *das Hinauswerfen,* po slovniku krasno: ven metanje! — V št. 64. pride volk v kuhinjo in potegne kar polno skledo mlincev k sebi, *zog geradezu* die ganze Schüssel *herunter*; po slovniku pa jo je naravnost dol strgal! Ljudje ga zasačijo in naklestijo, kar je palica držala, ali bolje: kar se je dalo, *was Zeug halten wollte*; po slovniku pa so ga natolkli, kolikor je hotel držati, kolikor je bilo mogoče. Toda ta volk je od sile nesrečen. Nekoliko prej so ga že drugi do dobra pretolkli, *haben ihn weich geschlagen*; po slovniku pa so ga nabili do mehkega. — Po slovniku se glasí: *das Schnauben* (des Windes št. 45.) sopihanje, namesto pihanje, piš; *Gewebe* (der Spinne št. 13.) tkanje, tkanina, namesto pajčevina; *Gabel* (des Steigbaumes št. 65.) vile, vilice nam. rogovila, rázsoha. — Glasovi v trobilu ne zmrznejo trdno (*frieren fest,* št. 76.), ampak zamrznejo, primrznejo. — Der Hahn *erschwang* sein Gefieder (67) ne: zmogel je perje, ampak: dvignil, razpel ga je. — Etwas *drückt* meine Seele *nieder* (3) ne: nekaj mi dušo doli potisne, ampak: tare. — Toda dovòlj! Toliko in še več odločno napačnega komaj v jedni šestini vsega dela! *A. Štritof.*

(Konec prihodnjič.)

Slovniški razgovori.

II.

(Dalje.)

Ne trošil bi niti besede dalje o tem predmetu, ako bi se ne bal, da bi nasprotniki Miklošičeve trditve ne utegnili vse stvarí zasukati na drugo stran; utegnili bi mi ugovarjati takó-le: „Priznavamo, da je raba dovršnikov v pravem ali durativnem sedanjiku nemčevalna; vender kaj zató? Nemčizna je, toda izmed tistih, s katerimi mora brez ugovora računjati celó knjižna slovenščina. Saj je tudi takóvih nemčizen nekaj; da navedem samó jeden primer: Knjižna slovenščina, izražajoč pomoček, rabi povsod predlog sъ, kjer ga rabi nemščina (Miklošič „synt." 761: „nsl. die praepos. sъ steht hier überall, wo sie im deutschen angewendet wird"). Vsi poskusi

Digitized by Google

nekaterih trebilcev, da bi uvedli pristni slovenski orodnik brez predloga s, ostali so brezuspešni; samó nekateri prislovni izrazi te vrste so se zopet udomačili nekoliko bolj, n. pr. *tem potem*, *tem povodom*. Ni li óni germanizem že toli ukorenjen in toli zastarel, da ga ne kaže več izruvati? Saj ga že poznajo brižinski spomeníki!" Takó in jednako čujemo nasprotnike, in obtorej smo na razpotji: ali dajmo pooblastilo tudi tej nemčizni, da se pridruži ónim nemčiznam, ki bivajo že od nekdaj v knjižni slovenščini? Ali jo opremímo celó s priporočilnim pismom? Če storimo to, smemo se nádejati, da se rabi dovršnikov v pravem sedanjiku skoro odpró vrnile in vrzéli, kakor ónim glagolom na *-irati*, odkar jih je priporočil g. prof. L. Pintar. — Ne, tega nikakor ne smemo storiti; vzrokov imamo dovòlj!

Prvič ta pokvara z ozirom na teritorij nikakor ni razširjena takó hudo, kakor bi morda kdo mislil na prvi pogled. Vzgledi iz svetopisemskih prevodov Kuzmičevih, izdanih leta 1848. in 1858., katere smo navedli više zgoraj, dokazujejo, da se še dandanes nekatera narečja slovenska upirajo rabi dovršnikov v pravem sedanjiku. Ni li razven ogerskega še več takih narečij, o tem nas poučí še kdàj naša dijalektologija, ki pa je še v povojih, kar se dostaje sintaktiških vprašanj. Vzgledi pa, katere navaja Miklošič iz Truberja in Dalmatina, pričajo, da tudi na Kranjskem še ni dolgo, odkar se je udomačila ta pokvara. Truber in Dalmatin, ki sicer dovòlj nemčujeta i v oblikah i v skladnji, rabita v omenjenih vzgledih gotovo nehoté in nevedé prav v duhu prastarega pravila slovenskega nedovršnike ondu, kjer jih poznejši prevodi nadomeščajo z dovršniki; pr. Mikl. synt. 777. Ako pomislimo, da sta Truber in Dalmatin Dolenjca in dalje uvažimo, kakó malo se jezik izpremení tudi v nekaj stoletjih, kakó malo se res razločuje Truberjeva národna pisava od denašnje govorice v rojstvenem kraji njegovem, to se menda nikomur ne bode videlo presmelo naše domnevanje, da je nemčevalni rabi dovršnikov v pravem sedanjiku i izvora i središča iskati na Gorenjskem, preko katerega tudi dan danes ta pokvara ne seza daleč.[1]) Jako umestno bi bilo, ko bi se gospôda, katerim so natančno znana pojedina narečja naša, oglasili o tej stvári in jo takó ustanovili.

Drugič je pa tudi število dovršnikov, ki res služijo v pravem sedanjiku, jako oskromno. Kdor bi iz novega nauka profesorja L. P., da imamo tudi prave sedanjike z golim dejanskim (faktiškim) pomenom, v katerem nam služijo tudi perfektivniki, sodil, da smejo prav kakor v nemščini rabiti vsi dovršniki v pravem sedanjiku, ljuto bi se varal. Brižinskih spomenikov pomote, o katerih méni Miklošič, „dass sie sich als übersetzungen althoch-

[1]) G. prof. Levec mi je zatrjeval, da se njemu kot Gorenjcu iz početka res kàr niso hoteli sedanjiki omenjenih nedovršnikov, n. pr. *izročam*, *priporočam se* in drugi.

Digitized by Google

deutscher beichtformeln darstellen", pustimo za sedaj in se obrnimo k denašnji govorici in pisavi. Resnica je, da je dovršnikov, rabečih nam v pravem sedanjiku, le peščica. Evo jih navadnejših: *dam, podam, svèt dam; dovolim*; *zvem, povem, odpovem se, zapovem*; *obljubim*; *opazim, opozorim; poučim*; *pohvalim, potrdim* (Gorenjca-Podhomca sem slišal: „Ljudje tega in tega dohtarja potrdijo"); *poročim* (o le-tem velí Miklošič „synt." 777, da se je rabil v molitvenih prevodih za latinski „commendo", „so dass wir uns nicht wundern können, wenn heutzutage *porôčiti* ipft. gebraucht wird"), *priporočim, naročim, izročim*; *prisežem* (prim. v zadnji številki lanskega „Zvona" opombico pod zaglavjem: „Dva kratka rokopisa iz 17. stol.": „Jest Primus Peppler persheshem" i. t. d.) *priznam; pridem*; *razsodim; rečem, zagotovim; sklenem; ukažem.* — Ne trdim, da bi se le-tá imeník, katerega sem sestavil na podlagi Šólarjeve zbirke, razpravljane v že omenjeni knjižici („Die Tempora und Modi im Slovenischen mit Rücksicht auf das Deutsche und die classischen Sprachen", str. 18.), in na podlagi ónih primerov, ki jih podaja gospod kritik sam v 11. štev. lanskega „Zvona", ne dal še pomnožiti z nekaterimi drugimi, zlasti novo izumljenimi in v sodni praksi običnimi izrazi; toda mnogo več nego kôpa jih ne bode.

Ozrimo se na dosedanje dokazovanje in poglejmo, kaj je njega rezultat. Isti kakor prvega slovniškega pogovora našega! Gosp. prof. Pintar tukaj kakor tam zagovarja nemčizno, a nemčizno, ki se nikakor še ni toliko razrasla in razpasla, da bi morali, hoteč izruvati to ljuljko, ž njo vred popukati mnogo zdravih, pridnih rastlin, temveč prav plitke korenine ima ta plevel. In posledica? Zavrzimo ta plevel, da ne bode oviral rastí plodnim rastlinam!

Ali je pa istina, da so óne hibe v brižinskih spomeníkih in peščica dovršnikov, večinoma po nemških občevalnih frazah prevedenih in dandanes res semtertjà v pravem sedanjiku rabljenih, jedini učinek nemčevalnega vpliva? Ker se že bavimo s tem vprašanjem, hočemo si je temeljito ogledati od vseh stranij in vestno zabeležiti vse, kar se njega dostaje; upam, da mi bodo i čitatelji i »Zvonovo« uredništvo oprostili nekoliko gostobesednosti z ozirom na imenitnost te partije naše slovnice. — Omenjeni učinki tedaj niso jedini, vplivu nemščine treba tudi pripisovati vse óne prefiksovane durativnike (ne iterativnike!), ki niso dovršnega pomena, kakor bi morali biti, temveč nedovršni proti zakonom slovenščine; znano je namreč, da se durativniki po prefiksih izpremené v dovršnike; prim. Mikl. synt. 286.21. in 287.33. Prav ti prefiksovani durativniki z dovršnim pomenom nepobitno kažejo — nerazrušnost in elementarno silo ónega pravila, katero mi pri-

Digitized by Google

pisujemo ne samó slovanščini, nego tudi slovenščini, namreč, da dovršniki niso smetni v pravem sedanjiku. Da bode čitateljem jasnejša ta moja trditev, ki je zajedno jeden mojih najkrepkejših dokazov, naj navedem do malega vse tiste durativnike, in sicer po Miklošiči, ki jih je v primerjalni skladnji jako vestno zabeležil in pripomnil že sam, da so óni večinoma nemčevalni prevodi ali posnetki.

Miklošič učí »Synt.« 311: „Praefixierte verba. Erste classe: die praefixierten verba der ersten classe sind perfectiv . . . . von dieser regel gibt es nur wenige ausnahmen . . . *nsl.* poznati kennen ipft., ebenso spoznati anerkennen, während bulg. und sonst pozna pft., poznava ipft. ist: Truber und Dalmatin gebrauchen noch znam ich kenne; zamorem vermöge (veliko zamore v sosêski, Glasnik. 1860., 48.), premorem ich habe im vermögen, und dopadem gefalle sind gleichfalls ipft.: diese verba sind den entsprechenden deutschen verben nachgebildet. dasselbe gilt von iznesti austragen, betragen: koliko to iznese. ebenso *oscrb.* vuńesć betragen, ausmachen, dagegen vuńesć hinaustragen, auswirken pft."; sledita še dva vzgleda iz gorenje in dolenje srbščine. Sicer pa bi bil Miklošič isto lahko opomnil o slovenskem iznesti = hinaustragen, češ, da je v tem pomenu dovršnik, kakor o gorenje-lužiškem vuńesć; morda ga je to zadržavalo, ker naši pisatelji rajši pišejo „vèn nesti". — Iz druge vrste navaja Mikl. jedino izjemo: „vtegnoti vaeare, posse: ne vtegnem. Glasnik. 1860. 46." *V. Bežek.*

(Dalje prihodnjič.)

LISTEK.

† **Ivan Jenko.** Dné 17. m. m. je umrl v Gorici Ivan Jenko, gimnazijski profesor in pisatelj slovenski. Pokojnik se je porodil leta 1853. v Prašah na Gorenjskem, dovršil gimnazijske nauke v Kranji in Ljubljani ter prebil leta 1877. na graškem vseučilišči učiteljsko preizkušajo iz slovenščine in latinščine za višje gimnazije in iz grščine za nižje gimnazije. V šolskem letu 1876/77. je bil suplent na gimnaziji ljubljanski, leta 1877. so ga imenovali za pravega učitelja v Kranji, odkoder je bil leto pozneje premeščen na gimnazijo goriško. — Pokojnik je bil brat slovečega pesnika Simona Jenka, čegar pesniško zapuščino je hranil in jako zanimivo opisal v poslednjem letniku celovškega „Kresa". Želeti bi bilo, da se ne pogubí ta dragocena ostalina, in zategadelj iskreno prosimo goriške rodoljube, naj poskrbé za to, da pride v prave roke. Ivan Jenko se je tudi sam bavil s pesništvom. Pesmi njegove pričajo o veliki nadarjenosti, žal, da ni hotel poslušati prijateljskih nasvetov. Ko je n. pr. začel izhajati naš list, prepustil je uredništvu rokopis svojih pesmij, da ponatisne, kar ugaja. Ali glej, toliko da je izšla pesem „Pro-

Digitized by Google

rokovanje", katero je Levstik nekoliko izpremenil in opilil v tehniškem oziru, zahteval je Jenko rokopis nazaj in od takrat ni več sodeloval pri našem listu. Leta 1882. je izdal svoje pesmi v posebni knjižici, navedeno pesem pa je zopet natisnil v prvotni obliki. Pozneje je bil čislan sotrudnik „Kresu" in priobčeval zlasti v „Slovanu" pod imenom „Mirko" lepe epiške pesmi, izmed katerih imenujemo sosebno daljšo pesem „Kljukova smrt". Žal, da nam je umrl v najlepši dôbi, ko bi smeli pričakovati še marsikaj lepih proizvodov iz njegovega peresa. Bodi mu blag in trajen spomin!

Pisateljsko podporno društvo je imelo dné 29. malega travna svoj letošnji obči zbor, h kateremu je prišlo okolo 30 društvenikov. Po kratkem nagovoru gospoda predsednika *dr. J. Vošnjaka* je poročal društveni tajnik, g. profesor *S. Rutar*, o društvenem delovanji leta 1890.; njega vestno sestavljeno poročilo slôve takó-le:

»Ko sem pred letom dnij dné 13. malega travna poročal o napredovanji našega društva, poudarjal sem, da sedanji časi niso ugodni krepkemu razvijanju takega društva, kakeršno je naše. Národnost naša še ni tako utrjena in zavarovana proti vsem napadom, da bi se mogli z mirno vestjó lotiti jedino le delovanja na znanstvenem in leposlovnem polji; nego treba nam je še vedno čuvati in stražiti na političkem polji, treba se nam je še vedno boriti za národne pravice ob periferiji jezikovne naše meje. In prav ta politiška delavnost jemlje malone vse moči najboljših naših pisateljev. Nikar, da bi nam povijali blažilne in spravljive pesmi v lepodišeče vence, pomakati morajo svoje pero v žolč; nikar da bi nam spisovali romane in novele, vihteti morajo politiški bič, dobro vedoč, da kadar ne bode več národnosti slovenske, takrat tudi ne bode več treba »Slovenskega pisateljskega društva«!

Poleg bojevanja za slovensko národnost in politiškega delovanja, ki je bilo zlasti letošnjo zimo nenavadno živahno in vsestransko, krivo je tudi nekoliko nenavadno veliko število društev v Ljubljani, katerih smo večinoma člani vsi, da »Pisateljsko društvo« vsaj na zunaj ni moglo takó delovati in obračati pozornosti náse, kakor se je to godílo v prejšnjih letih. Opustiti so se morala namreč začasno običnа predavanja na zabavnih večerih v zimskem času, dasi je imelo že več gospodov članov svoja predavanja pripravljena, več drugih pa tudi že zasnovana. Upajmo, da se prihodnjo zimo dvakrat popravi ta zamuda.

Navzlic temu je »Pisateljsko podporno društvo« tudi v minulem letu vsaj na tihem popolnoma zadoščalo nalogi svoji, ker je gmotno res podpiralo pisatelje slovenske. Dvema pisateljema se je namreč dajala redna, nevračna podpora, dvema pa večja ali manjša posojila, ki se sedaj že redno vračajo. Da društvo ni moglo več storiti v tem oziru, n. pr. deliti štipendije mladim, nádejebudnim pisateljem, temu je vzrok oskromno društveno imenje, ki se množi le počasi in ne dopušča izrednih troškov.

Vender je naše društvo v minulem letu tudi na zunaj nastopilo prav sijajno in uspešno, ker je dalo pokojnemu tržaško-koperskemu škofu Matevžu Ravnikarju na njega rojstveni hiši v Vačah pri Litiji s pomočjo ondotnega lokalnega odbora, g. župnika M. Poča, župana Grilca, poštarja Kolbeta in gg. učiteljev dné 13. malega srpana vzidati spominsko ploščo. Pri tej priliki je tudi priredilo jako lepo ljudsko veselico, katera je bila natančneje opisana v domačih naših listih. Dasi je bilo vreme zelo neugodno in je zadrževalo mnogo obiskovalcev od blizu in daleč, in dasi nam je dež malone popolnoma pokvaril slavnostni vzprejem, vender je privrelo iz bližnje okolice toliko ljudstva, da je bilo veselje gledati in da ostane ta dan izvestno vsakemu udeležencu v živem spominu. Posebno važno je bilo, da sta se te slavnosti polnoštevilno udeležila šele malo časa prej osnovani »Zagorski Sokol« z godbo pod vodstvom g. staroste Medveda in mlado pevsko društvo šentlamberško, za katero se trudi ondotni župnik č. g. Anton Brcè. Posebno

Digitized by Google

ugodno je vplivala Ravnikarjeva slavnost na probujo zagorske in šentlamberške okolice, kjer doslej še ni bilo národnih veselic, in upati je, da zasejano seme ne zamrè v kali. Poleg omenjenih zagorskih društev se je udeležil slavnosti v mnogobrojnem številu slavni »Sokol ljubljanski« in hvalno pevsko društvo litijsko-šmartinsko pod vodstvom marljivega nadučitelja g. Jerneja Ravnikarja in učitelja g. J. Bartla s pomočjo članov ljubljanskega »Slavca«, dalje vrlo gasilno društvo iz Litije in Šmartina z načelnikom g. Turo, sorodnik rajnega škofa g. Jakop Ravnikar, župnik v Šišanu v Istri, potem več č. gg. duhovnikov iz Ljubljane in okolice, mnogo odličnih gospâ iz Litije in lepo število odličnih gostov iz Ljubljane.

Slavnost sáma se je vršila natančno po propisanem vzporedu. Po vzprejemu pod trgom in izprevodu po lepo okrašenih Vačah je daroval č. g. konzistorijalni svetovalec Tomo Zupan sv. mašo, med katero je ljudstvu kàj lepo razlagal Ravnikarjeve zasluge za národ slovenski. Po sv. maši je nastopil slavnostni govornik g. notar Luka Svetec, potem pa so zapeli pevci tri lepe zbore, po katerih je šel izprevod pred Ravnikarjevo rojstveno hišo, kjer je gosp. dr. J. Vošnjak odkril spominsko pločo in jo priporočil Vačanom kot spomenik njih ponosa. Ker se je bilo bati slabega vremena, razšla se je večina gostov takoj po skupnem obedu. Največ se jih je vrnilo v Litijo, kjer so vrli ljubljanski »Sokoli« pokazali telovadno svojo umetnost. Da se je Ravnikarjeva slavnost zvršila takó sijajno, zahvaljati mora društvo darežljivost prečastitega stolnega kapitelja tržaškega ter častito istersko in ljubljansko duhovščino. —

Tudi z drugim važnim podjetjem je stopilo »Pisateljsko društvo« v ravnokar minulem društvenem letu pred slovenski svet. Vzprejelo je namreč v svoje roke nabiranje za P r e š é r n o v s p o m e n i k, ki naj se postavi neumrlemu našemu pesniku o stoletnici njegovega rojstva, da bode na čast národu slovenskemu in krasil glavno mesto dežele kranjske Odbor se je obrnil do najodličnejših slovenskih pisateljev, ki so dovolili skoro vsi, da se smejo njih imena podpisati pod odborov poziv (glej »Ljubljanski Zvon« št. 3. letošnjega leta, str. 192.). Da je društveni odbor s tem ugodil slovenskemu národu in da mu je v dotičnem pozivu govoril od srca, to se vidi najbolje iz tega, da se je v kratkem času nabralo že okolo 500 gld. in da so poslali k tej vsoti celó slovenski částniki iz daljnega Komorna svoje darilo na národni žrtvenik. Slava jim!

Kar se dostaje notranjega društvenega delovanja, omeniti mi je, da se je društveni odbor od lanskega občega zbora sešel osemkrat in da je redno reševal tekoče pôsle. Visoki vladi so se predložila dné 14. rŕénega cvéta društvena pravila v izpremembo § 7. in § 8. po sklepu lanskega občega zbora, in visoka vlada je temu pritrdila dné 17. rŕénega cvéta, o čemer je društvo obvestil slavni mestni magistrat ljubljanski z dopisom z dné 20. rŕénega cvéta 1890. leta štev. 11.155. — K velikanski slavnosti Kačičevi v Makarski dné 26. vélikega srpana minulega leta je poslal društveni tajnik brzojavno pozdravilo.

»Pisateljsko podporno društvo šteje danes 109 članov, in sicer jednega častnega člana (presvetlega vladiko J. J. Strossmayra), dalje 8 ustanovnikov, 25 pravih društvenikov (18 ljubljanskih in 7 zunanjih) in 75 podpornikov (66 ljubljanskih in 9 zunanjih). Društvu je sicer v minulem letu pristopilo 5 novih članov, vender se nam je skupno število za jednega skrčilo, ker nam je neizprosna smrt v minulem letu vzela 3 člane.

Gospôda moja, dolžnost je, da se danes spominjamo teh umrših naših članov in jim zakličemo zadnjič: »Da se vidimo v boljši bodočnosti!« Ti člani so: preblagorodni gospod dežélni glavár *dr. Jožef Poklukar* (pravi član) in gospoda *dr. Frančišek Ambrožič*, mestni zdravnik, in urar *Jožef Geba*. Tem blagim rajnikom zakličemo »Večnaja pamjet!« in izkažimo jim zadnjo čast s tem, da vstanemo s svojih sedežev«.

Digitized by Google

Po tem pohvalno vzprejetem poročilu je poročal društveni blagajnik *g. Anton Funtek* o dohodkih in troških do konca leta 1890. Dohodkov je bilo 160 gld. 87 kr., troškov pa 99 gld. 93 kr.; torej je ostalo v blagajnici dné 31. grudna m. l. 60 gld. 94 kr. Mimo tega je darovala banka »Slavija« 100 gld., kateri so se naložili pri »Kmetski posojilnici ljubljanske okolice«. Društveno imenje je znašalo koncem 1890. leta 1295 gld. 43 kr., oziroma 1490 gld. 69 kr., ako se namreč prišteje posojilo za Raičev spomenik v znesku 195 gld. 26 kr., o katerem pa se ne vé, ali se bode kdàj vrnilo. — To poročilo se odobri, zajedno pa se blagajniku na predlog računskega pregledovalca *g. A. Svetka* izreče zahvala za marljivo poslovanje.

Na predlog g. tajnika *G. Pirca* se stari odbor iz nova izvoli, takisto tudi dosedanja pregledovalca društvenih računov. V odboru so torej gospodje: *dr. J. Vošnjak* (predsednik), *Funtek, Levec, Orožen, Rutar, Tomšič, Žumer;* pregledovalca računov pa sta gg. *A. Svetek* in *A. Zagorjan.*

Nato se je obči zbor posvetoval, komu in kje bi se letos vzidala spominska ploča. Predsednik priporoča, da bi se uzidala ploča na rojstveni hiši Vrbana Jarnika v Štebnu (ziljska dolina), in če bi to ne bilo mogoče, spominska ploča Davorinu Trstenjaku v Kraljevcih blizu Ljutomera. »Pisateljsko podporno društvo« pa bi sámo ne moglo osnovati velike slavnosti; nego podpirati bi nas morala tudi druga društva, zlasti »Sokol« ljubljanski. Ko sta gg. *Ivan Hribar* in *Jožef Nolli* pojasnila, da se »Sokol« letos zaradi drugih izletov (zlasti v Prago in Zagreb) ne more udeležiti ne te ne óne namerjane slavnosti, opustita se za letos, pač pa se jednoglasno sklene, naj se vzida spominska ploča *Fr. Erjavcu* v Ljubljani in sicer meseca malega srpana, ko bodo profesorji in dijaki še v Ljubljani. Odbor se pooblašča, da ukrene vse, kar se mu vidi za to slavnost potrebno.[1]) Natò se zborovanje sklene.

Dramatično društvo je imelo dné 23. m. m. svoj redni obči zbor. Zbor je otvoril podpredsednik, g dr. *K. Bleiweis* vitez Trsteniški s primernim nagovorom, v katerem je poudarjal, da se društvo krepko razvija, zajedno pa tudi pripravlja za novo deželno gledališče. Izrekel je zahvalo visokemu deželnemu zboru kranjskemu in občinskemu sklepu ljubljanskemu, katera zastopa sta naklonila tudi letos redne podpore. Nato je tajnik, g. Anton *Trstenjak,* prečital svoje izvestje o delovanji „Dramatičnega društva" od dné 10. vélikega travna 1890 do dné 23. vélikega travna 1891. Iz tega izvestja naj posnamemo nasledne. Za leto 1890. je izdalo „Dramatično društvo" dva zvezka „*Slovenske Talije*", namreč zvezek 55.: „*Teharski plemiči*", spevoigra v treh dejanjih, spisal gosp. Anton *Funtek,* uglasbil g. dr. Benjamin *Ipavec*, in zvezek 56.: „*Svetinova kči*", igrokaz v treh činih, spisal Adolf Wilbrandt, poslovenil g. Anton *Trstenjak.*

„Dramatično društvo" je imelo 4 častne člane 33 ustanovnikov in 220 podpornikov, kar je sicer majhno število, in je zategadelj želeti, naj bi rodoljubi bolj podpirali „Dramatično društvo", kateremu je namen, ustanoviti v Ljubljani stalno slovensko gledališče.

Repertoar za leto 1891/92. je že sestavljen. G. Janko Kersnik je obečal društvu izvoren igrokaz za prihodnjo gledališko dôbo. Na gledališkem listu so zastopana imena Ostrovsky, Jan Vrchlicky, dr. Štolba, Jan Vavra, Karol Pippich, Stroupěžnicky, Fr. Ad. Šubert, grof Alfred Fredro, Shakespeare, Henrik Ibsen, Aleksander Bisson, A. Dumas, Sardou, Feuillet, Scribe i. dr. Na drugi stráni ima že društvo spevoigro „*Teharski plemiči*," potem Foersterjevo opero „*Gorenjski slavček*", katero je skladatelj temeljito predelal in povečal. Nadalje si je društvo preskrbelo Zajčevo opereto „*Momci na brod*" in

[1]) Iz raznih razlogov se je ta ukrep v poslednji odborovi seji »Pisateljskega podpornega društva« izpremenil tako, da se vzida letos spominska ploča pokojnemu *dr. Janezu Bleiweisu* v Ljubljani. *Ured.*

Digitized by Google

operete od Lortzinga, Suppéja, Mascagna i. dr. Tako se je društvo dobro oborožilo za prihodnjo dôbo. „Dramatično društvo" je sklenilo prirediti osem predstav vsak mesec v novem deželnem gledališči ter se je zaradi tega odločilo pomnožiti igralno osobje. Lansko leto je bilo poleg režiserja angažovanih 9 osob, in sicer 5 gospodov in 4 dame; ostalo igralno osobje se je, kakor navadno, sestavljalo iz gojencev in gojenk dramatične učilnice Vidi se torej, da je nujna in skrajna potreba, da se igralno osobje Dramatičnega društva pomnoži, osobito, da se angažujó dobre nove moči. V tem oziru je storilo društvo vse, kar je potreba ter se je nadajati, da se mu posreči pridobiti novih igralcev za letošnjo zimo. V tem zmislu je stavil predlog g. A. Trstenjak, ta predlog je odobril občni zbor ter naročil novemu odboru, da skrbi za pomnožitev igralnega osobja.

Društvo vzdržuje dramatiško učilnico, v kateri se poučujó novinci teoretično in praktično. Lansko leto sta bila celó dva tečaja, oglasilo se je dosti gojencev, vender pa jih je le nekaj vztrajalo, in to zategadelj, ker niso imeli prilike igrati in ker v obče niso vlog dobivali. Premalokrat se igrá, in vsak ne pride na vrsto. Sicer pa je dramatiška učilnica pokazala zelo povoljen uspeh Učitelj te šole je g Ig. Borštnik.

Stalni moški zbor je vsakemu gledališču potreben. „Dramatično društvo" to najbolje čuti in zategadelj se je jelo posvetovati s pevskim društvom „*Slavec*", da bi le-tó oskrbovalo moški zbor pri slovenskih predstavah. Vsekakor bi to bilo za društvo lepa pridobitev ter je tudi pričakovati, da se odboru posreči pridobiti vrlega „Slavca" pod primernimi pogoji za slovensko gledališče.

„Dramatično društvo" se je preosnovalo. Obči zbor je vzprejel nova pravila, katera se v mnogočem razlikujó od starih.

Po novih pravilih se deli ves odbor v intendancijo in igralni odsek. Igralni odsek pripravlja in presoja igre; sestavlja torej vseletni repertoar, intendancija pa vodi predstave, nadzoruje oder, učilnico in ima v rokah tekočo upravo.

Po novih pravilih bode skrbelo nadalje „Dramatično društvo" za pokojniski zaklad onim onemoglim igralcem slovenskega gledališča, ki so bili daljšo dôbo angažovani pri slovenskem gledališči. Dotični načrt bode izdelal odbor. Končno bode „Dramatično društvo" uvelo „Hišni in disciplinarni red" za igralno osobje „Dramatičnega društva." Tak red ima vsako stalno gledališče.

Na letošnjem občnem zboru je bil voljen nov odbor. Za predsednika je bil vzklikom proglašen g. dr. Ivan Tavčar, v odbor pa so bili voljeni naslednji gospodje: Dr. Karol Bleiweis vitez Trsteniški, Fran Drenik, dr. Val. Krisper, prof Simon Rutar, Anton Trstenjak, dr. Jos. Vošnjak, Ivan Železnikar in dr. Žitek.

Koncert „Glasbene Matice". — Kakor smo že poročali, priredila je „Glasbena Matica" dné 18. malega travna t. l. v redutni dvorani koncert, čegar vzpored je obsezal orkestralne glasbotvore, moške zbore in samospeve za bariton s spremljevanjem klavirja. Prva točka je bila J. Glinke uvertura operi „Ruslan i Ljudmila", katero je dovršeno proizvajala godba 17. pehotnega polka pod vodstvom kapelnika g. *Nemrave*. Letá je pokazal pri tej priliki — kakor vedno — da ni samo izvrsten kapelnik, temveč da tudi vé s svojo godbo proizvajati najtežje glasbotvore; vrhu tega mu gré čast, da ima fin in eleganten ukus, sestavljujé posamezne točke. Kar mu izrekamo v posebno priznanje, to je, da do cela pozná glasbotvore vseh slovanskih skladateljev.

Moški zbor „Glasbene Matice" je javil svetu mlado svoje življenje v Nedvědovem zboru „Vojaci na poti". Ta zbor je prava, pristna pesem slovenska! Beseda in skladba se družita v tako harmoniško celoto, da zveni vsa pesem in seza v srce, kakor glas zvonovega brona. Ali da se uveljavi, potrebuje neizogibno jako izurjenega zbora; od pevskega zbora in še bolj od posameznikov terja čvrstih glasov, finega razuma, dobro

Digitized by Google

vežbane in neomahne pevske tehnike, posebno pa solidarnosti pevcev — torej svojstev, kakeršna ima le pevski zbor, katerega je vodil dolgo časa jeden in isti, sevéda dober kapelnik. Nekako boječe sem torej pričakoval, kako se odzôve novi pevski zbor svoji nalogi — kot „vojak na poti". Pel je dobro, dà, za občinstvo ljubljansko, katero ni baš razvajeno, prav dobro, vender dovršeno ne! In to je lahko umeti, zakaj pevski zbor je še mlad, uživa pa dobro vzgojo, katera ga izvestno vodi do dovršenosti.

„Vojaci na poti" so kazali neko boječnost, zakaj, ne vem; saj ni bilo razvajenih poslušalcev! Začetkom že intonacija ni bila precizna; v odstavku g-dur „Zdaj ne bojí se nihče nas" sta bila srednja glasova v intonaciji nedostatna. Da so bili pevci nekam boječe negotovi, vidimo iz tega, ker je zbor na konci pesmi v intonaciji pal. — Odstavek „A črn oblak i. t. d." zahteva v svoji posledici najkrepkejšega fortissima — „blisk in tresk" Fortissima nisem konstatiral — ne rečem v absolutnem oziru, saj so bili glasovi krepki in povsem mladi — ali v relativnem oziru ga nisem našel, in sicer zato ne, ker niso bili znaki: *pp*, *p*, *mf* in *f* v razmerji s seboj in znakom *ff*.

Vsekakor pa je mladi pevski zbor pokazal, da hodi najboljši pot in da se skoro iznebi teh nedostatnostij — vsa čast in hvala g. kapelniku, ki je v tem kratkem času vcepil mlademu zboru toliko zatajevanja samega sebe in toliko blagodejne rahločutnosti pevske!

V kapelniku, kot osrednjem sistemu, naj se združujejo vse pevske žice pevcev; kapelnikovo okó, izraz njegovega obraza vôdi zbor — a ne njegova roka in paličica za takt! — Če se temu zbor priučí, potem so odpravljene žaleče hibe, da n. pr. pevci soglasnika „s" ne izgovarjajo jednako — potem bodo pevci, gledajoč v okó kapelnikovo, res njemu v obraz deklamirali tudi tekst pesmi razumno, in takó dospeli na vrhunec akademiškega petja. — Pri mladem zboru sem to pogrešal malone popolnoma. — Oba zbora: Nedvědova „Slovenska dežela" in umetniško dovršeni zbor Foersterjev „Slava Slovencem" sta se pela — če odbijem gôri napominjane hibe — jako eksaktno in precizno. V prvoimenovanem zboru se je odlikoval solo-kvartet po lepo ubranih glasovih; g. tenorist je zastal prekratko na visokem „g" pri slovu „vem", kar je provzročilo, da so drugi pevci zaostali; zatorej se zbor sevéda s svojim refrênom ni mogel eksaktno pridružiti pevcem kvarteta. — Refrên „Slovenske dežele enake ne vem", pôje se lahko za nianso hitreje — sicer pa je to moje osebno mnenje. — V drugoimenovanem zboru „Slava Slovencem" je bil po mojem mnenji allegro nekoliko preoster, dasi je pisal skladatelj „allegro con fuoco". — Kakor se je izvrševal allegro, to ne ugaja naravi slovenskega petja. — Ta allegro je provzročil, da je intonacija trpela; zlasti pri unisono „es" in unisono „g" slova: „Vender kakor siva skala i. t. d.", in pri dotičnih figurah prvega basa, katerih čistost in izraženost je morala hirati. — Počasni odstavek „naj mrtvaški i. t. d." upravičuje, da se allegro izvršuje zmerneje.

V vsakem oziru so se v F. S. Vilharjevi skladbi „Slovó" zbor, solist g. *Nolli* in orkester odlikovali po požrtovalni natančnosti in preciznosti, katere skladba ni zaslužila! Prezentirala se je ta točka jako veličastno: dva kapelnika, vojaški in društveni, mučila sta se, moški zbor se je družil sedaj v unisono, zdaj se zopet cepil v štiri glasove; g. solist je briliral v res čudovitem visokem „g" in izkazal skladatelju še posebno čast, da je ekstemporiral — to pa popolnoma umestno in primerno skladbi, ne da bi bil pritiral skladbo do ominoznega koraka, ki loči „Erhabenes vom Lächerlichem" — iz kratka: vsa točka je bila kakor odlomek iz obskurne „opera buffa inferioris generis". Zadnja točka koncerta se torej ne more zmatrati za resno — Take točke naj ne pačijo vzporedov akademiških koncertov; zakaj „Glasbena Matica" gôji kot dobra mati samó dobre glasbotvore — to je dolžna slovenskemu razumništvu.

Digitized by Google

Dobra in vztrajna volja vseh pevcev novega zbora, s tem svojstvom spojena železna roka in volja g. kapelnika, to nam je porok, da bode bela Ljubljana v ne daljnem času središče najboljšega jugoslovanskega, umetnega petja!

Ostale točke koncerta so obsezale samospeve g. Nollija. — Temu pevcu, ki je Slovencem in Hrvatom vedno v prijetnem spominu, dala je priroda izredno lep in zveneč bariton. G. Nolli se je odlikoval zlasti v Zajčevi „Domovini in ljubavi" in recitativu in ariji „Nikola Šubić Zrinjski" II. čin, V. slika, prizor 17. — V poslednjem in sicer „c-moll" odstavek allegro moderato, zahteva po vsebini in dramatiškem zlogu jako vznemirjeno in strastno naglaševanega speva in teksta: „Kad mignem ja, nek ogenj sja, i prožđre sve"; tega pa smo pogrešali. Recitativ in romanca iz Donizettijeve opere „Don Sebastiano", ni dosegla dobrega uspeha; g. Nolliju ni uspevala — opazil sem, da je vajen to pesem bolje — in uspešneje — peti na italijanskih tleh italijanski, nego v Slovencih slovenski. — Vsekakor ta glasbotvor ni dičil vzporeda, kar pa velja skladbi, ne pevcu.

Akustika v dežélni dvorani ni povoljna; tenorji so zaradi svojega stališča — nasproti galeriji — prevalirali. V F. S. Vilharjevi skladbi „Slovó" je orkester stal za pevci, kar je sicer dosta pripomoglo gg. kapelnikoma, da sta bila v kontaktu, škodovalo pa je „grandijoznemu efektu" skladbe sáme.

Koncertni ta večer nam ostane v najboljšem spominu; smelo trdim, da je bilo to prvo slovensko petje, ki se je vršilo akademiško-pevski dostojno in elegantno, kakor se doslej ni baš vršilo petje ljubljansko.

Veselo pozdravljamo ta novi zbor in želimo, naj neumorno in brezozirno nadaljuje v tem zmislu. *P.*

»**Národne legende za slovensko mladino.**« Nabral, izdal in založil *Anton Kosi*, učitelj v Središči. III. zvezek. V Ptuji. Natisnil W. Blanke. 1891. Cena 16 kr. — »Ljubljanski Zvon« je imel že dvakrat priliko, da je pohvalno naznanjal »Legende« g. Kosija. Zadovoljno sicer tudi danes pozdravljamo tretji zvezek, v katerem čitamo 21 legend, lepih in vseskozi prikladnih za našo mladino, vender nas je močno osupnilo, da se ni g. pisatelj kàr nič oziral na dobrohotne naše opomnje, kjer smo mu svetovali, naj skrbneje pazi na jezikovno čistoto. Ne rečemo, da bi se »Legende« ne brale dôkaj gladko, ali lahko bi se bil gosp. pisatelj izognil marsikaterih pogreškov proti dobremu zlogu. Da je glagol, zlasti v zavisnih stavkih, brez potrebe potisnjen proti koncu, to je grajal naš list že v poročilu o II. zvezku, in prav to moramo grajati i danes. »Ko ga prelomi, vidi v sredi kamena črviča, ki je v okroglem gnezdu zvit ležal« (str. 3) — ali bi ne bil dosti lepši stavek: »Ko ga prelomi, . . . ki je zvit ležal v okroglem gnezdu?« — »Ker . . . bilą sta vedno s tem zadovoljna, kar sta si bila s svojimi rokami pripravila in nista nikoli zavoljo svojega uboštva godrnjala« (9) — ista hiba! Ker se takšni stavki ponavljajo malone na vsaki stráni, nečemo jih navajati dalje. — Zakaj bi pisali »Ni jim manjkalo ničesar« (3), ko je vender mnogo lepše: »Pogrešali niso ničesar.« Namesto odvzeti (4, 18, 31) stoj samó vzeti. »Več sto jih je bilo na številu« (5) — to je prikrojeno nemški, dostavek »na številu« je nepotreben. »Umirajoči je vzel vejico« . . . (5) pridevniki brez samostalnika se ne glasé kàj prida, torej: »Umirajoči oče je vzel . . .« »Objokovati koga« (6) lepše »jokati po kom«; namesto »blagor« (9, 19) pišemo »blaginja« G. pisatelj ne loči jedninskega rodilnika »ljubezni« od množinskega rodilnika »ljubeznij,« ker piše v jednini »ljubeznij« (6, 7). »To slišati se kraljica razveseli« (6) — prav: »Ko to sliši . . .« – »Ta pripoveduje, da je na svoje troške napravil pokopališče« (0) — prav: . . . »da je ob svojih troških napravil pokopališče.« — Namesto »živeti od milostinje« (7) pišemo »živeti ob milo-

Digitized by Google

stinji.« — »K v i š k u se dvigniti« (8) je pleonazem, »d o p a d a t i« (9, 21) namesto u g a j a t i, p r i j a t i, hud germanizem — »C e l i teden« (10) — prav »ves teden.« — »In mož jo je za to lepo pohvalil, m e s t o da bi jo bil posvaril« (11) — prav: ». . ., n i k a r da bi jo bil posvaril.« — »Sramovati se p r e d k o m« (11, 13), to je germanizem, prav: »sramovati se k o g a (česa); namesto »r a z t r e s e n« (zerstreut, 11) beri »r a z m i š l j e n.« — ». . . saj so ga vendar . . . misli vedno o b d a j a l e« (12) — prav ». . . o b h a j a l e«; o b č u d o v a t i k o g a, k a j (12) — bolje »čuditi se k o m u, č e m u«; »p o d u č i t i« (13, 19, 20) — prav: »p o u č i t i.« — »Sv. Peter je p o s t a l m i r n e j š i« (13) — prav: „se je n e k o l i k o u m i r i l." — Od sile nespreten je stavek (14): „Vem, da se vama čudno zdi, najti pri ubogem in siromašnem (ubog = siromašen) puščavniku, ki se je odpovedal v s e m u p o s v e t n e m u in le v molitvi išče zadovoljnostij (!) in veselja, tako krasen, dragocen bokal." To bi se reklo lepše in točneje: „Vem, da se vama zdi čudno, ker sta našla tako krasen dragocen bokal pri puščavniku, ki se je odpovedal posvetnim stvarém in sedaj le v molitvi išče zadovoljnosti." „A svetnik š e p a v e n d a r - l e n i" (15) — koliko nepotrebnih besed, namesto „Toda svetnik še ni." — „Glavo si t r e t i" (15) — čista nemčizna: „den Kopf zerbrechen." Slovenec pravi: „glavo si b e l i t i." — Oblika „poglejuje" (16) je neupravičena; „g l e š t a t i" (16) ni slovenska beseda. — „Da ima tujec resnico" (18) — prav: „Da g o v o r i tujec resnico." — „Tvoja vera v božjo modrost in pravičnost ni trdna in n a m e n i j e, da jo u t r j u j e m" (18) — prav: „. . . in s k r b e t i m i j e, da jo u t r d i m." — „R e č i t a" (20) pravilno „recita." — „Ker je bila od Marice prava mati, od Anice pa le mačeha" (21) — prav: „Ker je bila Marici prava mati, Anici pa le mačeha." — „U b o g a t i" namesto „s l u š a t i" (22) je hud germanizem; „prositi miloščino" (23) — „prositi miloščine." — Na stráni 24. beremo „oštirka" — čemú ta spaka? — „Zenico n a svojem očesu" je menda tiskoven pogrešek. — „Da s i nekoliko z a u ž i j e" (25) — prav: „da s e nekoliko n a u ž i j e." — „Vinčice" (25) — pravilno „vinčece." — „. . . bode sreča Tvoja p r e č" (25); „p o s t a l a je črna noč" (25); „š p i č a s t a" (27) — to troje se glási: . . . „bode sreča tvoja k o n č a n a (u n i č e n a)"; „p r i š l a je črna noč"; „š i l j a s t a." — „V z d i h n i l jej je satan tudi svojo dušo" (27) — prav: „vdihnil ji je . . ." — „Na polji" (30) poleg „na drevju" (30); „poišči si prostora" ne „prostor" (30). — „Ljudje so iz hiš l e t a l i" (31) — prav „h i t e l i." — „Bog n a d t e m nevoljen" (31) — prav „Bog z a r a d i t e g a nejevoljen." — „Njegov glas je h r u m e l o z b i l j n o" (32) — zakaj ne: „Njegov glas je z v e n e l r e s n o," ali še krajše: „Njegov glas je bil resen?" — „. . . imel je vendar sv. Vrban nad njimi veliko veselja" (33) — prav: „Vender se ga je sv. Vrbanu močno veselil." — „Proseč za milostinjo (33) — prav: „Proseč ga milostinje." — „Sv. Vrban s e v s e d e" (33) — prav: „Sv. Vrban séde." — „Obdana z množico angeljev" (34) — lepše in pravilneje: „Spremljali so jo mnogi angelji." — „V s e podzemeljska bitja" (34); „skazati" (34) poleg „izginiti" (32) — „Vse se veseli in raduje" (34., veseliti = radovati se). — „Postali so mirni" (35) — prav: „Umirili so se." — „Naklo" (35) — prav „nakovalo"; „imel je biti že blizu doma" (35) — zakaj ne: „Bil je že blizu doma"? — „Iz sodč e k a" (36) — prav: „iz sodčka" ali „iz sodca." — „P o d a t i se" (37, 38) — prav „n a p o t i t i se, o d p r a v i t i se, i t i." — „. . . pride kovač do velikega kupa cunj. Tu se v s e d e n a v r h u t e h" (38) — pravilno: „. . . Tu séde n á n j e." — „Sveti Peter pride ponj, rekoč, d a n a j g r e vèn (39) — pravilno: „. . . naj gré iz nebes."

G. pisatelj nam bode izvestno pritegnil, da je treba zlasti pri mladinskih spisih ostro paziti na lepo in pravilno pripovedovanje. Spisi, kakor so „Legende", jako zanimajo otroke, zato jih bero pogostoma, in posledica je, da se jim vse napake živo vtis-

Digitized by Google

nejo v spomin. To pa nikakor ne pospešuje dobrega zloga, katerega mora vender kolikor toliko gojiti že ljudska šola. — To se nam je zdelo potrebno omeniti, sicer pa je knjižica lična in zaradi lepe vsebine vredna, da si jo omisli vsaka šolska knjižica.

Nove knjige za poučevanje v petji. Gospod prof. *Anton Nedvěd* je dovršil v rokopisu štiri knjige za poučevanje v petji na ljudskih in srednjih šolah, namreč »Početni nauk o petji«, »Vaje v petji za ljudske in srednje šole«, »Kratek nauk o glasbi za ljudske in srednje šole« in »Metodiški návod za poučevanje v petji«. Te knjige so izvestno živo potrebne našim ljudskim in srednjim šolam, katere so si morale doslej ponajveč pomagati s podobnimi nemškimi knjigami, torej jih pozdravljamo kàr najtopleje. G. prof. Nedvěd ni samo obljubljen in čislan skladatelj, nego tudi odličen šolnik, o čemer lepa priča so trije zvezki »Slavčka«, katere je izdal pred nekaj leti. Zato smo trdno uverjeni, da bodo navedene knjige prava dika našim učnim knjigam.

Muzejsko društvo za Kranjsko je izdalo svoja letošnja izvestja, med katerimi nas je obveselil prvi slovenski snopič, obsezajoč gosp. *Antona Koblarja* spise: Drobtinice iz furlanskih arhivov. — O človeški kugi na Kranjskem. — „Loško gospodstvo frižinskih škofov.“ Nemške „Mittheilungen“ se ločijo v zgodovinski in prirodoznanski del. V prvem so nastopni sestavki: Kunstgeschichtliches aus Unterkrain. Von *Konrad Črnologar*. — Das Urbarium der Herrschaft Gottschee vom Jahre 1574. Von Prof. *Peter Wolsegger*. Potem čitamo prof. *Simona Rutarja* spise: Die Krainer vor Agram im J. 1529. — Archivalisches aus Wippach. — Dr. Franz von Krones. Die deutsche Besiedlung der östlichen Alpenländer. Berichtigungen und Nachträge. — V drugem delu so sestavki: Mycologia Carniolica. Ein Beitrag zur Pilzkunde des Alpenlandes. Von *W. Voss*. Das Klima von Krain. Von Prof. *Ferdinand Seidl*. — Obširneje izpregovorimo prihodnjič.

Iz muzejskega društva. V muzejskem društvu je predaval dné 27. malega travna kustos *Müllner* o izkopinah rimske naselbine v Ljubljani. Ko so namreč lansko jesen kopali velik kanal od Ljubljanice do Vrtače, naleteli so najprej na Kongresnem trgu na starine iz časov mostišč, potem pa v začetku Gradišča (pred Wurzbachovo hišo) na glavna vrata, „porta praetoria“. Našli so sedem velikih zakrivljenih žebljev, na katerih se je še les držal. Rabili so ti žeblji gotovo za okov mestnih vrat. Dalje so našli v Igriških ulicah rimski kanal, ki je bil pokrit z ostanki razpolovljenih stebrov. Na Zelnikovem vrtu je bilo mnogo rimske opeke, poznali so se temeljni zidovi rimskih poslopij, našli so novce, dve razbiti stekleni igli i. t. d. Posebno zanimiv pa je nekakšen lončen pečat, na katerem stojí s hieroglifi zapisano: „Asar setem-asch en Aman Pewah ma xeru“, t. j. „umrši sodnik Amona Peve, opravičeni“. Gotovo ga je prinesel s seboj rimski vojak kot amulet in tam izgubil. Poleg Zelnikovega kozolca so odkopali kos (zapadnega mestnega ozidja, ki je bilo debelo 2 *m*. Zunaj ozidja je bil 4—5 *m* širok „glacis“ in pred njim 5 *m* globok jarek, ki je bil izvestno napolnjen z vodo. Po teh odkritjih se dá lahko popolnoma določiti mestno ozidje rimske naselbine. Ta je imela podobo pravilnega četverokotnika, ki je bil 510 *m* dolg in 420 *m* širok, zunaj njega pa so bila še stanovanja do Gradaščice, Ljubljanice in proti severovzhodu do Slonovih ulic.

III. izkaz darov za Prešérnov spomenik.

Prenesek	gld.	294·85
Dr. Jožef Sernec, odvetnik v Celji	„	20·—
Dr. Karl Slanc, odvetnik v Novem Mestu (podpisal gld. 50·—)	„	10·—
Ivan Hribar, glavni zastopnik banke „Slavije“ v Ljubljani	„	10·—
Prenesek	gld.	334·85

Digitized by Google

	Prenesek .	gld.	334·85
Kunigunda Blatnik v Ljubljani		„	—·50
Vesela družba v Mokronogu dné 4. velikega travna		„	12·64
Tretješolci in četrtošolci v Novem Mestu		„	6.—
Jernej Reitz, trgovec	v Mariboru	„	—·50
Fr. Dolenec, „	„ „	„	1·—
Fr. Mehora, trgovski pomočnik	„ „	„	—·50
Ivan Supančič, „ „	„ „	„	—·50
Jan Macků, komptoarist	„ „	„	1·—
Anton Dobaj, posestnik	„ „	„	—·20
Mihael Cizelj, učitelj	„ „	„	—·50
J. Erhartič, c. kr. pristav	„ „	„	—·40
„Micika“	„ „	„	—·30
J. V. Supan, posestnik	„ „	„	2·—
Neimenovan	„ „	„	—·50
A. Rakovec, železn. uradnik	„ „	„	1·—
Anton Zupančič, c. kr. nadpaznik	„ „	„	—·20
Alojzij Golob	„ „	„	1·—
Hinko Sevar	„ „	„	—·50
Dr. Fr. L. v Ljubljani		„	5·—
J. G. v T.		„	5·—
	Skupaj	gld.	374·09

Do dné 24. m. m. je bilo podpisanih vsega skupaj gld. 769·09, od katerih je po gorenjem izkazu izplačanih gld. 374·09. Mimo tega je daroval V. Rohrmann, tvorničar v Ljubljani, 1 delnico „Prvega Národnega doma“ v Novem Mestu za gld. 50·—.

† **Anton Chittussi.** Dné 1. velikega travna je umrl v Kraljevih Vinogradih v Pragi češki slikar Anton Chittussi, čegar krasne pokrajinske slike slové po vsem umetniškem svetu; jedna izmed njih, „Pogled na Prago“, bila je tudi pred nekaj leti razstavljena v Ljubljani. Národ češki po pravici žaluje ob grobu izredno delavnega umetnika, kateri bi bil še z marsikaterim dovršenim delom proslavil domovino svojo.

Shod slovanskih stenografov v Pragi. Odbor prvega praškega spolka Gabelsbergovih stenografov vabi na četrti shod čeških stenografov in zajedno prvi shod slovanskih stenografov dné 15. in 16. velikega srpana v Pragi. Mimo razgovora o društvenih stvaréh, o češki stenografiji i. t. d., bode se tudi razpravljalo o vprašanji, kako bi se gojila vzajemna stenografija slovanska. Zajedno namerja omenjeni odbor prirediti v ónih dneh posebno stenografsko razstavo, na kateri bode izloženo vse, kar se dostaje stenografije, bodisi češke ali občeslovanske. Kdor se hoče udeležiti shoda, oglási se vsaj do konca meseca malega srpana pri g. Jožefu Krondlu, starosti prvega praškega spolka Gabelsbergovih stenografov v Pragi, 787-II, dočim se razstavni predmeti oglašajo vsaj do dné 15. malega srpana pri g. Vojtehu Paški v Pragi I., Jilská ulice č. 12. n.

Listnica. — Pero et Ladislav. »Tukaj pošiljama nekaj najinih pesmij na ogled, in prosima naj se popravi, kar morebiti ni prav.« Sodèč po tem stavku, mislimo, da prav gotovo mnogo ne bode prav; toda poglejmo! »Na mirodvoru« (sic!).

»Podam se na hribček
Prijazni, lepí,
Kjer cerkvica bela
Prekrasna stojí.«

Digitized by Google

To je izvestno rečeno takó lepo, da ne more biti lepše.

»Bliz' cerkvice prišel,
Na tratico pal,
Se m' milo storilo,
Kot otrok jokal.«

Ker ste prišli na »hribček« blizu »cerkvice«, padli na »tratico«, torej bi vsaj mislili, da ste se jokali kakor »otročiček«!

»Se ozrem na desno,
Kjer spava mi brat:
Pri tebi, oh bratec,
Jaz bil bi kaj rad!«

Ta »kàj« v poslednjem stihu! Vse neizrecno hrepenenje Vaše zveni iz njega!

»Oj dragi vi moji,
Kak srečni ste vi:
Tu v hladni gomili
Počivate si.«

Takšen vzdih, v tej obliki človeka res kàr pretrese, da bere le iz težka dalje. Vender še jedno kitico:

»Če trupla res vaša
Zdaj tukaj trohné — «

kako, Vi celó dvojite, da bi trohnela? —

»Pa duše vesele
Pri Bogu živé — «

oprostite, vedeli nismo, da stojí gôri beseda »res« namesto »dasi« — jasen dokaz, kam zavêde bralca ta nesrečna pesniška sloboda! Prav ste govorili: popravljati nam v tej »pesmi« ni n i č e s a r! — Pesmij »Tebi!« in »Srce« nečemo navajati, dasi je zlasti poslednja pristen vzgled, kako treba nagovarjati srce, da se mu končno izvije odgovor:

»Pri njej stanovati
Le srčno želim;
Se ž njo radovati
Močno hrepenim —«

pač pa hočemo natisniti pesem »Mojej Dragej«, ker smo popolnoma prepričani, da jo porabi vsakdo, kdor bi rad zapisal nekaj vrstic v spominsko knjigo:

»Nebeškega hočem prositi
Eno mu željo 'zročiti:
Življenje naj teče Vam gladko
In vedno naj bode Vam sladko.
Celo življenje naj srečno poteče
In enkrat pa uživajte rajske tam sreče!«

Digitized by Google

Jedino, kar bi utegnilo koga oplašiti, to je akrostikon, toda saj ni treba pisati začetnic tako razločno, da bi se prócej bralo »Nežici«! — Prijazno Vas zahvaljamo za daljne pošiljatve! — Zmagoslav v P.

»Z drevja zopet poje
Zbor veselih ptic;
Tudi v srce moje
Seza spev in klic:

»Nehaj žalovati,
Lep tako je svet,
S cvetjem majnik zlati
Venča zemljo spet.« —

»Je li, da tožilo,
Srce mi ne boš,
Ko še trn obilo
Nosi mladih rož!«

To je nekaj! Precèj uglajena oblika, misel jasno izražena — toda konec! »Was zagst du, Herz, in solchen Tagen, wo selbst die Dornen Rosen tragen?« — Upamo, da bodete kdàj še dober sotrudnik našemu listu. — G. J. v L. Nekoliko boljša od poslednje, vender še ne za rabo. Tudi predmet: dete plaka po materi je prenavaden, da bi nas mogel zanimati. — Ogin (»Gorski vir«): Pesmi v nibelunški meri po naših mislih nič kàj ne prijajo pesništvu slovenskemu, dasi jih imamo že brez števila. Tudi snov nam ni po volji, zakaj Vile i. t. d. so se že vender preživele v novodôbni poeziji. »Pozni poset« je pregrozen, zdí se nam, da brez potrebe; »Morski duhovi« so nejasni, tudi preveč spominjajo na znane nemške pripovedke. — Ciriljev: »Balada o beli halji« — pokrijmo jo s plaščem krščanske ljubezni! »Prošnja«:

»Tešil srce svoje,
Tešil narod bodem,
Dovoljenja, Vila,
Če od Te dobodem« —

ako nam je ta Vila količkaj naklonjena, ne bodete ga dobili! — Slavomir: Nerabno. — Cvetoš: Porabiti bi utegnili jedino »Na botrinji,« toda ne v tej solzni obliki; vsem drugim pesmim so motivi zastareli. — Stébor v T.: Hvala! Pride vse na vrsto. Srčno pozdravílo!

O drugih pošiljatvah izpregovorimo prihodnjič.

„Ljubljanski Zvon"

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stojí vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrt leta 1 gld. 15 kr.
Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.
Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Izdajatelj **Janko Kersnik.** — Odgovorni urednik **dr. Ivan Tavčar.**
Upravništvo „Národna Tiskarna" Gosposke ulice št. 12. v Ljubljani.

Tiska »Národna Tiskarna« v Ljubljani.

Digitized by Google

Ljubljanski Zvon
Leposloven in znanstven list.

Štev. 7. V Ljubljani 1. malega srpana 1891. Leto XI.

Táhi.

Borèč z odsevom se zvezdâ
Nad Stúbico temà igrá.

Raz stolp cerkveni preko hiš
Polnôčno uro nosi piš.

Polnôčno uro, ko duhôv
Razhaja ròj se iz grobôv . . .

Čuj, v cerkvi stúbiški šopòt,
Šopòt neznan in smel grohòt!

Kakó to stoka in ječí —
Iz groba vstajaš, Táhi, tí?

Kàj ni mirú ti v grobu, kaj?
In kaj te vleče v svet nazaj? —

Iz cerkve božje ném in gluh
Odbegne v noč mrličev duh.

Na grôbji starodaven zid —
Od tam popnè mu v svet se vid.

On zrè raz kameniti stol:
Odeta v sèn sta hrib in dol.

Molčé strmí, strmé molčí,
Zgrozí se mu in zadrhtí . . .

Kàj ni le-tù že on gospod,
In rob njegov — te zêmlje rod?

Kakó je nékdaj ga pestil,
Kakó s krvjó ta svét pojil!

Kot v dnéh poletnih ljut vihar,
Takóv je on bil gospodar.

Kot blisek nagli, smrt pretèč,
Divjàl le-tod je njega mèč.

In tôčil je trpin solzé,
Neštet izplakal si — srcé . . .

A kaj gospodu mari — kmet?
Slobóde on ne bodi zet! —

Nad mestom brdo zrè v nebó;
Mrliču gôri spè okó.

Tam gôri stal je grad njegóv,
Posléj — nikjer o njem sledóv!

Prekletstvo! On strmé molčí,
Zgrozi se mu in zadrhtí . . .

Na vzhodu jutra zòr razlit
Zataplja zvezd nebeških svit.

Po zêmlji, nékdaj polni rev,
Slobóde, čuj, odmeva spev.

Za plugom pôje ga seljak,
Iz dalje hrib odglaša vsak . . .

A nékdaj Táhi tù gospod,
In rob njegov je bil-ta rod!

Vzgrohoče duh se v beli dan,
Da čuje dól ga, breg in plan . . .

Izgine . . . v grob se zgrudi spet:
Saj prost je kmet, a on — preklet!

Stébor.

Digitized by Google

Bòr in grm.

Raz skalo zaraslo tèmen bòr
Na breg se ozira strm.
Tja dôli razsiplje jutra zòr
Svetlôbo na cvètni grm.

Pred kočo samotno starec stojí,
Poglèd mu plava s planin.
Na solnčni se rébri veselí
Mladosti cvetoče — sin.

Bistràn.

Jelka in bršljàn.

Na sivem pogorji samevaš, jelka,
Tvoj dom je miren, svétu neznàn.
Tesnó se opleta vitkega dêbla
S teboj rojeni, zeleni bršljàn.

V samôti se náte spominjam in mislim:
Zamrl i mêni je svètni hrup
Kot tvojemu dêblu bršljàn zeleni,
Tovariš jedin je mêni — up.

Bistràn.

Rakíta in potok.

Na travniku solnce potok srebrí,
K potoku se klanja rakíta,
Nje listov in valčkov se menja šepèt,
Čarobne pravljice šumíta.

Ob vôdi perílo raztréplje déklè,
Srcé ji drhtí ljubeče:
Z mladeničem sanjata v potok zróč
O zlatih gradovih — sreče.

Bistràn.

Loza in slavec.

Šumèč zelena toži loza,
Pomlád ji ni prinesla drúga:
Na veji gnezdo je pripeto,
A slavec se ne vrne z juga.

Na mórje zrè deklè samotno,
Očí željné ji móči žalje:
Večerni veter z mórja diha —
Brodníka ni nazaj iz dalje . . .

Bistràn.

Digitized by Google

4000.

(Času primerna povest iz prihodnjih dôb. Po vzorih dr. Ničmaha napisal **dr. Nevésekdo.**)

(Dalje.)

»Pater polkovnik, popolnoma sem tvojega mnenja!«

»No, vidiš! Kaj sem hotel drugega! Prosil sem dispenze in ponudil nadškofovi blagajni petsto lir. Ali vse to se dobí težko, saj véš, kakšni so gospodje na dvorci! Vsak bi rad kàj dobil; ako mu ne daš, upira se ti, da ne opraviš ničesar!«

»Res je takó!« zagodrnjá pater major. »Njega milost, nadškof Martinus, tičí preveč v rokah mladih ljudij, in ti počenjajo ž njim, kar hočejo!«

»To ti je prvi ljubljenec,« odgovorí zatem pater polkovnik, »tisti stolni nadvikarij Gregorij! Ta nam nadškofuje; in na Bóga in sveto Trojico, razmerje je to, da bi ga morali naznaniti v Timbuktu, sicer zagazimo s to provincijo, da kàr iz blata ne bodemo mogli! V Timbuktu, pravim! Ali prav govorim, pater major?«

»Tudi jaz pravim, v Timbuktu!« pritrdi major, »ali kaj hočeš? Kje dobiš človeka, ki naj bi odprl usta? Ali jih odpreš ti, pater polkovnik? Predno se zavéš, tičiš v pestéh sveti komisiji za ohranjenje nadškofove častí in niti dvakrat ne treneš z očmí, že ti vzamejo skrlat in te obsodijo na delo v Saharo, da bodeš vozil pesek, in požiral prah do zadnjega dné življenja svojega. Zini torej, ako se ti ljubi! Jaz molčim in kadar srečam nadvikarija Gregorija, tedaj sem mu najslajši in najboljši prijatelj.«

»Saj to je!« vzdihne pater polkovnik, »in dobro sem védel, da Meti svoji — ne misli ničesar pregrešnega, pater major! — ne dobim

Digitized by Google

dispenze, če mi ne pomore stolni nadvikarij Gregorij. Naročil sem torej svojemu kuharju Andreju, naj pripravi, kar je dobrega pod milim nebom, in skuha, speče in ocvrè, kar prihaja na mizo pri največjih pojedinah.«

»In kuhar Andrej?«

»Kos je bil nalogi svoji! Dva dni je klal in skubel, kuhal in pekel, drl in cvrl! Tretji dan smo povabili stolnega nadvikarija Gregorija in smo mu obložili mizo z jedili, kakeršnih ne dobivaš niti pri nadškofu in njega pojedinah! Prišel je in zadovoljnega obraza začul prošnjo mojo, da bi smela moja Meta vsake tri tedne po jeden dan govoriti in da bi se gledé na izredno razmerje odvezala zapóvedi blaženega Antona od Kala, s katero je ženski v večni modrosti prepovedana sléharna govoríca!«

»No, in potem?«

»Potem je sédel stolni nadvikarij Gregorij za mojo mizo in jedel kàr pol dné in pil do pozne nočí. Prehvaliti ni mogel kuharja in me izpraševal, odkod sem pridobil ta biser kuhinji svoji. Vse je hvalil, vse mu je dišalo! Prevzele pa so me vinske močí, in v oslabelosti svoji sem združil s hvalo nadvikarijevo tudi svojo hvalo. Jedla in pila sva in neprestano hvalila in povzdigovala do nebá kuharja Andreja, ki nama je pripravil izvrstno kosilo. Kakor rečeno, v pozni nôči sva se ločila; obema so vreli možgani, noge pa so bile trde, kakor je trda zemlja, ako jo pokriva dolgi zimski led!«

»In ali si dobil dispenzo, pater polkovnik?«

»Dispenzo res,« odgovorí polkovnik žalostno, »in sedaj se bojím vsake tri tedne tistega dné, ko je dopuščeno govorjenje stari moji Meti! Če imaš ženišče v hiši, pater major, takih dispenz ne prôsi! Lože in mirneje bodeš spal!«

»Haha, pater polkovnik!«

»No, toda dispenza še ni bila najslabše! Ž njo sem prejel še drugo debelo zapečateno pismo iz nadškofijske pisarne. Ko odtrgam pečat in preberem glavo: ‚Nos Martinus, apostolicae sedis gratia' i. t. d., menil sem, da omedlim in da se mi razklenejo vezí življenja mojega. Kaj sem čital?«

»Kaj si čital?«

»To-le: Naš milostivi nadškof je sklenil, da se mi vzame kuhar Andrej, ker božjemu hlapcu in polkovniku gologlave straže ni dopuščeno, da sta mu miza in skleda prva skrb. In vzeli so mi ga, pater major, in sedaj cvrè in peče v škofovi kuhinji, kakor je prej cvrl in

Digitized by Google

pekel pri mêni. No, pa tega mi ni storil archiepiscopus, to vse mi je nadrobil archivicarius Gregorij, ki se vsak dan pase pri škofovi mizi! Da ga dobim v pest, mi amice, zabelim mu pregrešno dušo, da se bode za vedno spominjal trenutka, ko mi je ukradel kuharja Andreja!«

»Pomiri se, pater polkovnik! Kaj ti hasne, ako mu potareš nekaj kostij v tolstem telesi? Hipno si v pestéh sacri officii defendendae dignitati sacerdotum in potem se le takoj poslôvi od vseh kuharjev in vseh dobrih jedij, kar jih je gospod Bog ustvaril vernikom svojim v slast in veselje! Ali ni vse takó, kakor sem govoril?«

»Vse, prijatelj major, in za Bóga, to mi peče in stiska trpečo dušo, da temu nadvikariju ničesar ne morem, akotudi sem načelnik gologlavi telesni straži in jedini potomec starega plemenitega rodú, ki je cvetel že v časih, ko so plavolasi Germani gospodovali po teh pokrajinah. Kje je bil tedaj še ta nezreli mlečnik, naš vikarij Gregorij? Na mojo vero! To mi grení življenje, da ne jem in ne spim, kakor bi moral jesti in spati poveljnik gologlavemu polku. Grom in strela, vrag vzemi to življenje, in če hoče, tudi nadvikarija Gregorija!«

Ves razkačen udari s pestjó ob mizo, da se vse potrese na nji.

»Kdo ti sedaj kuha, pater polkovnik?« vpraša major rahlo.

»Kdo mi kuha?« Pater polkovnik iz nova udari ob mizo, da se prevrne nekaj kup na nji ter curkoma lije črno vino od nje. V svojo nesrečo pa je prelat-polkovnik tistega dné čisto pozabil, da mu veljá v hiši dispenza in da so ravnokar minili trije tedni, odkar je stara Meta izpregovorila zadnjo besedo. Neizrecno je razsrjen pater polkovnik, ko se v steni odpró prikrita vrata in se v njih okviru prikaže gospodinja, stara Meta. Priznati sem moral, da ta srčna ženska — ki isti večer vpričo obeh gologlavih vojakov ni kazala niti najmanjšega strahú — ni bila še pretirano stara. Orjaška je bila in krepką, in v potezah svetlega obraza ji je kraljevala nekaka silna odločnost; torej sem takoj spoznal, da se patru obristu ne godí predobro, če ga v trenutku prepira naudadó nje močí. Ne trdim, da je bila tedaj prevestno napravljena, temveč vse na nji je pričalo, da je ravnokar vstala z mehke postelje. Tembolj pa je bila oborožila svojega ognjevitega duhá. Bliski so ji šinjali iz očij, in od srda se je tresla ta izvrstna gospodinja. Toliko da se je prikazala pri vratih, že je omahnila pest, s katero je polkovnik tolkel po mizi in vsa njegova osebica je še bolj zlezla v gubé. Tudi patru majorju ni bilo nič kàj dobro pri srci, in kalne poglede je obračal po steni, kjer mu je visela vitka sablja. V duhu

Digitized by Google

pa je premišljal, kakó bi prišel hitro do orožja, da bi se kàr najurneje izgubil pri vratih.

Stara Meta je v tem brez groze in strahú pristopila k mizi, kjer sta pila gologlava starca. Sedaj je pa ona udarila ob mizo, da se niso pretresle samó kupe, temveč da sta se pretresla tudi patra častnika, in sicer ne malo!

»Metika!« zaječí pater polkovnik od strahú . . .

»Sestra v Gospodu!« prosi pater major, »ne srdi se preveč! Saj ga nisva pila čez mero!«

Temno ju gleda nekaj časa, prav kakor jastreb, če ugleda pod sabo golobico, katera mu ne more več unesti življenja. Molčí nekaj časa, bržkone iščoč primernih izrazov. Ti so se ji brez dvojbe ponujali toli obilo, da ni znala, po katerem bi segla najprej. Potem pa so valovi nje duše predrli vse zatvornice, in voda je udarila čez vse bregove!

»Torej takó!« pričela je Meta z mogočno zvenečim glasom, »takó se živí v m o j i hiši! Tukaj se pije in lije, prav kakor bi sodci ne imeli dnà! Lepa je ta! Ali sem jaz zadnja v hiši, ali sem menj, nego ta-le pater major, ki si je s tvojim vinom okóval nos, da se mu sveti kakor bakren lonec? Sevéda, záte mora vse biti; ako naj se napase tvoja oseba, potem se ti ne smili nič! Saj ne smé govoriti! Saj mora molčati! Takó se tolažiš! Ako si pa stara Meta poželí novega predpasnika, ali neznatne svilnate rutice, tačas je vse predrago, takrat je prazna mošnja, in zadnja lira je izginila iz predalca! Taka grdoba si ti! In kadar mi je zavezan jezik, da ne smem izpregovoriti pametne besedice, ali si prišel že kdàj in izpregovoril: Metika, izpij kupo vina, saj ga je obilo v kleti in potrebna si ga tudi? Nikdar nisi prišel!«

»Pod smrtnim grehom ti je vender prepovedano, piti vino, ker si ženska!« zastoče prelat-polkovnik v silni stiski.

»Pod smrtnim grehom!« zasmeje se Meta porogljivo. »Kaj se nam pripoveduje z lece o zapóvedi svetega Janeza XCIX? Ali ne govorí dekret: ‚Ker se rabi vino pri svetih mašah božjih', govorí duh blaženega Antona od Kala, ‚odslej naj ga pijó samó mašniki božji!' Ni li zakon jasen? Odgovôri sedaj, bilka plešasta!«

»Lepó te prosim, môlči, Metika!«

»Kaj bi molčala! Ali nisem v svoji hiši? Ali te nisem čakala in potrpela, kolikor le more trpeti ženska? Pod smrtnim grehom! Poslušajte, ljudje krščanski! Ti si pa takšen, da se bojiš smrtnega greha! Sevéda!«

»Milo te prosim, môlči, Metika! Saj nisva samá!«

Digitized by Google

»Mêni nič do tega! Presvetlemu nadškofu potožim, ali pa nadvikariju Gregoriju, da zvé ves svet, koliko pregrehe tičí v tvoji usnjati koži! Sedaj hodimo spat, to je navada v moji hiši! Ravnajta se po tem oba! In ti, bakreni nos, glej, da izgineš! Že me srbé vsi prsti, da bi ti pomlatila obraz!«

Že je dvignila pest, ali tedaj je bil pater kakor sapa pri svoji sablji. Niti opasal je ni v sobi, takó ročno je izginil pri vratih. Pater polkovnik pa je vil roke in vzkliknil: »Oj, ti nesrečna dispenza! Ti preklicana dispenza!«

Meto je s tem vzklikom razdražil še huje. »Tebi bi bilo po volji, da bi morala vedno molčati kakor miš v luknji pod zidom! Toda nič ne bode! Ali sem morda jedino zató na svetu, da ti zavijam ude v flanelo? Kaj še! Povém ti, potrpežljivost moja je prikipela do vrha, in nič več ne bodeš pometal z mano! Teh požeruhov nečem v hišo, da véš; ravnàj se po tem! To je zadnja moja beseda! Ako ne, zapôjem ti drugo pesem, ti suha dlaka ti! Sedaj se pobêri spat! Toda le urno!«

»Že grem, Metika! Že grem!« hití prelat polkovnik.

Zdajci ugleda nje razljučeno okó mêne, ki sem doslej ponižno stal v sómraku pri vratih. V novem življenji mojem je bila to prva ženska, s katero sem imel opravila. Toda kruto me je vzprejela.

»Kaj,« kričala je, »tukaj tičí še drug pojedúh? In opit je že do grla? No, tebi pa odprem vrata drugače!«

Že je iztezala pestí proti mêni, in očí so mi bile v nevarnosti, da mi jih izpraska. Tedaj mi je rešitelj Azrael razširil dušno obzorje, da se mi je še bolj razjasnilo hišno razmerje patra polkovnika.

»Sestra Meta,« šepnem ji na uhó, »pomiri se in bodi oprezna! Strežnik Peter je ravnokar prišel iz tvoje sobe, ali rmeno svojo palicico, znak službe svoje, pozabil je v nji.«

Omahnila ji je pest, in siknile so Meti besede izmed zób: »Da bi vzelo peklo tega tepca!«

Komaj čuti prelat-polkovnik, da se polega nevihta v srci zveste gospodinje, že se mu vzbudí vojaški pogum.

»Res! Kdo je to?«

Rekši skoči k mêni. »Kaj delaš tukaj? Kdo te je poklical?«

»Tujec sem!« odgovorim.

»Tiho! Dokler govorim jaz, mora vsakdo molčati v hiši moji!«

Stara Meta se je v tem izmuznila iz sobe, in ravno zategadelj je kričal pater polkovnik takó hrabro náme.

Digitized by Google

»Govôri torej, če te vprašam!« zadere se iz nova. »Meniš li, da me bodeš smešil v moji hiši? Kdo si?«

»Tujec, ki hoče v mesto!«

»Tujec! V mesto hočeš! Spominjam se. Na ime Porodnice božje! Sedaj se pa ne spominjam, ali sem poslal kurirja na sveto komisijo! Jezus! Če sem morda pozabil! Več sva pila s tem bakrenim vragom, nego morem prebiti!«

V sobo stopi strežnik Peter. Zopet ima rmeno paličico v rokah in z mirnim glasom naznani gospodu svojemu:

»Sveta komisija je prišla!«

»Tedaj nisem pozabil,« razveselí se polkovnik, »torej sem venderle poslal kurirja! Moja glava pač misli na vse! Kje je zbrana sveta komisija?«

»V modri sobi!«

»Vêdi tujca vánjo. Sveti komisiji pa naznani, da sem bolan in da se zató ne morem udeležiti seje. Ako se sklene, tujec tudi lahko prenočí pri mêni! Sob imam obilo! Tudi to porôči sveti komisiji!«

Nató se pater polkovnik obrne k mêni: »Koliko si že plačal záme, tujec?«

»Šestdeset lir!«

»Plačaj jih še šestdeset, ker si nastavljal ušesa po mojih sobanah in po kotih, kamor si se vrinil nepoznan!«

Vzamem iz pasa šestdeset lir, da jih odštejem patru polkovniku. Mislil je že, da je njegov ta denar, kar se zopet odpró prikrita vratca, in stara gospodinja se nam iz nova prikaže iz svoje spalnice.

»To je pa moje,« izpregovori jako odločno. »Saj ni treba, da bi vse poganjal po grlu, saj lahko tudi kàj daš za hišo! Lire so moje!«

Pograbila je denar in porogljivo pristavila: »Ti spat! Ti, Peterček, pa vêdi tega tujca do svete komisije! Odrinimo!«

Takó se je tudi zgodilo. Ko stopiva s Petrom v modro sobo, bila je ondu že zbrana takoimenovana »mala komisija za preiskovanje tujcev«. Načeloval ji je stari kanonik od svetega Nikolaja, sivolas in dobrovoljen gospod. Zapisnikar je bil nadvikarij Gregorij, mlad in precèj lepo rejen gospod, kateremu se je takoj videlo, da mu jako teknejo pečene ptice, katere obira pri mizi škofovi. Strežnik Peter pové najprej, kar mu je naročil pater polkovnik.

»Lepo! Lepo!« pravi stari kanonik. »Pa naj spí, no, pri patru polkovniku! Kaj pravite, vi otročiči?«

Digitized by Google

»Jaz pravim,« odgovorí nadvikarij, »da se ravnajmo strogo po propisih. Popustnost se često kàr najostreje kaznuje sáma.«

»Tudi moje mnenje!« pritrdi svetega Florijana cerkovnik in tretji član male komisije. »Kakó bi sodil o nas blagi nadškof, ako smo popustni proti tujcu, ki je morda krivoverec, ali še kàj hujšega!«

»Obraz njegov ne kaže tega,« brani se kanonik. »Obilo greha ta človeček še ni storil na svetu!«

»Obraz, oče kanonik? Mêni pa ravno ta obraz ni po volji! Gotovo se ne motim, če trdim, da se je ta človek že mnogo šalil s služabniki božjimi!«

Nadvikariju Gregorju pritegne tudi cerkovnik in še dostàvi: »Poglejmo le njega dolge lasé! Krščanski človek se striže in brije! Ravnajmo se po propisih blaženega Antona od Kala!«

»Pa se ravnajta po njih, sitneža!« zagodrnjá kanonik. »Sveta komisija za izpraševanje tujcev je itak sklicana za jutri; v jedni nôči mu podgane in miši ne oglodajo kostij! Tajnik Gregorij, sestavi zapisnik in popiši tujca! Ti cerkovnik, pa imej pripravljen pečatni vosek in pêčat male komisije! Ta čas lahko nekoliko podremljem.«

Načelnik male komisije précej zaspí. Vender tem marnejši je nadvikarij tajnik. Sestavi obširni zapisnik in mojo osebo vestno popiše do zadnjega lasú. Zmeril je, kakó dolge so mi roke in noge; končno sem moral stopiti še na tehtnico, da se je uradno določila teža mojega telesa. Ko se je vse to lepo zabeležilo in po komisiji zakonito podpisalo, tirali so me v nekako ječo, katero so imeli za takšne namene pripravljeno v mestnem ozidji. Na golih deskah sem moral prebiti prvo svojo noč na zemlji; miši in podgane so mi bile družice, in voda, ki je neprestano kapala od stropa, premočila me je do ranega jutra malone do kože. Težke železne duri so trikrat zaklenili za menoj, in da bi se ne mogla pripetiti zamena, pritisnila je nánje mala komisija petkrat svoj pêčat, in prédnje postavila dvojno stražo, ki je vso noč čula pred ječo.

Takó oprezno in modro so leta 4000. po Kr. r. ravnali s tujcem, ki je hotel v belo našo Ljubljano! (Dalje prihodnjič)

Digitized by Google

Iz dnevnika.

I.

Dnevnik prebiram dekliški,
Drobna ročica je vánj
Srčno izpoved pisala,
Nádej obilo in sáuj.

Tukaj vzdihuje od jeze,
Solze v nje vidim očéh,
Ondu prepeva od sreče,
Jasni poslušam nje smeh . . .

Žive dovòlj poezije,
Proze nekoliko vmes —
Déklica, Bog te ohrani,
Déklica, takšna si res!

Kakor zamaknjen prebiram,
Kar zapisala si tí:
Govor se tvojega srca
Mêni kot pesem glasí . . .

II.

Kaj bi vesel ne poslušal,
Kàdar prepevaš sladkó:
Takšne besede v tej knjigi
Srce poraja samó.

Ali ko vzdihaš in tožiš,
Da ti umira srcé,
Tàkrat, oprôsti, ne gane
Dôkaj me tvoje gorjé!

Bôli, ki v srci trpečem
Vzbuja resničen vihár,
Takšne, verjêmi, ne piše
V dnevnik nihčè in nikdár!

III.

Vzela mordà boš pozneje
V roko to knjižico spet,
Brala iz nova spomine,
Sanje iz blaženih let.

Glej, in takràt se blestele
Solze ti bodo v očéh,
Tàkrat, bojim se, jokala
Bodeš ob mnogih grobéh! —

A. Funtek.

Pri starem žrtveníku.

Pregnan od tod je zlôbni Črt,
Perúnov blisek v prah potrt.

Od vseh nekdanjih časov dik
Ostal le tá je žrtvenik.

Veselja Črt tod rajal ples,
Perún tù stopal iz nebes . . .

Krví človeške pila duh,
Daritve tod ja mamil puh.

Bogôva stara, kje sta zdaj?
Imela bi na zêmlji raj!

Krví nedolžne več od prej
Pretoči se na nji posléj . . .

y.

Digitized by Google

Dr. Jožef Mislej, slovenski modroslovec.

Berilo prof. dr. **Janka Pajka** v »Slovenskem klubu« na Dunaji dné 14 sušca 1891.

(Konec.)

Duša človeška je samó jedna izmed pojavov obče ali svetovne duše, toda taka, ki je na višji stopinji razvitka nego druge, samó da je nižja od božje in angeljske (II., predg. 102.—105.). Svetovna duša — tedaj tudi človeška, nje del — pa ima to svojstvo, da se sčasoma čimdalje više razvija in pooblažuje. Pomoček temu je po Mislejevem nazoru »vzgoja« (Erziehung, II., predg. str. 125.), katera je dvojna: ali tuja ali samosvoja; prva se vrší brzo, druga jako počasi (I., str. 132.—144.). Nekatere duše se sčasoma izboljšujejo, druge pohujšujejo, tretje bivajo nekaj časa v stanji poboljška, nekaj časa v stanji pohujška, ali napósled se vender vse pomičejo k boljšemu stanju, kar primerja Mislej pomnoževanju ali pa zmanjševanju močij (Concentration — Discentration der Kräfte; II., predg. str. 145.). Ta pojav je Misleju znamenje dušnega zdravja ali dušne bolezni (II., predg. str. 110.—115.).

Vse to dušno dviganje in izpreminjanje se spoznava iz nravstvenega ali morálnega stanja duš, in Mislejev namen je, da bi v matematiških in geometriških tablicah in narisih razkazal ta pota, kakó namreč hodijo dušna bitja zdaj v morálnem oziru kvišku, zdaj nizdolu, zdaj naravnost, zdaj postráni, zdaj zopet po ovinkih in v krivih črtah.

Poglejmo si nekoliko, kakó je Mislej napravil te račune! Mislejev narisek ali, kakor ga imenuje, »dušna mapa« (Mappe), predstavlja idealni nravstveni pot razvijajoče se svetovne duše v podobi navpične preme črte (I., str. 148. in večkrat). To črto si je mislil brezkončno, ker se mu je zdel morálni napredek duš brez konca in prestanka; in to neprestanost (Continuität) ravno predstavlja prema črta brezkončnica (II., predg. 74.). Nravstveni potje drugih duš pa, ki izhajajo iz obče svetovne duše, dosezajo sicer isti brezkončni zmoter morálne popolnosti, toda ne morejo dohajati svetovne, idealne duše, dasi izkušajo hoditi ž njo vzporedno. Zató jim je Mislej narisal po dvoje »asimptot«, t. j. takih krivih črt, katere se sicer približujejo točki ali črti, bodisi krivi, bodisi premi, toda je nikoli ne dosežejo, da bi se prekrižale ž njo (II., str. 6.—7.); zató bi jim slovenski smeli

Digitized by Google

rêči »črte približanke« ali »rázsohe«, ker so podobne drevesnim in vejnatim rázsoham.

Sredi svoje mape je narisal Mislej pravokotno ploskev, v katere sredini je sedež svetovni duši, iz katere sredine izhajajo dušni razvoji najprej v premih, pozneje v približnih črtah, in sicer ob levi in desni stráni navpične črte, katera jim vsem rabi za »glavno ós« (Hauptaxe), tedaj ob straneh svetovne duše. Približanke, kadar so obrnjene navzgori, kažejo rastoče stopinje »popolnosti ali kreposti« (Tugend-Asymptoten), kadar pa so obrnjene nizdolu, kažejo stopinje »pregreh« (Laster-Asymptoten) (II., predg. 102.). Takó n. pr. je približanka »angelja« nad vodoravno srednjo črto, óna »prahú« pa prav toliko pod to srednjo črto (II., predg. 102.). Kar gré tedaj navpik nad srednjo vodoravno črto (absciso), potegnjeno skozi središče pravokotne ploskve, to je Misleju »pozitivni« razvoj, tedaj morálni napredek; kar gré pod to črto, to je »negativni« razvoj, tedaj nazadek (II., str. 10.); kar leží na desni stráni navpične črte ali osí (ordinate), to mu pomeni »aktivnost« ali »samodelavnost« duše, kar leží na levi stráni osí, to mu je »trpno« ali »pasivno« stanje duše (II., str. 19.). Po Misleji je torej vsak napredek nekaj v morálnem oziru dobrega, vsak nazadek pa znamenje morálne slabosti. Vsaka duša ima namreč tri svojstva: da je »samodelavna« (selbstthätig, aktiv), da je »trpeča« (fremdthätig, passiv), t. j. da je podvržena tujemu vplivu (II., predg. 87. in večkrat), in da je »posredujoča« (mediativ-thätig; II., predg. 44.) t. j., da se ravná po morálnih vzorih, da je tedaj na pol samodelujoča, na pol trpna. Pri tretjem svojstvu misli naš modroslovec na človeško »vest« (Gewissen), katera posreduje med Bogom in stvarjó, katera vodi h kreposti in k morálni popolnosti, k vzorom (I., str. 167.). Sploh je vredno opomniti, da se Mislejevo modroslovje skrbno ozira na krščansko verstvo, takó da je prištevati Misleja najboljšim zastopnikom krščanskega modroslovja, kar je razvidno iz neštevilnih mest njegovih spisov.

Ali jedro Mislejevega nauka ne tičí v teh nariskih, črtah, krogih i. t. d., ampak v združevanji matematiških in modroslovskih nagledov in pojmov. Po Mislejevem nazoru ne dohajajo matematiške predstave človeškemu duhu od zunaj, ampak prirojene so mu, ali dane »a priori«, tedaj so prvotne resnice, katere imajo neovržno objektivno veljavo. Mislej pravi: »Matematiški nagledi« so »prvotni«, torej »zakonodajalni« in »resnični« (II., str. 25.). Po Mislejevem mnenji je vse in vsako mišljenje podvrženo matematiškim pravilom, in kar veljá v matematiki, to veljá tudi za vsako

Digitized by Google

drugo znanost, torej tudi za psihološko, moralno in versko, takó da so ti pojmi jednaki »občeveljavnim pojmom človeškega razuma« (II., str. 33.). Mislej je torej matematiške nazore tolmačil kot modroslovne, in sicer takó-le: Kakor so si pozitivne in negativne veljave nasprotne v matematiki, takó so si protivne v psihološkem oziru; vsaka duša je po Mislejevem nazoru sáma s seboj v moralnem oziru razdvojena in sáma na sebi nasprotna (I., str. 167.). Duše, katere so pod vodoravno črto njegove mape, te so »ničeve« duše (Nichtigkeitsseelen; ravno tam). Razvitek duš je izražen z ulomki (Brüche); števci (Zähler) pomenijo idealno moralno pravilo (Vorschrift), kateremu naj posamniki zadoščajo, imenovalci (Nenner) pa pomenijo dogotovljeno izpolnitev teh pravil (II., str. 47.). Zakon matematiške nepretrganosti ali stanovitosti (Continuität), da namreč vsaka številka ali vsaka podoba in nje deli rasejo v brezkončnost ali pa pojemajo, térja, da se tudi duševne močí zmatrajo za brezkončno rastoče ali pojemajoče stopinje nravstvenosti (II., str. 58.). Iz tega vzroka je človeška duša zmožna brezkončne popolnosti (II., str. 74.) in zakon moralnega izboljšanja je resničen (II., str. 104.—6.). »Asimptote« ali »približne črte« izražajo razmerje med razvitki vzorne duše in njo posnemajočih duš (II., str. 51. in 68.). Takó je Mislej našel 51 stopinj moralnega razvoja (II., str. 52. in I., str. 171.). Črte mu pomenijo »čase življenja« (I., str. 147.), »kotje« razmerje med delavnostjo in trpnostjo (II., str. 78.—9.); ves časovni in prostorni svet pa mu predstavlja brezkončno velika krogla ali globus (I., str. 157. do 158.); polméri (Radius) te krogle — »velikost moralnega razvitka« (I., str. 99.). Iz obče veljave matematiških pravil sklepa Mislej tudi, da njega matematiška psihologija veljá za vesoljni svet ali »za vse svetove« (II., str. 106.), takó tudi za vse čase in veke (II., str. 108.). In takó je naš rojak Mislej osnovatelj novejše matematiške psihologije, znanosti, kateri je celó danes podstrta le slaba in šibka podlaga. Poskusili so že Grki nekaj podobnega: Pitagora in Platon, za Misleja dnij tudi Herbart, ali takó natanko in obširno ni nihče obračal matematike na psihološke in moralne pojme, niti Herbart, niti Fechner niti Müller. Naš Mislej je torej v tem oziru vrezal novo brazdo na polji modroslovja.

Sploh pa je bil Mislej natanko véšč znanosti svoji. Poznal je vse modroslovje od najstarejšega grškega in indskega do najnovejšega nemškega, žàl, da ni poznal tudi angleškega in francoskega. Vse nauke je izbiral s kritiškim pogledom in ni bil slep posnemovalec tujih mislij in trditev. Nemškim modroslovcem je veroval jako malo; malone vse

Digitized by Google

je ostro šibal kot prazne in puhle govornike. Zveden je bil v vseh strokah te znanosti, posebno pa v dušeslovji. Rad se je imenoval »dušnega zdravnika« (psychischer Arzt; II., str. 31.). Sploh je dušeslovje razmotraval s fizijološkega ozira (I., str. 7.) in je bil takó prednik denašnje Fechnerjeve »antropološke psihologije« (prim. III., 1. del, str. LII.). Globoke so njega opazke o moráli in vzgoji, tudi o estetiki. Mislej je učil nauk o razvoji (Evolutions-, Entwicklungs-Theorie); vzpodbudil je osnovanje nove znanosti: biologije, velèč, »naj se učenjaki združijo, da preiščejo vse življenje, kar ga je v prirodi« (II., str. 56.). Bil pa je tudi dobro zveden v matematiških in prirodoslovnih znanostih (v kemiji). Stal je sploh na vrhunci svojega časa. Kar pa je poglavitno: Mislej je v modroslovji izviren; nastopal je čisto nova pota mišljenja in je bil duševni oče mnogih modroslovnih teorij, katera veljajo dandanes. —

Predaleč bi me zavedlo, ako bi hotel razjasnjevati, ocenjevati in pretresati vse, kar je Mislej trdil in dokazoval, zató naj h koncu izpregovorim še nekoliko o značaji našega učenjaka, torej o njega duši. Poleg njega poštenosti in značajnosti naglašam velikansko vztrajnost, katero je sijajno dokazal pri svojih delih in studijah. Mnogokrat toži, da ga je »kôpa pozivnih opravil premnogokrat motila v studijah« (II., predg. 20., 21., 24., 40. in večkrat). Zató hvalijo kritiki to marnost, pišoč: »Vsakdo vidi, kolik je moral biti trud in kolika vztrajnost, katero je toliko let obračal na svoje delo« (III., 1. del, str. IX.). [1]) Saj je, kakor pravi na raznih mestih, več nego 40, dà, več nego 50 dolgih let izdeloval svojo sistemo (III., 1. d., str. XXV. in XVI.). Dobička od svojega truda ni imel nobenega; njega trud je imel pred sabo čisto vzoren zmoter, vesel je bil, če so mu bili le troški povrnjeni (III., 1. d., str. XIX.). Navzlic temu nikakor ni zanemarjal zdravniškega svojega poziva, ampak je bil, kakor piše kritik, »zeló čislan zdravnik jako obširnega poslovanja« (III., 1. del, str. XXV.). Vrhu tega je Mislej tudi proučeval vse druge fakultetne studije, da bi bolje spisal svoje delo (III., I. del, str. 17.). Takó delavnega ga je presenétila smrt. Zdí se mi, da ga vidim, 79letnega starčka, v samotni urici, bržkone popolnoma zapuščenega, zamaknjenega v svojo »mapo«, kàr se mu približa prijazna smrt rešiteljica in mu lahno potrka na rame, rekoč: »Pojdiva poskusit, ali prav kaže mapa!« — Ta marnost Mislejeva pa je, kakor se vidi mêni, najboljši del slovenskega značaja. Čeravno iz spisov ne gleda nič slovenskega, bil je Mislej vender pravi Slovenec, pristen Slovan po duhu. Káko uprav železno vztraj-

[1]) Matjašovsky pravi: »Mislejeva marnost je znamenit pojav v človeški zgodovini.«

Digitized by Google

nost kaže naše slovensko in vsako slovansko ljudstvo pri vsem težkem svojem delu! Jednako marni so tudi naši slovenski učenjaki, katerih imena je povestnica zapisala v zlato knjigo svojo. Saj so bili iz večine, recimo malone vsi, samouki, kar jih je povila mati slovenska: Vodník, Jarnik, Kopitar, Miklošič, Caf, Trstenjak in koliko drugih mènj znanih!

Dà! Tudi modrovanje je pravo slovensko svojstvo. Saj dobro vemo, kakó radi naši ljudje »tuhtajo«! Koliko več modroslovcev v kmetskem jopiči bi bilo znanih, da imamo več takó bistroumnih opazovalcev ljudstva, kakeršna sta n. pr. Stritar in Jurčič, ki sta opisala dôkaj takih národnih »modrecev«! — Takó tedaj končujem opis učenega našega modrijana in zajedno trdim: Slovenci imamo izvrstne pesnike in noveliste, izborne jezikoslovce, vestne zgodovinarje in matematike; odslej tudi ni smeti več rêči, da je prazen — modroslovni predel! Saj imamo tudi izvirnega svojega modrijana Jožefa Misleja Podražana!

Zrna.

1.

Kot solnce zagrne tèmni oblak
In žarke nebeške prestréže,
Takó pred resnico jásno mrak
Predsodkov na očí nam léže.

2.

Pomèn beséd ni vselej prazen,
Čeprav jih trosi človek blazen.

3.

Težkó skrivnost se dolgo v srci nosi,
Ko glas o njì se neresničen trosi.

4.

»Saj vse miní, trpì voljnó!«
Takó tolaži svet trpine.
Bolest — kdo pač bi dvojil — mine,
A vpraša se: kdaj in kakó?

5.

Tudi stena bela
Črno senco dela.

6.

Nikdár očeta ni ljubila
Izjema — hči pravíla.

7.

Naj solnce žgè, naj hruje zima,
Srcé nikdár strahú ne gôji!
Več nego méni, človek ima
Snovi železne v krvi svôji.

8.

Kaj je modrost, ljudje vedó,
A malo vé jih, kje cvetè,
Še menj kdo hrepení za njó,
Res moder skoraj ni — nihčè!

Bistrán.

Digitized by Google

na večer 13/4 891 [illegible]

Luči.

Spisal **Anton Funtek.**

XVIII.

Pozno v noč. Na mizi brlí lučica; ob postelji sloní objokana žena pri bolnem detetu. Rahlo oklepa njega vročo ročico; plašno gleda na telesce, vijoče se od bolečin; strahoma posluša težko sapo . . . Kakor lučica na mizi mrlí slabotna nádeja v srci máterinem, da ji zanese dobrota božja, da bolnemu miljencu okrepí slabotni dih . . . Trudna je do smrti, ali toliko da čuti svojo slabost! Zdí se ji, da bilo greh, ako bi tujim rokam, in bodisi za nekoliko hipov, prepustila šibkega bolnika. Ko bi se pripetilo najstrašnejše, oprostiti bi si ne mogla nikoli, da ni prebila poleg njega tudi najhujšega trenutka, ko zastane drobno srce, ko ugasnejo mile očí — na veke! To dete je vse, kar je otela iz srečnejše dôbe — zanesi Bog, da bi ostala sáma na svetu! . . .

Malo dobrot, mnogo trpljenja je užila doslej; nje solze so često rosile težko prisluženi kruh. Ali trpela je voljno, samó da ni trpelo dete. Kadar so se ji tolikanj ljubo nasmihala ta rdeča ustna, kadar so se ji takó veselo iztezale naproti te mehke ročice, pozabila je vse! Čudno ali res: to šibko bitje, kì vender sámo potrebuje čvrste opore, krepilo je njo; zánje živí; brez njega ne vé, česa bi iskala na svetu . . . Kolikokrat je veselega srca zrla v prihodnje dní, ko se bode razvijal mali ljubljenec; kakó svetle sanje so se ji porajale v duši! Kakor greh se ji vidi vse v teh usodnih trenutkih, ko se mlado življenje borí s smrtjo, kar je sanjala kdàj. Presrečna je bila — ali se ji bode res pokoriti za prešérno srečo svojo? Nocoj, v tej uri, mora se odločiti na dóbro ali na húdo, bolezen je prikipela do viška. Tresočo roko mu poklada na čelo — vroče je kakor ogenj; skrbno otira srage ž njega; vsak vzdih ji reže v dušo. Zdajci méni, da je zastala sapa, dete leží nepremično — zbegana se skloni čéznje, pridržuje sapo — hvala ti, dobrotni Bog, srčece še utriplje, še se dvigajo stiskane prsi, in — ali more biti res? — zdí se ji, kakor bi bila sapa lahnejša, kakor bi pojemala vročina; vidi se ji celó, da igrá nasmeh na ustnih ljubljenčevih . . . Ali nikar tega nasmeha! Kdo vé, kakove nebeške podobe gleda bolniček — nebeške podobe! Groza jo je teh besed! Morda že čuje svetle angeljce, kličoče ga k sebi, da bode sam angeljček med njimi — nikdar takó! Bog, ne jemlji ga k sebi! . . .

Digitized by Google

Glej, nasmeh izginja, prevara ni, nego živa resnica: dete spí. Mlado življenje je zmagalo po hudem bóji; smrtní angelj beží iz sobe . . .

Máterinemu očesu se razgrinjajo nebeške podobe, groza je ni več teh besed!

XIX.

Samotna koča na morskem bregu. Spodaj se pené razljučeni valovi in treskajo ob kamenite stene; dež lije curkoma, svetli bliski se vijó po nočnem nebu. Ali v koči gorí mračna svetilka pred začrnelo podobo Matere božje, sivolasa ženíca klečí pred njo . . .

Slékarni večer gorí ta luč; ne ugasne nì podnevi, ko se véliki dan vsiplje po tesnem dômu. Vsako noč móli pred njo póstarna žena; vela nje ustna šepečejo, drhteče roke se sklepajo. Ubogi ribiški rod daleč okrog pozná to »večno luč«; vsako dete vé povest samotne žene, in vsakdo hití plašno-sočutno mimo koče, kjer domuje bitje, kateremu se je zmračil duh! Celó podnevi, kadar sedí starica pred kočo, ko toli brezgibno upira oslabelo okó na nepregledno vodno raván, ko se ji ostri morski veter loví v dolgih laséh in valovi spodaj pojó veličastno večno pesem svojo, ne hodijo radi mimo hiše nabrežne. Saj ne poslušajo radi čudnih besed, ne vidijo radi zbeganih teh pogledov . . .

Dvajset let, morda tudi dèlj! Prav takó viharna noč je bila, ko je jedini sin ostavil mater svojo in šel, da nihče ni védel kam. Blag sin ni bil. V tihi koči so pogostoma odmevale glasne kletve in surove besede njegove; v sosednih hišah je razdvajal družine in trosil prepir v mirno njih življenje. Z jezikom, če treba, tudi s pestjó, prizanašal ni nikomur. Ali mati je trpela voljnó in jokala v samini; zakaj vpričo njega se ni upala. Samotna je prosila Bogá, da bi se poboljšal zlobni sin — vedela je dobro, da je hudoben! Toda ljubila ga je venderle, in prav nje ljubezen ji je živíla óno malo iskro v srci, da ne bode vedno tak, da pride tudi njemu trenutek, prinêsi ga nebó ali bridko življenje, ko se pokesá surovosti in zlobe ter odprè srce blažjim čustvom . . . Ta hip ni prišel, ali nastopila je noč, ko je ostavil rodni breg brez slovesa, brez ljubezni. Dvajset let je tega, morda tudi dèlj.

Dejali so reś, da je utonil, ko se je v temni noči, morda vinjen, vračal domóv, ali verjeti ni mogla takovim besedam. Umeti ni mogla glasóv, katere je čula pogostoma: da je najbolje takó, da se je sam Bog usmilil matere nesrečne. Takšne besede ji niso mogle biti tolažne;

Digitized by Google

tudi verjeti ni mogla v táko usmiljenost božjo! Utonil ni, te misli se je oprijela in držala krčevito vztrajno; tudi niso našli trupla njegovega. Nerazumno veselo je pozdravila to novico in hvalila dobroto nebeško. Videla ni, kakó začudeni so se ozirali nánjo sosedje in majali z glavo. Ko bi jih tudi videla osuple, nič zató! Dobri ljudje so, in vsekakor jim utriplje mehko srce pod ráskavo obleko, ali srca máterinega ne umejejo. Sploh ne umeje nihče, kakó i sedaj ljubi sina svojega. Hvala Bogú, izgubljen ni, samó z dómi je šel in vrnil se bode. Na kolenih je obetala pred podobo Matere božje, da bode molila zvesto in presrčno, dokler se ne vrne; svetilko je prižgala pred njo, katera ne smé ugasniti, dokler ne ugleda njega, sinú izgubljenega . . .

Dan za dnevom, teden za tednom, mesec za mesecem je mineval, toda ni ga bilo. Zaman je posedala na bregu in napenjala očí, da bi že v dalji zazrla ljubljenca svojega. Kadarkoli se je prikazala ladjica na sinjih valovih, viharno ji je bílo srce; okó se je širilo, sapa zastajala. Žàl, bil je samó ribiški čolnič . . . Tožno je povesila glavo in šepetala nerazločne besede. V koči pa je brlela večna luč; na večer je molila pred njo . . . Ali bilo ga ni! . . .

In osiveli so ji nekdaj toli lepi lasjé, ugasnilo je okó, čelo se nagubalo. Umrlo je vse v srci njenem, jedino upanje ne. Iskala ni nikogar, govorila z nikomer; izogibati so se ji začeli. Čimdalje močneje se je oglašala misel po sosednih kočah, da se ji je zmêdlo; matere so pravile deci svoji žalostno povest o ljubezni máterini in zlôbi sinovi. Kakó li poséja v viharji, dežji in solnci na strmem bregu in gleda na morjá široko plan — takó se ne vêde pameten človek! Da noč in dan gorí luč v nje hiši pred sveto podobo, to je pobožno, in lepó je res, da móli slékarno noč pred njo — ali, usmili se je Bog! — saj ne vé, kaj móli in čemú . . . Uboga žena! Da bi ji vsaj smrt poslalo dobrotno nebó! Ali umreti ne more; kdo vé, do kdaj se bode še mučila takó . . .

Samotna žena že iz davna ni čula takih besed; težko tudi, da bi se menila zánje. Naj mislijo, da je blazna, ali blazna ni. Res se ji časih hoče zmračiti, ali takšni hipi so kratki. Jedino prepričanje, da se vrne sin, odvrača ji blaznost. In če ga bode še čakala leta in leta, priti mora! Videti ga mora in četudi samó za hip; slišati mora, kakó jo plačoč prosi oproščenja, potem umrje rada. Prej ne more, tudi se ji zdí, da bi ne mogla počivati v grobu . . .

Minilo je deset, minilo dvajset let. Dolga dôba in izgubljena. Češče jo sedaj obhaja misel, početkoma rahlo, a čimdalje krepkeje, da je zastonj upala dolgih dvajset let. Morda so ga res pokopali valovi,

Digitized by Google

in če ne, umrl je daleč v tujcih, ali pa pozabil mater svojo. Brezuspešna je bila nje molitev, in zaman je gorela večna luč. Zaprì se torej, srce, molitvam, in ko gasne nádeja v tebi, čemú bi gorela luč? Toda ne, nikakor ne! Morda je že na poti preko širnega mórja — morda se zdajci odpró duri, in on — Bog nebeški, ali ni prav sedaj čula, kakor bi se nekdo bližal hiši — sedaj, sedaj — ne, nič ni! Vihar bučí, dež lije, valovi grmé . . . V taki noči se ne vrača, ko bi tudi res prišel, in vender: prav v taki noči je šel z dómi . . .

Ali gotovo, varala se ni; tanko nje uhó je čulo stopinje! Morda še pomišlja 'zunaj, morda se bojí stopiti pred mater — veder nasmeh se ji pokaže na velem lici — bojí se stopiti pred mater, ki ga je čakala dvajset let! . . . Glej, kakó svetlo gorí nocoj večna luč! Nji sámi je tudi tolikanj jasno v srci; toli nepopisno čustvo se giblje v njem, kakor bi — — Ne, motila se ni — glej, odpró se vrata — zdajci ugleda na pragu bradatega možá, in ta mož — okó máterino vidi dobro, ta mož, ki stojí kakor ukopán, ki gleda nánjo solznih očij — to je izgubljeni jedinec njen! Nagovoriti ga hoče, ali duší jo v grlu; vzkliknila bi, hitela mu naproti, ali kolena se ji šibé, stemní se ji, zgrudi se brezzavestna . . .

On pa se sklone čéznjo, in bridke solze rosé nje lice! Kakó strastno poljublja ta bleda ustna, te zveste zatisnjene očí, skesan, dober sin . . . Ubožica, kakó jo je prevzela nenádejana sreča! Ali že se oživlja slabotno teló, zdajci izpregleda — »Sin!« vse nje trpljenje in vse nje veselje zvení iz tega vzklika, »sin moj!« . . . Čakala ni brezuspešno, molila ni zastonj! Ona sveta luč ljubezni máterine ni gorela zaman. Sedaj je srečna. Sedaj rada zatisne očí, ako hoče dobrotno nebó, katero ji je dalo učakati najlepši hip vsega življenja! . . .

Vihar vije ob koči, dež lije curkoma, valovi bučé . . .

Jasno gorí večna luč!

Sèn.

Zdí se mi, da le sanjala
O ljubezni sem nekoč
In da nikdar ni razvnela
Duše mi ljubezni moč.

Toda niso bile sanje,
In bridkó na dnù srcá
O ljubezni pokopani
Pesem časih mi igrá . . .

Cvetána.

Digitized by Google

Kakó so Turki osvojili Bihač.

Spisal I. Steklasa.

Domača vojska med Ferdinandom I. in Ivanom Zapoljo je bila vzrok, da je trdnjavo Jajce, katero so Hrvatje branili toliko let, končno venderle osvojil bosanski paša Usref leta 1528. Ko se je udala ta trdnjava, bila je izgubljena vsa branilna črta ob reki Vrbasu, zakaj tudi Banjaluka je bila osvojena istega leta. Hrvatom in ž njimi združenim Slovencem zdaj ni preostajalo drugega, nego odločno braniti bojno črto na Uni in le kolikor môči tudi predel med Vrbasom in Uno. Najhujše borbe so se razvile sedaj v teh krajih; za vsak pédenj zemlje so se Turki krvavo borili s kristjani. Ker poslednji niso imeli dovòlj podpore od sosednih držav, morali so napósled izgubiti tudi ta predel. Trdnjava je bila osvojena za trdnjavo, dokler ni prišla vrsta tudi na Bihač.

Mesto in trdnjava Bihač stojí na levem bregu Une v takozvani turški Hrvaški in pripada najstarejšim mestom v teh krajih. Pravijo, da ga je leta 1250. ogerski kralj Bela IV. povzdignil v slobodno in kraljevsko mesto. V Bihači so kesneje stanovali bani in njih namestniki (vicebani); tudi je bilo v mestu kraljevsko presodišče. Zemljišča okolo mesta pa sta imeli skoraj samó dve rodbini, namreč goriški knezi, imenovani kesneje Blagajski, po mestu Blagaji na Sani, in knezi Gušići (Karlovići). Leta 1345. je bival ogersko-hrvaški kralj Ljudevit I. 18 dnij v Bihači, ko se je vzdignil, da premaga velikaše hrvaške. Tukaj se je sešel okolo njega tudi zbor na posvetovanje. Pri odhodu svojem je pustil kralj v mestu močno posadko. Ali po smrti tega kralja je bil Bihač pogostoma priča žalostnim vojnim prizorom, zlasti za borbe kraljev Sigismunda in Ladislava Napolitanca radi krone ogersko-hrvaške. Hrvatje, na čelu jim Hervoja, vzdignili so se na svojega kralja Sigismunda in mu vzeli mesto Bihač (leta 1403.). Toda že dve leti kesneje (leta 1405.) osvojil ga je zopet ban Pavel Beślinac za kralja Sigismunda.

Leta 1434. je podaril kralj Sigismund mesto Bihač z Ripčem in nekaterimi drugimi gradovi knezu Štefanu Frankopanu za nagrado, ker mu je omenjeni knez pomagal, ko se je kralj vojskoval v Italiji. Frankopani so imeli potem Bihač v oblasti do leta 1490. Vender, ko so se po smrti Matije Korvina Frankopani poprijeli cesarja Maksimilijana I. proti kralju Vladislavu II., vzel jim je poslednji Bihač (leta 1491.). Po Beatrici Frankopanovi je dobil Bihač Ivan Korvin, ki je često pre-

Digitized by Google

bival v njem. Za Korvinom si je prisvojil Bihač Jurij Braniborski, drugi soprog Beatričin; toda po njegovi smrti je pripadel iz nova Frankopanom.

V tem so Turki vse huje pritiskali na hrvaške zemlje; bilo je treba resno misliti tudi na Bihač, da se utrdi. Že leta 1512. se imenuje Bihač mesto, katero bi se moralo med vsemi drugimi utrditi najprej. Ko je pa leta 1519. pri Korenici blizu Bihača padel v borbi s Turki slavni hrvaški ban in škof vesprimski Peter Berislavić in mu je bila tudi vojska razpršena, bilo je neizogibno potrebno, da se Bihač učvrstí nemudoma. Zatorej prosi hrvaški zbor na Cetinu kralja Ferdinanda I., katerega si je ravno nekoliko prej izbral za kralja svojega (leta 1527.), da bi Bihaču oskrbel posadko. Prvo posadko je privedel v trdnjavo Nikola Jurišić, a zapovednik ji je bil Jakop Ravnikar; od tega časa je bila posadka stalna, kar je bilo vsekakor potrebno, ker je leta 1528. pala trdnjava Jajce, kakor smo že omenili. Posadka je štela po navadi 400 móž, mestu pa je zapovedoval kapetan (mestni stotnik). Prvi kapetan je bil Erazem Turn (od leta 1528.—1535.), ki je bil tudi zapovednik v Ljubljani in kesneje na górenjem Hrvaškem vsem četam, katere so plačevale avstrijske dežele, za njim pa Hrvat Peter Keglević, ban hrvaški, do leta 1538., ko ga je zamenil Jernej Ravnikar. Leta 1540. je izročila kraljica Ana, soproga Ferdinandova, mesto Bihač z vsemi pravicami in povlasticami stanovom kranjskim in jim zajedno naložila, da vzdržujejo in oskrbujejo posadko.[1]) Takrat je bil v trdnjavi kapetan neki Gall, leta 1543. pa Viljem Schnitzenbaum. Leta 1544. se je izkazal v borbi s Turki kapetan Jurij Zavrl (Saurer), posestnik gradú Kozjaka, pobivši do 100 sovražnikov in ujevši jih okolo 40. Prav takó napade neka četa Mutnico blizu Bihača leta 1556. Ko posadka to zapazi, napade nemudoma sovražnika in ga pri Izačiči popolnoma razbije. Leta 1558. je bil kapetan v Bihači Jurij Zobelsberg, zadnji moški potomec te plemenite rodbine kranjske. Za njim je kapetanoval Mihael Špalatin, ki je leta 1560. napadel turško trdnjavico Ostrvico na Uni, osvojil jo in pokončal posadko.

Turki so odslej vse huje napadali takozvano turško Hrvaško, in Bihač je bil v veliki nevarnosti. Sicer sta sultan in cesar večkrat skle-

[1]) Valvasor (XII., 12) in za njim tudi Dimitz (Gesch. Krains II., 143) trdita, da je kraljica Ana pridružila pri tej priliki Bihač vojvodini Kranjski. Takšen dar pa ni bil niti mogoč po starem državnem pravu kraljevine Hrvaške, nego so meščanje mesta Bihača bili podložni še tudi kesneje le banu hrvaškemu in njega sodbenosti, kar dokazujejo mnoge stare listine. (Radoslav Lopašić: »Bihać i Bihaćka Krajina.« Zagreb, 1890, str. 64.)

Digitized by Google

nila mir, ali bosanski paše se niso nikoli držali teh mirovnih dogovorov, nego napadali krščanske zemlje, kadarkoli jim je bilo prilično. Pozneje so pa obdolžili kristjane, da so oni začeli prepir. V teh časih (od leta 1560. do leta 1575.) pridobil si je velikih zaslug za obrambo teh krajev in še posebe za Bihač glasoviti junak Herbart Turjaški. Predno je še jel zapovedovati Krajini (leta 1560.), bil je strah Turkom, leta 1565. pa so se začeli prihodi Herbartovi v večji meri, in čete iz vse Kranjske so se udeleževale teh bojev. Glavna skrb zapovedniku na Krajini je bila, da vzdrží Bihač in da ne opustí bojne črte na Uni. Ali Bihač so našinci prav težko oskrbovali s hrano in orožjem, ker so Turki vselej prežali na vsako takovo pošiljatev. Kakó težavno je bilo to oskrbovanje, to povédi Kisl, životopisec Herbartov. Oče njegov Ivan Kisl je imel kakor blagajnik nositi pomoč krščanskim četam v Bihač; ali ni se upal brez krepkejšega spremstva skozi nevarne kraje, zakaj nedavno so Turki napali Sluin, grad in sosedne vasí požgali, polja pokončali ter polovili in pobili mnogo kristjanov. Ko Herbart to zvé, vzdigne se précej iz Senja s svojo četo, napade sovražnika pri Drežniku in zajame takó ves plen in vse jetnike. Ko hoče dalje spremljati Kisla, spoprime se iz nova s Turki, prežečimi na blagó in denar ter jih zapodí v beg. Toliko pa da se utaborí pri Korenici, da nekoliko počije z vojaki svojimi, raznese se glas po taboru, da so Turki blizu in da so napali grad Pergno. Herbart pošlje za prednjo stražo trideset konjikov, sam z ostalo četo se napotí počasi za njimi. O pravem času še pride prednji straži na pomoč, zakaj že jo je obkrožilo 800 konjikov. Kar iznenada navrne sedaj naš junak na Turke, razkropí jih in pobije, 150 jih pa ujame s stotnikom Poturnelijem vred. Takó si je odprl pot v Bihač. Ker je pa dobro védel, da Turki še vedno prežé na Kisla in spremstvo njegovo, spremljal je blagajnika zajedno s stotnikom Ivanom Lenkovičem, ki je šel bržkone tudi pregledovat Bihač.

Leta 1566. je bila zopet velika nevarnost za Bihač in njega okolico, četudi so bile vse očí obrnjene na Siget. Herbart je bil silno oprezen vojskovodja in je zatorej pazil na vsako gibanje Turkov v sosedni Bosni. Slutil je, da se pripravljajo za napad, in zató jih je prehitel. Na same velikonočne praznike predrè v Bosno, razsaja okolo Lušca, požgè do 300 hiš, pobije in poloví mnogo Turkov in se povrne z velikim plenom v Bihač. Leta 1567. je zagovarjal Herbart, poslanec kranjskih stanov na cesarskem dvoru, naj pošljejo pomoč trdnjavi Bihaču še o pravem času, zakaj ravnokar se mu javlja, kakó se Turki pripravljajo, da si osvojé to mesto. Ko se leta 1568. po-

Digitized by Google

vrne z Dunaja, pohití z 800 vojaki na Krajino, napade iznenada Turke ter jih razbije in razkropí. Turki pobegnejo v bližnje trdnjavice Kamengrad, Udbino, Ključ in Belaj; ali skoro se iz nova prikažejo pri Bihači, kjer jih pa Herbart drugič popolnoma potolče. Tudi leta 1572. so se pripravljali Turki na vse pretege, da napadejo Bihač. Glas o tem namerjanem napadu je prinesel v Bihač turški uskok Frančišek Kaplović, ki je potrdil, da so Turki zbrani blizu Udbine pod Ferhadbegom in da preté vsak čas napasti Bihač ali Repič. Kranjske stanove močno vznemiri ta novica; izdadó oglas vsemu vojništvu, naj bode pripravljeno za vsak slučaj. Lamberga pa pošljejo v Gradec po Herbarta, da se napotí nemudoma na Krajino, kateri pretí tolika nevarnost. Drugih glasov o tem napadu nimamo, vender so bržkone plenili po hrvaških mejah, dasi Bihača sovražniki niso mogli osvojiti, kerga nahajamo še nadalje v krščanskih rokah. Kapetani so mu bili v teh časih Jurij Kronschal (1564.), Adam Schramf (1565.), Danijel Lozer (1570.), Friderik Višnjanski (1573.) in za njim Sebastijan Lamberg starejši od leta 1573.—1577.; potem Benko Krainer (1578.), Jurij Paner (1579.) in zopet Sebastijan Lamberg (1579.).

Najhujši sovražnik kristjanom je bil v tem času bosanski paša Ferhad. Po njegovem načrtu bi bilo osvojiti vso Hrvaško do Kolpe in potem napadati sosedne dežele slovenske. Dobro vedoč, da ne more pridobiti Bihača, predno ne osvojí vseh bližnjih trdnjavic in sosedne zemlje, napadal je zaradi tega malone vsako leto predele do Kolpe in jih strašno pustošil. Najhujši so bili ti napadi v letih 1572.—1578., dokler se ni postavila trdnjava karlovška. Herbart Turjaški je združen z drugimi velikaši slovenskimi prosil pomoči ubogi Krajini in dokazoval na vsakem zboru, kjer je bil prisoten, kakó velika nevarnost pretí avstrijskim dednim zemljam, ako osvojé Turki kraljevstvo hrvaško. Posebno se je odlikoval na zboru v Gradci leta 1574., ko je zagovarjal prošnjo grofa Zrinjskega, da se nemudoma učvrstita Bihač in Hrastovica, ker ondotne kraje Turki napadajo najhuje, dasi je bil nekoliko prej sklenjen mir med Turki in cesarjem na osem let.

Že spomládi leta 1575. se vzdigne Ferhad-paša na svojo pest in napade turško Hrvaško. Strašno jo popleni, sósebno okolico bihaško. Ivan Turjaški, strijc Herbartov, vzdigne se nánj, ali nesrečen je. Vojska mu je premagana in sam ranjen. Obrekovalci pa v tem času obdolžé Herbarta, da je prezrl vojaške zapóvedi in takó nekaj zagrešil, ali pa da je bil celó sporazumljen s Turki. To junaka našega silno razžali; sijajno se opraviči na zboru v Brucku, kjer je bival

Digitized by Google

vso pomlád. Ali niso se še dogovorili na tem zboru, kakó bi ubranili meje, ko prijavijo zastopniki kranjskih stanov nadvojvodi Karlu, da so Turki zasedli Bihač in se navalili z veliko silo na Dubovec (poleg denašnjega Karlovca) in Metliko. Skupščina poročí hitro Ivanu Turjaškemu, da kolikor mogoče brani trdnjave, dokler mu ne pride izdatna vojska na pomoč. To je bilo dné 12. vélikega srpana. Ali dné 4. kimovca je bilo Herbartu Turjaškemu prijavljeno še žalostnejše poročilo, da se je združilo pet turških zapovednikov, ki so sklenili osvojiti vse trdnjave po Krajini. Prvi udarec je bil zopet namenjen sevéda Bihaču. Ali ker ga niso mogli osvojiti, plenili so »od dalmatinskih bregov do sredozemske Bosne,« kakor pravi zgodovinar Istvanfy. Da ukrotí krvoločnega Ferhad-pašo, sklene zbor, naj gré v Krajino nemudoma sam Herbart in prežene Turke iz nje preko Une. Ali nesreča je hotela, da je le-tá sicer toli srečni vojskovodja v borbi s Ferhad-pašo nesrečno končal pri Budačkem dné 22. kimovca leta 1575.

Po tej bitvi, takó nesrečni za kristjane, bil je Turkom odprt pot v predele do Kolpe, zakaj vse je pričakovalo, da skoro za tem porazom pade tudi Bihač. Za ta slučaj so utemeljili na predlog nadvojvode Karla denašnji Karlovec (leta 1578.), da brani Turkom vhod v sosedne dežele slovenske. Navzlic temu bosanski paša ni popustil načrta, da namreč osvojí Bihač. Trdnjavica za trdnjavico je bila osvojena, in takó je bila do malega vsa okolica bihaška v turških rokah. Prej so že pale trnjavice Dubica (leta 1538.), Zrin (leta 1554.), Kostajnica (leta 1556.), Novi (leta 1556.), Krupa (leta 1565.); in sedaj so osvojili Turki Bužim (leta 1576.), Cazin (leta (1576.), Ostrožac (leta 1577.). Bihač je bil torej obkoljen od samih turških trdnjavic, in našinci so imeli sedaj še večje težave nego prej, ako so hoteli oskrbovati posadko s hrano in potrebnim orožjem; treba je bilo vsekakor spremstva močnih vojaških oddelkov. Vse tožbe cesarja Rudolfa II. in nadvojvode Karla zaradi teh napadov in plenjenja niso pomagale, zakaj na sultanovem dvoru jim je prijalo to, kar je delal Ferhad-paša, in radi tega so odgovarjali cesarju še posebno drzno in porogljivo. Ker se je bilo bati, da ne bi ostala trdnjava brez oskrbe in se končno morala udati Turkom, razpravljal je odbor stanov kranjskih, štajerskih, koroških in goriških na zboru v Brucku leta 1578., ali bi še dèlj vzdrževali Bihač in zató osvojili sosedne trdnjavice, ali pa ga podrli, da se Turki ne vgnezdijo. Odborniki sklenejo po tehtnih preudarkih, da je treba trdnjavo braniti še dèlj, in da se zató zbêri nova vojska, katera vrhu tega osvôji ves predel okolo Bihača. To je bilo pa tudi potrebno, zakaj že meseca sušca dobí nadvojvoda Karol glas, da

Digitized by Google

so Turki predrli na Hrvaško in da so se namenili udariti na Bihač, kar so tudi storili skoro potem. Ali Bihač se je držal, ker ga je hrabro branil zapovednik Sebastijan Lamberg z dobro oskrbeno posadko.

Da osvojí izgubljene trdnjavice okolo Bihača in lože oskrbuje sam Bihač, zbrala se je na povelje nadvojvode Karla I. vojska 9000 móž, ki je imela s seboj tudi 18 večjih topov. Glavni zapovednik ji je bil Jurij Khevenhüller. Iz početka je bila naša vojska srečna in je hitro osvojila tri trdnjavice Cazin, Zrin in Ostrovac, ali pod Bužinom jo ustavijo Turki. Zapovednik trdnjavi se ni hotel podati, ker je védel, da mu pride na pomoč Ferhad-paša, kar se tudi zgodí. Vojska 30.000 Turkov prihrumí pod Bužim, vender ne pride do odločilne borbe, nego samó do manjših prask, v katerih pade več sovražnikov nego naših vojakov. Našincem to ni koristilo mnogo, ker so Turkom dohajale pomožne čete od vseh stranij, število naših vojakov se je pa le manjšalo. Končno Khevenhüller spozná, da ne more premagati Turkov; zató se vrne s svojo vojsko domóv dné 3. kimovca. Ves ta Khevenhüllerjev prihod ni izposloval drugega nego to, da Turki niso osvojili Bihača, da se je popravilo mestno zidovje, obnovil požgani samostan, iz nova sezidala mnoga poslopja za razne zaloge in pokrepila posadka. Bihač se je takó mogel držati do leta 1592., četudi so ga Turki često napadali v tem času, posebno še zadnji dve leti, predno se je udal. Tudi to, kakó so se vojevali Turki, rešilo je Bihač preranega padca. Turki so hoteli namreč najprej osvojiti vso okolico bihaško, zató so iz večine z manjšimi oddelki raztreseno napadali trdnjavice, katere so ponajveč tudi osvojili. Toda leta 1587. so začeli Turki zbirati veliko vojsko, da zvršé znamenito podjetje. Hoteli so namreč osvojiti Sisek in potem predreti dalje čez Hrvaško na Ogersko, kjer se jim je protivila na jugozapadni stráni le še trdnjava Kaniža. Kakor je pred utemeljitvijo Karlovca mislil Ferhad-paša, da mu je mimo Metlike odprt pot v sosedne zemlje slovenske, in je zató posebno pogostoma napadal kraje med Uno in Kolpo, takó je kesneje novi bosanski paša Hasan prediral v predele med Uno, Savo in Kolpo, da osvojí Sisek, zakaj Karlovec se mu je zdel prečvrst, da bi ga mogel premagati. Proti Sisku je zbiral tedaj Hasan-paša svoje sile od leta 1587. do leta 1590.

Za Sebastijanom Lambergom je stotnikoval v Bihači leta 1580. Frančišek Rössel, a za njim Danijel Obričan do dné 17. grudna leta 1583., ko so ga Turki pri Drežniku napali z veliko četo in ubili. Turki so mislili, da je že sedaj odzvonilo Bihaču, in so posebno hudo razsa-

Digitized by Google

jali po okolici in pokončevali pólja, češ, da se jim prebivalci udadó. V teh hudih časih so zapovedovali v Bihači leta 1584. Ladislav More, Jakop Prauk in Frančišek Horner; od leta 1586. — 1590. pa Tomaž Dornberg, za katerim je prišel Krištof Obričan do leta 1592.

Jedini važni dogodek za Bihač v tem času je osvojitev trdnjavice Repiča leta 1589., ker je bila zaradi nje posadka bihaška še bolj odcepljena od krščanskega posestva in je bilo odslej posadko oskrbovati še teže nego prej. (Konec prihodnjič.)

Nevarni studenec.

Položene dekletce kremenec
V globoki planínski studenec,
Za njim pogleduje okó:
»Nazaj li prinese ga kdó?«

»»Zakaj si, dekletce ti zalo,
V studenec kremenec pognalo?
Upléni povôdni te mož,
Če dèlj togotilo ga boš!««

S pečine takó govorila
Mladenki pogôrska je Vila,
Odšlà je v planino potem,
Izginila v mègli očem.

Ostavlja dekletce vodíco,
Ugiblje in máje z glavíco:
»Če mož bi povôdni me vzel,
Kaj moj bi ljubimec začel?!«

y.

Usèhla kita.

Od cvétov posušena kita,
Spominov bridkih vzbujaš moč:
Ko zòr na nebu se zasvita,
Že nje očesi te kropita,
Bolestno zroč . . .

Sovražnik dêžel je preplavil,
Za dom, sinovi krêpki, v bran!
Na bòj se mnogi sin odpravil,
Ljubimec tudi njo ostavil,
Šel v bòj srčan.

Cvetôv mu na klobuk pripela,
Ta cvet je nji v spomin ostal.
Na tlà domača prihitela
Po zmagi truma je vesela,
A on je pàl

Zató, usèhla cvetja kita,
Spominov bridkih vzbujaš moč:
Ko zòr na nebu se zasvita,
Že nje očesi te kropita,
Bolestno zroč . . .

Bistrán.

Digitized by Google

Dalmatinske povesti.

Spisal Igo Kaš.

III. Težavna rešitev.

»Oj, Bože, že zopet se začenja streljanje! Ubogi oče moj!«

Takó vzdiha vitka mladenka, ki je ranega jutra stopila na prostorno in ravno postrešje domače rupe, v kateri nabirajo dežévnico, ker žive vode ni dosti v okolici. Iz gorenjega nadstropja te hiše, stoječe na morskem bregu, držé vrata na óni hodník, okrog katerega stojé v čašah raznovrstne cvetice. Kàj krasno se vidi odtod na zaliv morinjski in na óne velikanske, pečevite goré, ki se vzpenjajo naravnost od morja do sinjega nebá: goré krivošijanske.

S severa se čuje živahno streljanje, da se ótli jek neprestano zaletava ob nasprotne pečine. Na ónih vrhovih in po ruševih dragah se boré že štiri tedne vstaši s cesarsko vojsko. Ali dan za dnevom se morajo umikati, dan za dnevom popuščati počasi napredujočim vo jakom óne klance, katere so hoteli braniti s krvjó in življenjem. Časih se udeležujejo boja tudi bojne ladje, ki ponosno plujejo po zalivu. Strašen grom se razlega iz velikanskih topov in opominja vstaše, naj se podadó; grozne krogle nosijo óno strogo poročilo gôri med viseče pečine, kjer se jim morajo umikati borilci.

Solznih očij gleda deklè proti severu in zapazi od morinjske stranî čoln, ki se hitro bliža obrežju. Zdajci spozná veslarja in se vrne v sobo, da ga naznani materi.

Ko dospè čoln do brega, skoči iz njega mladenič v krasni obleki bogatih Risnjanov in hití do bližnje hiše, kjer s kijcem krepko udarja na vrata. Brzo mu odpró, in prišlec stopa v górenjo sobo, kjer ga strahoma pričakujeta mati in hči; Bog vé, kaj jima poročí z nemilih gorâ!

»Dobro jutro! — Skrijte me, neprijatelji so mi za petami . . .«

»Ali za Bóga, kakó si došel k nam, in gôri se bijejo?« vpraša ga prestrašena žena s pomilujočim glasom.

»Pozdrav od očeta; njemu je povsem dobro! Želel sem vas videti; saj je mir po brdih, ker neprijatelji ne morejo dalje . . . Ali orožniki so me sledili, in utekel sem jim le iz težka. — Danica, in ti mi še roke ne podaš? Oj, če bi znala, da sem vse te nevarnosti prebil zaradi tebe!«

Digitized by Google

»Zaradi mêne, Bogdan? — Zaradi mêne bi bil moral ostati pri očetu mojem in ne ostaviti svojega mesta, ko pride do boja! — Ali čuješ strel iz pušk in topov? Do nas se širi jek, in mladi Bogdan — pohaja znance svoje!«

Grkim glasom ga je odvrnila déklica in šla na rupo, ne da bi ga bila pogledala.

Prestrašen zrè za njo Bogdan, osupla mati pa ga prime za roko, rekoč: »Pústi jo, Bogdan; skoro bode mislila drugače. Pojdi, da se skriješ, predno bode prepozno.«

Brez odgovora gré za njo v spodnje prostore, kjer se skrije za drvi in sodi.

Skoro potem pridejo orožniki.

»Ali nisi videla tukaj ubežnika?« vpraša vodník Danico.

»Videla. Tekel je ravno do naše hiše, ali kje je sedaj, ne vém.«

Orožniki stopijo v hišo.

»Mati, povej, ali ni ubežnik z gorâ pri tebi?«

»Kakor vidiš, ni ga. Bil je pri mêni, ali odšel je.«

»Tudi vaš oče je pri vstaših«, reče neki orožnik.

»Res, da je, Kaj moremo mi zató?« odgovorí žena.

»In vi ste ž njim v zvezi in mu javljate vsakojake novosti? Pošiljate mu poročila?« izprašuje vodník dalje.

»Tega ne moremo, sam dobro véš, ker ste zalegli vsa pota! In sedaj ne želite ničesar več?«

»Saj nam ne povéš resnice; vpraševal bi zaman.«

»Kar vém, govorim!«

„Dobro. Razkaži nam hišo.«

Preiščejo torej, kar se dá nagloma preiskati; toda skoro odidejo, da ne izgubé sledú za ubežnikom.

V tem je stala Danica na hodníku in zrla proti bregovom krivošijanskim. Po morji se je zibal ribarski čoln.

»Hvala Bogú!« vzklikne dekle na tihem. »Grgur prihaja. Pomoči mora!«

In ko veslá tjà pod hišo, reče Danica ribiču: »Opóldne me čakaj pri samostanu, govoriti moram s tabo!«

Z roko migne Grgur in skoči pri bližnjem zidu iz ladje.

Sedaj stopi mati h hčerki, resna, vitka žena blagega obličja in milosrčnega pogleda.

»Zakaj si žalila Bogdana?« vpraša jo milo. »Tvoj zaročenec je in bodoči gospodar, kakor želí naš oče.«

Digitized by Google

»Kakor Bog hoče. Ali ljubiti ga ne morem, najmenj danes« — odgovorí deklè nemudoma.

Mati vzdihne: »Sveti Trifun ti pomozi, trdosrčno dete! — Ali zdaj pojdiva na delo!«

Toplo sije solnce na puhtečo luko. Skaloviti vrhovi visokih gorâ se blesté v beli snežni diki. Pri morji pa vlada pomladanska sapa, in v zrcalu sinjih valov odseva zeleno obrežje.

Pri kalugjerskem stanu svetega Save pohaja pod zelenim in cvetočim drevjem mladenič krepke rastí in jasnih očij. Pogledi mu poletujejo sedaj proti Risnju, sedaj proti Perastu, pričakujoč kakega poročnika.

Zdajci se odpró samostanska vrata, in Danica mu pride naproti. Kakó je lepa! Okolo visokega belega čela se ji vijó izpod rdeče čepice krasni temni lasje, kriti z belim ovojem; v ónem temnožoltastem obličji sijejo zardela lica in milo razcvela usteca, in očí, te žarnotemne oči se svetijo kakor sèn sladke pomladanje nočí in se zatopé v očí mladeničeve.

»Hvala ti, da si prišel, Grgur moj!«

Podá ji vesel roko: »Klicala si me, evo me! Česa želiš, milica moja?«

»Danes še moraš v goré. Bogdan je ostavil očeta. Mêni mrè srce po njem! Pojdi in čuvaj ga. Bog zná, ali nama ne bode v korist, če mu ohranimo življenje in — slobodo!«

Mladenič dvigne glavo: »Dana, nemogoče je, kar zahtevaš!«

»Tebi ni nemogoče!« reče mu ponosno déklica, »ker me ljubiš.«

»Dà, ljubim te; ali pomisli: moja majka, moja sestrica, ako izgubita rednika! In — nečem se bojevati proti zakonu in pravu, ne morem!«

»Saj tega tudi ne bode treba. Samó braniti moraš očeta in ga podpirati! Na večer prejmeš tù pri kalugjerih od mojega strijca obleko in živež; vse drugo prepuščam tebi. — Dragi Grgur, idi na pot do najine sreče! — Bog te ohrani in privêdi zdravega v moj naróčaj! Zaradi matere in sestrice ne skrbi, saj sta tudi moji! Pozdravi mi očeta! — Sedaj pojdi v samostan, nikdo naju ne smé videti v pogovoru. Z Bogom, Grgur moj!«

»Zdravstvuj tudi ti, mila mi Danica!« odgovorí ji Grgur in ji stisne roko. »Bog me bode čuval in tvoja molitev!«

Takó se ločita. Danico izprehaja bojazen, in vender jo teši nádeja; mladeniču pa polni srce óno oživljajoče čustvo, ki se vzbudi po težkem notranjem boji!

Digitized by Google

Na lahkih pomladanskih oblačkih je prijadralo jasno jutro izza skalnatih vrhov črnogorskega pogorja, ko je korakal Grgur po pečinah nasprotnega polotoka proti severni stráni. V dalnjem krogu se mora plaziti, ako hoče priti do vstašev, zakaj vse obrežje in bližnje višine so že posedli Avstrijci. Samó po divjih razpokah in prepadih tega brega se mu morda posreči, da uteče brez zavire.

Sedaj stojí na vzhodnem klanci mogočnega gorovja Snežnice in gleda dôli na morje. Hladna sapa vlada v teh višinah, in jasno se razpenja nad njimi modro nebó; ob vznožji pa ležé v jutranji mračini notranji zalivi kotorski. V pólmraku ugleda otočiča pri Perastu, severno od njiju, pod visečimi in v nebó kipečimi pečinami, uzrè kalugjerski samostan in južna poslopja risanjska, in če gleda ostreje, zdí se mu, da vidi celó hišo, kjer morda sedaj móli déklica na srečo njegovemu podjetju.

Čimdalje svetlejša je vzhodna stran; ondu se žaré snežni vrhovi črnogorskega Lovčena v rožni solnčni svetlobi; napočil je dan.

Grgur si počije in stopa hitro dalje. Le po nekod vidi stezice med pečinami; ali po teh stezah se ne smé potikati; po njih hodijo stražniki. Urno se plazi po velikanskih pečinah. Krijejo ga stene, po tri štiri metre visoke, ki so zgrajene kakor stopnice za orjake druga vrhu druge.

Vse je mirno pod njim in okolo njega; zakaj óni del gorovja je najpustejši in na vseh straném obkoljen po golih gorah.

Na vrhu večkrat ugleda straže. Tedaj léže za steno in čaka, dokler ne odidejo. Nekoč se mu stražniki toliko približajo, da bi umel vsako besedo, ako bi poznal njih jezik. Tesno se pritisne k steni — in vedno se bližajo glasovi. Ravno nad sabo začuje sedaj korak vojakov; razsuto kamenje se taka čézenj v prepad . . . Ako ga najdejo, izgubljen je, dasi nima orožja pri sebi . . .

Na srečo odidejo vojaki, kakor so prišli; videli ga niso. Grgur si oddahne in gré za nekoliko časa zopet na pot.

Takó prispè med strmimi vdrtinami in zijočimi prepadi, med stražami in vojaškimi postajami na višine nad Unirinami, katere so posedli lovci. Ravno zahaja solnce. Ali kakó pride na drugo stran, da ga ne zasačijo?

Težko se vije med velikanskimi skalami in nizkim, a gostim bukovjem severne platí Vele Bukve, goré nad trinajststo metrov visoke. Nje divje razpokline, globoke dráge in jame so polne snegá, v katerem se pogreza, da se mu često zdí, kakor bi moral poginiti v ledenem grobu.

Digitized by Google

Proti večeru pride v dolinico, obkoljeno z visokimi gredami golih strmin. Tù mora pričakati nočí, zakaj varno ni, tudi v mraku ne, preprečiti dolino, po kateri vodi pot obilim stražam.

Ko se stemní, poskakuje od pečine do pečine, od grma do grma. Kolikokrat mora obležati in slušati, predno se upa iz zavetja!

Ali končno obkroži dolino unirinsko in krene v temni nôči proti vzhodnemu kraju Pažuna. Tukaj uzrè stražna ognjišča vstašev za visokimi grmadami nabranega kamenja. Po neizrecnih mukah, katere mu provzročuje težavno zemljišče, pride do višin, katere še branijo vstaši.

Skrajne straže ga primejo.

»Dajte mi orožja, želim biti z vami!« reče na kratko, ko ga privedó do prve čete.

»Kdo si? Zakaj prihajaš šele danes?« vprašajo ga.

»Ker pretí sedaj največa nevarnost«, odgovorí Grgur. »Ali povejte mi, kje je vaš vodja?«

»Vodja naš? Vodimo se samí . . . Tam na óni glavi ti biva Risto Medún s svojci; le-tá misli, da nam zapoveduje. Pojdi k njemu!«

Ravno to je bilo, kar je želel zvedeti Grgur; skoro stojí pred očetom svoje Danice.

»Dovôli, da ostanem pri tebi, Risto!« reče mu. Risto ga meri z ostrim pogledom, kakor bi mu hotel pogledati na dnò srca:

»Kaj hočeš ti pri nas, prijatelj sovragu našemu?«

»Ob tebi se želim vojevati, in ako treba, umreti. Ne ostavim te več! Dàj mi orožja!«

»Bodisi. Ali sedaj mi odgovôri po resnici: Ali si na Veli Bukvi videl naših ljudij? Poslal sem tjà Bogdana in dvajset najboljših junakov, da opazujejo, kakó se giblje sovražnik nad Morinjami; vender še nisem dobil poročila!«

»Nikogar nisem videl, nikogar, Risto, in vender sem hodil po óni stráni. Povsod je polno vojakov. Bližajo se že Crkvicam.«

»Morali smo se umekniti. Ali te višine hočemo braniti. Grgur, kakó je moji rodbini?« vpraša Risto z rahlim glasom.

»Obe sta zdravi, mati in hči in te pozdravljata . . . vzprejeli sta gosta . . .«

»Gosta? Vojake v posadko?«

Ravno hoče Grgur odgovoriti, ko prihití bled mladenič obezane glave in stopi pred njiju.

»Oj, ti si, Vrče! Kaj imaš dobrega?«

Digitized by Google

»Vse izgubljeno, jaz jedini utekel pogubi! Neprijatelji pritiskajo od vseh stranij!«

»In Bogdan? Tudi poginil?« vpraša starec prestrašen.

»Ne, on je pri — nevesti. In dočim je odšel — včeraj rano je bilo — obkolil nas je neprijatelj nad Morinjami, kjer je velel Bogdan, naj čakamo — in vsi so pali po vražjih ónih kroglah, vsi, samó jaz sem se umeknil, toda prestrelili so mi roko in me ranili v glavo . . .«

Bledega lica se obrne vodja.

»Grgur, prejmi orožje!« reče mu in gré na rob pečevja, s katerega se vidi v doline in soteske dolenjega Krivošija.

(Konec prihodnjič.)

Tri reke.

Troje strug čez plan drží,
Reke v njih valé se trí.

Prva nosi do morjá
Znoj slovenskega možá.

V drugi plavajo solzé
Našega rodú v morjé.

Váli tretje v mórje spó,
Z našo je rdečé krvjó.

Reke trí hité čez plan —
Kdaj jim bode tek končán? . . .

y.

Potnik.

»Od tebe stráni v daljno mesto,
Od tam še dalje moram zdaj,
Srcé domá ti bilo zvesto,
Na tujem bode vekomaj!« . . .

On kraje zapustí domače,
A nje med tujim svetom ni —
Kaj mesta hrup mu, kaj palače,
Kaj njemu tujke so očí?

Ostavi mesta, ljudstvo tuje,
In vrne potnik se domóv,
Iz stolpa tožno pesem čuje —
Kaj ta pomeni glas zvonóv?

Ni znal, da ona je nevesta,
Nje zaročenec — grob hladan . . .
Da njemu bila bi nezvesta,
Ves svet se trudil je zaman!

y.

Digitized by Google

Razmere gorenjskih kmetov okolo leta 1500.

Po arhivnih virih spisal **Anton Kaspret.**

(Dalje.)

Ob istem času so ukratili nekaterim kmetom v Bohinji tudi lovsko pravico. Dvojiti ni, da je cesarski namestnik v Ljubljani izjemno dovolil Studorovcem, ker so stražili ob beneški meji in opravljali važno službo graščini in deželi, loviti po graščinskih gozdih.[1]) To jim je Hartmann pl. Kreyg, dasiravno niso bili njegovi podložniki, prepovedal strogo in pod težko globo. Nató so se kmetje pritožili pri cesarskih poslancih v Rádovljici z nastopnimi besedami: »Gospod Kreyg je po krivici in brez vzroka razdrl naše nastave in jih nekega dné razsekal 25, in kjerkoli jih še dandanes iztakne, dá jih razsekati in nam takó brani loviti divjačino. Vsakdo okolo nas loví, mi pa, kraljevi podložniki, ki živimo sredi lovske branjevine, ne bi smeli loviti?«[2])

Bržkone so smeli Studorovci loviti divje koze le takrat, kadar so bivali na planinah, toda menili so, da so dobili to pravico na večne čase. Iz navedene pritožbe vidimo, da so Studorovci in njih sosedje neusmiljeno uporabljali dovoljenje cesarskega namestnika. Zalezovali so divjad z vsemi tedaj rabnimi lovíli, kakor s pastmí, nastavami, vrvmí, mrežami in skopci ter polovili več, nego se je spodobilo. Ko je to zvedel dežélni knez, ukazal je Hartmannu pl. Kreygu, naj prav marno varuje divjačino v bleškem in rádovljiškem lovišči in razdira in razsekuje vse pastí in nastave. Takisto je ukazal cesarski višji lovec, Krištof Regenbogen, ki je nekoliko pozneje prišel v Rádovljico. Bleški graščák je le ravnal po svoji dolžnosti, da je vsem kmetom strogo prepovedal loviti.[3]) V zmislu cesarskega povelja so ukrenili tudi poslanci, da morajo kmetje opustiti visoki lov.[4]) Nató so se Bohinjci udali in v veliki in obsežni pritožbi 1515. leta ne omenjajo dalje visokega lova.

Bolj nego prepoved lova in ribarstva so bila gorenjskim kmetom na škodo druga graščinska novotarstva.

[1]) II., 113. wir haben von altem Herkommen gehabt frey anf dem gepurg, hetz, setz, gamsen vnd mader zv machen, vnd zw der benannten wildwaid hat vns noch der vitzdum von Laibach satz vnd hetz geben.« Prim. VIII., 135. [2]) II, str. 113. [3]) VI., 126. [4]) VII., 133.

Digitized by Google

V nekdanjih časih so imeli pravico do planinskih pašnikov vlastelini. Graščáki, ki jih niso uživali samí, dajali so jih svojim podložnikom za denar ali pridelke (sir) v najem. Vsak zemljak bleške in rádovljiške graščine je imel ali svojo planino ali delež občinske planine ali občinskega pašnika.[1]) Nekateri kmetje, pripadajoči rádovljiški graščini, imeli so še ta priboljšek, da niso za uživanje planinskih pašnikov iz vzrokov nam neznanih plačevali nobenega davka. Vsaj Gorjanci nas zagotavljajo, da so bile za celjskih grofov planine Krma, Klek, Kranjska Dolina, Jastrebica, Lipanica in Kozjak proste vsakega davka. Šele ko so izmrli celjski grofje, naložila sta Andrej in Jurij pl. Kreyg, ki sta imela v zastavi rádovljiško graščino, rečenim planinam davke v prid bleške graščine.[2]) Da bi se kolikor môči ukoristil pri teh planinah, spojenih z bleškim posestvom, oddal jih je Jurij pl. Kreyg največ ponujajočim in ne najbližjim kmetom. Gorjancem je vzel planino Krmo in jo dal v najem odležnejšima srenjama Zasep in Mužje.[3]) »Nam se godí«, pritožili so se nató Gorjanci, »velika krivica, zakaj Zaspljanje in Mužjanje gonijo svojo živino že ob Rešnjem Telesi na planine preko naših pašnikov in krčevin, ležečih v Radovni, od katerih posebe plačujemo davek v Rádovljico. Istotakó gonijo že na sv. Lorenca dan živino s planin in popašajo naše travnike in laze. Tudi se vozijo ob rečenem času skoro vsako nedeljo in vsak praznik na planine po sir in maslo, polegajo na naših senožetih in novinah ter jih popašajo z volmí in konji. Zató prosimo prav ponižno, naj se jim to prepové, in naj se navedene planine prepusté nąm Gorjancem, da ne bodemo imeli vedno toli škode; in zató hočemo radovoljno plačevati užitnino tistemu, kateremu gré po pravici, ali cesarskemu Veličanstvu ali pa bleški graščini.«[4])

Takisto je bilo s planinico Ograd; tudi ta na vojvodski zemlji ležeči pašnik je spojil Jurij pl. Kreyg s posestvom bleške graščine ter ga potem dal v najemščino Sinhardu Drolu v Mužjah za 70 šilingov.[5]) Hartmann pl. Kreyg sicer trdi, da ni res, kakor so povedali Gorjanci ter se sklicuje na stare rádovljiške urbarje, v katerih so zaznamenovani vsi davki, dohodki in vse užitnine, samó gôri omenjeni pašniki ne.[6]) Toda baš to kaže, da se ni od imenovanih pašnikov plačeval noben davek. Ako je izjava Gorjancev verodostojna — in vzroka nimamo,

[1]) XI., 143. Item auch von der Kas auf den alben, das auch vor zeiten sein frey gewesen ain yegliche alben zw seiner hueben, nun wir muessen auch Käs davon geben vnd vor nit gewesen ist« —.

[2]) V., 118. in 119. von vnsern eltern haben hören sagen vnd noch die alten sagen vnd also ist, (die von Kreyg) kein obrigkait nit gehabt hat, sondern die von Cilj vnd die vorgeschriebenen alben all frey gebesen sein, das meniglich wissent ist.«

[3]) ibid. [4]) V., 118. [5]) I., 111. [6]) VI., 131.

Digitized by Google

da bi dvojili o nje verjetnosti — tedaj sta Andrej in Jurij Kreyg ob času, ko sta imela zajedno v zakupu bleško in rádovljiško graščino, rečene planine podvrgla davku in naložila dotičnim uživalcem dolžnost, plačevati davek v bližnji Bled namesto v odležnejšo Rádovljico. Navzlic temu je vzela graščina v zadnjem desetletji XV. veka Gorjancem imenovane planine ter jih prepustila Zaspljanom in Mužjanom, ker so ti obljubili dajati večjo užitnino. Samó to so dosegli Gorjanci, da so obljubili novi uživalci povrniti škodo, katero jim dela živina, kadar jo gonijo na planine in s planin.[1])

Nadalje so nastali prepiri, ker so porabljali planinska pota in steze. Rádovljiški kmetje so tožili cesarskim svetovalcem, da jim Kreygovi hlapci branijo, goniti drobnico po navadnih planinskih stezah na Laško; zaradi tega jo morajo goniti čez drn in strn in po nenavadnih nevarnih gonjah, in zategadelj jim vsako leto ohromí in pogine veliko živine.[2]) V tem slučaji je bila prepóved graščákova osnovana prav takó, kakor pritožba kmetov. Kadar so rádovljiški kmetje in njih sosedje gonili drobnico na Laško, krenili so v Bohinjsko dolino in odtod na Laško po sila težavnih gorskih potih, ki držé iz imenovane kotline na Bovec, Tolmin in Čedad. Po tisoč in še več drobnice so gnali večkrat na leto in teptali ob potih in stezah ležeče travnike in sosedna polja. Posebno veliko škodo se imeli obrnski tlačanje (Obrne), ker so rádovljiški kmetje baš v tem času, ko so bile njih senožeti v najlepšem cvetu, gonili cele tolpe ovác in koz sredi njih travnikov, dasiravno so bila spodi in zgôri še druga stegna.[3])

Ti prepiri so še celó zanimivi v drugem oziru; zakaj pričajo nam, da so bili gorenjski kmetje takrat imoviti in da so zajemali svoje premoženje posebno iz živinarstva, ki je še dandanes prva podlaga njih blaginji. Drugi dokaz temu je pritožba, katero so podali kmetje proti drugemu povelju bleškega graščáka.

Skozi ves srednji vek so prihajali Langobardom in oglejskim patrijarhom podložni laški pastirji poléti s svojim blagom v slovenske goré, kjer so rasle blagodišeče planinske trave. Lahi so gonili celó na Črno prst in še dalje na bohinjsko stran svoje čede v planine. Ti so prvi začeli slaviti planine in Slovence učiti sirarstva. Da je začetek našega planinarstva italijanskega izvira, vidi se iz tega, da imajo mlekarske mere romanska imena, in tudi nekatere najstarejše planine se nazivljejo italijanski (n. pr. Kašina pod Krnom od italijanskega cascina = sirarnica, pristava).[4]) Da bi tudi planine kolikor môči nesle visok do-

[1]) VI., 131. [2]) I. 109. [3]) VI., 121. in 122. [4]) Simon Rutar: »Letopis Matice« 1885., str. 322.

Digitized by Google

biček, dajale so se namesto domačim podložnikom tujcem v najem in uživanje. Takó je oddala graščina brez ozira na domačine planino »Pri jezeru« (blizu bohinjskega jezera) ki je pripadala z górenjo polovico rádovljiški graščini, s spodnjo pa bleški, brez ozira na domačine tolminskim pastirjem. Ko so ti svojo živino prignali in postavili planino, poslal je Hartmann pl. Kreyg svoje hlapce, ki so jih baje zategadelj, ker so se krivično polastili spodnje polovice, izgnali in čedadske pastirje ustavili, ker so obljubili plačevati večjo desetino. Po Kreygovih hlapcih ustavljeni Lahi so vzeli potem rádovljiškim kmetom Bohinjsko planino, za katero so že delj časa plačevali desetino in še nekaj glav živine, rekoč: »Kreygov upravnik nam je ukazal to.«[1])

Iz tega vidimo, da so graščáki iz dobičkaželjnosti in proti obstoječemu fevdnemu redu dajali tujcem prednost in pri tem še motili domačine v posesti; sevéda je moralo takšno postopanje vznemirjati kmete.

(Konec prihodnjič.)

Moška solza.

Kje so, bratje, srca vaša?
Mari ni vam ljudskih béd:
Drúg z drugôvi se raduje,
Srečen drzno zasmehuje
Sólz na tujem lici sléd!

Méni tudi cvèl bohôtno
Dol je nekdaj, log in gaj;
Mnogo sem takrát zagrešil:
Sólze kakor vi sem smešil —
Greha se kesam sedaj.

Ni mladost sodnica umna,
Zrela starost je — modrost.
Na življenja trdem poti
Mnoga nas bolest zaloti,
Redko dohití radost . . .

In bolesti krčeviti
Duška ne bi dal trpin?
Sólza, ki na lice kane,
Léči srcu skrite rane,
Naj je tudi — zlà spomin.

Toda redko sólza skáli
Mózu pravemu očí:
Potlej tebe svét spoštuje,
A mehkuža zasmehuje,
Naj v solzàh se raztopí!

Stébor.

[1]) IV., 116, 128. in 129.

Digitized by Google

Pop Pero.

Crtica iz Bosne. Spisal **R. Perušek.**

(Konec.)

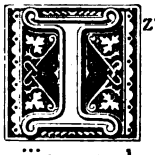

zvirno njegovo zgovornost sem čul še o jedni priliki. Bilo je na Petrov dan v Blažuji. Da so bili njegovi inorijaši siromašni, povedal sem že večkrat. To siromaštvo se je kazalo tudi pri službi božji. Sarajevski metropolit je opravljal leturgijo v cerkvenem plašči, stkanem od čistih zlatih nitij, in tudi njega pomočniki so se lesketali v krasnih cerkvenih haljinah. Lahko je bilo njim. Sarajevska cerkvena občina je imela kôpo bogatih trgovcev, ki so iz lahka žrtvovali stotine dukatov za cerkev. Drugače pa je bilo to pri ubogih blažujskih seljakih. Naš pop Pero se je oblačil pri cerkvenih opravilih vedno v jeden in isti plašč, in tudi petrahilj (štola) je bil vedno jeden in isti; na njem ni bilo zlatá, razven nekakih pozlačenih trakov. Ali zob časa je bil hudo razjedel ta cerkvena oblačila. Posvečene posode so bile nekdaj posrebrene, zdaj pa ni bilo nikjer več sledú tej kovini, in posode samé so bile že večkrat pri kovači, da je zamašil nastale razpoke in rupe. Najhujše pa je bilo to. Cerkvene knjige so bile že takó obrabljene, da se niso posamezni listi več trdno držali skupaj, kar je bilo o vetrovnem vremeni posebno neugodno, ker je trebalo loviti liste, katere je odnašal veter. Tudi robovi listov so bili takó izlizani, da jih je bilo treba jako spretno prijemati v roke, da niso leteli kosi od njih, kar se je sevéda dogajalo večkrat. Naš ravnatelj je védel vse to, ker je videl stvar na svoje očí in ker mu je pop Pero ni prikrival. Sestavil je torej v ime popa Pere in njegove inorije prošnjo do presvetlega cesarja, v kateri je naslikal siromaštvo blažujske cerkvene občine in prosil podpore za nabavo novih cerkvenih knjig in oblačil. Prošnja ni ostala brez uspeha. Nekega dné dobi pop Pero od vlade naznanilo, da je Njega Veličanstvo ustreglo njegovi in njegove občine prošnji in da jima poklanja nova cerkvena oblačila, nove mašne knjige in nekaj najpotrebnejšega cerkvenega posodja. Kdo bi popisal Perino veselje! Posebno hvaležen je bil našemu ravnatelju, ki se je bil zánj potegnil pri vladi, da je le-tá priporočila prošnjo. Na Petrov dan je bil velik cerkven zbor (žegnanje) v Blažuji, in ker je isti dan pop Pero slavil tudi svoj god, povabil je veliko množico svojih prijateljev, da jih pogostí in se takó odolží za povabila, katera je bil od njih prejel v Sarajevu.

Digitized by Google

Bilo je krasno jutro, ko smo se odpeljali v omnibusu iz Sarajeva proti Blažuji. Ko stopimo tamkaj raz vozove, že je na prostranem pašniku vse belo ljudstva. Naš prvi pot je bil sevéda, da smo poiskali popa Pero, ki se je bil namestil pri županu. Použili smo obligatno šljivovico, katero nam je ponudil župan, in skoro potem smo odšli k službi božji. Zastonj sem bil že prej gledal, kje je cerkev. Mislil sem, da je kje skrita za drevjem in da je brez zvonika. Ko je le nisem mogel ugledati, vprašal sem jednega svojih drugov, kje je cerkev. Ali dobil sem odgovor, kateremu sem se moral čudom čuditi jaz, ki sem védel, da ima v naši domovini vsaka župa ne po jedno, nego po več cerkvâ. Naš dobri pop Pero je bil župnik brez cerkve. O njem so pač veljale besede v »Smrti Smail-Čengijić-age«:

»Neresi ga ni srebro ni zlato, ...
Neprate ga sjajni pratioci (spremljevalci)
Uz fenjere (svetilnice) i dupliere (dvojne sveče) sjajne,
Ni ponosnieh zvona sa zvonikâ . . .
Crkva mu je divno podnebesje. —«

Na široki poljani je bil napravljen šator od belega platna, v njem pa postavljen oltar, pred katerim je bilo nameščenih nekaj starih ikon (podob), sevéda brez umetniške vrednosti. Na levi in desni stráni so bile »pevnice«, to je óne podstavnice (pulti), kjer stojé tisti, ki čitajo in pojó. Ta pôsel opravljajo navadno učitelji in gjaki; toda naša občina ni imela učitelja, nego namestnika sta bila cerkovnik in popov sinko, ki se je pri očetu naučil potrebnih molitev. Na lesenih drogih so bile pribite preklje in na njih nameščene voščenice. Jutrenja (molitev) je bila že prej opravljena; tedaj naj bi se bila začela leturgjija (maša). Sila národa je bila zbrana na poljani. Ko je dal cerkovnik tretjič znamenje z zvonom, skočili so vsi na noge, odkrili se in med leturgjijo trkali na prsi in se krstili brez prestanka. Po dokončani leturgjiji so stopali mnogi k oltarju in poljubljali ikono ter metali novce nánjo. Je li to bilo za cerkvene potrebe ali za popa, ne vém. V pravoslavni cerkvi propovedi niso tako obične, kakor v katoliški. Celó v mestih se čujejo le redkokdaj. Zató je bil národ začuden, ko je slišal, da jim hoče pop Pero nekaj propovedati. Vse je umolknilo in kàr najpozorneje poslušalo, kaj poreče pop. Naš pop Pero je bil odet v óne haljine, katere mu je poklonilo Njegovo Veličanstvo. Dal si je prinesti nekak oder, kamor je stopil; s krepkim glasom je jel slaviti sploh milost in dobroto presvetlega cesarja. Po tem uvodu je začel govoriti še posebe o dobroti, katero je izkazal njegovi inoriji. »Glejte te cerkvene haljine, dar so milostljivega cesarja!« Potem je razkazal še vse

Digitized by Google

dobljene posode in cerkvene knjige in končno pozval národ, naj zakliče cesarju »živio«. Trikrat je zaoril glas »živio«. Potem jame naglašati zaslugo, katero si je pridobil naš ravnatelj s tem, da je napisal prošnjo in se pri vladi zavzel zánjo. — Tudi ta odstavek njegovega govora je našel odziva, in zopet je zagrmel »živio«. Končno je pozval svoje inorijaše, naj nas pozdravijo, ker smo njih prijatelji in smo počastili njih slavje. Zopet »živili«. — Po tej izvirni propovedi je bila služba božja končana. Cerkev se je podrla, in svete ikone, posode in knjige so se spravile pri kmetu (županu). Národ se je razkropil po poljani, in dokler ni bil čas kosila, na katero nas je povabil pop Pero, razgledavali smo si po poljani, kaj počenja národ. Starejši in srednjedôbni ljudje so polegli, kjer je kdo mogel v senco, in si odpočili od dolgega stanja pri službi božji. Možje so se razgovarjali o svojih pôslih, žene posebe o svojih. Mladi momci (fantje) so igrali raznovrstne igre, n. pr. metali veliko kamenje, kdo ga vrže dalje. Tamkaj so se zbrali momci v kôlo in igrali, poleg pa peli različne šaljive, časih tudi umazane pesni. Tudi mladenke so igrale kôlo samé zése. Na drugem mestu zopet je pel goslar junaške pesni »uz gusle«, in gosta gnéča ljudij je stala okolo njega in pazno poslušala dela kraljeviča Marka in drugih junakov. Tudi ni bilo brez ciganov, ki so vodili medvede. I njih je ljudstvo obsulo in se smijalo neukretnim plesalcem, ki so poskakovali in renčali, dokler je cigan prepeval svoje pesni in udarjal ob talambas (tamburin).

Skoro smo se nagledali vsega, zató smo se vrnili v kmetovo hišo, kjer smo bili pa samó na poti domačinom, ki so imeli polne roke pôsla. Zanimala nas je vsaka stvar, in povpraševali smo radovedno kakor otroci, kaj je to, kaj óno, kakó se pripravlja to, kakó óno, kakó se to zove, kakó óno, takó da se nam je domačica prav srčno smijala.

Ko je pop Pero dovršil svoj pôsel, šli smo pod milo nebó ter sedli pod mogočen oreh, v čegar senci je bil pripravljen stol (miza) in klopi okolo njega. Iznesla se je rakija, in nekoliko smo »čalabrknuli« (prigriznili) drobca. Potem smo zapalili svoje smodke in čakali pravega obeda, ki se je začel ob dveh popóldne. Na čelu mize je bil naš pop in pri njem dolibaša, t. j. ugleden človek, ki zná vse napitnice na pamet. Molil se je očenaš, potem smo začeli jesti in piti. Lahko si je misliti, da je bila vsa priprava jako preprosta; kaj bi tudi zahteval na sêlu! Tudi jedí so bile prav navadne, n. pr. kisla čorba, riž, govedina, pečen janjec. Zató pa nas je odškodovalo dobro vince in prijazni pogovori. Posebno so nas zanimale napitnice doli

Digitized by Google

bašine, ki je posebno zgovorno napijal slavi božji, svetcu, katerega smo slavili óni dan, svečarju (slavljencu) popu Peri, na zdravje prijateljev i. t. d. Sevéda smo se napósled tudi mi navzeli zgovornosti in napijali vsemu in vsakomur, pa se zopet zahvaljali. Ker nismo šli poljubljat ikone, zgrabil je naš ravnatelj neko tepsijo in nánjo smo metali darove za popa, katerega je stal naš obed več, nego je inače potrosil ves mesec. Da smo tudi popevali, to je jasno, in vino je obudilo grla celó takih ljudij, iz katerih sicer ne bi bil izvabil pesni za nobeno ceno. S petjem, govorjenjem, šaljivim pripovedovanjem in pitjem smo potrosili nekaj časa, nekaj nam ga je vzelo poslušanje starca Trifuna, ki je „uz gusle« peval nekaj pesnij, in končno se je prikral tudi cigo z medvedom k nam. Toliko da nismo tudi mi začeli posnemati medveda in plesati, akotudi so nam bile noge že težke. Takó je prišel končno večer, in trebalo je resno misliti na odhod. Še nekaj poslednjih čaš se je izpilo, potem smo se poljubljali kar vprek in ko smo napósled že vsi sedeli na vozu, ki nas bi privedel nazaj v Sarajevo, zapeli smo še popu Peri na čast mnogokrat izpevane besede:

»I oko i čelo,
Sve ti bilo,
Pope Pero,
Veselo, veselo!« —

Takó je bil torej pop Pero obljubljen ne samó pri svojih inorijaših, nego tudi pri mnogobrojnem razumništvu. Védel si je pa pridobiti tudi naklonjenost vlade, kar je bilo njega napredovanju vrlo koristno. Te naklonjenosti pa si ni pridobil takó, da bi bil morda izdal koristi svojih inorijašev ali národa pravoslavnega sploh, nego delovanje njegovo je bilo v korist obema strankama, vladi in národu. Jeseni leta 1881. je buknil ustanek v Bosni in Hercegovini, katerega so provzročili ali vročekrvni narodnjaki, kateri so sanjali o polni slobodi in hoteli, da bodo odslej pravoslavni Srbi kládivo in mohamedovski nakovalo, kakor so bili pred avstrijsko okupacijo mohamedovci kládivo in kristjanje nakovalo; ali pa so zaveli národ brezvestni tuji hujskači, in njih delo je podpirala nekoliko tudi nespretna nova uprava; saj večina uradnikov ni poznala potreb národovih in tudi ni imela srca zánj. Gotovo je mikalo mnogokaterega izmed inorijašev popa Pere, da bi zgrabil za orožje, ali pomirljiva beseda obljubljenega paroha je očuvala siromake, da si niso nakopali na glavo béde, katera je posledica vsake vojne in tudi te vojne, ki je očividno trebala, da ostane jalova. Vlada je vedela ceniti zasluge popa Pere, in nekega dné je objavil uradni list, da je Njegovo Veličanstvo podelilo parohu blažuj-

Digitized by Google

skemu zlati križ s krono za zasluge. Lahko si je misliti, kakó je dobrega možá razveselilo to najvišje odlikovanje. Ko so mu svečano pripeli križ na prsi, zahvalil se je solznih očij za visoko čast z óno prosto, toda v srce sezajočo zgovornostjo, ki mu je bila lastna. Mnogi njegovih rojakov so mu sevéda očitali na tihem, pa tudi na glas, da je »švabska ulizica«, češ da se prilizuje Švabom, a gôri smo pokazali, da je delal jedino takó, kakor je bilo pametno in koristno njemu in národu, kateremu je bil duhovni glavár, ne pa iz sebičnih namenov. Najvišje priznanje njegovega koristnega delovanja ga je pobudilo, da se je še pri neki priliki izkazal lojalnega podložnika novemu vladarju. Ko se je objavil vojaški zakon za Bosno in Hercegovino, privedel je osebno óne momke, ki so bili pozvani na nábor, in prišli so vsi. Tudi s tem činom se je prikupil vladi. Ko je vlada odpravila Grke, ki so dotlej imeli vse višje pravoslavne cerkvene službe, in na novo sestavila konzistorij, imenovan je bil tudi pop Pero med · članovi novega konzistorija in zamenil črni pas z rdečim pasom, znamenjem novega dostojanstva. Takó se je moral pop Pero ločiti od svojih duhovnih ovčic, katere je pasel toliko let, in katere ga bodo živo pogrešale. Saj kdo vé, kakšen bode njegov naslednik! Njemu pa smo srčno in iskreno čestitali, saj je zaslužil poštenjak to povišanje. Nova čast pa mu ni vdihnila ošabnosti. Ostal nam je vedno iskren prijatelj, in ko sem odhajal iz Bosne, poslovil se je srčno od mêne in mi še pozneje pošiljal pozdrave. Morebiti bode še protosingjel ali celó kàj višjega; jaz mu to od srca želim in kličem: »Na mnogaja ljeta!« —

Razbita čaša.

K studencu dèkle zalo gré
V kozarec si zajét vodé.

Pri viru ljubec nje sedí,
Nem v stran obrača le očí.

Obspó zdaj slutnje jo bridké:
Mordà ne ljubi je srcé! . . .

Sedàj pripogne se do tâl,
Da si bežèč zajame vál.

Uprè še v ljubljenca očí —
Na kamnu čaša razletí.

Tesnó srcé je bolj od prej,
In ptič takó zapôje z vej:

»Ne vara ne te slut srcá:
Ljubezen je kot čaša tá!«

Bátog.

Digitized by Google

Tkalčev Anton.

Spisal **Podgoričan.**

(Konec)

Volčji Soteski so jih že pričakovali. Ujec pové, čemú so prišli in vpraša, ali hočejo dati nevesto na Tkalčev dom, ki je dober in velik. Nató hvali ženina, njega roditelje in vse, kar se hvali o taki priliki. Zmenijo se, da Korčé dá starejšo hčer Katrico in primerno doto ž njo. Dalje še ukrenejo, da bodi svatba v treh tednih. Dolgo se še razgovarjajo, jedó in pijó. Staremu Tkalcu je bilo prav, Korčetu tudi prav, ženina in neveste pa nihče ni vprašal. Nevesta Katrica je bila na videz zadovoljna, toda ženin nikakor ni kazal tega. Govoril ni, smijal se ni, držal se je resno, in obraz so mu izpreminjale barve; najrajši bi bil pobegnil, toda ni mogel, ker je sedèl med očetom in ujcem. Ko je podal nevesti roko, tresla se mu je, in izpregovoriti ni mogel ničesar. Kàr nič ni bil po volji nì nevesti, nì nje sestram in roditeljem.

Snubitev je bila torej dognana, in pričelo se je pripravljanje za svatbo. Stari Tkalec je bil vesel in mati zadovoljna, da se je sin podal. Mislila sta, da je že vse dobro, da se Anton ne bode več upiral. Res je bil žalosten in kàj malobeseden, ali upala sta, da bode vender toliko pameten in si izbil iz glave Kodričevo deklè, ki ga je hotela bajè preslepiti, da bi prišla na dober dom in bi bila zdajci iz siromaštva. Toda pozabiti ljubljene déklice ni lahko, to je dobro čutil ubogi Antoń. Ljubezen do Mánice je še bolj plamtela v njegovem srci; pozabiti jo je hotel, ali ni je mogel. Še bolj je mislil nánjo in zvečer je moral zopet k Mánici.

Povedal ji je, kaj je storil, da je moral storiti takó, ker sta ga prisilila in pregovorila oče in mati. Mánica ga ni rotila, naj ne pozabi obeta, katerega je večkrat izrekel sam po sebi; kričala ni in vzdihala, nego objela ga je, poljubila ga, in iz očij so ji privrele vroče solze. Oj, te solze! Anton je bil uničen. Domá jók máterin, tukaj pa solze ljubljene déklice!

Čim bliže je poročni dan, tem huje je Antonu, in nekega dné reče očetu in materi:

»Jaz ne pojdem k poroki.«

Mati sklene roke in zastoče, oče pa plane kvišku in zakričí:

»Ubij me, predno storiš kàj takega!«

Digitized by Google

»Oče, jaz ne morem iti, pozabiti ne morem Mánice! Rajši pustim dom, doto in grem odtod, rajši umrem, nego bi šel k poroki s Korčétovo Katrico!«

»Sin, zaklinjam te, ne ubegni sedaj, ne stavljaj na laž mêne, sebe in ujca! Ne stôri nam take sramote! Ako pa ne slušaš mêne in matere, védi, da si mi z nepokorščino in trmo svojo izkopal grob, ker te sramote bi ne prebil!«

»Tonček, Tonček, dala sem ti življenje, slušaj me!« vikne mati, povzdigne roke in hoče pokleknìti pred sina.

»Mati, ne, pred mano ne bodete klečali!« vzklikne Anton. »K poroki pojdem, zaradi vas!« reče obupno in zbeží iz hiše.

Umirjen je bil oče, potolažena mati. Smilil se je obema, ali pomagati je bilo težko, ker je bil Tkalec preponosen in premoški, da bi bil ustopil svatbeno pogodbo. Premišljala sta, kakó bi drugače olajšala žalost sinovo. Po daljšem ugibanji reče mati:

»Pojdi na Kodričevino in reci, da ne smé deklè več govoriti z našim Antonom. Ako bi ga vedno ne motila, gotovo ne bi bil takšen.«

»Dobro; škoda, da se že prej nisi domislila kàj takega.«

Starec se takoj odpravi v Župnico. Gredé premišlja, kakó bi govoril, ali bi prosil, ali se hudoval in razgrajal.

Pride na Kodričevino in stopi v kočo, kjer sta obe domá, mati in hči. Stara Kodričevka se začudi nenavadnemu gostu, deklè pa se zardí in zopet obledí in šiva hitro, da bi ne bilo treba gledati Tkalca.

Molčé obstane Tkalec sredi koče; kàr prava beseda mu ne pride na misel.

»Kaj pa je tebe prineslo k nama?« vpraša ga Kodričevka.

»Kaj me je prineslo? Čakaj, précej ti povém. To vesta, da ženim sina na dom in da bode skoro poroka. Sin pa ni prav nič volján vzeti neveste, ker sta ga, kakor sem slišal od straní, vedve premotili in zbegali takó, da še sam sebi neče dobro.«

»Medve sva mu kàj naredili, medve? O, za pet ran božjih, kaj hoče mêni tvoj sin? Jaz mu nisem prav nič na poti, še v mislih mi ni.«

»Tebi menda ni treba gledati več po fantih, saj si že stara dovòlj, in Anton bi ne védel kàj početi s tabo, ampak ta-le tvoja hči je Antona vsega zbégala, da še ponôči spati ne more.«

»O, Bog se usmili, kaj mu hoče? Priveži ga domá k mizi, da ne bode vasoval in hodil trkat na okno, kjer vé, da spé mlada de-

Digitized by Google

kleta! Človek ne smé biti neusmiljen, in nobeno deklè nima takó trdega srca, da ne bi odprla okna, če pride lep fant trkat k nji in prosit, naj mu odprè.«

»Antonu ne smé odpirati več, oštej ga in polij z vodo, ako nè bi dal mirú in bi zopet trkal na okno. Tega pa še misliti ni treba, da bi moj sin vzel tvojo hčer; v zóbe bi se mu smijali, ako bi naredil kàj takega.«

»Kdo se mu pa ponuja?« zakriči Kodričevka. »Pravi méd bode imela pri vas nevesta! Ako je Mánica časih govorila ž njim, saj za vrat se mu še ni obesila! Kakor sem ti že povedala, strahuj najprej fanta, potem šelè se hôdi kregat drugam!«

»Saj se nisem prišel kregat, samó prosit sem prišel, da bi mu tvoje deklè več ne odpiralo in pred poroko nikjer več ne govorilo ž njim.«

»Za nikomer še ni hodila, za Antonom tudi ne bode. Bogati nisva, ali pošteni sva; ako pride zopet nadlegovat Mánico, izpovém ga prav pošteno, da se mu drugič ne bode ljubilo.«

»Stôri takó in kadar bodeš potrebovala živeža, lahko se oglasiš pri nas; dobilo se bode že kàj«, reče Tkalec in odide dôkaj ložjega srca, nego je prišel.

Kodričevka se je nekaj časa jezila na Tkalca, potem pa na hčer in ji zažugala, da mu zvečer ne smé več odpirati. Mánica je materi vse povedala, kakó rada ima Antona, kakó jo ljubi on, toda oče mu je ne pustí vzeti, in jokala je. Kodričevki se je hčerka smilila, ali kakó ji pomagati? Žena Antonova ne more biti, ker ne pustita oče in mati. Sitnosti delati bi jima nič ne hasnilo, pač pa škodilo, ker bi izgubili dobro ime in bi se zamerili, česar se je pa treba varovati ubožnim ljudém. Tolažila je jokajočo hčer in ji prigovarjala, naj pozabi Antona.

Ko je Anton zbežal iz hiše, šel je v goro, da bi bil sam, ker za druščino ni bil. V gôri je sédel pod košato bukev na mahovita tlà. Oprl se je z lehtmí na kolena in naslonil težko glavo na roke. Hladno je že bilo. Solnce so zakrivali sivi oblaki, in jesenska sapa je metala listje z drevja. Anton se ni oziral; kaj mu je bilo do vsega, misliti je imel dovòlj drugega! Na tej stráni ljubezen, na drugi pokorščina in spoštovanje do roditeljev. Prav zaradi teh, ker neče, da bi ga klel oče in se jokala mati, pojde k poroki, akotudi pokoplje srečo svojo, zadovoljnost in veselje za vse žive dní. Zakaj je bil porojen, zakaj bogat, zakaj še živí, vpraševal se je, in nehoté mu je prišla misel, ali bi ne bilo bolje umreti? Kakó voljnó bi trpel hudo

Digitized by Google

smrtno bolezen, saj bi védel, da ga reši vseh strastij in muk. Zmračilo se je že, ko vstane ves trd od dolge seje in premrazen od jesenskega hlada. Zavije proti vasi, domóv, da bi šel léč. Ali srce ga žene drugam, dasi mu pravi pamet: »Nikar!« Napósled vender zmaga želja, da gré in iz nova potrka na óno okence, kjer je že trkal tolikokrat. Tudi nocoj se odprè okno, ali namesto Mánice se prikaže nje mati in vsuje ploho hudih besed na ubogega Antona. Umakne se, in ko se okno zaprè, pride zopet bliže in se nasloni nánje. Mánici tudi srce ni dalo mirú. Ko se ozrè v okno, vidi, kakó nekdo sloní pri njem. Vedela je, kdo je, ali odpreti se ni upala, ker se je bala matere. Anton je slonel v oknu še dolgo dolgo, slonel slèharni večer do poroke . . .

Prišel je poročni dan. Nevestini svatje so se zbirali v Volčji Soteski, ženinovi pa pri Tkalci Podbregom. Peljali so se k poroki. Župnik je poročil ženina in nevesto. Stari Tkalec je bil vesel in objel bi bil Antona najrajši pred oltarjem. Na videz je bil Anton miren, toda kakó mu je bilo v duši! Na svatbo je bilo povabljenih mnogo svatov. Pijače in dobrih jedij je bilo veliko, toda pravega, srčnega veselja ni bilo; zaman so godli glasoviti krájinski godci najlepše poskočnice, zaman je Matevžkov Jožek pravil o zvitem zetu, o pečeni goski in druge burke, udobrovoljiti svatov ni mogel. Ženin ni pil ne jedel, niti ni govoril, ali se smijal; nem je sedèl poleg neveste svoje in temno gledal prédse. Časih je globoko vzdihnil. Mračni njegov obraz je vplival na svate, zató se je končala svatba pred časom.

Prvi večer, ko sta bila mlada zakonca samá, reče Anton: »Žena, ne zameri, ali ljubil te ne bodem. Spoštoval te bodem pač, a ljubiti te ne morem.«

Ne da bi ga bila žena potolažila iz lepa, začnè ga zbadati z ostrim, pravim ženskim jezikom, takó da se Anton napravi in gré.

Z ženo ni hotel več biti sam. Ležal je na hlevu, kadar je hotel počivati, sicer je pa bégal po polji in gorah, ogibaje se ljudij in govorèč sam s seboj. Ljudje so rekli, da se mu je zmračilo v duhu. Mati je molila za sinovo zdravje, in oče je upal, da mu preide, kadar spozná, da mora biti takó. Toda z Antonom je bilo vedno slabše; noč in dan je hodil po gôri, in kadar je prišel domóv, govoril ni z nikomer, pojedel, kar je dobil in zopet šel; ali žena se ga je morala ogibati, zakaj često se je pripetilo, da je kakor besen skočil za njo in ji žugal s pestmí.

Neki večer pride truden in lačen domóv. Mati mu postreže z jedjó, oče pa sedí žalosten poleg nesrečnega sina. Silno je že shujšal,

Digitized by Google

odkar brezpokojno béga po krájini. Lase je imel zmršene, brada je bila zarasla, ker se ni bril; obleka se mu je začela trgati. Mati séde jokaje na drugo stran k sinu in mu gleda na upali obraz. Sin jo pogleda, in ko vidi solze, spomni se nečesa, zdrzne se in reče:

»Ne skrbite, k poroki pojdem!«

Hudo zaplaka mati, saj vidi, da sin ne misli več prav.

»Anton, domá bodi!« prosi ga oče.

»Ubil jo bodem, ubil, haha!« reče Anton in se zagrohotá.

Očetu zaiskré očí, solze mu porosé staro velo lice, in globok vzdih se izvije njega prsim.

Anton pogleduje sedaj mater, sedaj očeta, potem plane kvišku in vzkrikne:

»Takó ne morem živeti!«

Starec ga prime za roko, in mati se ga oklene čez pas.

»Anton, tukaj bodi, nikamor ne hôdi nocoj, lezi, spočij se, in potem ti bode bolje«, pravita obá.

»Ne, ne, živeti ne morem več takó, k poroki pojdem!« odgovorí Anton, oprostí se ju siloma in zbeží gologlav iz hiše v temno, viharno noč.

Za njim hitita oče in mati, ali kje je že Anton! Kričala sta in jokala, toda zaman . . .

Tisto noč je zopet nekdo potrkal na okno Kodričeve koče. Kodričevka je odprla, da bi videla, kdo dela nemir. Ko vpraša, kdo je, odgovorí Anton:

»Oženil se bodem, oženil!«

»Ali si ti, slepar?« zakričí starka. »Čakaj, dam ti še blagoslova!«

Gré v vežo, prinese poln korec vode in ga zažene skozi okno Antônu v obraz.

Zagrohotá se in zbeží od koče. Daleč ni od nje, ko se oglasí čuk. Anton se strese; ali hipno ga obide sovraštvo do tega ptiča. Razsrjen pobira kamenje in ga luča na óno drevó, od koder je prihajal glas. Čuk odletí in se oglasí nekoliko dalje. Anton plane za njim in takó vedno dalje, kjer čuje ptiča. Na tem čudnem lovu pride v góro, kjer ne more več preganjati ptiča, ker jih je mnogo, ki ga nehoté dražijo z zopernim glasom svojim. Sedaj sopiha v breg, sedaj nizdolu, potem navprek in zopet nazaj in kričí, da bi prepodil ptice. Ali kakor navlašč, bilo jih je čimdalje več. Dolgo jih preganja, ali ko spozná, da je vse zaman, beží pred njimi, da bi se skril. Zdajci zaide med pečevje — — zakotljá se po strmini nizdolu in pade z glavo na skalo . . .

Digitized by Google

Drugi dan so ljudje govorili, kakó je nekdo kričal in rjul po gôri, da je bilo vsakogar groza, kdor ga je slišal.

Ko Antona le ni od nikoder, gredó ga iskat. Končno ga najdejo v skalah z razbito glavo. Obleka je visela od njega, vse roke je imel razpraskane.

Oče ni dolgo preživel sina; nesrečo njegovo si je toliko gnal k srcu, da je zbolel in umrl.

In Mánica? Srce ji ni počilo od žalosti, toda v samotni koči svoji je skrivaj jokala po izgubljeni svoji sreči in često iskreno molila za nesrečnega ljubljenca svojega! . . .

Književna poročila.

III.

Fonov nemško-slovenski slovar za prvošolce.

(Konec.)

V predgovoru trdi sicer gosp. pisatelj: »den einzelnen deutschen Wörtern sind ausser der Grundbedeutung alle Bedeutungen, in denen dieselben im Lesebuche vorkommen, in slovenischer Sprache beigefügt;« ali nasprotnih dokazov, da se g. pisatelj nikakor ni oziral na vsa mesta čitanke, kjer se nahajajo tiste besede v različnih pomenih, takih dokazov imam na izbero. N. pr.: *Arm*, rame, rama, roka, panoga; ali za št. 76. (unter den Arm nehmen) pogrešamo „pazduha.“ — *Finden*, najti, nahajati, dobiti; 76 [1]) (ich fand, dass . . .) „spoznati, zapaziti.“ — *Hohl*, otel, puhel; 76 (hohler Weg) „soteska.“ — *Gehen*, iti, hoditi; 76 (auf einmal gieng's: Tereng! tereng!) zdajci je „začelo.“ — *Stückchen*, kosec, košček; 76 (sein Stückchen versuchen) „umetnost.“ — *Fleck*, krpa, zaplata, kos, mesto; 89 (Fl. des Apfels) „lisa.“ — *Strecken*, raztegniti, moliti; 89 (die Hand durch den Zaun) „iztegniti, seči.“ — *Stecken*, vtekniti, vtikati, natekniti; 89 (die Taschen voll Obst) „natlačiti.“ — *Miteinander*, skupaj; 93 (m. sprechen) „med sabo.“ — Das *Ausbleiben*, odsotnost; 96 „zaostajanje, ker ga ni bilo za njim.“ — *Ziehen*, vleči, potegniti, oviti; 108 (Fett aus etwas) „dobivati.“ — *Triumpf*, slavni

[1]) Kar stojí pred številko, izpisano je iz slovarja; za števiko (in event. za oklepi) stojí med navodnicami izraz, katerega pogrešamo; številka pa znači mesto, kjer se potrebuje pogrešani izraz.

Digitized by Google

sprevod (bolje: slavnostni izprevod), veliko veselje; 13 „slavna zmaga.“ — *Väter*, očetje (v slovarji stojí samó sing.); 91 „predniki.“ — *Unterkommen*, podstrešje, služba; 29 „prenočišče, streha.“ — *Kommen*, priti; 29 „zgoditi se.“ — *Aufsetzen*, postaviti, položiti; 29 (sich aufs.) „zajahati.“ — *Abthun*, (die Mütze) kapo sneti, dol vzeti, dol deti; 100 (den Trunk sich abthun) „odvaditi se.“ — *Anziehen*. obleči, obuti; 45 (den Mantel dichter a.) „tesneje oviti si, tesneje se zaviti v.“ — *Aufklopfen*, raztolči; 30 (Nüsse aufkl.) „treti, tolči.“ — *Hereibholen*, pripeljati se ujema le z 76. V., ne pa s 76. II., kjer se potrebuje „pri nesti, doprinesti.“ — Za *setzen* je mnogo izrazov, le ne „posaditi“ za št. 57.

Ali tudi pri ónih mestih, na katera se je g. pisatelj sicer oziral, pogrešamo dôkaj pogostoma ali točnosti ali popolnosti v izrazih. Pogrešamo n. pr. za: *Kirchhof*, „pokopališče“ 76; *trotzen* (auf etw.), „ponašati se s čim“ 5; *Länderei*, „zemljišče“ 91; *ausschlagen*, „odkloniti“ 91; *vorhaben* „namerjati“ 91; *Einkehr*, *einkehren*, „ugostitev, ugostiti se“ 16; *kochen* (intr.) „kuhati se“ 29; *brennen*, „pripekati“ 29; *einen Dienst leisten*, „posel opravljati“ 30; *ansehen* (einander), „spogledati se“ 30; *sowie*, „ko, kadar“ 43; *spenden* (Wohlthaten), „deliti“ 54; *Nimmersatt*, „netek“ 64; *Bärenzwinger*, „medvedjak“ 65; *Ergebung*, „udanost“ 65; *trotzdem*, „dasi, čeprav“ 65; *Nutzen ziehen von etw.*, „okoriščati se s čim“ 65; *feige*, „strahopeten“ 66; *wehen*, „briti“ 71; *umherwandeln* (in der Welt), „križem svetá hoditi“ 71; *schaffen* (nach Hause), „domóv spraviti“ 76; *einfallen* (der Wolf in die Hürden), „prilomastiti“ 86; *Schlund*, „goltanec“ 96; i. t. d.

Poleg površnosti se kaže v slovarji še druga velika hiba — nedoslednost. Pri glagolih n. pr. nisem mogel zaslediti nobenega načela gledé na dovršnike in nedovršnike. Sedaj sta vzprejeta obá, sedaj samó dovršnik, sedaj zopet samó nedovršnik. Oba čitamo n. pr. za *bedenken*, *begleiten*, *öffnen*, *rufen*, *springen winken*, *ziehen*. Dovršnikov pogrešamo za *säubern* 7, *nähren* 16, *melken* 29, *den Tisch decken* 29, *schneiden* 39, *kriechen* 82, *es kommt Frendigkeit über mich* 89, *haschen* 98, *pressen* 108. Nedovršnikov pa pogrešamo za *scheiden* 14, *vorlaufen* 28, *anrichten* 30, *zuwinken* 34, *rollen* 34, *sich erheben* 54, *beitragen* 65, *sich vernehmen lassen* 71, *zusammenschmelzen* 76, *herabsinken* 76, *herauskommen* 76, *anstehen* 76, *verspüren* 96, *aufsperren* 96, i. t. d. — Prehodni in neprehodni glagolski pomeni so zaznamenovani časih s kraticama „trans.“ in „intrans.“ (kratici pa zadi nista razloženi) n. pr. *glühen*, intrans. žareti; trans. beliti; — navadno pa je to znamenje opuščeno, n. pr. *kochen*, kuhati, vreti, kipeti. (Cf. št. 29. „*Sie kochten ein Frühstück*“ in „*während die Kartoffeln kochten*“). — Oziralniki so često izpuščeni. Pri *lagern* stojí sicer tudi oziralnik, pogrešamo pa ga n. pr. pri *laben* (za št. 34) in pri *umwenden* (za št. 96.). — Težje glagolske oblike stojé tudi zàse, n. pr. *däuchte*, s. *dünken*, *kreucht* =

Digitized by Google

kriecht; pogrešamo pa jednake skrbnosti n. pr. pri *erkor*, ki ne stojí záse, ampak samó pri *erkiesen*. — Manjšalke (deminutiva)stojé zdaj záse, n. pr. *Dächlein*, *Kügelchen*, *Plätzchen*, zdaj pri svojih polnih imenih, n. pr. *Kätzchen*, *Männchen*, *Männlein*, *Mütterchen*, *Mütterlein*. — Fraze se navajajo tu pri glagolih, tam pri samostalnikih, semtertjà pa na obeh mestih. „*Zum Durchbruch kommen*" stojí pri *Durchbruch*, „*es kommt Freudigkeit über mich*" pa stojí pri *kommen*; *Augen machen* = debelo gledati stojí pri *machen*, *grosse Augen machen* = debelo gledati stojí pri *Auge*; *entwischen*, uiti, izmuzniti se, stojí *záse* in pri *wischen*, tam pa s pomenom smukniti; *hin- und herzüngeln* stojí pri *züngeln*, dočim stojí osem zloženk s „*hin und her*" záse. — V predgovoru čitamo: „Die Rectionsverhältnisse wurden überall gebürend berücksichtigt", ali tudi tù pogrešamo doslednosti. Različni sklad ni naznačen n. pr. pri *fertig werden mit etwas*, zgotoviti kàj 7; *den Wald durchtoben*, divjati po gozdu 13; *seine Schnauze vorwagen*, naprej se upati s smrčki 65; *einen Beweis ablegen von etwas*, dokazati kàj 65; *jemanden loswerden*, odkrižati, iznebiti se koga 108; i. t. d. —

Marsikaj bi se dalo še povedati o slovenščini slovarjevi; ali nisem se namenil ocenjati knjige tudi s tega stališča. Le dvojega naj še omenim. G. pisatelj je vzprejel tudi takih izrazov, katerih smo se že davno otresli, n. pr. kinč, kinčati, pajdaš, viža, rima, kamrica. Za *zieren* ima samó grdo madjarko kinčati, kakor bi ne imeli lepih svojih izrazov, n. pr. (po Bartlu) lepotiti, lepšati, krasiti, kititi, lišpati, zaljšati; olepšati, okrasiti, nakititi, ozaljšati. Drugo pa je, da rabi prepogostoma glagole v zvezi s krajevnimi prislovi: gor, dol, ven, notri, naprej, nazaj, skup, proč, i. dr. N. pr. dol pasti (*herunter sinken*), kakor bi se padalo lahko tudi gor, namesto padati 76; proč vzeti (*wegnehmen*), nam. vzeti 91; nazaj držati (*zurückhalten*) nam. pridržati 28; *seine Gedanken zusammenbringen*, skup spraviti, nam. zbrati 29; *hinlegen*, tje položiti, nam. položiti kam 28; *herauskommen*, ven priti, nam. prihajati iz... 76; *hereinscheinen*, noter sijati, nam. sijati v... 82; i. t. d.

Takšen je torej slovar. Napák, površnosti, nedoslednosti, nepotrebnih tujk je toliko, da končna sodba ne more biti drugačna nego: Takó se ne smejo pisati šolske knjige! *A. Štritof.*

IV.

Izvestja muzejskega društva za Kranjsko.

Prvi letnik. V Ljubljani, Kleinmayr & Bamberg, 1891., 86 stranij.

S tem letnikom so storili Slovenci važen korak na strogo znanstvenem polji. Ko se je po viharnih letih 1848. in 1849. razšlo zgodovinsko društvo, utemeljeno po nadvojvodi Ivanu za vso „Notranjo Avstrijo" (Kranjsko,

Digitized by Google

Koroško in Štajersko), začela je vsaka posamezna dežela izdajati svoja izvestja in svoje letnike zgodovinskega in prirodoznanskega obsega. Tudi v Ljubljani so izhajale najprej „Mittheilungen des historischen Vereins“ in potem „des Musealvereins für Krain“. Ali v te „Mittheilungen“ so bila slovenščini vrata zaprta, čeravno so bili skoro jedino le Slovenci sotrudniki pri njih. Stalo je mnogo truda in boja, predno so se odprla ta vrata, predno je počila ledena skorja in se je izpod nje prikazala nežna cvetka z gôri navedenim naslovom.

Največjo, skoro vso zaslugo za ta važen napredek v naši književnosti ima č. g. Anton Koblar, deželni arhivar, ki je tudi sam spisal vse tri sestavke naznanjenega prvega letnika.

Prvemu spisu je naslov „Drobtinice iz furlanskih arhivov“. Te drobtinice so crpljene iz starega patrijarškega arhiva v nadškofovski palači v Vidmu, potem iz starega notarijskega arhiva, ki je spravljen blizu omenjene palače, in iz mestne knjižnice v videmskem muzeji. Posebno v notarijskem arhivu leží ogromna skladnica listín in zapiskov, v katerih tičé najzanesljivejši viri cerkvene zgodovine naših deželâ Kar nam podaja g. Koblar v tem spisu, to so res le „drobtinice“, ali mnoge med njimi pojasnujejo kàj drastiški tedanje pastirovanje večinoma tujih župnikov. Urejene so drobtinice po župnijah, takó da se često ponavlja jedna in ista stvar, čemur pa se ni bilo lahko izogniti.

Iz „Drobtinic“ je razvidno, da je bila Kranjska v cerkvenem oziru razdeljena na štiri naddijakonate, t. j. na gorenjski ali kranjski, na dolenjski ali „arhidijakonat (slovenske) marke“, na setiški in na srednjekranjski ali ribniški. Večina Notranjskega je pripadala takrat nekoliko goriškemu naddijakonatu, nekoliko tržaški škofiji. Tudi se spozná iz „Drobtinic“, da so imele nekatere župnije velikanski obseg, n. pr. mengeška, ki je sezala na vzhodu celó do štajerske meje. Po ustanovitvi škofije v Ljubljani (leta 1461.) so se pogostoma porajali prepiri med ljubljanskimi škofi in oglejskimi patrijarhi, ki so trdili svoje jurisdikcijske pravice. Takšen hud prepir se je vnel leta 1589. zaradi župnije v Kranji, kjer je bil škof svojevoljno postavil župnika, a patrijarh je temu ugovarjal in zahteval, naj se škof kaznuje in naj prizná, da je patrijarhov sufragan.

Kakó so tuji pastirji skrbeli za slovenske ovčice, za to nam podaja nekaj vzgledov zgodovina mengeške župnije (najstarejša slovenska oblika je „Mongus“, leta 1476. Leta 1327. podelí papež Ivan XXII. Lombardinu della Torre, ki je bil šele subdijakon nekje tam dôli na Milanskem, izpraznjeno župnijo Mengeš, dovoli mu, da jo smé posedovati kot pravi župnik, vender ga nikakor ne sili, da bi moral prejeti višje duhovne redove, samó po svojem namestniku naj skrbí za dušno pastirstvo v Mengši. Lombardin

Digitized by Google

si izbere za namestnika Konradina della Torre, torej sorodnika svojega, in ta prócej dá v najem za jedno leto dohodke mengeške župnije Frideriku Kolovškemu za 60 mark soldov! Leta 1335. dobí mengeško faro patrijarhov kapelan Berengarij in jo dá prócej v najem cerkljanskemu župniku Sigfridu Vranjepeškemu. Pozneje je imel župnik Jakop pl. Scheyer nekega Ivana s Češkega za svojega upravitelja v Mengši ter je zamenjal svojo faro s ponkovskim župnikom Ivanom pl. Scheyrom (na Štajerskem), ki je imel zajedno kanonikat v Čedadu. Leta 1592. dá Jožef Sittich beneficij M. M. v Mengši v najem protestantu Nikolaju Bonhomo. Leta 1694. piše župnik Andrej pl. Gallenfelški patrijarhu, da „Germanos sino vino idem est, ac pisces sine aqua vivere posse". — Tudi nakelskemu župniku Nikolaju Seydlinu dovoli patrijarh leta 1346., da smé bivati dve leti zunaj svoje župnije.

Stvarnih pomot v tem spisu ni. Gledé na pústi hrib Risimberch v Vipavi, t. j. na Vipavskem (str. 9.), podpisanec ni mogel zvedeti o pravem času, kje je ta kraj. Šele ko je bila pôla natisnjena, doznal je, da pomeni „Risimberch" toliko kakor Grižin breg (griža = gruja, grušč, kameneni plaz) in da je ob desni stráni ceste iz Cola v Črni Vrh, na osamelem hribčku, zaznamenovanem na specijalni karti s številko 799 *m*, na katerem se še poznajo razvaline. Kar se pa dostaje plemiča Ivana „de Stayn" (leta 1345.), bode treba šele bolje preiskati, ali je bil res iz Kamnika. Mêni se vse zdí, da je identiški s tistim „Anzelom di Stayn", ki se je leta 1356., zaveznik ogerskega kralja Ludovika bojeval, z Benečani po Krasu in v Istri. („Mittheilungen des Museal-Vereins für Krain", III. Jahrgang, 185.). Ta poslednji pa je bil solastnik graščine postójinske, in njegovo pravo ime je bilo menda „Hans von Stegberg", ali „Johannes de Stemberg", ki je leta 1385. pomagal ujeti beneške poslance, namenjene h kralju Ludoviku (Kandler, „Codice diplomatico", II., ad a. 1359. in 1361.).

Kamniške župnije je prosil leta 1595. tudi „neki" Nepokoj iz Gorice (str. 9.). Ta „neki" je bil Andrej Nepokoj, župnik goriški in solkanski ter od leta 1580.—1596. tudi naddijakon goriški, potem pa župnik v Celji. (Czörnig, „Görz-Gradisca", I., pg. 905.). — Ali je Hohenmauth dobro prevedeno v „Visoka Mitnica" (str. 19.), ne vém; Čehi pravijo temu kraju „Výsoko Mýto", in takó bi menda kazalo tudi nam imenovati ta kraj.

Drugi članek letošnjih „Izvestij" je naslovljen „O človeški kugi na Kranjskem" ter je sestavljen po Valvasorji in po zapisnikih dežélnega, škofijskega in kapiteljskega arhiva v Ljubljani. Zanimivo je čitati, kakó so se zdravniki vêdli za kuge. Branili so se hoditi k okuženem, in morali so jih celó uklenjene priganjati k bolnikom. Kadar so pa že prišli, bili so čudno našemljeni v dolgih haljah od povoščenega suknà in v irhastih ro-

Digitized by Google

kavicah. Na obrazu so nosili krinko s steklenimi naóčniki in velikimi nosnicami, v katerih so imeli natlačene vsakovrstne dišave. Bolnikov se niso nikdar dotikali z roko, nego tipali so jih samó s palico in potem ukazovali, kakó se jim strézi. Čudo ni, da je vse bežalo pred temi našemljenci.

Vlada je izdala mnogo ukazov proti kugi in strogo zaprla dežélno mejo, da ni smel nihče preko nje. Vsak potnik je moral hoditi le po vélikih cestah (stranske poti so kàr podrli, ali jih izpremenili v neprehodne), in celó zdravi tujci, ki so imeli izpričevalo s seboj, morali so se udajati šesttedenski kontumaciji. Kadar je prišla koroška pošta vrhu Ljubelja, obesiti so morali pisma na dolg drog in pomoliti jih čez mejo kranjski straži. Ta je pisma odprla, prekadila jih nad brinjevim plamenom ali nad octovo paro in potem zopet zapečatila ter poslala dalje. Posebno nevaren se jim je zdel denar, ker najbolj kroži v ljudstvu; zató so ga dobro odrgnili z milom in soljó, predno so ga poslali dalje. Celó boroveljske puške so na meji jemali iz zabojev in ž njimi streljali, da so spravili kugo iz cevi, potem so jih pa zopet položili v zaboje. Proti kugi so imeli zložene posebne molitvice, katere je zapovedal škof Hren moliti ob póldanskem zvonjenji. Zdravniške knjige pa kàr mrgolé najsmešnejših pomočkov proti kugi.

Sploh menda niso kuge imenovali „črno smrt“, ampak le óno najgrozovitejšo morilko z leta 1348. in 1349., ki se je iz Kitajskega čez Turško priplazila v Evropo in je kàr pustošila mesta in vasí. O tej kugi naj bi bil g. pisatelj povedal kàj več, ker je mnogo poročíl o nji. Tudi kuga leta 1511., ki je nastala zaradi takratne benečanske vojne, omenjena je prekratko.

V tretjem članku opisuje g. Koblar „Loško gospostvo (bolje bi bilo: ‚gospoščina‘) frižinskih škofov“ po podatkih, katere je zajemal iz loških urbarjev v dežélnem arhivu kranjskem. V tej koreniti razpravi popravlja pisatelj v marsičem graškega arhivarja Zahna, ki je netočno zabeležil mnogo krajev, nad trideset vasij pa, ki so vse v loški okolici, raznesel po vsi Kranjski. Tudi dokazuje, kakó so nemčili in pačili lepa slovenska imena, stara že nad 600 let, in jih res „verballhornovali“, ne pa, da bi bili Slovenci pačili nemška imena, kakor trdé Nemci.

Imena vasij so razdeljena po starih županijah („officium“), kakeršne so bile leta 1291. in 1584. Pri vsakem kraji je zaznamenovano tudi število zemljišč, ki se primerjajo številu hiš, kolikor jih je bilo pri ljudskem popisovanji leta 1880. Vasém so pridejana tudi nemška in sedanja slovenska imena, takó da imamo pred seboj zgodovinsko sliko krajevnih imen v loški okolici. Poleg tega je še vse polno zanimivih beležk o posameznih krajih. Žàl, da ni g. Koblar spisal popolne zgodovine loške gospoščine, ki hrani gotovo marsikaj zanimivega v svojih predalih.

Digitized by Google

Dobro bi bil storil, ko bi bil omenil, da so imele tudi druge graščine svoja zemljišča v loški gospoščini, n. pr. Lueggerji („Mittheilungen des Musealvereins", I. Jahrgang, pg. 247. sq.) in povedal, v kakšnem razmerji so bila ta zemljišča k škofovski vladi. — Da je dobila Davča svoje ime od „Deutsche", to menda ne bode obveljalo. Saj pisatelj sam pové, da se je nemški temu kraju rekalo „Alss", t. j. „Alpe", ker so bile prej tam gôri same planine. Pred to besedo postavi spolnik *d'* ali *t'* in takoj dobiš „Davčo" ali „Tavčo". Tudi Avče pri Kanalu na Goriškem se imenujejo v nemških spisih srednjega veka „Als", znano pa ni, da bi se bili kdàj „Deutsche" naselili ondu. („Notitzblatt", III., 311.)

S tem prvim poskusom „Muzejskega društva za Kranjsko" smemo biti prav zadovoljni, in če se bode občinstvo za to društvo zanimalo ter ga podpiralo z obilnim pristopanjem, to smemo pričakovati, da nas bode razveseljevalo še z boljšimi spisi. Saj ležé v dežélnem arhivu kranjskem neizmerni zakladi, samó vzdigniti jih je treba. Delavnih močij ne pogrešamo, ali društvo ne more delovati brez gmotne podpore. To naj uvažujejo izobraženi in imoviti Slovenci!

Pri tej priliki pa mi ni mogoče zamolčati želje, naj bi se »Izvestja« ne držala takó tesnosrčno samó kranjskih dežélnih mej, nego naj bi vzprejemala sploh gradivo, ki se tiče Slovencev, kakor je to že namerjal Šumijev „Archiv für Heimatkunde". Prva dva sestavka v letošnjih »Izvestjih« bi se bila prav lahko raztegnila tudi na sosedne dežele, in »Drobtinice« iz furlanskih arhivov bi bile izvestno prav dobro ustregle tudi štajerskim in koroškim Slovencem. Posebno na Primorsko bi se bilo treba bolj ozirati nekoliko zaradi zgodovinske sorodnosti, nekoliko pa, ker tamošnji Slovenci nimajo nikakeršnega podobnega glasila. *S. R.*

Slovniški razgovori.

II.

(Dalje.)

O tretji vrsti velí Mikl.: »die praefixierten verba der III. classe beider abtheilungen sind perfectiv. . . . Die abweichungen von dieser regel treffen jene verba, denen eine aus den elementen sich nicht natürlich ergebende bedeutung zukommt, daher auch diejenigen, welche sich als eine wirkliche nachahmung oder übersetzung fremder sprachen darstellen. . . . *usl.* zaviditi odisse: vse ga zavidi omnes eum oderunt. Glasnik 1860.

Digitized by Google

48; zdéti se videri: zdi se mi (asl. sъdêti, sъdêjati in anderer bedeutung [namreč = componere; sicer bi bil pa tudi naš »zdéti« = skupaj déti perfektiven, in sled temu pomenu nahajam v besedi »zdélo« subst. neutr. gen., primeri národno »Zdélo, zdélo, pot prejélo« v Jurčičevih »Rokovnjačih« v »Lj. Zvonu« I., 199.]); pomniti meminisse, pomnim (im Osten punim) to; auch spomniti se ist in Krain ipft. ibid. 46.; sumniti se: jest hočo, da se sumnite na ta evangeli. trub.« Zanimivi so v tem odstavku tudi vzgledi, navedeni iz gorenje srbščine, katere odnošaji so našim do cela podobni, obsezajoč glagole, ki so v nemčevalnem pomenu nedovršni, a v prvotnem pravem pomenu praviloma dovršni: »(ipft.) *oserb.* zavidžeć beneiden, dagegen ist zavidžeć anfangen zu sehen pft.; so zaležeć obliegen, dagegen sebi zaležeć es verschlafen und to so zaleži das wird im liegen verderben pft.; pomńeć gedenken, so vustać sich auf etwas verstehen. luc. 12. 56, dagegen vustać asl. vъstati aufstehen pft.; vobsedžeć besitzen (primeri našo nemčizno ‚posesti, posestnik'), dagegen vobsedžeć sich, etwa zu pferde, sitzend erhalten pft.«

»Vierte classe. die durativen verba werden durch praefixierung pft.; dass die perfectiven es bleiben, versteht sich von selbst. von der ersten regel gibt es sehr wenige, von der letztern gar keine ausnahme. . . . nsl. pomêniti significare, wofür auch pomênjati gesagt wird. Glasnik 1860. 48. zaslužiti werth sein. navrat. 55 (ni mi treba poudarjati, da je ta pomen posnet po nemškem ‚verdienen',[1]) da pa je v pravilnem pomenu ‚prislužiti' dovršnik); pokojiti ruhig machen, pokoriti se, pokoro dêlati busse thun, prevoriti brachen sind als denom. ipft. ibid. 31.« Pozabil je Mikl. navesti »zastopiti«, ki je nedovršnik, ako znači ‚verstehen', toda dovršnik, ako rabi v pristno-slovenskem zmislu = vertreten. verstellen, n. pr. »pot mu je zastopil.«

»Fünfte classe. die praefixierten verba durativa sind perfectiv.« Izjeme: »*nsl.* nadjati se sperare: se ne nadeje. ev. — tirn. (sic.! — Evangelium trnovense?), bei habd. (= G. Habdelich. Dictionar. U Gradcu. 1670.) noch nadêjati se. ufati, upati, vupati ist, nachdem pvati verloren ist, ipft.«

Sedaj pa izvedímo posledice iz navedenih vzgledov! Prvič se nam kaže bistro ta-le resnica: neslovenska raba dovršnikov v pravem sedanjiku se je začela pri omenjenih prefiksovanih durativnikih, ki so ali goli prevodi ali pa posnetki nemških izrazov; zakaj nedvojbeno je, da so bili

[1]) Kaj nam je torej misliti o novodôbni popravi »zaslužujem,« na pr. »ta mož zaslužuje, da . . .« nam. »vreden je«, to je pač jasno vsakomur: poprava je sevéda, a poprava germanizma, nova krpa na starem mehu! Prav takista hiba, kakor če bi nemški rek: »Hannibal verdient, unter die grössten Feldherren gerechnet zu werden,« latinili: »Hannibal meretur, ut . . „« nam. »Hannibal dignus est, qui . . .«

Digitized by Google

vsi ti prefiksovani durativniki iz prva po pravilu dovršni, a kot dovršniki so se jeli krivo proti duhu slovenščine rabiti v pravem sedanjiku, napósled pa so se zbok dolgotrajne krive rabe v pravem sedanjiku izpremenili v nedovršnike Če si vé kdo drugače tolmačiti postanek te neslovenske rabe, naj nam objavi svojo razlago, hvaležni mu bodemo. — Tudi zapisnik dandanes običnih dovršnikov, rabljenih v pravem sedanjiku, katerega sem objavil više zgoraj, obseza večinoma prefiksovane durativnike, katerim se vidi na prvi mah, da so oblikovani po dotičnih nemških glagolih, da so ali posnetki ali pa kar naravnost prevodi iz tujih jezikov (iz nemščine); primeri: *podam, svèt dam, opazim, opozorim, pohvalim, potrdim, poročim* (Commendo), *izročim, priznam, pridem, razsodim, zagotovim, sklenem.* — Če pa se je kriva ta raba raztegnila preko prvotnih mej ter obseza dandanes tudi kako pristno domačinko (prim. *dam, rečem*), ne bodemo se temu čudili; provzročila je to tista velesilna moč, kateri se ne mora upirati nobeden jezikovni zakon — analogija.

Drugič pa se nam po prefiksovanih durativnikih odkriva še druga prezanimiva resnica. Zgoraj nekje sem že namignil, da dokažem, da so ti v nemčevalnem zmislu rabljeni durativniki najsilnejša podpora moji trditvi, kateri je namenjen drugi ta slovniški razgovor. Če je namreč res, da so vsi óni nemške izraze opisujoči prefiksovani durativniki prav po pravilu bili iz početka dovršniki, a proti pravilu rabili v pravem sedanjiku, in so šele polagoma po dolgotrajnem krivem uporabljanji pretvorili svojo narav takó, da jih je národ jel čutiti kot nedovršnike, ondaj se nam v njih čudovito kaže neodoljiva sila ónega prastarega, morda celó indoevropskega, vsekakor pa slovanskega in slovenskega jezikovnega zakona, ki velí: v pravem sedanjiku nam rabijo samó nedovršniki. — Naturam expellas furca, tamen usque recurret! Národ se ni mogel otresti tistih nemčizen — prefiksovanih durativnikov — a njegovo čustvo in njegova zavest se je upirala na vso moč njih rabi v pravem sedanjiku v dovršnem zmislu. Kakó si je pomagal národ? Res diviti se moramo pomočku toliko preprostemu kolikor originalnemu: ker ni hotela gora priti k Mohamedu, potrudil se je on k nji, in čudo je bilo gotovo: jezik je vse tiste prefiksovane durativnike, prvotno dovršne, pretvoril v nedovršnike. Dandanes jih vsi čutimo in zmatramo za prave imperfektivnike. In ker zakon o nerabnosti dovršnikov v pravem sedanjiku še dandanes krepko gospoduje v slovenščini in je do malega neomajan, to sem popolnoma osvedočen, da jezik naš s prirojeno in samotvorno silo svojo izpremení prej ali slej v nedovršnike tudi vse óne dovršnike, katere dandanes še čutimo kot dovršnike, a jih temu navzlic časih rabimo v pravem sedanjiku (prim. njih imenik više

Digitized by Google

zgoraj), ako jih namreč ne odslovimo že prej v besedi in pismu, temveč obveljá gosp. prof. L. Pintarja uk in priporočilo. — Baš izrečene trditve v Miklošiči sicer ni najti nikjer, toda med vrsticami jo je čitati, zlasti med temi-le že navedenimi: »so finden wir schon in einem aus dem zehnten jahrhundert stammenden denkmal, in fris. I. 29: tebe poronso me telo (tebê porąčą me têlo) tibi commondo meum corpus. i. t. d. . . . »so dass wir uns nicht wundern können, wenn heutzutage porôčiti ipft. gebraucht wird.« *V. Bežek.*

(Dalje prihodnjič.)

LISTEK.

Vabilo na XXVI. redni véliki zbor „Matice Slovenske" v sredo dné 1. malega srpana ob $^1/_2$5. uri popóldne v mestni dvorani. Vrsta razpravam: 1. Predsednikov ogovor. 2. Račun o društvenem novčnem gospodarstvu v dôbi od dné 1. prosinca do dné 31. grudna 1890. l. 3. Volitev treh računskih presojevalcev. 4. Proračun za l. 1892. 5. Letno poročilo o odborovem delovanji v dôbi od dné 1. rženega cveta 1890. do dné 31. vélikega travna 1891. leta. 6. Dopolnilna volitev društvenih odbornikov. 7. Posamezni nasveti in predlogi.

V Ljubljani, dné 4. rženega cveta 1891.

Predsednik: Jožef Marn. Blagajnik: Luka Robič.

Bleiweisova slavnost v Ljubljani. Omenili smo že v poslednji številki, da se je ukrep občega zbora „Pisateljskega podpornega društva", vzidati letos spominsko pločo Fr. Erjavcu v Ljubljani, izpremenil v odborovi seji takó, da se priredí tega meseca Bleiweisova slavnost, pri kateri se vzida ploča v njega hišo na Mestnem trgu v Ljubljani. Odbor „Pisateljskega podpornega društva" se je v ta namen pomnožil z zastopniki ljubljanske čitalnice, „Slavca" in „Sokola" ljubljanskega ter je v svoji poslednji seji določil, da se bode vršila Bleiweisova slavnost dné 12. t. m., in sicer po tem vzporedu: Spominska ploča se odkrije točno opóldne; pred odkritjem in po odkritji zapoje „Slavec" po jedno pesem, slavnostni govor pa bode govoril gosp. notar *L. Svetec.* Nató gredo društva in gostje na čitalniški vrt k slavnostnemu banketu, pri katerem bode igrala vojaška godba, zvečer pa bode koncert z vojaško godbo in petjem. — Kakor vse kaže, bode slavnost dostojna spominu nepozabnega dr. Bleiweisa, in pričakovati je, da se je obilo udeležé takó društva kakor posamičniki. Vabila z natančnim vzporedom se bodo razpošiljala te dni.

»Srce«. Spisal *Edmondo de Amicis.* Z dovoljenjem pisateljevim preložila *Janja Miklavčič*, učiteljica. V Ljubljani, 1891. Založil Janez Giontini. — Imeli smo že početkom tega leta priliko, da smo naznanili to prekrasno delo slovečega pisatelja italijanskega, katero je sedaj v slovenskem prevodu izdala podjetna knjigarna Giontinijeva. Sosebno moramo pohvaliti gospodičino Janjo Miklavčič, da se je lotila težavnega pôsla in nam podala v našem duhu pisan prevod. V našem duhu, pravimo, zakaj g. prelagateljica

Digitized by Google

ni samó prevajala, nego se vselej skrbno ozirala na naše razmerje in na mladino slovensko, kateri je namenjena ta prelepa knjiga, izpustila tukaj posamičnosti, ondu zopet kàj izpremenila, tako, da je smeti knjigo čitati slèharnemu otroku našemu. Priznal nam bode vsakdo, da to ni posebno lahko delo, vender smemo reči, da je prelagateljici na čast. Onim čitateljem našim, ki ne poznajo izvirnika, ustreženo bode morda, ako jim navedemo nekoliko stavkov iz ogovora pisateljevega: »Ta knjiga bi se lahko naslovila: Zgodbe jednega šolskega leta — spisal učenec tretjega razreda ljudskih šol. — Ako rečem, da jo je spisal učenec tretjega razreda, ne trdim, da bi jo bil spisal prav tako, kakor je natisnjena. Samó po malem je zabeleževal — kakor je baš znal — kar je videl, slišal in mislil v šoli in zunaj šole. Oče njegov je koncem šolskega leta popravil te zapiske, oprezno pazeč, da ni izpreminjal mislij in besed dečkovih. Štiri leta pozneje jih je iz nova prečital deček, že gimnazijski učenec in jim dodal še marsikaj iz spomina, kateri mu je zvesto ohranil osebe in stvarí«. — Toda motil bi se, kdor bi izvajal iz teh stavkov, da je knjiga namenjena samo dečkom ljudskih šol, nego uverjeni smo, da bode zanimala vsakogar, komur je do pristne poezije, katero prepletajo zlati nauki, najblažje ideje človeške. Pisatelj ne moralizira nikjer, kakor to čitamo v brezštevilnih spisih, namenjenih mladini, kjer pisatelji mislijo, da le tako dosežejo svoj namen, ako — dolgočasijo zvedavega bralca s široko razblinjenimi nauki in sentencijami, kakeršnih ponajveč niti ne umeje. Ne, Amicisovo knjigo diči lahko prozorno pripovedovanje, katero ti seza po nekod globoko v srce, ne da bi bila očita njega mér; nekateri oddelki človeka kàr pretresajo zaradi vzvišenega jezika, navdušene dikcije! Kako krasne so n. pr. vse one mesečne pripovedke o malem sarajevskem rodoljubu, o črnogorskem stražniku, dubrovniškem pisarji, slavonskem bobnarčku, očetovem strežniku, rešitelju svoje bábice, o meščanstvu, od Apenin do And in o razbiti ladji! Ako takšne povesti ne vplivajo na srce mladega in tudi odraslega čitatelja, tedaj sploh ne vemo, kako bi jih bilo treba pisati. Kako krasno se slavi ljubezen do Bogá, do domovine, do bližnjika, do rodbine, do predstojnikov, učiteljev, dobrotnikov, delavcev! Mimo tega: kako pristno je opisano šolsko življenje! Čitatelj se nehoté uglablja v nekdanja leta, ko je sedeval v šolski klopi in preživel vse ono, kar je opisal pisatelj toli mojsterski. Iz kratka: Knjiga je vredna, da jo bere mladina, da jo bere slèharni izobraženec. — Kar se dostaje jezika samega, reči moramo, da je jako lep, čist in pravilen, poleg tega vseskozi preprost in lahko umeven.

»Srce« je izšlo v štirih zvezkih, vsak zvezek z lično barvano podobo na zavitku; cena posamičnim zvezkom je 20 kr. Okolo 19 pól stane tedaj samo 80 kr, menj že ne moremo zahtevati. Ako še povemo, da je knjigá posvečena prof. *Jožefu Stritarju*, ki je prvi opozoril občinstvo slovensko na ta krasni proizvod najnovejše književnosti italijanske, povedali smo vse, kar more biti namen kratkemu književnemu naznanilu, končno sodbo pa prepuščamo razsodnim čitateljem, prepričani, da te najnovejše knjige slovenske nihče ne položí nezadovoljen iz rok.

»Slike sv. Križa pri Mariboru«. To je naslov knjižici, katera zaslužuje zaradi vsebine in zaradi duha te vsebine, da jo priporočimo pisateljem nabožnih stvarij v posnemo. Knjižico je spisal g. *I. Sattler*, župnik pri sv. Križi blizu Maribora ter jo je namenil in posvetil svojim župljanom, katerim razlaga v lepih govorih pomen slik, ki se nahajajo v njegovi oskromni župni cerkvi. Te slike so med drugimi slike sv. Cirila, Metoda, Vitorina, Mohorja, Jeronima in dr. O teh svetnikih in blagovestnikih govorí pisatelj, in način, kako govorí, to je ravno, kar nam je treba posebe poudariti. Vera božja ogreva govore, a solnce ljubezni domovinske jih obseva. Pisatelj ne govorí samo

Digitized by Google

z gorečnostjo propovednika o svetih blagovestnikih, ampak riše z navdušenostjo iskrenega rodoljuba domače kraje in delovanje svetnikov, katere stavlja svojim župljanom v vzgled pobožnega in rodoljubnega življenja. In ravno radi tega ima knjižica lepo vrednost in ravno radi tega pozdravljamo ta književni proizvod, želèč, da pisatelj najde posnemovalcev. Kakor čujemo, seglo je ljudstvo po vseh izvodih, kar je kàj posebnega pri slovenski knjigi. *Anton Trstenjak.*

„Zur Ortsnamenforschung in Kärnten." Pod tem naslovom je izdalo „Kat. politiško in kmetijsko društvo za koroške Slovence" brošuro v odgovor in obrambo proti knjižici „Ueber Ortsnamen und Ortsnamenforschung mit besonderer Rücksicht auf Kärnten", katero je izdal *A. pl. Jaksch,* arhivar koroškega zgodovinskega društva. Časih so nemški učenjaki preiskavali, koliko slovenskih krajevnih imen se nahaja po Tirolskem, Salcburškem in po obeh Avstrijah. Preiskave Bidermannove, Mitterrutznerjeve, Kronesove, Kämmlove, Umlauftove i. t. d. znane so izobraženim Slovencem in bridkotožno so nas spominjale, koliko lepih in bogatih krajev so Nemci pogoltnili Slovencem. Sedaj pa so začeli nekateri isti nemški učenjaki iskati dlake v jajci in dokazovati, da so Nemci celo po Štajerskem, Koroškem, Kranjskem in Primorskem utemeljili mnogo krajev in jim vzdeli nemška imena. Vsi takšni dokazi nimajo nikake zgodovinske podlage in izvirajo samo iz tega, ker se hoče Slovanom zanikati vsa minulost in vsaka zgodovina. Žàl, da so národnostni prepiri tolikanj zavêdli naše nasprotnike, da so začeli že znanost zlorabiti za strankarske namene. Tej zlorabi se je kàr najodločneje uprlo „Katoliško društvo" in okrcalo g. Jakscha ostro, ali zasluženo. Dokazuje mu nevednost in celo hudobnost. *Male Čape* je prestavil n. pr. v „Klein-Zapfen" *Tolsti vrh* (t. j. *debeli* vrh) v „Fettenguf", *Poreče* v „Unterbach" i. t. d. Potem se pa pritožuje, da Slovenci nemška imena prestavljajo in celo izmišljajo in ponarejajo (v tem tiči hudobno natolcevanje), dočim obrambena knjižica dokazuje, da koroški Slovenci že od nekdaj rabijo imena: *Breže* (Friesach), *Sv. Hema* (Gurk), *Šmohor* (St. Hermagor), *Trg* (Feldkirchen), *Zvrhnji Dravberk* (Ober-Drauberg), *Sovodje* (Gmünd), *Beljak* (Villach), *Osoje* (Ossiach), *Svinec* (Eberstein), *Kotarče* (Guttaring), *Stari trg* (Altenmarkt), *Stari dvor* (Althofen) i. t. d. Nemci pa sedaj hočejo, naj se pri popolnoma nemških krajih izpusté slovenska poznamovanja, naj bi jih ne spominjala njim neprijetne resnice, da so bili tudi taki kraji nekdaj slovenski. Slovenska imena pa so poleg nemških na Koroškem uradno uvedena z deželnim zakonom z dné 16. sušca 1850. leta. Koroški Slovenci po vsej pravici zahtevajo, da ostani tako, kakor določuje ta deželni zakon. Če po bodo hoteli Nemci izbrisati slovenska imena pri čisto nemških krajih, zahtevati bodo morali tudi Slovenci, da se iztrebijo take spake, kakor n. pr. *Dragoschitschach* (mesto: Dragožiče), *Gorintschach* (Gorinče), *Motschula* (Močula), ali celo *Tscheschtrawischa* (Čeztravišča).

Deželno gledališče v Ljubljani. Kiparska dela pri deželnem gledališči v Ljubljani je deželni odbor izročil g. *A. Ganglu,* ki se je po završenih studijah v Italiji vrnil v domovino. Izdelal bode od belega kraškega kamena veliko skupino nad sprednjim pročeljem in dve podobi ob straneh balkona, ki bodeta predstavljali dramatiko in opero.

Obči zbor muzejskega društva je bil dné 10. rŕénega cveta. Po kratkem nagovoru predsednikovega namestnika gosp. prof. *V. Vossa* in izvestji blagajnika g. *Ivana Robide* je poročal tajnik g. *Anton Koblar* o društvenem delovanji leta 1890/91. Društvo se je razvijalo jako ugodno; priredilo je predavanja o deželni zgodovini in prirodoslovji, katera so vselej privabila dôkaj odličnega občinstva. Po sklepu odborovem so se letos izdala nemška in slovenska izvestja,[1]) o katerih je upati, da bodo ustrezala vsem družab-

[1]) Glej „Književna poročila" v denašnji številki. *Ured.*

Digitized by Google

nikom Ker je denarno stanje jako ugodno, môči bode prihodnje leto izdati še obširnejša izvestja. Društvo šteje sedaj 3 častne in 3 dopisajoče ude in 166 pravih družabnikov; svoje spise zamenjuje s 113 učenimi akademijami, zastopi in društvi.

Po tem poročilu, ki se je vzprejelo pohvalno na znanje, vršila se je volitev odborova. Pred njo je izrekel g. prof. *Voss*, da dosedanji predsednik g. *Anton pl. Globočnik* ne vzprejme nove izvolitve; zato predlaga, da bi se g. pl. *Globočnik* zaradi obilih svojih zaslug za muzejsko društvo izvolil za častnega člana. Zbor jednoglasno pritrdi in potem izvoli za društvenega predsednika g. gimn. ravnatelja *Andreja Senekoviča*, za odbornike pa gg. dež. odb. *Otona Detelo*, kurata *Antona Koblarja*, prof. *Antona Kaspreta*, posestnika *dr. Jožefa Koslerja*, prof. *Alf. Pavlina*, prof. *S. Rutarja*, ravnatelja obrtnih šol *Ivana Šubica* in prof. *V. Vossa*.

Odbor se je v poslednji svoji seji ustanovil tako, da je njega podpredsednik g. dr. Jožef Kosler, tajnik g. A. Koblar, blagajnik pa g. Ivan Šubic. Kakor čujemo, sklenil je naprositi rodoljube po deželi, da bi mu poročali o vseh važnejših stvareh, tičočih se domoznanstva našega v obče. Nádejamo se, da se bodo naprošeni zaupni možje drage volje odzvali temu vabilu, ki utegne izredno spešiti spoznavanje našega kulturnega razmerja.

IV. izkaz darov za Prešérnov spomenik.	Prenesek .	gld. 374·09
Petošolci v Novem Mestu	,,	10·—
Neimenovanec v Kranji	,,	1·—
Čisti dohodek vrtne veselice pevskega društva „Slavec" dné 13. rženega cveta	,,	52·57
Fr. Hrašovec, c. kr. okr. sodnik v p. v Gradci	,,	1·—
	Prenesek .	gld. 438·06

„Jager na lovu šraja" . . . O tej stari cerkveni pesmi slovenski, tiskani v zagrebškem obredniku „Cithara octochorda" leta 1757., pravi g. *J. Barlè* v „Lj. Zvonu" XI. 318: „Menim, da se je doselila z Dolenjskega in da je starejša od leta 1757., ker je izvestno prešlo nekaj časa, predno je z Dolenjskega priromala v Zagreb in se ondu udomačila."

No, sevéda je ta slovenska cerkvena pesem, privzeta v latinsko-hrvaški zbornik, starejša, dôkaj starejša od 1757. leta. Tiskana je bila namreč dotična pesem „Od Divize Matere Mariae v' Adventu" že v slovenski Schoenlebnovi izdaji Chrönove knjige: „Evangelia inu Lystuvi" v' Nemshkim Gradzu v' tem leyti 1672. (Prim. J. Marn: Jezičnik XXI., 29, 30).

Vender, ta res „prav originalna" pesem se je morala sčasoma i samim cerkvenjakom zazdeti le preoriginalna. Začetne nje kitice:

Jager na lovu shraja v tim Tronu nebeshkim,
v nebeſih ſe ſprehaja ſama ſveta Troyca s'nim.
Eno ſerno loviti is nebes je poslan,
ta lovez je en Angel Gabriel imenovan.
Ta svejti Jager ſpeſtri perute piſane,
inu ſerno dotezhe Marija imenuje.
Jager v roshizh ſapiska, en leip glas vunkaj ſpusti,
zheſena ſi Maria, gnade si polhna ti . . .

Digitized by Google

prenaredili so namreč pozneje takó-le:

Poslan je Angel Gabriel
Od Boga na ta ſvejt:
K' eni zhiſti Divizi
Noter v' tu mejſtu Nazareth.

K' Divizi sarozheni
Is Svetim Joshefam:
Od Davidove hiſhe
Maria je is imęnam.

Angel noter k' nje pride.
Nu toku govory:
Zheshena si MAria,
Gnade ſi ti polhena.

Nastopni dialog: „Goſpud Bug tą je ſtabo" i. t. d. in vse do konca: „da niega miloſt gnada bode vſelei per nas. Amen" — pa je ostal neizpremenjen v pesmi, razven nekaj posameznih besed — menda zaradi boljše metrike, in da so prvotne dvovrstične kitice preosnovane v štirivrstične.

V navedeni obliki se nahaja predelana — v uvodu — pesem naša vsaj v knjigi (pred menoj ležeči): „Branja inu Evangeliumi", v' Lublani, 1777. Ali, primerjajoč ostale pesmi v tej-le knjigi razvrščene (s pripomočjo Marnovega Jezičnika XXII. 14) pesmim v starejših istovrstnih knjigah slovenskih, soditi se more, da je ta prenarejeni začetek naše adventne pesmi bil natisnjen že v knjigi - menda Paglovčevi: „Evangelia inu Branie", Labaci, 1741.

A kaj in kakó bi torej po vsem tem bilo z ono, v istem zagrebškem obredniku „Cithara octochorda", 1757. priobčeno pesmijo: „Poſzlan je Angel Gabriel", o kateri velí omenjeni izvestitelj v „Lj. Zv." l. c., „da se je do danes ohranila med národom hrvaškim"? Gotovo bi bilo zanimivo, da znamo to pesem tudi vso „hrvaško" ter bi jo tako mogli primerjati po besedi naši „kranjski"! Ali ni morebiti tudi upravo z Dolenjskega priromala v Zagreb ter v nji baš oni isti „Jáger na lovu šraja"?! *A. Fíkonja.*

„**Matica Hrvaška**" je imela dné 14 rženega cveta t. l. svoj letošnji obči zbor. Prvosednik prof *Smičiklas* je v svojem govoru omenil smrti mnogoletnega »Matičinega« predsednika, pesnika bana Mažuraniča in naštel velike njegove zasluge za razvoj hrvaške knjige in omike. Spominjal se je tudi vprašanja, zakaj je Mažuranić-pesnik umolknil takó nenadoma ter odgovoril, da je bila temu po njega sodbi kriva germanizatorna slana, ki je za absolutiške dôbe poparila národno gibanje na Hrvaškem. Nató se je hvaležno spominjal rajnega kardinala Mihaloviča, ki je »Matici« zapustil 2000 gld. in še nekih drugih dobrotnikov, ki so v oporoki svoji volili po 100, po 50, po 30, po 25 in po 20 gld. hrvaški »Matici«, katere pred smrtjo ne pozabi skoro noben zaveden Hrvat. Zahvalil se je tudi deželni vladi za letno podporo 1300 gld., od katerih je 300 gld. izrecno namenila prevodom grških in latinskih klasikov. Mnogozaslužni in neutrudni tajnik in blagajnik *Kostrenčić* je poročal o »Matičinem« delovanji leta 1890. in o nje denarnem stanji. Prejšnja leta je »Matica« zaostala in izdajala društvene knjige za leto dnij nazaj. Da bi se popravila ta nerednost, izdala je lani najprej knjige za 1889. in takoj potem za 1890., kakor je »Zvon« že poročal. Za leto 1890. so dobili udje za navadni donesek 3 gld. sedem raznih knjig, a po znižani ceni še zvezek izbranih Demostenovih govorov. Prvih sedem knjig je tiskano v 7.800 iztisih, ali v šestih tednih so pošlè do zadnjega zvezka, in še so ljudje povpraševali po njih, toda prepozno. Takšne létine »Matica Hrvaška« še ni učakala, odkar živí. Knjige za leto 1891. se pridno tiskajo in se bodo razpošiljale o božiči. Bode jih 8—9 zvezkov. Prof. *Kučera* je spisal

Digitized by Google

»Crte o magnetizmu in elektricitetu«; prof. *Valla* »Povjest srednjega vieka« do Karla Vélikega kot nadaljevanje obče zgodovine; za prvi zvezek zbirke »Slike iz svjetske književnosti« so napisali profesorji *Adamović*, *Martinolić* in *Šrepel* razprave o književnem delovanji Byrona, Puškina, Mickiewicza, Viktorja Hugona, Jana Kollára in Leopardija; *Rade Lopašić* je spisal prvi zvezek »Životopisa glasovitih Hrvata«. Ker sedanji rod ne pozná starejših hrvaških pisateljev, zlasti iz ilirske dôbe, in jih niti ne more dobiti, zató bode »Matica hrvaška« po malem izdajala vse boljše spise tedanje. Za letos je namenila izdati Demetrovo »Teuto« in »Grobničko polje« s kritiško oceno prof. *dra. F. Markoviča* in pisateljevim životopisom *V. Mažuraniča*. Razven imenovanih knjig dobé matičarji za 1891. leto *Kozarčevo* pripovedko »U Žabarskom boku«, *Lepušičeve* »Slike iz Bosne« ter po jedno pripovedko prvih sedanjih romanopiscev *Evgena Kumičiča* in *Šandora-Gjalskega*. V svoji zalogi, a udom »Matice« po znižani ceni, izdá »Matica» »Cesarove komentare o galskom i gradjanskom ratu« v prevodu prof. *Petra Markoviča*; prvi del »Povjesti grčke književnosti« prof. *dra. Musiča*, in če bode mogla, tudi zvezek »Plutarhovih biografij«, ki jih prevaja prof. *Senc*. Iz raznih ustanov v podporo pisateljem je nagradila »Matica« že omenjeno *Musičevo* »povjest grčke književnosti«, *Lepušičeve* »Slike iz Bosne« in prof. *dra. Maretiča* prevod Mickiewiczevega eposa »Pan Tadeusz«, o katerem še ni dognano, kakó in kdaj ga izdá »Matica«. V svoji zalogi izdá »Matica« letos tudi »Hrvatsku pjesmaricu«, za katero je prof. *Klaić* nabral in za jeden glas uredil nad sto najlepših popevk, starejših in novejših, ki so se nekdaj navdušeno prepevale po vseh hrvaških krajih, toda se sedaj pozabile, ker so jih izpodrinile nove umetne pesmi za več glasov. Dobro došla tudi nam Slovencem! Ker bode leta 1892. »Matica Hrvaška« slavila svojo petdesetletnico, premišlja odbor že sedaj, kako bi čim dostojneje praznoval ta god. Med drugim upa, da izide tedaj 1. zvezek »Sbornika hrvatskih narodnih pjesama«, ki ga že ďelj časa ureduje prof. *dr. Broz*. Delo je težavnejše, nego bi kdo mislil. Vseh pesmij je za kakih petdeset debelih knjig, toda izmed teh izbrati le najnajboljše in najlepše ter jih urediti za deset knjig, to daje uredniku truda za več let. — — Udov je štela »Matica Hrvaška« 1890 leta 7.787, torej za 579 več nego prejšnje leto in več, nego kdaj prej. Dohodkov je imela 26.753 gld, od katerih je 22.539 gld. potrosila za knjige, 4.088 priložila glavnici, a 121 gld. vzela na račun za leto 1891. Vsega imenja ima »Matica Hrvaška« 140.619 gld., in sicer je vredna hiša 60.000 gld., zaloga še nerazprodanih raznih knjig in muzikalij 14.500 gld., a 66.119 gld. ima v gotovini in državnih obveznicah. Od nabranih prineskov za Šenoin grobni spomenik je ostalo 538 gld., za katere bode umetnik *Rendić* še letos izklesal Šenoino poprsje od marmorja, da se postavi na odličnem mestu v Zagrebu. Letos »Matica« tudi dozida svojo hišo in je v ta namen določila 24.000 gld. — V odbor so izvoljeni vsi dosedanji odborniki, katerim je obči zbor izrekel svoje popolno zaupanje.

»Miroslav i Bogoljuba.« — Kot XXIII. zvezek »Knjižnice za učitelje« je izdal »Hrvatski pedagogijsko-književni Sbor« prvi del klasiške povesti Pestalozzijeve »Lienhard und Gertrud«, katero je za národ hrvaški priredil *Konstantin Milan Harambašić*. Da je izšel jedino prvi del, prihaja od tod, ker so drugi déli iz večine prepleteni z refleksijami in izgubljajo značaj pesniškega umotvora, zato jih nimajo niti mnoge nemške izdaje. Pestalozzijeva povest je izborna knjiga za preprosto ljudstvo, iq hvalno bi bilo, ako bi izšla tudi v slovenskem jeziku, recimo med knjigami družbe sv. Mohorja. Sevéda bi jo bilo treba semtertjà nekoliko izpremeniti in prikrojiti našim potrebam, kakor jo je priredil tudi g. Harambašić gledé na hrvaško razmerje in sedanjo dôbo, zakaj povest je v marsičem zastarela. Učitelji hrvaški bodo izvestno radi sezali po nji, priporočamo jo pa tudi našemu učiteljstvu. Pisana je toli preprosto, da jo iz lahka umeje vsak izobraženi Slo-

Digitized by Google

venec, mimo tega ji cena ni visoka; broširan izvod namreč veljá 90 kr., vezan 1 gld. Dobiva se pri »Hrvatskem pedagogijsko-književnem Sboru« v Zagrebu.

Slepár Valvasor. — Véliko ime nepozabnega našega zgodovinarja Valvasorja je nekoliko let po njega smrti zlorabil slepár, ki se je potikal po nekaterih nemških mestih in napósled različnim dvorom razkrival dozdevne zarote. O početji tega slepárja, kateri si je poleg imena »Valvasor« nadeval tudi ime »Premegg« — pravega imena ni móči določiti — pripoveduje nam prav tako zanimiva kakor redka knjiga »Die Europaeische Fama«, velik zbornik, kateri je izšel na Nemškem v minulem stoletji. Poročilo navedene knjige slôve v nje XVII. delu na stráni 262. i. sl. doslovno tako-le:

»*Valvasor*, ein Betrüger, welcher zu Breslau 1714 im Arrest gesessen, sich aber gehends (rasch) Franz Antoni *Premegg* von *Lemburg einen Edelman aus Krain* genennet. Dieser schrieb den 10. August 1714 zwei Schreiben aus Wien nach Hannover, ob (als) hätten zwei fingirte Franzosen St. Clou und St. Martin, einen gottlosen Anschlag gefasst, den damaligen Churfürsten zu Hannover, nunmehrigen König von Grossbrittanien mit Gift aus dem Wege zu räumen.«

»Hievon gab dieser Lemburg dem Hofe im ersten Schreiben Nachricht und in einem anderen Briefe sendete er selbst das Gift hinach, um seine Delation desto glaubwürdiger zu machen, und mit solcher Entdeckung ein grosses Gratial (Belohnung) zu verdienen. Allein dieser erste Anschlag schlug fehl, weil man dem Lügner nicht glaubte oder doch ohne seinen Beitrag sich in Sicherheit zu halten getraute«.

»Solchem nach gieng der Lemburg über Frankfurt a. M. nach Breslau, *nahm daselbst das Prädikat* (den Beinamen) *Valvasor* an und schrieb sub dato den 3. Dezember 1714 an *Königliche Majestät in Polen*, welchergestalt (dass) 2 Schwedische Offiziere Cronstiern und Donstall den Anschlag mit Gift wider S. Majestät concertiret. Weil nun sein Brief am polnischen Hofe mehr Argwohn erweckte, musste der Obrist und Generaladjutant von Gfug in Breslau nachforschen und bei solchem Zustand kam der *sogenannte Valvasor* den 20. Dezember 1714 in Arrest, worinnen er $1^1/_2$ Jahre zubrachte und ihm (sich) selbst das grösste Unglück über Hals gezogen. Man hielt ihn in Verdacht, ob er etwann von Frankreich oder den englischen Kronprätendenten oder denen Schweden subornirt (angestiftet) wäre und liess ihn behörigermassen examiniren. Er leugnete aber, dass er *animum insidiandi* gehabt, bekannte, dass er nur damit betteln wollen und schickte an beyde hohe Potentaten (den Churfürsten von Hannover und den König von Polen) ein Deprecations (Abbitte)-Schreiben, hatte auch das Glück den 1. Februar 1715 aus der Gefängniss zu entkommen«.

»Jedoch bekam man ihn wieder beim Kopfe und da ist er am 20. Juli 1716 auf Allerhöchsten Kayserlichen Befehl nach Wien abgeführt worden, um künftig auf den Galeeren zu dienen, wohin sich solche Betrüger am besten schicken. Wiewol der Ruf erschollen, dass er unterwegs Mittel gefunden nebst einer Kuppel anderer Galeerenbuben sich der Fessel zu entschlagen und nochmalen davonzukommen«.

»Sonsten hat er sich vor (für) einen kaiserlichen Vasallen aus Krain ausgegeben, der unter dem jungen Prinzen Vaudemont als Feldjäger drei Jahre gelebt, nach dessen Tod unter seinem Regiment als Cornett und hierauf in Ungarn wider die Rebellen, unter dem Steinville'schen Cürassierregiment als Lieutenant und Generaladjutant gegen vier Jahr gedienet, er sei auch 1710 im April vom Römischen Kayser Joseph durch den damaligen Fürsten von Lamberg mit einer besonderen Depesche ganz allein nach Barcellona (zum Könige Karl von Spanien, nachherigen Kaiser Karl VI.) geschickt und ihm hievor durch den commandirenden General Graf Guido von Starhemberg und durch den Grafen von Herberstein Kayserlichen Vice-Kriegspräsidenten, alle Gnade versprochen

Digitized by Google

und er sodann wieder zurück mit Associirung (in Gesellschaft) des General Starhembergischen Secretary Durings depechirt eilends geschickt) worden.«

Ta Valvasor ali Premegg je slepár, kateremu je bilo morda ime Lehmburg; pozneje je pristavil to ime za plemiški nazivek imenu Premegg, da se je izdajal za plemiča kranjskega. Da bi uspeval še bolje, vzdel si je pozneje še ime slavnega našega zgodovinarja Valvasorja, o čegar imenitnosti je morda slišal za svojega bivanja v Ljubljani, kjer se je vsekakor nekoliko časa mudil v pustolovnem življenji svojem. V zagovoru se je skliceval, kakor se vidi, tudi na poveljujočega generala Gvidona grofa Starhemberga, ki je, kakor znano, delj časa bival v Ljubljani komtur nemškega viteškega reda, in na kavalirja Lamberga in Herbersteina, ki sta tedaj še imela posestva na Kranjskem. *P. pl. Radics.*

»Iz Crne Gore i Hercegovine«. Uspomene vojevanja za narodno oslobodjenje 1876. Sa trideset i dve slike. Napisao *A. Pajević*. U Novom Sadu. Izdanje i štampa A. Pajevića. 1891. — Ta knjiga podaja na 456 straneh slikovite spomine o zadnji vojni leta 1876., katero je opazoval pisatelj na svoje oči. Vsega skupaj obseza 37 člankov; nekaj jih je bilo že natisnjenih v dnevnih srbskih listih, katerim je pošiljal Pajević izvestja s črnogorskih bojišč; nekatere članke pa je pisatelj prvič priobčil v tej knjigi, spisavši jih po dnevnih svojih beležkah. Na čelu »Uspomen« vidimo lepo sliko črnogorskega kneza Nikole, sicer pa je vtisnjenih v berilo še 31 slik, večinoma dobro pogojenih. — Knjigo priporočamo vsakomur, ki je zmožen srbskega jezika in si želí oživiti spomine na poslednje junaško vojevanje jugoslovansko. Dobiva se pri A. Pajeviči v Novem Sadu po 1 gld. 20 kr.

Rovaš - raboš. V našem listu je bila že često omenjena staroslovanska navada, zarezovati račune in pogodbe na omajene palice. Ta navada se je najbolj ohranila v Bolgarih, kakor piše dr Jireček v najnovejšem svojem delu »Das Fürstenthum Bulgarien«. Na Bolgarskem se zapisujejo vsi računi na r a b u š, kateremu zaupajo več, nego popisanemu in s pečatom potrjenemu popirju. Vsak kmet ima pri županu shranjeno svojo »klečko« (palico), na kateri so zarezani občinski in državni davki. Takó ima tudi vsaka občina svojo »glavno knjigo« t. j. dolg drog z zarezami, ki naznanjajo, koliko plačujejo občani davkov. Dr. Jireček je videl leta 1883. v vasi Pazarel pri Sredci takšen občinski »arhiv«, sestoječ od štirih glavnih drogov in blizu 250 paličic. Župan je védel na pamet, čegava je vsaka paličica, in tudi vsak kmet je poznal svojo po navpičnih in vodoravnih zarezah, ki so bile vrezane na nje gorenjem konci. Rabuši so vsi obrezani na štiri ogle. Na jedni stráni je zarezano, koliko mora dotičnik plačati, na drugi pa, koliko je že plačal. Jireček misli, da so to tisti »znaki in zareze«, s katerimi so beležili Slovani, predno se je uvedlo pismo, in katerih se spominja starobolgarski menih Hrabr. Tudi srbski izraz p o r e z za davek ima tisti izvor. Celo Turki so vzprejeli za davek besedo »kesim« od »kesmek« — rezati.

Jirečkova knjiga je jako zanimiva, ker opisuje tudi prebivalce, njih običaje in pesmi, duševno kulturo, ustavo in upravo ter najnovejšo zgodovino bolgarsko. Zato bodi priporočena onim našim čitateljem, ki se zanimajo za razmerje na balkanskem polotoku. — Dobiva se pri Tempskem na Dunaji in v Pragi. *S. R.*

»Gorski vienac«, o katerem smo poročali v predzadnji številki, da je izšel v švedskem prevodu, preložen je sedaj tudi na bolgarski jezik. Prelagatelj *P. Ivanov* je sicer prevedel jedino izbrana mesta in izpustil dobro tretjino vsega izvirnika, vender sta ti dve tretjini prevedeni izborno; zlasti dikcija ni kàr nič izgubila svoje lepote. Zatorej pravi kritika, da je bolgarski prevod mnogo boljši od nemškega Kirstejevega, čemur pa se ni čuditi, ako pomislimo, kako sta si podobna oba slovanska jezika.

Digitized by Google

Listnica. Zmagoslav v P.: Da Vas je »pogrel« naš odgovor v poslednji »Listnici«, tega nikakor ne moremo umeti. Kaj moremo mi zato, da se poslednja kitica Vaše pesmi toli čudovito ujema z navedenima nemškima stihoma? Od nas vender ne smé terjati nihče, da bi priobčevali stvarí, katerim je utisnjen jasni pêčat tuje firme! — R. v Z.

»Visoko pesem tebi,
Mladenka, htel bi peti,
A ti me ne poslušaš,
Me nečeš razumeti« —

reči moramo, da nam posebno ugaja ta Vaša mladenka! — Cvetoš: Žàl nam je, vender take verzificirane proze ne moremo porabiti. — Š. v M.

»Večerno zlato solnce niža
Uže se tamkaj za goró,
Na temnih krilih noć se bliža,
In zvezde zlate se užgó.

»Povsod, kjer gledam, zemlja sanja,
Kako je vse mirnó, le glej!
In ta prizor« —
— — — — — — — — — —
— — — — do tal se klanja
»Ljubljanski Zvon« krasoti tej! —

A. Č. Ko bi vedeli, kakó neizrecno zoperne so nam vse tiste »ptičice, cvetičice« i. t. d, izvestno bi nam ne pošiljali takih — otročjih stvarij! — F. T. (»Pomladi«), A. K. (»Biser«); F. R. (»Ponoči«, »Pri studenci«): Nerabno. — L. B. Iz poslanih pesmij smo se uverili, da ne poznate ni prvotnih zakonov o pevski meri; o vsebini sámi niti ne govorimo. — S. O. Dôkaj boljša od poslednjih pesmij, toda pomislite: preprosta liriška pesem in toli obširna! Ali moramo res ponavljati, kar berete v vsaki poetiki, da je liriški pesmi glavno svojstvo točno in kratko izražena misel v kolikor môči preprosti obliki? Sicer pa ta opomnja ni namenjena samó Vam, nego do malega vsem liriškim pesnikom našim. Kar se lahko pové v štirih vrsticah, za to rabijo po štiri kitice, in naposled mora bralec šele ugeniti, kaj je prav za prav hotel povedati pesnik, nikoli pa povedal! — l —: Ako hočete poslušati naš svèt, pustite sonete in pošljite nam rajši kàj drugega; prepričani smo, da bi naš list lahko porabil to ali ono malenkost. — A. R.: Hvala, toda prevodov ne prinašamo. — Radivoj (»Reka života«): Preobširno in nejasno.

„Ljubljanski Zvon"

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stojí vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrt leta 1 gld. 15 kr.
Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.
Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Izdajatelj **Janko Kersnik.** — Odgovorni urednik **dr. Ivan Tavčar.**
Upravništvo »Národna Tiskarna« Gosposke ulice št. 12. v Ljubljani.

Tiska »Národna Tiskarna« v Ljubljani.

Digitized by Google

Proščénu.

Besede zložil **A. Funtek.**

Maestoso. Uglasbil **A. Nedvěd.**

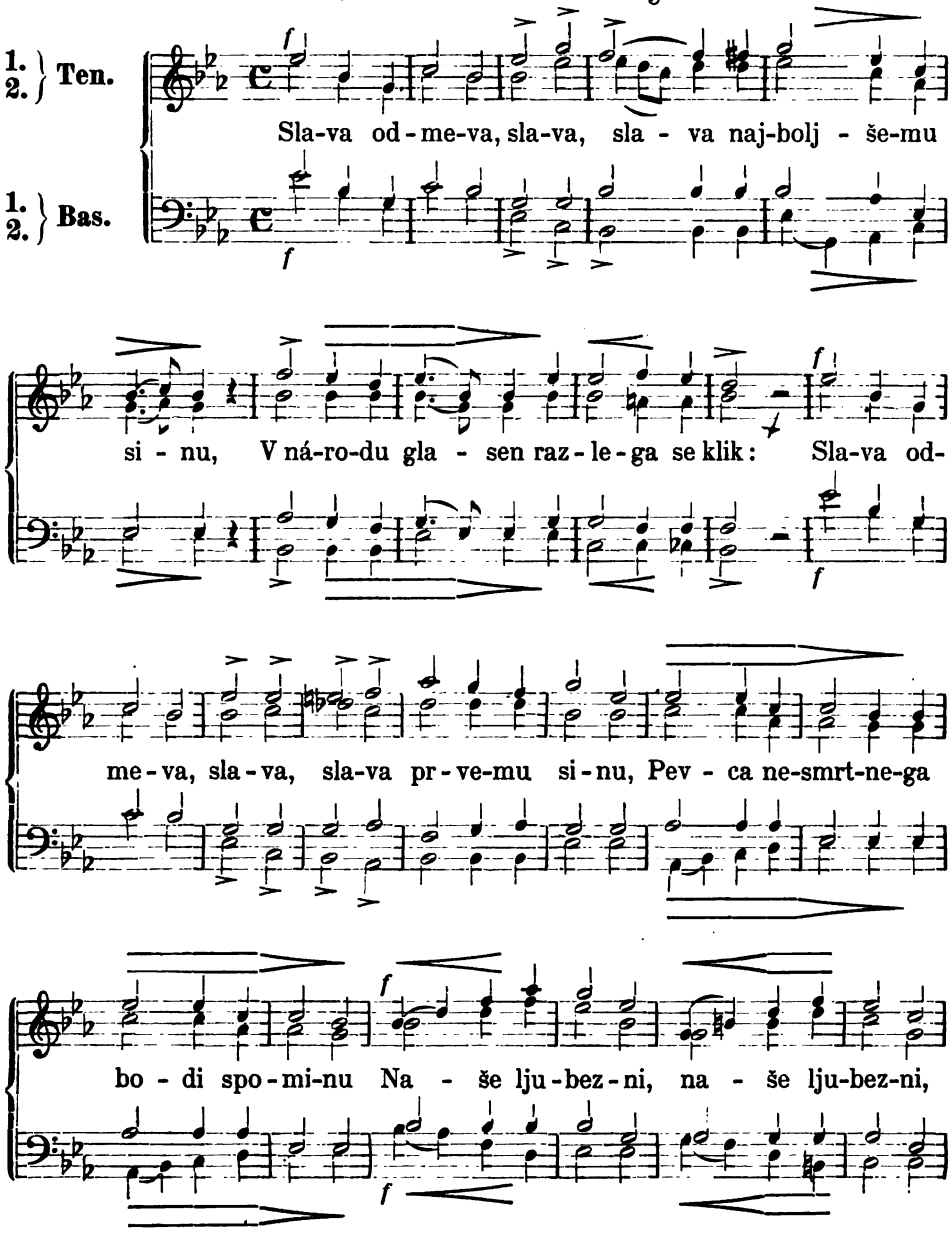

Digitized by Google

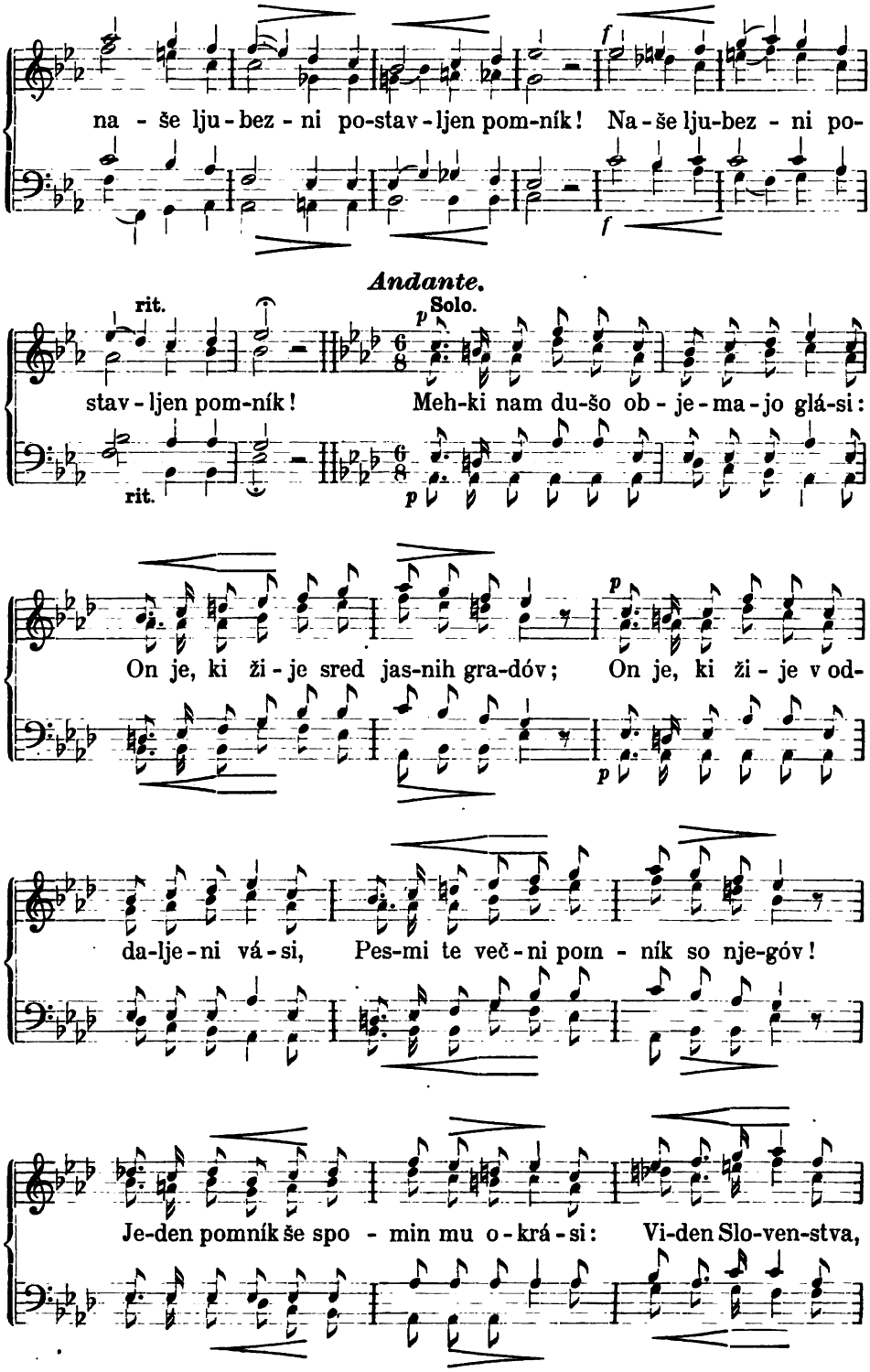

Digitized by Google

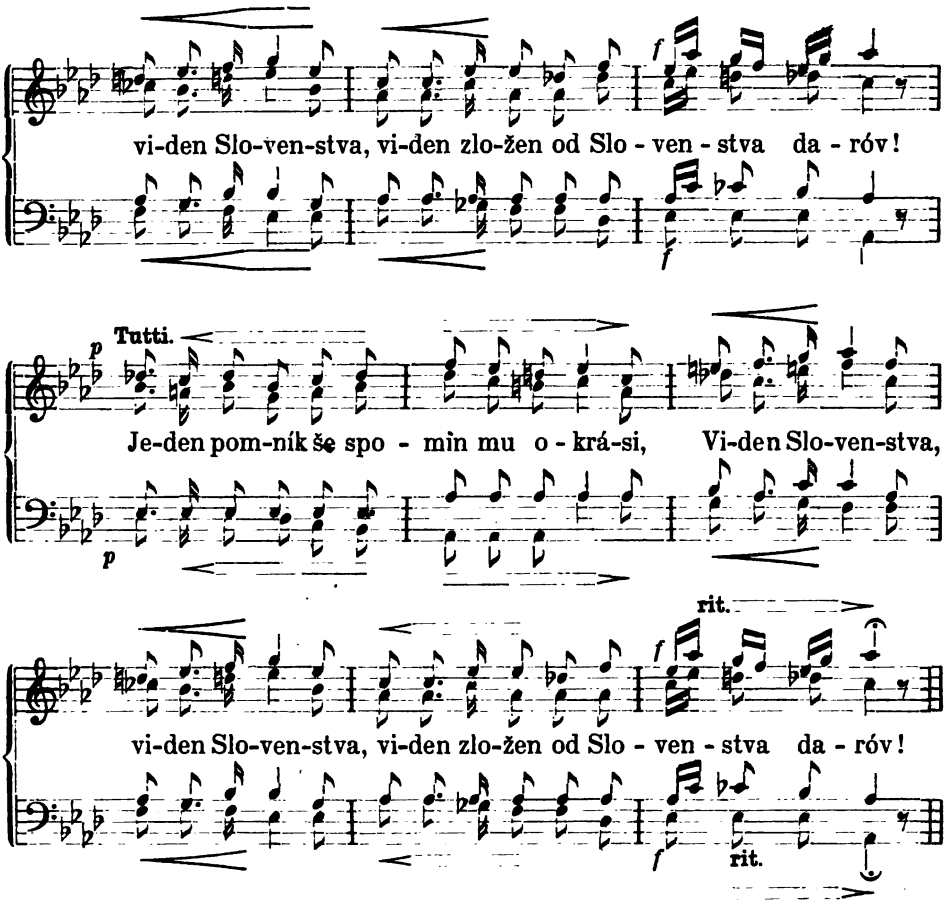

Digitized by Google

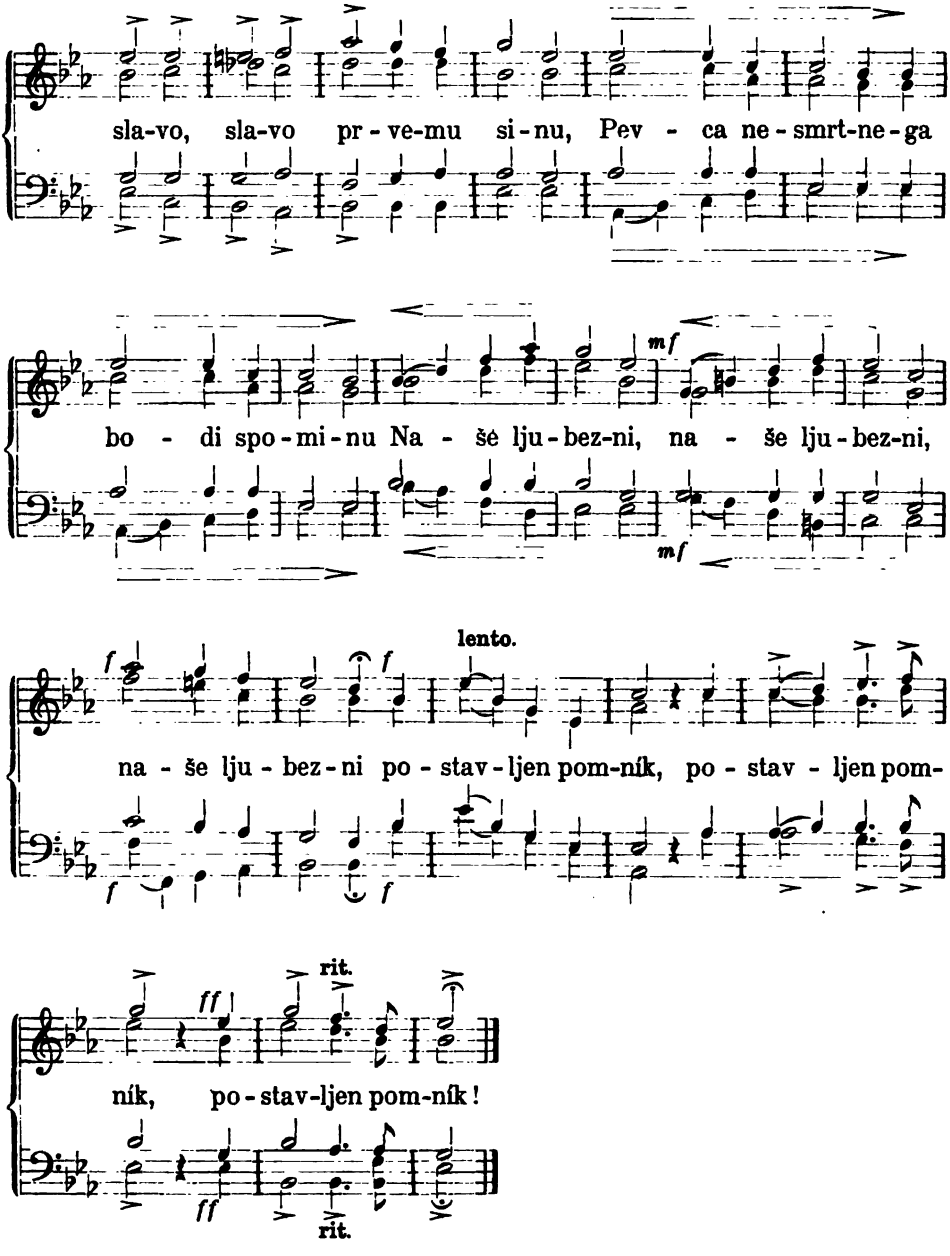

TISKARNA R. MILIČ-EVA. — LJUBLJANA.

Digitized by Google

Ljubljanski Zvon
Leposloven in znanstven list.

Štev. 8. V Ljubljani 1. vélikega srpana 1891. Leto XI.

Pri molitvi.

Zvezdâ krdelo, mesec bléd
Krasí nebó večérno,
Pri oknu z vnukom sivi déd
Molitev moli vérno.

Pod lipo mladcev zbor cvetoč
Prepeva si na vási,
Razlega spév se v tiho noč,
Tjà k dedu se priglási.

Posluša déd. Vabeči spév
Sladkó se mu prilega,
Odmev njegov kot solnčni sév
Gorkó mu v dušo sega.

Zamisli se . . . Pod lipo kdàj
Takó je on prepeval,
Ko še mladosti cvetne raj
Srcé mu je razgreval.

Tovariš mnogi ž njim je vnet
Prepeval spév zveneči,
Tedàj je ves njegov bil svet,
In on — priljubljen sreči.

Tedàj . . . A danes? Déd molčé
Podprè se z vélo rôko,
V očéh mu mesec zrè solzé,
Na lici bol globôko.

Za njim je vse! Dovòlj, se zdí,
Prevèč je starec živel,
In vender: kakor sèn zbeží,
Takó je on — osivel.

Osivel — sam! Sàj grobni hlad
Objema zdaj drugôve,
Ki nékdaj ž njimi čvrst in mlad
Prežil je zláte dnôve.

Pozimski soluca medli žar
Življenje pač je táko,
Ko mine starcu slednji čas,
Težénje mine vsako.

A biti mora! Déd solzán
V nebó pogled obrne:
Saj skoro zvezde svit mračán
Njegove se utrne.

Utrudil pot mu je korák,
Dovòlj je v svetu živel,
Čepràv, kot sèn zbeží sladák,
Takó je on osivel.

Zvezdâ krdelo, mesec bléd
Krasí nebó večérno,
Še dolgo z vnukom sivi déd
Molitev moli vérno . . .

Gr. Novák.

Digitized by Google

Ob Terku.

Teče Terek po ravnì zeleni
Iz Kavkaza v daljno Črno morje.
Brstno travo širih stép napaja,
S šumom ziblje v sèn kazaško deco,
V dnù prozornem se nebó mu zrca,
Zláto zjutraj, srébrno ponoči.
Modra reka, hči prozorna stépe,
Kaj li váli srebropéni danes
Niso môtni v tvoji globočini?
Bòj vihràl je ob zibeli tvoji,
Ob zibeli tvoji pod Kavkazom.
Rôdne sine je sovrag porazil,
Kri kazakov srčnih je pretakal . . .
A poznala ti si svoje sine,
Drágo krvco spili so bregovi,
Da ob tebi v zemlji napojeni
Nékdaj vzklije národ-osvetitelj.

Noč nebó je z zvezdami posula,
Mesec plava na brezmernem svodu.
Na pobrežji jezdita kazaka,
Nikon jezdi črnokodri vranca
In Nikita sivolasi belca.
Tiho starec mladcu toži spredaj:
»Most je blizu, Nikon, dom je blizu
Kaj porečeš matki, duši mili,
Ko ti sname rog, odpaše kinžal?
Kaj porečem jaz soprogi, starki,
Ko objame v veži me plakaje?«
Odgovarja Nikon spremljevalcu:
»Ljuto méče sva sukala v bóji.
Po životu do krvi sem ranjen.
Sramovati kaj se treba matke?
Zdaj, Nikita, prosim te plačila.
Dàj v plačilo hčer mi Volodinko,
Kot očesa zénico jo ljubim!«
Vzdihne starec, trpko se nasmehne,
Tiho potlej Nikonu šepeče:
»Kje je zmaga naša danes, kaži?
Težek jarem je sramote jarem
Za junake vsèkdar zmagovite,
Ko sovragu dìči lovor čelo.
Jaz proslavljam naj poroko hčere,
Ko sovražnik z zmago venčan vriska?
Nikon, pústi up in téši mêne!«
Veter dihne na prostrano stépo,
Trava žolta v dalji se zaziblje,
Sljuka mahne s krili v snù med trstjem,
S temnih bôrov vrán vzletí čez reko.
Nikon z vranca nagne se k Nikiti,
Nánj proseče se ozrè in reče:
»Zadnje bitve nisva bila danes.
Ko iz nova prihrumí sovražnik
Čez Kavkaza vrhe sive k Terku,
Zmage venec nam takràt se zvije!«
Stresne glavo in zajéca starec:
»Evo mosta — bližava se dômu.
V duši peče me, peklensko peče . . .
Nikon, pústi up in téši mêne!«
Vranec stopi na lesena bruna,
Stopi belec — zabobné podkove
S kónj ozreta se pod most kazaka.
Svòd odseva sinji iz globéli;
Zvezda jima zabrlí naproti,
A utrne se kot blisek z néba.
Vidi starec zvezdo in zaklikne:
»Glej utrinek, Nikon, zlatožarni!
Bila zvezda slave je kazaške . . .«
A šepeče tiho prédse Nikon:
»Bila je le zvezda sreče moje.«

* * *

Utrnila se je zvezda z néba,
Utrnili dve v očesih solzi.
Solza žalna — Nikonu, ljubimcu,
Solza žalna — hrabremu Nikiti.

Bistràn.

Digitized by Google

4000.

(Času primerna povest iz prihodnjih dôb. Po vzorih dr. Ničmaha napisal **dr. Nevésekdo.**)

(Dalje.)

VII.

Drugo jutro me je vzbudilo na trdih deskah. Vse kostí so me bolele, in glad me je davil. V ječi sem tičal, in najmanjše jedí mi ni pripravila dobrotna roka. Tudi posode z vodo ni bilo, kakeršne so bile pred 2000 leti v najslabšem zaporu. Ko se spustim s plesnjivih desák na ilnata tlà, razprší se tolpa podgan v vse kote; pod stopáli pa mi malone zapluska, toliko je vode po zemlji. Poskušam močna železna vrata, ali bi se ne dala odpreti; toda brezuspešno; zakličem, da bi privabil morda stražnika; razlega se sicer glas po hodníkih, ne prikličem pa žive duše! Obrnem se na drugo stran, kjer v temnem kotu opazim na pol skrita vratca. Močno se začudim, ko vidim, da niso zaprta; brez vsake težave jih odprem in stopim na nekakšno dvorišče. Po kamenitem tlaku je poganjala redka trava, in pajek je od stene do stene napredel umazano mrežo svojo. Visoko tam gôri se je kazalo nekoliko modrega nebá; iz tega se je videlo, da je to zapuščeno dvorišče še v mestnem ozidji, čegar strmo zidovje ga je obkrožalo. Krenem po tlaku dalje; povsod jednaka zapuščenost in samota! Dospem do kraja, kjer mi visok železen paž zaprè daljši pot. Onikraj paža se razgrinja širen vrt s pisanimi gredicami in belo posutimi stezami. Bila je jesen, ali vender je po tem kraji kalilo marsikatero cvetje. Zadi se je dvigala s svojimi stebri in stolpiči mogočna in krasna palača; na nji pa se je vse lesketalo od zlatá, kakor bi gledal tempelj, katerega je nekdaj kralj Salomon sezidal Gospodu na čast.

Ko še gledam čarobno krájino pred sabo, zapojó zvonovi z visokih stolpov, da mi zašumí v duši, kakor nekdaj, ko mi je pel še

Digitized by Google

Sv. Vida zvon; solnce se mi je prikazalo izza ozidja, da je bilo takoj vse svetlo, in rahla sapa je zavela, da se je zazibalo stotero cvetje, da se je gibalo tudi vejevje, in da je ž njega padalo zláto sadje v zeleno travo. Komu se je priklanjalo cvetje? Tedaj je stopila izza zelenega grmičja déklica, cvetoča in krasna, da je pred njo hipoma otrpnila in onemogla lepota prirodna. Ali naj jo primerjam vitki jelki, kipeči s trde skale proti nočnemu nebu, s katerega se ji naproti lesketá večna zvezda; ali naj jo primerjam plahi srni, ki ob robu temnega gozda z velikim svojim očesom opazuje rodovito polje, kamor si ne upa? Ali naj jo primerjam gazeli, katero je levje rjovenje prebudilo iz kratkega počitka, da od brezmejnega strahú otrpne, kakor bi že čutila v sebi ostre zobé orjaka-krvoloka?

Bila je kakor jelka, in kakor plaha srna je obstala na belem poti; nje veliko okó se je uprlo váme, da se mi je pretreslo srce, in da se je v tistem trenutku v to ubogo, toliko da ustvarjeno srce naselila ljubezen z vso pozemeljsko srečo in nesrečo svojo.

Stopila je bliže, in nje obličje se je kopalo v jutranji zôri, ko me je tiho povprašala:

»Ti si tujec, katerega so zaprli včeraj?«

»Dà, prav tisti!«

»Moj Bog, kakó si mlad! Ali si res krivovérec, kakor pripoveduje nadvikarij Gregorij?«

»Poglej na okrog! Bog se nam kaže povsod; kakó bi bilo mogoče, da bi ga ne spoznali?«

»Torej véruješ v pravega Bogá?«

»Vérujem!«

»In v Kristusa, Odrešenika našega?«

»Vérujem!«

»In v čisto Devico, katera ga je porodila grešnemu svetu?«

»Vérujem!«

Razjasnil se ji je obraz, in radostno je izpregovorila:

»Sedaj vém, da te ne sežgó na grmadi, in da mi je dovoljeno govoriti s tabo. Ali te smem vprašati še kàj?«

»Vprašaj!«

»Odkod prihajaš?«

»Z visokega severa, kjer kalí le malo cvetja in kjer je zemlja malone vse leto zavita v sneg.«

»Česa iščeš pri nas?«

»Spoznati hočem kraje in rodove.«

Molčala je nekaj časa, potem pa živahno vprašala:

Digitized by Google

»Ali si bil že na naboru, in ali so te potrdili za zakon? Ali si pustil domá ženo, v cerkvi s tabo poročeno?«

»Nikogar nisem pustil na dômu, in nikdo ni točil solzâ, ko sem odhajal v tuji svet.«

»Torej šele prideš k naboru?«

»V krajih, ki so me porodili, ne poznajo takih naborov.«

»Ženiti in možiti se vam je tedaj sploh prepovedano?«

»Nikakor ne!«

»Moj Bog, kakó pa se ženite in možite? Kje si dobiš zakonsko ženo, če ne pri naboru?«

»Ako se dva poročita na visokem severu, združila ju je ljubezen.«

»Ljubezen! Kaj je to?«

»Z besedo se ne dá povedati. Kakor se posuje spomládi zeleni travnik s pisanim cvetjem, da ne vémo, od kod, takó pride ljubezen v srca naša. Pride sáma hipoma, kakor strela, ki udari iz črnega oblaka!«

»Ostane li potem vedno cvetoča ta vaša ljubezen? In če zvene, če se potem posuší?«

»Prava ljubezen vedno zelení in dan za dnevom poganja nove cvetove!«

»Ni li greh takšna ljubezen?«

»Je li greh, ako cvetè vrt pred tabo? In greh naj bi bilo, če se ti razcvetè srce? Cvetje, jedno in drugo, ustvarja večni Bog, ki je ustvaril človeka, da je deležen sreče.«

Obrnila se je od mêne in se zagledala v krájino pred sabo. Belo roko si je položila na zamišljeno čelo, in dolgo časa je premišljala.

»Mislim in mislim«, izpregovorila je končno, »in vender ne morem ugeniti, kakšna je ta vaša ljubezen! Morda je sreča, morda nesreča. Sam Bog to vé!«

Natò dostavi: »Visoko je že priplulo solnce! Brat me čaka, in napočil je trenutek, da odidem. Bog bodi s tabo, tujec!«

Hotela je oditi.

»Pri nas na severu«, izpregovoril sem, »ne poslavljata se takó hladno pravovernika, ako sta se slučajno srečala na poti življenja.«

Prihitela je nazaj.

»Evo ti roke«, rekla je sramežljivo, »in v molitvi svoji se te bodem spominjala!«

Vidno se je pretresla, ko sem se doteknil nje roke, in do lâs se ji je zardèl rožnati obrazek.

Digitized by Google

»Pregrešno je«, zaihtela je, »če podaja ženska roko moškemu, ki ni bil izbran zánjo na naboru!«

»V ta greh ne vérujem«, odgovorim srčno.

»Pri vas tega ne štejejo v greh?«

»Gotovo ne, in pravoverniki se poslavljajo po vzgledu Kristusovem.«

»Kakšen je ta vzgled?«

»Poljubljal je celó sovražnike svoje, in pravoverniki naj bi se ne poslavljali s poljubom?«

»S poljubom?«

Skočila je od ograje, prav kakor da jo je pičil gad v beli prst.

»S poljubom se poslavljate?« rekla je tiho.

»Takó je navada naša, in božji svečeniki jo odobrujejo. Odrešenik naš je poljubil celó izdajalca svojega!«

»Pri nas pa je prepovedano!«

Srčno odide po peščenem poti. Že sem menil, da me zapustí. Obstala je in se ozrla po vrtu. Potem pa je obrnila zorno lice proti mêni, in nje okó me je obsevalo dolgo dolgo. Nató je bila bliskoma pri ograji, in toliko da je čulo uhó nje plašne besede:

»Posloviva se po vaši navadi!«

Že je pritiskala svoje lice k mrzlemu železju, in na to lice, volno kakor ličece dozoreli breskvi, pritisnil sem usta in učakal prvi srečni trenutek na stari materi zemlji. Ona pa je zbežala po zelenih tratinah, kakor vitka gazela.

Azrael, váruj jo in ohrani jo mêni, da mi vsaj jedna kaplja osladí grenko trpljenje zopetnega življenja!

Zrl sem za njo, ko je čimdalje bolj izginjala med zelenjem. Časih je postala in se ozrla po mêni. Potem pa se je skrila za drevjem, prav kakor boginja, katera se mi je le za trenutek prikazala izmed temnih oblakov.

»Kdo je bila?« vzdihnil sem k Azraelu, da bi mi razkril temo, ali angelj Gospodov ni hotel uslišati vzdihanja mojega.

Vrnil sem se v zápor. Potrte so bile močí mojega duha, in čutil sem prvo nesrečo. Leno je lezel čas, in kaplje, od stropa padajoče, in živali, po blatnih tleh švigajoče, vzbujale so še večjo žalost v osameli duši moji. Pol dneva je minulo, ko je šele zarožljal ključ v vratih. Vstopil je strežnik z rmeno paličico in mi naznanil, da me kliče prédse pater polkovnik.

Stopivši v vežico, čul sem polkovnika, ko je ravno izpregovoril patru majorju: »Imeti mora veljavnega zagovornika. Ravnokar sem

Digitized by Google

dobil dekret, da se mu izpit odpušča, in da se mu brez ovire dovoljuje stopiti v mesto. Kaj praviš ti, amice?«

»Kaj naj rečem?« zagodrnjá pater major. »Bolje bi bilo, da so ga sežgali ali živega zakopali v zémljo! Po takih tujcih prihaja pohujšanje v mesto, prej ali pozneje! Poslušaj me, pater polkovnik, prej ali pozneje!«

»Dobro govoriš, amice! Saj vedno pravim, da je nadškof Martinus premehak; hodi le po srednjem poti, in ta je dandanes najslabši. Ko bi še živel Jacobus LVII., bil bi drugače podkuril temu tujcu! Drugače, mi Hercle!«

»Sedaj se mu vrne tudi konj s prtljago«, zastoče pater major. »In mêni bi bil to takó pripraven konjiček!«

»Ne morem ti pomagati, amice!« odgovorí pater polkovnik, »evo ti dekreta; le-tá ti jemlje vsako nádejo!«

Poklical je stražnika v sobo in mu izročil dekret, s katerim me je nadškof Martinus spričo pastirske svoje oblasti oprostil stopiti pred sveto komisijo za izpraševanje tujcev in mi dodelil milost, da sem smel iti brez ovire v njega stolno mesto. Strežnik me je vodil nató po različnih temnih hodníkih, dokler nisva dospela do visokega portala, skozi katerega mi je vabno zasijal krasni jesenski dan.

»Semkaj te moram postaviti po ukazu patra polkovnika«, izpregovorí rmeni stražnik; »za ta pot mi znaša pristojbina pet lir. Plačaj!«

Plačam mu in ga odpravim. Stopim na solnce. Bil sem na majhnem trgu tik mestnega ozidja. Pred mano na levo in desno stran so se razprostirale mestne hiše in brezštevilne cerkve s stolpi. Ozke ulice so se pričenjale kakih dvajset korakov od mêne in držale v središče mesta. Hiše so bile zidane v štiri in še celó v pet nadstropij; od vznožja do vrha so kazale stene samó svete podobe, svetnik je bil videti vštric svetnika, vse v kričečih barvah in izdelano po slabih umetnikih. Ko zamišljen ogledujem te umotvore, vzbudí me konjsko kopito, katero močno udari ob tlà. Obrnivši se, zapazim ob stráni svojega konjička s prtljago. Povódec pa mu je držal stari moj znanec, profesor z vseučilišča Svetega Simplicija.

»Čakam te že dolgo uro«, ogovorí me ponižno, »žival je nestrpljiva in vročekrvna; neprestano bije s kopiti ob zemljo!«

»Ali ne poučuješ na vseučilišči?« vprašam osupel.

»Dali so mi dopust. Oznanilo se je po mestu, da si išče tujec strežnika. Takoj sem hitel v škofijo in se ponudil za ta pôsel. Ponudili so se še drugi, končno pa so vender mêni podelili službo pri

Digitized by Google

tebi, sósebno zató, ker sva že stara znanca. Službo imam, in naš rector magnificus se kàr péni od jeze.«

»Kakó to?«

»Ker bi bil sam rad dobil strežniško to službo.«

»Pojdiva v mesto!« izpregovorim nató. »Prav rad te vzprejmem v službo. Kam naj kreneva najprej?«

»Najprej morava k slavni policiji!«

»Kaj vraga«, začudim se, »policijo imate tudi?«

»Gotovo! Stari in slavni pisatelji so v imenitnih svojih delih dokazali, da je več tisoč let stara ta institucija, in da so mogle brez nje prebivati samó barbarske države. Naša policija pa je tudi izvrstno urejena, in ko je papeževo brodovje leta 1989. zasedlo države na južnoafriškem nosu, uvêdla se je ondu policija po našem vzoru«.

»Čudno! Čudno!«

»Prepričal se bodeš sam o vsem! Odriniva sedaj, in ako želiš kàj pouka, bodi ti moja učenost verna in poslužna strežnica!«

»Hvala ti iskrena! Spominjati se hočem prijaznosti tvoje!«

Napotiva se v omenjene ozke ulice. Pozornost so mi vzbujale podobe po zidovih. Kakor smo nekdaj slikali svetega Florijana z golido pod ostrešja, takó se je kazal malone nad vsakimi vrati droben svetniček, držèč na vrvici majhnega psa.

»Kdo je sveti mož s psičkom?« vprašam svojega strežnika.

»Svetnik še ni,« »odgovorí mi,« vender menim, da bode skoro. »Blaženčem ga je uvrstil že nadškof Jacobus LVII.«

»Kakó je ime blaženemu mózu?«

»Blaženi Anton od Kala je to; v tej provinciji ga prištevamo cerkvenim učenikom, ker je spisal obilo svetih in učenih knjig.«

»Čemú vodi s sabo psička?«

»Takoj ti razjasnim! Ko je živel omenjeni sveti mož, napadali so ga brezverci od severa in juga in zasmehovali so njega in svetost njegovo. Gôri v mestu na severu mu je živel najhujši nasprotnik — svete knjige nam gotovo dokazujejo, da ga je obsédel satan že pri rojstvu — in s pomočjó tega satana je spisal mnogo hudobnih knjig ter takó sejal ljuljiko med pšenico, katera se je vsipala iz rók blaženega Antona od Kala na njivo Gospodovo. Bòj je bil resnice z lažjó. Že je omagovala resnica, ki se kaže v ponižni nagoti svoji, in že je zmagovala laž, ki se kaže v bliščečem, pregrešnem lišpu. Blaženi Anton se pósti nató petnajst dnij, šestnajsti dan pa gré na Sveto Goro, dvigne roke proti severnemu mestu in prosi prekletstva z néba na sovražnika svojega. In glej, zgodí se čudo! Prvo čudo bla-

Digitized by Google

ženega Antona od Kala! Ponižan je bil satan, in njegov služabnik v severnem mestu je izgubil v tisti uri, ko je sveti mož na Sveti Gori dvigal koščene roke proti oblakom, dar jezika, in namesto tega darú mu je ostalo jedino lajanje, kakor ga čujemo pri svojih psih.«

»Ali je to čudo blaženega Antona od Kala dokazano?«

»Nedvojbeno!«

»Hm! Dobro torej! Zató ima psička pri sebi?«

»Prav zató. Imeniten pomočnik je pri pasjih boleznih, kar je sósebno v našem mestu velikega pomena, ker je toliko psov. Glej, tukaj je policijsko poslopje!«

Obstala sva pred prostornim zidovjem, v katerem je tiste dní gospodovala policija ljubljanska.

»Najprej se nama je oglasiti pri patru gvardijanu, da nama dá svoj visum.«

»Pri patru gvardijanu?« začudim se.

»Dà, pri patru gvardijanu. Naša policija je izročena že tristo let očetom kapucinom, ki izvršujejo svoj pôsel na veliko zadovoljstvo premilostivega nadškofa!«

»Kakó je to mogoče?«

»Prav lahko! S takšno policijo je pomagano državi in pomagano tudi redovnikom kapucinom. Kdor zagazi slavni policiji v pravično pest, plačati mora določeno pristojbino, ako je količkaj denaren. Po tem poti ima država brezplačno policijo — pomisli, koliko denarja se je potrosilo prej v surovih časih! — očetje kapucini, ki zidajo sedaj že deseto cerkev, pa imajo redne in stalne letne dohodke.«

»Za Bóga, modra naredba! Razjasni mi še, s kakšnimi pôsli se sósebno bavi vaša policija?«

»Različni so ti pôsli in težavni. Največ opravka dajó grešniki, ki so se pri izpóvedi očistili grehov svojih.«

»Tega ne umejem. Kaj je slavni policiji do izpovedanih grešnikov?«

»Pozná se ti, da nisi čital knjig blaženega Antona od Kala! Večna previdnost ti je zaklenila ta vir modrosti, in sedaj bégaš v temi. Poslušaj! Do tistih dôb, ko je zavladal nadškof Jacobus LVII., bila je izpóved strogo cerkvena ustanova. Izpovednik je odpuščal grehe in pokoro je nakladal grešnikom. Ali se je pa naložena pokora opravljala, ali ne, kdo vé! Kaj pa piše blaženi Antonius? Država ima vso moč v rokah, in nje dolžnost je, s to močjó zabraniti, da se ne dela greh in da grešnika dohití tudi upravičena kazen. To je načelo bla-

Digitized by Google

ženega Antona od Kala. In ali morda ni utemeljeno v prirodi in božjih zakonih?«

»Utemeljeno je! Toda kakó se uporablja v vsakdanjem življenji?«

»Précej ko je nastopil nadškof Jacobus LVII. slavno svojo vlado, združil je z izpovednico železno pest posvetne vladne močí. Kdor se izpové grehov, njemu naloží breme cerkvene pokore, ali naloží se mu tudi breme posvetne pokore. In to breme je težje od prvega!«

»Kakšno je?«

»Zdajci ti povém. Kdor je izpovedan, temu izroči izpovednik bel listič, kjer je zapisano število palic, katere mu našteje posvetno oblastvo v pokoro izpovedanih grehov!«

»Število palic! Je li prav čulo moje uhó?«

»Resnično, število palic! Kaj bi bila naša država brez palice! Blagonosno to orodje je steber, dà, glavni steber javnemu življenju našemu.«

»Razlôži mi še, kakó nadzira posvetno oblastvo, da se vsakomur odšteje prisojeno število, kakor določa izpovedni listič?«

»V ta namen se je pomnožilo število fratrov-redarjev. Vsaka izpovednica ima posebnega nadzornika-redarja. Kadar pa se je vsa tolpa izpovedala, odvêde jo frater v to poslopje, da se brez odloga opravi posvetna pokora.«

»Moj Bog, koliko li imâte redarjev?«

»Nekaj nad dvetisoč.«

»In koliko je takih, ki delé palice, ki tepó?«

»Hahá! Ti še ne poznaš izobraženosti stoletja našega! Toda pojdiva na policijsko dvorišče; ako se ne motim, to stroji delujejo prav sedaj.«

»Stroji?«

»Dà, stroji! Pojdi in čudi se napredku naših razsvetljenih dôb. Sevéda naju pusté samó na moški oddelek, ali baš ondu so največji in najlepši stroji!«

Konja priveže k zidu. Potem stopiva v vežo. Tukaj se je že slišalo šumenje, kakor bi bučala sapa okrog gorskih vrhov. Vmes je pokalo prav takisto, kakor bi se na Véliki petek počasi gonila ropotulja v visokem cerkvenem zvoniku. Stopivšemu iz veže, razgrnilo se mi je prostorno dvorišče. Kakšno živahno gibanje in življenje se je gnetlo tù! Največjo pozornost so mi vzbujali stroji, razpostavljeni semtertjà po dvorišči. Bili so to nekaki zaboji, iz katerih so štrlele palice, težke in debele. Ugledal sem stroj z desetimi palicami, ta je bil najmanjši; pri največjem, pravem orjaku, naštel pa sem celó štiri-

Digitized by Google

deset palic. V dveh vrstah so gledali častiti drogi iz zaboja, in če je frater-redar zasukal ročíco, zavrtel se je leseni hlod v zaboji, in prva vrsta je tlesknila po klopéh, razstavljenih pred strojem. Kadar je zasukal drugič, tlesknila je druga vrsta po drugih klopéh, katerih prva vrsta ni zadela prej. Fratri-redarji so prav tedaj jako ročno razgnali izpovedance v različne oddelke. Oni, ki so imeli na listkih po pet palic, združili so se v posebno tolpo in zasedli prostor pred strojem z desetimi palicami. To je bil isti stroj, pri katerem je štela vsaka vrsta po pet palic. Drugi, z desetimi palicami na listkih, postavili so se pred stroj, iz katerega je štrlelo dvajset palic v dveh vrstah. Tisti izpovedanci, katerim se je prisodilo največ palic, obkrožili so stroj s štiridesetimi palicami. Bili so to stari nespokorni grešniki, ki so jako lahkodušno opažali grozne stroje in katerim se je kazalo na lici, da jim ni veliko do tega, ali dobé deset palic več ali menj. Vmes so bili tudi starčki, ki so že iz težka nosili svoje kostí, in slabotni otročiči, katerim se je od groze treslo šibko telesce. Ko je bilo pred stroji vse lepo razvrščeno, oglasil se je pater kapucinec, stojèč na nekaki leci — imenovali so ga patra eksekutorja — in tlesknil z rokami. Kakor strela so udarili izpovedanci med klopí, stoječe pred strojem; vsak si je izbral svojo in legel nánjo. Otročiče in starce, o katerih je bilo pričakovati, da bodo v bolečinah izkušali sredi eksekucije zdrkniti s klopí, privezali so z jermeni nánjo. Ko so bile pri vseh strojih zasedene klopí, dvignil je pater eksekutor roko in zanosljal: »Grešiti se ne smé!«

Te besede so bile fratrom pri ročicah znamenje, da so jih pričeli vrteti. Ali so vam padale palice, prav kakor bi se prala preja pri vodi! Vmes se je čulo škripanje z zobmí, ihtenje, vzdihanje in sósebno vekanje otrók, ki so se kakor belouške zvijali pod udarci. Ko se je pri prvem stroji ročíca zasukala desetkrat in pri stroji orjaku štiridesetkrat, nosil je na tepenem delu telesa vsak grešnik in grešniček toliko palic, kolikor jih je bilo zapisano na belem lističi. Stroji so se ustavili, privezane grešnike so odvezali, in vsi pretepenci so se postavili v dolgo vrsto. Frater je rožljal pred to vrsto z orjaško púšico, in vsak, ki je čutil grenke udarce, plačal je v púšico nekaj drobiža. Pater-eksekutor pa je z lece svoje neprestano nosljal:

»Grešiti se ne smé!«

»No!« ogovorí me profesor Sv. Simplicija, »kakó sodiš sedaj o javnem razmerji našem? Ali ni to vzor, kakó naj se vzajemno podpirata cerkveno in posvetno oblastvo? Ali ni to vrhunec izobraženosti?«

Digitized by Google

»Dobro! Državi s takimi napravami se moram čuditi. Toda če sem prav videl, morajo tepeni grešniki še nekaj plačati?«

»Prav si videl! Kakó naj bi se drugače živili naši bratje redarji? To je ravno modrost v modrosti te naprave.«

»Povej mi še nekaj! Opazujem in opazujem tolpo izpovedancev, a menim, da so to zgolj siromaki. Kje li so bogatini? Ali ne dobivajo tudi ti svojih palic?«

»Kaj neki misliš! Bogataši se odkupujejo, in sicer s petimi lirami za vsako palico. Prav tukaj je prvi vir dohodkov, katerih toliko potrebuje presvetli nadškof. Ali ni to modro?«

»Modro! Premodro! Tudi to mi razjasni. Ali ne zahajajo duhovniki in dušni pastirji tudi k izpóvedi? In če zahajajo, kakó je ž njimi, in kakó je s palicami na belih listkih?«

»Da naši dušni pastirji grešé, dasi malokdaj, o tem ni dvojbe. Zató zahajajo k izpóvedi in dobivajo bele listke. Toda, ali si že čul kdàj, da so tepli duhovnika?«

»Nikdar ne.«

»Beli listki veljajo torej pri duhovnikih le simboliški, ker ravno drugače veljati ne morejo!«

»Kakó naj umejem to?«

»Stopaj za mano!«

Šla sva v najoddaljenejši kot dvorišča in obstala pred prostorom, ki je bil ograjen z železnim, pozlačenim pažem. Napravljena je bila od desák streha nad tem prostorom, a na spodnji stráni je bila prevlečena z žametom. Sredi prostora je stal stroj desetih palic, s svilo obvit. Palice pa so bile v pravem pomenu šibice, in da se udarec ni čutil, obvijali so jih z volno, da so padale kakor rahla sapica po ónem, ki je ležal na blazinasti klópi.

»Vidiš«, izpregovorí profesor, »tukaj simboliški tepemo izpovedanega duhovnika. Sevéda, takrat ne smé nikdo na dvorišče, in jedini pater gvardijan opravlja svojeročno pôsel pri stroji. Pri nas je pravica za vsakogar ista, ali ne? Kaj takega izvestno nimate v sibirski republiki?«

»Res ne!«

»Sedaj odriniva v poslopje, sicer odide oče gvardijan na izprehod, in potem ga danes ne učakava več«. (Dalje prihodnjič.)

Digitized by Google

Roka in noga.

Spisal **Jožef Rakež.**

Roka je orodje vseh orodij.
Galen.

Lepa noga je óni del človeške lepote, ki traja do najvišje starosti in diči tudi sivolaso starko.
Goethe.

Roka in noga — brr! Kakó preprost, navaden predmet! — utegne vzklikniti marsikdo, čitajoč ta naslov. Navaden je morebiti, toda nikakor še ni povsem izcrpan. Od najstarejših časov do denašnjega dné se trudijo pisci in pesniki, slikarji in podobarji vsak po svoji môči, da utrdé in razširijo slavo lepe roke in lepe noge. Zakaj bi se jim ne pridružili tudi mi Slovenci! — Nádejem se, dražestna gospodičina, ki z nežno ročico listate letošnji »Zvonov« letnik, da pomilostite naslednje vrste in v njih najdete marsikaj, kar Vam utegne ugajati . . .

Človeška roka — to orodje vseh orodij (kakor jo zôve starosta zdravnikov, Galen) — odlikuje se po svoji nežni konstrukciji, čudoviti gibkosti in okretnosti in takó lepi obliki, da ji ni najti družice v vsem čiharnem živalstvu. S svojo roko človek najbolj gospoduje ostalim živim bitjem. Po vsi pravici trdi mojster Aristotel, da človek uprav radi tega gospoduje živalstvu, ker mu je stvarnica podarila roko, to najzvestejšo in najveščejšo izvrševateljico njegovega uma; roka daje duhu moč in snago, da izvaja svoje misli; uprav z roko vlada duh raznim oblikam materije.

Ogledi si jo nekoliko, roko svojo! Vsak prst se daje upogibati, iztezati in na stran pomikati; vrhu tega se še vsak členek záse lahko upogiba in izteza. Zategadelj ima roka posebno gibkost, in ta gibkost je tem večja, ker je môči palec postavljati nasproti vsem ostalim prstom. Uprav to svojstvo pa daje roki poseben značaj.

Toda človeška roka ni samó najdovršenejše mehaniško orodje, s katerim prijemamo, grabimo i. t. d. — ona je tudi organ čuta, ki se pojavlja v končinah prstov — zovemo ga tip.

S tem organom spoznavamo oblike in svojstva raznih teles — tip nas poučuje, kje je kaka stvar, kakove je oblike in kakšnega površja, je li trdna ali tekoča, trda ali mehka, je li ravna, gladka, ráskava, mrzla ali topla i. t. d. — Dà, celó bôje spoznava slepec s svojim čudovito razvitim tipom, ki pri njem v nekoliki meri nadomešča okó. —

Digitized by Google

Oblika lepe roke, kakor i ostalih delov telesa, označena je že v nedosežnih kipih starih grških umetalnikov. V njih nam je umetalnost razkrila, kar nam inače zakriva priroda; v njih nahajamo zakone pravilnosti, zakone prirodne lepote, v njih naše vzôre; ondu nam je za vsako posamno različnost ohranjena dovršena praslika v nje prvobitni čistoti. — V farneškem Herkulu gledamo največjo fiziško moč v prekomerno razvitem mišičji; v belvederskem Apolu se divimo dražestnim črtam mladosti; toda, rekel bi, v sredini močí in milobe stojí grški Antinoj . . .

Človeški stas v obče je vedno zavisen od tega, kakó so rasle kostí, in sicer ne samó od velikosti, debelosti, dolgosti in kratkosti posamnih kostij, nego zlasti od njih razmerja proti celoti, od načina, po katerem so se kostí med sabo zrasle in razvile.

Nekaterniki so hoteli ustanoviti nekovo absolutno razmerje, v katerem bi morali biti posamni deli telesa proti vsi postavi. Vender take absolutne mere dejanski ni; zakaj ljudje so večji in manjši, ki navzlic razni velikosti stasa venderle združujejo v sebi vsa svojstva lepote. A vender se je našla mera, po kateri je soditi lepota stasa; le-tó mero nosi vsak pojedinec v sebi; v simetriji posamnih delov z individuvalno veličino telesa se javlja lepi, dovršeni stas.

Kar smo pripomnili zgoraj v obče, to veljá sevéda popolnoma tudi za roko.

Veličina lepe roke je torej relativna, rekše, ona se ravnàj po dolgosti in debelosti lehtij i. t. d.; iz kratka: roka mora biti proporcijonirana. Zadoščaj, ako še omenimo, da pravi umetalni zakon: dolžina roke od ročnega sklepa do končine srednjega prsta se imej proti dolgosti spodnjih lehtij kakor 8 : 13.

Roka ne smé biti nì kratka, nì okrogla, nego óbla (podolgasta); prsti morajo biti okrogli in naj se polagoma stanjšujejo.

Sklepi na prstih naj ne bodo gomolčasti — zadnji členek ne smé biti ploščat. Nohet ne bodi preizbočen, nì preokrogel, nego imej ovalno obliko. Beli polmesec na nohtu se mora jasno videti.

Hrbet roke bodi nekoliko zaokrožen; kite in žile naj ne pronicajo skozi kožo, nego jedva prosévajo. V obče ne bodi roka takó rejena, da bi se radi tolšče izgubljala arhitektura nje zgradbe. — Najčešče se palec ne strinja z inače lepo rokó; ali je predaleč od ostalih prstov, ali pa preblizu — tudi je dostikrat v zadnjem členku prešírok, kakor n. pr. pri krojačih.

Sevéda mora lepo roko dičiti tudi lepa polt. Polt roke bodi bela, samó ondu, kjer se tesno prilega kostém, nekoliko rožnato navdihnjena; žile naj le plavkasto prosévajo.

Digitized by Google

Naprstnik in igla sta često na kvar lepoti roke; naprstnik, ker se zadnji členek srednjega prsta stisne, ali celó skriví v sklepu — z iglo pa se zbada koža na kazalci, da je čimdalje bolj debela in grapasta. Že iz tega se vidi, da si more samó óni človek ohraniti popolnoma lepo roko, kateremu so Rojenice položile toliko zlatá v zibelko, da mu ni treba z roko služiti vsakdanjega kruha. Saj je vender roka v prvem oziru le orodje za materijalno, fiziško delo; privaditi se mora raznim poslom; a pri tem ji sevéda ni môči ohraniti čiste in dovršene prvotne oblike.

Vender pa je treba, da negujemo svoje roke; zakaj lepa roka daje človeku mnogo individuvalnih prednostij, o čemer izpregovorimo še pozneje.

Obliko roke treba negovati že pri deci. Glejmo na to, da otroci ne sesajo prstov, ne grizejo nohtov, da ne iztezajo posamnih členkov, da pokajo v sklepih; da se ne oprasnejo z nožem ali drugim ostrim orodjem, da ne dvigujejo in ne nosijo težkih stvarij.

Grdo držanje prstov pri pisanji posebno kvari lepoto roke. Tudi igranje na glasbenih instrumentih utegne imeti zlè posledice gledé na obliko roke.

Kdor želí imeti belo, mehko kožo na roki, čuvaj jo zraka in solnčne svetlobe — to se obično godí z rokavicami — ter jo zvečer opiraj z vodo in glicerinom. — Ako se ti roka često znojí, potresi in odrgni jo s škrobovino ali lisičjekovim semenom.

Umevno je, da se morajo negovati tudi nohtje, in sicer ne samó gledé na obliko, nego tudi gledé na čistoto; zakaj najlepša roka je nelepa, ako so nohtje na nji zanemarjeni.

Zaradi nelepe navade, da se na roko natika po več težkih prstanov, nakrivé se prstje in dobivajo žulje. Roka, na kateri je mnogo prstanov, ne more se odlikovati po lepi prirodni obliki; nje lastnik se sicer baha vesoljnemu svetu, da živí v ugodnem gmotnem razmerji, toda dobrega ukusa izvestno nima in ga nikoli ni imel.

Na lepo zgrajeni roki se javlja fina organizacija človeka; toda na držanji in gibanji roke spoznavamo stopinjo njega vzgoje in izobraženosti.

* * *

Noga je obično skrita pod obuvalom; zategadelj tudi nje posamni deli ne prihajajo tolikanj v poštev, kakor pri roki. Ozirati se nam je le na zgradbo noge v obče.

Digitized by Google

Tudi na nogi ne smé biti arhitektura kostíj skrita pod tolščo. Velikost in dolgost noge je sevéda zopet relativna in zavisna od višine in debelosti vsega stasa.

Normalno zgrajena noga ima nart izbočen na dve straní, t. j. po dolžini in po širini. Ako je svod (oblok) po dolžini previsok, noga ne more biti lepa, takisto ne, ako je prenizek, kakor n. pr. pri ploskonožcih.

Nahajajo se na svetu kàr plemena, katerim je prirojena stanovita vrsta nog, takó Francozom visoka noga, Izraelcem ploščata noga.

Lepa noga osobito diči človeka. Znano je, kakó se je Goethe izrazil o nji. Njega besede smo postavili na čelo svoji razpravi.

Pri nogi je zlasti treba paziti na obliko in držanje. Oboje je treba gojiti že izza mlada. Zató je jako brezpametno, ako se dajó deci čevlji z visokimi in rtastimi petami; hoja mora biti povsem negotova, in take noge se prav lahko izprevržejo; to se opaža zlasti pri ženskem spolu.

Marsikatera noga je nelepa zaradi nelepe hoje — in ta hoja je, žàl, toli često samó nasledek pretesnega obuvala. — Nikakor ni môči skrivati prevelike noge, tudi ako jo protiprirodno in siloma zabijaš v obliko, kakeršna ji ni primerna. Največjega pomilovanja našega so izvestno vredne óne lepotice, ki silno mučno stiskajo nogo v tesen čeveljček, in na visokih petah omahujejo in kinkajo po ulicah; saj ne vedó, da si s tesnim protiprirodnim obuvalom kvarijo hojo, gibanje in zdravje, toda, kar je pri njih največjega pomena, tudi lepoto svojo.

Noga ne rabi človeku toli mnogovrstno, negoli roka. Noga nam rabi v prvi vrsti le za s t a n j e in h o j o. Zató je tudi zgrajena popolnoma inače, nego nje nežna sestrica, roka. Na nogi pogrešamo óne čudovite gibičnosti; nasprotno pa se odlikuje s krepkimi in trdnimi kostmí, kitami in mišicami.

Rousseau je trdil, da je priroda porodila človeka, da hodi po vseh štirih. Kàj malo je poznal ta filozof-samotár zgradbo človeškega telesa; ako bi jo primerjal zgradbi živalij, prepričal bi se uprav o nasprotni resnici. — Res je sicer, da hodijo otroci po vseh štirih, toda samó zategadelj, ker se še ne morejo držati na nogah. Temu se morajo šele mučno privaditi in priučiti; zakaj človek, stojèč na nogah, mora se vedno držati v ravnovesji.

Hoja je zavisna od težišča telesnega. Pri hoji se težišče premiče sedaj na to, sedaj na óno nogo. Ravnovesje je zavisno od navadne ravne hoje. Ako je težišče preveč naprej, hodi človek na konci prstov; óni pa, pri katerih je težišče pomaknjeno bolj nazaj, koraka zgolj na

Digitized by Google

petah. To zadnje se dogaja sósebno pri ženskah; njih hoja je tudi iz anatomiških vzrokov preračunjena na krajše korake. Radi tega velí Rousseau: »Ženska hoja je takó ustvarjena, da jo čim lože dohitevaš.«

Ako ženska hoja prekorači mejo majhnih korakov, izpremení se v takozvano »grenadirsko hojo« — a takrat tudi takoj izgubí vso milobo in gracijo ženskega značaja.

Čestokrat je grda hoja zavisna od pokvarjene oblike dolgih nožnih kostíj (stegnenice in golenice), ki se skrivé zaradi bolezni ali pa tudi po napačnem pestovanji otrók. Takšne noge imajo sedaj obliko črke X, sedaj črke O. Na take nedostatke treba paziti že v mladosti; zakaj tačas se še dadó poravnati, ker so vezí v sklepih še prožne in popustne. Ako nedostatek ni preočit, môči ga je popraviti s samim delovanjem mišičja; sicer pa nemudoma poišči zdravniške pomoči. — Tudi ploskonožci nimajo lepe hoje.

Končno nam na tem mestu ni môči prezirati fizijognomike roke in noge, rekše óne znanosti, s katero se iz njiju zgradbe, velikosti i. t. d. sklepa na značaj dotičnega človeka.

Lepo zgrajene roke in noge so zlasti znak plemenitega plemena. Človek lepih rok in nog je pre šaljive in dovtipne nravi. Dolge in ozke roke in noge značijo strastnega človeka, kratke — sebičneža in človeka mrzlega temperamenta. Ljudje, ki imajo izredno kratke prste, brezsrčni so in krvoločni. — Neron in Marija Tudorska sta imela baje take majhne, lepe in brstne roke s kratkimi prsti.

Jamice na rokah značijo veseljaka in časih tudi lahkomišljenca. Velike roke in noge izražajo moč in stanovitost, vender tudi dobrodušnost. — Majhne in nežne roke često pomenijo slabost, površnost, nestanovitost, kratkoumnost in tudi zlobnost. Roke, ki se rade zardévajo, željne so maščevanja.

Živahen duh se izraža v gibičnih, nemirnih rokah; mirna roka znači zamišljenca.

Kakor je pri roki in nogi pomembna oblika, prav takó značilno je tudi to, kakó ji človek uporablja.

Neumnež ne vé kàj početi z rokami, a bojazljivec se opotika ob svojih nogah.

Roka in noga govorita kàj zgovoren jezik. Izkušnja že nas učí, da ima roka glavno nalogo pri razgovoru, bodisi, da jo rabimo v razjasnjujočem, pomirjujočem ali potrjujočem zmislu. Z roko dovoljujemo in odkíanjamo — sočutje in zasmehovanje, naklonjenost, veselje in

Digitized by Google

žalost, prošnja in nje uslišanje se izražajo z roko takó, da je umevno vsakomur.

Nasproti pa je noga oznanjevalka naše krepkosti in samozavesti; ona spremlja našo jezo in razjarjenost, ona podkrepljuje naše ukaze in našo pretnjo. Hitro koraka mož, ki se brzo odločuje in hitro izvršuje, k čemur se je odločil — omahljivec brusi počasi svoje peté.

Roka nam je torej izraževateljica duhá in srca; noga pa je glasníca naše volje in značaja našega.

Roka in noga sta zlasti važni pri nežnem spolu, in to vedó njega zastopnice bolje, nego mi.

Z božajočo roko pregovarja žena možá, pomiruje ga in ga tolažèč vodi skozi nezgode življenja — toda noga ji je baje dana, da mu veluje in vlada.

Mož je gospodar! In vender pravijo, da so bile vsem imenitnim dogodkom na naši zemlji vzrok ženske.

»Cherchez la femme« je menda le resničen pregovor.

Na vrtu.

Dèkle na vrtu cvetíce sadí,
Sebi vesela takó govorí:

»Da bi se v rahli prsti gredic
Vsaka hotela prijeti cvetic!

Pôtlej najlepši moj bode vrt,
Kàdar odéne pomládni ga prt.

Tod mimo vrta pohajal nekdó,
Nem bode gledal cvetje lepó.

Žêlel si bode cvet ali dvá,
Mojega lèhko si žêlel — srcá . . .

Toda srcá jaz nikómur ne dam,
Bodisi, da bi me prosil on sam.

Bolje, da nikdar ne ljubim deklè,
Nego da kdàj mi ljubezen umrè . . .

Vender, če v rahli bi prsti gredic
Vsaka prijela se mojih cvetic:

Kàdar spomládi se mi razcvetó,
Rôžo on prvo, najlepšo dobó . . .«

Dèkle na vrtu cvetice sadí,
Ptica jo čuje, takó govorí:

»Dèkle, nikomur srcá ti ne daš —
Že si ga dalo, samó da ne — znaš!«

Gr. Novák.

Digitized by Google

Ogenj svetega Elma.

Spisal **dr. Simon Šubic**, profesor na vseučilišči v Gradci.

zza mlada mi je še v spominu, kakó se je o hudi uri križal moj oče, gledajoč na zvonik:

»Svetinja, preplašena od hudega vremena, išče pri cerkvi mirú; sedla je petelinu na turnu na grebén.«

O hudem vremeni, sósebno kadar je zrak nekoliko napojen z elektriko, videti je na vrhéh visokih stvarij, n. pr. na stolpnih zvezdah, na jadrenikih, na štrlečih sulicah i. t. d. vreščèč plamen, kateri traja nekaj časa brez sléharne škode. Vzrok tej prikazni je električki iztok, kakor ga opažamo v temni sobi na električkem kolovratu. Večina opazovanih pojavov izpričuje, da se kaže ta ogenj zlasti pozimi, sicer pa tedaj, kadar je kàj hudega vremena v zraku. Ogleduje se najlože v temačnem ozračji, bodisi ponôči ali podnevi, ko se zrak zatemní od hudega vremena. — Bilo je na večer, ko so korakali pruski vojaki iz Charlottenburga proti Berolinu. Na poti jih ujame hudo vreme; stemní se, in hipoma se zasvetijo ostí njih medeninastih šlémov; za nekoliko časa otemné in se zopet posvetijo. — V Nordhausnu so visele pri slavnosti zastave na drogih s kovinskimi ostmí iz cerkvenih lin. Ko je začelo mêsti, pokazale so se lučice na konci drogov, nemirne, kakor bi skakale z droga na drog. Slišalo se je zajedno prasketanje, kakor bi brenčala muha, ki se je zapletla v pajčevino. Ko je blizu stoječi ogledovalec segel po teh lučicah, izginile so mu pod roko; kadar je pa roko umeknil, zasvetile so se iz nova.

Kadar je obilo elektrike v zraku, niti ni treba visoke stvarí, da bi se na nji pokazale svetinje. Burchell pripoveduje o prikazni, katero je videl v južni Afriki. »Prišel sem k misijonárjem. Ko pridem zvečer na travnike, vidim električki pojav, kakeršnega nisem opazoval žive svoje dní in ga ne bodem. Iz vseh stranij nebá so švigali bliski hitro drug za drugim, grmelo pa ni. Vse okolo mêne je bilo tiho, le nekaj debelih kapelj je padlo iz sila goste in črne megle. Kar se zažarí takó silno, da sem malone oslepel. Žar se je na videz potezal z nebá na zemljo. Nekoliko časa je gorelo od elektrike vse travno steblíčje kakih petnajst čevljev okrog mêne. Pokalo ni, prav nobenega šumenja ni bilo slišati. Trava je bila po čevelj visoka; vsako steblo,

Digitized by Google

slébarno peresce je bilo kakor v ognji, takó se je svetilo. Ko sem šel mirno svojim pótem, izginila je prikazen popolnoma.«

Skoro prav takšne pojave opisuje v svojem »Kosmosu« Al. Humboldt; opazoval jih je po silovitih planjavah, poraslih z visoko travo, prostrtih poleg reke Orinoco v južni Ameriki.

Podobno žarenje se vidi često, kadar mête. Ko je opazoval Lampadij mnogo elektrike v zraku okolo Freiburga, videl je v okolici rudár, da so se po drevji svetile veje, katere niso visele do tâl. Tudi mornarja ónikraj Freiburga sta videla, da se je svetil padajoči sneg. — James Braid v Leadhillsu je zapazil, da so se konju svetila ušesa, njemu samemu pa klobukovi okrajci, ko je ravno jelo močno mêsti in deževati. Ko je bil konj premóčen, izginila je svetloba na njem. Predno je jelo deževati, poskakalo je mnogo elektriških isker iz snežníc na klobukove okrajce in konju na ušesa. — Drugič je nastopil vihar z dežjem in snegom; bliskalo se je neprestano, grmelo pa je malo. V tem so videli ljudje, stoječi pod milim nebom na višjih krajih, da so se svetili okrajci njih klobukov in rokavice; takisto so se žarila konjem ušesa, rep in griva, tudi grmovje ob poti in nekatera posamična drevesa; živo gibajoči in nemirni plameni so jih obkrožali, in slišal se je zajedno rahel šum, kakor bi jela voda vreti.

Veliko, kàj veliko štejemo opazovanj o tem ognji; sósebno stari národje so ga prištevali usodnim pojavom in ga popisovali mnogovrstno. Livij pripoveduje: »Strah se je še pomnožil zaradi čudovitih pojavov, o katerih smo zvédeli iz raznih krajev; pravijo, da so se na Siciliji sulice nekih vojakov često svetile kakor blisek, kakor se je prej na Sardiniji zasvetila palica stražniku, kateri se je izprehajal po obzidji.« — Plinij pripoveduje, da je ogledoval zvezde na sulicah vojakov in na ladjinih jadrenikih. Te zvezde so se vršéč prestavljale po jadrenikih. Jednakih pojavov omenjata Seneka in Prokopij. Plinij pristavlja: »Vzrok tej svetlobni prikazni je še skrit v veličastvu prirodnem.«

Zlasti so se stari národje čudili plamenu na jadrenikih. Samó jeden plamen, imenovan Helena, imeli so za neugodno znamenje; dva plamena, imenovana Kastor in Poluks, prerokovala sta jim lepo vreme in srečno vožnjo po morji. Sedanje ime ogenj svetega Elma prihaja baje od škofa Erazma, kateri je umrl začetkom četrtega stoletja mučeniške smrti v Mola di Gaeta. Njega ime se zôve okrajšano Ermus, italijanski Elmo. Takó je bil tudi po njem, to je po stari cerkvi St. Eramo, imenovan v Neapolu utrjeni grad St. Elmo, katerega je sezidal kralj Karol II. okolo leta 1300. Zaradi krepke pod-

Digitized by Google

pore so čestili mornárji Sredozemeljskega morja Erazma za morskega váruha. Njega ime je po Laškem — nekoliko okrajšano — pomenilo plamen, kateri se je o viharjih prikazoval na ladjah. Arijost imenuje ta ogenj »La disiata luce di Santo Ermo.« — Iz poročila, katero je spisal Kolumbov sin, vidimo, kaj so si tedanje čase mornárji domišljali o ognji sv. Elma. V tem popisu, imenovanem »Historia del admirale«, bere se: »Ponôči od sobote do nedelje, gotovega dné meseca vinotoka leta 1493. na drugi Kolumbovi vožnji je silno grmelo in deževalo. Končno se prikaže sveti Elm na ladji s sedmimi prižganimi svečami; vidi se ogenj, katerega spoznajo mornárji za posvečeno svetlo teló svetega Elma. Kar se zaslišijo molitve in litanije na ladji, zakaj mornárji so trdno prepričani, da se poleže nevarni vihar, ko se prikaže sveti Elm.«

Kakor pripoveduje Herrea, verovali so tudi služabniki na Magelhaensovi ladji v to vražo. Herrea pravi: »Za velikih viharjev se prikazuje sveti Elm na vrhu jadrenikov, sedaj z jedno, sedaj z dvema gorečima svečama. Z veselimi glasovi in solznih očij pozdravljajo mornárji to prikazen.«

Od konca sedemnajstega stoletja pa ni v mornárskih poročilih nikjer več najti omenjenih dogodkov o Elmovem ognji z gorečimi svečami, dasi niso bile misli o tem ognji kàj prida boljše. Grof Forbin pripoveduje v spominskih črticah svojih: »Blizu balearskih otokov se je vzdignil neko noč hud vihar s strašnim bliskanjem in grmenjem. Ker smo se bali hude sape, ukazal sem zadrgniti vsa razpeta jadra. Videli smo na ladji nad trideset ognjev svetega Elma. Jeden je gorel na vrhu veternice najvišjega jadrenika in plapolal poldrug čevelj visoko. Poslal sem pomorskega hlapca, naj ga prinese na krov. Ko pride hlapec do ognja, zakliče: ‚Ogenj prasketá, kakor bi se prižigal zmočen smodnik.' Ukažem mu, naj sname zastavo in jo prinese k mêni. Toliko pa da jo sname, zapustí jo ogenj in séde vrhu jadrenika toli trdno, da ga ni môči odgnati. Toda sčasoma je izginil sam po sebi.«

Menda pozná malo bralcev ogenj svetega Elma. Temu pa ni vzrok to, da se prikazuje takó malokdaj, ampak to, da ga na kopnini ni môči opazovati tolikanj pogostoma kakor na mórji. Vender, kdor je paznejši, prepriča se lahko o večjih viharjih, da se v temnem zraku svetijo vrhovi stolpov in veternic.

Gledé na ogenj svetega Elma in ljudsko vero o njem je kàj zanimivo premišljanje prirodoslovca, ki se trudi pozvedeti, kakó se je prirodno veličastvo izražalo v duhu človeškem. V raznih dôbah prirodoznanskega spoznavanja je priroda s svojimi močmí našemu duhu

Digitized by Google

vtiskovala različne obraze. Kar se je zdelo prednikom popolnoma resnično, to so često zavrgli nasledniki, češ: »To je stara kriva vera ali vražen nazor o prirodi.«

V starih časih so imenovali Elmov ogenj po Dijoskurih Kastor in Poluks, katera so čestili za váruha v morskih nevarnostih, kjer se je ta ogenj prikazoval na jadrenikih ali po veternicah. Ladja iz Aleksandrije, na kateri se je prepeljal sveti apostol Pavel z Malte v Perteoli, imela je zastavo dvojčkov ali Dijoskurov. Takrat je imela večina ladij dvojčka na svojih zastavah, kakor bi bile posvečene Dijoskurom.

Kadar se je Elmov ogenj pokazal v podobi samotne luči, imeli so ga, kakor smo že omenili, za oznanjevalca nevarnosti in nesreče; pomenil je v tej podobi Heleno, sestro Dijoskurov, katera je provzročila Trojancem toliko nesreče, zlà in žalosti. Iz tega vira zajemaje, mislilo je dôkaj novejših prirodoznancev, da izhaja ime »Elm« iz imena »Helena«, kakor bi se bilo ime »Helenin ogenj« sčasoma izpremenilo v ime »Elmov ogenj«. Drugi pa so trdili, da prihaja ime »Elmov ogenj« v krščanskih národih od malikovalskih Kabirov in njih Herma; torej Hermov = Ermov = Elmov ogenj. Oboje je zmota, nego ime »Elmov ogenj« prihaja od svetega Erazma, kakor smo že pojasnili.

Koliko je vplival Elmov ogenj na misli, to se vidi iz tega, da je celó poosebljen na starokrščanski marmorni krsti, katero so našli, ko so nekoč kopali v podnožji cerkve Sv. Petra v Rimu. Pokrov te krste je dandanes shranjen v vatikanskem muzéji. Zaradi nje imenitnosti so jo posnemali v podobah Basijo, Aringhi, Bottari, d' Agincourt i. dr. Elmov ogenj, poosebljen na tem pokrovu, prikazuje se v dogodbi preroka Jone. Kakor poroča stari zakon, šel je Jona, neposlušen Jehovinemu povelju, na ladjo. Vzdigne se strašen vihar, kateri preti razbiti ladjo. Vražni mornárji vadlajo in spoznajo, da jim žuga nesreča zaradi Jone; zató ga vržejo v mórje. Ondu ga požrè morski som in ga tri dni pozneje vrže na kopnino. Le-tá povest se je posebno omilila staremu krščanstvu, saj je bila znamenje Kristusovega vstajenja in vesoljnega vstajenja od smrti. Torej se vidita dve prigodbi izboklo vpodobljeni na krstah starih kristjanov: prva kaže Jono, ko ga riba požrè, druga, ko ga vrže na kopnino.

Obraz na gôri omenjenem sarkofagu pa je tá-le: Na kipečem morji se vidi ladja s tremi mornárji. Srednji izmed njih je ravnokar vrgel Jono v mórje, kjer pada v žrelo morski pošasti. Zgoraj na desni stráni gleda golotna podoba s perutimi na pol izza skale, kamor tolče Mojzes s palico, da teče voda iz nje. Ta podoba je poosebljeni

Digitized by Google

vihar, kakor se nahaja pogostoma narisan na krstah starega krščanstva. Sredi nad jadrenikom se vidi do pasa ženska podoba s krono na glavi, vsa v svetlobi. Ta ženska je pooseblјeni Elmov ogenj, kateri se kaže na razkačenem morji mornárjem samèč, spričo nevarnosti. — Prej so trdili nekateri opazovalci, da pomeni ta podoba solnce. Ker je pa lice in nédrije žensko, mislili so drugi, da bi bila luna; toda luna nima kàj opraviti pri tej dogodbi, in na podobi tudi pogrešamo slέharnega pravega znamenja zánjo. Bottari je spoznal resnico, ker je imenoval rečeno podobo nesrečonosno zvezdo Heleno. To sta potrdila tudi Borgija in Platner.

Pri tej podobi rabi Elmov ogenj za to, da se natančno obriše dogodba z Jono; mimo tega nam kaže znamenito vlastje marnega opazovanja prirode. Da je Elmov ogenj vpodobljen kot ženska, kakor poleg njega stoječi vetrovni bog, to se ujema s starim mišljenjem, o katerem podaja starokrščanska umetnost še mnogo drugih vzgledov. Toda biti utegne res, da je hotel umetnik z žensko podobo izraziti demonsko moč Elmovega ognja, posebno če je bil navzet misli starega krščanstva, da je zrak poln hudih duhóv, kar sta začetkom četrtega stoletja trdila cerkvena očáka Tertulijan in Arnobij.

Kakor kažejo povesti dvanajstega stoletja, postavljali so vérniki v zraku prebivajočim zlim duhovom ali demonom nasproti svetnike kot váruhe, da bi s svojo močjó ustavljali in mirili hudo vreme. Prva teh váruhov je bila Marija, mati Jezusova; njenemu varstvu so se izročali zlasti o viharjih na mórji, mislèč, da se prikazuje Marija v ognji svetega Elma. Ta domišljija se veže tudi z imenom Marije, katero so izvajali v starokrščanskih dôbah iz hebrejščine in ga razlagali za »zvezdo morjá«. Pod tem imenom so tudi častili Mater božjo, kakor izpričuje imenitna pesem iz devetega stoletja »Ave, maris stella, Mater dei alma«. Tudi slavni pevec Arijost v svojem »Orlando furioso« kàj živo popisuje prikazen Elmovega ognja na ladjah; Camoëns mu daje brezimen spomin v svojih »Luzijadah«.

V knjigi »De miraculis s. Mariae«, katero je spisal duhovnik Potho, menih v samostanu Priflingenu pri Regensburgu, čita se nastopna povest nekovega opata, o katerem trdi pisatelj, da jo je slišal sam. Le-tá opat se je peljal z nekaterimi drugimi tovariši na ladji sredi britanskega morjá, ko je prišla takó huda ura, da so bili vsi obupani. Klicali so svetnike na pomoč, ta tega, óni drugega, toda nihče ni klical Marije. Opat jih opominja, naj pokličejo na pomoč mater usmiljenja, katera je mogočnejša od vseh drugih svetnikov. Toliko da naprosijo Marijo, prikaže se vrhu jadrenika velika luč kakor velika voščena

Digitized by Google

sveča. Svetila je takó močno, da je odgnala ponočno temò ter razsvetila vse na ladji in okolo nje. Zdajci tudi potihne huda sapa; morje se umirí, skoro napoči jasen dan, in srečno priveslajo na kopnino. »O, zvezda morjá, svetlejša nego vse, mogočnejša nego vse!« pristavlja strmeči pisatelj. — Namen tej povesti je izvestno ta, da bi priporočala češčenje Matere božje; videti pa je tudi, da je bil v tistih časih Elmov ogenj precèj neznan.

Prav tisto povest v nemškem jeziku pripoveduje stari »Passional«, kateri obseza v prvih treh knjigah poleg Jezusovega in Marijinega življenja tudi Marijine čudeže. V teh knjigah je takó-le popisan Elmov ogenj, kateri se prikazuje na poziv Matere božje:

»ûf dem maste dar enboben
ein vackelnlicht sô schône quam,
daz die trube gar benam
die sich ê ob dem schiffe truc.
vil witen sich al umme sluc
daz licht von dem maste
bî sînen schonen glaste
gesâhen sie nu alle wol.«

Vrhu jadrenika se torej prikaže luč plamenice in vzame vso temò, katera je prej pokrivala ladjo. Daleč se razliva luč, da vse dobro vidijo v lepi svetlobi. Dalje pravi: „Srce mornárjev je bilo polno veselja — vihar, ki se je prej na vso moč upiral v ladjo, in šum in vrišč morskih valov se je začel polegati; boječi in omamljeni beguni so si opomogli in so bili zopet veseli.«

Španski in portugiški mornárji so prisojali dominikancu patru Gonzalezu tisto varstvo na morji kakor Italijanje svetemu Erazmu ali Elmu; imenoval se je »patronus maris hispaniae«. Zgodovinar dominikanec Štefan de Sampajo pravi, da ni prazna basen, ako pravijo mornárji, da so pogostoma videli svetega Petra Gonzaleza o protivnem viharji vrhu jadrenika s prižgano svečo v roki. Zató so mu tudi v podobah dajali dominikansko obleko in prižgano svečo v roke.

V basnih in pesmih torej živí v mitiški obliki spomin ognja svetega Elma, dostikrat v tesni zvezi s povestimi iz življenja svetnikov. Vender je izgubil dôkaj svoje skrivnostne močí do domišljanja človeškega, odkar se je ónega stoletja razodelo njega elektriško bistvo.

Digitized by Google

Prijateljem.

Preživel v svetu sem petino veka,
Najlepši čas odbegnil mi je rano:
Mladosti prve dôba je za mano,
Ob mêni zopet brzo čas poteka.

Prijatelji, mladosti priče moje,
V usodnih dnovih vam zaupujoče
Srcé pozivlje vas v obližje svoje!

Sodružno z nebom zemlja se raduje,
Veselo ptičev spev zvení iz gaja,
Kadàr prirodo solnca luč preraja
In z žarnim svitom pomlad osvetljuje.

Takó v prijateljih ob duši duša
Zajedno rádost v srečnih dneh uživa,
Zajedno upov sládke glâse sluša.

Nas dnij mladosti zdrúžili so vzori:
Tedàj od nas je že slovó jemala,
V spomin prijateljstvo je nam podala,
Želeč, da zánje vsem srcé nam gori.

Ljubezen bodi nam vodnica mila,
Ko pot za nami v večno morje gine,
Ljubezen ista, ki je nas združila.

V višavo, kjer nebesko solnce sveti,
Mladiče vodi orel ponositi,
Tam gôri njemu sodbo je vršiti,
Ki je težkó jo nam ljudem umeti.

Učé v življenji mnogi nas izgledi:
Zlató ni vse, kar svéti se blesteče,
Verjeti v svetu redko je — besedi.

V življenji časa blč nas tepe kruti —
Ob vas, prijatelji, cvetè blaginja,
Bodeče trnje v rože izpreminja,
Da noga pota ostrega ne čuti.

Srcé, v bolesti bridki zamorjeno,
Zamán povsod življenja bi iskalo,
Zdravilo ne pomore mu nobeno.

1.

V življenje, ki človeku rane seka,
V valovja njega burnost nepoznano,
Med nami od viharjev razdivjano.
Zagnala me je silna časa reka.

Prežili skupaj dnove smo cvetoče,
Sedaj se resnejša nam pesem poje,
A mi le srčni v žitja bitke vroče!

2.

A kàdar jesen dežja plohe suje,
Od zêmlje k nebu siva megla vstaja,
V nji z zêmljo, zdi se, da nebó se spaja,
Ż njo strnjeno ob mračnih dneh toguje.

A kàdar sreča médnje dahne kriva,
Src dvojica naj se spojiti skuša,
Kot z nebom strinja zêmljo megla siva!

3.

Zavest zató nikoli nas ne mori,
Da smo teptali, kar mladost sejala:
Za vzore mlade stojmo jedna skala,
Ne stráši hrup nas ljudski, nì napori!

Na pragu ona lepše domovine,
Ób grobu v dušo bode nam svetila,
O mladih vzorih pravila spomine . . .

4.

Kar v solnce more orlov mladih zreti,
Odloči, da jim slobodno je žiti,
Ostale mora vse ugonobiti,
Zamán kateri skuša se oteti.

Odločnost najbolj váruje nesreče —
Kar podlega v prijateljski je sredi,
Jednako v orlih, vse naj se izmeče!

5.

Naj še takó se viher sila ljuti,
Naj v zlobnosti se svet nam ves zaklinja —
Ob vaši stráni varna je stopinja,
Od skale vi steber ste nerazsuti!

A naj prijateljstvo je obsijalo
Srcá globino temno, zapuščeno —
V življenje spet zaupno bode vstalo.

Digitized by Google

Da solnce bi na nebu otemnelo,
In ž njim bi zvezde nebne zlatokrile
Svetlobo žarno svojo izgubile,
Objel bi smrtni sèn prirodo célo

Kar vir hladilni v gôri vitki srni,
Prirodi solnce, zvezde so krilate,
Kar cvetju rôse biseri srebrni:

Med nami kakor roža je cvetela
Ljubezen, tihe sreče porodica,
Ko nam mladost razžarjala je lica,
In srca mlada so nam plamenela.

Mladi smo v vzorih gledali svetove,
A kdor v življenji mladim vzorom služi,
Osivel starec bode zrl plodove

Razvêli nárazen so nas koraki,
Ko poti se življenja nam odprli,
A nismo medsebojno mi zamrli
Prijatelji, po svojstvih si jednaki!

Na vas spomini, v srci prebujêni,
S slastjó so dušo tožno mi pojili,
In v srci spév se je porodil mêni.

6.

Po zemlji noč zavladala bi smelo,
Temè človeku neodkrite sile
Vse stvarstvo s tiho grozo bi polnile,
Usihalo, kar v luči je cvetelo.

Ljubezen to je nam, ki druži brate;
Brez nje osvaja srca mrak si črni,
Brez nje nikjer ni v svetu sreče zláte.

7.

O, da med nami večno bi živela
Ljubezen, vsemogočna vladarica,
In ž njo zvestoba, verna ji družica,
Da v letih poznih zremo njiju dela!

Prijateljev sebičen duh ne kuži:
Da mirno gledamo v bodoče dnove,
Z ljubeznijo nas brate delo združi!

8.

Pripluli nádme temni so oblaki,
Mladosti mêni zgodaj svit zastrli . . .
Tedàj moj vzplaval duh, sodrugi vrli,
Vesel do vas je tjà v nezgodi taki.

Do vas si žêlel spév je lahkokrili,
Pojoč o prêšli nádeji vzneséni,
Do vas, ki nékdaj z máno ste čutili!

Gr. Novák.

Dalmatinske povesti.

Spisal **Igo Kaš.**

III. Težavna rešitev.

(Konec.)

Zadnji udarec je zvršen, poslednja bitka izvojevana. Potolčeni, razkropljeni so vstaši . . .

Trdovratno se je branil Risto s četo svojo; ali trdne vrste nasprotnikov so rile neprestano dalje.

V zadnjem bóji je zadela njega, ki je dobil že mnogo lahkih ran, krogla v desno nogo, in samó pogumni žrtvi Grgurjevi se je posrečilo, da ga je brezzavestnega prinesel v varno zavetje; vsi drugi so ali poginili ali ubegnili v Črnogoro.

Digitized by Google

Dva dní po óni nesrečni bitki Risto izpregleda. Bil je v široki jami Vele Šubre, ónega divjega in pustega gorovja, čegar najvišji gospodar je mogočni sneženi Orjen.

Grgur mu služi. Opere in obéže mu rano, prinese mu oskromnega živeža, katerega je nabral v zadnjem trenutku v vrečo svojo, in mu dá nekoliko kapljic žganja, pomešanega s snežno vodo.

»Kje sem, Grgur, in kakó sem došel semkaj? Kje so mi drugovi?«

»Miruj, Risto, ne govôri, da ti ne škodi; počakajva, da mine neznosni južni veter, potem se vrneva k svojcem.«

Ginjen mu stisne Risto roko: »Grgur, blagi mladenič, oprôsti mi! Često sem te žalil, in sedaj si mi rešil življenje!«

»Oče Risto, ne hvali me. Ali mi ni dolžnost, da ravnam takó? Ali bi ne bil tudi ti mêni storil prav takó?«

Kakor omedlevica léže slabost na očí ranjencu, potem se nasmehne. »Bože . . . plati . . . srečo . . .«

Bližajo se žalostni časi. V jami je sicer suho in toplo, toda živež pohaja, dasi ne uživa Grgu skoro ničesar. Bolnik se ne more geniti, kadar ga pustí vročica.

Končno se vzpnè mladenič: »Risto, oditi morava, ako nečeva umreti od gladú. Daleč na okrog ni žive duše. Kakó bi okreval?«

Risto migne z roko in reče: »Pojdi sam! Ti si mlad, živiti moraš staro mater in sestrico. Ohrani jima življenje svoje! Moja družina ima vsega dovòlj; in kaj ji pomorem jaz, jednonogi bolestnik? Pojdi ti in pústi me umreti; danes ali jutri, saj človek mora iti!«

»Celó ne. Kakor bi bil moj oče, trudil se bodem, da te rešim. Udje so mi krepki, in nádejem se, da se rešiva obá.«

Takó je tudi bilo.

Na Grgurjevih plečih potuje Risto po najkrutejših planinah ruševite Dobrostice, raztrganega Kavla in razritega in pustega Radostaka. V jamah in razpokah počivata in nočujeta, dokler nekega dné ne prispeta na vzhodni klanec zadnjega gorovja.

V dalnji globini se razprostirajo boke z ozelenelimi bregovi, svetlimi hišami, z vasmí in gradovi pri morji; na vzhodu in na jugu se vrsté snežene grede črnogorske, in v sivi dalji kipé orjaški vrhovi gorâ arbanaških. Proti zapadu se sveti neizmerna ravnota jadranskega valovja.

Ali pogled ubežnikoma se niža v krájino, kjer jima je domovje. »Kaj neki delata žena in hčí? Ali žalujeta po mêni, kakor da sem mrtev?« mrmrá Risto.

»O mila majka in uboga Danica; morda se žalostí, ker me je tirala v smrt, dasi je namerjala najboljše!« misli si Grgur.

Digitized by Google

»Ko bi jim mogla naznaniti, da živiva, da se vračava!« takó želita oba.

Sedaj mora Risto ostati sam za pečino; zakaj Grgur je ugledal na poti ljudí in je vsekakor hotel dobiti živeža, bodisi le suhega kruha.

Odide, in hvaležno gleda Risto za njim. Za dve uri se vrne s kruhom, sirom in rakijo. To je bil vesel dan po tolikih pôstih!

Ko se zmrači, odpravi se Grgur okrepčan in zaupno s svojim tovorom nizdolu. Mesec jima sveti na težavnem poti.

Najnevarneje je priti mimo orožniške postaje pri »Kovačevem dolu«. Ali posreči se jima, in v jutranjem mraku dospeta na pečine nasproti Perastu in na breg, kjer je shranil Grgur v temni jami čoln in kalugjersko obleko.

Vse najde nepokvarjeno. Srce mu utriplje od veselja, ko zavija Rista v črno odejo — rešena sta!

Z ónim kalugjerom v čolnu prispè Grgur še tistega predpóldne do samostana, kjer ranjenca prijazno vzprejmó.

Proti večeru veslá mladenič k Ristovi rodbini, kjer najde tudi mater svojo in mlado sestrico.

Žalostno so posedale žene in jokale po dragih sorodnikih. Največ je trpela Dana. Nema bolest, katera se ji takó očito vidi na bledih licih in vdrtih očéh, ta je materi na dvojno žalost.

Sedaj pogleda deklè slučajno skozi okno na mórje in vzklikne: »Tam, tam«! Nató postojí kakor otrpla.

Nje srce je čutilo, nje okó je spoznalo čolnič, ki je plul proti hiši!

Vse zró iz hiše in se ihtèč objemajo.

Takó jih je presenetila nenádejana radost, da mora Grgur dolgo čakati, predno mu odpró.

Sedaj jih je našel vse združene, ki so mu bile toli obljubljene! »Bog bodi zahvaljen, zdrave ste vse!« reče jim ter objame mater in nevesto svojo.

Uro kesneje, ko je Grgur pojasnil najvažnejše prigodke, stali so vsi ob postelji Ristovi, ki se je držal jako krepko, sósebno ker je védel, da je v varnosti.

Ko se pozdravijo, pokaže Risto na Grgurja, rekoč: »Eto vam rešitelja in hranitelja mojega! — Ne želim se ga več ločiti; zatorej Grgur, bodi moj, in Danica bodi tvoja!«

»In Bogdan?« vpraša mati boječe.

»Samovoljno me je zapustil. Kaj mu hočem? — Grgurjevo zláto srce je vredno več nego deset Bogdanov! Ne govorite o njem! — Častni oče, čul si zaroko, blagoslovi ju!«

Digitized by Google

»Bodita srečna, otroka!« vzklikneta radostni obe materi.

In sreča, jasna sreča sije v očéh Danici in Grgurja, ki si presrečna stisneta roke v večno zavezo!

Nepričakovana vrnitev Ristova in zaroka Daničina se je naznanila samó najbližjim znancem in sorodnikom, in utajevali so Rista, ker se vsestranska pomilostitev, katere so se nádejali, ni še objavila.

Tudi Bogdan je zvédel vse te novosti, in izguba prekrasne neveste mu je vzbudila nemir in nejevoljo.

Nekega dné pride k Ristu, ki še vedno biva pri kalugjerih.

Strogo mu očita nejevero, ali ranjenik se obrne od njega, rekoč:

»Ti sam si provzročil, kar se je zgodilo, in tvoja samoljubnost je zakrivila, da mi je poginilo devetnajst najboljših junakov. Pústi me in snubi drugo.«

»Risto, poslušaj, lahko te primoram, da mi storiš po volji. Dàj mi Danico!«

»Pojdi!« seže mu óni v besedo. »Izdajica jedenkrat, bodi še drugić. Pojdi v Kotor in ovadi me! Kakor te bode veselila osveta! Ali Danice ne dobodeš nikdar!«

»Dobro! Sam hočeš takó. Pomni, kar si rekel«, zakliče mu srdito Bogdan, in hití iz sobe in iz samostana.

Zdajci stopi k Ristu stari kalugjer, ki je iz sosedne sobice čul glasni pogovor:

»Ne bój se, Risto! Vse sem čul. Mladič namerja nekaj zlega, ali škodil ti ne bode. Takoj grem v Kotor in obrnem vse na dobro. Torej ne vznemirjaj se!«

»Hvala ti, častni oče; ako moreš kàj storiti, stóri; ako ne, pa hôdi!« odgovorí Risto udanega srca.

Stari kalugjer odide, da zvrší, kar je obljubil; Bogdan pa v tem teče proti Risnju.

Na poti sreča Danico, ki je hitela k očetu, kakor vsak dan.

»Glej, tukaj si, nezvestnica!« nagovorí jo. »Takó si se izneverila besedi?«

»Jaz ti nikdar nisem dala besede, tudi dati je nisem mogla; mêni ne očitaj ničesar!«

»Slušaj, Danica, še prosila me bodeš, da ti podam roko. Ali misliš, da ne bodo veseli v Kotoru, če se jim pokaže, kje se je skril znani četovodja Medún, in če kdo ovadi njega rešitelja sodišču? Kakó?«

Danica ostrmí od strahú; ali skoro se ohrabri:

»Tega ne moreš storiti!« vzklikne neverjetno.

Digitized by Google

»Zakaj ne?« nasmehne se Bogdan, veseléč se nje prestrašenosti, »mêni ne more biti na škodo!«

»In to mi praviš v lice? Sedaj vidim, kakó si brezčuten!«

»Ne brezčuten, Danica, ali od prevelike ljubezni malone brezumen! — Záte bi storil vse, boril bi se z vragom samim!« vzklikne Bogdan razburjen, potem pristavi mileje: »Môči ti je rešiti očeta in Grgurja. Védi, da se ravno vračam od očeta tvojega. On zná, da se je prenaglil zbok hvaležnosti, ko te je obljubil Grgurju; ali v srci le želí najine zveze, katero smo potrdili že davno.«

»Lažeš!« odgovorí mu deklè srdito. »In ako si upaš, pojdi z mano k očetu, in ponóvi, kar si govoril sedaj!«

»Temu je kesneje tudi časa dovòlj«, zavrne Bogdan prisiljeno miren. »Vender to ti povém: Izpolni besedo očetovo, ki te je obljubil mêni, in molčal bodem; ako ne, videla bodeš očeta še danes zvezanega v ječi!«

»Mili Bože, kakó more biti človek toli sovražen! Vender — stóri, kar ti veleva srce; jaz pa te nečem nikdar več videti. — Pojdi!«

Hitro se obrne in stopa proti samostanu, kjer poročí očetu, kaj je govorila z Bogdanom. Ali ker je oče dobre volje, umirí se tudi ona.

Bogdan je izgubil malone vso premišljenost. Čimbolj je spoznaval, da mu je izgubljena Danica, tem žarneje je hrepenel po nji.

Kakor iz uma hití naravnost do orožniške postaje, kjer objavi, kar vé o Ristu in njega rešitelji.

Veselo začujejo orožniki to novico, in takoj odredí vodja dva orožnika, da privedeta najprej Rista.

Bogdanu zapové, da jima pokaže Ristovo zavetje. Tega ni pričakoval. Nádejal se je, da se bode skrivaj veselil osvete. Ali ne pomaga mu nič, in v družbi ónih poslancev se mora napotiti.

Ko pridejo v samostan, najdejo Rista in pri njem ženo njegovo in hčer.

Starejši orožnik nekoliko povprašuje, in skoro je potrjeno naznanilo Bogdanovo, zakaj Risto ne tají, da je bil vodja ustaški četi, saj ga tudi rana izdaja.

Blizu vrat pri drugem orožniku stojí temnega obraza Bogdan. Nikdo ga ne pogleda, vender čuti vse zaničevanje ónih, ki so mu bili nekdaj dragi.

Ker se Risto ne more dvigniti, da bi šel na postajo, hoče iti orožnik k vodniku, da pozvé, kaj storiti... V tem hipu se odpró vrata, in stari kalugjer vstopi na stráni okrajnega sodnika, ki je rad prihitel, da oznani pomilostitev Ristu in Grgurju in vsem, ki se vrnejo...

Digitized by Google

Ali ker je bila tožba Bogdanova prejeta pismeno, morala se je tudi razpravljati pismeno.

Pokličejo Bogdana, da ponovi tožbo svojo. — Zardé se pristopi.

»Povèj ime«, velí mu sodnik.

»Bogdan.«

»Priímek?«

»Kaj tega treba? Saj nisem zatoženec.«

»Vse ime moramo poznati; povèj tedaj!«

»Bogdan — Loputić iz Risnja . . .«

»Bogdan Loputić?« ponovi sodnik počasi, poudarjajoč vsak zlog, »ej, to je dobro! — Dečko, ti si tedaj óni Loputić, katerega iščemo že toliko časa? Bogdan Loputić, zakaj nisi došel, ko so te poklicali k naboru?« — vpraša sodnik.

»Nisem védel o tem,« odgovorí Bogdan zamolklo.

»Takó? Védel nisi? In vender se je oznanjalo povsod! Potajeval si se, in nesrečna denašnja prilika te je izdala ter nam privedla v roke!«

Srepo ga gleda Bogdan. Obledel je, in solze mu igrajo v očéh — ali od žalosti ali od srda, kdo vé? Govoriti ne more nì besedice, toliko je iznenádejan.

»Ali morda véš, kakšna kazen te čaka, predno te pošljejo v vojašnico? Pol leta najmenj se bodeš utegnil pripravljati na bojno službo! — Vêdita ga za mano v Kotor!«

»In ti, Risto,« reče bolniku, »ti si prost, kakor tudi rešitelj tvoj, óni Grgur. Znano vam je, od koga je došla ta milost; bodite odslej hvaležnejši, nego do sedaj!«

Šele ko je odšel sodnik, katerega je spremljal stari kalugjer, vzbudé se navzočniki. Presenečeni so bili od strahú, ko sta prišla orožnika po Rista, iznenádejani so bili, ko sta odvedla Bogdana — — ali sedaj spoznajo veliko milost, ki je vsem vrnila prostost in mirno življenje. V Ristovi sobi zahvaljajo starega kalugjera, da jih je po svojem brzem dejanji osrečil in jih ohranil zlà. Ko pride Grgur, najde vse jako vesele. Risto mu zakliče:

»Pridi, Grgur, drugič sva rešena po tem čestitem očetu, in sedaj smo šele povsem združeni. Ni se nam bati nobene nevarnosti! Pripravili bodemo slovesno svatbo, da mi bode le môči vstati in zopet stopiti na blažena tlà domovine svoje!«

Digitized by Google

Pisma iz Zagreba.

Piše **Josip Stare.**

XXIV.

apišite kritiko! — Takó prosijo uredniki, kadar jim je oznaniti novo knjigo. Kratka in lahka je prošnja, ali kakšen bi moral biti odgovor? Ostroumen, pravičen, nepristranski, objektiven in Bog védi, kakšen še, mimo tega dolg, da bi se mogel nadaljevati dvakrat, trikrat. To ni lahko, zlasti ne opreznemu mózu, ki je že sam kàj spisal in vé, kaj vse mora znati, kdor hoče pravično oceniti književno delo. Da je res takó, priča nam profesor Klaić v prezanimivem svojem »književnem pismu«, katero je priobčil v peti številki letošnjega »Vienca«. Uredništvo »Vienčevo« ga je namreč prosilo, naj bi ocenil najnovejšo Lopašičevo knjigo »Bihać in bihaćka krajina«; toda ko se je učeni profesor lotil dela, da bi izpolnil prenagljeni obet, zadiralo se mu je peró, in namesto kritike je napisal omenjeno »književno pismo«, v katerem se opravičuje, zakaj ne more spisati obljubljene ocene. Ali ni to zanimiv odgovor? Gotovo da je; celó prezanimiv je in poúčen po vsi obili vsebini svoji. Preoskromen je gospod profesor, ko pravi, da nima darú za pisanje kritik, in se skoro kesá vseh océn, katere je kdàj napisal, ko je še sam bil urednik »Vienčev«; zakaj takrat da je sodil preostro »našo še zmiraj mlado književnost, ki je v prvem stadiji razvitka in ima . . . premalo delavcev . . .« . . . »Pri nas bi morala biti kritika vsekakor pravična, ali morala bi biti blaga in več vzpodbujati na delo, nego . . . ubijati pisatelje in jim jemati tisto malo volje, katero imajo za spisovanje.« Takó sodi gospod Klaić o hrvaški knjigi in hrvaški kritiki. Toži se na mlade dečke, ki grajajo zadnja dela starih zaslužnih pisateljev, a toži se tudi na óne književne veterane, ki preveč zahtevajo od mladih začetnikov. Upravičeno zaničljivo obsoja tisto kritiko, iz katere govorí strast osebnega ali politiškega nasprotnika, in tisto, katero je porodila prevelika ošabnost ali pa zgolj trgovsko dobičkarstvo. Kritik bi moral biti pisatelju to, kar je učitelj učencu; kritika bi morala biti le instruktivna ali poučna, a takšno kritiko bi mogli pisati le učeni in izkušeni ljudje. V oskromnosti svoji trdi gospod profesor, da on ni ne učen ne izkušen, da torej niti ne more napisati kritike, katere je želel »Vienčev« urednik.

Digitized by Google

Ko smo prebrali to prezanimivo »književno pismo«, prišli so nam nehoté na misel naši dnevniki in drugi manjši listi, ki vsi pravilno donašajo kritike o slehárni gledališki predstavi; toda ne le o predstavljanji, ampak tudi o igri sámi, o nji umetniški in književni vrednosti. Ne moremo in tudi nečemo soditi, ali se te kritike ujemajo s terjatvami profesorja Klaiča, ali ne, zakaj to bi zopet bila kritika, katere nikakor ne namerjamo pisati, zlasti ker ne čitamo redno teh časnikarskih océn. Zanimive pa so takšne ocene, in človek se časih kàr čudi, kakó odločno in duhovito sodi neznaten list skritega mesteca o književnih velikanih, katerim vé očitati mnogo več, nego puhlim plodovom popolnoma neznanega zakotnega pisača. To uganko nam je slučajno rešil na potovanji nemški kritik sam in nam dokazal, da je ni lože stvarí, nego pisati ocene gledaliških iger, zlasti imenitnejših, ki se dajó po večjih mestih. Časnikarski recenzent pozvé od igralnega društva ves repertoar, naročí si pri knjigarji zvršene kritike dotičnih iger in jih prepiše za svoj list, kadar jih treba. Ljudje čitajo, čudijo se njega bistroumnosti in po tem sodijo, ali jim je igra ugajala ali ne. Sevéda, kadar treba rêči besedo o novi igri, ali o takšni, katere na vélikih gledališčih niti ne poznajo, takrat je časnikarski poročevalec često v veliki zadregi, pa piše in piše, da napósled ne véš, ali je igra dobra ali slaba. Na vsako stran je torej kritika težka stvar, in čimbolj človek preudarja Klaičeve besede, tem bolj spoznava, kakó so resnične. Zató nikakor ne mislimo pisati kritike, ampak le poročati hočemo o nekaterih novih pojavih na hrvaškem gledališči.

Lani smo že povedali, kakó veselo in navdušeno je naše občinstvo pozdravilo dve novi igri, Kumičičeve »Sestre« in Vojnovičevo »Psiho«. Tudi mi smo pritrdili splošni radosti in izrekli nádejo, da se bode dramatiško pesništvo hrvaško odslej razcvitalo čim dalje tem lepše. Motili se nismo. Minula gledališka dôba nam je podala zopet nekoliko novih izvirnih plodov. Gospod Kumičić je v »Obiteljski tajni« iz nova pokazal lepe darove svoje; velike ovacije občinstva pa ga bodo gotovo vzpodbujale, da bode stopal srčno dalje na dramatiškem polji. Kritika sicer ni bila takó zadovoljna, kakor občinstvo, ali trdno upamo, da gospoda Kumičiča to prav nič ne bode motilo; saj so mu morali priznati celó nasprotniki, da je ta druga igra njegova v marsičem boljša od prve, da nam torej kaže napredek. Po tolikem uspehu se za gotovo nádejemo, da nas gospod Kumičić prihodnjo zimo razveselí s tretjim dramatiškim plodom, za katerega mu dobro dojde dosedanje izkustvo.

Digitized by Google

Novim izvirnim igram smemo prištevati tudi veselo igro »Kitu cvieća« in dramo »Zabluda matere«. Obe je spisala umna in duhovita gospá Hermina Tomičeva, prvo leta 1883., drugo leta 1888. Ko so »Kitu cvieća« prvikrat predstavljali na gledališči zagrebškem, védeli so le nekateri dobri znanci, kdo je spisal to izvirno igro. Občinstvo in kritika sta torej mogli soditi do cela nepristranski in zadovoljni sta bili s tem dramatiškim prvencem neznane pisateljice. Prav takó so vzprejeli leta 1888. večjo socijalno dramo »Zabluda matere«, v kateri so posebno hvalili zunanjo tehniko. Bilo jih je sicer, ki so grajali glavno misel, ali tajiti niso mogli, da ima igra dovòlj zanimivih dramatiških prizorov. Pravični ocenjevatelji so v tem daroviti pisateljici dali nekoliko iskrenih svetov, po katerih je plemenita gospá igro predelala, in takó popravljeno in izboljšano jo je vzprejela »Matica Hrvaška« med svoje lanske knjige ter s tem gotovo ustregla vsem njenim čitateljem, zlasti ónim, ki ne bivajo v Zagrebu in ne morejo videti igre v gledališči. Ta uspeh je ohrabril gospó Tomičevo, da se je lotila novega dela, in že ima v rokopisu dovršeno novo burko v jednem dejanji, toda osnovala je tudi že drugo večjo veselo igro.

Posebno zadovoljni poročamo še o neki izvirni igri, s katero nas je razveselila uprava hrvaškega gledališča v minuli zimski dôbi. Omeniti nam je »Tri braka«, komedije v petih dejanjih, katero je spisal Milan Primorac. Ta pseudonim smo čitali še na gledaliških listkih, ali kritiki so vsi povedali po časopisih, da je pisatelj igre dr. Marijan Derenčin, bivši pravosodni predstojnik dežélne vlade, sedaj odvetnik v Zagrebu. Da je Derenčin najduhovitejši in najbistroumnejši pisatelj pravoslovnih knjig in razprav na Hrvaškem, to je védel vsakdo, in nihče mu ni še utajil tega; ali da je tudi dramatiški pesnik, tega doslej nismo védeli, in njegova igra »Tri braka« je prijetno iznenádejala vse prijatelje gledališča in književnosti. Ne oziramo se na razne kritike, saj niti ne mislimo pisati kritike, ampak le to bi radi povedali, kar smo čutili samí pri predstavi, ali kakor bi se reklo po novem, »kakšen vtisek je igra naredila na nas.« Od začetka do kraja smo uprtih očij zvesto poslušali, da nam ne bi ušla nobena duhovita in primerna misel, katerih kàr mrgolí. Kadarkoli je kdo iz nova stopil na oder, takoj se ti je zdelo, da je to star znanec, in jedino to ti je rojilo po glavi, kdo je ta človek, in kje si ga videl v resničnem življenji? In ko so že nastopile vse osebe, nehoté si rekel: »To je naše zagrebško društvo!« In takó je. »Tri braka«, ali slovenski »Trije zakoni«, to je prava podoba novodôbnega našega življenja, katero nam je gospod Derenčin narisal takó resnično, da ga gotovo nihče ne bi

Digitized by Google

mogel bolje. Telesno in gmotno propali starejši baron vzame za ženo mlado hčerko silno bogatega krojača. Baron potrebuje novcev, nevesto pa je zaslepilo plemstvo in hrepenenje po aristokratskih »krogih«. To je prvi zakon. V drugem se je mlad človek zagledal v starejšo déklico, ki ga je do cela začarala z ljubeznivim svojim vedenjem in duhovitostjo svojo. Navzlic odkritosrčnemu njenemu ugovarjanju, da je prestara za njega, le ne odjenja, dokler se ne poročita. Tretji zakon je, kakeršen mora biti; mladenič in déklica, ki sta po srci, po stanu in po letih kakor namenjena drug drugemu, zaljubita se in se po nekaterih navadnih ovirah poročita. Ta zakon je srečen, dočim vidimo v prvih dveh hude društvene in psihološke viharje, ki se šele poležejo po strašnem polomu. Vse, kakor v vsakdanjem življenji! Človek kàr strmí, kakó resnično se razvija to življenje na odru, zlasti ko se dogodbe vseh treh zakonov zapletajo med seboj in povzdigujejo splošni dramatiški zapletek. Vse osebe, imenitnejše in menj imenitne, kažejo nam značaje iz sedanjega gospodskega življenja; posebno zanimivo je še to, da vidimo pred sabo tudi zastopnike raznih politiških strank verno risane, a vender takó, da niso žalile nobene politiške stranke, ki so v gledališči prijateljski sedele druga poleg druge ter zložno ploskale in se radovale redkemu užitku. Sevéda, s strogo umetniškega stališča bode kritik védel ugovarjati marsičemu; umetniško dovršeno delo nikakor ni igra »Tri braka«, ali ker nam tolikanj resnično kaže vsakdanje naše življenje, da človek ne utegne misliti na zakone dramatiškega pesništva, uverjeni smo, da se ta igra prav takó obdrží na repertoaru zagrebškega gledališča, kakor so se obdržali »Graničari«, ki tudi niso dovršeni, in so se vender predstavljali že davno nad stokrat in se še zmiraj predstavljajo, in vsak pot je gledališče prenapolnjeno. Saj imajo tudi Nemci mnogo dobrih iger, katerih ne morejo uvrstiti v noben oddelek dramatiškega pesništva, pa jim pravijo »karakterne podobe«. Tudi to radi priznavamo, da imajo »Trije zakoni« veliko krajevno vrednost; v prevodu na kakem drugem gledališči bi se ne mogli ponašati z istim uspehom, kakor v Zagrebu. Toliko se nam je zdelo potrebno, da poročamo o teh domačih plodovih hrvaške dramatike, ki nam jasno pričajo, kakó se je v najnovejšem času jelo razvijati gledališče hrvaško po notranji svoji vrednosti, in da ne hrepení le po zunanjem sijaji, ki je bil že marsikateremu gledališču na veliko škodo.

Upamo, da smo resnično poročali in pravično sodili, ne da bi se postavili na vzvišeno stališče ostrega kritika. Kakó opolzek je pot kritike, povedali smo že v začetku, ko smo navêdli nekoliko mislij

Digitized by Google

gospoda Klaiča, s katerim se v tem popolnoma ujemamo. Nekdo nam je sicer ugovarjal in rekel, da je kritika lahka stvar. »Ako knjigo čitaš, da se ti ne spotika, in je ne odložiš, dokler je ne prebereš, tedaj je knjiga dobra. Če se ti pa zadira, pústi jo, zakaj gotovo, da knjiga ne veljá.« Zopet nova in čudna teorija, ki je na več stranj vredna premisleka! Nekoliko je gotovo resnice na tej lahkoumni in predrzni trditvi, ki pa nikakor ne veljá za vsako knjigo. Prvi pogoj vsaki, zlasti lepi knjigi je ta, da se gladko bere; in vender nam je učeni gospod Jagič ostro obsodil neke ruske prevode, ki so se čitali, kakor lep in dober izvirnik. Po takšnih ostrih obsodbah si človek res ne upa več izreči svoje sodbe. Takó smo na primer že večkrat poudarjali, da je pri nas premalo duševnega kapitala in preveč duševne konkurencije, in danes še nikakor nismo drugih mislij, akoprem nam je zatrjeval prav veljaven prijatelj, da pri nas brez konkurencije ne bi uspevali ne književnost ne umetnost. Zató da trebamo več leposlovnih listov in več pevskih, glasbenih in drugih umetniških društev. Res je, da nam je takšna konkurencija minulo zimo dala nekoliko prav redkih in dovršenih koncertov, s kakeršnimi bi se mogla ponašati tudi večja mesta; ali prav pri teh koncertih smo videli, da so se morala vzajemno podpirati razna društva, ker so jim bile svoje močí preslabe. Urednik lepoznanskega lista pa je tožil, da mu »Matica Hrvaška« pobira najboljše sodelovalce in da mora list zató hirati. Ali ni to zopet dokaz, da nas je še premalo za konkurencijo? Često izproži urednik prav zanimivo podjetje in priobči v listu članek s številko I.; ali zastonj se veseliš in čakaš nadaljevanja, ne učakaš ga. Lani na primer je »Vienac« prinesel »I. Pismo iz Biograda«, v katerem se nam je izpolnila davna želja, da bodemo čitali izvirna poročila o srbski književnosti in kulturi sploh. Uvod je bil lep in prezanimiv, ali zastonj smo čakali drugega pisma; minilo je leto in pol, in še ga ni. Takrat smo čuli, da bode »Vienac« tudi donašal izvirna »Pisma iz Ljubljane«; vender tudi teh ni bilo. Kaj je temu vzrok? Nič drugega, nego da je premalo delavcev, toda preveč dela, zlasti za toliko število raznih časopisov. Lahko je rêči: »Listov nikdar ni preveč, le dobri morajo biti«; ali kakó naj bodo dobri, ako se naš mali duševni kapital drobí čimdalje bolj in trosi po treh, štirih listih, dočim bi malone pohajal za jeden list!

Ali kam smo zašli! Poročujé o nekih novih pojavih na književnem polji, ponovili smo staro tožbo, akoprem po načelu in po izkustvu nikomur ne vsiljujemo svojih mislij. Utegnil bi nas kdo vprašati, zakaj ne poročamo o »Matici Hrvaški« in o drugih književnih za-

Digitized by Google

vodih? — »Zvon« naznanja vestno vsakega pol leta vse nove hrvaške knjige, zató nam jih tù ni treba ponavljati. Pisatelji so iz večine isti in stari znanci »Zvonovim« čitateljem. Med pripovednimi knjigami »Matice Hrvaške« ne pogrešamo nobeno leto Šandora Gjalskega, katerega smo že večkrat omenjali pohvalno in ki je sedaj izvestno najrodovitejši pripovedovalec hrvaški. Zadnja pripovedka »Na rodjenoj grudi« pripada njega najboljšim delom. Ko smo jo čitali, spominjali smo se pogostoma nekega književnega historika, ki trdi, da romani prihodnosti ne bodo, nego resnični dnevniki. Nečemo trditi, da je pripovedka »Na rodjenoj grudi« zgolj dnevnik, ali pisana je takó realistiški, da ni možno ločiti, kaj je resnica, kaj domišljija. Kdor je le malo časa bival v lepem hrvaškem Zagorji in se le nekoliko seznanil z dobrimi ljudmí in prezanimivim tamošnjim življenjem, ta gotovo slastno seže po vsaki novi knjigi Gjalskega. Danes to staro zagorsko življenje gine od dné do dné; kakor drug za drugim legajo v grob stari vlastelini, ki so v idiliškem svojem kraji pozabili ves ostali svet, ki se niso ločili ljubljene »rodjene grude« svoje in so vse žive dni rajši bivali v lesenih kurijah svojih, nego da bi se preselili v zidane palače zagrebške. Kakor pristen Zagorec ljubi tudi Gjalski nad vse drugo ta rojstveni svoj kraj in nam prelepo opisuje, kar je sam doživel in kar je čul od prednikov svojih, katerih že skoro ne bode več. Kakor Gjalski s srcem svojim vedno tičí na »rodjenoj grudi«, takó nam pripovedke njegove oživljajo le nekdanje zagorske dogodbe. In dobro je takó; zakaj dàj mu Bog učakati visoko starost in podéli mu močí, da bode do zadnjega diha opisoval to prezanimivo Zagorje! Težko da bi mogel opisati in povedati vse, kar je vredno spomina; vender ni ga, ki bi kakor on znal risati te stare hrvaške značaje, katere je videl na svoje očí in poslušal na svoja ušesa. Gjalskega bodo mogli ceniti šele prihodnji rodovi, katerim bodo njegove pripovedke budile domišljijo kakor mične bajke, in marsikdo bode tedaj majal z glavo in si mislil: »Ali je bilo res kdàj takó lepó pri nas na Hrvaškem?« — Ker smo toli srečni, da smo v Gjalskega pripovedkah našli že marsikakega znanca svojega, smemo jih tem bolj priporočati vsakomur, kdor se zanima za življenje národov, zlasti najbližjih sosedov svojih. O umetniški vrednosti nečemo soditi samí; le to povejmo, da se Gjalskega pripovedke prevajajo v razne jezike evropske.

Digitized by Google

Kakó so Turki osvojili Bihač.

Spisal **I. Steklasa.**

(Konec.).

Vojna, ki je trajala malone brez prestanka od leta 1591. do leta 1606., morala bi se začeti šele leta 1593., zakaj to leto je bila v Carjem Gradu uradno napovedana Avstriji. Ali bosanski paša Hasan ni čakal tega, nego je začel po turški navadi že prej napadati zemlje krščanske. Že leta 1590. je plenila četa 3000 vojakov okolo Bihača, in leta 1591. je prihrulo zopet kakih 1500 móž čez Uno. Napadli so Bihač, ali Krištof Obričan jih je hrabro odbil s posadko svojo. Drugo leto ni bil takó srečen. Ko nekega dné pregleduje trdnjavo, napadejo ga Turki in ga ujamejo. Spremljevalci zapovednikovi zbežé na vse straní, in v mestu nastane strašen strah in velika zmešnjava. Ko bi bili Turki v tem trenutku napadli trdnjavo, izvestno bi jo bili osvojili. V tej veliki zmešnjavi prevzame zapovedništvo Jožef Dornberg, dokler ni bil postavljen za stotnika Jožef Lamberg.

Ko je pa Hasan-paša dné 2. vélikega travna leta 1592. dozidal novo trdnjavo petrinjsko in si takó zavaroval pot do Siska, sklenil je vsekakor osvojiti Bihač, da bi mogel potem brez skrbí z vso vojsko udariti na Sisek. Takó je tudi Bihaču odbila zadnja ura.

Že dné 10. rženega cveta je prišel Hasan-paša z močno vojsko, težkimi topovi in z mnogimi ladjami po Uni pred Bihač. Prvih osem dnij so streljali na mesto neprestano od štirih straníj. Ker je bilo zidovje že precèj porušeno, pripravili so se Turki na napad. Ali predno so hoteli poslednjič naskočiti mesto, udali sta se dve drugi trdnjavici turškim rokam. Hasan je namreč poslal iz tabora pod Bihačem oddelek svoje vojske, da osvojí bližnje trdnjavice. In res mu osvojí Peršić in Izečić (dné 17. rženega cveta), dočim je bil znameniti Kamengrad še minulega leta izgubljen za našince.

Končno začnó Turki napadati Bihač dné 19. rženega cveta. Že so postavili vojaki lestve na zidovje, da se popnó nánje, kàr jamejo meščanje zahtevati od zapovednika, naj izročí mesto z ugodnimi pogoji. Krištof Lamberg je sam prepričan, da ne bi mogel dolgo braniti mesta, ker je zidovje po neprestanem streljanji skoro razdejano in so branitelji iz večine popadali, ali pomóči se ni nádejati od nikoder. Zató sklene, da se udá, in sicer največ zaradi tega, ker se je začelo

Digitized by Google

meščanstvo sámo s Hasanom dogovarjati o podaji. Prebivalci mestni so namreč javili paši, da bi se radi podali, ako jim obljubi sloboden odhod. Paša pošlje précej nató jednega svojih begov v trdnjavo, da obeta prebivalcem in posadki sloboden odhod, ali pa varnost osebe in imetka, ako želé tudi še dalje ostati v mestu. Ko Lamberg to zvé, gré sam v turški tabor, da razpravlja tamkaj o podaji, katero res sklene z dogovorom, po katerem smé posadka slobodno oditi.

Tudi pri tej priliki dolžé nekateri povestničarji Krištofa Lamberga, da je od samega strahú izdal mesto Turkom, ne da bi se jim bil hrabro postavil v bran. Takó ga ogerski povestničar Istvanfy imenuje malosrčnika in bojazljivca. Ali če razsodimo vse okolnosti, katere smo navêdli ravnokar, pritegniti moramo Valvasorju, ki brani čast rojaka svojega. Kranjski stanovi in celokupna vojaška uprava na Krájini so bili kriví največ, ker so premalo skrbeli za takó važno trdnjavo in jo skoro popolnoma zanemarjali ravno v tem času. Vender kranjskim stanovom tudi tega ne moremo očitati preveč; saj nam je znano, da so od leta 1590. pazili vsi na Sisek, zakaj ondu je hotel sovražnik predreti v dežele slovenske. Na tej stráni namreč ni bilo nobene takó močne trdnjave, ki bi jih branila, kakor je bila tamkaj na novo utemeljena karlovška nasproti Bihaču. Ne plašljivost Lambergova, nego neka malomarnost celokupne vojaške uprave in kranjskih stanov je zakrivila, da je bil Bihač kristjanom izgubljen po 65letni vladi avstrijski in 52letni upravi kranjskih stanov.

Hasan-paša je bil pa tudi prav zvita glava. V svojem vedenji proti Lambergu in njega spremljevalcem je bil prav priliznjen, samó da bi jih pridobil záse. Zató je nagradil zapovednika Lamberga z zláto vezeno obleko, druge spremljevalce pa s svilenimi haljami. Jeden izmed njih, Tomaž Gall po imeni, ni hotel vzeti halje, nego jo je podaril blizu stoječemu Turku. Hasanu se zdí čudno, da navedeni spremljevalec takó malo ceni njega dar. Ali obdarovani Turek mu dobro odgovorí, da je Gall Nemec, ki ni še nikdar nosil take obleke, pa tudi ne mara zánjo; rajši bi vzel cekin, da bi si mogel zánj kupiti vina in se nekoliko razveseliti. Hasan se nató sladko nasmeje in podarí Gallu 10 cekinov. Spremljevalcu Bajnaku pa dá 150 tolarjev in ga celó nagovarja, naj ostane pri njem v službi, da ga bode dobro plačal. Tudi med druge prebivalce mesta Bihača siplje denar, in da jih zaslepí še bolj, pokaže jim nekoliko zabojev, napolnjenih z zlatom in srebrom ter jim obljubi, da prepustí vse to njim in da jih bode varoval bolje nego dosedanji njih gospodar, ki ni skrbel ni za plačo ni za hrano podložnikov svojih.

Digitized by Google

Lamberg je zaupal tem laskavim besedam Hasanovim in odšel iz trdnjave z 22 vojaki (samó toliko jih je še ostalo od 400) in drugimi prebivalci, ki so se mislili izseliti. Napoté se proti Slunju, ki je bil takrat še naš. Češ, da jim je potrebna straža na poti, pošlje ž njimi Hasan-paša bega Velehtana s 400 turškimi konjiki. Ali Velehtanova naloga je bila, da te neoborožene ljudí (razven 22 vojakov) pokončá na poti. In res, ko so kaki dve milji od tabora, napade jih s četo svojo. Začnè se krvavo klanje; našinci se branijo obupno, posebno óni oboroženi vojaki, in pobijejo marsikaterega Turčina. Izmed imenitnejših Turkov je padel Ibrahim-beg, katerega je zabodel Tomaž Botalić; sprla sta se bila že prej zaradi nekih darov, katere je bil Hasan-paša razdelil mnogim prebivalcem bihaškim, da jih pridobi zase, le-tá beg pa jih je zahteval od prebivalcev. V tej borbi se je posebno hrabrega izkazal nam znani Tomaž Gall, ki je ubil tudi nekega ago in Turke takó preplašil, da so pobegnili v Bihač. Od naših vojakov je ostal samó kapetan Krištof Lamberg in 6 meščanov; vsi drugi so pali v tej borbi. Begunci so prispeli najprej v Drežnik in od tukaj v Slunj.

Tudi gledé na ta napad brani Istvanfy Hasana, o katerem misli, da je bil prav pošten človek, ki je spoštoval besedo svojo. Kriv mu je le Tomaž Batalić, ki se je sprl z nekim Turčinom, pa je zató prišlo do krvave borbe. Tudi pripoveduje Istvanfy, da Lamberg ni pobegnil iz poboja, nego da so ga Turki ujeli in privedli nazaj k Hasanu, kateri ga je pa velikodušno pustil na slobodo. Vse to ne more biti res, posebno ne óno, kar piše ta zgodovinar o Hasanovem značaji, zakaj vse njega dosedanje in tudi poznejše vedenje se upira takovemu mnenju. Valvasor je v tem pogledu mnogo verodostojnejši, zatorej se držimo njegove pripovesti (Valvasor XII., 15.—16.). Da je bil Hasan sam nejevera in krvolòk, dokazuje najbolj njegovo ravnanje s prebivalci bihaškimi, ki so ostali po odhodu Lambergovem v trdnjavi. Dočim je namreč Velehtan klal izseljence, prišel je tudi Hasan v Bihač. Ali kakor je prej s sladkimi besedami in dragocenimi darili mamil prebivalce na svojo stran, dokler jih ni pridobil, takó okrutno jih začnè sedaj preganjati. Od 5000 prebivalcev, ki so ostali v mestu, dá jih 2000 poklati, druge zasužni, 800 samih otrók pa odvêde na Turško. — »Ker se je udalo mesto Bihač, odprt je pot v Italijo, torej naj pazijo Benečanje« — takó javlja benečanski poslanec iz Prage svoji signoriji (vladi benečanski). Kolikokrat je bilo to mesto v 16. veku v veliki nevarnosti, zakaj Turki so ga že napadali iz davna! Sedaj je palo, ali s krvavim klanjem národa so se Turki osvetili za mnoge svoje

Digitized by Google

poboje pod tem mestom, kakor da hočejo pokazati Sisku in drugim hrvaškim in slovenskim mestom, kaj bode, ako jih osvojé.

Mnogi krščanski vojskovodje so poskušali osvojiti Bihač, ali šele leta 1878. so ga zavzele naše čete po hudi borbi. Važna sta dva napada na Bihač v prejšnjih časih. Že dve leti pozneje, ko je padla bihaška trdnjava, vzdignil se je na Turke v teh krajih glasoviti junak Jurij Lenković, karlovški general, in sicer že prav kesno jeseni. Glavni namen temu prihodu je bil napad na sam Bihač. Z močno vojsko pride dné 5. listopada zvečer pred trdnjavo bihaško takó tiho, da posadka niti ne zapazi sovražne vojske. Tisto noč okolo dveh po polnoči zapové Lenkovič tihoma prisloniti lestve na mestno zidovje in ukaže vojakom, da se popnó na zid. Le-tí hitro poskačejo po lestvah na zidovje in nasipe. Ko jih končno posadka vender zapazi in se hitro zbere na veliko vpitje, spopadejo se živo na obeh straném. Ali Turki so bili premagani. Kdor se ni rešil v kulo, pal je od puške ali meča, takó da je bilo na ulicah in nasipih polno mrtvih trupel. Naših vojakov ni palo mnogo. Valvasor trdi (XII., 16.), da so pali samó trijé — a zajeli so bogat plen (dragocenosti, žita in druge hrane) ter oslobodili 1200 krščanskih sužnjev. Ostroga vender tudi Lenković ni mogel osvojiti, ker ni imel velikih topov in je moral biti zadovoljen s tolikim uspehom. Že dné 8. listopada se vrne zmagovito s plenom in oslobojenimi sužnji v Karlovec.

Od tega časa so imeli Turki v Bihači mir dolgih sto let. Šele ko so za cesarja Leopolda I. krščanske vojske sijajno zmagovale Turke na Ogerskem in so iz večine domači junaki oslobodili Slavonijo in velik del Hrvaške, začelo se je iz nova misliti, kakó bi bilo pridobiti turško Hrvaško poleg drugih okrajev, ki so nekdaj pripadali kraljevini hrvaški. Da se osvojí turška Hrvaška, moral je biti osvojen najprej Bihač, ključ temu kraju. Da se zajedno pospeší osvojitev vse Bosne, kakor je bilo takrat sklenjeno v bojnem svétu dunajskem na prigovarjanje glasovitega Evgena Savojskega, poslano je bilo že spomládi leta 1697. pet cesarskih polkov iz Kranjske, Štajerske in Ogerske na Hrvaško proti Karlovcu. Veleval jim je general grof Frančišek Karol Turjačan, kateri bi se združil z banom Bačanom, da udarita zajedno na Bihač. Ban Adam Bačan je zbral do 20.000 móž in je na svojem prihodu v neprijateljsko zemljo osvojil nekoliko ostrogov, a najsilnejši grad s posadko Belo Steno je zavzel naskokoma, potem pa se obrnil proti Bihaču, da ga obsede s treh stranij. Nemce je postavil na severozapad pri Nemških vratih. Turkov je bilo v mestu do 4000.

Digitized by Google

Nádejali so se pomóči od bosanskega paše. Dné 9. rženega cveta se je začelo redovito obsedanje in streljanje na mesto iz topov; nató se je pripravila vojska na véliki naskok. Turkom so javili, da ne dobé nobene pomóči, ali beg Čihaja, zapovednik v trdnjavi, odgovorí, da se bode branil do zadnjega diha. Ban je pošiljal manjše čete po okolici, da potolčejo tolpe, ako bi se bližale trdnjavi na pomoč. Četa glasovitega junaka in osloboditelja Like, popa Marka Mesiča, imela je hud bòj s sovražniki in prinesla glas, da prihaja vojska iz Belega Grada, v Sarajevu pa da se zbira vojska bosanska in albanska. Nezloga vojaških zapovednikov vojske hrvaške in nemške še bolj pogorša žalostni položaj krščanske vojske. Z Dunaja dohajajo zapóvedi, naj čimprej osvojé Bihač, da se potem začnè glavna vojna. Vse to je bilo vzrok, da so končno prestali obsedati Bihač, in da je le-tá trdnjava na nepriliko Hrvatom ostala stolno mesto turški Hrvaški.

Od tega časa je minilo malone zopet 100 let, da Bihač ni bil napaden. Šele leta 1878., ko je srčna naša vojska predrla v Bosno, vzel je oddelek njen napadoma mesto in trdnjavo Bihač ter osvojil vso turško Hrvaško. Vsi ti dogodki so še vsakomur v živem spominu, zató nam jih ni treba navajati, nego izpregovorimo še nekoliko o denašnjem Bihači.

Mesto in trdnjava Bihač se razprostira ob Uni blizu hrvaške meje; do Zavalja (na hrvaški stráni) je malo uro hodá. Krasen je pogled na starodavni Bihač in njega okolico z visočine zavaljske. Ob reki Uni, ki si je v górenjem toku naredila pot skozi strme in skalnate odrastke planinske, razširja se šele pred Bihačem precejšnja ravnina med odrastki planine Plešivice s severne straní in gore Ristovca z južne straní, ki je posebno mična in plodna. To odprto polje se širi na obeh bregovih Une proti Izačiču in Krupi; zožujejo jo šele odrastki gore Grabeža bliže Krupe.

Trdnjava Bihač stojí na levem bregu Une, nekako na otoku, ker je od zapadne straní pred njo izkopana struga, ki se pod trdnjavo zopet združuje z glavno reko. Pred trdnjavo se razprostira na levem in desnem bregu Une pod brdom Benakovcem dólenje mesto, mnogo večje in širše od trdnjave. Del mesta je na južni stráni trdnjave na posebnem otoku v Uni. Bihač je izza davnih časov utrjen in obkoljen z debelim zidom, kateri se je pa začel že podirati, sósebno na zapadni in severni stráni, kjer je po nekod že tudi podrt. Južno stran mesta nasproti Ripču loči od trdnjave poseben zid, in za to pregrajo je sezidana vojašnica (kršlja) za 2000 vojakov. V trdnjavo je môči priti

Digitized by Google

skozi troja vrata. Vrata nasproti severu na hrvaški stráni se zovejo Nemška vrata, morda zató, ker so nekdaj v starinskem ostrogu stanovali nemški vojaki (deutsche Knechte). Na iztočni dólenji stráni trdnjave so Zelena vrata, a nekdaj se je ves ta mestni predel zval Zelengrad. Proti Uni pa se mora končno skozi dva zida na Unska vrata. Vsi trije mostovi čez strugo so leseni; prav takšen je tudi večji most čez glavno reko Uno, samó da so na njem na obeh straneh postavljene kolibe za prodajalnice.

Razven nekoliko starejših ali javnih poslopij so do malega vse hiše lesene ali pa od pletenin; postavljene so na stebrih takó, da so dôli pri zemlji staje za govejo živino in konje. Vse hiše so zamazane in nečiste, neuredne in trošne, prava slika turškega mesta. Krščanske hiše imajo odprto dvorišče, turške pa se zapirajo z velikimi vrati od desák. V trdnjavi je sezidana v novejšem času na zapadni stráni pri mestnem zidu velika jednonadstropna hiša za kónak, v katerem stanuje glavár bihaškega okrožja. Od starejših spomina vrednih poslopij stojí še nasproti Zelenim vratom stara cerkev sv. Antona, sezidana v gotskem zlogu od štirioglatega izklesanega kamenja. Turki so jo izpremenili v džamijo in sezidali pred kakimi tridesetimi leti namesto starega zvonika novo munaro (tanek zvonik). Do cerkve sv. Antona, ki je bila nekdaj bržkone župna cerkev, dočim so frančiškani imeli cerkev posvečeno Materi božji, stojí oddaljeno nekoliko korakov starinsko zidano poslopje, sedaj magazin. To so bržkone ostanki nekdanjega samostana, bodisi pavlinskega, ali frančiškanskega, katerih obeh se spominjajo v starem Bihači. Stara trdnjava je stala sredi mesta, ali za upora bosanskega (leta 1851.) porušil jo je glasoviti Omer-paša, in danes se komaj poznajo nje podrtine. Frankopanski grad pa je bil še sedaj dobro ohranjeni kastel pri Nemških vratih. Po svojih ostrogih in po zidu spominja gledalca srednjeveških gradov.

Bihač ima s svojimi predmestji 684 hiš in okolo 3000 prebivalcev, in sicer 2500 mohamedancev, 260 grškoiztočnikov, 170 katoličanov in 70 židov. Mohamedanci imajo v mestu in trdnjavi do 13 džamij, okolo katerih so tudi njih pokopališča. Trgovina v Bihači ni znamenita niti na trgu niti v prodajalnicah na mostu, vender zató je bila nedavno živa trgovina z govejo živino in žitom na bivši muti pri hrvaškem Maljevci, posebno na ponedeljek. V novejšem času živé v Bihači trgovci, ki so v neposredni zvezi z Dunajem in Trstom. Za trgovino in promet rabi prebivalcem bihaškim in okoličanom dobra cesta do Zavalja in od tod v Karlovec, potem cesta na Une desnem bregu, dogotovljena leta 1865., katera vodi mimo Ostrožca in Krupe do No-

Digitized by Google

vega. Kadar se uživí velika osnova, izdelana že pred petindvajsetimi leti, da se namreč z železnico zveže Ljubljana s Karlovcem in ta z Bihačem, oživelo bode zopet občevanje s tem važnim mestom v turški Hrvaški s slovenskimi kraji, sevéda ne toliko v vojaškem pogledu. kakor nekdaj, nego v trgovinskem in národnem oziru. Takrat se bode lahko popeljal marsikateri Slovenec v te kraje, toli znamenite za našo zgodovino, kjer so nekdaj pradedje naši, združeni s Hrvati, takó junaško branili vero in národnost svojo, da se jih lahko še dandanes spominjamo ponosno.

Na šetališči.

List iz dnevnika.

Zelêno drevje nad menoj se boči
In brani solčnim žarkom pot do tál,
Kjer umaknivši se vročini žgoči
Brezdelni svet se je na šetnjo zbral.

Ob godbe zvokih po peščeni poti,
Med cvetjem hodi starost in mladost,
Jaz samec le stojim v zatišnem koti,
Na šetališči najredkejši gost.

In gledam jih. — Veselje vsem na lici,
Krog usten vsem neskrben, jasen smeh,
Radosten govor in veseli klici
In strasten ogenj v čarobnih očeh.

Življenje bodro in nemira polno
Razgrinja mi košati drevored,
In vender v prsih mojih srce bolno
Iz nova mi objema mrzel led.

Ob godbe zvokih jasnih lic počasi
Sprehajajo ljudje se pred menoj; —
O cvèti, cvèti v daljni gôrski vási
Ti črnolasi, krasni angelj moj!

Fr. Gestrin.

Srčni glási.

Iz mojih pesmij časih
Kot sreča se glasí,
In vender v srčnih glasih
Radosti prave ni:

Le željno, kakor pôje
V samini ptič ujet,
Te drobne pesmi môje
Zvené v brezmejni svet . . .

Cvetána.

Digitized by Google

Naši vaščánje.

Spisal **Podgoričan.**

VI.

Dolgo še ni, ko je bilo ljudém po Krájini jako težavno nositi vreče v málin in iz málina. Nikjer ni tekoče vodé, nič málinov; najbližji so na Krki, na Ribniškem, Ráščici, vender do tjà je že nekaj pota. Kdor je nesel iz Kompolj v málin, moral je na Ráščico, kamor je imel dobri dve uri, toliko se mora računjati tudi nazaj, in mlelo se je tudi nekaj časa. Izgubil je ves dan. Na Krko so rabili tri ure. Kaj šele na Ribniško čez Malo goró! Tam je bil res križev pot! Svet je nekoliko menj polóžen nego po strehi; uro hodá vkreber in potem prav toliko nizdolu. Izvestno je vsakdo trpel več, nego je bila moka vredna. Iz drugih vasij je bilo še dlje in tudi težje. Precèj ustreza torej dandanes ljudém parni málin v Strugah.

Obilo znoja in truda je Kompoljcem prihranil nekov Andraž, katerega je bil Bog Kompoljcem najbrž poslal iz milosti; vsekakor so bili takrat še pobožnejši, da se jih je usmilil. Ta človek, Andraž po imeni, priímka nisem mogel zvedeti, bil je Kompoljcem tovorno živinče, »kompoljski osel«, kakor so ga imenovali ljudje iz drugih vasij. Tudi samí Kompoljci ga niso bolj spoštovali; dejali so mu Matec, in to ime se ga je takó prijelo, da je le malokdo védel za njega pravo ime, in tudi sam je že napósled mislil, da se takó piše. Čitatelji so bržkone že razvideli, da ta človek ni bil kàj bistre glave, dasi bi bil vánjo spravil najmenj možgane treh drugih ljudij, in še bi ne bila polna. Le-tá Andraž ali Matec, kakor ga bodemo imenovali tudi mi, bil je domačin, porojen v Kompoljah, toda ne vé se že, v kateri hiši, niti kaj so mu bili roditelji. Velik je bil in krepák, za glavo višji od navadnih ljudij. Hodil je vedno bós; celó pozimi je le v največjem mrazu ovijal noge s kakimi cunjami. Hlače je imel od platna, prav takega, kakor pride tkalcu iz rók, neùbeljenega, pa tudi ne počrnjenega; hlačnici sta mu sezali samó do kolen. Od kolen dôli je pa kazal gola bédra. Pripasane je imel hlače največkrat s konopnim vlaknom, časih tudi s tanko békovo trtico. Kamižole ni nosil. Ako mu je pa kdo podaril star raztrgan telovnik, rad ga je oblekel. Rokave platnene svoje srajce je imel zavihane čez komolec. Glavo mu je pokrival klobuk s preotljenim oglavjem in povéšenimi krajci, kateri

Digitized by Google

so ga senčili in mu tudi dobro rabili o dežévji. Izpod klobuka in skozi luknjo na njem so mu gledali dolgi svetločrni lasje. Ušesa, nos, usta, vse je bilo primerno velikosti njegovi. Nosil je tudi črno zmršeno brado, kar pa takrat ni bilo obično v preprostem národu. Matec je nosil brado zató, ker se ni dal briti. Nikakor namreč ni mogel trpeti, da bi mu kdo z britvijo praskal po obrazu, ker ga je preveč šegetálo.

Nekoč so ga pri Žerinu res napravili, da se je dal briti. Séde na stol, vaški brivec, star doslužen vojak, odprè britev in potegne dvakrat trikrat po Matčevi bradi. Matec se dela trdnega, kar more. Ko pa potegne brivec četrtič in ga nekoliko vreže, zakričí Matec na vse grlo, pahne brivca od sebe in plane iz sobe na pol obrit. Ljudje so se mu smijali, ali nihče ga ni mogel več pregovoriti, da bi zopet sédel pred brivca.

Ta Matec je storil Kompoljcem toliko dobrega, da bi ga vsaj sedanji rod še ne smel pozabiti. Predno namreč še niso málinarji prevažali žita in moke, nosil je Matec vsem Kompoljcem v málin in iz málina. Na hrbet si je zadel vrečo, ki je držala poldrug mernik, pod pázduho je pa nesel tudi pol mernika, in če je bila sila, še cel mernik; drugo roko je moral imeti prosto, da je ž njo gredé mahal. Za pot v málin in iz málina, saj veste, kakó je daleč, služil je célo petíco, t. j. četrták in jeden krajcar. Drugačnega denarja ni hotel vzeti, ker se je bal, da bi ga kdo ne osleparil. Predno si je natovóril vrečo, rekel je: »Krüha!«, in prinesti so mu morali pol hleba. Dejal ni ničesar, ako je bil tudi star in suh. Kruh je zmašil v nédrije za srajco, oprtil si tôvor in ga nesel v málin. Gredé je lomil kruh s prosto roko in ga jedel, dokler je imel kàj. Hodil je jako urno, počival ni nikdar. Opravljal je svoje pôsle vestno in točno. Bilo mu ni nič do tega, ali je nesel na Ráščico, ali pa čez Góro na Ribniško; samó na Krko ni hotel, ker se je bal, da ne bi zašel. Kadar ni imel opravka v málinu, čedil je Kompoljcem hleve; delal je za dva človeka. Za to delo ni imel ničesar v denarjih, ampak le jedel je tisti dan pri hiši. O suši je nalival v vaški jami vodo ženskam, ki so hodile pónjo. To delo mu ni donašalo ničesar. Spal je kjersibodi; pozimi v kakem hlevu, poléti pa v mrvi; izbirčen v postelji ni bil.

O njem se pripoveduje marsikaj; značilno zánj bi bilo morda to-le:

Nekoč, ko je nesel v málin, dojde ga z vozom málinar, s katerim sta bila dobro znana, in mu reče, naj oddá vreče na voz.

»Ne dam!« odvrne Matec.

»Pa na voz zlezi!« pravi mu málinar in ustavi.

Digitized by Google

»Če me bodeš zastonj peljal«, reče Matec.

»Bodem, le hitro na voz!«

Matec zleze na voz in séde na lójternico, toda vréč ne odloží. Imel je jedno na hrbtu, drugo pod pázduho.

Málinar se mu je smijal in se šalil ž njim, takisto tudi ljudje, ki so ga videli, ali to ga ni kàr nič motilo. Odvrnil je málinarju samó to-le:

»Potlej pa ne zaslužim petice, ako bodeš ti peljal moje vreče. Nesti jih moram.« Obveljalo mu je.

Ko je opešal in se postaral, okušal je tudi on plačilo svetá — nehvaležnost. Stradal je, da se Bogú usmili, ker ni mogel delati, kakor črna živina. Umrl je v veliki bédi, baje od lakote. Kompoljci se ga še spominjajo, toda le za šale in burke.

Takó je izvestno povsod!

VII.

Korénskega Bileža je poznala vsa Suha Krájina, toda dovòlj je bil znan takisto po vaséh ob Krki. Časih je šel pogledat tudi v Smolarje in Ribničane, in še bližnji kočevski Polomci mu niso bili povsem tuji. Vse leto je potoval od vasí do vasí, od hiše do hiše, ne da bi zapravil krajcarja; le na krškem mostu in čez Ráščico je moral plačati mostnino, ako je hotel čez most. Berač je bil, vender ni prosil nikoli. Kamor je prihajal, dajali so mu jesti, ako je hotel, ker ni jemal drugega. »Da sem le sit, za drugo se ne menim. Kdo bi nosil tôvor po svetu?« odgovoril je, ako mu je gospodinja silila moke ali žita.

Domá je bil iz Malega Koréna, ondu v gorah pod vinorodnim Bovlekom, kjer rase še dandanes dobroznana bovleška kislica, katere se še trsna uš ne loti. Brat Bileževj je bil kmet na Malem Korénu, in pri njem bi bil lahko prebival, da je hotel delati. Ker se mu pa ni ljubilo, izplačal mu je brat tisto dótico, katero je imel zapisano, in Bilež jo je vzel ter šel. Denarci so skoro minili, ne vé se pa nič, kdaj in kakó; kàr bilo jih ni. Nekateri ljudje so védeli povedati, da ima Bilež tam po Kočevskem vôli v reji, drugi so pa dejali, da je denar zakopal. Sevéda, Bilež se ni hotel udati, da ima kàj denarja. Trdil je vedno, da nima niti bora. Po zunanjosti njegovi bi človek res ne mogel soditi, da ima kàj premoženja.

Bilež je bil visok, toda šibák in primernih udov. Život se mu je nekoliko krivíl naprej, na starost celó zgrbil. Obraz je imel zelò po-

Digitized by Google

dolgast. Govoril je jako hitro; beseda je pobijala besedo. Govorèč je tudi pomežikoval, kar je bilo gledati dôkaj smešno. Obleka njegova pa je bila domačega pridelka in kroja. Suknja od kozje dlake in volne, kratke hlače pa od počrnjenega platna. Škornje je imel izleknjene, da so se videle platnene svitice. Od hlačnic so mu visele dolge, široke podveze, ki so mu mahale naprej in nazaj. Glavo je pokrival z rétastim klobukom. Na upognjenem hrbtu mu je jezdil podnevi koš, pleten od leskovih viter, v katerem je nosil obleko, kolikor je je še imel, in deval kruh, ako ga ni mogel takoj pojesti. V roki je vedno nosil široko in gosto smrekovo vejico. Prišedši v hišo, pomèl je ž njo po klópi, predno je sédel; ako je bila pa klóp umazana, sédel je tudi na vejico. Takšen je bil korénski Bilež v petek in svetek. Žalosten ni bil nikdar. Smijal se je rad in pel to-le pesemco:

»Boljšega kruha ni,
Kot je potvica;
Zaljš'ga dekleta ne,
Kakor Kranjica.
Holadri, holadra,
Holadradrija drôm« i. t. d.

In zatezal je zadnji zlog, dokler mu ni pošla sapa. Drugačno pesem je pel redkokdàj, največ, ako je zapel: »Mi smo vesel'ga, vesel'ga srcá« i. t. d.

Žalosten je bil, kakor je sam pravil, v svojem življenji samó trikrat. Prvič tedaj, ko je moral iti s Koréna, drugič, ko je izgubil krajcar in ga ni hotel neusmiljeni krški mostninar zastonj pustiti čez most, da bi šèl na božjo pot na Záplaz, kamor se je bil obljubil, in tretjič se je kislo držal in jezico kuhal zató, ker se mu je bila deklè izkujala in izneverila ter je namesto njega vzela drugega.

Na Kalu, pri Brklezu se pravi hiši, imela sta oče in mati hčer Nežo. Lepa ni bila, pač pa velika in močna. Vánjo se je zagledal Bilež in hodil večkrat na Kal, da jo je videl in govoril ž njo; časih je bil ondu tudi čez noč. Bilež pa Neži ni ugajal takó, kakor ona njemu. Lahkega srca je podala roko nekemu Tisovčanu, in to je Bileža strašno togotilo in žalostilo, kakor je pravil pozneje, ko nánjo že več mislil ni.

Nekoč je prišel Bilež h Krajičku, kjer je vasovalo več móž. Ti ga začnó sevéda takoj dražiti, ker je bil vsem dobro znan in ker se smé s siromakom šaliti vsakdo. Takó ga vpraša Antončev Tonček:

»Bilež, zakaj se pa vender ne oženiš?«

Vsi utihnejo, radovedni, kaj poreče Bilež.

Digitized by Google

Bilež se ozrè po možéh in pomežikne sedemkrat, predno odgovorí:

»Saj sem se hotel.«

»Kje pa, kje, Bilež, da ničesar ne vemo?« vpraša Tonček.

»Tega pa ne povém, saj ni, da bi morali vsi vedeti.«

»Pol bokala vina ti plačam, ako povéš, kje si se ženil in zakaj ste se razdrli,« pravi Blisek, ki je bil zeló denaren.

»Vino je dobro, vsak dan ga ne pijem, prileglo bi se mi tudi«, misli si Bilež. Vzbudí se mu želja po vinu.

»Ti, Blisek (Bilež je vsakogar tikal), ako mi vino précej plačaš, pa povém, bodisi v božjem imeni.«

»Krajiček, prinesi mu vina!«

Krajiček prinese, Bilež si ga natoči in pije, potem pa pripoveduje:

»Kakor veste, izgubí vsakdo kdàj pamet, ako ne mlad, pa star, in se hoče oženiti. Tudi mêni je prišlo nekaj takega v glavo. Kjer sem hodil, podnevi in ponoči, vedno mi je nekaj dejalo: ‚Bilež, ožêni se!' . . . Hotel sem se iznebiti te misli in sem dejal sam v sebi: ‚Katera te pa vzame? V Krájini že ni take.' Toda nič, prav nič ni bilo bolje. ‚Ožêni se, ožêni se in ožêni se!' Ko sem videl, da ni drugače, dejal sem: ‚I, šent, če se že moram, naj se pa!' Hitro sem začel gledati po ženskah, kjer sem hodil. Prej mi ni bilo do nobene, potlej sem pa ogledal vsako, kakšna je v život in obraz. Nekatera je bila záme prelepa, druga pregrda. Dolgo sem ogledoval takó in izbiral ter sem jo napósled res našel.«

»Katero pa, katero?« seže mu v besedo Tonček.

»Brklezovo Nežo s Kala, saj vém, da jo poznate; sedaj je omožena v Tisovci. Lepa ni bila, da bi se bil vsakdo zaljubil vánjo, vender tudi ne takó grda, da bi je ne smel pogledati v obraz. Pa sem si dejal: ‚Neža bi bila záme, drugjé ni več take.' Potlej sem bil čez noč ondu. Ker je bilo poléti, ležala je Neža na kozolci v sénu, in jaz sem légel pod kozolec v listje. Strašno rad bi se bil začel pogovarjati, vender nisem védel, kaj bi rekel. Kar ti kihne, kakor navlašč.«

»‚Bog pomagaj, Nežika!' oglasim se pod kozolcem.«

»‚Bog lonaj!' odgovorí ona zgoraj.«

»‚Sedaj je prilika', pravim sam v sebi, ‚sedaj se lahko kaj pogovoriva!' Zató izpregovorim: ‚Nežika, ali še ne spiš?'«

»‚Naka, nisem še nič zaspala. Kaj pa ti, lahko spiš?'«

»‚Kàr ne dá se.'«

»Zopet je molčala, zató sem se bal, da ne bi umolknila. Dejal sem: ‚Bog vé, ali bode letos kàj toča potolkla?'«

»‚Bog vé res', reče ona.«

Digitized by Google

»‚Ali bodete kàj dosti naželi?‘ vprašam jaz.«

»‚Kolikor je zraslo, vse,‘ odvrne ona.«

»Potlej sem jo vprašal, koliko imajo njiv, travnikov, koliko živine, in sem videl, da bi ne bilo napačno, ako bi jo vzel.«

»Zjutraj, predno sem šel izpod kozolca, dejal sem:«

»‚Nežika, vzel te bodem!‘«

»Nasmijala se je in odgovorila:«

»‚Kam me bodeš pa dejal, v koš ali v malho?‘«

»‚Bodeš že videla,‘ rekel sem in šel, pa je še za menoj zaklicala:«

»‚Pa hitro pridi póme!‘«

»Ves srečen sem bil, ker je bila takó hitro pri volji, in sem od samega veselja pel in vriskal. Potlej sem vedno premišljal, kdaj bi se vzela, pa sem odkladal takó dolgo, da bi prišel pravi čas. Večkrat sem bil potlej še tam. Napósled sem videl, da ni bilo prav, ker sem odkladal. V Smolarje sem šel pogledat, ali je kàj novega; oglasil sem se tudi na Slemenih in na Ribniškem, in precèj časa je poteklo, predno sem prišel na Kal. Šel sem kàr h Brklezu, da bi brž videl Nežiko. Grem v hišo in ondu najdem stara dva, ki sta pri mizi sedé obirala kostí. ‚Zakaj pa nisi prišel na svatbo?‘ vpraša me Brklezovka. Močno sem se začudil in odgovoril: ‚Kdo se je pa ženil?‘«

»‚Kaj ne véš? Neža se je možila, pred tremi dnevi smo svatovali.‘«

»Mêni je bilo, kakor bi me bil kdo polil z mrzlo vodo, in solze so mi prišle v očí. Obrnil sem se in zbežal iz hiše in s Kala. V gozdu sem se šele ustavil, vrgel koš raz hrbet in sédel na kamen. Solze so mi kapale iz očij, in pri srci mi je bilo takó grozno hudó, da še svoj živ dan nikdar ne takó. Jezen sem bil pa tudi, ker mi ni nič povedala, da se moží. Potlej sem šel na Javhe h grajskemu lovcu in tam sem ležal tri dni v sénu in nisem ne jedel ne pil od sáme žalosti in jeze. Ko sem se dovòlj sestradal in užejil, dejal sem: ‚Kaj bi se zaradi ženišča, ki me je takó dolgo vodilo za nos? Če bi bil to prej védel, nikdar bi je ne bil pogledal in ogovoril!‘ Veselje za ženitev me je pa tudi minilo, in sedaj se ne oženim za vse ženske na svetu!«

Možjé so se smijali, Bilež je pa izpil vino, pobral vejico in odšel.

Umrl je res samec v visoki starosti.

Digitized by Google

Književna poročila.

V.

Die Einfälle der Türken in Krain und Istrien.

Von Franz Levec, Laibach 1891. 58 str. (poseben odtisek iz letošnjega programa tukajšnje vélike realke).

Turški bôji so od nekdaj najljubši predmet slovenskim zgodovinarjem in to po pravici, zakaj za turških napadov se je v Slovencih najbolj vzbudila národna samozavést. Turki so Slovence prisilili, da so se začeli čutiti za poseben národ, in slovenske dežele (Kranjsko, Štajersko, Koroško in Goriško) so takrat skupno delovale proti skupnemu sovražniku. Dasi politiški že razkosane, vender so čutile omenjene dežele, da jih veže národnostna vez in zgodovinsko jedinstvo. Dokler ni bilo skupne nevarnosti, hodila je vsaka omenjenih deželâ svojim pótem; kadar pa so začeli Turki pretiti vsem slovenskim deželam, spomnile so se zopet nekdanje jedinosti in začele sklicevati skupne dežélne zbore tudi proti volji vladarjevi, kakor n. pr. dné 17. vinotoka 1462. leta v Lipnici. Vez avstrijskih deželâ z nemško državo je bila takrat še zeló šibka, bolj le zunanja, zasnovana po osebi vladarjevi. Zató se nemški državi nikakor niso videli nevarni turški napadi, nego prepustila je Friderika III. „podedovanim deželam“, naj si samé pomagajo, kakor vedó in znajo. Vender tudi med „podedovanimi deželami“ se je prava Avstrija (gorenja in dolenja) le malo menila za turški bič in to tem menj, ker ji je vladal Friderikov brat Albreht, pozneje pa večinoma ogerski kralj Matijaž Korvin.

Ostale so torej jedino le slovenske dežele najbolj prizadete; pomagati so si morale samé, ker od vladarja in države ni bilo pričakovati pomoči. Zató pa se je prebudila národna samozavést, in kmet kakor plemič sta se začela čutiti uda iste domovine, katero treba braniti s krvjó. Mnogo so pomogli k temu národnemu prebujenju tudi hrvaški in srbski „uskoki“, ki so pribežali na Kranjsko in Štajersko ter ondu jeli voditi vso obrambo Slovencev proti Turkom, kakor n. pr. óni „vitez Marko iz Klisa“ (pri Spletu), katerega so uporni kmetje leta 1515. v Brežicah ubili (Mittheilungen des hist. Ver. f. Steiermark, XXXIX., 10, opazka 1). Kmetje, ki so se naučili proti Turkom vihteti meč in prožiti loke, hoteli so poskušati moč tega orodja tudi proti svojim krivičnim tlačiteljem, in zató so bili najhujši kmetski upori ravno za turških bôjev. Ta prebujena národna samozavést je pognala tudi najlepše cvetke národnega pesništva slovenskega in pripravila pot književnemu delovanju, ki se je začelo v polovici XVI. stoletja v národu našem.

Digitized by Google

Nihče se torej ne bode čudil, ako se je tudi prof. Levec lotil tega toli priljubljenega predmeta, ki nam dokazuje, da imajo i Slovenci svojo zgodovino. Korenito učeno in s spretnim peresom je opisal prvih štiriindvajset turških napadov na Kranjsko in jednajst v Istro, ali bolje: na Primorsko sploh. Prvi napadi iz let 1397., 1408. in 1418. so dvojbeni, ali vsaj ne popolnoma dokazani, zató se morda venderle nekoliko „sile“ dela (str. 4.) nekaterim dokazilnim poročilom starih, ne istodôbnih pisateljev. Tudi napad iz leta 1425. ali 1429., posebno pa óni iz leta 1431., zelò je temen, takó da pred letom 1469. ne vemo ničesar izvestnega o turški sili. To je tudi popolnoma umevno, ker je do leta 1461. stalo še kraljevstvo bosensko, ki je vsaj nekoliko branilo, da se večje čete niso mogle razliti po slovenskih deželah. Toda ko je pala Bosna, bila je nevarnost za Kranjsko in sosedne dežele kàr očita, in zató vidimo, da so se začele leta 1462. skupno posvetovati o skupni obrambi, in zató je tudi cesar Friderik III. leta 1463. zapovedal kranjskim mestom, naj se utrdé kàr najhitreje. Kakó potrebne so bile te naredbe, pokazali so dogodki leta 1469., ko so Turki kàr v treh oddelkih preplavili Kranjsko.

Gledé na porabo virov in sestavo pojedinih poročil je Levčev spis jako natančen in korenit. Pisatelj ni samó porabil večjih kronik in zgodovinskih del, nego še celó male vestí iz časniških podlistkov in zasebnih listov. Posebno značilni so mnogi citati starejših pisateljev, ki rabijo drastiške izraze o Turkih, kakor n. pr. „pöse Hundt, ertzverwigte Raub- und Mord-Vögel“ i. t. d. Zaradi natančnosti in popolnosti se mora prištevati Levčev spis prvim zgodovinskim delom. Dà, po nekod je celó prenatančen, ker podaja stvarí, ki pripadajo obči zgodovini, kakor n. pr. od polovice sedme do polovice devete straní.

Pomot ne bodemo iskali v takó temeljitem spisu. Samó na stráni 16., opazka 4. je napačno kombinirano, da je „castrum Grez“ Velika Gorica pri Zagrebu. „Grez, Grech, Kerec“ je novo kraljevsko mesto, ki je nastalo v XIII. stoletji na desnem bregu Medveščaka (tam, kjer je sedaj górenje mesto zagrebško), nasproti starejši občini „Kaptol“, kjer so bivali kanoniki (Klaić, Opis zemalja str. 51.).

Gledé na topografijo taborov bodi omenjeno, da je tudi v dovski občini (proti Rutom) kraj Tabor, in sicer je to na katastralni mapi z besedo „Tabre“ (na tabre) zaznamenovani vrhunec 1153 *m* specijalne karte na zapadni stráni gozda Bélice. Nasproti pa je dvojbeno, ali je na Šentviški gôri kdàj stal tabor. Tamošnji zaselek se imenuje Daber (Tolminci dobro razločujejo *t* in *d*), in mogoče je, da to ime prihaja od besede „debró“ = die Schlucht. Na Tolminskem sploh ni taborov.

Digitized by Google

Tukaj ocenjeni spis nima nikakega uvoda in zató sedaj še ne vemo, kaj namerja g. pisatelj ž njim; vender stojí v začetku delca „A. Die ersten Einfälle bis zum Tode Friedrichs III.“ Iz tega lahko sklepamo, da bode g. pisatelj v prihodnjih letnikih nadaljeval svoje delo in takisto korenito opisal tudi poznejše turške napade. Le škoda, da mu ne bode dosti môči misliti na slovensko leposlovno književnost, katero bi sicer toli lahko bogatil z marsikaterimi spisi. *S. R.*

VI.

H. J. Bidermann, Steiermarks Beziehungen zum kroatisch slavon. Königreich im XVI. und XVII. Jahrhundert.

Takó slôve poseben odtisek (125 stranij) iz letošnjih izvestij zgodovinskega društva za Štajersko. V njem razpravlja g. pisatelj, kakó je nastala in kakó se je razvila takoimenovana „slavonska“ (recte slovenska) gránica. Kakor so Kranjci ustanovili in vzdrževali „hrvaško“ gránico, takó so Štajerci postavili stalno brambo na „slavonski“ zemlji. Skrbeli so potem za oboroženje in živež graničarjev, sezidali so jim varne in utrjene tabore ter jim dajali izkušene zapovednike. Do leta 1553. so vzdrževali Štajerci le v posameznih trdnjavah svoje posadke, pozneje pa so po nasvetu Ungnadovem razširili obrambeno zemljišče in osnovali vso „slavonsko“ gránico. Pomnožili so tudi graničarje in uredili njih poveljništvo. Zató je bilo treba mnogo denarja, in mnogokrat so morali Štajerci prav globoko seči v žep, da so vzdržali svojo ustanovitev. In še navzlic tem žrtvam je bila „slavonska“ gránica mnogokrat v nevarnosti, da prestane, zlasti ker so ji bili domačini sami nasprotni. H koncu razpravlja g. pisatelj še mejne prepire Štajercev in Hrvatov v okolici Brežic, Pišec, Bizeljskega, Kozjega, Podčetrka in Rogatca. Leta 1614. je izpremenila Sotla svoj tok, in tri vasí (Prosinec, Čemehovec in Volčjak), ki so bile prej štajerske, pripadle so Hrvaškemu. Tudi v Medjimurji si je prisvojil grof Zrinjski devet vasij, ki so nekdaj pripadale gospoščini lutomerški. Dà, Krčelić (Hist. Eccl. Zagrab.) je zahteval leta 1584., naj se tudi Metlika, Črnomelj in Kočevje, stari deli trojedine kraljevine, „integre regno incorporentur.“ Ta strokovnjaški spis bodi vsem priporočen, ki se zanimajo za razmerje Slovencev in Hrvatov. *S. R.*

Digitized by Google

Slovniški razgovori.

II.

(Dalje.)

Bolj ko sem se, pišoč le-té »razgovore«, zamislil v njih predmet, bolj se mi je utrdila vera, da je nerabnost dovršnikov v pravem sedanjiku že postulat golega razuma; obtorej se mi ne zdí prav nič čudno, da se tudi drugi indoevropski jeziki upirajo pravemu sedanjiku takih glagolov, ki so odločno dovršnega pomena. Razlika med slovanščino in sorodnimi ji jeziki je samó ta, da je v le-téh število glagolov z izključno dovršnim pomenom jako majhno (n. pr. nemški »kommen, bringen«), nasproti pa so si slovanska narečja ustvarila skoro za vsak glagolski pójem posebno dovršno in nedovršno obliko. Zanimive priče o tej naši trditvi je zbral Miklošič iz mnogovrstnih arijskih jezikov. Navedimo najvažnejše odstavke; »vergl. Synt.« p. 287. 24 piše M. takó-le:

»Die vergleichung anderer sprachen ergibt, dass zwar keine sprache den ausdruck für die verhältnisse der zeitdauer so folgerichtig entwickelt hat wie die slavischen, dass jedoch in vielen sprachen analogien dieser auffassung nachgewiesen werden können. der grund des zusammentreffens verwandter sprachen in diesem wie in anderen puncten ist in der gleichheit der ursprünglichen anlage dieser sprachen zu suchen, während die verschiedenheit in den abweichenden wegen zu finden ist, welche die entwicklung der sprachen eingeschlagen hat. der coniugation des indogermanischen verbums liegt, sowie jener der semitischen ein gegensatz zu grunde, nämlich der der vollendeten, abgeschlossenen und der der nicht vollendeten handlung. Fr. Müller, Die Conjugation des neupersischen verbums. 6. der gesammte bau des arischen verbums beruht auf der doppelheit des verbalstammes, auf dem gegensatze der form mit unverändertem (λαβ, πιδ, φυγ) und mit gesteigertem (λαμβ, πειδ, φευγ) wurzelvocal. an jene knüpft sich die vorstellung der momentanen, an diese die der dauernden handlung. Curtius, Zur Chronologie 229, 233.« Primerjalna skladnja, ki je izza zadnjih let dosti napredovala, izpričala bode gotovo še kdàj tudi to slutnjo Miklošičevo.[1]) Nadalje razpravlja Miklošič skoro na štirih listih (str. 287.—294.) sorodne pojave raznovrstnih arijskih jezikov. Da ne govorimo o litavščini, slovanščini najsorodnejšem jeziku, omenjamo samó, da je ohranila celó

[1]) To se je v tem tudi zgodilo; prijatelj, ki se bavi s primerjajočim jezikoslovjem, potrdil mi je to vsaj gledé na gotščino.

Digitized by Google

latinščina nekaj spominov nekdanjega razločevanja dovršnikov in nedovršnikov in — čudo golemo — celó nemščina, o kateri se navadno učí, da se je popolnoma okanila razlike izmed perfektivnih in imperfektivnih glagolov, celó nemščina kaže še vedno nekaj sorodnosti s slovanščino. Poslušajmo zopet Miklošiča in Grimma! Mikl. »Syntax« 288/9 velí: »Wenn das deutsche verba hat, welche, wie gehen und kommen, tragen und bringen, sich zu einander verhalten wie die handlung an sich zur handlung mit rücksicht auf den erfolg, so sind diess erscheinungen, die keine nähere beziehung des deutschen zum slavischen darthun. näher stehen dem slavischen deutsche verba, die durch praefixirung, um mit Kurschat[1]) zu reden, resultativ werden: ahnen, erahnen; langen, erlangen; schlagen (biti), erschlagen (ubiti); ahd.faran, arfaran enudo assequi. noch näher treten viele praefixierte verba des deutschen den slavischen dadurch, dass sie in mehreren tempora zur bezeichnung des dauernden ebenso unfähig sind, wie praefixierte verba des slavischen. »es ist, sagt Grimm in der vorrede zu Wuk Stephanowitsch Kleiner serbischer Grammatik LII., dem deutschen fühlbar, dass von einem sterbenden, reisenden, lesenden, bleibenden nicht gesagt werden dürfe: er verstirbt, verreist, durchliest, verbleibt, sondern nur: er stirbt, reist, liest, bleibt, wogegen es im praeteri unbedenklich heisst: er verstarb, verreiste, verblieb, durchlas (ali ni videti, kakor bi Grimm govoril prav o našem predmetu ter glasno protestoval proti profesorja L. P. teoriji in sicer — oj! ironija, — na podlagi nemščine, óne nemščine, katere vpliv je provzročil to preporno vprašanje!); verstarb aber und starb unterscheiden sich wie im serbischen umrije und mrije, d. h. man muss sagen: er siechte und starb gleichsam sein leben lang; er verstarb gestern an seiner krankheit. und wiederum spielt das deutsche praesens in die bedeutung des futurum über: ich verreise morgen. sobald in der partikel eine abänderung des sinnes liegt, hat das praesens nichts anstössiges: z. b. ich verachte (vergl. asl. zavižďą ich beneide.) vielleicht entdecken wir bei näherer aufmerksamkeit auf diesen gegenstand, dass die altdeutsche sprache der slavischen hierin genauer folgte als die heutige, welche zumal einfache slavische perfectiva nur durch umschreibungen auszudrücken im stande ist, meist aber, wie die feineren griechischen tempora, unausgedrückt lässt.« was Grimm 1824 ausgesprochen hat, dass nämlich die altdeutsche sprache der slavischen hierin genauer folgte als die heutige, ist nach der ansicht einiger germanisten in der that begründet. am genauesten stimmt hierin das gothische mit dem slavischen überein.« i. t. d.

[1]) Izdajatelj znane litavske slovnice.

Digitized by Google

Ali je treba še kàj dokazov? Ne moji trditvi, da je raba dovršnikov v pravem sedanjiku nemčevalna, zakaj ta je jasna kakor beli dan, ampak drugi moji trditvi, da se mora ta nemčizna iztrebiti in da je niti ne bode težko iztrebiti. Uverjen sem, da je tudi druga trditev že podprta več nego dovòlj. Naj opozorim gospode čitatelje samó še na jeden moment, ki posebno živo osvetljuje nemožnost nasprotne teorije. Če je istina, da „imamo tudi prave sedanjike z golim dejanskim (faktiškim) pomenom, v katerih nam tudi lahko služijo perfektivniki“, ondaj velja vse to sevéda tudi o sedanjikovem deležniku, ki je istega bistva, kakor indikativ sedanjikov, samó da je v nominalni obliki; tudi v deležniku sedanjikovem lahko „zamislimo dejanje samó na sebi, nerazdeljeno na začetek, vršitev in zvršetek, če si je predstavimo v jedni nerazdeljeni misli brez ozira na trajnost in rezultat dejanja, konstatujoč goli faktum“. Sedaj pa si, dragi čitatelj, izlušči neizogibno posledico iz teh dveh premis! No, mislim, gorostasna bode dovòlj ta posledica, takó da se je ustraši sam g. prof. L. P., zakaj nemogoče mi je verjeti, da je že prej mislil nánjo. Posledica pa je tá-le: po profesorja L. P. ravno omenjeni teoriji so smetni sedanjikovi deležniki vseh tistih dovršnikov, kateri se dandanes rabijo v pravem sedanjiku, smetni so takovi deležniki: *dadoč*, *podadoč*, *svèt dadoč*; *dovoleč*; *izvedoč*, *odpovedoč se*, *zapovedoč* . . . Toda dovòlj tega mukotrpnega naštevanja (primeri górenji imenik); menim, da ni takó izneslovenelega Slovenca, kateremu ne bi bilo zaščemelo po kostéh in po mozgu, ko je čital barbarske te oblike, prav vredne vrstníce Prešérnovih ‚potujč'vavši', ‚bravši'. Absurdnost posledice dokazuje nezmiselnost teorije, iz katere izvira.

Že dvakrat smo omenili Šólarjeve razprave: „Die Tempora und Modi im Slovenischen mit Rücksicht auf das Deutsche und die classischen Sprachen“; zanimiva je zaradi samostalnega razmišljevanja in zaradi izvirnih vzgledov in vzporednic, iz nemščine in klasiških jezikov zajetih; Miklošič se je v primerjalni sklanji močno opiral nánjo. Tudi Šólarju se vidi raba dovršnikov v pravem sedanjiku nenaravna, toda razjasnujoč to rabo, ne vé povedati veliko prepričevalnega; on piše takó-le (str. 18. in 19.): „Ausserdem steht das Praesens eines Verbi aoristici (t. j. dovršnika) öfters auch da, wo man nach Nr. 1 (gl. na m. r. str. 16.) ein Verbum imperfectivum erwarten würde. Diess ist der Fall bei einigen Verbis, die die Handlung gewissermassen in sich einschliessen, wie *obljubiti* versprechen, *vkazati*, *zapovedati* befehlen, *odpovedati se* entsagen, *potrditi* bestätigen, *poročiti*, *naročiti* auftragen, *pohvaliti* beloben, *priseči* schwören, oder sie einleiten, wie *reči*, *povedati* sagen, *svèt dati* den Rath geben, *podati* übergeben, u. ä. Der Gebrauch desselben hat seinen Grund darin, dass man gewissermassen von dem, womit man sich in dem Augenblicke befasst, absehend bloss angibt,

Digitized by Google

was man damit ausrichten will. Man wird z. B. bei der Ablegung eines Eides sagen: *prisežem, da tega nikoli nisem ne videl ne slišal*, wenn man dagegen in demselben Augenblicke die Frage vernähme: *Kaj delaš?* so würde man antworten: *Prisegam, da . . .*

Krasne in res prav originalne pa so vzporednice, katere navaja Šólar iz grščine in latinščine; žàl, da tu ni prostora, da bi se obširneje bavili ž njimi. (Dalje prihodnjič.)

LISTEK.

Denašnja priloga. Uverjeni smo, da bode s priloženo skladbo ustreženo marsikateremu pevskemu društvu, katero bi se rado na tej ali óni veselici spomnilo Prešérnovega spomenika. Zató nam je v posebno zadostilo, da nam je g. prof. *Anton Nedvěd* drage volje prepustil prekrasno svojo pesem, kateri želimo, da bi se često pela v prid Prešérnovemu spomeníku.

XXVI. redni véliki zbor »Matice Slovenske« je bil, kakor smo poročali že v poslednji številki, dné 1. meseca malega srpana t. l. Predsednik g. prof. *J. Marn* je pozdravil zbrane društvenike in poudarjal posebno zadovoljno, da je tudi v minulem društvenem letu »Matica« napredovala v knjigah, katere so bile, kolikor je znati, občinstvu po volji; napredovala v družnikih, ker so se tiskale društvene knjige letos že v 2400 izvodih (mimo 2200 izvodov lanskega leta), in končno tudi napredovala v javni veljavi, o čemer pričata občevanje z mnogimi učenimi društvi slovanskimi in živahno zanimanje društvenikov za volitve, ki se vršé od leta do leta mirneje in še dôkaj soglasno. Napredovanje je sicer počasno, vender tem stanovitejše. »Slovensko-nemški slovar«, katerega izdeluje izvrsten odbornik »Matice Slovenske«, pričnè se prihodnje leto tiskati in bode kolikor toliko tudi na čast »Matici«. Ta sama pa je izdala že toliko slovstvenega blagá, da ga bodo imeli še pozni vnuki dovòlj používati. »Bog daj tudi našemu sedanjemu delovanju svoj blagoslov!«

O drugi točki dnevnega reda (račun o društvenem novčnem gospodarstvu v dôbi od dné 1. prosinca do dné 31. grudna 1890. leta) ni bilo nobenega razgovora, ker so imeli društveniki itak tiskano poročilo pred seboj, katero so odobrili računski presojevalci gg. *Fr. Bradaška*, *K. Žagar* in *G. Pirc*. Iz tega poročila posnemljemo, da je imela »Matica« v svojem 26. društvenem letu dohodkov v gotovini 10.492 gld. 60½ kr., troškov pa 7058 gld. 94 kr., torej je prebitka 3433 gld. 66½ kr. v gotovini, h kateremu je še prišteti 10.963 gld. v obligacijah. Vse imenje je znašalo koncem 1890. leta 53.824 gld. 21½ kr. proti 51.908 gld. 53 kr. z dné 31. grudna 1889. leta, torej se je pomnožilo za 1915 gld. 68½ kr. Poleg tega je oskrbovala »Matica« Jurčič-Tomšičevo ustanovo v znesku 2748 gld. 91 kr. in glavnico za spomenik dr. Coste v znesku 1302 gld. 79 kr. Hranila je depoziti ljubljanske čitalnice v znesku 1000 gld. in odbora za Bleiweisov spomenik v znesku 2591 gld. 99 kr. — Na predlog gosp. ravnatelja *Šubica* se prejšnji računski presojevalci zopet izvolijo, in nató se proračun za leto 1892. odobrí brez razgovora. Dohodki so proračunjeni na 7335 gld. 90 kr., troški na 7042 gld. 69 kr.; izmed tèh je odločenih za knjige 4550 gld.

Digitized by Google

O odborovem delovanji v dôbi od dné 1. rženega cveta 1890. leta do dné 31. vélikega travna 1891. leta je poročal društveni tajnik g. *E. Lah.* Odbor je imel tri večje seje; v upravništvu ni bilo nobenih izprememb, razven te, da se je moral blagajnik in hišni upravitelj g. *I. Robič* odpovedati zaradi bolehnosti. Nadomeščala sta ga predsednik in tajnik. Tajnik je bil v zadnji odborovi seji iz nova potrjen za tri leta. — Poročilo govori nató o delovanji književnega in gospodarskega odseka, o lanskih in letošnjih knjigah, katere smo že naznanili v 5. številki »Ljubljanskega Zvona«. Lani je založila »Matica« *dr. Kosovo* knjigo »Vzgojeslovje«, o kateri je upati, da jo naučno ministerstvo potrdi za šolsko knjigo; takisto namerja tudi letos založiti posebno šolsko knjigo, namreč *Pokorny-Tuškov* »Prirodopis rastlinstva« v tretjem natisku. — Knjižica se je pomnožila za 263 knjig, zvezkov in časopisov; književna zaloga je štela koncem 1890. leta 14.538 knjig in zvezkov ter 235 zemljevidov. — »Slovenska Beseda« se je gledé na neugodno razmerje stalno opustila. — Da napreduje število društvenikov, temu je nekoliko vzrok napredovanje društva samega, nekoliko tudi poverjeništva, ki se množé po številu in izpreminjajo v osebah. Nazadovala niso poverjeništva skoro nikjer; večinoma so celó napredovala, in sicer močneje po Koroškem in Štajerskem, nego po Primorskem in Kranjskem.

Razven književnega in gospodarskega odseka je treba omeniti tudi odseka za nabiranje in izdavanje krajepisnih imen, ki se je lani shajal v več zaporednih sejah in o pravem času ustregel pozivu visokega c. kr. dežélnega predsedništva, da pregleda in končno potrdi imenik kranjskih mest, trgov, vasij in sél, podlago nazivanju pri letošnjem ljudskem štetji.

»Matica« je tudi v zadnji dôbi brezplačno prepuščala starejše založne knjige, toda samó takšnim prosilcem, ki so društveniki, ali ki so obljubili, da pristopijo k »Matici«. Dôkaj knjig je prejela »Matica« tudi v dar. Takó ji je poklonil ravnatelj *Bradaška* vse letnike »Novic«, pokojni kanonik *Adolf Veber* pa ji je volil jeden izvod skupnih svojih del, katerih je bilo tiskanih samó 20 iztiskov.

Končno se je g. tajnik še spominjal odličnejših umrših članov »Matičinih«, namreč *dr. Miklošiča*, *dr. Jožefa Poklukarja* in *Martina Skubica*. Da se primerno poslaví Miklošičev spomin, sklenil je odbor, da se v letošnjem »Letopisu« ponatisne *Navratilovo* poročilo o pokojnika poslednjih dneh in o njega pogrebu ter da se temu poročilu dodá kratek zaznamek njegovih spisov, odlikovanj i. t. d. v zvezi z životopisom, ki je bil objavljen leta 1883. povodom njega sedemdesetletnice.

Po tem poročilu so se vršile dopolnilne volitve društvenih odbornikov. Izvoljeni so bili za štiri leta gg.: *dr. Fr. Detela*, *dr. Anton Gregorčič*, *Simon Gregorčič*, *Fr. Hubad*, *Anton Kržič*, *Fr. Levec*, *dr. Lavrencij Požar*, *dr Jožef Starè*, *Ivan Šubic* in *Fr. Wiesthaler*.

Ker ni bilo nobenega nasveta ali predloga, sklenilo se je potem zborovanje.

Iz odborove seje „Matice Slovenske“. Odbor „Matice Slovenske“ se je v svoji poslednji seji dné 8. m. m. razgovarjal o nekaterih važnejših književnih stvaréh. Prof. Bezenšek v Plovdivu je ponudil „Matici“, da bi založila drugi natisek njegove slovenske „Stenografije“; odbor bi to ponudbo z nekaterimi pogoji vzprejel. — Dalje se je poročalo o poljski povesti „Z ognjem in mečem“, katere ima „Matica“ na ogled dva prevoda; o obeh prevodih se bode ukrepalo šele v prihodnji seji (brškone meseca vinotoka), ker še nista popolnoma pregledana. — Sklene se pospešiti stvarno popravo drugega natiska Tuškovega „Prirodopisa rastlinstva“; toda ker ni upanja, da izide tretji natisek še o pravem času za drugi tečaj prihodnjega šolskega leta, pooblasti se predsed-

Digitized by Google

ništvo, da izkusi o svojem času pridobiti zadosti iztiskov te knjige, bodisi v dar, bodisi na prodajo, ali v zameno s tretjim natiskom.

Na predlog g. *dr. Jerneja Zupanca* se dosedanji predsednik g. prof. *Jožef Marn* zopet izvoli za predsednika; takisto se po nasvetu g. Marna potrdijo vsi dosedanji upravitelji; samó na mesto bivšega blagajnika, ki se je odpovedal zaradi bolehnosti, stopi naj g. *dr. Jožef Starè*. Ta nasvet se soglasno vzprejme. — Novoizvoljeni blagajnik je prevzel 10. dné t. m. društveno blagajnico, kar bodi o tej priliki iz nova povedano članom, poverjenikom društvenim in sploh občinstvu slovenskemu zaradi nakaznic, denarnih pisem i. t. d., katera naj se blagovolé odslej njemu pošiljati. — Po nasvetu g *dr. J. Zupanca* se pošlji g. Robiču za trud, katerega je imel z „Matico" kot blagajnik in hišni upravitelj, iz odbora pismena zahvala. — Na poziv predsednikov poročajo še zapisnikar, urednik „Letopisa" in korektor Vrhovčeve knjige o tiskanji letošnjih društvenih knjig; upati je, da izidejo o pravem času. — Za letos je plačalo 1024 letnikov; od poslednje seje (dné 15. malega travna) je pristopilo društvu iz nova 67 letnikov. — Knjižnica se je v tej dôbi pomnožila za 64 knjig, zvezkov in časopisov.

Upravništvo »Matice Slovenske« za dôbo 1891./92. se je v seji dné 8 m. m. osnovalo takó-le: Predsednik: *Jožef Marn;* I. podpredsednik: *Fr. Levec*; II. podpredsednik: *Peter Grasselli*; blagajnik in hišni upravitelj: *dr. Jožef Starè;* pregledovalec društvenih računov: *dr. Jernej Zupanec*; ključarja: *Anton Kržič* in *Andrej Praprotnik;* overovatelja sejnih zapisnikov: *Anton Bartel* in *Simon Rutar;* pravni zastopnik: *dr. Ivan Tavčar*. Gospodarski odsek: *dr. Hinko Dolenec, Peter Grasselli, dr. Anton Jarc, dr. Jožef Starè, dr. Ivan Tavčar* in *Ivan Vilhar*. Književni odsek: *Anton Bartel, Anton Koblar, Anton Kržič, dr. Jožef Lesar, Fr. Levec, Maks Pleteršnik, dr. Lavrencij Požar, Simon Rutar, Ivan Šubic, Ivan Tomšič, Fr. Wiesthaler, Anton Zupančič* in *Vilibald Zupančič*.

Bleiweisova slavnost v Ljubljani, katero je priredilo „Pisateljsko podporno društvo", združeno s čitalnico ljubljansko, „Sokolom" ljubljanskim in pevskim društvom „Slavec", vršila se je dné 12. m. m. po vzporedu, kakeršnega smo že priobčili. Ko so prišla razna društva na slavnostni prostor Pred škofijo, kjer se je zbralo obilo občinstva, zapel je „Slavec" kantato dr. B. Ipavca, zloženo na čast dr. Bleiweisu, in potem je nastopil notar g. *Luka Svetec* ter v dovršenem govoru slavil spomin vélikega pokojnika. Omenjal je, koliko dobrega je prišlo národu slovenskemu iz te hiše, v kateri je delal dr. Bleiweis malone štirideset let; koliko je storil zánj kot pisatelj, urednik in kot vodja v borbi za národne pravice. Bleiweis je, kakor njega dni Vodník, vsestranski poučeval naš národ in zajedno širil národno zavest in ljubezen do máterinega jezika med vse stanove. Zbiral je okolo sebe vse rodoljube, kateri so hoteli in mogli kàj delati za národ. Takó so bile napósled „Novice" pravo središče vsemu književnemu delovanju našemu; Bleiweis nam je ustanovil književni jezik, takó da smo daudanes vsaj v duševnem oziru jeden národ. Bleiweis je bil trden steber, na katerega se je opiralo vse naše národno teženje. Črnili so ga, ali v hudih časih se je venderle vse zaupno oziralo nánj, in ta hiša bi mogla povedati, kakó odlična gospôda je zahajala k Bleiweisu, pro sèč ga, naj pomaga vnemati národ za brambo države. Za svoje zasluge je bil tudi odlikovan na najvišjem mestu, národ pa ga je sploh imenoval očeta svojega. Ta hiša je bila priča, kakó srčno ga je ljubilo vse Slovenstvo: prvič ob njega sedemdesetletnici in drugič, ko ga je nepregledna množica spremljala k večnemu počitku. „Danes pa smo se zbrali, da odkrijemo vzidano spominsko ploščo v trajni spomin, da je ta hiša dušno združeni Sloveniji očetova hiša in v vidno, tudi poznim potomcem sveto znamenje naše neminljive hvaležnosti do vzornega, po delih svojih neumršega rodoljuba. Odgrni se torej zavesa, mi pa

Digitized by Google

zakličimo iz globine srca: Vekomaj živi dr. Janeza Bleiweisa viteza Trsteniškega spomin, njegovemu imenu večna čast in slava!" — Ko je izgovoril zadnji stavek, razkrila se je spomeniška plošča, izklesana od sivega marmorja. Napis ji slôve:

V tej hiši je živel
dr. JANEZ BLEIWEIS vitez TRSTENIŠKI
in dné 29. novembra 1881. umrl.

Pisateljsko društvo
12./7. 1891.

„Slavec" je nató zapel Jenkovo „Molitev", in slavnost je bila končana. O pol dveh je bil v čitalnici banket, na katerem so govorili gg.: *dr. Vošnjak,* župan *Grasselli*, *dr. vitez Bleiweis*, notar *Svetec* in *Ivan Hribar*. Večerni koncert na čitalniškem vrtu je privabil obilo odličnega občinstva in dostojno završil slavnost, katera se sicer ni zvršila v velikem obsegu, vender pa takó, da se „Pisateljsko podporno društvo" lahko upravičeno ponaša ž njo.

Slovenski zemljevidi. Znana firma E. Hölzl na Dunaji se je izrekla, da založí slovenske zemljevide za ljudske in meščanske šole ter je naprosila g. prof. *S. Rutarja,* da bode uredoval imenstvo teh zemljevidov.

Gallusova tristoletnica, ki je bila dné 12. m. m , praznovala se je takó , da se je v stolni cerkvi pela njega krasna maša „Elisabeth Zachariae", nedavno najdena v tukajšnji licejalni knjižnici. Da se je mogla peti, postavil jo je stolni kapelnik gosp. *A. Foerster* v takt in moderne ključe. — „Glasbena Matica" priredí jeseni koncert, pri katerem se bodo pele zgolj skladbe Gallusove. Omenimo še, da je Gallusovih maš, katere je zasledil gosp. *Mantuani*, nad 16; nedolgo pa se je še menilo, da naš slavni cerkveni skladatelj sploh nobenih pisal ni.

Gospodičina Ivana Kobilca, znana slikarica slovenska, bila je pri letošnji slikarski razstavi v pariškem »salonu« odlikovana za dve razstavljeni sliki. Večji listi francoski so priobčili laskave ocene o nje umotvorih; zlasti je ugajala slika »En été« (Poléti), na kateri so slikane osebe prirodno veliko in sósebno plastiški. Gospodičino Kobilco so vzprejeli v mednárodno družbo lepih umetnostij, čast, kakeršna se podeljuje umetnicam namesto svetinje.

»Poſzlan je Angel Gabriel«. Poročujé v zadnji štev. »Ljublj. Zvona« marsikaj zanimivega o stari slov. cerkveni pesmi: »Jager na lovu šraja«, zaželel je č. g. A. Fékonja, da zvé vso pesem: »Poſzlan je«, češ, morda se opira na našo pesem: »Jager na lovu šraja«. Rad ustrežem njega želji in podajam pesem: »Poſzlan je Angel Gabriel«, kakor je tiskana v »Cithari octochordi« na str. 67. Evo je:

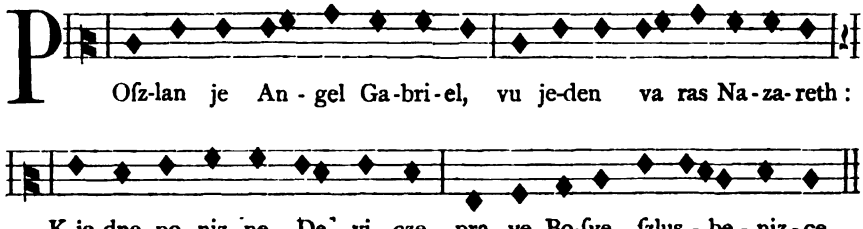

Doyde v-priproztu hiſiczu, y onde nayde zorniczu:
kotere tak govoryaſſe, y takoju pozdravlyaſſe.

Digitized by Google

»Zdrava budi ô Maria! chizta ponizna Devicza:
milozti puna nebezke, oberh punozti Angyelzke.
Gozpon je Bog vſzegdar z-tobum, y pred tobum, y za tobum:
blagoſzlovlyena jeſzi ti, megy vſzega ſzveta ſenami.«
Kak to Deva be razmela, Angelzki naklon prijela:
kruto ſzeje preztraſſila, y v chiztom ſzerczu zmutila.
Marie reche Gabriel; »neztraſſiſze ô Maria:
Bosjuſzi milozt dobila, kogaſzi gruto lyubila.
Ti hoches ſzina prijeti, Boga-chloveka roditi:
devichtva neches zgubiti, Matiſze hoches ozvati.
JEsuſſemga moras zvati, on velik hoche poztati:
y greſni ſzvet odkupiti, y pekel veſz opleniti.
Boſyi ſze Sžin hoche zvati, nyemu Otecz hoche dati:
na deſzne ruke ſzedeti, y naveke kralyuvati.«
Reche Maria Angyelu, po imenom Gabrielu:
»Kak to bude Gabriele, o ſzveti Boſyi Angyele?
Ar muſa neſzem zpoznala, nit devichtva pogubila:
nego ſzem je obchuvala, Bogu ſzem je alduvala.«
Zachne Angyel govoriti: »preſzveti Duh hoche priti:
y tebe hoche obztreti, y nyegva moch priztupiti.
Elizabet tvâ rodicza, ona je ſzina priela:
y vu ztarozti rodila, arje zmoſna rech Gozpona«.
Ponizno reche Devicza, »ovo Boſya ſzlusbenicza:
budi mene poleg tvoje rechi, o ſzveti Angyele.«
Buditi dika Gozpone, kiſzi prijet od Devicze:
z-Oczem y z-Duhom preſzvetem, dikati budi naveke. Amen.

Le malo izpremenjena se prepeva ta pesem še danes v národu hrvaškem (prim. molitvenik O. E. Jaisa: »Isus prijatelj malenih«, kateri rabi največ národu za pesmarico str. 241., 18. izd.). Tudi napev se je izpremenil kàj malo. »Poſzlan je« je po nekod jako podoben pesmi »Jager na lovu šraja«, vender mislim, da se ne oslanja nánjo, ker iste misli (posebno dialog) se nahaja malone v vseh adventskih pesmih (prim.: »Poſzlan je Angel z neba«. »Cith. oct.«, str. 53.) a temeljé se na sv. pismu. Začetek obeh pesmij pa spominja stare latinske pesmi, katera začenja:

»Missus venit, advolavit Gabriel de sidere:
& Mariae prius ille, dixit AVE Gratiae.«

(glej »Cith. oct.«, str. 42., a njen hrvaški prevod na str. 66.). Ako se pa katera pesem oslanja na drugo, o čemer dvojim, to bi bila slovenska izvirna in temeljna, kar priča nje malo čudni početek iz davne dôbe.

Ne morem si kàj, da ne bi omenil še knjižice, katera je izšla letošnje pomladi v Zagrebu: »Starohrvatske crkvene popijevke«. Ukajdio ih, harmonizovao i tekstove im priudesio Vjenceslav Novak. 8°, str. 63. Cena 40 kr. V knjižici je tiskanih 52 pesmij (17 adventnih, 16 božičnih, 7 postnih, 2 vúzemske, 3 o sv. rešujem Telesi, 5 različnih in 2 za mrliče), a vse so zajete iz prebogatega zaklada, katerega hrani Hrvatom njih »Cithara octochorda«, katera pa je, da gredoč omenim, zbornik cerkvenih pesmij, ne pa obrednik, kakor piše krivo g. A. Fékonja. Premalo se je doslej spoštovala ta dragocena zbirka, dostojen spomenik naših pradedov; od vseh stranij se je prinašala tuja

Digitized by Google

šara, katera vsa skupaj ni vredna toliko, kakor jedna pesem iz »Popijevaka«. Zakaj li posojati pri drugih národih, ako je v národu toliko in takó krasnih napevov (prim. Kuhačevo zbirko) in če ima národ takov zbornik, kakeršna je »Cithara octochorda?« Res, nikdo se ni zanimal baš mnogo za cerkveno petje, dasi je takó znamenito za národ. Tuje pesmi se ne morejo omiliti národu, kaj li, ko se na vse pretege muči in nateza jezik in naglasek, da mora pristnega Hrvata kàr uho boleti. Ali je morda to hrvaški:

»Pred tobom o Božé klečè« i. t. d. ali:
»Na lice mi padámo
Pred tobom o Božé!« i. t. d.

Odslej bode menda vender bolje. Saj je ta Novakova zbirka velik korak k napredku. Novak je pokazal Hrvatom pot, po katerem naj hodijo, pokazal jim studenec, iz katerega naj zajemajo. Da bi se le »Popijevke« hitro razširile med národ! Prvikrat bodo zvenéle morda marsikateremu razvajenemu ušesu nekoliko čudno, ali uverjen sem, da bode resno, dostojanstveno, cerkveno petje národu po volji. Mnogi teh koralnih napevov so takó lepi, da lahko tekmujejo, kakor pravi sam Novak, z najlepšimi drugovi vseh drugih národov.

Vj. Novak je ritmiziral napeve, oblekel jih v harmoniško obleko, ali takó, da ne izgubljajo koralnega značaja, in priredil jim dostojne besede, zakaj dasi moramo spoštovati starino, vender se ne more več popevati kàj takovega, kakor v pesmi »Jager i. t. d.«, kakeršnih je v »Cithari« več. Dobro bi bilo pa vender, da je pesmim pridejan povsod še stari tekst, ker bi ga bilo zanimivo primerjati, a tudi za razvijanje jezika bi bilo znamenito. Med »Popijevkami« je dobila tudi naša »Jager na lovu šraja« svoje mesto (glej str. 23.), kakor tudi: »Poslan bi angjeo Gabriel (str. 22.) in »Missus venit« (»Doletio angjel s neba« na str. 20.). Besede »Jagru« so sevéda povsem izpremenjene. Zbirka je sestavljena jako marno in vestno; vsa čast izdajatelju! Národni učitelji naj bi hitro segli po nji in jo uveli v národ. Sevéda bi trebalo nadaljevati to takó lepo delo, prirediti še drugih pesmij, rabiti pridno »Citharo octochordo« in v nje duhu prenoviti in popraviti cerkveno petje hrvaško. Bog dàj! *Janko Barlè.*

V. izkaz darov za Prešérnov spomenik.

Prenesek	.	gld. 438·66
Jožef Marn, c. kr. profesor i. t. d. v Ljubljani	. . . . .	„ 11·—
Dr. J. Kotnik, notarski kandidat v Ljubljani	. . . . .	„ 10·—
Dijaki iz Maribora, Celja, Ptuja in Gradca pri končni veselici v Ptuji	. .	„ 3·30
Ivan Debelak, c. in kr. stotnik v Ungvàru	. . . . .	„ 10·—
Višji realci v Ljubljani	. . . . .	„ 10·55
Skupaj	.	gld. 483·51

Jagičeva tridesetletnica. Dné 8. m. m. je praznoval g. *V. Jagić* tridesetletnico svojega književnega delovanja. Leta 1861. je namreč izšlo prvo delo njegovo v programu zagrebške gimnazije „Pabirci po cvieću našega narodnoga pjesničtva“; število vseh spisov Jagičevih pa je od takrat legija. Kdor bi hotel navesti samó naslove vseh člankov, kar jih je spisal Jagić v teh tridesetih letih, izpolnil bi že precejšnjo knjigo. Od leta 1880. je izdal, ne gledé na „Archiv für slavische Philologie“, katerega ureduje še dandanes, preobilo spisov, izmed katerih imenujemo samó „Zakon vinodolski“, „Specimina linguae palaeoslovenicae“, „Marinsko čvetero evangelije“, štiri paleografske razprave, „Menaea“, dopisovanje Kopitarja in Dobrovskega i. t. d., i. t. d. poleg mnogih drugih člankov in očéu o delih ruskih učenjakov. Prav sedaj izide njega studija o slovanskih starinah in nedolgo tudi vsestranski razširjena in spopolujena studija o národni poeziji slovanski, katera je

Digitized by Google

izhajala dôkaj let v „Radu" jugoslovanske akademije. — Največjega slavista sedanje dôbe so se torej dné 8. m. m. zahvalno spominjali obili njega učenci berlinski, peterburški in dunajski ter mu izročili krasen album svojih slik. Dal Bog, da bi neumorni učenjak še pozna leta bogatil slavistiko s proizvodi globokéga svojega znanja!

Hrvaška opera. Operni pevec g. *Ivo pl. Hreljanović* priredí o priliki zagrebške jubilarne razstave venec opernih predstav, za katere se mu je že posrečilo pridobiti znane domače in tuje umetnike. Izmed tujih oper se bodo pele »Faust«, »Trovatore«, »Mali vojvoda«, »Fra Diavolo«, izmed domačih pa »Nikola Šubić« in »Boysijska veštica«. To je torej po daljšem času zopet poskus oživiti operne predstave v Zagrebu, in mi želimo od vsega srca, da bi popolnoma uspelo lepo in zaslužno podjetje g. Hreljanoviča. — Predstave se začnó dné 1. vélikega srpana in trajajo do dné 15. kimovca.

Mažuraničeva dela. Kakor poroča »Vienac«, namerja g. *Vladimir Mažuranić*, sin največjega epika hrvaškega, izdati zbrana dela vélikega svojega očeta.

Češki zakladi v Aziji. Kakor znano, bili so Mongoli delj časa v Moravski in Šleziji, dokler se niso morali leta 1241. po bitvi na Dobrem polji umekniti v svojo domovino. Tedaj so vzeli s seboj raznotere stvarí iz samostanov in gradov ter jih zanesli do Samarkanda, kjer so bile še po smrti Tamerlana leta 1405. Ko se je moralo to mesto udati, prenesli so svoje zaklade v Bekem, kjer se nahajajo še dandanes. Ker je Bekem dostopen Evropcem, zató pravi dunajski »Fremdenblatt«, naj bi morda češka akademija znanostij poslala tjà in v Samarkand učenjakov, ki bi iskali čeških starin.

† **Dr. Jan Peter Jordan.** Na Dunaji je umrl sloveči lužiškosrbski pisatelj dr. Jan Peter Jordan v 74. letu dôbe svoje. Bil je jako plodovit pisatelj in izdal mimo drugih knjig nemški pisano slovnico gorenjelužiškega jezika. Leta 1841. je priobčil tudi nekoliko srbskih národnih pesmij pod imenom »Wićazec Petr.«

Dva nova poljska groba. Na Poznanskem je umrl *Jan Aleksander Fredro*, sin slovečega dramatika Aleksandra Fredra. Spisal je mnogo veseloiger, n. pr. »Przed śniadenim«, »Piomka wujaszka«, »Mentor«, »Obce żywoły«, »Wielkie bractwo«, »Kalocze«, »Ubogi czy bogaty«, »Consilium facultatis«, »Posażna jedynaczka«, »Drzemka pana Prospara«, »Poznajnim kochasz«. Osebe Fredrovih dramatiških proizvodov so zajete iz neposrednjega resničnega življenja; najrajši je slikal lahkoživce in egoiste.

V Krakovem je umrl škof *Adam Stanisław Krasiński*, član krakovske akademije, v 87. letu dôbe svoje. Pokojnik je spisal mnogo znanstvenih razprav in bil zajedno izboren pesnik. Preložil je na poljščino starorusko pesem »Slovo o polku Igorjevem«; drugi znamenitejši spisi njegovi so: »Szkola rymotwórcza Horacego«, »Prawo kanoniczne«, »Synonimy jezyka polskiego«, »Gramatyka polska« in »Złote myśli«, sentencije izredno globoke modrosti. V rokopisu je zapustil daljšo pesem »Wołyń« in zanimive spominske črtice.

Grof Lev Tolstoj je spisal novo brošuro, v kateri odločno obsoja slébarno znanost in umetnost, v kolikor ne služi človečnosti in splošni koristi

Listnica. – B. H. »Blagovolite natisniti, kar sem zložil v petih minutah.«

»V gozdu sem se tih sprehajal,
Ptiček je na veji pel,
S srečo mi srcé napajal,
Da sem bil močno vesel.«

Nehoté smo se domislili meniha, kateremu je pa nekaj sto let rajska ptica v gozdu »napajala« srce, da je bil tudi takó »močno« vesel. — V petih minutah ste spisali to

Digitized by Google

pesem? Nam ni treba ni petih sekund, da jo položimo v grob k prežalostnim drugim mrličem! — Slavko.

»Presrčno mi bodi
Pozdravljeno, dekle!
Ti spremljaš me povsodi,
Še v sanjah vidim te!«

Nič novega; tako se sploh godí zaljubljencem, toda misliti ni treba, da je naš list kakov »postillon d'amour«. — Frančišek. »Zvezdam«:

»Zvezde zlate,
Kaj migljate
Z néba nočnega navzdol?«

Sevéda smo radovedni, zakaj vender migljajo te zlate zvezde in celó z nočnega neba. Da migljajo navzdol, to prihaja od tod, ker svetijo brškone na bol.

»Niso rane
Vam neznane,
Ve poznate mojo bol.«

Motili se nismo, toda jako se motite Vi, ako mislite, da je zvezdam res kàj do Vaše »boli«. Izpregovorimo resno besedo: Predno bi »Ljubljanski Zvon« priobčeval take neslanosti, o katerih človek ne vé, ali bi se jezil ali bi se jim smijal, rajši vidimo, da sploh ne prinaša nobenih pesmij! — Drugislav: V Vašem trioletu nismo našteli nič menj nego osem klicajev — dokaz, kakó živo in strastno vzdihujete. Kar pretresel nas je n. pr. vzklik:

»Devica, ne zapústi mene!
Tako jaz prosim te ljubeč.
Odrek tvoj, draga, je moreč!
Devica, ne zapústi mene!« —

Upajmo, da pretrese ta prošnja takisto trdosrčno devico, kateri je namenjena. — K. S. (»Na vrtu«); I. B. (»Slana«); M. G. (»Izpremememba«): Nerabno. — A. Ž. Za naš list nerabno. — Binin. Nekoliko o priliki. — Mirko. Poslane pripovedke ne moremo priobčiti iz lahko umevnega razloga. — Knežan. Morda prihodnjič. — M. H. Vsega nikakor ne; nekaj o priliki in po potrebi. — Vid. Ako napišete nekaj rimanih vrstic, treba ni misliti, da ste že zložili pesem. Za nas do cela nerabno. — Stanko. Takisto. — G. J. S. v Z. Dotično poročilo nam je došlo za to številko prepozno; priobčimo ga v prihodnji številki. Lepa hvala!

„Ljubljanski Zvon"

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrt leta 1 gld. 15 kr.
Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.
Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Izdajatelj **Janko Kersnik.** — Odgovorni urednik **dr. Ivan Tavčar.**
Upravništvo »Národna Tiskarna« Gosposke ulice št. 12. v Ljubljani.

Tiska »Národna Tiskarna« v Ljubljani.

Digitized by Google

Ljubljanski Zvon
Leposloven in znanstven list.

Štev. 9. V Ljubljani 1. kimovca 1891. Leto XI.

Vanda.

Zastrla tèmna groba noč
Vladárja, slavnega junaka.
Ponòs Slovanom, Poljcem moč;
Objela smrt je kneza Kraka.

Orjaško grad v nebó se dviga,
Ob Visli stari knežji grad —
Po nebu zvezde noč užiga,
Po zemlji léga nôčni hlad;
V noč knéginja strmí od grada
Hči Kraka Poljca — Vanda mlada.
Brdkà je blaga knéžja hčí,
Jednako v popji nežno cvetje,
Kadàr ga jutra zòr zlatí,
In zemlja diha mladoletje.
Todà obraza kaj dražést
Zastira knéginji bolést?
Zakaj v očeh ponosnih, čistih
Svetló trepečejo solzé,
Kot rôse biseri po listih,
Če v lune svitu se blesté? —
Sovraži jo usoda kleta.
Zagrébel komaj ji očeta
Plačoč je hrabri poljski rod
In v sladki, neomajni veri,
Da bil mu knez je mil gospod,
Izročil žezlo knéžji hčeri —
Gorjé, že zbira se težak
Nad njo in národom oblak!
Čul nemški knez o nje lepôti,
Poslàl je slè do nje s prošnjó:
Ljubiti knéginja ga hôti,
Sicèr pozdravi jo — z vojskó . . .
Novico Vanda to pretečo,
Premišlja trpko svojo srečo.
»Ljubiti — tebe, tujec-knez,
Ki Poljcem si sovražnik kleti?
Ljubiti — če ljubezni vez
Izdaja rod in dom moj sveti? . . .
In vènder — vojske blč strašan,
Krváv je v bóji slednji dan.«

Orjaško grad v nebó se dviga,
Ob Visli stari knéžji grad,
Po nebu zvezde noč užiga,
Leží po zemlji nôčni hlad;
V noč knéginja strmí od gráda
Hči Kraka Poljca — Vanda mlada,
Besede take govorí:
»Kar zvezd na nebu — v ljudstvu záme
Junaških src žívi, plamtí:
Kadàr posleduje smrt objame,
Takràt le pridi on po mé,
Osvôji moje si — srcé!«

Završen bòj, dovòlj napila
Krví slovanska se je prst,
Dovòlj pobrala mêčev sila
Junakov izmed poljskih vrst —
A bòj porazil je sovraga,
In Poljcev je nad Nemci zmaga!

Šumé valovi kalni v Visli,
Ob reki Vanda tèmno zroč

Digitized by Google

O bôja dnéh minulih misli —
V priródi jutro, v nji je noč . . .
Kaj tudi zmaga, Visla reka,
Prinesla knéginji ni leka?
Šumé valovi, dalje spó,
Za njimi Vanda se ozira
Čez plan, namóčeno s krvjó,
V očeh ji živi svit umira . . .
»Sirota Poljska, kaj gorjâ
Rodila ti je víhra tá,
Kaj src končala zemlje tvoje!
Zdaj, bog Perún, ne dàj ti več,
Da lije kri, da vzdiga meč
Rod poljski — zbok lepôte moje!«

Vzkipeli so valovi reke,
Vzprejeli Vando v sé na veke.

Stébor.

Izprememba.

»Vidiš óno zvezdo jasno,
Moja je ljubezen taka.«
Zvezdo pa oblak zakrije! —
»V srci mojem ni oblaka
Ni oblaka, da zagrnil
Mojo bi ljubezen zvésto:
Vedno bode, kakor bilo
Tebi prvo v srci mésto!«

To si nekdaj govorila . . .
Zvezda zvésta je ostala,
Še ob isto solnce teka,
Ti drugam si se udala.

Zorán.

Le jeden!

Na oknu mi deva ihteča sloní,
Na vási veselje odmeva . . .
Ko rádost bogastva vsem srcem delí,
Kaj ona li sáma je reva?
Prišli so iz bôja vojaki domóv,
To bila sijajna je zmaga! —
Kar bilo na vojsko šlo vaških sinóv,
Le jeden je žrtev sovraga.

Le jeden! Zató se po vási glasi
Vriskanje in rádostno petje;
Le jeden! Zató nji solzé se očí,
Ta bil je nje sladko imetje!

Zorán.

Digitized by Google

4000.

(Času primerna povest iz prihodnjih dôb. Po vzorih dr. Ničmaha napisal **dr. Nevésekdo.**)

VII.

(Dalje.)

Če gvardijan še ni šel na izprehod, zató sva hitro in lahko opravila svoj pôsel pri njem. Najlepši uspeh sem dosegel v tem, da mi je izročil pismeno privolitev, s katero so mi bila odprta vrata na ženski oddelek. Za vse to sem plačal samó petdeset lir, kar se mi ni videlo preveliko.

Pred policijskim poslopjem odveže profesor konja pri zidu in me vpraša: »Kam greva najprej? Obilo je znamenitostij v belem mestu, da jih v jednem dnevi ne ogledava. Ako ti je do tega, da poslušaš dober svèt, kreniva najprej k pravosodni palači!«

»Dobro! Pojdiva tjà!«

Ko odrineva, opazim, da se je napotilo za nama pet bratov kapucinov.

»Čemú korakajo ti za nama?« vprašam spremljevalca.

»Da naju nadzirajo. Takih redarjev kroži obilo po Emoni, in marsikakšen greh je že preprečila njih roka!«

Ko mu ne odgovorim ničesar, dostavi ponosno: »Dà, dà, izvrstno naše redarstvo vtika svoj nos v vsako stvarco, in niti prah ne pade z mize, da ne bi zvedelo tega!«

»Vse se je izpremenilo!« vzdihnem sam v sebi, »samó slavna policija je ostala ista in vtika prej kot slej svoj nos v slékarno stvar!«

Nató se odpravimo po ozkih ulicah proti pravosodni palači. Nikjer ni videti človeškega obraza, in tudi pri oknih se ne prikaže nikdo. To vzbudí moje začudenje, katerega ne prikrivam spremljevalcu svojemu.

»To je premoder ukaz nadškofa Jakopa!« — prične mi razlagati profesor. »Tukaj sva na oddelku zakoncev. Na tem oddelku pa je zopet

Digitized by Google

vsakemu stanu odkazan poseben prostor. Tukaj sva ravno pri krojačih. Da ne tratijo časa pri delu, prepovedano jim je gledati skozi okna, ali pohajkovati po ulicah. Policiji naši pade v pest, kogar zasačijo redarji pri oknu ali na ulicah, če se ne more izkazati s potrebnim opravkom. Zató je redarstvu našemu toliko pôsla!«

Ozrem se po svoji petorici. Kakor strele jim švigajo pogledi okrog oken in vrat, da bi zasačili plen.

»Kogar zalotijo, ta plača?« vprašam.

»Gotovo, in na sedalu mu zapôje palica.«

Sedaj mi je bilo jasno, čemú so redarji takó strogo čuvali okna. Pokazati se ni hotel prestopnik zakona, in nádejal sem se, da odrine petorica moja praznih rok. Toda ni se zgodilo takó. Tam, kjer so ulice prav zeló tesne, odprè se okno v pritličji, in sicer prav pred nosom učitelju z vseučilišča Sv. Simplicija. Odskočil je, da ga ni zadel vatel, s katerim je nekdo zamahnil iz okna proti njemu. Pri oknu pa stojí dolg, koščen možiček, krojač od nog do glave. Z dolgim vatlom suva na mojega strežnika, ki se mnogo trudi, da se izogiblje udarcem in da na drugi stráni obdrží konja, ki se tudi plaší krojačevega kričanja.

»Grdoba!« vpije junak iglar, »ali sem te vender dobil v pest? Rasejo li tunike po drevji, da jih lahko brezplačno natresaš náse? Dve liri si mi dolžan že dve leti! In jaz stradam, da sem suh kakor igla! Plačaj, sicer ti potarem vsa rebra! Prej se mi ne ganeš, dokler ne plačaš!«

Že se pripravlja, da bi z okna skočil na tlak, in sluga moj trepetá praznega žepa in bledega lica ter čaka, kakó se razmota vsa ta stvar. Toda rešijo ga bratje redarji, ki zavijejo prav v tistem hipu okrog ogla, in katerih se ni nádejal ubogi krojaček.

»Dober si za tri lire!« zakričí prvi frater birič in zgrabi iglarja za vrat, da se takoj strese kakor trepetlika na gorskem rebru.

»In osem palic ti odštejejo«, dostavi drugi porogljivo, »ker si se kazal brez potrebnega opravka pri oknu!«

Pošteni rokodelčič jih zaklinja na vse svętnike in na krvavo stegno blaženega Antona od Kala, da bi mu zanesli. Ali biriči tistih dôb so imeli jeklena in neizprosna srca, prav takó, kakor leta 2000. po Kr. r. Raztaja se mi srce, da sežem v pas in plačam redarjem tri lire, da izpusté krojača. Temu samemu pa plačam dolg vseučiliškega profesorja, in srce mu prekipí od hvaležnosti, da kliče náme vse blagoslove blaženega Antona od Kala!

Digitized by Google

Dospeli smo na kraj, kjer so se ulice razširjale v prostoren trg. Sredi tega trga je stalo znamenito poslopje, na čegar sprednji stráni je bila velikanska presna slika, v živih barvah kažoča našega Odrešenika, ko izganja z bičem prodajalce iz hiše Gospodove.

»Evo ti naše pravosodne palače!« izpregovorí ponosno profesor Sv. Simplicija. »Takoj privežem konja k zidu, in potem si ogledava notranje prostore. Prepričan sem, da se ti napolni duša s strmenjem; izvestno mi pritrdiš, da je provincija naša v vsakem oziru najpopolnejša, kar jih ima oče papež na zemlji!«

Toliko da izreče, že tleskne z dolgo svojo osebo po zemlji, da se zakadí prah izpod njega. Takisto storí tudi ónih pet redarjev in se od silne udanosti zvija po tleh. Kaj je provzročilo to nenavadno vedenje mojega spremstva?

Po trgu mimo pravosodne palače priroŽljá sedaj težka, srebrno okovana kočija, katero vleče osem tolstih dolgorepih belcev. Pred njo jaha tolpa jezdecev z dolgimi biči v roki. Jeden izmed njih švrkne ž njim proti mêni, vender me ne zadene, ker mu je jermen prekratek. Da me je zadel, razmesaril bi me bil brez dvojbe na zadetem mestu. V kočiji sámi na vijoličasti blazini čepí star mož, z zlato verižico ob rami. Izpod belih lâs mu gleda mrtvo okó, prav kakor bi se mu nič več ne ljubilo na božji zemlji. Videl se mi je ta starec jednak levu, kateremu je starost zdrobila gladne zobé iz lačne čeljusti!

Njemu ob stráni sedí v nebeški krasoti svoji moja znanka, katero je moje okó prvič ugledalo tisto jutro med cvetjem gospodskega vrta. Zdelo se mi je, da me je opazila in da se je sklonila na sedeži. Tedaj pa zavije voz v tesne ulice, da mi takoj izgine izpred očij.

„Sveti Jezus!« tarna strežnik, dvigujé se iz prahú, »kaj si storil, da se nisi zgrudil, kakor smo se mi?«

»Za deset lir si dober!« veselí se frater birič.

»In za izdatno število palic!« dostavi drugi.

»Kdo je bil to?« vprašam radovedno.

»Za Bóga«, odgovorí profesor, »saj ti je morala že vse razkriti gola pamet! Bil je to največji naš dobrotnik, naš oče in ljubljeni služabnik božji, nadškof Martinus.«

»In ženska ob stráni njegovi?«

»Sestra njegova, zorna naša kneginja Marija!«

Digitized by Google

VIII.

»Oglejva si najprej civilni oddelek!«

Takó je izpregovoril učitelj z vseučilišča Sv. Simplicija, ko sva stala v visoki lopi pravosodne palače. Kreneva na desno stran po širokih stopnicah in dospeva na hodník, v katerem se vrsté vrata pri vratih, prav kakor nekdaj na hodníkih samostanskih.

»Tukaj me vse spominja samostana!« rečem spremljevalcu. »Čemú toliko vrat?«

»Pravo si pogodil«, odgovorí profesor, »v samostanu sva. Ta oddelek pravosodne palače je izročen očetom iz reda svetega Frančiška, ki pa imajo zavezo, da so nam pridni in pravični sodniki.«

»Kaj?« začudim se, »očetom frančiškanom je izročeno vaše pravosodje?«

»Čemú ne? Pravosodna palača se je morala zgraditi. Ž njo se je dosegel dvojen namen: očetje iz reda sv. Frančiška so dobili svoj samostan, ne da bili kàj plačali; država pa svoje sodnike, ne da bi kàj plačevala. Zopet vzor, kakó se podpirajta posvetno in cerkveno oblastvo!«

»In po kakšnih zakonih sodijo sodniki vaši?«

»Zakonov nimamo nikakih. Nekdaj so jih imeli, ali dokazalo se je, da so vsi zakoni svetá izvirali od hudiča. Sodniki naši opirajo svoje sodbe zgolj na svoje knjige, bodisi na Sveto pismo, bodisi na spise blaženega Antona od Kala. Ker obsezajo sósebno zadnji spisi sámo resnico, pravične so tudi naših sodnikov sodbe.«

»Ne dvojim! Toda kaj je s pritožbami? Je li prepovedan vsakeršen priziv do višjega sodnika?«

»Nikakor ne. Zlasti so nam sodniki naši župniki. Kadar župnik neče soditi, ali kadar nisem zadovoljen z njega sodbo, smem se zateči pred sodni dvor očetov frančiškanov, kjer teče vir neizkaljene pravice.«

V tem sva prišla do dvorane, kjer so se obravnavale pravde.

»Plačaj liro vstopnine«, opomni me sluga, »v dvorani pa se vêdi spodobno, ker je pater predsednik oster!«

Plačam vstopnino fratru, ki je z veliko púšico prežal pred vhodom. Ko sva vstopila, bila je dvorana še prazna, samó tam zgoraj sta sedela pri dolgi hrastovi mizi očeta frančiškana, ki sta vestno prebirala knjige. Morda sta molila, morda sta se le hlinila. Dvorana je bila podobna velikanski kleti; nikjer ni bilo podobe, ne druge dike na stenah. Potisneva se v kot; profesor pa mi pravi: »Šele dva sodnika sta tukaj. Tretjega in patra predsednika še ni. Zadnji pride pater predsednik.«

Digitized by Google

»Prav takó je bilo pred 2000 leti«, mislim si, »tudi takrat so prihajali predsedniki zadnji k obravnavam.«

»Danes bode malo pôsla«, izpregovorí sodnik pri hrastovi mizi. »Ti župniki nam pojedajo vse; kakó bodemo živeli, ako se nam ne izboljša justica?«

»Dà, resnico govoriš!« dostavi tovariš, »že včeraj je podpisal pater predsednik dekret, s katerim se župnikom po deželi ukazuje, da se morajo zdržavati sodeb v pravdah, katerih vrednost znaša nad petdeset lir, in stranke vsekdar nakazovati k našemu sodišču!«

Vstopila sta še dva sodnika in frater pisáč. »Patra predsednika še ni«, zajezí se prvi, »vedno stara pesem! Mi se trudimo, pater predsednik spí; mi se oblačimo v haljo od kozje dlake, pater predsednik v svilnato kuto. Kje je tù pravica, confratres?«

»Ničesar bi ne rekel«, dostavi drugi, »ako bi bil mož le kos nalogi svoji! Vse zmêde, kar mu pride pod palec, in jaz mislim, da takega nezmožnika še nismo imeli na predsedniškem stolu. Kaj menite, confratres?«

»Takó je«, oglasí se tretji, »le nekoliko potrpite, pa bodete videli, kakó zmlinči denašnji slučaj, dasi je jasen kakor modro nebó.«

»Da bi mu premilostivi nadškof le skoro dal boljšega naslednika! Vsakdo izmed nas bi smel po večji pravici sedati na njega stol. To je senca, nikar predsednik!«

V tem mnenji so se strinjali vsi. Ko pa je takoj potem vstopil pater predsednik, videti bi jih morali, kakó so planili s sedežev in kakó so se priklanjali svilnati halji! Toda leta 4000. je bilo prav takó, kakor leta 2000. po Kr. r.! Pater predsednik še opaziti ni hotel globokih poklonov, češ, predsedniki so na svetu jedino zaradi tega, da se jim drugi klanjajo!

»Pričnimo!« Pater predsednik séde, suhi frater pisár pa hití na hodník, da pokliče stranke. Prvi vstopi župnik Svetega Jakopa. Vsi sodniki in ž njimi pater predsednik vstanejo ter se mu poklonijo.

»Kakšna ti je zahteva, reverende?« vpraša predsednik sladko.

»Nocoj mi je nekdo pobil okna. Vém, da mi tega ni storil drug, nego sosed Emilij. Že nekaj časa mi nagaja, kjer more. Škode mi je 50 lir, toda zaradi posebno hudobnega namena naj mi plača 100 lir!«

»Pravična je tvoja zahteva, reverende!« oglasí se predsednik, »scriptor, zapiši sodbo, cum jure cxecutionis. Emilius plačaj 100 lir. Obravnava je končana!«

Digitized by Google

Dočim se je pisala sodba šentjakopskemu župniku, vprašam svojega strežnika: »Ali se ne zasliši tudi tožena stranka? Naj li Emilij plača, ne da bi se mogel braniti?«

»Si li slep«, odgovorí mi, »ali ne vidiš, da je tožnik mašnik, ki ne more govoriti drugega, nego resnico? Pri nas, v tej vzorni papeževi provinciji, smé zahtevati vsak mašnik, da se mu takoj izročí sodba s pravico do izvršbe, ne da bi se toženec klical pred sodišče. Ali si že čul kdàj, da bi mašnik božji hodil po stezah krivice?«

»Nikoli ne!«

»Zató vidiš, da so naše naredbe v tem oziru premodre! To je najhitrejša justica — proti sodbi ni dovoljena nobena pritožba — kar si je le misliti moremo. Ni li res takó?«

»Res! Čujva, o čem obravnavajo sedaj.«

V dvorano je v tem stopil človeček suhe rastí; lakota in jedinščina mu je gledala pri slébarni gubi z bledega obraza. Ž njim je vstopil trebušast mož; polna skleda se mu je odsevala s tolstega in zalitega obraza. Oba obstaneta pred sodiščem.

»Kdo toži?« vpraša predsednik.

»Jaz«, odgovorí suhi možiček.

»Koliko troškov si založil?«

»Dve liri! Vse, kar sem imel!«

»Dve liri!« zagodrnjá pater predsednik. »Hek! Dve liri! Hek! Ako nimaš več, čemú se pravdaš? Vidi se mi že, da si slepar! Vender bodisi, obravnavajmo in forma pauperum! Kakó ti je imé in kaj si?«

»Hieronim Corvus! Vodo in stare cunje prodajam po mestu!«

»Nezaslišano!« zakliče predsednik, »kakšni ljudje se dandanes že pravdajo! Odstopi! In ti, toženec, koliko troškov si založil?«

»Petnajst lir! Čast bodi Bogú in Materi božji! In še ni šla zadnja iz hiše!«

»Frater scriptor«, ukaže predsednik, »prinesi stol zatožencu, da séde! Kakó ti je ime?«

»Deodatus Bos! Pomočnik sem florijanskemu cerkovniku, katerega mi Bog ohrani še mnogo let!«

»Sédi, Deodate! Ti, Corve, pa nam razlôži, čemú tožiš takega možá? Toda kratko, ker nismo tukaj, da bi poslušali prazne besede. Hitro torej!«

»Vodo prodajam«, pričnè tožitelj, »in stare cunje kupujem. Vse moje imetje je konjiček, ki mi nosi vodo. Če mi pogine, tedaj sem berač. In sedaj sem kupil na dan svetega Lavrencija od tega človeka konjička in mu pošteno plačal kupnino. Bilo je 150 lir! Vse moje

Digitized by Google

imetje! Bog se me usmili! Pogojeno je bilo, da je konjiček zdrav in brez hibe. Ali slep je na obe očí, in zatoženec ga neče vzeti, kar bi bi bilo pošteno in pravično! To je moja tožba, poštena in pravična je! Pomagajte mi, patri sodniki!«

»Kaj odgovarjaš, Deodate?«

»Tožba ni pravična. Zmenila sva se, naj tožitelj konja ogleda, in da mu nisem porok za hibe, katere lahko opazi sam. ‚Oglej si konja', dejal sem mu dvakrat in trikrat, ‚oglej si konja, konj ne more ogledati t e b e!' In res ga ni mogel, ker je bil slep. Govoril sem resnico, in zató menim, da je župnik-sodnik pravično sodil, ko je zavrnil tožitelja.«

»Je li res takó? Ali je res govoril, da si oglej konja, ker te konj ne more ogledati?«

»Takó je bilo!« zaihtí tožnik, »ali to so bile le zvijačne besede, nič drugega!«

»Odstopita!« zarenčí predsednik. Vsi gremo iz dvorane. Po jako kratkem posvetovanji nas pokliče predsednik iz nova pred svoj sodni stol.

»Začujta sodbo! Hek! Hek! V imeni premilostivega nadškofa, očeta našega Martina! Pritožba — hek — Hieronima Corvusa je neupravičena — hek — in nedopustna, zató se zavrže. In to vse iz razlogov — hek — prvega sodnika in na podlagi Svetega pisma — hek — ki ne dopušča, da bi kdo trpel škodo, ako je govoril resnico! Hek! Obravnava je dognana!«

Hieronimus Corvus ječí, kakor zajec, če ga pes ujame. Deodatus Bos pa vsakemu sodniku poljubi roko in patru predsedniku celó obe. Potem gré žarečega lica iz dvorane, dočim se Hieronim solznih očij opoteka za njim.

»Spominja me to postopanje nekoliko sodišč leta 2000.«, govoril sem sam v sebi, in čudo ni, da sem se dolgočasil na civilnem oddelku. Izrazil sem željo strežniku, naj bi odrinila na kazenski oddelek. Zapustiva torej patra predsednika in njega sodnike ter kreneva po stopnicah v lopo in potem po drugih stopnicah v prostore, kjer je sukala pravica krvavi svoj meč. Pri tem morava prekoračiti neko temno in zatohlo sobano. Ko se je moje okó privadilo sómraka, kazali so se mi tukaj zgodovinski znanci. Od »železne device« do »španskega čevlja« sem opazil vse slavnoznane člane nekdanje torture v novih in spopolnjenih oblikah!

»Čemú rabi to orodje?« vprašam profesorja z vseučilišča Sv. Simplicija.

Digitized by Google

»To je naša tortura«, odgovorí zavestno, »in ! nánjo smo sósebno ponosni!«

»Pri kakih zlodejnikih jo rabite?«

»Pri tistih, ki izvršujejo hudodelstva v duhu in mislih. Takim se zločinstvo dokaže prav težko!«

»Ali se s torturo posreči dokaz?«

»Vselej brez izjeme. Vidiš tedaj, da torture ni môči pogrešati v dobro urejeni državi. Ali ni res takó?«

»Takó je, kakor si govoril!«

Potem vprašam: »Sedaj mi še povej, ali so očetje frančiškani tudi sodniki na kazenskem oddelku, in če ne, kdo sodi ondu?«

»Očetje frančiškani imajo s civilnim oddelkom obilo pôsla in tudi toliko dohodkov, da lahko izhajajo. Sedaj gradé že dvajseto čerkev svojo. Zató je nadškof Jacobus kazenski oddelek izročil svojim kanonikom, ker so itak slabo plačani in imajo le pičle dohodke.«

»Čital sem, da imajo po nekaterih državah državne pravdnike, ki s svojimi obtožbami preganjajo zločince. Kakó je v vas?«

»V nas je državno pravdništvo prepuščeno očetom jezuvitom proti temu, da jim kanoniki ustopajo nekaj dohodkov, katere jim prinaša kriminalna justica. Toda v tem oziru so vedni prepiri, ker očetje jezuvitje neprestano stokajo, da dobivajo premalo in da se jim državno pravdništvo ne izplačuje. Ali sedaj hitiva! Zvedel sem, da se ravnokar prične druga obravnava v stvaréh kapelana Primoža. Zanimiva bode, ker se kapelanu očita dolga vrsta hudodelstev, zlasti veleizdaja in krivoverstvo!«

Po hodníku, kamor sva dospela, gnetli so se fratri redarji, čuvajoči red. Ker se je danes sodil kapelan, prišlo je mnogo občinstva. Pri vhodu je tudi tukaj prežal nekakšen cerkovnik z veliko púšico v roki. Plačati se je moralo pet lir vstopnine, kar je odgnalo nekaj radovednežev, ki so tudi hoteli poslušat. Dvorana, kjer se je sodilo, bila je večja od óne na civilnem oddelku. Stene so bile prevlečene krvavordeče, kar je spominjalo tega, da se v teh prostorih vrší krvavo pravosodje. Sodniki so sodili pri dolgi hrastovi mizi, pogrnjeni z rdečim prtom. Takisto so bili stoli rdeče prevlečeni, in sodniki samí so nosili rdeče talarje; vse je bilo krvavo-rdeče, samó pater državni pravdnik je nosil črno haljo in sedèl na črnem stolu, jednak črnemu vranu.

Razprava se je pričela prav tedaj, ko sem vstopil. Sodilo je sedem kanonikov Sv. Nikolaja; sodišču je načeloval prošt Ambrož, zapisnikar pa je bil stari naš znanec, nadvikarij Gregorij. Zatožne klopí ni bilo: tiste dni so morali zatoženci stati pred krvavim sodi-

Digitized by Google

ščem, in s težko verigo so jih na nogi priklepali k velikemu železnemu obroču, ki je bil v ta namen zabit v tla pred sodno mizo.

Danes je nosil težko verigo kapelan Primož in če se je nekoliko prestopil, vlekla se je za njim, kakor črna kača. Bil je še cvetoč mladenič. Težko breme ob nogi ga ni trlo preobilo. Kakor vitka jelka je stal pred sodniki svojimi, in niti za trenutek se mu niso na krasnem obrazu kazala znamenja strahú ali groze, s katero je združen kraj, kamor so ga pritirali.

»Sedaj se pričnè v imeni našega gospoda in nadškofa obravnava proti tebi, kapelan Primož!«

Takó zanosljá prošt Ambrož in še vpraša: »Ali so troški založeni?«

»Dvestoinpetdeset lir se je vložilo v kapiteljsko blagajnico!« odgovorí nadvikarij.

»Kdo jih je založil?«

»Prodali smo mu kravo in voziček in vse, kar je imel v kapelaniji svoji.«

»Dobro, dobro« nosljá prošt, »torej je vse v najboljšem redu!«

Tukaj mu seže v besedo zastopnik državnega pravdništva. Kakor suh pajek se razvije s črnega stola in zakliče porogljivo:

»Dvestoinpetdeset lir! In naš red je dobil za to obširno in težavno stvar samó trideset lir, dasi mu gré po dekretu nadškofa Jakopa šestdeset lir! Kdo ima v žepu ostalih trideset lir?«

Nató se tudi predsednik prošt Ambrož razkorači:

»Pater državni pravdnik«, odgovorí mu pikro, »obravnavo vodim jaz, prošt Ambrož. Brez mojega dovoljenja ne smé nikdo govoriti, in tudi ti ne, pater državni pravdnik. Ker si pa govoril iņ nisi prosil dovoljenja, kaznujem te z globo tridesetih lir, o katerih trdiš, da jih mora še dobiti tvoj red. S tem je vse urejeno. Nadvikarij zapiši, kar sem govoril!«

Od srda kipèč vzklikne jezuvit-državni pravdnik: »Nadvikarij, piši tudi, da se državno pravdništvo pritožuje!«

»Dobro, dobro!« reče prošt, »le piši, Gregorij, dasi menim, da je taka pritožba nedopustna. No, o tém bode sodišče ukrepalo pozneje!« —

»Kapelan Primož«, obrne se nató k zatožencu, »ti véš, zakaj si tožen?«

»Vém«, odgovorí le-tá z zvenečim glasom. »Očita se mi, da sem v srenji svoji oznanjal besedo božjo v národnem jeziku in ne v tujem jeziku latinskem.«

Digitized by Google

»Jezik, katerega govorí cerkev, nam ni tuj«, izpregovorí državni pravdnik ostro, »ne smé nam biti tuj.«

»Ali poznaš izgovor«, vpraša predsednik, »s katerim opravičiš početje svoje? To ti je znano, da je slavni nadškof Jacobus tisti stari gorjanski jezik obložil s prekletstvom in ga sósebno strogo prepovedal služabnikom božjim?«

»Znano mi je«, odgovorí zatoženec srčno, »toda dotični dekreti nadškofa Jakopa so krivični in mêni neveljavni!«

Ta odgovor vzbudí veliko iznenádenje in strmenje takó v občinstvu, kakor pri sodnikih.

»Pater Primož«, zatogotí se prošt, »pokóri si jezik! Vse to te utegne spraviti na grmado!«

Zopet se oglasí pater državni pravdnik: »Besede toženčeve so nespoštljiva kritika nadškofovih dejanj, kar utemeljuje hudodelstvo veleizdaje. Tudi na ta slučaj razširjam obtožbo svojo!«

Kakor vidite, bil je to državni pravdnik po volji božji, prav kakor bi se bil izvežbal v pôslih svojih že leta 2000. po Kr. r.

»Kaj še navajaš v svoje opravičílo?« vpraša predsednik zatoženca.

»Sklicujem se na svetnike. Sveto vero sta nam prinesla v te kraje sveta brata Ciril in Metod. Nista je oznanjala v jeziku latinskem, nego v jeziku národnem. Ako sta mi v vzgled brata svetnika, Ciril in Metod, ne vém, kakó mé tožite?«

Sodišče je po tem odgovoru nekako zmédeno. Državni pravdnik pa se oglasí porogljivo:

»Brata svetnika! Pater Primož, tvoje teološko znanje stojí na slabih nogah. Saj ni čudo! Ako bi bilo drugače, ne bi bil zagazil na mesto, kjer te gledam danes krvavečega srca! Brata svetnika« — zdajci povzdigne glas, da kàr grmí po vsi dvorani — »brata svetnika! Ali ti je neznan petdeseti dekret nadškofa Jakopa? Kaj ti govorí ta znameniti dekret? Da je svetništvo vzeto bratoma Cirilu in Metodu za to provincijo, in to vzpričo skrivnega razodenja, katerega je bil deležen nadškof Jacobus!«

(Dalje prihodnjič.)

Digitized by Google

K spisu „Reformacija v Slovencih".

Spisal **Andrej Fékonja.**

Pripomenek.

spisu: »Reformacija v Slovencih«, priobčenem v »Lj. Zvonu« X. 8.—12., videli smo, kakó si je nova vera Lutrova že dosta rano prekrčila pot tudi v naše kraje in se je tukaj tečajem zlasti v drugi polovici XVI. stoletja razširila in utrdila takó, da je bila po velikem naporu odločnih katolikov in z raznimi nasprotnimi pomočki zopet zatrta šele v prvi četrtini XVII. veka. — Kakor je bilo istotam obširneje povedano, začel je res že nadvojvoda Karol, nadvojvoda v Notranji Avstriji, odločneje iztrebljati lutersko krivoverje v Slovencih, toda smrtni udarec je zadal luterstvu pri nas nadvojvoda Ferdinand (poznejši cesar Ferdinand II.) z raznimi vladarskimi naredbami, s pomočjo še nekaterih cerkvenih naprav. No, med temi naredbami in napravami za odboj protestantstva in zopetno zmago stare vere katoliške je bil v óni razpravi govor samó o izgonu luterskih predikantov iz Štajerske, Koroške in Kranjske meseca kimovca 1598. leta, in o reformacijski komisiji v Ljubljani, poslujoči od leta 1614.—1618.; dočim so vse ostale dotične stvarí bile tam v tisku izpuščene, bržčas po kakšni pomoti. — Naj se torej óni nedostatek sedaj tu-le popolni.

Reformacijske komisije leta 1600.—1601.

Ko so izgnali protestantske predikante in šolnike luterske, stvar sevéda še ni bila končana. Za glavo so bili sedaj na vrsti udje. Trebalo je namreč povsod zopet h katoliški veri pripraviti meščane, kmete in prebivalstvo v obče; uničiti so se morali nasprotovalni napori plemenitašev; utrditi se je moral mir in red v nezadovoljnikih; odpraviti je bilo nevarnost, da bi se povrnilo luterstvo. V ta namen je torej nadvojvoda Ferdinand odredil posebne komisije, katere so nadzirale in izvrševale pôsel protireformacije. Načelniki tem reformacijskim komisijam so bili škofje dotičnih pokrajin ali pa škofov namestnik-odposlanec. Ti možje so imeli nalogo, da hodijo od mesta do mesta, sklicujejo meščane v župno cerkev, izpražujejo jih o njih veri in vzprejemljejo od njih prisego, da se bodo držali novopostavljenih katoliških župnikov in od teh-le prejemali sv. zakramente. Kdor se je protivil temu, dobil je tri mesece na premislek, v katerem času

Digitized by Google

je mogel svoje imenje prodati in se izseliti v tujino; od prodanega blagá pa je moral vsak izselnik pustiti desetino državi.

V mestne svéte so odbirali samó katolike; luterska svetišča so porušili in protestantske naselbine razdejali; knjige novoverske pa so brez izbere sežgali in uničili. Pred take komisije, zborujoče navadno po mestih, klicali so tudi iz dotičnih okolic župnike in duhovne pomočnike s cerkvenimi ključarji vred ter jih izpraševali za vérske stvarí med njih župljani, za katere so dobivali posebna navodila, ako je bilo potrebno. Ker so protestantje tù in tam nasprotovali komisijam in hoteli ovirati njih delo, pridejal je Ferdinand v nekaterih krajih za varstvo tudi četo ostrostrelcev; kar je učinilo, da je le malokje prišlo do resnega nasilja.

Posebe spomina vredne so take reformacijske komisije leta 1600. do 1601., delujoče v slov. Štajerski, Koroški in Kranjski. O njih delovanji navajam tù nekoliko posameznostij (ponajveč iz spisa dra. Iv. Križaniča III., 75.—77.).

V slov. Štajerski je dežélna komisija za ohranitev katoliške cerkve začela svoje delo meseca prosinca leta 1600. Na čelu tej komisiji je bil stavniški prošt Jakop Rosolenz. Najprej je prišla komisija v mesto Radgono, katero se je protivilo vsem ukazom dežélnega gospodarja in je, opiraje se na močno svoje zidovje in na pomoč ogerskih sosedov, takorekoč vladalo samó sebe. Le z vojaško pomočjo je prišla komisija v mesto. Namesto protestantskih mestnih svetovalcev je postavila katoliške svetovalce; meščane, kateri so pobegnili v Ogersko, poklicala je domóv, a ónim, kateri niso slušali, pograbila je imetje. Iz Radgone je šla komisija k Sv. Lenartu v Slovenskih Goricah. Ondu lutrovcev sicer ni bilo, toda neki drugi sanjarji so rogovilili tam v Radehovi vesi, katere so imenovali »skakáče«. Komisárji so tedaj tem burkežem podrli in sežgali njih novo cerkev, tri najzrelejše hujskače pa zaprli. V Mariboru komisárji niso našli posebne luterske stranke; samó jeden zdravnik je bil zagrizen lutrovec. Nego v Vindenavi, kjer so imeli lutrovci svoje gnezdo, pa so komisárji cerkev, šolo in župnišče razstrelili in sežgali s smodnikom ter na istem kraji postavili krvavo sodišče; in ko so jim sodišče ponôči posekali, postavili so tri vešala. Na Ptuji je komisija našla šestdeset ljudij, ki so bili ali celó ali nekoliko Lutrovi privrženci. Dasi je bilo mesto Celje zeló okuženo, vender komisija ondu ni imela posebnega dela. Celjski meščanje, kakor tudi žalski tržanje so prisegli na katoliško vero in prinesli vse krivoverske knjige, da so jih sežgali. Prelepo lutrovsko cerkev v Šarfenavi so na veliko veselje sosednih

Digitized by Google

kmetov razstrelili. Tudi v Slovenjem Gradci in v Marenbergu niso imeli komisárji kàj opraviti in so se takoj napotili v Lipnico, samó da so gredoč razdejali dve cerkvi bedastih skakáčev, prvo na nekem hribu poleg Lučan — menda pri Sv. Duhu, in drugo v Sóboti.[1])

Dokončavši delo svoje v górenji Štajerski, prestopila je nadvojvodska komisija tudi v Koroško meseca listopada leta 1600. Tej komisiji je bil na čelu sekovski škof Martin Prenner, katerega je spremljal dežélni glavár Janez grof Ortenburški, ž njim Hartman Ziegel, Angelus Costede, Volfgang Kaltenhauser in stotnik Krištof Prankh. S pomočjo 300 vojaških strelcev so protestantje v Koroški nekaj dobrovoljno nekaj pa tudi prisiljeni zopet vzprejeli staro vero; kdor pa ni hotel priseči na katolištvo, moral je v 45 dneh zapustiti deželo. V Beljaku je oboroženo krdelo čakalo komisárjev, da jim zabrani pot v mesto; toda niso se upali ustavljati komisiji, ker so jo spremljali vojaki. Meščanje pa v resnici niso bili takó hudi, kakor so se grozili; précej so se namreč udali in so še dobro pogostili komisárje in vojake. Tudi Celovec je že najel 600 vojakov in oborožil tudi nekoliko meščanov, da bi siloma branil novo svojo vero in komisiji ne pustil v mesto. Toda o pravem času je Celovčane prešinil strah; premislili so si, odložili meč in obljubili novo vero odpraviti iz dobra. Komisija je še zborovala tudi v Velikovci, Grebinji in v Volfsperku, kjer je bilo v bližnjem gradu Payerhofnu središče ondotnih protestantov; vender s pomočjo 100 vojakov, stražečih pred mestom, bila je óna luterska molilnica s pastorjevo hišo vred porušena do tal, in razdejali so tudi protestantsko pokopališče.[2])

V Kranjski je komisija delovala sósebno na Gorenjskem meseca svečana in sušca leta 1601. V tej komisiji so bili štirji komisárji: ljubljanski škof Tomaž Chrön, načelnik, dežélni glavár Janez Lenkovič, vicedom Jožef Rabatta in Filip Kobencelj; trije podkomisárji: gg. Jak. Hauman, Seb. Konstantin in Grimšič; poleg teh mnogo spremstva, služabnikov, vojakov i. t. d. Ta komisija je tedaj že leta 1600. in zopet naslednjega leta v Ljubljani na vélikem trgu sežgala mnogo krivoverskih knjig — vsega skupaj bajè osem vóz in razdejala tudi pokopališče ljubljanskih lutrovcev. Potujoč po deželi od kraja do kraja, prispela je reformacijska komisija med ostalim v Kamnik, kjer so meščanje zahajali k luterski službi božji v Podgorje, v kriško graščino in na Zaprce. Komisija je v Kamniku začela svoj pôsel dné 8. svečana 1601. leta. Škof Chrön je govoril v mestni hiši; pokorni

[1]) Prim. Orožen: Dek. Kötsch 338., Dek. Cilli 65.

[2]) Vid. K. Tangl: Reihe der Bischöfe v. Lavant 256—7.

Digitized by Google

meščanje so prisegli na katoliško vero, samó štiri osebe so bile izgnane. Tudi precèj krivoverskih knjig so komisárji očito sežgali na trgu in se mudili tri dni v mestu, menda pri nekem Petru Šavnicerji, kateri je bil leta 1603. mestni sodnik. Potem so šli komisárji dné 11. svečana v Kranj. Poslali so najprej v Križ po Krištofa Mikuša, lutrovca, ker so njega sinovi ponôči grozno umorili pobožnega katoliškega meščana Lovretiča. Drugi dan je Chrön v Mihaela Harerja hiši dolgo govoril meščanom, naj opusté krivo vero; potem so razven jednega ali dveh vsi prisegli zvestobo Bogú in nadvojvodi. Potem je komisija poslala Krištofa Harerja s 6 konjiki in 150 kmeti v Tržič, kjer so se prebivalci takoj udali; potem pa v Križ pozvedovat, kakó se je zvršil óni umor; nató so jih nekaj ujeli, hišo Mikuševo pa razdejali do tal. Dné 17. svečana je odrinila komisija tudi v Loko in se za tri dni vrnila v Kranj, kjer je zahtevala od svetovalstva poročila, kakó je zvršilo njena povelja. Ko so bile že prej na trgu blizu sramotnega odra sežgane luterske knjige, morale so še napósled pred komisijo v Kranji luterske ženske, katere so vse prisegle udanost katoliški veri. Dné 10. sušca je prišla komisija v Rádovljico. Tukaj je vpričo 250 ljudij s smodnikom razstrelila protestantsko shodišče, da se je razletelo z velikim vriščem in malone poškodovalo cerkev Svetega Urha. Nastopni dan je škof propovedoval, in vsi meščanje so prisegli pokorščino; potem je govoril kmetom in okoličanom krivoverskim, katerih je privrelo mnogo; pokorni so prisegli, nepokornike pa so zaprli, med temi nekega Gevača, ki je zapal globo 150 cekinov, in Jurija Prešérna, ki je moral plačati 100 cekinov. Tudi kovači iz Krope so prihiteli prisezat zvestobo in prosit, da se jim dovoli župa s stalnim župnikom. Dva izmed njih sta bila venderle izgnana, in jeden je moral z odprto lutersko knjigo stati na sramotnem odru. Dné 16. sušca so odrinili komisárji na Jesenice, podkomisárji pa v Kranjsko goro in v Belo peč, kjer so trdovratnega grešnika, ondotnega oskrbnika, zvezali in tirali v Rádovljico. Tukaj je škof zopet propovedoval in dné 19. sušca šele so Rádovljičanke prisegle zvestobo katoliški veri.[1])

Jezuvitje in kapucini.

Jezuvitje. — Tridentski koncil leta 1545.—1563. je zakonito ustanovil pravo reformacijo po kristjanskih načelih, da namreč obrani pravo vero in izboljša nravstveno stanje; a red jezuvitski (osnovan po španskem plemiči Ignaciji Loyolskem in potrjen po papeži Pavlu

[1]) Letop. Matice Slov. 1876. 141; 1870. 121; 1872 in 1873. 10.

Digitized by Google

III. leta 1540.) je isto reformacijo dejanski izvajal v notranjem in zunanjem življenji, podpirajoč in širèč katoliško znanost in poučujoč otroke in nevedneže v veri Kristusovi.

V Notranjo Avstrijo je, kakor omenjeno, že nadvojvoda Karol leta 1573. poklical jezuvite in to v Nemški Gradec ter zaukazal meščanom, da morajo svoje otroke pošiljati v njih katoliško šolo, takozvani Collegium; nató je tudi jezuvitom izročil tamkajšnjo novoustanovljeno vseučilišče za dežele notranje-avstrijske, leta 1586. Nadvojvoda in poznejši cesar Ferdinand II. pa je zatem pošiljal jezuvite tudi na Slovensko, da bi ljudstvo bolj poučevali in utrjali v katoliški veri. In res so si člani družbe Jezusove, kakor povsod, takó tudi v Slovencih pridobili velik glas in vpliv kot cerkveni propovedniki in učitelji mladine. Najprej so prišli k nam jezuvitje v Ljubljano, kjer so se slovesno umestili že za škofa Janeza Tavčarja. Leta 1597. jim je bila tukaj izročena cerkev Sv. Jakopa, katero jim je nató iz nova sezidano in povečano posvetil škof Tomaž Chrön leta 1615. V tej cerkvi se je tedaj ob nedeljah in praznikih popóldne tudi razlagal ljudstvu krščanski nauk v slovenskem jeziku (kakor je poročal Chrön papežu Pavlu V. leta 1616.); in razven tega sta bila odločena ljudstvu v poučevanje in vzveličavno pomoč dva jezuvita propovednika, jeden Nemec in drugi Slovenec. Slovenski propovednik nam je znan po imeni, pisal se je Nikolaj Koprivec, leta 1603., in potem Janez Čandik leta 1618. Zajedno so jezuvitje v Ljubljani leta 1596. osnovali šolski zavod Collegium Carolinum nobilium, vzgajališče in začasno semenišče za plemenitaše in tudi zu bodoče duhovnike, razdeljen na dva oddelka, na gimnazij in na licej. Leta 1630. pa so pozidali za jezuvitsko učilišče širno poslopje, s prostori za 200 gojencev. Kranjska dežela je pomagala jezuvitom z doneskom 2000 gld. [1]) Na Koroško so prišli jezuvitje leta 1604. in sicer v Celovec, ki je bil od leta 1518. véliko mesto dežélno, a tudi zeló trdovratno lutrovsko. V Celovci se je jezuvitom na posredovanje lavantskega škofa Jurija III. Stobeja odkazala cerkev Presvete Trojice, a nekdanja predikantska hiša prepustila za njih kolegij. Tudi jim je bila podeljena dobrloveška graščina. Kar se dostaje slovenskih propovednikov jezuvitskih v tem kraji, naznanja nam letni zapisnik jezuvitskega kolegija v Celovci o letu 1620.: »V cerkvi samostanski je bila prvikrat slovenska propóved, prišli so ne le samostanski prebivalci, temveč tudi nekateri meščanje in drugi imenitni ljudje.« Slovenskega propovednika imenuje zapisnik p. Jakopa Knapa, porojenega v Kranji, umršega leta 1635. O letu 1652. se poroča v

[1]) Letop. Matice Slov. 1878. III. 17.; 1885. 203.

Digitized by Google

istem zapisniku tó-le: »Slovenska propóved je bila že tedaj prestavljena k cerkvi Sv. Duhá, pobožnega ljudstva, ponajveč prihajajočega iz daljnih krajev, znatna množica je imela svojo nemajhno korist. To narečje znajoči očetje so pogostoma zahajali v tolažbo kmetom v oddaljene vasí, da so nahranjali odrasle ljudi in otroke, hrepeneče po besedi božji«.[1]) V slovenski Štajerski so se naselili jezuvitje v Mariboru leta 16 . . Stanovali so v sedanjem bogoslovskem semenišči. A šele pozneje, leta 1767. sl., pozidali so jezuvitje v Mariboru cerkev Sv. Alojzija, v kateri so ob nedeljah zjutraj vršili sv. opravilo tudi s slovensko propovedjo, ob osmi uri pa imeli službo božjo za gimnazij, ki so ga osnovali leta 1758.[2]) Tudi v Primorji so se ustanovili jezuvitje, in to v Gorici, kjer so leta 1616. utemeljili vzgajališče in učilnico, katera se je leta 1624. razvila v petrazreden gimnazij; in napósled še v Trstu v prvih desetletjih 17. veka.[3])

Kapucini. — Razven jezuvitov, pravih pobijalcev protestantstva, bili so v Notranjo Avstrijo uvedeni še drugi duhovski redovi, kateri naj bi versko novotarstvo zadrževali, ako bi se zopet hotelo ugnezditi, ljudstvo pa naj bi po misijah utrjevali in krepili v katoliški, veri. Med temi so bili zlasti kapucini, za katere je Ferdinand dobil tudi dovolitev od papeža Klementa VIII. ter je še pri tem nadvojvodo krepko podpiral in njegov namen pospeševal tedanji general tega reda p. Lavrencij od Brunduzija.[4]) Takó so se tedaj pozneje naselili v nas tudi kapucini na več krajih; v Ljubljani leta 1606., v Celji leta 1611., v Mariboru leta 1613., v Celovci leta 1646., v Beljaku leta 1629.; na Krškem leta 1639., v Kranji leta 1640., pri Sv. Križi leta 1637. i. dr. ter so po nekod ostali do denašnjega dné. Kakor so óni duhovni sinovi sv. Ignacija — jezuvitje posebno uspešno delovali na leci in v učilnici za pravo vero Kristusovo, takó so se ti prenovljeni redovniki sv. Frančiška — kapucini trudili mnogo tudi na propovednici, zlasti pa v izpovednici o zablodelih grešnikih. Njih cerkve in samostani so bili preprostejši in brez vsakeršnega lišpa; njih življenje pa naj bi spominjalo apostolskega uboštva.[5])

Še nekatere naredbe.

Da se protestantski duh popolnoma zatrè, pošiljale so se v dotične kraje še zopet in zopet nove reformacijske komisije; ljudstvo se je poučevalo in opominjalo po višjih predstojnikih cerkvenih;

[1]) Vojvod. Koroško 67, Tangl l. c. 242, Letop. Mat. 1879. 7. [2]) Koled. Družbe sv. Mohorja 1891. 31. [3]) S. Ljubić: Ogled knj. poviesti jugosl. II. 541, »Lj. Zvon« VII. 763. [4]) Tangl l. c. 262. [5]) Križanič l. c. 110.

Digitized by Google

vladni ukazi so se zabičevali pogostoma in vse strože, sósebno v Koroški, kjer je bilo preobračanje na staro vero najtežavneje in najpočasnejše. Takó je n. pr. še v Celovci leta 1625. nova komisija reformacijska (lavantski škof Leonhard II. Götz, koroški glavár David bar. Ursenbeck in dežélni vicedom Janez Fischer), izdala poseben navod, določujoč med ostalim o preiskavi duhovnikov, uradnikov in učiteljev gledé na njih verske nazore; o odpravi nekatoliških uradnikov, ki niso bili stanovi, in ónih, kateri se niso izselili navzlic že danim ukazom; o pokončevanji krivoverskih in praznoverskih knjig, kakor tudi o zabrani njih prodaje; o posebni prisegi novoizvoljenih županov in novodošlih državljanov cesarju (Ferdinandu II.); o izpolnjevanji katoliške pôstne zapovedi; o preiskavi zaradi vzetih cerkvenih posestev in zaradi pobožnih ustanov; o zahtevanji zaznamkov vélikonôčnih obhajancev i. dr. [1])

Ko je nadvojvoda Ferdinand leta 1619. zavladal nemškemu cesarstvu, ponavljal je še ostreje prejšnje svoje naredbe in ukaze zoper protestante, posebe zoper nekatoliške dežélne stanove in plemenitaše, kateri so se v zvezi s protestanti v Nemčiji najtrdovratneje upirali protireformaciji. Zlasti ko je bila v tridesetletni vojni po zmagah cesarskih vojskovodij Waldsteina in Tillyja protestantska unija uničena in so bili tudi zadušeni nemiri v Češki, mogel je katoliški vladar postopati tem odločneje zoper novotarje v Notranji Avstriji, kateri so terjali tem več, čimveč se jim je popuščalo ter so zahtevali ne samó slobodo svoje nove vere, nego so delali na to, da bode ta vera gospodujoča, a stara vera da se povsem zatrè. Dné 25. malega srpana 1628. leta je izdal tedaj cesar Ferdinand II. ukaz, da morajo vsi še nekatoliški dežélni stanovi za leta dnij oditi iz dežele, in da se gledé na njih imetje in njih pravice upotí kratka pravda pri dežélnem sodišči; nadalje da se pri krstih in zakonskih porokah opusté protestantski običaji; da se sinovi domačinov pokličejo s protestantskih akademij in šol, in kjer bi bilo zapuščenih sirot nekatoliških izselnikov, da se te vzrejajo ob državnih troških in vzgajajo v pravi veri. — Kar je vse ponovil zopet z ukazom dné 6. sušca 1631. leta. [2])

Po naročilu in v zmislu cerkvenega zbora tridentskega pa so bili tudi pri nas tedaj osnovani duhovenski seminariji in dijaški zavodi, za katere so bili poklicani redovni duhovniki, in utemeljeni so bili še novi samostani, zlasti frančiškanski, v namen, da se mladež pobožno vzgaja in katoliška vera ohranja čista. Zanemarjene hiše božje so se

[1]) Tangl l. c. 264—5.

[2]) Tangl l. c. 265.

Digitized by Google

očedile in popravile, a zidalo se je mnogo cerkev tudi novih; ljudje so se v veri poučevali vse natančneje, in sv. zakramentje so se zopet delili bolj pogostoma in v starem redu.[1]) Tudi je bilo protestantskim spisom v zavračilo prirejenih in natiskanih nekoliko katoliških knjižic slovenskih, kakor: Leonarda Pahenekarja kratek katekizem že prej leta 1574, potem Tomaža Chrona »Evangelia inu lystuvi« leta 1612., Mih. Mikca »Ta mali Katechismus« leta 1615. in Jan. Čandika »Catechismus Petra Canisia« leta 1618.;[2]) in razven teh je še koperski škof Ivan Ingenerij (leta 1576.—1600.) dal natisniti slovenski katekizem, za katerega pa se sedaj več ne zná.[3])

Takó se je tedaj vršila v Slovencih prava, katoliška reformacija proti verskemu novotarstvu lutrovskemu, s kakšnimi uspehi in posledicami, povedano je bilo že v »Lj. Zvonu« 1890., 715 sl.

[1]) Trdina l. c. 113.

[2]) »Škof Kren je hotel sicer požgane knjige z novimi zgolj v katoliškem duhu pisanimi nadomestiti, pa manjkalo je za to delo takó marljivih pisateljev, kakoršni so bili Trubar, Dalmatin in drugi luterski učitelji. Vendar je Kren tudi v tem obziru hvale vreden, ker se je, čeravno ne mnogo, pa vsaj najpotrebnejše za ljudstvo spisalo.« Jan. Trdina: »Zgod. slov. národa« 113.

[3]) Prim. »Lj. Zvon« Vl., 234., 434. Op. Ad. Skalarja prevod »Šulla tiga premišluvana« 1643. leta je ostal le rokopis

Potnikova usoda.

Naprej čez goré in doline!
Nikoli ne peša mi hod;
Če tukaj mi solnce posine,
Utone mi zopet drugod.

Večér me pozdravlja, in zóra
Vprašuje me jutranja, kam:
A jaz, da nikjer ni odmora
Utrujenim nogam, to znam.

Srcé pa želelo pokoja,
Ostalo bi tukaj in tàm —
A potniku draga je hoja,
Od tukaj ga žêne drugàm.

Ostane pa srcu uteha,
Kadàr se poslavlja od kod,
Da žêlja do mira poneha,
Ko kraj se prestvári in rod.

y.

Digitized by Google

Dalmatinske povesti.

Spisal Igo Kaš.

IV. Kamenito srce.

Razbito ribársko ladjo so našli med bréžnimi pečinami. Nì jeden ribičev se ni rešil.

Danes so zagrebli mrtvece, katere je vrglo mórje na kopnino. Zakopali so jih na grobišči pod cipresami, katere temno zró na valovito planoto, odsevajočo v večernem blesku.

Velika množica se je zbrala na pokopališči — saj so bili sorodniki, znanci, katere so položili zemlji v naróčaj.

Ko je duhovnik govoril nagrobnico, zaječalo je ženstvo, možje pa so si vihali brke in stiskali ustna. Vsakomur se je poznala srčna bolest.

Samó v jednem očesi ni zaigrala milujóča solza, jedno lice je bilo trdo; videla se mu ni posebna ginjenost.

Stara Mara je bila, žena »kamenitega srca«, kakor jo je nazivalo ljudstvo. Nikdar je niso videli jokajoče. Srepó je zrla prédse tudi sedaj, ko so žalovali vsi, in nekako plašno so jo pogledovali mladi možje in žene. Saj je res nenavadno, videti bitje, kateremu obča žalost ne gane srca, sósebno ako je óno bitje žena, katere si še misliti ne moremo brez sočutja.

»Kamenito srce ima«, rekali so ljudje, in praznovérnim sosedom je bil ta izrek toliko, kakor: »Čuvaj se je, Bog vé, kakšen vražji duh je obšel nje bitje.«

Mirno stopa Mara po pogrebu proti svoji hiši. Góste oljike, med vejami prepreženе z zelenečimi južnimi trtami, visé nad cesto; lovorike in limone dičijo vrtove, s pečin kipé agave in kakti, med katerimi se vije košati bršljan; večerna sapa igrá nad zeleno in cvetočo trato. Ali starici ni do tega. Ne gleda nì na desno nì na levo, zató tudi ne vidi boječih pogledov, ki poletávajo za njo. Matere pritiskajo deco k sebi — Mara, kamenito srce, gré mimo, lahko bi jih oškodila — čarovnica! —

Po oskromnem vinógradu drží steza k hišici nad cesto. Oljike in lovorike jo obkrožajo. Kuretina priletí Mari naproti; mačka se smuče okolo nje obleke; golobje igrajo pred njo.

Utrujena séde Mara na kamen pred pragom in uprè kakor v sanjah okó v daljino. V globokem jarku šumí potok k málinu; na pe-

Digitized by Google

činah ob bregu zelení praprot in mah; rmene pastiričice poletavajo nad šepetajočimi valčki; na desnem bregu se vzdigujejo nizki griči z óljičevjem in hrastovjem, preko njih se vidijo razpokle pečine, in za temi se vzpenjajo goli vrhovi visokih gorà. Na levi stráni izpod vrtov, v katerih se belijo lične hiše, razprostira se širi zaliv. Obkrožajo ga bele hišice tjà do ravne Sutorine.

Ko še Mara zamišljena sedí na pragu, priskačeta dvé déklici in se ji ovijeta z malimi rokami.

»Tetica, glej koliko lepih cvetic imam!« vzklikne starejša veselo — »prinesli sva jih tebi, ker jih imaš tolikanj rada!«

»Dobra otroka! — Kakó je materi?« Déklici povesta, da še vedno ne more vstati in da vedno joka. Tedaj se vzdigne Mara hitro, kolikor more, in reče: »Pomagati ji moram. Čakajta, pojdem z vama.« Stopi v hišico in skoro se vrne. »Náte, to je za vaju.« — Dá jima kruha — »in óno ponesemo bolni materi! Pojdita!«

Mara, katere se bojí in izogiblje vražno ljudstvo, hití sedaj k bolni vdovi v ubogo kočo, da ji pomaga, kolikor môči. Premnogo dobrot je delila siromakom, toda sosedje o tem niti védeli niso. »Kamenito srce« je bilo jako sočutno, kadar je bilo treba tolažiti nesrečnike in jim lajšati trpljenje.

Dočim je Mara v siromašni hišici skrivàj delila dobrote, sedeli so nekateri možje pred málinom ob cesti in se razgovarjali o pogrebu, o sirotah, katere bode morala rediti občina, in o jednakih stvaréh.

»Ali ste videli Maro, kakó je zrla prédse, ko so zagrebli nesrečnike?« reče mladenič.

»Dà, žàl ji je, ker ni bilo več mrličev; zakaj vso nezgodo je provzročila ona. Videli so jo, ko je ónega dné stala na pečini pri morji ter rotila valove in viharje!« Takó dostavi drug, ponosen, da vé tolikanj zanimivo novico.

»Res, nima človeškega čustva; nje srce je kamenito,« dostavi tretji.

Takó govoré še dalje in dolžé starico marsikaterega zlà in dôkaj vraže. Zdajci vstane star brodár, vzame pipo iz ust, potrka pepel iz nje in reče resno:

»Vidi se vam, kakó ste nevedni in praznovérni. Da veste, kaj je prebila Mara v mladosti svoji, mislili bi bolje o nji. — Dolgo sem molčal; vender končno moram govoriti. Ali niste videli, kakó prijazno jo je pozdravil stari pop? Ali mislite, da se ji klanja od strahú? Poslušajte me! — Mara je bila nekdaj najlepše in najblažje deklè vse okolice. Bila je tudi bogata; zakaj nje oče in dva brata so bili vrli kupčevalci, in mati je dobro hranila. Sevéda je imela mlada déklica

Digitized by Google

dôkaj snubcev. Sósebno sta se potezala zánjo dva: mladi ošabni Ante Benin, sin imovitega trgovca, in Krsto Radovan, ki je služil staremu Beninu, čvrst in lep mladenič, ki je živíl ob svojem zaslužku staro mater svojo.

Mara je spoznala razliko med Antunom, ki se je ponašal z bogastvom svojega očeta, in vrlim Krstom. Izvolila si je Krsta. Oče pa in brata so bili za ‚gospodina' Antuna.

Prva snubitev Antunova se je razbila, ker ga déklica niti pogledati ni hotela. Toda prigovarjali so ji in ji pretili. Tedaj privihrá nekega večera na breg, kjer sem ravno nastavljal trnke, in skoči s skale v mórje, predno sem mogel videti, kdo je. Takrat sem jo rešil gotove smrti, in prosila me je, naj molčim o vsem.

Prigovarjam ji, naj mi pové vzrok svojemu dejanju, in razodene mi vse. ‚Pojdi, dragi Šime,' velí mi, ‚pojdi in porôči Krstu, naj pride k nam in naj me zahteva za ženo; njegova sem, nikogar drugega.'

Krsto storí po nje besedi, toda oče mu odbije prošnjo. Maro pa so mučili in jo zaprli v zadnjo temno sobo.

Vender še ni bilo dovòlj žalosti. Posreči se ji, da uteče k teti v Meljinah. To je bilo zlò. Stari Benin je menil, da je njega sin preblag za dekleta, ubeglega roditeljem svojim, in se ni več bavil z nje rodbino. Marina brata se zarotita, da ne bodeta mirovala, predno ne najdeta sestre in se ne osvetita.

Neka déklica v mestu je pripovedovala, da prihaja vitka, visoka déklica vsak večer k cerkvici samostana Savine in da móli ondu.

To začuvši, sumničita brata, da je to sestra, in zató prežita nekoliko večerov blizu cerkve. Tretji večer jo ugledata in spoznata. Ali zajedno vidita iz zavetja, da je prišel iz temnega hrastovega gozda čvrst mladenič, kalugjerski oblečen, da se je pridružil déklici in dosti govoril ž njo. In ko sta se poslavljala, spoznala sta mladega Krsta. Sneto obleko je skril pod kamenom pri starem širokem dóbu, potem se je vrnil v mesto. Mare nista sledila. Osveta je bila sklenjena.

Drugi večer se snideta Mara in Krsto zopet v logu pri cerkvi. Krasno je sijalo večerno solnce, vse je bilo mirno po logu. Živo govorèč stojita Mara in Krsto drug pri drugem ter gledata na svetlo mórje in zahajajoče solnce. Tedaj počita dve puški, in divjih pogledov skočita dva možá, Marina brata, izza pečine, a Krsto se zvrne kakor mrtev na tla.

‚Evo ti ženina, nečastna stvar!' zakličeta Mari, ‚in sedaj pojdeš z nama k očetu.'

Digitized by Google

Onemogla od strahú se zgrudi mladenka poleg Krsta, in ugaslo okó ji gleda na njega bledo lice; toda zločinca jo siloma odvedeta od umirajočega mladeniča. ‚Oj, brezverna morilca, pomagajta vender nesrečniku!‘ prosi Mara jokaje, ali ona se grohočeta, rekoč: ‚Ne utegneva, bodi mu zaslužena kazen!‘ — ‚Bog vaju kazni za to zločinstvo!‘ vzklikne déklica, potem jo plakajočo tirata domóv.

Koliko zlà je morala prebiti sedaj! Oče je razsajal in mučil hčerko; jedino mati je žalovala ž njo. Brata pa sta pobegnila v goré, da se umakneta sodišču, kakor je bila tačas navada.

Ko sta se vrnila nekoliko mesecev pozneje, pozabljeno je bilo vse, zakaj napočili so strašni časi. Francozje so zavladali Italiji, in vlast benečanska je minila — Mara je ostala samica; nikdo ni videl kdàj nasmeha na nje lici.«

»Nego tudi solzà nima!« oglasí se nekdo izmed poslušalcev.

»Tudi o tem bodete čuli,« nadaljuje Šime. »Kakor morda pomnite — jaz sem vse doživel — bíli so se tukaj pri Ercegnovem večkrat Francozje, Črnogorci in Rusi. Takó so nekega dné prihruli Francozje iz Dubrovnika; vender niso mogli osvojiti mesta. Osvetili so se tej blaženi okolici.

Marin oče je imel tam dôli pri bregu — še danes se vidi ruševina — velik hram, kjer je hranil raznovrstno blagó. Vložiti je hotel nekdaj novo došlo blagó, toda Francozje so ga zasledili in pridrli v njega hišo. Trgovec jih ostró zavrne, ali neprijatelji, zeló srditi, dolžé ga, da je v zvezi z Rusi. Starec se razsrdi, skoči v hišo, zaloputne vrata, postavi se s sinovoma k oknu in ustrelí na vojake.

Lahko si mislite njih razburjenost! Naskočijo hišo, razbijejo vrata in tirajo prebivalce, tudi Maro in nje mater, na dvor, kjer umoré in posekajo moške vpričo plakajočih žená.

Ko plane po odhodu francoskih razbojnikov ogenj po hiši in ko prihité sosedje gasit, najdejo Maro onemoglo poleg mrtve matere. —

Tisto noč so vpepelili in razdejali Francozje mnogo hiš, drugo jutro pa so odšli.

Od ónega časa Mara tudi nima solzâ!«

»Sedaj pač umejem« — reče sosed sosedu.

»Glej, Šime, da si nam to povedal že davno!« — reče mu neki starec. »Marsikaj grenkobe bi ji bil prihranil.«

»Kaj je bilo nji do vašega govorjenja! Delali ste ji krivico. Ali jaz vam še povém, da ste lahko hvaležni Mari iz dôkaj vzrokov. Velik del nje imenja je bil uplenjen; vender ji je ostalo še dovòlj. Ko je okrevala, prodala je óno posestvo in si kupila hišico nad po-

Digitized by Google

tokom. Kar ji je ostalo, podelila je ubožcem, z drugim delom še danes podpira nesrečnike. Prav jaz sem priča temu, zakaj mêni, ki sem jo nekdaj rešil iz mórja, ki sem ji bil vedno udan prijatelj, velévala je pogostoma, naj delim dobrote, kadar se sáma ni hotela pokazati. In jaz sem po nje želji molčal do sedaj. Rekala je: ‚Bog vidi, zaradi človeške hvale ne storim ničesar.'

Takó je, in sedaj veste, zakaj se Mara niti ne smeje niti ne joče! In ko pridete domóv, pripovedujte o ‚kamenitem srci', samó ne pozabite, da je — dragocen kamen!« —

Mara že davno počiva na grobišči pod cipresami, katerih temni vrhovi gledajo na svetlo morje. Ali še dandanes se vidi nad potokom zidovje Marine hišice, prepreženo z gostim bršljanom. — »Hišo dobrodejne žene« jo nazivajo.

Nasprotno.

Vprašaj osivélih móž:
Kaj človeško je življenje?
Vsi jednako porekó:
Žalost bridka in mučenje.

Jaz pa pravim, ne takó:
Kàj prijetno je živeti,
Dokler pómlad in mladóst
In ljubezen je na sveti!

Knežàn.

Tvoja slika.

»Če res ostavljaš našo vas,
Dèj, sliko vzemi to s seboj:
Ko drugih déklic vidiš kras,
Spominjaj te na zàklad tvoj!«

Ne skrbi mi, planínka, ne,
Da tuji me premóti svet:
Tam res več krasnih róž cvetè,
A lepši je domači cvet!

Rad vzamem sliko tvojo to,
Saj drag je mêni talisman,
A poleg v srce mi živó
Tvoj vtisnjen je obraz cvetán!

Bátog.

Digitized by Google

Vrbe in vrbarstvo.

Spisal **M. Cilenšek.**

»Botanicorum crux et scandalum« je imenoval učeni Endlicher vrbe gledé na težave in preglavice, katere delajo rastlinoslovcu, ukvarjajočemu se z njih razdelitvijo. In res, zaman bi iskali na domači zemlji rastlinskega rodú, kateri bi bil bistvene znake ohranil sicer do pičice, toda se z ozirom na menj važne znake izpreminjal takó čudovito, da stane tudi strokovnjaka dosti truda, predno pogodí pravo. Mnogo so si belili učenjaki glave zaradi naših rastlin; huda je bila borba med posameznimi zastopniki, vender ni še konca nekrvavi bitki. Dočim so jih naštevale nekatere knjige 64 vrst, skrčil jih je Wimmer na 34, in pristaši Darwinovi trdé celó, da nas bode bodočnost učila, kakó jih je izvajati iz nekoliko glavnih tipov. »Kakó neki to ravno zaradi toli nevažnega gradiva?« zmajeval bode z glavo marsikateri čitatelj. Ali so vrbe važne ali ne, to zvemo pozneje; tukaj opozarjamo samó še nató, kar si prosto ljudstvo domišlja o njih, kadar se méni o vražah in praznih verah. Učeni in neučeni ljudjé si tù podajajo rokó, ali dočim tavajo zadnji v temi, pridejo prvi morda vender še do pravega spoznanja.

Kje tedaj tičí óna »botanicorum crux«? Stvar je jako preprosta in se dá označiti na kratko s tem, da so vrbe preizpremembne in da štejejo ogromno povrst, ki so pristnim vrstam podobne skoro do skrajnosti. Zlasti dlake, dlačice in listi so takó nestanoviti, da tudi najboljša knjiga človeku navadno pomaga le malo. Tukaj tedaj treba poskušinj. Nadalje so vse vrbe dvodomne; nekatere se šele olistajo, ko ni nobenega sledú več o cvétu. Vender vsega tega še ni dovòlj! Vetrovi in raznovrstne žuželke skrbé, da rod ne izmrè. Posledica temu pa so polútani, ki se nagibljejo sedaj na pestíčevo, sedaj zopet na prašnikovo stran. Vselej pa so nekako v sredi med ónima rastlinama, po katerih vplivu so nastali. Sedaj še kdo ugovarjaj in zanikavaj, da človeka ne obhajajo vse slabosti, kadar spozná, da treba tukaj mnogoletnih raziskavanj in poskušinj!

Ali še jedne stvarí ne moremo in ne smemo zamolčati. V rastlinstvu je v obče velikost pojedink in nje delov kolikor toliko stanovita. Tega pri vrbah ni. Dobivajo se take, ki so navadno drevesaste ali grmaste in ostajajo na jednakem bivališči, jednake drugim vrbam iste vrste. Ako se pa izpremené okolnosti, izpremení se tudi

Digitized by Google

rastlina, in opazovalec mora biti dobre matere, da spozná v pritlikavci pravo vrsto.

Vrbe pripadajo ónim lesnatim rastlinam, ki sezajo najdlje na sever in najviše na gôre. Ondu in tù nahajamo nitaste in zelnate pojedinke vrbovega rodú. Na skrajni meji počivajo pozimi pod belo odejo, in ljudjé se vozijo na severu »po gozdih«, katerih niti ne vidijo. Pritlikave vrbe po visokih gorah so še tudi znamenite zató, ker točneje od vsake druge rastline zaznamenujejo snežni predel, kjer jih mraz in sneg takó pritiskata k tlom, da se nekatere niti ne morejo vzdržavati nad zemljo.

Ker se torej vrbe le iz težka razločujejo po vrstah in ker izvestno nečemo sezati v področje veščákom in jim morda takó še kratiti veselje do daljnega dela, oglejmo si vrbe rajši nekako od daleč. Treba je spomládi samó kratkega izprehoda na osójen kraj, kamor nas vabi rmeno cvetje visokega grma ali nizkega drevesa. To so prašni cvetovi ivini, prvi svojega rodú, ki nanizani v máčico (mačji rep), napravljajo dečkom veliko veselje, kadar jih narežejo in privežejo na konci »butare«. Da je kàj za nos, poberó še brinovo vejico in jo vpletó med máčice.

Dasi je môči prištevati vrbe vetrocvetkam, vender jih bučele in druge žuželke ne obletavajo zgolj zató, ker cvetó med prvimi rastlinami, ampak zaradi medú, ki se res izliva v majhne medóvnike, stoječe nad luskami. Té skrgavajoče žleze so ostanek oboda, v čegar dnù stojé prašniki. Luska z medóvnikom in s prašniki, katerih je videti največ po dva, dela prašni cvet, ki se na tej rastlini dobiva sam. Druge pojedinke nosijo za luskami pestič in na nasprotni stráni prav takšen medóvnik; to je pestičev cvet, iz katerega se pozneje razvije glavica z dlakavim semenjem, katero raznaša veter tem lože, čim više je rastlina in čim delj je od drugih rastlin. Te »mucke« so nam neprijetne zató, ker se vsipljejo na bližnja izprehajališča in pokrivajo druge rastline s plésni podobno tvarino. Poskušali so jih rabiti kakor drevesno volno, toda niso se obnesle.

Žužki imajo pa tudi svoje razloge, da zahajajo na vrbovo cvetje, zakaj drugje ni iz lahka takó ugodnih svojstev, kakor ravno na njem. Nekoliko teh svojstev bodemo omenili. Cvetovi se družijo v razcvetja, katera niso samó lože vidna, ampak se tudi lože in hitreje oberó, nego prav toliko posameznih cvetov. Dôkaj vrb se razcvita, predno ozelené, in takó vidimo tudi cvetove, ki nimajo posebno lepih cvetnih lističev. Kar je pa žuželkam sósebno po volji, to je, da nahajajo obilo medú in cvetnega prahú. Osobito gledé na čas, ko še drugih rastlin

Digitized by Google

cvetke trdno spé, važna sta méd in cvetni prah takim žuželkam, katere prezimujejo in takoj spomládi potrebujejo hrane.

Ker že ravno govorimo o žuželkah, omenimo še to, da zahajajo na mnogovrstne vrbe tudi take žuželke, ki ne išćejo slaščic, ampak živeža sploh. Ni ga vrbovega dela, ki ne bi živíl toliko in toliko te kvarne golazni. Pri ničvrednem delu svojem se razvrščajo takó, da nobeden del ne ostane nepoškodovan. Nekateri rijejo po zemlji in ščipljejo koreninam najnežnejše okončine, s katerimi rastline srčejo živíla iz zemlje. Drugi trgajo in žró lub na površji, ali pa se zavlečejo vánj in napravljajo večje in manjše rove in hodníke na vse strani. Ako se to vrši v notranjem delu, v liki, škodijo največ, zakaj lika se rabi za marsikàj. Les tešejo in vrtajo zopet druge žuželke, toda ne škodujejo toliko, kakor v njem zastajajoča voda v takih deblih, katerim jemljó ljudje vrh in veje. Taka drevesa trohné in gnijó ter životarijo samó še z zunanjim delom, dokler jih ne polomi vihar. Nekdaj to baje ni bilo takó, ampak vse vrbe — sevéda drevesaste — bile so visoke in so imele zdravo drobovje. Ali preprostega ljudstva domišljija jim je odkazala izza Gospodovih časov v rastlinstvu posebno mesto v svarilo vsem izdajicam, katerim ne bije srce nì svojega nì tujega rodú. Ne dá se sicer dokazati, kolike so bile vrbe, vender nam pravi priroda sáma, da okrnjene rastline ne morejo dosezati namena svojega. Ker torej voda ne more izhlapévati, ker ni zelenih delov, zaostaja v deblu, in to jame gniti. Ali ker vrbovina ni posebne vrednosti, rabimo te rastline drugače. Primeroma največ žužkov živí na listji. Ti glojejo samó površno kožico, drugi mečje notranje staničje, vrtajoč pogostoma križaste rove; tretji izjedajo luknjice, da je list nekako podoben situ. Tudi so taki žužki, ki žró ob robu, ali pa samó spravljajo svojo zalego na varno mesto, naredivši drobne luknjice in položivši vánje jajca svoja. Zató se dovaja več soka, takó da se izpahnejo šiškam podobni tvóri, v katerih imajo ličinke in časih tudi bube dobro zavetje in so zajedno tudi oskrbene s hrano. Ako še povemo, da kakih 350 raznih žuželk čisla vrbe in jih kvari kolikor toliko, ne bode se čudil nihče, da ima vsak del po več gostov.

Vrbovina je mehka in se lahko cépi. Belina je večinoma rmenkastobela in prehaja polagoma v rdečkast zrel les, čegar notranji del je jasnorjavkast. Na prosto okó se prav dobro razločujejo létnice, toda stržénovih žarkov in cevnih prerez nam ne more pokazati neoboroženo okó, ker so premajhni. Zató potrebujemo lupe. S to pripravo vidimo sicer cevi, nepravilno nastlane na vsi létnici, vender se povsod gosté jednako. Na jésen, ko sokovi ne tekó toli obilo, tvar-

Digitized by Google

jajo se menj obsežne ceví, kar se dobro pozná na jesenskem lesu. Ceví stojé posamič, ali pa jih je združenih več v majhno skupino. Njih povprečnih sten ni videti nikjer. Stržénovi žarki so jako nežni, in prav mnogo jih je. Zaradi teh svojstev dela povprečna zglájena prereza na nas prav takov vtisek, kakor bi držali svilo v roki.

V vodi in vlagi nima vrbovina nobene trajnosti, a tudi na suhi zemlji ni kàj posebnega. Kjer ni drugega lesá, ondu jo res rabijo za zgradbe, toda ker je krhka, nadomeščati jo morajo za kratkih obrokov z novo vrbovino. Najuspešneje jo še rabijo po nekaterih vinorodnih krajih, kjer jo namesto mecênsnovih kolov pristavljajo v oporo vinski trti. Takisto rabijo semtertjà po krajih, koder sadé hmelj, vrbove droge po hmeljnikih, da se okolo njih ovija storžkata rastlina.

Dasi vrbovina ni obljubljena posebno, potrebujemo v vsakdanjem življenji vender marsičesa, kar se dá izdelovati samó od mehkega lesá. Kakor nam poroča Theophrast, rabili so jo Grki zlasti za ščite rajši od drugega lesá. V nekaterih krajih izdelujejo od nje coklje, ker je lahka in se obdeluje brez velikega truda. Risarji rabijo oglje; najboljše prirejajo od vrbovine. Takisto se rabi za smodnik. Razno orodje, ročníki, škatlje, sita i. t. d., to vse je od vrbovine. Tudi ličjaki so dostikrat le od vrbovih viter, ne pa od like. Benetke najbolj slové zaradi te »robe«.

Marsikoga je že ostrašila v temni nôči nedolžna vrba, ker se ji svetlika prepérela vsebina. Takšni pojavi vplivajo na preprosto domišljijo čestokrat bolj, nego bi bilo pričakovati. Zató slišimo, da so dotična drevesa v nekovi pošastni zvezi z nadprirodnimi silami. Navadno se te véšče (divji ogenj) gibljejo s kraja v kraj in motijo potnika, da zajde v kraj, ki mu je popolnoma neznan; ubožec se zavé šele drugo jutro. Sevéda se ukreše sedaj tù sedaj tam divji ogenj, kakor stojé drevesa, in od kakeršne straní jih ugledaš.

Vrbe so zastrte z lubom, ki je različne barve; navadno so vender mladike in mlajše veje barvane živeje mimo starejših in debelejših débel. Lub je na prvih gladek, na zadnjih pa se sčasoma kemijski prekraja. Posledica temu je skorja, ki razpoka zaradi rastoče notranje beline in dobí do cela ráskavo površje.

Notranja plast, ki se vsako leto loči od kambija, imenuje se lika. Ker je jako trajna, izdelujejo od nje prave ličjake in popir; dalje vrví, trakove in razne pletenine. Med temi so najznanejše vrbove rogóžine, ki so jako trajne; izdelujejo jih osobito na iztoku in prinašajo na tržišča.

Digitized by Google

V lubu raznovrstnih vrb se tvarja po kemijskih zakonih dôkaj čreslene kisline, ki rabi strojarjem. Kakor druge rastlinske kisline, sestavljena je omenjena spojina od kisíka, vodíka in ogljíka. Ukusa je trpkega in daje čista neko belkasto ali rmenkasto gumasto tvarino. Ker tvori z živalskim klejem spojino, ki se najbolj upira gnilobi, izpreminja živalske kože v usnje in je torej strojarjem bistveno potrebna. Od zelene galíce in čreslene kisline narejajo višnjavočrno obarívo, ki se rabi za tinto in dobro rabi tudi barvarjem. (Konec prihodnjič.)

Ponôči.

Med srci dvé je palo
Usode zagrinjalo.
Kdaj vzdigne se, kdo vé
In upati še smé?

Ko tiha noč je krila
Nad stvarstvo razprostila,
Bedim ob oknu jaz,
Krijóč z rokó obraz.

In misli, brze ptice,
Hité mi do vasice:
Tam v koči ona spi,
Ki záme le živí . . .

Ko beli dan zasine,
Sèn blagi moj izgine:
Pri modrih kujigah spet
Iz mislij puščam svet!

y.

Pri vinski kaplji.

Preganjaš mi oblake črne,
Oj, vince, blažena ti stvar;
Veselja solnce v mé se vrne,
Ko srkam tebe, trsov dar!

Skrbí preganjaš in nadloge,
Otimlješ srcu žal in bol,
Nebá privabiš svate mnoge
V veselja prazni zemški dol.

Resnica jasno luč prinaša,
Odmiče se hinavstva noč,
Ljubezen v srci se oglaša,
Topí sovraštva žarek vroč . . .

Kozarec poln v desnici moji,
Pozdravljam te, veselja vir,
Z radóstjo dušo mi napôji,
Razvnêmi jo sladak požir!

y.

Digitized by Google

Nesrečna junaška kri.

Črtica iz Bosne. Napisal **R. Perušek.**

Vaskrs se bliža, zadosti smo se napostili, in želja me je, da se pošteno naužijem te praznike«, dejal je Todor ženi svoji, ki je o mraku pripravljala večerjo. »Spodobilo bi se tudi, da pride v hišo bardak vina, da ž njim počastim gôste; a tudi mi znajmo, da je kraj častnemu postu, in veselimo se vaskresenju Hristovemu. Ali gotovine ni v hiši. Ono malo novcev, kar sem si prihranil jeséni, potrošil sem na popravilo hiše, ki je toliko trpela minule zime.«

»Pa i nekoliko živinčet je trebalo kupiti, ker nam je lani kuga pokončala našo čedo — Bog se usmili,« dodá Andja in si otrne solze, katere ji je izvabil gosti dim, valèč se iz naloženega ognja! Nad plamenom je visel kotel, v katerem se je varila »pura«, nekakšen močnik od koruzne moke.

»A óno, kar je ostalo, trebalo je nesti porezniku (davkarju), ki nemilo izterjava davek; kakor bi silni cesar v Beči ne mogel počakati siromaka, da se oddahne in o boljši priliki poravná svoj dolg.«

»Res je, toda i našemu agi je vzrasel grebén. Odkar je videl, da cesarski poreznik ne čaka, zahteva tudi on, da se mu točno daje tretjina, in zastonj si mu zadnjič nesel kokoši in zdelo masla na peškeš (poklon).«

»Res je, darove je vzprejel, ali ko sem mu jel praviti o siromaščini svoji, hotel ni slišati ničesar, da bi mi pomogel in počakal; nego odšteti sem moral gotove novce in takó sem ostal brez prevrtane pare, ko sem prišel domóv. Če bi mogel človek vsaj kàj prodati, da bi dobil potrebnih novcev!«

»Kaj misliš, Todore,« reče žena in mu pogleda boječe v obraz, da ne bi zinila kàj brezpametnega, »ne bi li mogli prodati nekoliko drv v Sarajevo? Pot je res dolg, ali Vaso jutri nima nobenega važnega opravila in takó bi lahko pognal nekaj tovorov drv v Sarajevo.«

Mož, ki je dotlej sedèl na nizkem stoliči kraj ognja, iztrese pepel iz čibuka, vstane in reče: »V zlato ti se okovala! Prav veliš. Imeli bodemo vesele praznike.« Potem stopi na prag in zakliče v mrak: »Vaso, oj, Vaso!«

»Kaj je?« oglasí se mladenič kakih dvajsetih let, ki dober streljáj od hiše zabija klin v gabrovo deblo, da ga razkolje in napravi cepanic (polén).

Digitized by Google

»Pojdi v hišo. Temà je že, in večerja bode takoj napravljena«.

Vaso udari še dvakrat v klin, da se deblo z glasnim pokom razkolje, potem zadene sekiro ob ráme in stopi za Todorjem v hišo.

»Bóga mi, ali sem se tudi ljudski namučil,« reče in si otere pot s čela. »Debela grča ni hotela odjenjati, in dvakrat se mi je klin takó zagvozdil, da ni hotel ne naprej ne nazaj.«

Andja je v tem odstavila kotel od ognja, pogrnila sofro (nizko mizo) in postavila kadečo se puro nánjo. Prekrižali so se vsi trije in jeli zajemati iz sklede. Bila je to siromašna večerja, ali vsem je šla v slast, saj se niso bili vajeni častiti. —

Todorova hiša je bila zbita, kakor večina kmetskih hiš v Bosni, od lesenih hlodov, ometana z blatom in pobeljena. Preko praga si stopil v prostor, ki je rabil za kuhinjo. Tla so bila napravljena od zbite ilovice, pomešane z drobnim peskom. Na sredi je visel na dolgi verigi kotel, najvažnejše domače orodje. Dim je odhajal skozi rupo, napravljeno vrhu strehe, nad katero je bila zopet strešica, ki pa mnogokrat ni branila dežju v kuhinjo. To mesto ni bilo pripravljeno samó za kuhinjo, nego tukaj so se vzprejemali tudi gostje, ki so pozimi sedevali okolo ognja ali na podstrtih čilimih (preprogah) ali pa na grčavih tnalih. Na levi stráni je bila spalnica, na desni shramba. Okolo hiše je bilo napravljenih od pleterja nekoliko hlevov, zamazanih z ilovico, posebe za govedino in za ovce in posebe za konje. Ti hlevi sevéda živalij niso čuvali mraza in često tudi ne dežja; zató je bila živina sicer utrjena, ali poleg tega tudi mršava in zmršane dlake.

Od očeta Mičuna Jeremijiča sta podedovala Todor in Vaso — bila sta namreč brata — siromašen čitluk (kmetovišče). Oče je rano umrl, samó učakal je, da je došel Todor v leta, ko mu je izbral nevesto. Ker je bil sam siromašen, tudi nevesta ni bila iz bogate hiše. Ob smrti očetovi je bilo Todoru 22 let, Vasu pa 14 let. Od tedaj je minilo osem let. Najstarejši brat Nikola je poginil v poslednjem vstanku. Jedna sestra Simka je bila udata za nekega precèj imovitega kmeta v tri ure hodá oddaljenem sêlu. Pri nji je bivala baš tedaj tudi mati Sava, ki je inače živela v hiši svojega sina. — Vaso je delal v hiši starejšega brata, in vedno sta se dobro ljubila; Andja pa je bila izvrstna žena, ki je skrbno vzgajala oba otroka, desetletnega Rista in šestletno Mileno ter dobro gospodinjila na osamelem kmetovišči, daleč od glavnega pota. Kmetje namreč si niso postavljali koč ob poti, nego najrajši v hribih, da so bili tem dalje od vsake prilike, sestajati se ob cesti s predrznimi in objestnimi Turki. —

Digitized by Google

»Vaso,« reče za nekoliko časa Todor, »jutri natovoriš nekoliko drv in pojdeš ž njimi v Sarajevo, da jih prodaš. Treba nam je gotovih novcev, da nabavimo za vaskrsne blagdane potrebnih stvarij.«

»Pa dobro,« reče Vaso, »saj sem jih že nacepil toliko, da bi jih bilo na pretek.« Vaso se je veselil naloga, zakaj vselej, kadar je šel v Sarajevo, našel je tamkaj družbo in se je v mehani (gostilni) mogel nekoliko navleči rakije, katere mu je domá skopi brat privoščil le malokdaj.

Po večerji ležejo vsi zgodaj spat, zakaj drugo jutro je bilo treba zgodaj vstati. Toliko da začnó petelini peti, že so vsi trije na nogah. Andja zvari nekaj kave za zajútrek, Todor in Vaso pa hitita, da bi prej naložila drva na tovorne konje. Pri tem pôslu zabičuje starejši brat mlajšemu, naj se nikar ne mudí v Sarajevu, nego naj gleda, čim brže da prodá drvà, nakupi potrebnih stvarij in se vrne domóv. Sósebno mu še priporoča, naj ne ostaja predolgo v mehani, zakaj védel je, da je prepirljiv, da take prilike Vaso rad porablja in da v pijanosti rad káko nerodno reče ali storí. Vaso mu vse obljubi in se napoti v Sarajevo. V Sarajevu mu ni težko najti kupca; dobro prodá svoja drvà, nakupi, kar mu je bilo naročeno, in potem stopi v han, da nakrmi konje in se sam pokrepčá z rakijo. Ali obljubo, katero je storil bratu, pozabil je. Sladka rakija ga skoro razigrá, da začnè popevati v družbi seljakov, katere je našel v gostilnici. Sevéda ga rakija skoro omami, ker je bil post; tedaj pa pravoslavniki malo jedó, in zató mu je bil želodec malone prazen. Bilo je že pozno, mujezin je že z munare klical pravovernike na molitev; bila je ićindija (sredina med poldnevom in solnčnim zatonom), ko se je Vaso odpravljal na pot. Zvezal je svoje konje drugega za drugim, natovoril jednemu kupljene stvarí, plačal mehandžiji, sédel prvemu konju malone za vrat in pognal konje. Skoro se izmota iz ozkih mestnih ulic in pride na véliko cesto. Toda kmalu se mu začnè dremati; zató zatakne čibuk, s čegar cevjó je naganjal konje, za vrat in prepustí živalim svojim, ki so itak krotke, naj si samé volijo, kakó hitro pridejo domóv. Smel se je tudi za trdno nádejati, da ga ne zavedó s pota, niti da ga konj, na katerem sedí, vrže raz sebe, ako sam ne pade.

Tako klamá počasi in kadar se nekoliko nagne na stran, vzbudí se in se popravi v preprostem sedlu. Hipoma ga iz dremanja prebudí krepák glas: »Hej, vlaše pijani, umekni se s pota!« Nekje je delal pot oster ovinek; bil je poleg tega jako ozek, v skalo vsekan, in na jedni stráni ga je obrobljala visoka stena, na drugi pa mogočna skala. Onikraj te skale se je spuščal strm obronek do reke, ki je

Digitized by Google

bobnela v ozki strugi. Zató in ker se vrsta Vasovih konj ni ognila sáma v kraj, jezdec, ki je baš na tem mestu prihajal naproti, ni mogel mimo in se je zadrl na dremajočega Vasa. Ta se iztegne na konji, in ako bi bil došlec kdo drug, izvestno bi skočil Vaso raz konja in povêdel živali v kraj.

Jezdec, ki je prišel Vasu naproti, bil je Turčin kakih dvajsetih let. Bil je iz glasovite porodice Šehovičev, ki se je odlikovala z bogastvom, pa tudi s krutostjo, s katero je ravnala proti svojim kmetom in proti kristjanom sploh. Sevéda se je tudi mladi Ćamil vzgojil v ónem mišljenji, katero je vladalo v njega porodici. Fanatsko preziranje kaurinov (nejevernikov) in objestnost proti siromašni raji sta bila obeležje tudi njegovemu značaju.

Ko je buknil poslednji vstanek v Bosni, bili so članovi Šehovičeve porodice najognjevitejši zatiralci upornih kmetov. Bili so jako bogati in hrabri ter so imeli zaradi tega mnogo pristašev, in fanatski mohamedovci so se jim slepo pokorili. Med vstaši je bil pa tudi najstarejši brat Vasov, Nikola. O neki priliki, ko so se spoprijeli vstaši s Šehovičevo četo, morali so vstaši bežati; bilo sicer vstašev ni menj nego Turkov, ali bili so slabo oboroženi in menj vajeni bóju. Kdor je mogel, odnesel je peté, toda nekoliko so jih ujeli, in med njimi je bil tudi Vasov brat Nikola, katerega je jeden bratranec Ćamilov razorožil in ga potem neusmiljeno mrcvaril. Ko je napósled Nikola izdihnil, odrezal mu je Turčin glavo, nateknil jo na kol in jo kakor triumfator nosil v četi, ki se je zmagovito vračala. Lahko si je misliti, kakova čustva so obhajala brata Nikolina, ko sta zvédela nesrečno in sramotno smrt brata svojega. Pregovor pravi: »Kdor se ne osveti, ta se ne posveti.« Rada bi bila Šehovičem vrnila nemilo za nedrago, ali prilike nista našla zató. Ko je pótem prišla avstrijska vlada, pomirili so se duhovi, vstaši so se vrnili na svoja ognjišča, in zdelo se je, da čas izleči staro sovraštvo in v pozabljenje pokoplje krivice, katere so se godile.

Taka nasprotnika sta se torej sešla na samini. Ko je osorni glas Turčinov prebudil Vasa iz dremanja, zadere se ta in razgret od rakije, psovke Turčinove in spomina, da je ta Ćamil bratranec ónemu Šehoviču, kateri mu je pogubil brata, odvrne mu srdito: »Kaj ti vičeš name, balija?« Videlo se je, da bi se oba sprla, ker je Ćamil pozabil poslovice: »Bog te čuvaj pijanega Vlaha,« in Vaso poslovice: »Bog te čuvaj silnega Turčina.«

»S konja, vlaše!« zakričí Ćamil; »jaz te naučim, kaj se spodobi vlaški fukari (siromaštvu) in krmečemu soju (svinjskemu rodu)«.

Digitized by Google

»Ti bodeš mêni ukazoval? Vedi, da niste več vi Turki gospodarji naši, nego Švaba. Ukloni se ti mêni, dimsuze brezobrazni (razbojnik).«

»Siktir majko ti vlaško!« zakričí Turčin in zamahne s palico, da bi udaril Vasa po glavi. Ali ta se hitro skloni, razjaše, bliskoma zgrabi debel kamen na poti in ga trešči na vso moč v Turčina. Dobro ga pogodí v obraz. Prebije mu čelo, in mahoma oblije curek krví Ćamila, ki se nezavesten zgrudi raz konja in ne dá več glasú od sebe. Ko vidi Vaso ubitega Turčina, strezni se takoj; plaho se ozrè, potem zasede konja in ko se prepriča, da ni nikogar blizu, hití proti dômu, neusmiljeno bijoč utrujene konje.

Temà je že, ko prispè domóv. Brat ga čaka pred hišo in se pripravlja, da ga prav ljudski okrega zaradi kesnega povratka. Toda ko vidi prepali obraz bratov, mine ga volja, in začuden vpraša brata, kaj mu je.

»Zlo, brate,« odgovorí Vaso, »ubil sem Ćamila Šehoviča!«

Starejši brat, ki je jednako mrzil porodico, katere član mu je toli kruto ubil brata, čuti iz prva nekako zadovoljščino, začuvši, da je zaglavil jeden Šehovičev. Da ga je ubil brat, to se mu zdí nekaka krvna osveta. Ali takoj izprevidi, kake resne posledice mora imeti ta čin, in zatorej reče preplašen: »Kukala ti majka! Kaj si učinil, nesrečnik!«

»Kar je, to je!« reče Vaso, »a sedaj glej, da spraviš konje v hlev in ukreneš potrebno; jaz ne utegnem trositi časa. Gotovo pride hitro potera za menoj, in gledati moram, da čim prej ubegnem.«

To rekši skoči v hišo in zbira, kar se mu zdí potrebno vzeti s seboj. Andja se čudi vedenju Vasovemu, ki je niti pozdravil ni, ko je bežal iz kuhinje v stransko sobo. Skoro za tem stopi tudi Todor v hišo, in Andja ga vpraša, kaj neki pomeni čudno vedenje Vasovo. Todor ne odgovorí ničesar, nego vpraša, kam je odšel Vaso. Andja mu pové, in on stopi za bratom v sobo. Radovedna, kakor so žené, prisluškuje pri vratih, vender ne more razumeti zamolklega govora bratov, sumnja pa takoj, da mora biti zèl pôsel.

Ko prideta brata iz stranske sobe, oblečen je Vaso v nedeljske haljine. Ogrnil je džube (plašč), za pasom ima dolg šiljast nož in jedno malo puško (pištolo). Ko je avstrijska vlada razorožila vse prebivalstvo bosensko, skril je mnogokdo svoje orožje, od katerega se mu je bilo ločiti zeló težko. Tudi Jeremijičeva hiša je imela skritega nekoliko orožja, čeprav so se strogo kaznovali óni, pri katerih bi komisija našla kàj orožja.

Digitized by Google

»Ako Bogá znata,« reče Andja, ko ugleda Vasa takó odetega, »povejta vender, kaj je?«

»Môlči, žena, in brzo pripravi Vasu kruha v torbo in plosko rakije, pa poslušaj!«

Vaso pripoveduje svojo nezgodo in pristavi, kakó mora ubegniti v goro med hajduke. Žena hoče glasno tožiti, ali Todor ji jezno zapretí s trnovim čibukom, ako ne molčí. Tedaj se Vaso posloví od brata in jetrve ter izgine v temni nôči. (Dalje prihodnjič.)

Luči.

Spisal **Anton Funtek.**

XX.

Pobegnila je gôri v stanico in se zgrudila ob postelji. Mračno trepeče svetilka na mizi; s sklonjeno glavo klečí deklè, in vroče solze ji rosé obledelo lice. Nad posteljo visí podoba Matere božje; milo zró očí blažene Device, kakor bi umele bolest tega jokajočega bitja. Često so zrle nánjo, kadar je vernega srca molila v tesni sobi, kadar je v mirnem zavetji razodevala vsa čustva, katera so ji dvigala in težila nedolžno dušo; zaupno je zrla na mili obraz, kadar je prosila sreče mladi ljubezni svoji, katera se je porodila v nje srci, kakor se poraja tudi v drugih srcih; lepa ljubezen, kakeršne je ni treba biti sram, katero pa mora zaklepati v prsih . . . In vselej je sinil žarek tolažbe iz teh blagih očij, in olajšana je vstala vedno . . . Ali danes ji gine moč, da bi zaupno gledala na Devico božjo, danes se ji zdí, da je ne more utešiti nihče. Sicer se je izjokala, in lože ji je bilo; nocoj jo pekó solze, razbeljene kaplje, ki neusmiljeno užigajo svoje sledí v ledeni obraz . . .

Trpela je dovòlj; jasna ji ni bila mladost. Ali hujše nesreče ni, nego je mladost brez solnčnega svita! — Ostro je pazil oče, da iz njega hiše ni zazvenèl nobeden glas siromaštva v svet; ljudém je misliti, da vlada blaginja v njega dômu, in mislili so si res. Tudi sedaj mislijo še. Koga li bi obšla drzna misel, da se mora mož, postavljen na jako odlično mesto v družbi človeški, boriti za vsakdanje življenje; kdo bi znal, da je za resnim čelom njegovim prostora tudi drugim skrbém, ne le ónim, katere prinaša poziv? Častno zastopa svoje

Digitized by Google

mesto pred svetom, ali trpeti mora on in družina! Pozabljati neče in ne more, kaj je dolžan družbi; samó skrivàj se mora na vso moč upirati zavesti, da je prav za prav samó suženj te družbe in da bi bilo bolje, ako bi priznal vsemu svetu, da je siromak, da je ves ta blišč, v katerega se zagrinja, zgolj odelo, prikrivajoče bédo, skrb za vsakdanji kruh . . .

Zakrivil ni, da je takó. Za to ne more, da se je zrušil zavod, kateremu je zaupal imenje svoje. Ali to je njegova krivica, da v óni usodni dôbi ni bil dovòlj krepak priznati siromaštvo, katero se mu je hipoma naselilo v hišo. In zlà krivica je bila to! Zaradi nje se pokorí leta in leta; nesrečna tista slabost je vir, in sicer neizcrpen vir hudemu trpljenju. Često bi že omagal; samó napačni stid mu brani, da ne zakliče vsemu svetu: »Čujte, takov nisem, kakor si mislite!« In prav zató, ker se je bal svetá, vara dalje sebe in ljudi. Prezgodaj so mu osiveli lasje, prerano se je upognil život, in srce je zledenelo. Kaj more, da je toli osoren z vsakomer? Nì tega olajšila mu ni, da bi se potožil zaupnemu srcu; i dalje mora igrati neprirodno igro, in z bridkim smehom si priznava časih, da jo igrá umetno, jekleno dosledno . . .

Pomoči ni pričakoval; saj je tudi ni mogel. Ali ponudila se je venderle. Hud boj mu je razdvajal dušo v minulih dneh; trpel je, kakor še nikoli. Ako le hoče, dobro bode vse! Razkošno bogastvo se iz nova naseli v hišo; pristna, ne navidezna krasota zavlada v nji, in on sam se oživí v blagodejni toploti te ponovljene blaginje . . . Ako le hoče! Bog, kaj bi ne hotel, če bi — ne, on sam ne more ustvariti nove te dôbe; drugo bitje mu mora podati rešilno roko, in to bitje — o njem ne vé, ali mu jo podá! Menil se ni dosti zánje; le kolikor je bilo treba. Časih nekoliko besed, morda tudi hladen poljub na čelo, ako je bil posebno dobre volje, sicer mu ni bilo do hčere. Toliko da je védel, kakó lepo se je razvijalo dekletce; kàr čez noč se je izpremenilo v milo devico, in resnično presenečen je moral gledati nánjo. Nekako zadovoljen je bil celó, da je oče temu lepemu dekletu — res, nič drugega, nego rodni oče! Vzgajal je ni, duševnemu nje življenju ni odkazoval merí. In od tega bitja pričakuje pomoči . . . Tam nekje na konci mesta biva neznaten človek; k njemu se je zatekel v usodni dôbi, ko se mu je zrušilo imenje, in si za visoke obresti izposodil potrebnega denarja. Bog mu je priča, kakó se je ponižal pred tem krošnjarjem in pred samim seboj! Ali za to ni mogel, takisto ne za to, da ni vrnil dolgá, da je podaljševal nesrečno menico od meseca do meseca, da je celó jemal nova posojila . . . In kdo

Digitized by Google

more dolžiti njega, ako ima óni lakomnik sina, ki se je zagledal v hčer njegovo? Kolika predrznost sploh, da se takšen črv upa iz prahú, v katerem se je porodil! Ali se mu ni srdito napelo čelo, ko je óni dan oče ponižno in vender odločno snubil za sina svojega, ko mu je malone sočutno razkladal, kakó bi prijala takšna zveza obema? Treščil bi ga ob tlà, prešérnega krošnjarja, zaklenil vrata za njim . . . ali óni je potegnil popir iz žepa in dejal sladko, da je dolg, o katerem govorí ta listič, poravnan v ónem hipu, kadar — —

Dalje ni poslušal zbegani mož. Sédel je in si zakril obraz, da ne bi videl izkušnjavca. Toda če ni gledal s telesnimi očmí, zrlo mu je tem bistreje duševno okó — kakšne prizore je videlo! In v duše dnò so zvenele besede: »Ne samó dolg poravnan, nego nova blaginja v hiši!« In potem: »Komu do tega, ali dam tisočák več ali menj, samó da osrečim jedinca! Saj jo vender takó ljubi ta dragi sin, srce bi mu umrlo po nje izgubi! . . . Sicer pa bi mi bilo žàl, ako bi moral rabiti pravico, žàl že zató — —«

Dovòlj! Jutri — ne, za teden dnij naj pride zopet, takrat mu odgovorí, danes ne more; to je resna stvar, katero je treba premisliti; sam tudi ne more odločevati o nji, to je jasno, in zató — iz nova se je zgrudil upehan na stol, in snubec je bil tolikanj usmiljen, da je odšel, globoko se priklanjaje, morda tudi zavedaje se, da se zgodí, kakor hoče sam. Vsekakor, do rodne krví mu mora biti najprej, in kje bi bil oče, da ne bi hotel osrečiti toli vrlega sinú? Kaj mu do tega, ako zapušča drugega neizrecno potrtega? Če je pameten, vé, kaj storiti; izgubiti ne more ničesar, pridobiti vse . . . Ako neče biti pameten, njegova skrb; jasno kakor beli dan je vse, kar mu je razložil, torej . . . Prvi ni in poslednji menda tudi ne, ki se udá zlati kovini! Kdo ne bi védel, da na svojem poti lože vztraja siromak, nego bogatin, kateremu je izginilo imenje, kateremu se pa nudi iz nova? Kakó omamne slike se tedaj vrsté pred duševnimi očmí, kakó hrepení srce po zlatem sijaji, in kakó grozen je pogled na minulost, kamor nehoté uhaja okó! — —

Vso to povest je čula nocoj iz očetovih ust déklica, ki se sedaj grudi ob postelji. Tedaj že, ko jo je poklical k sebi, zatrepetala je, kakor od hude slutnje; toda ko je dokončal s tresočim glasom, otrpnila je od bolečine. Zreti ni mogla očetu v obraz, zakaj stal je pri oknu in strmèl v noč; čula je samó zamolkli glas, gledala tukaj pogubo, ondu rešitev . . . Kakor iz dalje so ji zvenele besede o otroški dolžnosti in poslušnosti, potem se ji je zmračilo, in slabotna se je oprijela stola, da ni padla na tlà. Resnično, mladost ji ni bila jasna;

Digitized by Google

bilo bi ji napósled jedno, ali pride iz hiše očetove, kjer ni pila ljubezni, v drugo hišo, kjer tudi ni ljubezni — ali, ali — baš ljubezni sèn je objel nje dušo; to čuti, da ji zastane, umrè srce, ako bi se udala tej zvezi . . . To je res oče, ki stojí ondu pri oknu; prirodni zakon veleva, da mu bodi poslušna, ali tudi poslušnosti so meje. In vender, brez žrtve ni pomoči . . . Nji smrt, njemu življenje! Ali je to tudi prirodni zakon?

Ne, nocoj se ne more odločiti, nocoj ne! Pred očmí ji plove kakor mrak, jutri se upokojí, jutri odgovorí. Ponôči se ji razbistré misli, saj ji ni premišljati mnogo. Nji smrt, očetu življenje. Ali ni lepo slušati glas očetov, in kolikor teže, tem lepše? In če ga ne more Bog, če ga jedino sedaj ne more? . . .

Nikjer rešilne poti!

Reci kdo, kje je strašnejša smrt od smrti živočutega srca dekliškega?

In vselej ni zaslužena takova smrt! —

Vir.

Z goré po dolini samôtni
Tja v nepremerno plan
Počasi, utrujen od téka
Zigrava vir hladan.

Doklèr se pretakal po gôri,
Veselo je šumèl —
Kdo zná li, zakaj pa v dolino
Užaljen je prispèl?

Tam pustil je svojce na gôri,
In pustil dom mirán,
In cvetje in rádost planinsko
Ostavil je solzán.

A jedno prinesel je s sábo
V dolinski tuji svet:
Spomin na minulosti srečo,
Na gorski dragi cvet . . .

Z goré po dolini samôtni
Tja v nepremerno plan
Počasi, utrujen od téka
Zigrava vir hladan.

Kot vzdihe šepeče valovje
In pravi vir takó:
Da slednja je težka ločitev,
Grenkó da je — slovó!

Gr. Novák.

Naši vaščánje.

Spisal **Podgoričan.**

VIII.

raven Vrbovja na griči stojí prijazna cerkvica Svetega Vida. Zánjo vedó jedini Vrbovčanje in morda še bližnji njih sosedje Bezgarji, Krkovčanje, Zamoščanje in bržkone še Praprečanje. Drugje malo vedó za Svetega Vida poleg Vrbovja. Kakó bi tudi védeli; saj malokdo zajde v óne soteske in gorske planote, kjer je Sveti Vid, Vrbovje, Bezgarji in še nekaj drugih samotnih selišč z jedno ali dvema hišama, največ s tremi ali štirimi.

Popisoval ne bodem, kakó in koliko časa sem hodil k Svetemu Vidu, saj vém, da bi mi ne verjel nihče. Prišel sem na Vrbovje že v soboto zvečer pred Vidovo nedeljo truden in lačen.

Vidova nedelja je Vrbovčanom najimenitnejša v letu, zakaj to nedeljo je pri Svetem Vidu shod. Vrbovčanje ji kàr pravijo »naša nedelja.«

Že na vse zgodaj so pokali na hribci topiči, da so se stresala po vasi ókna in so se Vrbovčanje vzbujali iz spanja; potem pa so potrkavali, da je bilo veselje; samó nekamo predolgo so.

Napósled je prišla vender deveta ura, ko je pri Svetem Vidu vabilo v cerkev. Ljudje so dohajali, najprej otroci in starina, za njimi možje in žene, za temi pa mladi svet mladeničev in deklet. Pri prvih sem bil jaz na hribci Svetega Vida, da sem si še nekoliko ogledal okolico. Mnogo je nisem videl. Na zapad ovira razgled gora, na vzhod takisto gora, le na sever in jug se vidi nekoliko dalje po ozki dolinici, ali bolje povedano, sotéski, kjer teče plitev potočič Kalna voda, ki izpira podnožje hribcu Svetega Vida. Okolo griča je razstavljena vas Vrbovje; na jugu, dôkaj daleč, vidi se Krkovo in Zamostec, na severu pa Bezgarji in še nekaj selišč.

Pod lipo pri cerkvi so se ustanovili Krájinčanje s polnimi koši in jerbasi rdečih češenj. Prodaja je bila zeló živahna; odpustkov pa pri Svetem Vidu niso prodajali.

Ko pride kapelan od župne cerkve Svetega Ambroža, pomaknem se v cerkev, da bi jo ogledal še znotraj; zunaj itak nisem videl drugega, nego belo zidovje, zvonik in streho, s skodljami pokrito. Dobil sem ravno še dovòlj prostora. Ker se nisem mogel prirìniti bolj na sredo, ostal sem v kotu pod korom. Posebnega ni bilo videti. Naj-

Digitized by Google

bolj me je zanimal sveti Vid v vélikem oltarji, kažoč samó glavo, vrat, prsi in roké iz majhnega kotla. Na malih oltarjih so imeli svečniki namesto voščenih sveč lesene, ki so bile že dobro zaprašene. Vse je kazalo, da je cerkev Svetega Vida dôkaj siromašna. Ubogi Vrbovčanje ji ne morejo podariti mnogo, ker samí sebe živé le iz težka.

Jako me je iznenádejalo, ko so zapele pri začetku maše orglje. Mislil nisem, da bi bile v toli majhni cerkvi orglje; saj jih nimajo niti druge podružnice, večje in bogatejše. Bog vé, kdo jih je podaril cerkvi, teta mi ni vedela povedati. Ugenil sem takoj, da igrá neizkušen organist; v tem me je potrdilo tudi petje.

Peli so vse po jednem napevu, ki je jako spominjal národne pesmi. Po maši so utihnili pevci in pevke, in tudi orglje so se glasile vedno tiše. Kàr začnè peti moški glas, nekoliko hripavo sicer, toda tožno in milo. Ljudje so vstali in poslušali.

»Oj, naš preljubi sveti Vid,
Najboljši ti svetnik,
Usmili se nas, usmili se,
Največje mi smo reve.

V kotličku ti lepó klečiš,
Ročice k Bógu gor' moliš;
Usmili se nas . . .«

Najprej se pa ni dalo kàr nič umeti, ker so se rahločutnejši ljudje, posebno ženske, izpustili na ves glas v jok. Kadar je zapel »reve«, odmeval je po vsi cerkvi jok in stok. Pel je dolgo, in kolikor sem razumel, bila je nekaka prošnja do svetega Vida za vse potrebe: da bi žito dobro zorilo, toča ne pobila, da bi sveti Vid varoval kuge, nesreč i. t. d.

Ko je utihnilo petje in smo prišli iz cerkve, vprašal sem teto, kdo je pel zadnji v cerkvi.

»Stankarjev Tone z Brda,« odgovorí mi.

»Kdo je pa orgljal?«

»Tudi on.«

Sedaj sem bil kàr radoveden na tega pevca in ravno sem hotel vprašati, kdo in kaj je, ko me sune teta s komolcem in reče: »Vidiš, tam-le je,« in mi namigne k vratom. Ugledam suhega možička veselega obraza. Hitel je dalje, ne govoréč z nikomer. Ljudje so se mu spoštljivo umikali.

Stankarjev Tone je bil v mladosti godec. Ko se je pa naveličal hoditi s harmoniko po gostiščih in plesiščih, igral ni nikjer, razven

Digitized by Google

na orglje pri Svetem Vidu, česar se je pa jako veselil. Tudi tukaj ne bi igral, ali ker ni hotel župni organist hoditi takó daleč, orgljal je je on; sevéda, Bog zná, kakó lepó ni bilo, a Vrbovčanom in drugim čestilcem svetega Vida je bilo dobro. Ponašal se je sósebno s tem, ker je pel vselej nove pesmi.

Lani sem bil zopet pri Svetem Vidu. Svet se v tem času ni izpremenil mnogo. Maševal je drug kapelan, Stankarjev Tone z Brda pa ni orgljal več. Župni organist je bil pri orgljah, ali navzlic vsi umetnosti svoji ni mogel geniti vernih poslušalcev; potočila se ni niti jedna solzica. Vsi so pogrešali Stankarjevega Toneta. Zakaj li ni orgljal več?

Zvédel sem tó-le:

Pozimi je hudó obolel, takó, da se mu je celó blêdlo, in takrat je govoril vedno o Svetem Vidu in orgljah, pel vsakeršne pesmi, največ o svetem Vidu, roké je pa premetaval, kakor bi sedèl pri orgljah. Vsak hip je vstal in trdil, da mora k Svetemu Vidu orgljat. Pustili ga sevéda niso. Ali neke mesečne mrzle nočí, ko so pospali vsi, vstal je tiho in šel slabo opravljen iz hiše. Ko se žena vzbudí in zapazi, da Toneta ni v postelji, vzbudí vsa zbegana še druge, da gredó pónj. Najdejo ga sedečega v snegu ob stezi, ki drží z Brda k Svetemu Vidu.

Tsito noč se je takó prehladil, da je skoro potem umrl. Ljudje ga bodo pa izvestno pomnili še dobro dolgo.

IX.

Kravajčev Šimen je bil godec, znan po vseh krájinskih vaséh. Vse leto je godel in pel, samó o postnem času in v adventu je odložil zakrpano harmoniko v kot za mizo. Imel je v Zagorici leseno kočo; sevéda, slaba je bila, a vender njegova, saj se zadolžiti ni mogel, ker mu nánjo ni hotel nihče posoditi ničesar. V tej koči je prebil Šimen jeden del življenja svojega, drugega pa na svátovščinah, plesiščih in godiščih ter v vaški krčmi Pavletovi.

Ves čas je ostal samec. To je jako čudno; kàj takega v Zagorici ni navada, zakaj ondu se vse pomoží in poženi, ubogo in bogato, ako le kdo ni posebno zaznamenovan. Šimen res ni bil kàj lep, v obraz namreč, ker v život je bil takšen, kakor so drugi ljudje. Imel je črnikasta lica, pod nizkim, naprej potisnjenim čelom so se mu svetile rjave očí, nos pa je bil dôkaj velik. Usta je imel na široko raztegnjena; velika uhlja sta mu štrlela od glave.

Nobeni ženski ni ugajal, ni stari ni mladi. Čim prijaznejšega in slajšega se je delal, tem smešnejši je bil. Hudo mu je délo, ker se ni mogel oženiti.

Digitized by Google

»Vse se žéni, vse, vse . . . samó jaz ne«, potožil je časih sosedu svojemu.

»Vrag si ga védi, zakaj me nobena ne mara. Bržkone mi je kdo iz zgolj pregrešne zavisti takó naredil; saj sicer bi se lahko oženil. Grd nisem, tega ne more rêči nobena; noge imam tudi ravne, saj se je oženil celó Zidarček, ki ima jedno nogo pol pédnja krajšo od druge. Vrhu tega imam hišo brez dolgá. Res kaže na strehi že gola rébra, toda o mlatvi bi se že prekrila; dal bi mi ta in óni nekaj škópnikov, saj imam mnogo znancev in prijateljev. S harmoniko tudi toliko služim, da bi z ženo lahko jedla zabeljeno.«

Ali nič ni pomagalo vzdihanje; oženiti se ni mogel nì domá, nikar še drugje. Napósled je vender spoznal, da ne bode nič. Da bi se potolažil, dejal je:

»Ej, pa zibati ne bode treba in postelje ne napraviti. Bodem pa do smrti ležal in spal pri pêči na klópi.«

Sestra, Maruša so ji dejali, gospodinjila mu je. Podobna je bila bratu, samó nekoliko slaboumna je bila, gluha in težko je izgovarjala nekatere besede. Razumela se nista dobro. Kadar sta se pregovarjala, védela je to hipoma vsa vas, ker sta kričala na vsa usta. Šimen zató, da je ona slišala, Maruša je pa itak govorila glasnó, in kadar je bila jezna, kričala je še glasneje.

Šimen si je s harmoniko zaslužil marsikak krajcar in živel bi bil lahko dobro in redno. Toda imel ni lepe in koristne navade, da bi peticam dal plesniti v skrinji. Smilile so se mu, zató jih je takoj poslal v beli svet med ljúdi, ko jih je dobil. Največ prisluženih novcev je spravil krčmar Pavle. Vselej, kadar je prišel Šimen s harmoniko domóv in prinesel kàj denarja, odložil je harmoniko v kot za mizo in šel k Pavletu, kjer je pil, dokler je imel kàj. Maruša, ki je jed največkrat solila s križem, bila je zaradi tega strašno jezna. Časih je dirjala kar bosa, gologlava in vsa zmršena naravnost k Pavletu, planila je v sobo, stopila k Šimnu in ga prijela za vrat. Bila je močnejša od Šimna. Otresal se je takó dolgo, da se je oprostil, potem je šel okolo mize, ona za njim in to, dokler se ni naveličala. Ko je videla, da ničesar ne opravi, da Šimen neče domóv, stopila je sredi sobe, povzdignila prst in zavpila tanko in zateglo:

»Šimen,
Ne pit', ne pit';
Bo prišla smrt,
»Bo treba umrt'.

Digitized by Google

Šimen se je pa zagrohôtal in odgovoril:

»Smrt
Naj se gré solit,
Šimen bo pil,
Dokler bo živ!«

Do svoje smrti je spremil marsikak zakona željen parček k poroki v cerkev in domóv. Radi so ga vabili na svátovščine in plesišča, ker ni bil predrag, a vender dovòlj kratkočasen. Znal je povedati marsikako šalo in tudi burke je uganjal, s katerimi je izvabil ljudém dôkaj smeha in veselja.

Ko se je mladi Bokalè iz Podpéči ženil, bil je Šimen za godca, in svatje so mu zložili precèj desetic. Ko je svátovščina minila, napotil se je tudi Šimen s harmoniko domóv. Po navadi je odložil domá harmoniko v kot za mizo in hotel k Pavletu v krčmo. Maruša mu je branila z dómi, toda ko je šla k sosedu po mleko, popihal je Šimen brž iz koče. Tudi za njim je prišla k Pavletu in ga opominjala, da ne smé piti, da bode moral umreti, in še več mu je povedala, ali on se ji je odrezal, da bode pil, dokler bode živ. Ko je šla domóv, pil je, dokler ni dal zadnjega beliča iz žepa. Pijača ga je nenavadno omotila. Ko je vstal izza mize, tedaj se je kàr opotekal in lovil z rokami. Zunaj je bila gosta temà. Celó trezev človek mora o takem času ho diti oprezno, da se ne spotakne ali kam ne zagazi. Šimen je našel vsak kamen, da je padel čézenj. Sedaj je silil v séč, potem se je zaletel z nosom v hišni ogel. Vselej, ko se je pobiral, rotil se je, da nikjer ni takó zanikarnih ljudij, kakor so Zagoričanje, ki trpé kamenje na vási. Opotekaje in padaje je prišel do luže. Sicer se je skrbno ognil, ali nocoj se še domislil ni, da je tudi luža na vási. Nikar, da bi krenil na levo, šel je kar naravnost, spoteknil se ob perilni kamen, padel čézenj in na glavo v vódo. Luža ni globoka; dorasel človek jo prebrede iz lahka. Šimen otepava z rokami ln brca z nogami, ali nič! Onesvestil se je in utonil.

Pil je do smrti, napósled celó vodo, katero je sovražil najbolj.

Digitized by Google

Národne stvarí.

III.

O zakletih bratih in o izdanih gospodičinah.

Pripovedka iz Motnika; zapisal **Gašper Križnik.**

Nekdaj je bil graščák, kateri je imel tri hčere in devet graščin, na vsaki graščini devetindevetdeset parov volóv. Zaide v neizmerno jed, pijačo in igro, da kmalu vse zapravi. Družina ga zapustí, le hčere ostanejo pri njem. Samó jedno graščino je še obdržal, da je védel, kam domóv. Sedaj bil je skesan, da ni védel, kaj bi počel. Gré na lov; ondu ga sreča zaklet brat in ga vpraša: »Kaj ti je, da si takó žalosten?« Graščák mu pové: »Imel sem devet graščin in na vsaki devetindevetdeset parov volóv, toda vse sem zaigral in zapravil; sedaj imam samó še jedno graščino in tri hčere.« Zakleti brat reče: »Dàj mi starejšo hčer za ženo, in dam ti zánjo veliko denarja; tedaj in tedaj pridem pónjo z največjo slavo in godbo.« Graščák je zadovoljen. Ko pride zakleti brat po hčer, pripelje mu toliko denarja, da lahko zopet kupi vse prodane graščine in vôli in da je prav takó bogat, kakor prej. Imel je devet graščin, na vsaki devetindevetdeset parov volóv. Začel je zapravljati in igrati, da je kmalu vse pognal. Imel ni več nego jedno graščino in dve hčeri. Tožen gré na lov; ondu ga sreča drugi zakleti brat in mu reče: »Kaj si takó žalosten?« Graščák mu pové: »Imel sem devet graščin, na vsaki devetindevetdeset parov volóv in tri hčere, pa sem vse zapravil in zaigral, da nimam več, nego jedno graščino in dve hčeri.« Zakleti brat mu reče: »Dàj ti mêni srednjo hčer za ženo, in dam ti zánjo veliko denarja; tedaj in tedaj pridem pónjo, z največjo slavo in godbo.« Graščák je zadovoljen. Zakleti brat pride po hčer z največjo slavo in godbo; pripelje mu zánjo veliko denarja, da zopet lahko kupi vse prodane graščine in vôli. Zopet je takó bogat, kakor prej; imel je devet graščin, in na vsaki devetindevetdeset parov volóv, pa samó jedno hčer. Zopet je začel zapravljati in igrati, da je vse pognal po grlu; imel ni več nego jedno graščino in hčer. Sila žalosten je; vzame puško in gré na lov. Ondu ga sreča najmlajši zakleti brat in mu reče: »Kaj si takó žalosten?« Graščák mu pové: »Imel sem devet graščin in na vsaki devetindevetdeset parov volóv in tri hčere; sedaj pa imam samó jedno

Digitized by Google

graščino in najmlajšo hčer.« Zakleti brat reče: »Dàj jo mêni za ženo, in dam ti zánjo veliko denarja tedaj in tedaj pridem pónjo z največjo slavo in godbo.« Kmalu nató pride tretji zakleti brat po najmlajšo hčer, in pripelje graščáku veliko denarja, da zopet lahko kupi vseh devet prodanih graščin in na vsaki devetindevetdeset parov volóv. Bogat je bil kakor prej. Začnè zapravljati in igrati, in kmalu vse požene po grlu, da nima več nego jednega sina in jedno graščino. Sin ga pa vpraša: »Ali imam še kàj bratov ali séster?« Oče mu pa neče povedati. Sin gré vprašat gospoda župnika, kaj bi storil. Župnik mu reče: »Ko prideš domóv, vzemi dva samokresa; pomeri ju očetu na srce in reci: ‚Ustrelim vas, če ne poveste, kje so vaše tri hčere in moje sestre.'« Sin gré domóv in stori takó. Oče mu pové, kakó je igral in zapravljal in da jih je zakletim bratom prodal za žene. »Prvi teh bratov je slon, največji vseh zverin; drugi je orel, največji vseh ptičev; tretji je som, največja riba v morji.« Nató reče sin: »Pojdem križem svetá, da najdem katero svojih séster.« Gré z dóma in hodi že dve leti. Ko pride nekdaj v gozd, ugleda lepo mesto. Sestra, katera je imela slona za možá, pride mu naproti ter mu reče: »Ojoj, kaj hodiš tukaj? Ko bi te videl moj mož slon, takoj te raztrga na drobne kosce.« — »Ljuba sestra«, reče brat, »prikrij me, da me ne najde.« Sestra ga vzame v slonovo poslopje, katero je bilo takó lepó, da na svetu ni videl jednakega. Tam ga dobro prikrije, da bi ga ne našel njen mož slon. Ko pride slon domóv, zadiší mu nekaj po človeškem mesu. Zató preišče vse kote, ali ne najde ga. V tem mine čas, da ni več slon, ampak človek. Ta čas, ko je človek, imajo velike gostí. Slonova žena gré po brata in ga pokaže mòžu. Slon mu reče: »Da si prišel prej, ali da sem te našel, na drobne kosce bi te bil raztrgal. Sedaj se ti pa ni treba bati, dokler ne pride moj čas, da se zopet izpremenim v slona. Kadar bode že blizu, oskrbim ti kočijo, kočijaža in par kónj. Ko príde kočija, kar ročno sédi vánjo, ali ozirati se ne smeš. Za teboj bode grmelo, ropotalo, in strašen vihar bode vstal, in v gozdu bodeš. Velike skale bodo letele proti tebi, ti pa splezaj na košato jelko in se ne bój.« Potem so se veselili, godba je igrala, pevci so peli takó lepo slavčeve pesmi, da ni môči povedati. Slon se je veselil najbolj, ker je bil v gostéh brat njegove žene. Nikdar prej še ni bil takó dobre volje. Kmalu pride čas, da se morajo ločiti. Sestra pride k bratu in mu reče: »Sedaj bode pojedina končana; ko se pripelje kočija, sédi vánjo, kakor ti je povedal moj mož.« Kočija se pripelje, brat ročno séde vánjo, pa se modro po slonovem naročilu pelje dalje. Pride v veliko temò, kakeršne ni na svetu, kmalu potem na dan, in sam je

Digitized by Google

v gozdu. Grmelo in ropotalo je takó, da ni môči povedati; kameni in skale začnó leteti proti njemu; ročno spleza na visoko hojko, katera je bila porastena malone do tal. Ko pride do srede, najde orlovo gnezdo; pogleda vánje in vidi lepo veliko mesto. Napoti se dalje; précej stojí na veličastni planoti pred orlovim mestom. Ondu ga sreča sestra in mu reče: »Oj, brate! Kaj pa hodiš tukaj? Ko bi te zajél moj mož orel, ročno bi te raztrgal na drobne kosce! Kar précej pobegni; ravnokar se bode pripeljal; če te dobí, kakó bode razsajal!« — Brat ji reče: »Ali me ne moreš prikriti domá, da bi me ne našel?« — »Čakaj no, notri v klet te zaklenem domá, pa porečem, da sem izgubila ključe« pravi mu sestra. Potem gresta na orlov dom, in sestra ga zaklene v klet, kakor mu je rekla.

Précej potem pride nje mož orel domóv, začnè vohati in reče: »Nekaj takó diší po človeškem mésu.« Začnè zmerjati sestro, in preišče vse kote, le kleti še ne. »Kje je ključ?« vpraša ženo. Ta ga začnè iskati; v tem pride čas, da se orel počloveči. Sedaj mu žena privêde brata svojega. Orel je neizrecno vesel, ko vidi sorodnika svojega. Ročno ukaže napraviti dostojne gostí, godbi igrati in pevcem peti najlepše slavčeve pesmi. Veselje je bilo takšno, da ni môči dopovedati. Potem mu orel pové, da je štiriindvajset ur človek in prav toliko časa orel. »Ali ta čas se me ni treba bati. Ko minejo moje ure, naročim ti, da se odpelješ v kočiji, kakor včeraj pri mojem bratu slonu. Ali ko pride kočija, ne smeš pomišljati; ročno sédi vánjo, in se pelji dalje, ne da bi se oziral. Ko se zopet poorlim, bodem strašno jezen na tebe in te iskal, da bi te raztrgal. Ko prideš pod milo nebo, grozno bode bučal vihar in grmelo bode, kakor bi se zemlja tresla. Ti se pa pripogni in išči vode, da bi jo pil; potlej najdeš svojo najmlajšo sestro, katera ima soma za možá. Toda natanko se moraš ravnati, kakor ti bode povedal. Mi smo trije zakleti bratje in čakamo, da bi nas kdo rešil. Sedaj pride kmalu moj čas, da se poorlim, ti pa sédi v to-le kočijo, ki se ravno pelje, in bodi moder!« Brat ročno skoči v kočijo in se pelje nazaj na svet. Pride v neizmerno temò, pa kmalu je zopet dan. Sedaj ugleda velik ribnik; grmenje, bučanje vetrov je strašno, ker hoče vihar poruvati in polomiti vse drevje. Brat se skloni, kakor bi hotel piti vodo, in ugleda v nji lepo veliko mesto. Gré vánjc in kmalu najde najmlajšo sestro svojo. Ko ga ta ugleda, reče mu: »Oh, kaj hodiš tukaj? Ko bi te dobil moj mož som, précej bi te raztrgal na drobne kosce. Ročno odidi! Kmalu pride domóv; da te najde pri mêni, kakó bi razsajal!« — Skrij me, ljuba sestra!« reče ji »da me ne najde«. Sestra pravi: »Tu-le notri v mišjo jamo se skrij,

Digitized by Google

da te ne zasledí.« Brat stori, kakor mu je rekla sestra. Ko pride som domóv, précej začnè vohati, ker mu nekaj diší po človeškem mésu. Strašno jame razsajati in škripati z zobmí. V tem minejo njegove ure, in zopet se počloveči. Žena gré sedaj po brata, privêde ga k njemu in mu pové, da jo je prišel obiskat. Som se ga razveselí neizrecno, hitro velí napraviti gostí, da bi dostojno vzprejel brata svoje žene. Godba začnè igrati, pevci pojó najlepše pesmi; veselje je táko, da ni mogoče povedati. Som reče: »Ko bi te bil našel prej, raztrgal bi te bil na drobne kosce. Sedaj se ti oseminštirideset ur ni treba bati ničesar, ker sem toliko časa človek in potlej prav toliko časa som. Onadva brata sta mi že povedala, da si bil pri njiju. Ako se bodeš modro in pogumno nosil i odslej, rešil nas bodeš ukletstva. Zató ti dam tri svoje plavute; ti pa pojdi v stekleno goro. Ondu je jezero, kjer sem domá, kadar sem som. Deni te tri plavute za ušesa in osomil bodeš; potlej bodeš lahko plaval po jezeru za menoj, da me ujameš in mi odsekaš glavo. Tedaj me rešiš, in dobiš svojo sestro nazaj.« Nató mu dá tudi tri orlova peresa, rekoč: »Tukaj ti dam tri orlova peresa, da jih deneš za ušesa, kadar prideš v imenovano goro. Hipoma se poorliš, da ujameš in pokončaš mojega brata, kadar bode orel. Takó ga rešiš in dobiš sestro svojo nazaj.« Tudi mu da tri slonove dlake, rekoč: »Kadar prideš v imenovano goro in si že rešil mêne in orla, dêni te tri slonove dlake za ušesa, pa se posloniš; potlej poišči v gozdu mojega brata slona in mu odsekaj glavo; takó ga rešiš, in dobiš nazaj starejšo sestro svojo. Potem se steklena gora razgrne, ti pa bodeš na lepi planjavi z vsemi sestrami. Sedaj prihaja moj čas, da se osomim; sédi v to-le kočijo, ki ravno prihaja; ali ozirati se ne smeš. Stemnilo se bode, ali ročno bode dan; stal bodeš na lepi planoti, na zelenem travniku.« Brat séde v kočijo in se pelje nazaj na svet. Kmalu se mu popolnoma stemní, pa précej se zdaní. Že stojí na širni planoti, na zelenem travniku. Neizrecno začnè grmeti, veter bučí, da pokajo veje. Kmalu se nevihta poleže; v daljini vidi stekleno goro in gré naravnost proti nji. Ko pride blizu, ne more gôri, ker je vse polzko kakor steklovina. Spomni se, da ima orlova peresa; dene jih za ušesa, in se poorlí. Vzdigne se v zrak, in kmalu je na usodnem kraji. Ko pride do jezera, izpremení se v soma in plava za somom. Hitro ga ujame in potegne na kopnino, sedaj se izpremení v človeka, vzame meč in somu odseka glavo. Bel golobček vzletí proti nebu.

Potem se izpremení v orla, plava po zraku, in kmalu ujame orla. Potegne ga na zemljo, izpremení se v človeka, vzame meč in mu odseka glavo. Bel golobček vzletí proti nebu.

Digitized by Google

Sedaj se še izpremení v slona in se spustí za ukletim bratom. Ujame ga, izpremení se v človeka, vzame meč in mu odseka glavo. Bel golobček vzletí proti nebu.

Steklena gora se razgrne; on s svojimi tremi sestrami stoji na veličastni planoti. Potem se napotijo domov, in napravijo domá vesele gostí, kamor povabijo tudi mêne, ki sem vse to videl ter vam povedal, kako se godí po svetu.

Književna poročila.

VII.

Uebersicht der Slavenreste in Tirol von Prof. Dr. H. Ign. Bidermann. (»Globus«, Illustrierte Zeitschrift für Länder- und Völkerkunde, Bd. LIX, Nr. 19. & 20.).

Petindvajset let je že minilo, odkar je prof. Bidermann (ali kakor on trdi, nekov prijatelj njegov), v Lukšičevih »Slavische Blätter« (Dunaj, 1866.) pisal o nekdanjih spomeníkih slovanskih (pravo: slovenskih) naselbin po Tirolskem. Njega spis je vzbudil veliko pozornost ne le v Slovanih, nego tudi v nemških preiskovalcih, in od tistega časa je jako narasla književnost o tem vprašanji. Prof. Bidermann sam je napisal leta 1876. nekaj dodatkov k razpravi svoji in jih pridejal svojemu delu »Die Romanen und ihre Verbreitung in Oesterreich.« V Slovanih se je bavil s tem vprašanjem sósebno ruski akademik A. Wesselofsky (Časopis ces. ruskega ministerstva za národno prosveto, meseca listopada leta 1879.) in v Slovencih zlasti pokojni Davorin Trstenjak v svojem spisu: »Slovenske besede v Tirolskej nemščini« (Kres, 1884.).

V Tirolcih samih se je poleg Bidermanna največ bavil s slovenskimi naselbinami po Tirolah bivši gimn. ravnatelj *dr. J. C. Mitterrutzner*, ki je znan za velikega podpornika afriških misijonov. Napisal je leta 1879. v programu briksenske gimnazije razpravo »Slavisches aus dem östlichen Pusterthal in Tirol«, katera je izšla tudi v slovenskem prevodu pri J. Krajci v Novem Mestu leta 1880. Ali Nemcem ni bilo po volji, da sta Bidermann in Mitterrutzner takó ugodno pisala o nekdanjem slovenskem življi na Tirolskem, in začeli so kričati, da slovenske besede v tirolskem narečji ne dokazujejo ničesar za nekdanje naselbine slovenske, da te besede niti slovanske niso, nego r o m a n s k e in da imajo le slovansko lice, da se jedino približujejo govorici slovanski. »Sie sind blosse ‚Anklänge' slavischen Wesens. Diese rühren von äusserer Einwirkung her oder es treibt, ohne

Digitized by Google

dass auch nur derartiger Einfluss Platz gegriffen hätte — ‚lediglich der Zufall damit sein Spiel' (sic!). Ihnen müssen die oft täuschenden Analogien zugerechnet werden, welche auf den ersten Blick sogar als Slavenreste sich darstellen, während in Wirklichkeit nicht einmal ein Anklang slavischen Wesens vorliegt!«

Prvi vrsti teh nasprotnikov Slovenstva na Tirolskem pripada prof. *A. Unterforcher* v Hebu. Priobčil je že leta 1885. v programu litomeriške gimnazije spis »Romanische Namenreste aus dem Pusterthal«, v katerem se spominja tudi nekaterih slovanskih imen, a samó zató, da polemizira proti Bidermannu in Mitterrutznerju, ki sta trdila, da je bila pustriška dolina nekdaj slovenska. Potem je šel prof. Unterforcher sam na lice mesta in se je sicer nekoliko bolje poučil o tem vprašanji, toda v glavni stvári je ostal venderle »nejeverni Tomaž«. Napisal je potem o krajevnih imenih pustriške doline še štiri spise, katerih je dal tri natisniti v programih litomeriške gimnazije (leta 1887.—1889.), a zadnjega v programu hebske gimnazije (leta 1890.).

Prof. Bidermann, ki je v tem še nabral nekaj podatkov o slovenskem življi na Tirolskem (»Forschungen zur deutschen Landes- u. Volkskunde«, I. Bd. 1886.), zbral je letos v omenjenem časopisu »Globus«, vse dosedanje podatke o slovenskih naselbinah po Tirolskem in takórekoč »sklenil račun« o tem vprašanji. Prof. Unterforcher je tudi precèj omajal dobro mnenje Bidermannovo, takó da mu poslednji daje izpričevalo: »Sein Verdienst ist es namentlich, falschen Deutungen mit beweiskräftigen Argumenten entgegen getreten zu sein.« Vender mora Bidermann sam priznati, da je sodil Unterforcher prestrogo in celó krivično: »Das Misstrauen, womit er die ‚slavischen Anklänge' auf ihren wahren (?) ethnographischen Wert prüft, verleitet ihn zu einer Strenge, welche ohne Not die slavischen Wurzelwörter durch romanische ersetzt wissen will und den Slaven überhaupt einen sehr beschränkten Einfluss auf jene Anklänge einräumt.« —

Da bi nekoliko ublažil to preveliko »strogost« Unterforcherjevo, podaja Bidermann v »Globusu« po Trstenjaku nekaj slovenskih besed v tirolski nemščini, katere utegnejo biti po Bidermannovem mnenji res slovanskega izvira. Tem izrazom pristavlja opazko, da so »očito importirani« po tirolskih krošnjarjih in kupcih, ki hodijo po živino celó tjà dôli na Srbsko. Samó o nekaterih besedah se mu zdí verjetno, da so se morda tudi razširile iz pustriške doline po vsem Tirolskem, vender si ne more rešiti te »uganke« in poudarja, da je človeku treba biti skeptiškemu proti izrazom: Tschurl (čura, nepošteno dekle), Gunok (gonek), eine Roi machen (rojiti), Schitzen (ježice), Serkl (močvirje, od «srkati«), Ritsche (rečina, vodotočina) in dober v pomenu ‚brav«. — Tudi méni Bidermann, da ni môči ničesar

Digitized by Google

sklepati iz cerkvenih patronov, ki so obljubljeni sósebno Slovanom (sv. Vid, Ciril, Nikolaj, Helena), da bi bili na dotičnih krajih kdàj bivali Slovenci.

Po tem »skeptiškem« uvodu pride prof. Bidermann k »brezdvojbenim« ostankom Slovanov in jih delí na te-le skupine: 1.) Besede, ki živé še sedaj v navadni govorici Tirolcev; 2.) besede ki zaznamenujejo kraje; 3.) hišna in rodbinska imena; 4.) običaje in poročila pravnega značaja ter 5.) znamenja národnega tipa. Žàl, da se Bidermann povsod preveč naslanja na Unterforcherja in najprej pové le óno, kar je ta spoznal za neoporecno slovansko. To veljá zlasti o prvi skupini besed, o katerih trdi Unterforcher, da se slišijo »zgolj« le v izilski dolini (Iselthal na severozapadu od Lienza). Vender mora Bidermann priznati, da Unterforcher še ni izcrpil vseh slovenskih besed in da se tudi na zapádni stráni toplaškega polja (torej v pustriški dolini) nahajajo še slovenski izrazi, n. pr. Datschker = krstača. Dalje dostavlja, da je moralo biti pred sto leti običnih še mnogo več slovenskih izrazov po Tirolskem, kakor to dokazuje Hübnerjev »Salzburgisches Idiotikon« (Salzburg, 1796.). Prej je pripadala vsa defereška dolina Salzburškemu. Da se je tudi po vsi pustriški dolini nekdaj govorilo slovenski, o tem ni dvojbe (primeri: »Zvon«, leta 1888.), ker je ta dolina pred letom 1500. pripadala oblasti goriških grofov. Temu odločno oporeka Unterforcher, izvajojoč ime *Pustrica* od »Birrus«, ki je bilo valjda staro ime za reko Rijenco (Rivnico?). Tudi Bidermann ne véruje, da bi bili Slovenci stanovali po pustriški dolini.

Kar se tiče osebnih in rodbinskih imen, méni Unterforcher, da so se podedovala po zemljiščih in prešla na njih sedanje (nemške) lastnike. Le v »najredkejšem« slučaji da so »Hladniki, Globočniki, Koperniki, Lazarji, Oblazarji, Prilogarji, Petriči, Poljanci, Tožniki, Vračarji« i. t. d. i. t. d. potomci nekdanjih slovanskih gospodarjev in da »v njih žilah le morda, ali izvestno že zeló stanjšana, še teče slovenska kri.« Iz nekega goriškega urbarja (z leta 1329.) navaja Unterforcher lepe slovenske priímke, kakor: Glavik, Hudokruh, L'stigoj, Stojmir, Hobnik, Koristnik, Plastnik, Povek, Šugoj i. t. d. Da se nahajajo slovenski priímki tudi drugod po Tirolskem, to si tolmačita Unterforcher in Bidermann takó, da so se slovenski gospodarji selili, ali pa da so bili izgnani zaradi vere.

Sósebno važen je odstavek o običajih in pravnih spomenikih. Med prvimi navaja Bidermann »turčanje« jajec in »groglovanje«, t. j. pačiti se pri govorenji, zadržavati sapo in govoriti takó, da ga drugi ne spoznajo. Izraz »Rott« (podobčina) spominja na staro slovensko razdelitev županije v »soseske« in dokazuje slovenski značaj izilske doline; (drugje te razdelitve bajè ni). Še važnejše in značilnejše pa je slovensko »občinsko gospodarstvo«, ki je bilo v XVI. stoletji razširjeno in zakonito uvedeno še po vsem

Digitized by Google

matrajskem okraji in se še sedaj nahaja po nekod. O tem si je izpisal prof. Bidermann iz sodnih aktov od leta 1557.—1559. mnogo važnih podatkov, ki dokazujejo, da so še takrat vsi udje družine skupno delali in skupno uživali, kakor v staroslovanskih zádrugah Kdor ni hotel delati, moral je ostaviti družino in najsi je bil gospodarju oče ali mati. Če je starejši sin slabo gospodaril, vzeli so mu gospodarstvo in je izročili začasno mlajšemu z ukazom, da mora »zvesto« gospodariti. Skupno posestvo se ni smelo deliti med sinove, čeravno je imel vsak svojo družino. Prigodilo se je celó, da je starejši brat sam prosil, naj izročé gospodarstvo kómu mlajših bratov, ker so mu bile svakinje nasprotne in dobivale potuho od svojih móž. Sodišče pa se je potegnilo za gospodarja in zažugalo svakinjam, da jih zaprè, ako ne bodo pokorne starejšini. Torej celó siloma so se branila prava staroslovenske zádruge. Šele ko so leta 1810. pridružili matarijski okraj Iliriji in uvêdli »Code Napoléon», začele so se rušiti stare zadruge in deliti zemljišča. Sicer je bilo tako deljenje že prej olajšano, kakor se vidi iz poročila salzburškega sodnika v Lengbergu z dné 21. prosinca 1807. leta. (»Globus«, 1891., str. 312.).

Gledé na posebni tip izilskega prebivalstva, pisal je že A. Auer v Amthorjevem »Alpenfreundu« (Bd. V., Hft. 1., 1872.), da imajo »slovanski obrazi« bolj izbuljene čeljustne kostí, iskre in za spoznanje poševne očí, jasen pogled, nekoliko bledo in svinčeno barvo, večinoma gladke lase. Tudi so bolj skritega in zamišljenega duha, mistiške naravi, zeló razdražni in občutni za nasprotne vtiske, v obče melanholiškega temperamenta in da pojó svoje pesmi v moll-tonu. — Celó govedo je v slovanskih Tirolcih drugačno, nego pri bajuvarskih Nemcih.

Končno se dotika prof. Bidermann še vprašánja, kdaj so se ponemčili tirolski Slovenci. Že Unterforcher je sklepal iz omenjenega urbarja z leta 1319., da se je takrat še slovenski govorilo ne le po vsi izilski dolini, nego tudi v okolici lijenški, tembolj, ker se v tem urbarji čita, da je bil takrat »župan« načelnik virgenske doline. Prof. Bidermann pa misli, da so Slovenci (vsaj po bolj oddaljenih dolinah) še v XV. stoletji ohranili národnost svojo, ker so takrat husitje izkušali svojo vero razširjati v okolici lijenški. V Nemcih bi izvestno ne bili poskušali kàj takega.

Končno izraža prof. Bidermann mnenje, da so se naselili nekateri Slovenci, katerih sledovi se nahajajo v dolinah Tessin in Fassa (ob górenjem toku reke Avisio), zajedno s Furlani iz Furlanije v Tirole. Razpravo svojo završuje z nastopnim pozivom: »Möge endlich ein slavischer Ethnograph es der Mühe wert finden, das Wohngebiet der Ladiner zu bereisen und daselbst mit der nötigen Unbefangenheit nach Slavenresten forschen. Er wird sich für seine Bemühung reichlich belohnt sehen!« *S. R.*

Digitized by Google

Slovniški razgovori.

III.

(Dalje.)

Kar smo sedaj povedali in slišali o perfektivnih in imperfektivnih glagolih, pač ne kaže, da bi bila ta partija najtežavnejša v slovenski slovnici, in jezikovno čustvo je uprav gledé na rabo dovršnikov in nedovršnikov takó nežno in razvito v národu, da prosto ljudstvo celó po mestih prav malo greši v tem oziru.

Nekoliko bolj zamotana je ta partija v teoretiškem pogledu in napravlja nekoliko težkoč tujcu, učečemu se slovenščini, vzpričo tega, ker so dovršniki pač naravski izključeni od pravega ali trajnostnega sedanjika, a vsekakor smetni v aoristiškem ali neomejenem (Mikl. »Synt.« 776., Šólar 16. 17.) in v historiškem (Mikl. 778. 9., Šólar 16. 2.) sedanjiku istotakó, kakor nedovršniki, in vrhu tega tudi še v futurnem sedanjiku (Mikl. 772. 5., Šólar, 21.); ta raba futurnega sedanjika je starodavna ni še bujno cvetè v nekaterih slovanskih narečjih, v novi slovenščini je razven na skrajnjem zapadu in vzhodu (o čemer smo že govorili, Mikl. »Synt.« 806., 862.) pač omejena na zavisne stavke; Mikl. „Synt.« 774. 6.: »Das praes. der verba pft. bezeichnet in abhängigen sätzen das fut. dieses praes. steht dem Conjunctiv des griech. aor. und dem lat. fut. exactum gegenüber, diese regel gilt für alle slavischen sprachen;« v nezavisnih stavkih pa imajo futurni pomen sedanjiki samó še nekaterih s *po* zloženih, premikanje izražajočih dovršnikov, n. pr. *pojdem*, *podirjam*, *poletim*, *popeljem* in razven teh tudi *porečem* (Šólar, 21.) [1])

Ali dasi morda slovniški nauk o dovršnikih in nedovršnikih provzroča nekoliko preglavice začetniku, zlasti tujcu, ki se mora tukaj seznaniti s čisto novimi pojmi, vender ne moremo pritegniti, da bi bilo »v tem poglavji še marsikatero vprašanje nerešeno.« Zakaj Šólar je (l. c. 16.—18.) toli natančno

[1]) Ker je raba sedanjikov dovršnih glagolov s futurnim pomenom prastara in ima še v današnji slovenščini krepke sledove in ker se *bom* s part. pret. akt. II. dovršnikov upira duhu slovenščine, kar dokazujeta skrajnje vzhodno in zapadno narečje („Selbst im Görzer Gebiete ist diess nicht selten der Fall," namreč, „dass das Praesens der Verba aoristica futurbedeutung hat." Šólar, 21.) mislim, da ni neumesten predlog, naj pisatelji podpirajo in razširjajo rabo dovršnikov v prihodnjiškem zmislu, zlasti kjer je to možno brez nejasnosti, ondu kjer je futurni pomen itak dovòlj točno označen po prislovnih ali drugih natančnejših časovnih določilih, n. pr. *potem*, *pozneje*, *kmalu*, *prihodnjič*, *jutri*, *čez tri dni*, *za pet let* i. t. d. — V istem zmislu uči P. St. Škrabec v »Cvetji«, VII. 2.: „*rešim* naznanja le doveršenost dejanja, je torej ἀόριστος v pravem pomenu te besede, t. j. neomejen čas. Ravno zato pa se lahko rabi, ako je iz kon-

Digitized by Google

zabeležil vse slučaje, v katerih smé dovršnikom služiti sedanjik, in je zlasti mnogovrstne nijánse neomejenega ali aorističkega sedanjika, o katerem se baš najbolj suče ta naš razgovor, takó podrobno razpredelil in točno po številkah razvrstil, da niti Miklošič njegovi razpravi, katero je vestno porabljal, ni mogel dostaviti ničesar bistveno novega, dasi nekatero mnenje Šólarjevo pod rokami Miklošiča, ki stojí na višjem primerjajočem stališči, dobiva drugačno lice; duo cum faciunt idem, non est idem. Toliko lahko trdimo smelo, da kdor temeljito proučí Miklošičeve »Syntaxe« poglavje »von den temporalen, modalen und den nominalen verbalformen« (767 do 880.) in vzporeja korak za korakom to poglavje z ozirom na novo slovenščino ter ga spopolnjuje v podrobnostih s Šólarjevo razpravo, temu ne ostane lahko nerešeno katerokoli vprašanje. Res je, da se nahajajo primeri s takimi sedanjiki dovršnih glagolov, da bi jih na prvi pogled proglasili pravimi sedanjiki, toda s pomočjo Šólarjevega dela spoznamo brez težave take sedanjike za neomejene ali futurne ali historiške. Najprej bi nas utegnila varati kaka vrsta neomejenega sedanjika, n. pr. v tem-le primeru: »To razvidi vsakdo.« »Dam ti za to knjigo tri goldinarje.« Toda *razvidim*, *dam*, nista prava sedanjika. Poglejmo Šólarja str. 17. 5: »Unbeschränkt ist der Gebrauch der *Verba aoristica* neben den *Verbis imperfectivis* auch zur Bezeichnung der Fähigkeit oder Bereitwilligkeit etwas zu thun,« torej je v našem primeru *dam* = *dati sem pripravljen*, *če* . . . Zanimivo nam kaže raznovrstno aorističkega sedanjika rabo primer, ki ga navaja P. St. Škrabec na mestu že navedenem „Cvetje«, VII. 2.: „„V enem tjednu pokosim, kar imam«, to se pravi, da se vselej (vsako leto) tako zgodi (aoristus gnomicus), ali pa, da se sploh lahko tako zgodi; ni pa s tem rečeno, da sem vže, niti da bom še le pokosil. Ako pa pravim: „Vlani osovrej sem se bil namenil z domu. V enem tjednu pokosim, kar imam, pa hajdi po svetu!“ ali pa: „Letos sem namenjen z domu. V enem tjednu pokosim, kar imam, pa hajdi po svetu!“ — tu kontekst določuje čas in ravno tistim besedam daje popolnoma nasproten pomen. Določno bi se govorilo v pervem primeru „sem pokosil“, v drugem „bom pokosil.““ Šólarjevemu naštevanju različnih nijáns aorističkega sedanjika imam dodati samó jedno, katere pogrešamo ondu, to je oni neomejeni sedanjik, s katerim pripovedujemo vsebino = ‚argumentum' kakega

---

teksta pravi pomen zadosti jasen, tudi za djanje, ki je vže dovršeno, to je v pripovedovanju za *perfectum*, ali pa za djanje, ki se še le ima dvvršiti, to je v napovedovanju za *futurum exactum* . . . . . Ta dva časa, *perfectum* in *fut. exactum*, ima enako sestavljena vže stara slovenščina, oba sta torej pri nas popolnoma opravičena.“ Da preprečim dvoumje, treba mi je opomniti, da Škrabcu je vsak futur z dovršenim dejanjem, tudi v glavnih stavkih, eksaktni futur. — Škrabec izvaja torej i futurni i historiški sedanjik dovršnih glagolov iz aorističkega njih sedanjika

Digitized by Google

spisa. Sedanjiku v ‚argumentih' rabijo lahko sevéda i nedovršniki i dovršniki; prim. vsebino Sofoklejevega Ajanta, katerega je iz grščine poslovenil Kračmanov Matija (Valjavec), v Celovcu 1863. str. 15.: „Igralnica kaže grški tabor na trojski planjavi. Vrste ladij in šatorov v najzadnjem konci so salaminske. V sredi tih je Ajantov šator; k njemu se *priplazi* Odisej in gleda in preži. Za Odisejem na mostovži nad igralnico, ki je nebesa pomenjal in se mu je θεολογεῖον rekalo, *prikažc* se boginja Aténa, vidljiva gledalcem, Odiseju pa ne, ker je pred mostovžem. Ves čas prvega nastopa je noč." — Prim. še Valenštajna, poslovenil France Cegnar. V Trstu. 1866. str. 17.: „Tretji nástop. Hrvat *prinese* grivno (ovratno verižico). Za njim *pride* strelec . . . Hrvat (*obrne* grivno na solnce) . . . str. 18.: „Strelec *vzame* grivno) . . . Puškar (*stopi* k stražnjemu glavárju) . . ." i. t. d. Jasno je, da so vsi ti sedanjiki neomejeni.

„Vse bi še bilo; ali ti beletristi in žurnalisti, ti nam še izpridijo vse! Po njih je zlasti tisto od slovničarjev (sevéda ne brez povoda) zasejano teženje za imperfektivniki preveč omah dobilo na vseh progah slovenskega pisateljevanja, v občevalnem jeziku in po prigodnih govorih. Proč torej s pravilom o nerabnosti dovršnikov v pravem sedanjiku, zakaj beletristi in žurnalisti se vanje, ker ni dovolj točno precizirano, zaletavajo ter je pretiravajo . . . ." — Ne, gospôda, takó ne postopajmo, táko ravnanje bi bilo „das Kind mit dem Bade ausschütten." Res je sicer, da i beletristi i žurnalisti i drugi — isti pretiravajo, a ne samó našega pravila, ta nezgoda doletava vsa količkaj subtilna pravila slovenske slovnice, a kaj zató? Pravilo ostane le pravilo, in napačno pretiravanje neukih in samoukih pisateljev ni še nobenemu jezikovnemu zakonu zavilo vratu. Res pa je, da naši pisatelji, iz večine samouki, mnogo grešé v tem oziru. A kaj je sploh vzrok pretiravanju pravil po krivih analogijah? Odgovor: naše šole. Naše šole ne izpolnjujejo svoje dolžnosti gledé na slovenski pouk, niti gimnazije ne. Slovenščini je odmerjeno takó oskromno število ur, da nje učitelj ne more dovoljno izvršiti izročene naloge, bodisi še takó zmožen in vesten. Ali je pri takih razmerah čudno, da imajo celó abiturijentje jako motne pojme o ustrojstvu materinščine? V poznejši dôbi pa malokdo premaga prirojeno mu „vis inertiae" toliko, da s samosvojo prednostjo popolni polovično znanje slovenščine, katero si je pridobil v šolah. Zató naši časopisi, zlasti politiški, kàr mrgolé napak, in med temi je, kakor je prav opazil prof. L. P., lepo število takih, katere bi lahko imenovali krive analogije. Taka kriva analogija je n. pr., če nekateri nam. ‚živio', hrvaški = živel, pišejo ‚živijo'; ti nekaterniki so gotovo čuli zvoniti nekaj o hijatu, katerega slovenščina sevéda ne trpí, temveč ga zatika z *j* ali *v*, toda nič ne vedó o hrvaškem *o* = *l* prim. ‚čita*o*nica', ‚Be*o*grad'; takó sem čital v nekem pismu, da se njega

Digitized by Google

pisatelj »odpové odbornikom«, mož je gotovo tu mislil rabiti predikatni instrumental, ki se je že jako udomačil v knjižni slovenščini, in kakor sodni svètnik Trnovec trdi, tudi že med prostim narodom v občevanji s sodišči; ali naj se mòžu zaradi tistega ‚lapsusa': »odpovem se odbornikom«, rogam? Ne, ampak mislil sem si čitajoč: »Ut desint vires etc.« — Primerov krive analogije nahajamo v obilici v spisih samoukih pisateljev vseh časov in národov.

Toda oglejmo si vzglede, katere graja g. prof. L. P. kot primere krive analogije na 688. str. lanskega „Zvona". Prof. L. P. piše: „Vzgledov poiščímo v domačih predalih, da ne bode zamere. „Lj. Zvon" VI. pg. 236. čitaš: „*Zvedamo*, tudi, da" . . . nm. zvemo. pag. 790.: „po novih sedaj šele *zaslejanih*, a prej nam nepoznanih proizvodih književnih." pag. 765.: „Nemško-slovenski del znanega Janežičevega slovarja je pošel v svojem drugem *izdavanji*" . . . nm. izdanji. „Lj. Zv." X. pag. 240: „Kar se zloga v uvodu in v prestavi tiče, bi g. pisatelja le na nekaj *opozarjal*" . . . . nm. opozoril.). Sicer bi pa vzgledov lahko navedli cele strani, toda navedem naj samó še ta-le popis nekega pogreba; čital sem ga v nekem našem dnevniku: „ . . . Sprevod je bil velikansk. *Opažali* smo mej udeleženci g. državnega poslanca J., g. vladnega svetnika N. in mnogo drugih dostojanstvenikov." — *Opažali* namesto *opazili*! Prav takó se se mi je to zdelo, kakor če bi čital v poročilu o ribji lóvi n. pr.: „Lovili smo 8 sulcev, 15 postrvij in še več drugih rib" . . . namesto „ujeli". — Izmed poprav prof. L. P. odobravamo samó predzadnjo in zadnjo, *opozoril*, nm. *opozarjal* in *opazili*, nm. *opažali*, zakaj v obeh slučajih zahteva ves zmisel v preteklosti dovršeno dejanje, in to morejo izražati samó perfekti dovršnih glagolov. „*Zvedamo*" popravljam jaz v „*zvedeli smo*" (= ‚perfectum logicum', o tem še nekaj v zadnjem odstavku tega razgovora) — poprava ‚*zvemo*' je kriva, kar baš dokazuje II. naš slovniški razgovor; „*zvedamo*" je sicer slovniški pravilno, a je tukaj po zmislu neumestno in ni nič drugega, nego prevod nemške fraze: ‚Wir erfahren, wir bringen in Erfahrung'. Namesto „v svojem drugem *izdavanji*" bi jaz pisal „*izdaji*". Proti obliki „*izdanji*" se je gotovo dvignil dotičniku pomislek, da dovršniki obično ne tvorijo glagolnika, prim. Mikl. „Synt." 276.; le-tá navaja iz nove slovenščine samó izjemo *poštenje* od stsl. *počisti*, in „Synt". 878 učí: „Die Regel, dass die subst. verbalia von allen verba, auch von den pft. gebildet werden können, gilt vom asl. (vzgledi!). es ist jedoch mehr als wahrscheinlich, dass die meisten subst. verbalia aus verba pft. der sprache durch die noth der übersetzer aufgezwungen wurden, da jene slav. sprachen, die sich unabhängiger entwickelt haben, dergleichen Bildungen meiden. nsl. dokončavanje, dokončevanje, kein dokončanje, ungeachtet neben

Digitized by Google

dokončavati und dokončevati auch dokončati gesagt wird.“ — Namesto ‚zaslejanih‘ bi moralo sevéda stati ‚zaslejenih‘, ako je hotel pisatelj reči: „ . . . po novih proizvodih književnih, katere smo sedaj šele *zasledili*“, a zmisla nisem mogel pogoditi iz konteksta, ker je napačna stranica 790., katere zvonov X. letnik niti nima; možno je tudi, da je pisatelj hotel reči: „ . . . po novih proizvodih književnih, katere sedaj *zasledujemo*, a jih še nismo *zasledili*.“ V tem slučaji bi bilo „zaslejanih“ prav. *V Bežek.*

(Dalje prihodnjič.)

LISTEK.

Levstikovi zbrani spisi, katerih izdaja se je precèj zakesnila iz raznih neljubih vzrokov, utegnejo venderle še iziti v tem letu. Ž njimi zajedno izdá g. Bamberg Prešérnove poezije, s katerimi bode izvestno ustreženo slčharni zavedni rodbini slovenski. Kakor čujemo, misli g. Bamberg kdàj pozneje prirediti tudi ilustrirano krasno izdajo našega Prešérna.

»Pesni Valentina Vodnika«. Uredil *Fr. Wiesthaler.* V Ljubljani. Izdala in založila „Družba sv. Cirila in Metoda.“ 1891., str. 64. — Poročali smo že, da se pripravlja nova izdaja Vodníkovih pesmij, namenjena preprostemu národu in mladini slovenski. Sedaj je izšla ta zbirka kot šesti zvezek knjižnice „Družbe sv. Cirila in Metoda.“ G. ravnatelj Wiesthaler jo je uredil natančno po izvirniku in vzprejel vánjo „izvirne pesni Vodnikove vse, izvzemši dva kratka, malo robata napisa in jedno basen, izmed preloženih ali po národnih predelanih pa le najboljše in najlepše, mladostni dobi primerne.« Knjižica obseza torej poleg kratkega životopisa Vodníkovega „Različne pesni“, „Basni“, „Napise“, „Uganke in uganjevalke“, „Pesni brambovske“ in končno „Pesni poslovenjene“. Nevezan izvod stane 15 kr., vezan 20 kr.; sto nevezanih izvodov skupaj veljá 10 gld, vezanih 15 gld. — Lepemu delcu želimo najboljšega uspeha.

Nove šolske knjige. V c. kr. zalogi šolskih knjig skoro izide „Slovensko-nemška slovnica z berilom“, katero je po naročilu visokega naučnega ministerstva spisal g. *A. Funtek*, nalašč za potrebe naših obrtnih in obrtno-nadaljevalnih šol. Knjiga obseza $11^1/_2$ pôl in stane samó 35 kr. Uvedena bode menda s prihodnjim šolskim letom. — Takisto je natisnjeno in izide v zalogi Dragotina Hribarja v Celji „Obrtno spisje“, katero je po naročilu slavnega dežélnega odbora kranjskega sestavil isti pisatelj. Ta knjiga, katera je bila že res izredno potrebna, uravnana je takó, da bode lahko rabila i našim obrtnim učnim zavodom i obrtnikom slovenskim. Poleg obilih vzgledov za praktične potrebe navaja vsa važnejša zakonita določila o obrtnem poslovanji, poštne in telegrafske propise i. t. d., in obseza nekaj čez deset pôl. O priliki izpregovorimo kàj več o obeh knjigah. — Gospod prof. *Jožef Lendovšek* v Beljaku, čegar slovenska slovnica za prvence je lani izšla v c. kr. zalogi šolskih knjig na Dunaji, pripravlja sedaj k tej knjigi slovensko berilo s slovensko-nemškim slovarčkom. Pozneje namerja spisati tudi slovensko slovnico.

»Pravila za pisavo« G. prof. P. *Ladislav Hrovat* je že leta 1867. v izvestji novomeške gimnazije priobčil ta pravila za pisavo, obsezajoča nauk o enklitikah in be-

Digitized by Google

sednem redu; sedaj pa je izdal delce v drugem natisku in tudi nekoliko pomnožil vzglede svoje. Žal, da se ozira do malega samó na starejše vzglede napačnega zloga, zakaj tudi iz novejše dôbe je treba obravnavati marsikaj. Nauk o enklitikah v nas ni znan, kakor bi moral biti, in lahko rečemo, da se i dandanes največ grešéva proti njemu. Knjižica je jako pregledna in utegne dobro rabiti, dasi je že v marsičem zastarela. Po naših mislih bi se bil moral g. pisatelj več ozirati na denašnjo književno slovenščino, zakaj ta je vender nekoliko drugačna od óne z leta 1867.! — Knjiga se dobiva pri g. pisatelji v Novem Mestu. Cena?

Povesti za mladino. Kakor čujemo, pripravlja knjigar g. Giontini skupno slovensko izdajo *Hoffmannovih* mladinskih spisov, kolikor jih je namreč dopuščeno za avstrijske šolske knjižnice. Te povesti pripadajo spisom, kateri se še dandanes najrajši beró celó po nižjih razredih srednjih šol, in zató menimo, da je dobra misel, izdati jih tudi v slovenskem jeziku. To leto še izidejo morda štirje zvezki, vsak zvezek s štirimi slikami.

„Naš dom." V društveni tiskarni D. Hribarja v Celji je začela izhajati zbirka povestij, pesmij in národnega blagá, zanimivostij i. t. d., katero izdaja J. L. K(rižan). Namenjena je preprostemu národu in bode izhajala po jedenkrat na mesec v drobnih snopičih po 20 kr. Vsebina prvega zvezka je še dôkaj dobra; pesmi pa niso kàj prida. — Naročnina se pošilja založniku g. D. Hribarju v Celje.

»Rodoljub«. Ta list, katerega izdaja »Slovensko društvo« v Ljubljani, izhaja vsako prvo in tretjo soboto v meseci ter stane samó 70 kr. na leto. Članom »Slovenskega društva« in naročnikom »Slovenskega Naroda« se pošilja brezplačno. — Kakor se vidi iz dosedanjih štirih številk, dobro ustreza namenu svojemu.

Koledarji za leto 1892 „Národna Tiskarna" izdá za leto 1892. več koledarjev, zlasti stenski koledar in dosedaj prvi slovenski skladni koledar; mimo tega izide dobro urejen dijaški koledar, ki bode poleg drugih stvarij obsezal životopis dr. Fr. Miklošiča, razpravico o življenji in delovanji sv. Cirila in Metoda ter črtico o cirilici in glagolici. — Z naslovno knjigo za Kranjsko, sestavljeno točno po uradnih podatkih, izvestno bode dobro ustreženo našim notarjem, odvetnikom, trgovcem in obrtnikom, sploh vsem javnim in zasebnim uradom.

»Zur Erklärung einiger grammatischer Formen im Neuslovenischen.« Tako se imenuje razprava, katero je v Jagičevem »Archivu« priobčil čislani naš sotrudnik, g. *dr. Matija Murko*; izšla je tudi v posebnem odtisku Za danes jo samó naznanjamo; o priliki izpregovorimo kàj več o nji.

»Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild«. To vzgledno delo, o katerem smo že poročali nekolikokrat, opisuje sedaj Primorje. Doslej je izšlo osem zvezkov, v katerih čitamo nastopne članke: Pokrajinski opisi Goriškega in Gradiščanskega — dr. Henrik Noë; pokrajinski opisi Istre — ministerijalni svètnik Jožef Roman vitez Lorenz pl. Liburnau; pokrajinska léža, národno življenje, zgodovinski in kulturni razvòj Trsta — ravnatelj dr. Frančišek Swida; prazgodovina, zgodovina in kulturni razvòj Goriškega in Gradiščanskega — tajni svètnik Karl baron Czoernig sen. † in kustos Robert pl. Schneider; prazgodovina Istre — grof Gundacker Wurmbrand in prof. Stefan Petris; o deželni zgodovini Istre — prof. dr. Bernard Benussi; kakšno je prebivalstvo primorsko v fiziškem oziru — vseučiliški prof. dr. Emil Zuckerkandl in c. kr. okrajni zdravnik Karl Vipauz; o národopisji Primorske — Frančišek grof Coronini-Cronberg, prof. dr. Peter Tomasin in prof. Vekoslav Spinčić; o književnosti v Trstu in Istri (slovenski jezik in slovenska književnost — deželni šolski nadzornik Anton Klodič vitez Sabladoski; italijanska književnost — prof. Anton Zernitz). — Slike, vinjete in druge okraske o teh osmih zvezkih so zvršili: Nje cesarska visokost presvetla

Digitized by Google

gospá cesarjevičinja-vdova nadvojvodinja Štefanija, arhitekt Rudolf Bernt, Julij pl. Blaas, Hugon Charlemont, prof Viljem Hecht, Pavel Joanowits, Edvard Karel, prof. Edvard pl. Lichtenfels, arhitekt prof. Henrik Nordio, prof. Ludovik Passini, Evgen baron Ransonnet, Frančišek Leon Ruben, Robert Russ, Emil Schindler, inžener Karl pl. Siegl, prof. Ivan Šubić †, Jurij Šubić in Alfred Zoff. — Ves oddelek Primorja in pozneje še Dalmacije bode obsezal okolo 20 zvezkov in 260 slik, vinjét in okraskov ter bode dovršen spomládi prihodnjega leta O ostalih zvezkih izpregovorimo o priliki.

Družba sv. Mohorja se je letos iz nova pomnožila za 3743 udov, takó da šteje 51.827 udov. To je izvestno sijajen dokaz, kakó lepo napreduje družba od leta do leta. Najbolj se je pomnožilo število udov v ljubljanski in lavantinski škofiji; lep prirastek se kaže tudi v krški škofiji, kar pozdravljamo posebno veselo. — Odboru je došlo v presojo okolo 40 pripovednih in 20 poučnih spisov. Izmed leposlovnih spisov so prejeli darila: 1. „Brat Evstahij", povest, spisal *Anton Koder* v Tridentu; 2. „Potne črtice iz Slavonije", spisal *Janko Barlè* v Zagrebu; 3. „Jošt Turn, karlovski general in glasoviti junak", spisal *prof. Ivan Steklasa* v Zagrebu. Izmed poučnih pa sta se obdarovala: 1. „O strelovodu", spisal *prof. Fr. Hauptmann* v Gradci; 2. „Konjerejcem v pouk", spisal *Fr. Dular*, kotorski živinozdravnik v Kulen-Vakufu v Bosni. — Mimo tega se je vzprejelo v porabo več drugih manjših spisov pripovedne in poučne vsebine

Deželno gledališče v Ljubljani. Kakor smo že poročali, izdelal bode véliko skupino na glavnem pročelji domači kipar g. *A. Gangl* na Dunaji; druga dela pa je oddal deželni odbor takó-le: Pohištvo za gledalske prostore zvrší g. Mathian za 6000 gld., slikarska dela prof. *Liebscher* v Pragi (véliki zastor za 1500 gld.), strop in gledalske prostore firma *Winter* in *Richter* na Dunaji za 6000 gld., in končno strop v foyerji tukajšnji slikar *Wettach* za 400 gld

Blaga oporoka. Na Vrhniki je umrl dné 2. m. m. tvorničar in véliki posestnik *Fr. Kotnik*, ki je blizu 50.000 gld. zapustil različnim národnim društvom in dobrodelnim napravam. Volil je za dijaško ustanovo 20.000.; za „Národni Dom" 4000 gld. in vse potrebne parkete; „Dijaški kuhinji" 2000 gld.; „Matici Slovenski", „Družbi sv. Cirila in Metoda", „Dramatičnemu društvu" in „Slovenskim visokošolcem" na Dunaji po 1000 gld.; za ubožne dijake ljubljanske realke, „Sokolu ljubljanskemu" in „Slovenskemu društvu" po 500 gld.; za ubožce in dobrodelne namene pa 17.000 gld. — Bodi plemenitemu pokojniku večen spomin v národu slovenskem!

Alenka Prešérnova, zadnja sestra pesnika Prešérna, porojena dné 26. malega travna 1811. leta v Vrbi, umrla je dné 5. vélikega srpana v bólnici ljubljanski. Bodi ji blag in trajen spomin!

† Luka Robič. Dné 8. m. m. je umrl po daljši bolezni dolgoletni marljivi blagajnik »Matice Slovenske«, bivši c. kr. višji davčni nadzornik in deželni poslanec g. *Luka Robič*, ki se je ves čas iskreno trudil za vzorno gospodarstvo »Matice Slovenske« in zató izvestno zasluži, da se tudi naš list spominja njegove smrti. V svoji oporoki je volil 2670 gld. 20 kr. za dijaško ustanovo in 1500 gld. ubožnemu zakladu župnije v Kranjski gori. Bodi blagemu pokojniku trajen spomin v Slovencih!

Osebna novica. Pruski kralj je imenoval profesorja *dr. V. Jagiča* za inozemskega viteza redú pour le mérite za znanosti in umetnosti.

VI. izkaz darov za Prešérnov spomenik.

Prenesek gld.	483·51
Hrvaški in slovenski abiturijentje, zbrani na Prešérnovem dômu v Vrbi dné 4. vélikega srpana	„ 35·48
Notranjski dijaki na veselici v Planini dné 16. vélikega srpana	„ 50·—
Skupaj gld	568·99

Digitized by Google

Národni pesenci.

I.

Jutri se bom stala
Rano pred zórico,
Zela si bom vedro
Tekla bom po vódico
V to črno goro
K hladnemu studencu.
Tamo jesem našla
Konjca gosponov'ga.
Konjič obskakuje,
Do vode ne more
Vedro natočila,
Konjca napojila.
Iza tega pride
Fanj, oj mlad gospone,
Za pasom mi nosi
Črno svilen robec;
Na prstu mi nosi
Oj zlati prstenek.
Oj, neverna vila,
Koja ti ga dala.
Ja bi tebi dala
Trikrat še lepšega.
Ne morém ji reči.
Bog ji ne daj sreči!
Stresla ji se glava,
Kot petrovska trava;
Venilo ji telo,
Kot petrovsko seno;
Poknilo ji srce,
Kot makovo zrnce;
Ne morem ji dobra
Ni pri cerkvi groba.

II.

Ptičica togúje
Na grmek sedúje,
Pod grmekom mi je
Travica zeléna,
Nikdar ni pašena,
Nikdar ni košena
Kdo jo kosil bode,
Ta nesrečen bode.
Jure jo bo kosil.
Jure mlado ženo
Tam jo je odpeljal
V to ravno polje.
Od svoje majčice.
Tanko in visoko,
Belo in rumeno
Kot ta galtrožica.
Joj, joji meni
Za mojeg' dragega.
Koga sem ljubila,
Toga sem zgubila.
Koga sem špotala
Tega sem dopala[1]),
Več ne bom hodila
Na gospodske bale;
Véč ne bom nosila
Svile ne mušlina,
Nego bom nosila
Zaročeno haljo,
Zaročeno haljo
I su [2]) zakrpanu.

V Podzemlji zapisal —è.

Načrtek za propóved z leta 1573. [1]) *Dominica 2 Adventus Euangelium Luc. 21.* . . . . Bodo ſnamenia, ne ſolnzi ne Luni ynu ne ſveisdach ynu na semli ſtiſkanie tih ludy, od smote, tiga morsſkiga butſchenia, ynu ualou, ſachnei otshi tih ludj pred ſtrachom inu tschakaniom, tih ritshi, kir imaio priti tshes uus ſueit. Sakai te nebeſke motshi ſe bodo gibale, ynu tedai bodo uidili tiga ſyna tihloueiſkiga, priduiotsh uenim oblaku s' ueliko oblaſtio, ynu tſhaſtio. Kadar ſe pak te ritſhi bodo ſatihele deilati. pogleite ynu uſdignite gori uaſhe glave ſakai uaſhe odreiſhenie ſe perbliſhuie. ynu ym ie poueidal eno perglicho. Pogleite ne(a) to figo, ynu uſsa driveſsa kadar uſhe ſad is ſebe ſheno taku ui ueiſte de ie bliſi tu lejtu. Glich taku ui kadar bote uidili te ritshi ſei deilati

[1]) dobila. [2]) svu.

[1]) Rokopis št. 76. (c. kr. licejalne knjižnice v Ljubljani). Sermones fol. 9.

Digitized by Google

uedite de ie blifi tu kraleuuftuu bofhie. Sa rifnizo iest uam poueim, de ne mine leta ilachta, dokler fe ufe ritshi ne fture. Nebu ynu femla fe refyde ampak moie befeide fe ne refydeio. *P. pl. Radics.*

Književnost hrvaška. Sedanja že prerealistiška dôba res ni, da bi pospeševala razvòj pesništva, vender se zató ne ujemamo z ónim črnogledcem, ki je pisal o strašni suši na pesniškem polji hrvaškem. V vsakem poročilu nam je naznanjati po nekoliko novih plodov, in to je že nekaj, četudi ni vse. Mladi rodoljub *Stjepan pl. Miletić* je v posebni knjižici izdal dramatiško pesem „Zaboravljeni ljudi", v kateri alegoriški slavi začetnike hrvaške dramatiške umetnosti, pesnike *Demetra*, *Lisinskega* in *Šenoa* ter prva glavna *Freudenreicha* in *Plemenčića*. Pesem je polna rodoljubnih mislij, karakteristike so dobre, a povsem se smemo od mladega pesnika nádejati še lepšim plodovom. *Božidar Kukuljević Saksinski* je v kàj ukusni zunanji obliki izdal svojo pesem „Sindo" in jo posvetil spominu rajnega svojega očeta *Ivana*, znanega hrvaškega historika. Pesem v petih delih opeva zanimiv dogodek iz one dôbe, ko so Mongoli razsajali po Hrvaškem. Drugi mlajši pesnik *Josip Milaković* je snopič svojih pesem „Iz uvela lišća" posvetil spominu svoje matere. V slavo petstoletnice bosenskega kralja Tvrdka pa je *Trešić-Pavičić* izdal svoje prvence pod imenom „Glasovi s mora Jadranskega". Mlad pisatelj, ki se skriva za pseudonimom *Vladimir Borota*, je v posebni knjižici priobčil izvirno svojo pripovedko „Zimsko pričo", dosti zanimivo in gladko pisano. *Milan Roje* je spisal dve izvirni veseli igri „Malo bludnjo" in „Doro", a kar izkupi za to knjižico, namenil je vse ua korist medicinskemu fakultetu v Zagrebu. *Vladimir Bakotić* je izdal rokopis rajnega očeta pod naslovom „Raja", slike iz bosanskoga života. Tiskana je sedaj tudi že omenjena izvirna *Kumičićeva* igra „Sestre". Od prevodov nam je omeniti francoske pripovedke „Hromi djavo" od Le Sagea, katero je na hrvaški jezik preložil *Milan Gruber*. Od že večkrat omenjene „Ruske biblioteke" je doslej izšlo 9 zvezkov, v katerih so tiskane *Tolstega* pripovedke „Djetinstvo", „Nedoraslost", in „Mladost" v Harambašičevem prevodu ter *Dostojevskega* pripovedka „Ujakov san" v Markovićevem prevodu. Urednik se toži na premajhno število naročnikov in pravi, da bode skoro gotovo moral zaradi tega ustaviti daljno izdavanje „ruske biblioteke". *Josip Mencin* je izdal II. in III. snopič svoje „Knjižnice za mladež", v kateri je priobčil nekoliko poučnih člankov iz hrvaške književnosti. „Knjižnica za učitelje" je dospela do XVIII. knjige, v kateri čitamo *Harambašičev* prevod slavne Pestalozzijeve ljudske pripovedke „Miroslav i Bogoljuba" (Lienhard und Gertrud). Od *De Amicisovega* „Srca" je *Petar Kumičić* priredil še drugo hrvaško izdajo in mu dodal nekoliko domoljubnih člankov iz hrvaške zgodovine. Prof. *Fran Marn* je spisal za mladino latinskih šol prezanimivo in koristno knjigo „Prijegled grčke i rimske literature s izvadkom iz starina". Prelepa knjiga se priporoča sama, a mi opozarjamo nánjo slovenske gimnazijce, naj sežejo po nji. O priliki tristoletnice sv. Alojzija je *dr. Lang* izdal njega životopis po italijanskem izvirniku od Ceparija. *Franjo Sudarević* je zložil in v tisku priobčil epsko pesem o hrvaškem kralji „Petru Krešimiru I." v 6. pevanjih. Pod naslovom „Liepa naša domovina" podaja hrvaški potopisec *Dragutin Hirc* hrvaški mladini lepo vrsto zemljepisnih podob, katere je pedagoško-književni zbor priobčil med svojimi knjigami. Velikega potopisnega dela „Hrvatsko Primorje" istega marljivega potopisca je izšel V. zvezek, katerega lepšajo kakor vse dosedanje zvezke, dobre ilustracije. Od zdravstvenih knjig navajamo hrvaški prevod *Avg. Viljema Königa* dela „Prirodno liečenje". Za poznavanje cerkvenega razmerja na slovenskem jugu je preimenitna učena knjiga „Cezarizam i bizantinstvo se povjesti iztočnog razkola", katero je v dveh zvezkih napisal

Digitized by Google

frančiškan o. dr. *Ivan Marković*. Dobro došla vsakomur, ki se le količkaj zanima za národno in cerkveno zgodovino. „Knjižara dioničke tiskare" v Zagrebu je izdala posmrtno delo rajnega *Ivana Kukuljeviča Sakcinskega* pod naslovom „Napisi sredovječni i novovjeki na crkvah, javnih i privatnih sgradah u Hrvatskoj i Slavoniji." Mladi profesor *Josip Modestin* je v drobni knjižici priobčil zanimivo zgodovinsko razpravo „Kritička potraživanja i poskušaj pragmatizovanja u području povjesti dubrovačke od 1205 do 1331. godine. — Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnostij je izdala 103. in 104. knjigo glasila svojega „Rada" s to-le vsebino: Demografski izvidi u Hrvatskoj, od dra. F. Vrbanića; o državnom ustrojstvu republike Dubrovačke, od dra. K. Vojnovića; Današnji trpanjski dijalekat, od Mateja Milasa; Parnice proti vještcam u Hrvatskoj, od I. Tkalčića; Sadanje stanje gospodarske nauke, od dra. B. Lorkovića; O najstarijoj lirskoj i epskoj poezij latinskoj s komparativnoga gledišta, od dra. M. Šrepela; O postanju latinskoga b.-imperfekta i b.-futura, od dra. M. Šrepela; Nekoji rezultati opažanja oblaka na nautičkoj školi u Bakru, od prof Mohorovičića; O vitoperim plohama četvrtoga stupnja sa tri dvostruka pravca, od dra. Segena; Kloritoidni škriljavac iz Psunja, od dra. M. Kišpatića; Prilog teoriji Descartesovega lista od dra. Vladimira Varićaka; Vlastitost skupina stecišta na Descartesovega lista, od dra. Zahradnika; Prilog k teoriji strophoide, od dra. Zahradnika; Izvješće potresnoga odbora za god. 1888 i 1889., od dra. M. Kišpatića. Razven tega je akademija izdala 23. knjigo „Starin"; knjigo „Statuta lingua croatica conscripta" (ali hrvatski pisani zakoni), katero so uredili dr. *Fr. Rački*, dr. *V. Jagić* in dr. *I. Črnčić*; a izdala je tudi svoj „Ljetopis za g. 1890", iz katerega posnemljemo, da je akademija to leto imela dohodkov in troškov okolo 20.000 gld., da je izdala 11 knjig, in da je glavnica narasla na 393 040 gld.; galerija slik se je pomnožila na 320 umetnin.

»Srpske narodne pjesme.« Skupio i na svijet izdao *Vuk Stef. Karadžić*. Knjiga prva, u kojoj su različne ženske pjesme. (Državno izdanje). Biograd, štamparija kraljevine Srbije, 1891. Velika 8°., str. LXXX + 662 in 2 lista not. — Odveč bi bilo govoriti o srbskih národnih, zlasti ženskih pesmih, po katerih je srbsko pesništvo zaslulo po vsi Evropi, samo to omenimo, da je ta nova državna izdaja (obsezajoča vsega skupaj 800 pesmij) vrlo ukusna in lepa. Izdajatelj g. *Ljub. Stojanović* jo je uredil po tretji dunajski izdaji z leta 1841., zajedno pa pod črto označil, v kateri prejšnji izdaji (z leta 1814, 1815. in 1825.) je bila dotična pesem že prej natisnjena. Dodal je knjigi tudi posveto, predgovor in pogovor prvi knjigi prve izdaje; posveto, predgovor in rečnik drugi knjigi prve izdaje; posveto, predgovor in rečnik prvi knjigi druge izdaje in predgovor prvi knjigi tretje izdaje, končno pa še napisal pogovor o tej najnovejši državni izdaji, kjer pravi, da se je pazilo, kakó bi se točno ponatisnila Vukova izdaja. Cena je knjigi mehko vezani 3 dinare (1 gld. 50), trdo vezani 4 dinare (2 gld.); dobiva se po vseh državnih knjigarnah kraljevine-srbske

Stojan Novaković, znani srbski književnik, imenovan je za pravega člana poljske akademije v Krakovu na mesto pokojnega Miklošiča. Novaković je zajedno član srbske akademije, filozofskega društva v Carjem Gradu, jugoslovanske akademije v Zagrebu in carsko-ruske akademije v Peterburgu.

XVIII. knjiga »Starih pisaca hrvatskih«, katero izdaja Jugoslovanska akademija v Zagrebu, obseza »Pjesni razlike Dinka Ranjine, vlastelina Dubrovačkoga« Najprej čitamo pesmi Fr. Lukarevića in Marka Ranjine na čast Dinku Ranjini, potem obširen životopis Dinke Ranjine in predgovor o njega pesmih, katerega je spisal naš rojak,

Digitized by Google

prof. M. Valjavec, in končno na 225. straneh »Pjesni razlike«. Knjigo krasí dovršeno izdelana podoba Dinka Ranjine.

Spomenik Kačičev. Dné 27. m. m. so razkrili v Zagrebu spomenik národnega pesnika Milovana Kačiča. Izdelal ga je sloveči kipar *Ivan Rendić* v Trstu, postavilo pa ga je mesto zagrebško. Hrvaški ban Khuen Hédérvary je v obširnem slavnostnem govoru slavil Kačiča ter napósled odkril spomenik, na katerega so društva položila vence. Pri sijajni slavnosti je bilo zbrano vse, kar je odličnih mož v Hrvaški, prišlo pa je dôkaj Kačičevih rojakov iz Dalmacije. Navdušenje je bilo nepopisno

Operne predstave hrvaške. Kakor smo že poročali, pričele so se dné 1. vélikega srpana operne predstave v gledališči zagrebškem. Podjetnik g. Ivo pl. Hreljanović je sestavil igralno družbo, med katere člani so starejše igralne moči hrvaške, kakor gospá Lesić-Kindersberger, gospodična Micika Freudenreichova in gospodje Anton ml., Hreljanović in Teruzzi. Novi sili sta tenorist Aristido Tranfo in gospodična Wimbergerjeva. Obče se priznava gospodične Blaženke Kerniceve lepi glas in izborna igra. Zbori so sicer majhni, toda zadoščajo dobro svoji nalogi; sósebno je pohvaliti vojaško godbo domačega polka zagrebškega — Doslej so se predstavljale opere »Trovatore«, »Faust« in »Mali vojvoda«; na predvečer pa, ko se je odprla jubilarna gospodarska razstava v Zagrebu, to je dné 14. m. m., opera »Nikola Šubić Zrinjski«, pri kateri je sodelovalo pevsko društvo »Kolo«. Hrvaška kritika sploh jako hvali podjetje Hreljanovićevo, in izvestno ni neupravičena želja, da bi se dajale opere tudi pozimi.

† **Vasilije Živković.** V Pančevu je umrl pravoslavni dekan Vasilije Živković, ki je zlasti v mladosti svoji priobčeval različne pesmi po srbskih listih. Posebno znani sta njegovi pesmi »Rado ide Srbin v vojnike« in »Ti plaviš zoro zlatna«.

† **Jan Neruda.** V Pragi je umrl dné 22. m. m. sloveči pisatelj Jan Neruda v 57. letu dôbe svoje. Neruda si je pridobil izredne zasluge za književnost češko, takó da so ga celó nazivali češkega Heineja. V obilih spisih svojih je sicer semtertjà posnemal Heinejeve potopisne obraze, vender se kaže tudi v manjših delih bistro opazovanje in živa karakteristika národno-češkega življenja. Zlasti se je prikupil občinstvu po listkih, katere je dolgo let pisal »Národnim listom«, in po novelah, zajetih iz praškega življenja. Izmed njega spisov imenujemo sósebno »Kozmiške pesmi«, »Arabeske« in »Malostranske povesti«. — Soustanovnik novodobne književnosti češke, bil je izvestno tudi jeden nje prvih sedanjih pisateljev.

Lepa nagrada. Že leta 1840. je odločil general Arakčev nagrado najboljšemu spisu o vladanji carja Aleksandra I., toda doslej se ni prisodila nikomur. Kakor poročajo sedaj, izplača se ta nagrada leta 1925. o stoletnici smrti Aleksandrove; do tedaj pa bode narasla na — poldrug milijon rubljev! Srečni pisatelj, kateremu bode prisojena, mora biti porojen Rus, in delo mora biti sevéda pisano v ruskem jeziku.

† **Stepan Zlatović.** Pred nekaj meseci je umrl v Šibeniku, v samostanu Sv. Lovre frančiškan o. Stepan Zlatović, dober poznavalec hrvaške zgodovine, ki je izdal več spisov zgodovinske in arheološke vsebine. Pisal je tudi »Hrvatske županije i gradine iz Dalmacije«; tega dela sicer ni dovršil, vender poročnjo, da skoro izide z obširnim životopisom Zlatovičevim. Pokojnik je ostavil več sto turških listin, katere je zbiral po samostanih in jih prevajal v hrvaščino.

Listnica. Cvetko („Prvi poljub"):

„Vetrič je pihljal, ko sama
Tam na vrtu sva sedela,
Še celó drevesa nama
O ljubezni so šumela."

Digitized by Google

Preiskovati nečemo, zakaj je pihljal vetrič prav tedaj, ko sta samá sedela na vrtu, tudi tega ne, ali so drevesa res šumela o ljubezni — saj slišijo nekateri ljudje še vse kàj drugega — vprašamo Vas le: Čemú nam razkladate, kakó je bilo takrat, ko ste prejeli „prvi poljub" svoje izvoljenke? Bodite zadovoljni in — molčite! — R. Z rimami, kakor „sije — klije, vije" in „gnalo — sijalo — igralo", upamo si iz lahka napolniti kàr sonetni venec, ne samó jednega soneta. Takšne glagolske rime so jako cenene; dvanajst skupaj jih imenujemo „ducat." — V. K. V književnosti naši je že zibalo in „milo" pelo pri zibelki toliko mater, da je treba že res zibati in peti nekoliko drugače, nego zibljete in pojete Vi. Druge pesmi niso nič slabše od pesmi „Pri zibeli". — Milan. „Če je treba kàj popraviti pri ločilih, prosim Vas, storite to." Ne, dragi gospod, ločila so razvrščena uprav vzorno, tega strahú ni bilo treba. Drugo je pa menj vzgledno, torej — — (kaj pomenita t i ločili, menda umejete). — Radivoj: Izmed poslanih pesmij bi utegnili zaradi i d e j e porabiti jedino pesem „Sinoči mimo vrat idoč", toda v tej obliki nikakor ne. Zakaj rabite zgolj zložene rime, kakor „kašljáti ga — ležati ga; davil je — bavil je; goreli so — solzeli so"?

„Utori deček je igral,
In mati tam je kuhala,
Na stolci, ki je zraven stal,
Trenutek polenuhala"

„Polenuhala" je prav dobro rečeno! — A. K. v J. Rokopisi se nikdar in nikomur ne vračajo, naj jih porabimo ali ne; bodi to o tej priliki povedano tudi vsem drugim gg. pošiljateljem. Vojnimir. Zgolj obrabljeni motivi, mimo tega dôkaj prisiljenega in nemožnega. Prosimo Vas, berite samó ta stiha:

»Obup, vihar srcá pa
Me žene tje in sèm!«

Dovolite, da ju spopolnimo, akotudi ne v Vašem zmislu:

»In jaz — kosmata kapa! —
Kaj proti njemu čèm!«

Še jeden vzgled:

»Oj, pridi, pridi bleda smrt,
Poljub mrtvašk mi daj —

mrtvašk poljub je nekaj posebnega! —

»In pelji me iz dola solz
Tje v sreče večne kraj.«

Ali se Vam res ne zdi, da smo take — fraze že čitali stokrat in stokrat? — Binin. »Nemi listi« prihodnjič, drugih napósled poslanih pesmij ne! — B. v F. Kar pravite v humoristiški (?) pesmi, posvečeni našemu košu, da se skoro posuší, ako mu bodete Vi pošiljali hrano iz svoje pesniške zaloge, to je do pičice res. Zatorej — kakó že pravi nekje Bürger? »Erbarmen, lieber Herr, Erbarmen!« Pesmij tudi nismo vrgli v koš, nego sežgali smo jih. — Zamejski. Za to številko prepozno. Lepa hvala in srčen pozdrav!

„Ljubljanski Zvon"

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrt leta 1 gld. 15 kr.
Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.
Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Izdajatelj **Janko Kersnik.** — Odgovorni urednik **dr. Ivan Tavčar.**
Upravništvo »Národna Tiskarna« Gosposke ulice št. 12. v Ljubljani.

Tiska »Národna Tiskarna« v Ljubljani.

Digitized by Google

Ljubljanski Zvon
Leposloven in znanstven list.

Štev. 10. V Ljubljani 1. vinotoka 1891. Leto XI.

Iz popotnega dnevnika.

12. V Ameriko?!

Rutka.

Piš hladen piše s Tatre . . .
Letí pod gôroj vlak,
V kupéji pa vštric mêne
Sediš ti brat Slovák.

Kaj zreš takó otožno
Skoz ôkno v gorski kraj?
Ne mara kraj domači
Ostavljaš baš sedaj.

Otrók s teboj gré dvoje;
Na klopi veče spí,
A drugo mati mlada
V naróčaji dojí.

Drží z levicoj dete,
Z desnicoj robec bel,
Vzdihaje nekaj briše
Z očij ž njim čas si cel . . .

Beseda dá besedo.
V Ameriko, drug moj?
Za kruhom iz očine
Z otrôki in ženoj!

Za Bóga, kaj te moti!
Kakó boš tam prebil,
Ko nikdo ti madjarski
Otrók ne bo učil?

Če ktero ti umrje,
Kaj, bratec, bo tedàj?
Brez ogrščine upaš,
Pustí je Peter v raj?

Brez dóma greš po sveti —
Utrgan z veje list —;
Prav, prav ti je, prijatelj!
Zakaj si — panslavist!

13. Pod Vavelom.

Krakov.

Pri krsti krsta težka, krasna . . .
In venci, glej, na njih ležé,
Goré debele voščenice —
Po krstah kralji poljski spé.

Mej kralji krónanimi tukaj
Duhá kralj mnog svoj dom imá:
Mickjévič bivaš tù, Koščusko,
Muz, bojev kralja slavna dva.

Tù torej mrtvece velike
Pokápljete vse svoje vi!
Imena vseh sem slišal, čital —
Le jednega med njimi ni!

Tù dôli tudi ón počiva,
Junák, ki davno vam umrl?
Tù tudi spi vaš — duh slavjanski?
Tù grob njegov se je zaprl?

Digitized by Google

14. Na Velegradu.

Velegrad! . . . klobuk z glavé,
Pripognite se koléna!
Zémlje bratske sveta tla
Prejmite poljub Slovéna!

Čuj, zvonovi zapojó . . .
Slušam jih, čarôbne glase;
Na valovih teh glasov
Duh moj plava v daljne čase.

»Bodi svetlo!« reče Bog,
Slišim ga, ukaz mogočni;
Beli dan poraja se,
Žar pošilja nam ga vztočni.

Vidva hodita mi tod,
Blagovéstnika slavjanska!
Gledam, slušam in strmim . . .
Epopéja velikanska. —

»Bodi noč!« zli duh velí:
Tèma najčrnejša pada,
V tèmi tej pa, v tèmi tej —
Vihingova četa vlada . . .

Spet se svita . . . Zarja tam
Nad obzorjem nova vzhaja;
Vzidi, vzidi, solnce že,
Dan slobode naš brez kraja!

15. Pravljica o starem zakladu.

Praga — Hradčany.

Tù zaprta zdaj za steklom
Krona češka ti ležiš!
V suhem zlatu, v dragih kamnih
Pred menoj se tù bleščiš.

Čul pravljico sem o tebi . . .
»Da na matke Prage zóv
Prihití te gledat skoro
Njenih sto tisoč sinóv.

»To bo dan tvoj vêlik, slaven!
Na maziljeno glavó
Čeh to deval bode kralju . . .
Srečen, kdor te nosil bó!«

A. Aškerc.

Od rojstva že.

Pri rojstvu so mi rajske Vile
Do roba kupe napolnile —
Medú nalile in strupá.

Različne mnoge te posode,
Veselja polne in nezgode —
Izbêri človek, kakor znaš!

Očí mi Vile zavezale,
»Zdaj vôli, človek«, so dejale,
In vôlil siromàk sem slep.

Čemú preklinjal bi nezgodo?
Izbral sem s strupom si posodo —
In strup vse žíve pijem dní!

Knežàn.

Digitized by Google

4000.

(Času primerna povest iz prihodnjih dôb. Po vzorih dr. Ničmaha napisal **dr. Nevésekdo.**)

(Dalje.)

Ponosno séde pater državni pravdnik. Sodniki-kanoniki mu hvaležno pritrjajo in majó s tolstimi obrazi, da je videti miza sodniška kakor pomladanska njiva, kjer giblje sapica cvetočemu máku rdeče glavice. Tudi prošt predsednik si oddahne. Bilo je toliko dekretov nadškofa Jakopa, da mu je le-tá o bratih Cirilu in Metodu izginil iz spominal

»Brata Ciril in Metod«, izpregovorí prošt, »nista več svetnika v nas, in slabo izpričevalo si daješ, pater Primož, da si v tem nevednik, četudi si bil mašnik božji! Ta izgovor te torej ne opravičuje«.

»Pred vami«, odgovorí kapelan Primož ponosno, »pred vami morda ne, pač pa pred mojo vestjó in pred mojim Bogom, ki je postavil mašnike zaradi svojega ljudstva, in ne ljudstva zaradi mašnikov svojih. To je moj dekret, reverendissimi!«

Kakor osa se zatogotí pater jezuvit na črnem svojem stolu: »V teh besedah je obseženo iz nova zločinstvo veleizdaje, in obsežen je v njih tudi prvi, ali naglavni greh proti propisom blaženega Antona od Kala, ki zapovedujejo, da mora rimski katolik vselej in pri vsaki priliki vérovati, da je ustvarjeno ljudstvo zaradi mašnikov in ne mašniki zaradi ljudstva. Zató predlagam vzpričo tolike trdovratnosti, naj se bivši kapelan Primož takoj po obsodbi izročí torturi in naj se dene za dve uri v španski čevelj. Ali ni prav takó, očetje sodniki?«

Makovo cvetje okrog sodniške mize se zopet zmaje, in vsi sodniki pritrjujejo predlogu patra državnega pravdnika.

»O tem pravičnem predlogu«, nosljá prošt Ambrož, »ukrepalo bode sodišče ob svojem času. Sedaj prestopimo k drugi točki. Zatoženec Primož, ali ti je znano, česa si zatožen nadalje?«

Digitized by Google

Zatoženec se nekoliko zamisli, potem odgovorí: »Ničesar mi ne očita vést.«

»Haha!« grohotá se državni pravdnik, in ž njim se smeje vse rdeče sodišče. »Veleučeni in prevzvišeni prošt predsednik, obnóvi mu spomin, in poóstri mu vést! Za Bóga, in taki ljudje so mašniki v denašnjih dôbah!«

Morda bi se pater državni pravdnik še bolj razžaril v tistem hipu, toda prav sedaj se na iztežaj odpró visoka vrata v rdeči steni, katerih dosihdob niti opazil nisem. Strežniki prinesó zláto pretkan prestol, in ga postavijo na vzvišeni prostor za sodno mizo.

»Nadškof Martinus prihaja!« zajeca profesor z vseučilišča Sv. Simplicija in pade na kolena. Že kleči vse, in tudi jaz se sklonim v prah; samó zatoženi kapelan Primož stojí kakor smreka na svojem mestu in neče upogniti kolena, obteženega z verigo. Jezuvit državni pravdnik, zvijajoč se v práhu, sikne nató:

»Tudi ta slučaj veleizdaje pridenemo zatožbi svoji!«

Skozi visoka vrata vstopi sedaj nadškof Martinus, zavit v vijoličasto obleko. Hodil je ob palici, ker je bil v visokih letih. Na pragu obstane in dvigne okó proti nebu, prav, kakor bi iskreno molil. Potem leze k svojemu prestolu, in s pomočjo strežnikov iz težka séde na mehko blazino.

»Vstanite!« izpregovorí zaspano, »in pričnite tam, kjer ste prestali! Ta slučaj je tóžen, ta slučaj kričí v nebó! Spanje mi jemlje v poznih nočéh, da imam takšne mašnike v provinciji svoji!«

V tem se je visoko sodišče dvignilo s tlaka in iz nova zasedlo rdeče stole svoje. Tudi državni pravdnik je kakor pajek splezal na črni svoj stol.

»Evo nam človeka«, govorí stari prelat počasi in tiho, »od katerega je prišlo pohujšanje! Málinski kamen naj se mu obesi na vrat, in potopí naj se v globočino morjá! Kaj predlagaš, državni pravdnik?«

»Dosedaj, celsissime«, odgovorí pater jezuvit udano, »hotel sem predlagati pregnanstvo v Saharo in dveurno torturo. Toda slučaj se poóstruje od trenutka do trenutka, in neprestano prosim svetega Duhá, da bi mi odkril pravi pot!«

»Pregnanstvo v Saharo«, oglasí se nadškof, in sliši se iz njega trdega glasú, da je malone nejevoljen, »pregnanstvo v Saharo! To bi bil nekakšen srednji pot, pater, ali véruj mi, srednja steza je najslabša steza! Prošt, nadaljuj!«

Prošt Ambrož segne po zavitku, ležečem na mizi pred njim.

»Tebi, pater Primož, vést ne očita ničesar?«

Digitized by Google

Tukaj se oglasí stari nadškof: »Prošt Ambrož, ti ga imenuješ patra? Vzdevaš mu torej pridevek, ki je častna svojina neomadeževanim pravim mašnikom? Pater Gregorij, koliko troškov pripade proštu predsedniku?«

Proštu Ambrožu obledí rdeče lice, zakaj njega duša že čuti bližnjo nevihto.

»Petdeset lir, celsissime!« odgovorí nadvikarij.

»Zapiši, nadvikarij, da se oddá teh petdeset lir moji blagajnici! Ti pa, prošt Ambrož, pazi, da mi prihodnjič spretneje vodiš kazenske sodbe. Prošt, nadaljuj!«

Prošt Ambrož se sam v sebi rotí na starega nadškofa, ki mu je pred nosom požèl plod naporne razprave, in mu vzdeva priímke, zaradi katerih bi se moral stokrat posaditi na zatožno klop. Ves ta vihar pa se ne kaže na zunaj; predsednik Ambrož je miren in ponižen ter hvaležno udan vzprejme sodbo višjega pastirja. Nadškof Martinus, saj se je vedelo, bil je precèj skop in je rad spravljal zveneči denar v svoja predala. Zaradi njega je zahajal k razpravam, in ako se mu sodnik ni vêdel po volji, vzel mu je plačo in jo prisodil samemu sebi. Takó se je pripetilo tisti dan tudi ubogemu proštu Ambrožu.

»Tebi, zatoženi Primož, ne očita vést ničesar?« ponoví predsednik svoje vprašanje.

»Ničesar!«

Nató vzame prošt že omenjeni zavitek in razvije staro in raztrgano knjižico. Bog zná, kdaj se je tiskala, in kakó da je niso dosihdob zmléli krutih časov ostri zobovi!

»Kakšna knjižica je to?« vpraša predsednik jezno.

»To so poezije Franceta Prešérna!« odgovorí zatoženec mirno.

»In kje smo izteknili te poezije?« zagrmí jezuvit državni pravdnik. »Niso li tičale v predalu tvoje mize, ko smo ti preiskali kapelanijo? Govôri, zatoženec!«

»Ne tajim!«

»Kákó je zašla bogokletna ta knjiga v tvoje stanovanje?« vpraša prošt Ambrož temnó.

Mirno odgovorí zatoženec: »Za drag denar sem jo kupil. In božja Porodnica mi je priča, da sem jo čital v bridkih svojih urah, bodisi podnevi, bodisi v trdih nočéh. Ali obhaja me strah, da je morda to zadnji Prešéren, katerega je še dobiti na slovenskih naših tleh. In vi ga sežgete, vi krvoloki!«

Digitized by Google

Debele solze se utrinjajo kapelanu Primožu po velem lici. Ihté dostavi: »Ni mi do življenja, vender da položite na grmado dela možá, ki je bil toliko boljši od vas, to mi grení smrtne trenutke!«

»Vsi ste čuli«, dvigne se zastopnik obtožbe, »kakó govorí zatoženec. Odkrito priznava pregrešno svoje početje in niti ne tají, da je na srci nosil bogokletno knjigo. Zapóvedi blaženega Antona propisujejo smrt temu zločinstvu. Takó bodi v imeni pravičnega Bogá in našega presvetlega nadškofa Martina«.

»Smrt, res, pravo si pogodil!« oglasí se nadškof Martinus. »Kdor seje plevel med ovčice Gospodove, tega pobêri smrt. Sodbe ne potrebujem nikake. Na podlagi močí, dane mi po Gospodu, sodim in razsodim, naj se bivši kapelan Primož v svarilo hudobnikom in v tolažilo dobrim vérnikom sežgè, kakor kos lesá na grmadi sredi polja emonskega! Zajedno ukazujem, da se pregrešna knjiga — in prosímo Bogá, da bi bila zadnja! — sežgè in da se nje pepel raztrese na vse štiri straní svetá! Takó bodi po božji in moji volji! Obsojenca odvedite!«

Zdajci prihité fratri biríči in z velikim ključem odklenejo verigo, s katero je bil kapelan Primož prikovan na tlà. Potem mu okujejo roke še v veliko težje verige, da resnično omaguje, ko ga tirajo v ječo. Prestopivši prag smrtnonosne dvorane, objema še z zadnjimi pogledi oskromno knjižico, v kateri si ti, France Prešéren, pred več nego 2000 leti združil vse žarke svoje, po Bógu oblagodarjene duše!

Ko se zapró vrata za obsojencem, zadnjim zavednim Slovencem, dvigne se nadškof Martinus s sedeža in udari s palico, na katero se je navadno opiral, po deskah, da zamolklo zazvení po vsi dvorani. Hipoma priskočijo strežniki in kanoniki, drug postrežnejši od drugega. Toda strast mu je toliko napela vse žile po osušenem telesi, da brez strežniške pripomoči prileze do mize, kjer ležé poezije Franceta Prešérna. S tresočo roko pograbi stari nadškof staro knjigo, ki se je z umazano in raztrgano zunanjostjo svojo čudila brškone sáma najbolj, kakó je zašla v to belo roko in blizu iskrečih dragih kamenov na prelatovih prstih.

»Anathema sit!« izpregovorí nadškof in migne fratrom biríčem. Ti so tega namiga že pričakovali in bliskoma uderó iz dvorane po orodje, nalašč pripravljeno za take prilike. Skoro prinesó majhno ognjišče, na katerem plapolá plamen, že prej zanečen. To ognjišče postavijo pred škofa: vse občinstvo, vsi kanoniki z biríči in državnim pravdnikom, vse poklekne in moli Bogá, da je dodelil papeževi provinciji čast in slavo in da je zopet pokončal knjigo, toli škodljivo in hudobno!

Digitized by Google

Svojeročno vrže nató nadškof Martinus knjigo na žareče oglje, da se zvijajoč skoro izgubí v rdečih plamenih. In ko ni belega ostanka o nji, razprostrè sivi prelat roke proti stropu in zapôje zmagonosno:

»Te Deum laudamus!«

Takó so blagoslovljenega leta 4000. po rojstvu našega Odrešenika slovesno in veličastno sežgali zadnjo knjižico poezij

Franceta Prešérna!

IX.

Čudo se je zgodilo! Nadškof Martinus sam je hotel govoriti z mano in zató me je pozval v svojo palačo, obloženo z zlatom. Kàj jednakega se ni do tistega dné pripetilo še nikdar. Učenjaki so brskali po arhivih in prečitali na tisoče starih listín, toda nikjer niso mogli zaslediti, da bi bil nadškof emonski kdàj vzprejel tujca, ki je bil vsekdar neljub gost v belem mestu!

Mêni pa se je zgodilo takó-le: Po obsodbi kapelana Primoža sem se hotel še nekoliko ogledati po mestu.

»Kam sedaj?« vprašam učitelja-strežnika, ko pred justično palačo odvezuje konja s stene.

»Morda v taverno našega presvetlega nadškofa, da si okrepčava teló. Moje mesó že peša, in povem ti, da danes še nisem zaužil ničesar.«

»V taverno nadškofovo!«

»Dà, jedina je v mestu, ker so si svetli nadškofje naši vedno pridržali pravico do dohodkov, katere daje jedina dopuščena gostilna starodavne naše Emone!«

»Dobro! To gostilno si oglejva! Spotoma pogledava nekoliko na vseučilišče, morda na medicinski oddelek! Rad bi védel, kakšne zdravnike imate v tej razsvetljeni dôbi?«

»Zdravnike! Čital sem o njih v starih knjigah. Toda že dolgo jih ni, in dandanes vé malokdo, kaj so bili nekdanji zdravniki.«

»Kdo pa vas ozdravlja, kadar bolehate, in kdo vam pripravlja hitrejšo smrt, kadar je bolezen prehuda?«

»Videti je, da prihajaš iz barbarske Sibirije. Čemú bi bili zdravniki? Kdo je vse ustvaril? — Bog. Kdo vzdržuje vse? — Bog. Kdo zapoveduje: ti živi, ti bodi pokončan? — Bog. Bog vse dela, in kar hoče, to se zgodí, in kar se zgodí, to je po volji Njegovi!«

V mojih sibirskih možganih se je pričelo daniti. Odgovorim mu: »Tvojim besedam se ne dá ugovarjati, ker obsezajo zgolj resnico.«

Digitized by Google

»Vidiš torej, če izhaja vse od Bogá, tedaj te vprašam, odkod izhajajo bolezni naše? Od Bogá! Če pa imajo ta izvir, ali smeš dvojiti, da je naš Gospod Bog sam, ki hoče imeti bolezni? Kdor bi jih odpravljal, upiral bi se volji božji, in zdravniki niso bili drugega, nego uporniki proti jasno izraženi volji božji. To ti je vender umevno?«

»Popolnoma. Bog torej pošilja bolezni, in če Mu je taka volja, jemlje jih zopet. Ako bi se zdravniki vtikali vánje, bili bi strežniki Belcebubovi, ker bi motili pota božje volje?«

»Takó je, kakor si govoril! Hudičevi služabniki so bili zdravniki, in v naši starodavni Emoni so leta 2930. na trgu pred škofijsko cerkvijo poslednjega z vôli raztrgali na štiri kóse! Od tedaj se ni upal nikdo več lotiti zdravniškega pôsla, in od tistih časov so nam jedini zdravniki Bog in Njega svetniki, ki nam pošiljajo bolezni in jih tudi ozdravljajo, če je takó določeno v brezkončnih sklepih božjih!«

»Medicinske fakultete torej nimate?«

»Hvala Bogú, da ne!«

»Tedaj v taverno nadškofa Martina!«

Solnčni žar notranje sreče se je razširil profesorju po vsem obrazu. V duhu je že sedèl za mizo v škofijski gostilni, in točáji nadškofa ljubljanskega so postavljali prédenj sklede, iz katerih se je prijetno kadilo in še prijetneje dišalo. Usoda mu ni dodelila te sreče. Ravno ko sva hotela odriniti, obsula nas je hipoma precejšnja straža. Načeloval ji je sam cerkovnik Svetega Nikolaja, ki je bil zajedno tudi nekakšen praefectus praetorio škofijske palače. Naznanil mi je, da je nadškof ukazal, naj me tirajo prédenj.

»Deležen bodeš torej sreče«, nadaljuje cerkovnik, »da bodeš gledal nadškofu in vladarju našemu v obličje. Po propisih blaženega Antona od Kala stane ta sreča sto lir. Plačaj!«

Plačam. Nató mi zavežejo očí in me tirajo v sveto palačo po skrivnih hodníkih, držečih iz justičnega poslopja v nadškofijski dvorec.

Ko mi odvežejo očí, stojim v bliščeči dvorani. Nadškof Martinus sedí na prestolu, in obkroža ga deset proštov in štiristo kanonikov. V svojem ornatu je bil in pastirsko svojo palico je držal v roki. Z levico migne proštu Ambrožu; le-tá stopi prédme in hohnjá dolgo vrsto latinskih besed. Bal sem se že, da zadremlje nadškof Martinus in vseh štirih sto kanonikov okrog njega. Pozneje se mi je povedalo, da je prošt Ambrož izganjal hudiča iz mêne. Bil sem tujec, in zató se je moralo ravnati oprezno, da bi »sacrum palatium« ne padel satanu v oblast, če bi se bil hotel slučajno z mojim mesom v moji osebi pritihotapiti na to sveto mesto!

Digitized by Google

Ko je dokončan naskok prošta Ambroža, izpregovorí nadškof: »Poklicali smo te pred prêstol svoj. V imeni Bogá, pristopi in odgovarjaj nam po vésti in pravici!«

Stopim bliže. »Mlad si še in cvetočega lica. Hercle! Kje so časi, ko smo tudi mi cveteli v mladosti! Starost je zima, ledena zima! Čemú smo te poklicali? Mnogo je skrbíj, in tarejo nas, ko čuvamo neprestano, trenutek za trenutkom, to provincijo, dano nam po Bógu. Poslušaj in odprì dušo besedi naši!«

»Duša moja je kakor njiva, in zrno modre besede se zasèj vánjo!«

»Torej poslušaj! Obilo smo užili blagoslovov božjih na zemlji. Polja so nam obrodila, ljudstvo naše nam je izkazovalo neprestano pokorščino, in vojske naše so premagale vsakega sovražnika. Sreča naša je cvetela kakor roža spomládi, in časih so se nam dvigali upi takó visoko, da se nam ni zdel nedosežen biserni prêstol v starodavnem Timbuktu! Takó je bilo. Toda sedaj nas je objela starost, in morda se nam danes, morda se nam jutri zapró življenja vrata. Fiat! Fiat! Življenje ni vredno mnogo in prekratko je tudi«.

»Čemú smo te poklicali? Ozrì se! Obkroža naš prêstol deset proštov in štiristo kanonikov; vender je še drugih deset proštov in drugih štiristo kanonikov, katere smo pregnali izpred obličja svojega. In to nam teží dušo, in ne hoteli bi stopiti iz življenja, predno nismo poravnali pereče te stvarí.«

Deset proštov in štiristo kanonikov je bilo pri teh besedah nadškofa Martina jako nemirnih. Šepetali so in kazali, da jih tare skrb. Nadškof pa je nadaljeval:

»Pregnali smo jih izpred obličja svojega, in sedaj nam razriva dušo nemir, je li bilo to delo naše Gospodu po volji, ali ne. Strankarstvo nam divjá po državi, mladi in stari se boré neprestano. Prvi posnemajo vzgled blaženega Antona od Kala; drugi se sklicujejo na ljubezen, češ, da je le-tá prva zapóved božjim mašnikom. Kje je resnica? Kolikokrat smo vstajali z ležišča svojega o polnoči in prosili Bogá, naj nam pošlje svojo zvezdo, da se razsvetlí temna steza naša. Ali molitve niso sezale do Gospoda, in prej in potem nas je obkoljala temà, in prej in potlej so nas glodale dvojbe. Odprli smo srce skrajni stranki, in sedaj ne vémo, nismo li pregnali pravičnikov, katerih dela prijajo Gospodu nebá. In sedaj ne znamo, ali ne nosimo na srci svojem pisanega gada, ki grozí vsak hip izliti smrtni strup svojega zobá v zdravo naše mesó?«

Deset proštov in štiristo kanonikov je kàr obledelo pri teh besedah nadškofa svojega. Vsi so se šteli v vrstah stranke ‚mladih«

Digitized by Google

in vsi so se tresli za mogočni svoj vpliv, iz katerega so jim izvirali mogočni dohodki.

Ali nadškof Martinus nadaljuje: »Čuj in poslušaj! Tudi v tej nôči nam spanje ni hotelo okrepiti udov. Vstali smo in vzdihovali pred svetim razpelom, naj nam Gospod razkropí z žarkom svoje milosti temò in nejasnost. Skrivnostna tolažba se je vlila v trpeče naše srce, in ko smo legli na trdo svojo posteljo, objelo nas je takoj sladko in rahlo spanje. In nebeška svetloba nas je oblila, da smo ugledali vse svetove, kolikor jih je razsejanih med zemljo in med gorečim prestolom, kjer kraljuje naš Oče nebeški. Po vseh teh svetovih pa je prihajal angelj Gospodov in ob roki je vodil človeka. V dalji je bil velikan, v bližini pa se je skrčil v osebo, ki je svojska nam pozemeljskim sinovom. In pred nami je obstal angelj Gospodov ter izpregovoril:

‚Privedem ti tujca, nadškof Martin, le-tá ti prežene vse dvojbe! Njega poslušaj!' Že je izpregovoril in že je ugasnila nebeška luč, in svetovi so razpadli v večno temò!«

‚Čudo! Čudo!« hité kanoniki. In deset proštov dostavi: ‚Naš nadškof je svetnik! Bog se mu razodeva! Hosana!«

»Tiho!« zapové nadškof ostró. ‚Končali še nismo govora svojega. In sedaj vprašam tebe ali si ti tujec, katerega smo gledali v srečnih sanjah ob roki božjega angelja?«

Azrael, to je tvoje delo! Zatorej odgovorim srčno:

‚Sem!«

‚Ali ti je znan pomoček, da se razkropé moje dvojbe pred resnico, kakor se razkropé deževni oblaki pred solnčnimi žarki?«

»Znan mi je!«

‚Razodeni ga in ne prikrivaj ga žejni duši naši!«

‚Ne morem, ne smem!«

»Kakó to? Za Bóga, kakó to?«

‚Zapovedano mi je, razodeti ti resnico od obličja do obličja. Tuje uhó ne smé čuti mojih besed!«

Takoj izpregovorí nadškof Martinus: »Ves dvor odstopi! Komur je ljubo življenje, odstopi! Na najkrutejšo jezo našo, odstopi!«

Zaječalo je deset proštov in štiristo kanonikov. In strupeni pogledi so se bliskali po mêni, ko je njih zbor zapuščal svetlo dvorano. Dolgo dolgo sva se razgovarjala z nadškofom, vender tuje uhó ni čulo, kar sva govorila. Končno se mi je odkazalo bogato stanovanje v škofijskem dvorci, in moj strežnik, profesor z vseučilišča Svetega Simplicija, smel se je vtaboriti v škofijski kuhinji, kjer je pomival

Digitized by Google

sklede in krožnike, kjer se mu je pa tudi godilo takó dobro, kakor še nikdar v življenji.

Tisto popóldne so zagrmeli topovi z mestnega ozidja, in z neštetih zvonikov so zapeli nebrojni zvonovi. Po ulicah so begali tekáči, kurirji in trobentači, nabijali na stene in razglašali nastopni

Dekret nadškofa Martina.

Mi, Martinus, po apostolskega sedeža in po milosti božji nadškof te provincije, ukazujemo in hočemo, da bodi takó!

Pozdrav in blagoslov vsem mašnikom, cerkovnikom in drugim! Prijalo je Bógu, da se je nas usmilil in našo dušo potegnil iz temè. Človeku ni dobro biti samemu, in vzpričo skrivnega razodenja božjega smo spoznali, naj se tudi mašnikom, če samí želé takó, ne krati pravica, da bi bili deležni dobrot, ki izvirajo človeštvu iz tega, da je Gospod nebá in zemlje Adamu dal tovarišíco, rožnato Evo. Mi, višji vaš pastir in kralj, nečemo se podvreči temu dekretu. Vsakdo izmed vas, bratje, izprašaj si vest, in če mu ni živeti, kakor je živel sv. apostol Pavel, dovoljujemo mu, da si izbere družíco, dasi je iz rodú Benjaminovega!

Takó je ukazano! Takó je zapisano! Jutri, v dan blaženega Antona od Kala, zglási se vsakdo pred našim obličjem, da mu dodelimo posebno privolitev in ga odvežemo pregrehe in zlôbe!

Tudi to je ukazano!

Dano v imeni blaženega Antona od Kala, po njega smrti leta 1992.

Martinus,
archiepiscopus et rex.

* * *

Napočil je drugi dan. Nadškof Martinus je zopet sedèl na svojem prestolu v bliščeči dvorani. Danes ni bilo niti proštov niti kanonikov. Sam je bil na zlatem stolu in tam v kotu pri mizi je tičal nadvikarij Gregorij, da bi zapisal vse, kar bi se pripetilo pri denašnjem vzprejemu. Tudi mêni se je dovolilo, da sem bil deležen tega vzprejema. Pri oknu sem stal in zrl na škofijske vrtove, kjer se je izlivalo solnčnih žarkov zlató po cvetočih gredah in zelenih tratinah in kjer se je tedaj zopet izprehajala zorna kneginja Marija, krasna in mila, kakor dan mlade pomládi. Toda moral sem ostati tukaj in gledati veli in dolgočasni obraz nadškofa Martina, ko je dremal na prestolu svojem.

»Morda vender nikogar ne bode!« vzdihne nadškof na svojem prestolu. „Torej sem jim delal krivico, hudo krivico. Pravični so, in prišteval sem jih grešnikom!«

Digitized by Google

Tedaj takisto nadvikarij Gregorij pri svoji mizi vzdihne prav globoko. Močni ta vzdih zaveje tudi nadškofu okrog ušes. Mehko povpraša:

»Kaj ti vznemirja dušo, služabnik Gregorij? Mlad si, in življenja cvetna steza se ti odkriva! Kakšna ti je sodba o našem dekretu; ali ga odobruješ v srci svojem?«

»Svetlost vaša!« zahití vročekrvni Gregorij, »cvet modrosti je ta dekret, in še pozni rodovi bodo občudujé pisali o njem!«

»So li resne besede, katere so ti sedaj prekoračile mejo belih zób?«

„Resne, svetlost, resne!“

Nadškof Martinus obrne obraz proti stropu. Da ga ni preobladala strast, zapaziti bi moral nadvikarij Gregorij, kakó so se podaljšale poteze na svetlem obrazu. Toda opazil ni ničesar. Srčno je nadaljeval:

„Dobrotni ogovor, s katerim me je osrečila vaša svetlost, daje mi srčnost . . .«

»Govôri! Govôri!“

»V prahu ležéč dvigam roke proti svetlosti vaši in prosim, naj sem deležen dobrote presvetlega najnovejšega dekreta«.

„Ti se hočeš oženiti, nadvikarij?«

Že hoče vzkipeti višji pastir in le iz težka pomirí visoke valove v duši svoji. Zamisli se in izpregovorí napósled:

„Mlad si še in satana še nisi vdušil v svoji krvi. Concedatur! Katero si izbral za družíco?“

»Pater polkovnik gologlave straže ima gospodinjo, in le-tá se je prikupila srcu mojemu!«

„Zapiši, da ti je dovoljeno! Léta že ima, in ako ti jo je naš Gospod odmenil za pokoro, čemú bi ti branili! Concedatur!«

In srečni nadvikarij Gregorij zapiše srečnega srca, da smé biti deležen dobrot najnovejšega presvetlega dekreta. Tedaj vstopi strežnik in naznani nadškofu, da prosijo prevzvišeni proštje, ali bi smeli pred obličje svojega škofa in vladarja.

»Vseh deset proštov?« zaječí stari nadškof.

„Vseh!« (Dalje prihodnjič.)

Digitized by Google

Vrbe in vrbarstvo.

Spisal **M. Cilenšek.**

(Konec.)

Nekdaj, po nekod še dandanes, rabili so v zdravilstvu salicin, ki se nahaja v lubu nekaterih vrst. Nabirali so namreč 2—3letne vrbove veje in rabili njih izleček proti mrzličnim boleznim. Planinci še sedaj rabijo vrbovo obaro za mrzlico. V severni Afriki napravljajo od dišečih máčic egiptovske vrbe neko vodo, kalaf, katero pijó za mrzlico in jo tudi rabijo kakor domače zdravilo v vseh boleznih.

No, to bi bilo vse dobro, ali prekanjeni svet najnovejše dôbe je začel slepariti ljudí, ki ljubijo pivo, s tem, da misli nadomeščati hmeljevo olje z neukusno grenkobo vrbovega luba. Sevéda se taka pijača zvedencu takoj uprè, a nevedniki se je vender držé in zató jo često celó hvalijo. Vender ni treba misliti, da je povsod takó; še so poštene pivovarne, ki delajo pivo po starem receptu.

Tudi dečkov naših ne smemo pozabiti. Toliko da je prišla toli zaželena pomlad zopet v dežel, že se zbira vaška mladina in se veselo odpravlja proti potoku, na čegar obrežji rasó brezštevilne vrbe. Ondu si vsakdo poišče pripravne veje in si jo ureže. Pripravna mora biti taka veja, sicer je vse delo zaman. Torej bodi ravna kakor sveča in brez vejic in grč vsaj v določeni dolžini. Tù si vsak napravi svojo píščal, potem pa se vračajo vsi glasno trobèč v vas, kjer se snidejo na kakem vrtu in se za zelene vigredi veselé mladega življenja svojega.

V severni Evropi, zlasti na Švedskem, rujejo vrbove korenine in delajo od njih neko barvo, s katero rdečé jajca.

V krajih, kjer ni obilo travnikov in zatorej tudi ne živinske klaje, sušé vrbovo listje ter je pokladajo pozimi govedom namesto druge krme. O médu, kateri se izloča v opisanih medóvnikih, povedali smo že, da ga sósebno spomládi bučele pridno nabirajo in nosijo v panjôve. Kadar je druge paše dovòlj, ozira se malokatera po vrbah, zakaj otovré brenčé rajši po zelnatih rastlinah.

Po vsem tem, kar smo zvedeli do sedaj o vrbah, lahko trdimo, da ga ni vrbovega dela, katerega bi tù ali ondu ne uporabljali takó ali takó. Vrbe je torej prištevati koristnim rastlinam, izvzemši morda óne, katere nahajamo v gozdu in na sicer ugodno ležečih pašnikih,

Digitized by Google

kjer se zdržema razprostirajo ter takó duše mlade rastlinice. Nekaterniki mislijo, da je sósebno iva zèl plevel v bukovji.

Po visokih gorah in planinah, kjer so naše rastline le pritlikave, pomagajo vrbe, združene z mahovi in drugim drobižem, sušiti skalovje, potiskujé žilave svoje korenine v špranje in razpoke. Ondu rasó; premóčeno kamenje se razganja in dela po obronkih óne groblje, predobro znane prijateljem planin, ki jim napravljajo mnogo truda in so časih celó smrtno nevarne zaradi lahke gibnosti svoje. Torej vrbe v teh mrzlotnih višavah izdatno podpirajo preperévanje in čimdalje bolj spešé zmago nivelujočemu življu (vodi).

Ker se naseljajo vrbe najrajši po vlažnih tleh in rasó primerno prav hitro, lahko jih tudi zató prištevamo koristnim rastlinam, ker po njih listji izhlapeva mnogo vlage in se mokrotna zemlja sósebno ondu hitro suší in dobro izsuší, kjer so napeljane še drage in je poplava sploh zadostno omejena.

Oglejmo si vrbe še z drugega stališča! Kjerkoli je svet precèj strm in se je bati zaradi moče, da bi rahla zemlja sčasoma popolnoma ne zlezla nizdolu, ondu so nam vrbe prave dobrotnice. Tudi ni treba posebne skrbí. Nasaditi je treba nekako križema v vrste vrbove kolce, kakeršne dobivamo iz lahka povsod, in hitro nam ozelené. Njih korenine se razprostirajo na široko ter vežejo sicer rahlo površje v celoto. Trave in druge rastline se naseljajo na takih krajih, in za malo časa se vse učvrstí do dobra.

Stopimo še za šumeči potok, ki tù pa tam trga zemljo in zmirom bolj rije v suho. Ako se posestnik pravočasno briga za svojino, ne škodijo mu taki pojavi nikdar preveč, zakaj o prvi priliki je zajézil vodno silo takó, da je napravil jez, ki pozneje oživí in veže posamezne dele in zajedno brani razljučenemu življu, da bi posezal preko območja svojega.

Vrbe pa res ozelené lahko in hitro, kar se opazuje sploh pri rastlinah, ki imajo mehak les. Koreninice izhajajo iz kambija, prediajo zunanje plastí in začnó na svojo roko sadiki dovajati sokov. Čim ugodnejša je zemlja, tem hitreje se oživé samostojno. Osobito prija iz početka najbolj zrahljana zemlja, v kateri se korenine lahko raztezajo in srkajo raznih solij, raztopljenih v vlagi. To in pa čimdalje večja važnost mnogovrstnih pletenin od vrbovega protja, napotilo je tù pa tam razumnejše posestnike, da so premišljali, kakó bi se dala tudi slaba zemlja obrestovati primeroma prav dobro. Kakó važen je ta obrt, povesta blagovoljnemu čitatelju naslednji številki. Na Bavarskem, v okraji lichtenfelškem s 17.000 prebivalci, ukvarja se jih 9.000 z

Digitized by Google

izdelovanjem raznih canjic, košár, jerbasov, mnogoličnih stolov, miz, kovčegov, igrač za otroke i. t. d. Vsi služijo kruh; takisto v nekaterih drugih krajih, ki pošiljajo robo svojo celó v prekomorske dežele, zlasti v Ameriko, Indijo in v novejšem času tudi v Kino. Sevéda ne ostaja ves denar v deželi, zakaj do denašnjega dné morajo prótje uvažati, ker je še vedno premalo domačega. Skoro leto na leto se potrebuje šibic za 200.000 gld. To je izvestno lepa vsota, a prav majhna proti óni, ki jo donašajo izdelki.

Kjer je razširjen ta obrt, pripravljajo se mladike na poseben način. Ker je želeti, da bi se razcvital tudi med našim ljudstvom po deželi sčasoma prav takó, kakor na Francoskem in Nemškem, omenimo na kratko, kakó so se ondu poprijeli umetnega vrbarstva. Nekako cvetoči rži, katero ogledujemo iz dalje, dal bi se primerjati vrbovni násad; torej nič drevesastega, kakor pri nas. Kadar prirejaš takšen násad, glej sósebno nató, da ni zemlja močvirna, sicer bi bilo delo brezuspešno. Res da rasó vrbe najrajši na prisojnih krajih, ki niso prevlažni, vender uspevajo i po dolinah i po hribih; kakovost zemlje nima nánje skoro nobenega vpliva. Svet, na katerem gojiš vrbe umetno, moraš popolnoma osnažiti plevela, in kadar se zopet pokaže, iztrebi ga précej.

Dobrih njiv in travnikov ne bode nikdo izpreminjal v vrbovne nasáde, kakor se je to godilo pogostoma pri hmeljnikih. Ali parcele, ki niso skoro za nobeno rabo, dajó po vrbah dobre obresti. Tù pa tam se spravljajo n. pr. reke in deroči potoki v pravilne struge, da ne škodujejo preveč, kadar je povódenj. Na obrežji pa se dostikrat razprostira sicer neporabna zemlja, katera bi z vrbami nasajena donašala veliko korist. Po takih in jednakih krajih naj bi ljudstvo naše zasajalo vrbe; trud in troški, vse bi bilo skoro poplačano stotero.

Dotični prostor dobro obdelaj kakor za hmelj, vender ne takó globoko; kakih 70 *cm* zadošča popolnoma. Ako mogoče, stóri to jeseni, da bode zemlja rahla in se pozimi nekoliko sesede. Spomládi pa, ko se je sneg raztajal in zemlja posušila na površji, pobránaj zemljo do dobrega in raztolči grude. Nató zabij ob koncéh kolce 0·5 *m* drug od drugega. Takó je razdeljena zemlja na vrste, katere zaznamenuj z vrvicami, potegnjenimi od kolca do kolca na nasprotni konec. V te vrste zasádi poleg vrvice kakih 10 *cm* drugo od druge oddaljene sadike, katere si pripravil že prej in jih pustil 25—30 *cm* dolge. Najlepše je, da posamezne grede ali vsaj cele vrste nasadiš z isto vrbo. Delavec vzame v levico snopič sadík, poklekne poleg vrvice in vsaja posamične šibice z desnico, vender ne navpik, ampak

Digitized by Google

nekoliko poševno takó globoko, da je tudi górenji konec skrit v zemlji. Treba je paziti na to, da so popki obrnjeni kvišku. Da se roka preveč ne opraska, dobro je vzeti vánjo kos usnja. Da sadikam še zimska vlaga hodi na dobro, treba jih je saditi kolikor možno hitro spomládi.

Pozneje je treba násad snažiti plevela; to delo izvršuj dvakrat do trikrat poléti. Tak násad traja po 15 let in ne stane mnogo, kadar je končano prvo delo.

Kadar se sok ne pretaka več po rastlinah in je listje odpadlo, vzameš oster nož in jameš rezati mladiko za mladiko, kolikor môči pri dnù. Narezane pa zvežeš v butarice in jih hraniš na zračnem prostoru. Ker so vse mladike jednoletne, nimajo postranskih vejic, zakaj njih popki bi se razvijali šele prihodnjega leta. Tudi ni smeti misliti, da daje vsaka sadika samó po jedno mladiko. Ker odpravljaš mladike vsako leto, oteka sadika nad zemljo čimdalje bolj ter je sčasoma nekako glavata in nosi sedaj dostikrat precèj dolgih in tankih šibic.

Vsake vrbe ni dobro saditi, ampak samó tiste vrste, katere imajo malo obsežen stržén; zakaj take so najboljše za pletenje. Sadike dobivaš v Št. Jurji ob južni železnici, v Žalci in še drugod; 1000 jih stane blizu 2 gld. Iz prva so troški precejšnji, a pozneje je treba le nekoliko skrbí, da je násad brez sitnega in kvarnega plevela.

Končno bodi omenjeno, da sadimo žalobno vrbo, odlikujočo se po dolgih visečih vejicah, navadno na pokopališčih, ker nam je znamenje žalosti, kakor nam je to že znano izza starega veka. To lépo drevó je domá v jutrovih deželah. Naše pojedinke, ki so se zaplodile baje vse iz jednega próta, imajo le pestične cvete in ne napravljajo plodú.

Poudarjalo se je že, da vrb ni spoznati iz lahka. Sevéda smo se ozirali do sedaj samó na pomladanski in poletni čas, kadar cvetó in so okrašene z listjem. Pozimi pa, ko brez listov pričakujejo pomládi, morali bi jih razločevati po popkih, kakor druge rastline, obdarovane s prezimujočimi popki. A tudi to ni môči, zakaj stožčasto njih brstje je pokrito skoro vse jednako s kapasto lusko, katera se spomládi privzdigne in odpade.

Digitized by Google

Na rôjstveni dan.

Četrtino veka
Gledam za seboj:
Čas beží!
Koliko je teka
Zdaj še pred menoj,
Kdo li znàj?

»Rojenic izreka
Ne pozna nikdó,
Hčeš ga tí?
Sreča za človeka,
Da mu je temnó
Mnogokàj!«

y.

Osamelke tožba.

Pómlad cvète, záme
Svet pomládi nima:
V prsih mrak in mraz na lici,
V srci mojem zima!

V mrtvem srci! Žalost
Nedrije mi dviga,
Z žalostjo si mi družíca
Ti, spominska knjiga!

List na list prebiram,
Vsi so dragi listi —
Jeden bil mi je najdražji:
List njegov je tisti!

Bil je dan prekrasen
Nádeje vzbujêne,
Ko mi nánj je on zapisal:
»Ne pozabi mêne!«

»Ne pozabi mêne! —«
Pomenljiva slôva!
Vsa ljubezen vánja vlita
Bila je njegova . . .

Danes pómlad cvète,
Z line zvon pozvanja —
Moie li resnica biti,
Ni li môtna sanja?

Bodisi, kar drago,
Vrši se — poroka,
Zunaj pómlad cvète jasna,
V mêni srce poka.

Mrtvo srce! Žalost
Nedrije mi dviga:
Bridko varala si dèkle
Ti, spominska knjiga!

»Ne pozabi mêne!«
Je li sploh mogoče?
Tvoj celó spomin ljubflo
V vek srcé bo vroče!

Tebe pa, nezvesti,
Kjer korak te vódi,
Sreča spremljaj te družíca,
Milo Bog te sódi!

Jaz grešila nisem:
Zvesta sem ti bila,
Le da sem ljubila prêveč,
V tem sem zagrešila!

Gr. Novák.

Digitized by Google

Dalmatinske povesti.

Spisal **Igo Kaš.**

V. Stari ribič.

Onemogel je stal stari Marko na morskem bregu in tožno gledal proti jugu.

»Oj, da sem poslal prav danes sina na mórje, danes, ko se viharji vsega svetá boré nad nami!« Takó mrmrajo ozka ustna, in kakor mnogobrojne mreže mu preprezajo starosti gube čelo in lica.

Marko je star, jako star. Jedinega sina ima, štiridesetletnega Vlaha, na katerega se mu opira srce in življenje. Ta sin se ziblje sedaj na burnem mórji, in on sam ga je poslal na nočni lov, dočim je hotel plesti mreže in sake in oskrboval dom. Saj je mati že davno umrla, in »deček« se dosihdob ni utegnil oženiti, torej sta oče in sin samotarila v ubožni kočici na bregu in ribárila.

Marku so že pešale telesne močí; celil je navadno rane in razpoke velikim in malim mrežam, popravljal orodje za ribjo lov, iskal po širokem morskem lepénu in gosti morski travi malih svetlih rakov za ribjo lov in na trnke nasajal ribe, kar ga ni trudilo mnogo.

Časih veslá po mirnem zalivu, držeč trizobe ostí. Tedaj je v modri ogoljeni obleki podoben Neptunu, kateremu so utekli brzi, rosogrivi konji, ostavivši ga sredi žuborečih valov! Sivo okó mu preží izpod košatih obrvij na morsko dnò, in ako zapazi osmonoga, ki razteza panoge po kamenih in glenu ter išče živeža, tedaj šine trozob v globino, in skoro potegne zvijajočega se polipa na svetli dan. Ako zadene srečno jutro, zapleni dôkaj takih živalij, mimo tega še kratkorepih rakov; na trnkih pa često visé najlepše ribe.

Zadovoljen gré s plenom svojim na kopnino in ga prodaja vsakomur, kdor kàj kupi. Ostanke shrani za domačo potrebo, kateri tudi rabijo prejeti novci.

Toda kadar se vrne Vlaho z dalnje loví, prinaša vselej mnogo rib, in lepo vsoto hrani Marko na skritem kraji za slabe čase; zakaj ribič je oprezen in pozna nestanovito morsko darežljivost in nestalnost človeškega zdravja!

Starega Marka pozna slébarni otrok v pristanišči. Vedno ima darek za mladino, bodisi nenavadnega trnastega polža, bodisi drugo

Digitized by Google

morsko stvar, sedaj pisano kamenje, sedaj žolto ali rdečo steklovino. In otroci mu hité naproti, kadar se vrača z loví. Razkazuje jim razne živali, pripoveduje, kolikor vé o njih življenji, in imenuje ribice in polže, morske rastline in živalice. Stari ribič je zaradi tega obljubljen mladim in starim ljudem, in to vpliva na njega duševno življenje, da je navzlic ubožnosti svoji vedno dobre volje.

Danes pa stojí brezupno pri cerkvi Svetega Vlaha, katera se vidi tam na zračnem griči, kjer šumé gosti vrhovi zelenih pinij in temna smrekovina in svetlo mrčje pokriva pečine. Daleč se beli cerkvica na sinje morje in kaže mornarju pot, kadar hoče okolo dolgega polotoka prispeti v varno zavetje.

Ali danes morje ni modro ni mirno. Tuleči jesenski jug vihrá čez vznemirjeno Adrijo, da se podé valovi proti bregu, kakor čete belogrivastih kónj. Grmèč se zaganjajo na brežne pečine in razpokle stene, kakor bi hoteli uteči nemilemu viharju na — kopnino! Temni oblaki lijó grozno ploho in bežé nad razburjeno planoto. Bliski se vijó po njih črnih robih; raztrgani v brezštevilne panoge in vejice se izgubljajo nekateri po oblačji, pogubno švigajo drugi na morje. Obrežje Lokruma otoka se trese od bobnečih valov, in visoko letí slana pena iz globokih razpok. Neprestane plohe peró grenko in slano roso z vej morskega borovja, da kàr potokoma deró v pečeviti kotel, v »mrtvo morje«.

Hudo vreme mornarju, ki se je zakesnil in ni prispel v varno pristanišče! Toda gorjé mali ribarski ladji, ki po nočni lóvi ni mogla prijadrati do mirnega zavetja, ko so se na jugu dvigali preteči oblaki! Nemilo jo goni vihar po bežečih grebenih razritih valov, in ko se bliža bregu, kjer vodne sile naskakujejo kamenite stene, takrat jo treščijo ljuti valovi ob pečevje, da se razbije in pogubí.

Željno zrè Marko na temno mórje, da bi ugledal ladjo svojo. Tihe molitvice mrmra prédse, obeta težko svečo v Marijino cerkvico za rešitev svojega sina. Zaman! Naj seza njega vid še takó daleč, zapaziti ne more ničesar. Povsod visé črni oblaki, podé se temnosivi valovi. Upajoč, da je sin ubegnil v zaton župski ali v zaliv pri Cavtatu, napoti se počasi domóv.

Proti južnemu koncu otoka Lokruma pa pluje čoln, čegar krmar se brezupno upira srditemu viharju. Valovi se poganjajo čézenj, da za trenutke celó izgine; dvigne se in iz nova pogrezne v zijočem brezdnu.

Neprestano se bliža brežnim pečinam. Jedenkrat še se vzpnè in pogrezne — zdajci trešči ladja ob skalo. V zadnjem hipu jo hoče

Digitized by Google

Vlaho, zakaj on je, Markov sin, odriniti od pečevja, ali kakor slama se mu zlomi veslo . . . Razbite deske plavajo po vodi, raztrgane mreže se prostirajo po peni — o Vlahu ni sledú! —

Tožno pôje zvon pri Svetem Mihelu.

Solnce je utonilo za goščavnim gričem; v senci visokih hrastov in temnih cipres je obkolila nema množica nov grob, v katerega so ravno položili Vlaha. V gostih oljikah šepeče večerna sapa, in bližnje pinije se gibljejo v lahnem vetriči, kakor bi se poslavljale od mrliča.

Ob steblu visoke ciprese, med marmornatimi spomeníki meščanskih rodbin, stojí srepega pogleda in stisnjenih usten stari Marko.

Župnik govorí nagrobnico, potem zaspó grob; pomilujé se razhaja ljudstvo, ki je spremilo ribičevega sina na mirno grobišče.

Sedaj so nagrebli nad gomilo majhen grič; cerkovnik, ki je s pomagači zvršil to delo, pobere orodje in odide, mislèč, da bode starec še molil za dušno blagost sina, ugrabljenega mu takó nenádoma.

Negibno sloní Marko ob cipresi: sedaj je sam, celó sam na širem svetu. Jedinca je pogoltnilo morje v cvetji življenja in vrnilo — bledega mrtveca! Bilo je isto morje, ki ga je hranilo, isto morje, kateremu je daroval prijateljstvo in pobratimstvo, ko je plul mladenič v dalnje krájine. Ljubil je morje, kar mu seza spomin v otroška leta, toda sedaj mu je uplenilo jedino nádejo in tolažbo, morda za plačilo, ker ga je nosilo toliko let.

Takó premišlja žalosten življenje svoje. Kakó malo srečnih dnij je užil, kakó mu je prinašala nezgoda vedno le bridkosti in težave!

Zdajci pristopi častiti župnik in mu z milim glasom teši srce: »Vse na zemlji gine, Bog pa vlada brezkončno modro našim zgodam; in mi, njega otroci, moramo zadovoljni vzprejemati vse bolečine in jih trpeti vrlega srca!«

»Oj, častni gospod,« odgovorí starec s tožnim nasmehom, »bil je moj jedini up in sedaj počiva tù dôli! To je grenko gorjé, trojno gorjé venočemu očetu!«

»Bog ti daj pomoč, da prebiješ tudi to nesrečo; on nas ne zabi nikdar! In sedaj pojdi z menoj, govoril bi s tabo.«

Nem stopa Marko za župnikom, ki ga vêde med oljikami k hiši imovitega prijatelja; nje streha se vzpenja med trtami, lovoričjem in limonami.

Prijazno ju vzprejme Pero. Tukaj še vlada stara nesebična gostoljubnost, in osamelemu Marku, ki je žaloval že dva dní, odkar so našli Vlahovo truplo med skalami zatočnega kraja lokrumskega, topí se

Digitized by Google

duša pri teh dobrosrčnih prijateljih, ki tolažita njega, zapuščenega ubožca.

V daljnem razgovoru, pri katerem lepó pogostita starčka, omeni Pero bodočnosti Markove.

»Nekoliko sem si prihranil,« reče ta, »in dokler bode môči, delal bodem, da se preživim.«

Ko ga Pero nagovarja, naj ostavi kočico na bregu in se preseli k njemu, iz početka neče slišati ničesar. »V óni hišici sem prebil srečno mladost« — velí jima — »ondu sem vzprejel ženo, tam sem ž njo vzgojil otroke, tam sem zatisnil očí zvesti ženi svoji — vsa duša mi živí v óni hišici!«

Takó se brani; ali duhovni prijatelj mu prigovarja, da sam ne more ostati vzpričo visoke svoje dôbe, da se bode tudi potem lahko bavil z najljubšim delom, z ribjo lovjo, da ne smé odbijati prijaznosti. Tedaj se ribič udá in obeta, da se preseli drugega dné.

Sedaj mu velí srce govoriti.

»Oprostita, častiti gospod, mili sosed, da sem pomišljal toliko časa! Ali težko je ostaviti kočico in nje vesele in žalostne spomine. Naj vama govorim o življenji svojem!«

Vidèč, da prijatelja poslušata, nadaljuje: »Štirinajstleten deček — dom mi je bil takrat pretesen — prišel sem na veliko trgovsko ladjo, ki se je odpravljala v Indijo. Nádejal sem se, da pridobim bogastva, kakor marsikdo, da ne bi živel, kakor oče moj, v ubogi koči ob oskromnem zaslužku. Solznih očí so me blagoslovili roditelji, in veselo sem stopil na krasni trijadrenik. Malone deset let sem potoval po daljnih morjih in deželah; koliko sem videl, koliko užil, koliko izkusil! Kadar sem že prihranil toliko, da sem mislil, sedaj se napotim zadnjikrat na valove, razbila se je ladja, da sem po božji milosti rešil zgolj življenje; drugič mi je ukradel dober sodrug imovino, in tretjič se me je lotila v Bahiji groznica, óna strašna bolezen južne Amerike. — Ko sem okreval po dolgi bolezni, pošel mi je prihranjeni denar, prosjak sem bil! Tedaj sem spoznal, da mi tujina ne nudi sreče, in želel nisem ničesar, nego vrniti se domóv. Kakó sem hotel pomagati očetu, mučiti se in truditi za vsakdanji kruh! Ali dolgo časa nisem našel prilike in prebil dôkaj žalostnih dnij — težák v pristanišči bahijskem. Srce mi je hrepenelo po dômu, težili so me spomini ponesrečenih podjetij. Končno pride ladja v pristan, namenjena v Evropo. V veliko srečo sem si štel in hvalil Bogá, da so me najeli za mornarja zadnje vrste! Radosten sem šel na delo, saj sem upal, da skoro pridem k roditeljem.

Digitized by Google

V treh mesecih prispem domóv. Šel sem k naši hišici. Bila je zaprta. Vprašam ribiča, kje je moja rodbina. Toda začuden mi odgovorí: ‚Ti si, Marko?' — ‚Marko sem.' — ‚Ako hočeš k roditeljem, potrudi se dalje. Gôri pri Svetem Mihelu so jih zagrebli, ker so žalovali do smrti po izgubljenem sinu.'

Kakor strela me zadene ta novica. Torej ne ugledam nikdar več resnega očeta, mile matere! Kakó me je žalilo to! In jaz sem zakrivil njiju smrt! —

Potrt stopam k cerkvici. Pokažejo mi na pokopališči grob, kjer počivajo roditelji. — Zgrudim se nánj in molim, toda grozna žalost mi objema dušo.

Napotim se k župniku — vaš drugi prednik je bil, gospod — in mu povém, kaj mi tare srce. Z milim govorom me umirí in ojači . . .

Vzprejel sem potem zapuščino svojih roditeljev — kočico na bregu, nekatere trhle mreže, čolnič in — usodo ubožnega življenja!«

»Ubogi človek« — reče pomilujé župnik — »koliko si užil žalosti!«

»Dà, mnogo, mnogo. In vender je prišel čas, ko nisem pogrešal ničesar. To je bilo, dokler je živela moja Marjeta, žena moja! Po nje prerani smrti pa je pričela usoda bíti po mêni! Starejši moj sin je umrl nekje na tleh ameriških, drugi je našel pred dvajset leti častno smrt pri Visu — in tretjega — zagrebli smo danes . . . Sedaj sem zopet sam, kakor takrat, ko sem jokal na grobu svojih roditeljev!« —

Takó govorí starec, in verno ga poslušata prijatelja.

Ko umolkne, hvalita ga zaradi vrlega, udanega življenja in ga tešita za prihodnjost. »Koliko jih gine po udarcih nemile usode! Kakó redki so óni, ki brez nejevolje nosijo težko breme življenja!« —

Noč je. Marko stopa zadnjič proti hišici svoji. Ljubo šepečejo ob bregu valovi, kakor bi prosili starega tovariša oproščenja za gorjé, katero so mu provzročili.

Pred hišico se ziblje čoln in ga vabi na ponočno vožnjo, na katero se je nekdaj odpravljal tolikokrat.

Ko vidi Marko mirno noč in svetle zvezde, odsevajoče iz morske globine, ne more se ustavljati; vzame nekaj orodja za lov, nese je v čoln, odveže vrv z brega, stopi v ladjo, prime za vesla in odrine v zaliv.

»Saj morda veslam zadnjič ponôči na morji,« misli si starec. »Ko bodem pri Peru, ne bodem odhajal lahko.«

Krepko, kolikor mu dadó močí, udarja z veslom na površje. Predno zapazi, priveslá do ožine, kjer se odpira širo morje, in sedaj pluje na zapad, kakor v nekdanjih letih . . .

Digitized by Google

Ali dogodki zadnjih dnij, sósebno poslednjega večera, vzeli so mu krepkost. Kakor mili glasovi mu zvené žuboreči valovi; sanjevita trudnost mu objema čelo, veslo se izvije otrplim rokam, in v sanjah srečnejših dnij zaspí, kakor otrok v naróčaji ljubeče matere.

Mirno pluje čoln v lahni sapi, ki veje od gorâ, na večer v prostrano mračno mórje.

Ko sluga vélike svetilnice, stoječe na močnem stolpu na zadnji skali dolgega grebena, drugi dan zarano obkroži bližnjo okolico, ugleda nedaleč med pečinami prevrnjeno ladjico. Ko se ji približa v čolnu, zapazi tudi nje brodníka. Bil je Marko, toda mrtev.

V mirnem brežnem toku, ki se razprostira od »Reke« proti morju, plaval je čoln daleč na večer; ponôči se je izpremenila sapa in pognala čolnič na pečine, takozvane „Grebene«. Sladko spèč se je morda starček prestrašil, ko je drgnil ob pečine, in se je potopil v globočino.

Pokojno pluskajo valovi in objemajo njega truplo. Glava mu sloní med izpranima kamenoma, in blažen mir se razlija po bledem obličji.

Sedaj so končane vse težave življenja! Živeti mu ni treba samemu, ne žalovati po ónih, ki so odšli pred njim na breg, kjer ni toge in ne žalosti. Valovi, ki so mu povzročili toliko zlà, zazibali so ga v sanje, v katerih je gledal trudapolno, ali srečno mladost, in mu prinesli poslednji sèn . . .

Zopet se glasí zvon Svetega Mihela. Po zraku plujejo v južni sapi lahki oblački, in k njim se dviga danes milo zvonjenje: pogrebna pesem staremu ribiču!

Razne želje.

Da biser si svetál,
V zlató bi te kovál,
Da lepše od kristálov,
Tvoj blések bi sijál.

Da cvet si bujno vzcvèl,
Utrgat bi te šèl
In si pripel na prsi,
Na srci tebe grèl.

Da ptič si lehnokril,
Ujel bi te, gojil
V prijetni tebe kletki,
Strežník ljubèč ti bil.

Ker dèkle si lepó,
Pa naj ti zrem v okó,
Da se odprè ljubezni
In sreče mi nebó!

Zorán.

Digitized by Google

Srečen.

Gaj cvetè na zemlji širni,
Solnčen kakor drug nobèn,
Pómlad zláta mu kraljuje,
Cvet njegov se ne osuje —
Vedno gaj je ta zelèn.

V gaji bujnem vir šumeva,
Srebročist je val njegov;
Rádost vstaja, kámor dahne,
Moč nikdár mu ne usahne,
Ne pozná ledú okov.

Srečen, kómur gaj cvetoči
Miljen je pokoja kraj,
Kdor iz vira téga pije!
Vir le-to je — poezije,
Dom njegov — ljubezni gaj.

Stébor.

Níklot.

Krvava danes Laba teče,
Z mrliči breg je nje pokrit,
Povešajo Sloveni meče,
Saksonec vriska zmagovit.
A Níklot, knez slovenski, smelo
Tedaj prijaha pred krdelo.

»Vzplamtite, rôdni mi sokoli!
Telô slabí vam duh potrt.
Junak krepak si gêslo voli:
Sloveča zmaga, ali smrt!
Kdor moško ljubi tlà domača,
S krvjo ljubezen svojo plača.«

Vse tiho — vranec iskri skoči
Čez širo bliskoma raváu.
Poslednji roj pa liki toči
Za njim usuje se srčán:
»Usliši vôjsko, bog Rujáne,
Da sloboden tvoj dom ostane!«

* * *

Večerna zarja se zasvita,
Razkrbana je mečev rez.
Sovražna truma v prah pobita,
Ž njo mrtev tudi — Níklot, knez,
Brez sina — žalna mu usoda —
Iz slavnega poslednji roda.

Vojaki, častne smrti priče,
Izkopljejo mu grob samí.
Zamolklo slêharnik zakliče,
Ko v jamo vrže mu prsti:
»Imé se tvoje naj ne zabi,
Doklèr nam sluje rod ob Labi!«

Bistrán.

Digitized by Google

Na izprehodu.

Spisala **Márica.**

Tržačanje se ne moremo ponašati s temnimi gozdi na višinah, z bistrimi studenci izpod pečin in s hitrimi rekami po ravnini v okolici naši. Pojdi le nekoliko iz mesta, in že moraš v breg; spotekniti se moraš po solnčnem poti večkrat ob kamen in globoko vzdihati, ker si se usopel.

Jednoličen je svet; rdeča kraška zemlja in trdi kamen povsod; le tù in tam ugledaš zelen otočič, kraško zelenico, in semtertjà samotno drevó, zapuščeno grmovje.

Na gričih in hribih naših ni belih cerkvà, kamor bi »k molitvi vabil zvon ljudí;« tam gôri se vzdigajo čim više tem strašneje sive skale.

Toda če si prišel do njih, plačan je obilo tvoj trud. Vém, da ti ni žàl truda in pota, ko se ozreš. Pred tabo se prostira v tanki megli prijazni tržaški okraj Sv. Ivan in pred njim véliki Trst z veličastnim morjem pred sabo. Vender tudi brez vsega tega je prijetno tam gôri; dvigajo se ti želje iz srca, katere si misliš že izpolnjene, ali vsaj prepričan si, da jih ne bode težko zvršiti.

Našla sem precèj košato drevó, močno nagnjeno naprej — in kakó bi moglo biti drugače po silni burji, ki razsaja tod?

Nizko šele, prav nizko pod máno so se belile prve svetoivanske hiše, toda ker nisem bila željna videti nì teh, šla sem za drevó, pod katerim je bilo nekaj trave, in se ozrla v višino pred sabo. Dobro mi je bilo v čistem zraku, in ko sem se še nekolikokrat ozrla, sedla sem na travo, in skoro so bile moje misli daleč, daleč.

Težko bi mi bilo povedati, o čem sem razmišljala, toliko pa vém, da mi nijedna žala misel ni kalila veselja, in da sem se sáma često nasmehnila od sáme zadovoljnosti. V srci mi je bilo nekaj nepopisnega, in v glavi se je podila misel za mislijo, brez vsakega redú. Otresla sem sicer za trenutek z glavo in se smijala sáma sebi, toda skoro sem iz nova prehajala z mislimi od osebe do osebe, od stvarí do stvarí. Vse óne čudne kombinacije, slučaji in naklučja, vse, kar se takó rado dogaja v povestih, prihajalo mi je v spomin.

Sedaj sem si domišljala, da čujem drdranje dvovprežene kočije po poti pod sabo; v kočiji naj bi bila grofica, princesa ali celó cesarica sáma.

Digitized by Google

»Kaj neki dela ta samotarica tù-le?« vprašala bi svoje spremstvo, poklicala me k sebi, razgovarjala se z mano in me vprašala, česa si želim najiskreneje. In glej! Videla sem že tù gôri prestvarjen svet, sezidano belo krasno palačo, iz nje oken se je žarilo zahajajoče solnce; pred njo in za njo pa bi se prostiral krasen vrt, in po njem bi se izprehajala jaz, visoka gospá, in veselo zrla na Trst tam dôli.

Videla sem potem namesto dvovprežne kočije črno ciganko, ki bi mi dala čarodejno palico; kaj bi storila ž njo?

Trst bi bil hipoma slovensko mesto; v mestni palači in pri najvišji gospôdi bi se govorilo slovenski, in najlepša hiša tam dôli naj bi bila — naš — »Národni dom«.

Ko bi se mi pokazal Vergil, kakor Danteju, in mi hotel razkriti nebó, vice in pekel? — Čakaj, kdo bi mi prišel v nebesih naproti? Radovedni bi bili sicer vsi, kdo more živ priti v nebesa, in izmed slovenskih nebeščanov bi me vprašal marsikdo: »Kakó je kàj na zemlji v vas Slovencih?«

»Takó, takó,« odgovorila bi jaz; »najbolje ne, saj veste, vedno še prepir in boj!«

Prosila bi potem Vergilija, naj me ne vodi po vicah in peklu, ker to mora biti prestrašno — in potem?

Nasmehnila sem se in dejala z glavo majé: »Eh, púnica, le ne takó visoko; dosedaj je bil samó jeden Dante, samó jeden!«

Jezna zaradi tega glasú, odvrnem si nejevoljno: »Kàj sem morda hotela pobirati stopinje za tem velikanom? Ne smem li tudi jaz misliti na štiri — ne — samó na tri poslednje rečí?«

Kakó je visoka óna skala, za njo se vije ozka steza; sedaj vidim — tam dôli daleč se strinja óna steza s tem-le potem. —

Ali bi ne utegnil biti kdo skrit za óno skalo, kaj, ako bi prišel — kdo? Koga bi videla najrajši? Kakó lepó bi bilo, ko bi se prikazal — kakor v romanih — on! Kdo? Milko? Ne, rajši Radovan, ali rajši . . .

»Obarni, he, hi!« Zaslišim izza skale, in glej, zdajci priskače velik vol z dolgimi rogmí in dirja proti mêni na travo. Planem kvišku, poskočim dvakrat precèj nevarno in dospem na vozno cesto, kjer žalostno stisnem ustna, zakaj zvinila sem si nogo. Opraskala sem si tudi roko in si hotela z robcem obezati skelečo rano, toda robca ni bilo; pozabila sem ga tam gôri.

Bodisi, Bog vé, kdo ga dobode! Kakó bi bilo lepó, ko bi šel mimo — oh, kdo pojde neki ondot!

Ko bi videl moje ime! — Kdo? Vol ali morda bosonogi dečèk?

Digitized by Google

Prav počasi sem stopala nizdolu, vedno še sanjaje, toda čim bliže hiš, tem trezneje. Hipoma začujem vprašanje: »Kam, kam takó sáma in takó zamišljena?«

Dobra moja prijateljica je bila, ki je pritekla k mêni in me objela.

»Vračam se z izprehoda. In ti?«

»Tù-le grem iskat stanovanja za poletje; baš prav mi je, da sem te našla, pojdi z mano!«

Za nekaj minut sva stali že pred velikimi železnimi vrati, za katerimi se je za kakih petdeset korakov po gladkem, peščenem poti dvigalo staro črno poslopje.

»Zdí se mi kakor zaklet grad,« rečem svoji spremnici, vender ker je že prej pozvonila, vtikala je že stara grbasta ženica v ključánico nenavadno velik ključ, mrmraje neumevne besede.

Dolgo sva morali čakati na lesenem starinskem hodníku, predno so prišle iz bližnje sobe tri ženske v starodavnih oblekah, počesane po stari šegi, malone srednjeveški. Stopile smo vse v veliko sobo, kjer je bila vsa oprava takisto starodobna; kaj čuda, da sem se mislila za stoinpetdeset, dvesto let nazaj!

Začudeni sva se gledali, in le siloma je mogla tovarišica moja povedati, česa želí. Ko so se one štiri dogovorile, vprašala je najstarejša dama, kje stanujem. Povedala sem jim, da sem, kakor oné, poleti in pozimi tukaj dôli; čudila sem se, da jih še nisem videla do danes. Govorila sem resnično in prirodno, da je časih res nekoliko jednolično in da pogrešam družbe; no, pripovedovala sem z glasom, kakor se navadno govorí o vsakdanjih stvaréh, in še to le zató, da tudi jaz kàj rečem. Ali ko bi bili slišali ploho, ki se je vsula náme po teh besedah!

Kakor toča so letele besede iz brezzobih ust najstarejše dame. Kričala je, da je mladina, moška kakor ženska, pokvarjena, da išče zgolj zabav, veselic in družbe; da so déklice vse domišljave in sanjave, da se ne znajo v hiši nì obrniti, da jim je knjižnica, ako jo imajo, zaprašena. — Zajedno je pokazala na svojo res čedno knjižnico — da letajo le za družbo in zabavo! »Oh, nekdaj so bili drugi časi, boljši časi!« sklenila je vzdihnivši svoj nepretrgani govor.

Obe — bili sta nje sestri — pritrjali sta ji glasno. S tovarišico sva bili jako zmédeni, in toliko da sem rekla, ko so prestale, tiho, malone boječe: »Milostive gledajo sedaj svet z drugimi očmí, nego nekdaj; mlad človek vidi vse lepó, svetlo in dobro!«

Da bi ne bila nikdar izrekla teh nedolžnih besed! Vsula se je sedaj še hujša ploha, in skrivàj sem namignila tovarišici, da bi rada odšla.

Digitized by Google

»Ne zavidam ti bivališča tù gôri,« rekla sem ji pred vrati; »res samó še tega sem pogrešala na denašnjem izprehodu!«

Povedati sem ji morala potem prejšnji dogodek, in ona, treznejša in resnejša od mêne, dejala je:

»Oh, Márica, da bi bila pustila z robcem tudi sanjarstva svoja tam gôri!« —

Bil je potem še mnog lep dan, toda od tedaj nisem bila več tam; zdí se mi, da sem se res bala tako nagle prevare in neprijetnega vzbujenja iz svojih sánj!

Na vási.

1.

Odpirajo ob zori
Vasí se beli dvori.
Deklétce védro v roki
Hití na vir globoki.
Vodé gredícam nosi,
Dasì blesté se v rosi.
A pride soluce dneva,
Zató kropí jih deva,
In skrb je vsa in sreča
Nji zlasti roža rdeča.
Komú li, roža mila,
Bi tebe podarila,
Ker streže v skrbi živi
Deklič ti ljubeznivi?
Ne véste li, sestríce,
Soséde nje gredíce?

2.

Studenec kipí
Na sredi vasí.
Po hladne vodé
Dekleta hité.

Kaj skrivno v uhó
Žgolé si takó?
Le jedna ne vé
Novíce le-té.

A zdajci vzkipí
Na lice ji krí:
»Nevesta si zdàj,
Nas vabiš li kàj?«

y.

Vse so lépe!

Moje pesmi si hvalila,
Ker ti prijajo močnó,
To si v zvezdo prekrstila,
Ono v biser in zlató.

Vse so lépe, duša moja,
Ker vzbudila si jih ti,
In iz vseh ljubezen tvoja
In lepota se glasí!

Knežàn.

Digitized by Google

Nesrečna junaška kri.

Črtica iz Bosne. Napisal R. Perušek.

(Dalje.)

Ranjeni Ćamil je ležal nezavesten na cesti. Večerni hlad ga je vzbudil; izkušal se je vzdigniti, ali omahnil je in zopet omedlèl. Takó so ga našli potniki na cesti. Videli so precèj daleč od gospodarja njegovega konja, ki je ob obronku mulil travo. Hoteli so ga prijeti, toda konj je pobegnil nazaj in se prišedši do gospodarja svojega, sklonil k njemu ter mu dihal v obraz. Ko pritekó ljudje za njim, ugledajo ranjenika, ki se ne gane. Kličejo ga in tresejo, a on ne dá znamenja od sebe, da še živí. Nekdo se skloni k njemu, potipa mu žilo in položí uhó na srce ter reče: »Še je živ.« Drug teče po strmem bregu nizdolu k reki po vode in je prinese v čalmi (turško pokrivalo). Ž njo mu izperejo obraz in pri svitu sveče, katero je nekdo izmed družbe prižgal v fenjeru, spoznajo mladega Šehoviča. Čepinja mu je razbita, in kri mu jame zopet teči, ko mu odperejo plast zakrknjene krví. Zavežejo mu glavo z ruto in napravijo nosila od dveh kolov, katera so urezali na mestu in zvezali ter spleli s tankim protjem, a nánj so položili gunj za vzpodglavje. Potem stopajo oprezno proti Sarajevu in spotoma ugibajo, kdo neki je krivec. Krvavi kamen, ki je ležal poleg ranjenika in bil brez sumnje napadnikovo orožje, vzeli so s seboj. V Sarajevu so bile ulice že prazne, ko je dospela mrka karavana pred vrata Šehovičeve hiše. Jeden potrka z alko (železnim obročem), ki je visela na vratih, na železo, pod njo pričvrščeno, in ni jim treba čakati dolgo. V hiši so bili domačini v skrbéh, ker se Ćamil ni vrnil takó dolgo, a pričakovali so ga, da dospè vsaj pred akšamom (večernim mrakom). Stari Šehovič glasno zastoka, ko mu sluga naznani, da so ljudje prinesli Ćamila težko ranjenega. Hitreje teče po stopnicah nizdolu, nego bi bil kdo verjel, da more teči sedemdesetleten starec. Skloni se nad sinom, katerega so zanesli v avlijo (dvor), in ga glasno kliče po imeni, poljublja ga, vmes pa kuka in preklinja ubijalca. Napósled se umirí in posluša, kar mu vedó povedati nosilci. Tudi v harem dospè novica, in mati s sestrami in služkinjami vred udarijo v plač in stok. Postavijo Ćamila na minder (žimnice) v pritlični sobi in pošljejo po zdravnika. Ko ta pride, reče, da so se Ćamilu pretresli možgani in da je oslabel od mnoge prelite krví. Stvar naznanijo tudi oblastvu, toda ker Ćamil ne more govoriti,

Digitized by Google

odide dotično poverenstvo praznih rok. Ker pa je bila rodbina Šehovičeva jako ugledna, izdalo je oblastvo še posebno strog ukaz in napotila orožnikom, da stvar izvidijo. Tem ni ostalo dolgo skrito, da je nestalo iz Jeremijičeve hiše mlajšega brata. To se je javilo oblastvu in Šehoviču , ki se je spomnil, da je sinovec njegov posekal najstarejšega Jeremijiča; in tudi nekov Turčin je naznanil, da je isti dan videl mlajšega Jeremijiča na pazaru. Očito je bilo torej, da je oboje v nekaki zvezi, to, da je izginil Vaso in to, da je bil ranjen Ćamil. Ali ker so sumnjali, da je tudi Todor nekako zapleten v krivdo, dobili so orožniki nalogo, da prižená Todora v zapor. Neko jutro torej pridejo orožniki in odvedó Todora v Sarajevo. Nì kriv nì dolžan, dal se je mirno ukleniti in odvêsti; a v Sarajevu je trdil, da ne vé ničesar in da ne zná, kakó se je zvršil krvavi spor, niti kam je pobegnil brat. V tem so dosegli zdravnik s svojo veščino in domačini s pomljivo postrežbo, da se je Ćamil zavédel in da je mogel dopovedati vso stvar. Ker se je jasno pokazala nedolžnost Todorova, toda želenih razjasníl niso mogli dobiti od njega, pustili so ga domóv. Stari Šehovič pa je obljubil 50 dukatov ónemu, ki bi prijel zlodejca ali pomagal oblastvu, da mu pride v róke.

V óni dôbi se je pojavila ob meji črnogorski jaka četa hajduška, ki je delala mnogo preglávice stanovalcem in vladi. Take hajduške čete za turške vlade niso bile nič posebnega, in národ jih je zmatral često za junake, ki so iz kakeršnegakoli vzroka pobegnili v góro. Ako je pri tem postradal tudi mnogi kristjan, ker praznemu trebuhu ni bilo do razlike med kristjani in mohamedovci, bili so večinoma Turki krivi, da se je zaleglo razbojništvo, kakor pravi národna pesem;

»Orah, kopah — ne dadoše Turci;
Čuvah ovce — poklaše ih vuci;
Uzeh pušku, odoh u hajduke.«

Ker so Turki mislili, da je Alahu ugodno zatirati vlaško rajo, naučili so se bili istemu mišljenju tudi kristjani. Dogodilo se je, da je kdo mirne Turčine ubil in porobil ‚samo, da jih je manje.' Ker so pa hajduki večinoma napadali Turke in često tudi pomagali siromašnim ljudém, ni se čuditi, da je bilo mnogo jatakov (prikrivalcev), ki so ali prisiljeni, ali drage volje zaklanjali hajduke in jih podpirali, kakorkoli so mogli. Taka hajduška četa se je zbrala tedaj na črnogorski meji in nahajala zakloníšča ne samó pri domačih jatakih nego i na črnogorskem zemljišči, kamor se je povlekla, kadar jo je hotelo obkoliti avstrijsko orožništvo. Ali ta četa je imela tedaj tudi politiški

Digitized by Google

pomen; mislili sta namreč i oblast i ljudstvo, da se je zbrala zató, da dela avstrijski vladi neprilike.

Na precèj širokem izbrežku v redkem borovji po gósti travi je ležalo kakih petindvajset hajdukov s svojim harambašo Ilijo Kolarcem na daniku. Bilo je kratek čas po Jurjevem dnevi, ko se navadno zbirajo hajduki v gôri, kamor prihajajo od raznih jatakov, pri katerih so prezimili. Vsi so bili dobro oblečeni v čakšire (hlače), koporan (nekakšen telovnik z rokavi) in struko (nalik »plaidu«). Opasani so bili z rdečim volnenim pasom, vrhu njega so imeli usnjene silaje, v katerih je nosil vsakdo po dve kuburi (pištoli), jatagan, ognjílo in druge stvarí. V torbi so nosili smodnik, kremenje, tobak, platnene krpe, jestvine in drobne stvarí, katerih je treba. Nekateri so ležali spèč v hladu, drugi so čistili svoje arnautke ali džeferdare na kremen, zopet drugi so krpali obleko svojo in opanke, nekateri pa, in med njimi harambaša, sedeli so v travi, pušili tobak in se razgovarjali. Pripovedovali so si svoje dogodbice in zbijali šale. Na različnih krajih so imeli nameščene straže.

Zapustivši domačo hišo, napotil se je Vaso po stranskih stezah, znanih mu izza mlada, do gorske koče nekega Živojina Miliča, katerega je poznal za jataka hajduškega. Hodil je dobrih pet ur, in ker mu je mesečina svetila skozi borovo in jelovo šumo, zgrešil ni stezâ in lahko razločeval zapreke na poti. Bilo je že po polnoči, ko je dospel do koče. Pes zalaja in vzbudí gospodarja, ki je že davno spal z družino svojo. Ko pasji lajež le ne poneha, vstane Živojin in stopi oprezno k vratom. Od daleč ugleda moško podobo in reče: »Kdo si ti, človek?« — »Jaz sem; Vaso Jeremijić iz Dola.« Živojin spozná po glásu, da res stojí Vaso pred njim. Zatorej spustí čekič na samokresu in stopi preko praga pred Vasa. »Kaj vender tebe vodi v gluhi dôbi k mêni?« vpraša ga ves v čudu. »Povedal ti bodem, ali povêdi me najprej v hišo. Takó sem truden od razburjenosti, hoje in lakote, da ne morem več stati na nogah.« Živojin odžene psa, stopi z Vasom v hišo in zaklene vrata za seboj. Potem ukreše luč in razgrebe pepel, v katerem še tlí nekoliko žerjavice. S krepkimi pluči razpiše ogenj na glavnji (panji) in naloží suhih tresák. Potem sedeta kraj ognja, in Vaso po redu pové svoj dogodek.

»Dobro si storil, da si upihal življenje pripadniku te krvniške rodbine! Toda vedno še ne vém, čemú si prišel k mêni.«

»I to ti razložim takoj. Domá nisem mogel ostati, ker me bodo skoro iskali orožniki. Sklenil sem torej iti v hajduke. Ker pa vém, da si veren ortak (drug) Ilijin, prosim te, da me povedeš k njemu in

Digitized by Google

me priporočiš. Ti véš, kje se skriva in, ako me ti dovedeš k njemu, vzprejme me brez sumnje. Kumim te, Živojin, ne ostavljaj me.«

Živojin se zamisli in reče napósled: »Žàl mi je, da te je zadela taka nesreča.« Živojin je bil sicer trdovraten jatak in v mlajših letih tudi sam hajduk, a milo se mu je storilo, da je pošteni mladič po zlokobnem slučaji takó zagazil, da mora zameniti pošteno življenje s hajduško pustolovščino, katera ga mora napósled venderle dovesti do nesrečnega konca. Toda ker je uvidel, da se Vaso ne more rešiti, obetal mu je, da ga jutri povêde v hajduško četo Ilijino.

»Iztegni se tù kraj ognja,« reče mu, »in si nekoliko odpočij. Prebudim te, kadar bode treba.« Nató vstane in odide v ložnico (spalnico); Vaso pa léže utrujen na zémljo in zaspí. Ali sèn je bil nemiren, in ko je Živojin zarana odprl vrata svoje ložnice, našel je Vasa vzbujenega. Zvaril je nekoliko črne kave, Vaso pa je iz torbe vzel kruh, katerega mu je dala Andja, in po zajutreku sta se napotila v góre. Korakala sta dolgo časa po strmih stezah, časih tudi po jarkih, a ljudij nista srečavala, ker sta se skrbno ogibala človeških stanovanj. Končno dospeta do borove šumice, kjer so hajduki na daniku. Hodita po ozki stezi, kar zaviče nekdo nánju: »Stojta!« in izza debele jele se prikaže brkat človek z majhno puško v roki in z napetim petelinom. Vaso se prepade; ne takó Živojin, ki je pričakoval takega vzprejema. Hajduk ju povêde med druge svoje. Ko se približata travnatemu kraju, kjer so bili hajduki zbrani, loti se hipoma dvajset rok orožja, a harambaša takoj spozná jataka svojega Živojina. Vesel mu stopi naproti in prožèč mu roko, vpraša ga za junaško zdravje. Tudi drugi hajduki, ki so poznali Živojina, rokovali so se ž njim in potem radovedno gledali spremljevalca njegovega, ki je ponižno čakal, da ga kdo ogovorí.

»Koga pa si privèl s seboj?« vpraša harambaša Živojina.

»Eto vam novega sokola«, reče óni, »ki vas zmerno prosi, da ga vzprejmete v jato svojo. A dàj, da sedemo v travo, pa ti pové sam, kaj je ž njim in česa želí.«

Storili so takó, in Vaso jim je pripovedoval svoj dogodek. Časih so hajduki odobravali njega pripovedovanje, zakaj vsakdo je mrzil na Šehoviče. Ko je Vaso končal, dejal je harambaša; »Aferim sokole, vzprejmem te v svoje društvo.« Potem ukaže prinesti rakije, in obredivši se ž njo, moral se je Vaso zakleti, da jim bode veren drug in da se bode pokoril zapóvedim harambašinim. »Kakšno li imaš orožje?« Vaso jim pokaže malo puško in nož ter reče: »Dober nož!« Harambaša pa dostavi: »Dober nož, ako je v rokah dobrega junaka. To pa

Digitized by Google

skoro izprevidimo, ali smo vzprejeli vrednega druga v društvo svoje ali ne! Treba ti je še samokresa. Prahú in svinca dobodeš pri nas, puško pa si moraš nabaviti sam«.

Kje si je moral nabaviti orožja, to mu je bilo skoro jasno. Hajduki so zvédeli od jatakov svojih, da se bode za nekoliko dnij vračal Mujo Bašagić, bogat turški trgovec, iz Foče v Plevlje. Da ne pojde praznih rok domóv, to je bilo jasno, saj je v Foči prejel precéj denarja iz vojaške blagajnice za različne stvarí, katere je dobavil vojski. Harambaša je sklopil ves načrt, kakó je treba napasti vračajočega se trgovca. Trebalo je mnogo opreznosti, zakaj doznali so, da ga bodo spremljali orožniki do bosenske meje. Hajduki se napoté ponôči po skrivnih potih do ónega mesta, kjer mislijo počakati svojo žrtev. Harambaša ponamesti svoje ljudi, in takó čakajo vse jutro, a Muje še ni. Ugibajo že, ali jim ni ušel, kar prihití hajduk in naznani, da se čuje konjski topot. Skoro se pokaže Mujo in ž njim trije spremljevalci, vsi oboroženi od glave do nog. Hajdukov je bilo s harambašo pet, med njimi tudi Vaso. Ko se turški jezdeci vzporedé s hajduško zasédo, skočijo hajduki naprej in zaviknejo: »Stoj!« Ali Mujo in njega tovariši niso kukavice. Mujo izproži puško, in hajduk se zvrne težko ranjen na zemljo. Dokler imajo drugi hajduki opravila z ostalimi jezdeci, naperi harambaša malo puško na Mujo, ali puška šklocne, in prah se ne zapali. Ta trenutek porabi Mujo, potegne jatagan, in harambaše bi bilo konec, da v isti hip ne priskoči Vaso in Muji ne zasadí svojega noža v bok ter s silnim udarcem vzkoleba jezdeca s konja. Dva spremljevalca izpalita puške, toda ne zadeneta nikogar. Bolje pogodita zrni hajdukov, in oba se zvrneta na tlà, tretji jezdec pa vzpodbode konja in ubegne. Izpalijo za njim nekoliko pušek, vender ga ne zadene nobena. Sedaj hajduki brž poberó Turkom, kar imajo pri sebi, a trupla ubitih Turkev in na pol živega Mujo zavlečejo v Taro. Potem obežejo ranjenega druga in se brzo izgubé v gósti šúmi s svojim plenom in ranjenikom, katerega nosi sedaj ta, sedaj drugi na ledjih. Hodijo isti dan in naslopno noč, dokler zopet ne dospó na svoje skrivališče v gôri. Ondu razdelé plen, a harambaša pokloni Vasi v priznanje hrabrega vedenja Mujino srebrno okovano orožje. Od tedaj je užival Vaso v hajduški četi velik ugled in ga znal tudi pri drugih prilikah utrditi s hrabrostjo in spretnostjo svojo.

Prišel je Spasov dan. Ta dan je slavila hiša Jeremijičev »slavo« ali »krsno ime«, t. j. ónega svetnika, katerega si je porodica zbrala za pokrovitelja, ko je priznala Kristovo vero. Todorova hiša je bila

Digitized by Google

siromašna, zató je pozval gospodar razven bližnjih sorodnikov samó malo ljudij na slavo. Na dan krsnega imena okolo polnočí so se razšli pozvanice, in v hiši so ostali drugi dan na »ustavkih« samó sestra Todorjeva s svojim možem in brat Andjin. Veselje, katero inače vlada v srbskih hišah o tej priliki, bilo je pri domačinu in sorodnikih prisiljeno; vseh se je preveč dojemala nesreča Vasova. Bilo jim je torej drago, ko so zapustili ostali gostje hišo, da so se mogli odkrito razgovarjati o Vasu. A tudi Vasu je krvavelo srce, ko se je spominjal, da ta dan slaví njega rodbina največji praznik, dočim se mora on skrivati po šumah in pečinah. Pekla ga je tudi zavest, da se je udal razbojniškemu življenju.

Ko je ta dan sedèl na znanem nam mestu med drugovi svojimi, zamislil se je globoko, in obvzela ga je neutolažna želja, da bi videl domačo hišo. Hipoma skoči na noge in stopi pred harambašo, ki se razgovarja z ostalimi hajduki, in mu reče:

»Čuj, harambaša, danes slaví moja hiša krsno ime, in želja me je sprovesti vsaj jeden večer v društvu svojih sorodnikov. Prosim te, dovôli mi, da odidem danes na svoj dom, a jutri se zopet vrnem.«

»E, sokole moj,« odvrne harambaša, »jaz ti ne branim, da se naužiješ vsega dobrega v domači hiši in se izljubiš z ljubljenci svojimi, ali pomisli, kakšna nevarnost ti pretí, ako se izpustiš iz varnega zavetja v gôri med ljudi.«

»Istina je, kar praviš, ali oprezen bodem, da ne pridem sovražnikom v kremplje.«

»Jaz sem se prepričal, da si dober junak, ali znaj, da jednega samega junaka nadvladajo tudi kukavice, ako jih je mnogo, Tudi lisica se kdàj ujame v past. Da pa orožniki prežé náte, tudi véš.«

»Nádejem se, da mi pomore sreča junaška!«

»Pa idi, ali svetujem ti, ne múdi se predolgo domá. Ne bojim se, da bi nas ostavil svoje volje, ali bojim se, da se ne izdaš, ako ostaneš dolgo v hiši.«

Vaso se torej posloví od svojih drugov in stopa z gore v dolino. Dolgo časa ne srečuje ljudij in oprezno se ogiblje tudi pastirjem, ki pasejo čede kóz in ovác med pečevjem. Ko pa pride niže, tedaj se povsod skrbno ozira in prisluškuje, da ga kdo ne opazi. Hodil je mnogo ur in napósled prišel blizu rôdne svoje hiše. Srce mu utriplje glasno, in rad bi skočil med svojce, ali dan je še, in ne upa si iz bližnjega jelovega gozdiča, kjer je sklenil počakati mrakú. Séde na močno, z mahom obraslo korenino debele jele takó, da je skrit za deblom. Dolgo časa čaka, in zdí se mu, da solnce neče zatoniti. A

Digitized by Google

tudi, ko že mrak tega na zemljo, mora čakati, ker prihajajo ljudje mimo po poti. Ko takó nestrpno šteje trenutke, začuje za sabo nekak šum, ki pa zdajci potihne. Hitro se obrne, ali ne ugleda ničesar. Zdelo se mu je, da je čul stopinje, toda ko je bilo vse tiho, mislil je, da je po listji preskakala ptica ali druga žival, in umiril se je zopet. Počaka še nekaj časa, potem stopi iz gozda in zavije proti domači hiši, kjer je luč že užgana in domačini in sorodniki sedé okoli sofre pri večerji.

Tedaj se nekdo vzdigne izza grma, ki prikriva debelo pečino v šumici, in teče na cesto, kar ga nesó noge. Bil je to oddaljen sosed Jeremijičeve hiše, ki je bil slučajno po opravku v šúmi in se baš tedaj vračal domóv. Ugledal je človeka za debelo jelo, ustavil nogo in počenil za grm. Ko se Vaso obrne, spozná ga, in takrat mu šine misel v glavo, da si more zaslužiti lepo vsotico dukatov, katere je stari Šehović obljubil ónemu, ki bi oblastvu pomagal ujeti Vasa Jeremijiča.

(Konec prihodnjič.)

Kratka povestnica slovenskega pravopisa.

Spisal **Andrej Fékonja**

»Povšst o našem pravopisu
je svoju pragmatiku zaslužila.«
Fr. Kurelac.

Pripomenek.

Kakor trdijo učeni možjé in nam ponekoliko pričajo knjižni spomeníki, rabili sta Slovencem nekdaj v pismu glagolica in cirilica, in to bajè do XVI. stoletja. Ali že rano se je po vplivu rimske cerkve prikazala v slovenski besedi tudi latinica, katera je sčasoma odrinila i glagolsko i cirilsko azbuko in izključno zavladala i pri nas, takó da imamo — razven prvih dveh knjižic Trubarjevih, abecednika in katekizma, leta 1550. tiskanih z »nemškimi puhštabi« — uprav v novoslovenski književnosti samó abecedo latinsko.

Toda ker se z latinskimi pismeni ne morejo točno izražati vsi slovenski glasi po njim svojstvenem izgovoru, zató so poskušali zlasti v prejšnjih vekih nekateri pisatelji naši, kakó bi odpravili ta nedostatek. To se je vršilo v raznih dôbah po raznih krajih različno, kakor nam razkazuje povestnica slovenskega pravopisa. Črtajoč v na-

Digitized by Google

stopnem sestavku našega pravopisa kratko povestnico, ne mislim sicer razpravljati o vseh mnogovrstnih pisavah slovenskih glasov: e, ě, ê, è; o, ô; i, y; v — u; l — w — u; lj; nj i. t. d., ali o celó preprosti pisavi nekaterih pisarjev (l) po čisto kmetovski izreki — kar bi vse prav za prav spadalo v povestnico pravopisa našega. Nego, kakor se pri nas navadno razumevajo s pravopisom črke ali pismenke za soglasnike sikavce in šumevce: *c*, *s*, *z*; *č*, *š*, *ž* — v raznih dôbah različne, takó hočem tudi v tem-le zmislu govoriti o slovenskem pravopisu.

V tem oziru imamo Slovenci štiri vrstí pravopisa.

Najstarejša knjižna spomeníka slovenska v latinici: brizinski iz X. in ljubljanski iz XV. veka, pisana sta brez vsakega pravopisnega pravila. — Protestantski pisatelji v drugi polovici XVI. stoletja so pač iskali pravila, ali iz prva ga niso mogli zaslediti; po nemškem vzgledu in vodilu so sestavljali in jemali za nekatere glase po dve ali po več pismenk. Šele *Bohorič* je to vodilo v slovenščini dovršil in ustanovil takó, da niso pisali za jeden glas več nego po dve črki: fh, sh, zh. Ta Bohoričeva pisava, katero so krstili za »bohoričico«, ostala je tedaj Slovencem v porabi blizu v sredino XIX. stoletja. V tretjem desetletji tega veka sta sicer dva možá, *Dajnko* in *Metelko*, poskusila z nekakim novoizumljenim črkopisjem, s katerim sta hotela vsak po svoje pomnožiti latinsko abecedo. Vender jima ni obveljalo; njiju pisavi, takó imenovana »dajnčica«, odnosno »metelčica«, pozabili sta se skoro. V novejši dôbi, od pol veka po priliki sèm, pa smo se poprijeli Slovenci po primeru drugih z latinico pišočih Slovanov vodila, po katerem se devlje nad tri latinske črke *c*, *s*, *z* posebno znamenje, »rožič«, da imamo sedaj — razven *lj* in *nj* — za jeden glas, kateremu latinski črkopis nima posebnega znaka, tudi samó po jedno pismenko ali črko: *č*, *š*, *ž*. (Prim. Miklošič: Slov. Berilo VIII. 5). Ta novi, sedaj nam rabeči pravopis, došel nam je končno od bratov Hrvatov, tedaj nazvanih »Ilirov«, katerim ga je priredil po češkem vzoru *Lj. Gaj*, in katerega zató navadno imenujemo »gajico« ali »gajevico«. Svoj čas so ga nazivali tudi »čeho-iliričico«, »češko-ilirski« in naprosto »ilirski« pravopis. Toda po Šafaříkovem navodu so mu tudi rekli »organiški« — ustrojni, glásu prikladni — pravopis, ker določuje za vsak pojedini, z organom človeškega jezika proizvedeni glas tudi poseben, jednostaven znak.

V takem pravopisu, rekše v bohoričici, dajnčici, metelčici in gajici, pisali so, oziroma pišemo Slovenci bivajoči v Notranji Avstriji. Ogerskim Slovencem pa je rabil in še ponajveč rabi (po vladinem ukazu) pravopis madjarski: *cz* — *c*, *cs* — *č*, *sz* — *s*, *s* — *š*, *zs* — *ž*,

Digitized by Google

ny — nj, gy — dj — dž i. t. d. Samó nekateri ogerskoslovenski pisatelji so vender začeli malo po malo upotrebljevati naš sedanji pravopis slovenski, sevéda v neuradnem delu. Ali tega ne bodem omenjal dalje, ker je itak s to-le opazko povedano, kar je glavnega.

Bohoričeva pisava — bohoričica.

Ko so začeli prvi naši pisatelji novoslovenski namesto neprikladnih »nemških puhštabov« in neizvednega »cirilskega pisma« pisati in tiskati knjige z latinskimi črkami, mislili so takoj tudi o lepem in slovenščini primernem pravopisu. Takó pravi že *Pr. Trubar* (Evang. sv. Mat. 1555.): »Mi smo, Bug vej, dosti zmišlovali, s kakovimi puhštabi to našo besedo bi mogli prov po tej ortografiji štaltnu inu zastopnu pisati, de bi preveliku puhštabov ali konsonantov k ani silabi ne jemali.« In *Krelj*, kateri je nekoliko predrugačil in popravil Trubarjevo še precèj nedosledno in sevéda nedostatno pisavo, pripomenja (Postila 1567.): »Le to ortografijo slovenskiga pisma smo mi z vestjo inu z dobrim svitom zastopnih bratov tako postavili . . . Taku moremo . . saj gledati, da se latinski puhštabi namesto naših starih slovenskih, kolikor je mogoče, v glihi moči postavijo, inu ta ortografija derži, katero našiga jezika idioma inu natura potrebuje.« [1])

Bohorič. — Okolo leta 1580. so sklenili dežélni stanovi kranjski, v tisku izdati *Dalmatinov* prevod Svetega Pisma. Zató pa je bil sestavljen poseben odbor veščákov, kateri naj pregleda in presodi, ali je delo vredno, da se tiska. V tem odboru so bili »izmed veljakov Štajarske, Koroške in Kranjske bogoslovci in drugi izvoljeni možje«: graški superintendent Jerem. Homberger, celovški predikant Bern. Steiner, pisatelj Jurij Dalmatin, ljubljanski superintendent Krist. Spindler, ravnatelj stanovskih šol v Ljubljani Adam Bohorič, Janez Švajgar in Fel. Trubar. [2])

Ko so se tedaj v Ljubljani leta 1582. ti ‚veljaki' posvetovali o prestavi in izdavi kranjskega Sv. Pisma ter so med drugimi stvarmí določevali tudi o neki »poslej veljavni latinsko-kranjski pismenosti«, dana je bila naloga *Bohoriču* — kakor pripoveduje sam — »naj o pravopisji latinsko-kranjskem, nekatere svoje opazke, katere sem jim tedaj razlagal in jih niso zavrgli, v pravem redu spišem, da bi po njih vzgledu poslej pravilneje in bolj utrjeno z latinskim znakom — kadar je namreč raba one stare pismenosti, cirilske in glagolske, v ljubi naši Kranjski malone propala — spisovalo se Kranjcev in tem najbližje

[1]) Prim. Miklošič l. c. 28, 32.

[2]) S. Ljubić: Ogled. knjiž poviesti jugoslav. II. 554.

Digitized by Google

in sorodno po vsej Kranjski, ter po Štajarske in Koroške večjem delu obično narečje.«

»Podal sem se tem možem,« nadaljuje *Bohorič*, »kateri so i pobožno i častno reč svetovali pa me večkrat tudi prosili ter sem se poprijel te stvari. Ali ko to jedino storiti namerjavam, tira me duh moj čez namero dalje: hotel sem s tem z isto marljivostjo o ostalih delih slovnice, po pravilih posnetih iz obče rabe najboljšega govorjenja ter v neko določeno osnovo zbranih vse to kot slovnico kranjsko sestaviti.« — Takó je torej Bohorič, »želeč da pospeši in pojasni domači jezik«, spisal prvo slovensko slovnico po imeni: »Arcticae Horulae succisivae de Latino-Carniolana Literatura ad latinae linguae analogiam accomodata etc. Witebergae 1584.« V tej svoji »mali knjižici« (kakor jo sam imenuje) popravil in ustanovil je Bohorič razven jezikovnih pravil tudi Trubarjevo in Kreljevo pisavo tako-le: *ſ*, *s* — s; *ſh*, *sh* — š; *s*, *S* — z; *sh*, *Sh* — ž; *ʒ* — c; *zh* — č. Med ſ in s razločuje razven v početku besed pri vélikih pismenkah, kjer je S = s in z, in takisto Sh = š in ž. In ta pravopis je takó imenovana »bohoričica«. A s tem svojim delom — s slovnico — pravi zopet pisatelj sam, »zatrdno se nádejem, da bode vsak bolj pameten — ako le bolj marljivo preišče stvar, rad pripoznal, da sem jaz nekoliko pripomogel v ta namen, da se kranjski jezik praveje govori in piše.« [1])

Bohoričice poraba. Poklanjajoč svojo slovnico sinovom štajerskih, koroških in kranjskih plemenitnikov, priporoča jim Bohorič, naj se marljivo učé slavenskega jezika, in pravi zagotavljaje: »To vam bode na posebno čast, ako ga poveličate, svojim ljudem pa boste v tej reči dali spodbudo, da si poslej v tem prizadevajo, kolikor mogoče olikano pa pravilno pisati ter spise slavenske same prebirati. A da tudi vaši priprosti ljudje naučivši se v kratkem času abecede slavenske napredovali bodo toliko, da bodo mogli hitreje sveto Pismo v svojem jeziku i brati i lahko umevati.«

No, Bohoričevi nauki vender niso takoj splošno prodrli v Slovencih; nego, kakor se vidi iz knjig in spisovna slednjih dveh vekov, širila se je njegova pisava le počasi in se le polagoma udomačila. Kakor Dalmatinovo Sveto Pismo in druge knjige verozakonske vsebine protestantske, bila je tudi slovnica Bohoričeva v prepóvedi, zató silo redka, težko dobiti. [2]) O marsikaterem slovenskem pisatelji XVII. in XVIII. stoletja se res more rêči, da »ni poznal ne Bohoričeve slovnice in pravopisa, ne knjig, katere so pisane z njegovim pravopisom;

[1]) Po prevodu *J. Marna*: Jezičnik XXI. 66.

[2]) J. Marn: Jezičnik XXII. 3. Primerjaj XXI., XXII.

Digitized by Google

ali če jih je poznal, bilo mu je pretrudno posnemati njihov pravopis.« [1]) Takó je n. pr. Kastelec leta 1678. naravnost trdil, da »narečje kranjsko nima slovnice«; tudi Hipolit Novomeški še leta 1711. iz prva ni znal za Bohoriča. Da je Gregor Alasia leta 1607. poskušal pisati slovenščino s črkopisom italijanskim, ali da si je o. Marko Pohlin leta 1768. napravil svoje črkopisje, katero je posnemal »Juri Zelenko« leta 1791. — to je itak znano. Pisavo: s in ſ, sh in ſh pisatelji, sedaj samí katoliki, v spisih svojih zopet in zopet pojasnjujejo in razlagajo, kakor: Schönleben leta 1672., Kastelec leta 1678.—84., Janez Kriški leta 1691., Evangelia leta 1730., Hasl leta 1770., Japel leta 1779. i. dr. Gledé na to nahajamo v knjigah ne le XVII., nego še tudi XVIII. veka mnogo nedoslednostij in veliko napák: ſ in s je često zamenjan, s večkrat za s in z, istotako je pomešan ſh in sh; tù in tam zadevamo na sestavljenko ſs — s, celó na sch — za š in ž i. t. d. Véliki S in Z je ločil šele Gutsmann (leta 1770.), zaznamenujoč S = Ş in Š = Şh.

Kakó je bilo s slovenskim pravopisom v obče v drugi polovici minulega stoletja, o tem nam precèj obširno pripoveduje in razkazuje *Jožef Hasl*, »Slovenec iz Celanskiga mejsta«, jezuvitski propovednik v Ljubljani, kjer se je »vse skuzi več inu več vučil kraynsku pisati inu govoriti«. Piše namreč v knjigi »Sveti Post« leta 1770.:

»Kar tu provpisanje amtiče, sim se jest veči dejl te stare navade deržal, ne scer, kir bi jest tu staru provpisanje toliku štimal, ampak zavol tiga, kir se še ludji narveč na tu zastopijo. Tu kratku *s* sim od tiga dolgiga *ſ*, inu ta dva čerka, ali Pukštaba *sh* sim skerbnu od unih dveh *ſh* rezločil, brez kateriga rezločka kratku nikar ni mogoče kraynske bukve prov brati, de narečem, zastopiti. Tu kratku *s*, koker tudi *sh* je treba mehku, to dolgu *ſ* pak, inu *ſh* je treba ojstru izreči: sad, shala, ſad, ſhala. Skor en ravnu taki rezloček se tudi ima med *ſ* in *ſh* delati: zagam, zhakam. (V naslednjem razlaga o l = u, u in i v v in j, y za i, e — i, o — u, nam. ne na ‚dalla le dala, znamenje', druge kakor ´ inu ` nitim špogal; i. t. d.). Letu zamirkuvanje sim otel naprejpostaviti, de bi vsakteri lete bukvice ložej bral.«

Iz vsega tega je razvidno, kakó slabo so bila Bohoričeva pravopisna načela utrjena po minulih blizu dveh sto let in kakšna raznovrstnost v obče je še tedaj vladala v slovniškem pravopisu, dokler se za slovenski jezik čisto nič ni maralo v šolah, nego se je preprosto ljudstvo učilo čitati le po takih navodih v posameznih knjižicah. Splošno veljavo si je pridobil Bohoričev pravopis pač šele z začetkom našega veka, kadar se je tudi v ostalem »pravopis slovenski na boljšo

[1]) V. Oblak: Letop. Matice Slov. 1887. 264; prim. 1889. 191.

Digitized by Google

stran obračeval« ter se v obče »materni jezik vsako leto bolj čistil, trébil ino poglajšal.« [1])

Ali tedaj so se že tudi delale osnove za

Pravopisne reforme.

Latinska abeceda se namreč nekaterim pisateljem ni zdela prav dobra za slovenski jezik; mnogo boljša bi bila — azbuka cirilska. Že J. Z. V. Popovič (leta 1750) je pripomnil, da je »samovoljna poraba latinskih pismenk za raznovrstne tuje izraze sramoten ostanek rimskega jarma«. Osv. Gutsman (leta 1777.) je »obžaloval, da so slavjanski narodi z verstvom največ vzprejeli ali latinske ali nemške črke.« Jernej Kopitar (leta 1808.) si je želel »rimskega Cirila, kateri bi Slavjanom na zapadu sestavil latinsko-slavjanski pravopis, kakor je oni grški Slavjanom na iztoku izumil grško slavjanski« ter bi »k brezgrajavnim 20 rimskim pismenkam iznašel zlasti še Slovencem 9, drugim rodovom nekaterim več nekaterim manj, novih črk, rimskim v obliki pripodobnih.« Isto je ponavljal Urb. Jarnik (leta 1814.), pričakujoč »v kratkim tejsti veséli čas.« In tudi Matevž Ravnikar (leta 1817.), pišoč: »Lepši scer od Kirilovih so Latinske (črke), pa premalo jih je, devét jih manjka. Ino ravnó zato je kranjsko težko brati, ker móremo dostikrat po dve čerki stakniti, da glas zapišemo, ino dostikrat edino čerko zdaj drugáč zdaj drugáč izrékati. Sveti Kiril je vsakimu slovenskimu glasu svojo lastno čerko dal« i. t. d. [2])

Popovič je nekaj takega tudi že storil, sestavivši nekak črkopis, v katerem je za glase, slovenščini svojske, privzel tudi posebne pismenke, in to še več njih in ponekoliko drugačnih, nego isti Ciril sam. Toda njega slovniški (in slovarski) spisi, ki jih je še Vodník imel v rokah, nekam so izginili. Vender pa je tudi takó, vsaj posredno, Popovič »v našem slovstvu znamenit po svojih razpravah posebej o latinski abecedi, kako naj se Slavjanom, katerim rabi, dostojno pripravi in pomnoži, kajti (pravi J. Marn XXII, 23) po njih je dal povod Kopitarju, da si je želel latinskega Cirila, in po tem je prouzročil Dajnčico in Metelčico ter glasovito »Čerkarsko Pravdo i. t. d.!«

Kopitar. — Kar se tiče Kopitarjevega stvarnega dela o preosnovi slovenskega pravopisa, o tem nam pripoveduje J. Navratil (Kopitarjeva spomenica 1880. 19, 20) to-le: »Kopitar je kanil — po Mi-

[1]) Urban Jarnik: Zbér lepih ukov (1814).

[2]) *Popovič*: Untersuchungen vom Meere (Leipzig, 1750.); *Gutsmann*: Wind. Sprachlehre (Klgft. 1777.); *Kopitar*: Grammatik der slav. Sprache (Laibach, 1808.); *Jarnik*: Zbér i. t. d.; *Ravnikar*: Zgodbe sv. Pisma, IV. 1817.

Digitized by Google

klošičevih besedah in po drugih svedočanstvih — sam izmisliti si novo abecedo, t. j. pomnožiti latinsko abecedo vsem onim Slavjanom, katerim rabi latinica, in to z novimi nezloženimi, neprečrtanimi in nero žičkastimi pismenkami za one glase slavjanske, kateri se ne dadó zaznamovati z navadno latinico. Takega pravopisa želel si je Kopitar po svojih vodilih, posnetih po »cirilici, t. j. po pomnoženi grški abecedi« brez zloženic in brez rožičkov. Da je hotel Kopitar res tudi uresničiti to željo sam, priča nam i Šafařík v listu pisanem J. Kolarju 20. feb. 1826., iz Novega Sada. Na to merijo, vem da, tudi njegove besede v »Hesych. glossographi discip. 1840, str. 60, kjer pravi, da utegnemo dobiti kedaj tak pravopis, in to: ‚morda še preje nego si mislimo.' Preiskoval je to Kopitar že l. 1813. v »Wien. allg. Literztg.«, pretresajoč Primčeva »Nemško-slovenske Branja«, rekši, da pričakuje on nove latinsko-slovenske abecede, »iz trdnih uzrokov.« — Ali predolgo je odlašal Kopitar, predolgo ni hotel s svojo novo, skrivnostno abecedo na dan; — pretekel ga je mladi, iskreni in drzni Gaj . . . Kopitar pa je vzel svojo skrivnost s seboj v grob.«

No, še predno se je pojavil Gaj v Zagrebu, sešli so se leta 1820. na Dunaji: Jos. Dobrovský, »otec slavistiky«, kustos dvorske biblioteke Kopitar, kanonik Ravnikar, prof. lic. Metelko, lic. knjižničar Mat. Kalister in duhovnik Jan. Šlakar — poslednji štirje vsi iz Ljubljane, in so se posvetovali o napravi jedinega slovenskega in celó občeslovanskega pravopisa; a tedaj brez dejanskega uspeha.[1]) Poskusila pa sta vender nató dva možá, P. Dajnko v Štajerski in Fr. Metelko v Kranjski, da vsaj za Slovence ustrežeta omenjeni potrebi pravopisni in za óne glase, katerim latinska abeceda nima znakov, priredita posebne črke, a to vsak po svoje.

Na vrsti je torej najprej:

Dajnkov črkopis — dajnčica.

Peter Dajnko, tedaj kapelan v Radgoni, bil je (kakor pripoveduje sam) v pismeni zvezi s Kopitarjem in Dobrovskim. Zató pa Iv. Macun (Knjiž. zgodov. slov. Štaj. str. 83.) piše: »Mislim, da je našega Dajnka, kakor tudi Metelka, razven Dobrovskega ostra kritika Kopitarjeva o pravopisih zbudila na to, da piše slovnico: »Lehrbuch der Windischen Sprache« Grätz 1824, v koji je začel ali vsaj znanstveno razvijal novotarijo s črkami. Dajnko sam pravi v predgovoru

[1]) *Františšek Bílc*, duhovnik v Harijah, mislil je (pr. 1817.) celó o nekem pravopisu za vse novo-evropske jezike. (Prim. J. Marn IX. 10).

Digitized by Google

(že leta 1822.), da je »za glase našemu narečju lastne, naredil nekatere nove črke po vzgledu drugih Slavjanov in tujih narodov«; a prenaredil je bohoričico nekoliko poleg češkega — po Dobrovskem nekaj izpremenjenega — pravopisa, nekoliko pa po cirilski podobi takó-le: c — c, s — s, z — z, ш — š, x — ž, ч — č, ꙗ — nj, ы — ü! In to je takó zvana »dajnčica«, o kateri pravi zopet nje izumitelj sam v nekaterih drugih knjigah svojih, da so »namésto starih pismenc neke novozebrane kračéše ino pravéše znamle, z' kerimi se drygega nikaj ne iše, kak lepoto tvojega jako imenitnega jezika — dragi Slovenec! — še bole povišati.«

Spisal je Dajnko v tem svojem črkopisu sam kakih petnajst knjižic in jih izdajal do leta 1833. Pridobil si je še nekoliko družnikov: V. Rišnerja, A. Šerfa in še nekatere druge duhovnike severno-vzhodnoštajerske. Videl je svoj izum tudi uveden v šolske knjige (leta 1831.), toda le za jako kratek čas. Po misli dvorne komisije za pouk Dajnkove šolske knjige niso godile za celjski okrog; zatorej je vlada leta 1838. naročila tedanjemu teološkemu adjunktu Ant. Murku, da priredí za ljudske šole v slov. Štajerji novih knjig, a to v »bohoričici«. Tudi sicer je Dajnkova pisava ostala le bolj v svojem ožjem dômu; dlje v Slovence se ni razširila. In takó je »dajnčica« skoro potihnila, ne »da bi se bili o njej kaj bolj prepirali.« [1] (Dalje prihodnjič.)

Književna poročila.

VIII.

M. Zavadlal, Die Sprache in Kastelec' „Bratovske Bvqvice S. Roshenkranza" (Seperatabdruck aus dem Programme des k. k. Staats-Gymnasiums in Cilli vom Jahre 1891). 1891, 8, 34.

V letošnjem programu celjske gimnazije je objavljena kratka, toda prav lepa razprava o jeziku Kastelčevem, katero bode veselo pozdravil vsakdo, kdor se le nekoliko bavi z zgodovino našega jezika. Na podlagi takih monografij bode mogoče sestaviti zgodovinsko slovnico slovenskega jezika, katera bode v marsičem pisateljem zanesljiv kažipot in bode iztrebila marsi-

[1] V »dajnčici« so nekaj pisali tudi M. Veršič, A. Lah, J. Košar.

Sicer prim.: Macun l. c.; Letop. Mat. Sl. 1880. 250; Marn IX. 13. Dajnkove črke so se zavrgle sósebno po delovanji Murkovem (Macun 85).

Digitized by Google

katere fantastiške oblike iz književnega jezika. Kastelec je mimo Janeza Svetokriškega glavni zastopnik notranjskega narečja iz starejše dôbe; iz njega spisov se moremo poučiti o nekaterih posebnostih notranjskega govora v XVII. stoletji. Sicer je res, da je v njegovem »književnem jeziku« menj dialektiških črt, nego n. pr. v spisih njegovega nekoliko poznejšega vrstnika Janeza Svetokriškega, toda pri tem ne smemo pozabiti, da je bil Kastelec v óni dôbi jeden glavnih naših književnikov. Zató je tudi njegova pisava književni jezik óne dôbe; trudil se je pisati v ónem jeziku, katerega je poznal iz starejših slovenskih knjig, iz kratka, hotel je pisati v književnem jeziku, kateri se je tedaj že precèj utrdil. Kolikor je v njegovih knjigah dialektiških (notranjskih) potez, te so mu pri pisavi najbrž proti volji ušle v peró ali jih je pa vzprejel radi tega, ker si drugače ni mogel pomagati. V jeziku Kastelčevih spisov moramo tedaj razločevati tri različne elemente: podlaga je onodobni književni jezik, kateri se je bil razvil na podlagi dolenjskega narečja. K temu se pridruži nekaj posebnostij gorenjskega narečja, zakaj na poznejši razvitek književnega našega jezika (XVII. stoletje) so vplivali nekoliko tudi gorenjski pisatelji; tretje in za nas najvažnejše so pa črte notranjskega t. j. njegovega domačega narečja.

G. pisatelj je pri svojem spisu prav vestno porabil vse novejše razprave in spise o slovenskem jeziku in posameznih narečjih, sósebno lepe podatke Škrabčeve na platnicah »Cvetja«; in takó moremo iz te razprave posneti, koliko je v zadnjih letih napredovalo znanstveno poznavanje našega jezika. Vse le količkaj zanimive jezikovne posebnosti »Bratovskih Bukvic« so v tej razpravi prav natančno zbrane, in zató nam razprava dobro predočuje jezik Kastelčev, in to je mimo zgoraj omenjenega glavna zasluga pisateljeva. V tem drobnem spisu nahajamo nekoliko več, nego samó pusto naštevanje različnih glasoslovnih in formalnih posebnostij; pisatelj navadno tudi razlaga zanimivejše stvarí, in rêči moram, da navadno pogodí pravo. Semtertjà se ipak ne morem strinjati z njegovimi nazori. Takó n. pr. *a* v *pahne, usahla* ne predstavlja pravega izgovora; *a* je tukaj samó grafiški pripomoček in izraz za polglasnik ъ, za katerega piše v mnogih slučajih Kastelec tudi *e* in *i*. Oblika *obana*, katera se nahaja v Kastelci samó jedenkrat, to je prosta pisna pomota, zakaj Kastelec ne piše nikoli *an, aden* m. *en, eden*. Gledé na obliko *an, adna* opozarjam, da se v macedonskem narečji kukuškem tudi govorí *adna* m. *edna*. Na str. 8. nam pripoveduje po Škrabci pisatelj, da je pri samostalniku *prijatelj* končni topljeni *l* izgubil svojo mehkost in se izpremenil v trdega po analogiji particip. na *l*. To mislim, da ne bode stalo, zakaj mi vemo, da je ta beseda v staroslovenščini ohranila v nekaterih sklonih še svoje konsonantiško deblo (v nom. gen. in instr. plur.) in da je v teh slučajih bil *l* večinoma trd. Kakor je v staroslove-

Digitized by Google

ščini v nom. plur. iz *prijatele* nastalo *prijateľe*, naslanjaje se na druge sklone (po analogiji *i*-deb.), takó je pri nas prodrl trdi *l* iz ónih sklonov, kjer je bil upravičen — in tem pripada, kakor kaže češčina, tudi acc. pl. na — *y* — tudi v ostale in je na ta način zjednačil gledé na *l* vse sklone. To nam potrjuje staročeščina, kjer je oblika *přátel* — že v XVI. stoletji prodrla v vse sklone množine razven nom. in loc., dasi je v jednini ostala v starejši dôbi kakor večinoma še danes oblika *přítel* — (prim. Gebauer, staroč. sklon. subst. kmen. — O, str. 28, 29). Tudi o tem se dá dvojiti, da bi se bil ъ pred *r* v jeziku Kastelčevem izgovarjal takisto, kakor etimološki *e*; pisava s prostim *e* brez vsakega znaka nad črto n. pr. vera, veri, še tega ne dokazuje, zakaj v drugi knjigi Nebeshki Zyl nahajamo v takih slučajih tudi *è* n. pr. *mèra* 41, *mera* 333, tedaj isti znak, kakor za ъ. Izgovor ъ pred *r* je v mnogih slovenskih narečjih res nekoliko različen od *ě* pred drugimi soglasniki, toda popolnoma zjednačil z *e* se je refleks starega ъ samó v nekaterih govorih. Ne samó ъ, nego tudi *e* se je pred *r* prav ozko izgovarjal nekako v sredini med *e* in *i*, in zató nahajamo mimo pisave *er* tudi *ir* n. pr. v Bratovsk. B. *katiriga* 6, v Jan. Svetokr. V. *katiriga* 5, *katiri* 14, 44, *katiri* 44 etc. Pa tudi *i* se v skupini *ir* ni čisto izgovarjal; govoril se je nekaki srednji glas med *e* in *i*, to nam priča pisava *èr*, katero nahajamo mimo navadnejšega *ir* n. pr. v Kastelčevem Nebeshk. Z. *pobèra* 6, *samèri* 29, *sbèra* 67, v njegovem Navuku (1688) *ſterih* 3, *svèrik* 58, 289 etc.; več takih primerov je v Jan. Svetokr. V: *shteri* 58, 150, *ſikera* 148, *paſtery* 587, *ſverali* 193, *sveraio* 196, *poderale* 3, *preperale* 7, *prepera* 141, *odperali* 33, *samerio* 42, *sbèrat* 83, *sbera* 208. Ta pojav ni omejen samó na slovenščino; jednako zapazimo, da je v poljščini *ir*, *yr* se že precèj zgodaj počelo izpreminjati v *ier*, in marsikaj podobnega je najti tudi v staroruščini. Nasprotno pa nima srbohrv. *re* m. pričakovanega *rje* nič našemu slučaju sličnega, zakaj iz skupine *rě* se je v tem jeziku razvil samó radi tega *rje*, ker srbohrv. ne trpí omehčanega in jotiranega *r*, zató bi se ne smel Zavadlal tukaj sklicevati na srbohrvaščino. Po pomoti se prištevajo ónim primerom, kjer v naglašenih zlogih *i* zastopa *ě*, tudi slučaji *goril*, *hitil*, *umrit*, *priteſh*, *reſvizhena*; v vseh teh primerih je bil refleks ě nenaglašen, ali je pa imel samó kratek naglas, iz katerega se je razvil óni glas, za katerega piše Kastelec mnogokrat *i*.

Dobro je opozoril pisatelj na to, da se je v primerih *gespud*, *debrutlivi* v Kastelci razvil polglasnik iz nenaglašenega *o*; takó se tudi danes govorí v notranjskem narečji.

Kastelec piše nekolikokrat pri partic. praet. II. glagolov IV. vrste *el* m. pričakovanega *il*. Zavadlal misli, da je *e* v tem slučaji samó grafiški znak za polglasnik, da je tedaj nenaglašen *i* v tem zlogu oslabel v pol-

Digitized by Google

glasnik. Za Kastelčevo dôbo to res ni nemogoče, toda teh primerov ne smemo ločiti od jednakih slučajev v prvih spisih Truberjevih, in za to dôbo (sredina XVI. stol.) se ne more verjeti, da bi se bil iz nenaglašenega *i* pojavil že pravi polglasnik. Nekatera poljska narečja nam kažejo, kakó je treba razložiti ta pojav. V narečji lasovskem, opoczynskem in še drugih se je pred sledečim trdim *ł* — *w* iz *i* in *y* razvil nekak temen in nejasen *e*, in to je najti tudi v nekaterih slovaških govorih. V slovenskih narečjih je ta razvitek *e* iz *i* bil bržkone zavisen samó od sledečega trdega *ł*, ne pa od *w*, kateri se je pozneje razvil iz *ł*. Če nahajamo tedaj take primere z *el* m. *il* tudi v pisateljih XVII. stol., tedaj v dôbi, ko je v mnogih slovenskih govorih bil že *ł* nadomeščen s sedanjem *w*, tedaj je to samó ostanek iz starejše dôbe. — Na str. 11 razpravlja pisatelj preglas *a* v *e* za palatali in asimilacijo *aj* v *ej*. On ne loči teh dveh pojavov dovòlj strogo, in vender sta to dva celó različna glasoslovna pojava, različna po času in tudi po geografiškem objemu. V tem slučaji se s slovenščino nekoliko strinja češčina. Kakor seza v češčini prvi pojav v prazgodovinsko dôbo, takó je tudi pri nas mnogo starejši od omenjene asimilacije in se je pričel gotovo v óni dôbi, ko so bili tudi pri nas palatali še »mehki« glasovi. Nekaj primerov nahajamo že v ljubljanski conf. general. Da je bil ta pojav v svojem početku znan mnogim. slovenskim narečjem, to nam dokazujejo posamezni ostanki, rekel bi petrefakti, tega preglasa; v prvi vrsti *jes, jest*, kakor se govorí v večini slovenskih narečij (razven na Koroškem in Štajerskem), dà celó v kajkavščino je prodrl nekoliko ta proces. V notranjskem narečji je bil ta pojav v XVII. stoletji jako razširjen; primere hočem navesti samó iz Kastel. Navuka in Jan. Svetokr. V. Prvi piše: *preminenîu* 74, *perpravleo* 230, *dopernaſſemo* 296; Janez Bapt. ima primere: *isvelizhenih* 5, *resdvoejni* 2, *plazheio* 16, *sgouarjeniam* 17, *obhajeli* 31, *perpuszheine* 41, *isvelizher* 53, 483, *obieme* 54, *prizheio* 63, *prizhe* 94, *pohujsheina* 115, *plazhene* 121, *isvelizhenih* 525 etc.

Drugače je z asimilacijo *aj* v *ej*. Ta se je jednako češčini pojavila šele v poznejši dôbi. Prvi primeri sezajo pri nas šele v konec XVI. stoletja, in ta pojav se je popolnoma razvil (kjer ga je sploh najti) in prodrl šele na konec XVII. stoletja, zakaj v Stapletonu, tedaj nekako v sredini XVII. stoletja, tam je še prav malo takih primerov; iz Hrena (1612.) sem si zapisal samó jeden primer (*jejce* 89a), in tudi Kastelec skoraj nima podobnih slučajev. V nekoliko večjem številu nahajam take primere šele v Jan. Svetokr. V. n. pr. *nej* (mnogokrat), *vſei* 37, *jeize* 79; *poshlushejte* 22 in celó *krejl* (46), *krejlcstvi* 40 in *greshino* 69. Sevéda pri tem ne smemo nikoli pozabiti, da je ta proces v živem govoru prodrl gotovo mnogo prej in mnogo bolj, nego bi sklepali po naših tiskanih virih. Književna tra-

Digitized by Google

dicija je marsikateri pojav pokrivala delj časa. Iz *aj* se je razvil *ej* samó v nenaglašenih ali pa kratkih zlogih in od teh je časih šele prodrl tudi v dolge zloge. Takó se še danes v begunjskem (notranj.) narečji govorí *dáj*, *káj*, *zekáj*, toda *prodèj*, *kúmej*, in tudi v nekaterih koroških narečjih je slišati mimo nom. *krej* gen. *krája* etc. Lepo paralelo temu pojavu nam podaja kašubsko narečje; tudi v tem se je samó iz kratkega *aj* izcimil *ej*, v dolgih (s stališča poljskega jezika) zlogih je pa ostal *aj*.

Malo prepričevalna se mi dozdeva po Škrabci posneta razlaga *e* v *de* in *o* v *dones*. Tukaj je baje naglas provzročil v prvem slučaji *e*, v drugem *o*, tedaj jedenkrat je izpreobrazil naglas *a* v *e*, drugokrat je pa zopet naglas povzročil, da se je mesto pričakovanega *a* pojavil *o*. Jaz mislim, da je ta razlaga samó nekakšen pripomoček za silo, dokler ne dobimo kàj boljšega, in opozarjam samó na to, da se govorí tudi v beneškem (šentpeterskem) narečji *donàs*, dasi je tukaj naglas še na svojem starem mestu; to tedaj kaže, da ta *o* ni zavisen od naglasa. — Pisatelj je pozabil omeniti, da je nekolikrat, dasi redko, v Kastelčevih spisih najti tudi *a* m. *o* v nenaglašenem zlogu, n. pr. v Bratov. Buk. *pandelek* in *ſabboto* (nekolikrat), v Navuku tudi *ſabotho* 226 in *ſabbotni* 226. Zadnji primer morda sploh ne spada semkaj, ker je mogoče, da je v Kastelčevem narečji vzprejet ta samostalnik iz italijanščine v obliki *sabota*; to misel bi nekoliko podpiralo tudi to, da piše Kastelec to besedo navadno z dvema *b*. Mnogo več v takih primerov je v Jan. Svetokr. n. pr. *paſipale* 3, *Saurashniki* 3, *Chriſtuſavo* (nekolikokrat) *ſaurash* 14, *ſaurashio* 14, 17, *ſaurashili* 14, *sgouarjeniam* 17, *kashtrunie* 37, 38, *jelenavu* 38, *adprel* 40, *damu* 41, 88, *ablaſtio* 42, *adlog* 45, *slavu* 73, 88, 163 etc. Kakor že kažejo omenjeni primeri *sovražnik* etc., nadomestil je tudi óni *o*, kateri odgovarja staremu ą, glasnik *a* v nenaglašenih zlogih; omenim še *glaboko* 11, *tagoto* 114, *'tagotni* 44. Zanimiva je oblika *narósn* (narazen), kjer *o* pač ni takó razlagati, kakor v ruskem *roz* mimo *raz*. Ta oblika nas spominja slovaških narečij, kjer je najti mimo *roz* tudi *raz*; Truber ima pa tudi *nareſen*, psalt. 56 b, 140 b, kjer se je tedaj iz *a* razvil *e* pod vplivom predstoječega *r* v nenaglašenem zlogu, prim. *res* = *raz*; podoben pojav pozná tudi kašubsko narečje. — Ne bilo bi odveč, da se omeni tudi oblika *jest* za stol. *azъ*, zakaj pri tem zaimku se razločujejo slovenska narečja bistveno: v večini štajerskih in tudi v koroških narečjih se govorí *jas*, *jəs*, v kranjskih in goriških pa navadno samó *jest*. Razlaga tega *t* dela nekoliko težave; jaz mislim, da se je obliki *jas*, *jes* dostavil óni pronominalni element *t*, katerega nahajamo tudi pri zaimku (na štajerskem in koroškem) *tot* ali v staroruskem *tъtъ*, *totъ*, staročeš. *tet*. Češčina nam kaže, da se je pri mnogih pronominalnih deblih dodal še nov pronominalni element, navadno

Digitized by Google

mь; da so v starejši dôbi take tvorbe bile tudi v slovenščini bolj razširjene, nego sedaj, kažejo nam brizinski spomeníki, kjer beremo *ton*.

V nekaterih sedanjih notranjskih govorih se je razvil iz topljenega *l'* in iz prvotnega *lьj* srednji *l*; v katero dôbo seza to opuščanje mehkosti, kar gotovo ni pripisovati nobenemu tujemu vplivu, ne dá se gotovo določiti za to narečje. Kastelec piše sicer v nekaterih slučajih *hvalena*, in mogoče je, da se je res takó govorilo že takrat, toda ne smemo prezirati, da on dovòlj mnogokrat ne označuje v grafiki mehkosti in jotacije; on piše n. pr. celó *moshè*, *volcé* (nom. pl.). Omeniti hočem samó, da so tudi nekatera macedonska narečja pri ń in *l'* opustila mehkost, in znano je, da se tudi maloruščina — sevéda iz drugih vzrokov — izogiblje *l'e*. V Kastelčevem jeziku je semtertjà najti mimo *ol*, kateri se je razvil iz *l̥*, tudi *ul* n. pr. *samulzhati*, in to nam dela pri primeroma takó poznem pisatelji nekoliko preglavice. V prvi vrsti je sevéda misliti, da je to samó nekakšna književna tradicija, toda stvar se dá pojasniti še drugače. Pisatelj je v tem slučaji morda govoril *u*, v književnem jeziku je pa bil navajen v takih primerih pisati *ol*, in zató mu je morda *ul* v peró ušlo, ali je pa takó hotel vsaj nekoliko zadostiti pravemu izgovoru, in to se je zgodilo tem lože, ker bržkone v dolgih zlogih itak ni govoril *ol*, kakor je pisal, ampak *ow*. To razlago morda nekoliko podkreplja tudi oblika *samushe* (3. plus), katero beremo v Jan. Svetokr. V. 208. V nenaglašenem zlogu se govorí v notranjskem narečji za *l̥* ne *ow*, ampak *u* n. pr. *jábuka*, *dužán*; *ow* se je razvil samó v naglašenih in dolgih zlogih in je pozneje tudi mnogokrat prodrl v óne zloge, kjer je prej stal *a*, takó da se so vse oblike iste besede zjednačile gledé na refleks *l̥*. Podoben pojav se nahaja pri *r* v nekaterih štajerskih narečjih, kjer se govorí samó v kratkih zlogih zlogotvorni *r*, v dolgih pa *ar*.

Z razlago partic. kakor *pridejoč*, katero je izrekel že pred leti Šuman, strinjam se tudi jaz. Te oblike se so naslanjale na praesent. *e*; kakó mogočen in odločilen je bil v conjug. vpliv praes. oblik, kažejo nam najbolje nove tvorbe, kakor *dopadeshe* v Trub. Cat. (1575.) 55, 64, *bodeshe* v Trub. psalt. 106 b. Nekdaj sem mislil, da je nova oblika *neseoč* kombinacija partic. *nese* in *nesoč* in to zató, ker pri glagolih III. 2 in IV. nisem našel, kakor bi bil pričakoval, če je praesens vplival, *hvalioč*, ampak *hvaleoč*. Sedaj pa morem navesti res nekaj takih primerov, in takó ni nobene dvojbe več pri razlagi. V Trub. Cat. (1575.) beremo *miſſeliozh* 154, *prauiozh* 346, v Kreljevi postili *ſpiozh* 148 a, *miſſleiozh* 72 a, 77 a in celó *pokleknuiozh* 72 a. Pozneje so oblike na *-eoč* prodrle tudi pri glagolih III. in IV. vrste in nadomestile starejše tvorbe na *ioč*, in to se je zgodilo tem lože, ker se je že precèj zgodaj polglasnik razvil iz nenaglašenega *i*. Rêči pa moramo, da so vse te analoške tvorbe v XVI. stoletji še silno redke;

Digitized by Google

v Trub. je jako malo takih primerov, nekoliko več jih je primeroma v Krelji, šele v Hrenu nahajam več teh oblik na primeroma majhnem prostoru; n. pr. *neſſeozh* 68 a, *prideozhiga* 59 b, *prideozh* 68 a, *sazhejneozh* 63 b, *videozh* 32 b, 33 a, *zvéjteozh* 19 b, *hvaleozh* 35 a. — Krivo je pa, če se na str. 30 učí, da je oblika *goruč*, katera se nahaja v srbohrvaškem in tudi v kajkavskem narečji; nova analoška tvorba. To je nasprotno prastari ostanek starejše formacije slovanskega glagola, in zató nahajamo že v najstarejših staroslovenskih spomenikih to obliko mimo *gorętъ*.

Lepo je opazil pisatelj, da so pri zjednačenji infinitivnih oblik glagolov II. vrste z ónimi IV. vrste v prvi vrsti bili odločilni óni glagoli IV. vrste, kateri imajo pred infinitiv. *i* soglasnik *n*. Nekoliko so ta proces podpirale tudi praesent. oblike, zakaj med nenaglašenim *e* in nenaglašenim *i* itak ni velikega razločka v izgovoru; prezreti se pa ne smé, da niso v vseh oblikah jednako prodrle analoške tvorbe po IV. vrsti. Takó n. pr. se je ohranila v nekaterih koroških narečjih starejša oblika v part. praet. II. n. pr. *zignowa*, toda vender se tam govorí po analogiji glagolov IV. vrste *vzigjen*.

Premalo pozvemo iz razprave, koliko je v Kastelčevem jeziku črt gorenjskega narečja; pisatelj je samó mimogredé omenil nekaj malega, namreč *š* m. dolenjske in notranjske skupine *šč*. V tem oziru bi pričakovali nekoliko več pojasnila in podatkov. Zlasti bi bilo potrebno določiti, je li *o* v dat. sgl. n. pr. v Navuku *tretymo* 201, 223 vzeto iz gorenjskega narečja, ali se je pa razvilo nezavisno od tega samostalno na domačih tleh. Omenim samo, da je nekaj takih primerov tudi v Jan. Svetokr. V.: *pogobleino* 205, *ſourashniko* 592, 598, *nashimo* 200 in razven tega stojí tudi v sredini zloga za kratek *u* nekolikrat *o* v tem pisatelji: *pogobleina* 205, *kroh* (večkrat). Mnogo bolj zadovoljni smo pa z določilom posebnostij notranjskega narečja v Kastelčevem jeziku; samó to bi želeli, da bi bil g. pisatelj radi bolje preglednosti še skupno, dasi kratko, omenil in sestavil vse notranjske črte. V nekaterih slučajih je prav težko določiti, je li ta posebnost svojstvo notranjščine ali ne; to pa nekoliko radi tega, ker poznamo notranjska narečja silno slabo, ker o njih nimamo nobenih podatkov, nobene razprave. Zató nam pretí nevarnost, da se pri takih razpravah, kakor je Zavadlalova, sučemo nekako v kolobarji; sicer pa moram rêči, da je naš pisatelj srečno premagal to težavo. Druga težava je to, da imata notranjščina in dolenjščina precéj skupnih posebnostij, po katerih se obe narečji razločujeta od gorenjščine, in zató marsikdaj ne vemo, ali se je ta ali óna posebnost v Kastelčevem jeziku ohranila radi književne tradicije, ali jo pa piše radi tega, ker je sam govoril takó.

Nedvojbena posebnost notranjskega narečja je v spisih Kastelčevih končnica 2. pl. in dual. na *ste*, *sta* m. *te*, *ta* in ta oblika je svojstvo vseh

Digitized by Google

primorskih narečij in je najti celó v nekaterih koroških narečjih, dasi je tukaj omejena samo na glagole nekaterih vrst. Zato je nekoliko čudno, da se Jan. Svetokr. te oblike popolnoma izogiblje. Omeniti pa hočem, da je nekaj takih primerov v Krelji: *vmeſta* 72b, *ſposnaſte* 84b, 160b, *snaſte* 133b, *ſméſte* 121a, na kar se bode treba dobro ozirati pri določevanji Kreljevega narečja. Tudi nadomeščanje končnega *g* s *h* smemo v Kastelci po pravici zmatrati za notranjsko posebnost, dasi je to najti tudi v gorenjskih narečjih, zakaj tudi Jan. Svetokr. ima precèj takih primerov: *snejh*, *buh*, *dolh*, *nadloh*, *breih*, *nuh* (gen. pl.), *v'kroh* (okrog) in celo *druhi*. Jedenkrat beremo tudi v Trub. Cat. (1575) *buha* 37, česar bi pri njem gotovo ne pričakovali; primeri, kakor *nihdar*, ne spadajo prav za prav semkaj, zakaj tù se je prvi soglasnik skupine *kd* (stslov. *kъd*), asimiliral sledečemu *d*, sicer ne neposredno, nego najprej je postalo *gd*. Zavadlal prišteva notranjskim posebnostim tudi sekundarni prehod *g* v *j* pred ozkimi samoglasniki, n. pr. *užjem*, kar je sosebno najti v gorenjskih in nekaterih goriških narečjih, in tukaj se lahko strinjamo ž njim. Tudi *š* m. *s* v nekaterih besedah n. pr. *šliši*, *šlužba* je pri Kastelci bržkone posneto po domačem govoru in ni vzeto iz književnega jezika, zakaj trditva pisateljeva, da naši najstarejši pisatelji iz XVI. stoletja ne poznajo tega prehoda, ni povsem natančna. Samo toliko smemo rêči, da v tej stvári v Truberju ni doslednosti, da ima obe obliki, in sicer prevladujejo v njega prvem spisu (Catech. 1550) oblike s *š* znatno: *ſhluſhiti* II. 5, *ſęſhluſhen* IV, *ſhluſhimo* IV, *ſęſhliſhala* X, *poſhluſhal* XIII, *ſhluſhil* 2, *ſhliſhite* 5, *ſhluſhbe* 5, *ſhliſhali* 33, *ſhluſhyo* 127 mimo *ſliſhi* 21, 36 *ſaſluſhit* 28, *poſluſhat* 29, *ſluſhiti* 35, *ſlishali* 45, *ſliſhati* 62, *ſliſhio* 106, *poſluſhaio* 160; v njegovem Cat. (1575) in psalt. (1566) so pa starejše oblike v večini.

Drug dialektiški kriterij je tudi *ne* m. *na*, kar se nahaja v dolenjskih in notranjskih narečjih, v gorenjskem in koroškem narečji se je pa nasprotno *na* pojavilo tudi m. *ne*. To seza že v prejšnja stoletja, in za notranjsko narečje nam to potrjuje Jan. Svetokr. n. pr. *neshle* 5, *ne ſtrani* 15, 566, *nejde* (mnogokrat) *neuajcna* 90, *neglaunih* 145 etc. mimo organiških oblik. Vender tudi nasprotno nahajamo nekaj primerov v Kastelci in Jan. Svetokr. kjer stojí *na* m. *ne* n. pr. v zadnjem *na konzhal* 115, *na nehá* 537, *naveſto* 64. Ta *na* m. *ne* v notranjskih pisateljih bržkone ni posredni vpliv gorenjskega narečja po književnem jeziku, ker nekaj takih primerov berem že v Truberji, kjer se ne dá lahko misliti na gorenjsko primes, vsaj ne v njegovih prvih spisih n. pr. v Catech. (1550) *na noſſi* 129, v psalt. *nakuliku* 5a, b, *nakadai* 133a, Cat. (1575) *nakatere* 12, *nakuliku* 105, 464. Ker se je nekoliko časa v dolenjskem in notranjskem narečji mimo

Digitized by Google

starega *na* govorilo *ne*, provzročiti je mogel ta dualizem, da se je semtertjà tudi m. pričakovanega *ne* pojavil *na*, dokler ni popolnoma prodrl *ne*.

Tudi s tem smo zadovoljni, da je pisatelj semtertjà dodal kako praktično opombo. Tako je n. pr. omenil, da ima tudi Kastelec v part. praet. pass. pri glagolih II. vrste omehčan *n*; to je najti že v naših najstarejših virih iz XVI. stol., in vender je pri nas dolgo strašila v tem slučaji pisava s trdim *n*, ker je baje bolj »zgodovinska«! V tem partic. imajo samo oni pisatelji (XVI.—XVIII. stol.) trd *n*, kateri sploh ne poznajo topljenega *n*; mnogokrat se pa samo grafiški ni označila mehkost pri *n*, kakor tudi ne pri drugih soglasnikih.

To so moji dostavki in moje opombe k tej lepi razpravici, katero sem prebiral jako vesel. Želim samo, da bi g. pisatelj nadaljeval svoje studije, ker jih je pričel tako lepo, in nam skoro podal novo razpravo podobne vrste.

V. Oblak.

Odgovor g. Štritofu, ocenjevalcu nemško-slovenskega slovarja za prvošolce. [1])

Kot učitelj nemščine v slovenskem oddelku prve šole, spoznal sem nujno in neobhodno potrebo, da se spiše za prvošolce pripomoček k nemškemu berilu. O potrebi tega pripomočka prepričan je tudi g. A. Štritof. Prepirati bi se le dalo, na kak način naj se učenje nemščine prvošolcem olajšuje. G. Štr. daja vokabularjem in komentarjem prednost pred slovarji, najbolj bi mu pa ugajala nekakšna frazeologija »obsezajoča navadnejše fraze, zlasti one, ki se skladajo v obeh jezikih različno.« Jaz sem se odločil za slovar po Šolarjevih načelih, ker je že v prejšnih letih tak slovar izvrstno služil prvo- in drugošolcem in ker ima slovar marsikatero prednost pred vokabularji in komentarji. G. Štr. pravi sicer, da je iskanje po slovarjih zamudno in tudi nadležno. Ta razlog bi obveljal, ko bi slovar imel 1000 stranij, ali v slovarji obsezajočem le 119 stranij se da iskana beseda hitro in brez nadloge najti. Dalje je pomisliti, da se učenec nemškemu pravopisu priuči, če je primoran besed iskati in jih v preparacijo zapisavati, in to je po mojem mnenji velik dobiček. Še en razlog govori za slovar. Pri vokabularjih ali komentarjih bi se morala berila zaporedoma čitati, kakor so v knjigi, ali bi se pa morale besede oziroma opazke k posameznim berilom ponavljati. Niti eno, niti drugo bi ne ustrezalo smotru. Nikakor pa nočem ugovarjati, da prvošolci od kraja slabo iščejo besed v slovarji. Vsak začetek je težaven in učitelj bo moral od kraja svoje učence s predprepa-

[1]) Na izrecno željo priobčujemo ta odgovor brez vsakeršne opomnje in popolnoma neizpremenjen. *Uredn.*

Digitized by Google

racijami podpirati. Take predpreparacije so tudi v grščini in latinščini navadne.

Rekel sem, da je bila potreba nujna, nemško-slovenski slovar spisati, zato sem se podvizal. Spisal sem pa slovar le za prvošolce, ker mi pri mnogih poslih na ljubljanski gimnaziji ni bilo mogoče spisati ob enem slovar tudi za drugošolce. Ta slovar naj podpira prvošolce le v prvi in največji sili. Nikakor pa ne morem odobravati g. ocenjevalca nasveta: »nonum prematur in annum«, ampak tukaj velja: »Dvakrat toliko da, kdor hitro da.« Kaj bi pomagal po devetih letih še tako popolen in tudi najstrožjim zahtevam ustrezajoč slovar, ko bi v tem času poduk v nemščini popolnoma opešal? Saj ocenjevalec sam pripoznava, da je nam »v razmerji, v katerem živimo, prepotrebno popolno znanje nemškega jezika.« Da nisem marsikaterim neopravičeno strogim terjatvam g. kritika zadostil, o tem sem ravno tako prepričan, kakor o tem, da sem s svojim slovarjem prvošolcem učenje nemškega jezika bistveno olajšal. Kajti to je vsakemu jasno, da prvošolci z Bartlovim slovarjem ne morejo shajati, ker je preobširen in ker sploh ni za nje prirejen. Bartlov slovar bi bil po mojem mnenji za dijake še le od tretjega razreda naprej rabljiv. Za drugošolce pa naj spiše kak drug kolega primeren slovar.

Popolnoma nerabljiva za prvošolce bi bila tudi suha frazeologija, ki bi po g. Štr. mnenji nižji gimnaziji najbolje ustrezala. G. kritik namreč sam pravi: »V prvo šolo prihajajo dečki, ki beró nemški komaj za silo in vedó le nekaj najnavadnejših besed.« Kaj bi pomagala takemu dečku frazeologija? Kaj bi mu pomagalo, ko bi našel v frazeologiji n. pr. »Die Bekanntschaft jemandes machen, seznaniti se s kom,« ali „einen Anlauf nehmen, zagnati se,« ali »vergebliche Versuche machen, brezuspešno poskušati,« ali »einen Seitenhieb nach jemandem thun, hlastniti po strani koga«, i. t. d., i. t. d., če ne vé, kateri je prvotni pomen besed Bekanntschaft, Anlauf, vergeblich, Versuch, Seitenhieb. Ne, ne, s suho frazeologijo se ne bo pospeševal poduk v nemščini v prvem razredu. V prvi šoli bo moral učitelj na to delovati, da se copia verborum pomnoži, da se sklanja in sprega utrdi, da si učenci spol posameznih samostalnikov prisvojé i. t. d. Zato bo moral učitelj posebno v prvem tečaji najložja berila izbirati in se vseh beril pridno izogibati, v katerih se nahaja le nekoliko bolj težavnih in nenavadnih fraz, da učenci ne onemorejo. — Še le v drugem tečaji se bo učitelj lahko oziral na najložje in najnavadnejše fraze. Tiste pa tolmačiti je učiteljeva dolžnost. G. Štr. sicer vsklikne: »Kaj pa je tebe treba bilo?« — namreč slovarja, ali slovar ima namen podpirati učence pri preparaciji v drugem obziru, namreč z ozirom na spol in na genitiv samostalnikov, z ozirom na razločljivost in nerazločljivost sestavljenih glagolov, da jim poda prvotni pomen

Digitized by Google

posameznih besed i. t. d., i. t. d. G. Štr. namreč ne sme misliti, da bo slovar in denimo, da bi bil čisto v njegovem smislu spisan, učitelja popolnoma razbremenil. Poduk v nemščini v slovenskih paralelkah ostal bo vedno težaven.

Predgovor je pisan v nemškem jeziku, ker je namenjen, kakor v drugih učnih knjigah, zgolj učiteljem. Ali meni morebiti g. Štr., da je predgovor v Šmidtovi latinski slovnici, ali v Schenklovih grških vadbah namenjen gimnazijcem? G. ocenjevalec sicer trdi, da bi bil moral spisati v predgovoru navod za učence, kako rabiti slovar. Pa tudi v tej točki se z g. Štr. ne strinjam. Eno uro ali dve uri bo učitelj s slovarjem v roki z učenci prepariral; pri tej priložnosti jim bo razložil, kako rabiti slovar, kaj pomenijo znamenja i. t. d. in učenci ga bodo ložje in prej razumeli, kakor ko bi bil jaz spisal še tako obširno navodilo za rabo slovarja, kajti živa beseda več premore, kakor mrtva črka.

Slovar je bil do polovice že dokončan po stari izdaji Prosch-Wiedenhoferjevega berila, kar mi pošlje prof. Wiedenhofer svoje berilo v novi izdaji l. 1890. In za to novo izdajo prirejen je slovar. Le št. 6. in 8. sem po jako neljubi pomoti v novi izdaji prezrl in to je g. ocenjevalec tudi omenil. Vender mislim, da to slovarju ne bo toliko na kvar; saj obe izpuščeni berili ne obsezata več kot 2 strani. Sicer sem se pa na vsa berila nove izdaje oziral. Ker je bil slovar do polovice po stari izdaji berila že dovršen, sem dolgo mislil, kaj je storiti, ali naj odstranim besede onih 16 beril, ki se nahajajo le v stari izdaji, ali ne. Odločil sem se za zadnje, ker sem vedel, da bo imelo mnogo učencev še staro izdajo in držeč se pregovora »superflua non nocent.«

Toliko v obče. V posebnem delu hočem nekatere točke prav kratko obravnavati, tako n. pr. kar se ptujk tiče. G. kritik pravi, da sem vzprejel tudi takih izrazov, katerih smo se že davno otresli in navaja med drugimi tudi kinč, kinčati, pajdaš, rima, i. t. d. Ali je res, da smo se teh izrazov že davno otresli? Ne! Kako je z vsako posamezno teh tujk, ne vem, ali znano mi je, da se beseda kinč v Sketovem berilu za 5. in 6. gimn. razred (in to berilo je vender primeroma iz najnovejšega časa) celo večkrat nahaja. Sploh mi bo pa g. Štr. oprostil, da zavzemam glede tujk drugo stališče, kot on.

G. ocenjevalec graja dalje, da rabim prepogostoma glagole v zvezi s krajevnimi prislovi. V tem oziru ravnal sem se po drugih slovarjih, tako po Šolarjevem, ki ima n. pr. za herunterfallen doli pasti, za zurückhalten nazaj držati, za herauskommen ven priti i. t. d. Ne da se tajiti, da je to prvotni pomen dotičnih glagolov in da se bo dalo s taistim v največ slučajih shajati.

Digitized by Google

Druga velika hiba v slovarji je po sodbi g. ocenjevalca — nedoslednost. Poglejmo, kako g. Štr. to trditev podpira! Pravi namreč, da sem glagole tolmačil sedaj z dovršnikom in nedovršnikom, ali pa samo z dovršnikom, ali pa samo z nedovršnikom. Tudi v tem oziru držal sem se Šolarja, in če so učenci toliko let shajali s Šolarjevim slovarjem, zakaj bi z mojim ne? Sprejel sem obe obliki navadno le tam, kjer dela tvoritev dovršnika ali nedovršnika kake težave Vsak nemški glagol pa z dovršnikom in nedovršnikom tolmačiti bi bilo po mojem mnenji odveč. Poglavitno je v tem slučaji, da poznajo učenci pojem. Živ čut še imajo, kedaj jim je rabiti dovršnik, kedaj nedovršnik, in tudi tvoritev dotičnih oblik jim ne dela nikakoršnih težav. O tem sem se prepričal sam pri prvošolcih. Prepričan sem, da bo n. pr. v 7. berilu vsakdo prestavil: »getraust du dich zu säubern? ali se upaš počediti?«, če ravno ima moj slovar, kakor tudi Šolarjev za säubern le čediti, snažiti. — Oziralniki omenjeni so le tam, kjer imajo nov pomen, n. pr. lagern, ležati, položiti, sich lagern vtaboriti se. Popólnoma nepotrebno se mi je zdelo, tiste oziralnike zapisavati, kjer je pomen jasen, n. pr. laben, okrepčati; sich laben, okrepčati se. — Predbacivanje, da stoje manjšalke zdaj zá-se, zdaj pri svojih imenih, dalje, da stoje fraze sedaj pri samostalnikih, sedaj pri glagolih, sedaj na obeh mestih, je tako malenkostnega pomena, da se nočem opravičevati. Omeniti le hočem, da se manjšalke in fraze prav lahko najdejo in s tem je smoter dosežen.

Deloma opravičeno je po mojem mnenji le predbacivanje, ki se popolnosti tiče. Skusil sem namreč tudi jaz s svojim slovarjem 40 beril preparirati, namreč št. 159, 212, 68, 22, 110, 13, 3, 34, 47, 56, 73, 89, 97, 119, 126, 137, 148, 166, 175, 183, 199, 201, 225, 231, 14, 10, 26, 36, 42, 54, 57, 61, 63, 92, 111, 138, 145, 172, 179, 217.) In kaj se mi je pokazalo? Za 20 beril ne manjka prav nobene besede. Pri drugih manjka tu in tam kaka glagolska sestavljenka, katero sem v e d o m a izpustil, če je bil pomen popolnoma jasen. Tako n. pr. št. 110. hinbringen. Pomen te sestavljenke učenec lahko izvede, kajti v slovarji je povedano, kak pomen ima hin in kakega bringen. Ravno tisto velja o heraufziehen 47, zurückschicken, wiederfinden 97, vorwärtsschreiten 119, hervorblicken, hinaustreten, hinabfliehen 126, hineintragen 137, herauskriechen 183, mitsingen 225 i. t. d. Pomen tem in ednakim sestavljenkam najti, ne bo delalo učencem nobenih težav. Seveda gospod Štr. štel mi je to v greh in tako je bilo mogoče, da je naštel izpuščenih besed debelo stotino. Nikakor ne bom trdil, da ne manjka prav nobene besede, ali njih število je primeroma neznatno, tako da se bo vsak učenec z mojim slovarjem lahko dobro pripravljal. Čudil se pa temu nihče ne bo, ki je delal že sam slovarje, ki

Digitized by Google

tedaj vé, kako lahko se kaka beseda prezre, bodisi pri zapisovanji, bodisi pri prepisovanji, ali pri tisku.

Kar se fraz tiče, sem svoje stališče že označil, ko sem govoril o frazeologiji, katero g. Štr. tako toplo priporoča za nižje razrede. V tem oziru zahteva g. ocenjevalec od slovarja preveč. Prepričan sem namreč, da bodo prvošolci fraze, kakor eine Reise machen, einen Wunsch thun, einen Freudenschrei thun, eine Wette machen, seine Gefangenschaft mit Ergebung führen i. t. d. prav in primerno prestavili, če vedó, kaj pomeni vsaka beseda sama zase. G. Štr. pretirava, če pravi, da učenci prestavljajo einen Freudenschrei thun veseli vsklik storiti, fertig stricken gotovo plesti, in taisti učenec, ki je prestavil es wird Tag, dan bo, je slabo prepariral, kajti slovar ima za werden tudi pomen postajati. Sicer pa g. Štr. tako nekako piše, kakor da bi ne bilo sploh nobenih fraz v slovarju. Kdor se hoče o nasprotnem prepričati, naj pogleda besede ablegen, abnehmen, abziehen, anbrechen, ansehen, anlegen, Art, aufschlagen i. t. d. i. t. d.

Z nekim posebnim veseljem in tu in tam celo z malicijozno dovtipnostjo je pisana obravnava o napakah, ki se po g. ocenjevalca mnenji v slovarji nahajajo. Jaz bi jih ne imenoval napake, ampak pomanjkljivosti, ki so nastale, ker sem tu in tam kako mesto v berilu prezrl. Marsikaj izpadlo je tudi v tisku, n. pr. Gerichtstag; že vejica za tem izrazom kaže, da je nekaj v tisku izpadlo, namreč der gr. Gerichtstag sodni dan. Kateri pomen da ima Lunte razven prvotnega, me pač ni bilo treba podučiti. Besede weiterziehen, sich vorstellen, herunterziehen, fortschiessen i. t. d., se nahajajo v najrazličnejših pomenih v berilu, in iz izrazov, koje sem navedel, si bodo učenci za različna mesta lahko prave prikrojili, če bodo le malo mislili. Zagovarjati pa moram svoj slovar z ozirom na nekatere izraze, n. pr. es steht wohl, was Zeug halten konnte, sie haben ihn weich geschlagen, Fellchen kožica (n. pr. ne prodajaj kože, dokler medved v brlogu tiči). Da sem tu in tam kako mesto prezrl, sem že omenil in za dotične opazke sem g. ocenjevalcu hvaležen. Reči pa moram, da bo slovar pri vsem tem prvošolcem dobro služil, ker celo g. Štr. s svojo strogo kritiko ni mogel več pomanjkljivega najti.

Tudi to, kar je g. Štr. na str. 431. in 432. navedel, je večinoma neopravičeno. Z izrazi, ki so v slovarji, se bo večinoma shajalo: v mnogih slučajih se da, ker je toliko sličnih izrazov navedenih, pravi prikrojiti. Tu in tam se pa tudi lahko dobesedno prestavi. To velja o finden, gehen, strecken, stecken, ausbleiben, Triumph, Väter (očetje rabi tudi Preširen v pomenu predniki, n. pr. kjer so očetje naši sloveli) Unterkommen, kommen, anziehen, aufklopfen, herbeiholen, setzen. Tako ostane le še malo opravičenih opazk. Popolnoma neopravičene so tudi opazke, ki se točnosti ali

Digitized by Google

popolnosti v izrazih tičejo, n. pr. Kirchhof, trotzen, Länderei, ausschlagen, vorhaben, Einkehr, i. t. d. To hočem ,le na enem mestu dokazati. Za schaffen (v šibki obliki) ima slovar spraviti; g. Štr. pa hoče imeti nach Hause schaffen domov spraviti. Vprašam čemu? Saj izraz nach Hause stoji pri Haus. Vse te opazke odločno zavračam.

Konečno le še nekaj! Ko bi g. Štritof le približevalno malo pojma imel, koliko truda stane takšen na videz sicer majhen slovar, ko bi bil pomislil, v kakih težavnih razmerah sem ga pisal in da mi je bilo mnogo na tem ležeče, da pride na svitlo prej ko mogoče, sodil bi bil o njem, če že ne dobrohotno, vender pravično, to se pravi, omenil bi bil tudi to, kar je dobrega. Kritika s kadilnico v roki ne potrebujem; g. Štritofa kadilnica bi mi tudi borno malo pomagala. Naj poskusi spisati slovar za drugošolce, in sprevidel bo, da ima pisatelj v Slovencih mnogo težje stališče od kritika.

J. Fon.

Slovniški razgovori.

IV.

(Dalje.)

Gospôda čitatelji so gotovo opazili, da se vsa moja razprava do sedaj ni ozirala nič ali samó mimogredé na óno slovniško-filozofsko umovanje ali raisonnement, ki je glavna opora profesorja L. P. trditvi, to pa zategadelj, ker sem uverjen, da je vprašanje o rabnosti ali nerabnosti dovršnikov v pravem sedanjiku v prvi vrsti historiško; s historiškimi dokazi mu treba torej do živega, s preiskovanjem zgodovinskega razvitka njegovega. Naravno, da je raisonnement ali teorija pri tem samó postranski faktor: teorija razjašnjuj fakta jezikovne zgodovine; če ustreza in se prilega faktom, prav, če pa se ž njimi ne more pogoditi in se ne dá spraviti v sklad, realnemu slovničarju tudi prav, a slabo za teorijo, po nji je. V takem položaji je profesorja L. P. teorija; sojena je že, predno smo se začeli baviti ž njo: nasprotuje činjenicam, katere nam podaja historiška slovnica slovanskih jezikov. Ker pa nečem očitanja, da si prisvajam nezmotnost, doteknimo se z nekolikimi besedami vsaj glavnih tez g. kritika.

Kot motto nastopnemu premišljevanju o pojmu in bistvu sedanjosti in nje jezikovnem izražanji bi lahko postavili na čelo Schillerjeve verze:

„Zögernd kommt die Zukunft hergezogen, Pfeilschnell ist das Jetzt entflogen, Ewig still steht die Vergangenheit.“ Ti verzi niso samo krasni, ampak so tudi logiško resnični izraz preteżavnega pojma. — Stožer profesorja L. P. dokazovanju je tá-le stavek: „V r e s n i c i s e d a n j e p a, mislim,

Digitized by Google

da je ne samo to, kar se v sedanjosti godí in vrší, ampak tudi to, kar se v sedanjosti (t. j. v trenutku, ko dejanje konstatiram) zgodí in izvrší.‘ To je nemožen postulat, kateremu noben jezik ustreči ne more in tudi res ne ustreza! Kaj je sedanjost? Bolje, nego bi mogli povedati mi, odgovarja na to sloveči slovničar Krüger v svoji atiški sintaksi § 53. I. Vorer. 1., 2., 3.: »Die Gegenwart im strengsten Sinne ist so wenig eine Zeit als die Linie oder der Punkt ein Raum ist. Die Zeit verharrt nicht; der Laut, kaum verhallt, gehört schon der Vergangenheit an. Selbst der Augenblick, ebenso theilbar wie das Sandkorn, beschränkt sich nicht auf die Gegenwart, die Gegenwart im strengsten Sinne ist demnach als ein zeitloser Punkt zu denken, der auf der unendlichen Linie der Zeit rastlos aus der Vergangenheit in die Zukunft forteilt. Wenngleich sie indess für keine Handlung ausreicht (to si dobro zapomnimo!), so ist sie doch das Princip für alle practische Zeitbestimmung.“ Sedanjost tedaj ni nič drugega, nego vedno premikujoča se meja med prihodnostjo in preteklostjo, nima torej nikakeršnega obsega, prav kakor matematiška točka vedno bežeča; nje zadržavanje ali fiksovanje je torej nemožno, zakaj v tem hipu, ko odpreš usta, da bi konstatoval nje nastop, prešla je že. Sedanjost konstatovati, to bi bilo isto, kakor hoteti ustaviti tek časa.

Jasno je torej, da pravo ali materijalno izražanje sedanjosti v tem zmislu ni možno, in istina je, da noben jezik, saj kolikor jih poznam jaz, nima zánjo izraza. Logiškim zahtevam ustrezajo tedaj popolnoma tudi slovanski jeziki, ki ne tvorijo pravega sedanjika od dovršnikov, ker ti izražajo dovršnost dejanja, katere pristni izraz je tudi matematiška točka (prim. Mikl. »Syntax.« 280. 9. in Šuman, »Slov. slovn. za srednje šole.« V Celovci, 1884., 153). Raba dovršnikov, t. j. značilnikov dovršnosti, v pravem sedanjiku je prav tako nemožna, kakor je nemožno zajeti ali ujeti óno matematiško točko, kateri se pravi sedanjost.

Kaj so pa torej sedanjiki (pravi sevéda!) ali praesentia raznih jezikov, če niso značila prave, stroge sedanjosti? Na to odgovarjajo vse slovnice soglasno: Sedanjiki značijo ali dejanje, ki v trenutku, ko govorimo, traja in še ni dovršeno, ali pa se ponavlja, t. j. dejanje, ki se navadno godí, ki se utegne goditi ali zgoditi, dasi se morda ravno sedaj ne godí. Slika sedanjikov prve vrste je jedna matematiška črta (—), druge vrste pa več matematiških črt ali več matematiških točk (— — — ali pa . . .).

V tem zmislu učé kolikor toliko točno, toda v bistvu jednako vse slovnice; vzemimo katerokoli, bodisi znanstveno ali šolsko slovnico ónih jezikov, katere bolje poznamo, grškega, latinskega in nemškega, in uverimo se,

Digitized by Google

da je to res. Primeril sem sicer ad hoc vse grške, latinske in nemške slovnice, kolikor sem jih mogel dobiti v roke, toda zaradi omejenega prostora navedem naj samó nekatere, in sicer óne, katere so dosežne skoro vsakemu čitatelju. *Curtius* (Griechische Schulgrammatik. 17. Aufl. v. Dr. Wilhelm v. Hartel) str. 170. sled. v § 194. velí: 1. Formen der dauernden Handlung. (Praesensstamm. Le-sèm šteje sevéda present in imperfekt). 1. Der Indicativ des Praesens steht als Ausdruck der sich entwickelnden, andauernden Handlung besonders in Beschreibungen von Zuständen, bei wiederholten Handlungen, in allgemein geltenden Behauptungen. — 2. Indem das Praesens eine in der Entwicklung begriffene noch nicht abgeschlossene Handlung bezeichnet, dient es zum Ausdrucke des Versuches (praesens de conatu).« — *Kermavner*, (Latinska slovnica) tudi jako točno učí (str. 164. § 299.): Präsens zaznamuje kakor v slovenščini: 1.) vsako sedanje dejanje, bodi si da se v trenotji govorjenja vrši ali da traja ali se ponavlja, bodi si da se je prej začelo in se še vrši. 2.) dejanje, ki velja za vse čase, torej tudi za sedanjost, (neomejeni ali aoristiški sedanjik. Op. moja). 3.) izreke in nauke, ki se nahajajo v še ohranjenih knjigah. — *Karl Schmidt*, (Lateinische Schulgrammatik. 6. Aufl. Wien. 1883). § 291: ». . . Die dauernde Handlung bezeichnen die Formen des Präsensstammes: das Praesens, Imperfectum und Futurum« . . . . . § 292. Das Präsens bezeichnet wie im Deutschen eine in der Gegenwart dauernde Handlung. Als solche gilt: 1. eine im Augenblick des Sprechens sich vollziehende Handlung: Pacem petimus omnes den Frieden erstreben wir alle; 2. eine gegenwärtig sich wiederholende Handlung, ein gegenwärtig dauernder Zustand: Cotidie lego Platonem. — Deus mundum conservat; 3. eine allgemein für alle Zeiten, folglich auch für die Gegenwart geltende Behauptung: Fortes fortuna adiuvat; 4. Behauptungen, die in der Vergangenheit ausgesprochen sind, aber infolge schriftlicher oder mündlicher Ueberlieferung auch der Gegenwart angehören: Plato docet. — Chrysippus disputat aethera esse Jovem; eine theilweise schon vergangene, aber jetzt noch fortdauernde Handlung: Annum iam audis Cratippum . .« — *Willomitzer*, (Deutsche Grammatik für österr. Mittelschulen. 4. verb. Aufl. Wien 1885. str. 111. § 103.): »Das Präsens bezeichnet eine im Augenblick des Sprechens unvollendete Handlung. Das Präsens dient ferner zum Ausdruck allgemein giltiger Urtheile. Es dient z. B. in Sprichwörtern und in Sätzen, die jedem bestimmten Zeitverhältniss entflohen sind.« — Kakor vidimo, ujema se slovenščina z grščino, latinščino, nemščino z ozirom na pravi sedanjik popolnoma, in ker torej pravi sedanjik znači trajajoče ali ponavljajoče se dejanje, izraža ga slovenščina s tistimi svojimi glagoli, ki izražajo trajajočo

Digitized by Google

ali ponavljajoče se dejanje; to pa so trpežniki ali durativniki in opetovalniki ali iterativniki, torej v obče nedovršniki. Njih obrazci so prav kakor že omenjeni obrazci pravega sedanjika ali jedna matematiška črta (trpežniki), ali pa več matematiških točk ali črt (opetovalniki). Prim. Mikl. »Synt.« 280. 9. in Šum. § 171.

Ni tedaj marota ali muhavost slovanščine ali slovanskih slovničarjev, temveč neizogibna doslednost, zahteva logike, da se dovršniki izključujejo od porabe v pravem sedanjiku. Razlika med slovanščino in drugimi jeziki je tedaj samó v izražanji neomejenega ali aoristiškega sedanjika, ki ga v nekaterih slučajih imenujemo tudi gnomiškega; le-tá sedanjik izraža slovanščina, po kakovosti dejanja ali z nedovršniki ali z dovršniki (prim. Šólarjev vzgled: »Onegav hlapec pet mernikov pšenice vzdigne kot nič, brat njegov jih pa še clo nese«), a drugi jeziki tega razločka ne delajo, niti ga morejo, ker nimajo za dovršnost in nedovršnost razvitih posebnih oblik, kakor jih ima slovanščina. Toda grščina se tudi tù močno približuje slovanskim jezikom, ker gnomiški sedanjik lahko nadomešča z gnomiškim aoristom, prim. Ῥώμη ἀμαθὴς πολλάκις τίκτει βλάβην poleg Ῥώμη μετὰ μὲν φρονήσεως ὠφέλησεν, ἄνευ δὲ ταύτης πλείω τοὺς ἔχοντας ἔβλαψεν.

O „sedanjikih“ z „*golo dejanskim pomenom*“ ni torej niti v slovanščini niti v kakem drugem nam znanem jeziku nì sledú nì tirú.

Celó nekaj drugega negoli dejanje, ki se v sedanjosti zgodí in zvrší, katero prof. L. P., postuluje, ki ga pa v istini ni, je v sedanjosti, t. j. v trenotku govorjenja dovršeno dejanje, bodisi, da se je to dejanje zvršilo ravnokar, takó da smo v trenotku, ko govorimo, celó še pod njega vplivom ter baš pod teu vplivom in vtiskom konstatujemo njegov zvršetek, εὕρηκα našel sem je vzkliknil Arhimed v hipu, ko se mu je najdba posrečila — bodisi, da se je dejanje kadarkoli v preteklosti že godilo, toda pri tem se zajedno izpremenilo v trajno stanje: učinek dovršenega dejanja ali njegov rezultat nam je še vedno pred očmí: *Bog je svet ustvaril*, in svet še stojí. Za tako v sedanjosti dovršeno dejanje imajo zopet vsi prej navedeni jeziki isti izraz, namreč perfectum, t. j. perfectum logicum ali absolutum, kateremu morejo v slovenščini rabiti naravski jedino le dovršniki. Grški in nemški perfekt sta sploh samó logiška, slovenščina in latinščina pa imata za logiški in historiški perfekt isto obliko. Pójem dejanja, ki je v sedanjosti dovršeno, ima kàr največ sorodnosti s pravimi sedanjiki, zategadelj imenujejo slovničarji logiški ali absolutni perfekt naravnost tudi sedanjiški ali prezentni perfekt (prim. Schmidta l. c. § 294.) in Friedrich Bauer (Grundzüge der neuhochdeutschen Grammatik. 22. Aufl. von August Hofer. Nördlingen 1883) imenuje sedanjik kàr naravnost „nedovršno“, a perfekt

Digitized by Google

‚dovršno sedanjost« (»Praesens, unvollendete Gegenwart — Perfectum vollendete Gegenwart,‘ l. c. § 163). Tesno sorodnost med sedaj dovršenim dejanjem in pravimi sedanjiki dokazujeta i grščina i latinščina, ki mnogo logiških perfektov zgoraj omenjene druge vrste rabita celó za prave sedanjike (prim. pozneje navedene vzglede), dokazuje pa sosebno še latinščina, ki rabi za prezentnim ali logiškim perfektom prav kakor za pravim sedanjikom v zavisnem konjunktivnem stavku konjunktiv ‚praesentis‘ ali ‚perfecti‘ ali opisne konjugacije na *urus sim*, iz kratka: ‚perfectum logicum‘ štejejo med sedanjiške čase, ‚Tempora der Gegenwart‘ Schmidt, l. c. § 302.¿. — Da to svojo trditev še bolje podkrepimo in razjasnimo, navedimo o logiškem perfektu zopet vse iste slovnice. Curtius — Hartel, l. c. § 200: »Demnach bezeichnet der Indicativ des Perfects die in der Gegenwart vollendete Handlung oder den in der Gegenwart dauernden Zustand (perfectum praesens): ἕστηκα stehe, τέθνηκα bin todt, κέκτημαι besitze, μέμνημαι bin eingedenk, ὄλωλα bin verloren, πέποιθα vertraue.« — Kermavner, l. c. § 301.: Praesentiški perfekt (sedanji dovršnik, tudi perfectum logicum zvan) zaznamuje a) za sedanjost dovršeno dejanje; b) dovršenemu dejanju sledeče stanje; slov. rabi dovršne glagole. Tako dixi rekel sem (sedaj je konec besed). Fuimus Troes, fuit Ilium (zdaj nismo več); b) novi zvedel sem, vem; *consuevi* navadil sem se, navajen sem; *constiti* postavil sem se, stojim; *consedi* vsedel sem se, sedim; *mihi persuasi* preveril sem se, preverjen sem: *Is mos ad hunc diem permansit* óstal je in traja še.« — Schmidt, l. c. § 294.: Das Perfectum Man unterscheidet das präsentische Perfect und das historische Perfect. 1. Das präsentische Perfect (auch logisches oder absolutes Perfect) bezeichnet wie das deutsche Perfect eine für die Gegenwart vollendete Handlung. Dieselbe hat entweder a) überhaupt aufgehört und dauert nur in ihren Folgen noch fort, oder b) die allmähliche Verwirklichung hat ihren Abschluss gefunden und sich in einen dauernden Zustand verwandelt (sledé vzgledi, skoro isti, kakor v Kermavnerji): . . . Zusatz 1. Ebenso bezeichnet das passive Perfect als präsentisches Perfect den gegenwärtigen Zustand. — Willomitzer l. c. § 103. 2.: »Das Perfect bezeichnet ein Ereignis als im Augenblick des Sprechens vollendet. Es bezeichnet auch einen gegenwärtigen Zustand als Ergebnis einer vergangenen Handlung. — Ich bin glücklich gewesen. — Das Geld ist verloren.« — Šólar, l. c. p. 20. II. 2.: »Ferner wird das Praeteritum eines Verbi aoristici auch angewendet zur Bezeichnung einer für und mit Bezug auf die Gegenwart vollendeten Handlung (relatives Präsens — Schmidt, kakor smo videli imenuje ga narobe *absolutes* Perfectum —), dem griechischen Perfect und dem lat. und deutschen Perf.

Digitized by Google

präsens entsprechend. Z. B. *Dolgo sem bil bolan, zdaj sem* se pa, hvala Bogu, spet *ozdravil* (opomina vredna je v tem stavku zveza logiškega perfekta s čestico *zdaj*, očividen dokaz, da je ta perfekt sedanjiški čas. Op. piščeva). *Sovražnik nam je mesto oblegel, da ne more nihče vun.* Ujema se torej slovenščina tudi v rabi logiškega perfekta popolnoma z grščino, latinščino, nemščino, samó da v slovenščini prav kakor v latinščini ista oblika rabi zajedno kot historiški perfekt. (Dalje prihodnjič.)

LISTEK.

„Dijaški koledar". — Koledarska književnost slovenska, ki se kàj lepo razvija v poslednjih letih, pomnožila se je iz nova za lično knjižico, katero je pod gorenjim naslovom izdala „Narodna Tiskarna" v Ljubljani. „Dijaški koledar" se ne priporoča samó po elegantni obliki, nego tudi po bogati vsebini, sestavljeni jako srečno, kakor priznavamo drage volje. Poleg navadnih koledarskih stvarij obseza namreč rodopis cesarske rodovine, astronomiške beležke, ključ za določitev vremena, lestvico za pristojbino kolkov (morda bi utegnila bolje rabiti beseda „kolkovína"), žrebanja avstrijskih sreček, seznamek vrednosti kovinskega denarja, poštne pristojbine za pisma in brzojavni tarif. Nató čitamo životopis pokojnega Miklošiča, „Dijaški prijatelj" pa navaja pojasnila o srednji šoli, vzprejemu v srednje šole, zrelostnih izkušnjah, šolnini, ustanovah ter našteva srednja učilišča po Slovenskem, šole za umetniško in strokovno izobrazbo, trgovske šole, strokovne šole za živinozdravstvo in vojaške učilnice. Potem je prirejenih nekoliko stranij za učitelje in sošolce in za zapisek domačih nalog. Daljna vsebina: Počitnice na srednjih šolah; zapisek knjig; razreditev šolskih ur; evropski vladarji; sveta brata Ciril in Metod; glagolica in cirilica; jezik staroslovenski; književno delovanje sv. Cirila in Metoda; srbska in ruska azbuka; oznanila. Sevéda je tudi beležkam odločeno dovolj prostora. Knjižico krasí izborno pogojena podoba Miklošičeva, napravljena po zadnji fotografiji slavnega pokojnika. — Vzpričo tolike vsebine nikakor ne dvojimo, da si to najnovejše podjetje pridobí dôkaj prijateljev v dijakih slovenskih, in zató veselo pozdravljamo „Dijaškega koledarja" prvi letnik, želèč mu še obilo naslednikov. Cena izvodu je 80 kr., po pošti 85 kr.; kdor naroči skupaj 10 izvodov, dobí jednega po vrhu. Dobiva se v „Národni Tiskarni" in po vseh knjigarnah slovenskih.

„Pred 125 leti. Zanimivosti iz prve dobe c. kr. kmetijskega društva v Gorici." — Takó se imenuje knjižica, obsežna nekaj nad dve tiskani pôli, katero je o priliki kmetijske in gozdarske razstave v Gorici svojim rojakom posvetil g. *Ernest Klavžar.* Dné 4. rŕénega cveta t. l je bilo ravno 125 let, odkar je cesarica Marija Terezija ustanovila c. kr. kmetijsko društvo v Gorici, katero si je v svoji prvi seji dné 27. vélikega srpana 1765. vzdelo naslov „C. kr. kmetijska družba v pokneženih grofijah goriški in gradiški" (Società d' Agricoltura nelle principate Contee di Gorizia e Gradisca). Prvi predsednik mu je bil grof Ivan Gašper Lanthieri Paratico, štelo pa je iz početka za svoje ude zgolj plemiče. Pozneje je povabilo duhovščino po deželi, naj pospešuje društveno delovanje, in je tudi že drugo leto vzprejelo prvega kmeta v svojo zvezo. Za prvo društveno kmetovíšče si je najela družba holmec Rafut za goriškim gradom in si leta 1770. pridobila

Digitized by Google

tudi svoje poskuševališče Knjižica pripoveduje mimo drugega o različnih darilih za kmetovalske namene, o pisanih in tiskanih poukih, o kmetovalskih novostih i. t. d. — Po smrti prvega predsednika je vodil družbo podpredsednik grof Strassoldo, potem grof Frančišek Thurn (della Torre) in grof Ivan Krst. Coronini-Cronberg, leta 1826. pa je bil imenovan za predsednika grof Mihael Coronini-Cronberg. Leta 1822. so vzprejeli v odbor našega rojaka monsignora Valentina Staniča, ki je bil mnogokrat tudi predsednikov namestnik, leta 1833. pa so imenovali za predsednika gôri imenovanega grofa Ivana Krst. Coroninija, in leta 1837. kneza-nadškofa Frančiška Ksaverija Lušina. Potem so predsedovali društvu zaporedoma Jožef pl. Persa, Avguštin baron Codelli, Aleksander pl. Claricini, in sedaj mu načeluje dežélni glavár Frančišek grof Coronini-Cronberg.

Iz tega tesnega pregleda se vidi, kakó skrbno je g. pisatelj porabil različne vire za svoj spis; uverjeni smo, da ga bode rad čital vsakdo, kdor se zanima za domačo zgodovino v obče in za kmetijsko družbo goriško posebe. Knjižica je zanimiva od prve do zadnje strani.

O rokopisni ostalini Davorina Trstenjaka nam piše g. *Anton Brezovnik*, učitelj v Vojniku, to-le: V 7. in 8. številki lanskega »Zvona« naštevа g. *And. Fékonja* Dav. Trstenjakove rokopisne ostaline. Dovolite, da Vam pošljem tudi jaz dva taka rokopisa. Oba sta namenjena kot »vezilo« za god. Prvo »Mein lieber Ignatius«, namenjeno je Ig. Orožnu, stolnemu dekanu v Mariboru, drugo »Kaj je iz starih pisem znanega o početku cirkve sv. Miklavža?« moji malenkosti.

Obe pismi obravnavata zgodovino »Volčjaka« (dolinice v župniji starotrški pri Slovenjemgradci [1]) in v tem dolu stoječih cerkvâ Sv Miklavža in Sv. Vrbana

Prvo pismo je podaril g. Orožnu, da bi je porabil pri svoji zgodovini lavantinske škofije, drugo pa méni, ker je v rokopisu večkrat imenovani »hanžičhof« moja rojstvena hiša.

Omenjena »Franz-Josef-Ritterja« sta Fr. Juvančič, bivši dekan v Novi Cerkvi in A. Žuža, bivši dekan na Laškem. Obe župniji sta bogato dotirani«. — Takó g. Brezovnik. Radi ponatisnemo oba lista, ker imata izvestno zgodovinsko vrednost, in sicer ju priobčimo brez slébarne izpremembe. Prvo pismo g. Ignaciju Orožnu slôve:

Mein lieber Ignatius!

Als Präsent zu deinem Namensfest verehre ich Dir eine geschichtliche Skizze der Altenmarkser Filialkirche St. Nicolaus in Wolfspach.

Sie liegt in einem ziemlich angenehmen Thale, eine halbe Stunde unter Sille am Bache Sečnica, welcher am nördlichen Abhang des Plešivec oder St. Ursulaberges entspringt, bei den Filialen St. Nicolaus u. St. Urban vorbeifliesst, und oberhalb Pameče sich in die Missling ergiesst.

Die Sečnica wird schon vor dem Jahre 1189 im Codex Pradit. monast. St Pauli cap. 85 erwähnt. Um dieselbe Zeit schenkte Dominus Henricus de Truchsen X mansus, u. Dominus Otto de Truchsen II mansus dem Stifte St. Paul. [2])

Diese mansus müssen aber früher Eigenthum des Spanheimer Grafen Bernhard gewesen sein, da ich in Ludwig Webers (deines einstigen Lehrers) Urkundensammlung

[1]) Ljudstvo imenuje to dolino »Zabenkracarsko dolino (graben)«.

[2]) Nach einer im k. k. H. H. u. Staatsarchive aufbewahrten Urkunde dto. 1196 17. Juni. Lateran bestätigt Papst Celestin III dem Abten Ulrich den Besitz sämmtlicher Güter, unter diesen wird auch »villa Seciniz« genannt. Fontes rerum austr. 2 Abth. Diplomat. acta 29 Band pag. 101. Mit Urkunde dto. Völkermarkt 10. Juni 1251 verzichtet Seifried von Mahrenberg auf alle »munitiones« in die Hände des Abtes Leutold von St. Paul, welche seine Vorfahren unrechtmässig bei der Kirche in Wolfsbach sich angeeignet haben. Copialbuch von St. Paul fol. 93.

Digitized by Google

aus dem Archive zu Victring Tom. I. cod. dipl. fol. XIII finde, dass Graf Bernhard von Spanheim dem Kloster Victring die Besitzung Hadrichesdorf, welche Chunrad von Truchsen von ihm zu Lehen hatte, dem Kloster zu Victring schenkte, den Truchsner aber mit Gütern in Rammelstein (Rabenstein zwischen Lawamünd und Unterdrauburg) und Grace entschädigte. Die Urkunde trägt das Datum 1147. An das Besitzthum der St. Pauler Benedictiner erinnern noch die Vulgarnamen der gegenwärtigen Besitzer: Apačnik u. Prodnik — Abt u. Prior!

In nicht weiter Entfernung von der Kirche St. Nicolaus heisst eine Waldschlucht: Volčje jame, u. unterhalb ein Besitzer Volčjak, von daher rührt die deutsche Benennung Wolfspach, welche noch im Altenmarkter Stockurbar vom Jahre 1650 vorkommt, aber schon im Jahre 1335 üblich war, denn das Copialbuch von St. Paul (fol. 125) berichtet: Chunrad von Auffenstein Marschall von Kärnthen bezeugt auf wiederhohlte Mahnung des Abtes u. Conventes St. Paul »daz ich innegehabt han ein vogtey auf einen gut, daz dem Gotshaus von s. Paulo mit aygenschaft angehört vnd ist gelegen im Wolfspach datz s. Nicla, dy weil ich Windischgrätz innegehabt han unz auf heutigen tag« — obwohl er kein Recht dazu besass. Datum Pleyburch 1335. 10. Juli.

Im sogenannten Hanžičhof sind noch die Klosterzellen zu sehen, die als Wohnungen den Mönchen gedient haben.

Mein Messner erzählt mir: ober dem Thürpfeiler des Hauptthores steht die Jahreszahl MIII, jedoch ich muss mich selbst überzeugen. Ich war vor 3 Jahren einmal dort, aber mir ist die Inschrift entgangen.

Ich habe diesen Winter meine Abhandlung über »Weriand de Graz», den ersten bekannten Ahnherrn der Fürsten Windischgraz vollendet, u. ich bin zu dem Resultat gekommen, dass er nicht der jüngste Sohn Ulrichs Markgrafen von Kärnten aus dem Hause Weimar, sondern ein einfacher Landesadeliger gewesen sei.

Auch Tangels Ansicht: dieser Weriand sei ein Graf von Player gewesen, ist irrig. Ich habe 34 Domini de Graz — Windischgraz eruiert, die vom Jahre 1090 bis 1385 ununterbrochen hier gewohnt haben. Die Fürsten Windischgraz werden mir freilich gram sein, aber die Geschichtsforschung muss rücksichtslos vorgehen.

Gott gebe dir langes Leben, du bíst für die Kirche u. Wissenschaft auch nothwendiger als die zwei Franz-Josefs-Ritter, die nicht umzubringen sind. Wegen meiner sollen sie 100 Jahre leben, ich speculiere nicht auf ihre Pfründen, aber hätte ich sie so jung, wie meine Brüder: Žuža u. Juvančič, bekommen, wahrlich ich hätte mehr in jeder Beziehung geleistet.

Mit Gruss u. Kuss Dein alle Zeit getreuer Freund

(Konec prihodnjič.) *Davorin.*

VII. izkaz darov za Prešérnov spomenik.

Prenesek . .	gld.	568·99
Cerkljanski dijaki na veselici v Cerkljah dné 30. vélikega srpana . . .	„	10·—
Čisti dohodek dijaške veselice na Greti pri Trstu dné 30. vélikega srpana	„	50·—
Dr. Ivan pl. Premerstein, c. kr. notar v Tolminu	„	10·—
Počitniška dijaška zveza »Zora« v Ptuji za odhodnico dné 15. kimovca .	„	4·—
Anton pl. Globočnik, državni poslanec i. t. d.	„	10·—
Skupaj . . .	gld	652·99

„Schlusswort zur Ortsnamenforschung in Kärnten". Poročali smo že v 7. številki o brošuri, v kateri je »Katoliško-politiško in kmetijsko društvo za koroške Slovence« krepko zavrnilo neosnovane trditve arhivarja A. pl. Jakscha, tičoče se slovenskih krajevnih imen na Koroškem. Ker se je potem zdelo g. pl. Jakschu potrebno odgovoriti na to brošuro in iz nova zagovarjati svoje trditve, izdalo je sedaj rečeno društvo

Digitized by Google

novo knjižico pod gorenjim naslovom. Pisana je stvarno in temeljito; toda ali se gospod pl. Jaksch sploh dá prepričati, na to smo res radovedni. Nekoliko več prihodnjič.

Zveza hrvaških pevskih društev je imela minuli mesec v Zagrebu svoj občí zbor, na katerem se je poročalo o dosedanjem delovanji pevske zveze in so se tudi prisodile nagrade, katere je svoje dni razpisal osrednji odbor za nove zbore hrvaške. Prvo darilo (15 cekinov) so zložile dame hrvaške, drugo (10 cekinov) je dal zagrebški župan g. dr. Amruš, in tretje (8 cekinov) je zložila zveza sáma. Izmed teh daril sta se prisodili prvi dve našemu rojaku g. *Fr. S. Vilharju* za zbora „Hrvatska domovina" in „Nočna pjesma", tretje pa je dobil g. prof. Jos. Eisenhuth. Veselí nas, da hrvaški veščáki priznavajo izredno nadarjenost Vilharjevo, in zató mu čestitamo od srca. — Pohvalno sta bili še omenjeni Vilharjeva „Slovensko-hrvatska himna" in Fleišerjeva „Košutica".

Skupščina je sklenila izdajati svoje glasilo, in sicer vsak mesec z jedno skladbo; o prihodnjem zborovanji se je določilo, da bode v Brodu ob Savi.

Spomenik Ljudevitu Gaju so odkrili dné 27. m. m. v Gajevem rojstvenem mestu Krapini. V prihodnji številki izpregovorimo nekoliko obširneje o tej lepi slavnosti, zajedno pa opozarjamo že danes čitatelje svoje na spis »Kratka povestnica slovenskega pravopisa«, v katerem bode prihodnjič pisatelj č. g. *A. Fékonja* poročal o vplivu Gajevem na književnost slovensko.

Ogenj sv. Elma. Prelepi sij, ki ga o hudem vremeni napravljata zemeljska in zračna elektrika zlasti ob rtastih stvaréh, takozvani ogenj sv. Elma — o katerem govorí dr. S. Šubic v »Lj. Zvonu« 8. zv. — imenujejo Grki Elijev ogenj (J. Jesenko: Občni zemljepis 73.) — Na tem prirodnem pojavu se osnavlja menda tudi národna vera Srbov, da se na dan, kadar se praznuje sveti Ilija, sveti Pantelija, ali Ognjena Marija, vozačem zapalijo osí in kolesa in da jim tedaj grom udarja v voz; zakaj svetci se bajè srdé na delavce ob istih praznikih (»Glas Naroda«, 1874., 26.).

Dr. Šubic tudi omenja povestij, kakó si je zapadni svet mislil svetnike v zraku, zlasti Marijo, naprama Elmovemu ognju, poslednjo namreč kot pomočnico o pomorskih viharjih, prikazujočo se v ognji sv. Elma. — Nekaj podobnega nam pripoveduje zopet národna pesem srbska o prej imenovanih svetcih: »gromovitem« Iliji, »vetrenem« Panteliji in »ognjeni« Mariji: — Vlahi žanjejo v nedeljo —

»Nad njima se tri oblaka viju,
Jedan oblak gromovit Ilija,
Drugi oblak ognjena Marija,
Treći oblak sveti Pantelija.«
Progovara sveti Pantelija:
»Udri gromom, gromovit Ilija,
Udri ognjem, ognjena Marija,
A ja vetrom, sveti Pantelija«.
Al' govori ognjena Marija:
»Nemoj gromom, gromovit Ilija,
Nemoj vetrom, sveti Pantelija,
Ni ja ognjem, ognjena Marija,
Jer Vlasima Turci ne veruju,
A pšenica težatka ne čeka.«

—*e—o—a.*

Dr. Jan Peter Jordan. O tem nedavno umršem lužiškem Srbu, bivšem javnem učitelji slovanskega jezika in književnosti na vseučilišči lipskem, naznanja se v »Lj Zvonu« XI. str. 511 na kratko, da je bil »jako plodovit pisatelj in izdal mimo drugih knjig nemški pisano slovnico gorenjelužiškega jezika« (1841.) in da je leta 1841. priobčil tudi nekoliko (lužiško) srbskih národnih pesmij pod imenom »Wićazec Petr«. — Spomina vredno je še, da je pokojni Jordan leta 1842. — tedaj bogoslovec v Pragi začel izdajati list »Jutnička« (Juternica), ki pa ni uspel, menda ne zaradi novega, po Smolerji osnovanega pravopisa. Med knjigami Jordanovimi pa se morejo tù imenovati: »Die slawischen Sprachdialekte in kurzer Grammatik, Chrestomathie und dem nöthigen Wörterverzeichniss« 1845.;

Digitized by Google

»Dokladni Słowniczek polsko-niemiecki i niemiecko-polski;« »Die Vorläufer des Husitenthums in Böhmen« 1846.

Naše »Slovanstvo« (poleg češk. Slovnika Naučn.) pravi I. 103. da je bil Jordan svoj čas »najgorljivejši širitelj in branitelj slavjanske uzajemnosti med lužiškimi Srbi, širеč ustno in pismeno med rojaki in Nemci znanje o Slavjanstvu«. Posebno imeniten je v tem oziru pač znani časopis: »Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft«, katerega je izdal Jordan (in Schmaler) v Lipsiji 1843.–1849. To je res »temeljit obzor duševnega delovanja pri vseh Slavjanih«. V teh »letopisih za slavjansko književnost, umetnost in znanost« se nahajajo med mnogim in raznovrstnim gradivom kaj zanimivi spisi, dostajajoči se vsega Slovanstva, n. pr.: Razprava o Gaji in ilirstvu; životopis Šafařikov in razgovor o njegovih »Slov. Starožitnostih« in »Slov. Narodopisu«; životopisne črtice o Kolarji in natančen pregled njegove »Slavy Dcere«; zgodovinski razbor češke književnosti; izvestja o poljskem pesniku Mickiewiczi; kritiške ocene ruske literature sploh kakor i pojedinih pisateljev . . . pa tudi zaznamki o bolgarskih, srbskih, hrvaških in slovenskih književnih in v obče stvaréh národnostnih. O poslednjih sta tukaj pisala tudi Dav. Trstenjak (1845.) v odgovor o priliki svoje primicije in Ivan Macun o slovenskih ljudskih šolah v dolenji Štajerski (1844) in o Slovanih v Kranjski in sosednih pokrajinah (1845.).

Književno delo Jordana, odšedšega v Avstrijo, nadaljeval je v rojakih znamenití Jan Ernošt Smoleř (Schmaler), o katerem vid. »Lj. Zvon« IV. str 504 sl.

A. Fikonja.

Listnica. — Gregorij. Kakó sodimo o poslanih pesmih? Bolje, da molčimo! — Metod. Pred petdeset leti bi se bile izvestno tiskale Vaše stvari, dandanes ne več. — T. v Lj Kàr ne dá Vam vest, da bi malone slébarnemu samostalniku ne obesili olepševalnega priloga, kakor n. pr. divna zora, božanstveno solnce, čaroben dan i. t. d. Ali res mislite, da brez takih pritiklin ni móči spisati poštenega sestavka? — S. v J. La mort sans phrase! — Fr. Dobravski. Vse pesmi kažó, da ste šele začetnik »Spomladi« je dolgočasen popis brez slébarne pointe; »Večer« nič boljši.

»Rádosti nemirne
Vtripljem tudi jaz« —

čudna tropa! Srce utriplje, ne Vi!

»Na nebu zvezde bliskajo,
Po vasi fantje uriskajo« —

tukaj ste izvestno le popravili Gregorčičeva stiha:

»Na nebu zvezde sevajo,
Na vasi fantje pevajo.«

Pesmi sevéda niso za tisek. — Dobroslav. Da bi se Vaše pesmi vsaj tako lepo glasile, kakor so lepo zgorele! — F. P. »Strte nade« — že naslov nam je dosti!

„Ljubljanski Zvon"

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stojí vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrt leta 1 gld. 15 kr.
Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.
Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Izdajatelj **Janko Kersnik.** — Odgovorni urednik **dr. Ivan Tavčar.**
Upravništvo »Národna Tiskarna« Gosposke ulice št. 12. v Ljubljani.

Tiska »Národna Tiskarna« v Ljubljani.

Digitized by Google

Ljubljanski Zvon
Leposloven in znanstven list.

Štev. 11. V Ljubljani 1. listopada 1891. Leto XI.

Satura.

Levstiku Francetu.

So feiert Ihn! Denn was dem Mann das Leben
Nur halb ertheilt, soll ganz die Nachwelt geben.
Goethe.

17.

Lepó ubrano, stiki, zazvenite,
Prijatelju in mózu posvečêni,
Spomine žalostno-vesele mêni,
Rojakom vi na novo prebudite.

Ni treba, vém, da njega mi slavite,
Ki lôvor krasi vedno ga zelêni,
Ob čêlo svètlo, jasno mu spletêni:
Ljubezen mojo le vi zánj odkrite.

In ta razvnetost ni človekomolje,
Katero ljubljencu slepó se klanja,
Povzdigujé ob troških ga resnice.

Iz samemu nevdržne krêpke volje
Vzkipéva duša mi od spoštovanja,
Ko se na moško njega spomnim lice.

18.

Egipet zgradil skalne piramide,
Za kralje svoje trdna je grobišča,
Mené, da vánje njih ostankov blišča
Temnít prenaglo drzni čas ne pride.

In res, Egiptu slava ne zaide:
Ta mrtvecev ohranijo svetišča
Oblastnosti še dolgo mu skrovišča,
Prej nego časnost z večnostjo se snide.

Vladár med nami duševni postavil
Svoj spomeník za naših vnukov vnuke
Po svojih ti nesmrtnih sam si delih.

A moj popir bi tebe naj oslavil,
Vsaj kolikor so kralje tajne kljuke
Egiptovskih pismárjev odslovelih.

19.

Vzpodžigati slovensko domovino,
Mladenič ti gojil že koprnenje,
In svoje nji posvetil vse življenje
Izvršujé to žêljo si jedino.

Podaril nji si mnogo dragotino,
Pel dôkaj hvale ji na počeščenje,
Na rádost našo, pônos in strmenje
Razkril jezika našega vrlino.

Postavil rod ga tebi na gomili
In spomeník ti v rôjstveni je vási,
Hvaležnosti do tebe dvojni priči.

Takó ljubezni čustvo mêne sili,
Da slêharn stikov teh se tebi glási
In spomeníka ónadva odiči.

20.

Slovenija že mnoge porodila
Junake in možé je učenosti,
Ki zmágavne njih dúševne kreposti
Dežêl nam tujih ljudstva so slavila.

Veljakom svojim tebe uvrstila,
In tvojega duhá je velikosti
Odprla slave svoje hràm svetlosti,
Kjer mesto vredno ti je odločila.

Kar matere Slovenije hvaležnost
Za delo tvoje, rôdu plodovito,
Primeroma ta venec bodi záse.

Krepóst le in besede tvoje nežnost
In oduševljenje že dolgo krito
Vseh mojih pesmij náte pôji gláse.

Digitized by Google

21.

Temné privlekle so nam oblačice
Nad glávo po izgubi se Prešérna,
In vzdihala že srca malovérna,
Da pevske nam umolknejo modrice.

Nebesa čula vzdihov naših klice,
In milost njih odloči neizmérna,
Zahvala jim tisóčkrat tisočérna,
Da ti nebeske služil te device.

Prešérnov najdostojnejši naméstnik,
Pojóč razvnemal ti domú sinôve,
Nevstrašen kazal pot si jim prosvete.

Bodočnosti nam lepše blagovéstnik,
Navdušen svojca te Slovenec zôve,
In kdo nas duše ne pritrja vnete?

22.

Imena vreden tvojega rojaka,
Nikdár ga ni, kdor tebe ne spoštuje,
Čegáver luč duhá nam razsvetljuje
Težavna pota našega koraka.

Po kómer se Slovencev kri pretaka,
In kdor srcé in rôko posvečuje,
Da čast, blaginjo národu vzvišuje,
Poslavlja dúševnega te junaka.

Navdahnjen domorodnega ponosa,
Spoštljivo tebe se veščák spominja
In gleda náte, znanja velikana.

Zasméh imé naj njega ožigosa,
Kdor s pametnikov sodbo se ne strinja:
Da ti si vzor učenega Slovana.

23.

Kováno naj zlató imam pisalo
In tvojega vso visokost jezika,
Da pravo ceno tvojo mi naslika,
Peró nikakor ne bi poskušalo.

Karkoli pisal, vse ubogo malo
Za mojega biló bi učenika,
In kakor luči senca se umika,
Resnicí bi nasproti se skrivalo.

Kar tebi redkih svojstev Bog podaril,
Katero te obseva s takim svitom,
Kakó bi, kakor čutim, dopovédal?

Srčnósti duh je tvoje, ki ustvaril
Pod vsezmagljive je resnice ščitom,
Kar strup zavisti bi zaman razjédal.

24.

Udržati ne morem je besede,
Ki proti volji žije v duši skrita:
Da lepših dnij že jutro se nam svita,
Del hvale, kômu gré iz naše srede?

Nevstrašnost v borbi je krepila dede,
Ko trla jih krivica je očita:
Srčnóst jednako tvoja plemenita
Nikdár poznala ni strahôte blede.

Očetje za dežele so blaginjo
Ponosno darovali kri junaško,
Zató njih slave zvezda ne ugasne.

Jezika drágo braniti svetinjo,
Moč ti duhá posvetil si orjaško:
Zahvale tebi ni dovòlj stoglasne.

25.

Filistru kdo razlagaj, da podobe,
Od marmorja ne izdelava têsla,
Koristi bi propóved ne prinêsla,
Bedák lehkò grohóče se ti v zobe.

Nas ti učil si, da je svet narobe,
Voják brez mêča in brodník brez vêsla,
Da znanstvo le nam jêdro bodi gêsla,
In ščìt, oklèp ne od kresilne gobe.

Filisterstvu med nami nékdaj rasla
In danes bujno zóri mu pšenica,
Umetnost, znanost pástorki gojímo.

Ne, že nevednost se je prenapasla,
In brdkih strelcev vrže jo pušíca:
Duh tvoj nas vódi, njega mi slavímo!

26.

Razórom časa nádepoln izročil
Duhá posétev si čvrstó in zdravo,
Da vzrási dômu na korist in slavo,
Kadàr nebeski bode sklep odločil.

Mehkužne sólze nisi ti potočil,
Ne zdvojen gledal gôri na višavo,
Ker ni za dela tvojega težavo
Naródu žetve dan takòj napočil.

Kalí sedàj bohôtno sétev žêne,
Vreména divje nas ni strah oblásti,
Da bi zavidna jo na tlà podrla.

Možé pri nas, mladeniče vzbujêne
Razjéda ogenj tvoj po dóma části:
Vstajenja dan oznanjajo njih grla!

Digitized by Google

27.

Arkadski sestra naša ni dežêla:
Odklèr se zánjo zvédelo na sveti,
Boréča se je mórala trpeti
Od mesta vélikega nam do sêla.

Sedàj veselega zavrisni čêla,
Slovenec, muk so naših vzdihi šteti:
Duhôve mláde vidim plameneti,
Njih bode luč do zmotra nas privêla

Nesmrtnost vrlim ónim vsem rojakom,
Ki dom brauili z mêčem, ki s peresom
Kazali nam stezé so do povzdige!

Da našim svet udélan je korakom
In duh pod tujstva ne mrjè iżesom,
Sad naših mó ż napórov je in brige.

28.

Naródov sin si ljubil ga do grôba,
Ko zánj srcé ti moško in značajno
In tolikrat izpričano sijajno
Odrekala pritlíkavcev je zlôba

A kar na tebi zagrešila dôba,
In kar je znano, kar ostane tajno,
Prebil si mo ż in trdil neomajno,
Da nôčni mrak premaga dné bliščôba.

Nasprotnikom si krivdo ti odpustil,
Vedóč, da pride dan spoznanja resni,
Ko loči rod iz stóklase pšenico.

Tedàj ne bodem niti jaz izustil
O te čestitve priliki slovesni
Besede žale na mrtvó krivico.

29.

Cerkvé stebrì so svéti mučeniki:
Ne lev in tiger, mèč ne, strup in ječa,
Koló in križ, grmáda plameneča,
Vse ni uklónilo jih pred maliki.

Plačilo krone so v nebés jim diki
In rádost, skrita nam, na vek trpeča,
Ker njih le rajska vnémala je sreča,
Ne svet in njega hitrobéżni miki.

Stebèr najvišjih znanosti očetni,
Dovòlj si zlégа tudi ti poskušal,
A zvest resnice držal se zakona.

Mož v bridkih dnéh, ob uri mož prijetni,
Klic svojega le génija si slušal:
Zaslużena častí je tvoje krona.

30.

Elija vzdignil na ognjenih kólih
Iz praha je v visoka se nebesa,
Kjer bliska in grmí, da zêmljo stresa
In se razlega po vrhéh in dólih

Żareči tebe vznesel duh v minólih
Dneh je nad pôgled našega očesa:
Srd bôbnel tvoj na trda njih ušesa
In stréle metal po glavàh ohólih.

Nevihte šum prirodi je koristil,
Četudi palo, żrtev njega jeze,
Drevés katero gozda in drevesce.

Gnjev tvoj obzorje nam duhá izčistil,
In tvojega peresa je poteze
Perô se naše balo in peresce.

31.

Trpljenja tvojega so pôtne srage
Porósile nam delo tvoje uma,
Ki si vrśíl brez vsakèga je šuma,
Gojèč nazore vzvišene in blage.

Ko dan zasije dúševne mu zmage
In se naróda veselí ga truma,
Takràt slovenska stvar ne bode gluma,
Zabavajoča nam slovanofage.

Predolgo że nas duh temè pritiska,
Zapój, Slovenec, skoro »alelujo«,
Jedin po misli kakor brat po krvi.

A kàdar lúči rod vesel zavriska,
Spoznàj hvaležen, da si za prebujo
Trpinov njega ti najprvih prvi.

32.

Umrlo je teló, tvoj duh nam žije,
Ki tvoja v sebi hranijo ga dela,
Katerih cena bode še slovela,
Ko srečnejšim zanamcem soluce sije.

Doklèr srcé slovensko jedno bije
In rod slovenska bode pesem grela,
Dotléj ni straha, da bi zatemnela
Poštena slava naše domačije.

Ob grobu tvojem brat objêmi brata,
In čustvo jedno vsakega prešini:
Ljubezni čustvo za naróda srečo.

A véz mogočnega jedinstva zlata
Możé jeklene združi domovini,
Oblastno vojsko, nje uglèd branečo.

Jož. Cimperman.

Digitized by Google

Bolníci.

Po tesni tvoji sobi
Dan solnčen je razlit;
Hvaležno sklepaš roke,
Ko gledaš božji svit.

Glej, jasno sveti zunaj
Na hrib in log in vrt . . .
Prekrasen svet pravljičin!
Na vek ti je zaprt . . .

Nikdár, deklè ubogo,
Stopilo nisi vánj:
Ta sobica je zibel
In grob je tvojih sánj!

Prebridka dôba tvoja:
To skljnčeno teló
Od nékdaj prikovano
Na posteljo je to!

In vender, ko se z ulic
Vesel oglaša smeh,
Kaj vidim — lahna rádost
Iskrí se ti v očeh?

Tam zunaj se življenja
Raduje zbor otrók,
In ti? Na ustnih tvojih
Igrá nasmeh, ne jok?

Uklanjam se spoštljivo
Duševni môči tej —
Oh, koliko prebiti
Biló ti je doslej,

Da vpričo tuje sreče
Ne žali te spomin
Telesnega trpljenja
In srčnih bolečin! —

A. Funtek.

Poslednji dan.

Napočil je poslednji dan,
Grobôv odprlo se nešteto;
V dolino jozafatsko sveto
Prihitel slèharn je zemljan.

Trobente angeljske ukaz
Teló je tudi méni vzbudil.
Pred božji prêstol sem se zgrudil,
Pokril z rokámi si obraz.

»Grešil sem mnogo, večni Bog,
Opustil mnogo dél zaslužnih,
Svetá iskàl veselj mehkužnih,
Zlovoljen nosil križ nadlog.

A dal mi sreče svet ni vès —
Zató mi bodi sodba mila!
Ko smrt mi je očí zakrila,
Od svéta vzel sem s sabo — kès!«

Priplaval angelj je krilàt;
Na mé je milo Bog pogledal . . .
Kaj čaka me, sem se zavedal,
In prvič srečen bil takràt.

Bistràn.

Digitized by Google

4000.

(Času primerna povest iz prihodnjih dôb. Po vzorih dr. Ničmaha napisal dr. Nevésekdo.)

(Dalje.)

Vstopilo je vseh deset proštov, in razvrstili so se pred prestolom svojega nadškofa, prav takó, kakor se zberó lastavice na jesenski veji, ko se odpravljajo na solnčni jug. »Kakšna je želja tvoja, prijatelj in prošt Ambrozij?« S tresočim glasom je govoril nadškof te besede. Takrat pa so se pozlačeni stropovi velikanske dvorane razkrojili pred pogledom moje duše, in hipoma se ji je razgrnilo zeleno zračno mórje, sezajoče daleč tjà do modrih vrhov orjaškega Himalaja. In staremu Himalaju na ledeni glavi si sedèl še vedno v nebeškem svojem svitu, veličastni angelj Azrael! In zornožareče peruti si razprostiral v sinji zrak, da moje človeško okó niti ni moglo ugledati krajev, kamor sta v tistem trenutku sezala rdeča meča tvojih rámen! Angelj Gospodov pa je upiral bisernato okó na starega nadškofa in prošte njegove, zbrane kakor jesenske lastavice okrog svetlega prestola. In vsaka črta se je gibala božjemu angelju na večnem obrazu, in pristen nebeški nasmeh je pregnal vsako ostrost z njega. Azrael, poslanec Gospodov, smijal se je, in njegov nasmeh je šinil kakor gorka južna sapica stari zemlji po otrpli vršini, in v pozni jeseni je zacvetela livada, pognalo slèharno drevó!

»Kakšna je želja tvoja, prijatelj in prošt Ambrozij?«

Stari prošt skloni svoje teló in izpregovorí sladkó: »Prihajamo čestitat tvoji svetlosti in visokosti!«

»Čestitat?« začudi se nadškof, »in na čem?«

»Na modrosti tvoje svetlosti in visokosti!«

»Kakó se kaže ta modrost?«

»V najnovejšem presvetlem dekretu!«

Digitized by Google

»Tudi vi se divite temu dekretu?« zaihtí sivi nadškof.

»Divimo se mu in povzdigujemo ga do néba, celsissime!«

»Vi vsi se hočete poprijeti dobrot tega dekreta?«

»Deset nas je tukaj proštov«, zahití Ambrozij, »in vsi smo, razsvetljeni po blaženem Antonu od Kala, sklenili soglasno, da se poprimemo teh dobrot.«

Nadškof stisne roko v pest in izpregovorí osorno: »Za Bóga! Natura non dedit!«

»Kaj?« in že se hoče razvneti priletni gospod, ako bi se ne spomnil še v pravem hipu, da stojí pred višjim pastirjem svojim. Pobožno udano zavije očí proti nebu in reče ponižno: »Dedit! Dedit!«

Prav takó so govorili licemerci devetnajstega stoletja, zavijajoč očí, zmiraj Boga nosèč na jeziku, in grešèč za slèharnim plotom, če je ravno prilika nanesla!

Vladika se nekaj časa zamisli, da pomirí valove svoje jeze, ki mu pluskajo po razburjeni duši.

»Odstopite vsi!« izpregovorí končno, »in služabnik Gregorij, zapiši, kakšno družíco si izbere vsakdo proštov naših. Nadškofjo svojo odločbo sklenemo in izrečemo pozneje!«

Deset proštov obkoli nadvikarija Gregorija; ta pa zapiše imena izvoljenk, katere so bile namenjene za emonske proštije.

V tem vstopi zopet sluga in naznani, da si želí štiristo kanonikov pred škofa svojega.

»Vseh štiristo!« zaječí nadškof Martinus.

»Vseh!«

Res prikoraka v dvorano polnoštevilna tolpa rdečih kanonikov. Takó se vsipljejo pred vladiko svojega, kakor se vsiplje zreli sad z drénovega drevesa, če ga otreseš v pozni jeseni.

Izbrali so si svojega govornika, gospoda rdečih, zalitih lic in okroglega trebuha. Vso noč je koval primeren ogovor; čuda torej ni, da mu teče sedaj beseda kakor méd. Najprej blagoslavlja sebe in ves kapitelj »strožje observancije«, da so po božji milosti učakali čase najnovejšega presvetlega dekreta. Zahvalja višjega pastirja za milosti in dobrote, katere odsevajo iz tega dekreta. Na dolgo in široko razklada, kakó je nekje v stari knjigi izteknil izrek, da podpira gospodinja hiši tri ogle, mož pa samó jednega. Bistroumno, kakor je bilo dano gospodu rdečih lic in okroglega trebuha, dokazuje, da je omenjeni izrek pristno zlató, ki bodi čislano tudi v sedanjih dôbah. Prestopivši na podrobnosti, našteva opravila, bremeneča slèharno korarsko hišo. Koliko je treba pometati, beliti, čistiti, umivati, prišivati gómbov, po-

Digitized by Google

spravljati, in vse to dan za dnevom! Koliko se pogubí, koliko pokrade! Kakó vse drugače bode, če se dobí gospodinja, ki bode hiši podpirala tri ogle in katero bodo s hišo družile marsikatere dobrosti. Nató prestopi na vzvišeno stališče ter hvali Bogá in škofa, da se mašnikom sedaj godí takó dobro. Dokazuje pa zopet toli bistroumno, kakor po navadi, da so bili nekdaj krutejši časi, ko so mučili in morili Gospodove služabnike. Živo popisuje poslušalcem, kakó je bilo tedaj, ko so barbari pribili svetega Petra na križ in obglavili svetega Pavla. Govorí o preprostih dušah, do cela prepričanih, da se takšni časi ne morejo več vrniti. Govornik pa razklada jako ognjevito, da živé mašniki sedaj še srečno in mirno, da se pa lahko čez noč izpremení razmerje, da se vzpneta barbarstvo in liberalstvo do nekdanje mogočnosti svoje. »In ako nas bodo«, govorí svetlolični mož, razvnet od svetega ognja, »in ako nas bodo preganjali, kakor so nekdaj preganjali Kristusove apostole in učence, ako nas bodo vlačili po shodnicah in nam grenili vsak trenutek življenja, kje naj si iščemo prave ljubezni in tolažbe, če ne pri tovarišícah, podeljenih nam po najnovejšem svetlem dekretu?« Nató se postavi na strogo cerkveno stališče, ki je vselej in povsod odločilno kanonikom »strožje observancije«. Po njega prepričanji bi smel in mogel trditi le duševen slepec, da bi bil najnovejši presvetli dekret cerkvi kot takšen na kvar. Ravno narobe! Ponovil bi se óni čisti in blaženi Benjaminov rod, odprl bi se studenec, iz katerega bi sveta cerkev zajemala svoje mašnike, po rojstvu že namenjene za svoj pozív. »Ako bi sam blaženi Anton od Kala« — takó končá kanonik svoj govor — »zasedel stolico Svetega Nikolaja, menimo, da bi izdal prav ta presvetli dekret, s katerim si je tvoja prejasnost in premilost pomnožila slavo in mir!«

»In vi hočete biti deležni dobrot svetega dekreta?« vpraša nadškof.

»Hočemo! Soglasno smo sklenili!«

»Vsi?«

»Vsi!«

»Stopite k služabniku Gregoriju, in ta piši!«

Vseh štiristo kanonikov se gnete okrog mize ubogega Gregorija, in ta piše in piše, da ga prstje bolé in da mu znoj kaplja na beli popir, kamor zapisuje svojih kanonikov srčne želje.

Sivi nadškof pa v tem vzprejema druge prosilce. Prihajali so, kakor prihajajo osé na medeno hruško, in vrata so si podajali iz roke v roko. Polnoštevilno se je zbrala vsa »skrajna« stranka, in vsakdo v nje vrstah je gojil željo, da bi se udeležil dobrote najnovejšega pre-

Digitized by Google

svetlega dekreta. Višji pastir pa je pod težo svojega zlatega ornata kàr omagoval na zlatem prestolu, in zeló sem se čudil, da ga ni tedaj treščila káp v smrti temne prepade. Iz težka dvigne trudno lice in z mrtvim pogledom premeri zbrane prosilce v širi dvorani. Vsi pričakujejo, težkó pričakujejo končne odločbe.

»Vsi ste zbrani«, pričnè archiepiscopus, »in polnoštevilno vas vidim pred svojim prestolom. Niti jednega ne pogrešamo! Pač, pač, Andrej, stari kapelan Svetega Jakopa župe, ta je izostal, njega pogreša naše okó! Benedicite! Benedicite!«

Prezgodaj se je razveselil nadškof Martinus! V tistem hipu se namreč odpró vrata, in v dvorano prisope — ker komaj hodi — stari kapelan Andrej. Putika mu je mučila ude, zató mu je postrežnica Anica s flanelo ovila malone vse teló. Pri vsakem koraku zaječí in bi se brez dvojbe zgrudil na svetli tlak, da se ne opira na svojo postrežnico Anico. Ta je kàr prišla s svojim gospodom, in ker je imela ravno dan svoje dispenze, nismo se čudili, da je govorila prav veliko.

Ko priječita in prikrevsata pred nadškofa, zaščebljá takoj:

»Evo naju, in sedaj govôri, gospod Andrej!«

Gospod Andrej ne more takoj dobiti besede in gleda kakor zaboden voliček v škofa svojega.

»Govôri!« zajezí se le-tá. »Govôri!« zajezí se tudi postrežnica, »sedaj je čas, da govoriš.«

»No, no,« pričnè Andrej, »tvoji svetlosti je itak vse jasno. Hvala za najnovejši presvetli dekret! Dober je, samó da bi človeka ne drla putika in tisti preklicani kašelj vsako jutro!«

»Kaj bi se plazil okrog oglov,« zatogotí se Anica, »govôri naravnost! Kàj meniš, da je bilo prijetno, ko sem te ovijala deset let? Rada bi vedela, kdo bi te bil! Govôri, toda hitro!«

»Saj govorim! Evo dekreta vaše presvetlosti in dober dekret je to. No, če ni drugače, saj se tudi oženim, celó osemdesetletnemu Davidu so dali mlado deklico . . .«

»Kaj? Mlado hočeš?« zatuli postrežnica Anica. »Dokler sem bila mlada, bila sem dobra, sedaj, ko sem stara, hočeš pa imeti mlado! Lepa je ta! Ali toliko ti povem, če mi jo privedeš v hišo, tedaj me šele spoznaš! Zavijem ji vrat, izpraskam očí in na kosce jo razrežem. Tebi pa ne vém kaj naredim! Vse! Mlado, glejte no, mlado!«

Zdajci se stari ženski storí takó milo, da se spustí v glasen jok.

»Sedaj, ko se mi nudi velika sreča, sedaj me neče! Je li to krščansko?«

Digitized by Google

Otira si debele solze z velega obraza in ječí: »To ti povém, gospod Andrej, dragó mi plačaš ta trenutek! Mlado ženo in pozneje kôpo otrók v hišo, sevéda, to bi bilo po tvojih mislih! Ali takó ne bodeva vozila, gospod Andrej, ker véš, kakó je, in véš, kaj vse vémo, ti nehvaležnik!«

»Sedaj mine potrpežljivost staremu prelatu; zató velí strežniku, naj odvêde čudno dvojico iz dvorane. Čuli smo še pri zaprtih vratih, kakó je grmela postrežnica Anica na svojega gospoda Andreja, katerega je stokajočega spravljala po stopnicah. Na svojem sedeži pa se je dvignil nadškof Martinus. Navzlic svoji starosti je stal kakor hrast sredi ravnine. Srd mu je ojeklenil vsak živec, in bliski so mu švigali iz očij.

»Sedaj je končano. Hvala božji Porodnici, da se nam je odkrila resnica! Satan sam nam je zatemnil pogled, da smo bégali v temi. Sedaj pa je solnce resnice posijalo v slêharni kotiček, in pred nami stojite v goloti svoji! Služabnik Gregorij, dàj nam, kar si zapisal!«

Trepetaje prinese nadvikarij Gregorij dolgi dolgí svoj zapisnik.

»Ta zapisnik«, pravi škof, »bodi podlaga preiskavam, ki naj se zvršé nemudoma. In naša škofja beseda vam bodi porok, da bode ostrost naše vodilo! Kdor je v pregnanstvu, ta se povrni na naš dvor. Vas vse, za rane Kristusove, preženemo pa s svojega dvora, kakor se prežene iz čede gobova žival. Govorili in vêdli ste se, kakor bi bili svetniki, ali v srci ste nosili satana v gorkem gnezdu. Prve izkušnjavice, ki je prišla na vas, niste mogli prebiti, in Bog vas je dal v pravične naše roke. Pregnani ste vsi, ali bojimo se, da se bode morala zapaliti marsikatera grmada na emonskem polji in da bode treba sežgati obilo gobovih grešnikov, katere štejemo v okuženi sredi vaši! To je naša odločba, to je sad najnovejšega našega presvetlega dekreta! Poberite se izpred našega obraza, in jok in škripanje zób bodi med vami, ki ste vsi veliki grešniki!«

Takó govorèč se zgrudi višji pastir na mehko blazino, tiščèč v beli svoji roki beli zapisnik, s katerega se razširja luč na skrivne stezice in temne kotičke. Proštje, kanoniki in vsi drugi prosilci so odhajali, prav kakor bi jim za hrbtom že gorele grmade. Vsi so kazali bledé obraze, na katerih jim je besnela togota, ali pomagati si niso vedeli. Bil je to poraz »skrajne« stranke, kakeršnega še ni učakala zgodovina do tistega dné . . .

Azrael pa je še vedno sedèl na najvišjem robu sivega Himalaja, in smeh mu je pretresal nebeško teló, da se je stari Himalaja kàr majal pod nebeškim tem smehom!

Digitized by Google

X.

V nôči prej je govoril Azrael v sanjah z menoj. Odkril mi je prihodnjost in mi naznanil, da bode skoro izpolnjena dôba moje druge ustvaritve, takó da se mi bode zopet vrniti v večnost. Ustrašil se nisem druge svoje smrti; kar sem opažal po zemlji, ni me mikalo, in ukoreninilo se mi je v srci prepričanje, da zemlja ni vredna, da bi bil človek dvakrat ustvarjen zaradi nje. — Kaj mi je pomenila smrt, ko sem vender videl, da je národ slovenski že davno poginil in da se ne vzbudí več po grobéh, kamor so ga zagrebli blaženega Antona od Kala nevedni učenci! Kdo bi torej v takem razmerji ne umiral radostno?

Moral sem se potruditi, če sem se hotel še delj ogledati po stari Emoni. Poklical sem profesorja z vseučilišča Svetega Simplicija in mu razodel željo, da bi si ogledal takó imenovani ženski oddelek. Ker sem imel plačano privolitev za vstop, bilo ni nikake težave, in takoj tisto popóldne — predpóldne se je bila ujela stranka blaženega Antona od Kala v past najnovejšega presvetlega dekreta — kreneva na pot, pustivši v škofjem dvorci konja in drugo prtljago. Vprašam spremljevalca, kje je slavnoznani oddelek neomoženega ženskega spôla.

»Torej,« vpraša me ponosno, »tudi v vašo ledeno Sibirijo je že zaslúl ta zavod, ki nam jamči, da se naše ženstvo dobro in nravno vzgoja in vzreja? V nas je ne poznamo, tiste mesene ljubezni, ki je omadeževala prejšnja stoletja!«

Opisal mi je potem na dolgo in široko léžo ženskega oddelka, naznanil mi število samostanov in božjih hramov — ki so vsi stali v tem oddelku — in mi govoril, kakó široko in dolgo je ozidje okolo njega. Iz gostobesednega popisa sem posnel, da je ženski oddelek na starodavnem našem Gólavci in da se razteza na desno in na levo v ravnino, kjer se širijo pólja in vrtovi, obdelovani po neomoženem ženstvu. Vse to je bilo obzidano, in kohorta starih devic je stražila pri vsakem vhodu, da se ni pritihotapil na oddelek neoženjen človek.

Izkušal sem spoznati krájino, po kateri sva hodila. Po moji sodbi — imela sva grad ob levici svoji — stopala sva po cesti, ki je nekdaj vodila proti imenitni naši Kurji vási. Kakor sem se prepričal pozneje, bila so vélika vrata na ženski oddelek prav tam, kjer je tlačeni rod, če je hotel iz Kurje vasí čez most v belo mesto, moral plačevati drago mitnino leta 1900. po Kristusovem rojstvu.

Digitized by Google

»Kakó imate vse to urejeno? Kdaj oddajate otroke posameznim oddelkom?«

»Vse to«, odgovorí mi strežnik in profesor, »vse to je urejeno preizvrstno. Kadar je otroku pet let, vzamejo ga roditeljem in ga oddadó po spolu, bodisi na neoženjeni, bodisi na neomoženi oddelek.«

»In koliko časa ostane tam?«

»Dokler pri naboru ni potrjen v zakon.«

»In svojih roditeljev ne vidi nikdar več?«

»Dokler je na oddelku, ne. Roditelji so največkrat prav radostni, da izgubé breme iz hiše. V nas se težkó služi vsakdanji kruh, in davek, ki ga plačujemo, da se vzdržujeta oddelka, velik je!«

Zdajci doideva tolpo, ki se varovana po gologlavi straži počasi pomiče po prašni cesti. Štela je kakih dvesto mladeničev in mód. Nekateri so bili že precèj priletni, drugi pa še prav mladi, pravi bledoličniki, kakor da so ravnokar prebili dolg zápor in po dolgi dôbi zopet prišli na čisti zrak. Klaverno je stopala ta tolpa pred mano. Govorili niso, samó časih so z mogočno-zvenečim glasom zapeli pretožno pesem: »Miserere, miserere.« Zdeli so se mi kakor pogrebci, ki nesó k pokopu svojega srca najdražje in najljubše bitje.

Postala sva nekaj časa, da so naju zopet prehiteli. Zaradi gostega prahú ni bilo môči hoditi ž njimi.

»Kdo so ti nesrečniki?« vprašam spremljevalca. »Izvestno hudodelniki, katerim so prisojene ostre kazni, morda celó zločinci, ki odhajajo v pregnanstvo v puščavo Saharo? Čemu pojó miserere, in čemu jim tičí grozá na bledih obrazih? Govôri, prijatelj, in pojasni mi vse to!«

»To niso hudodelniki,« pričnè profesor z vseučilišča Svetega Simplicija, »in tudi ne obsojenci, katerim je nastopiti trdi pot v peščeno Saharo. To so mladeniči na poti k mesečnemu naboru, da bi jih potrdili za zakon.«

»Vsak mesec imate takšne nabore?«

»Vsak mesec. Oglasiti se smé vsakdo, komur je drago stopiti v sveti zakon. Komur je sreča mila, dobí prijetno družíco, komur pa usoda ni prijateljica, naloží mu na ráme staro in grdo devico, da mu grení življenje, kolikor more.«

»In čemu pojó miserere?«

»Kakó naj se ti izrazim? Zakon je tudi pri vas v Sibiriji negotova stvar, prav kakor bi se človek napotil v slabotnem čolniči na mórje, kjer ga čakajo viharji. Ni li res takó?«

Digitized by Google

»Pametno govoriš! Tudi pri nas v Sibiriji so združeni zakoni z viharji.«

„Vidiš torej! In takó je bilo vedno in drugače nikdar ne bode. Se li sedaj še čudiš, da pojó ti ljudje miserere, kadar korakajo k naboru?«

»Ne čudim se!«

»Toda letos imajo ti mladeniči še drug vzrok, da niso preradostni na poti, kjer sva jih ravno došla.«

»Odkrij mi tudi ta vzrok.«

»Letos je sploh slabo leto. Preveč se jih je oddalo v župnišča in kapelanije. Tjà so vzeli najmlajše in najlepše, tù pa so ostale starikaste in pegaste, ki človeku nikakor ne morejo ogreti srca.«

»Kakó naj te umejem?«

»Potrpi! Vse ti odkrijem. Mlada in krasna ženska ima na svetu več prilike, da zagazi v pregreho, nego óna, ki je priletna, in kateri ne cvetó rože po licih. Ali ni to res?«

»Popolnoma res!«

»Kolikor lepša je ženska, tem več ima izkušnjav. Taki ženski se mora vzeti vsaka prilika in odkazati ji je mesto, kamor ne sezajo valovi pregrešnega vsakdanjega življenja. In kje bi bila varnejša nego v hiši, kjer ni prepira, ne jeze ne strastí?«

»Imate li obilo takih hiš?«

»Imamo jih! To so naša župnišča, kapelanije naše. Vse te svete hiše ne morejo biti brez postrežne in delavne ženske roke!«

»Izvestno ne!«

»Zató so razlagalci svetih knjig blaženega Antona od Kala napósled izvêdli, da pristoji župniščem in kapelanijam, kjer vladajo gospodje ‚strožje observancije,' prednost pri naboru za zakon, takó da si smejo postrežnice in kuharice izbirati izmed devic, prihajajočih na nábor. Ali ni to modro?«

»Premodro!«

»Mnogo pregreh se prepreči takó. Toda letos, kakor sem ti že pravil, bilo je dôkaj služeb izpraznjenih, in zató so župnišča in kapelanije pri mesečnih naborih prav pridno asentirale zése, sevéda na škodo moškemu spolu, v kolikor se je udeleževal naborov!«

Po teh pojasnilih sva dospela do mesta, kjer je visoko ozidje obkrožalo širen prostor. Spomini iz devetnajstega stoletja so mi govorili, da so se na tem mestu razprostirali nekdaj zelene naše »Prule«. Bile so sedaj obzidane okrog in okrog, in izza ozidja je šumelo, kakor šumé bučele v panji.

Digitized by Google

»Kaj se godí za tem zidom?« vprašam spremljevalca.

»Tukaj je naborni prostor!« odgovorí mi profesor. »Oglejva si nábor! Poučen prizor je, in ko se vrneš v sibirsko svojo domovino, vzpodbujaj sodržavljane, naj nas posnemajo! Dovolitev za vstop se nama itak ne more kratiti.«

Pri nizkih vratih je stražilo nekaj gologlavcev. Tisti debeli poročnik, s katerim sem se bil seznanil že prvi dan v mestnem ozidji, veleval je danes na tem mestu. Moj strežnik se izkaže s policijsko privolitvijo, in ko poročniku še posebe plačam deset lir, smem vstopiti.

Po prostoru, odločenem naboru, mrgolela je množica, vender so bili možjé strogo ločeni od žená. Poslednje so nadzirale redovnice, katerih po obleki nisem mogel spoznati. Bog vé, kakov red je bil to, ker so se ženski redovi tedaj takó pomnožili, da jih je bilo samó v Emoni nad tristo. Moštvó pa je nadziral naš gologlavi poročnik, ki je časih stopil tudi med ženstvó, kjer je s strokovnjaškim očesom pregledoval blagó, tisti dan postavljeno na trg.

S strežnikom stopim mirno na stran, pričakujé, kakóv bode zanimivi ta nábor. Takoj opazim, da je ženstvâ mnogo več od moštvâ. Malo je bilo krasnih obrazov in res so bila župnišča in kapelanije to leto posnele vso smetano záse. Vender so bile iz večine mlade in čvrste, in samó po nekod je stala v vrsti devica, ki je že mnogokrat propadla pri naborih in sedaj že omagovala pod obilimi leti. Te stare device so stale povešenih očij sramežljivo v vrsti, ali v srci so iskreno molile, da bi vsaj danes ne propadle pri usodnem naboru.

»Morda pričnemo, soror Evlalija?« vpraša poročnik. »Iz župnišč in kapelanij ne pride nikdo, saj je že potekel čas, v katerem nam je bilo čakati teh gospodov. Danes itak ne bode nikogar, saj nimajo kàj vzeti. Pričniva torej, soror Evlalija!«

»Pa pričniva, pater poročnik!« odgovorí redovnica. »Tudi jaz menim, da ne bode nikogar.«

Že hoče pater poročnik ukazati, naj se naborniki in nabornice postavijo v dolgi vrsti, in že hoče izreči, da je potekel čas, v katerem so smela župnišča in kapelanije rabiti pravico svojo, kàr potisne župnik z Vrhnike skozi vhodna vratca potni svoj obraz, rekoč: »Za Bóga, vender še niste pričeli? Malone bi bil zamudil tudi to priliko!«

Obstane sredi tolpe in si briše čelo z velikim modrim robcem.

»Oj, pater poročnik, pozdravljam te! In tebe, soror Evlalija, tudi! Ali sta zdrava? Veselí me, veselí! Začeli pa vender še niste?«

»Nismo!« odgovorí soror Evlalija.

Digitized by Google

»Dobro! Kakó li sem hitel! Kàr studenci lijó od mêne!« In zopet si otira z modrim robcem potno lice.

»Kakó je kàj, soror Evlalija? In tebi, poročnik?«

Kakor vidite, imela je Vrhnika tudi v tisti dôbi zgovornega župnika. Niti odgovora ni pričakoval.

»Dobro, kakor vidim. Mêne, soror Evlalija, mêne pa je zadela huda nesreča. Kàr obupal bi, žalosten sem, da nič takega.«

»Kakšna nesreča?« vpraša poročnik radoveden. »O tebi nismo čuli ničesar zadnje dni.«

»Velika nesreča!« odgovorí župnik. »Stara moja Jera mi je umrla. Moj Bog! V najboljših letih je še bila, pa so ji nogé otekle, in zadnji petek sem jo pokopal!«

»Jera je umrla!« izpregovorí redovnica sočutno. »Pomilujem te!«

»Hvala ti! Ali si danes kàj čednega privêdla semkaj? Kaj praviš ti, poročnik, ki imaš strokovnjaško okó?«

»Oglej si zbrano ženstvó in izbiraj! Takšna je pravica tvoja!« odgovorí pater částnik čmerno.

»Potrebujem je res, vérujte mi! Ona mi je umrla, in hiša je velika! — Kakó pa je z najnovejšim presvetlim dekretom, hihi?«

»Ali nisi bil pri avdijenciji?«

»Žàl, prišel nisem za časa!« jezí se župnik. »Konjička sta mi opešala, in prisopihal sem v Ljubljano, ko je bila že vsa ceremonija završena! No, povedalo se mi je od straní, da se nekaj kisa. Deo gratias, da sta mi opešala konjička!« (Konec prihodnjič.)

Utrníla se je zvezda . . .

Gledal sem na nôčnem nebu
Svètlih zvezd nešteti brój,
Jedne sem se razveselil:
Krasen bil ji sój.

Utrníla se pa zvezda,
Ki vesel sem nánjo zrl,
Mati stvar takó razlaga:
»Nékdo je — umrl . . .«

Zjutraj res je v smrt zvonilo
Roži gôrskega svetá:
Utrníla — nádej zvezda
Mêni se srcá! . . .

Bátog.

Digitized by Google

Razmere gorenjskih kmetov okolo leta 1500.

Po arhivnih virih spisal **Anton Kaspret.**

(Konec.[1])

Kakor laški in kranjski pastirji, prepirali so se zaradi planinskih pašnikov tudi kranjski pastirji raznih graščin, ne da bi jih bila pomirila dotična oblastva.

Studorovci, podložniki rádovljiške graščine, pritožili so se, da so Kreygovi kmetje in tlačánje prignali svojo živino na njih planino »Debeli Vrh«, katero so, kakor priča njih oskrbnik Kacijanar, uživali od nekdaj sami. Na to so postavili svoje koče tik studorovskih in začeli njih živino poditi in podbezavati. Na povelje dežélnega glavárja so imeli rádovljiški oskrbnik, Lovro Paradiž, plemiči Lambergar, Kacijanar in Steiner, nekateri meščánje, graščinski upravnik in studorovski župan komisijo. Ko si je župan Muselj s tremi meščani in zastópnikom srenje češnjiške ogledal preporni svet na Debelem Vrhu, pogodili so se pismeno, da smejo Češnjičanje goniti svojo živino samó do studenca »Na Ravnem« in da bode branjevina ob imenovanem studenci meja pašnikom. Oskrbnik Paradiž je ponujal Češnjičanom 32 mark šilingov, ako se odpovedó pašniku med studencema »Na Ravnem« in »Močile«. Toda Češnjičanje se niso držali pismene pogodbe, ker se je sklenila vpričo samó jednega srenjskega zastopnika in brez potrditve bleške graščine; zató so gonili tudi potlej svojo živino na vojvodsko planino do studenca »Močile« in postavljali svoje koče tik studorovskih. »Sedaj pa sedaj«, pravijo Studorovci preprosto in odkritosrčno, »odganjali so nas Češničanje siloma in z orožjem z imenovanih krajev.«[2])

Češničanje so svojim pašnim spolovnikom zategadelj provzročali silo, ker so poléti na suhotnih planinah pogrešali vode; to jih je primoralo, goniti živino na studorovsko stran Debelega Vrha do studenca »Močile«. Trdijo celó, da so jim celjski grofje dovolili doganjati dróbnico do imenovanega vira, samó to dolžnost so imeli, dajati cerkvi vsako leto hleb sira, vreden 30 do 35 šilingov.[3]) Vender so si ta

[1]) Glej »Ljubljanski Zvon« 1891., VII, str. 417.

[2]) II., str. 113.: »Item auch dy alben Dewellywerch, dy haben wir ye vnd ye von alters in nutz vnd gewer inngehabt«; in naslednje. »Die beschwärung den Römischen K. M. Holden in der Wochein zv Studorf.«

[3]) II., 114. in VI., str. 127.

Digitized by Google

dopust ukoriščali Studorovcem na škodo, ker so hoteli imeti tudi del planine med »Na Ravnem« in »Močile«, ne samó nekaj dnij, ampak ves pašni čas. Zató niso hoteli vzprejeti ponudbene odškodnine (32 šil.), dasiravno se je ta malone popolnoma ujemala z vrednostjo sira; zakaj posest in poraba obeh studencev jim je bila dražja od davka, katerega so dajali cerkvi.

Da bi ohranila red in varnost posestva, skrbeti bi bilo bleški gospóski za to, da se poravnajo pravdalci ali da se vsaj zavežejo, držati se pogodbe, katero je sklenila komisija. Ukrenila ni niti tega, niti ónega.[1]) Hartmann pl. Kreyg se je pritoževalcem celó porogal, rekoč: »Kar se tiče Češnjičanov, zadoščalo bode tudi nadalje, da je bila komisija na lici mesta ter si ogledala preporni svet in da je upravnik spisal pogodbo«.[2])

Vrhu tega imamo še več slučajev nedostatne uprave in nemarnega pravosodja. Srenje in zasebniki so prosili graščino pravice, varstva in obrane, toda brez uspeha. Zabrezničanje so zaman prosili pomoči proti Žeravničanom, ki so jim motili posest drvišča in gonili svojo živino na njih planine;[3]) srenje Podhom, Spodnje Gorje, Višelnica in Laze so tožile, da rabijo Kreygovi podložniki njih planine in, kakor pravijo samí, na povelje graščákovo;[4]) kovači jeseniški so se hudovali, da jim delajo Blejci in rovtarji Gorenje Bele škodo na travnikih in občinskem pašniku[5]), takisto rovtarji Sv. Jovana v Bohinji Studorovcem.[6]) Župan zagoriški, Kristijan Muselj, tožil je, da so mu ujedli graščinski psi sedem glav dróbnice, ne da bi ga bila graščina odškodila[7]), župan podhomski, da mu je skriven nasprotnik zažgal v Lazah gospodarsko poslopje in da nihče ne zasleduje zločinca[8]). Matevž, tlačàn rádovljiški, prosil je, naj se mu povrne krčevina, iz katere ga je izgnal Hartmann pl. Kreyg baje zató, ker ni hotel plačevati desetine graščini bleški, ampak po stari navadi občini rádov-

[1]) II., str. 113.: »Der Paradeis[er] yst mit etlichen purgern, verwesern vnd edellewt zu dem von Kreyg geritten vnd sein nit zw vns kommen auf der kays. M. grundt . . .«

[2]) VI., str. 127. ». . . ich wais auch Kainerlay geschäft noch beuelch, so ich mit den von Stodorf in yier gemain ainigerley inngriff zv thun«.

[3]) I., 109.

[4]) I., 109.

[5]) I., 110.

[6]) II., 114. Jednako pritožbo so predložili Gorjanci. V., 119.

[7]) III., 115. in VI., 128.

[8]) I., 110. in V. 123.

Digitized by Google

ljiški[1]). Drug tlačàn, Florijan, prosil je, naj se kaznuje njega nasprotnik, ki ga je težko poškodoval na telesi.[2])

Na pritožbe, da se je motila posest, odgovarja Hartmann pl. Kreyg navadno, da je odredil návod, h kateremu pa niso prišli tožniki. Toda ni misliti, da so vselej izostali prav tisti, katerim se je godila krivica. Verjetneje je, da je graščák molčé dopuščal svojim podložnikom kratiti pravice njih sosedov, kakor je sam sezal v pravice sosedne graščine. Dokaz temu so napomenjene motitve in ponovljena zagotovila kmetov.[3]) Kreyg sam ali Kreygov opravnik jim je to ukazal. Sevéda gospôda ni pomislila, da kmet, ki se je odvadil redu, ne spoštuje tuje posesti in da bode prej ali slej prav takó nespodobno ravnal s posestjo graščákovo.

Da je bilo takrat nujno potrebno popraviti pravosodje, kaže suplikacija, katero so predložili Blejci briksenskemu škofu leta 1515. Iz odgovora graščinskega imetnika vidimo, da se je ječil nekov obdolženec 23 let v grajski ječi bleški, ne da bi se mu dokazala krivda pred sodnikom. Šele potem, ko porok jetnikov, kmet Vrban Pretnar, že ni hotel plačevati troškov za hrano, dejal je Jurij pl. Pucheimski, da ga ne bode več ječil.[4]) Kakor torej kaže ta slučaj, izvrševala je graščina sodno oblast takó, da se je ujemala s koristjo sodnikovo, ne pa s pojmom pravice.

Vse te navedene razmere kažó, da so ob obratu XV. veka nastale vzpričo zvišanih davščin, težje tlake in drugih novih terjatev in nedostatnega pravosodja v vseh strokah fevdne podložnosti zmede med kmeti in graščáki. Toda moti se, kdor méni, da so kmetje samó zaradi zvišanih davkov prijeli za orožje. Razven previsoke mrtváščine niso niti zvišani davki (prenaklade, prijemščine, stavbnine, globe) niti težja tlaka, niti omejitev ribstva, drvaščine, lovstva in užitne pravice do planinskih pašnikov toli tlačile kmeta, da bi pogubile njega blaginjo. Bohinjski Češničanje so celó izrekli, da bodo radovoljno dajali óno izredno naklado, katero je dal cesar Maks od kranjskih stanov pobirati za vojsko, kadar bi jo zahteval od njih naravnost.[5]) Kmete

[1]) V., 119. in 120.

[2]) I., str. 110.: »dem von Kreyg zv bevelchen, damit er dem Florian furderlich recht ergen lasse, darin soll er im der ambtmann von kais. Majestät wegen dem Florian beistenndig sein«. VI., 124. [3]) II., 114., IV., 116. [4]) XII., 148. in X., 140.

[5]) IX., 138.: »Item auch von wegen der stewr, die wir auch keine nit geben wellen, ausgenommen Königl. M. an vns vordern vnd begern wirt vnd darzue ein versperten prief oder antwort schicken wirt zwischen die gemain, so seyn wir auch willig vnd vntertänig bey tag vnd bei der nacht mit leib vnd mit guet, mit wo sein K M an vns begern wirt«.

Digitized by Google

je sósebno vznemirjalo to, da so graščáki samovoljno izpreminjali določila graščinskih urbarjev. Vlastelini in imetniki graščin so iz dobičkarstva prestopali merila, zaznamenovana v urbarjih ter uvajali nove davščine in nenavadno tlako. Ker so pri tem prezirali določila urbarska in brez višjega pooblastila izpreminjali službene in davčne dolžnosti, bila je podoba, da hočejo kmetom izmekniti pravna tlà, na katerih je stalo njih podloštvo. Ako bi si dali izmekniti ta tlà, izročili bi se vsakemu samosilstvu graščákov. Kmetom se je dozdevalo, da se namerjajo graščáki, ki so samovoljno izpreminjali urbarje, na njih škodo obogatiti kolikor mogoče in jim nadalje popolnoma izmekniti pravna tlà, na katera so se iz težka povzdignili njih predniki. In res, graščáki so zahtevali takó visoke mrtváščine[1]), izvrševali kupno pravico toli krivično[2]) in nakladali tolikanj obtežno (prekoredno) tlako[3]) in vrhu tega takó nemarno skrbeli za njih varstvo[4]), da je jelo kmetov v resnici skrbeti, ali jih ne utegnejo graščáki napósled spraviti v tisto brezpravno razmerje, v katerem so bili njih predniki v prvih časih nemškega nasilstva. Zató so prosili v vseh suplikacijah, naj ostane pri »starem urbarji, pri stari pravdi«. »Dàj nam«, prosili so Blejci svojega škofa, »to, kar nam gré po pravici, pošlji nam stari urbar, in mi bodemo vaši milosti pokorni vsak čas in dajali, kar je po urbarji prav in zakonito«.[5]) Jednako so se izrekli Bohinjci, da bodo pokorni cesarskemu Veličanstvu in izpolnjevali dolžnosti, katere jim je nekdaj naložil cesar Friderik slavnega spomina.[6]) Te prošnje tudi kažó, zakaj so si izvolili klic »stara pravda« za gêslo v bóji.

Predno so se postavili z orožjem v bran, poskusili so še jedenkrat s prošnjo ustaviti graščinska novotarstva. Rádovljičanje in podložniki Polhovega Gradca so se obrnili naravnost do dežélnega kneza, Blejci in Bohinjci pa do briksenskega škofa in do cesarja[7]). Škof je v odloku ukrenil, naj v petek po nedelji »Cantate« (leta 1515.) predložé svoje pritožbe proti graščinskemu imetniku njemu osebno ali po škofijskemu svetovalci. Nató so Blejci izvolili nekaj odličnih poštenjakov in jim izročili zastopstvo. V pismu[8]), v katerem to naznanjajo škofu, prosijo ga, naj izvoljencem popolnoma zaupa, naj ne

[1]) Glej str. 269. »Ljublj. Zvon« l. 1891.
[2]) »Ljublj. Zvon«, str. 267.
[3]) »Ljublj. Zvon«, str. 331.
[4]) »Ljublj. Zvon«, str. 270.
[5]) X., 140.
[6]) XI., 141.
[7]) X. in XI., z dné 29. sušca leta 1515.
[8]) Izvirni spis z dné 8. vélikega travna leta 1515. se hrani v muzejnem arhivu.

Digitized by Google

méni, da imajo samó nekateri vzrok do pritožbe, ampak, kar bodo poročali njih poverjeniki, za tem težé, tega želé, to hočejo vsi ubogi občánje in podložniki bleške graščine. Dalje prosijo, naj škof ukrene, da bi jih Pucheimov oskrbnik, zató, ker prosijo pravice, »ne vtikal v luknjo in deval v klado«. »Sósebno pa se pritožujemo: ako kdo umrje, bodisi gospodar, bodisi gospodinja, osvojí si oskrbnik očinstvo in materinstvo, izžene ali razseli uboge sirotice in vzame njih imenje«.

Na te pritožbe je odgovoril graščinski imetnik, Jurij pl. Pucheim, da on sam ni obteževal kmetov niti z novo tlako, niti z novimi davki. »Kakor se mi je izročilo od prednikov, takó je ostalo«, ali: »Kakor se je ravnalo, prav takó se še ravna«, bile so njegove besede. On govorí toliko prav, kolikor sta že uvedla njega prednika, Jurij in Hartmann pl. Kreyg novih davkov in naklád. Kadar pa se ni mogel izgovarjati na imenovana Kreyga, pozival se je na gospodstvo, po katerem je dol in plan, stan in zemlja, krčevina in planina, iz kratka, ves kranjski svet, z vsemi ondu bivajočimi sužniki in sužnicami last gospodov in ne — kmetov in da se tem podari milost le takrat, kadar je prosijo »prav lepo in pridno«.[1]) Kaj jim je škof odgovoril, ni môči zvedeti iz bleških listín, toda po nastopnih dogodkih ni dvojiti, da je zavrgel njih pritožbo v glavnih stvaréh. Prav takó je bilo njih sosedom in zaveznikom v Rádovljici in Polhovem Gradci, s katerimi so se cesarski poslanci že prej poganjali v Kranji. Toda glas, v katerem se je zagovarjal Jurij pl. Pucheim in utrjal gospodsko pravico, dal je kmetom vedeti, da jih hoče gledé na imenje in življenje spraviti pod samosilstvo graščinsko in ukleniti v težki jarem prvotne sužnosti nemške. Da se te ubranijo, zgrabili so za orožje.

[1]) XII., str. 145.

Moja sreča.

Dom ne hrani moj pokojni
Svètlega bogastva v sebi,
Vènder v njem jaz čuvam základ,
Kakor ni ga, svet, na tebi!

In ta základ, ki mi dražji
Kot svetá zlató bliščeče,
Milejši kot svit očesa:
Moj otròk je — vir mi sreče.

T. Doksov.

Digitized by Google

Samotárjeva zgodovina.

Knjigo mož priléten piše,
V davne čase zatopljen,
Svoje v nji življenje riše
V céli samcat — mož učen.
Vreden v ljudstvu je spomina:
Kàdar spava v hladni zêmlji,
Brate duh njegov objêmlji,
Živi — njega zgodovina!

Duh se mózu vrača v léta,
Ko mu cvèla je pomlád,
Ko minila dôba cvéta,
In zorêval mu je sad . . .
Z leti slika zgodbe svôje,
Nádeje in koprnenja,
Rádost in bolest življenja
In z viharji ljute bôje.

Drag ponòs mu roko vodi,
Živel v svetu ni zaman!
Kaj dosegel, národ sodi,
Delal mož je dan na dan.
Z učenosti poti prave
Níkdar krênil ni stopinje,
Na nebó pripel je sinje
Domovini zvezdo slave.

Z umom volje moč jeklena,
To človeku dá imé.
Trajnega si je imena
Làhko v svesti mu srcé!
Vender slávljenega sina
V slêharni življenja črti,
Pred potomci razprostrti,
Rada gleda domovina
Njega zgodbe hrani knjiga,
V nji za rodom rod ga gléj! —
Starca čut sladak užíga,
Kakor jasnih čut nadéj . . .
Dela riše, zgodbe svôje,
Rádostno žaré mu lica —
Zdajci, stoj! — Na oknu ptica,
Kaj možú ta ptica pôje?

»Knjigo mož priléten piše,
V davne čase zatopljen,
Svoje v nji življenje riše
V céli samcat — mož učen.
Vreden v ljudstvu je spomina:
Kàdar spava v hladni zêmlji,
Brate duh njegov objêmlji,
Živi — njega zgodovina!

Misli nične, prazno delo!
Ne poznaš li, mož, svetá?
Mnogo že je móž živelo,
Svet iméu jim komaj zná.
Kaj so zgodbe mu njihôve!
Ptica svet prostrani gledam,
Na grobôve slavne sedam,
Žàl — pozabljene grobôve.

Tebi z umom podarila
Volja močna je — imé . . .
Bodi ti dovòlj plačila,
Pústi druge vse željé!
Ako vreden si spomina,
Ko te smrt odvêde v svate,
V samem tem spominu náte
Vsa je — tvoja zgodovina!«

Stébor.

Digitized by Google

Dalmatinske povesti.

Spisal **Igo Kaš.**

VI. Križ ob poti.

Strme pečine gledajo z roba hrcegovskih planjav na širo mórje jadransko. Ozko je zemljišče med obrégžjem in ónimi nepregaznimi gorami, ki so bile vlásti dubrovniški vselej najboljša meja proti nasilstvu turškemu.

Od ónega gorovja se spušča nizko, kamenito hrbtišče proti zapadu do mórja in loči zaliv »Zaton« od bogatih klancev občine oraške.

Preko zmerne višine drží krasna cesta, ki ravno na najvišjem mestu krene proti severu dôli v bližnje sêlo.

Kraj ceste, tukaj obrobljene z vednozelenim grmovjem, stojí križ, izsekan od peščénca. Dežévje mu je izpralo krajce, po razpokah in jamicah se je naselilo rmeno lišje. Samoten stojí ob poti. Časih séde kamenica-ptica nánj in zletí kričéč v dolino, kadar se kdo približa. Ljudje pa, ki pohajajo mimo znamenja, ne vedó, kaj pomeni, dasi je še pred nekoliko leti neka starka prihajala vsako jutro molit prédnje.

Večerno solnce se je nagnilo do nasprotnega otoka Kolopeči, za katerim se bliščí daljna môrska planota. Med otokom in obrégžjem se še po nekod odseva toneče solnce; v temnomodrem mráku se ziblje senčno valovje.

Blag večerni mir se razprostira nad morjem. Časih se čuje zamolklo šumenje valov, pluskajočih ob brežnih pečinah. V vejevji širokih óljik se ne giblje otrplo listje, v posameznih pinijah šumí lahka sapica. Krilati mrčesi se glasé v poletni večer.

Od severnega konca globókega zaliva drží pot med óljičevjem navzgor. Gost bršljan se vzpenja po steblih posamičnih hrastov; tù in tam stojí košato rožičevo drevó ali temnolista lovoríka; po vejah prostranih brstov se vije plodna trta.

Visoki zidovi in s kamenjem utrjeni nakopi obkrožajo óljičine vrte in držé zemljo, da je ne izperó plôhe. Na levi stráni se sveti zaliv, in daleč se vidi preko ožine med Dažo-otokom in Kolopečjo na plano mórje.

Onemogel starec v raztrgani mornárski obleki koraka po cesti. Noge mu tičé v plesnjivih opankah, ki so ob straném zeló razpokle; obleka mu je vse preko zakrpana, in ne vidi se ji prvotna snov. Okolo telesa nosi rdečkast pas, s katerim si na jugu ovijajo turban okrog

Digitized by Google

glave. Na glavi ima ogoljeno čepico napolskih mornárjev; trioglat kos ji je na vrhu utrgan, in skozi óno razpoko se svetijo snežnobeli lasjé, ki tudi v redkih šopkih visé okolo senèc.

Počasi dospè do vrha in postane; solnce je utonilo za bregovi. Starec se ozrè, vzdihne in reče zamolklo:

»Sedaj, ti nesrečni kraj, sedaj sem dospel na óno mesto, kjer sem pričel mučno življenje svoje! Nisi mi pozdrav mile domovine; lahko bi te preklinjal; toda celó kletev moja je prazna, prazna kakor moj dih!«

Približa se kraju, kjer stojí križ. Sésti hoče, da bi si počíl, ali zdajci ugleda spomeník, prestraši se in se zgrudi na obličje.

»Križ, znamenje vidim tukaj!« vzklikne žalno. — »Ali me spominjaš zlôbe moje, spominjaš nesreče? Ali mi oznanjaš milost? — Oj, ako si mi znamenje oproščenja, kakó radosten bi nagnil tù glavo svojo!«

Vstaja, ali ne dadó mu oslabele močí. »Oproščenje! Koliko časa sem ga iskal po širem svetu! Mêni ni bilo milosti. ‚Morilec, ubojica, strašna te čaka osveta!' Takó mi je vedno govoril notranji glas in mi plašil srce! Oj, ta osveta! Vse življenje mi je zagrenila! Sedaj miruje potrtemu starcu, in odrešenja znamenje me pozdravlja na ónih tleh, kjer mi je vzklila nekdaj bolest neizrecnega kesanja.«

Zamolklo ihté govorí starec. Môrski valovi zašumé, večerni veter piše z brda v dolino, glasneje cvrlíkajo črički in kobilice po grmovji in vinógradih.

Sedaj se zagiblje teló, ležeče na zemlji: »Samó doteknil bi se tega znamenja milosti, moj Bog! Potem me reši življenja!«

Ječé se plazi dalje in prostrè roko. »Samó s prstom naj se dotaknem spomeníka, znamenja mirú!«

In iz nova si oddahne in se trudi proti križu.

»Ne dàj, da poginem, predno dospem do križa!« šepečejo mu ustna; zdajci raztegne roko — mirno mu obleží na rosni travi.

Mrak pokriva mórje in breg. Iz dalje se sliši nôčna ptica; svetló se bliščí nebó. Strme goline mejnih gorâ plamté od rožnega svita, in mornár, ki pluje po temnih valovih, ozira se po bliščečih pečinah in se čudi plamtečim vrhovom, za katerimi prihaja v temnomodrem plašči blažena noč . . .

* * *

Ozrimo se nazaj za štirideset let.

Našli so nekega jutra na istem mestu mladega možá s smrtno rano v prsih.

Digitized by Google

Vso okolico je izpreletel strah; zakaj umorjenec je bil mladi obljubljeni kmet Luka Nedo, ki bi bil drugi dan povedel pred oltar lépo Jelo iz Zatona.

Toda še bolj je vzburilo ljudstvo, da Jele ni bilo nikjer. Iskali so je domá, pri znancih in sorodnikih; nikdo je ni videl od zadnjega večera. Roditelji so mislili, da je prenočila pri sorodnikih; ali kdo opiše njih strah, ko čujejo, da se je vrnila z Luko domóv! In sedaj je ni!

Iskali so izgubljene neveste, toda zaman. Drugega večera šele je našel ribič med môrskimi pečinami otrplo žensko truplo. Prizvani sosedje so jo ponesli v vás; bila je Jela, toda kakšna! Okrvavljene so ji bile roke, raztrgana obleka, in preko čela je imela težko rano. Ali živela je . . .

Človeške duše ni bilo, da bi si razjasnila ta prigodek.

Zdravnik se je trudil oživiti nesrečno déklico, in v tem so ponesli v Orašci Luko na grobišče. Vsi prebivalci bližnjih sél so bili pri pogrebu.

Prišli so gospodje od sodišča. Dosti so ugibali in povpraševali po zločinstvu; ali dokler Jela ni mogla govoriti, ni jim bilo môči pojasniti groznega uboja; ona sáma bi mogla imenovati morilca, in ako umrè, tedaj pokrije nepregledna temota ves dogodek.

Prešli so dolgi tedni, predno je okrevala toliko, da je bilo môči vsaj nekaj pozvedeti od nje. In sčasoma se je pojasnilo vse.

Na bregu zatonskem je stala nekdaj — še danes se vidi nekoliko podrtin — uboga hišica, zgrajena od neobdelanih kamenov in pokrita z môrskim trstjem.

Stari Vukotič je životáril v nji z ženo in otrokom. Živel je ob ribárstvu, in kadar mu je sreča donesla, ob tem, da je prevažal ljudi, ki so hoteli v grad ali na otoke.

Strašen vihar pogoltne nekega dné ribiča, čoln in njega plen; uboga vdova ostane sáma z devetletnim Vujem. Mati je pohajala v delo, Vujo pa, ker je bil mlad, poprijel se je ribárstva. Sevéda so rekali, da seza po vsem, kar mu prihaja pred roke; ali niso mu mogli dokazati ničesar, ker je bil prekanjen in bistre glave.

Ko mu je bilo petnajst let, odšel je na trgovsko ladjo, in dobrih osem let niso čuli ničesar o njem.

Hipoma se vrne, dorasel mož temnorjavega lica, in se ustanoví v kočici svoji; mati mu je umrla že pred nekoliko leti. Ribáril je in še rajši dovažal prepovedano blagó. . .

Digitized by Google

Nedaleč od njega koče je stal dom mlade Jele »cvěća zatonskega«. Nedolžno deklè je zrlo veselo v beli svet in bilo prijazno vsem ljudem. Mladeniči bližnje okolice so se hrepeneče ozirali po nji; kaj čuda, ako je tudi Vujo gledal po Jeli in si jo želel pridobiti! Ali dasi je bila dobra vsemu svetu, vpričo Vuja jo je stresala groza, kakor bi se bala njega žarečih očij; toda Vujo je bil vztrajen. Ko se je obljubila Luki, poiskal jo je nekega dné, vedoč, da je sáma domá. Rotil jo je in zaklinjal, naj pustí Luko, in se udá njemu. »Srečna bodeš le z mano!« vzkliknil je napósled.

Ali ko se Jela prestrašena obrne, zapretí ji, da jo siloma loči od ónega . . . in tedaj zbeží iz hiše proti pródu. Mnogo tednov ga ni bilo videti v Zatonu . . .

Jela si vesela oddahne; mislila je, da je ne pride več mučit. Zatorej nì očetu nì ženinu ni povedala ničesar, nego hrepené je čakala dné, ki jo združi z Luko.

Neko popóldne se vrača Jela iz grada domóv. Stari, na pol gluhi ujec njen vodi čoln, in deklè mu krepko veslaje pomaga. Ko dospeta vštric Dože-otoka, prikaže se za svetilnim stolpom ladja, ki pluje v zapadni sapi kakor pušíca proti Zatonu. Ali hipoma se sname jadro, in ladjica krene Jelinemu čolnu naproti. Jela se strese, zakaj spoznala je Vuja.

»Kam takó hitro, ljubica? Ali se mudí k poroki?« roga se ji že od daleč.

Ladji sta sedaj druga poleg druge. Vujo pozdravi starca z roko, in ta odzdravi, ne da bi se posebno menil za prišleca. Pozorno pazi na vêslo, ki mu pa ne koristi nič, ker Vujo zadržuje čoln.

»Kaj hočeš, Vujo? Kaj me motiš?« vpraša ga deklè prestrašena, toda čvrsto.

»Kaj hočem? Lahko bi si odgovorila sáma! Videl bi te rad, govoril nekoliko besedic s tabo.« In milo, kolikor more, nadaljuje: »Oj, Jela, samó to mi rêci, da pustiš Luko, in čakal bodem leto dnij, da bodeš moja. Ali hočeš?«

»Izpústi čoln!« reče déklica, »s tabo nimam opraviti ničesar.«

»Ne, ne, ljubica, postoj, ne takó!« vzklikne Vujo in krčevito prime rob njenega čolna, da bi se vzpel nánj. Ali hipno ga zadene vêslo Jelino, da ploskne v mórje, dočim požene svojo ladjo daleč od sebe.

Nekoliko krepkih udarcev prestrašenega starca, ki ne umeje vsega prizora, in že sta za nekoliko ladjinih dolžin od malopridnika.

Vujo ostavi ladjo ter plava kolnèč in pretèč za Jelo.

Digitized by Google

»Čakaj, Jela! Samó jedne besedice počakaj!«

Ne odgovorí mu ničesar, temveč veslá še urneje. Ko Vujo spozná, da se trudi zaman, obrne se zopet do svojega čolna, zleze nánj in odjadra proti »Veli boki«, iz katere je prišel.

Domá Jela vse na dróbno pové očetu, in ta jo tolaži:

»Ne bój se, dete moje! Vujo se ne vrne takó hitro; zakaj môrski stražniki so ga zalezli pri tihotapstvu in so mu za petami; ne bode si upal priti v vás.«

Nekoliko dnij pozneje sta šla zaročenca k sorodnikom ónostran zaliva. Krasen večer je bil, ko sta se vračala po cesti domóv. Vsa zatopljena v razgovor niti ne zapazita, kakó ju gledajo izza gostih óljik grozeče sovražne očí. — Kakor kroži volk okolo stáj, da ugrabi svoj plen, takó se je skrival Vujo po zatišjih od ónega popóldne, ko je na morji srečal in se celó sprl z Jelo.

Sedaj ju je uzrl, óna, katera črti iz dnà srca, in hodil za njima na bregu, kjer so ga krile stare óljike.

Na vrhunci, kjer se odpira razgled po morji, v pristanišče gruško in na zelene otoke, postala sta v živahnem pogovoru. Po globokem jarku prileze Vujo kakor zver. Svetel nož skriva za hrbtom, poklekne blizu ceste za zidom in gleda srečna zaročenca, trepetaje od jeze.

Ravno obdene Luka roko Jeli okolo pása, ko skoči Vujo kakor besen k njima in zasadí Luki nož v prsi takó silno, da se pri tej priči zgrudi na tlà; Jelo pa zgrabi in jo odnese na obrézje.

Na bregu stojé velikanske pečine, ki zakrivajo male otline proti morju in proti kopnini. Semkaj položí Vujo omedlelo deklè na pesek, potem prinese v čepici vode in ji pokropí lice. Za nekoliko časa se Jela zavé in izpregleda. Toda ko uzrè Vuja, zamiží in vpraša plaho: »Kje je Luka?«

Vstaja, ali on jo iz nova potisne na tlà.

»Mirúj«, zapové ji mračno. »Luka je šel domóv, in Vujo je pri tebi. Luka te je izročil mêni, in ako se čutiš krepko, pojdi; tù dôli čaka moja ladja. Odvêdem te iz tega kraja, zakaj moja moraš biti.«

Ni ji vreden odgovora.

Ali Vujo jo prime za roko, da bi jo odvêdel siloma. Jela ga pahne od sebe, poskoči na noge ter hoče uteči — toda Vujo jo vleče za sabo do mórja. Vname se strašen bòj, dokler deklè ne obleží brez zavesti.

Nasilnika so bržkone. preplašili mimo veslajoči ljudje, zakaj pripovedovali so kesneje prebivalci iz Trstena, da so čuli vrišč in vpitje,

Digitized by Google

toda ko so prišli do proda, da se ni oglasila živa duša, akoravno so klicali. Napotili so se dalje, ko ni bilo odgovora. Ob bregu je veslal po temini čoln, čegar gospodar je pozorno ribáril. Tedaj so pomirjeni odšli, mislèč, da so se motili, ali da so dečki igraje lovili in rogovilili po brežnih skalinah.

Gotovo je bilo tedaj, da je Vujo srečnejšega tekmeca zavratno ubil ter hotel ugrabiti in odvêsti Jelo. Ali kjerkoli so ga zasledovali, nikjer niso ničesar zvedeli o njem. Saj ga tudi tačas, ko se je zvršilo zločinstvo, nikdo ni videl v tej krájini.

Jela se ni omožila. Po smrti roditeljev svojih je živela s staro služkinjo v podedovani hiši, opóra siromakom in nesrečnikom, čislana po vsi okolici.

Na vrh ceste pa je hodila vsako jutro.

Nizek, kamenit križ je dal postaviti še njen oče na ónem mestu v spomin nesrečnemu Luki. In pred ónim križem je poklékala Jela še v poznih časih, ko je že osivela.

Kdorkoli jo je poznal in jo ugledal, izognil se ji je, da ne bi motil pobožne molitve in milih spominov predobre starice, ki se je takó zvestó držala obeta, danega zaročencu v srečnih časih mladostnih.

* * *

Svetló je sijalo solnce na širo planoto kipečega valovja. Obréžje zatonsko je še objemal jutranji mrak. Bledó se je lesketala rosa na redki travi in po robéh temnozelenega listja južnih rastlin, ko so ónega jutra po prihodu sivega starca nekateri delavci našli otrplega tujca pred križem. — Desnica je ležala na rosni travi, iztegnjena proti spomeníku.

Skoro se zbere prestrašena množica okolo mrtveca. Dečka pošljejo v vás po župana, kateri se z župnikom za malo časa napoti na rečeno mesto. Pri križi ugibajo, kdo je mrlič; ali nikdo se ne more spomniti, da bi ga bil kdàj videl v teh krajih.

Ko prispè župnik z županom, umolknejo vsi. Častiti župnik pa izpregovorí mirno:

»Bog ga je poklical k sebi. Milosti je iskal tujec, katerega vidimo mrtvega; naj mu je križ oznanil pomilostitev! Kdorkoli si, tuji potnik, izročili te bodemo posvečeni prsti in molili, da se Bog usmili duše tvoje, zakaj iskal si pred smrtjo križa!«

Sedaj dospè tudi Jela, kakor ji je navada že štirideset let, na óno mesto in stopi med néme gledalce.

Digitized by Google

»Jezus, vsemogočni Bog! To je Vujo!« vzklikne osupla in se za korak umakne, »Vujo, ubojica ženina mojega, morilec sreče moje!«

Vsi se čudijo in stojé prestrašeni, častiti svečenik pa izpregovorí milo:

»Ne govôri tega, dobra žena! Sedaj stojí pred višjim Sodnikom, in mi smo pozabili, oprostili!« Nató se obrne do množice in nadaljuje: »Glejte potrto to ženo! Neizrecno žalost in togo ji je provzročil nekdaj. Vsemogočni Bog ji je dal krepost, da je nosila nesrečo udano in bogoljubno. Danes pa je priča, da je óni divji morilec, óni zločinec iskal mirú na zemlji! Pojdite, ponesimo mrtveca na posvečeno grobišče k večnemu míru!«

Osamèl stojí križ ob poti, razpada že, in lišje ga pokriva. Ona, ki je vsako jutro prihajala h križu molit, našla je mirni prostor poleg zaročenca svojega pod cipresami oraškega grobišča. Ljudje, ki hodijo mimo spomenika, ne vedó več, kaj pomeni; samó najstarejši možjé še govoré o nekdanji nesreči in žalostni smrti ljutega Vuja.

Némi listi.

Šešll sem v knjigo liste bele,
Da nánje pišem dnevnik svoj,
A prazni so še danes listi:
Molčèč in ném je dnevnik moj.

Oh, ne . . . Saj vsi ti némi listi
Nikakor mêni ne molčé:
O lepi izgubljeni sreči
Ti némi listi govoré . . .

Rástislav.

Ob studenci.

Dala piti mu vodé,
Šel je dalje čez goré.

Déklici prihodnje dni
V daljo hrepené očí.

Dala piti mu vodé,
Dala mu takràt srcé.

Hladni je ostavil vir,
Nji srcá odnesel mir.

Toda kdo li zná, če kdàj
Vrne potnik v ta se kraj?

y.

Digitized by Google

Kratka povestnica slovenskega pravopisa.

Spisal **Andrej Fékonja**

(Dalje.)

Znamenitejše v povestnici slovenskega pravopisa je

Metelkovo črkopisje — metelčica.

Slišali smo, kakó je poudarjal Kopitar in za njim Ravnikar (poznejši škof tržaški), da latinska pismena ne morejo izražati vseh slovenskih glasov, da torej slovenskemu jeziku bajè treba še nekoliko posebnih znakov v pisavi, a to ne samó jednojnih, nezloženih pismenk za dotične soglasnike, nego tudi priličnih črk za nekatere zavijavane samoglasnike. »Znano je tudi« (piše Navratil l. c. 88.), »da sta si ta imenitna rojaka dopisovala zlasti o novi abecedi, kako bi se namreč dala latinica dopolniti s cirilico po Kopitarjevih pravilih«; in Ravnikar je res v svojih »Zgodbah sv. pisma« IV. 1817 (str. 325.) že napovedal, da »z latinskimi črkami scèr, pa po Kirilovo, hočemo tudi mi v prihodno pisati, in torej čerk, kar nam jih manjka, pernarediti«. Zajedno je tudi

Franc Ser. Metelko, učitelj veroznanstva in slovenščine na liceji v Ljubljani, naklonjen morda (kakor misli Marn IX., 10, 13.) uprav po Ravnikarji, poskušal po cirilici za slovenski jezik napraviti primerne črke. »Vodi ga zlasti polglasnik; in zgodaj je moral Metelko kako poskušnjo na Dunaj poslati Kopitarju, ker mu le-tá v dopisu 9. jan. 1821 graja za polglasnik nasvetovano znamenje s, katero se mu zdi, kakor pravi (lat.), ‚kozliček med ovčicami'«. A ker je bila po omenjenem »abecednem shodu« na Dunaji jeseni leta 1820. »zvodenéla rodoljubom nada, da bi dobili vsi Slavjani občno abecedo — dal je Ravnikar ondu narisati menda 11 novih pismenk ter podbadal nató Metelka, dokler jih ni vzprejel v svojo slovnico: »Lehrgebäude der slowenischen Sprache« Laibach 1825. V tej, kot slovnica mnogo hvaljeni knjigi, podal je tedaj Metelko tudi svoj novi, po Kopitarjevih pravilih (dasi ne povsem po njegovi volji) osnovani pravopis slovenski; žàl, da iz tiskarskih ozirov ne moremo priobčiti njega popolne slike. — Takó se je torej pojavila v književnosti naši — »metelčica«, ali, kakor jo

Digitized by Google

je njen »oče« — bolje »poóčim« — sam imenoval: »pocirilica«![1]) — No, kakšna je li bila usoda tej »pocirilici — metelčici?«[2])

»Priljubila se je ‚metelčica' samo svojemu ‚očetu' in peščici slovenskih pisateljev, ki so jo tudi branili« pravi Navratil l. c. 82.; »drugim je pa bila — trn v peti, dasi jej je hodila iz početka celó vlada na roko, ter dovolila, da so se smele ž njo tiskati in rabiti po malih šolah tudi šolske knjižice, ki jih je spisal ali poslovenil Metelko sam«, namreč: dva »Abecednika« in »Številstvo« pa okrajšano »Slow. Sprachlehre« za učit. pripravnike in učitelje, 1829., 1830.

Prijatelji Metelkove pisave so bili sósebno nekateri duhovniki v Kranjski, poimenoma: župnik Jan. Zalokar, stolni kapelan Blaž Potočnik, katehet Fr. Jelovšek, in zlasti spirituval Jož. Burger, kateri so od leta 1825. do leta 1835. v metelčici izdali kakih 12 knjižic versko-nabožne in povestne vsebine. Razven teh so bajè tudi v Štajerski in Koroški v »metelčici« pisali nekateri, ki pa se niso hoteli imenovati očito! Izvestno sta bila med temi župnik Jarnik in spirituval Slomšek.[3]) Toda množili so se tudi Metelkovega črkopisja neprijatelji. Zlasti je novotarstvu nasprotoval ljubljanski kanonik And. Albrecht; potem kapelan Frid. Baraga, dušoskrbnik Jan. Ciglar, župnik Fr. Veriti in še drugi pisatelji v Kranjski, a posebe »Čbeličarji«: teol. prof. dr. Jak. Zupan, knjižničar Matija Čop, pesnik dr. Prešéren, in izdajatelj Mih. Kastelec. Dalje Val. Stanič, kanonik v Gorici, A. Murko, slovničar in slovarjepisec v N. Gradci, sčasoma tudi Slomšek v Celovci, kateri so vsi pisali v »bohoričici« in takó dejanski podirali »metelčico«. Črkam in njih oblikam je oporekal tudi Jarnik, pa tudi Ravnikar in Kopitar; takisto Čeha Dobrovsky in Čelakovsky; dà, Metelko sam ni bil prav zadovoljen ž njimi.[4])

Takó je nastal zaradi »metelčice-pocirilice« prepir in bòj, sicer v nemškem jeziku in brez rdeče krví, v književnosti naši znan kot

„Črkarska pravda" ali „abecedna vojska".

Iz prva »se šola novočrkarjev srdita z možmí prepira starega kopíta« nekaj let le bolj med seboj, v druščinah, po šolah, v zasebnih

[1]) Pravi oče »metelčici« je po tem, kakor pripovedano, *Ravnikar;* Metelko jo je torej le »pohčeril«. (Prim. Navratil l. c. 89.).

[2]) Obširno o tem razpravlja *J. Marn*: Jezičnik IX., 15. sl., 28. sl.

[3]) Vid. Marn IX., 23.; Kres III., 376.; Lj. Zvon IX., 122.

[4]) *Jarnik* je pač pisal v »metelčici« in bi bil tudi svoj »Etymologikon« dal tiskati s temi novimi črkami, toda v celovški tiskarni tedaj takih ni bilo. (Vid. Kres III., 580.)

Digitized by Google

listih in dopisih. Ali leta 1831. »začnó nove abecede nasprotniki očitno udrihati ter udrihajo tri leta po njej tako strašno, da je ni junaški branitelj — Kopitar s svojim ‚ostrim mečem' ni mogel rešiti bridke smrti«.

Začel je javno to slovečo pravdo dr. J. Zupan (»Horatius«) v celovškem listu »Carinthia« leta 1831. (št. 20. in 32.) z »najgorečnejšim Metelkovcem« J. Burgerjem (št. 25. in 39.). Tedaj je sicer Slomšek istotam leta 1832. (št. 10. in 12.) odločil za staro abecedo — do 300 let dobro pisavo Bohoričevo. No po Prešérnovi znani zabavljici istega imena v »Krajnski Čbelici« III., leta 1832. in zaradi Čelakovskega v »Čas. česk. Museum« 1832. leta IV. proti Metelku izrečene sodbe, nemški priobčene tudi v ljubljanskem listu »Illyrisches Blatt« leta 1833. (št. 6.—8.) z dodatki Čopovimi, vname se tukaj sedaj glasovita vojna, v kateri pa je voditelj *Čop* (k št. 13. sl., 23. in 30.) proti Metelkovcem (Metelku, Burgerju, Zalokarju, Jerinu — št. 10. in 22.) in še posebe proti Kopitarju (št. 27.) s pripomočjo Prešérnovo (št. 30.) končno dognal, da je »metelčico« zmagala »bohoričica«.[1])

Dejanski pa je podrl »metelčico« — v Štajerski A. J. Murko s »Sprachlehre« in »Besednikoma« (leta 1832., 1833.), v Koroški Urb. Jarnik z »Etymologikonom« (leta 1832.), in v Kranjski zlasti »Kranjska Čbelica« s štirimi bukvicami (leta 1830.—1833.), katere knjige in knjižice so vse bile tiskane v »bohoričici«. (J. Marn IX., 37.—38.).

»Metelčica« — takó še pripoveduje Navratil l. c. 83. — »premda po Kopitarjevem pravilu osnovana, ni ugajala množici nasprotnikov zato, ker je bila zmes iz »latinice« in »cirilice« t. j. latinska abeceda — po Šafaříkovi želji — pomnožena z nekaterimi cirilskimi pismenkami, za naš č, š, ž itd. in s posebnim izmišljenim znakom za naš polglasnik — ki ga pogrešamo v sedanjem »pravopisu«; a uprav nad tém polglasnikom spotikal se je z mnogimi drugimi vred celó metelčičin najodličnejši branitelj Kopitar . . . Ali ker se »cirilica« ni prilégala »latinici«, ni bila vsa »metelčica« lepa (nekaterim so se nekatera známenja zdela celó barbarska), a uprav zato je imela tudi toliko nasprotnikov, ki so opravili naposled, da ni obveljala, ter bila pregnana na naglem tudi iz malih šol. — Zbalo se je, kakor smo slišali nekdaj praviti, duhovsko oblastvo v Kranjski sóseb tega, da ne bi nastala s časom velika zmešnjava zastran priimen ali pridevkov, ako bi se zatrošal Metelkov pravopis tudi v krstne knjige, in da je uprav zato vlada, opozorjena na to okolnost, odpravila »metelčico« tudi iz šol. Vendar jo je smel njen »oče« rabiti razlagaje slovenščino

[1]) Vse to posamezno popisuje J. *Marn*: Jezičnik IX., 32.—45.

Digitized by Google

bogoslovcem ljubljanskim tudi še potém, ko je bila odpravljena iz malih šol«.

In takó je tedaj tudi »metelčica« zamrla.

Gajev pravopis — gajica (čeho-ilirčica).

Ko je propadla »dajnčica« in „metelčica«, pisalo se je in tiskalo pri nas zopet in povsod v stari »bohoričici«. Toda že davno so posamezni Slovenci spoznali, da je nam, ako hočemo na slovstvenem polji kaj napredovati, pred vsem drugim potreba lepo zjedinjenje v pravopisu, kateri mora vendar tudi našim ostalim slavjanskim bratom znan biti, da bodo tudi oni naše duševne izdelke brati in kupovati začeli. Vsak pristranski pravopis, naj bo še tako izvrsten, razcvet slovstva le zatira ne pa podpira«. (Ant. Janežič Slov. Slovnica I., 148.). No, táko lepo pravopisno jedinstvo nam je pripravila vender vsaj z najbližjimi brati nekdanja, dasi kratka in še to precèj rahla zajednica slovensko-hrvaška v Gajevem »Ilirstvu«.

O novem letu 1836. je vstal namreč v Hrvaški óni prej omenjeni »mladi, iskreni in drzni« *dr. Ljudevit Gaj* s prekrasno idejo: da po svojih listih »Novinah« in »Danici« v skupnem jeziku, z novim pravopisom in pod občim imenom združi vse Jugoslovane v jedno književno kôlo. Zató je Gaj domače kajkavsko narečje zamenil s hrvaško-srbskim štokavskim in tedanji hrvaški pravopis prenaredil po češkem ter vse to prekrstil na ime »ilirsko«, pozvavši v to književno zajednico vse Hrvate in Srbe, Slovence in Bolgare. Kar se posebe tiče pravopisa, priobčil je Gaj že leta 1830. »Kratko osnovo« o njem, katero je sedaj v »Danici« leta 1836., 10. sl. popravil in obširneje razložil pravila skladnemu, sestavnemu pravopisu. Po preosnovatelji Gaji je dobil torej ta pravopis ime »gajica« ali »gajevica«. Toda ker je bil prirejen po češkem izvorno Husovem vzoru za ilirsko knjigo, zató so ga svoj čas nazivali tudi »čeho-ilirčico«, »češko-ilirski« in naprosto »ilirski pravopis«. In to je baš pravopis, kakeršen nam rabi sedaj.

Pristop. — Na Gajev poziv, govoréč tudi posebe „Kranjcem, Štajercem, Korušcem, Istrianom ter ostalem Slovencem«, pristopilo je iz početka v njegovo književno kôlo ilirsko res tudi nekoliko naših Slovencev. Med temi je bil sósebno oduševljeni *Stanko Vraz*. In uprav Vraz je tedaj, bivajoč v Hrvaški, podal Slovencem prvo knjigo: »Narodne pěsni«, u Zagrebu leta 1839., kakor sam XXIV. pravi, »v enim oblačili, v kakvim še nobena slovenska knižica štampana (tiskana) ni, t. j. v ilirskim pravopisi«; in v istem pravopisu tudi še i. l. svojo po-

Digitized by Google

večjo pesem slovensko: »Hvala nadvajvodi Joanu«, v Zagrebu leta 1839.[1]) Istodobno je M. Trstenjak v graškem nemškem listu »Der Aufmerksame« leta 1838., štev. 47., leta 1839, štev. 9. in leta 1839., štev. 24. objavil tri slovenske pesmi godovnice v gajici, a na posebnem listu nató izdal tudi v Gradci svojo: »Kolednico k' novem leti 1841« v novem pravopisu. — No, vse to je torej bilo zunaj slovenske meje. V središči slovenskem pa je *Andrej Smolè* dal ob svojih troških tiskati v češko-ilirskem pravopisu tri knjižice: Dve komediji: »Varh« (prest. A. Smolè) in »Veseli dan ali Matiček se ženi« (A. Linhart), in »Pesme Valentina Vodnika«, vse v Ljubljani leta 1840. V nemškem listu ljubljanskem »Illyrisches Blatt« leta 1840., štev. 50. je Fr. Malavašič priobčil dva slovenska soneta; in zatem J. Žemlja v istem listu leta 1841., štev. 3. in leta 1843., štev. 12. dve slovenski pesmi v gajici. V posebni knjižici pa je *Jož. Žemlja* izdal svojo povest v pesmi: »Sedim sinóv« v Ljubljani leta 1843. tudi v novem pravopisu. A zopet v inostranstvu je i. l. *A. J. Murko* izdal svojo »Grammatik der Slow. Sprache« II. Grätz leta 1843., s pismenkami ‚češko-slavjanskimi', kakor sam pravi v predgovoru, da bi takó »zapadno-slavjanska narečja po občem pravopisu zbližaval«.

Nekako v isti čas pa je začel izhajati v domovini slovenski list:

„Kmetijske in rokodélske novice",

‚Na svitlobo dane od c. k. krajnske kmetijske družbe. Vrednik Dr. Janez Bleiweis. Natiskar in založnik Jožef Blaznik v Ljubljani. V sredo 5. Maliga serpana 1843'. — Prikazale so se te »novice« pač res da — s starim duhom in obrazom: »v kranjskim jeziku« in v pisavi bohoričici; vender — in kdo bi si bil mislil — uprav po »Novicah« (takó se je list imenoval od leta 1849. dalje) zaslul je Gajev novi pravopis češko-ilirski tudi v Slovencih ter si i končno pridobil občo veljavo. Kakó, pokažejo in povedó naj nam baš njih prvi tečaji.

Pregledujé »Novice« zaporedoma po številkah prvega leta 1843., zapazimo v 6. štev. med ostalimi članki in dopisi sestavek: »Ljubim Kranjcam, našim bratom . . . — Krempl« — v novem pravopisu. Pred spisom samim pa stojí (v bohoričici) tá-le »Predgovorček« uredništva: »Naši ródni bratji na Štajerskim in Koróškim že véčji dél s temi čerkami pišejo in tudi pri nas že nič noviga niso . . Davno so tudi že drugi slovénski narodi in učeni možjé želeli, de bi se mi Kranjci z njimi v pisanju zedinili. Serčno jim tadaj roke podajmo in podperajmo edin druziga v dobrih in koristnih rečéh z ljubeznijo, z miram in z edinostjo«.

[1]) Ali je Vrazov sonet: »Antoni Stranjšaki«, 2 sept. leta 1838., tiskan v gajici?

Digitized by Google

Za tem »bratovskim pozdravljenjem od Radgone«[1]) — prvim Noviškim spisom v gajici, nahajamo po »Novicah« poleg stare pisave Bohoričeve še tudi drugih sestavkov v novem pravopisu Gajevem, zlasti naslednje leto 1844., ko je v njih objavljal posebne članke jezikoslovne Matija Majar iz Celovca. In uredništvo Noviško je o takó imenovanem ilirskem ali organiškem pravopisu dalo v štev. 17. »Jezikoslovni razlog« po besedah Majarjevih: »Tu treba počasno postopati, da nikogar ne silimo, nikogar ne žalimo in vunder zmiraj na bolje gremo«. A ko je bilo vse več in več dopisov v pravopisu ilirskem, povedalo je o tem uredništvo v štev. 42.: »Dopise, ki jih dobivamo, take natisniti damo, kakoršne smo v roke dobili, zunej tistiga, kar je duhu jezika in gramatiki suprotivno, kar tedaj poleg naše dolžnosti popraviti moramo«. — Takó je torej drugi tečaj lista precèj dvoličen.

Tudi v tretjem tečaji leta 1845. so izhajale »Novice« v pravopisu pomešanem: nekaj v starem Bohoričevem, nekaj pa v novem Gajevem; no, vender so se vse to bolj množili dopisniki in članki v »gajici«. Med temi je bil sedaj zlasti Oroslav Caf od Maribora. Tedaj pa zopet izjavi uredništvo v 6. štev. naravnost: »Mi nobeniga k pisanju v novim pravopisu ne silimo in dajemo vsak spisek v ‚Novice' takó, kakor g'a prejmemo. Tega se bomo deržali, dokler nam bo vredništvo ‚Novic' izročeno. Če jih imamo tedaj v Novicah več spiskov v novim pravopisu, ko v starim, to od tod pride, kér jih je veliko več pisateljev, ki po novim pišejo, ko tacih, ki se stariga deržijo; kar nas prav zlo veseli«.

Četrti tečaj »Novic« leta 1846. začenja takoj s pravopisom Gajevim; in v štev. 2. podaja uredništvo nastopni oglas: »Novo leto se je za ‚Novice' prav veselo začelo; nobeno leto ni tolikanj deležnikov vnovič pristopilo, kakor letas! Med novimi bravci so morebiti nekteri, ki še niso Novičniga pisanja vajeni; tem povémo, de je pri tem pravopisu vse po starim, samo tri čerke ne, ktere se pa dajo, ko bi z očmi mignil, naučiti. (In pokazavši óne tri, ozir. šest novih črk: s, š, z, ž, c, č, nadaljuje:) To je vse, in ne pičice več. S tem pravopisam pa stopimo v kolo z drugimi Slovani, de oni naše, mi pa njih bukve lahko beremo. De bi tedej prihodnjič zmešnjav v Novicah ne bilo, prosimo, naj bi se vsi naši gosp. pisatelji ediniga pravopisa posluževali. Zdej ta, zdej uni pravopis, Novicam ličnost jemlje in bravce moti. Rodoljubni Slovenci niso svojoglavni, ampak se v občnokoristnih rečeh radi podajo. Z radostjo in ponôsam zamoremo reči, de so vsi

[1]) Ant. Krempel je bil namreč župnik pri Mali Nédelji blizu Radgone.

Digitized by Google

slavni slovenski pisatelji tudi pisatelji Novic, in de nar bolj sloveči med njimi so jeli sploh pisati v občnim — Gajevim — pravopisu. Naši prebrisani kmetje ga že brez spotikleja berejo; za male otroke, ki se šele brati učijo, je pa novi pravopis veliko ložeji od stariga. En glas, ena čerka! to je velika prednost noviga pravopisa«.

Res, isti IV. tečaj »Novic« leta 1846. je tiskan ves in samó v pravopisu Gajevem; zató uredništvo v poslednji (52.) številki veselo kliče: »Hvala Bogu, de Novični pravopis je že star pravopis, in de se nimamo več za novino bojevati in prepirati. Od vsih strani slišimo zadovoljnost s tem pravopisam in če je še kdo, ki v kakem koti čez njega goderná, naj goderná: vsim ljudém še Bog ne more vstreči. De že tudi kmetam ta pravopis pri branji in pri pisanji gladko od ust in rok gré, se vsak lahko prepriča, če k nam pride, od kmetov poslane dopise prebirati. Če učitelji po deželi zraven starih čerk učencam še teh 6 novih pokažejo, je pa vsa ta umetnost, ktera je nekterim protivnikam tako silno glave belila, pri kraji«.[1]) — In od sedaj so tiskani vsi nastopni tečaji »Novic« zgolj v Gajevem pravopisu — izvzemši črko ć (in tudi *ě*).

Določno je torej povedal dr. Bleiweis na konci leta 1851. štev. 53.:

»Novice so, polagama stopaje, brez hrupa, brez sile, brez vojske naš sedanji občji pravopis po Slovenskim vpeljale«.

Protivniki gajice.

No, takó mirno in brez vsakeršnega prigovora pa Gajev pravopis venderle ni bil uveden v knjigo našo. Nego, kakor je bilo pri nas v pretežni večini protivnikov temu, da bi po primeru kajkavskih Hrvatov tudi naši Slovenci vzprejeli štokavščino, t. j. hrvaško-srbsko narečje, za književni svoj jezik, takó so nekateri nasprotovali tudi novemu pravopisu češko-ilirskemu. Tù navajam le nekatere domače rojake.

Glavni sovražnik i »ilirščine« i »gajice« v Slovencih je bil — *Kopitar*. Proti pismenom: ž, š, č se je izrekel že leta 1810. Ali ko je Ljudevit Gaj že slavil zmago v Hrvatih, smešil je Kopitar (v Hesych. gloss. discip. leta 1840. str. 59, 60.) Gaja pa književni jezik in pravopis njegov, češ, da óne pismenke »kakor mušji otrebki kazíjo lepoto«. In to je še ponavljal, ko so tudi »Novice« poskušale z gajico leta 1843. (v pismu kmet. družbi kranjski) ter je svetoval ostati pri stari

[1]) »Kteriga ni sram pritožiti se, de si ne more treh čerk v glavo vtisniti, ta nima veliko veselja do branja in gotovo tudi stariga pisanja le malo bere«. Dr. Bleiweis »Nov.« 1846. 19.

Digitized by Google

kombinaciji Bohoričevi, svarèč pred »strastnim šarlatanom Gajem«.[1]) No, Kopitar je skoro zatem umrl.

Drugi neprijatelj novosti je bil — *Prešéren.* O tem nam pripoveduje sam dr. J. Bleiweis (Letop. Mat. Sl. 1875., str. 179.), pišoč: »Kakor se je Prešern, rêči smem po mnozih pogovorih ž njim, trdovratno držal bohoričice, isto tako bil je velik nasprotnik temu, da bi hrvaško-srbski jezik postal literarni jezik tudi Slovencem«. Vender je Prešéren (kateri je še leta 1837. sam odkrito izpovedal Vrazu, da ne umeje hrvaški[2]), pozneje se poprijel novega pravopisa n. pr. v »Novicah« leta 1845. in je tudi svoje »Poezije« leta 1847. dal tiskati v gajici.

Novemu pravopisu Gajevemu je bil dalje nasprotnik — *Metelko* in ž njim nekateri pisatelji v Kranjski, potezujoči se sedaj — ko je bila »metelčica« zatrta, zopet za staro »bohoričico«. To vidimo iz pisma Slomškovega ljubljanskemu spirituvalu J. Volcu z dné 29. rženega cvéta leta 1847., kjer pravi škof Slomšek med ostalim: »Gotovo ste meni bolj vstregli z starim pravopisam kakor jaz Vam z novim, ki ga Krajnci zamečujete. Slišimo, de Vam nekim na nov pravopis toljko merzi, de ga hočete po vsej ceni zatreti. Zakaj se niste hitro v začetki oglasili? Zmota bi ne bila toljka, kakor bo zdaj. Ilirski pravopis ima svoje dobrote, ino pa veči, kakor stara Bohoričica, recite kar hočete. Zdaj bi pa radi, posebno g. Metelko, de bi (jaz) zopet svoj pravopis zavernil«; i. t. d.[3]) — Metelko je sedaj res pisal v »bohoričici« do leta 1847.; a leta 1848. je podal svojim rojakom davne knjižne spomeníke v svoji — »pocirilici«.

In čudno, tedaj se je tudi nekdanji Metelkovec *Zalokar* leta 1848. oglasil za »metelčico« in spisal v »Extr. Beil. zur Laib. Zeitung« nemški »še besedo o novem slovenskem pravopisu«, priporočujé — »metelčico« nasproti »bohoričici« in »gajici«;[4]) čemur pa je odgovoril dr. Bleiweis v »Novicah« leta 1848.

Vender »sovražnikov močnih bilo ni, prijateljev pa vse živo«. (Slomšek.)

(Konec prihodnjič.)

[1]) Gl. Kopit. Spom. 19,20.; Novice 1803., 224.; J. Marn XVIII. 15.—17.

[2]) Gl Letop. Mat. Sl. 1877, 159.: ». . . wenn ich kroatisch verstehen würde«.

[3]) Priobč. Lj Zvon IX., 122. Prim. Novice 1846., 207 op.*)

[4]) J. Marn XXIII., 35.

Digitized by Google

Nesrečna junaška kri.

Črtica iz Bosne. Napisal **R. Perušek.**

(Konec.)

Ko dospè na cesto, hití do bližnje orožniške stanice. Spotoma sicer večkrat postane in si očita sramotno namero, da izdá soseda, ki mu ni storil nič krivega in s katerim je doslej živel v prijateljstvu. Ali lakomnost po novcih, s katerimi bi mogel odgnati bedo in siromaštvo svoje, nadvlada ga končno, in ko pride do orožnice, potrka glasnó na vrata. Orožnik mu odprè in ga vpraša, kaj hoče.

»Pustite me v hišo, tam vam razložim vse.«

Orožnik se prepriča, da je človek neoborožen in sam ter ga spustí v sobo.

»Ako hočeta deliti z menoj dobiček, povém vama, kakó si moreta zaslužiti lepih novcev!« Orožnika se iz početka smejeta kmetu, ker se ne domislita, kakó bi jima mogel pomoči do dobička. Ko pa kmet sili vánja, obetata mu, kar zahteva in poleg tega tudi to, da se njegovo ime ne objavi. Bal se je namreč, da bi se mu ne osvetili sorodniki Vasovi in da bi ga ne zadela obča sramota in splošno preziranje zaradi izdajstva in da bi takó ne mogel v miru uživati Jude ževih grošev.

»Vaso Jeremijić je v svoji hiši!«

„Kaj brbljaš? Bila sva danes v Jeremijiča hiši, toda ni ga bilo nikjer!«

»Sevéda ne; prišel je baš sedaj. Videl sem ga v mraku v šúmi nedaleč od hiše, kakó se je skrival, dokler je mislil, da more skrivoma stopiti v svoj dom.«

»Je li res, kar govoriš? Pazi, da naju ne varaš, človeče; ne bi ti se godilo dobro!«

»Tako mi Boga i Bogorodice, videl sem ga na svoje očí, in evo vama glave moje, ako ni istina, kar govorim.«

Orožnika se hitro opravita in napotita proti hiši Jeremijičevi. Kmetu morata še iz nova zatrditi, da mu odštejeta pogojeni del nagrade in ne povesta, da je on izdajica, potem se napoti po drugem poti na svoje domovanje.

Ko je stopil Vaso v hišo, skočili so vsi pričujoči ljudje na noge in mu z glasnimi klici veselja in čuda hiteli naproti. Žene so zajedno

Digitized by Google

udarile v plač, in dolgo časa je trajalo, predno se je izvil objemanju in poljubovanju in predno je vsaj nekoliko umiril svoje ljudi. Sevéda mu je bilo to težko, ker se mu je srce samemu topilo od raznih čustev, veselih in žalostnih. Napósled so zopet séli za trpezo (mizo), in tedaj ni bilo nì konca nì kraja vpraševanju in pripovedovanju. Silili so vánj, naj jé in pije, ali njemu ni bilo do jedí in pijače, hotel si je samó ogreti srce o pogledu dragih svojcev. Takó je sedèl kákо poldrugo uro in jel se je opraščati, ker je hotel oditi ponôči, da prenočí pri Živojinu. Temne slutnje mu niso dale mirú, ali domačini so ga vedno zadržavali in pregovarjali, naj še ostane, saj se lahko domá skrije, da ga nihče ne bi našel.

V tem stopi mali Risto, sin Todorjev, ki se je nekaj bavil okolo ognjišča v kuhinji, ves preplašen v sobo in reče: »Evo orožnikov!« Toliko da izgovorí te besede, prikaže se tudi že orožnik v sobi in z napeto puško velí Vasu, sedečemu ob steni, naj se udá. Vsi skočijo kvišku, Vaso zgrabi svojo malo puško, v tem trenutku pa se stemní v hiši. Simka, sestra Jeremijičev, razumela je položaj. in dokler sta ostali dve ženi vili roke in vpili, ugásila je luč in zaklicala: »Béži, Vaso!« Todor in mož Simkin zgrabita puško orožnikovo in mu jo izkušata izviti, ta trenutek pa porabi Vaso, skoči iz sobe in sune na stran drugega orožnika pred hišnimi vrati, ki se baš pripravlja, da bi vstopil, ker je čul krik in ropot. Ko se orožnik ujame za steno in zopet postavi na noge, izpali puško za ubežnikom, potem pa hití v sobo, kjer se možjé rujejo. Dvema oborožencema se kmeta brez orožja ne moreta ustavljati, dasi sta močna. Ker spoznata, da bòj ne more biti uspešen, udasta se, in pri brleči lučici, goreči v kandilu (lampici) pred ikono (sveto podobo), zvežeta in ukleneta orožnika Todora in Simkinega možá ter ju odvedeta v Sarajevo.

Drugi dan zopet pridejo orožniki, da povêdejo s seboj tudi žene. Staro mater pusté pri otrokih, ki milo jočeta in vpijeta, ko se mati in teta odpravljata pred sodišče. V tem zapazi jeden orožnikov, ki se bavi okolo hiše, krvav sled. Opozorí svoje tovariše nánj, in óni, ki je sinoči ustrelil za ubežnim Vasom, domisli se takoj, da je to morda krvavi sled Vasov. Takoj se tudi napotita dva orožnika za sledom, ki ju dovêde v šúmico, kjer se potem izgubí. Toda orožnika ne odjenjata in res najdeta v grmovji baš za óno skalo, kjer je izdajica opazil Vasa, bledega človeka, ležečega nepremično. Stopita bliže in spoznata Vasa. Dasi je orožnik v tèmi ustrelil za Vasom, pogodil ga je slučajno v levo nogo. Vaso je tekel v šúmo, a tamkaj se je spomnil, da je ostavil brata v borbi z oboroženima možéma. Hotel se je vrniti,

Digitized by Google

ali zadržala ga je skeleča bolečina v méčih, in zajedno je čutil, kakó mu teče topla kri. Iz težka se zavleče v gozd in ostane pod grmom vso noč. Bolečina in mnoga kri, ki mu je odtekla, oslabili sta ga takó, da je omediel. Takó je ležal, ko sta ga našla orožnika. Hitro skoči jeden v hišo in oznani tovarišem svojim, da imajo Vasa v pêsti. Iz nova jok in krik žená in dece. . . Z mrzlo vodo spravijo Vasa zopet k sebi, in mu obežejo rano. Potem najamejo v bližnjem sêlu nekaj ljudij, napravijo nosila, polože nánja Vasa, in takó se pomika vsa vrsta počasi proti Sarajevu . . .

Zeni so kmalu izpustili iz zapóra. Ali njih povratek na domača ognjišča je bil žalosten; saj sta ostala njiju možá in Vaso v temnici, in pričakovati je bilo ostre sodbe. Ko je Vaso ozdravel — rana sáma ni bila smrtna, in krepka narav Vasova je pospešila nje celitev — povêdli so jetnike pred vojaško sodišče. — Vlada je bila takoj, ko so se pojavile hajduške čete, objavila preki sod, in ta je proglasil vse tri jetnike krivimi ter jih obsodil na smrt.

Neko jutro meseca malega srpana je stala zarano precejšnja tolpa ljudij na trgu pred véliko vojašnico sarajevsko. Bili so večinoma ljudje z óne straní Save, ki so zijála prodajali in hoteli napasti radovednost svojo, zakaj danes se je imela zvršiti smrtna sodba obeh Jeremijičev in njih svaka. Domačinov ni bilo mnogo med njimi; Turki so preresni in imajo preveč prirojenega takta, da bi gledali take žalostne igre, domače hriščane pa je zadržavala zavest, da je njih kri, ki se prelije danes. Čakale pa so na trgu tri nam znane žene, Savka, Simka in Andja, da vidijo poslednjikrat nesrečne ljubljence svoje. Okolo njih je bilo nekoliko seljakov, sosedov in prijateljev Jeremijičeve hiše in nekaj srbskih meščanov. V žalosten molk utopljeni, čakali so ti domačini, dočim so se tuji gledalci šalili in glasnó razgovarjali. Ob šestih se odpró vélika vrata vojašnice. Najprej se prikaže oddelek vojakov, za njimi trije vozovi, na katerih sedé obsojenci. Poleg vsakega je pravoslaven pop, da jih tolaži na poslednjem poti. Z Bogom jih sevéda ni bilo treba spravljati, ker so bili itak udani sinovi pravoslavne cerkve. Dosti truda jih tudi ni stalo, da bi jih tolažili, saj jim smrt ni bila strašna. Todor in svak njegov sta se zmatrala celó za nedolžna, Vaso pa je bil prepričan, da je ranil Ćamila branèč samega sebe, v hajdukih pa si tudi ni okaljal rók s krščánsko krvjó. Okolo vóz so kofakali orožniki, za vozovi pa zopet oddelek vojakov. Ko žene ugledajo vozove in na njih uklenjene svoje rodovince, udarijo v plač, pririjejo se do vóz in jih kukajoč in lelekajoč spremljajo do določenega mesta. Orožniki jim niso branili tekati od vozá do vozá in pomilovati sedaj tega, sedaj drugega

Digitized by Google

svojca. Milo se je storilo tudi njim, ko so gledali njih žalost. Tem čudoviteje so se vêdli obsojenci; mirni, ne da bi bili količkaj videti razburjeni, tolažili so celó in mirili žene ter jih uverjali, da vender ni nič posebnega, ako morajo umreti.

Počasi se je pomikala dolga povorka po Terziji-ulici, potem pa zavila južno po cesti v Kovačiče. Izza sêla se vzpenja pot polagoma do majhne ravnice. Tamkaj se ustavijo. Vojaki stopijo na vse štiri strani, v sredini so obsojenci, duhovniki in sodno poverenstvo. Avditor prečita še jedenkrat obsodbo. Vaso je bil kriv težke telesne poškodbe in razbojništva, Todor in svak pa jataštva in javnega nasilja, ker sta skrivala Vasa in se siloma protivila javnim orožnikom. Vsi trije so se obsodili na smrt na vešalih. Ker pa tedaj ni bilo krvníka v Sarajevu, izpremenila se je smrtna kazen takó, da bodo obsojenci ustreljeni. Dovolilo se jim je, da se smejo še jedenkrat posloviti od sorodnikov, ki so glasnó plačoč in tarnajoč objeli in poljubili svojce, potem pa so jih dobri ljudje po sili odpravili in odvêdli, da niso videli groznega prizora, ki se takoj zvrší. Poljubili so še obsojenci križe, potem so jim zavezali očí, in pokleknili so ob jarek, izkopan v ozadji. Že prej določeni vojaki stopijo naprej, namerijo puške, in na znamenje, katero dá častnik, zagrmí zajedno dvanajst pušek, in tri telesa se zgrudijo vznak v jamo, ne da bi kdo dal glasú od sebe. Vasa je jeden vojakov takó dobro pogodil v srce, da je kri v visokem curku udarila iz njega. Potem se je zvršila molitev, zdravniki so potrdili smrt obsojencev, postavile so se straže, vojaki so odkorakali, in radovedno ljudstvo se je razšlo.

Minilo je izza tega dogodka nekoliko mesecev. Nekega solnčnega popóldne sem se šel izprehajat po cesti v Kovačiče in dospel šetajoč tudi do morišča. Kakó sem se začudil, ko sem videl grobove obsojencev! Vsak je imel lep nagrobni kamen, in da ne bi psi ali druge živali mogle razgrebsti gomil, obkrožala je slêharn grob prostorna in visoka lesena ograja. Kakor sem zvédel pozneje, dovolila je vlada sorodnikom, da postavijo ustreljenim svojcem spomeníke; kaki oziri so jo vodili pri tej dovolitvi, tega nečem razglabljati, toda ne dá se sumnjati, da spomeníkov niso postavili sorodniki ob svojih troških, nego da so jim z novci v pomoč pritekli imoviti Srbi, kar svedoči, da so jim bili obsojenci nekaki politiški mučeniki. To so pričali tudi darovi, ki so bili nameščeni na grobéh. V vsako gomilo je bil zasajen visok drog, na njem pa so bile navešene rute, jabolka, pomaranče in šipki, kakeršne darove poklanjajo Srbi o svečanostnih prilikah drug drugemu. Ko sem

Digitized by Google

čital napise na kamenitih spomenikih, prišel je mimo seljak, ki se je odkril in pobožno molil, bijoč se v prsi, prekrižujé se in poklekujé. Vprašal sem ga, je li kdo pokojnikov njega sorodnik? Odgovoril mi je, da ne. Tudi vprašanje, ali je morda iz ónega mesta, sosed ali prijatelj zakopancev, zanikal je in dejal, da jih lično niti poznal ni. Ko ga začuden vprašam, čemú je tedaj takó goreče molil ob grobu obsojencev, pogleda me po stráni in za odhod pripravljen mi reče resno: »To je nesrečna junaška kri!«

Poeziji.

Dežela blága, v té nazaj
Moj duh od tukaj róma,
Kar ima zemlja deželâ,
Nikjer ne najde dóma.

Nasêlil se je tù in tam,
A kje mi biva stalno?
Povsod ugleda le meglé,
Življenja mórje kalno!

A solnčnojasen svet je tvoj,
Dežela poezije:
Čez bujno plan tik belih cest
Potoček se privije.

Duh moj ne najde kod nì kam,
Zaslombe v tebi išče;
Vzprejmì ga k sebi iz temé,
Duhôv ti zavetišče!

y.

Kdaj li naj trgam cvetje róž?

Dovòlj sem starih vprašal móž:
»Kdaj li naj trgam cvetje róž?«
A jedno zmiraj vsi rekó:
»Kadàr ti bujno požené!«

Kaj mêni dé odgovor tá,
Srcé to moje bolje zná:
Takràt naj bêrem si cvetíc,
Ko nežno-mladih še so lic.

Razcvèlih róž dražestni kras
Osuje se za — kratek čas,
A mláde rože v popji cvet
Z lepoto kratko — čara svet . . .

Bátog.

Digitized by Google

Književna poročila.

IX.

W. Vondrák, Ueber einige orthographische und lexicalische Eigenthümlichkeiten des Codex Suprasliensis im Verhältniss zu den anderen altslovenischen Denkmälern. (Separatni odtisek iz »Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften, Phil.-hist. Classe, Bd. CXXIV.«). Wien, 1891, 8°, 44.

Večja polovica (str. 1.—37.) te razprave je nekako dopolnilo Jagićevi razpravi »Studien über das altslovenisch-glagolitische Zographos-Evang«. Tam je Jagić natančneje razpravljal o ónih slučajih, kjer se je pojavil polglasnik ъ namesto pričakovanega ь, če so v sledečem zlogu stali samoglasniki *e, ę, ě, ъ, i,* in izrekel mnenje, da to bržkone ni samó pravopisna navada, nego da ima ta pojav podlago v živem govoru samem, da je to tedaj nekakšen preglas, najpodobnejši pojavu v ruskem jeziku. Našel je mnogo sledú temu pojavu tudi v cod. suprasl. Sedaj je Vondrák jako marljivo in vestno sestavil vse primere te vrste iz obširnega cod. Suprasl. in dodal sevéda tudi óne, kateri se upirajo temu »pravilu«; navêdel je pa tudi iz nekaterih drugih staroslovenskih spomenikov jednake primere. Za to nadrobno preiskavanje Supralskega zbornika, katero ga je stalo mnogo truda, moramo mu biti tem hvaležnejši, ker nam utegne ta razprava nekoliko pojasniti bistvo omenjenega nadomeščanja ь s polglasnikom ъ. Sicer je že pred mnogimi leti Sreznevskij (»Drevnie slavjanskije pamjatniki jusovago pisma« str. 16. uvoda) na kratko omenil ta pojav v Savini knjigi: »skoro vedno nahajamo ъ m. ь v praeposit. *vъ, vъz, sъ*, če sledí mehak zlog«, in tudi Leskien (»Die Vocale ь und ъ in den sogenannt. altslov. Denkm.« 92, 105) ni prezrl tega, toda dostavil je: »einen Grund für die Wahl des ъ in der Orthographie weiss ich indess nicht anzugeben«. V drugi izdaji knjige »Handbuch der altbulg. Sprache« § 17, Anm. se je pa izrekel proti Jagićevi razlagi; njemu je tedaj ta pojav samó grafiška navada, in on ne nahaja v njem nobene doslednosti.

Po Vondrákovem mnenji je to nadomeščanje trdega polglasnika z mehkim polglasnikom v gotovih slučajih upravičeno, ker se je res govorilo takó. Glavni dokaz mu je, da pri praepos. *vъ* pred nastopnim *i* ostane ъ, ker se je v tem položaji mnogokrat spojil končni ъ v *i*, in je tedaj nastalo ъi n. pr. *vyną*. Dozdeva se mi, da je to obranjenje prvotnega ъ pred *i* v omenjenem slučaji res več, nego slučaj, sósebno, če pomislimo, da nahajamo v cod. Supr. precéj takih primerov, kakor so *izgubęty-i, pogubity-i*,

Digitized by Google

viděvy-i i. t. d. Toda kaj počnemo s takimi primeri kakor *voⷭ* v cod. Marian. in Assem.? Ti primeri so v teh zbornikih premnogoštevilni, da bi mogli misliti, da tukaj *o* samó grafiški nadomešča ъ. Ti primeri tedaj dokazujejo, da se v jeziku pisalčevem omenjenih rokopisov ъ ni izpremenil pred nastopnim mehkim zlogom v ь, da tedaj v teh dveh zbornikih ni najti istega pojava, kakor v cod. Suprasl. Mislim, da nas to ne spravi v veliko zadrego, nego nam samó kaže, da omenjena asimilacija ni bila razvita v vseh pokrajinah staroslovenske pismenosti, da je ta glasoslovni pojav bil na »staroslovenščino« grafiški omejen. Malo verjetno se mi pa dozdeva mnenje, da bi v neposrednih izvirnikih cod. Marian. in Assem. bila ta asimilacija in da bi bila samó hrvaško-bolgarska prepisovatelja postopala takó radikalno in izbrisala pri prepisu izvirnika vse sledove temu pojavu. To se ne strinja z našimi nazori o vplivu književne tradicije v najstarejši dôbi staroslovenske pismenosti.

Treba je bilo določiti, je li ta asimilacija v cod. Supr. in dalje tudi v nekaterih drugih staroslovenskih zbornikih vpliv bolgarskega jezika ali pa seza v »pannonsko« dôbo. Prepričevalno je to, kar je pisatelj navêdel na str. 23.—24. v dokaz, da je prepisovatelj cod. Supras. to asimilacijo našel že v svojem originalu; iz tega pa še nikakor ne sledí, da je to »pannonska« posebnost; po pisateljevem mnenji se ta pojav ni razvil na bolgarskih tleh, nego seza v starejšo dôbo. On piše o tem: »Ferner müssen wir auch bedenken, dass dieses Lautgesetz, falls es sich auf bulgarischem Boden entwickelt hätte, vornehmlich auch in bulgarischen Denkmälern oder wenigstens in solchen, die nur von Bulgaren herrühren, auftreten müsste. Wir finden, dass in keinem anderen Denkmale diese Assimilation der Vocale so weit geht wie im Supr. Wir müssen daher annehmen, dass die Originale desselben, die darin zur Abschrift kamen, aus einer sehr frühen Zeit stammen, aus einer Zeit, wo noch die pannonischen Traditionen noch recht lebhaft waren und wo das nach Bulgarien verpflanzte altslovenische Schriftthum noch nicht lange bestand«. Želeli bi, da bi bil pisatelj pri tem odpravil nekatere pomisleke, ki nam prihajajo nehoté; stvar vender ni takó gladka, kakor se nam tukaj pripoveduje. Že to je nekoliko nepričakovano, da bi bil baš cod. Suprasl. v tem oziru najbolje ohranil pravo »pannonsko« tradicijo, celó bolje od cod. Zograph. Nikakor ne tajim, da se nahaja v marsikaterem poznejšem rokopisu, kateri je prepis, več starih črt, nego v mnogo starejšem, zakaj konservatizem v pismenosti je bil v raznih krajih jako različen. Toda pozabiti ne smemo, da baš cod. Supras. nima v nobenem oziru ónih jezikovnih posebnostij, katere so svojstvo pravih »pannonskih« spomenikov; rekli bi sicer lahko, da se ta spomenik od najstarejših razlikuje samó po tem, da nima starih oblik, toda tudi to ni takó, tudi gledé na rabo pol-

Digitized by Google

glasnikov in potem nadomeščanje ъ z samoglasnikom *e* je precèj zaostal za cod. Zograph. Če si mislimo, da že v izvirniku sedanjega cod. Supras. ni bilo ónih značilnih »pannonskih« posebnostij, tedaj priznavamo, da je cod. Supras. — ne sedanji rokopis, ampak njegova podstava — postal v precèj pozni dôbi in v pokrajinah, kjer se so že opustile tradicije stare »pannonske« šole; potem pa tudi ni verjetno, da bi omenjena asimilacija bila »pannonskega« izvora. Ako pa vzamemo, da je pisatelj sedanjega zbornika pri prepisu opustil vse óne pannonizme, kateri so bili v njegovem izvirniku, da je tedaj ravnal z originalom jako radikalno — kar bi zopet kazalo, da ni imel več zmisla za »pannonsko« tradicijo, da je bil pristaš pismene reformacije, katera se je v tej dôbi vršila na iztoku — ni mi umevno, da se je baš v jednem slučaji takó jekleno držal tradicije, sósebno ker v vseh drugih slučajih tudi gledé na rabo polglasnikov ni posebno čislal starih pravil. Kaj pa nas sili trditi, da seza ta pojav v »pannonsko« dôbo? Pisatelj ni te trditve podprl niti z jednim razlogom; dokazal je samó, da v cod. Suprasl. ne prihaja ta pojav od prepisovatelja, nego da ga je posnel po svojem izvirniku. Pri tem je tedaj še vedno mogoče, da je ta asimilacija posebnost starega bolgarskega narečja, bržkone iztočnega in severnega. Kakó si hočemo pojasniti, da v kijevskih odlomkih, kateri so vender v neposredni zvezi z najstarejšo dôbo cerkvene pismenosti, katero označujemo navadno z imenom pannonsko, ni nobenega sledú temu pojavu? In vender se ta spomenik baš gledé na natančno razločevanje in pravilno rabo polglasnikov more meriti celó z Zographos. evangelijem. Je li pa morda pisatelj kijevskih odlomkov prav v tem slučaji opustil baje staro tradicijo? Mislim, da ne, zakaj v svojem govoru (slovaško-moravskem narečji) ni našel nobene podpore za staroslovensko razločevanje polglasnikov; da je razločeval takó natančno polglasnike, temu je pač vzrok silna moč tradicije in pisane besede v óni dôbi. Zató se mi dozdeva verjetneje, da je ta pojav prišel v nekatere staroslovenske spomenike šele na bolgarskih tleh in da je imel tamkaj podlago v živem govoru nekaterih narečij, kakor mislim severnih in iztočnih, ne pa zapadnih (macedonskih), zakaj potem bi pričakovali sledov tega pojava tudi v cod. Marian. in Assem. V cod. Zograph. bi tedaj primeri te asimilacije bili prodrli tudi šele na bolgarskih tleh, saj je ta spomenik prepisan v oblasti bolgarskega jezika. Na ta način najlože umejemo, zakaj ni ta asimilacija v nobenem staroslovenskem spomeniku, kjer se sploh nahaja, prodrla popolnoma in dosledno, in radi tega sploh misli Leskien, da so ti primeri samó nekako slučajni in da niso zrcalo živega govora. Prepisovatelj se ni upal dosledno odstopiti od svojega originala in povsod izpremeniti pisavo po svojem domačem govoru. — Danes še nahajamo v večini bolgarskih narečij pri samoglasnikih *a* in *ě* jednak preglas; zató ni nemogoče, da je v stari dôbi

Digitized by Google

ta pojav obsezal tudi ъ. Zakaj ga pa ni v pravih t. j. poznejših bolgarskih spomenikih? Morda radi tega ne, ker sta v tej dôbi v nekaterih narečjih polglasnika že prehajala v *e* in *o*, v drugih sta se pa zlila v jeden polglasnik.

Te pomisleki niso takó tehtni, da bi ovrgli popolnoma pisateljevo trditev, sósebno če vzamemo še v poštev glagol. Cloz. Pisatelj je samó kratko omenil (str. 35.), da se sledovi temu pravilu nahajajo tudi v tem spomeníku, toda rêči moramo, da je tukaj to pravilo lepo razvito. Naj omenim samó nekaj primerov: *vъzimaeši, vъskrěsъnoe, vъzъri, vъzęšę, vъzide, vъnide, ъv sioně, vъ sionově, sъvęzala. podъ nimi, vъselenąją* (dvakrat), *sъnii, zъlě* (trikrat), *ljubъve, proklenъše, takovъseję*. Ne moremo si lahko misliti, da bi bil ta pojav v glagol. Cloz. prodrl iz juga, recimo po vplivu bolgarske pismenosti. To bi nasprotovalo našemu sedanjemu nazoru o razvitku najstarejše cerkvene književnosti; zakaj sedaj mislimo, da se je hrvaška glagolska pismenost razvila neposredno pod vplivom pannonske, in to so iz nova podkrepili dunajski odlomki; takó si tudi mislimo, da je glagol. cloz., kateri je nedvojbeno v sedanji obliki nastal na hrvaških tleh, neposredno v zvezi s pannonsko dôbo. Morda pa venderle ni glagolita Cloz. v neposredni zvezi s pannonsko pismenostjo? Nemogoče to ni, če se spominjamo, da nahajamo v njem nekatere izraze, o katerih sva s pisateljem dognala, da so bolgarizmi; opozarjam n. pr. na *žiznъ*, in sedaj po Vondrákovi razpravi smemo morda tudi *trěbište* prištevati takim besedam. V najstarejši dôbi cerkvene pismenosti gotovo ni nastal izvirnik glag. Cloz., zakaj takrat še ni bilo treba takó obširne knjige, kakor bi bil ta spomeník v svoji celoti. Je li se res smé misliti, da je v poznejši dôbi — recimo morda v desetem stoletji — prišel iz hrvaške zemlje óni tekst, kateri je obema rokopisoma skupen, na bolgarska tlà?

Če bi bil primer *kъ ꙗimъ* v cod. Suprasl. nekaj več, nego samó grafiška posebnost, smeli bi sklepati, da ta pojav asimilacije ipak ni nekaj silno starodavnega. Vender pa ne smemo prezirati, da je že v jako stari dôbi, ne dolgo potem, ko se je vsa književna delavnost iz Pannonije preselila na jug, bilo več »književnih šol« na jugu, katere niso jednako ravnale pri prepisovanji pannonskih izvirnikov in katere se so razlikovale v konservatizmu grafiških in jezikovnih tradicij. Iztočna »šola« je bila izvestno v vsem mnogo bolj naprednjaška od jugozapadne, rekel bi macedonske; pri nji je opazovati tudi mnogo več inicijative. Mêni se dozdeva, da je tudi gledé na rabo polglasnikov bila med temi šolami neka razlika; jugozapadna je mnogo bolj rabila trdi polglasnik, iztočna se je pa vsaj v gotovih slučajih poprijemala bolj mehkega ъ. To bode morda tudi vzrok, da piše Savina knjiga malone izključno *rъ* in da tudi cod. Supr. daje v tem slučaji prednost ъ. Po vplivu iztočne šole je prodrla ta grafika tudi v srbsko recenzijo, in zató bi morda

Digitized by Google

kazalo, da stavimo Mihanovićev odlomek (Rad II., 17.) nekoliko bolj v južne srbske pokrajine, ne pa na zapad proti Dalmaciji. S tem bi se tudi bolje strinjalo to, da je ta odlomek sestavljen po iztočnem obredu. Nasprotno bi pa mlajše liste cod. Zograph. in tudi drugi list praških fragmentov spravil v zvezo z zapadno ali južno grafiško šolo; pri tem bi bilo sevéda treba določiti, ali se je v dunajskih odlomkih samostalno in do cela nezavisno od sosednih grafiških šol razvila jedina raba trdega poluglasnika ъ, in je li to izvirno delo hrvaških reformatorjev grafike?

Prav malo verjetno se mi dozdeva, da bi pri oblikah 3. sgl. na *tъ* v cod. Suprasl. in Savini knjigi bili vplivali samostalniki na — *stъ*; po mojem mnenji kažejo te oblike pri teh dveh spomenîkih na drugo jezikovno pokrajino, namreč na severoiztok stare Pannonije. Morda tudi óni trije primeri z ъr m. *rъ* v Savini knjigi dokazujejo isto, če niso proste pisne pomote: *mьrtvъ* 55, *žьrdъši* 77, *skrьrnąją*; s tem je morda tudi v zvezi, da se v tem spomeníku v 3. sgl. imperf. večkrat nahaja končnica *tъ*. Glede na cod. Suprasl. samó omenjam, da je v instr. sgl. prva roka večkrat pisala *mъ*, kar je pa pozneje popravljeno v *mь*; tudi to kaže na severoiztok kot domovino sedanjega zbornika. Dolgo še ni, odkar je trdil Vondrák, da je cod. Suprasl. prepisal Rus po izvirniku, kateri je nastal na bolgarskih tleh; to se mi je takoj zdelo neverjetno, in zató nisem nikakor iznenádejan, da je v tej razpravi na pol preklical to mnenje, pišoč: „Der Umstand nun, dass sich in russ. Denkmälern die besprochenen orthographischen Eigenthümlichkeiten nicht vorfinden, macht mich jetzt doch ein wenig stutzig".

O tem ne smemo dvojiti, da izvira cod. Supras. v sedanji obliki od jednega pisatelja; to lahko sklepamo vsaj za óno polovico, katera je sedaj v Ljubljani, po palalografskih znakih. Jedna glavnih zaslug Vondrákovih je, da je dokazal v tej in v prejšnji svoji razpravi (Altsloven. Studien), da ta največji staroslovenski spomenîk v jezikovnem oziru ni jednoten, da ne sestojí od prvotno homogenih delov. Dodajam samó, da tudi gledé na nadomeščanje polglasnika ъ s samoglasnikom *e* ni jedinosti v spomeníku; v prvi polovici je mnogo več takih primerov, nego v drugi, tukaj je ta *e* omejen skoro samó na nekatere sufikse. — Če prav umejem pisatelja, oporeka si, česar pa bržkone ni zapazil v naglici. Takó piše na str. 22: »Anderseits unterliegt es aber auch keinem Zweifel mehr, dass er (cod. Supr.) — wenigstens zum grossen Theile — ein Abschrift ist, und dass der Grundstock bulgarischen Ursprungs ist . . . Vorliegende Untersuchungen bezüglich der Laute ъ und ь haben in mir aber doch schliesslich den Glauben aufkommen lassen, dass wir es da mit einem Abschreiber zu thun haben. Da gewisse Regeln dort so consequent — bis auf wenige Ausnahmen, die wir oben sahen durchgeführt sind, so kann nur wohl eine Hand Alles geschrieben haben

Digitized by Google

etc.« Iz tega bi smeli sklepati, da je po prepisovatelji prišla óna asimilacija v rokopis, in vender sam dokazuje nekoliko niže, da temu ni takó. Nejasno mi je tudi, iz katerega živega govora je ta pojav po mnenji pisateljevem prodrl v cerkveno pismenost. On sicer pravi, da to ni vpliv bolgarščine, nego da je to ‚pannonska' tradicija. Iz njega razprave ‚Altsloven. Studien' str. 80. pa vémo, da mu je domovina staroslovenščine v Macedoniji, kar se mi dozdeva prav verjetno, zató se mi vidi zgoraj omenjen izraz nejasen, ker označuje samó najstarejšo dôbo književnega delovanja, nikakor pa ne jezika samega.

Na str. 2. piše o močnem prodiranji polglasnika ъ m. ъ v najstarejših spomenikih: ‚während die Existenz des ъ nur einer — wir können nicht einmal sagen ‚löblichen' — Gepflogenheit der Schreiber zuzuschreiben ist'. Vprašati se moramo, od kod je že v najstarejših spomenikih ta že davno opazovana ‚Gepflogenheit'? Da je to pozneje samó grafiška navada, o tem ni dvojiti, toda kakó je prišlo do te grafiške navade? Zakaj je v jugoslovanskih spomenikih najstarejše dôbe prodiral ъ bolj in bolj? Znano je, da se v óni dôbi, iz katere imamo najstarejše staroslovenske spomenike, nista več izgovarjala polglasnikov na konci besede, izgovarjalo se je v tej dôbi jednako *pętъ* in *mostъ*; v obeh slučajih je bil soglasnik, kateri je stal pred polglasnikom trd, tedaj isti, kakor v zaprtem zlogu pred nastopnim ъ. Mislim namreč, da je v zaprtem zlogu, kjer sta se polglasnika ohranila mnogo dalje, nego v konci besede, bil izgovor mnogih soglasnikov pred ъ nekoliko različen od izgovora pred ъ; v prvem slučaji je bil soglasnik nekoliko mehak ali palatalen, dasi izvestno ne takó, kakor sedaj v ruščini ali poljščini; ker se je na konci besede vsak soglasnik v tej dôbi izgovarjal že trdo, tedaj takó, kakor v zaprtem zlogu, če mu je sledil ъ, zató se je začela širiti pisava z ъ bolj in bolj in je pozneje, ko se je v zaprtem zlogu mehki polglasnik izpreobrazil v nekakšen *e*, prodrla tudi v zaprte zloge in izpodrinila historiški ъ. Po tem nam je tudi umevno, zakaj se je v nekaterih spomenikih ъ pri *i*-deblih ohranil mnogo bolj, nego v drugih slučajih, tukaj se je ohranil spomin na mehkost dalje, ker so ga podpirali vsi drugi skloni, v katerih je bil končni soglasnik tudi nekako mehak.

Na zadnjih straneh je zbral pisatelj nekaj leksikalnih izrazov iz cod. Supr., katere zmatra za bolgarizme in je takó popolnil svoje »Altsloven. Studien«. Ne vsi tukaj zbrani izrazi so jednako tipiški; najzanimivejša je pač beseda *trěbište*, za katero imajo vsi starejši spomeniki razven jedinega glagol. Cloz. tujko *oltarъ*. Mêni tukaj ni mogoče kontrolirati vseh teh izrazov, ker pogrešam potrebnih pomočkov, samó o nekaterih omenjam, da jih je najti tudi v bolgarskem trnovskem evangeliji. Takó nahajamo v tem evangeliji *izlězъ* luk. 15, 28, kjer ima cod. Marian. *išedъ*, *izlězošą*, amar.

Digitized by Google

izidą. Kakor v cod. Supr. je tudi tukaj nekolikokrat *někъto* v zvezi s samostalnikom n. pr. *sъtъniku*, *někoemu* Luk. 7, 2, *dъva dlъžnika běste zaimodavъcu někomu* Luk. 7, 41, *editъ někto junoša* Mark. 14, 51; tudi *prisětiste* beremo m. *posětiste* cod. Mar.; najstarejši evangeliji imajo *naslěditъ*, *nasľědъstvujǫ* trnov. evang. pa rabi kakor cod. Supr. *priimetъ*, *priimą*; m. *lъstъ* je *prělъstъ* Mat. 13, 22, Supr. piše *razumêvъši*, najstarejši spomeníki pa ne poznajo v tem pomenu tega glagola, ampak pišejo *uvêdêvъši*; tukaj se zopet strinja bolgarsko trnovsko evangelije s cod. Supr. ker rabi v istem pomenu *razumê* (cod. Mar. *uvêdê*), isto velja tudi o samostalniku *cêlovanije* namesto starejšega *lobъzanije*. To potrjuje tedaj pisateljevo mnenje o bolgarskem postanku cod. Saprasl., in hvaležni mu moramo biti, da je toli marljivo zbral lepo število izrazov, kateri so važni za karakteristiko starejših cerkvenoslovenskih spomenikov, in da je tako izdatno pospešil boljše spoznavanje cod. Suprasl. *V. Oblak.*

Še jedenkrat: Fonov nemško-slovenski slovar za prvošolce.

Resnica, katero sem povedal g. Fonu, ocenjujé njegov slovar, zadela ga je takó hudo, da je bil ugledu svojemu dolžan, javno opravičiti se vsaj ónim, ki čitajo takšne ocene le površno. Z mirno vestjó bi jaz lahko prepuščal sodbo o svoji oceni in o odgovoru Fonovem razsodnemu čitatelju, ker predobro vém, kam bi se nagnila obsodba. Ali to, kakó se zagovarja g. Fon, to je takó gorostasen unikum, da moram venderle iz nova prositi blagohotnega čitatelja nekoliko potrpljenja.

G. Fon je védel predobro, da mi v glavni stvári ne more ovreči ničesar, ker se površnost in vihravost, katero sem dokazal na slovarji in katera je punctum saliens vsi oceni (prim. str. 369.), ne dá izbrisati kàr takó. Oklenil se je torej malenkostij in splošnih, prepornih stvarij, katerih sem omenjal le mimogredé, ali pa je — in to je tukaj bistveno — premikal dokazovanje s pravega stališča, zagovarjal, kar se nikakor ne dá zagovarjati, ali pa nas zagotavljal še drzneje, da je vse to vedoma storil takó, kar sem grajal za nepopolno in nedosledno. Kjer si pa ne more pomagati drugače, ondu trdi, da si učenci samí lahko prikrojajo pravih izrazov! Takó torej nekako izvaja, da sem mu jaz pravo za pravo storil grozno krivico.

O splošni stvári naj pojasnim le slabo umljeno opomnjo o frazeologiji in poudarjanje moje nemških fraz. V tem, kakó naj se poučujejo jeziki pri začetnikih, pristaš je g. Fon stare, takó zvane gramatikalne šole, katera pripisuje posebno in prvo važnost slovnici in katera izkuša doseči svoj

Digitized by Google

namen po sintetiškem poti takó, da začenja pri jednostavnih stvaréh, pri posameznih besedah in njih oblikovanji ter se popenja počasí in po vrsti do težjih, do skladnih in frazeoloških. Slovnica je tej šoli središče, okrog katerega se suče ves pouk. Posamezni stavki ali berila, ki se čitajo in tolmačijo poleg tega, pojašnjujejo le in utrjujejo pravila slovniška, torej so le pomočki do namena. Ta metoda je v obče navadna pri staroklasiških jezikih. Da je g. Fon res pristaš te šole tudi za nemščino, kaže nam s svojimi zahtevami: »V prvi šoli bo (sic!) moral učitelj na to delovati, da se copia verborum pomnoži, da se sklanja in sprega utrdi, da si učenci spol posameznih samostalnikov prisvojé i. t. d.« G Fon pa ni jedini, ki zagovarja to šolo. Še v letošnjem tečaji »Zeitschrift f. d. österr. Gymn.« zv. V. se poteza zánjo g. prof. Čuček. — Ali g. Fon bi moral vsaj vedeti, da je v veljavi še druga metoda, prvi do cela nasprotna, katera prodira v novejšem času čimdalje bolj pri poučevanji živih jezikov. Poudarjam: živih jezikov, zakaj ti se poučujejo s popolnoma drugačnim namenom, nego mrtvi klasiški. Dočim se učimo poslednjih le, da čitamo in tolmačimo knjige v teh jezikih, usposabljati hočemo pri živih jezikih učence, da vrhu tega i govoré te jezike. Baš različni ta namen pa zahteva tudi različne metode. Metoda, o kateri pravim, da je gramatikalni nasprotna, ta je empirsko-analitiška, katera doseza svojo zvrho, govoriti živ jezik, ne po ovinkih slovnice, ampak po premem poti: takoj pričenja s praktičnim govorjenjem in to uri in vežba neprestano v živem pogovoru in prehaja na slovniška pravila vselej šele tedaj, ko si je utrdila tlà s konkretnimi vzgledi, ko se je torej učenec nevedoma že nekoliko priučil tujemu jeziku. Zakaj nevedoma se učí tudi otrok materinščine po zakonih, katere opazuje takó zvana filozofija o nezavednem duševnem delovanji (Philosophie des Unbewussten). Vsako slovniško pravilo je sistem v dušeslovnem zmislu, vsak sistem pa je vzgojevalnemu pouku zadnja točka, nekakšen kamen mejnik, s katerim se pouk završuje. Ali to seza že predaleč, o tem izpregovorim obširneje morda kdaj pozneje. Tukaj naj navedem samó še ministerski ukaz o pouku slovenščine v takó zvanih pripravljalnih tečajih, kateri jasno kaže, da priporoča to metodo naša vrhovna šolska oblast. Naj bi le izdala jednaka določila tudi za nemščino na nenemških šolah! Ukaz je z dné 9. vélikega travna leta 1887., št. 10.242.:

»Der Vorbereitungscurs in der slovenischen Sprache für Nichtslovenen hat den Zweck, von Schülern das größtmögliche Sprachmaterial auf kürzestem Wege zu vermitteln. Diese Aufgabe ist statt durch die synthetisch-grammatische Lehrmethode rascher und sicherer auf empirisch-analytischem Wege zu lösen nach einer Methode, die in neuester Zeit bei dem Unterrichte in lebenden Sprachen immer mehr zur Geltung kommt. Es wird sich daher empfehlen, den Unterricht sofort mit der Lectüre eines zusammenhängenden Lesestückes leichtfasslichen Inhaltes zu beginnen. Der Lehrer liest und übersetzt einen kurzen Abschnitt, zergliedert ihn durch einfache slovenische Fragen, auf

Digitized by Google

welche die Schüler mit den Worten des Textes antworten, und knüpft an ihn in empirischer Form einiges aus der Formenlehre an. Der nach einiger Zeit erworbene Vorrath von Fragen, Formen und Wendungen lässt sich zu schriftlichen Haus- und Schularbeiten verwerten.«

Po tem ukazu je spisal tudi Lendovšek svoj »Slovenisches Elementarbuch für Mittelschulen und Lehrerbildungsanstalten.« Jednako se glasí učni načrt za nemščino na ljudskih šolah (ukaz dežel. šol. sveta za Kranjsko z dné 1. kimovca l. 1888. št. 1836):

»Der Unterricht in der zweiten Landessprache soll ein möglichst praktischer sein. Der Schüler soll sich einen thunlichst großen Wort- und Phrasenvorrath erwerben, um sich in derselben nach Bedarf verständigen zu können. Die grammatische Schulung findet schon in der Muttersprache statt, daher ist nur das Nothwendigste aus der Theorie zu behandeln, dagegen sind fleißig Sprech- und Memorierübungen vorzunehmen.«

Po tej metodi se torej učencem prve in druge šole ni učiti neposredno in pred vsem nemške slovnice, za le-to je odmenjena 3. in 4. šola, pač pa se vadijo prav mnogo praktičnega govorjenja na podlagi kratkih in lahkih povestij. Te povesti se slovenijo s pomočjo učiteljevo iz početka dobesedno, pozneje zadošča samó tolmačenje težjih izrazov. Takoj po raztolmačenji pa zastavlja učitelj dobro premišljena nemška vprašanja (katera se tudi slovenski lahko pridevljajo, ako treba) najprej gledé na vsebino posameznih stavkov, kmalu pa večjih odstavkov, toda vselej takó, da odgovarja učenec z besedami berilovimi in da podaja vsota vseh odgovorov ponovljeno povest. To se tolikokrat ponavlja pri vsaki povesti, dokler je učenec srednje vrste ne zná s svojimi besedami povedati na pamet. Slovniške napake mora sevéda učitelj neutrudno in zeló potrpežljivo popravljati, in zajedno lahko vpleta nekatere stvarí iz slovnice[1]), kažoč sésebno na razlike materinskega jezika. Vender naj se slovniške napake nikdar ne poudarjajo preveč, ker se sicer učenec ostraši in se ne upa več pripovedovati, zlasti pa ne zato, ker se po tej metodi prav kmalu vzbudí ono živo čustvo jezikovo, katero izdá več, nego še takó pogosto ponavljanje slovniških pravil.

Iz tega vidimo — in s tem se vračam tjà, kjer sem začel — da ta metoda ne smé od sebe odvračati jezikovih fraz, katere so zlasti v nemščini tako stereotipne, da jezika ne zná, kdor ne zná fraz; ona jih mora temveč posebno negovati in sicer takoj v začetku pouka. Zaradi tega sem poudarjal tako živo pogrešane fraze[2]) v Fonovem slovarji; zaradi tega sem nasvetoval tudi nekakšno frazeologijo, katera bi po mojem prepričanji poleg komentirane nemške čitanke še najbolje rabila nemškemu pouku na spodnji

[1]) Za to stopinjo zadošča, ako se po slovnici naučé samó paradigmata sklanjatve in spregatve.

[2]) Pri tej prîliki naj popravim neljubo tiskarsko napako, ki se je vrinila v mojo oceno na str. 369. v 7. vrsti. Tam čitaj »*naopak*« namesto »napak«, ker sicer ni zmisla.

Digitized by Google

gimnaziji. Sevéda bi se ne smela ta frazeologija poučevati tako, kakor si misli g. Fon, marveč učili bi se je učenci v živem razgovoru z učiteljem v posebnih konverzacijskih urah. Tudi prvotni pomeni posameznih besed bi morali biti pripisani, kakorkoli že. Da bi se pa morebiti nalagali učencem kàr celi odstavki za domače učenje iz »suhe« frazeologije, kdo bi mislil na to, ko vé, da zahtevajo vzgojeslovci dandanes, naj se vsaka stvar premleva v šoli in učenci le ponavljajo, kar so se učili v šoli. G. Fon naj bi bil torej nekoliko bolje pomislil, predno je takó zavržno odklonil moj nasvet. Sploh se mi pa vidi, da se mora g. Fon šele učiti, da kdo drug svoje trditve le premišljeno in preudarjeno izroča javnosti. —

Toliko o splošnem delu. Kakó pa g. Fon zavija resnico v posameznih stvaréh, to naj pokažejo nastopne opombe. Grajal sem, da pogrešamo za *Väter* besede *predniki*. Takoj mi navaja Prešérna, češ, tudi ta rabi „očetje« v pomenu „predniki«. Le počasi! „Očetje« smé rêči le množinska in skupna oseba, kakor piše tudi Prešéren in kakor n. pr. domovina slaví slavne svoje očete, nikdar pa ne more jedninska oseba govoriti o svojih očetih, ampak le o prednikih. V št. 91. pa se vender govorí o ubožni vdovi, ki neče prodati »das Erbtheil ihrer Väter.« — G. Fon mi dokazuje, da se pravi *Fellchen* tudi *kožica*. Ali sem to zanikaval? Grajal sem pa, da mačka ne liže svoje kožice, in zahteval za Fellchen v št. 34. *dlaka*, *kožuščck* (das Kätzchen leckte sein struppiges Fellchen, bis es wieder glatt und glänzend war). Da se rabi nemški izraz tudi v tem pomenu, pové n. pr. Sanders: »Fellchen, 4.) zumeist von der natürlichen Bedeckung der Säugethiere mit Haaren. Waidmännisch und bei den Kürschnern unterschieden von Haut und Balg.« — Ako g. Fon zagovarja za *es steht wohl*, *dobro stoji* namesto *prav je* (so steht es in der Schule wohl und gut im Vaterland), to mu ni pomagati; vsaka beseda bi bila bob ob steno. — Jednako menda ne vé, da znači *Zeug* prvotno *Prügel*, *Waffe* (prim. Zeughaus, Feldzeugmeister). *Was Zeug halten wollte*, razlaga Sanders: „Soviel der Stoff nur irgend von Möglichkeit in sich hält oder darbietet, soviel irgend angeht«. V št. 64. naklestijo torej volka, *kar je palica držala*, *kar se je dalo*, ne pa »kolikor je hotel držati.« Hotel pač ni volk držati nobene batine! In take stvarí si upa zagovarjati g. Fon! — Dalje trdi, da sem naštel debelo stotino pogrešanih besed samó takó, da sem všteval óne glagolske sestavljenke, katere je vedoma izpuščal, če je bil pomen popolnoma jasen. Prvič je težko govoriti o „popolni jasnosti« pri prvošolci, torej je kazalo vzprejeti besede. Drugič je neverjetno, da bi bil g. Fon vedoma kàj izpustil, že zaradi tega, ker navaja celó najpreprostejše izraze, n. pr. *und*, *ich*, *du*, *fünf*, in izkuša torej dosezati popolnost. Ali vprašam, zakaj je li vzprejel ogromno število zloženk, pri katerih je prav tako jasen pomen

Digitized by Google

po Fonovem načelu, da se išče vsak del zloženke zase? N. pr. *hinaus — gehen, — kommen, — lassen, — laufen, — tragen, — werfen; hin — fallen, — schauen, — schütten, — stellen, — tragen; zurück — geben, gehen, — rufen, — springen* i. t. d.? Ali res misli, da so ti vzprejeti glagoli težji, nego »vedoma« izpuščeni *hervorblicken, mitsingen* i. dr.? Res je ravno narobe! Ne torej „vedoma«, ampak n e v e d o m a je izpustil g. Fon mnogo zloženk. — O tujkah rajši molčim. Mislim, da človeku ni treba biti baš pretiranemu puristu, da se ogiblje v pismeni slovenščini in celo v šolski knjigi najgrših tujk, kakeršne so *viža, kamrica, prešati*, madjarski *kinč, pajdaš* in nestvor *rima*. Da beremo *kinč* v Sketovem berilu, to ne dokazuje ničesar. Berilo je res „primerno iz najnovejšega časa," ne pa spisi, vzprejeti v berilo. V obrambo te besede bi se prav tako lahko sklicevalo na to, da prepevamo še dandanes „Otok bleški, *kinč* nebeški.«

Večinoma neupravičeno je po mnenji g. Fona, kar sem navêdel na str. 431. in 432. Tam sem dokazoval, da se g. pisatelj nikakor ni oziral na vsa mesta čitanke, kjer se nahajajo tiste besede v različnih pomenih. Popolnoma neupravičene pa so mu opazke, ki se tičejo točnosti ali popolnosti,[1]) in te odločno zavrača. Takisto mu nisem imel pravice očitati nedoslednosti gledé na oziralnike, dovršnike in nedovršnike.

Mislim, da g. Fon tega ne bode več trdil, ako mu povém, kako je nastala večina teh napak. V svoji oceni sem to rajši zamolčal, sedaj me sili g. Fon; bodi mu torej! On piše: „Sprejel sem obé obliki, dovršnikovo in nedovršnikovo, navadno le tam, kjer dela tvoritev kake težave." To že ni res. Nobene težave ne delajo in so vender vzprejeti n. pr.: *begleiten*, spremiti, spremljati; *bedenken*, pomisliti, pomišljati, *winken*, migniti, migati; *springen*, skočiti, skakati; *öffnen*, odpreti, odpirati; ravno tako *sich kämmen, schlüpfen, schleudern* i. t. d. Vzrok nedoslednosti tiči vse drugjé. G. Fon se je oziral premalo na nemško čitanko, preveč pa na – Šolarjev slovar. Šolar se je držal brškone načela, da je vzprejemal ali samo dovršnike ali samo nedovršnike ali obe obliki, kakor so zahtevala posamezna mesta Madierove čitanke, na katerih je stal tudi glagol v različnem pomenu, tako da je učenec dobival za vsako mesto pravi izraz, ne da bi si ga moral prikrajati. To je dôkaj prirodno in dobro načelo. G. Fon pa, ki je spisal slovar za celó drugačno čitanko, ni se menil preveč za posamezna mesta čitanke, tem vestneje pa je prepisoval glagole iz Šolarjevega slovarja, kadarkoli so se slučajno nahajali tudi tam. Tako se čitajo za zgoraj navedene glagole dovršne in nedovršne oblike prav tako tudi pri Šolarji. Šolar pa

[1]) Resnici na ljubo priznavam, da sem pri besedi *schaffen* prezrl v slovarji pomen *spraviti*. To je pa tudi jedino, kar mi je ovrgel g. Fon. Sevéda zavrača s to slučajnostjo vse druge opazke.

Digitized by Google

nima, ker ga ni potreboval, *a*) dovršnika, n. pr. za *säubern, nähren, melken, decken, schneiden*; *b*) nedovršnika, n. pr. za *scheiden, anrichten, rollen* (v pomenu *viti*), *sich erheben, beitragen, sich vernehmen lassen, zusammenschmelzen, herauskommen, verspüren, aufsperren, aufklopfen.* In prav takó nima tudi Fonov slovar teh oblik, dasi so potrebne za Proschovo čitanko, kakor sem to dokazal na str. 432. Med temi glagoli so nekateri še taki, da njih dovršne in nedovršne pomene učenci ne „prikrajajo" kar taka lahko, n. pr. *scheiden* (14) *ločiti se* in *poslavljati se, nähren, pitati, rediti, krmiti* in (16) *nahraniti, poživiti.* — Jednaka je z oziralniki. G. Fon trdi, da jih je omenjal le tam, kjer imajo nov pomen. Da tudi temu ni tako, kažejo vzprejeti glagoli, ki prav nič ne izpreminjajo pomena, ako pristopa oziralni zaimek, n. pr. *zusammendrücken, stisniti, sich z. stisniti se,* jednako pri *anhalten, ergiessen, erheben, erinnern, finden.* Takisto se čitajo ti glagoli pri Šolarji. Izpustil pa je g. Fon oziralnik n. pr. pri *laben* (za št. 34.) in *umwenden* (za št. 96.). In res, nima ga tudi Šolar pri teh glagolih! — Nič drugače ni z onimi besedami, katere sem grajal na str. 431. in 432. Ako se le nahaja beseda pri Šolarji, prepisana je, naj se ujema s čitanko ali ne. N. pr. za *Arm* se čita pri F. in pri Š. *rame* (ramena), *rama, roka, panoga*; čitanka pa zahteva za št. 76. *pazduha* (unter den Arm nehmen). Prav tako je z besedami *finden, strecken, stecken, unterkommen, aufsetzen, anziehen, aufklopfen,* prav tako je tudi z onimi besedami, kjer pogrešamo točnosti ali popolnosti.

Čuda ni, da se je takó prepisujé g. Fon časih hudo urezal. Pri Šolarji stojita n. pr. po vrsti besedi *weiterstürzen, naprej dreti, weiterziehen, naprej iti.* G. Fon je rabil za št. 29. pomen glagolu *weiterziehen.* Prepisujé iz Šolarja, ni pazil dovòlj in izpisal zánj to, kar stojí tam pri *weiterstürzen.* Tako je napravil iz Bogá Očeta — tekuna, ki je naprej drl, namesto naprej šel ali dalje potoval. — V Šolarjevem slovarji je pri *besinnen* očita pomota; glasiti se mora *sich besinnen.* G. Fon ima res tudi to pomoto! — Malenkostne so druge napake, ki gredo še na rovaš površnega prepisovanja, ki pa vender dokazujejo prepisovanje. N. pr. Himmelsblau imata Š. in F., v št. I. 25. (prve izdaje) pa stojí *Himmelblau*; jednako imata oba Säemann, a I. 26. se čita *Sämann.*

Tako je torej opral g. Fon svojo površnost. Napák bi mu človek še ne štel toliko v zlò, saj zmotni smo vsi; ali da bije resnici v obraz in zavrača vso krivdo nekako na krivično mojo kritiko, dočim so napake tako očite, takšno zagovarjanje — ni plemenito. Na mestu je bilo samo: „Pater, peccavi!" Celó drzna pa je trditev, »da celo jaz s svojo strogo kritiko nisem mogel več pomanjkljivega najti.« Saj je že tega preveč! Le pomisli

Digitized by Google

naj g. Fon, da stojí vse moje dokazovanje samo na 34. berilih, t. j. komaj na jedni šestini vsega slovarja! — Da bi bila moja kadilnica gosp. Fonu »borno malo pomagala,« to verjamem tako rad, kakor sem uverjen, da mu je moja graja premnogo koristila. Pri prihodnji šolski knjigi, katero spiše g. Fon, izvestno ne bodemo več grajali take — površnosti. In ako sem to dosegel s svojo oceno, zadovoljen sem. *A. Štritof.*

Slovniški razgovori.

II.[1])

(Dalje.)

Po vsem tem, kar smo čuli o logiškem perfektu, mora se nam čudno videti, da ga je g. prof. L. P. popolnoma izgrešil, ko je vender v tolikih primerih poudarjal dovršenost dejanja, češ, da se le-tá krivo izraža po nedovršnikih. Med tistimi primeri, v katerih se graja raba nedovršnikov, je celó nekaj takih, v katere sodi jedino le logiški perfekt. Če namreč „potujoč po deželi obiščem v N. znanca“ in me on na oknu sloneč že od daleč ugleda, ko korakam proti njegovi hiši, ondaj me pač pozdravi, če ga je še kàj Slovenca: „No, od kod pa prihajaš?“; a kadar sem že vstopil v sobo ter mi je on sedež ponudil, to res ne more začeti razgovora z vprašanjem: „No, od kod pa prihajaš?“, a niti ne z nemčevalno rečenico: „Od kod pa prideš?“, temveč vprašati me more samó: „Od kod si pa prišel?“ — Takisto v drugem primeru res ni prav rêči „sodišče *razsoja*“, toda tudi „sodišče *razsodi*“ je do cela krivo; če „hočemo rêči, da je razsodba dognana“ (prof. L. P. samega besede), to je jedino prav rêči: „sodišče je razsodilo.“ Da Nemec pravi „Woher kommst du“ in „Das Gericht erkennt zu Recht“, kaj nam je do tega? Če nas pa zanima nemški sedanjik v tem in podobnih vzgledih, zasledujmo mu vzroke, morda najdemo tudi tej rabi kakšen zakon.

Ta raba je res nekaka posebnost nemščine in grščine, nje bistvo tičí v tem, da se glagoli, ki so odločno hipnega pomena in torej ustrezajo slovenskim dovršnikom, rabijo v pravem sedanjiku ondu, kjer bi pričakovali logiškega perfekta; Kaegi (Griech. Schulgrammatik, Berlin 1889. § 187. Anm. 2.) in Curtius-Hartel imenujeta zategadelj sedanjike takih glagolov naravnost

[1]) Na čelu zadnjih nadaljevanj »Slovniških razgovorov« treba povsod čitati II. namesto III. in IV. — V prejšnji številki »Zvonovi«, str. 634., v vrstici 18., čitaj namesto ‚ἄγεο‘ ‚ἄγευ‘.

Digitized by Google

„perfective ali perfectische Praesentia.“ Spomina vredno je to, da se grški in nemški perfektivni sedanjiki gledé na pomen po nekoliko ujemajo; prim. grški ἀκούω, πυνθάνομαι, αἰσθάνομαι, μανθάνω = ‚slišal sem, zvedel sem‘ nemškemu *ich höre, vernehme, bemerke, erfahre, bringe in Erfahrung*, takisto ἥκω = ‚prišel sem, evo me‘ z nemškim *ich komme* (n. pr. *woher kommst du* = odkod si prišel?). Toda grščina pozná več takšnih glagolov negoli nemščina; razven navedenih so najnavadnejši ti-le: οἴχομαι ‚odlazil sem‘, νικῶ ‚zmagujem‘ in ‚zmagalec sem‘, t. j. = ‚zmagal sem‘, ἀδικῶ ‚delam krivico‘ in ‚storil sem krivico‘, ἡττῶμαι ‚premagujejo me‘ in ‚premagali so me‘, φεύγω ‚bežim‘ in ‚ubežnik ali pregnanec sem‘, ἥκω in οἴχομαι rabita se celó zgolj perfektivno. Ta pojav Krüger (l. c. 53. 1. 2.) razbistruje teoretiški takó-le: „Eine Ausdehnung des ersten Falles (ondu je govoril o pravem sedanjiku) ist es, wenn die Handlung, obgleich schon vor dem Moment der Gegenwart abgeschlossen, doch, weil sie durch eine fortbestehende Wirkung mit ihr in Verbindung steht, durch das Präsens ausgedrückt wird. So gebraucht man z. B. ἀκούω. [poetisch κλύω], πυνθάνομαι, αἰσθάνομαι, μανθάνω (im Dialog unser ich verstehe) statt ihrer Perfecte, wenn der Inhalt des Vernommenen als noch in der Gegenwart vorschwebend zu denken ist.“

Toda dočim so slovničarji to posebnost v grščini teoretiški natančno označili ter se ž njo bavi vsaka, tudi šolska slovnica grška, molčé trdo vsi nemški slovničarji o sorodnem nemškem pojavu. Samó v Adelungovi sicer že zastareli slovnici sem našel o nji kratko opombico; v „Umständliches Lehrgebäude der deutschen Sprache“ (Zweiter Band. Leipzig. 1782. § 674. str. 375.) piše Adelung: „Nicht seltener wird das Präsens anstatt des Präteriti gebraucht: ihr höret es ja, dass ich mich nicht zwingen lasse, wo billig das Perfectum stehen sollte, ihr habt es ja gehört, weil diese Empfindung doch schon wirklich vorüber seyn muß.“

Najnovejše nemške slovnice se pa ne spominjajo te posebnosti, niti najobširnejše, kakor Grimmova ali Heysejeva. To navidno nebrižnost nemških slovničarjev bode menda staviti na rovaš nemške neobčutnosti za dovršnost in nedovršnost dejanja; Nemcu *ich höre* ni samó *slišim*, temveč tudi *sliševam*, *ich bemerke* mu ni samó *opazim*, temveč tudi *opažam*. Nemški posluh je v tem oziru že popolnoma oslabel. Grimm se sicer gledé na dovršnost in nedovršnost glagolov v sedanjiku kaže jako občutnega na ónem mestu, katero smo že navedli (gl. Mikl. l. c. 289.): „es ist dem deutschen fühlbar, dass von einem sterbenden, reisenden, lesenden, bleibenden nicht gesagt werden dürfe: er verstirbt, verreist, durchliest, verbleibt, sondern nur: er stirbt, reist, liest, bleibt, wogegen es im praeteritum unbedenklich heisst: er verstarb, verreiste, verblieb, durchlas.“; toda v nemški svoji slovnici se niti

Digitized by Google

z besedico ne dotika sedanjikov *ich höre, erfahre* i. t. d., pač pa široko beseduje o historiškem sedanjiku, ki sevéda z ónim ni v nikakeršni zvezi. Zasledujoč káko opombo o tej posebnosti nemškega jezika, prebrskal sem mnogo nemških slovnic, učenih in šolskih, toda vse zastonj; zató pa me je veselilo tembolj, ko sem zasledil gršk o slovnico, v kateri se omenja tisti pojav. Valentin Hintner namreč (Griechische Schulgrammatik. Wien. 1888. § 360. 1. a) β) navajajoč grške sedanjike, ki rabijo ali zgolj ali zajedno kot perfekti, prav praktično vzporeja ž njimi sorodne nemške sedanjike ter konstatuje sledove jednake rabe celó v latinščini; Hintner velí: „Das praes. kann auch eintreten a) für die Vergangenheit α) als praes. historicum = dem lat. u. deutschen praes. hist. β) bei den Verbis: νικῶ vinco *bin Sieger*, κρατῶ *bin Herrscher*, ἥττωμαι *bin besiegt*, ἀδικῶ *habe Unrecht*, φεύγω *bin verbannt*, ἥκω *bin da*, οἴχομαι *bin fort*, ἀκούω πυνθάνομαι, γιγνώσκω, μανδάνω. λέγω wie im Lat. audio, video, dicit cet. und im Deutschen: ich *höre, sehe erfahre, bemerke.* Die Wirkung der Handlung, deren Eintritt bereits vergangen ist, dauert in der Gegenwart noch fort.“ Ni mi treba zopet opomniti, da slovenski izrazi, kateri se dandanes pogostoma rabijo zlasti v časnikih kakor: *„slišimo, zvemo, opazimo . . .“* niso nič drugega, nego goli prevodi dotičnih nemških rečenic. Polovične pa so tudi poprave: „Kakor *doznavamo, zvedamo, opažamo*“; jedino prav je tù reči: *„Kakor smo slišali, zvedeli, opazili . .“* Kvečjemu bi se dala morebiti opravičiti rečenica: *„Vidim*, da se nisi učil“ = *prepričal sem se*, da se nisi učil; *vidim* rabi namreč i kot dovršnik i kot nedovršnik, prim. Mikl. l. c. 281. 11. Bržkone je pa tudi to prevod nemškega: *„ich sehe*, dass . . .“

Skoro bodemo pri kraji; morebiti da smo prezrli še to ali óno podrobnost, ki se dostaje našega vprašanja in bi je mogla še bolj pojasniti. Toda saj se gotovo drugoč ponudi še prilika, da rečemo katero o tem predmetu, ako izprožijo morda o njem še káko debato naši pomenki. Sedaj samó še nekatere malenkosti!

G. prof. L. P. piše v „Zvonu“ X. št. 11.: „S tem da sedanjik nima trajnostnega pomena, še ne neha biti pravi sedanjik, kaj bi sicer tudi bil, pretekli čas ni in prihodnjik tudi ne more biti.“ Na to vprašanje nam odgovarja točno P. St. Škrabec na mestu že navedenem (Cvetje, VII. 2.): „Glagoli so v slovenščini perfektivni in imperfektivni: *rešiti* λῦσαι, *reševati* λύειν. Imperfektivni imajo tri čase: praesens *rešujem* λύω, imperfectum *reševal sem* ἔλνον, futurum *reševal bom*. Perfektivni pa imajo štiri čase: perfectum *rešil sem* λέλυκα, plusquamperfectum *rešil sem bil* ἐλελίκειν, futurum exactum *rešil bom* λελυκὼς ἔσομαι, aorist *rešim* ἔλυσα. „Jaz *rešim* vsaki vozal, keder si bodi, pa zdaj ravno ne *re-*

Digitized by Google

šujem nobenega.“ Iz tega zgleda je menim da zadosti očitno, da „*rešim*“ ne pomenja sedanjega časa in torej ni praesens (razen po obliki); „*rešim*“ naznanja le doveršenost dejanja, je torej ἀόριστος v pravem pomenu te besede, t. j. neomejen čas. Ravno zato pa se lahko rabi, ako je iz konteksta pravi pomen zadosti jasen, tudi za djanje, ki je vže doveršeno, to je v pripovedovanju za perfectum, ali pa za djanje, ki se še le ima doveršiti, to je v napovedovedovanju za futurum exactum.“ — Jasno je torej, da so sedanjiki dovršnih glagolov pravi aoristi in kot taki lahko vse drugo, samó pravi sedanjiki ne.

(Konec prihodnjič.)

LISTEK.

Levstikovi zbrani spisi, katere ureja, kakor znano, g. prof. *Levec*, tiskajo se prav pridno, vender ne bodo na pródajo, predno niso popolnoma natisnjeni. Gospod prof. Levec dodá tej izdaji obširen životopis Levstikov in — kar pozdravljamo sósebno veselo — kratek tolmač posamičnih pesmij in menj znanih besed. Zbranih spisov utegne biti do sto pôl.

»Obrtno spisje«. Sestavil *Anton Funtek*, c. kr. strokovni učitelj v Ljubljani. *V Celji.* Natisnil in založil *Dragotin Hribar.* 1891. 8. 165 str. Cena 80 kr. — Obrtni stan je danes na jako odličnem mestu v družbi in državi. Po neumornem svojem prizadevanji in s pomočjo raznih vplivnih faktorjev si je znal priboriti občo veljavo in splošen pomen. Vender na tej stopinji se bode ohranil le tedaj, ako bode neprestano napredoval in razumno uporabljal pomočke, katere mu podaja moderna dôba v toliki obilici. Poleg ročne spretnosti in izurjenosti v svoji stroki potrebuje denašnji obrtnik dôkaj drugega znanja; pozná naj temeljne zakonite določbe o obrtnem poslovanji; véšč bodi ónim točkam trgovskega zakonika, ki se ozirajo na njegov stan; priročni naj mu bodo najvažnejši poštni in telegrafski propisi — sploh naj se umeje gibati v javnem življenji, ako hoče uspešno konkurirati z mnogimi tekmeci iz dóma in tujine. Pri tem bóji za obstanek pa je slovenski obrtnik na posebno težavnem stališči. Živèč v oskromni domovini svoji, oddaljen je nekako od glavnih cest svetovnega prometa; óni bogati pomočki, ki jih ima n. pr. nemški njegov tovariš na razpolaganje, ti so zánj nekoliko zaprti, nekoliko neumevni. Sósebno literarni viri za obrtni stan so v nas še takó malo razviti, da moramo vsako novo delo v tej stroki pozdraviti posebno veselo. Taka knjiga je »Obrtno spisje«, namenjena šolskemu pouku na naših mladih obrtnih zavodih, a takisto tudi potrebam obrtnega stanú, tedaj praktičnemu življenju sploh. V nji nahajata začetnik in mojster vsa potrebna navodila za pismena dela obrtnega stanú. Sestavljena je po danes veljavnih načelih in propisih, navaja vsa važnejša določila o obrtnem poslovanji iz obrtnega reda, trgovskega zakonika in drugih zakonov, potem glavne poštne in telegrafske določbe, s katerimi mora obrtnik pač čestokrat računjati. V poglavji o vlogah poučuje nevajenega rokodelca in obrtnika, kakó mu je ravnati o vseh prilikah, kadar mu je pismeno občevati z oblastvi. V tem oddelku nahajamo poleg drugega, kakó je zglašati slobodne in rokodelske obrte, kakó je prositi koncesije dopuščenim

Digitized by Google

obrtom, kakó je zglašati podružnice in obrtovalnice, kakó je ravnati, kadar se opustí obrt, kakó je prositi vzprejema v občinsko zvezo, kakó domovinskega lista — iz kratka: izpuščena ni menda nobena prilika, o kateri mora obrtnik napisati vlogo zaradi svojega poslovanja. Ta kratki obris vsebine »Obrtnega spisja« nam kaže, da je knjiga velevažen vir slovenskemu obrtniku. Zvest tovariš in svetovalec mu bode v vseh njegovih poslovnih stvaréh! Kakor vsebina, takó se imamo tudi v jezikovnem oziru pohvalno izraziti o novi knjigi. Jezik je čist, lahko umeven, povsod lepe domače besede in izrazi, a kjer treba, tudi primerna tujka. Svetovni promet je dal nekaterim tujkam domovinsko pravico po vsem širem svetu, in brezpametno ter brezuspešno bi se bilo v knjigi, namenjeni praktični porabi in prometu, postavljati na stališče suhoparnega purista in trebiti vse in povsod. — Končno moram omeniti še ličnega tiska in spretne tehniške izvedbe naše knjige. Vidi se, da je izdelana posebno skrbno. Tiskarna Drag. Hribarja v Celji je pokazala s tem proizvodom, da stojí na vrhunci moderne tiskarske umetnosti. »Obrtno spisje« je tedaj vredno v vsakem oziru, da sežejo po njem naši rokodelci in obrtniki. Obrodilo jim bode obilega sadú! *Ivan Š.*

Puška repetirka (Repetier-Gewehr) v vprašanjih in odgovorih s slovarčkom cesarskim in kraljevim vojakom v pouk. Spisal in založil *Andrej Komel pl. Sočebran*, c. in kr. major v pokoji. V Ljubljani, 1891. Tisek „Národne Tiskarne.“ — Čislani pisatelj slovenskih vojaških knjig, g. major Komel pl. Sočebran, razlaga o tej preprosto in lahko umevno pisani knjižici vse, kar je treba vojaku vedeti o puški repetirki. Poleg pouka o repetirki čitamo v slovarčku tehniške izraze, o katerih moramo reči, da so večinoma izbrani jako srečno. To je že deseta knjiga, s katero je g. pisatelj odičil strokovno vojaško književnost našo, in sedaj zopet obeta novo knjigo, namreč „Poučilo o streljanji.“ Vse knjige se dobivajo pri g. Komelu v Gradci (Grazbachgasse 40) in po vseh knjigarnah slovenskih. Cena „Puški repetirki“ 20 kr.

„Šestdeset malih povestij za otroke.“ Poleg italijanskega izvirnika spisal *Janko Leban*, nadučitelj v Begunjah pri Cerknici. V Ljubljani, 1891. Založil Janez Giontini. — Ta lična knjižica podaja na 44 straneh dôkaj zanimivega in prikladnega berila mladini slovenski. Jezik je lep, in kar nam posebno prija, tudi vseskozi preprost, otroškemu duhu primeren. Cena 20 kr.

„Martin Krpan“ v ruskem prevodu. Upravništvo „Slovanskega Sveta“ v Trstu je izdalo to krasno pripovedno delo Levstikovo v ruskem prevodu, katerega je oskrbel g. prof. *M. Hostnik*. Vešči poznavalci ruskega jezika so se izrazili jako povoljno o ruskem Martinu Krpanu, in zato priporočamo to knjižico vsakomur, kdor hoče čitati našega Krpana v ruščini. Izvod stane po pošti 18 kr., pet izvodov veljá 85 kr., deset izvodov 1 gld. 60 kr. Naročnino vzprejema upravništvo „Slovanskega Sveta“ v Trstu.

„Lepa Vida“ se imenuje izvirna drama v petih dejanjih, katero je nedavno g. *dr. Vošnjak* izročil »Dramatičnemu društvu.« Predstavljala se bode še v tej gledališki dôbi, vender šele v novem dežélnem gledališči.

„Amerikanski Slovenec“. Rojaki naši v Ameriki so si ustanovili svoj posebni tednik, ki izhaja vsak četrtek v veliki obliki na štirih straneh, katerih slédharna ima po šest oddelkov v stavku. Prva številka je izšla dné 3. kimovca. List se tiska v slovenski tiskarni, baje nalašč ustanovljeni zánj. Naročnina mu znaša za evropske države 3 dolarje ali 6 gld. 50 kr. in se pošilja izdajatelju in lastniku, g. Antonu Murniku, Chicago III, 65 Cor. W. 19 th. & Johnson Str., lahko pa tudi g. Antonu Obrezi, tapetniku v Ljubljani. „Amerikanskega Slovenca“ toplo priporočamo vsem rodoljubom, ki se zanimajo za ameriške rojake naše.

Digitized by Google

Nove muzikalije. Slovenske pesmi za sopran, alt, tenor in bas. Uglasbil in velečastitemu gospodu Sim. Gregorčiču, slavnemu pesniku slovenskemu, posvetil Hr. Volarič. Op. 7. V Ljubljani. — Tiskali J. Blaznikovi nasledniki. Lastna založba. Cena zvezku je 70 kr. (po pošti 75 kr.) Naročuje se: H. V. v Kozani, p. Kojsko — Gorica na Primorskem.

Takšen je naslov mično in prav čedno avtografiranemu zvezku Volaričevih pesmij op. 7. Vsebina je nastopna: 1. Slovanska pesem, bes. J. Stritarjeve 2. Pogovor z domom, bes. J. Jenkove. 3. Ne zveni mi, bes. S. Gregorčičeve. 4. Pomlad, bes. J. Virkove. 5. Gospodov dan, bes. Fr. Krekove. 6. V noči, bes. Savo Zoranove. 7. Ljubav, bes. J. Kalčičeve. 8. Na planine, bes. Krilanove. 9. Poziv k petju, bes.? Ako hočemo biti skladatelju pravični, priznati moramo, da je pri njega vsakem novem delu opaziti velik napredek v glasbi, a tudi slovenskim pevcem prav dobro ugajajo pesmi Volaričeve, ker slonć na takó zvanem modernem slovenskem glasbenem duhu. Prav zató so njega skladbe čimdalje bolj obljubljene, in nádejamo se, da ostane skladatelj svetla zvezda slovenskega glasbenega neba Harmonija teh pesmij je prav lepa in mnogostranska; s harmoniškimi oblikami skladatelj nikjer ni v zadregi; vse teče nekako gladko in neprisiljeno, glasovi se lepó menjujejo, v skupnosti pa se pesmi slišijo polnoglasno in prikupno.

Na majhen nedostatek pa vender opozarjamo skladatelja. Basovski skok iz $^6/_4$ akorda ni dovoljen, zató ker ta akord pripada šibkim harmoniškim oblikam in je torej navezan na dijatoniški postop. Glej štev. 2., 6. takt in jednako. Harmonija je zelo zmešana štrena, torej je treba v porabi največje doslednosti, da se nam ne bode očitalo neznanje. Drugega nimamo dostaviti, nego to: Pesmi Volaričeve iskreno priporočamo vsem pevcem in pevovodjam po Slovenskem in prepričani smo, da bodo ž njimi jako zadovoljni.

D. F.

„Máterin blagoslov". Gospod *Anton Foerster* je uglasbil ta znani igrokaz, tako da je sedaj popolnoma opereta. Ker je glasbeni del precèj obširen, treba bode tekst izdatno okrajšati in mu dati bolj obliko libreta. Foersterjevo delo se uprizorí še v letošnji gledališki dôbi.

„Cavalleria rusticana." „Dramatično društvo je sklenilo pogodbo s slavnim skladateljem opere: „Cavalleria rusticana". Skladatelj *Pietro Mascagni* in založnik *Edoardo Sonsogno*, zastopana po dr. O. F. Eirichu, zavezala sta se, da smé to opero dajati v Ljubljani jedino le „Dramatično društvo". S to pogodbo je sevéda spojena znatna gmotna žrtva, toda pomisliti je treba, da se je s tem storil tudi znaten napredek v razvoji slovenskega gledališča. Libreto je skrbno in izvrstno preložil naš pesnik, gospod *Anton Funtek*, kateri je „Dramatičnemu društvu" kot libretíst s svojim sodelovanjem nemala podpora. Ako se pokaže potreba izdaje slovenskega prevoda, bode se tudi zánjo skrbelo pravočasno.

Blaž Potočnik. V Št. Vidu nad Ljubljano je ondotna čitalnica dné 4. m. m. praznovala petindvajsetletnico svojo in zajedno dostojno poslavila spomin svojega ustanovitelja, župnika Blaža Potočnika. Na pročelji župne cerkve šentvidske se je namreč vzidala spominska ploča z napisom: V tej fari je kot župnik 39 let pastiroval gospod Blaž Potočnik, ustanovitelj narodne čitalnice. „Kdor hoče živeti in srečo imeti, naj dela veselo in moli naj vmes." — Narodna čitalnica ob svoji petindvajsetletnici 4. oktobra 1891. — Pri tej priliki je izšla lična spomenica, katero je spisal g. *Janko Žirovnik*, nadučitelj v Št. Vidu. Zanimiva knjižica priobčuje v štirih oddelkih životopisne črtice o Potočniku, pisane za preprosto ljudstvo, in prinaša dôkaj dovtipnih izrekov Potočnikovih, ki je bil sploh jako šaljiv in zabaven družabnik. Spomenica ima tudi dobro pogojeno

Digitized by Google

podobo pokojnikovo in stane samó 10 kr. Dobiva se pri pisatelji v Št. Vidu nad Ljubljano.

Schlusswort zur Ortsnamenforschung in Kärnten. Klagenfurt 1891. (To in prejšnjo knjižico „Zur Ortsnamenforschung in Kärnten" prodaja knjigar A. Raunecker v Celovci za 30 kr.). Katoliško-politiško in poljedelsko društvo za koroške Slovence je izdalo končni odgovor na drugo brošuro g. A. pl. Jakscha: Eine offene Antwort auf die anonyme Schrift „Zur Ortsnamenforschung in Kärnten" etc. V tem odgovoru pobija izobražen slovenski pisatelj, ki se pa ne smé imenovati s polnim imenom, da ga „ne potipljejo z debelim prstom," najprej sumničenja in splošne fraze g. pl. Jakša ter mu dokazuje strankarstvo in tendencijoznost. Več svojih prejšnjih trditev in sumničenj je moral gosp. pl. Jakš nekako sramežljivo in skrito preklicati, a vender neče spoznati, da je na krivem poti. Sklicuje se zopet na stare listíne iz XV. stoletja, v katerih se že nahajajo nemška imena za slovenske vasí, a slovenski pisatelj mu odgovarja, da to le dokazuje, da so že takrat slovenska imena prestavljali, ne pa da je nemško ime starejše od slovenskega. Še sedaj se nahaja v Nemcih mnogo slovenskih krajevnih imen, katera so pa v srednjeveških listínah čisto drugače zabeležena, dokaz temu, da so nemški pisarji slovenske vasí časih prekrščevali do cela svojevoljno. Potem prehaja g. pisatelj k posameznim neistinitim trditvam pl. Jakša ter mu zlasti obširno in korenito dokazuje, da se vas *Eis* (Led med Pliberkom in Št. Pavlom) ni imenovala prvotno „Eisen", da torej slovensko ime ni svojevoljno skovano, nego da je nemško ime zgolj le prestava slovenskega imena. Pl. Jakš ima jako čudne pojme: priznava sicer, da so Slovenci pred Nemci stanovali na Koroškem in da se je večina Koroške šele v mnogih stoletjih ponemčila, vender hoče dokazati, da so nemška imena na Koroškem starejša od slovenskih! Politiško društvo za koroške Slovence je spoznalo, da namerjajo pl. Jakša trditve škodovati političnim pravicam Slovencev na Koroškem in zato se po pravici iz kàr najodločneje ustavlja napačnemu tolmačenju krajevnih imen. Zato pa je tudi izdalo omenjeni dve knjižici, ki sta radi temeljitosti svoje vredni, da jih pazno čita vsak zaveden Slovenec in se prepriča o nakani Nemcev. *S. R.*

Poziv slovenskim pevcem. Slovenci radi in dobro pojó, tega nam ne odrekajo celó nasprotniki. To svojstvo naše nas je usposobilo, da so se v vsakem večjem kraji osnovali pevski zbori, ki s pesmijo slovensko in slovansko pospešujejo društveno življenje, budé in krepé národno zavest. Ali ta namen pevskih zborov, dasi lep in plodonosen, ne more in ne smé nam zadoščati v središči Slovenije. Slovenci smo zadnja leta vsestranski napredovali in se popéli v vedi in umetnosti do samostalnega, na strokovno izobraženje oprtega delovanja, čegar najvišji namen je znanstvena in umetniška popolnost. Ali naj torej zaostajamo v umetnostnem petji? Ali naj nam ne bodi i pri petji do tega, da se dvignemo do óne visoke stopinje, na kateri samopravno kraljuje glasba kot umetnost, izključujoč vse neumetnostne težnje? Národova čast zahteva od nas, da ne podrejamo več petja drugotnim namenom, da je marveč negujemo kot umetnost umetniški dostojno.

Te misli so vodile pevce, ko so osnovali novi pevski zbor »Glasbene Matice«. Namen temu zboru je torej, gojiti zgolj umetnostno, akademiško-pevski dostojno petje, ki naj bi bilo merilo, koliko vzmoremo Slovenci v tej glasbeni stroki.

Že prvi javni nastop dné 18. malega travna je pokazal resno voljo zborovo, približevati se temu vzvišenemu idejalu, in strokovnjaška ocena je bila sicer stroga, a izrazila je vender nádejo, da bode bela Ljubljana v nedaljnem času središče najboljšega jugoslovanskega umetnega petja.

Digitized by Google

Da pa skoraj upravičimo to nádejo, treba je pevskemu zboru širše podlage, kakeršno je imel do sedaj. Pevski zbor »Glasbene Matice« se obrača torej do vseh njemu znanih pevcev in pevkinj ljubljanskih — snuje se namreč tudi mešan zbor v véliki meri — naj posveté svoje pevske močí vzvišeni, za národno stvar prevažni stvári ter pristopijo polnim številom k društvu.

Opozarjamo še tem pótem, da se je odbor čitalnice ljubljanske, uvažujoč, da nima več svojega pevskega zbora, obrnil do »Glasbene Matice«, naj bi ona prirejala i koncerte v čitalniškem imeni. Tej prošnji se bode ugodilo proti temu, da se varuje koncertom značaj, kateri je utemeljen po namenu pevskega zbora »Glasbene Matice«.

V Ljubljani, dné 3. vinotoka 1891.

J. Vencajz, t. č. načelnik. *A. Štritof*, t. č. tajnik.

Obči zbor »Glasbene Matice« je bil dné 10. vinotoka v Knežjem dvorci. Predsednik g. *Fr. Ravnikar* je pozdravil navzočne društvenike in zlasti poudarjal veseli in znameniti pojav, da se je v okviru »Glasbene Matice« osnoval samostojen moški zbor, ki bode že letos na vabilo čitalnice ljubljanske prirejal koncerte in imel še važnejšo nalogo prihodnje leto v deželni razstavi. Nató je tajnik g. *Jožef Paternoster* prečital obširno poročilo o delovanji »Glasbene Matice« v letu 1890./91., iz katerega posnemljemo, da je »Glasbena Matica« primerno poslavila tristoletnico, odkar je umrl naš rojak, slavni cerkveni skladatelj *Jakop Gallus*. Nad 50 pevcev je namreč dné 12. malega srpana pelo Gallusovo mašo v stolni cerkvi; namerjani koncert pa se je moral odložiti in bode bržkone koncem t. l. — Poverjeniki so se mnogo trudili za društvo; odbor je vsestranski podpiral nabiranje národnih pesmij. Pevski zbor »Glasbene Matice« je prvič nastopil dné 18. malega travna in si pridobil obče priznanje. Odbor je sestavil zapisnik vseh muzikalij, katere je izdala »Glasbena Matica« do leta 1889./90., in priredil novo izdajo I. in II. »Lovorike«, ki izide pričetkom prihodnjega leta. Na mednárodno razstavo za glasbo in gledalištvo leta 1892. na Dunaji pošlje »Glasbena Matica« vse muzikalije, izšle od leta 1873. Koncem meseca kimovca je štela »Glasbena Matica« skupaj 511 članov, in sicer 219 ljubljanskih, 253 zunanjih, 34 ustanovnikov in 5 častnih članov. Za leto 1890./91. je izdala »Osem moških zborov« in »Tri mešane zbore«, katere je zložil g. *Anton Nedvěd.*[1]) Učencev je bilo vpisanih 247; poučevalo je 5 učiteljskih močij. Odbor je priredil dva domača koncerta in obični šolski koncert v redutni dvorani, kjer je zlasti orkester glasbene šole častno rešil nalogo svojo. Končne preizkušnje so letos izostale zaradi nedostatnih šolskih prostorov; letos se je preselila »Glasbena Matica« v prikladnejše prostore v Knežji dvorec. Podpore je dobila v tem letu 1900 gld. — Po tem pohvalno vzprejetem izvestji je poročal blagajnik g. *Ivan Krulec* o denarnem stanji. Dohodkov je bilo gld. 6874·69, troškov gld. 6686·59, torej je preostanka gld. 188·10. Vse društveno imenje znaša gld. 5845·74. Proračun za leto 1891./92. kaže nedostatka gld. 1772, katerega bode móči pokriti s podporami naučnega ministerstva, deželnega zbora, mestnega zbora in hranilnice kranjske.— Nató sta naznanila računska pregledovalca gg. *dr. Fr. Gross* in *Jožef Nolli*, da so računi v popolnem redu, blagajniku pa se je na predlog g. predsednika izrekla zahvala za marljivo poslovanje. Potem se je vršila volitev novega odbora. Vzklikoma je bil izvoljen za predsednika dosedanji predsednik g. Fr. Ravnikar, v odbor pa so bili izvoljeni vsi dosedanji odborniki; samó namesto g. dr. Bleiweisa-Trsteniškega, ki se je zaradi obilih drugih poslov odpovedal odborništvu, izvoljen je bil g. dr. Lavrencij Požar. V odboru so torej: Fr. Drenik, dr. Andrej Ferjančič, Anton Foerster, Ivan Krulec, dr. Danilo Majaron, Jožef Nolli, Jožef Pa-

[1]) Oceno teh muzikalij priobčimo v prihodnji številki. *Ured.*

Digitized by Google

ternoster, dr. Lavrencij Požar, Anton Svetek, Vojteh Valenta, Ivan Vencajz, Andrej Žumer; zunanji odborniki so: Danilo Fajgelj, Simon Gregorčič, Anton Starec, Fr. Šušteršič, Janko Žirovnik. (Odbor se je dné 13. vinotoka ustanovil takó, da mu je tajnik gosp. Paternoster, blagajnik gosp. Krulec, šolski nadzornik g. Vencajz in arhivar g. dr Požar).

Po končani volitvi je pojašnjeval g. svetovalec *Vencajz*, zakaj se je morala mesečna učnina povišati, in poudarjal, da je v šoli za godála 52 učencev; zató naj odbor skrbí za izdatno podporo. Govorilo se je tudi o potrebi, da se skrbí za ustanovitev mestne godbe, g. dr. *Požar* pa je izrazil željo, naj bi »Glasbena Matica« izdajala tudi skladbe v lahkem zlogu za klavir. Ko je še g. *Foerster* poudarjal, naj se dela na to, da bode »Glasbena Matica« kdàj deželni zavod, kakor je novoosnovani »Glasbeni zavod« v Zagrebu, sklenilo se je zborovanje. — Kakor je razvidno iz tega poročila, deluje »Glasbena Matice« jako uspešno; uspevala pa bode še bolj, ako jo izdatneje podpirajo imoviti rodoljubi naši.

Iz muzejskega društva. Dné 14. m m je predaval g. arhivar *Anton Koblar* o zgodovini železarstva na Kranjskem. V prvem delu svojega govora je razpravljal zgodovino železarstva v prirodopisnem in v drugem delu v pravnozgodovinskem oziru. Razkazoval je železne rude, od katerih se na Kranjskem topí železo; potem je govoril o različnih načinih, kakó so v raznih dôbah topili rude, in poročal na podlagi prazgodovinskih raziskavanj, da je slovela dežela naša že od nekdaj za jako železato. Opisoval je tudi raznotere plavže, sósebno v Železnikih in Kropi, kjer so železo na „volka" topili. V drugem delu je navajal rudarske zakone in vzroke, zaradi katerih se je kranjsko železarstvo časih močno povzdignilo, časih opešalo. Zanimivo predavanje je g. Koblar pojašnjeval s posebnim zemljevidom, iz katerega je razvidno, koliko je bilo fužin, zlasti proti meji italijanski.

Slovensko gledališče. Predstava dné 4. vinotoka: »Zadnji list«. Veseloigra v treh dejanjih. Francoski spisal Victorien Sardou, preložil — . —. Ta predstava, s katero se je pričela letošnja gledališka dôba, ogrela ni našega občinstva. Dejanje samo je dôkaj siromašno; tistemu lahkemu konverzacijskemu tonu pa in duhovitemu dovtipu v razgovoru, kateremu se čudimo baš v proizvodih francoskih in s katerim sloveči pisatelj zakriva nedostatke v tej igri, naši igralci še niso véšči. Zató sta jedino le gospá *Borštnikova* in gospod *Borštnik* zvršila svojo nalogo, kakor smemo zahtevati; pohvallli bi največ še gospó *Danilovo* in gospodičini *Nigrinovo* in *Slavčevo*, dočim sta gospoda *Danilo* in *Perdan* pretiravala prav po nepotrebnem. Po naših mislih bi bilo gledališko dôbo začeti z ložjo igro, nego je »Zadnji list«.

Predstava dné 11. vinotoka: »To je moja maksima«. Veseloigra v jednem dejanji. Spisal Alfonz Pirec. — »V Ljubljano jo dajmo«. Izvirna veseloigra v treh dejanjih. Spisal Josip Ogrinec. — Pirčeva veseloigra je, rekli bi, zgolj dramatiški poskus in zató sevéda ne more uspeti na nobenem odru. Toda, ako se že predstavljajo takšne stvarí, kar je napósled hvalno in vzpodbudno pisateljem slovenskim, tedaj je igralcem vsekakor dolžnost, da jih predstavljajo skrbno, kolikor môči. Ali našim igralcem, žal, ne moremo prihraniti očitanja, da se niso kàr nič potrudili za to predstavo. — Ogrinčeva igra nima posebne gledališke tehnike; kazé jo zlasti predolgi samogovori in prerobati dvogovori, kateri bi se bili iz lahka okrajšali in opilili brez slébarne škode. Vender so značaji zajeti iz življenja, risani dovòlj krepko, dovtipno in resnično, zató je bil tudi uspeh predstave povoljen. Izmed igralnega osebja imenujemo zlasti gospodičino *Nigrinovo*, gospé *Borštnikovo* in *Danilovo* in gospoda *Danila* in *Verovška*. Poslednjemu bi sevéda ne bilo treba tolikanj robato izvrševati svoje naloge.

Digitized by Google

Predstava dné 18. vinotoka: »Bratranec«. Burka v jednem dejanji. Češki spisal dr Jos. Štolba. Preložil Ignacij Borštnik. — »Vzbujeni lev«. Komična opereta v jednem dejanji. Poslovenil Jakob Alešovec. — Prva igra si je pridobila zaradi jako srečnega motiva in tudi dobrega igranja popolu uspeh. Gospod *Borštnik* je igral ta večer posebno vrlo in je do dobra pogodil nalogo labkoživega premeténca. Tudi vsi drugi igralci so prijali. Takih predstav si želimo še mnogo. — »Vzbujeni lev« je melodijozna in zató obljubljena opereta. Gospá *Grbičeva* in gospodičina *Daneševa* sta izvrševali svojo nalogo točno kakor vselej, takisto je g. *Štamcar* vrlo pogodil obsežno partijo vzgojnika Placida. Opernega pevca g. *Bučarja*, ki je po daljših studijah v Pragi iz nova nastopil na odru našem, pozdravljalo je občinstvo posebno prijazno, žàl, da je imel ta večer le oskromno in tudi nehvaležno nalogo. Upamo, da skoro nastopi v večji nalogi. Močni mešani zbor, ki je prvič nastopil ta večer, bode »Dramatičnemu društvu« izvestno velika pomoč pri operetnih predstavah. Končno še to. Libreto je sicer vselej le podréjena stvar, vender bi bilo skrbeti za to, da se nam podaja v čistem pismenem jeziku. Pri »Vzbujenem levu« pa bi mu bilo res treba kàr najskrajnejših jezikovnih poprav!

Predstava dné 25. vinotoka: »Trije klobuki«. Francoski spisal A. Hennequin, preložil Fr. Končan. — Dobra francoska burka bi se bila tudi dobro igrala, da so vsi igralci znali svoje naloge. Kupleti neznanega mojstra, katere je pel g. *Borštnik*, pa so bili nepotrebni in tudi do cela ponesrečeni. Predstava v obče ni bila slaba. Vrlo sta se potrudili gospá *Danilova* in gospodičina *Slavčeva*, mimo njiju gospodje *Borštnik*, *Verovšek* in *Sršen*.

VIII. izkaz darov za Prešérnov spomenik.

Prenesek .	gld.	652·99
Pavlina Resmanova na Brežini	„	2·—
Prebitek občedijaške veselice v Kamniku	„	30·30
Janko Krsnik, c. kr. notar na Brdu	„	10·—
Skupaj .	„	695·29

O rokopisni ostalini Dav. Trstenjaka. (Konec.) Kaj je iz starih pisem znanega o početku cirkve svetega Miklavža?

Iz naj starejših pisem, ktera so dozdaj znana in hranjena v knjižnici sv. Pavla v laboški dolini, zvemo, da je leta 1124. bil posestnik ob vodi *Sečnici* v grajskej dolini, grof *Bernhard* iz Špannheima, brat vojvode koroškega Henrika III. Ker *Sečnica* teče od Sečnjaka skoz Apače, sv. Urbana v Mislinjo, ter so posestva grofa *Bernharda* ležale v onej dolini. Ta posestva je leta 1147. grof *Bernhard* zamenjal z posestvi, ktera so imeli žlahni Gospodje trušenjski pri Blekovci. Trušenjski žlahniki pa so teh posestev ne dolže imeli, kakor do leta 1189. Istega leta je *Henrik* žlahnik trušenjski daroval 10 kmetij, in njegov brat *Otto* dve kmetiji šentpavlovskemu kloštru.

Zdaj je tedaj postal klošter Benediktincev lastnik 12 kmetij ob Sečnici. Dolina od sv. Miklavža do sv. Urbana pa se v starih pismih po nemškem piše: *Wolfspach*. Ker se blizo kraji pravi: *Volčje jame*, ki so gotovo po volkih, ki so nekdaj tam zdržavali se, svoje ime dobili, je *Wolfspach* prestava slovenskega imena: *Volčjak*, *volčji vrh*, ali *volčji potok*. Starotržki Štokurbar od leta 1650. imenuje sledeče kmete v »*Wolfspachu*«.

1. Bartel *Hadermaš*, 2. Andrej *Apačnik*, 3. *Hanschitschenhof*, to je Hanžičev dvor, 4. Juri *Oučjak*, 5. Anton *Žatler* in 6. Urban *Leder*. Te kmetije je torej imel sv. pavlovski klošter.

Sv. pavlovski duhovniki so si na svojih posestvih postavili hrame za stanovanje in shrambo. Ker se njihov naj višji gospod veli: apat, prvi za njim pa: prior, to je prednik, so ljudje začeli praviti kraji: *Apače*, to je apatovo posestvo, in hiši, v kterej je prior stanoval: *Prednik*, zakaj apat je poslal duhovne brate v svoje posestvo, da

Digitized by Google

so obdelovali zemljo, in nagledovali delavce. Ker se stanu pri *Hanžiču* je velelo: »Hof«, je moralo nekdaj tam naj imenitniše poslopje stati, in tam je stanoval oskrbnik klošterskih posestev. Še zdaj cela stavba kaže, da so v tem dvoru bile nekdaj celice za menihe.

Kedaj se je cirkva sv. Miklavža postavila, ne more se dognati. Ako je številki MIII na stebru uhodnih vrat verjeti, bi že leta 1003. tam stala kaka kapela. V starih pismih se naj preje omenja 10. Junia 1251.

Istega dne in leta se je s pismom danem v Blekovci odpovedal Seifrid žlahnik Marenberžki zavetji in varuštvu cirkve sv. Miklavža v Wolfsbachu, ktere pravice so si njegovi predniki po krivem prilastovali, in je cirkvo in njene dohodke sopet izročil Leutoldu, opatu šentpavlovskemu. Drugokrat se imenuje cirkva sv. Miklavža v pismu danem v Bleiburgu 10. Julia 1335.

Istega dne in leta je s pismom danem v Bleiburgu *Konrad žlahni Auffenstein*, deželni glavar Koroškega vojvode, izročil cirkvo sv. Miklavža v »Wolfspachu« opatu sv. Pavlovskemu, črez katero je bil varuh, in si je hotel, ker je imel slovenjegraško grajšino v najem, cirkev prilastiti, a ko se je opat pri višjej gospodski potožil, se je pravici na cirkev odpovedal, in ona je zopet postala lastina sv. pavlovskega kloštra. Sv. pavlovski Benediktinci so pozneje svoja posestva ob Sečnici prodali, kupili so jih rottenturnški gospodje in kmeti so bili postavljeni pod rottenturnško gospodsko, desetino pa so tudi morali dajat starotržkim župnikom, cirkva pa je kot podružnica bila izročena farnej cirkvi sv. Pankraca na Gradu.

Cirkva sv. Urbana se v starih pismih omenja naj preje leta 1391. Tistega leta je postavil župnik sv. Pankraca na Gradu svojega kaplana *Jo.loka*, sina slovenjegraškega kovača *Martina* k podružnici sv. Urbana, da je tam stanoval, in ob nedeljah in praznikih službo božjo opravljal.

Staritrg na god sv. Antona Pušavnika 1883. *Martin Terstenjak*, župnik.

Odkritje spomenika Gajevega. Kakor smo že poročali v zadnji številki, odkrili so dné 27. kimovca v Krapini spomenik dr. Ljudevitu Gaju. Poleg obilega národa iz okolice, meščanstva krapinskega in rodbine Gajeve so se zbrali v slavnostno okrašenem mestu poslanci jugoslovanske akademije, zagrebškega vseučilišča, »Matice Hrvaške«, »Društva sv. Jeronima«, »Pedagoškega književnega zbora«, dôkaj književnikov, pevski društvi »Kolo« in »Sloga« i. t. d. Po službi božji so šli gostje na trg, kjer je bila za odličnjake pripravljena tribuna nasproti spomeniku. Vojaška godba je zaigrala Zajčevo pesem »U boj«, navedeni pevski društvi pa sta odpeli národno himno hrvaško »Liepa naša domovina«. Tajnik slavnostnega odbora g. Gedeon pl. Standuar je prečital spomenico, in g. Andrija Fijan je deklamiral slavnostni proslov, katerega je zložil g. Božidar Kukuljević, sin Ivana Kukuljeviča. Nató je župnik g. Ivan Jakovina v daljšem govoru slikal delovanje Gajevo in zajedno črtal tedanje politiško, kulturno in družabno razmerje hrvaško. Gaj je rodil Jelačiča, Jelačić Strossmayerja. — Po slavnostnem govoru je še na kratko izpregovoril podžupan varaždinski g. Štrbac, na čegar znamenje se je končno odkril spomenik: krasno poprsje Gajevo, delo Rendičevo, na ukusno izdelanem stojalu. Národ je navdušeno klical »Slava Gaju!« »Živio Rendić!«, različni zastopniki in posamična društva pa so položila vence na spomenik, mimo drugih v imeni zagrebškega mesta grof Kulmer in v imeni »Národnih Novin« g. Ibler po jeden srebrn lovorjev venec. Po slavnosti je bil banket in potem še ljudska veselica.

Izvještaj Matice Hrvatske za upravno leto 1890. ima nastopno vsebino: Upravni odbor, poverjeniki, poročilo o velikem zboru dné 14. rženega cvéta leta 1891., umrši ustanovniki (počenši od leta 1842.), člani »Matice Hrvaške« leta 1890., končno

Digitized by Google

pravila, književne razpise in imenik ónih knjig, katere je dosihdob izdala »Matica« za svoje člane (110). Članov je štela v upravnem letu 1890. vsega skupaj 7787, med katerimi jih je, kar nam sósebno prija, 289 na Slovenskem. Želeti bi bilo, da bi to število še naraslo, zakaj »Matica Hrvaška« res podaja članom svojim leto za letom lepšega berila. Vsak ustanovnik plača 50 gld. v desetih rokih, vsak član 3 gld. na leto. Za slovenske člane je izdala »Matica Hrvaška« poseben »Rječnik hrvatsko-slovenski«, katerega dobí brezplačno slédharn Slovenec, ki se vpiše med nje člane.

»Zadruga Malović« se imenuje nova ljudska veseloigra, katero je nedavno *dr. Derenčin* izročil intendanciji zagrebškega gledališča. Igra obseza dôkaj ljudskih prizorov, zlasti tretje dejanje se končuje z burnim ljudskim prizorom, kateremu je treba obilo igralcev. Gospod Faller je obetal, da zloží glasbo od národnih napevov, katere je odločil pisatelj sam; takisto se bodo za kuplete porabili národni napevi. Nekateri se bodo po želji pisateljevi proizvajali s tamburico.

Himna Černohorská a píseň „Onam, Onamo!“ Znani nabiratelj slovanskih národnih pesmij, g. Ludvik Kuba v Poděbradih na Češkem je izdal za klavir in petje krasno opravljeno himno črnogorsko (besede Sundečičeve, napev Šulcev) in pesem črnogorskega kneza Nikole I. »Onamo, onamo!« Češkemu prevodu je dodan tudi izvirni tekst obeh pesmij. Cena 1 gld

Spomenik Milutinovičev. Odbor za spomenik Milutinovičev v Sarajevu nam naznanja, da se je morala namerjana svečanost v slavo Simovo dné 5. vinotoka odložiti, ker ni došlo zadosti darov. Obrača se torej iz nova do vseh prijateljev Srbstva, da mu po svojih močéh pomagajo zvršiti to lepo národno podjetje.

J. A. Gončarov, jeden najobljubljenejših pisateljev ruskih, čegar romani so preloženi do malega v vse jezike evropske, umrl je dné 27. kimovca v Peterburgu.

Prisega iz leta 1627. Jest Gregor Schiffrer perscheschem Gospudi Bogu Ozhetu nebeschkimu, de sem iest Morzino ta meni ſaupana Torbiza sdinarmi na negonu samu begorouanie Vgoreniuaſsi supet zhes daul inu ischroziul. koker meni. — Zraven slovenskega teksta se nahaja tudi nemški, ki slôve: Ich Gregor Schiffrer schwere Zu Gott dem Allmechtigen das Ich dem Morczina die mir anuertraute Torbiczen mit gelt auff sein selbst begern Zu Oberndorff widerumb Zugestellt Vnd angehendigt habe. Alsz mir etc. — Tù omenjena vás je Gorenja vás v poljanski dolini na Gorenjskem. *Dr. Fr. Kos.*

Listnica. Fr. V. Vaša reklamacija je popolnoma nepotrebna, ker smo »Vzdihe« že davno zadušili. — R Takšne pesmi ne sodijo v »Zvon«; pošljite jih »Vrtcu«. — Aliquis. Jedno! — J. K—r. Vi ste samouk, zató poslane pesmi nečemo soditi prestrogo. Za tisek sevéda ni. — Suhin. Z nekaterimi popravami morda kdàj pozneje. — Alastor. Poslane pesmi priobčimo o priliki. Pošljite nam še kàj!

Popravek. V pesmi »Pri molitvi« v »Zvonu«, 8. št., na prvi strani v 9. kitici 3. vrsti beri namesto čas — čar. Dalje v sonetu 7. na stráni 474. v 3 kitici, prvi vrsti, namesto svetove cvetove.

„Ljubljanski Zvon“
izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrt leta 1 gld. 15 kr.
Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 00 kr. na leto.
Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Izdajatelj **Janko Kersnik.** — Odgovorni urednik **dr. Ivan Tavčar.**
Upravništvo »Národna Tiskarna« Gosposke ulice št. 12. v Ljubljani.

Tiska »Národna Tiskarna« v Ljubljani.

Digitized by Google

Ljubljanski Zvon
Leposloven in znanstven list.

Štev. 12. V Ljubljani 1. grudna 1891. Leto XI.

Resnične sanje.

Balada.

Priplul je mrak, ž njim vetrec krilàt,
Na travniku v séči cvrčí skržàt.

V hladníci vonjivi pod gradom sedí
Ob mladem plemiči grajska hčí.

Ljubezen razgreva njegovo srcé,
Zamaknjen je v divno lepôto njé.

Velí mu devica, ozrši se nánj:
»Razkrij mi dogodke nocojšnjih sánj!

»Kar v spanji pričara nam sèn pred okó,
Ni vedno ničnа prevara samó!«

Iz mislij globokih tedàj vzbujèn
Mladenič praviti jame svoj sèn:

»Drobili so slavci iz čárobnih grl,
Ponôči v hladníci sem náte zrl . . .

»A zdajci obsveti meseca sij
Možá med zelenjem, žarečih očij.

»V neznanca pôgled obrneva plah,
In naju pretrese grôza in strah.

»Z besedo prelestno tvoj sluh motèč
Za róko te zgrabi — jaz tàkrat za mèč.

»Prebôdem mu prsi drhteče ž njim,
Ti zgrudiš ob njem se — a jaz vzbudim.«

Priplul je mrak, ž njim vetrec krilàt,
Na travniku v séči cvrčí skržàt.

Pod gradom sredi cvetličnih vrst
Vrtnik vitolàs zaliva prst.

Obraz mu precvita ko rože léh,
In čar mu plamíka v temnih očéh.

Zaliva usèhlo zêmljo gredic,
Ko grajske hčere začuje klic:

»Popústi delo — pred máno postoj,
Povej, kaj ti si snival nocoj!«

Vrtník povesi na tla poglèd,
Povesi ga hči z vrtníkom vrèd.

Obema v prsih srcé vztrepetá,
Osupel pogleda plemič obá.

In jame vrtník: »Ugasnil je dan,
Iz grma oglasil se spev drobán.

»Temà zagrnila je svet očém,
Ob grajski sem hčeri slonel ném.

»Vsem sanjam nadaljnim vem ta izraz:
Ljubila me ôna — njo ljubil sem jaz . . .«

Mladeniču duša kipeča drhtí,
Vztrepeče mladenka, v obraz se zardí.

Življenje izgine plemiču z líc,
Ob boku potegne meč iz nožníc.

Prebode vrtníka od srda bléd;
Hči grajska omahne na cvetje gréd.

Ozrè se morilec na kruti čin,
In sanje mu pridejo nôčne v spomin.

»Zdaj vidiš, ljubimka, pred sabo dokaz,
Da sanje resnične sem sanjal jaz!«

Bistràn.

Digitized by Google

Dunajske pesmi.

I.

Na Grabnu.

Šum in hrup, ropòt in gnéča,
Vse naprej, navskriž hití,
In iz óken neštevilnih
Lučij sto in sto bliščí.

Tukaj biser, ondu svila,
Tam zlató se lesketá,
Na obrazih tisočérih
Žarna sreča se smehljá.

Oj, kakó je lepa zemlja!
To da solzni bil bi dól? —
Kjer je toli jasne sreče,
Tamkaj mesta nima ból.

Kdo to zná? — Saj tudi méni
Često smeje se okó,
Dočim iz srcá mi vender
Kaplje tèmnokrvne vró!

II.

Na Ringu.

Kaj stojiš mi tù, sirota?
Ali zime záte ní?
Poln ti je naróčaj cvetja
Bárev, kakor kdo želí.

E, nevesta menda nisi;
Pôgled sije ti medló,
K sebi dete drôbno stiskaš:
Prav, mu bode vsaj gorkó.

Cvet, čemú si ga nabrala?
Da odičiš dete ž njim? —
»Oh, ne sebe, nì otroka
Níkdar s cvetjem ne krasim.

»Drugim ga ljudem ponujam
In prodajam za denár —
Saj po vrtu svet ne vpraša,
Ne kdo njega je vrtár.

»Glejte, vrt srcé je moje,
In ljubezen mu vrtár,
Ki hranila bodem živo
Temu detetu vsekdár!«

III.

Kärntnerstrasse.

Za hišo mogočno se hiša vrstí:
Te stavbe! Te krasne palače!
Konjîč za konjíčem med njimi dreví,
Pred vozom ponosno ti skače.

Gospé po vozovih, gospodje sedé,
Lastníki paláč teh bogatih,
Vsi zláte besede, vsem zláto imé,
A mislij jim v duši ni zlatih!

Neznatna, uboga res hišica to.
Kjer méni kdàj bode ostati,
Konjíča ne bo in vozíča ne bo,
A vènder se smem radovati.

Kaj mari bogastvo, kaj stavbe lepé,
Kaj méni palače so zláte,
Ker ljubice moje hranjéva srcé
Zaklade brezmejno bogáte! . . .

Alastor.

Digitized by Google

4000.

(Času primerna povest iz prihodnjih dôb. Po vzorih dr. Ničmaha napisal **dr. Nevésekdo.**)

(Konec.)

Vtem se je ženstvó postavilo v dolgo vrsto, in župnik z Vrhnike je hodil ob tej vrsti. Prégledoval je obraz za obrazom, neprestano govorèč: »Kakó vam je, dekletca? Ali rade molite, ali rade častite Bogá? Hej, soror Evlalija, kaj mi svetuješ? Ti me poznaš! Katera bi mi bila prava gospodinja, hej?«

»Soror Evlalija, mêne priporôči!« Takó se jih oglasi nad trideset, govorèč vse zajedno. Ščebljanja ni ne konca ne kraja; do malega vsaka bi šla rada za gospodinjo na Vrhniki.

»Veselí me!« sladká se župnik, »da me imate rade! Le počasi, da vas nekoliko pregledam, nekoliko preiščem! No, pa ti kàj zini, pater poročnik! Ti si veščák v takih stvaréh.«

»Izberi si jo, kakor ti drago!« zagodrnjá pater poročnik, »toda izberi si jo hitro! Saj vidiš, da se mudí! In kdaj se potem doženi nábor? Ali naj tičim do pozne nočí tukaj zaradi tebé, ki si prišel takó pozno? Podvizaj se!«

»Ne huduj se no, pater poročnik! Pojdeva pa nató v škofijsko gostilno, in plačam ti, česar ti požélí srce.«

Takó tolaži župnik z Vrhnike tolstega patra poročnika. Sklonil se je k njemu in mu zašepnil: »Ne bodi takšen, ne bodi! Saj vidiš, da mi je težko izbirati. Ničesar posebnega nimate pod rokó danes! Hudika, da je res! Hehe!«

Po dolgem preiskovanji in premišljanji odloči se vrhniški župnik za devico, ki je bila po moji sodbi, izvirajoči iz devetnajstega stoletja, brez dvojbe najboljša, kar jih je bilo dobiti na denašnjem nabóru. Polnolična in lepo rasla, cvetela je v zorni mladosti, takó da ni

Digitized by Google

čuda, ako je okó častitega gospoda »strožje observancije« naposled zadovoljno obtičalo na nje lici.

»Ta bodi gospodinja na Vrhniki!« vzklikne župnik radostno. »Soror Evlalija, zapiši v svojo knjigo, da si jo danes izberem na podlagi svoje sloboščine! Kakó ti je ime?«

»Ambrozija!« vzdihne izbrana devica, ki je v tem prav močno obledela.

»Ambrozija!« razveselí se gospod z Vrhnike. »Da bi mi neprestano kuhala zgolj ambrozijo v vrhniški moji kuhinji! To ime mi bodi dobrega pomena! Soror Evlalija, piši, piši!«

Soror Evlalija stopi k mizi, kjer leží debela knjiga. V njo hoče zapisati, da si je župnik vrhniški izbral Ambrozijo za gospodinjo svojo. Da se je to zapisalo v knjigo, bila je Ambrozija za denašnji nábor izgubljena, in nikdo bi je ne smel več zahtevati v sveti zakon.

»Je li komu znan kakov zadržek?« zahohnjá pater poročnik. »Kdor vé za takšen zadržek, vzpričo katerega ni smeti zapisati tega, kar hoče zapisati soror Evlalija, ta ga povej. Nedolgo, in prepozno bode! Tebi, župnik, pa častitam; dobro gospodinjo dobiš v kuhinjo! Mêni in sestri Evlaliji plačaj po pet lir! To so stare naborske pristojbine! Kaj je z zadržkom?«

»Kaj bode z zadržkom?« odgovorí župnik in že išče po širokem žepu svojih deset lir, da bi ž njimi poravnal staro naborníno. »Kakšen zadržek — hudika, kje pa imam denar? — Kdo naj pové zadržek, ko vidim deklè šele danes prvič? Piši Evlalija, piši! Potem pa spravita denar, in v najlepšem redu je vse, akotudi vama odkritosrčno povem, da je nabornína preklicano visoka!«

»Jaz poznam zadržek!« izpregovorí nekdo v množici. »Nič se ne zapiše v knjigo, to vam rečem!«

»Kdo govorí takó?« vpraša pater poročnik ostro. Mož se je že bal za svojih pet lir.

»Jaz govorim takó!« Iz moških nabórnikov se pririje bledoličen mladenič pred gospoda vrhniškega in se oblastno postavi prédenj.

»V knjigo se ne zapiše nič!«

»Kdo si?« vpraša pater poročnik.

»Kovač Miha sem!« odgovorí vprašanec, »in svojo kovačnico imam tik ozidja ženskega oddelka!«

»Kakšen je óni tvoj zadržek?« oglasí se župnik skrbno.

»Trden, prav kakor bi ga prikoval z železom!« Takó se odreže kovač.

Digitized by Google

»Govôri!« zadere se nánj pater poročnik, »in Bog ti bodi milostiv, ako lažeš!«

»Čemú bi legàl, ko vender nisem počenjal ničesar pregrešnega?«

»Govôri torej!«

»Kovačnico imam tik ozidja ženskega oddelka. Tam kujem. Ambrozija pa je zahajala na ozidje, in časih sva se gledala. Prijala mi je devica, in srce moje se je veselilo nje lepote.«

»Ako ni drugega, to ni nič!« oddahne se gospod z Vrhnike.

»Ugajala mi je devica, vender tudi jaz sem ji bil po volji!«

»Vse premalo!«

»Obetala sva si zakon!« dostavi kovač, »in sicer obetala prav resno!«

»Vedno še premalo!«

»Tik ozidja je moja kovačnica, in tik kovačnice rase stara češplja. Po tem drevesi sem splezal v temni noči na ozidje. Čemú tudi ne, ker sva si resno obetala zakon?«

Župnik z Vrhnike si mane roke jako nemiren.

»Zakon obetala, resno obétala,« zajeca končno, »to še vedno ni nič!«

»Nekaj je že! Gledé na resni obet sva se udala po propisih blaženega Antona od Kala ljubezni, ki je dovoljena samó v zakonu, ali pa tedaj, kadar se je zakon resno obetal. Ravnala sva se strogo po propisih blaženega Antona od Kala, in sedaj menim, da je deklè moje. Takó je resnica, in vsak hip jo potrdim s prisego!«

»Ambrozija,« vpraša soror Evlalija, »ali govorí ta mladenič resnico?«

»Resnico!« zaihtí Ambrozija in se spustí v rahel jok.

»Torej moramo po propisih blaženega Antona od Kala deklè prisoditi kovaču Mihi,« dostavi poročnik, »in ti, župnik, izberi si drugo!«

»Izberi si jo ti!« zatogotí se župnik, »med takšno staríno naj bi izbiral! Rajši nič.«

Obriše si z modrim robcem potno čelo, potem pa odkoraka hudo jezen, pustivši vse druge device silno razvnete, ker tudi leta 4000. po Kristusovem rojstvu niti jedna devica ni hotela biti stara!

»Kaj, starína?« ščokotale so vse zajedno. »Bogá hvali, ako sploh dobiš žensko, ki ti pojde pod streho! Kaj pa meniš, da si, ako si župnik na Vrhniki? Glejte no! Starína, starína!«

Gospod z Vrhnike se podviza prav močno, da izgine pri vstopnih vratih, zakaj resnično se mu je bati, da bi mu ves nábor ženskega

Digitized by Google

spola z nohti ne razpraskal rdečega obraza. Takó se je osvetila teorija blaženega Antona od Kala na vrhniškem župniku!

Sedaj se pričnè nábor. Soror Evlalija naznani, da je izpraznjenih šest zakonskih mest, ki se bodo iz nova spopolnila na denašnjem nabóru.

»Kakó naj umejem to?« vprašam svojega slugo.

»V naši državi,« odgovorí mi, »urejeno je vse izborno. Pri nas imajo zakonci poseben oddelek, takisto imajo vdovci in tudi vdove svoj poseben oddelek. Ako si vdovec, iti moraš takoj iz bivališča na oddelku zakoncev in se preseliti na oddelek vdovcev. Ali ni to pametno?«

»Gotovo!«

»Ondu si zopet med zgolj vdovci, in ni ti prilike, da bi grešil. Ali ni to premodro?«

»Premodro!«

»Takó se nekaj zakonskih mest izprazni mesec za mesecem, in nabóre imamo mesec za mesecem!«

»Kakó se vršé ti nabóri?«

»Vsak nabórnik in takisto vsaka nabórnica ima svojo številko. Danes izžrebajo šest moških in šest ženskih številk. Zánje potem vadljajo. Ali bi počakala? Takoj se pričnè srečkanje.«

»Jasno mi je vse! Čemú bi čakal srečkanja? Pojdiva rajši na ženski oddelek!«

»Tudi dobro! Saj itak ne utegneva dosti. Vidiš, takó je pri nas urejeno vse izvrstno, in malo je mest, kjer bi se greševalo takó malo, kakor v naši Emoni!«

Nató odrineva na ženski oddelek.

XI.

Dà, ondu, kjer se je nekdaj raztezala slavna naša Kurja vás, tam je bil tiste dni vhod na imenitni ženski oddelek. Visoko ozidje je kipelo pred mano proti nebu, in velikanska vrata so se šopirila v tem ozidji, nekako tam, kjer so nekdaj trdosrčni služabniki trdosrčne države iztiskavali mitnino ubožnemu kmetiču iz lačnega žepa! Mogočni stebri od marmorja in granita so obkrožali vrata; le-tá pa so bila lita od težkega brona, in mnogo krasnih podob se je kazalo po njih. Na obokanem okviru, ki se je krožil vrhu vrât, opazil sem orodje, nekako podobno šlému, kakor so jih svoje dni nosili vitezi, ko so napadali trgovce in strežne njih hlapce. Bil je ta orjaški šlém pozlačen, da se je svetil daleč tjà v barjanski svet.

Digitized by Google

»Kaj pomeni viteški ta šlém?« vprašam spremljevalca.

»Za Bóga, to ni šlém, to je vender tista vsemu olikanemu svetu znana tezalnica, katero je izumil blaženi Anton od Kala!«

»Ali jo naše ženstvó še nosi?«

»Potrebno bi bilo; ali sveta navada je vender nekoliko ponehala, odkar je umrl nadškof Jacobus LII.«

»Kakó to?«

»Da ti govorim resnico: Sedanji nadškof ima sestro, kneginjo Marijo. Le-tá je odločno nasprotovala sveti tezalnici, in nadškof Martinus je premehak, da bi se upiral rôdni sestri svoji. Mlajše ženstvó pa je itak potegnilo ž njo, takó da ima dandanes tezalnica blaženega Antona prav slabe čase!«

»Ali jo še nosijo?«

»Po nekod vsekakor še dobiva staro devico, ki je prepadla pri vseh nabórih, takó da ji sedaj zgolj zavist goni jezik, kakor goni voda málinsko koló!«

»In te nosijo tezalnico?«

»Dà, dà, iz vzroka javne varnosti! Vender so še druge, ki so ustanovile takó imenovani deseti red blaženega Antona od Kala in so se sveto obljubile, da bodo svetniku svojemu na čast neprestano nosile njega tezalnico.«

»Ali so to mlada dekleta?«

»Vse priletno, vse póstarno! Skrivoma ti bodi rečeno, moč blaženega Antona od Kala nekaj peša, odkar je umrl blaženi Jacobus LII.«

»Kakó to?«

»Vzbudila se je sekta, ki dokazuje, da je blaženi Jacobus LII. prav tiste cene, kakor blaženi Anton od Kala.«

»In sedaj se prepirajo jedni za tega, drugi za ónega?«

»Istina!«

»Nasledek temu pa je, da peša češčenje takó blaženemu Jakobu LII., kakor blaženemu Antonu od Kala?«

»Takó je!«

Prekoračiva most čez Ljubljanico. Pri vratih se izkaževa s pismeno privolitvijo in plačava stari nuni, prezebajoči pri samotni mizi, vstopnino štirideset lir. Prestopíva prag velikanskih vrat. Zdajci stojiva pred poslopjem kohorte starih devic! Tedaj sem prvi ugledal ženske te vojake! Odlikovala jih je res prav zrela starost, in videl sem obraze, kakeršne je mogel gospod Bog ustvariti le v' togoti svoji! Sive kite so imele vrhu glave spletene v nekakšen turban, kar je dajalo grdim obrazom vtisek še večje grdobe! Hodile so bosé in gologlave. Jedina

Digitized by Google

oprava jim je bila nekakšna rdeča samostanska halja, oboroženc pa so bile z dolgimi sulicami in kratkimi mêči za pasom.

Vsa kohorta je bila tisto popóldne po konci. Na širem prostoru med svojimi vojašnicami so si bile napravile taborišče. Zapalile so trideset ognjev, nad katerimi so na drogovih viseli velikanski kotli.

»Kaj se kuha v kotlih?« vprašam svojega slugo.

»Arabska kava!«

»Kaj? To imate še tudi na zemlji?« začudim se.

»Glavna menaža je pri kohorti! Sicer pa ti svetujem, amice, da odstopiva. Poskusiva se tihotapski umekniti, zakaj vidi se mi, da je kohorta razljučena.«

»Čemú neki?«

»To zveva takoj! Samó za tisto grmičje stopiva!«

Skrijeva se za grmičje. Dvajset korakov od naju se pali prvi ogenj. Kakih petnajst glav ženske soldateske sedí okrog njega. Dolge sulice so naslonile na bližnjo steno, mečev pa niso odložile. Tù in tam ga katera potegne iz nožnice in vihtí po zraku. Nekatere nosijo loncu podobno orodje na glavi, da jim je zakrit ves obraz.

»Čemú imajo te lonce?«

»Na vse svetnike, ali še sedaj ne poznaš tega orodja? Blaženega Antona od Kala tezalnica je! Te s tezalnico so najhujše izmed njih. Neprestano jih razjeda notranji srd, ker bi rade govorile, toda ne smejo ziniti vzpričo slovesne obljube!«

»Poslušajva, o čem govoré!«

»Najbolje bode, ako odrineva! Ti ne véš, kakšne so, kadar besné!«

»Čemú bi besnele ravno danes? Poslušajva!«

»Volja tvoja mi je ukaz!«

Živahno se razgovarjajo.

»No,« togotí se soror Kordula — takó jo kličejo druge — »ali je obsezal ta dekret kàj pregrešnega? Ako ga je nadškof izdal, čemú ga je zopet preklical?«

„Ali ni že zakon zapovedan v svetih knjigah?« oglasí se druga — klicale so jo tovarišice za soror Teodoro — »in kaj bi bilo to posebnega, ako bi se ženili tisti, ki imajo največ dohodka?«

»Prav tisti« — izpregovorí tretja — dejale so ji soror Fortunata — »prav tisti, ki ima kàj dohodka, naj se žéni, da žena ne bode stradala! Najpametnejši dekret je bil, kar jih je kdàj izdal nadškof emonski!«

Digitized by Google

»Kaj bode takšen nadškof« — izpregovorí četrta — soror Andrea — »kaj nam hoče takšen star človek? In ali mu podpiramo prestol zató, da nas vodi za nos, da nam vzbuja up, katerega nam précej zopet zaduší?«

»Kdo je rešil državo?« vpraša soror Kordula ponosno, »ko se je uprl vikarij Luka?«

»Kdo drug, nego naša kohorta!« odreže se soror Teodora prav takó ponosno. »In sedaj se nam takó plačuje?«

»Koliko prezebamo, koliko prestradamo! Kaj imamo lepega na svetu, kaj dobrega? Ničesar!«

Takó kričé vse. Tiste pa, ki zaradi tezalnice blaženega Antona od Kala ne smejo govoriti, dvigajo od slepega srda pestí proti nebu, ali pa vihté gole mêče po zraku.

„Za Porodnico božjo!« zaječí profesor z vseučilišča Svetega Simplicija, »ako naju sedaj opazijo, ubijejo naju.«

Ko se nekoliko potolažijo, vpraša soror Teodora: »Kakó je prišlo vse to?«

»Takoj vam razjasnim vse!« pričnè soror Kordula. „Iz pravega vira sem zajela resnico. Povedal mi jo je prijatelj, nadvikarij Gregorij! Danes zjutraj še sva govorila o tem.«

»Govôri! Govôri!« hité vse. Ta poziv privabi mnogo poslušalk od sosednih ognjev. Vse se gnetó okrog sestre Kordule, ki pripoveduje takó-le:

»Dà, nadvikarij Gregorij mi je povedal vse! Da imamo njega za nadškofa, potem bi se dalo živeti!«

»Vikarij Gregorij bodi nam nadškof!« kričé nekatere. »Kdo naj se nam ustavi, ako hočemo mé takó?«

»Poslušajte me!« kričí soror Kordula, »poslušajte me, tovarišice in device! Potem sodite!«

»Govôri!«

»Nadškof Martinus ponôči ni mogel spati; morila ga je starost. Ko ga obide spanje, prikaže se mu blaženi Anton od Kala v nebeški svetlobi. Svetnik sam mu je pokazal zláto ploščo, kjer je bil doslovno zapisan dekret, katerega je izdal drugi dan nadškof Martinus!«

»Ali čujete?« zakričí razdražena tolpa, »svetnik sam!«

»Svetnik sam!« nadaljuje Kordula, »in zató je bil dekret izraz božje volje sáme, bil je dejanje, kakeršno prija Bogú samemu!«

»Čemú ga je preklical nadškof Martinus?« zatogotí se soror Fortunata.

»Čemú?« hočejo vedeti vse.

Digitized by Google

»To se je zgodilo takó-le: V mesto se je priklatil tujec, Bog vé, kakó. Gologlavi vojak, ki je v pozni nôči stražil na mestnem ozidji, pripoveduje, da je ugledal Belcebuba samega, ko je kakor goreča metla krožil nad mestom in se potem spustil vánje, kjer je odložil tistega tujca. Drugi zopet pripovedujejo, da se je satan v podobi učitelja z vseučilišča Svetega Simplicija priplazil v mesto in s seboj privêdel tistega tujca. Bodisi kakorkoli, gotovo je, da tičí satan vmes!«

»Kaj je počenjal tujec nató?« vpraša soror Andrea s tankim glasom.

»Priplazil se je v sveto palačo našega nadškofa in ga premotil — kakó bi bilo to sicer mogoče, da ne tičí vmes gospodar peklà s kopitom svojim? — premotil ga je, da mu je odprl uhó. Dà, nadškof Martinus je odprl peklenskemu tujcu uhó, in le-tá ga je s sladko besedo pregovoril, da je preklical blagonosni dekret!«

»Nezaslišano! To vpije v nebó! Oj, da bi nam sveti Bog dal v pest tega tujca!« vzklikne soror Teodora. »Na drobne kósce ga razsekamo, hudobnika, ki nam je zavêdel nadškofa Martina!«

Bliskoma potegnejo svetle mêče in prisezajo, da me razsekajo na drobne kósce, ako me dobé v pest.

»Na večne bogove!« zastoka profesor ob mêni, »v lepi pasti tičiva! Ko bi le mogel natihoma odriniti s tega kraja! Kàr zemlja mi tlí pod nogami!«

„Tiho!“

„Ali naj sedaj vse to prebijemo molčé?“ pričnè sestra Kordula iz nova. „Sodba moja je ta, da ne, stokrat ne!“

„Ne, ne!“ zakričí vsa kohorta.

Tedaj se razvname po mestu čuden hrup. Čuje se iz dalje krik in vrišč, kakor da vpijejo brezštevilne množice. Vmes zabučé zvonovi iz vseh zvonikov obširne Emone, in z mestnega ozidja zagrmé topovi.

„Kaj pomeni vse to?“ vprašuje ženska soldateska začudena.

„Streljajo! Kričé! In mé spimo tukaj!“

V tistem hipu prisopiha na plan pri visokih vratih stari naš znanec, pater poročnik pri gologlavi straži. Prah mu je obsul obleko, in znoj mu zaliva tolsti obraz. V roki vihtí golo sabljo, na katero si je privezal bel robec. Pri tolpi obstane in se v prvem trenutku brezuspešno trudi, da bi iztisnil besedico iz zaprašenega grla.

»Kakšne novice nam prinašaš, pater poročnik?« vpraša sestra Teodora. »Kdo kričí po mestu, in čemú pokate s topovi raz ozidje?«

„Tovarišice, device!“ zasope poročnik, „dovolite, da se oddahnem! Poslanec sem polka gologlave telesne straže.«

Digitized by Google

‚Kaj nam poročiš?‘

‚Nekoliko duška, nekoliko duška, sicer me zadušíl‘

‚Mirujmo! Ali glej, da se skoro oddahneš!‘ Takó reče soror Kordula.

»Čuli ste,« povzame poročnik, ‚o najnovejšem dekretu nadškofa Martina. Ali ste vé za ta dekret, tovarišice in device?‘

»Smo, z dušo in srcem!« To je jednoglasni odgovor.

‚Tudi mi smo za dekret. Zató se je uprl gologlavi polk, in sedaj je obča vstaja po mestu.‘

»Kakó je s prošti in kanoniki?« vpraša ženska, ki je doslej nosila blaženega Antona od Kala tezalnico na glavi. Zdajci jo potegne z obličja in jo trešči pod kotel v ogenj, rekoč: »Odslej ne nosim več tega lonca! Vas pa vprašam, kakó je s kanoniki in prošti?«

‚Nadškof Martinus‘, odgovorí pater poročnik, ‚zavleči je velel prošta in kanonika v temnico, kjer so jih ovili z železjem. Ali naš polk je udaril v ječo in siloma oprostil vse!‘

‚Bene, valde bene!‘ pritrjuje kohorta.

‚Kakó je z nadškofom Martinom?‘ oglasi se sestra Fortunata. ‚Naj li ta stari človek še vedno prespí svoje dneve na škofovskem prestolu?‘

‚Siloma smo mu vzeli vlado‘, odgovorí oče poročnik, ‚in prav sedaj so se zbrani proštje in kanoniki v slovesnem izprevodu — njim bučé zvonovi in grmé topovi — napotili v katedralo, da si izvolijo novega nadškofa. Nadškofa Martina pa smo pehnili v ječo in ga vkovali v železje, da se mu godí takó, kakor je želel drugim.‘

‚Bene, valde bene!‘

‚Vé se torej pridružite vstaji?‘

‚Z dušo in srcem!‘ odgovorí v imeni vseh žensk sestra Kordula. ‚Ali glejte, tukaj dohaja nadvikarij Gregorij!‘

Res je prihitel ta služabnik božji proti zbrani kohorti in klical že iz dalje: ‚Tovarišice in device! Pomagajte nam! Tisti satanski tujec tičí med vami! Z dovolitvijo ordinarijata se je pritihotapil na vaš oddelek, in moji vohuni mi poročajo, da še ni šel iz ozidja vašega. Primite ga in izročite ga sveti pravici!‘

‚Smrt mu bodi!‘ Kakor hijene hité k sulicam in neprestano kričé po življenji mojem. Tedaj si hoče učitelj Svetega Simplicija pomagati iz zágate in kakor zajec, ko začuti pse v logu, ukradel bi se rad z nevarnega mesta. Molčé se splazi od mêne in na vso moč beží proti vratom. To mu je bila poguba! Ugledalo ga je okó sestre Kordule: ‚Glejte ga, tam beží!‘

Digitized by Google

In uderó se za njim, in mečejo nánj ostre svoje sulice, da je takoj obsut s smrtnimi ranami. Zadelo ga je orožje v pleče; od bolečine raztegne roke, potem se zgrudi z obrazom v prah, kjer obleží v krvi in milo ječí.

„Ta ni pravi!“ izpregovorí nadvikarij. „Vender tudi ni škoda, da umrè!“

„Umiram!“ vzdihuje profesor, „in najhuje mi je, da umiram lačen!“

Takó žalostno mi je poginil jedini prijatelj, katerega sem si pridobil v drugem svojem življenji!

Opazivšemu krutost razburjene tolpe, vzbudí se mi ljubezen do življenja po vsem telesi. Bil sem samó umrjoč človek, akotudi sem že nekoliko poznal skrivnosti božje večnosti! Takšen strah me obide, da mi zastane slébarna kaplja krví, da se mi ježé lasjé in da mi zdajci čelo oblije mrzli pot. Pobegniti in rešiti se, to je jedina misel, ki se še more poroditi v trpeči duši moji. Kakor plaha srna pobegnem po beli stezi navpik. Ne oziram se niti na desno niti na levo; neprestano hitim dalje, da malone čujem glasni trepet plahega svojega srca. Za sabo slišim rjovenje besnih žensk, slišim tudi nadvikarija Gregorija, ki opominja razljučeno tolpo, da me ne smé umoriti, ker bi bila škoda, ako bi se polagoma ne spekel in ne sežgal na goreči grmádi . . .

Že mi omagujejo močí, že se mi delajo črne lise pred pogledom, in že mi grozen obup oklepa dušo, ko dospem do kraja, kjer se iz zelenja bliščí zlata ograja. Za ograjo med zelenjem pa stojí krasna vila, kjer je z zlatimi črkami zapisano: Hiša kneginje Marije.

„Kneginja Marija!“ Tukaj se mi nudi rešitev! Bliskoma splezam preko ograje in begam po vrtnih gredicah proti malemu poslopju, čegar okna se leskečejo v jesenskem solnci. Pribežim do vhoda, in po marmornih stopnicah me podita strah in groza. Hipoma sem pri nji v krasni nje sobi, kamor je prepovedano vstopiti moškemu spolu. Zamišljena sedí, sanjajoč v jesensko nebó.

„Kneginja Marija!“ vzkliknem in omahnem na svetli tlak pred njo, „kneginja Marija, reši me!“

„Ti si, tujec!“ reče mi rahlo. „Pri tebi je bila ravnokar duša moja! Vém, da je pregrešno, ali moje misli so neprestano pri tebi!“

Nebeška ljubezen ji zasije iz očij; skloni se k mêni in mi položí mehko roko na glavo.

»To menim, da je ljubezen!« šepeče sáma v sebi. Mêni pa je sreča zatopila srce, da sem pozabil vsega, da sem pozabil celó nad-

Digitized by Google

vikarija Gregorija, kateri mi je s tulečo tolpo stregel po življenji. Dvignem se; od sreče se zliva okó v okó. Bil je trenutek ljubezni; bil je najslajši hip, kar sem jih prebil po drugi svoji ustvaritvi!

»Evo nam ptiča v kletki!« zagrohoče se nadvikarij. Svojemu ženstvu na čelu je prilomastil v sobo, in sedaj preží kakor jastreb pri vhodu.

»Kneginja Marija, tudi dnevi tvoje ošabnosti so minili!« izpregovorí nadvikarij. »Nadškof Martinus je v ječi, in ti pojdeš za njim. Uklenite obá!«

Stare hetare planejo v sobo in naju jako spretno uklenejo v težko železje. Ponosno je vpričo te svojati trpela kneginja Marija tožno svojo usodo in niti besedice ni odgovorila na zbadanje starih žensk.

»Sedaj ju odvedite v temnico!« zapové nadvikarij. »Čakajte še nekoliko!«

Ugledal je zdajci težki moj pas, iz katerega sem doslej zalagal troške dragega bivanja v beli Emoni.

»To se mora ohraniti v pravih rokah!« pravi Gregorij, in od veselja se mu razširi tolsti obraz. Rekši stopi k mêni in mi svoječročno odpaše denarnik. Roka mu omahne pod težo mojega pasa.

»Služabniki satanovi imajo dosti denarja! Haha!«

Smeje se, da se mu kàr trese trebušček.

»Poglejmo si to zlató! Odslej bodi Bogú na čast!« Séde k mizi, da bi náujo izsul zveneče zlató. Zdajci odprè pas in ga iztrese, toda namesto zlatá se vsuje iz njega kùp umazanega sirovca! Obraz nadvikarija Gregorija pa je bil v tistem trenutku čistega zlatá vreden . . .

Hvala ti, Azrael! —

XII.

Upor proti nadškofu Martinu se je posrečil. Slovesno so odstavili starega vladiko, in zbrani proštje in kanoniki so izvolili namesto njega — Bog vé, po kakih pritiskih — nadvikarija Gregorija. Prvi čin tega nadškofa je bil ta, da je ustanovil sveto inkvizicijo, ki naj bi sodila nas jetnike. Izpraševali so nas, pokladali nas na torturo in nas končno prepričali, da smo v zvezi s hudičem. Čuda torej ni, da so nam prisodili smrt na grmádi. Saj smo tudi pošteno zaslužili takovo smrt! —

Napočil je večer smrti. Debela megla je legla na emonsko polje in zakrivala velikansko grmádo, katero so zgradili hlapci svete inkvizicije. Na tej grmádi sem pričakoval smrti, in z mano so je pričakovali nadškof Martinus, kneginja Marija in kapelan Primož. Okrog

Digitized by Google

in okrog po jesenskih njivah se je zbralo na tisoče radovednikov, ki so kurili svoje ognje in pri njih kuhali večerjo. Vse je bilo pomešano, moški in ženske, in vse je čakalo iz težka, da bi se zanetila grmáda, kjer bi poginili nasprotniki blaženega Antona od Kala!

Noč že lega po zemlji, ko se pripelje iz mesta nadškof Gregorij. In ž njim se pripelje deset proštov in štiristo kanonikov. Zasedejo vzvišene svoje prostore, in mladi nadškof takoj migne biríčem, naj zapalijo grmádo. Takó se zgodí. Obkroža nas dim, in v podobi plamena se zvija smrt okolo nas.

»Kneginja Marija,« izpregovorim družici svoji, »ne bój se umreti! Večnost je pravičnejša od zemlje!«

»S tabo umreti mi je sladko!«

Usmilil se je nas Gospodar svetá in poročil ukaz angelju svojemu. Azrael je tedaj zapustil sedež na sivem Himalaji, razvil peruti in se spustil v nižino. V podobi bliska je treščil na grmádo sredi polja emonskega in nam rešil dušo iz trpečega telesa.

Rahlo nas je vzel v naróčaj in potem kakor vihar krenil med svetovi v večni eter. Iz dalje se je videla smešna in malenkostna zemlja kakor rdeča pičica, prav kakor atom, izgubljen med orjaki svetovi.

Krasni obraz se Azraelu raztaja od nebeške miline, ko me vpraša: »Je li želja tvoja, da se še kdàj vrneš na zeleno zemljo?«

»Nikdar več!«

„Torej spite, dokler vas ne vzbudí trobenta, da ste navzočni, ko bode Gospod sodil pravičnike in licemérce!«

Izpustil nas je, in zadremali smo v večni tèmi, kakor zadremlje trudno dete v gorki postelji . . .

Vidimo pa se tedaj, ko pogine človeštvo apokaliptiškim jezdecem pod kopiti in ko pride Gospod v zarji svoji, da sodi pravičnike in — licemérce! —

Digitized by Google

Kratka povestnica slovenskega pravopisa.

Spisal **Andrej Fékonja.**

(Konec.)

Novi pravopis v šoli in uradu.

Zopet je St. Vraz že leta 1842. priporočal v stvári Gajevega pravopisa pri Slovencih, naj Murko (kateri je tedaj v Nemškem Gradci po vladinem nalogu prirejal šolske knjige) »svoj mogući upliv na to upotrěbi, da se taj pravopis takojer (tudi) v škole uvede.« — No, kàj takega že tedaj pri nas sevéda pač ni bilo mogoče, ko še niti »Novice« niso izhajale. Slomšek sam, snujoč neko književno društvo slovensko, a v zadregi zaradi pravopisa, ménil je še začetkom 1845. leta (tedaj šolski nadzornik za lavantsko škofijo), da »iz prva treba ostati pri Bohoriči; dokler istega ne zapusté šole, morajo ga darila in šolske knjige obdržati«, kakor je to pisal celovškemu spiritualu M. Piklu.

A. M. Stojan (dekan v Braslovčah) »Novice« 1846. štev. 52. hvalèč, da se ne dadó več premekniti od jednojnega, t. j. Gajevega pravopisa, pravi: »Želeti bi bilo, de bi se že vsaka slovenska stvar v tem pravopisu pisala, tudi molitvene bukve, kolendri i. t. d. Saj se samo od sebe bere brez vsakiga poduka. ‚Sveto opravilo' (Slomškovo, v gajici) berejo otroci brez vse spodtike, desiravno imajo šolske bukve še s Bohoričico natisnjene.« V 2. štev. „Novic« leta 1846. pa omenja uredništvo: »V šolah je sicer stari pravopis še vpeljan: prepovedano pa ni učiteljem, zraven tega memo grede učenčike tudi občniga pravopisa vaditi, kar pridni učitelji brez vse pogube časa gotovo tudi storijo.«

V kranjskem dežélnem zboru je predlagal dr. Bleiweis dné 6. malega travna 1848. leta v obširnem poročilu, »naj se uvede v narodne šole slovenščina kot izključni učni jezik; v normalkah naj se poučuje slovenski in nemški, v vse šole pa naj se uvede ilirski pravopis.« Pritrdili so predlogu o uvedenji ilirskega pravopisa, ki je bil takrat uradno uveden že v Istri in v dejanski rabi na slov. Štajerji.[1]) Kranjski stanovi so nató dné 12. malega travna i. l. poslali ministerstvu prošnjo

[1])—[4]) Jos. Apih: »Slovenci in 1848. leto« str. 80., 81., 220., 223.

Digitized by Google

za uvedenje novega pravopisa v šole. Prošnja se je rešila ugodno dné 11. malega srpana 1848. leta; vlada je dovolila uvedbo novega pravopisa v šole, »kakor hitro bode ta želja občа istinita nujnost.« Šolska mladina naj se pa takoj seznani ž njim.[2]) Predno je še odšel ta odlok, poročali so nekateri okrajni komisarijati na Kranjskem dežélni vladi, da je »med kmeti nevolja zaradi oglasov gubernijevih, kateri so izšli v ‚kranjskem' jeziku v novem pravopisu in z novimi izrazi,« in »da se je izrazila želja, naj se oni razglasi spisujejo v domačem obče umljivem kranjskem jeziku in zaznamovanji.« Ljubljanski magistrat je pa odgovoril, da niso našle odredbe nobenih ovir in da se ni zahtevala odprava novega pravopisa.[3])

Tudi »Slovensko društvo« v Ljubljani je dné 19. vélikega travna 1848. leta prosilo vlado, naj po dunajskem društvu »Sloveniji« dá posloveniti zakone, po ljubljanskem društvu pa ukaze in učne knjige, in sicer v »istem slovenskem narečji.« Ker je bil ta korak brezuspešen, vložilo je društvo dné 13. kimovca i. l. novo peticijo, v kateri je prosilo vlado med ostalim, naj se uvede v uradovanje izključno novi slovenski pravopis.[4]) A kdaj in kakó se je vse to končno zvršilo tudi po ostalih pokrajinah slovenskih, žal ne morem povedati natanko.

Págovor.

To je na kratko povestnica slovenskega pravopisa, opisana po začetku, razvoji in uspehu dotičnih pisav. Recimo sedaj še nekaj o raznih naših črkopisov svojstvenem značaji, in to z ozirom na sámo porabnost v slovenski knjigi in na dejansko vzajemnost s književnostjo slovansko.

Bohoričica.

Že Trubar je v svoji »ortografiji« rekel gledé na nje sestavo: »V ti viži se nom zdi, de ta naš jezik suseb z latinskimi puhštabi se more prov lahku inu zastopnu pisati inu brati.« Toda kar se tiče popravljene pisave bohoričice, misli naš slovničar *Murko*, da se »Bohoričeva abeceda smé meriti z vsemi drugimi evropskimi, razven s Cirilovo« (»Slow. Sprachlehre«, XIII.); in tudi *Slomšek* (Carinth. 1832., štev. 10.) pravi, da je »še v nemškem, vender mnogo izolikanejšem jeziku pravopis še dosti bolj nepriročen in nepopoln mimo našega,« namreč Bohoričevega. Ali vender toži neki dopisnik v ‚Novicah« 1846., štev. 2.: »Kako žalostno je, če človek materniga jezika še s pravimi čerkami pisati ne zna,« pristavljajoč: »Kakor se je meni še pred dvema letama godilo, tako se godi tudi več drugim učencam iz vikših šol, de *fch*,

Digitized by Google

sch namesti *ſh*, *sh* pišejo; ali pa de *ſ* in *s* brez vsiga razločka stavijo, kjer se jim zdi.«

Toda, bodisi, da je res Bohoričev pravopis celó popolnejši in priročnejši od katerega drugega, n. pr. nemškega in da je bil, dasi narejen po tujem navódu, vender (po besedi Slomškovi l. c.) na svojem »s toliko lepim uspehom venčanem tiru do 300 let dobro izkušena pisava« v knjigi slovenski, venderle nikakor ni bil takó dober in pripraven z ozirom na književno vzajemnost Slovencev z drugimi Slovani, pišočimi tudi z latinsko abecedo. Zakaj v Bohoričevi pisavi je bila slovenska književnost osamela; po bohoričici je bil, kakor dobro velí *St. Vraz*, slovenskim knjigam »zapréčen put u srednje i dolnje predéle ilirske, kao i u ostale slavjanske pokrajine« (Nar. pěsni, XIII.), ker namreč ta pisava izven slovenskih méj nikjer ni bila v rabi ter si tudi tiskovine v nji niso našle po drugje ne kupcev ne čitateljev. Hrvatje so sicer pisali dotične jednojne glase s sestavljenimi črkami, toda različno in drugače od Slovencev; Čehi s Slovaki vred in nekoliko Poljaki pa so z nekaterimi črticami in kljukami razločevali sorodne glasove. — Takó je torej »bohoričica — kranjski pravopis iz 16. stoletja« — sčasoma res bila »stara, trula«; trebalo je, da se i slovenske knjige (po izrazu Vrazovem) »šalju u svět u opravi, koja je najviše poznata i Slavjanom najmilija.« Toda prej še je morala priti tudi v Slovence velika »reformacija« — abecedna.

Dajnčica in Metelčica.

Dajnko in Metelko sta dejanski poskusila Slovencem izboljšati njih pravopis; prvi je hotel s svojimi »znamli« olepšati jezik slovenski, drugi pa s svojo »pocirilico« spopolniti latinsko abecedo po nazorih Kopitarjevih. Ali s tem sta možá, ki imata za slovensko knjigo sicer mnogo zaslug, le spravila Slovence — z dežjà pod káp. *Raić B.* pač misli (»Letopis Matice Slov.«, 1869, 86.): »Ako bi Kopitar 20 let prvlje bil poskusil nameščati ž, š, č, c, s, starinskimi slovenskimi črkami, gotovo bi bil obveljal jegov pravopis. Da je Dajnko poznal starinsko slovenščino, ne bi bil toliko nespametno zabredel na krivi pot. Metelko se je oziral samo na kranjsko razrečje, ne na starinsko slovensko glasje, moralo mu je tedaj tudi spodleteti.«

Takšna „pustna in neužitna novotarstva«, kakor imenuje *Čelakovsky* l. c. črkopis Dajnkov in Metelkov, in med katerima je celó Kopitarju še prvi bolj ugajal od drugega, [1]) pa tudi niso bila niti niso mogla biti dobra, ne gledé na jezikoslovni napredek, ne v obče na ná-

[1]) Glej »Kopit. Spomenica«, prid. pismo Kopit.

Digitized by Google

rodno prosveto. Do tedaj so bili vsaj Slovenci, dasi inače razkosani na razne pokrajine, združeni vsaj v pismu, in njih književni proizvodi so bili obče blagó vseh. Sedaj pa se je — po besedah *Murkovih* — vzdigala neka književna razlika, katera je kakor stena kitajska pretila za zmiraj razdeliti znanstveno jedinstvo slovensko. Zakaj nekateri pisatelji so sedaj pisali v stari bohoričici, drugi v novi dajnčici, tretji v najnovejši metelčici in so se takó posebe v Štajerski trudili Dajnkovo, v Kranjski pa Metelkovo pisavo pripraviti v občo rabo, uvajajoči jo v ljudske šole in takó med ljudstvo sámo. Takó so se torej pisatelji slovenski ločili samí, itak maloštevilni se še bolj drobili in slabili; vender tudi »preprosto ljudstvo, ki se je komaj slovenskega branja poprijelo, motili in od branja odvračali, ker se ni moglo toliko različnih črkopisov privaditi« (Janežič l. c.). Sicer pa je zopet res, »da kdor se je naučil pravilno čitati slovenski, lahko čita in umeje vsako, tudi v Bohoričevem pravopisu tiskano knjigo; kdor se pa ni naučil, tega nevednosti ali preprostosti tudi ni pomagano še s toliko celimi glasniki in polglasniki i. t. d. Kadar sem prej pisal svojim rojakom slovenska pisma, storil sem to vselej v stari pisavi in sem védel, da me bodo razumeli; sedaj bi pa jednim moral pisati v bohoričici, drugim v dajnčici, zopet drugim v metelčici, a dostikrat ne vém, ali jih bodo znali čitati, ker se je ta učil te, óni pa óne abecede« . . . Takó naš slovničar. —

Še slabše je bilo z dajnčico in metelčico sevéda gledé na razmerje proti drugim pravopisom slovanskim, rekše gledé na književno zlogo in vzajemnost z ostalimi Slovani.

Kakor omenjeno, Slovani, pišoči z latinico, pomagali so si za óne glase v svojem jeziku, za katere latinska abeceda ne zadošča, takó, da so ali pisali po več črk za jeden glas, ali da so sorodne glasove razločevali s posebnimi črticami in kljukami. Po prvem načinu so ravnali razven Slovencev tudi Hrvatje, po drugem pa Čehi in Slovaki in nekoliko tudi Poljaki. Dajnko in Metelko sta pač dotlej po sestavljenih črkah zaznamenovane glase izražala z jednojnimi znaki, poslednji je še izumil nekaj novih pismenk, da bi zaznamenoval ž njimi nekatere samoglasnike in soglasnike, toda povsem svojevoljno in z nijednimi drugimi Slovani ne jednako niti ne blizu podobno. — Nova abeceda slovenska, da bi bila primerna, morala bi biti popolnoma latinska, ne pa zmes latinskih, cirilskih, pokvarjenih in izmišljenih pismenk; kakor je tudi Kopitar želel le latinskega Cirila, kateri bi v svojem pravopisu zjedinil zapadne Slovane. (Takó zopet Murko). Zakaj — kakor pravi tudi *Čelakovsky* l. c., presojajoč Dajnkove in zlasti

Digitized by Google

Metelkove novote (katere naravnost imenuje »čire-čare«): »Po naši misli je latinska abeceda, zlasti po svoji razširjenosti po večjem delu naše zemlje, sáma na sebi takó dovršena, da iz lepa ne vzprejme nobenih znakov; in ko bi bili še takó primerjeni, vedno bodo žalili okó, in potrjeni ne bodo. To so čutili dobro prvi ustanovitelji naših latinsko-slovanskih abeced, in brezpametno bi bilo misliti, da niso predniki naši imeli toliko razuma, kolikor ga je treba za izmišljenje nekaterih črk; le skrbelo jih je, in bali so se, da ne bi bili v posmeh, česar se pa sevéda novejši naši in pogumnejši slovničarji nikakor ne bojé. To je torej znamenje nemale drznosti, s pismenkami, tù in tam pobranimi ali v svoji učeni glavi v potu obraza nakresanimi, vsiljevati se bodisi svojemu národu, bodisi vesoljnemu Slovanstvu in hoteti ga po svoji glavi učiti čitati in pisati.« Takó češki pisatelj. [1])

Mi sklepamo to točko z našim Murkom, takisto uverjeni o književnem jedinstvu slovanskem, da »to takó imenitno in neizmerno dobrodejno zjedinjenje slovanskih narečij ostane pač le želja dotlej, dokler se plemena, menj olikana, po številu manjša in v državi menj pomenljiva, polagoma ne pridružijo izobraženejšim in imovitejšim«; — kar se je tedaj začelo pri nas vsaj nekoliko izvrševati po pravopisu, kateri je bil najprej zasnovan v Češki, potem pa uveden v hrvaške liste in je napósled prešel i v vso književnost slovensko.

Gajica (čeho-ilirčica).

»Dobro vém, ljubi slovenski prijatelj . . . de tudi Ti z žalostnim sèrcam gledajoč pravopisne razpèrtije hlepeniš za vpeljanjem zdraviga, spametniga in stalniga pravopisa v naših gornjh krajah«. Takó je pisal *Stanko Vraz* leta 1839., izpričujoč se, da je slovenske »Národne pěsni« izdal v novem, ilirskem pravopisu Gajevem, ki je po mnenji preslavnega Safařika »ne samo narlépši ino narpèrvejši od vsih slovenskih (slavjanskih) temoč od vsih Europejskih pravopisov, in priporočan, de bi se vsi južni Sloveni v ta imeniti pravopis zjedinili.«

No, čujmo vender tudi, kaj in kakó o tem sodi neki *Jožef Poklukar* (»korar stolne cerkve v Ljubljani, bivni c. k. učenik bogoslovne dévstvine in pastirske vednosti«). V »Novicah« 1851., štev. 27., govorèč o jedinstvenem pravopisu slovenskem in občeslovanskem, piše to-le: »Eno imenitno stopnjo naprej smo sicer v ti reči v zadnjih letih storili, kjer smo se Iliri in Slovenci v dovzemi sedanjiga alfabeta s Čehi zedinili: to de to zedinjenje se le en manjši del slovanskiga na-

[1]) Prim. J. Marn: Jezičnik IX., 40.

Digitized by Google

roda obseže, in alfabet je sam na sebi tako nepripraven in pomanjkljiv, de nikdar občni ali združni alfabet celiga slovanskiga naroda postati ne more. Nepripravniga ga imenujemo zato, ker mu manjka za mnoge slovanske glasove lastnih čerk, namesti kterih si le s sekircami pomaga, ki čistost in lepoto natisa kazé, in pisanje skor pri vsaki besedi ovirajo; ker je zavolj njih vedno s peresam prenehati treba, de se zgornje znamnja dostavijo. Pa še temnejši stran tega alfabeta je njegova pomanjkljivost. Že samo za slovenski jezik mu manjka treh, za vse slovenske narode vkupej pa pet glasnikov, kteri se ne morejo s pikami ali sekircami namestiti, brez de bi se povdarkam prostor ne odtegnil. Zunaj teh glasnikov pak mu manjka za vse slovanske narode še devetnajst soglasnikov, zmed kterih se nekteri s samimi nadznamki clo zaznamovati ne morejo; in če bi bilo vse ž njimi pisati mogoče, bi se namesti ene verste skoraj vedno po dve pisati in brati mogle.«[1])

Ne govoréč tù dalje o »nepripravnosti« in »pomanjkljivosti« te češko-ilirsko-slovenske abecede, rečemo le z *Miklošičem* (Slov. Berilo, VIII., 5.) záse: »Da si tudi ta popravljena pisava ni popolnoma dovršena, pa vendar ž njo, kakor nas izkušnja uči, jako lahko izhajamo.« Toda kar se tiče Gajevega pravopisa v obče gledé na označevanje pojedinih glasov, pohvalil ga je že *P. J. Šafařik* v »Časop. češk. Mus.« 1837., I. in v »Ost u. West« 1839., B. 25. Ta učenjak nazivlje isti pravopis organiškega = ustrojnega glasu prikladnega, in trdi, da je najprostejši in najdoslednejši od vseh slovanskih latinskega pisma, da mu celó v oziru prostote in doslednosti ni jednakega v vsi Evropi; sodi pa takó, pravi, po dobrem razmatranji stvarí, ne imajoč nikakega razloga, komu roko držati niti reči črnemu belo, a belemu črno.[2])

Vender ako i Gajev pravopis ne bi bil najboljši sam po sebi, najboljši pa je zaradi jedinosti in zloge (Stojan l. c). Največja njegova prednost in največja korist posebe za nas Slovence je izvestno ta, da smo s tem pravopisom stopili naravnost v književno kôlo z najbližjimi brati Hrvati; o čemer je rekel tudi Hrvat *Fr. Kurelac* (Slova nad grobom Lj. Gaja), da je to »ono presrětno jedinstvo pravopisno u Latinske polovice ter u iste susědne bratje (braće) Slovenske, koje i sad (sedaj) na kupu nas drží moralnom i književnom.« Opomniti je vender, da Slovenci niso vzprejeli uprav vseh pismenk, kar jih je

[1]) Isti *Jožef Pokkukar* je tudi spisal neki »Allgemein Lateinisch-Slavisches und Universal- oder Welt-Alphabet« in v »Novicah« 1860., 1861. tudi priobčil tri »poskušnje novih domestivnih čerk za slovenski alfabet.« A vse sevéda brez uspeha. (Prim. J. Marn XXIV, 69).

[2]) Prim. St. Vraz: Nar. pěsni ilir. XXV.; V. Babukić: Ilirska slovnica 429.

Digitized by Google

bil Gaj na novo priredil Hrvatom. Poimenoma sta že prej omenjena znaka *ě* in *ć*, katerih pogrešamo v pisavi slovenski. Pisme *ě* = ciril. ѣ, bilo je vzprejeto, da se izgovarja ali kot *je* ali kot *ie* = *ije*. No, ker so Srbi ѣ zavrgli in so nekateri pisatelji namesto njega pisali po Vukovem načinu *je* in *ije* (óno v kratkih, to pa v dolgih slovkah), začeli so pozneje pač tudi Hrvatje rabiti ta sedaj takó imenovani »akademiški« pravopis: *je* — *ie* malone zgolj v književnosti svoji, popustivši sčasoma óni Gajev *ě*, takó zvani stari »školski« pravopis skoro samó za šolske knjige. Toda tudi Čehi, Rusi in Bolgari pišejo *ě*, odnosno ѣ. Slovenci isti glas časih zaznamenujemo z *é*. Ali v hrvaškem *ć* = srb. ћ (mečje nego *č* — ч), ki se izreka tudi v Slovencih, in sicer kakor označuje O. Caf (Vestnik I. 124.): »na spodnj. kranjsk., v istrsk. do morja, na reziansk. in benečansk.,« pravi J. Šuman (Slov. Slovnica, 57.) da »v razloček od onih *č*, ki so postali iz *k* in se glasijo v vseh jezikih *č*, kaže za ta naš slučaj *č* = *tj* v slovniški pisavi sprejeti pisavo *ć*.«

Kar se dostaje književne zloge in vzajemnosti naše z ostalimi Slovani, omenil je to že *Fr. L. Čelakovsky* l. c., kateri je že leta 1832. priporočal Slovencem podobno pisavo češko, rekoč: »Ljubi Slovenci! Ako bi vam kdàj na misel prišlo popravljati svojo abecedo, storite to po načinu Čehov in Poljakov, in vzprejmite za svoje ſ, s, z, ſh, sh, zh, naše s, z, c, š, ž. č; takó sebi in nam knjižno čitanje vzajemno olajšate in mnogo pomorete povzdigi svojih in naših tiskaren; čim več se povêde pisma, tem lože se skrbí za lepšo obliko njegovo«. Tudi *Šafařik*, želèč, naj bi se organiški pravopis Gajev vzprejel v vsikoliki Iliriji, t. j. v vsi Jugoslaviji, rekel je, da ta pravopis »dovaja jugoslovanske pisatelje, a s temi tudi neposredno jugoslovanski národ v književno duševno dotiko z ostalimi slovanskimi brati naše države, kateri ali povsem ali samó v glavnem obsegu rabijo jednaki pravopis, poimenoma s Čehi, Slovaki in Poljaki«.

Bajka.

Bolán je ležal pevec
V staníci svoji tihi,
Iz prsij kopрneli
Poslednji so mu vzdihi.

»Bolestno je umreti
V življenja mládi zôri,
In vènder, smrt posézi,
Življenje mi zamôri!

Digitized by Google

»Ukaz od zgôraj vêlel:
Prišel je čas slovesa —
Izidi! . . . Sámo jedno
Potožim vam, nebesa!

»K zibeli moji nékdaj
Prišlè so blage Vile,
Darôv so pevskih mêni
Dobrotno podelile.

»Dorasel sem mladenič,
Razvil se v brdkem cveti,
Tedàj iz srca pesmi
Pričele so mi vreti . . .

»Ni làhko petje táko
V deželi se glasilo,
Bilò rojakom, mêni
Čarôbno je tešilo.

»Umiram zdaj. A z máno,
In to budí mi togo —
Umró vsi pevski glási,
Tešèč srcé ubogo . . .

»In vènder, vé nebesa,
Ki pevca me volila,
Lahkó v srcé zdaj drugo
Čut pevski bi izlila!

»Lahkó . . .« Prestane pevec,
Molčé se kvišku sklone —
V prirodi véčer diha,
Za góro solnce tone.

»Odprite okno«, lahno
Prijateljem šepeče,
»Da solnčni žar posledúji
V stanîco prileskeče!«

Poslušajo drugôvi;
Na solnčnega sijaja
Prozornem žarku — slavec
Priletel je iz gaja.

Obkrožil pevcu glávo,
Poljubil čelo bledo
In zopet je odletel
Med svojcev dragih sredo . . .

Vtonilo solnce zláto
Za gôrske je grmade —
Ostavil pevec bolni
Željé in upe mláde.

Tedajci se oglasil
V grmičji je dobrávec:
Zapel je sládko pesem
V goščavi drôbni slavec.

Nebó je čulo pevca:
Bolesti v lek peréči
Od tàkrat pôje slavec
Ljubezni spev zvenéči!

Gr. Novák.

Snéžec, beli snéžec . . .

Snéžec, beli snéžec
Krije pólje, log;
Od kapele s hriba
Gledam svet okrog.

Dušo sèn objame,
Gledam vès zavzet:
Pod seboj doline,
Zôren gledam svet.

V vrtù cvètnem pôje
Déklica glasnó,
Čez ograjo gleda,
Sluša jo nekdó . . .

Snéžec, beli snéžec
Prebudí očí —
Duša se zamisli
V mláde prêšle dní . . .

y.

Digitized by Google

Dalmatinske povesti.

Spisal **Igo Kaš.**

VII. Ljubil in izgubil.

Krasno je napočilo pomladno jutro. Na lahkih perutih jutranje zarje je plaval svetli dan proti večeru. Njegovi žarki so poljubili najprej gole vrhove strmega gorovja »Biokova« nad Makarsko, poleteli na rmenih oblačkih po daljnem oboku nebeškem in na zapadu zlatili krajec temno-modrega neba, da je bilo videti, kakor da se tam kopičijo težki oblaki, katerih górenji robovi se žaré od ognjenega svita.

Mirno pluje ladja po šumeči stezi.

Sedaj se dvigne izza gorâ jutranje solnce in obseva podolgasto pogorje, katero loči od mórja dolenjo ravnino Neretve in odbija reko proti severu. Parobrodič si išče pota po ónem jarku, ki je ravno ugoden brodarstvu; zakaj Neretva je takrat često menjavala véliko strugo svojo.

Jasno je bilo nebó, morda že zató, ker je njega poletna dolžnost. Mlačni zrak, poln morskega sopuha, imel ni ónega oživljajočega hladú, kakor sapa prostih dolin, kjer teče sredi zelenih goščav šumna reka. Zaman gledaš po prijaznih bregovih; vse, kar vidiš, to so zelenosivi valovi med sivozelenimi šumami šepetajočega trstja, ki se nepregledno razprostira do žoltastih pečin mejnega pogorja.

Na sprednjem oddelku ladjinem sedí mož bledih lic, tožnega obraza, ali žarkih pogledov, ki poletavajo daleč v deželo. Že odkar se je zdanilo, genil se ni z mesta. Vsa krasota sinjega mórja, kjer se je odsevalo mlado jutro, mogla mu ni razvedriti duhá. Nepremično je sedèl kakor kip in zrl v megleno daljo.

Sedaj, ko je ladja krenila v Neretvo, zardé se mu lica, in strastno hrepenenje mu zanetí kri v žilah.

Kdo je potnik, ne vé nikdo. V Spljetu je stopil na ladjo za Metkovič. Ali neprestana pozornost, s katero je pregledoval okolico, provzročila je, da gleda marsikdo nánj.

Pri Fortopusu, ubožni vasi na levem bregu Neretve, obstane parobrod. Nekoliko potnikov gré z ladje. Neznani naš potnik ne obrne očij od brega. Ali ne zanimajo ga vinógradi in njive, med katerimi se vijó jaruge polne vode, niti ne pazi na sivokamenite hiše na golem griči; pregleduje samó ljudi, prišle na breg, kakor bi iskal znancev.

Digitized by Google

Potem težko vzdihne in zrè v drugo stran, kjer dviga košato smokvino drevje izmed vinskih trt svoje zelene in plodovite veje.

Za malo časa krene ladja proti vzhodu. Jednaki prizori se kažejo. Po nekod poletavajo temnosive liske in druge povôdne ptice čez vodo, da se skrijejo v ločji in trstovji; ondu se vzdigne gosta jata divjih rac in zbeží na prosto mesto širega močvirja; tam izmed trstja šine jastreb in poletí v daljnem krogu proti jugu.

Na levi stráni ob cesti, ki vodi pa ozki dolini proti severu v Imotski, videti je most in poleg njega na pol razdrt stolp in druge razvaline starega zidovja. Stolp »Norín« je to, kraj, kjer je nekdaj za Rimljanov stal mogočni ilirsko-rimski grad Naróna. Na desni stráni se širi veliko neretvino močvirje. Ondu pod golimi gorami na jugu se končuje v veliko jezero, na katerem živí nešteta množica povôdnih ptic.

»Staro mesto je vtopljeno tukaj,« reče tujec v sebi, »govoril mi je nekdaj oče moj. Kje so stanovniki ónega mesta? In kje je sled njih življenja in delovanja? Vtopljeno vse, pozabljeno!«

In kakor bi mu srce trla neizrecna bolest, nadaljuje:

»Tudi o mêni so morda mislili, da sem vtopljen! Ali sem tudi pozabljen? Skoro se odloči.«

Umolkne in gleda tožno prédse. Ne vidi lahkih jadrenic, ki z razpetimi jadri plovejo mimo parobroda. Po jarugah, vodečih med njivami kakor steze, zibljejo se čolni. V njih sedé možje in žene, ki hité na delo; on ne vidi ničesar; njemu uhaja pogled proti vzhodu, kjer se je na sivem kamenitem holmci prikazalo mestece s sivo cerkvico na vrhu.

Hitro se vrté kolesa, in penèč orje ladja po zeleni, nekoliko slani vodi. Vedno jasneje se dviga mesto; sredi zelenih vrtov se vidijo hišice in bele strehe. Nekoliko krogov lene reke je še treba prepluti, in predno prehodi solnce pol pota na nebu, obstane ladja pred mostom, kjer se gnete obilo velikih in majhnih brodov, takó da je v pristanišči na reki več življenja, nego v morskem pristanu spljetskem.

Vsi hité in nosijo na kopnino razno blagó, pripravljeno za notranjo deželo, za Ercegovino. Shranijo ga v varnem zavetji lesenih poslopij ob reki, ali pa ga naložé na vozove in na konje, da ga povedejo nemudoma na odmenjeni kraj. Vse gomazí od težákov, mornárjev, kupčevalcev; gnetó se, sujejo in kričé, da se ti zdi, kakor bi bil kje na ogromnem tržišči!

Vse to je móžu na ladji nekako čudno, neznano. Bržkone je poznal samó óni Metkovič izza časa, ko je bil do malega pozabljen

Digitized by Google

kót na meji avstrijske in turške države. Zaradi tega si ne more pojasniti veselega življenja in trženja.

Ali skoro se vzdrami. Z roko si potegne po čelu, prime mali svoj kovčeg, ki mora biti precèj težak, in gré trdnih korakov z ladje.

Počasi stopa proti prodajalnici na desni stráni. Na pragu ogovorí gospodarja. Ta ga pogleda osupel, zakaj ni ga spoznal na prvi hip. Tem večje mu je veselje, ko ga spozná; čvrsto mu seže v roko, vzame njega kovčeg in ga spremi v hišo.

»Tomo, težak ti je pot, katerega hodiš!« reče trgovec, ko stopita za nekoliko časa spet na prag. »Bog s teboj!«

„Bog ti plati prijateljstvo, Joso! Saj véš, da me vodi častna misel!« —

Précej nató odkorakata med razdrtimi vrtnimi ograjami, preko katerih gleda smokvino drevje in zeleno vrhovje južnih evkaliptov. Po prašni cesti stopa proti jugu. Na levi stráni ga spremljajo kamenite vrste nevisokih holmcev, samó po nekod posejanih s trtami ali smokvami; na desnici pa se širi prostrano močvirje nerentvino. Vodotoki in jaruge preprezajo njive, senožeti in vinógrade, in za njimi se ziblje visoko valovje cvetočega trstja tjà do modro-bliščečih bregov polotoka Kleka.

Mnogi radovedni pogledi srečujejo očí Tomove; ali nikdo ne spozná otroka tega sêla, dasi je minilo šele sedem let, odkar je odrinil v tujino iskat sreče, katera mu ni hotela vzkliti v domovini. —

Tomo krene sedaj hitrejših korakov v pekočem solnčnem žaru proti ozki dolinici, kjer se mogočna pečina vzpenja iz gostega trstja, kakor skalnat vrh gore, potopljene v močari. Po razpokah ji zelení gosto drevje in cvetoče grmovje.

Na vznožji velikanske te pečine čepí belostena hišica. Grmiči rmenega in rdečega cvetja, bazilík in druge dišeče cvetice rasó v senci visokih zelenih stebel po vrtiči pred vhodom. Nekoliko smokvinih in slivovih drevesec stoji v okrožji; nedaleč izvira studenec pod srebrnozelenim vejevjem mladih vrb. Zvedavo gledajo kozé izza hišice, na katere nizki strešici mežika v solnci rmenoproga mačka in udarjajo veseli otroški glasovi na uhó tujčevo, ki stopa naravnost proti hišici.

Tomo prestopi vrtec in hoče ravno stopiti v hišo, ko mu pride naproti mlada preprosto oblečena žena.

Obá postojita osupla. V spominu išče vsak podobe drugega . . .

»Tomo, ti?« vzklikne žena, naslanjaje se ob duri, kakor od prevelikega strahú, da ne omahne.

Digitized by Google

»Dà, jaz, Mare! Glej, prišel sem z ónim imetjem, katero je zahteval oče tvoj. Delal sem in se trudil; ali sedaj sem došel, imovit mož. Mare, sedaj najine sreče ne zavira nobena stvar na svetu. Moja si!«

»Oj, Tomo, nesreča je, da si prišel k mêni. Tvoja ne morem biti nikoli!«

»Nikoli moja? Tedaj si se izneverila besedi? Pozabila si, kar si mi dejala pri slovesi, da me počakaš do zadnjega dné! Pomisli . . .«

»Življenje je do cela drugačno, nego si mislimo v ljubeči mladosti, Tomo! Tudi ti si morda izkusil to!«

»Izkusil!« odgovorí Tomo težko. »Protivilo se mi je vse! Kjer sem se nádejal plačila, rogali so se mi; kjer sem pričakoval hvale, našel sem zasmeh; kjer sem iskal ljubezni, videl sem nejevero. . . In tedaj sem mislil: delaj tudi ti brezozirno, in — dobro je bilo! Po vseh bojih me vidiš tukaj zmagovalca, in zvezda moje zmage si ti, Mare! — Ali nečeva stopiti v hišo? Na pragu. . .«

»Oprôsti, nenadejani prihod tvoj. . .«

»Te je prestrašil?«

Vstopita v sobo. Toma séde k oknu, njemu nasproti Mare.

Obledela je. Strašna bolest ji stiska srce. Zamolklo nadaljuje:

»Tomo! Tista nisva več, kakor sva bila pred sedmimi leti! Pomni to!«

»Jaz sem pač ostal tisti v mislih in nádejah; ali ti! . . .«

»Nezgoda me je zasledovala, Tomo! Poslušaj me mirno,« reče mu krepko, ko se on razvneto vzdigne, da ji odgovorí. — »Poslušaj me! Glej, ko si odšel, umrlą mi je mati, in — v peto leto gré — za njo otec. Bila sem sáma. O tebi ni bilo sledú. Zapuščena sem bila. Bog nebeški vé, koliko sem plakala po tebi! Toda ti nisi prišel. Brez tolažbe, samotno in žalostno sem živela v naši hiši, ki mi je hranila toliko žalostnih spominov! . . . Leto potem pride predobri Mate Kačić in mi govorí na srce, naj mu bodem žena . . .«

Tomo se dvigne . . .

»Miruj! Bil mi je zvest zaščitnik, ker sem bila kakor ladja brez krmila na daljnem morji. Molila sem Bogá, prosila Devico nebeško. Tožne ure sem klečala pred nje podobo. O, večni Bog, razsvetli mi duhá, oj, Mati božja, reši me, vôdi me!«

»In mêne se nisi spominjala?« — zavrne jo Tomo grenko. »V daljnih krajih se je zibala ladja moja na valovih, in mislil sem le náte. Ko nas je drevil vihar, stal sem miren pri krmilu, in duša moja je bila pri tebi, Mare! Hrepenenje mi je polnilo srce, kadar sem po mestih

Digitized by Google

bogate Indije kupoval dragocenosti záte, da te razveselim. Ali zaklad še ni bil popoln; moral sem potovati, delati dalje. Oj, da nisi pomnila tega!«

»Tomo, tisočkrat sem se te spominjala; ali kaj mi je koristilo? Bila sem zapuščena, in Mate mi je podal domovino in rokó. Veruj mi, Tomo, solzeča po tebi sem se poprijela blažene njegove roke — žena njegova!«

Sedaj privihrata nežni déklici v sobo. Starejša, kakih štirih let, prinese cvetice in vikne: »Evo ti belega cvetja!« in umolkne. Ugledala je tujca, ki gleda osorno nánjo; prestrašena postojí.

Mare, ki je opazila Tomov ostri pogled, izpregovorí prva:

»Sosedovi déklici sta in radi prihajata k mêni. — Jelica, pojdi, skôči z Milico na dvorišče in poglej, kaj dela vajina muca.«

Hitro šineta otroka skozi vrata; tujčevo okó ju je prestrašilo.

»Mare,« govorí tožno Tomo, »Mare, ti si se iznevérila obetu svojemu!«

»Oj, ne govôri takó, Tomo!« reče ôna. »Zapuščeni ženi — obet! Ali ni ženi potrebna krepka podpora moževa? — In kje si bil ti? Kdo bi me bil branil prevar? Kdo bi mi bil zavetje? — Božja milost mi je bila, da je prišel Mate in me snubil!«

»In jaz sem se mučil v žgočem solnci, da si priborim blagá in imetja záte in zâse! Mislil sem le náte! Valove in viharje sem premagoval, in kadar sem dospel do tujega mesta, iskal sem zakladov, da jih prinesem tebi! V goščah indijskih, na obrežji Tihega morja, na otokih avstralskih, povsod me je vodila podoba tvoja, Mare! In v tem so me izdali domá, izdalo me je srce nevestino!«

»Ali ni moralo biti takó? Ali sem mogla vedeti, da se še spominjaš neveste svoje? In kaj mi je hasnilo hrepenenje tvoje, ko sem bila osamela in ostavljena?«

»Res, res! Ali sedaj sem se vrnil in te zahtevam zâse! Mare, pojdi z mano!«

»Ne, Tomo! Mate je moj mož. Da bi šla od njega?«

»Glej, na morskem bregu imam hišico. Krasni vrtovi jo obkrožajo, vinógradi in sadunosno drevje. Južne cvetice polnijo zrak z vonjavo. Na morskih valovih se ziblje ladja, ki pričakuje gospodarice, tebe! Oj, Mare, pridi! Saj slušaš samó prvo prisego!«

»Tomo, kakó slabó umeješ dolžnosti žene! Tebi sem obetala ljubezen in zvesto srce! Temu stojim! Ljub si mi, in presrečna bi bila, da živim pri tebi! Ali — môžu sem obetala zvesto izpolnjevanje svojih dolžnostij! Tega se moram držati, akotudi srce umrè od bolesti!

Digitized by Google

Ljubezni se more utrgati žena, naj krvaví srce še toliko; ali kaj je žena, ki se iznevéri vzprejeti dolžnosti? Bila bi kakor povôdna cvetica, ki se je utrgala korenin.«

»Dolžnost tedaj zahteva, da se odpovéš stari ljubezni?« reče Tomo žalostno. »Pomisli, kaj veljá beseda, dana v nezgodi in sili? Pústi te misli!«

»Ne morem, ne smem! Kaj bi počel Mate, ako bi šla od njega? Z vso dušo, z vsemi čustvi življenja svojega mi je udan. Niti misliti nečem, da bi jaz, ubegla brezčastna žena, poslušala samó srčno hrepenenje, dasi bi mi cvela življenja sreča! Ne! Tukaj stojim, evo mojega dóma! Vse drugo bodi pozabljeno!«

»Ta je zadnja tvoja beseda?«

»Zadnja. Nimam ti govoriti druge!«

»Z Bogom tedaj!« vzklikne Tomo s tresočim glasom in vstane.

»Ne hôdi jezen od mêne! Ako si me kdàj ljubil, ne izkušaj slabotnega srca nji, ki ti je bila nekdaj draga! Nekdaj bi bila zapustila vse, očeta, mater, dom, da pojdem s tabo — danes se je izpremenilo vse, danes nimam ljubezni najini darovati drugega, nego tožno solzo! Ali sedaj, pojdi, predno je prekasno! Kdo vé, kakó slabotno je srce! — Ničesar ti ne morem govoriti v tolažilo. Staro ljubezen svojo naj darujem — dar moje častí, Tomo; da bi darovala dolžnost svojo, tega ne moreš zahtevati!«

»Z Bogom! Ne polni mi žalost duše — samó strašna srčna bolest je bila, ki mi je zagrenila tudi glas! Saj ne moreš drugače! Odhajam. Globoko čutim, da sem ljubil plemenito srce, da sem izgubil plemenito ženo! Samó tega te prosim: Vzemi, kar ti prinese Joso iz Metkoviča; tvoja je — dóta! Vzemi jo v spomin zvestega Tome!«

Podá ji roko, pogleda ji v solzne očí, stopi nem čez prag in koraka preko vrtiča na pot . . .

V sobi pa poklekne Mare pred podobo Matere božje: »Večna hvala, nebeška ti kraljica, da si me rešila!«

* * *

Ko posije večerno solnce skozi okna bele hišice pri cerkvi, sedí Tomo poleg matere svoje.

Mnogo resnega sta govorila. Starki se solzé očí. Na mizi se bliščí zlató in srebró: Tomovo bogastvo.

»Vse to je tvoje, mati! Vzemi! Drugo polovico sem poslal Mari. Kolikor potrebujem, da dojdem na mórje in v novi svet, nosim s sabo. Ali jutri zarano moram od tod.«

Digitized by Google

Plačoč in drhtèč shrani mati sinov zaklad, in skupaj sedita pozno v noč; saj se je treba posloviti, morda za vselej.

Jutranje solnce je prihajalo na vzhodu, kjer vzdigujeta v sivi zračini Prenj-planina in visoki Velež nad Mostarom gole vrhove proti nebu. Tomo stojí na površji, kjer se vije cesta preko gore do Dubrovnika.

Iz nova pogleda proti jutru. Pred njim se širi »Utovo blato«, prostrano jezero neretvenih vodâ in morskih valov; kričeče jate divjih rac in gosij poletujejo nad vodámi. Po pečevji pevajo kamenice jutranjo pesem: daleč na vzhodu se vidi v ranem sómraku Metkovič, in v čarobni senci kipí na robu doline samotna pečina . . .

Žalostno gleda Tomo tjà, kjer mu leží vsa sreča življenja kakor v grobu, potem koraka počasi mimo stare mejne sohe avstrijsko-turške proti Neumu, v pristan kleški.

S prvo ladjo hoče zapustiti domovino, da si išče in morda najde tolažila v daljnem svetu . . .

Življenja modrost.

Na lici pómladi cvètne znak
In v prsih žarek mladosti:
Takó mi od dóma je spèl korak
Življenja iskàt modrosti.

Življenja modrosti! — Čarôbno takràt
To slóvo je mêni zvenelo!
V nji sreče bajè zaklàd je bogàt —
In sreče srcé je želelo.

Odšel sem in dôkaj obhodil svetá,
A kaj sem izkusil na póti?
Življenja modrosti svet ne pozná,
Robujejo módreci — zmóti!

Potekla so leta. Mračán obraz
In v prsih izkušenj spomine:
Domóv sem povrnil se potnik jaz
Iz mrzle, neznane tujine.

Pod lipo domačo zdaj čestokràt
Poslušam kmetske veljáke,
Premišljam . . . Čemú li modrosti iskàt
Med knjige sem šel in modráke?

Življenja modrosti! — Očetov poglèj,
Kdor v nji se popenjaš do luči:
Kot óni sejali, ti órji in sèj —
Živeti od dédov se úči!

Gr. Novák.

Digitized by Google

Naši vaščánje.

Spisal **Podgoričan.**

X.

Tamski Anton je živel sam záse v leseni koči pred podpeško jamo, ki je pod cerkvijo Sv. Martina. Bil je resen, pritlíkav možiček, ki je obiskovalcem podpeške jame z veliko brezovo plameníco svetil v jamo in pripovedoval, kakó so se nekdaj ljudje skrivali v nji sovražnikom, vojaški beguni lovcem, in še marsikaj drugega.

Porodil se je Anton ravno v tej koči in bil krščen v župni cerkvi Sv. Križa. Bil je jedini otrok ubožnih svojih roditeljev. Dečku že se je omilil podzemeljski svet. Hodil je s pericami vánj držat plameníce in poslušal ondu uro za uro, kakó je šumela in bobnela voda, ki vrší čez slapove in se siloma zaganja v skalnate stene neravne struge svoje. Časih je smel tudi z očetom, ki je hodil kazat in svetit tujcem v jamo. Ko so mu pomrli roditelji, bil je on naslednik očetu. Razkazoval je ljudem jamo, s katero se je že seznanil prav dobro. V kočo svojo ni hotel nobene ženske; niti žene, nikar dékle. Gospodinjil si je sam in tudi njivico na vrtu je obdeloval sam. Bavil se ni kàr nič z ljudmi; le s Starétovim dedom sta bila nekoliko bolj znana; samó njemu je pripovedoval ob nedeljah, iz cerkve gredé, kaj je našel novega in posebnega v jami. Najrajši je tičal domá. Najdlje z dóma je bil v Turjaku, ko je šel na vojaški nábor, in nekolikokrat na reberskem sejmu, da si je kupil novo pipo, klobuk in loncev, ker so bili stari že popokali. Hodil je v góro po bukovje in brezovje ter ga donašal v velikih butarah na rami domóv. Domá je bukovje hranil za drvà, od brezovih palic pa je narejal plameníce in jih deval sušit na peč. Plameníce je rad dajal vaščanom, da so si svetili v jamo, kadar so šli po vode ali gnali živino na korito, vender ni za to zahteval nobenega plačila. Tudi od tujcev, katerim je razkazoval jamo, zahteval ni nič̆esar; ako mu je kdo kàj podaril, bilo je dobro, ako ne, tudi ni godrnjal. Govoril je le malo. Ako je hotel kdo od njega kàj zvedeti, zmajal je z glavo ali pa skomizgnil z ramenom. V mladosti je bil časih vesel in se je tudi smijal; ko se je pa postaral, odvadil se je smeha popolnoma.

Takrat, ko so Podpečanje jezíli vodo in so jo navrnili na svetlo po žlebovih v korita, strašno se je jezil in branil. Dejal je, da so s

Digitized by Google

tem skazili vso jamo, in res ni več takó lepa, kakor je bila nekdaj. Zagradili so z jezom tudi pot navzgor, da je bilo môči iti proti vodi le o suši. Ali privadil se je tudi temu, vodil tujce le do jezú in v spodnjo jamo, ker ni bila zaježena.

Lani, ko je bila takó velika suša in voda v jami prav plitva, bilo je jako pripravno za raziskavanje po jami.

Ko Anton nekega dné preračunja, da ne bode še takó hitro dežja in torej tudi ne vode v jamo, vzame popóldne butaro suhih plameníc in gré v jamo, da bi šel vánjo, dokler se dá.

Šel je, toda vrnil se ni. Ali je utonil v podzemeljskem jezeru, ali mu je ugasnila luč, da je zašel v podzemeljskih rovih, kjer je poginil takó ali takó, tega ni bilo môči dognati. Dediči njega lesene koče in siromašnega pohištva, daljni sorodniki, naselili so se v kočo; posteljo in še nekaj slabega orodja pa so znesli v jamo k okameneli perici ali babici, kjer čaka, da sprhní in segnije.

XI.

Ostra zima je bila. Pol sežnja debel sneg je pokrival zmrzlo zemljo. Drevje se je šibilo pod njim, in marsikatera debela veja se je odčesníla od debla, ker ni mogla zdržati nenavadne teže. Vodé je pokrival po péd debel led, da se je smelo z vozom čézenj. Jasno je bilo. Solnce je stalo že nizko nad večernimi gorami; mraz je pritiskal, da je hréščal zmrzli sneg pod stopinjo; vsakdo je hitel po svojem poti.

Ne mené se za mraz, drsali so se na vaški luži kompoljski páglavci. Mimo njih pride ob palici Čačka, katero je poznal vsak otrok v Kompoljah in še po drugih sosednih vaséh. — Čačka je bila izmed ónih ljudij, katere nahajaš v slébarni večji vási. Ničesar nimajo, in vender ne trpé sile; domá niso nikjer in vender povsod; nikdar ne sejejo, in vender žanjejo, jedó, pijó, oblačijo se in spé često na mehkejši postelji, nego óni, ki jih redé. Ze od nekdaj je takó: čim neumnejši je kdo, tem lože mu je na svetu, ker se ljudem smili, da mu dajó, česar nima.

Čačka je bila manjše rastí, dolgih rók, glavo je nosila prihuljeno; bila je tudi nekoliko gluha, in nekoliko »trčena«.

Porodila se je v Kompoljah in je bila domača pri vsaki hiši. Povsod so jo vzprejemali radi, toda še rajši so videli, kadar se je poslavljala in šla drugam. Sósebno rada je molila »naprej« rožni venec. Pri vsaki hiši, kjer je nočevala, silila se je moliti; sevéda je niso pustili povsod, ker je molitev raztezala na dolgo in široko. Imela je

Digitized by Google

namreč vedno polno vrečo neobičnih pritiklin. Ali kaj koristi utrujenemu kmetiču dolga molitev, ko se mu zadremlje pri nji? Prigodilo se je že, da je Čačka glasnó molila, toda drugi so spali klečé in ji odgovarjali globoko dihajoč in hropèč; na pol gluha Čačka sevéda ni slišala teh glasov. Kàj rada je tudi svarila otroke. Ti, saj še roditelje slušajo neradi, prepirali so se ž njo, in takó se jih je polagoma privadila, da kàr ni mogla prebiti, ako se ni pregovarjala ž njimi, šalila se in jih podila s palico.

Ko uzrè drsajoče se dečke, obstane in jih gleda s sivimi očmí.

»Čačka!« zakričé dečki, ugledavši jo in dričé proti nji. »Čačka, izpústi iz vreče mačka!«

Čačka vzdigne palico in vikne tanko, da trga ušesa: »O, sveta pomagalka, pomagaj mi razkropiti to divjo drhal!« Zamahne s palico.

»Čačka, ali si pojedla mačka?« kličejo dečki.

»Vseh pet naglavnih grehov! Potrgam vam jezike!« zavrisne óna, skoči za njimi in se poganja sedaj za tem, sedaj za ónim.

Nobenega ne doseže, ali skoro jo dobé dečki médse, kar so ravno hoteli. Podé se okolo nje in kričé: »Čačka! Čačka!« in jo vlečejo za vrečo. Ona maha in vpije. Zdajci pa ji spodrsne, da pade na led; palica odletí sèm, vreča drugam. »Jemine!« zastoče srdito, dečki pa obstojé in jo gledajo. Ko čuti, da se je še drží duša, in da ima vse kostí cele, začnè se vzdigati in srečno vstane. Ta ji podá palico, drugi vrečo.

»Božji prst vas potiplji!« zakliče jim, požugne s palico in se napoti na cesto.

»Čačka, ali si videla božji prst? Led je trd, kàj ne?« grohotá se dečád in se iz nova drsa po ledu. Na cesti se Čačka obrne in zakliče: »Le čakajte, kadar vas dobim!«

»Didel, didel, dačka,
Čačka jezdi mačka;
Maček pravi drdrmáv,
Čačko bode volk pobral!«

zapojó dečki; Čačka postojí. Ko pa zapojó drugič, krikne na vse grlo:

»Sveta Lucija, lôvi jih! Svete device in vdove, držite jih!« in plane za njimi na led. Pozabila je, da na ledu rado spodrsne. Na vse straní vihtí palico in kričí, kakor bi razganjala čarovnice.

Ravno zamahne na vso moč, ko ji spodleté noge, da pade na led in obleží. Dečki obstojé, čakajoč, da vstane. Ko se le ne gane,

Digitized by Google

gredó bliže in jo kličejo. Nič! Nobenega glasú. Obide jih groza. Pogledajo ji v obraz. Očí ima zaprte, ustna pa so porošena s krvjó.

Plašno se razpršé. Pridejo ljudje in jo najdejo mrtvo.

Grobarja sta klela, ko sta ji kopala grob in z rôvnicama sekala zmrzlo zemljo.

»Da se je vrag babji prav sedaj izmislil!« reče prvi drugemu.

»Bog vé, kdo bode plačal zánjo?« odgovorí ta.

Zaslužila sta pač. Kôpati v hudem mrazu grob v zmrzlo zemljó, to res ni zabava.

Pokopali so jo vbogajme, kakor zovejo takšen pokop.

Takó je umrla kompoljska Čačka.

Knjiga zgodovine.

Knjigo pišem zgodovine,
Ki domovje naj slaví;
Knjigo zgodovine naše
V dele sem razdelil trí.

Prvi del: Od zgodnjih časov
Mučeník je bil Slovén,
Vènder je navalom tujim
Vedno stal junak jeklén.

Drugi del o dôbi pravi,
Ko domovje mrak je krìl,
Ko za slôbodo, pravico
Déd naš bòj premnogi bìl.

Dalje mnogo praznih listov . . .
Kaj napišem naj na vas?
Pisal bom o části, slávi,
Ko napoči blažji čas . . .

Rástislav.

Potem — umrèm.

Če toga ti srcé razjeda,
Prikrivaj jo ljudém!
To moška, smela je beseda,
Da trda tudi, vém.
Kdor more, togo le zaklêni
Na veke v srca hram!
Kakó pa to je težko mêni,
Nihče ne vé — jaz sam.
Naj vzdihe še zaprèm,
Potem — umrèm . . .

Bistrán.

Digitized by Google

Národne stvarí.

V. Kaj pripovedujejo ob Ložnici.

Priobčil **M. Cilenšek.**

VII. [1])

prijazni vási, na desnem bregu Ložnice, praznovalo se je svoje dni veliko ženitovanje, kakeršnega ljudje ne pomnijo. Kmetski fant si je izbral bogastvu svojemu primerno nevesto, ki je slula zaradi lepote in kreposti v deveto vás; vrstnice ji ni bilo najti. Srečni ženin prehodi hribe in doline ter povabi v svate vso žlahto po očetu in po materi kakor tudi razne kume. Kamor pride, povsod mu dobro postrežejo in se pri rujnem vinci veselé tolike sreče. Povsod mora pripovedovati, kakó je iskal neveste svoje, kakó je lepa in modra in koliko dóte ji dadó roditelji. Sevéda ni pozabil tudi župe, v kateri je taka déklica ugledala svet; opisoval je celó nje rojstveno hišo in ni opustil najmanjše stvarce. Ali med zaroko in poroko mine navadno vsaj štirinajst dnij, mnogo časa, ki lahko usodno vpliva na človeka. Tudi naš ženin je izkusil usode grenkosti, katere si je nakopal z nepremišljenimi besedami. Poslušajte torej, kakó se mu je godilo, predno je stopil z nevesto pred oltar in kakó hitro jo je moral zapustiti.

Hodil je nekoč od kuma, ki ga je držal pri krstu, in bil je prav dobre volje. Kaj tudi ne, saj kum ni bil izmed tistih, ki radi poudarjajo »nimam«, in tudi ne izmed tistih, ki pravijo »ne dam« — torej mož po volji božji. Pri njem je bil človek lahko vesel, in tudi naš ženin je bil ter se ga nalezel, da so ga komaj nogé nosile.

Domóv gredé veselo prepeva; meri sedaj cesto, sedaj se zlekne v visoko rž, da glasno zašumé bilke, ki nikdar več ne morejo kvišku. Srečnejši je bil ženin. Stalo ga je sevéda mnogo truda, in marsikatero bilko je izpulil, predno se je postavil zopet na nóge. Bog védi, kakó dolgo bi bil hodil takó, da ni izpametovala ženina pijanost sáma. Zavozil je namreč na pokopališče, spoteknil se ondu in se položil po zemlji božji. Vender ga to ni spravilo v nejevoljo, temveč rekel je brez premisleka: »No, ker si se ‚ti rajnik' sam nastavil na pot, vabim te tudi na svatovščino v hiši moji.« In glej! Iz groba se oglasi rajnik in pravi: »Pripravi, pridem ob jednajstih ponočil« Hipoma je ženin

[1]) Glej »Ljubljanski Zvon« 1887., str. 666.

Digitized by Google

drug človek; prestrašil se je odgovora takó, da ga takoj mine vinjenost. Ali besede se ne dadó več izpremeniti! Njegovo povabilo in rajnikov odgovor mu vedno zvenita po ušesih. Nikdo mu ne vé svéta, in nekateri se mu celó posmehujejo, češ, od samega veselja ni védel kàj početi, in vino ga je razvnelo, da je sanjal takó čudno.

Drugače naš ženin. Ker nikjer ne najde mirú, gré napósled k domačemu župniku, ki ga prav prijazno vzprejme in mu svetuje to-le: »Ne bój se preveč nepremišljene besede! Očisti vest in pripravi, kakor je treba, kadar pričakuješ posebnega gôsta. Vêdi ga v stransko sobo, občuj ž njim sam in ne puščaj ga k svatom. Kadar se bode odpravljal na odhod, zadržuj ga in obetaj mu, česar te naprosi.« Ženinu je sicer nekoliko odleglo, ali vesel kakor nekdaj ni bil več in želel je samó, da bi se vse srečno izteklo.

Določenega dné se zberó svatje, godci in mnogo drugih ljudij. Kakó so se veselili, plesali i. t. d., tega ni treba poročati, pač pa moramo omeniti, da so tudi nepovabljenci izhajali prav dobro. Vsa vás se je zbrala okolo hiše, in ker so bili svatje radodarni, nosilo se je na plano, da je bilo veselje. Ko so se zasukali v hiši, zavrtelo se je tudi zunaj mlado in staro in plesalo še dolgo potem, ko je godba utihnila. To je bilo tudi lahko mogoče, zakaj ledina je bila gladka kakor miza, in mesec je prižgal toliko luč, da je bilo svetló, kakor podnevi.

Ko pa zakuka na stenski uri lesena podoba jednajst, pride povabljeni rajnik. Ženin, nevesta in svatje ga vzprejmó prav prijazno, in prvi ga odvêde v stransko izbico ter ostane pri njem. Ali skoro gôstu preseda samota, zatorej poprosi ženina, naj se preselita k ostalim svatom, zakaj dozdeva se mu, da so prav dobre volje. Ženin mu odgovorí, da se onadva najbolj umejeta, in vé še druge izgovore. »Odprl vender duri, da bodeva vsaj gledala veselo družbo.« Za nekoliko časa se rajnik odpravlja, ali ženin ga zadržuje z raznovrstnimi izgovori do poslednjega trenutka. »Sedaj pa je dotekla moja ura, ljubi prijatelj! Mêni ni več bivati med vami; tjà moram, od koder sem prišel. Toda ker si me povabil in dobro pogostil, pridi tudi ti k mêni na veselico. Jutri bodi ob moji uri na pokopališči; vse drugo se zmeniva pozneje.« Ženin se ne more ustavljati in obeta, da pride.

Drugega dné gré k župniku in mu vse pové ter ga poprosi svéta. Modri mož mu pravi: „Pojdi, kakor si obetal, in vrni se srečno. Pridi mi povedat o svojem potovanji na óni svet in zapomni si to dogodbo za vse življenje. Ako imaš neprijatelja, spravi se ž njim in poslôvi se od vseh znancev«.

Digitized by Google

Zvečer istega dné se odpravi ženin na pokopališče. Nevesta in tudi nekateri svatje ga hočejo spremiti, toda on odločno odgovorí, da ne potrebuje nikogar. Ker je prišel prehitro na odkazano mesto, léže med dva grobova in potrpežljivo čaka. Strah ga ni bilo, zakaj bil ni izmed tistih, ki si že v mraku ne upajo na pokopališče. Premišlja samó to, kar se utegne zgoditi takó kmalu. Sedaj odbije ura jednajst, jeden grobóv se odprè, in rajnik ga ogovorí: »Dobro, da si prišel; hôdi torej za menoj.« Našega ženina izpreletí mraz, ko vidi, da gré v grob. Ali skoro pride v nekoliko mračen kraj; tù je tekla čudno velika reka, preko katere ga rajnik prepelje. Zdajci ugleda velikansko poslopje, prime za kljuko, in vrata se odpró. Po dolgem hodníku je treba korakati, in napósled prideta v stransko sobo, v kateri je ženinu odkazana posebna miza. Vrata v sosedno sobo so priprta, in prijetni glasovi zvené gôstu na ušesa. Streže mu rajnik sam in ga često pogleduje, zakaj opazil je, da mu óna vesela družba bolj ugaja nego najukusnejše jedí, katere mu nosi na mizo. In res izpregovorí ženin, naj se prestavita k ónim veseljakom. Rajnik ga zavrne: »Ali si ti drugače ravnal z menoj? Večkrat sem opomnil, pojdiva k svatom, a ti si me vedno zadrževal v sobici in mi nisi privoščil vsega veselja. Le tukaj ostaniva, midva se umejeva najbolj.« — »Ker me že nečeš razveseliti popolnoma, odprì vsaj vrata, da bodeva gledala óne veseljake.« Takó se večkrat pričkata, a vselej je rajnikov zadnji odgovor: »Ti si prav takó delal z menoj.«

Čas hitro poteka, in rajnik opominja gôsta na odhod. »Oho, prijatelj! Pri mêni je bilo drugače. Nisem te gonil, temveč prigovarjal ti. Rad bi se me iznebil, toda nekoliko vender še potrpi.« — »Ako je tebi prav, mêni je tudi, samó to ti povém, da tvoj čas poteka.« Napósled pa ne pomaga nobeno besedovanje; ženin se mora odpraviti z veselega kraja. Rajnik ga vêde zopet po istem poti nazaj in izgine v svoje domovanje.

»Hvala Bogú, zopet sem na zdravem zraku!« glasno izpregovorí ženin. »Bilo je sicer veselo, a vender mi ni dal v óno družbo, kamor me je takó mikalo. No, sedaj pa le domóv, bržkone me že težko pričakujejo.« Takó je govoril sam v sebi in hitro pobiral korake. Prišedši do domačih vrat, krepko potrka in na ves glas zavpije: »Nevesta, svatje, odprite!« Ko ne dobí nobenega odgovora, potrka še silneje, in zdajci se nekdo oglasi: »Kdo je?« Našega ženina zgrabi jeza, da povprašujejo po prišleci, in toliko da ne odgovorí srdito. Vender si premisli in stopi v izbo. »Nevesta, kje si? Svatje na nóge, da vam povém, kakó in kaj. Godci, zagodíte káko veselo, zakaj sedaj smo

Digitized by Google

samí!« Takó in jednako govorí tujec, domačini pa gledajo po stráni sivega starčka, o katerem ne vedó ničesar. Napósled ženin sam opazi, da se je marsikaj izpremenilo in vender, kakor se dozdeva njemu, v jedni uri. Nikjer ni cvetoče neveste, ne veselih svatov in godcev, ne óne velike mize, ki je stala prej. Pogovor spravi vso družino na nóge, celó ded se vzbudí in pride v izbo. Vse se čudi tujemu mózu, čegar glavo pokrivajo sivi lasje in čegar obraz zakriva dolga brada, bela kakor sneg. Njega teló že leze v dve gubé, in zatorej provzroči neznanec celó smeha v hiši. Napósled reče hišni gospodar tujcu: »Veste kaj, mi vas ne umejemo! Lézite sèm na klop in počijte si; tudi mi smo trudni in potrebujemo počitka; jutri se lahko razgovarjamo in umeti utegnemo drug drugega.« Rekši upihne luč in gré zopet počivat.

Drugega dné se je govorilo po vási samó o starem tujci, toda poznal ga ni nikdo. Hodil je od hiše do hiše in iskal svojih ljudij. Ali kamor je prišel, povsod so ga čudno gledali in nekateri so se mu celó posmehovali, češ, lahko bi bil že pametnejši. Sedaj se domisli župnika, ki mu je velel priti, kadar se vrne s ponočne veselice. K njemu se torej napoti, in mož ga prav prijazno ogovorí: »Oče, kaj je pa vas privedlo k mêni?« — »Kaj, jaz oče?« odvrne ženin nekoliko srdito. »Včeraj je bila moja poroka, in ko sem zapustil za kratek čas domačo hišo, izpremenilo se je vse takó, da niti človeka ne poznam, Tudi vi, gospod, niste tisti, ki me je poročil.«

Neumevno se je vse to zdelo župniku, in silil je v sivolasca, naj mu pové vse natanko. Napósled mu pokaže nad vrati ploščo, katero je dal vzidati prednik. Pripoved ženinova in vsebina na plošči se popolnoma ujemata. Mlada nevesta je dolgo žalovala, napósled zapustila svoje sosede in šla v puščavo, kjer je samica umrla. Župnik je zamán čakal ženina in oskrbel to ploščo v spomin. Spodaj pa stojí letnica, ki pravi, da se je to dogodilo pred tristo leti.

Ženin se vsemu temu ne more načuditi, a župnik ga vêde pred posodo z vodo in mu pokaže v nji njega podobo. Od samega strahú se zdrobí v prah, iz katerega vzletí bel golobček v sinje nebó. — Vse posvetno veselje ni niti pena proti ónemu, katero uživajo nebeščanje! —

Blizu vélike ceste stojí vas Vrbje, okolo katere je mnogo mlakuž in močvirnatih izvirkov; domačini jim pravijo »virja«. Osobito jedno je precèj veliko, in vaščánje trdijo, da nima dnà in da je povodnikov dom.

Oral je svoje dní kmetič na njivi, otroka pa pustil konec nje blizu virja. Kar mu zazvení otroški jok in vrišč na ušesa, in ko se

Digitized by Google

ozrè, ugleda zelenega možá, ki hití za dečkom. Oče mu skoči na pomoč, in oba ga primeta za roke. Dolgo se pulita zánj, a nobeden ne more premagati svojega nasprotnika. Na meji leží sekirica. Oče jo pobere in odseka povodniku roko, s katero drží otroka. Zelenec skoči sicer brez nje v virje, ali oče se čudno prestraši, zakaj tuja roka se ne dá odpraviti od dečkove. Vse so poskušali, povsod popraševali, ali vse zamán. Stara ženica, ki je prišla v vás, nasvetovala je to-le: „Dobite iz istega virja žabjega drača in namažite roko nizdolu.« To je pomagalo. —

Nekdo, ki je drugim ljudém rad očitoval babjeverstvo, hotel se je sam prepričati, ali virje res nima dnà. Vzel je dolgo vrvico, privezal ob konci kamen in jo izpustil v vódo. Ali hitro se oglasi nekdo iz globine: »Ne méri ti mêne, če ne bodem jaz tebe!« Trikrat se je ponovil zamolkli glas, in povodnik je imel mir. Zatorej še dandanes ugibljejo, koliko zvonikov bi se vender skrilo v tej mlakuži, ako bi postavili zvonik na zvonik.

Književna poročila.

X.

Leonhard Masing, Zur Laut- und Akzentlehre der macedoslavischen Dialekte. Ein Beitrag zur Kritik derselben. SPbg. 1891. 8°. 146.

V novejšem času je Macedonija „ein viel umworbenes Land“. Bolgari in Srbi jo zahtevajo záse jednako vztrajno in goreče ter se trudijo dokazati svoje aspiracije tudi s pomočjo filologije, kakor bi bila znanost odločilna pri reševanji takih političkih vprašanj. Dovòlj je, če vemo o takih razpravah, katere se odlikujejo po temeljitem neznanji v vseh znanstvenih vprašanjih, po gorečem patrijotizmu in globokoumni fantaziji, je li pisatelj Bolgar ali Srb, in takoj pozvemo tudi rezultat „znanstvenega“ preiskovanja in domišljevanja. Masingova knjiga sevéda ne pripada razpravam omenjene vrste, to je skoz in skoz znanstvena razprava, kjer so odločilni samó znanstveni razlogi. V prvi in večji polovici knjige razpravlja pisatelj obširno in temeljito o glasovih, kateri se so razvili na macedonskih tleh iz starih skupin *tj* in *dj*. Druga in po mojem mnenji tudi važnejša polovica nas poučuje kratko o nekaterih posebnostih naglasa v macedonskih narečjih, tedaj o predmetu, o katerem do sedaj nismo vedeli skoraj nič.

Digitized by Google

Gledé na reflekse starih *tj* in *dj* v macedonskih narečjih je prišel Masing po obširnem razmatrovanji do rezultata, da macedonska glasova *ќ* in *ѓ* nista jednaka srbskima *ć* in *dj*. Pričakovali bi bili od pisateja, kateri nam je pred leti podal takó izvrstno razpravo o muzikalni stráni srbohrvaškega naglasa na podlagi svojih opazovanj, da bode določeval kvaliteto in kakovost macedonskih glasov *ќ* in *ѓ* na podlagi svojih opazovanj. Tega pa ni storil, in to je, da povém kar naravnost, velik nedostatek pri njegovi knjigi. Oziral se je pri določevanji fiziološke veljave macedonskih *ќ* in *ѓ* samó na poročila raznih pisateljev in skušal združiti ta poročila, katera si mnogokrat popolnoma nasprotujejo. Priznavati sicer moramo, da je pri tem uporabil malone vse, kar se je pisalo o tem, vender je prezrl nekaj razpravic, takó n. pr. Drinovo obširno recenzijo (Něskolьko slovъ obъ jazykě, narodnyhъ pěsnjahъ i obyčajahъ debrskihъ slavjanъ) knjige Jastrebova in sósebno Kočubinskega knjigo »K voprosu o vzaimnyhъ otnošenijahъ slavjan. narěčij«, kjer se obširno razpravlja baš o istem predmetu, namreč o odnošaji macedonskih *ќ* in *ѓ* in srbskih glasov *ć* in *dj*. Pri teh glasovih bi bilo tembolj potrebno osebno opazovati izgovor, ker sta dva takó izvrstna poznavatelja srbskega jezika, kakor Vuk in Novaković, baš nasprotnega mnenja o teh macedonskih glasovih. Prvi je izrecno omenil že pred 60 leti, da se macedonska *ќ* in *ѓ* ne izgovarjata jednako srbskima *ć* in *dj*, Novaković pa trdi, da je v prilepskem narečji slišal v teh slučajih vedno iste glasove, kakor sta srbska, in dostavlja, da je baš še posebno pazil na izgovor teh soglasnikov. Ne čudili bi se, ako bi tujca, katera ne poznata dobro srbskih glasov *ć* in *dj*, izrekla takó različne nazore, toda drugo je, če se dva takó izvrstna poznavatelja srbščine v tem ne strinjata. Imel sem priliko, da opazujem pri dveh Macedoncih izgovor omenjenih soglasnikov, in reči moram, da sem navadno slišal jako mehak *ќ*, časih je bilo celó težko razločevati, je li ta glas jako palatalen *ќ*, ali je pa že močno mehak *t'*; navadno je bil isti glas, kakor ga slišimo v nekaterih slovenskih narečjih za sekundaren *tj* n. pr. *semterќe*, *ќeden*, *trekќi*. V nekaterih skupinah sem pa slišal jako mehak *ć* n. pr. *noќ*, toda *noćno*. — Tudi Masingova razprava še ni popolnoma rešila tega vprašanja, dasi rad priznavam, da se govori v mnogih macedonskih narečjih večinoma *ќ* in *ѓ* in ne srbski *ć*, *dj*; o tem pač ni dvojiti. Treba bode še natančnega opazovanja na dotičnem kraji samem. Jaz tudi o tem nisem prepričan, da gledé na izgovor teh soglasnikov ni razlike med raznimi macedonskimi narečji; pisatelj govori o macedonskih narečjih, kakor bi to bila dialektiško jednotna skupina, in vender vemo že sedaj, da je v obsegu stare Macedonije več dovòlj različnih narečij, različnih v fonetiškem in tudi nekoliko v formalnem oziru.

Digitized by Google

Želeli bi, da bi bil pisatelj nekoliko več omenil o ónih slučajih, kjer se je *k'* razvil iz sekundarnega *tj* n. pr. *trek'o*, in tudi o ónih narečjih, kjer se izgovarja vsak *k, g* pred sledečim mehkim samoglasnikom mehko, n. pr. v kukuškem narečji se govorí celó *og'in*. Mimo *k'*, *g'* nahajamo v macedonskih narečjih tudi *č, ž, š, šč, ždž*, kot korespondente iztočnobolgarskih *št, žd*. O teh je pisatelj silno malobeseden. Te glasove je najti v različnih macedonskih narečjih, toda skoraj povsod so omejeni samó na nekatere besede in gramatiške oblike; takó se sliši v serskem narečji *nošti* (nošti), če ni tukaj samó *t* izginil — mimo navadnega *k'* in v obridsko-stružkem govoru *goreščí*, *nevraščala*, blizu Debre *vraščaše*. Pisatelj se na te glasove ni kàj oziral, ker je njih središče izven Macedonije. Dokler ne vemo o zgodovinskem razvitku macedonskega *k'* in *g'* več nego sedaj, treba se je vestno ozirati na vse óne glasove, katere nahajamo mimo njih m. *tj* in *dj*. Na str. 70. je poskusil pisatelj pojasniti te glasove v macedonskich narečjih, pišoč: »Wo der bulgarische Charakter dieser letzteren einem Zweifel unterläge, kann nur noch an die Einwirkung der slavischen Kirchensprache gedacht werden. Für die Thätigkeit beider Quellen, der Kirchensprache wie der bulgarischen Volkssprache, auf macedonischem Boden — liefert die Geschichte Macedoniens ausreichende Belege.« Tedaj *št, žd, šč* etc. so zabredla v macedonska narečja po vplivu bolgarskega ali pa cerkvenega jezika. Jaz sicer nečem trditi, da ni bil cerkveni jezik brez vsega vpliva na domači govor, saj se nekateri pojavi v ruščini tudi razlagajo takó, toda če si ogledamo le površno óne besede, v katerih so ti glasovi v macedonskih narečjih, zapazimo takoj, da je med njimi mnogo besed vsakdanjega življenja, besed, brez katerih nikakor ni mogoče izhajati in katere gotovo nimajo književnega lica.

Po pisateljevem mnenji je nekaka vez med macedonskima *k'* in *g'* in čakavskima *ć* in *dj*; naglaša celó, da utegnejo biti macedonska narečja s čakavskimi v historiški zvezi, da so nekdaj macedonska narečja bila v ožji zvezi s čakavskimi in zapadno slovenskimi, dà, on to macedonsko-čakavsko dialektiško ligo stavlja celó v nasprotje s srbohrvaščino, zakaj on piše: »Dieser Zusammenhang musste einerseits durch den von Norden hereindringenden kroatisch-serbischen Keil, anderseits durch die nördliche Ausbreitung der Albanesen zerschnitten oder noch weiter auseinandergerissen werden.« Vse to trdi samó radi tega, ker misli, da v izgovoru macedonskega *k'* in *g'* in čakavskega *ć* in *dj* ni nobene razlike, ali da je vsaj samó minimalna. On pravi, če je tukaj sploh kaka razlika, to je samó ta, da je artikulacija macedonskih glasov dalje zadaj, nego pri čakavskih glasovih. V tem pa baš tiči razlika med palatalnim *k'* in mehkim čakavskim *t'* — *ć*! To se nikakor ne smé trditi, da je čakavski *ć* isti glas kakor macedonski *k'*, med

Digitized by Google

obema je dovòlj razlike celó za slabo uhó. Prezrl je pa pisatelj, da se *ć* tudi v čakavskih narečjih ne govori povsod jednako, da se v južnih pokrajinah že mnogo bolj bliža, rekel bi, hercegovskemu izgovoru, da tedaj v tem slučaji ni jedinosti med vsemi čakavskimi narečji. Kakó mi hoče pisatelj s svojo hipotezo to pojasniti, da se ravno v ónih krajih srbohrvaškega govora, kateri je najbliže Macedoniji, govori takov *ć*, o katerem tudi on ne misli, da je isti glas kakor macedonski *ќ*? Na to mi morda odgovori, da takó daleč ni nikoli sezala čakavščina, toda priznati moramo, da je čakavski izgovor *ć* nekdaj sezal mnogo dalje na jug nego danes; priznati moramo tudi, da je dubrovniški govor v stari dôbi imel precèj čakavskih znakov in da med čakavskimi in štokavskimi narečji ni nobenega skoka, da jedno prehaja polagoma v drugo. Če pa ni sezal ta izgovor takó daleč na srbski jug, tedaj tudi ni genetiške zveze z macedonskimi narečji.

Če bi se res dalo dognati, kar se Masingu ne dozdeva nemogoče, da so Čakavci v sedanje kraje prišli s severa šele nekoliko pozneje, to bi nikakor ne podpiralo pisateljeve teorije o sorodnosti macedonskih in čakavskih narečij, nego porazilo bi jo popolnoma. Pisatelj menda vendler neče trditi, da so se Slovani v Macedoniji naselili šele pozneje in to iz severa. Jaz ne najdem v čakavskem narečji nobenih dialektiških črt in posebnostij, po katerih bi bila upravičena trditev, da nekdanji Čakavci niso pripadali srbohrvaškemu plemenu, nego da so bili v ožji jezikovni sorodnosti z macedonskimi Slovani nego s srbohrvaškimi sosedi. Vse one jezikovne posebnosti, katere je sestavil Rački v Arkivu IV. str. 254. in 255., ne dokazujejo tega. Mnogo verjetneje se mi pa dozdeva mnenje, da so se Čakavci v sedanje pokrajine naselili prej, nego se navadno misli, da so zasedli sedanje pokrajine že skupno z Avari. Samo razloga ne najdem, zakaj bi se to trdilo samo o Čakavcih; meni se vidi, da Srbi in Hrvati niso prišli šele v prvi polovici VII. stoletja v sedanja bivališča, kakor to poroča Porphirogeneta, nego da so bila srbohrvaška plemena že med onimi Slovani, o katerih navalih na balkanski polotok poročata Jornandes in Prokop.

Tudi s tem se nikakor ne moremo strinjati, kar uči Masing o sorodnosti jugoslovanskih jezikov na str. 105: »Wenn es richtig ist, dass die österreichischen Slovenen mit den Bulgaren so nahe verwandt sind, wie Miklos. lehrt, beide also Glieder des einen slovenischen Stammes sind, so zerfiel die Sprache dieses Stammes seit Alters in zwei Hauptabtheilungen, in deren einer, der nordöstlichen, die alten Lautgruppen *tj* und *dj* durch *št* resp. *žd* ersetzt wurden, während in der anderen, der südwestlichen, die genannten Gruppen andere Entwicklungswege einschlugen.« Ne oziraje se na to, da taka klasifikacija jezikov, katera se opira jednostransko samo na jeden znak, nima znanstvene podlage, ne smemo prezreti, da severoiztočni skupini

Digitized by Google

ne odgovarja jedna skupina, nego najmenj dve; v jedni je refleks ónih *tj* in *dj* glas *č*, *j*, v drugi pa *ć* in *j* (dj). Če se vprašamo, kaj je privedlo pisatelja do tega, da je spravil tudi slovenščino v nekako ožjo zvezo z macedonskimi narečji gledé na *k'* in *g'*, reči moramo, da jedino grafika brižinskih spomenikov. Pravim grafika in ne jezik brižinskih spomenikov, zakaj da bi se *k* v *choku* etc. res bil izgovarjal kakor *k'*, to še ni dokazano in se tudi ne bode dalo dokazati. Takisto upravičeno bi smeli trditi, da je tudi starosrbščina imela glasove *k'* in *g'*, ker nahajamo v starih cirilskih listinah mnogokrat *kь* in *gь* in celó *k* in *g*, kjer se govori danes jedino *ć* in *dj*. Da, pisatelj celó misli, da se je v omenjenih slučajih v jeziku brižinskih spomenikih ta *k* morda trdo izgovarjal — on pač veruje slepo nepopolni grafiki teh spomenikov.

Mnogo zadovoljnejši smo pa z ónimi poglavji, kjer nam pojasnjuje pisatelj naglas v macedonskih narečjih. Njega zasluga je, da nam je odkril pravilo v naglasu nekaterih macedonskih narečij. Ta zasluga mu tudi ostane, če se morda tudi njegova razlaga macedonskega naglaševanja ne vzprejme. Sploh je jako težko razlagati take pojave, dokler ni več gradiva nabranega za naglaševanje iz omenjenih pokrajin. Po Masingu se delé macedonska narečja gledé na naglas v dve skupini, v zapadno in iztočno. V zapadni skupini je zopet opaziti razliko med narečji severozapadnimi in jugozapadnimi. Masing nas je opozoril, da stoji v severozapadnih narečjih naglas v dvozložnih besedah vedno na predzadnjem, v večzložnih pa na tretjem zlogu. To pravilo je opazil pri govoru dveh Macedoncev in ga našel tudi v nekaterih tekstih, kjer je zaznamenovan naglas. To pravilo lahko zdaj potrdimo iz ónih pesmij, katere je Šapkarev objavil v svojem »Sborniku otъ bъlgarski narodni umotvorenija«. Knjiga I, zv. 1. in 2. Z Masingovim opazovanjem se strinja tudi to, kar poroča Šapkarev v svojem zborniku v uvodu str. 19., kjer pravi, da se gledé na naglas delé macedonska narečja v dve glavni skupini; na vsi zapadni stráni stoji naglas kolikor mogoče oddaljeno od zadnjega zloga, v ostalih narečjih je pa naglas na predzadnjem zlogu in v nekaterih slučajih celó na zadnjem zlogu. Iztočna macedonska narečja se bržkone v naglaševanji bližajo že bolj pravim bolgarskim narečjem. Čudim se pa, da pisatelj, kateri je pri srbohrvaškem naglasu takó natančno in podrobno razločeval najmanjše nianse, ničesar ni omenil o kvantiteti zlogov v macedonskih narečjih in da molči popolnoma o tem, koliko različnih naglasov je v teh narečjih. V mnogih macedonskih narečjih ni samó kratkega naglasa ˝, nego v gotovih slučajih nahajamo tudi dolgi naglas ˆ, večinoma v zlogih, kateri so nastali po kontrakciji. Tudi kratek naglas ni vedno padajoč, nego v nekaterih slučajih je slišati naglas, kateri se bliža mnogo bolj srbskemu ˋ nego srbskemu ˝. Trditi smemo tedaj, da imajo tudi mace-

Digitized by Google

donska narečja dolge zloge in tudi muzikaličen naglas, in tedaj je krivo, če uči Massing (str. 131.) o macedonskem govoru, da ne pozná nobenih razlik v kvantiteti.

S pisateljevim nazorom, da je omenjeni naglas v severozapadni skupini nastal po vplivu starega romanskega elementa, da so tedaj naglas iztočnoromanskega narečja prijeli novodošli Slovani macedonski, ne moremo se strinjati, zakaj baš v teh severnih pokrajinah izvestno romanski element ni bil nikoli takó silen kakor v bolj južnih in iztočnih pokrajinah, in vender celó tam ne opažamo nobenega tujega vpliva v bolgarskem naglasu. Ta nekako nepremični naglas, nagibajoč proti početku besede, razvil se je na domačih tleh; tedaj vidimo v teh narečjih tudi pri naglasu isto, kar se dá opazovati tudi pri glasoslovji in oblikah, da se namreč ta narečja nekako bližajo srbohrvaškemu govoru. To bi smeli že sklepati po geografiškem položaji, ta narečja so že blizu srbohrvaške zemlje in imajo tedaj tudi že nekaj črt, katere spominjajo na srbohrvaščino, če jih tudi po vsem značaji smemo prištevati še bolgarskemu jeziku. — Upajmo, da dadó lepe Masingove opazke o naglasu macedonskem povod, da se prične znanstveno preiskovati tudi naglas macedonskih govorov, zakaj tudi to bode mogočen faktor pri znanstveni klasifikaciji jugoslovanskih jezikov in narečij. *V. Oblak.*

XI.

M. Murko, Zur Erklärung einiger grammatischer Formen im Neuslovenischen. (Separatni odtisek iz Jagićevega Archiva für slav. Philol. XIV, str. 89.—115.) 1891, 8°.

V petih poglavjih pojasnjuje in razlaga pisatelj nekatere slovanske oblike in se pri tem vestno ozira na jednake tvorbe v ostalih slovanskih jezikih. Pri razlaganji hodi nekolikokrat tudi nova pota; sósebno je treba omeniti, da je pri razlagi enklitiških oblik opozoril na princip ritma v jeziku, na kar se je do sedaj oziralo le malo ali skoraj nič. Zasluga pisateljeva je, da nas je opozoril na nekatere posebnosti, katere smo malone vedno prezirali; takó je sestavil v četrtem poglavji lepo število primerov, v katerih je pronominalna oblika *ga* samó partikula brez posebnega pomena, n. pr. *vekše od eti druge zapovedi nega*, in je sedaj dopolnil Miklosicha Vgl. Gramm. IV², 358. Kadar bode iz različnih slovenskih narečij zbranih mnogo takih primerov, bode šele mogoče povoljno pojasniti s sintaktiškega stališča ta pojav, oziraje se na sorodne slučaje v drugih slovanskih jezikov.

V prvem poglavji govori pisatelj o dat. loc. sgl. *jej, ji*. Po pravici se upira Murko razlagi Miklošičevi, kateri uči, da se v tvorbi tega sklona slovenski zapad in iztok razločujeta, da se na zapadu tvori ta sklon od

Digitized by Google

prvotnega debla, na iztoku pa od debla *jeja*. Mi sploh nimamo dovòlj vzrokov, da bi smeli govoriti pri sklanji zaimka *jь* o dveh deblih; oblike kakor *jejǫ* so nastale po vplivu analogije. V tem se tedaj strinjam popolnoma s pisateljem; nesrečna se mi pa dozdeva nova po Miklosichi prikrojena razlaga. Po pisatelji se je oblika *ji* razvila iz *jej*, *jě*, *ji*. Jaz ne poznam nobenega slučaja, v katerem se bi bil v slovenščini v takem obsegu iz *ej* razvil *ě*; pisatelj sicer pravi »entsprechend anderen lautgesetzlichen Vorgängen«, toda dostavil ni, na katere slučaje je mislil pri tem; kar potem omenja o *ně* iz *neje*, ne spada semkaj, zakaj tukaj imamo kontrakcijo, in sicer kontrakcijo, sezajočo v jako staro dôbo. Tudi na *némem* se ne moremo ozirati, ker je baš ta oblika v mnogih narečjih in starih pisateljih nekaka izjema; pri nji nahajamo namreč navadno *nimam*, kakor tudi *ni* v ónih narečjih in pisateljih, kjer odgovarja naglašenemu *ě* ne samoglasnik *i*, ampak *ej*. Jaz sem pri razlagi oblike *ji* vedno mislil na vpliv sestavljene sklanje, in to se mi še zdaj dozdeva najverjetneje. V vseh starejših virih od XVI.—XVIII. stoletja nahajamo mimo historiških oblik *jej*, *njej*, *že ji nji* in sicer mnogokrat v istem slučaji in položaji in v jednako naglašenem zlogu sedaj to, sedaj óno obliko. To bi bilo nemogoče, ako bi se bila glasoslovnim pótem oblika *ji* razvila iz *jej*. Sploh lahko opažamo v slovenščini kakor v vseh slovanskih jezikih, da sta pronominalna in sestavljena sklanja vplivali druga na drugo.

Pri razlagi *n* v takih primerih kakor *nánj*, *sniti*, *vynšla*, pridružil se je pisatelj Miklosichu, kateri tudi ni vzprejel razlage Baudouina de Courtenayja. Murko piše o tem: „*n* kann nach meiner Überzeugung in allen Fällen nicht anders erklärt werden, als *l* zwischen den Labialen und präjotirten Vocalen oder *t* und *d* zwischen *sr*, *zr*«. Pri Baudouinovi razlagi nas moti zlasti to, da bi se bil ta *n* od tako maloštevilno organiških primerov razširil tako silno. Miklosichov ugovor, da bi pri tej razlagi morali pričakovati *sзn otьcmь* kakor *dъmǫ*, ni popolnoma upravičen, zakaj zveza v tem slučaji ni bila nikoli takšna, kakor n. pr. v slučaji *sъniti*; samó v zadnjem slučaji je prava kompozicija. Po Miklosichu bi morali pričakovati tudi *sǫ bogomъ*, in tega vender ni. Vsekako bode pa treba pri tem zagonetnem vprašanji še novih studij, sosebno bode treba določiti, ali se je v primerih kakor *zemńáky* etc. takisto pojavil *n* kakor v *vъniti*. Zasluga Murkova je, da je na to opozoril in iz nova sprožil to vprašanje. Omeniti hočem samó, da se na str. 99. pisatelj ni dovolj jasno izrazil o usodi *ń* v različnem položaji v slovenskih narečjih. Pravilo je to, da se je v ónih slovenskih narečjih, v katerih se je iz *ń* razvil nekak *jn*, pojavil ta *jn* samó takrat, če se je mogel naslanjati na samoglasnik stoječ pred njim, za soglasniki je pa ostal *ń*, ali pa se je v nekaterih narečjih iz njega izcimil trd *n*.

Digitized by Google

Najobširneje govori pisatelj o različnih skrajšanih oblikah glagola *bqdą*. Tukaj je tudi nekaj praktičnih opazk; takó beremo na str. 114.: „Ganz falsch ist aber die Lehre, die vollen Formen seien orthoniert, die kurzen enklitisch und ebenso die Mahnung, dass die vollen Formen in der Schriftsprache vorgezogen werden sollen". To je zopet drastičen primer, kako so si pri nas nekateri slovničarji svojeglavno izmišljevali pravila in kakó se je servum pecus oklenil vsakega takšnega modernega »pravila«. Zanimivo je to, kar nam pripoveduje pisatelj o primerih, kjer se je končnica izpreobrazila v samostalno besedo; najbolj poučen je primer *mo* (= bom) *že pisal*. Z mojo razlago krajših oblik *bom*, *boš* etc. ni pisatelj popolnoma zadovoljen. Jaz mislim, da nam zgodovinski razvitek kaže dovolj jasno pot razlagi. Da bi pri obliki *bom* bil samoglasnik *e* izpadel že v najstarejši dôbi slovenske pismenosti v zlogu, kateri je sledil naglašenemu, to se ne bode dalo dokazati. Oblike *hočmo, hočte* nikakor ne dokazujejo, da je v njih izginil *e*, zakaj v njih tega samoglasnika nikoli ni bilo. Te oblike je treba po nje izvoru ločiti od praesent. *hočemo* etc.; razvile so se naslanjaje se na stari imperativ (optativ) *hoč*, katerega nahajamo mnogokrat, sósebno v Krelji. Oblike *hočte* etc. nahajamo samó v ónih starih pisateljih, kateri pišejo tudi *hoč*. Sicer pravi pisatelj: »Hauptsächlich mag zum Ausfall des Bindevocals der Imperativ beigetragen haben.« Tudi s tem ne izhajamo; to bi lahko veljalo za drugo polovico XVII. stoletja in za XVIII. stoletje, nikakor pa ne za XVI. in malone vse XVII. stoletje. V tej dôbi izvestno še ni naglašeni *i* izginil; oslabel je samó v kratek *i* in pozneje v polglasnik; celo tega ne moremo trditi, da bi se bil že v XVI. stoletja razvil polglasnik iz kratkega *i*. Oblike *bom* etc. pa sezajo pri nas v mnogo starejšo dôbo. Zató moram prav odločno ugovarjati v tem slučaji mnenju »ein Rückschluss von den heutigen Verhältnissen auf ältere ist nach meiner Ansicht zulässig.« Če v Kuzmiči beremo *sodte*, ne smemo pozabiti, da takih oblik ni še v XVII. stoletji, še menj pa v XVI. stoletji. Glavna razlika med našim *bom* etc. in maloruskim *bu*, *beš* etc. poljskim *beeš*, *bee* je ta, da so zadnje oblike novejše tvorbe, naš *bom* se pa dá iz iste dôbe navesti kakor *bodem*. Sicer pa še ni popolnoma gotovo, je li maloruski *bu*, *beš* res nastal iz *budu*, *budeš*. Priznavati pa moramo, da je tudi pri teh oblikah pisatelj sestavil lepo gradivo in nam podal sósebno precèj primerov enklitiških oblik tega glagola.

V. Oblak.

Celje, 30. VIII. 1891.

Digitized by Google

XII.

Hrvati i Hrvatska, studije Vjekoslava Klaića. 1. Ime Hrvat u historiji slavenskih naroda. U Zagrebu na prodaju u knjižari dioničke tiskare 1890. 8⁰ 65 str.

V tej drobni toda zlata vredni knjižici, ki je nastala iz raztresenih člankov v »Vienci«, razjasnjuje neutrudni raziskovalec hrvaške zgodovine prof. Vj. Klaić, po katerih slovanskih zemljah je stanovalo pleme hrvaško. Z nepobitnimi zgodovinskimi viri je dokazal učeni zgodovinar, da je bilo ime Hrvat v srednjem veku razširjeno po vseh slovanskih zemljah na jugu, severu, zapadu in severoiztoku evropskem in da se je le sčasoma izgubilo, ko so se druga slovanska plemena okrepila in s svojim imenom iztisnila ime hrvaško. To se je zgodilo večinoma v X. veku. Ime hrvaško je bilo prej takó razširjeno po zemljah slovanskih, da je bilo morda celó genetiško, kakor misli omenjeni pisatelj.

V slovenskih zemljah so ostali zgodovinski ostanki imena hrvaškega do dandanes. Takó je na severnem Štajerskem med Ljubnom in Judenburgom kraj, ki se zove Kraubat. To ime sta tolmačila celó nemška zgodovinarja M. Felicetti in Krones v tem zmislu, da je bil to nekov predel ob Muri. Nedvojbeno je, da je bila tukaj slovanska župa »Hrvati«, ki se je zvala po istoimenem plemeni, katero se je naselilo v te kraje morda že v 6. ali 7. veku. Tudi na Koroškem je v okolici miljskega jezera kraj, katerega imenujejo tamošnji Nemci Kraut. To ime je pa izkvarjeno iz srednjeveškega »Chrowat«. Vsaj takó se čita to ime v neki listíni leta 1190. Celó na toblaškem polji je bil po neki listíni »pagus Croudi« = Hrvati. Nedvojbeno je v tem, da je bila v stari Karentaniji v X. veku slovenska župa, ki se v spomenikih zove »pagus Crouuati«, in sicer v središči današnje Koroške, ravno na Gospesvetskem polji, kar dokazujeta razven slovanskih zgodovinarjev tudi že omenjena zgodovinarja M. Felicetti in Krones. Prebivalci te župe so bili brškone óni Hrvatje, katere je vodil v boj Adalbero, vojvoda koroški, ko se je vzdignil leta 1035. proti cesarju Konradu II. Saj nimamo pravega dokaza, da bi se bil omenjeni vojvoda zjedinil s tedanjim hrvaškim kraljem Štefanom I. proti omenjenemu nemškemu vladarju, nego da je v boj vodil le svoje podložnike.

Sósebno važno je, kar piše dotični pisatelj o imeni »Hrvat« v srbskih zemljah. Vredno in potrebno bi bilo, da bi ta oddelek prebrali óni srbski pisatelji in književniki, ki se trudijo dokazati po svojih spisih, da so Bosna, Hercegovina, južna Dalmacija in Črnagora od starine srbske zemlje in da je dubrovniška književnost srbska. Z neovržnimi dokazi iz domačih in bi-

Digitized by Google

zantinskih zgodovinskih virov je pobil prof. Klaić trditev o Srbstvu dotičnih dežel. Prav takó navaja dokaze iz spisov samih srbskih pisateljev iz 16.—19. veka, da celó iz samega Vuka Karadžiča, po katerih je bila dubrovniška književnost nedvojbeno vedno le hrvaška in nikdar srbska. V potankosti teh dokazov se ne moremo spuščati, akotudi so jako zanimljivi. Za sedanje odnošaje je ta oddelek prav umesten, zakaj že iz davna se ni od srbske strani Hrvaštvo takó napadalo, kakor ravno v novejšem času. Vsakdo, ki se bavi bodisi s političkim, bodisi s književnim razvitkom naroda hrvaškega, moral bi to razpravico znati na pamet, da bi mogel tem spretneje odbijati vse neupravičene napade na Hrvaštvo.

Tudi v ruskih zemljah se nahaja ime Hrvat že v prastarem času, predno so takó zvani Varjagi (?) zjedinili vsa slovenska plemena v jedno državo rusko. Nestor (od leta 1056.—1118.) sam navaja Hrvate za sosede Dudlebom, Radimičem in Vjatičem; vender pa ni opredelil natanko njih prebivališča. Slavni ruski zgodovinar Solovjev misli, da so stanovali Hrvatje okolo reke Buga na Volinji in da so Dudlebi in Bužani samó dve betvi hrvaškega plemena.

Ruski geograf Barsov pa daje hrvaški zemlji še večji obseg. Po njegovi trditvi so bili Hrvatje razširjeni po denašnji iztočni Galiciji, da pač po severoiztočni Ogerski, sósebno pa po Črnem lesu na Ogerskem. Po Barsovu bi bili tedaj denašnji Malorusi na Ogerskem, Galiciji in Bukovini potomci Hrvatov ruskih, zakaj po njem je bilo to pleme naseljeno po zemlji od izvira Visloka in Sana na jugu do Tise in nje pritoka Samoša; na severu pa se je širilo do Visle, a na iztok do Dnepra. Tudi hrvaški zgodovinar se zlaga s temi nazori. Toda če se tudi ne dadó meje opredeliti natanko, vender je gotovo, da je bilo hrvaško pleme koncem IX. veka mnogoštevilno in krepko ter da je stanovalo po denašnji iztočni Galiciji in v denašnjem ruskem Podolji. Hrvatje so živeli, kakor ostala plemena ruska, popolnoma slobodno, dokler jih ni nadvladal v X. veku Oleg (879.—912.). Nestor imenuje tudi Hrvate med ónimi plemeni ruskimi, s katerimi se je vzdignil Oleg leta 907. na Carji Grad. Za kneza Vladimira (980.—1015.) je dobila zemlja ruskih Hrvatov po mestu Vladimiru ime kneževine vladimirske, in to ime se je vzdržalo do dandanes. Po Lebedkinu (»Zapiski imperatorskago ruskago geograf. občestva«, III. zv. S. Peterburg. 1861.) živí v volinski guberniji še sedaj kakih 17.000 Hrvatov.

Kakor povsod, takó so se delili slovanski prebivalci na denašnjem Češkem iz početka na več plemen. Med vsemi je bilo vsekakor najjačje češko, ker je sčasoma zavladalo vsem ostalim plemenom in uredilo češko državo. Toda zraven Čehov se spominjajo tudi Hrvatje, in sicer dve plemeni (Chrovati et altera Chrowati), kar nam dokazuje listína nemškega ce-

Digitized by Google

sarja Otona II. iz leta 973., ko so bile opredeljene meje novoutemeljeni praški škofiji za kneza Boleslava II. Pobožnega (967.—999.) Stanovali so pa takrat Hrvatje v denašnji severoiztočni Češki do Krkonoš, potem v jugoiztočni Češki do Morave, tedaj v vsem porečji gorenje Labe od nje izvira v Krkonoših in na zapad še nekaj preko nje sotoka z Jizero. V zemlji jizerskih Hrvatov, kjer je vladal oddelni knez Boleslav, mlajši brat češkega kneza Večeslava, bilo je stolno mesto Boleslava (sedaj Stara Boleslava); v zemlji drugega plemena okolo gorenje Labe, bila je pa Ljubica glavno mesto slavne porodice Slavnikovcev, iz katere je bil tudi sv. Vojteh, drugi škof pražki († leta 997.). Drugo važno mesto je bilo Chlmec, denašnji Kraljev Gradec, kjer so stanovali znameniti Dobroslaviči.

Ko je po smrti sv. Večeslava prevzel vlado njega morilec Boleslav I. Grozni (935.—967.), izgubili so jizerski Hrvatje svojo samostalnost. Tem mogočneje je bilo prav takrat drugo pleme hrvaško za vlade Slavnikovcev. Ali koncem X. veka propadejo tudi Slavnikovci prav tragiški v borbi z Boleslavom III., knezom češkim, ki se je združil z njih sovražniki Vrševiči. Leta 996. je bilo pokončano tudi njih glavno mesto Ljubica in vladajoča obitelj pomorjena. Tako je izgubilo tudi drugo pleme hrvaško vso moč in se je kakor prvo popolnoma zjedinilo s češkim, ali v XI. veku se ne spominja nič več njih ime. Samo neka krajevna imena (3 Charvatice, Charwatec) pričajo, da je nekdaj stanovalo tukaj mogočno pleme hrvaško.

Na Moravskem so se stopila slovanska plemena v jedno državo kakih sto let prej, nego na Češkem; zatorej so se tudi njih imena prej izgubila. Vender da je živelo tudi tukaj pleme hrvaško, dokazujejo imena vasij, ki so se vzdržale do dandanes Tako na pr. sêlo Charvath pri Olomuci. Nedvojbeno je, da so v olomuškem kraji stanovali Hrvatje in da so mejašili s Hrvati v iztočni Češki.

Da je živelo hrvaško pleme v polabskih Slovanih, ne moremo dokazati z zgodovinskimi viri, pač pa je bilo tukaj nekoliko naselbin tega imena, kar je že Šafařik navedel v svojih »Starožitnostih« (II., str. 612.). Ta imena so se še do dandanes vzdržala na reki Sali kot Gross-Corbetha in Sand-Corbetha (Jagičev Archiv V., str. 343.).

»Obšli smo po redu vse denašnje slovanske národe«, piše prof. Klaić, »in smo našli, da je bilo ime Hrvat poznato malone pri vseh in da se je ž njim ponašalo vsaj po jedno pleme v vsakem národu. Našli smo Hrvate v Alpah, v planinah balkanskega polotoka, v Karpatih in Tatrah, v čeških Krkonoših in Sudetih, končno tudi na bregovih Sale. Istina, tudi druga imena slovanskih plemen nahajamo zajedno na dveh, treh mestih, ali vender nobeno med njimi ni bilo pri starih Slovanih tako razširjeno, kakor ravno ime Hrvat. Ime srbskega plemena na pr. ne živí samo na jugu na

Digitized by Google

balkanskem polotoku, nego tudi na severu pri polabskih Slovanih; ali zato mu ni sledú niti v zemljah slovenskih, niti ruskih, niti čeških.«

Še nekaj moramo omeniti. Ime Hrvat smo našli največkrat v zgodovini slovanski X. veka. Potem vse bolj gine, ker prevladujejo druga imena. Toda ako je bilo ime Hrvat v X. veku tako razširjeno, da ga je bilo malone v vsakem národu slovanskem, ali ni bilo morda pred X. vekom še bolj poznato in razširjeno? Ali ni bilo morda ime Hrvat nekdaj genetiško?

Pa kaj Hrvatov ni bilo v poljskih zemljah? O tem izpregovorimo v drugi studiji o »Veliki ali Beli Hrvaški«.

Ta studija ravnokar izhaja v »Vienci«. Kadar bode dovršena, izpregovorimo tudi kàj o nji. *S—a.*

XIII.

Mittheilungen des Musealvereins für Krain. IV. Jahrgang, 1891.

Letošnje izvestje muzejskega društva se razločuje od lanskega sósebno po tem, da prinaša razprave v nemškem in slovenskem jeziku. Vsebina slovenskih razprav je bila že objavljena v našem listu, treba je tedaj še poročati o nemškem delu, ki podaja razven društvenih stvarij pet razprav zgodovinske in dve razpravi prirodoslovne vsebine.

Prvo razpravo »Kunstgeschichtliches aus Unterkrain« je spisal gosp. Konrad Črnologar, konservator v Št. Vidu pri Sèžičini. Najimenitnejši umotvori v Ljubljani in na Kranjskem sploh so iz prve polovice XVIII. veka. Iz romanske in gotske dôbe se je ohranilo premičnih umotvorov primeroma malo, ker so bili izdelani od razrušne tvarine in ker jih je uničila verska gorečnost za protireformacije. Toda stavbe so se ohranile malone vse, dasi v izpremenjeni obliki. Najčešče se nahajajo poligonski kori z gotskim obokom, semtertjà ploščato stropje ali pa moderno obokane ladje s četverokotnimi okni. Najpomenitejšo cerkev iz romanske dôbe ima Sèžičina, najstarejša in najbogatejša cistercija na Kranjskem. Dimitz in Hitzinger krivo poročata, da jo je dal opat Jakop Reinprecht leta 1625. sezidati na novo. Gospod Črnologar, ki si je ogledal vse natanko, našel je v podstrešji petnajst celih in pet deloma ohranjenih oken s krožnimi oboki. Iz tega in drugega je posnel, da je bila cerkev nekdaj triladijska stolpna bazilika s ploščastim stropom, katero so pa za gotike toli preinačili znotraj in zunaj, da je težko poznati nje prvotno obliko. Tam, kjer je bila apsida, postavili so poligonski korni sklop in morda tudi gotski obok namesto romanskega, nad četvorom pa 9 *m* širok nadstrešni stolp z gotskimi zvočnicami.

Digitized by Google

Po zlogu slične cerkve so v Šmáriji pod Ljubljano, v Št. Vidu pri Sètičini in v Gorenji Dragi, mali podružnici višnjegorske župnije. V okrožji jedne ure hodá je naletel g. Črnologar na štiri zanimljive cerkve, zidane v romanskem zlogu. Iz tega je izvajati, da niso bile romanske stavbe na Kranjskem nenavadne. Natančna in sistematiška preiskava vseh cerkvâ bi dognala, da je bila romanskemu zlogu na Kranjskem večja veljava, nego se je menilo doslej. V naslednjem popisuje gosp. konservator gotske cerkvene stavbe v Trebnjem, Mirni Peči, Novem Mestu, Št. Martinu pri Litiji in nekatere druge iz imenovane dôbe. Pri tem navaja še druge umotvore, kakor slike, okraske, kipe ter ocenjuje njih pravo vrednost. Semtertjà dodaja zanimive zgodovinske drobtinice, katere je pobral iz arhivnih virov, župnih matic ali iz spomeniških nadpisov. Ves spis obseza mnogo pristnih in zanesljivih podatkov k zgodovini umetnosti na Kranjskem, in nádejamo se, da g. Črnologar jednako temeljito preišče tudi druge cerkve na Kranjskem.

Drugi spis obseza končni del starega »Kočevskega urbarja od leta 1574.«, o katerem smo že poročali v lanskem letniku. Hvaležni smo pisatelju, da je v poslednjih dostavkih priobčil tiste graščinske ukaze, ki urejajo davščine, tlako, desetino, vinsko in žitno mero, užitek graščinskih gozdov (les, žir, želod), lov polhov, ptic in drugih lovskih živalij, ribarstvo, pravosodje, mitninstvo, sejmsko in krčmarsko pravico. Naposled stojí vodilo, po katerem je ravnati graščaku s svojimi podložniki, kadar gré za njih davščine, dedinske in druge pravice. Sosebno je omeniti, da se nahajajo v napomenjenem urbarji nekateri prav stari slovenski izrazi, kakor: župa, župnica, goršek (gorščak) (Supp, Suppnicza, Suppgründtl, Gorscheckh oder perghambtmann) in celo nekatere pravice in dolžnosti, katere so nekdaj po fevdnem redu imeli naši župani.

Potem čitamo »Kratka zgodovinska poročila«, katera je spisal gosp. prof. S. Rutar. V prvem spisu, »Kranjci pred Zagrebom leta 1529.«, kaže pisatelj, da so naši predniki v tem zgodapolnem letu storili svojo dolžnost domá in po drugih deželah. Po smrti Ludovika II. (leta 1526.) je izvolila na Ogerskem habsburška stranka Ferdinanda I., nasprotna Ivana Zapoljo za kralja; jednako so se razcepili glasovi v postranskih ogerskih deželah. Hrvaški plemiči so se leta 1527. izrekli za avstrijskega vladarja, samo županije zagrebška, križevska in varaždinska so odlašale svojo odloko; nekateri veljaki so celo izjavili, da hočejo rajši služiti Turke, nego Nemce. Na čelu neodločni stranki sta bila Krištof Frangepan, grof senjski, in njegov prijatelj, Šimen Erdödy, škof zagrebški. Prvi je zahteval za svoj glas od Ferdinanda I. najvišje vojno poveljništvo in banstvo hrvaško, drugi gronsko nadškofijo. Ker je Ferdinand odklonil njiju zahtevo, prestopila sta v tabor Ivana Zapoljskega, ki je prvemu podelil banstvo, drugemu pa bogato ško-

Digitized by Google

fijo jagersko (Erlau). Da se užuga nezvesti in nepokorni škof zagrebški, naročil je Ferdinand kranjskim in štajerskim stanovom nabrati vojsko, grofu Thurnu pa z zbrano vojsko odriniti na Hrvaško in zasesti škofji grad v Zagrebu. Grof Thurn bi bil bržčas premogel posadko, da ni moral na povelje hitro oditi proti Dunaju, katerega so že oblegali Turki. Prišel je s svojo vojsko na Dunaj istega dné (dné 21. kimovca), ko so jeli Turki oblegati mesto. Kako hrabro so se vedli Kranjci za obleganja, izpričujejo dovòlj sodôbni zgodovinski viri.

V drugem poročilu »Archivalisches aus Krain« dokazuje prof. Rutar, kje sta stala nekdanja vipavska grada »Stari grad« in »Tabor«, in kako in kdaj je dobila rodovina Lanthieri graščino vipavsko in rifenberško v svojo last; naposled navaja najimenitnejše rodbinske listíne, kronološko urejene od leta 1518. do leta 1722.

Poslednji spis obseza strogo znanstveno oceno Kronesove knjige »Die deutsche Besiedelung der östlichen Alpenländer«. Prof. Rutar priznava, da je Kronesova knjiga za teritorijalno zgodovino notranjeavstrijskih deželâ visoke vrednosti, vender je v marsikaterem oziru površna in tendencijozna, sósebno takrat, kadar gré za naselitve Slovencev. Presojevalec izpodbija Kronesovo trditev, da so se Nemci že od leta 824. naseljevali po naših krajih, in dokazuje, da se je Nemštvo šele po bitki na Liškem Polji (leta 955.) širilo pò slovenskih alpskih deželah. Sedanja nemška krajevna imena ne dokazujejo, da so se nekdaj Nemci gosto naselili na slovenski zemlji, zakaj Nemci so slovenska krajevna imena ali prevajali ali pa krojili po svojem izgovarjanji. Prof. Rutar sklepa svojo temeljito in nepristransko oceno z nastopnimi značilnimi besedami: »Ne zadošča, vzeti v roke imenik nemških krajev na Kranjskem in potem reči, tù pa tam so se naselili Nemci, temveč vprašati je, kakó se je glasilo prvotno ime kraja in kdo mu ga je dal.«

V prirodopisnem delu nadaljuje prof. V. Voss pregled kranjskih gliv »Mycologia Carniolica«. Sósebno natanko in uspešno je preiskal obličaste in kolutaste glive (Sphaeriaceae in Discomycetes); nekatere je bolje uvrstil, nekatere prvič opisal, pri nekaterih je našel drugo novo podlago. Najzanimljivejša se nahaja v oddelku kolutastih gliv; dala je povod, da se je uredila nova rastlinska vrsta »Stictophacidium«. Našel jo je č. gosp. Š. Robič na župnem vrtu na gôri Sv. Ulrika pri Cerkljah. — Prihodnje leto izide konec te zanimljive razprave.

Drugi prirodopisni spis prof. F. Seidla »Das Klima von Krain« obseza uvod in prvi del obširne znanstvene razprave, ki se bode nadaljevala v nastopnih letnikih. Kakor vidimo iz načrta, slikal bode pisatelj vse klimatiške razmere naše dežele in vse pojave, ki značijo srednje stanje

Digitized by Google

ozračja v dotičnem delu svetá, kakor temperaturo, vlažnost, oblačje, padavine, zračni tlak, tok zraka in vzajemno delovanje vseh teh faktorjev. V letošnjem izvestji opisuje prof. Seidl samó meteorološka opazovališča na Kranjskem in temperaturne razmere v normalni dôbi od leta 1851. do 1880. leta; v prihodnjih letnikih bode naslikal tudi druge razmere iste dôbe. Vsi, ki se zanimajo za prirodoslovno poznavanje naše domovine, bodo prof. Seidlu hvaležni, da se je prvi lotil napornega dela, čegar namen je v skupni razpravi opisati podnebje kranjske dežele. Ko bode delo dovršeno, izpregovorimo več.

Iz tega pregleda vidimo, da je vsebina letošnjih izvestij mnogovrstna in poučna. Žàl, da tudi letošnji letnik nima nobene arheološke razprave; takisto pogrešamo kazala. Upajmo, da se oboje popravi v naslednjem letniku! *Anton Kaspret.*

Slovniški razgovori.

II.

(Konec.)

Na istem mestu piše g. prof. L. P.: »In čudno je tudi to: Sedanjike perfektivnih glagolov imenujemo vsakodôbne in neomejene, na drugi stráni bi jih pa izključevali od sedanjosti. Če bi takov sedanjik ne mogel biti pravi sedanjik, potem bi ne bil vsakodôben in neomejen; taka izključitev bi bila precejšnja omejitev.« — Niti ta dokaz ne stojí; opira se na etimologijo besede *aorist* (ἀόριστος = ἀ privativum in ὁριστός sc. χρόνος = ne — omejen), a ne na te besede bistvo in stvarni pomen; torej je ta dokaz one vrste zofizem, kateremu pravijo logiki „σχῆμα τῆς λεξεως“ ali „figura dictionis“. Debal („Propädeutische Logik“, Wien, 1874, p. 170.) pravi, da je to „Verwechslung der formellen, grammatischen u. logischen Bedeutung eines Wortes mit der sachlichen“. Takisto bi lahko trdil, da je grški ἔχυσα = λύω, t. j. pravi sedanjik, »ker sicer bi aorist ἔλυσα ne bil vsakodôben in neomejen, ako ne bi smel biti pravi sedanjik.«

Da bi dovedel ad absurdum rabo nekaterih nedovršnikov v pravem sedanjiku, navaja g. prof. L. P. nekaj slučajev iz navadnega življenja. Tako n. pr. piše l. c. 686.: »*Priporočam se*, kadar navajam priporočilne momente, naštevam svoje prednosti in sposobnosti i. t. d.; če pa samo pri odhodu ali slovesu konstatiram željo, da bi rad ostal v blagem spominu, da bi rad videl, da bi dotičnik náme ne pozabil, nego pri vsaki priliki se náme oziral in me podpiral i. t. d., tedaj se mu *priporočim*« . . . str. 687.: „*priznam* (ich gebe zu, pustim veljati [ne: puščam! pustim veljati — in

Digitized by Google

potlej velja] [1]) — *prisnavam* ich gebe allmählich zu, zdaj malo, potem zopet malo, tako dolgo, da je priznano). Trdovraten zatoženec, n. pr. sprva ne *prisna*, česar ga dolžé, nego taji misleč, da je mogoče utajiti, ko mu pa začno s pričami dokazovati, tedaj jedno za drugim *prisna*, on polagoma *prisnava*, in naposled, ko vidi, da se mu vse laží in vsi izgovori izjalovijo, skesano reče: *prisnam*, da je vse tako, kakor tožba pravi, i. t. d. — poprej pri izpraševanji je *prisnaval*, sedaj skupoma *prisna.*« — Str. 689.: Če pa g. V—r. zahteva, naj se namesto: ‚*sod dokončuje* (erkennt zu recht)' piše rajši: ‚*sodišče razsodi*', tedaj moramo temu upravičenemu zahtevanju le pritrditi, zakaj o kakem *vršečem se* (t. j. durativnem) dejanji tu niti najmanje ni govora, tu imamo samo sedanjik s pravcatim golo dejanskim pomenom ‚Sodišče razsoja' (oziroma ‚sod dokončuje') bi pomenilo der Gerichtshof hat mit der Zurechterkennung zu thun — ‚se vbada se vpira', da bi razsodbo dognalo; mi pa v tem slučaji hočemo reči, da je razsodba dognana.« —

Vsi ti primeri iz vsakdanjega življenja, ki naj dokazujejo, da se časih ni môči ogniti dovršnikov v pravem sedanjiku, opirajo se na podstavo, da je trajno dejanje = dolgotrajno dejanje, da je trajnost = dolgotrajnost, zamudnost; a to je krivo. Vsako dejanje, bodisi še toli kratko, potrebuje za svojo izvršitev nekaj časa, tedaj je v svojem času trajno: ‚Selbst der Augenblick, ebenso theilbar wie das Sandkorn, beschränkt sich nicht auf die Gegenwart.' Krüger, l. c. 53. I. Vorer. 2. Krivo je torej misliti, da tiči razloček med nedovršniki in dovršniki v dolgosti in kratkoči dejanja, da izražajo nedovršniki dolgo trajajoča, a dovršniki kratkotrajna dejanja, ampak vsa razlika je v tem, da dovršniki izražajo tek dejanja, bodisi dolg ali kratek, dovršniki pa njegov začetek ali konec. Nekaj teka ima naravski vsako dejanje — ‚selbst der Augenblick' . . . — torej nobeno dejanje ni tako kratko, da ne bi se dalo govoriti o njega vršitvi; o vršitvi pa je možno govoriti samó z nedovršniki. Tudi če pri ‚odhodu ali slovesu samo konstatiram željo, da bi rad ostal v blagem spominu, da bi rad videl, naj bi dotičnik náme ne pozabil, i. t. d.«, tudi to konstatovanje, pravim, traja nekaj hipcev, in naj se vrší še tako bliskovito, in to zadošča, da ga moram izraziti z nedovršnikom ‚*priporočam se*', ker govorim o njem kot sedanjem dejanji. — Iz kratka, da govorimo s tehniškimi izrazi — v vseh zgoraj navedenih vzgledih se zamenjava pravi ali logiški sedanjik v splošnem pomenu s posebno vrsto tega sedanjika, namreč z onim pravim sedanjikom nedovršnih glagolov, ki izraža poskušano dejanje (Mikl. l. c. 772., 4.) z znanim praesentom de conatu klasiških jezikov; poznajo ga menda vsi jeziki.

[1]) Mislim, da je i *pustim* i *puščam veljati* — germanizem!

Digitized by Google

S podobnimi vzgledi iz vsakdanjega življenja se dá osmešiti polovica vseh sedanjikov nedovršnih glagolov; po tej teoriji je upravičen sedanjik nedovršnikov samo v takih-le primerih: „Človek *obrača*, Bog pa obrne“ ali pa: „Vso noč smo *lovili*, pa nič ujeli.“

Še nekaj! G. prof. L. P. piše l. c. 689.: „Da vemo, kakšen glagol nam je staviti, perfektiven ali imperfektiven, t. j. ali imamo pred seboj goli dejanski ali durativni sedanjik, v to priporočajo prav primitiven pripomoček samoizpraševanja, češ na vprašanje: Kaj storim? odgovarjati je s perfektivniki, na vprašanje: kaj delam? z imperfektivniki. Poslužimo se tudi tukaj (v dokaz, da ni prav reči: „sodnik dovoli“, „sodišče razsodi“; op. piščeva.) tega pomočka. Jezikova zavest, ki živi v nas, pravi nam, da moramo vprašati: „Kaj stori sodnik?“, a nikakor ne „Kaj dela?“ — v jednem slučaji dovoli, v drugem ne dovoli, zdaj razsodi tako, zdaj tako; sodišče razsoja (t. j. preiskuje), ali ima A ali B pravo, razsodi pa (spozna), da ima A (ali da ima B) prav.“ —

Ne treba nam poudarjati, da to trditev zmatramo za napačno, saj je bil ves naš drugi razgovor posvečen tej zvrhi, da dokaže nesmetnost dovršnikov v pravem sedajniku. Ali v tem konkretnem slučaji se tudi jaz usmeljujem sklicati se na jezikovno čustvo, ki živí v nas, toda za nasprotno trditev. Da ne bode dvoumja, moramo najprej konstatovati, da vprašanje, katero priporočajo slovnice kot kriterij pri razločevanji dovršnikov in nedovršnikov, treba razumevati v zmislu pravega sedanjika, a vprašanje, katero zastavlja g. prof. L. P. („kaj storim?“ in „kaj stori sodnik?“) dá se tolmačiti oboje tudi v aoristiškem zmislu, prvo n. pr. kot deliberativno vprašanje: kaj storim = kaj naj storim?[1]), drugo lahko tudi v zmislu neomejenega sedanjika, torej kaj storí sodnik) = kaj storí sodnik **vsakokrat?** n. pr. **kadarkoli** neče zatoženec *priznati*. Naravno, da o aoristiškem razumevanji pri našem vprašanji ni govora.

Da deliberativnega vprašanja slovničarji nimajo niti na mislih, jasno je že iz tega, ker deliberativno vprašanje v 2. osebi niti možno ni,

[1]) Šolar, l. c. 17. 6.: »Ebenso auch (namreč »unbeschränkt ist der Gebrauch der Verba aoristica neben den Verbis imperfectivis«) in der deliberativen Frage, z. B. *Ali mu* dam? *ali mu* povém? *ali* vzamem? *Oče! ali mu* da? *ali mu* pové? vzame? neben: *ali mu* dajem? pravim? jemljem? wobei die Deutschen regelmässig mit: soll ich es ihm geben? . . ., doch wohl auch mit: gebe ich es ihm? . . ., die Lateiner und Griechen mit dem Conjunctiv (Conj. deliberativus) fragen; jedoch halten den Unterschied zwischen Dauer und Eintritt nur die Griechen fest, und es entspricht daher ihr Conjunctivus Praesentis dem slov. Ind. Praes. eines Verbi imperfectivi, der Conjunctius Aoristi dem slov. Ind. Praes. eines Verbi aoristici . . . Anm. 1. Vom deliberativen Praesens kommt vermöge der Natur der Sache nur die 1. und 3. Person aller Zahlen vor. . . .

Digitized by Google

a tisto vprašanje, katero priporočajo slovničarji za pomoček pri spoznavanji dovršnikov in nedovršnikov, treba je zastavljati ravno v 2. osebi in samó v 2. osebi in sicer kot indikativno vprašanje v zmislu pravega sedanjika.

Slovnice pa tudi učé jasneje in ne zastavljajo vprašanja v 1. ali 3. osebi, ampak v 2., kjer potem ni sevéda nikake dvoumnosti. Že Metelko takó: l. c. 130.: Die Verba perfectiva enthalten immer durch die ganze Conjugation den Begriff der Vollendung oder des Ausganges der Handlung, ohne den Nebenbegriff der Dauer oder der fortwährenden Handlung, und ebendeswegen kann man nie mit einem perfectiven Zeitworte auf die Frage: *was machst du?* antworten; denn auf diese Frage erwartet man eine Beschäftigung oder Dauer der Handlung, welchen Begriff aber das perfective Zeitwort nicht enthält.“ Metelka so sledili menda vsi slovničarji; celo Miklošič začenja v primerjajoči skladnji nauk o sedanjiku tako-le (str. 770.): »Das praesens der verba durativa bezeichnet eine gegenwärtig dauernde handlung . . . es ist die antwort auf die frage: was thust du?«

Sedaj pa, ko smo se sporazumeli o bistvu tistega slovničarskega vprašanja ter dognali, da ga treba pojmiti kot indikativno vprašanje v zmislu pravega, logiškega sedanjika, sedaj se upam odločno izreči trditev, da ni takó izneslovenelega Slovenca, ki bi v zmislu pravega sedanjika ‚čez ograjo svojih zob‘ spravil vprašanje: „*Kaj storiš?*“ Tudi če je vprašanec samo zinil ali mignil ali z očmí trenil, more Slovenec vprašati jedino le ali „*Kaj si storil?*“ ali pa „*Kaj delaš?*“ Vsak Slovenec, v katerem še živí kàj jezikovne zavesti, razumeje vprašanje „*Kaj storiš?*“ gotovo le v neomejenem, oziroma futurnem zmislu ter pričakuje kakega dostavka: „Če se to ali to zgodí,“ kakor v onem vzgledu: „*Kaj stori sodnik, ako zatoženec neče krivde priznati?*“ [1])

Slovničarsko to vprašanje torej ni samo primitiven in star, temveč tudi popolnoma zanesljiv pomoček pri razločevanji dovršnikov in nedovršnikov in je ravno zbok svoje primitivnosti pedagoške vrednosti in dober učni pripomoček; naj se ž njim služijo tudi še v bodoče zlasti šolske slovnice pri težavni partiji o dovršnikih in nedovršnikih! *V. Bežek.*

[1]) Vrhu vsega tega dovršnik *storiti* niti ne spada med óne dovršnike, katere národ pogrešno rabi v pravem sedanjiku, vsaj kolikor je meni znana národna govorica, niti ga Šolar ne navaja v svojem imeniku l. c. 18. 7; prim tudi našo zbirko takih dovršnikov v letošnjega »Zvona« 6. številki str. 372.

Digitized by Google

Še nenatisnjen sonet Prešérnov.

V deželnem muzeji „Rudolfinu“ v Ljubljani se hrani na drobnem lističi Prešérnov sonet z naslovom „*Mihu Kastelcu.*“ Ker ta sonet — vsaj kolikor je mêni znano — nikjer še ni bil objavljen, naj ga tukaj priobčim. Prepisal sem ga natančno od besede do besede. Evo ga tedaj![1])

Mihu Kastelcu.

Ble zapušéne so Parnasa trate,
Mah, lulka in osát ob krajih, v sredi,
Na njih se zgubili Kamén so slédi,
Molčali so glasovi lire zlate.

Vabile Kranjce sence so košate,
Stezice zložne, cvet dušeč po médi
Sad brez potú; zaplečvat so po rédi
Hodili med Muz nemških zbrane svate.

Ti si nas zbudil, zbral ob hudim časi,
Roké zarašene trebiti jéle
Prestóre na domačim so Parnasi.

Že vid'jo mesta se na njim veséle,
Že slišijo se pesem sladki glasi
Pognal je cvet, méd nosijo čebéle! —

Dr. Prešern m. p.
Josip Jaklič.

LISTEK.

Družba sv. Mohorja je razposlala letos te-le knjige: 1. »Življenje preblažene Device Marije in njenega prečistega ženina svetega Jožefa« X. snopič, v katerem pokojni župnik *Janez Volčič* završuje životopisne črtice o 33 nadaljnih častilcih Matere božje in svetega Jožefa; vseskozi lepemu delu je dodan obširen životopis pokojnega pisatelja iz peresa *P. Florentina Hrovata.* — 2. Molitvenik »Gospod, teci mi pomagat!«, katerega je spisal bolnikom *Jak. Peregrin Pavlič*, knez in škof krški ter za Slovence priredil in z navadnimi molitvami pomnožil duhovnik krške škofije. Knjiga bode izvestno dobro prijala pobožnim bolnikom; želeli bi samó nekoliko čistejšega jezika. — 3. »Občna zgodovina za slovensko ljudstvo«, XV. snopič, spisal *Jos. Stare*, kr. profesor višje realke v Zagrebu. Ta knjiga opisuje zgodovinske dogodke od leta 1848. do denašnjih dnij in je torej poslednji zvezek tega prelepega

[1]) Zaradi popolnosti omenjamo, da je zanimljivi ta sonet pisan v bohoričici, toda ne s Prešérnovo roko. Ime Prešérnovo je podpisano z nemškimi črkami. Po vsebini sonet nekoliko spominja na 6. sonet v pesnikovem sonetnem venci, ki se začenja: »Celčàs so blágih sápic pogrešále«. *Ured.*

Digitized by Google

dela, kateremu je bilo treba dolgih osemnajst let, predno se je završilo. Gospodu pisatelju se je bilo v tej dôbi boriti z mnogimi zaprekami; težko je bilo zlasti pisati zgodovino za preprosto ljudstvo in tudi za izobraženejše čitatelje. Po naših mislih je g. pisatelj ugodil tej zahtevi in nam spisal zgodovino, s katero se lahko ponašamo po vsi pravici. — 4. »Fizika ali nauk o prirodi, s posebnim ozirom na potrebe kmetskega stanu.« Spisal *Henrik Schreiner*, c. kr. ravnatelj. II. knjiga. O kemiji, s slikami. Iz vsebine te knjige se lahko prepriča vsakdo, koliko prekoristnih naukov je zbral v nji g. pisatelj ne samó preprostemu kmetovalcu, nego sploh vsakomur, kdor se bavi s kemijskimi stvarmi. Posamična poglavja se vrsté takó-le: Voda; zrak; svetilni plin; kisline, osnove in solí; kovine; smodnik in druga razstreliva; naš dom; obleka in perilo; stekleni in glineni izdelki; na njivi, na travniku, na vrtu in v vinogradu. Beseda je domača, kolikor pripušča izvestno težavni predmet, mimo tega jo pojasnjuje 56 slik, vtisnjenih v berilo. Gospod pisatelj obeta na konci knjige, da spiše kdàj pozneje še posebno knjigo o človeški hranitbi in o hrani. — 5. »Slovenske večernice za pouk in kratek čas.« 45 zvezek. »Slovenske večernice« so vsekakor knjiga, po kateri seza naše ljudstvo sósebno rado. Tudi letos imajo dôkaj lepega pripovednega in poučnega berila. Najprej čitamo zanimljivo povest *J. Podgrajskega* »Zadnji tihotapec«, ki popisuje nekdanje tihotapstvo v Suhi Krajini; nato priobčuje *A. Koder* povestico »Mir ljudem na zemlji" in *Ivo Trošt* poučno povest „Bog ne plačuje vsake sobote". V spisu „Kakšno bodi naše stanovanje", podaja čislani naš pisatelj zdravoslovnih razprav, *dr. Jožef Rakeš*, glavna pravila, kakó si ohraniti zdrav dom; takšnega spisa smo že dolgo želeli v družbinih knjigah. Pravljice, katere je spisal mladini slovenski *J. Fr. Radinski*, čitajo se dobro, vender so različne vrednosti; zdi se nam, da je bil pisatelju po nekod vzor Andersen. Koreniti spis prof. *Ivana Steklase* o Herbartu Turjaškem nam riše delovanje tega glasovitega junaka kranjskega; nato popisuje *Josip Karba* nekatere národne šege, ki se redno ponavljajo v Babincih pri Ljutomeru. *Dr. Jožef Vošnjak* priobčuje pod naslovom „Oreh" dramatiški prizor iz življenja na kmetih; v njem svarí kmeta tožeb in pravdanja. Prav dobro se čita *Fr. Štuparjev* članek „Krt"; izborna je razprava „Razširjanje krščanstva med Slovenci", katero je spisal *dr. Fr. Kos*. Potem čitamo še šaljivo črtico *Klančnikovo* „Kako se je stric Groga metal z medvedom", nekaj zgodovinskih povestic (priobčil *J. St.*) ter kratkočasnice in smešnice, katere je nabral *A. Benedik*. Za pesniški del so poskrbeli *A. Hribar*, *J. Barlè* (národne pesmi iz Podzemlja) in *M. Opeka*. Legenda „Trepetlika" je posebno lepa. — 6. Koledar za prestopno leto 1892." ima navadne koledarske stvarí, imenik udov družbe sv. Mohorja, sejme, potem pa dosti spisov pripovedne in poučne vsebine. Uvodno povest „Čista vest je več vredna nego največje bogastvo" je spisal prof. *Ivan Steklasa*; lepa je in velike nravne vrednosti. Nato beremo zanimljivo životopisno črtico „Vitez Franc Miklošič, slaven učenjak slovenski"; spisal jo je *dr. Jožef Pajek*; dodana ji je tudi krasno izvedena slika slavnega pokojnika. V „Kitajski cesaričini" podaja *Lipe z Glinskega Brœda* v prav srečno izbrani obliki nauke za življenje; sósebno pa nam prija *Navratilov* spis „Kako sem prvič potoval na Dunaj, in Dunajsko mesto", v katerem so zabeležene mimo potopisnih črtic raznotere mične dogodbice iz nedavne dôbe; preprosto, vender korenito popisovanje dunajskega mesta pojasnuje 15 lepih slik. Ostali spisi se vrsté tako-le: „Udanost", povest, španski spisal *P. Ludovik Koloma*, priobčil *N. Špan*; „Ne prisegaj po krivem", resnična dogodba, zapisala † *S. Bonaventura Suhač*; „Jožef Virk, pesnik slovenski" (s podobo), spisal *Alojzij Vakaj*; „Razgled po katoliških misijonih" (z 2 podobama), spisal kanonik *dr. Ivan Križanič*; „Katoliški shod in posvečevanje cerkve presvetega imena Jezusovega v Gradcu" (s podobo); „Župnik Kneipp, slavni zdravnik in njegovo zdravilstvo", spisal *F. H.*;

Digitized by Google

„Kako je treba gnojiti sadnemu drevju", spisal prof. *M. Cilenšek*; „Slovenske posojilnice leta 1890.", spisal ravnatelj *Ivan Lapajne*; „Vojaški zakon", sestavil *Janko B. K. Podravniški*, in „Razgled po svetu", sestavil urednik *F. Haderlap*. Koledar prinaša tudi dve pesmi *J. Lebana* in legendo *A. Hribarja*. Napósled razglaša „Družbin oglasnik" raznotere zanimivosti, tičoče se družbe sáme. Upravičeno se raduje odbor silnemu številu 51.827 udov: „Ko se je pred leti družba sv. Mohorja povzdignila do kakih 20.000 članov in že s tem narastajem presenetila vse tedanje prijatelje svoje, rekel je o neki priliki pokojni rodoljub *dr. Razlag*, da jih bode še kdàj štela 50.000. Tak napredek se nam je zdel res sijajen vzor, a skoro da skrajna meja tega, česar moremo pričakovati in k čemur naj težimo; in ta vzor — izpolnil se nam je letos. In ne samó to; — celó presegli smo do malega za dve tisoč vzorno jubilejno število."

Za prihodnje leto pripravlja odbor nastopne knjige: 1. „Šmarnice naše ljube Gospé presvetega Srca", spisal *Janez Volčič;* „2. Jeruzalemski romar ali potovanje v sveto deželo", spisal *dr. Fr. Lampe*; 3. „Naše škodljive rastline v besedi in podobi", popisal prof *M. Cilenšek*; 4. „Domači zdravnik", spisan po naukih župnika S Kneippa; 5. „Slovenske večernice za pouk in kratek čas", 46. zvezek, in „Koledar za navadno leto 1893." Koledar prinese zopet imenik vseh udov Mohorjeve družbe; zakaj poverjeniki so izrekli skoro brez izjeme, naj ostane; ravno v imeniku spoznavajo izvrsten pomoček, da družba takó vztrajno napreduje. Torej je te pravde konec. — Da si odbor lože pridobiva rabnih leposlovnih in zabavnih spisov in po njih izvršuje družbin namen, razpisuje tudi za leto 1892. pisateljem v vzpodbujo in podporo nastopna družbina darila: *a*) dvestoindeset goldinarjev za šest krajših izvirnih povestic, vsaki po 35 gld., ki obseza vsaj pol tiskane pôle; *b*) stoinštirideset goldinarjev za štiri poučne spise razne vsebine, vsakemu po 35 gld. v obsegu pol tiskane pôle. Rokopisi naj se družbinemu tajniku pošiljajo do dné 1. vélikega travna 1892. leta brez podpisanega imena; pisatelj naj svoje ime razločno zapiše na poseben (zapečaten) listič, v katerem naj zajedno naznani, ali želí rokopis, ako ne bode obdarovan ali vzprejet, nazaj ali ne. Prisojena darila se izplačajo na god sv. Mohorja dné 12. malega srpana 1892. leta.

»Od pluga do krone«. Takó se imenuje najnovejši roman slovenski, v katerem g. *Jakop Bedének* popisuje življenje vélikega našega matematika *Jurija Vege*. Knjiga obseza 17 pôl v osmerki in stane mehko vezana gld. 1·50, elegantno vezana gld. 2., po pošti 10 kr. več. Dobiva se v knjigarni Bambergovi v Ljubljani in po vseh drugih knjigarnah — Obširneje prihodnjič.

I. Letopis slovenskih posojilnic 1890. Zveza slovenskih posojilnic podaja v tem prvem letopisu točno poročilo o delovanji in stanji slovenskih posojilnic in »Zveze« same v lanskem letu. Dočim je prej »Zadruga« ustrezala posojilnicam in služila denarnemu in gospodarskemu napredku po Slovenskem, prevzel je sedaj to nalogo »Letopis«, katerega je sestavil g. ravnatelj *Ivan Lapajne* na Krškem. Izza dvajset let se je pojavil pri slovenskih posojilnicah velikanski napredek. Takrat še ni bilo razven »Obrtnega pomožnega društva« v Ljubljani nobene posojilnice, letos pa jih je ustanovljenih že 47, ki so po deželah razdeljene takó-le: na Koroškem jih je 12, na Kranjskem 13, na Primorskem 4, na Štajerskem 18. Vse skupaj so imele lani 8,828.099 gld. denarnega prometa (za 893.077 gld. več nego leta 1889). Najkrepkejša je celjska posojilnica, ki je letos praznovala prvo desetletnico svojo. — »Letopis« obseza v tabelah vse, kar se dostaje poslovanja naših posojilnic; vsako tabelo pojasnujejo posebne opomnje. Sestavljen je pregledno in vestno, čistejši jezik pa bi mu semtertja ne bil na kvar.

Digitized by Google

„Glasbena Matica“ je podala letos svojim članom nastopna zvezka slovenskih muzikalij: 1. Trije mešani zbori. *a*) Naša zvezda. *b*) Veseli pastir. *c*) Vijolčin vonj. 2. Osem moških zborov. *a*) Zastavenička. *b*) Ponočni pozdrav. *c*) Ne zabi me. *d*) Podoknica. *e*) Ko gledam ti v oči. *f*) Dekletu. *g*) Nagrobna pesem. *h*) Avstrija moja. Vse te pesmi je uglasbil slavnoznani in obljubljeni skladatelj *Anton Nedvěd*. Dobili smo zopet tri lepe mešane zbore, kakeršnih precèj čutno pogrešamo v glasbeni književnosti naši. Glasba v napevih je vseskozi tekstu prikladna, izvirna, melodijozna in v najprijetnejšem zlogu. Želimo le, da bi se skoro razlegale te nove pesmi povsod, kjer je môči pri »besedah« nastopati mešanim zborom. — Drugi zvezek moških zborov je šopek različnih, najlepših cvetk. Vrsté se tu zbori s četverospevi in zopet zbori s samospevi za tenor in bariton. Nadrobneje ocenjati vsake teh skladeb se nam ne zdí umestno, ker nam je porok ime skladateljevo, da je pri vseh pesmih ubral pravo struno. »Glasbeni Matici« pa častitamo, da ji nje častni član g. Nedvěd vsako leto pomore izdajati le dovršene skladbe.

Oblika in tisek, oboje je vzgledno, toda prav ta lepa oblika in zunanjost nam vzbuja željo, da bi »Gl. M.« izdajala partituram tudi tiskane posamične glasove. Vzrokov tej želji bi naveli lahko precèj. Zavrnilo se nam bode, da stane to mnogo denarja. To je sicer res, vender bodemo zadovoljni namesto z dvema zvezkoma partitur z jednim, ako se ž njim vred izdadó posamični glasovi.

Vestnik šolske družbe sv. Cirila in Metoda. V. Izdalo in založilo vodstvo. V Ljubljani. Tiskala »Katoliška Tiskarna«, 1891. — Ta knjižica, kakeršne izdaja vsako leto družba sv. Cirila in Metoda, navaja na 56 straneh mimo poročila o šesti véliki skupščini v Kamniku dné 23. malega srpana t. l. podružnice, pokrovitelje, družbeno vodstvo, nadzorništvo, razsodništvo in društvene zavode. Dohodkov je bilo leta 1890. vsega skupaj gld. 7505·82 (za gld. 2000 več nego prejšnjega leta), troški pa so znašali gld. 5874·84, torej se kaže prebitka gld. 1630·98. V blagajnici je bilo koncem leta gld. 10.644·12, naloženih v raznih hranilnicah in posojilnicah, in več dolžnih pisem ónih šolskih občin, katere so dobile posojila za zgradbe slovenskih šol. Družba je v prvih petih letih svojega poslovanja nabrala gld. 34.413, izdala pa gld. 23.769. Družbeni zavodi so stali m. leta gld. 2666·75, od katerih spada gld. 1296·75 podpore za trirazredno šolo v Trstu. — Podružnic je bilo leta 1890. skupaj 98, in sicer na Kranjskem 41 z 2444 družabniki, na Štajerskem 25 z 2066 družabniki, na Koroškem 14 s 1990 družabniki in na Primorskem 18 s 1717 družabniki. Vseh družabnikov je bilo torej 8217, in sicer 54 pokroviteljev, 800 ustanovnikov, 4027 letnikov in 3176 podpornikov. — V družbenem vodstvu so gg.: Tomo Zupan (prvomestnik), dr. Karl vitez Bleiweis-Trsteniški, dr. Ivan Dečko, Gregorij Einspieler, Ivan Hribar, Matej Močnik, Ivan Murnik, Luka Svetec (podpredsednik), dr. Ivan Tavčar, dr. Jožef Vošnjak (blagajnik), Andrej Zamejec in Anton Žlogar (tajnik). — Družba vzdržuje otroška zabavišča v Celji, pri Sv. Jakopu v Trstu, v Rojanu, v Pevmi pri Gorici, v Podgori pri Gorici in štirirazredno ljudsko šolo pri Sv. Jakopu v Trstu. — Mimo ogromne važnosti družbe sv. Cirila in Metoda za národ slovenski, katere nečemo poudarjati še posebe, gré ji tudi častno mesto v književni zgodovini, zakaj doslej je izdala že šest zvezkov svoje knjižnice, izmed katerih so šolska oblastva priporočala I., II. in IV. zvezek za posebno primerne šolski mladini; sploh je razdelila družba dosihdob s svojo knjižnico in z drugimi proizvodi že do 30.000 knjig po deželah slovenskih. Nádejamo se, da bode tudi nadalje delovala takisto plodovito, kakor doslej, in sklepamo z lepimi besedami, katere je govoril nje prvomestnik g. prof. Zupan na véliki skupščini: Jedino le duh Ciril-Metodov povêde nas Slovence, proti katerim se ob vsi periferiji zbirajo gromonosni oblaki,

Digitized by Google

napovedujoči nevarni vihár, ob katerem naj gleda krmar, da reši svoj čolnič — povêde nas, žilave Slovence, do končne zmage v borbi za pravično šolstvo.

Čujmo, bodimo pozorni na vse strani, da se čim prej uresniči tudi druga vrstica besed pesnikovih:

«Zatrli niso spečih,
Ne bodo nas bedečih!«

Koledarji »Národne Tiskarne«. Viděč, kakó preplavljajo inozemske firme leto za letom slovenske pokrajine z raznimi nemškimi koledarji, sklenila je „Národna Tiskarna v Ljubljani" izdajati slovenskemu národu vsako leto koledarje raznih vrst v materinščini. Mimo »Dijaškega koledarja«, o katerem smo že govorili, izšla sta še »Skladni koledar« v elegantni obliki (navajajoč katol., protest. in grško-ruske svetnike, praznike na Avstrijskem in žrebanja avstro-ogerskih srečk), cena 50, s poštnino 60 kr., in „Stenski koledar« v štirih barvah, na trdem prilepku (jedini z žrebanjem avstro-ogerskih srečk), cena 25, po pošti 28 kr. Na ta koledarja posebno opozarjamo naše národne urade, čitalnice, bralna društva, advokate, notarje, trgovce, gostilničarje in sploh vse óne Slovence, kateri ju rabijo. Dobivata se v »Národni Tiskarni« in po vseh knjigarnah slovenskih.

»Narodni koledar za prestopno leto 1892«. Uredil in izdal Dragotin Hribar v Celji. — Ta koledar prinaša poleg navadnih koledarskih stvarij životopise in podobe Josipa Marna, Jurija Šubica, dr. Fr. Celestina in Matije Majarja Ziljskega. Dalje čitamo članek o denarnih zavodih in denarnih razmerah po Slovenskem in »Razgled po svetu«. Cena ličnemu koledarju je 45 kr.

Iz muzejskega društva. Dné 18. m. m. je predaval g. prof. *V. Voss* o rudninah, ki se nahajajo na obeh straneh podkórenske Save. Iz njega govora posnemljemo, da se dobiva marmor v jarku Draga za razvalino Katzenstein pri Bégunjah in da je od tega marmorja izklesan podstavek za Dežmanovo poprsje v muzeji. Na Kranjskem se sploh dobivajo rudnine, za katere se doslej še vedelo ni, n. pr. rdeča arzenova svetlica, ali pa tetraedrit v Koroški Beli. Obsežno in korenito predavanje, katero so pojasnjevali razni nariski in posamični izvodi obravnavanih rudnin, zanimalo je mnoge poslušalce od začetka do konca.

Slovensko gledališče. Predstava dné 1. listopada: »Mlinar in njegova hči.« Žaloigra v petih dejanjih. Po E. Raupachu, poslovenil Fr. Malavašič.

Predstava dné 8. listopada: »Lowoodska sirota«. Igrokaz v dveh delih in štirih dejanjih. Poslovenil Davorin Hostnik. — Dasi je ta igra, kakor do malega vsi proizvodi Ch. Birch-Pfeifferjeve, v marsičem pretirana, ima venderle tudi lepe prizore in ponuja igralcu dôkaj prilike, da razvija svojo umetnost. Takšni nalogi imata Jovana Eyre in lord Rochester, katera sta predstavljala gospá *Borštnikova* in gospod *Borštnik*; njiju igranje nam je prijalo popolnoma. Po volji sta nam bili tudi gospodičina *Nigrinova* in gospá *Danilova*; naloga gospé Harleighove pa je bila gospodični *Konjakovi*, ki je šele novinka, izvestno pretežka; želeli bi bili mimo tega srečnejše maske. V igranji g. *Sršena* se je po nekod pojavljal nepotreben patos; predstavljalci drugih manjših nalog so zadoščali. — Med prvim in drugim delom igrokaza je pel operni pevec g. *Fr. Bučar* arijo Lenskega iz Čajkovskega opere »Evgen Onjegin«; spremljal ga je na klavirji g. *K. Hoffmeister*. Občinstvo je g. Bučarja glasno pohvalilo, takó da je dodal še ljubko izvirno skladbo g. Hoffmeistra.

Predstava dné 15. listopada: »Ženski boj«. Veseloigra v treh dejanjih. Spisala G. Scribe in Legouvé. Poslovenil R. P. — »Ženski boj« ni najboljša igra, kar so

Digitized by Google

jih napisali Scribe in njega tovariši; marsikaj v nji je izdelano površno, dôkaj stvarij je tudi neutemeljenih. Najboljša je še naloga grofice Autrevalove, katero je prav srečno predstavljala gospá *Borštnikova*. Druge naloge so se izvrševale kolikor toliko dobro, samó da je nekatere igralce često zapuščal spomin. Gospá *Danilova* nam ta pot ni ugajala kàj prida.

Predstava dné 22. listopada: „V vodnjaku". Opera v dveh delih. Spisal R. S. Poslovenil Fran Gerbić. Uglasbil Viljem Blodek. — Opera „V vodnjaku" se je predstavljala že večkrat, vender toli dobro še nikoli. Igralno osebje (gospodičina *Daneševa*, gospá *Gerbičeva*, gospod *Štamcar* in gospod *Bučar*), orkester, moški in ženski zbor, vse je proizvajalo svojo nalogo tolikanj skrbno, da je bila ta predstava izvestno najboljša izmed vseh dosedanjih naših opernih predstav.

O ljudskem štetji leta 1890. Po dunajski »Statistische Monatsschrift« se je naštelo koncem minulega leta v tostranski državni polovici prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom 1,176.535 duš proti 1,140.304 prebivalcem leta 1880., tedaj se je pomnožilo v absolutnem številu za 36.231 duš, ali za 3·18%. Izmed teh šteje Kranjska 466.257, Štajerska 400.367, Goriška in Gradiščanska 135.036, Koroška 101.030 in Istra 44.390 prebivalcev s slovenskim občevalnim jezikom.

„Bilder aus Krain I." Im Gebiete der Steiner Bahn, von *Johann Sima*, illustriert von *Ladislaus Benesch*. Nedavno je izšla pod tem naslovom v zalogi Bambergovi lična knjižica, kateri je namen, seznaniti domačine in tujce z lepotami naše Kranjske. Znano je, da celo slaba podoba bolje predočuje vsako stvar, nego najlepši popis. Zato je tudi ta knjižica bogato okrašena z ilustracijami, katere je izdelal znani naš rojak L. Benesch. Sevéda moramo težišča tej knjigi iskati v ilustracijah; namen tekstu je le nekako spremljati razne podobe in omenjati, v katerih krajih je ta ali oni prirodni prizor, ta ali ona slikovita pokrajina. Ilustrator mora imeti popolno slobodo narisati, kar se mu vidi slikovito in lepo, sposobno za podobe. Sevéda ima časih malo uspeha; v nekaterih krajih ne dobí lahko stvarij, ki bi bíle vredne, da se narišejo; od tod prihaja, da niso vse ilustracije jednake maleriške vrednosti, da umetnik ni vseh izdelal z jednakim zanimanjem in jednako veselo. Ako primerjamo n. pr. »Pogled s Straže« na 1. stráni, »Okrešljevo kočo« na 9. stráni, grad »Vevče« na 68. stráni, »Na Kranjskem zidu« str. 84., »Grapo v Predoslji« str. 147., »Ostrico« str. 167., slikam »Kolodvor Jarše-Mengiš« str. 25., »grad Goričane« str. 73. »samostan Velesalo« str. 177. i. t. d., iz lahka presodi vsakdo, da so te slike jako različne vrednosti. Toda v obče moramo reči, da so res lepe in da v nas še ni izšla knjiga, ki bi imela jednako dobre in poleg tega izvirne slike. Dôkaj zanimivejše bi bile sevéda, ako bi ne bila vseh ustvarila ista roka, zakaj kolikor več umetnikov, toliko več raznoterosti in zanimivih posebnostij. Jako majhna oblika umetniku tudi mnogo zožuje mejé. Temu nabranemu umetniškemu gradivu je bilo pisatelju pridružiti primeren tekst. Naloga ni bila lahka, ako pomislimo, kakó tesne so bile meje, katerih ni smel prekoračiti, pač pa naj bi toliko krajev in stvarij popisal v prijetni obliki. Tekst ima še dôkaj lepe popise raznih krajev, žàl, da le po nekod, in kar je sósebno zanimivo, iz knjige se vidi, da pisatelj dobro pozná vse te kraje, da jih je sam prehodil in da mu ni bilo treba zajemati iz tujih virov. Vender bi bilo izvestno živo potrebno opisati tudi kamniške planine, kakor sploh v knjigi pogrešamo marsičesa, kar bi ji ne bilo na škodo. Akoravno se tekstu upravičeno lahko oporeka, da bi bilo možno spisati dôkaj boljšega, ima vender izvirnost zàse, in to tudi ni brez cene. Splošno moramo priznati, da je knjižica interesom naše dežele koristna in vzpričo popolnoma izvirnih ilustracij ne predraga. Morda se založniku posreči, druge oddelke, katere na-

Digitized by Google

merja še izdati, poslati mnogo dovršenejše v svet; tem večji bode potem njega uspeh v vsakem oziru. *J.*

»Nova hrvatska zabavna biblioteka«. Prejeli smo 4. in 5. zvezek te knjižnice, katero izdaja knjigar *M. F. Strmecki* v Zagrebu. Četrti zvezek obseza izvirno povest »*Miraz*«, spisal *Stjepan Širola*, peti zvezek pa životopis slavnega potovalca *Stanleya* in njega potovanja po osrednji Afriki, francoski spisal *A. Burdo*, položil *dr. A. Herzog*. O prvi knjigi se kritika ni izrazila kàj pohvalno, ker je v marsičem nedovršeno delo in ker pisatelj opisuje stvarí, ki prav za prav ne sodijo v povest. Da je vseskozi preprosta snov skrčena za polovico in da so izpuščene mnoge banalnosti, katere čitamo v dvogovorih, čital bi se »Miraz« izvestno lepše. Značaji niso risani do cela točno; ne vemo n. pr. zakaj stari Tuček tolikanj sili lahkoživega Alfreda, da bi se oženil s njega hčerko Adelo, ko vender pozná malovredno življenje njegovo. Konec bi bil lahko drugačen — zakaj li mora uboga Adela končno še umreti za sušico? Navzlic obilim nedostatkom »Miraz« vender ni pisan brez nadarjenosti. — Dôkaj bolje nam prija peti zvezek »Zabavne biblioteke«, in radi ga priporočamo čitateljem svojim. Potovanje Stanleyevo je opisano tolikanj prijetno in živo, da se bere kakor zanimljiva povest; žàl nam je samó, da kazé knjigo marsikateri jezikovni pogreški. — Oba zvezka se dobivata mehko vezana po 60 kr., trdo vezana po 1 gld.

Osebna novica. Akademija znanostij v Monakovem je imenovala prof. *dr. V. Jagiča* na Dunaji za svojega pravega člana.

Češka národopisna razstava. V Pragi se je sestavil odbor, da priredí leta 1892. v Pragi národopisno razstavo, v katero se bode vzprejelo vse, kar se dostaje minulosti in sedanjosti národa češkega na Češkem, Moravskem, v Šleziji in na Ogerskem. Razstava bode razdeljena na 14 odsekov: 1. odsek za antropologijo in demografijo; 2. za zemljepisno statistiko; 3. za javne naprave; 4. za jezikoslovje in tradicijonalno književnost; 5. za biblijografijo; 6. za stanovališča; 7. za priprave in pohišje; 8. za kostume; 9. za národne običaje; 10. za hrano; 11. za dekorativne umetnosti; 12. za glasbo in ples; 13. za pregled; 14. za novinarstvo. — Pojasnila dajeta gg. *dr. Ludor Niederle* (Ječná ul. 29) in *E. Kovař* (Soudni ul. 3), oba v Pragi.

»Zlata Praha«, ta prekrasni češki ilustrirani list, prestopila je dné 20. m. m. v d e v e t i letnik svojega izhajanja. Vseletna naročnina ji znaša za avstrijske dežele gld. 9·50, polletna gld. 4·75, četrtletna gld. 2·38, razpošilja pa se ali v tedenskih zvezkih, obsežnih po 12 stranij, ali v štirinajstdnevnih zvezkih, zloženih od dveh tedenskih številk. Naročniki »Zlate Prahe« imajo tudi pravico do posebnih premij, katere je môči dobiti za majhno doplačilo. Doslej so se izdale te premije: Brožikov »Mister Jan Hus na koncílu kostniškem obsojen na smrt«, Vešinova »Slovaška svatba", Hettešov »Kralj Jurij Podebradski«, Jansov »Mojzes na gori sinajski« in Liebscherjeve slike: »Hej Slovani«, »Kje dom je moj« ter »Jan Žižka pred Kutno Goro«. — Izborni zabavnik češki priporočamo v obilo naročevanje vsem Slovencem, veščim češkega jezika, zakaj »Zlata Praha« se takó po vsebini kakor po ilustracijah lahko meri z najboljšimi listi drugih národov.

Marekovičeva »Ruska biblioteka«, katera je morala prestati zaradi različnih neugodnostij, izdajala se bode zopet. Dosedaj je izšlo 11 zvezkov, ki obsezajo 1.—7. »Djela grofa Lava Nikolajevića Tolstoja« v prevodu *A. Harambašića*, 8.—11. »Djela F. M. Dostojevskoga«, (»Ujakov san« v prevodu *Milana pl. Marekoviča* in »Biedni ljudi« v prevodu *Nikole Kokoloviča*). Cena zvezku 25 kr., za dijake srednjih in višjih šol 20 kr. Naročnina se pošilja pod naslovom: Milan pl. Mareković, izdavatelj »Ruske biblioteke«, Bregi kod Ivanićgrada, Hrvaško.

Digitized by Google

† **Teofil Kwiatkowski.** Ta poljski slikar, jeden najzvestejših prijateljev slavnega glasbenika Chopina, umrl je minuli mesec v Parizu v 83. letu dôbe svoje. Slavni skladatelj je umrl v njega naróčaji, dočim je grofica Potocka pela Schubertovo »Ave Marijo«, spremljana na klavirji po kneginji Marcelini Czartoryski.

Slovanska knjigarna se je nedavno ustanovila v Lipsiji. Vidèč, da se Nemci čimdalje bolj zanimajo za rusko književnost, da pa pogrešajo zanesljivih zapisnikov o novih proizvodih, namerja ta knjigarna izdajati posebne novosti ruske literature, v katerih bode poleg točnega naslova zabeležena tudi cena in pri znamenitejših delih še opomnje o njih vsebini in vrednosti. Knjigarna ponuja svojo službo vsem pisateljem, ki bi radi izdali delo v slovanskem jeziku ali nemški spis, ozirajoč se na razmerje slovanskih národov in deželâ. Kdor želi kakeršnegakoli pojasnila, obrni se naravnost v Lipsijo. Naslov: Slavische Buchhandlung, Leipzig, Kohlgartenstrasse 35.

„Sirota dijete". Tragedija u 3 čina od *Namik Kemala*, preveo s' osmanlijskog *Hilmi Mukibbić*. Prejeli smo to žaloigro, katera je najprej izhajala v sarajevskem „Bošnjaku". Vsebina: Štirinajstletna Šefika se je zagledala v slušatelja medicine Ata bega, katerega je nje oče Halil beg vzel za svojega. Halil beg je nekje dolžan precejšnjo vsoto, nekov paša pa bi namesto njega plačal ta dolg, ako bi dobil Šefiko za ženo. Šefika končno privoli v to možitev, vender od same žalosti zboli za — sušico in umrè. Ata beg se vpričo nje zastrupi. Vidi se, da si ni môči iz lepa misliti preprostejše in siromašnejše igre, vender nas je zanimala kot vzgled maloznane turške dramatike. Cena 30 kr.

„Majske noći". Pod tem naslovom je izšla nedavno v Belem Gradu devet pôl obsežna zbirka pesmij, katere je od leta 1886.—1891. zložil znani književnik srbski g. *Andra Gavrilović*. Polovica jih je bila že natisnjena v različnih srbskih leposlovnih in političkih listih. Lična knjiga priobčuje v treh oddelkih lepe liriške pesmi, zadnji oddelek pa obseza daljšo pripovedno pesem. »Majske noći« si v Srbih izvestno pridobé mnogo prijateljev, priporočamo jih pa tudi Slovencem, ki se zanimajo za lepo književnost srbsko. Knjiga se dobiva pri založniku Svetozaru Nikoliči v Belem Gradu po 1 dinar (50 kr.).

»Vanda«, ta lepa povest, katero je g. prof. *Jos. Starè* pred nekaj leti priobčil v našem listu, preložena je na srbski jezik in se tiska v srbskem leposlovnem listu »Javoru«.

Dr. Anton Dvořak, slavni skladatelj češki, imenovan je učiteljem kompozicije in orkestracije v Chicagu. Obetana mu je plača 15.000 dolarjev in štirimesečen dopust, zavezal pa se je, da priredí slédharno leto štiri koncerte s svojimi učenci in šest drugih koncertov. Službo nastopi meseca kimovca prihodnjega leta.

„Russkaja biblioteka", katero izdaja že od leta 1887. *J. N. Peleh* v Levovu, prinesla je v dosedanjih svojih zvezkih dela najizbornejših pisateljev ruskih, kakor Tolstega, Danilevskega, Kostomarova, Ščedrina, Vovčka, Turgenjeva, Gogola, Grigoroviča, Korolenka, Puškina, Garšina, Lvova, Golicina, Mačteta, Nekrasova, Koljcova, Čehova, Gončareva, Polonskega, Slučevskega, Lermontova, Bežeckega, Aksakova, Krilova, Krestovskega, Bestuževa in Nemiroviča. V 9. zvezku tega leta pa so izšli ti spisi: »Pěsnja pro carja Ivana Vasiljeviča, molodago opričnika (telesnega stražnika) i udalago kupca Kalašnikova«, (s podobo pisatelja M. Lermontova); »Krasnoj cvětok« V. M. Garšina in »Izměnnik« (izdajnik) A. Marlinskega (A. A. Bestuževa). — Knjižnica izhaja vsako leto v dvanajstih zvezkih in velja gld. 2·40. Oblika ji je jako ukusna.

Digitized by Google

Listnica. — F. Č—k. (»Nestalnost«):

»Odletele ptice
Daleč so od nas,
Ker se je približal
Spet jesenski čas.«

Zadnja stiha sta sevéda neizogibno potrebna, ker bi sicer res ne vedeli, zakaj so odletele ptice.

»Z griča sem za njimi
Gledal tožen, nem,
O nestalnosti človeški
Tam premišljal sem.«

Prijazno Vas opozarjamo, da je v tretjem stihu te kitice jedna stopica odveč. »Ném — sèm« — ali res mislite, da se to ujema? Mimo tega: Kdo bi précej premišljal o nestalnosti človeški(!), ako odleté ptice na jug?

»Kot jeseni ptica
Hitro odleti,
Prav takó nas časih
Sreča zapusti.«

Kaj še! Med ptico in srečo je vender še toliko razločka, kakor recimo med prisiljeno in dobro primero. — Druga pesem je takisto slaboten poskus neokretnega peresa. Škoda časa in truda! — š —: Svojo »Izdano ljubezen« pokopavate v štirinajstih kiticah; mi podajamo samo jedno:

»Takràt me v duše dnò je spekel,
Devica, mili tvoj pogled:
Oh, ljubiš me, vesel sem rekel,
A veselil sem se prevred.«

Dovòlj! Verujte nam, da smo tudi mi jako žalostni! — Alastor. Ustregli bi nam, ako nam naznanite točni svoj naslov! —

Popravek. V spisu „Še jedenkrat: Fonov nemško-slovenski slovar" v „Lj. Zvonu" št. 11., na strani 691. v vrsti 12. od spodaj čitaj *sich bäumen* namesto „*sich bäumen*"; na stráni 692. v drugi vrsti čitaj *den Tisch decken* namesto samó „*decken*", in v vrsti 14. po besedah „pri Šolarji" pristavi izpadli besedi: „izimši *zusammendrücken*". — V 21. sonetu na stráni 642. v 8. vrsti čitaj: „Da ti nebeske služi te device", namesto: „Da ti nebeske služil te device".

„Ljubljanski Zvon"

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stojí vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrt leta 1 gld. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Izdajatelj **Janko Kersnik.** — Odgovorni urednik **dr. Ivan Tavčar.**

Upravništvo »Národna Tiskarna« Gosposke ulice št. 12. v Ljubljani.

Tiska »Národna Tiskarna« v Ljubljani.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 06852 2377

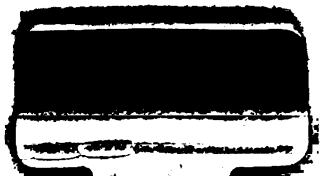

Digitized by Google

Digitized by Google